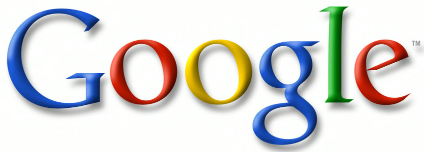
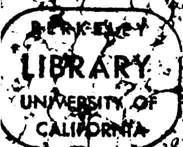
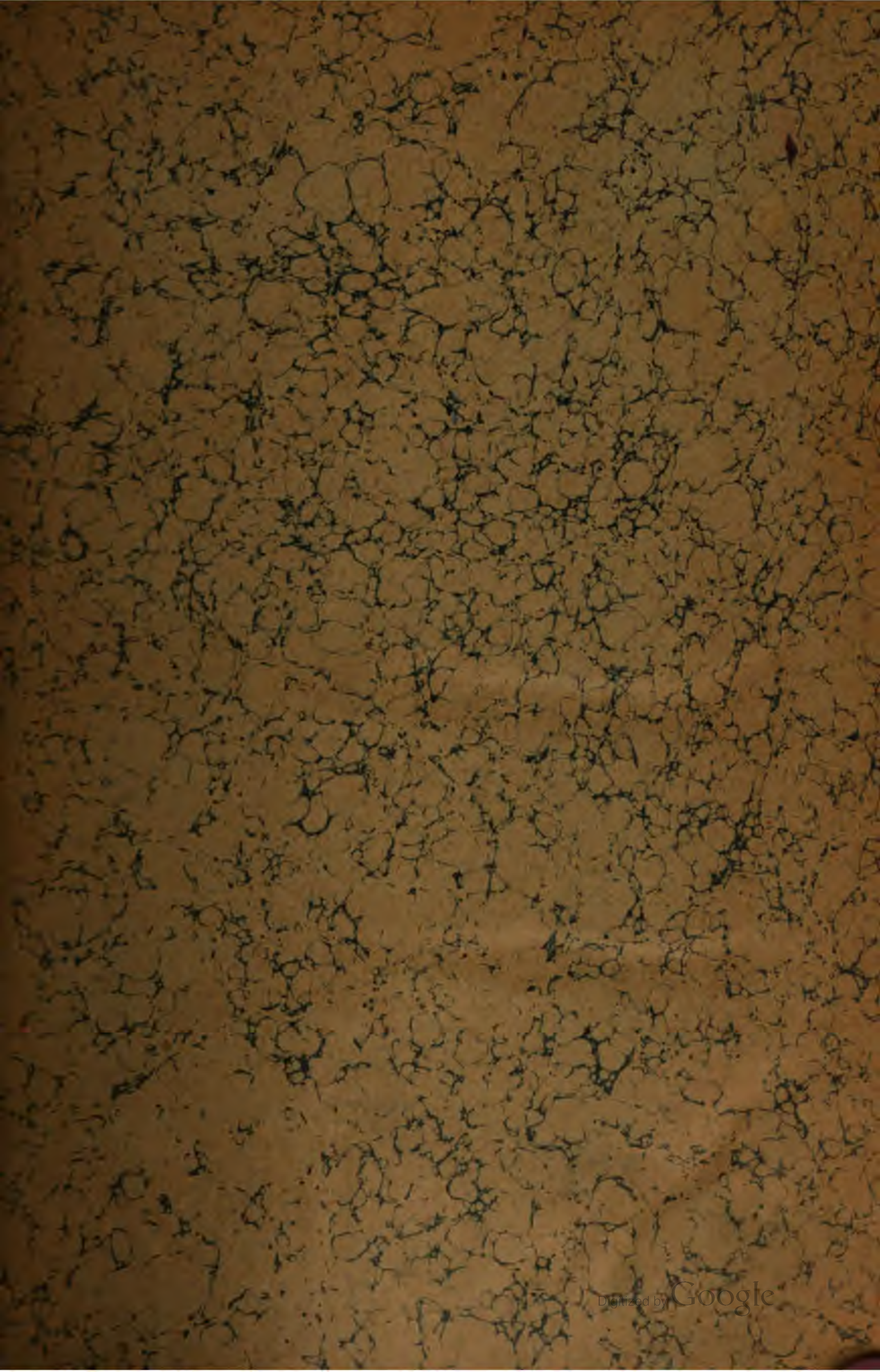

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Θ' 1885

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
1885

'Αριθ. πρωτ. 651.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς» πρὸς ἄλλαις κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἄξιον λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον, συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κκ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προαιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

'Αριθ. πρωτ. 5133.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κ. κ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσὸς», ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυμον τοῦ συλλόγου. Ἐν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἄξιαι διατριβαὶ καὶ ποικίλων γνώσεων πάροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. Ἐπιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὕτη, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἱκανῶς εἰς τοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ καταχώρισις διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὅρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωμάτων. Ἡ διὰ περιοδικοῦ διακοίνωσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ ὁσημέραι ἐπισυμβαίνουσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἑκάστοτε εἰς γνῶσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὁπωσδήποτε τοιαῦτα εὑρήματα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὑτωσὶ συνταινομένου περιοδικοῦ ὁ «Παρνασσός».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουνίου 1880.

Ὁ ὑπουργός

Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου καὶ Στ. Βάλβη καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ
ΕΝ ΤΗ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΙ *

Κύριοι

Ἀρχόμενος σήμερον τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίας μου δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐκφράσω δημοσίᾳ τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς κυρίους καθηγητὰς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, διὰ τὴν εὔνουν αὐτῶν ὑπὲρ ἐμοῦ κρίσιν, παρακαλῶ δὲ καὶ ὑμᾶς νὰ ὑποδεχθῆτε εὐμενῶς καὶ νὰ κρίνητε ἐπιεικῶς τὴν σημερινήν μου ὁμιλίαν.

Ἁρμοδιώτατον εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐθεώρησα, κύριοι, νὰ ἐκθέσω ὑμῖν ἐν συντομίᾳ τὰ κυριώτατα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς μαθηματικῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι· καὶ τοῦτο διὰ λόγους· πρῶτον μὲν ὅτι, Ἕλληνες ὄντες, θεωροῦμεν πάντες τὰ ὑπ' ἐκείνων εὑρημένα ὡς πατρικὴν κληρονομίαν, δεύτερον δέ, διότι τὰ ἔργα αὐτῶν ἐν τῇ μαθηματικῇ κατ' οὐδὲν ὑπολείπονται τῶν λοιπῶν αὐτῶν ἔργων ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις καὶ τέχναις, ἐν αἷς ἐπρώτευσαν, ἀλλὰ φέρουσι καθαρὸν τὸν τύπον τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, καὶ εἶνε αἰώνιοι μάρτυρες τοῦ ὕψους τῆς διανοίας καὶ τοῦ ἐξόχου ἐπιστημονικοῦ αὐτῶν πνεύματος.

Τὴν ἱστορίαν τῆς μαθηματικῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τρία μέρη· τούτων τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει ἅπαντα τὸν πρὸ τοῦ Εὐκλείδου χρόνον, ἐν ᾧ ἡ γεωμετρία, ἡ ἀστρονομία καὶ ἐν γένει ἡ μαθηματικὴ ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλθοῦσα, καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος ῥιζοβολήσασα, προέβαινεν ἀπαύστως εἰς τὴν τελειότητα καὶ ἐλάμβανεν ἰδίαν μορφὴν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος διαπλασσομένη· τὸ δὲ δεύτερον μέρος, τὸ τῆς ἀκμῆς, ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 300 μέχρι τοῦ 100 περίπου πρὸ Χριστοῦ· ἐν τούτῳ ἔζησαν οἱ κορυφαῖοι τῆς ἑλληνικῆς μαθηματικῆς, Εὐκλείδης, Ἀρχιμήδης καὶ Ἀπολλώνιος, καὶ ὑπὸ τούτων ἡ μαθηματικὴ προήχθη εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῆς σημεῖον· τέλος τὸ τρίτον μέρος, τὸ τῆς παρακμῆς, ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 100 π. χ. μέχρι τοῦ 5ου ἢ 6ου αἰῶνος μετὰ Χριστόν.

* Λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Ν. Χατζιδάκη ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν παραδόσεων αὐτοῦ ὡς ὑφηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ τῇ 15 Μαρτίου 1880.

Αἱ ἔννοιαι, τοῦ πλήθους, τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τῶν ἁπλουστάτων γεωμετρικῶν σχημάτων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν φυσικὴν βάσιν τῆς μαθηματικῆς, εἶνε βεβαίως ἔμφυτοι εἰς πάντα ἄνθρωπον, εἰς οἱονδήποτε βαθμὸν ἀναπτύξεως καὶ ἂν εὑρίσκηται. Ἀλλ' ἡ ἔρευνα τῶν φυσικῶν τούτων στοιχείων, ἡ μετὰ λόγου ζήτησις τῶν ἰδιωμάτων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν προαπαιτεῖ ἀνάπτυξίν τινα. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἄρχεται κυρίως ἡ ἐπίδοσις εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν μαθηματικὴν ἀπὸ τοῦ Θαλοῦ, ὅστις ἔζησε περὶ τὰ 600 π. Χ. καὶ ἦτο ὁ πρῶτος, ὅστις ἤρχισε νὰ ἐρευνᾷ τὰς φυσικὰς τῶν φαινομένων αἰτίας· κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο στάδιον τῆς ἀναπτύξεως ἅπασαι αἱ φυσικαί, αἱ γεωμετρικαὶ καὶ ἀστρονομικαὶ γνώσεις ἦσαν ἀχώριστοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἀλλὰ πολὺ πρότερον κατεῖχον οἱ Αἰγύπτιοι, ὧν ὁ πολιτισμὸς εἶνε ἀρχαιότατος, γεωμετρικάς τινας καὶ φυσικὰς γνώσεις, ὧν ἡ ἔκτασις ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, πάντως ὅμως ὑπερτέρουν κατὰ πολὺ τὰς τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θαλοῦ, διὰ τοῦτο οἱ τότε λεγόμενοι σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπεσκέπτοντο τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διέτριβον ἐν αὐτῇ διδασκόμενοι. Καὶ πάντες δὲ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ὁμοφώνως ἀποδίδουσι τὰς ἀρχὰς τῆς γεωμετρίας εἰς τοὺς Αἰγυπτίους. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Αἰγυπτίων τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ καθόλου χαρακτῆρος αὐτοῦ, δὲν εἶνε τοῦ παρόντος· ἡμᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως τοῦτο νὰ μάθωμεν πόσα ἐκ τῆς γεωμετρίας καὶ ἐν γένει ἐκ τῆς μαθηματικῆς παρέλαβον οἱ Ἕλληνες ἐξ αὐτῶν; καὶ ἐν τίνι καταστάσει; τοῦτο δὲ ἀσφαλῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ μάθωμεν ἐξ ἐκείνων, ἅτινα οἱ παρ' αὐτοῖς μαθητεύσαντες, ὧν ἐπιφανέστατοι εἶνε ὁ Θαλῆς καὶ ὁ Πυθαγόρας, ἐλθόντες ὕστερον ἐδίδαξαν ἐν ταῖς σχολαῖς αὐτῶν· διότι, καὶ ἂν μηδὲν ὑπ' αὐτῶν εὑρημένον λεγθῶμεν, ἀλλὰ πάντα τῶν Αἰγυπτίων ὑποθέσωμεν, ὅπερ ἀπιθανώτατον, πάλιν ἀγόμεθα εἰς τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἕλληνες παρέλαβον μέν τινας γνώσεις γεωμετρικὰς καὶ ἀριθμητικὰς ἐκ τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ μόλις ἐν τοῖς στοιχειωδεστάτοις περιοριζομένας, καὶ ταύτας ἐν καταστάσει οὐχὶ ἐπιστημονικῇ, ἀλλ' ὡς εἶδός τι πρακτικῶν γνώσεων· ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ αὐτῶν διάπλασις, ἡ λογικὴ αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων ἐξάρτησις, ἡ εὕρεσις τῶν φυσικῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧν λογικῶς δι' ἀποδείξεων συνάγονται, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἡ εἰς καθαρὰν ἐπιστήμην ἀνύψωσις αὐτῶν εἶνε ἑλληνικὸν ἔργον.

Οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Θαλῆς ἀπέδειξε τὴν ἰσότητα τῶν δύο γωνιῶν τοῦ ἰσοσκελοῦς τριγώνου, ὡς καὶ τὴν ἰσότητα τῶν κατὰ κορυφὴν γωνιῶν [1], πρὸς τούτοις ὅτι ἐμέτρησε τὸ ὕψος τῶν πυραμίδων ἐκ τῆς σκιᾶς αὐτῶν, [2] καθ' ἣν στιγμὴν ἡ σκιὰ ῥάβδου ὀρθίας ἦτο ἴση τῷ μήκει αὐτῆς.

1 Εὔδημος παρὰ τῷ Πρόκλῳ· σχόλια εἰς τὴν πρότασιν 15 καὶ 26, τοῦ I βιβλίου τοῦ Εὐκλείδου.

2 Ἱερώνυμος ὁ Ῥόδιος παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ 1, 27.

ἀναφέρουσι πρὸς τούτους ὅτι ἤξευρε νὰ μετρῇ τὴν ἀπόστασιν τῶν πλοίων ἀπὸ τῆς παραλίας, ἄγνωστον ὅμως διὰ τίνος τρόπου: τοιαῦται ἦσαν αἱ μαθηματικαὶ ἀνακαλύψεις τοῦ Θαλοῦ.

Μεταγενέστερος τοῦ Θαλοῦ ἦτον ὁ Πυθαγόρας, ὅστις ἤκμασε περὶ τὰ 550 π. Χ. οὗτος διέτριψεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπανελθὼν δὲ συνέστησε σχολήν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν Σάμῳ τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ὕστερον δὲ ἐν Ἰταλίᾳ. Οὗτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πατὴρ τῆς μαθηματικῆς ἐν Ἑλλάδι. Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων οἱ μαθηταὶ τοῦ Πυθαγόρου ἀπέδειξαν[1] τὸ γενικὸν θεώρημα, ὅτι αἱ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου, ἀθροιζόμεναι ποιοῦσι δύο ὀρθάς, ἐνῷ οἱ παλαιότεροι ἀπεδείκνυον τὴν πρότασιν ταύτην χωριστὰ δι' ἕκαστον εἶδος τριγώνων ἤτοι διὰ τὰ ἰσόπλευρα, ἰσοσκελῆ καὶ σκαληνά. Εἰς τὸν Πυθαγόραν ἀποδίδεται τὸ πασίγνωστον θεώρημα ἐπὶ τῶν ὀρθογωνίων τριγώνων, ὅπερ εἶνε ἡ πηγὴ πάσης μετρητικῆς προτάσεως· εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται[2] ἡ εὕρεσις τῶν ἀσυμμέτρων μεγεθῶν, καὶ ἡ ἀπόδειξις τοῦ θεωρήματος, ὅτι ἡ διαγώνιος παντὸς τετραγώνου εἶνε ἀσύμμετρος πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ.[3] Πρὸς τούτοις ἀναφέρει Ἥρων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὅτι ὁ Πυθαγόρας πρῶτος εὗρεν ὀρθογώνια τρίγωνα, ὧν αἱ πλευραὶ εἶνε σύμμετροι ἀλλήλαις καὶ ὧν τὸ ἁπλούστατον εἶνε τὸ ἔχον πλευρὰς 3, 4 καὶ 5 μονάδας μήκους. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἠσχολήθη ὁ Πυθαγόρας· γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς μυστηριώδεις δυνάμεις καὶ ἰδιότητας, ἅστινας πιθανώτατα ἔμαθε παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων· εἰς αὐτὸν τέλος ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Νικομάχου καὶ ἡ μόρφωσις τῶν ἀναλογιῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πυθαγόρου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διασκορπισθέντες ἕνεκα πολιτικῶν ταραχῶν, διέδωκαν τὰς μαθηματικὰς αὐτῶν γνώσεις καὶ ἔκτοτε κυρίως ἄρχεται ἡ ἀμιγὴς ἑλληνικὴ μαθηματική.

Ἐπισημότατος τῶν Πυθαγορικῶν μαθηματικῶν ἦτο ὁ Ἱπποκράτης ὁ Χῖος περὶ τὰ 450 π. Χ. Διηγοῦνται[4] περὶ αὐτοῦ ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐπεχείρησεν ἐμπόριον, ἀλλ' ὅτι ἁπλοϊκώτατος ὤν, ἠπατήθη ὑπ' ἄλλων· ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν περιουσίαν του· ὅθεν ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀκούσας ποτὲ ἔν τινι σχολῇ, τοσοῦτον ἐθέλχθη ὑπὸ τῆς γεωμετρίας, ὥστε διαγνώσας ὀρθότερον τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἐπεδόθη ὅλος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γεωμετρίας καὶ κατέστη εἷς τῶν σπουδαιοτάτων μαθηματικῶν. Οὗτος πρῶτος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐδήμου,[5] συνέγραψε βιβλίον γεωμε-

1 Εὔδημος παρὰ Πρόκλῳ, σχόλ. εἰς τὴν πρ. 32.
2 Εὔδημος παρὰ τῷ Πρόκλῳ.
3 Πρόκλος, σχόλ. 1.
4 Ἀριστοτέλης Ἠθικ. εἰς Εὐδ. 1, 7 c. 14.
5 Εὔδημος παρὰ Πρόκλῳ p. 19.

τρίας· τὸ βιβλίον τοῦτο δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' ἔκτινων τεμαχίων ἄλλου μαθηματικοῦ ἔργου τοῦ Ἱπποκράτους εἰκάζομεν ὅτι ἡ γεωμετρία εἶχεν ἤδη ἐπ' αὐτοῦ ἀρκούντως προχωρήσει, οὐ μόνον κατὰ τὸ ποσὸν τῶν θεωρημάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν λογικὴν τῶν μερῶν αὐτῆς ἐξάρτησιν. Ἐν τοῖς τεμαχίοις τούτοις εὑρίσκεται κατὰ πρῶτον ἡ θεωρία τῶν ὁμοίων τριγώνων, ἀλλὰ μόνον τῶν ἰσοσκελῶν. Ὁ Ἱπποκράτης ἀπέδειξε καὶ τὴν πρότασιν, ὅτι δύο κύκλοι εἶνε πρὸς ἀλλήλους ὡς τὰ τετράγωνα τῶν ἀκτίνων αὐτῶν· ἐπεχείρησε δὲ καὶ τὸν τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ εὕρῃ τετράγωνον ἴσον τῷ κύκλῳ, ἀλλ' εὗρε, πρῶτος αὐτός, καμπυλόγραμμον χωρίον ἰσοδύναμον εὐθυγράμμῳ· εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ μέθοδος, ἐξ ἧς ἐπορίσθη τὸν τετραγωνισμὸν τῶν μηνίσκων του ὁ Ἱπποκράτης, δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ τετραγωνισμός, οὐδὲ ἔχει τι κοινὸν μετὰ τῆς ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους ἀναπτυχθείσης μεθόδου, δι' ἧς τὸ καμπυλόγραμμον χωρίον ἀναλύεται εἰς ἄπειρα τὸ πλῆθος μέρη καὶ τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἀνακαλύπτηται εὐκόλως τὸ ἄθροισμα ὁσωνδήποτε τοιούτων μερῶν· ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ ἀνακάλυψις αὕτη τοῦ Ἱπποκράτους ἦτο σπουδαιοτάτη δι' ἐκείνην τὴν ἐποχήν.

Ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἱπποκράτους ἤρχισαν νὰ ἀσχολῶσι τοὺς γεωμέτρας προβλήματά τινα, μεγάλως συντελέσαντα εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τῆς γεωμετρίας· ἦσαν δὲ ταῦτα: ὁ διπλασιασμὸς τοῦ κύβου, ἡ εὕρεσις δύο μέσων ἀναλόγων δύο εὐθειῶν δεδομένων, ἡ τριχοτόμησις τῆς γωνίας, καὶ τέλος ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου. Ὁ Ἱπποκράτης ἔδειξε τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο πρώτων προβλημάτων, καθ' ἣν ὁ διπλασιασμὸς τοῦ κύβου ἀνάγεται εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν δύο μέσων ἀναλόγων· τοῦ δὲ προβλήματος τούτου λύσιν τινὰ εὗρε πρῶτος ὁ διάσημος μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος, Πυθαγόρειος καὶ οὗτος. Ἀλλὰ τῶν μὲν πρώτων προβλημάτων ἡ δυσκολία συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ κύκλος καὶ ἡ εὐθεῖα γραμμή, ἅτινα μόνα μέχρι τοῦδε ἐθεώρουν, δὲν ἐξήρκουν πρὸς λύσιν αὐτῶν: ἀπῃτοῦντο νέαι καμπύλαι, ὧν εὑρεθεισῶν, ἐλύθησαν: ὁ δὲ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου παρεῖχε δυσκολίας ὅλως διαφόρου φύσεως· διότι ἀπῄτει, ὡς καὶ ὁ τετραγωνισμὸς παντὸς ἐν γένει καμπυλογράμμου χωρίου, νέας μεθόδους, ἀγνώστους τότε, καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν μαθηματικὴν νέας ἐννοίας, οὐχὶ ἐντελῶς ὡρισμένας καὶ ἀντιρρήσεων ἀπηλλαγμένας· μάλιστα δὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπ' ἄπειρον διαιρέσεως τῶν συνεχῶν μεγεθῶν. Ἀλλ' αἱ νέαι αὗται ἔννοιαι κατεπολεμήθησαν σφοδρῶς ὑπὸ τῶν τότε ἀκμαζόντων σοφιστῶν, οἵτινες εὕρισκον ἀντιφάσεις καὶ παράδοξα εἰς πᾶσαν ἔννοιαν ἐγκλείουσαν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπείρου· οἷαι εἶνε αἱ τῆς συνεχείας, τῆς κινήσεως, τῆς ἐπ' ἄπειρον διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν, καὶ ὅσαι τοιαῦται. Πασίγνωστα εἶνε τὰ παράδοξα Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου ἐπὶ τῆς κινήσεως, ὧν βάσις εἶνε, ὑπὸ

οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν παρουσιάζωνται, ἡ πρότασις ὅτι, εἰς τὸ πεπερασμένον δὲν δύναται νὰ περιέχηται τὸ ἄπειρον. Τινὲς τῶν σοφιστῶν τότε περιέπεσαν εἰς τὴν ἰδέαν, νὰ μὴ παραδέχωνται τὴν ἐπ' ἄπειρον διαίρεσιν τῶν μεγεθῶν, καὶ κατήντησαν νὰ θεωρῶσι τὰ συνεχῆ ποσὰ ὡς συγκείμενα ἐκ μερῶν ἀτόμων ἐλαχίστων· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς καμπύλας γραμμὰς ὡς συγκειμένας ἐξ εὐθειῶν ἐλαχίστων ἢ ἀπειροστῶν ἀτόμων. Εἷς τούτων, Ἀντιφῶν καλούμενος, ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ταύτης ἰδέας ὁρμώμενος, ἔφθασεν εἰς τὴν θεμελιώδη ἰδέαν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ὁ τετραγωνισμὸς τῶν καμπυλογράμμων χωρίων. Οὗτος εἶπεν, ὅτι ἐὰν εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφῇ τετράγωνον, εἶτα ὀκτάγωνον κανονικόν, εἶτα δεκαεξάγωνον καὶ καθεξῆς, θὰ εὑρεθῇ ποτε ἐγγεγραμμένον πολύγωνον, ἔχον μέγαν τινὰ ἀριθμὸν πλευρῶν καὶ ἐφαρμόζον ἐπὶ τὸν κύκλον, διότι ἡ περιφέρεια σύγκειται ἐξ εὐθειῶν γραμμῶν ἀπειροστῶν· ἐπειδὴ δὲ δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν τετράγωνον ἴσον οἱῳδήποτε δοθέντι εὐθυγράμμῳ, ἕπεται ὅτι θὰ εὕρωμεν καὶ τετράγωνον ἴσον τῷ κύκλῳ. Τὸ συμπέρασμα, ὡς βλέπομεν, ἦτο ἐσφαλμένον, καὶ κατεπολεμήθη ἀμέσως διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι, ὅσον μικραὶ καὶ ἂν γίνωσιν αἱ πλευραὶ τοῦ ἐγγεγραμμένου πολυγώνου, οὐδέποτε ἐφαρμόζουσιν ἐπὶ τὸν κύκλον· ἀλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἐγγραφῆς καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προκύπτουσα βαθμιαία τοῦ κύκλου ἐξάντλησις, ἥτις ὀρθοτάτη, καὶ ἀναπτυχθεῖσα κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμήδους ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς μεθόδου τῆς ἐξαντλήσεως.

Εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς μαθηματικῆς σπουδαιότατα ἐπέδρασαν αἱ ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν αὐτῆς ἐννοιῶν ἀντιρρήσεις καὶ παραδοξολογίαι, ἃς τινας ἐφεῦρεν ἡ ὀξεῖα τῶν σοφιστῶν διαλεκτική. Ἔκτοτε ἡ μαθηματική, μάλιστα δὲ ἡ γεωμετρία, μετεσχηματίσθη εἰς λογικῶς ἀπρόσβλητον φρούριον· αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς, ἢ τὰ ἀξιώματα, ἀφ' ὧν ἀναπτύσσεται, ἐξητάσθησαν λεπτομερέστερον καὶ ἔλαβον τοιαύτην μορφήν, ὥστε νὰ μὴ ἐπιδέχωνται μηδεμίαν ἀντίρρησιν· αἱ ἀόριστοι καὶ ἀσαφεῖς ἔννοιαι τοῦ ἀπειροστοῦ, τῆς συνεχείας, τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς, τοῦ μεγέθους καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τῆς μαθηματικῆς καὶ αἱ προτάσεις ἔλαβον τὴν συνθετικὴν λεγομένην μορφήν. Ἐνῷ ἐπὶ τοῦ Ἱπποκράτους οὐδεμία ἐγίνετο διάκρισις μεταξὺ ἀποδείξεως καὶ κατασκευῆς, οὐδὲ προετάσσοντο τὰ ἀξιώματα, ὀλίγῳ ὕστερον, ὁ δεύτερος γράψας στοιχεῖα γεωμετρίας Λέων, σύγχρονος τοῦ Πλάτωνος, διήρεσε τὰ μέρη τῆς γεωμετρικῆς προτάσεως εἰς τὰ ἑξῆς: ἔκθεσιν, προσδιορισμόν, κατασκευήν, ἀπόδειξιν, καὶ συμπέρασμα. Ὁ αὐτὸς δὲ ἐφεῦρε καὶ τοὺς διορισμοὺς τῶν προβλημάτων· τουτέστι τὰ προσόντα, ἅτινα πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ δεδομένα, ἵνα ᾖ δυνατὸν τὸ πρόβλημα. Ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ταύτης διακρίσεως βλέπομεν, ὅτι ἡ συνθετικὴ μέθοδος εἶχεν ἤδη προαχθῆ εἰς τὸ τέλειον. Ἡ μέθοδος αὕτη, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πειθοῦς, ἢ ἡ ἀπόδειξις σκοπεύει

εἶνε τελειοτάτη· διότι οὐδεμίαν ἐπιτρέπει ἀμφιβολίαν εἰς τὸ πνεῦμα περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἀποδεικνυομένου· ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ μειονέκτημα, ὅτι δὲν εὐχαριστεῖ ἐντελῶς τὸν νοῦν· διότι οὐδεμίαν δίδει νύξιν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν εὑρέθη ἡ προκειμένη ἀλήθεια, οὐδὲν δεικνύει ἴχνος τῶν γενομένων συλλογισμῶν εἰς τὴν εὕρεσιν αὐτῆς, καὶ ἑπομένως δὲν ὁδηγεῖ ἀμέσως τὸν νοῦν εἰς τὴν ζήτησιν καὶ εὕρεσιν ἄλλων ἀληθειῶν· σκοπεύει νὰ πείσῃ μᾶλλον ἢ νὰ διδάξῃ.

Τὴν ἐναντίαν μέθοδον, τὴν λεγομένην ἀναλυτικήν, ἀνέπτυξεν [1] ὁ Πλάτων, ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὰς μεθόδους μᾶλλον καὶ τὰς θεμελιώδεις καὶ μαθηματικὰς ἰδέας, ἢ εἰς ἀνακαλύψεις μερικῶν θεωρημάτων. Ὅλως ἄγνωστος δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ἡ μέθοδος αὕτη καὶ πρὸ τοῦ Πλάτωνος· διότι βεβαίως, ὡς τὴν μόνην κατάλληλον πρὸς τὴν ζήτησιν καὶ εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, μεταχειρίζοντο οἱ μαθηματικοὶ πρὸς εὕρεσιν τῶν θεωρημάτων αὐτῶν· ἀλλ' ἐνῷ ἐκεῖνοι ἀμυδρὰν καὶ ἀσαφῆ εἶχον ἔννοιαν αὐτῆς, ὁ Πλάτων ἀνύψωσεν εἰς τελείαν μέθοδον. Ἐν αὐτῇ ὁ νοῦς, ἀναχωρῶν ἀπὸ τοῦ ζητουμένου φθάνει εἰς τὰς ἀρχὰς ἢ εἴς τι ἀποδεδειγμένον ἤδη. Καὶ δὲν ἔχει μὲν ἡ μέθοδος αὕτη τὸ ῥηθὲν τῆς συνθετικῆς μειονέκτημα, ἀλλ' ὑπολείπεται πολὺ ἐκείνης, κατὰ τὴν βεβαιότητα, ἣν παρέχει· διότι ἡ μὲν συνθετικὴ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ θεωρούμενον εἶνε ἀναγκαῖον ἀκολούθημα τῶν ἀρχῶν, ὥστε ὁ μὴ παραδεχόμενος αὐτό, μηδὲ ἐκείνας πρέπει νὰ παραδέχηται· ἡ δὲ ἀναλυτικὴ ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ τῆς παραδοχῆς τοῦ θεωρουμένου οὐδεμία προκύπτει ἀντίφασις· διότι συνδυάζουσα αὐτὸ μετ' ἄλλων, ἤδη ἀποδεδειγμένων, φθάνει εἴς τι ἀληθές, τουτέστι δεικνύει ἐν γένει τὸ δυνατὸν τοῦ πράγματος. Διὰ ταῦτα οἱ Ἕλληνες μαθηματικοὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ὑπ' αὐτῶν εὑρημένων, πάντοτε ποιοῦνται χρῆσιν τῆς συνθετικῆς μεθόδου· ἐὰν δέ ποτε, πρὸς ὁδηγίαν ἴσως τοῦ ἀναγιγνώσκοντος ἐκθέτωσι τὴν λύσιν προβλήματός τινος ἀναλυτικῶς, οὐδέποτε παραλείπουσι καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ αὐτοῦ προβλήματος.

Αἱ περὶ τῆς μαθηματικῆς ἐν γένει ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος εἶνε ἀρκούντως γνωσταί. Κατ' αὐτὸν ἡ μαθηματικὴ κεῖται μεταξὺ τοῦ ὅλως ἰδανικοῦ καὶ τῆς ὅλως ἐστερημένης ἰδεῶν ὕλης· τὴν γεωμετρίαν λέγει ἐν τῇ πολιτείᾳ «γνῶσιν τοῦ ἀεὶ ὄντος», ὅταν σπουδάζηται οὐχὶ πρὸς τὰς χρείας τοῦ βίου ἀλλὰ μεταφέρηται ἐκ τῆς ὕλης εἰς τὸ κράτος τῶν ἰδεῶν· διότι ἡ ἐκ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς μαθηματικῆς προκύπτουσα εἰς τὰς χρείας τοῦ βίου ὠφέλεια εἶνέ τι δευτερεῦον· τὸ σπουδαιότατον εἶνε, ὅτι αἱ μαθηματικαὶ γνώσεις ἀπασχολοῦσι τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῶν ὑλικῶν, καὶ καθιστῶσιν αὐτὸ ἱκανώτερον νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἰδανικόν· ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν παρατηρεῖ ὅτι, οἱ μὲν φύσει πρὸς τὰ μαθηματικὰ ῥέποντες, γίνονται δι' αὐτῶν ὀξεῖς εἰς πάντα τὰ μαθήματα, οἱ δὲ βραδεῖς πάλιν γίνονται ὀξύτεροι ἑαυτῶν.

1 Πρόκλος, σχολ. εἰς τὴν Ι.

διὰ ταῦτα ἐθεώρει τὴν σπουδὴν τῆς γεωμετρίας ἀπαραίτητον προπαιδείαν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐπὶ τῆς 'Ακαδημείας ἐπέγραψεν, ὡς λέγουσι: «Μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω μου τὴν στέγην.» Μαθηματικαὶ καὶ ἀστρονομικαὶ γνώσεις εἶναι ἀπαραίτητα προσόντα παντός, ὅστις θέλει ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Πλάτωνος νὰ συγκαταριθμῆται μετὰ τῶν πεπαιδευμένων.

'Εκ τῶν συγχρόνων τοῦ Πλάτωνος μαθηματικῶν ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας εἶνε ὁ ἐκ τῆς Κνίδου Εὔδοξος, ὅστις πολλὰ γεωμετρικὰ θεωρήματα ἐγκαίνευσε καὶ τὰ μέτρα τῶν κώνων καὶ τῶν πυραμίδων εὗρεν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ 'Αρχιμήδης ἐν τοῖς περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου βιβλίοις του. Εἰς τὸν Εὔδοξον ἀποδίδουσί τινες καὶ τὴν ἐν τῷ Εὐκλείδῃ, 5ῳ βιβλίῳ, εὑρισκομένην ἀρίστην θεωρίαν τῶν ἀναλογιῶν· κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐτοκίου[1], ὁ Εὔδοξος ἔλυσε καὶ τὸ πρόβλημα τῶν δύο μέσων ἀναλόγων, διά τινων καμπύλων γραμμῶν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθεισῶν.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ἐξέτεινον τὰ ὅρια τῆς γεωμετρίας. Θεύδιός τις ἐκ Μαγνησίας ἔγραψε στοιχεῖα γεωμετρίας περιεκτικώτερα ἢ τὰ προηγούμενα, καὶ ἐν οἷς προέταξε τὰς ἀρχὰς ἢ τὰ ἀξιώματα τῆς γεωμετρίας· τὴν δὲ τάξιν ταύτην ἠκολούθησεν ὕστερον καὶ ὁ Εὐκλείδης καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτόν. Ἕτερος δὲ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος, ὁ Μέναιχμος, ἐφεῦρε τὰς τρεῖς τοῦ κώνου τομάς, τῶν ὁποίων ἡ ἔρευνα παρήγαγε τὴν ἀνωτέραν γεωμετρίαν. 'Εν τῇ σχολῇ τοῦ Πλάτωνος ἐπλάσθη καὶ εἰσήχθη εἰς τὴν γεωμετρίαν καὶ ἡ ἔννοια τῶν γεωμετρικῶν τόπων, ἐξ ἧς προέκυψε νέα σπουδαιοτάτη μέθοδος πρὸς λύσιν τῶν γεωμετρικῶν προβλημάτων. Διὰ τῶν γεωμετρικῶν τόπων ἔλυσεν ὁ Μέναιχμος τὸ πρόβλημα τῶν δύο μέσων ἀναλόγων· καὶ ὁ Πλάτων αὐτὸς ἔδωκε τοῦ αὐτοῦ προβλήματος λύσιν τινά, μηχανικήν, ἣν ἀναφέρει ὁ Πάππος. 'Ο δὲ Δεινόστρατος, ἀδελφὸς τοῦ Μεναίχμου, ἐπενόησε τὴν τετραγωνίζουσαν καμπύλην, δι' ἧς διαιρεῖται δοθεῖσα γωνία εἰς ὁσαδήποτε ἴσα μέρη. Οὕτως ηὐρύνετο μικρὸν κατὰ μικρὸν ὁ κύκλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκινοῦντο αἱ γεωμετρικαὶ ἔρευναι, νέαι ἰδιότητες τῶν νέων καμπύλων, καὶ μάλιστα τῶν κωνικῶν τομῶν, εὑρίσκοντο, καὶ διεπλάσσετο ἡ ὀνομασθεῖσα ἀνωτέρα γεωμετρία, πρὸς διάκρισιν τῆς γεωμετρίας, ἐν ᾗ μόνον ὁ κύκλος καὶ ἡ εὐθεῖα θεωροῦνται, καὶ ἥτις ἔλαβε τὸ ὄνομα τῶν στοιχείων.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς μαθηματικῆς κατὰ τὴν 4ην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἤτοι ὀλίγον πρὸ τοῦ Εὐκλείδου.

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Εὐκλείδου ὀλίγιστα γνωρίζομεν. 'Ο Πρόκλος ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦ εἰς τὸ α' βιβλίον τῶν στοιχείων, λέγει περὶ αὐτοῦ: «γέγονε δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου».

1 'Υπομνήματα τοῦ 'Αρχιμήδους.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης δυνάμεθα ἴσως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Εὐκλείδης ἔζη περὶ τὸ 300ον πρὸ Χριστοῦ ἔτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα τότε ἦτο τὸ κέντρον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὁ Πάππος ὅτι ἦτο σεμνότατος καὶ πρὸς ἅπαντας εὐμενὴς τοὺς καὶ κατὰ ποσὸν συναύξειν δυναμένους τὰ μαθήματα. Ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀπάντησιν, ἣν ἔδωκεν, ὡς λέγουσιν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ζητοῦντα νὰ διδαχθῇ τὴν γεωμετρίαν εὐκολώτερον ἢ οἱ λοιποὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει βασιλικὴ ὁδὸς πρὸς τὴν γεωμετρίαν, ἔχομεν πᾶν ὅ,τι περὶ τοῦ βίου τοῦ Εὐκλείδου εἶνε γνωστόν. Ἀλλὰ τὰ σπουδαιότατα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν καὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἐξόχου διανοίας τοῦ ἀνδρός. Ἐξ αὐτῶν ἄρχεται νέα ἐποχὴ τῆς μαθηματικῆς, ἡ τῆς ἀκμῆς, ἐν ᾗ ἀποκτήσασα μόνιμον βάσιν, ἀναπτύσσεται εἰς τὸ ἑξῆς ἀφ' ἑαυτῆς, ἄνευ φιλοσοφικῶν ἢ ἄλλων ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων. Ἡ ὡριμότης αὕτη εἶχε προπαρασκευασθῆ διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ὁ Εὐκλείδης, ἵνα δώσῃ εἰς τὴν μαθηματικήν, ἰδίως δὲ εἰς τὴν γεωμετρίαν, ὅ,τι ἔδωκεν εἰς τὴν λογικὴν ὁ Ἀριστοτέλης· τουτέστι, μόνιμον μορφήν, φέρουσαν ἐπὶ παντὸς τὸν τύπον τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας· τοῦτο ἐγένετο διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν στοιχείων του, ἐν οἷς περιέχονται, μετ' ἀμιμήτου ἀκριβείας ἐκτεθειμένα, ὅσα περίπου καὶ σήμερον ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς στοιχειώδους γεωμετρίας περιλαμβάνουσι. Πάντα τὰ προηγουμένως γραφέντα βιβλία γεωμετρίας, τοσοῦτον ἐπεσκιάσθησαν ὑπὸ τούτου, ὥστε ἡ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα αὐτῶν ἴχνη διεσώθησαν ἡμῖν. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ αἰῶνας τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου ἦσαν τὸ μόνον ἐν χρήσει διδακτικὸν βιβλίον τῆς στοιχειώδους γεωμετρίας· ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι ὁ Εὐκλείδης πρόκειται ὡς ὑπόδειγμα ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας, σχεδὸν ἀνέφικτον. Οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον αὐτὸν *στοιχειωτήν*.

Ἐν τοῖς Στοιχείοις περιλαμβάνει ὁ Εὐκλείδης οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀριθμητικῆς. Ἐκ τῶν 13 βιβλίων, ἐξ ὧν σύγκεινται, τὸ 7ον, 8ον καὶ 9ον περιέχουσι μόνον ἀριθμητικὰς θεωρίας· ἰδίως τὰ περὶ τοῦ μεγίστου κοινοῦ διαιρέτου, περὶ τῶν πρώτων ἀριθμῶν, τὴν ἀνάλυσιν εἰς παράγοντας, ἐν ἑνὶ λόγῳ, πάσας σχεδὸν τὰς ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει καὶ σήμερον ἔτι διδασκομένας ἰδιότητας τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν.

Μὴ ἐπιτρέποντος τοῦ χρόνου τὴν λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῶν Στοιχείων, παρατηρῶ μόνον ὅτι τὰ ἀξιολογώτατα μέρη εἶνε τὸ 5ον καὶ τὸ 12ον βιβλίον. Ἐν τῷ 5ῳ ἐκτίθενται τὰ περὶ τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῶν ἀναλόγων μεγεθῶν μετὰ τοσαύτης τέχνης, μεθ' ἧς οὐδὲ σήμερον ἐν τοῖς πλείστοις τῶν μαθηματικῶν συγγραμμάτων. Ὁ ὁρισμός, ὅντινα δίδει, τῶν ἀναλόγων μεγεθῶν εἶνε κατὰ τοῦτο ἀξιοθαύμαστος, ὅτι ὑπάγονται ὑπ' αὐτὸν αὐτα-

κρίτως πάντα τὰ μεγέθη, σύμμετρα καὶ ἀσύμμετρα. Ἐὰν δέ τις ἱκανῶς ἐξετάσῃ τὰ περὶ τῶν ἀναλογιῶν, πείθεται ὅτι ἡ Εὐκλείδειος μέθοδος καὶ ἀκριβεστάτη εἶνε καὶ ἡ μόνη πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων σύμφωνος.

Ἐν τῷ 12ῳ βιβλίῳ, ὅπερ, πιθανώτατα, εἶνε ἔργον αὐτοῦ τοῦ Εὐκλείδου, ἐκτίθενται μετ' ἀμιμήτου δεινότητος τὰ περὶ τῶν ἀσυμμέτρων μεγεθῶν, καὶ τῶν διαφόρων αὐτῶν σχέσεων. Ἐν αὐτῷ λύονται γεωμετρικῶς προβλήματα, ἅτινα, λυόμενα διὰ τῆς ἀλγέβρας, ἄγουσιν εἰς ἐξισώσεις πολυπλόκους καὶ μέχρι τοῦ 4ου βαθμοῦ.

Πλὴν τῶν Στοιχείων, ὁ Εὐκλείδης ἔγραψε καὶ ἄλλα σπουδαῖα μαθηματικὰ συγγράμματα. τοιαῦτα εἶνε τὰ *δεδομένα*, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τῶν στοιχείων καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἀνωτέραν γεωμετρίαν· πλὴν τούτων ἀναφέρει ὁ Πάππος καὶ 4 βιβλία αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κωνικῶν τομῶν, δύο ἐπὶ τῶν στερεῶν τόπων καὶ τὰ πορίσματα.

Νεώτερος τοῦ Εὐκλείδου ἦτο ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων μαθηματικῶν, ὁ Συρακούσιος Ἀρχιμήδης· οὗτος ἔζησεν ἀπὸ τοῦ 287—212 πρὸ Χριστοῦ· ἐσπούδασε δὲ ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔταμε νέας ὁδούς, ἐφεῦρε νέας μεθόδους, καὶ ἐξέτεινε τὸ κράτος τῆς μαθηματικῆς περισσότερον παντὸς ἄλλου· διότι ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς θεωρητικῆς μηχανικῆς καὶ τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ ὑπολογισμοῦ.

Ἀφ' ὅτου ἡ ἰδέα τοῦ Ἀντιφῶντος, περὶ τοῦ τετραγωνισμοῦ καμπυλογράμμων χωρίων, ἐπολεμήθη ὑπὸ τῶν σοφιστῶν, εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἐντελῶς. Ὁ Ἀρχιμήδης κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ αὐτὴν εἰς μέθοδον τετραγωνισμοῦ, κατὰ τῆς ὁποίας οὐδεμία ἀντίρρησις εἶνε δυνατή. Ἡ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εὕρεσις τοῦ ἐμβαδοῦ τοῦ παραβολικοῦ χωρίου, εἶνε ἀξία προσοχῆς· διότι ὁ Ἀρχιμήδης, ἀνακαλύψας τὸν νόμον, ὃν ἀκολουθοῦσι, προβαίνοντα τὰ ἐγγεγραμμένα τρίγωνα, εἰς τὸ παραβολικὸν χωρίον, καὶ γνωρίζων τὸ ἄθροισμα ὁσωνδήποτε ἐξ αὐτῶν, οὐδόλως ἐκ τούτων συμπεραίνεται ἀμέσως τὸ ἐμβαδὸν τοῦ χωρίου, οὐδὲ λέγει περὶ ἀπείρων τὸ πλῆθος ἐγγεγραμμένων ἢ περὶ προσεγγίσεως ἢ ἄλλου τινὸς ἀσαφοῦς καὶ μὴ ἐντελῶς ὡρισμένου, ἀλλ' ἐπιφέρει τὴν διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς ἀπόδειξιν, τοῦ ὅτι τὸ ἐμβαδὸν δὲν εἶνε οὔτε μικρότερον, οὔτε μεγαλήτερον ἐκείνου, ὃ λέγει. Δι' ὁμοίας μεθόδου ἀποδεικνύει ἐν τῷ βιβλίῳ, ὅπερ ἐπιγράφει, κύκλου μέτρησιν, ὅτι ὁ λόγος τῆς περιφερείας πρὸς τὴν διάμετρον περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν 3 $^{1}]_{7}$ καὶ 3 $^{10}]_{71}$. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς μεθόδου ταύτης, ὁ Ἀρχιμήδης ἐφεῦρε καὶ ἄλλην μέθοδον, δι' ἧς μετρεῖ τὰς ἐπιφανείας ἢ καὶ τοὺς ὄγκους· ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὸ νὰ συγκρίνῃ τὸ μέγεθος, ὅπερ πρόκειται νὰ μετρηθῇ, πρὸς τὸ ἄθροισμα μερῶν, ὧν τὸ μὲν πλῆθος αὐξάνει ὑπὲρ πάντα ἀριθμόν, ἕκαστον δὲ τῶν μερῶν τούτων μεταβάλλεται καὶ καταντᾷ παντὸς τοῦ προτεθέντος μεγέθους ἔλασσον. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εὗρε τὸ ἐμβαδὸν τῆς ἕλικος,

περὶ ἧς ἔγραψε δύο βιβλία, ἐκθέτων τὰ ἰδιώματα καὶ τὴν γένεσιν αὐτῆς· ὁμοίως καὶ τὴν σχέσιν, ἣν ἔχει τὸ ἐμβαδὸν τῆς ἐλλείψεως πρὸς τὸ τοῦ κύκλου· διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου εὗρε καὶ τὸν ὄγκον τῶν ἐκ περιστροφῆς ἐλλειψοειδῶν, ὑπερβολοειδῶν, καὶ παραβολοειδῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει τῆς σήμερον ἐν χρήσει ἐν τῷ ὁλοκληρωτικῷ ὑπολογισμῷ· ὁ ἀναγινώσκων τὸν τετραγωνισμὸν τῆς ἕλικος ἢ τὸν κυβισμὸν τῶν ῥηθέντων σωμάτων, καὶ γράφων διὰ τῶν σημερινῶν σημείων, ὅσα ὁ Ἀρχιμήδης διὰ λέξεων λέγει, ἀναγινώσκει πράγματι μέρος τοῦ σημερινοῦ ὁλοκληρωτικοῦ ὑπολογισμοῦ· μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης οὐδὲ λέξιν λέγει περὶ ὁρίων ἢ περὶ ἀπειροστῶν καὶ τῶν τοιούτων, δι' ὧν οἱ λογισμοὶ γίνονται σήμερον συντομώτεροι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ σαφέστεροι. Ὁ Ἀρχιμήδης μένει πάντοτε ἐν τῷ πεπερασμένῳ καὶ ἐντελῶς ὡρισμένῳ· καὶ ἀφοῦ ἐκ τῆς μεθόδου του διϊδῃ τὸ ἐξαγόμενον, ἀποδεικνύει ἔπειτα τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς.

Ὁ Ἀρχιμήδης ἔγραψε καὶ δύο βιβλία περὶ τῆς σφαίρας καὶ τοῦ κυλίνδρου. Ἐν αὐτοῖς ἀποδεικνύει τὸ θεώρημα, ὅτι ἡ ὅλη ἐπιφάνεια τῆς σφαίρας ἰσοῦται τῇ ἐπιφανείᾳ τεσσάρων μεγίστων κύκλων αὐτῆς. Εὑρίσκει τὸ ἐμβαδὸν οἱουδήποτε σφαιρικοῦ τμήματος, τὴν μεταξὺ σφαίρας καὶ τοῦ περιγεγραμμένου κυλίνδρου ὑπάρχουσαν σχέσιν καὶ ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως, ἤτοι μετρητικὰ θεωρήματα.

Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀρχιμήδους δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν τότε γνωστῶν μεθόδων ἢ εἰς τὴν λύσιν δυσκόλων προβλημάτων, ἀλλ' ἔπλασε καὶ νέας ἐπιστήμας· ἐν τοῖς δύο βιβλίοις αὐτοῦ περὶ τῶν ἐπιπλεόντων περιέχεται ἡ ὑδροστατική, βασιζομένη ἐπὶ τῆς περιφήμου ἀρχῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀνακάλυψις τοσαύτην, ὡς λέγεται, προὐξένησεν αὐτῷ χαράν, ὥστε ἔτρεχεν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Συρακουσῶν βοῶν «εὕρηκα εὕρηκα»· ἐν δὲ τοῖς δύο βιβλίοις *περὶ ἐπιπέδων ἰσορροπιῶν*, εὑρίσκεται τὸ θεμέλιον τῆς θεωρητικῆς μηχανικῆς· διότι ἐν αὐτοῖς περιέχεται ἡ θεωρία τῆς ἰσορροπίας τοῦ μοχλοῦ, οὗ τὴν δύναμιν ἐκφράζων ὁ Ἀρχιμήδης λέγεται ὅτι εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα Ἱέρωνα «δός μοι πᾷ στῶ, καὶ τὰν γᾶν κινήσω»· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ σημαντικωτάτη διὰ τὴν μηχανικὴν ἔννοια τοῦ κέντρου τοῦ βάρους, καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τῶν ἁπλουστέρων ἐπιπέδων σχημάτων.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἀνήρ, ὃν ὁ ἀρχαῖος κόσμος σύμπας ἐθαύμασε, καὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα, πρὸ τῆς εὑρέσεως τοῦ διαφορικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἤτοι ἐπὶ 18 αἰῶνας, ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν, τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς μαθηματικῆς· μόνος ἐφάμιλλος αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Νεύτων, διότι καὶ τούτου ἡ μεγαλοφυΐα ηὔξησε τὴν ἐπιστήμην διὰ νέων θεμελιωδῶν ἐννοιῶν καὶ νέων γενικωτάτων μεθόδων, ὧν ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ λεπτομερὴς σπουδὴ ἔφερε τὴν μαθηματικὴν εἰς ὃ σημεῖον εὑρίσκεται σήμερον.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἀρχιμήδους κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἅλωσιν τῆς πατρίδος του, νέος ἐφάνη λαμπρὸς ἀστὴρ ἐν τῷ μαθηματικῷ τῆς Ἑλλάδος ὁρίζοντι, Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος. Οὗτος ἐμαθήτευσε παρὰ τοῖς μαθηταῖς τοῦ Εὐκλείδου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ὑπῆρξε διὰ τὴν ἀνωτέραν γεωτρίαν, ἰδίως δὲ τὰς κωνικὰς τομάς, ὅ,τι ὁ Εὐκλείδης διὰ τὰ στοιχεῖα. Ἀπὸ τῆς εὑρέσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Μεναίχμου, αἱ κωνικαὶ τομαὶ ἀπησχόλησαν, ἕνεκα τῶν περιέργων αὐτῶν ἰδιωμάτων, πάντας τοὺς Ἕλληνας γεωμέτρας· πολλὰ δὲ περὶ αὐτῶν εἶχον γραφῆ συγγράμματα, ὧν ἀξιολογώτερα ἦσαν τοῦ Ἀρισταίου 5 βιβλία καὶ τοῦ Εὐκλείδου 4. Πάντες ὅμως, ἀκολουθοῦντες τὴν πρώτην τοῦ Μεναίχμου ἰδέαν, ἐθεώρουν μόνον ὀρθὸν κῶνον μετὰ κυκλικῆς βάσεως, καὶ ἔτεμνον αὐτὸν δι' ἐπιπέδων καθέτων ἐπὶ μίαν τῶν γενετειρῶν· διὰ τοῦτο καὶ ὠνόμαζον, τὴν μὲν ἔλλειψιν ὀξυγωνίου κώνου τομήν, τὴν δὲ ὑπερβολὴν ἀμβλυγωνίου. Ὁ Ἀπολλώνιος ἐγκύψας βαθύτερον εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην, εὗρεν ὅτι, ὁ αὐτὸς κῶνος εἴτε ὀρθὸς εἴτε πλάγιος ὑποτεθῇ, δίδει καὶ τὰς τρεῖς καμπύλας, κατὰ τὴν διάφορον θέσιν τοῦ τέμνοντος ἐπιπέδου, ἐὰν μόνον ἡ βάσις αὐτοῦ εἶνε κυκλική. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος, ἐκθέτει ἐν τοῖς κωνικοῖς αὐτοῦ μετὰ θαυμαστῆς δεινότητος πάσας τῶν κωνικῶν τομῶν τὰς ἰδιότητας, ἐξ ὧν καὶ δίδει τὰ ὀνόματα τῆς ἐλλείψεως καὶ τῆς ὑπερβολῆς ἅτινα καὶ σήμερον ἔχουσι. Ἐκ τῶν 8 βιβλίων, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται τὰ κωνικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου, μόνον τὰ 7 πρῶτα σώζονται· περιέχουσι δέ, τὰ μὲν 3 πρῶτα τὰ ἰδιώματα τῶν διαμέτρων καὶ τῶν ἐφαπτομένων καὶ τῶν ἑστιῶν, ἅτινα δύνανται νὰ ὑποτεθῶσι γνωστά, καὶ ὑπὸ τῶν πρὸ τοῦ Ἀπολλωνίου γραψάντων, ὧν ὅμως τὰ συγγράμματα κατέστησαν ἀφανῆ ὑπὸ τῶν κωνικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου, τὰ δὲ ἑπόμενα περιέχουσι τὰς ἰδίας τοῦ Ἀπολλωνίου ἐφευρέσεις, ὡς αὐτὸς λέγει· καὶ τὸ μὲν τέταρτον ἐξετάζει κατὰ πόσα σημεῖα τέμνουσιν ἀλλήλας ἢ ἐφάπτονται δύο κωνικαί, τὸ δὲ πέμπτον περιέχει προβλήματα μεγίστου καὶ ἐλαχίστου ἐπὶ τῶν κωνικῶν τομῶν, τὸ 6ον ἐξετάζει τὰ περὶ ὁμοιότητος καὶ ἀνομοιότητος αὐτῶν, καὶ τὸ 7ον διάφορα θεωρήματα καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν συζυγῶν διαμέτρων.

Ὁ Πάππος ἀναφέρει καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Ἀπολλωνίου, ἀλλὰ τὰ κωνικὰ αὐτοῦ εἶναι βεβαίως τὸ σπουδαιότατον· διότι ἐν αὐτοῖς ἐξήντλησε σχεδὸν πᾶσαν τὴν θεωρίαν τῶν κωνικῶν τομῶν τοσαύτην ἐπιδείξας δύναμιν πνεύματος καὶ εὐφυΐαν γεωμετρικήν, ὥστε δικαίως ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του «ὁ μέγας γεωμέτρης».

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων διασημοτάτων μαθηματικῶν, τοῦ Εὐκλείδου, λέγω, τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου, ἡ σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀνέδειξε καὶ ἄλλους ἐξόχους γεωμέτρας καὶ ἀστρονόμους· τοιοῦτοι εἶνε ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, διάσημος ἀστρονόμος, περὶ οὗ ὁ Ἀρχιμήδης μαρτυρεῖ, ὅτι παρεδέχετο τὴν περὶ τὸν Ἥλιον κίνησιν τῆς γῆς καὶ ἔγραψε

μάλιστα ἴδιον σύστημα, ἐν ᾧ ἔθετε τὸν ἥλιον εἰς τὸ κέντρον τοῦ κόσμου. ὁ Κόνων ὁ Σάμιος, περὶ τῆς γεωμετρικῆς ἱκανότητος τοῦ ὁποίου ἔχει ὁ Ἀρχιμήδης μεγάλην ἰδέαν· πλὴν τούτων ὁ Ἐρατοσθένης, ἔξοχος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικός· καὶ ἄλλοι ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ Ἀπολλωνίου μνημονευόμενοι.

Μετὰ τὸν Ἀπολλώνιον ἄρχεται στασιμότης τις διαρκέσασα καθ' ὅλον τὸν πρὸ Χριστοῦ χρόνον. Ἐν αὐτῷ ἔζησαν οἱ ἀξιόλογοι μαθηματικοί, Γεμῖνος, Ἥρων, Φίλων, Ποσειδώνιος, Σωσιγένης καὶ Θεοδόσιος, καὶ ὁ ἀστρονόμος Ἵππαρχος· μετὰ δὲ ταῦτα ἄρχεται βραδεῖα μὲν ἀλλὰ βεβαία ἡ παρακμὴ τῆς ἑλληνικῆς μαθηματικῆς· ἐφαρμογαί τινες αὐτῆς, μάλιστα δὲ ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ μηχανικὴ προώδευσαν εἰσέτι ἐπί τινα χρόνον· ὁ κράτιστος τῶν Ἑλλήνων ἀστρονόμων, Πτολεμαῖος, ἔζησεν κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα μετὰ Χριστόν· ἐκ δὲ τῶν γεωμετρῶν, ἄξιοι μνείας εἶνε, ὁ Περσεύς, ὅστις ἔγραψεν περὶ τῶν τομῶν τῆς σπείρας, ὁ Μενέλαος, ὅστις ἔγραψε περὶ τῶν χορδῶν τοῦ κύκλου, ἤτοι εἶδος τριγωνομετρίας, καὶ ὁ Πάππος, 400 μ. Χ. οὗ τινος ἡ συναγωγή, καὶ ὡς ἱστορικὴ πηγὴ εἶνε πολύτιμος καὶ ὡς μαθηματικὸν σύγγραμμα πολλὰ ἄξια λόγου περιέχει· ἰδίως ἀναφέρω τὸ θεώρημα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀμφοτερμέσων, ὅπερ ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς μηχανικῆς ἐσφαλμένως φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Guldin· καὶ τὸ θεμελιῶδες θεώρημα τῶν ἀναρμονικῶν λόγων, ὅπερ ἐν τῇ νεωτέρᾳ συνθετικῇ γεωμετρίᾳ ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα.

Αἰτία τῆς παρακμῆς τῶν μαθηματικῶν ἦτο βεβαίως ἡ γενικὴ τοῦ ἔθνους κατάπτωσις καὶ παρακμή, συνέτεινε δ' ἴσως πρὸς τοῦτο καὶ ἡ νέα θρησκεία, ἥτις ἔδωκεν εἰς τὰ πνεύματα νέαν διεύθυνσιν ἐρευνῶν· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων, δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ γεωμετρία ἦτο ἀδύνατον νὰ προαχθῇ περισσότερον διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς μέσων καὶ ἄνευ τῆς γενικῆς ἀριθμητικῆς. Αἱ γεωμετρικαὶ μέθοδοι εἶνε ἀνεπίδεκτοι τῆς μεγάλης γενικότητος, τὴν ὁποίαν οἱ ἀριθμοὶ παρέχουσιν. Ἀλλ' ἡ μαθηματικὴ τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ὅλως γεωμετρικὸν χαρακτῆρα, καὶ αὐταὶ αἱ ἀριθμητικαὶ προτάσεις ὡς λ. χ. τὸ ἄθροισμα ὁσωνδήποτε ὅρων τῆς γεωμετρικῆς προόδου, καὶ τὸ ἄθροισμα τῶν τετραγώνων ὁσωνδήποτε ἐφεξῆς ἀριθμῶν, ἔχουσι παρὰ τῷ Εὐκλείδῃ καὶ τῷ Ἀρχιμήδει γεωμετρικὴν μορφήν. Εἰς τὴν διάνοιαν τῶν Ἑλλήνων μαθηματικῶν τὰ γεωμετρικὰ μεγέθη ἀπετέλουν εἶδος ποσοῦ γενικώτερον τῶν ἀριθμῶν· διότι ἐθεώρουν ἀριθμοὺς μόνον τοὺς ἀκεραίους καὶ τὰ κλάσματα· ὥστε πᾶς ἀριθμὸς παρίστατο ὑπὸ μεγέθους οὐχὶ δὲ καὶ τἀνάπαλιν. Ἡ πρὸς τὴν γεωμετρίαν ὑπερβάλλουσα αὕτη ῥοπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος δύναται νὰ ἐξηγηθῇ εἴτε ἐκ τῆς ζωηρᾶς αὐτῶν φαντασίας, ἥτις ἔδιδεν εἰς τὰ πάντα σχῆμα καὶ ζωήν, εἴτε καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ γεωμετρία εἶνε πλησιεστέρα εἰς τὴν φύσιν καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, εἶνε ἡ πρώτη ἀφαίρεσις, ἐνῷ ἡ γενικὴ ἀριθ-

μηχανική, ἢ ἡ ἄλγεβρα, εἶνε τρόπον τινὰ ἀφαίρεσις ἀνωτέρας τάξεως.

Διὰ ταῦτα, ἡ μὲν γεωμετρία προήχθη θαυμασίως, ἡ δὲ ἀριθμητικὴ ὑπήγετο εἰς τὴν γεωμετρίαν, καὶ εὑρίσκετο εἰσέτι σχετικῶς εἰς τὴν νηπιότητα αὐτῆς. Ἡ πρόοδος τῆς μαθηματικῆς ἀνέστρεψε τὴν σχέσιν ταύτην. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ μαθηματικῇ ἡ ἄλγεβρα ὑπερέχει πολὺ τῆς γεωμετρίας κατὰ τὴν γενικότητα. Ἡ τροπὴ αὕτη, ἡ νέα φάσις τῆς μαθηματικῆς, ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Διοφάντου· οὗτος ἔζη πιθανῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πατὴρ τῆς ἀλγέβρας· ἐν τοῖς σωζομένοις 6 βιβλίοις τῶν ἀριθμητικῶν αὐτοῦ εὑρίσκονται κατὰ πρῶτον, ἡ διὰ συμβόλων παράστασις τῶν ἀριθμῶν καὶ αἱ ἀλγεβρικαὶ πράξεις πρὸς τούτοις ἡ ἔννοια τῆς ἀλγεβρικῆς ἐξισώσεως καὶ μέγα πλῆθος προβλημάτων πρώτου καὶ δευτέρου βαθμοῦ μετὰ τῆς λύσεως αὐτῶν. Τὸ ἔργον τοῦ Διοφάντου δὲν ἔχει μὲν τὴν τελειότητα, ἥτις χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ Εὐκλείδου, τοῦ Ἀρχιμήδους καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου, εἶνε ὅμως σπουδαιότατον διὰ τὴν νέαν διεύθυνσιν, ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν μαθηματικήν.

Μετὰ τὴν μόρφωσιν τῆς ἀλγέβρας ὑπὸ τοῦ Διοφάντου ὑπελείπετο εἰσέτι, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ εἰς τὴν γεωμετρίαν ἐφαρμογὴ αὐτῆς, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ἀσυμμέτρων ἀριθμῶν· διότι τότε ἡ ἁπλῆ μετάφρασις τῶν γεωμετρικῶν σχέσεων τῶν σχημάτων εἰς τὴν ἀλγεβρικὴν γλῶσσαν θὰ ἔφερεν εἰς τὴν σημερινὴν ἀναλυτικὴν γεωμετρίαν· διότι αἱ μέθοδοι αὐτῆς ἦσαν ἤδη γνωσταί· ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι ὁ Μέναιχμος ἤδη ἐγνώριζε τὴν ἐξίσωσιν τῶν κωνικῶν τομῶν πρὸς μίαν διάμετρον καὶ τὴν ἐφαπτομένην κατὰ τὸ πέρας αὐτῆς, τουτέστι τὴν μεταξὺ τεταγμένης καὶ τετμημένης ὑπάρχουσαν σχέσιν. Ὡσαύτως καὶ τὴν ἐξίσωσιν τῆς ὑπερβολῆς πρὸς τὰς ἀσυμπτώτους αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῶν συμμέτρων ἀριθμῶν εἰς τοὺς ἀσυμμέτρους μετάβασις ἐφαίνετο τοῖς Ἕλλησιν ἀδύνατος, ὡς ἀπαιτοῦσα τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου εἰς τὴν μαθηματικήν· διότι ἄνευ αὐτοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ πληρωθῇ τὸ μεταξὺ συμμέτρων καὶ ἀσυμμέτρων ὑπάρχον χάσμα· διὰ τοῦτο, καίτοι διορῶντες τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν, δὲν ἀπετόλμησαν τὴν γενίκευσιν ταύτην τῆς ἐννοίας τοῦ ἀριθμοῦ. Τοῦτο ἐγένετο μόλις κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, ἐξ οὗ καὶ ἄρχεται ἡ νεωτέρα μαθηματική.

Καὶ τοσαῦτα μὲν ἱκανὰ πρὸς ἐκτίμησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει τῆς μαθηματικῆς ἡ ἄλγεβρα τοῦ Διοφάντου, ἀναπτυχθεῖσα καὶ λαβοῦσα πᾶσαν αὐτῆς τὴν γενικότητα, κατέστη ἡ ψυχή, οὕτως εἰπεῖν, τῆς μαθηματικῆς, τὸ ἀπαραίτητον ὄργανον πάσης μαθηματικῆς ἐρεύνης· αὐτὴ μόνη παρέχει τὰς πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων ἀναγκαίας γενικὰς μεθόδους, καὶ ἐκ τῶν θεωρημάτων αὐτῆς συντίθενται ἅπασαι αἱ μαθηματικαὶ θεωρίαι, ὡς ἀπὸ τῶν λέξεων ὁ λόγος. Ἀλλὰ ποῖαι εἶνε αἱ ἀρχαί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἄλγεβρα

πῶς ἀπὸ τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν ὁρμωμένη, ἀνυψοῦται βαθμηδὸν εἰς τοὺς κλασματικούς, εἰς τοὺς ἀρνητικούς, εἰς τοὺς ἀσυμμέτρους καὶ εἰς τοὺς φανταστικούς; τίς ὁ ἐσωτερικὸς τῶν ἀριθμῶν τούτων σύνδεσμος; καὶ τίς ἡ πρὸς τὴν εὕρεσιν αὐτῶν ὁδηγοῦσα θεμελιώδης ἰδέα; ταῦτα πάντα, ἀπαραίτητα ὄντα διὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἀνωτέρας μαθηματικῆς θὰ εἶνε τὸ θέμα τῶν ἑπομένων μαθημάτων.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ*

ΙΟΝΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

Α'

Ἡ κυριαρχία τῆς Ἐνετίας, ἡ γειτνίασις πρὸς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δεσμοὶ τῆς πολιτικῆς ἐξαρτήσεως, αἱ διὰ τοῦ ἐμπορίου συχναὶ πρὸς τὴν χερσόνησον σχέσεις ἐξήσκησαν ἐπὶ τῶν ἠθῶν, ἐθίμων καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἰονίων νήσων σπουδαίαν ἐπιρροήν.

Εἰς τὰς πόλεις, πρὸ πάντων εἰς τὴν πρωτεύουσαν Κέρκυραν, ἐδέσποζον τὰ ἔθιμα, αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα τῆς Ἰταλίας· καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ τὴν πρωτοβουλίαν ἄλλοτε ἔχουσα, ἐδέησε νὰ λάβῃ παρὰ τῶν Ἰταλῶν τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν, ἣν ἄλλοτε ἐδίδαξεν αὐτούς. Οἱ εὐγενεῖς τῶν Ἰονίων νήσων ἐθεώρουν ὡς ὑψίστην τιμὴν τὸ νὰ εἶναι ἐγγεγραμμένοι ἐν τῇ χρυσῇ βίβλῳ τῆς Ἐνετίας· ὅλοι δὲ οἱ πλούσιοι καὶ φιλόδοξοι νέοι ἐξεπαιδεύοντο ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ τὰ περικλεῆ Πανεπιστήμια τῆς Παδούης καὶ Βολωνίας ἔβριθον Ἑλλήνων σπουδαστῶν. Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἐστέναζον ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς πατρίδος καὶ κατηρῶντο τὴν Μουσουλμανικὴν τυραννίαν τὴν καταστρέφουσαν μὲν τὴν χώραν, ἄγονα δὲ καθιστῶσαν τὰ πνεύματα, ἐνῷ τὴν Ἐνετικὴν κυριαρχίαν, ἐθεώρουν ὡς δεινὸν μικρότερον, δεικνύοντες οὕτω δικαιοσύνην ἀσυνήθη εἰς δεδουλωμένους λαούς.

Ἡ δικαιοσύνη, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν συνεπάγεται τὴν ἀμοιβήν· οὕτω κατὰ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας τῆς ὀθωμανικῆς δεσποτείας αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι, αἱ παραγαγοῦσαι τοὺς πλείστους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς εἶναι ἡ Κρήτη καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, αἵτινες διεσώθησαν διὰ τῆς Ἐνετίας ἀπὸ τῆς μουσουλμανικῆς βαρβαρότητος.

Τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει ἔτι καταφανέστερον ἐν Κρήτῃ ἐν ᾗ ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις ἤκμαζε μέχρι τῆς κατακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα, ἐξακολουθεῖ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἡ ποίησις ἐκείνη ἐκπροσωποῦσα τὴν δημώδη ποίησιν. Ὁ Ἐρωτόκριτος ἀναγινώσκεται μέχρι

* Ἴδε τόμ. Η', σελ. 667.

τῆς σήμερον μεθ' ἡδονῆς ὑπό τε τοῦ ναύτου καὶ τοῦ χωρικοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ Κρητικαὶ κωμῳδίαι καὶ τραγῳδίαι, αἱ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα δημοσιευθεῖσαι ὡς καὶ αἱ δημώδεις ποιήσεις, ἃς συνέλεξεν ὁ κ. Παναράκης ἀποδεικνύουσιν ὅτι κατὰ τὸν ιϛ'. καὶ ιζ'. αἰῶνα ὑπῆρξε σπουδαία φιλολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κρήτης αἱ μόναι ἑλληνικαὶ χῶραι, αἵτινες ἔμειναν ἀπάτητοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἦσαν αἱ ἑπτὰ Ἰόνιοι νῆσοι. Περιέχει, ὡς φαίνεται, ἱεράν τινα δύναμιν ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἑβδομαγέτου Ἀπόλλωνος, καὶ ἐπέβαλλεν αὐτὸς εἰς τὰς μὴ ὑποδουλωθείσας Ἰονίους νήσους ὡσεὶ καθῆκον τὸ νὰ ᾄδωσι χάριν τῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀδελφῶν των.

Ἡ προγονικὴ γλῶσσα ἐμελετήθη μετὰ ζήλου ὑπό τινων λογίων, κατὰ δὲ τὸν ιη'. αἰῶνα δύο Κερκυραῖοι μοναχοὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν πρῶτοι ἀνεκάλυψαν τὸ εἰς τὴν ἀναγεννωμένην ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐνυπάρχον κάλλος. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Θεοτόκης ἔγραψε τὰς ὁμιλίας αὐτοῦ τὰς μέχρι τῆς σήμερον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα γνωστάς. Ἡ καθαρότης καὶ ἡ ἁρμονία τῆς ἀναστηθείσης ταύτης γλώσσης προηγήθησαν τοῦ ἔργου τοῦ Κοραῆ, ἴσως δὲ συνετέλεσαν πρὸς ἔμπνευσιν αὐτοῦ.

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ἀσχολούμενος περὶ τὴν θεολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν διανοεῖται αἴφνης νὰ ἐπιχειρήσῃ δυσκατόρθωτον ἔργον, ὅπερ ὅμως κατορθόνει· μεταφράζει τὸν Βιργίλιον εἰς μέτρον καὶ γλῶσσαν Ὁμηρικήν. Ἐν τούτοις ἡ Ἰταλία ἐξηκολούθει νὰ ἀπορροφᾷ τὴν φιλομαθῆ νεολαίαν τῆς Ἑπτανήσου. Ἡ νεολαία αὕτη δὲν ἐμάνθανεν ἀτιμωρητεὶ νὰ ἐμπνέηται ὑπὸ τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας ποιητῶν, νὰ σκέπτηται καὶ νὰ αἰσθάνηται ἰταλιστί. Πολλοὶ νεαροὶ Ἕλληνες ἀπέβαλλον τὴν ἕξιν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς μητρικῆς γλώσσης. Λόγιοι Ἕλληνες τὴν καταγωγήν, ἐξ ὧν ἔνιοι μὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπανέκαμψαν, ἄλλοι δὲ διέμειναν ἐν Ἰταλίᾳ, ὡς ὁ Μάρκος Πιέρος, ὁ Μουστοξύδης καὶ ὁ Αἰμίλιος Τυπάλδος συνέγραψαν ἰταλιστί. Ἄλλοι ποιηταὶ ἐξέχυσαν ἐν ἀλλογλώσσοις στίχοις τὸν ἐνθουσιασμὸν τὸν ἡρωικὸν καὶ τὴν εὐαισθησίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως οἱ ποιηταὶ οὗτοι τῶν ὁποίων γλῶσσα μητρικὴ ἦτο ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποβάλωσι ὁλοσχερῶς τὴν ἑλληνικὴν ἔμπνευσιν. Οὕτως ἔψαλεν ὁ Φώσκολος, ὁ ποιητὴς τῆς Ζακύνθου, ἐφ' ᾧ σεμνύνεται μὲν ἡ Ἰταλία, ἀλλ' ὅστις δὲν ἔπαυσε διὰ τοῦτο νὰ εἶναι Ἕλλην, καὶ ἀπὸ τῆς θετῆς αὐτοῦ πατρίδος, περιβεβλημένος δόξαν ἰταλικήν, ἀπέτεινε εἰς τὴν γενέθλιον αὐτοῦ νῆσον τὴν Ζάκυνθον, στίχους πλήρεις πάθους ἐνθέρμου οὐδέποτε ἀποσβεσθέντος. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ὁ Σολωμός, διαβιῶν καὶ ἐκπαιδευόμενος ἐν Ἰταλίᾳ, θὰ ἠκολούθει τὰ βήματα τοῦ Φωσκόλου ἀφ' οὗ τὸ κλέος ἐφαίνετο ἐπίζηλον εἰς ὅλους τοὺς ποιητὰς τῆς πατρίδος του, ἐὰν τὸ ἔνδοξον σάλπισμα τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἐξήγειρεν ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν ἔξαψιν τοῦ πολέμου, τὸν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως, τὸ

μῖσος τοῦ τυράννου καὶ τὸν ἀκατάσχετον ἔρωτα τῆς πατρίδος· ἡ ἐξεγερθεῖσα Ἑλλὰς εὗρεν ἐν αὐτῷ τὸν ἐθνικὸν ποιητήν της.

Ὁ κόμης Διονύσιος Σολωμὸς ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1798. Πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος ἐγένετο Ἰταλός τις ἱερεὺς πρόσφυξ ἐκ Κρεμόνης. Ὁ πατὴρ τοῦ Σολωμοῦ ἀπέστειλε τὸν υἱόν του ἐν Ἰταλίᾳ δεκαετῆ ὄντα, πρῶτον εἰς Ἐνετίαν, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς Κρεμόνην καὶ ἀπὸ Κρεμόνης εἰς Παδούην. Ἀπὸ Πανεπιστημίου εἰς Πανεπιστήμιον μεταβαίνων ὁ Σολωμὸς ἐσπούδασε ἄνευ πολλῆς ἐνδελεχείας τὰ νομικά. Ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, τὸ διδακτορικὸν αὐτοῦ δίπλωμα ὤφειλεν εἰς τὴν μεγάλην τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ἐπιείκειαν. Ἐπανῆλθεν εἰς Ζάκυνθον οὐχὶ νομομαθής, οὐδὲ Ἕλλην εἰσέτι ποιητής, ἀλλὰ ποιητὴς Ἰταλός.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία, προετοίμαζε τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ καθομιλουμένη γλῶσσα ἔψαλλε διὰ τῆς φωνῆς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἠχοῦς τῶν ἠρειπωμένων ναῶν καὶ τῶν ἀποκεκοιμημένων λαῶν, μυστηριώδης τις πνοὴ ἐπανελάμβανε τὸ ὄνομα τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οἱ στίχοι τοῦ Ῥήγα ἠκούοντο καὶ ἐπευφημοῦντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Χριστόπουλος, ὁ νέος Ἀνακρέων ἔψαλλεν εἰς χαριεστάτην γλῶσσαν τὸν Βάκχον καὶ τὸν Ἔρωτα. Νέα τις δύναμις, ἐκ τοῦ λαοῦ πηγάζουσα, ἐδίδε νέαν ζωὴν εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις. Συντρίβουσα τὸν ἀπηρχαιωμένον τύπον τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, ἐτήρει τὸ πνεῦμα καὶ τὰς εἰκόνας της. Ἐκ τοῦ λεξικοῦ καὶ ἐκ τῆς γραμματικῆς νεκρᾶς γλώσσης παρήγαγε διάλεκτον ζῶσαν. Ἔπρεπε ἄρα ὅπως ἀπελευθερωθῇ τὸ ἔθνος, νὰ ἀπελευθερωθῇ πρῶτον ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα.

Ἀντικρὺ τῆς Κερκύρας, εἰς τὴν Ἤπειρον, ἥτις εἰσέτι στενάζει ἐπὶ τῷ ἀποχωρισμῷ τῆς κοινῆς μητρός, τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἕτερος ποιητὴς ὁ Βηλαρᾶς, ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Χριστοπούλου, ἔγραφεν εἰς χυδαίαν γλῶσσαν ποιήσεις πλήρεις χάριτος καὶ εὐφυΐας.

Ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα, ἀνευροῦσα τὴν ἀρχαίαν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως ἐν τῷ μίσει τοῦ κατακτητοῦ, καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡρωϊκῆς τε καὶ ποιητικῆς συνάμα, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ Σολωμοῦ εἰ καὶ ἀποκλειστικῶς μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, ἐν ξένῃ διατραφεῖσαν φιλολογίᾳ. Εἰς τὰ πρῶτα ᾄσματα, ἅπερ ἤκουσε ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ξένης, εἰς τοὺς πρώτους τῆς πατρίδος παλμούς, ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς διέγνω ὅτι ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ ἐνυπῆρχε τὸ σπέρμα τῆς ἀπελευθερώσεως οὐχὶ μόνον τῆς πατρίδος του ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ διανοίας.

Ἐμελέτησε ἔκτοτε τὴν μητρικὴν διάλεκτον μετὰ ζήλου, ἀπορρίπτων τὴν ἰταλικὴν ἔμπνευσιν καὶ ἀφοσιούμενος ὁλοψύχως εἰς τὴν ἑλληνικήν·

ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 τὸν εὗρεν ἀπαράσκευον καὶ μὴ τολμῶντα νὰ πολεμήσῃ μὲ ὅπλον ἀτελὲς ἔτι.

Τῷ 1822 ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ μέλλων ἱστοριογράφος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, νέος ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἔκτοτε ἀνὴρ πολιτικός, πρὸς δὲ καὶ ποιητὴς ἔστιν ὅτε, ἀξιάγαστος, διελθὼν ἐκ Ζακύνθου συνεφιλιώθη μετὰ τοῦ νεαροῦ Σολωμοῦ. Οὗτος δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναγνώσῃ εἰς τὸν συμπατριώτην αὐτοῦ εἰμὴ τὰς ἰταλικὰς αὐτοῦ ποιήσεις, ἀλλ' ὁ Τρικούπης διερμηνεύων τὸ ἐνδόμυχον τοῦ Σολωμοῦ αἴσθημα τὸν ἤλεγξε διότι Ἕλλην ὢν ἔψαλλεν εἰς ξένην γλῶσσαν.

Ὁ κ. Πολυλᾶς ἀντιπρόσωπος ἄλλοτε Κερκύρας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις βουλήν, ὅστις μετέφρασεν εἰς στίχους τὴν Ὀδύσσειαν, ἀναφέρει ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Σολωμοῦ, ὅτι ὁ Τρικούπης, εἰς ὃν ὁ ποιητὴς τῆς Ζακύνθου ἀνεκοίνωσε τὰ πρῶτα αὐτοῦ δοκίμια, ἐνθαρρύνων αὐτὸν διὰ πατριωτικῶν προτροπῶν καὶ γενόμενος μάλιστα διδάσκαλός του εἰς τὰ ἑλληνικά, τὸν ἔπεισεν ἅπαξ διὰ παντὸς ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὑμνήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τῆς φιλίας τῶν δύο νέων πατριωτῶν προῆλθεν ἡ ἔμπνευσις τοῦ ὕμνου εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Δὲν εἶναι δὲ τοῦτο ἡ ἐλαχίστη τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη. Ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ ἀντήχησεν αἴφνης ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος. Πολυάριθμοι μεταφράσεις μετέφερον αὐτὸν εἰς τὴν Ἑσπερίαν. Ἡ κοινὴ ἐπιδοκιμασία καθιέρωσεν ἀμέσως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ποιητοῦ. Ἔτι καὶ σήμερον τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῆς Ἑλλάδος. Μελοποιηθεὶς ὑπὸ γνωστοῦ Κερκυραίου μουσικοῦ, τοῦ Μαντζάρου, *ὁ ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν*, συνοδεύει ἁπάσας τὰς πατριωτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ βασιλέως Γεωργίου, τὸ ποίημα τοῦτο κατέστη ὁ ἐπίσημος ἐθνικὸς ὕμνος καὶ παιανίζουσιν αὐτὸν αἱ στρατιωτικαὶ μουσικαὶ ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος ἐν Ἀθήναις ἕως τῆς πλατείας τῆς Κερκύρας.

Ὁ θάνατος τοῦ λόρδου Βύρωνος ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Σολωμὸν ἕτερον ὕμνον περιέχοντα στροφὰς ἀληθοῦς ποιητικοῦ κάλλους. Ἀλλὰ δὲν ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῷ τὸν ἔξοχον ἐκεῖνον συνειρμὸν τῶν εἰκόνων, τὴν εὐρεῖαν ἔμπνευσιν, τὸ ὕψος καὶ τὴν ἀφέλειαν τῆς ἐκφράσεως, ἅτινα καθιστῶσιν ἀριστούργημα τὸν εἰς τὴν ἐλευθερίαν ὕμνον.

Ὀλίγοι Ἕλληνες, καὶ ἐκ τῶν ἐνθερμοτέρων ἔτι θαυμαστῶν τοῦ Σολωμοῦ, θὰ ἠδύναντο ν' ἀπαγγείλωσι ἀπὸ μνήμης στροφάς τινας τοῦ ὕμνου, «*εἰς τὸν Λόρδον Βύρωνα*», ἐνῷ πάντες γνωρίζουσιν ἐκ στήθους τὸν μέγαν, τὸν ἀθάνατον ὕμνον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἓν ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ᾀσμάτων τοῦ Σολωμοῦ, εἶναι τὸ τῆς «*Φαρμακωμένης*», ἐμπνευσθὲν ὑπὸ πραγματικοῦ γεγονότος, ἤτοι τῆς αὐτοχειρίας νεάνιδος, ἥτις ὑπῆρξε θῦμα ἔρωτος θεωρηθέντος ἐνόχου. Ὁ ποιητὴς ἐγέ-

νεῖο ὑπερασπιστὴς τῆς ἀτυχοῦς νεάνιδος ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ:

Τὰ τραγούδια μου τἄλεγες ὅλα
τοῦτο μόνον δὲν θέλει νὰ 'πῇς
τοῦτο μόνον δὲν θέλει τ' ἀκούσῃς
ἄχ! τὴν πλάκα τοῦ τάφου κρατεῖς κτλ.

. . . .

Παραθέτομεν ἕτερον ποίημα συγκινητικὸν καὶ ἀφελές, τὸ ὁποῖον ἀνακαλεῖ ὡς ἡ φαρμακωμένη τὰ τῆς ἀρχαίας *ἑλληνικῆς ἀνθολογίας*.

Ὁ ποιητὴς ἀγγέλλει εἰς ἀπόντα υἱὸν τὸν θάνατον τοῦ πατρός του.

Ὅπως ἐννοηθῇ ὅλη ἡ χάρις τοῦ ποιήματος τούτου γνωστέον ὅτι ἡ πρώτη Μαΐου ἐν Ἑλλάδι πανηγυρίζεται ὅπως καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν. Εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ ἔαρος. Τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ταύτης ἐγείρονται ὄρθριοι καὶ πορεύονται εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐνίοτε μάλιστα μεταβαίνουσιν ἐκεῖ ἀφ' ἑσπέρας, ἐὰν ἡ νὺξ εἶναι ὡραία.

Οἱ νέοι συλλέγουσιν ἄνθη, κάμνουσιν ἐξ αὐτῶν στεφάνους καὶ κατόπιν τοὺς ἀναρτῶσιν ὑπεράνω τῶν θυρῶν, ἔνθα κρέμανται μέχρις οὗ μαρανθῶσιν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ἀνθέων τοῦ Μαΐου καὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ ἐξηπλωμένου ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης.

Τοῦ πατέρα σ' ὅταν ἔλθῃς
δὲν θὰ ἰδῇς παρὰ τὸν τάφο
Εἶμ' ἐμπρός του, καὶ σοῦ γράφω
'μέρα πρώτη τοῦ Μαϊοῦ.

Θὰ σκορπίσουνε τὸ Μάϊ
πάνω 'σ' ἀψυχά του στήθη
γιατὶ ἀπόψε ἀποκοιμήθη
εἰς τὸν ὕπνο τοῦ Χριστοῦ.

Μόνο μιὰ στιγμὴ πρὶν φύγῃ
'ς τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὰ μέρη
ἀργοκίνησε τὸ χέρι
ἴσως γιὰ νὰ σ' εὐχηθῇ.

Εἰς τὰς βορείους τῆς Γαλλίας ἐπαρχίας ὡς οἱ ἡμέτεροι χωρικοὶ ἑορτάζουσιν ἐπίσης τὴν πρώτην τοῦ Μαΐου.

Οἱ νεανίαι ἐξέρχονται τὴν νύκτα καὶ κόπτουσι κλῶνους λευκῆς σημύδας, σύμβολον τῆς παρθενίας, τοὺς περιπλέκουσιν εἰς στεφάνους, οὓς ἀναρτῶσι ἢ ἀνθοπλέκτων ἀλύσεων ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας τῆς μνηστῆς αὐτῶν. Γινώσκουσιν ἐκ τῶν προτέρων πόσην εὐχαρίστησιν θὰ αἰσθανθῇ ἡ

νεᾶνις τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς μεγάλης ταύτης ἀνθοδέσμης, ἥτις φθάνει μέχρι τοῦ παραθύρου αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ θὰ σεμνύνεται ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, μέχρις οὗ καταιγίς τις ῥίψη τὸν Μάϊον κατὰ γῆς.

Ὁ Σολωμὸς ἀρέσκεται εἰς τὴν γλυκύθυμον μελαγχολίαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἰδίως δι' οὗ προσπελάζει πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἀρίστης ἐποχῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας, εἶναι ὅτι οὐδέποτε ἀποπλανᾶται εἰς τὴν ἀόριστον εὐπάθειαν τῆς ποιήσεως τῆς Ἑσπερίας.

Ἰδοὺ ἕτερον παράδειγμα. Εἶναι εἰδύλλιον ἐντελῶς ἑλληνικὸν τὴν ἔμπνευσιν.

Ὁ θάνατος τῆς ὀρφανῆς

Πές μου θυμᾶσαι, ἀγάπη μου, ἐκείνη τὴν παιδοῦλα
Ὅπου 'χε 'ς τὰ ξανθὰ μαλλιὰ νεοθέριστη μυρτοῦλα;
Ὅπου 'χε σὰν παρθενικὸ τριαντάφυλλο τὸ στόμα
Ποῦ 'χε τὰ μάτια γελανὰ 'σὰν τ' οὐρανοῦ τὸ χρῶμα,
Ποῦ πρὸς τὸ βράδυ πάντοτε μονάχη ἐπερπατοῦσε
Κ' εἶχε κοντά της ἓν ἀρνὶ ποῦ τὴν ἀκολουθοῦσε;
Ποῦ καθισμένη εὑρίσκαμε, 'ςτὸ ἔρμο περιγιάλι
Καὶ λυπηρὰ ἐτραγούδαε τῆς ἄνοιξις τὰ κάλλη;
Ἄχ! τὸ τραγοῦδι ἀκλούθαε, κυττάζοντας τὸ κῦμα
Μὲ τόση λύπη, ποῦ 'λεγες ὅπως ἐκύτταε μνῆμα.
Τὴν μαύρη! τὴν ἀπάντησα τὸ χάραμμα 'ς τὸ δρόμο,
Ἀλλὰ τὴν κόρη τέσσεροι τὴν εἴχανε 'ς τὸν ὦμο.
Χυμένα ἦταν 'ς ὅλο της τὸ λείψανο 'ποῦ εὐώδα
Γιοῦλια, μοσχούλαις καὶ γαντσιαῖς, τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα.
Σβυμμένα ἦταν τὰ μάτια της, 'ποῦ φέγγαν 'σὰν ἀστέρια,
Καὶ μὲ κορδέλλαις κόκκιναις δεμένα εἶχε τὰ χέρια.
Ἄχ! καταιβάζοντάς τηνε οἱ τέσσεροι ἀπ' τὸ βράχο,
Κανεὶς δὲν τὴν ἀκλούθαε πάρεξ τὸ ἀρνὶ μονάχο,
Καὶ μαραμένα ἤτανε τὰ ἀνθηρὰ στολίδια,
Ποῦ κάθε αὐγὴ τοῦ ἐμάζονε καὶ ποῦ ἔπλεκεν ἡ ἴδια.
Τ' ἀρνὶ μόνον ἀκλούθαε, μπέ, μπέ, μπέ, μπέ, φωνάζει,
Πάντα μπέ, μπέ, πάντα μπέ, μπέ, καὶ τὴν παιδοῦλα κράζει.
Μὲ τὸ κουδοῦνι 'ς τὸ λαιμὸ εἰς τοὺς γκρεμμοὺς 'περπάτει·
Ντίν, ντίν, 'κουδούνιζε κοντὰ εἰς τὸ στερνὸ κρεββάτι.
Ἐτούτη εἶναι, κόρη μου, ἡ ὤμορφη παιδοῦλα,
Ὅπου 'χε 'ς τὰ ξανθὰ μαλλιὰ νεοθέριστη μυρτοῦλα.

Ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ παραδόξου ποιήματος, ὅπερ ἀφῆκε ὁ ποιητὴς ἡμιτελές. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐδημοσιεύθη κατὰ τὴν ἐπο-

χὴν ἐκείνην τοῦ ῥωμαντισμοῦ, καθ' ἣν τὸ ἔκφυλον, τὸ παρὰ φύσιν, τὸ ἐπιτετηδευμένον, τὸ τερατῶδες ὑπέτρεφον μόνα τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. Ἀλλ' ἀνευρίσκει τις ἐν αὐτῷ τὴν τραγικὴν πνοὴν τῆς Αἰσχυλείου ποιήσεως. Δὲν θὰ ἐποιοῦμεν λόγον περὶ τούτου, ἐὰν τὸ ἔργον δὲν εἶχέ τι τὸ σπουδαῖον καὶ ἰδιάζον, ἐὰν ἡ δρᾶσις δὲν ἀνεκάλει ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ φρίκῃ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, αἵτινες ἐνεποίουν τρόμον εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ὅτε ἔβλεπον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς συμφορὰς τοῦ Λαΐου ἢ τοῦ Ἀτρέως, καὶ ἐὰν ἐπὶ τέλους τὸ ποίημα τοῦτο, καίτοι πραγματευόμενον ὑπόθεσιν ἐπαχθῆ δὲν εἶχε καλλονὰς αἵτινες ἤθελον τιμήσει καὶ τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν μὴ κλασικῶν ποιητῶν.

Ὁ Λάμπρος ὁ ἥρως τοῦ ποιήματος, εἶναι ἀνὴρ διεφθαρμένος, ἀλλ' ἀνδρεῖος. Ἀφίνει τρεῖς υἱοὺς καὶ τὴν μόνην αὐτοῦ θυγατέρα, νόθα τέκνα, (τῶν ὁποίων τὴν μητέρα δὲν ἠθέλησε νὰ νυμφευθῇ), ὅπως ὑπάγῃ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Μία νεᾶνις μεταμφιεσμένη ὡς Τοῦρκος σώζει τὸν Λάμπρον καὶ τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ ἐχθρικῆς ἐνέδρας. Ἐρασθεὶς τῆς ἡρωΐδος, ἀνταγαπᾶται ὑπ' αὐτῆς, ὅτε ἐκ σταυροῦ ἐγκεχαραγμένου ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ, ὁ Λάμπρος ἀναγνωρίζει τὴν ἰδίαν θυγατέρα! Τὴν φρικώδη ταύτην ἀλήθειαν μανθάνει αὕτη παρὰ τοῦ ἰδίου πατρός. Εἶναι μόνη ἐπί τινος λίμνης· ὁμιλεῖ καὶ κωπηλατεῖ μὲ κεκλιμένην κεφαλήν. Αἴφνης ὁ πατὴρ ἀκούει ὑπόκωφον ἦχον. Ἡ νεᾶνις ἐρρίφθη εἰς τὴν βαθεῖαν λίμνην, ὁ Λάμπρος ἐπιστρέφει οἴκαδε. Εἶναι ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα.

Καθαρώτατο ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
Τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
Σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
Τ' οὐρανοῦ 'ςὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
Τόσο γλυκὸ 'ς τὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
Ποῦ λὲς καὶ λέει μὲς τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα·
Γλυκειὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόραις,
Ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἑτοιμαστῆτε·
Μέσα 'ς ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς δαφνοφόραις
Μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε,
Ἀνοίξετε ἀγκάλαις εἰρηνοφόραις
Ὀμπροστὰ 'ς τοὺς Ἁγίους, καὶ φιληθῆτε·
Φιληθῆτε γλυκά, χείλη μὲ χείλη,
Πέστε Χριστὸς Ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐν ᾗ ὁ Λάμπρος εἰσέρχεται μὲ καρδίαν διεφθαρμένην τρομερὰ ὀπτασία ἐπιφαίνεται αὐτῷ. Τὰ νεκρὰ αὐτοῦ τέκνα τρέχουσι κατόπιν του καὶ μὲ τὰ πελιδνὰ χείλη των ζητοῦσι νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Λάμπρον τὸ φίλημα τῆς εἰρήνης. Ἡ περιστροφὴ αὕτη τῶν νεκρῶν φασμάτων ἐντὸς τῆς ἐρήμου ἐκκλησίας εἶναι φρικώδης, ἀλλὰ δὲν ἔχει τι τὸ ἀηδές.

Παραδοξοτάτην ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ σκηνὴ ἐν ᾗ ὁ Λάμπρος ἀποτείνεται εἰς τὴν μητέρα τῆς θυγατρός του ἣν ἐπανευρίσκει. Πλειστάκις δοκιμάζει νὰ τῆς εἴπῃ πρᾶγμα φρικτό, ποῦ κανενοῦ δὲν τὤπε. Διστάζει, θέλει νὰ τὸ εἴπῃ, σταματᾷ καὶ ἀρχίζει ἐκ νέου. Ἡ μήτηρ ἐπὶ τέλους μαντεύει....

Ὁ ἔνοχος φεύγει καὶ ζητεῖ τὴν αἰωνίαν λήθην εἰς τὰ νερὰ ἔνθα ἡ κόρη του εὗρε τὸν θάνατον. Ἡ δὲ μήτηρ παράφρων πληροῖ τὴν ἐρημίαν μὲ τὰ ᾄσματά της.

Ταῦτα πάντα εἶναι δραματικώτατα, αἱ εἰκόνες, αἱ ἐρωτικαὶ σκηναί, αἱ ὡραῖαι φέρουσι χαρακτῆρα καταπληκτικὸν καὶ πρωτότυπον. Φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῆς Ἑλλάδος τὸ φοβερὸν δὲν φαίνεται εἰδεχθές.

Ὁ Σολωμὸς διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἐν Κερκύρᾳ ἀπολαύων τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ. Ἀπεβίωσε τῷ 1857, πρὶν ἢ ἴδῃ τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ὁποίας τοσοῦτον ἐπόθει ἡνωμένας τῇ μητρὶ πατρίδι, ἣν ἔτι μᾶλλον ἠγάπα. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἠλπίζετο ὅτι οἱ κληρονόμοι του θὰ ἐδημοσίευον ἀνέκδοτα ποιήματά του. Ἀλλ' εἰς μάτην.

Ἡ πλήρης ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ κ. Πολυλᾶ τὸ 1859 δὲν περιλαμβάνει, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἢ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδρεψε ἐκ τῶν χειλέων τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῆς ποιητοῦ, ζῶντος ἔτι. Τὸ κληροδότημα, ἂν καὶ ἐλλιπὲς εἶναι, οὐχ' ἧττον πολύτιμον.

Β′

Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1796. Συμπολίτης καὶ σύγχρονος τοῦ Σολωμοῦ ἐσπούδασεν ἐπίσης ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ βαθύτερον ἐκείνου· ὁ Σολωμὸς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ διὰ μόνου τοῦ εὐγενοῦς τίτλου τοῦ ποιητοῦ. Εἰς τὸν τοῦ Κάλβου δέον νὰ προστεθῇ καὶ ὁ τοῦ λογίου.

Φίλος τοῦ Φοσκόλου, ὅστις ἦτο ἐπίσης συμπολίτης του, ὁ Κάλβος προσεκολλήθη εἰς αὐτόν.

Γενόμενος γραμματεὺς αὐτοῦ τὸν ἠκολούθησε, πρῶτον εἰς Γενεύην τῷ 1816, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς Λονδῖνον, τῷ 1819. Ἀλλ' ἐπῆλθεν αἴφνης ῥῆξις μεταξὺ τῶν δύο ποιητῶν.

Ἡ νευρικὴ αὐτῶν ὀξυθυμία ἢ τὸ εὐερέθιστον τοῦ χαρακτῆρός των,

ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῶν πρώτων αὐτῶν διενέξεων· ἀφοῦ δὲ πολλάκις συνδιηλλάγησαν, τέλος διέλυσαν ὁριστικῶς τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν τῷ 1821.

Ὁ Κάλβος νυμφευθεὶς ἐν Λονδίνῳ νέαν Ἀγγλίδα ἐχρησιμοποίησε τὰς γνώσεις του διδάσκων ἑλληνικά. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔχαιρε τὴν φήμην λογίου, πρὶν ἢ ἀποκτήσῃ ὄνομα ὡς Ἕλλην συγγραφεύς. Οὐδέποτε ποιητὴς ἐπραγματεύθη διὰ πλειοτέρας δυνάμεως καὶ πρωτοτυπίας. Ἡ ἔμπνευσίς αὐτοῦ εἶναι ὑψηλή, ἡ ἔκφρασις πλήρης πάθους, ἡ φαντασία του εὐρεῖα, ἡ δὲ διατύπωσις αὐτῆς διαπεπονημένη. Ἔχει ὕφος ὅλως ἴδιον, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ οὔτε ἡ χυδαία διάλεκτος εἶναι, οὔτε ἡ τότε ἐν χρήσει παρὰ τοῖς λογίοις. Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἣν ἐδίδασκεν ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ τοιαύτην ἐπιρροήν, ὥστε περιφρονεῖ τὰς ἀξιώσεις τοῦ κοινοῦ εἰς ὃ ἀποτείνεται. Ἀφήνων τὰ ἀρέσκοντα εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ, ἐπιζητεῖ ὑπεροπτικῶς ἰδιάζοντα τύπον πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν του. Ὁ Κάλβος ἐπινοεῖ ἴδιον μέτρον οὔτινος τὸ βεβιασμένον μαρτυρεῖ τὴν προσπάθειαν τῆς ἐφευρέσεως.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ λαὸς δὲν ἐνόησε τὸν ποιητὴν τῶν ᾠδῶν. Μόνοι οἱ λόγιοι θαυμάζουσι τὴν δύναμιν καὶ τέχνην τῶν ποιημάτων τοῦ Κάλβου. Ἐὰν ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς ἔζη εἰς τὴν πατρίδα του, ὁμιλῶν καθ' ἑκάστην τὴν ζῶσαν γλῶσσάν του, περιοριζόμενος ν' ἀνευρίσκῃ εἰς τὰς νέας λέξεις τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας, ὁ Κάλβος θὰ ἐγένετο ὁ πρῶτος τῶν ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἔδει πρὸς τοῦτο νὰ εἶχεν ἀκούσει, ὡς ὁ Σολωμὸς ἐν Ζακύνθῳ, τὸν Τρικούπην λέγοντα: ψάλλε μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν θέλῃς νὰ ψάλλῃ τοὺς στίχους σου ἡ Ἑλλάς!!

Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔψαλε τὰς ᾠδὰς τοῦ Κάλβου. Ὅπως γείνῃ καταληπτὸς εἰς τοὺς πολλοὺς ἦτο σχεδὸν ἀνάγκη νὰ μεταφρασθῇ, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Κάλβος κατέχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ θέσιν, ἣν ἠδύναντο καὶ οἱ δημοτικώτεροι τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν νὰ φθονήσωσι. Ἄς κρίνῃ τὶς περὶ τούτου ἐκ τῶν ἑξῆς παραθέσεων.

Ὠδὴ πρώτη.

Ὁ φιλόπατρις

Ὦ φιλτάτη πατρίς,
ὦ θαυμασία νῆσος
Ζάκυνθος, σὺ μοῦ ἔδωκες
τὴν πνοὴν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος
τὰ χρυσᾶ δῶρα.

Ποτὲ δὲν σὲ ἐλησμόνησα
ποτέ. Καὶ ἡ τύχη μ' ἔρριψε
μακρὰ ἀπὸ σέ· μὲ εἶδε
τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος
εἰς ξένα ἔθνη.

Ἀλλὰ εὐτυχὴς ἢ δύστηνος,
Ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτει
τὰ βουνὰ καὶ τὰ κύματα
σὲ ἔμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου,
πάντοτε εἶχον.

Σὺ ὅταν τὰ οὐράνια
ῥόδα μὲ τὸ ἀμαυρότατον
πέπλον σκεπάζει ἡ νύκτα,
Σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου
ἡ χαρὰ μόνη.

Τὸ κῦμα Ἰόνιον πρῶτον
ἐφίλησε τὸ σῶμα,
πρῶτοι οἱ Ἰόνιοι Ζέφυροι,
ἐχάϊδευσαν τὸ στῆθος
τῆς Κυθερείας.

Κι' ὅταν τὸ ἑσπέριον ἄστρον
Ὁ οὐρανὸς ἀνάπτῃ
καὶ πλέωσι γέμοντα ἔρωτος
καὶ φωνῶν μουσικῶν
θαλάσσια ξύλα,

Φιλεῖ τὸ ἴδιον κῦμα,
οἱ αὐτοὶ χαϊδεύουν Ζέφυροι
τὸ σῶμα καὶ τὸ στῆθος
τῶν λαμπρῶν Ζακυνθίων,
ἄνθος παρθένων.

Μοσχοβολάει τὸ κλῖμά σου,
ὦ φιλτάτη πατρίς μου,
καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
ἀπὸ τὴν μυρωδίαν
τῶν χρυσῶν κίτρων . . .

Ἡ λαμπὰς ἡ αἰώνιος
σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν
τοὺς καρπούς, καὶ τὰ δάκρυα
γίνονται τῆς νυκτὸς
εἰς ἐσὲ κρῖνα.

Ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἡ μοῖρά μου
εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον·
εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος
μόνον ὅταν κοιμώμεθα
εἰς τὴν πατρίδα.

Ἡ πρώτη συλλογὴ τῶν ᾠδῶν τοῦ Κάλβου, «ἡ Λύρα», ἐδημοσιεύθη ἐν Γενεύῃ τῷ 1824. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξεδόθη μετάφρασις αὐτῶν γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ κ. Stanislas Julien. Ἐν ἔτει 1826 ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισίοις ἑτέρα μετάφρασις συλλογῆς νέων ᾠδῶν τοῦ Κάλβου, μετὰ προσθήκης ἀπανθίσματος ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Χριστοπούλου, ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῶν Helléniennes P. de C. (ἤτοι τοῦ Pauthier de Censay). Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι οἱ μεταφρασταὶ τοῦ Κάλβου ὑπῆρξαν ἀμφότεροι δύο τῶν ἀρίστων συγχρόνων Σινολόγων.

Ὁ Κάλβος θεωρεῖ μακρόθεν τὸ αἱματηρὸν δρᾶμα τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ἥρωες οἱ περικλεεῖς νικῶντες νίκας εἶναι ἀδελφοὶ αὐτοῦ· αἱ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνσκήπτουσαι φοβεραὶ καταστροφαὶ ἐπισκήπτουσιν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὁ ποιητὴς δὲν δύναται μὲν νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίου γῆς· ἀλλ' οὐχ' ἧττον ἐξάπτει τὴν καρδίαν του ὁ λαῖλαψ τοῦ πατριωτισμοῦ. Ψάλλει τὴν τραγικὴν ἐποποιΐαν λαοῦ θνήσκοντος ἐπ' ἐλπίδι τοῦ ν' ἀναζήσῃ. Ἀφέλεια θεία ἥτις θὰ προκαλέσῃ τὸ μειδίαμα τῆς τύχης !

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Ἑλλήνων προὐχόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει, νέα ἐπῆλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας θλίψις, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ ἱεροῦ λόχου ἐν Δραγασανίῳ τῆς Βλα-

χίας. Ὁ λόχος οὗτος περιελάμβανε τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, τοὺς υἱοὺς τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν, σπουδαστὰς σπεύσαντας ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑσπερίας ὅπως τεθῶσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως σύνθημα ἐδόθη ἐν Βλαχίᾳ. Σκοπὸς τῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ διαδοθῇ ταὐτοχρόνως τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἁπανταχοῦ, ὅπως διὰ τῆς ἐπεκτάσεως προσλάβῃ μεγαλητέραν δύναμιν. Τὸ αἷμα τῶν πρώτων μαρτύρων τῆς ἐλευθερίας δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ· ἡ Ἑλλὰς ἔδρεψε μετέπειτα τοὺς ἐνδόξους αὐτοῦ καρπούς.

Ὁ Κάλβος ἀποτείνει εἰς τὸν ἱερὸν λόχον τὰς ὡραίας ταύτας στροφάς:

Σᾶς ἅρπαξεν ἡ τύχη
τὴν νικητήριον δάφνην,
καὶ ἀπὸ μυρτιὰν σᾶς ἔπλεξε
καὶ πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον ἄλλον.

Ἀλλ' ἄν τις ἀποθάνῃ
διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
εἶναι φύλλον ἀτίμητον,
καὶ καλὰ τὰ κλαδιὰ
τῆς κυπαρίσσου.

Ἀπὸ τὴν στάμναν χύνει
τὰ ρεύματα τῆς λήθης
καὶ τὰ πάντα ἀφανίζει·
χάνονται πόλεις, χάνονται
βασίλεια καὶ ἔθνη.

Ἀλλ' ὅταν πλησιάσῃ
τὴν γῆν ὅπου σᾶς ἔχει,
θέλει ἀλλάξει τὸν δρόμον του
ὁ χρόνος, τὸ θαυμάσιον
χῶμα σεβάζων.

Αὐτοῦ, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχαίαν
πορφυρίδα καὶ σκῆπτρον
θέσωμεν τῆς Ἑλλάδος,
θέλει φέρει τὰ τέκνα της
πᾶσα μητέρα.

Καὶ δακρυχέουσα θέλει
τὴν ἱερὰν φιλήσει
κόνιν, καὶ εἰπεῖ τὸν ἔνδοξον
λόχον, τέκνα μιμήσατε,
λόχον ἡρώων!

Ἄλλη συμφορὰ τόσῳ τρομερωτέρα καθ' ὅσον δὲν ἔπληττε στρατιώτας ἀλλ' ἀθῶα ὄντα, ἐνέπλησε φρίκης τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἦσαι αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου. Αἱ σφαγαὶ ἐκεῖναι κατέστησαν τότε ἐν Γαλλίᾳ γνωσταὶ διὰ τῆς ἁπανταχοῦ διασπορᾶς εἰκόνων καὶ δημωδῶν ᾀσμάτων.

Ἰδοὺ στροφαί τινες ἐκ τῆς ᾠδῆς τοῦ Κάλβου εἰς τὴν Χίον.

Τὰ γαλακτώδη μέλη
τῶν παρθένων τῆς Χίου
πλέον ἐσὺ δὲν ραντίζεις
ὦ λαμπρὸν τοῦ Αἰγαίου
ἱερὸν ρεῦμα.

Ἐκεῖ ὅπου ἡ πανήγυρις
τῶν Μουσῶν τῆς Ἑλλάδος
ἄναπτε τὰ πυρὰ
καὶ τῶν ποδῶν ἐσήμαινε
τ' ἄλυπον μέτρον.

Ὑβριστικά, ὑπερήφανα
τύμπανα ἀκούω, καὶ βλέπω
τὴν Μαβαθάαν· εἰς αἷμα
βαμμένη ἐπὶ τοὺς πύργους
ἀεροκινεῖται.

Ὦ λαιμοὶ τῶν ἀθώων
παιδιῶν μας, ὦ πλευρὰ
σεβάσμια τῶν μητέρων,
γερόντων κόμαι εἰς τὸ αἷμα
ἀθλίως βρεγμέναι.

Ἐκδίκησιν ζητεῖτε,
ἡ φωνή σας ἠκούσθη.
Ποτὲ εἰς τὴν γῆν οἱ ἀθάνατοι
τοὺς λῃστὰς δὲν ἀφίνουσι
ἀτιμωρήτους.

Ἂν φύγωσι τὸ δρέπανον
θανατηφόρον, φάρμακον
εἰς τὰ χείλη εὑρίσκουσι
τοῦ ὑμεναίου καὶ δράκοντος
εἰς τὰ ποτήρια.

Τί λέγω . . . τιμωρίαν
ἀληθινὴν καὶ μόνην
φρικτὴν οἱ μιαροὶ
ἔχουσιν ἄλλην.
Τὴν ἔνδειαν τῆς γλυκείας
γαλήνης τῶν δικαίων·
ἂς ἐρημώσῃ ὁ πόλεμος
τὴν Ἑλλάδα πρὶν εὕρῃ
τῆς Χίου τὴν μοῖραν.

Ἡ τιμωρία δὲν βραδύνει νὰ ἐπέλθῃ. Ἰδοὺ ὁ Κανάρης! Ἡ Χίος θὰ λάβῃ ἐκδίκησιν.

Τὰ ἡφαίστεια

Χλωρά, μοσχοβολοῦντα
Νησία τοῦ Αἰγαίου πελάγους,
εὐτυχισμένα χώματα,
Ὅπου ἡ χαρὰ καὶ ἡ εἰρήνη
πάντα ἐκατοίκησε.

Τί τὰ θαυμάσια ἐγίνηκαν
κοράσια σας, ὁπ' εἶχον
ψυχὴν σὰν φλόγα, χείλη
σὰν δροσισμένα ῥόδα,
λαιμὸν σὰν γάλα.

Στὰ πλούσια περιβόλια σας
βασιλικὸς καὶ κρῖνοι
ματαίως ἀνθίζουν ἔρημα
οὔτ' ἕνα χέρι εὑρίσκεται
νὰ τὰ ποτίζῃ.

Ἐλεύθερα, ἀχαλίνωτα
μέσα εἰς τὰ ἀμπέλια τρέχουν
τ' ἄλογα καὶ εἰς τὴν ῥάχιν τους
τὸ πνεῦμα τῶν ἀνέμων
κάθεται μόνον.

Εἰς τὸν αἰγιαλὸν
ἀπὸ τὰ οὐράνια σύγνεφα
ἀφόβως καταβαίνουσι
κραυγάζοντες οἱ γλάροι
καὶ τὰ γεράκια.

Βαθεια εἰς τὴν ἄμμον βλέπω
χαραγμένα πατήματα
ζώντων παιδιῶν καὶ ἀνθρώπων·
ὅμως ποῦ εἶναι οἱ ἄνθρωποι
ποῦ τὰ παιδιά;

Φρικτὸν θλιβερὸν θέαμα
τριγύρω μου ἐξανοίγω
ποίων εἶναι τὰ σώματα
ποῦ πλέουσι στὰ κύματα;
ποίων τὰ κεφάλια;

. . . .

Βλέπω βλέπω εἰς τὴν θάλασσαν
πετώμενον τὸν στόλον
ἀγρίων βαρβάρων.

Κύτταξε πῶς ὁ ἥλιος
χρυσόνει τὰ πανιά των,
κύτταξε πῶς τὸ πέλαγος
ἀπὸ σπαθιῶν ἀκτῖνας
τρέμον ἀστράπτει.

Ἀπὸ τὰς πρύμνας χύνεται
γεμίζων τὸν ἀέρα
κρότος μυρίων κυμβάλων
καὶ μέσα εἰς τὸν θόρυβον
ψάλματα ἐκβοῶσιν.

Ἰδοὺ καὶ ἄλλα νησία
τὴν λύσσαν σας προσμένουσι,
πόλεις ἰδοὺ καὶ ἀλίκτυπος
ξηρὰ κατοικημένη
ἀπ' ἔθνη ἄθῶα.

Διὰ σᾶς ἡρώων κοπάδια
δὲν φθάνει ἡ Χίος, ἡ Κύπρος,
τῶν Κυδωνιῶν δὲν φθάνουσι
τῆς Κάσσου καὶ τῆς Κρήτης
ἡ κατοικία.

Ὦ Ἕλληνες, ὦ θεῖαι
ψυχαὶ 'ποῦ εἰς τοὺς μεγάλους
κινδύνους φανερόνετε
ἀκάματον ἐνέργειαν
καὶ ὑψηλὴν φύσιν.

Πῶς ἀπὸ σᾶς καμμία
δὲν τρέχει τώρα, πῶς
'κεῖ μέσα εἰς τὰ πλεόμενα
δὲν ρίχνεσθε καράβια
τῶν πολεμίων;

Ἂς ἔκβῃ αὐτός. — Νὰ βλέπω
ταχεῖαν ὡς τὰ ἁπλωμένα
πτερὰ τῶν γερανῶν
ἔρχονται δύο κατάμαυραι
τρομεραὶ πρῶραι.

Παύει ὡς τόσον ὁ κρότος
τῶν μουσικῶν ὀργάνων,
τ' ἀγαρινὰ τραγούδια
παύουν καὶ τὰ ὑπερήφανα
βλάσφημα μέτρα.

Μόνον ἀκούω τὸ φύσημα
τοῦ ἀνέμου, ὅπου περνῶντας
εἰς τὰ κατάρτια ἀνάμεσα
καὶ εἰς τὰ σχοινιὰ σχισμένος
βιαίως σφυρίζει.

Μονον ἀκούω τὴν θάλασσαν
'ποῦ ὡσὰν μέγα ποτάμι
ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους
κτυπῶντας μυρμυρίζει
γύρω εἰς τὴν σκάφην.

Νὰ αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ φόβος
νά, ἡ ταραχὴ καὶ ἡ σύγχυσις
ἀπὸ παντοῦ σηκόνονται
καὶ ἁπλόνουν πολυάριθμα
πανία νὰ φύγουν.

Ὦ πῶς ἀπὸ τὰ μάτια μου
ταχέως ἐχάθη ὁ στόλος·
πλέον δὲν ξανοίγω τώρα
παρὰ καπνοὺς καὶ φλόγας
οὐρανομήκεις.

Ἔξω ἀπὸ τὴν θάλασσαν
πυρκαϊὰν νικήτριαν·
ἰδοὺ πάλιν ἐκβαίνουν
σωσμέναι αἱ δύο κατάμαυραι
θαυμάσιαι πρῶραι.

Πετάουν, ἀπομακρύνονται
σ' τὸ διάστημα τοῦ ἀέρος
χωσμέναι, γίνονται ἄφαντοι·
διαβαίνουσαι ἐπαιάνιζον
κ' ἤκουεν ὁ κόσμος

Κανάρη! καὶ τὰ σπήλαια
τῆς γῆς ἐβόουν Κανάρη
καὶ τῶν αἰώνων τὰ ὄργανα
ἴσως θέλουν ἀντυχήσουν
πάντα Κανάρη!

Οἱ κατὰ θάλασσαν θρίαμβοι τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσαν εἰς τὸν Κάλβον ἑτέραν ᾠδὴν τόσῳ ὡραίαν, ὥστε οὐδεμίαν σχεδὸν στροφὴν αὐτῆς δυνάμεθα ν' ἀποκόψωμεν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ παραθέσει.

Ὁ ὠκεανὸς

Γῆ, τῶν θεῶν φροντίδα,
Ἑλλὰς ἡρώων μητέρα,
φίλη γλυκεῖα πατρίδα μου,
νύκτα δουλείας σ' ἐσκέπασε,
νύκτα αἰώνων.

Οὕτω εἰς τὸ χάος ἀμέτρητον
τῶν οὐρανίων ἐρήμων
νυκτερινὸς ἐξάπλωσεν
ἔρεβος τὰ πλατέα
πένθιμα ἐμβόλια.

Καὶ εἰς τὴν σκοτιὰν βαθεῖαν
εἰς τὸ ἀπέραντον διάστημα
τὰ φῶτα σιγαλέα
κινῶνται τῶν ἀστέρων
λελυπημένα.

Ἐχάθηκαν ἡ πόλεις
ἐχάθηκαν τὰ δάση
Κ' ἡ θάλασσα κοιμᾶται
καὶ τὰ βουνὰ καὶ ὁ θόρυβος
παύει τῶν ζώντων.

Εἰς τὰ φρικτὰ βασίλεια
ὁμοιάζει τοῦ θανάτου
ἡ φύσις ὅλη· ἐκεῖθεν
ἦχος ποτὲ δὲν ἔρχεται
ὕμνων ἡ θρήνων.

Ἀλλὰ τῶν μακαρίων
σταύλων ἰδοὺ τὰ ἤδα
κάγκελλα ἡ ὧραι ἀνοίγουσι,
ἰδοὺ τ' ἀκάμπτα ἄλογα
τοῦ ἡλίου ἐκβαίνουν.

Χρυσᾶ, φλογώδη καίουσι
τοὺς δρόμους τοῦ ἀέρος
τὰ ἁμιλλητήρια πέταλα,
τοὺς οὐρανοὺς φωτίζουσι,
λάμπουσι ἡ χαῖται

Τώρα ἐξανοίγει τ' ἄνθη
εἰς τὸν δροσώδη κόλπον
τῆς γῆς ἡ αὐγὴ καὶ φαίνονται
τώρα τῶν φιλοπόνων
ἀνδρῶν τὰ ἔργα.

Τὰ μυρισμένα χείλη
τῆς ἡμέρας φιλοῦσι
τὸ ἀναπαυμένον μέτωπον
τῆς οἰκουμένης, φεύγουσιν
ὄνειρα, σκότος.

Ὕπνος σιγή! καὶ πάλιν
τὰ χωράφια, τὴν θάλασσαν,
τὸν ἀέρα γεμίζουσι
καὶ τὰς πόλεις μὲ κρότον
ποίμνια καὶ λύραι.

Εἰς τοῦ σπηλαίου τὸ στόμα
ἰδοὺ προβαίνει ὁ μέγας
λέων, τὸν φοβερὸν
λαιμὸν τετριχωμένον
βρέμων τινάζει.

Ὁ ἀετὸς ἀφίνει
τοὺς κρημνοὺς ὑψηλούς·
κτυπάουσιν ἡ πτέρυγες
τὰ νέφη καὶ τὸν Ὄλυμπον
ἡ κλαγγὴ σχίζει.

Ἔθλιψε τὴν Ἑλλάδα
νύκτα πολλῶν αἰώνων
νύκτα μακρᾶς δουλείας
αἰσχύνη ἀνδρῶν ἡ θέλημα
τῶν ἀθανάτων.

Ἡ χώρα τότε ἐφαίνετο
ναὸς ἠρειπωμένος
ὅπου οἱ ψαλμοὶ σιγάουσι
καὶ τοῦ κισσοῦ τὰ ἀτρέμητα
φύλλα κοιμῶνται. . .

Οὕτω ἀπὸ τοῦ Ἄθωνος
τὰ δένδρα ἕως τοὺς βράχους
τῆς Κυθήρας κυλίουσι
τὴν ἅμαξαν βραδεῖαν
οὐρανοδρόμον·

Ἡ τρίμορφος Ἑκάτη
ἐθεώρει τὰ πλοῖα
εἰς τοῦ Αἰγαίου τοὺς κόλπους
λάμνοντα ἀδόξως, φεύγοντα
διασκορπισμένα.

Σὺ τότε ὦ λαμπροτάτη
κόρη Διός, τοῦ κόσμου
μόνη παρηγορία,
τὴν γῆν μου σὺ ἐνθυμήθηκες,
ὦ ἐλευθερία. . . .

Σχισμένη ὑπὸ μυρίας
πρώρας ἀφρίζει ἡ θάλασσα,
τὰ πτερωμένα ἀδράχτια
ἐλεύθερα ἐξαπλόνονται
εἰς τὸν ἀέρα....

Πεφιλημένα θρέμματα
ὠκεανοῦ γενναῖα
καὶ τῆς Ἑλλάδος γνήσια
τέκνα καὶ πρωτοστάται
ἐλευθερίας.

Χαίρετε σεῖς καυχήματα
τῶν θαυμασίων Σπετσίας,
Ὕδρας, Ψαρῶν, σκοπέλων,
ὅπου ποτὲ δὲν ἄραξε
φόβος κινδύνου....

Ὦ ἐπουράνιος χεῖρα!
σὲ βλέπω κυβερνοῦσαν
τὰ τρομερὰ πηδάλια,
καὶ τῶν ἡρώων ἡ πρῶραι
ἰδοὺ πετάουν.

Ἰδοὺ κροτοῦν, συντρίβουσι
τοὺς πύργους θαλασσίους
ἐχθρῶν ἀπείρων· σκάφη,
ναύτας, ἱστία, κατάρτια
ἡ φλόγα τρώγει.

Καὶ καταπίνει ἡ θάλασσα
τὰ λείψανα. Τὴν νίκην
ὕψωσε, ὢ λύρα· ἂν ἥρωες
δοξάζωνται, τὸ θεῖον
φιλεῖ τοὺς ὕμνους....

Πνοὴ τῆς ἀρχαιότητος διαπερᾷ τὰς ᾠδὰς ταύτας. Ἡ ἔμπνευσίς των εἶναι εἰλικρινής, αἱ εἰκόνες ἁπλαῖ καὶ μεγαλοπρεπεῖς, τὸ αἴσθημα ἰσχυρὸν καὶ συγκεντρωμένον, ἡ δὲ ἀντίληψις εὐγενής.

Ὁ Κάλβος εἶναι Πίνδαρός τις ἠπιώτερος, μᾶλλον συγκερασμένος· εἶναι νέος ψάλτης τῶν Ὀλυμπιονικῶν, ἀλλὰ ζήσας μακρὰν τῆς πατρίδος εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν, ἀντὶ νὰ ἀκμάζῃ σφριγῶσα ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς ἐλευθερίας, ἐστέναζε ὑπὸ τὸν ζυγὸν βαρβάρου δουλείας. Καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του ν' ἀναβαίνῃ, κατὰ τὸν Δάντην, τὴν κλίμακα τοῦ ξένου, ἐμφορεῖται πνεύματος ἐνθέρμου ὅπερ κατηυνάσθη εἰς τὰ ξένα, ἐνῷ ἴσως ἤθελεν ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐξαφθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πάλης. Ὡς πρός τε τὸ ὕφος καὶ τὰς ἰδέας, τὰ ποιήματα τοῦ Κάλβου εἶναι ἐντέχνως συνηρμολογημένα, μετὰ μέτρου, ἄνευ ὑπερβολῶν, ἄνευ ψευδοῦς ἐπιζητήσεως ἐνθουσιασμοῦ. Εἶναι ἀληθὴς ποίητις.

Ἐν τούτοις, ὡς εἴπομεν, ὁ Κάλβος σχεδὸν ἐλησμονήθη· αἰτία δὲ τούτου ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, ἥτις δὲν εἶναι ἡ ὁμιλουμένη οὔτε ἐν Ζακύνθῳ, οὔτε ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Φροντίζει ὑπερβαλλόντως περὶ τῆς φράσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν λέξεών του· λαμβάνει ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς ἢ τὰ κλέφτικα ᾄσματα. Διὰ τῆς παρατόλμου τῶν λέξεων μεταθέσεως βιάζει τὴν νέαν ἑλληνικήν, τῆς ὁποίας ἡ ἀφέλεια τοσοῦτον μετὰ τῆς λυρικῆς ποιήσεως συνδυάζεται, τῆς ὁποίας καὶ αἱ ἀνωμαλίαι αὐταὶ εἶναι πλοῦτος εἰς κάλαμον δεξιόν. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν δύναταί τις νὰ διαφιλονεικήσῃ εἶναι ἡ ἰδιάζουσα αὐτῷ πρωτοτυπία. Οὐδαμοῦ αἱ καταφανεῖς ἐκεῖναι ἀπομιμήσεις, αἱ ἐπιτηδεύσεις καὶ ἐπιδείξεις αἰσθημάτων ἐπεισάκτων καὶ ὀθνείων.

Ὁ Σολωμός, μεθ' ὅλους τοὺς πρώτους αὐτοῦ δισταγμούς, κατώρθωσε διὰ

τῆς περὶ αὐτὸν λαλουμένης γλώσσης νὰ πλάσῃ ὄργανον πλῆρες δυνάμεως.

Τὸν κατηγοροῦσι σήμερον ὡς μὴ ἀρκούντως ἐντραφῆ περὶ τὴν ἑλληνικήν. Ἴσως, ἀλλὰ τοῦτο δὲν παρατηρεῖται οὔτε ὅταν ἀναγινώσκῃ τις οὔτε ὅταν ᾄδῃ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, καὶ πρέπει νὰ τὸν ἀνατέμῃ ὅπως ἴδῃ τὰς ἀτελείας του.

Ὁ Κάλβος ἐγίνωσκε κάλλιον τὴν γραμματικὴν καὶ τὸ λεκτικὸν τῆς ἀρχαίας, ἀλλ' ἔν τε τῇ γλώσσῃ καὶ τῷ ρυθμῷ αὐτοῦ ὑπάρχει ἐξεζητημένον τι, ὅπερ δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν δημοτικότητά του. Οἱ στίχοι αὐτοῦ καίτοι ἔντεχνοι καὶ κατὰ κανόνας, δὲν ἠδύναντο νὰ γείνωσιν ἀρεστοὶ εἰς ὦτα ἑλληνικά. Οἱ συμπατριῶται τοῦ Κάλβου συνειθισμένοι ἀπ' αἰώνων εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα καὶ βαυκαλισθέντες ὑπὸ τῆς ἁρμονίας αὐτῶν, δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν τυραννίαν τῶν νεωτερισμῶν του.

Μεθ' ὅλην τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην τῶν ὕμνων αὐτοῦ, δὲν ἀπολαύει ἐν Ἑλλάδι τῆς φήμης εἰς ἣν ἄλλως δικαιοῦται.

Ὁ Κάλβος ἀπώλεσε τῷ 1826 τὴν νεαρὰν αὐτοῦ σύζυγον καὶ τὴν μονογενῆ του θυγατέρα. Μὲ καρδίαν συντετριμμένην ὁ ποιητὴς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα. Μόλις ἐγκατασταθεὶς εἰς Κέρκυραν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον μόνον διέμεινε εἰς τὴν θέσιν ταύτην. Αἱ οἰκογενειακαὶ αὐτοῦ θλίψεις, ἡ πτωχεία, αἱ κατατρύχουσαι αὐτὸν δυσβάστακτοι ἀσθένειαι, ἐπέτεινον τὴν δυστροπίαν τοῦ χαρακτῆρός του.

Ἡ νευρικὴ δυσθυμία περὶ ἧς ἤδη ὡμιλήσαμεν, ἀφηγούμενοι τὰς πρὸς τὸν Φώσκολον σχέσεις του ηὔξανε προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ καθίστα δύσκολον τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν. Ἐνίοτε παρεφέρετο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε προέβαινε εἰς ἄμεσον ῥῆξιν μετὰ τῶν στενοτέρων αὐτοῦ φίλων. Ἡ ἔμφυτος ἀγαθότης του τὸν ἔφερεν εἰς μετάνοιαν καὶ προσεπάθει τότε νὰ προσελκύσῃ ἐκείνους οὓς εἶχεν ἀπομακρύνει. Μόλις προσεπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν Κερκύρᾳ ἐκ τῶν παραδόσεων αὐτοῦ. Ἔπαυσε δὲ νὰ γράφῃ ἢ τοὐλάχιστον νὰ δημοσιεύῃ στίχους. Ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σώζονται ὀλίγα μόνον φιλολογικὰ ἄρθρα αὐτοῦ καταχωρισθέντα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Αἱ φιλοσοφικαὶ αὐτοῦ παραδόσεις δὲν ἐξετυπώθησαν. Ἀποκαμὼν ἐκ τῆς δυστυχίας ἐπανέκαμψε καὶ πάλιν εἰς Λονδῖνον, ἔνθα περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του συνῆψε δεύτερον γάμον. Ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1869.

Γ'

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀποτελεῖ τὴν ἐπικὴν περίοδον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἀοιδοὶ αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Κάλβος, οἵτινες ἐνεπνεύσθησαν ἀποκλειστικῶς ὑπ' αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ βιοῦντες. Ἐὰν ὁ χαρακτὴρ τῆς ποιήσεως

αὐτῶν διαφέρῃ, αἰτία εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ἑκάτερος εἰργάσθη. Τὸν ἐνθουσιασμὸν ὅμως ἠρύσθησαν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀμφότεροι πηγῆς.

Ὅτε ἐδημιουργήθη τὸ νέον βασίλειον, οἱ Ἴονιοι ἐπόθησαν ὁλοψύχως νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Οἱ πόθοι αὐτῶν εἰσηκούσθησαν βραδέως, μετὰ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἐπιμόνους ἀγῶνας. Ἡ μακρὰ αὕτη ἐργασία, καθ' ἣν ἐχρειάζετο ἐπιμονὴ μᾶλλον ἢ ἡρωισμός, ὑπῆρξεν ἀποκλειστικῶς ἔργον τῶν πολιτευομένων. Αἱ συζητήσεις τῆς Ἰονίου Βουλῆς, αἱ θαρραλέαι ἐκδηλώσεις τῶν βουλευτῶν αὐτῆς, παρήγαγον μᾶλλον ἐφημεριδογράφους καὶ φυλλαδιογράφους ἢ ποιητάς. Ἐνίοτε ἔνδηλοι διαμαρτυρήσεις ὑπεστήριξαν μετὰ θάρρους τὴν φωνὴν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ ἔθνους. Οὕτω ἐξηγέρθησαν τῷ 1849 οἱ χωρικοὶ τῆς Κεφαλληνίας ἡγουμένων τῶν υἱῶν τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν τῆς νήσου. Εἷς τούτων ἦτο ὁ γενναῖος ἡμῶν φίλος, ὁ ἰατρὸς Μεταξᾶς, οὗ ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν πράξεις ἀξίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ στάσις ἐκείνη, εὐκόλως καταβληθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, ἀπέληξεν εἰς τὴν ἐξορίαν τῶν εὐσταθῶν πατριωτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀνδρεία, δοκιμασθεῖσα ὡς ὁ σίδηρος εἰς τὸ πῦρ, δὲν ἐδαμάσθη.

Ἐν τούτοις ἡ ποίησις, ἂν καὶ δὲν εἶχε τὰ πρωτεῖα οὐχ ἧττον δὲν ἐσίγησε καθ' ὁλοκληρίαν. Ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Κάλβος δὲν ἔσχον μὲν συναγωνιστάς, ἀλλ' ἔσχον ὀπαδούς.

Μετὰ τὸν θρίαμβον τῆς ἐπαναστάσεως, παραβαλλόμενα πρὸς τὸ μέγεθος τῆς νίκης ἐκείνης τὰ πάντα ἐφαίνοντο ταπεινότερα. Οἱ ποιηταὶ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ψάλλωσι παιᾶνας, ἔψαλλον νικητήρια· ὅσοι δὲ δὲν ἀπηρνήθησαν τὴν γλῶσσαν τῶν θεῶν, ἥρμοσαν τὴν λύραν αὐτῶν πρὸς περιπαθέστερον μέλος.

Γεννηθεὶς τῷ *1800*, ὁ Τερτσέτης ἐσπούδασεν ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐκεῖθεν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐχὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του τὴν Ζάκυνθον, ἀλλ' εἰς τὸ νεοσύστατον βασίλειον, τὸ ὁποῖον συνεταράσσετο ἔτι ὑπὸ τοῦ σάλου τοῦ πολέμου καὶ τῶν πρὸς διοργάνωσιν αὐτοῦ δυσχερειῶν.

Γενόμενος γραμματεὺς καὶ φίλος τοῦ γέροντος ἥρωος Κολοκοτρώνη, ἔγραψε καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ τ' ἀπομνημονεύματά του.

Ὁ Τερτσέτης ἔγραψεν εἰς δημώδη γλῶσσαν. Ὁ ρυθμὸς αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐξεζητημένος καὶ καινοφανὴς ὡς ὁ τοῦ Κάλβου, ἀλλὰ συνήθης εἰς ἑλληνικὰ ὦτα· εἶναι ὁ κλέφτικος ρυθμός. Τὸ ἐπαγωγὸν τῶν εἰκόνων, ἡ ἐκλογὴ τῶν λέξεων, ἡ περὶ τὴν εὕρεσιν εὐστροφία δίδουσιν εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Τερτσέτου ἰδιάζουσαν χάριν. Ἀρέσκεται νὰ περιβάλλῃ τὸν ἀρχαῖον μῦθον διὰ τῶν αἰσθημάτων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὰ ἔργα του ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἀναζῇ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ νέᾳ. Ὁ ἑπτανήσιος πατριώτης πιστεύει εἰς

τὴν ἀνεξαρτησίαν ἁπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα ἀφιεροῖ τὸ πρῶτον αὐτοῦ ποίημα.

'Ελλάδα μου, πατρίδα μου! ὦ τάφε τῶν γονιῶν μου,
Ὦ καλὴ γῆ, ποῦ 'γεύθηκα πρώτη φορὰ τὸν ἥλιο
Κ' εἶδα τ' ἀστέρια τῆς νυκτὸς καὶ τὴν γλυκειὰ σελήνη,
Κ' ἤκουσα τὰ λαλούμενα 'ς τὸ ἥσυχ' ἀκρογιάλι·
Κ' εἶδα κοράσια νὰ πηδοῦν καὶ νέαις 'πανδρεμέναις,
Καὶ τὸ φεγγάρι τὰ ξανθὰ μαλλιά τους νὰ φωτίζῃ·
Τὰ παλληκάρια μὲ φωνὴ ἀκαίμητη κι' ὡραία
Ἠχολογοῦσαν τοῦ ἔρωτος ἢ τῆς κόρης τὰ κάλλη
Ἢ τὸν Μιαούλη τραγουδοῦν ἢ τῶν Ψαρῶν τοὺς νέους ....

Ὁ πατριωτισμὸς καὶ τὰ τερπνὰ ὄνειρα τῶν τρυφερῶν καρδιῶν συγκρούονται ἢ συγχέονται ἀδιαλείπτως ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Τερτσέτου. Τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκλεγόμενα θέματα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παράδοξον κρᾶμα ἐθνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ· ἐκτίθεται δ' ἐνίοτε εἰς τὸν δίκαιον ψόγον ὅτι δὲν προσέχει ἀρκούντως περὶ τὴν ἐνάσκησιν τῆς εὑρέσεως καὶ τῆς συνθέσεως. Ὥστε ἐν συνόλῳ κρινόμενα, τὰ ἔργα τοῦ Τερτσέτου εἶναι πλήρη ἀντιθέσεων, ἠδύνατό τις δὲ νὰ εἴπῃ καὶ ἀσυναρτησίας, ἀλλ' ὁπόσον ὅμως θελκτικὰ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα! Ὁποία ἁπλοϊκὴ χάρις ἐν τῇ ἀφηγήσει, ὁποία ἀφέλεια καὶ ἡδύτης εἰς τὰ ἐλεγειακὰ ἢ τὰ λυρικὰ ποιήματά του.— Εἰς τὴν Κόρινναν καὶ τὸν Πίνδαρον παριστᾷ τοὺς δύο ποιητὰς διαγωνιζομένους. Ἐνῷ ἡ Μοῦσα τῆς Τανάγρας συλλογίζεται, ὁ Πίνδαρος προετοιμάζεται. Ἰδοὺ τί θὰ ψάλῃ:

« Ἔρωτα! ποῦ ταὶς τρυφεραὶς τῶν νέων καρδιαὶς μαραίνεις,
» Ποῦ τῆς σπερηᾶς καὶ τοῦ 'γιαλοῦ τοξεύεις τὰ θηρία,
» Αἰχμαλωτίζεις καὶ θεοὺς 'ς τῆς εὐμορφιᾶς τους πόθους!
» Νειὸ παλληκάρι ἐπλήγωσες 'ς τὴν ξακουσμένη 'Αθήνα.
» Κοράσιο δεκαοκτὼ χρονῶν ἀγάπησεν ὁ νέος.
» Ἦτανε κόρη στρατηγοῦ, φτωχὸ παιδὶ αὐτὸς ἦτον,
» Καὶ νὰ τὴν πάρῃ ἀδύνατο· βουνοῦ χαμοδιολέτα
» Δενδροῦ 'ψηλοῦ τὴν κορυφὴ νὰ φθάσῃ ἂς ἀπελπιέται.

Ὁ νεαρὸς Ἀθηναῖος ἀποσπᾷ ἀπὸ τοὺς πειρατὰς τὴν ἐρωμένην καὶ τοὺς συντρόφους αὐτῆς καὶ λαμβάνει ὡς βραβεῖον ἀνδρείας τὴν χεῖρα τῆς ὡραίας κόρης. Εἶναι ὁ ἀρχαῖος μῦθος τοῦ Ὑμεναίου.

Τὸν γάμον τοῦτον πανηγυρίζουσι μετὰ χορῶν, ᾀσμάτων καὶ συμποσίων.

« Ἦλθ' ἀπὸ τότε παλαιὸ συνήθειο 'ς τὴν Ἑλλάδα,
» Κι' ὅταν φωτίζῃ νειόνυφους ξανθὸς ἀποσπερίτης
» Καὶ σὰν νυκτώσῃ, ἡ συνοδιὰ πέρνει γαμβρὸ καὶ νύφη·
» Χίλιαις λαμπάδες φέγγουνε κ' ἡ νύχτα 'μοιάζει 'μέρα.
» Ἀργὰ 'ς τὴν μέσῃ περπατεῖ κλαυμένο τὸ κοράσιο·

» Κρατοῦν τὸ χέρι τοῦ γαμβροῦ σύντροφα παλληκάρια.
» Τ' ἀγόρια τὰ καλλίφωνα, «Ὑμέναιε! Ὑμέναιε!» ψάλλουν
» Ὑμέναιε! ψάλλουν τὰ παιδιά, κι' ἀντιλαλοῦν τ' ἀηδόνια.»

Ἡ ἁρμονία τῶν στίχων τοῦ Τερτσέτου τοὺς κατέστησεν ἀρεστοὺς εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Ἐν αὐτοῖς ἀνευρίσκουσι τὸν μετριόφρονα, τὸν ἀγαθὸν καὶ πρόθυμον ἄνδρα ὃν ἐγνώρισαν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἔφορον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοῦ 1844 μέχρι τοῦ 1874, ὅτε καὶ ἀπέθανεν.

Ἀνὰ πᾶσαν ἐπέτειον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐκλεκτὸν ἀκροατήριον περιεκύκλονε τὸν Τερτσέτην ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς βιβλιοθήκης, ὅπως ἀκούσῃ αὐτὸν ὁμιλοῦντα περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος. Οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον αἱ διαλέξεις ἦσαν πλήρεις τῆς θελκτικῆς ἐκείνης καὶ λεπτῆς ἀφελείας, ἥτις ἀνευρίσκεται ἐν πᾶσι τοῖς στίχοις αὐτοῦ.

Τοῦ Τερτσέτου σώζεται δρᾶμα ἰταλιστὶ γεγραμμένον, ὁ *θάνατος τοῦ Σωκράτους*. Διότι καὶ αὐτὸς ὡς οἱ λοιποὶ συμπατριῶταί του, ἐπηρεάζετο ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἰταλικῆς ἀγωγῆς. Τὸ ποίημα τοῦτο καθὼς καὶ τὰ ἑλληνικὰ αὐτοῦ ἔργα εἶναι δραματικὰ κατὰ τὴν μορφὴν μόνον. Ὁ ποιητὴς μένει πάντοτε ὅ,τι πράγματι ἦτο, ἐλεγειακὸς ποιητής.

Δ'

Ἐὰν ἐρωτήσητε Ἕλληνα ἀσχολούμενον εἰς ἄλλα ἢ τὰ γράμματα: Γνωρίζεις τὰ ποιήματα τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου; Πιθανῶς θὰ ἀποκριθῇ ἀποφατικῶς· ἀλλ' ἐὰν προσθέσητε: «Πῶς! δὲν ἀνέγνωσας, δὲν ἤκουσάς ποτε τὴν *φυγήν*, τὰ *δύο λουλούδια*, *τὸ παιδὶ* καὶ *τὸν χάρον*,» ὁ ἐρωτώμενος θὰ ἀνακράξῃ κατευχαριστημένος ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει: «Ἆ! ἰδικά του λοιπὸν εἶναι;»

Ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος ἔσχε τὴν σπανίαν εὐτυχίαν ν' ἀπολαύσῃ ζῶν ἁπάσας τὰς εὐχαριστήσεις τῆς φήμης, ἄνευ τῶν ἀνιῶν αἵτινες ἐνίοτε τὴν συνοδεύουσι. Οἱ στίχοι αὐτοῦ ἐγένοντο γνωστοὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, πρὸ τοῦ ὀνόματός του.—Ὁ Τυπάλδος ἔψαλλε διὰ νὰ ψάλλῃ μόνον τῷ 1856, ἀθορύβως, σχεδὸν ἀκουσίως, συγκατένευσεν ἐπὶ τέλους νὰ δημοσιεύσῃ συλλογὴν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν ὁ κ. Βράϊλας ἔν τινι ἄρθρῳ τῆς Πανδώρας, περιοδικοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ἐχαιρέτησε τὸν νέον Ἰόνιον ποιητήν.

«Ἡ ποίησις τοῦ κ. Τυπάλδου, ἔγραφεν ὁ κ. Βράϊλας (ἴδε *Πανδώραν* ἔτος 1859 σελ. 254) εἶναι ἀπόρροια γνησίας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, ἐθνικώτατον ἔχουσα χαρακτῆρα, ἐκφράζουσα τὴν ἀλήθειαν τῶν κοινωνικῶν καὶ ἀτομικῶν γεγονότων, ὅσα, χορηγοῦντα τὴν ὕλην εἰς τὴν ποίησιν συν

αποτελοῦσι τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν δι' ἐννοιῶν, παθῶν καὶ εἰκόνων καταλλήλων πάντοτε καὶ ἐντέχνως προσηρμοσμένων εἰς αὐτὴν καὶ διὰ ποιητικῆς φράσεως καὶ στιχουργίας, αἵτινες αὐθορμήτως ἐξερχόμεναι ἐκ τῆς ἀεννάου καὶ καθαρωτάτης πηγῆς τῆς δημώδους ποιήσεως, ἔλαβον διὰ τῶν μελῶν τοῦ ποιητοῦ τὴν ἔντεχνον ἐκείνην ἐπεξεργασίαν δι' ἧς δύνανται νὰ καταστασθῶσιν εὐχερὲς καὶ εναρμόνιον ὄργανον τῆς μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δσημέραι ἀναγεννωμένης ἑλληνικῆς ποιήσεως.

Ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ γλῶσσα καὶ ἡ στιχουργία του ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς δημώδους ποιήσεως, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τὰς περιβάλλει διὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπεξεργασίας ὅπως ἀνυψώσῃ τὴν νεκρὰν ταύτην ποίησιν, τὴν ἀναγεννωμένην μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἰδοὺ τινὰ ἐκ τῶν γνωστοτέρων ποιημάτων τοῦ Τυπάλδου:

Ἡ φυγὴ

Ξύπνα γλυκειά μου ἀγάπη
 Κ' ἡ νύκτα εἶναι βαθειά.
 Ὅλη κοιμᾶται ἡ φύσις
 Εἶν' ὅλα σιωπηλά.

Μόνον τ' ἀχνὸ φεγγάρι
Ποῦ σὰν ἐμὲ ἀγρυπνᾷ
Μὲς τ' οὐρανοῦ ἁρμενίζει
Τὴν ἥσυχη ἐρημιά.

Ἂν μᾶς χωρίζῃ τώρα
 μιὰ θέλησι σκληρὴ
 μιὰν ἄκρη γῆς θὰ βροῦμε
 νὰ ζήσωμε μαζῆ.

Ξύπνα γλυκειά μου ἀγάπη
 κ' ἡ νύκτα εἶναι βαθειά,
 μᾶς καρτερεῖ ἡ βαρκοῦλα
 'στην ἔρμη ἀκρογιαλιά.

Ἀκόμη τὸ φεγγάρι
 ἔλαμπε σπλαχνικό.
 Μὲ μάτια δακρυσμένα
 τὸ κύτταζαν κ' οἱ δυό.

Λάμνε, γλυκειά μου, λάμνε
 νὰ φύγωμε μακρυά,
 ὅσο σιγάει τ' ἀέρι
 'στὰ ὁλόστρωτα νερά. . . .

Κυττάει τὴν γῆν ποῦ φεύγει
 σὰ σύγνεφο θολό,
 τὴν ἀποχαιρετάει
 μ' ἕνα ἀναστεναγμό.

Ἔχετε 'γειὰ λαγκάδια
 βρυσοῦλες, κρύα νερά,
 γλυκαῖς αὐγαῖς, πουλάκια,
 Γιὰ πάντα ἔχετε 'γειά.

Μάνα, μακρυὰ μὲ σπρώχνει
 εἰς ἄλλη ξένη γῆ,
 Μακριὰ ἀπὸ σὲ μιὰ ἀγάπη
  ἀνίκητη, θερμή.

Λάμνε, γλυκειά μου, λάμνε
 νά φύγωμε μακρυά,
 ὅσο σιγάει τ' ἀέρι
 κ' ἡ νύκτα εἶναι βαθειά. . . .

Ὁ ρυθμὸς τῆς φυγῆς εἶναι ἀπαράμιλλος τὴν χάριν. Ἡ ἐπῳδὴ «λάμνε γλυκειά μου λάμνε,» παρέχει εἰς τὰς στροφὰς περιπάθειαν ἐπιτεινομένην καθ' ἑκάστην αὐτῆς ἐπανάληψιν.

» Κρατοῦν τὸ χέρι τοῦ γαμβροῦ σύντροφα παλληκάρια.
» Τ' ἀγόρια τὰ καλλίφωνα, «Ὑμέναιε! Ὑμέναιε!» ψάλλουν
» Ὑμέναιε! ψάλλουν τὰ παιδιά, κι' ἀντιλαλοῦν τ' ἀηδόνια.»

Ἡ ἁρμονία τῶν στίχων τοῦ Τερτσέτου τοὺς κατέστησεν ἀρεστοὺς εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Ἐν αὐτοῖς ἀνευρίσκουσι τὸν μετριόφρονα, τὸν ἀγαθὸν καὶ πρόθυμον ἄνδρα ὃν ἐγνώρισαν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἔφορον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοῦ 1844 μέχρι τοῦ 1874, ὅτε καὶ ἀπέθανεν.

Ἀνὰ πᾶσαν ἐπέτειον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐκλεκτὸν ἀκροατήριον περιεκύκλονε τὸν Τερτσέτην ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς βιβλιοθήκης, ὅπως ἀκούσῃ αὐτὸν ὁμιλοῦντα περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος. Οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἢ μᾶλλον αἱ διαλέξεις ἦσαν πλήρεις τῆς θελκτικῆς ἐκείνης καὶ λεπτῆς ἀφελείας, ἥτις ἀνευρίσκεται ἐν πᾶσι τοῖς στίχοις αὐτοῦ.

Τοῦ Τερτσέτου σώζεται δρᾶμα ἰταλιστὶ γεγραμμένον, ὁ *θάνατος τοῦ Σωκράτους*. Διότι καὶ αὐτὸς ὡς οἱ λοιποὶ συμπατριῶταί του, ἐπηρεάζετο ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἰταλικῆς ἀγωγῆς. Τὸ ποίημα τοῦτο καθὼς καὶ τὰ ἑλληνικὰ αὐτοῦ ἔργα εἶναι δραματικὰ κατὰ τὴν μορφὴν μόνον. Ὁ ποιητὴς μένει πάντοτε ὅ,τι πράγματι ἦτο, ἐλεγειακὸς ποιητής.

Δ'

Ἐὰν ἐρωτήσητε Ἕλληνα ἀσχολούμενον εἰς ἄλλα ἢ τὰ γράμματα: Γνωρίζεις τὰ ποιήματα τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου; Πιθανῶς θὰ ἀποκριθῇ ἀποφατικῶς· ἀλλ' ἐὰν προσθέσητε: «Πῶς! δὲν ἀνέγνωσας, δὲν ἤκουσάς ποτε τὴν *φυγήν*, τὰ *δύο λουλούδια*, *τὸ παιδὶ καὶ τὸν χάρον*,» ὁ ἐρωτώμενος θὰ ἀνακράξῃ κατηυχαριστημένος ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει: «Ἆ! ἰδικά του λοιπὸν εἶναι;»

Ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος ἔσχε τὴν σπανίαν εὐτυχίαν ν' ἀπολαύσῃ ζῶν ἁπάσας τὰς εὐχαριστήσεις τῆς φήμης, ἄνευ τῶν ἀνιῶν αἵτινες ἐνίοτε τὴν συνοδεύουσι. Οἱ στίχοι αὐτοῦ ἐγένοντο γνωστοὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, πρὸ τοῦ ὀνόματός του.—Ὁ Τυπάλδος ἔψαλλε διὰ νὰ ψάλλῃ· μόνον τῷ 1856, ἀθορύβως, σχεδὸν ἀκουσίως, συγκατένευσεν ἐπὶ τέλους νὰ δημοσιεύσῃ συλλογὴν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν ὁ κ. Βράϊλας ἔν τινι ἄρθρῳ τῆς Πανδώρας, περιοδικοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ἐχαιρέτησε τὸν νέον Ἰόνιον ποιητήν.

«Ἡ ποίησις τοῦ κ. Τυπάλδου, ἔγραφεν ὁ κ. Βράϊλας (ἴδε *Πανδώραν* ἔτος 1859 σελ. 254) εἶναι ἀπόρροια γνησίας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως, ἐθνικώτατον ἔχουσα χαρακτῆρα, ἐκφράζουσα τὴν ἀλήθειαν τῶν κοινωνικῶν καὶ ἀτομικῶν γεγονότων, ὅσα, χορηγοῦντα τὴν ὕλην εἰς τὴν ποίησιν συν

αποτελοῦσι τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν δι' ἐννοιῶν, παθῶν καὶ εἰκόνων καταλλήλων πάντοτε καὶ ἐντέχνως προσηρμοσμένων εἰς αὐτὴν καὶ διὰ ποιητικῆς φράσεως καὶ στιχουργίας, αἵτινες αὐθορμήτως ἐξερχόμεναι ἐκ τῆς ἀενάου καὶ καθαρωτάτης πηγῆς τῆς δημώδους ποιήσεως, ἔλαβον διὰ τῶν μελῶν τοῦ ποιητοῦ τὴν ἔντεχνον ἐκείνην ἐπεξεργασίαν δι' ἧς δύνανται νὰ κατασταθῶσιν εὐχερὲς καὶ ἐναρμόνιον ὄργανον τῆς μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δσημέραι ἀναγεννωμένης ἑλληνικῆς ποιήσεως.

Ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ γλῶσσα καὶ ἡ στιχουργία του ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς δημώδους ποιήσεως, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τὰς περιβάλλει διὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐπεξεργασίας ὅπως ἀνυψώσῃ τὴν νεκρὰν ταύτην ποίησιν, τὴν ἀναγεννωμένην μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἰδοὺ τινὰ ἐκ τῶν γνωστοτέρων ποιημάτων τοῦ Τυπάλδου:

Ἡ φυγή

Ξύπνα γλυκειά μου ἀγάπη.
  Κ' ἡ νύκτα εἶναι βαθειά.
  Ὅλη κοιμᾶται ἡ φύσις
  Εἶν' ὅλα σιωπηλά.

Μόνον τ' ἀχνὸ φεγγάρι
Ποῦ σὰν ἐμὲ ἀγρυπνᾷ
Μὲς τ' οὐρανοῦ ἀρμενίζει
Τὴν ἥσυχη ἐρημιά.

Ἂν μᾶς χωρίζῃ τώρα
  μιὰ θέλησι σκληρὴ
  μιὰν ἄκρη γῆς θὰ βροῦμε
  νὰ ζήσωμε μαζῆ.

Ξύπνα γλυκειά μου ἀγάπη
  κ' ἡ νύκτα εἶναι βαθειά,
  μᾶς καρτερεῖ ἡ βαρκοῦλα
  'στὴν ἔρμη ἀκρογιαλιά.

Ἀκόμη τὸ φεγγάρι
  ἔλαμπε σπλαχνικό.
  Μὲ μάτια δακρυσμένα
  τὸ κύτταζαν κ' οἱ δυό.

Λάμνε, γλυκειέ μου, λάμνε
  νὰ φύγωμε μακριά,
  ὅσο σιγάει τ' ἀέρι
  'στὰ ὁλόστρωτα νερά. . . .

Κυττάει τὴν γῆν ποῦ φεύγει
  σὰ σύγνεφο θολό,
  τὴν ἀποχαιρετάει
  μ' ἕνα ἀναστεναγμό.

Ἔχετε 'γειὰ λαγκάδια
  βρυσοῦλες, κρύα νερά,
  γλυκαῖς αὐγαῖς, πουλάκια,
  Γιὰ πάντα ἔχετε 'γειά.

Μάνα, μακριὰ μὲ σπρώχνει
  εἰς ἄλλη ξένη γῆ,
  Μακριὰ ἀπὸ σὲ μιὰ ἀγάπη
    ἀνίκητη, θερμή.

Λάμνε, γλυκειέ μου, λάμνε
  νά φύγωμε μακριά,
  ὅσο σιγάει τ' ἀέρι
  κ' ἡ νύκτα εἶναι βαθειά. . . .

Ὁ ρυθμὸς τῆς φυγῆς εἶναι ἀπαράμιλλος τὴν χάριν. Ἡ ἐπῳδὴ «λάμνε γλυκιέ μου λάμνε,» παρέχει εἰς τὰς στροφὰς περιπάθειαν ἐπιτεινομένην καθ' ἑκάστην αὐτῆς ἐπανάληψιν.

Τὰ δυὸ λουλούδια.

Μόλις ἔφεγγε τ' ἀστέρι
τῆς αὐγῆς γλυκά, γλυκά,
μόσχους ἔχυνε τ' ἀέρι
'στὴν ὡραίχ πρωτομαγιά.

Πρὶν ἀρχίσουν τὰ τραγούδια
τὸ ξεφάντωμα, οἱ χοροί,
μέσα 'στ' ἄγκιστα λουλούδια
πρώτη ἐπρόβαλες ἐσύ.

Πρώτη ἐπρόβαλες Μαρία,
καὶ σὲ ἀπάντησα σιμά
εἰς τὴν ἔρημη ἐκκλησία
ὅπου ἐπήγαμε συχνά.

Τὰ μαλλιά σου ἐπέφταν πλῆθος
εἰς τὸν κάτασπρο λαιμό,
καὶ σοῦ ἐστόλιζε τὸ στῆθος
ρόδο ὡραῖο παρθενικό.

Μὲ τὸ χέρι 'σὰν τὸν κρῖνο
μοῦ τὸ ἐπρόσφερες γλυκά·
πάρτο, μοῦ 'πες, σοῦ τὸ δίνω·
καὶ μοῦ ἐσπάραξε ἡ καρδιά.

Μέσ' τὸ χρόνιασμα Μαρία,
πάλ' ἐγύρισα ἐδ' ἐκεῖ,
εἰς τὴν ἔρημη ἐκκλησία
ὅπου σ' εἶχα πρωτοϊδεῖ.

'Αλλ' ἀντὶ τὸ οὐράνιο στόμα
τὰ θεῖα βλέμματα νὰ ἰδῶ,
καὶ τ' ἀέρινο τὸ σῶμα,
ὡραῖο πλάσμα ἀγγελικό,

Μέσ' τὸ ἀπάτητο χορτάρι
εἶδα ἔρημο, μοναχό,
ἕνα κάτασπρο λιθάρι
μ' ἕνα ἀλόμακρο σταυρό.

Μοναχὸς μέσ' τὴν ἐρμιά
εἰς τὸ μνῆμά σου ἐμπροστὰ
ἐγονάτισα, Μαρία,
καὶ τὸ ἐφίλησα θερμά.

'Απὸ τ' ἄνθη ἐκεῖ σπαρμένα
ἔκοψα ἕνα μοναχό,
ἁγνὸ κι' ἄσπρο σὰν ἐσένα,
σὰν ἐσὲ παρθενικό,

καὶ τὸ εταίριασα μ' ἐκεῖνο
ὅπου μ' ἔδωκες ἐσύ,
νἆν τὸ ρόδο μὲ τὸν κρῖνο
πάντα ἐνθύμησι πικρή.

Τὄνα σύμβολο θανάτου,
τἄλλο νειότης κι' εὐμορφιᾶς·
ἡ χαρὰ πάντα ἐδῶ κάτου
ἀδελφὴ τῆς συμφορᾶς.

Ἡ ἰδέα τῆς ἀρχαίας εἱμαρμένης ἐπικρατεῖ ἐν τῇ μελαγχολίᾳ τοῦ ποιήματος τούτου. Ὅταν ἡ εἱμαρμένη ἡ δεσπόζουσα τῶν Θεῶν, πλήξῃ τινά, ὁ ποιητὴς θρηνεῖ, οὐχὶ ὅπως καταρασθῇ ἢ κάμψῃ τὴν ἀνεξιλέωτον, ἀλλ' ὅπως θρηνήσῃ ἐπὶ τῇ τύχῃ τῶν θνητῶν.

Τὸ Παιδὶ καὶ ὁ Χάρος

Παιδάκι ὀλόχαρο
ἀνθὸς Μαγιοῦ,
στὴν ἄκρη κάθεται
τοῦ ποταμιοῦ.
Λουλούδι κόκκινο
μέσα πετάει,
γέρνει 'στὰ κύματα
καὶ τὸ τηράει.

Καὶ μὲ μιᾶς ἄστραψαν
μέσ' τὰ νερά
τὰ μοσχομύριστα
χρυσᾶ μαλλιά·
φεύγουν τὰ κύματα
φεγγοβολῶντας,
τ' ἄνθη παράμερα
ἀπαρατῶντας.

Παιδί. «Ποτάμι ἀχάριστο
ἔχεις ὀχθιαῖς
ὅλο λουλούδια
κι' ὅλο μυρτιαῖς,
κ' ἐσὺ τὸ κῦμά σου
ρίχνεις ἀκόμα
ποτάμι ἀχάριστο
σὲ ξένο χῶμα.

Ἐγὼ 'ς τῆς μάνας μου
τὴν ἀγκαλιὰ
κλεισμένο στέκομαι
ὅλο χαρά.»
Καὶ τὸ λουλούδι,
ποῦ 'χε ἀπαρνήσει
τὸ κῦμα ἀντίπερα,
κινάει νὰ πιάσῃ.

Ὅταν αἰφνίδια,
ἀπ' τὰ νερὰ
γέροντας κάτασπρος
βγαίνει μὲ μιᾶς.
Τ' ἄσπρα του γένεια
τ' ἀθῶο τηράζει,
ἀλλὰ τὸ βλέμμα του
τ' ἀνατριχιάζει.

Χάρος. Αὐτοῦ τί κάθεται
παιδὶ μικρὸ;
Παιδί. Θἄρτῃ ἡ μανοῦλα μου,
τὴν καρτερῶ.
Χάρος. Ἔλα παιδάκι μου
στὴν ἀγκαλιά μου,
γιὰ σὲ παράτησα
τὴν κατοικιά μου.

Παιδί. Ὀγρά 'ν τὰ ροῦχα σου
καὶ τὸ κορμί,
μές τὴν ἀγκάλη σου
εἶν' κρύο πολύ.
Χάρος. Ὅσα λουλούδια
καὶ ἄνθους μοῦ δώσεις
στρόνω στὸν κόρφο μου
νὰ μὴν κρυώσῃς...

Παιδί. Θἄρθῃ ζητῶντάς με,
κι' ἂν δὲν μ' εὑρῇ
πολὺ ἡ μανοῦλα μου
θὰ πικραθῇ.
Χάρος. Γνωρίζει ἡ μάνα σου
τὸ πάτημά μου,
σ' εὑρίσκει γρήγορα
στὴν ἀγκαλιά μου.

Καὶ σ' ἐσὲ θ' ἄρχεται
παντοτεινά,
τὴν αὐγὴ χάραμα,
τὸ βράδυ ἀργά.—
Παιδί. Γιὰ τὰ Χριστούγεννα,
γι' αὔριο μοῦ κάνει
ὁλάσπρο φόρεμα,
μ' ἀνθοὺς στεφάνι.

Χάρος. Παιδί μου ὁλόλαμπρα
σὲ ντυεῖ μ' αὐτά,
σὲ πάει 'σὰν ἄγγελο
στὴν ἐκκλησιά.
Παιδί. Γέρο, ἡ μανοῦλα μου
μοῦ τραγουδάει,
μέσα στὸν κόρφο της
μ' ἀποκοιμάει.

Χάρος. Καὶ μές 'τὸν κόρφο μου
θὰ κοιμηθῇς
χωρὶς ὀνείρατα
ποτὲ νὰ ἰδῇς.
Παιδί. Τὴ νύχτα ἡ μάνα μου
ὅταν ξυπνήσῃ
γιὰ μέ, ζητῶντάς με,
θὰ λαχταρίσῃ.

Χάρος. Μές 'τὴν ἀτάραχη,
κ' ἔρμη νυχτιά
σὲ βάνω νήπιο μου
γλυκά, γλυκά,
μές' τὴν ὁλάνοικτη
τὴν ἀγκαλιά της
γιὰ νὰ σὲ χαίρεται
στὰ ὀνείρατά της...

Παιδί. Χλωμ' εἶναι ἡ ὄψι σου,
τὸ βλέμμα ἀργό—
γέρο σὲ σκιάζομαι
ποῦ σὲ θωρῶ.

Χάρος. Ἐσὺ στὸν κόρφο μου
χύνεις λαμπράδα,
ποῦ σβυεῖ τῆς ὄψις μου
τὴν μαύρη ἀχνάδα.

Παιδί. Ἀκούω τῆς μάνας μου
τὴν στεναξιά.—
Χάρος. Εἶν' ἀερόφυσημα
μές 'τὰ κλαδιά.
Παιδί. Τί κρυφὰ κλάϋματα
τ'ἀέρι φέρνει;
Χάρος. Τὸ κῦμα βόγκωντας
τὸ βράχο δέρνει. . . .

Ἡ μάννα ἡ ἄχαρη
φθάνει μὲ μιὰ
καὶ τὸ παιδάκι της
ἀποζητᾷ.
Σὰν κρῖνο βλέπει το
'ατ' ἄνθια γερμένο,
τὸ φιλεῖ τρέμωντας
ἀποθαμένο.

Ἡ ἔμπνευσις τοῦ Τυπάλδου ἀρέσκεται ἐν τῇ μελαγχολίᾳ, ἐν τῇ θλίψει, ἀλλ' ἔχει καὶ πατριωτικοὺς φθόγγους· ὁ μελαγχολικὸς αὐτῆς ρυθμὸς ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὰς ἁβρὰς τῆς ψυχῆς ἐκχύσεις, ἀλλ' ἠξεύρει ὡσαύτως νὰ εὑρίσκῃ ἐν τῇ καρδίᾳ του ἰσχυρότερα αἰσθήματα. Τὸ ἐλεγεῖον αὐτοῦ ἐπὶ τῇ καταδίκῃ τοῦ κλέφτου ὑπομιμνήσκει τὰ κλέφτικα ᾄσματα.

Ἡ καταδίκη τοῦ Κλέφτη.

Ἔχετε 'γειὰ 'ψηλὰ βουνὰ καὶ κρυσταλένιαις βρύσαις,
Χαράματα μὲ ταῖς δροσιαῖς, νύχταις μὲ τὸ φεγγάρι,
Καὶ σεῖς μαῦρα κλεφτόπουλα ποῦ τὴν Τουρκιὰ ἐτρομάξετε!
Ἀρρώστια δὲν μὲ πλάκωσε, καὶ πηαίνω νὰ 'πεθάνω·
Κι' ἂν πάρῃ βόλι τὸ κορμί, πάλι ἡ ψυχὴ ἀπομένει.
Μαῦρο πουλάκι θὰ γενῶ, μαῦρο χελιδονάκι,
Νὰ 'λθῶ τὸ γλυκοχάραμα, νὰ ἰδῶ ποῦ πολεμᾶτε·
Καὶ σὰ σχολάσῃ ὁ πόλεμος, κ' ἔβγῃ τ' ἀχνὸ φεγγάρι
Πάλι θὲ νὰ 'λθω νὰ σταθῶ σ' ἕνα κυπαρισσάκι,
Τὰ λίγα τὰ Κλεφτόπουλα ποῦ 'βρῶ 'στὴν γῆν νὰ κλάψω...
—Γιὰ ἰδὲς ἡ θύρα τοῦ Πασσᾶ, καὶ πάψε τὸ τραγοῦδι.—
Ἔχετε 'γειὰ ψηλὰ βουνά, τρεχούμενα ποτάμια.
Ἀδέλφια νὰ μὲ θάψετε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα,
Ν' ἀκούω τ' ἀηδόνια πὄρχονται καὶ φέρνουν τὸν Ἀπρίλι·
Κι' ὅταν ἀπ' τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ τὸ μέγα μοναστῆρι
Ἔβγουν τὰ μοσχολίβανα μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη»,
Λευκὸ πουλάκι θὰ γενῶ 'στὴν πόλι νὰ πετάξω.
Καὶ σὰν παράδεισος πουλὶ γλυκὰ νὰ κελαϊδήσω.
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε κ' ἔπεσε σκοτωμένος.
'Στὸν τόπο 'ποῦ τὸν ἔθαψαν ἐβγῆκε κυπαρίσσι,
Καὶ κάθε γλυκοχάραμα μὲ τοῦ Μαγιοῦ ταῖς αὔραις

Ἔρμο πουλάκι κάθεται 'στὸ ἔρμο κυπαρίσσι,
Κυττάζει τὴν ἀνατολή, κυττάει κατὰ τὴν πόλι,
Καὶ λέει τραγοῦδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.

Ἡ λύρα τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου δὲν ἐσίγησε μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πρώτης συλλογῆς του. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν δημοσιεύει ποιήματα, ἅτινα ὅμως δὲν ἐξαλείφουσι τὴν μνήμην τῶν πρώτων αὐτοῦ ἔργων.*

Ἀποσυρθεὶς εἰς Φλωρεντίαν κατέγεινεν εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἱερουσαλήμ. Δύο ἢ τρία ᾄσματα τῆς μεταφράσεώς του ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἀθηναϊκὰ περιοδικά. Πιστὸς εἰς τὸν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἔρωτα, τὸν διακρίνοντα τὴν Ἰόνιον σχολήν, ὁ Τυπάλδος ἐνεπνεύσθη κάλλιον ἢ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ πράττων τὸ ἐναντίον ἐκείνων. Ἀντὶ νὰ γράψῃ ὁ ἴδιος ἰταλιστί, μετέφρασεν ἑλληνιστὶ ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Ἰταλίας. Αἱ δύο φιλολογίαι εἰσὶν ἀδελφαί.

Ε'

Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἐπὶ τέλους ἡνώθησαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄγγλος ἁρμοστὴς δὲν ὑπάρχει ὅπως ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς Ἰονίους τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος. Ἡ ἕνωσις αὕτη παρέχει εἰς τὰς λοιπὰς ὑποδούλους ἑλληνικὰς χώρας νέας ἐλπίδας. Ἡ Κρήτη καὶ αὖθις ἐπιχειρεῖ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ αὖθις ἀποτυγχάνει.

Ἀπὸ τοῦ 1866 μέχρι τοῦ 1869 νέα πνοὴ ἡρωϊσμοῦ συνεκίνησε τὴν ἑλληνικὴν φυλήν. Ἡ πολεμικὴ λαῖλαψ καὶ αἱ ἐκ ταύτης καταστροφαὶ ἀνεζωπύρωσαν τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων ἀντὶ νὰ καταβάλωσιν αὐτήν. Ἐπὶ δύο ἢ τρία ἔτη, ἀνενεώθη ἐν Κρήτῃ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821. Μάχαι πεισματώδεις, νῖκαι αἱματηραί, ἧτται συνεπάγουσαι σφαγὰς ὡς εἰς τὴν μονὴν ἐκείνην τοῦ Ἀρκαδίου τὴν ὁποίαν ὁ ἡγούμενος ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα, θυσιάζων ἐν ταὐτῷ καὶ τοὺς νικητὰς καὶ τὰ τέκνα τῶν Κρητῶν τὰ καταφυγόντα ἐν αὐτῷ, καταβάλλων τοὺς μέν, τοὺς δ' ἄλλους σώζων διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὸ αἶσχος τῆς δουλείας.

Ἡ Κρήτη ἡττήθη· ὁ Τοῦρκος δὲν ἀπεδιώχθη· ἀλλ' ὁ ἡρωϊσμὸς τὸν ὁποῖον οἱ νησιῶται καὶ οἱ ἀδελφοί των ἀνέδειξαν, ἀνεζωογόνησεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρὸς ἑαυτοὺς πίστιν. Ἡ πατριωτικὴ αὕτη ἐξέγερσις, ἡ κρητικὴ αὕτη ἐπανάστασις, ἐνέπνευσε τόμους ὁλοκλήρους ποιήσεων. Τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν θὰ λησμονηθῶσιν.

Εἰς ἓν τῶν ποιημάτων τούτων ὁ *Ὅρκος* ὁ Κερκυραῖος Γεράσιμος Μαρκορᾶς, περιγράφει τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον σώματος προσφύγων Κρη-

* Ταῦτα ἐγράφησαν ζῶντος ἔτι τοῦ ποιητοῦ.

τῶν, μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου. Πλείονες τῶν 60,000 προσφύγων εἶχον καταφύγει εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἡρωῒς Εὐδοκία ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα της. Εἶναι ὀρφανή.

Τῆς εἶχε ἁρπάξει ὁ θάνατος καὶ μάνα καὶ πατέρα,
Τοῦτος ἀτρόμητα, τυφλά, σ' ἐχθρῶν μεγάλο πλῆθος
Ὡσὰν τὰ βόλια ἐχύθηκε, ποῦ τ' ἄνοιξαν τὸ στῆθος.
Ἕνα φεγγάρι μετὰ βιᾶς 'δυνήθη νὰ ὑπομείνῃ
Τοῦ χωρισμοῦ των τὸν καϋμό, κ' ἐπῆε στὸν Ἅδη ἐκείνη.

Ἡ ὀρφανὴ ἐλπίζει νὰ ἐπανεύρῃ τὸν μνηστῆρά της, ἀλλὰ καὶ ὁ Μάνθος ἐφονεύθη.

. . . . . . Ἔμαθε 'ποῦ στὴν αἰώνια θέσι,
Τῆς Κρήτης τέκνο ἀληθινό, κι' ὁ Μάνθος εἶχε πέσει.
Μ' αὐτούς, ὁποῦ ξιππάζοντας τ' ἀφορεσμένο ἀσκέρι,
Ἔκαμαν 'ξάφνου ἐλευθεριὰ μία σπίθα νὰ τοὺς φέρῃ,
Καὶ στ' ἅγιο χῶμα ἐσκόρπισαν γυμνὰ τὰ κόκκαλά τους,
'Απάνου στ' ἄστρα ταῖς ψυχαῖς, ὁλοῦθε τ' ὄνομά τους.

Ἡ νεᾶνις σύρεται μέχρι τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἀρκαδίου, ἔνθα τῇ ἐμφανίζεται ἡ σκιὰ τοῦ μνηστῆρός της. Τῇ ἀφηγεῖται οὗτος τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀρκαδίου, ὁμιλῶν ὡς ἥρως καὶ πατριώτης. Νεκρὸς διηγεῖται τὸν θάνατόν του.

Οἱ τελευταῖοι αὐτοῦ στοχασμοὶ ἦσαν διὰ τὴν Εὐδοκίαν, διὰ τὴν πεφιλημένην πατρίδα, διὰ τὴν γῆν, τὰ δάση, τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, ἐφ' ὧν ἔστρεφε τὰ βλέμματά του διὰ τελευταίαν φοράν, ἐνῷ τὰ ὄνειρά του ἵπταντο πρὸς τὴν ἐξόριστον.

Ἡ Εὐδοκία, ἐνῷ ἀκροᾶται, κρίνει ἑαυτὴν ἀναξίαν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ἀφοῦ δὲν ὑπέφερεν ὡς ἐκεῖνος. Θέλει νὰ θρηνήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς μέχρις οὗ τὰ δάκρυά της ποτίσωσι τὰ ἐπὶ τοῦ τάφου του κρῖνα, καὶ τότε θὰ καταστῇ ἀξία νὰ συνενωθῇ μετ' αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ μνηστῆρος ἀνέδειξε τὴν μνηστὴν ἡρωΐδα. Οἱ μετὰ τοῦ Μάνθου ἀγωνισθέντες τὸν ἔσχατον ἀγῶνα, ἀναμένουσι τὴν Εὐδοκίαν, ὅπως εὐλογήσῃ τοὺς εἰς τὸ Ἀρκάδιον πεσόντας.

Παραθέτομεν ἀποσπάσματά τινα ἐκ τοῦ *Ὅρκου*, ὅπως καταδείξωμεν τὴν ἁρμονίαν τῶν στίχων τοῦ κ. Μαρκορᾶ.

Μὲς τὸ γοργὸ πλεούμενο, 'ποῦ τὰ νερά σου τρέχει,
Τώρα 'ποῦ ἡ ξάστερη βραδειὰ καμμιὰ πνοὴ δὲν ἔχει
Νὰ 'ξερες θάλασσα καλή, μὲ πόση τρικυμία
Χτυπάει ψυχαῖς ἀδύναταις νύχτα τυφλὴ καὶ κρύα!

Γυρνοῦν τὰ γυφτοκάπαιδα στὰ αἱματωμένα μέρη,
Ὅπου ὁ Σταυρὸς 'νικήθηκε τοῦ Τούρκου ἀπὸ τ' ἀστέρι·
Στὰ κακορρίζικα — γειὰ ἰδές! — παρηγοριὰ δὲν δίνει
Μήτε οὐρανοῦ χαμόγελο, μήτε πελάου γαλήνη·
Ἔχουν ἀκίνητα, στεγνά, σ' ὅλη τὴ φύσι ξένα,
Στὴν ἄβυσσο τσ' ἀπελπισιᾶς τὰ μάτια βυθισμένα,
Καὶ 'σὰν ἀπάνου στ' ἄπειρο κ' ἔρμο στοιχεῖο θωροῦνε,
Τὴ μαύρη μοῖρα τους ἀργὰ λὲς καὶ 'ς αὐτὸ μετροῦνε.
Φοβᾶται ὁ ναύκληρος νὰ πῇ, πῶς αὔριο τὸ καράβι
Θ' ἀράξῃ στὴν πατρίδα τους. Καὶ ἔχουν πατρίδα οἱ σκλάβοι!

Ἐλπίδα θεία, ποῦ ξέμακρα, σὲ βάσανα, σὲ πόνους,
Ἔκαμες πλάσματα ὡς αὐτὰ ν' ἀντισταθοῦν τρεῖς χρόνους,
Γύρισε πάλε, ὢ γύρισε! 'Στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη
Ἔλα, ἡ γυναῖκα νὰ σὲ ἰδῇ, τ' ἀνήλικο καὶ ἡ κόρη,
Ὡς, μ' ἕνα πράσινο κλαρί, ξανοίγανε μίαν 'μέρα
Τῆς κιβωτοῦ οἱ κάτοικοι τὴν ἄσπρη περιστέρα!
Ἔλα! 'Στὸν ἴσκιο σοῦ ἂς διαβοῦν τὸ νέο τῆς τύχης ῥέμμα,
Ψηλά, ψηλὰ κυττάζοντας μὲ θαρρεμένο βλέμμα.
Βάλε τὸ χέρι σου γλυκὰ στὰ πονεμένα στήθια,
'Ποῦ δὲ γυρεύουνε τῆς γῆς ἢ τ' οὐρανοῦ βοήθεια,
Καὶ ἀπὸ τὸν κόρφο τῆς μητρὸς μὲς τοῦ παιδιοῦ τὸ στόμα
Ἐλπίδα θεία, τὸ γάλα σου κάμε νὰ τρέξῃ ἀκόμα! . . . .

Πλέει τὸ καράβι ἀδιάκοπα, κ' ἡ Πούλια ὡς τόσο δείχτει,
Στὸν οὐρανὸ ἀρμενίζοντας, πῶς εἶναι μεσανύχτι.
Ὅλα σιγοῦν. — 'Στὴ θάλασσα γλυκοκοιμοῦντ' οἱ ἀνέμοι,
Καὶ κάθε ἀστέρι 'ποῦ ψηλὰ φεγγοβολάει καὶ τρέμει,
Φαίνετ' ἀγγέλου σπλαχνικοῦ προσηλωμένο βλέμμα
Στὸν κόσμο, 'ποῦ ποτίζεται πάντα μὲ δάκρυα κ' αἷμα . . .

Ἐνῷ πάντες οἱ ἐπιβάται ἀναπαύονται ἐπὶ τοῦ πλοίου· ἡ Εὐδοκία ἀγρυπνεῖ συλλογιζομένη τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Θέλει νὰ ἴδῃ πρώτη τὴν ἀπέχουσαν καὶ ἀμυδρῶς ἔτι φαινομένην γῆν τῆς πατρίδος.

Ὦ! στὰ θεμέλια τ' οὐρανοῦ τί κοκκινίζει; Ἂν ἦστε
τσ' αὐγῆς δροσάτα σύγνεφα, σῆρτε ψηλὰ καὶ ἀφῆστε
Νὰ πάῃ τὸ βλέμμα της ἐκεῖ 'ποῦ τρέχει κ' ἡ ψυχή της!
Δέσποινα θεία! δὲ φαίνονται, σὰν τὰ βουνὰ τῆς Κρήτης;
Ποιὸ μάτι βλέποντάς τηνε, θὲ ν' ἀμφιβάλῃ ἀκόμα;

Για ἰδές! ἀχνίζει, καὶ μὲ μιᾶς ἕνα παράμοιο χρῶμα.
Μὲ αὐτὰ 'ποῦ φέγγει ἀπόπερα στὴν ὄψι της ἁπλώνει,
Τὰ χέρια ὁλάνυχτα—γιὰ ἰδὲς—μ' ἀγάπη ἀνασηκώνει,
Κ' ἐκεῖ 'ποῦ συχνοτρέμουνε 'σὰ λιγερὸ καλάμι,
Λὲς καὶ ἀγωνίζεται θερμὰ φτερούγαις νὰ τὰ κάμῃ,
Θὲ νὰ φωνάζῃ κατ' αὐταῖς ὁποῦ κοιμοῦνται γύρω·
Καὶ δυνατὰ λαχάζοντας, κάμμιὰ φωνὴ δὲ σέρνει
«Ἡ Κρήτη!—Δὲν ἐχύθηκε τέτοια φωνὴ τριγύρου·
Δὲν εἶναι ἀπάτη λογισμοῦ, δὲν εἶναι πλάσμα ὀνείρου!
'Ακόμα—νά!—τῆς Εὐδοκιᾶς ἀχολογάει τὸ στόμα,
Ὁ μαγεμένος ἦχός του δὲν ἀποσβύστη ἀκόμα.
Ὦ! πῶς χουμᾶνε γιὰ νὰ ἰδοῦν τ' ἀγαπημένα μέρη,
ποῦ σημαδεύει ἀκίνητο τῆς κορασιᾶς τὸ χέρι!
Μὲ τὶ φωνή, ξανοίγοντας μακρυὰ τὸν Ψηλορείτη,
Χίλιαις φοραῖς νὰ ξαναποῦν στὴ Κρήτη!—ἀκοῦς—ἡ Κρήτη!»

Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Μαρκορᾶ δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἔντεχνον σύνθεσιν καὶ δραματικὸν ἐνδιαφέρον· ἀλλὰ τὰς τοιαύτας ἐλλείψεις ἀπομονεῖ τις ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Κ. Μαρκορᾶ, ἕνεκεν τοῦ κάλλους τῶν εἰκόνων, τοῦ ὕφους, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς πρωτοτυπίας τῆς ἐκφράσεως.

ΣΤ'

Μὴ προτιθέμενοι νὰ ἐνδιατρίψωμεν λεπτομερῶς εἰς τὰ καθέκαστα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας, δὲν δυνάμεθα νὰ διαλάβωμεν περὶ πάντων τῶν ποιητῶν τῆς ἰονίου σχολῆς. Σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ καταστήσωμεν γνωστοὺς τοὺς δημοτικωτέρους αὐτῶν· διὸ οὐδὲν εἴπομεν περὶ τοῦ Ἰωάννου Ζαμπελίου, Κερκυραίου, γράψαντος

δέκα ὡς δώδεκα τραγῳδίας,

ἀναφερομένας εἰς ἐπεισόδια τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας

αἵτινες δὲν στεροῦνται ἀξίας καίτοι χωλαίνουσαι περὶ τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον.

Δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν οὔτε περὶ τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου, οὔτε περὶ τοῦ Κανδιανοῦ Ρώμα ἐκ Ζακύνθου, οὔτε περὶ τοῦ Κερκυραίου Ἀντωνίου Μανούσου, ποιητοῦ στρατιώτου, ὅστις ἐξυμνῶν τὴν Ἑλλάδα, πολεμεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἰταλίας, οὔτε περὶ τοῦ Μαυρογιάννη, ποιητοῦ καὶ δημοσιογράφου, ὅστις ἀφ' ἑνὸς ἐξθειάζει τὰς καλλονὰς τῆς θαλάσσης, ἀφ' ἑτέρου δὲ δίδει συμβουλὰς εἰς τοὺς διευθύνοντας τὰς τύχας τοῦ κράτους. Θ' ἀποσιωπήσωμεν τὸν Παναγιώτην Πανᾶν ἐκ Κεφαλληνίας, τὸν Γεώργιον Μαρτινέλην ἐκ Κερκύρας καὶ πολλοὺς ἄλλους,

τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα καὶ οἱ στίχοι εὑρίσκονται ἐν ταῖς ἀνθολογίαις.

Ἀλλ' ἐάν τις ἐξεπλήσσετο μὴ βλέπων ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ τ' ὄνομα τοῦ περικλεοῦς ποιητοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ὃν ἡ Ἑλλὰς πρό τινος ἀπώλεσε καὶ θρηνεῖ, αἰτία τούτου εἶναι ὅτι ὁ Βαλαωρίτης καίτοι Ἰόνιος, ἀνήκει εἰς ἐκείνην ἐκ τῶν ἑπτὰ νήσων, ἥτις ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως καὶ τοῦ πνεύματος αὐτῆς προσπελάζει κατὰ τὸ πλεῖστον τῇ Ἠπείρῳ. Ἄλλως τε, ὡς ποιητὴς ἀνήκει εἰς ἑτέραν σχολήν, περὶ τῆς ὁποίας θὰ διαλάβωμεν βραδύτερον.

Ἐπιτραπείτω μοι, πρὶν ἢ περάνω τὴν μελέτην ταύτην, γενομένην κάπως ἐπιτροχάδην νὰ παραθέσω ἀποσπάσματά τινα ἑνὸς σατυρικοῦ Ἰονίου ποιητοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐθισθεὶς ὑπὸ τῶν μακρῶν αὐτοῦ συμφορῶν, ἀρέσκεται εἰς τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν θλίψιν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν εὐθυμίαν,

Καὶ ὁ Σολωμὸς ἔγραψε δύο ἢ τρεῖς σατύρας πλήρεις οἴστρου καὶ εὐφυΐας. Ἀλλ' ὁ κατ' ἐξοχὴν σατυρικὸς ποιητὴς τῶν Ἰονίων νήσων εἶναι ὁ Ἀνδρέας Λασκαράτος, ἐκ Κεφαλληνίας.

Ὁ Κ. Λασκαράτος, ἔγραψεν εἰς πεζὸν λόγον ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς νήσου του. Ὑπῆρξε, πολὺ πρὸ τῆς ἐν Παρισίοις ἐμφανίσεως τοῦ λύχνου τοῦ Ἐρρίκου Ροχεφόρ, ἐκδότης καὶ συντάκτης περιοδικοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφήν, ὁ *Λύχνος*, ἐν ᾧ οὔτε τῶν κοινωνικῶν ἐλαττωμάτων, οὔτε τῶν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἀνδρῶν ἐφείδετο. Ἐπιτίθεται κατὰ τῆς ἀρχομανίας τῶν πολιτικῶν, μετ' αὐτοὺς δὲ ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ κλήρου, ἐν βιβλίῳ πλήρει πικροῦ πάθους: τὰ *Μυστήρια τῆς Κεφαλληνίας*. Οἱ ὑπ' αὐτοῦ μαστιγωθέντες ἀντεκδικούμενοι τὸν ἀφορίζουσιν· Ὁ δὲ ποιητὴς ἀποκρίνεται διὰ νέων ἐπιθέσεων.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν πεζῶν ἔργων τοῦ Κ. Λασκαράτου, ἂν καὶ ταῦτα διακρίνωνται ἐπὶ εὐφυΐᾳ καὶ πρωτοτυπίᾳ, πλὴν ὤφειλον νὰ τ' ἀναφέρω ὅπως ἐξηγήσω τὸν χαρακτῆρα τοῦ ποιητοῦ.

Περιορίζομαι ὡς ὑπόδειγμα τῶν στίχων τοῦ Λασκαράτου νὰ παραθέσω τὰς ἑξῆς περικοπὰς ἐκ ποιήματος ἔχοντος χαρακτῆρα γενικώτερον ἢ τὰ ἰδίως ἀναφερόμενα εἰς τὰ τῆς πατρίδος του, καὶ ὡς ἐκ τούτου, μὴ πάντοτε καταληπτὰ καὶ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Θέμα τοῦ ποιήματός του εἶναι:

Πόθεν προέρχεται ἡ λέξις τάλαρα

Ὄντες ἔπλασε ὁ Θειὸς τὴν Οἰκουμένη,
Τὸ Ἀληξαῦρί καὶ τόσους ἄλλους τόπους,
Εἶπε στὸ νοῦ του: «Ἄ, τώρα δὲν μοῦ μένει
Πάρι νὰ πλάσω γέμου καὶ τσ' ἀνθρώπους.»
Κ' ἐκεῖ ποῦ ἐκράτει τὸν Ἀδὰμ στερνόνε,
Τοὖπε, «Σὺ νἆσαι Ἀδὰμ τὸ ζὸ τῶ ζῶνε.»

« Ἤγουν, νάσαι καλήτερος ἀπ' ὅλα.
» Νάχῃς τὸ γαΐδαρο ἀπουκάτωθέσου.
» Νὰ θρέφεσαι μπαρμποῦνι καὶ τριόλα.
» Νάναι ἡ λαγγάδες ὅλες ἐδικές σου.
» Οἱ σκύλοι ταπεινοὶ νὰ σὲ ὑπακοῦνε.
» Καὶ γιὰ 'σένανε ἡ κότες νὰ γεννοῦνε.

» Βάνω στὴν ἐξουσία σου τὰ σπανάκια,
» Ἂν θέλῃς νὰν τὰ κάνῃς τσιγαρίδι.
» Γιὰ σένανε φυτεύω ραπανάκια.
» Ἐσὺ νὰ τρῷς τὸ μῆλο καὶ τὸ ἀπίδι.
» Ὅλα νὰν τάχῃς χωρὶς νὰ κοπιάζῃς
» Καὶ σ' ἀγαπάω πολύ, γιατὶ μοῦ 'μοιάζεις.

» Σοῦ κτιῶ στὸ περιβόλι μου παλάτι,
» Μ' ὅσα καλὰ ἡ θεία μου Πρόνοια δίνει.
» Καὶ νὰ τρῷς τὸ καλήτερο κομμάτι,
» Χωρὶς νὰ σοῦ στιχίζῃ ἕνα φαρδίνι.
» Μὰ ἔτσι κιόλα ζητῶ σου, κὺρ Ἀδάμ μου,
» Νὰ μὴ 'γγίζῃς ποτὲ τὰ ταλκρά μου.

» Εἶν' τὸ ξύλο τῆς γνώσεως τὰ χρήματα,
» Κι' ὅποιος τάχει, ἔχει γνῶσι, εἶν' προκομμένος,
» Ὤμορφος, ἔχει χίλια προτερήματα,
» Εἶναι ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο ἐπαινεμένος,
» Παντοῦ ἐπιθυμητός... μὰ εἶν' καὶ φαρμάκι
» Ποῦ κάνουν τὴν ψυχὴ πηλὸ ὀχ τ' αὐλάκι.
» Μὴν τὰ 'γγίζ' τε, γιατὶ θὲ νὰ γνωρίσετε
» Τὸ βουλιχσμὸ τῆς ἀθωότητός σας,
» Καὶ πλέον δὲ θὰ 'μπορέσετε νὰ ζήσετε
» Εὐτυχισμένοι στὸν Παράδεισό σας.
» Τάφτιασ' ὁ Διάολος, κ' εἶναι διαολεμένα.
» Ἄστετα ἐκεῖ. Τοῦ τάχω ἀμαχεμένα. »

Ἕνα ὤμορφο καὶ πλούσιο περιβόλι
Εἶχε τότε ὁ Θειὸς εἰς τὴν Ἀσία.
Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐμπαίνουνε οἱ διαόλοι
Νὰ κάνουνε στὰ λάχανα ζημία,
Μέσ' 'ς τσὴ φράχτες ἐκεῖ τσὴ καλαμένιες
Εἶχε στημέναις τσάκες σιδερένιες

Μὰ καθὼς ὡς καὶ τώρα συνεβαίνει
Ἐκεῖ ποῦ στιοῦμε τσάκες διὰ ποντίκια,
Ποῦ πιάνεται ἕνα, κι' ἄλλο πάλε 'μπαίνει,
Γιατὶ 'μποδιέται ἡ τσάκα στὰ χαλίκια,
Ἔτσι καὶ τότε, ἐμπαίνανε οἱ διαόλοι
Κ' ἀφανίζαν' τὸ μαῦρο περιβόλι.

Μιὰ 'μέρα ποῦ ὁ Ἀδὰμ κ' ἡ ἀρχόντισά του
Ἐμετρηούτανε ποιὸς εἶνε ψηλότερος
Στὰ πόδια ὀρθοί, σὲ μιὰ μηλιὰ ἀποκάτου·
Καὶ καθένας τους ἦτανε εὐθυμότερος
Εἰς τὴν εὐτυχισμένη μοναξιά τους,
Νὰ κ' ἕνας διαολάκης ὀμπροστά τους·
Ἀδέλφια, λέει, καλῶς τὰ κουβεντιάζετε.
Ὦ εὐτυχισμένοι ποῦ εἶστεν' ἐδῶ πέρα·
Σὲ τόσες ἡδονές! Μὰ δὲ δουλιάζετε.

Ὁ διάβολος ἐπιδεικνύει τὰ ἐμπορεύματά του εἰς τὴν Εὔαν ἥτις ὀρέγεται αὐτῶν· ἀλλ' ὁ Ἀδὰμ δὲν ἔχει χρήματα.

Ὁ Διάβολος ὡς κ' ἐκειὸς τὸν 'παρεκίνα.
Κι' ὁ Ἀδὰμ δὲν εἶχε, κ' ἔσφιγγε τσὴ πλάτες.
Μὰ ἡ Εὔα κλαίοντας τὄλεγε: «Μ' ἐκεῖνα
Μὲ περνᾷς πάντα. Πρόφθασες μονάτες.
Πάρετα Ἀδάμ μου... πάρετα 'μπιστιοῦ...
Τὸν Ἄγουστο πλερόνεις... μιοῦ... μιοῦ... μιοῦ...

Τὸν Αὔγουστον μῆνα γίνεται ἡ συγκομιδὴ τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἀδὰμ μὴ ἀνθιστάμενος εἰς τὸ μιοῦ, μιοῦ, τῆς ἀγαπητῆς του συζύγου, ἀγοράζει ἐπὶ πιστώσει· ἀλλ' ὁ Αὔγουστος ἔρχεται ἡ δὲ συγκομιδὴ εἶναι κακή. Ὁ διάβολος ἀπαιτεῖ τὰ χρήματα, ἀλλ' ὁ πατὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δὲν ἔχει νὰ τ' ἀποτίσῃ, ὁ διάβολος περεύεται πρὸς τὴν Εὔαν, ἣν εὑρίσκει μόνην, καὶ τὴν πείθει νὰ κλέψῃ τὸ χρῆμα τοῦ καλοῦ Θεοῦ, «τὸν καρπὸν τῆς γεώσεως».

Τὴν κλοπὴν ταύτην, παρατηρεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὸ τηλεσκόπιόν του.

Σημαίνει μὲ θυμὸ τὸ καμπανέλι,
Κι' ἔρχουνται εὐθὺς ἐμπρὸς ξεσκουφωμένοι
Μικέλης καὶ Γαβρίλης, δύο Ἄγγελοι
Ποὖναι στὸν Οὐρανὸ συνειθισμένοι
Νὰ κάνουνε μὲ τέσσαρα πηδήματα
Τὰ ποιλιὸ μακρυνότερα θελήματα.
«Φέρτε μου, λέει, τὸ Διάολο, Ἄγγελοί μου...

» Μὰ ὄχι ὄχι, ἀφήσετε καὶ πηαίνω ἐγὼ
»Ἔπειτα, νὰν τοῦ δείξω τὴν ὀργή μου.
» Κι' ὡστόσο μιὰ φορὰ κ' εἴσθεν' ἐδῶ,
» Προβατεῖτε νὰ ἴδῆτε μιὰ δουλειά,
» Γιὰ νὰ σᾶς βάλω καταμαρτυριά.»
Τοὺς φέρνει καὶ τοὺς δύο στὸ περιβόλι·
Καὶ φθάνοντες ὀμπρὸς στοῦ 'Αδὰμ τὸ σπῆτι,
Φωνάζει δυνατὰ καὶ βγαίνουν' ὅλοι.
Καὶ πιάνει τὸν 'Αδὰμ ἀπὸ τὴ μύτη.
«Ἐδῶθε, λέει, σὲ σέρνει τὸ βελέσι·
» Γάϊδαρε, μασκαρᾶ ! Ἔτσι σ' ἀρέσει !

» Καὶ σὺ Εὔα, εἶν' τούτες ὄμορφες δουλειές ;
»Ἔτσι ἡ γυναῖκες κάνουνε Ἅη-Γιάννη,
» Νὰ μὰ τὴ Δραπανιδτισα, μωρές,
» Θὲ νὰ σᾶς διώξω ἐδῶθε. Ἄς ἦναι φτάνει.
Τἄχασε ἡ Εὔα, ἐσβύστηκε, ἐσκοτίστηκε,
Κι' ὀχ τὴν πολλὴν τρομάρα ἐκατουρήστηκε.
Ὡστόσο ὁ διάολος ἦτανε φευγάτος
Κ' ἐπήαινε τραγουδῶντας τά, λά, ρά,
Κι' ὁ Ἅδης ἀνάβλιαζε χαρὰ γιομάτος,
Κ' ἐτραγούδα ὅλη-'μέρα τά, λά, ρά,
Κι' ἀπὸ 'κειὸ τὸ τραγοῦδι τά, λά, ρά,
Εἶπαν' τοῦ ἐγκλήματος τὸ σῶμα *τάλαρα*

Τὰ ποιήματα ταῦτα, ἅτινα ἐὰν συνετίθεντο χάριν τῶν Γάλλων θὰ ἦσαν χλευαστικώτερα καὶ θὰ ἤγειρον ἄπλετον τὸν γέλωτα προκαλοῦσι τὸ μειδίαμα μόνον τῶν Ἑλλήνων. Εἶπον ὅτι αἱ ἐθνικαὶ δοκιμασίαι κατέστησαν τοὺς Ἕλληνας μελαγχολικούς· μήπως ἠπατήθην ; Τοιαῦται δοκιμασίαι ἀφήρεσαν ἀπὸ τῶν Γάλλων τὴν εὐθυμίαν ; Οὐχί. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν διήρκεσαν ἐπὶ αἰῶνας οὐδ' ἐστέρησαν τοὺς Γάλλους τῆς ἐλπίδος νὰ τὰς ὑπερνικήσωσιν.

Φαίνεται ὅτι ὁ ἥλιος, ἐξ οὗ οἱ λαοὶ τῆς 'Ανατολῆς μεθύσκονται, ὡς οἱ τῆς Ἑσπερίας μεθύσκονται ὑπὸ τοῦ οἴνου, διαθέτει αὐτοὺς πρὸς μελαγχολίαν.

Ἕπεται συνέχεια)

Εὐφρασία Κεσσέα.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Β'. ΟΜΙΛΙΑ*

Ἐν τῷ περὶ τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος ἀναγνώσματι διήλθομεν θεωρητικῶς τὰ περὶ τῶν ὁρμῶν τοῦ παιδὸς καὶ τὰ περὶ τοῦ παραλληλισμοῦ τούτων μὲ τὰς πρὸς ἐκπολιτισμὸν ὁρμὰς τῶν ἀρχεγόνων ἀνθρώπων· ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ νόμου τῶν ἀντιθέσεων, ὡς βάσεως πάσης ἐντέχνου ἐργασίας.

Ἀπεδείξαμεν δέ, ὅτι ἀφ' οὗ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ τελειοποίησις ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, τὸ Φροβελιανὸν σύστημα εἶναι ἀληθῶς τὸ δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν μέσων, τὸ μᾶλλον εἰς τὴν πρόσέγγισιν τοῦ σκοποῦ τούτου τεῖνον.

Τοῦτο λοιπὸν πρόκειται ν' ἀποδείξωμεν νῦν καὶ διὰ τῆς ἐπιθεωρήσεως αὐτῶν τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ὁ Φροέβελ κατήρτισε πρὸς ἄσκησιν τῶν πολυειδῶν δυνάμεων τοῦ παιδός.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, συνήγαγε τὰ πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχοντα παίγνια παντὸς εἴδους καὶ ἄλλα παιδαγωγικὰ μέσα, καὶ κατατάξας αὐτὰ καὶ συμπληρώσας σκοπιμώτερον καὶ συστηματικώτερον, ἀπετέλεσε δι' αὐτῶν σειρὰν ὅλην παιδαγωγικῶν παιγνίων, ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν, τὸ σύνολον τῶν ὁποίων δῶρα ἐκάλεσε.

Οὐχὶ δὲ τὰ ὑλικὰ ταῦτα μέσα μόνα, ἀλλ' ἡ μέθοδος τῆς χρήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τούτων εἶναι ἡ παρέχουσα τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα.

Ἡ θεμελιώδης ἰδέα τοῦ Φροέβελ, ἥτις κατέστη ἡ βάσις ὅλης τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς, εἶναι, ὅτι πρὶν ἢ σχηματισθῶσιν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ παιδὸς ἔννοιαι, πρέπει νὰ προηγηθῶσι τούτων ἐντυπώσεις, ἐπόψεις, ἀντιλήψεις, ἀναπολήσεις καὶ ἀναπαραστάσεις τῆς φαντασίας, καὶ τέλος ἐμπειρίαι, πᾶσαι ἀναφερόμεναι ἀμέσως εἰς τὰς ἐκ τούτων πηγαζούσας ἐννοίας. Διότι αὗται πρέπει νὰ προκύπτωσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπόψεως. Ἐὰν τοῦτο δὲν συμβῇ οὕτω, τότε αἱ ἔννοιαι δὲν εἶναι τὸ προϊὸν ἰδίας ἐργασίας τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἁπλῆ τῆς διανοίας ἀποδοχὴ ξένων ἐννοιῶν. Ἡ μέχρι τοῦδε διδασκαλία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ τούτων βασίζεται. Ἀλλ' ἕκαστος, καὶ αὐτὸς ὁ ἐλάχιστα προικισμένος, δύναται ν' ἀποκτήσῃ κεφάλαιον βασίμων ἐπόψεων, δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῷ ἐν τῇ σκέ-

* Θεωρία ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῷ «Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ» μετ' ἐπιδείξεως τῶν Φροβελιανῶν δώρων τῇ 5 Δεκεμβρίου 1881.

ψει ὡς σημεῖα ἀναφορᾶς καὶ συγκρίσεως. Ἢ μᾶλλον, ἕκαστος ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοιαύτας θεμελιώδεις ἐπόψεις, ἀλλ' ἀγνοεῖ αὐτὰς καὶ μάλιστα κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἐννοιῶν. Ἀτελεῖς ὅμως, ἀβέβαιαι καὶ ἀσαφεῖς ἐπόψεις, παρομοίας παράγουσιν ἐννοίας καὶ καθίστανται μάλιστα πρόσκομμα εἰς τὸ ν' ἀναπολῶνται εὐκρινῶς καὶ αὗται αἱ ἀλλότριαι ἔννοιαι καὶ ἰδέαι, κωλύουσαι οὕτω καὶ τὴν ἀληθῆ οἰκειοποίησιν τούτων. Εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν εὐκρινῶν κυρίων ἐπόψεων πρέπει ν' ἀποδίδηται ἡ πληθὺς τῶν ἀσαφῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος πολλῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ νοσώδεις καὶ ἐπιβλαβεῖς πολλάκις ἀντιλήψεις περὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν φαινομένων ἄλλων.

Ἀναντιρρήτως ὁ χρόνος, καθ' ὃν σχηματίζονται αἱ θεμελιώδεις αὗται ἐπόψεις εἶναι ἡ πρώτη ἡλικία. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς πνευματικῆς ἀσυνειδησίας εἶναι ἡ μόνη κατάλληλος πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἐπόψεων τούτων, διότι αἱ εἰκόνες αὐτῶν ῥιζόνονται τότε ἀσφαλῶς ἐν τῇ νεκρᾷ ψυχῇ, καθ' ὃ μὴ συνταραχθεῖσαι ὑπὸ τῆς σκέψεως. Ἄλλως τε ἀποκτῶνται αἱ ἐπόψεις αὗται μόνον δι' ἐντυπώσεων τῶν ὄντων καὶ ἀντικειμένων τοῦ ὑλικῶς ὁρατοῦ κόσμου, ἅτινα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατάλληλα νὰ παρέχωσι τὰς βασίμους ἐπόψεις σαφῶς καὶ εὐκρινῶς. Τούτου ἕνεκα ἡ ἀγωγὴ ὀφείλει νὰ συλλέγῃ καὶ νὰ προτάσῃ τὰ καταλληλότατα αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ὅπως ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν σωματικῶν ὀργάνων παρατηρεῖται ὡρισμένη διαδοχὴ λειτουργιῶν, αἵτινες ἐν ὅλῃ τῇ ποικιλίᾳ καὶ πολλαπλότητι αὐτῶν εἶναι πάντοτε αἱ αὐταί, καθ' ὃ κατ' ἀσαλεύτους νόμους τελούμεναι, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀναπτύξεως· οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ὡρισμένη καὶ φυσικὴ ἀλληλουχία, πρέπει νὰ παρακολουθῆται, ἄνευ οὐδεμιᾶς διαταράξεως, ἡ φυσικὴ ἀνέλιξις τῶν βαθμιαίων καὶ διαδοχικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἐννοιῶν.

Ἡ γενικὴ διαδοχὴ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τῆς σκέψεως δύναται ἴσως νὰ διατυπωθῇ ὡς ἑξῆς: 1) γενικαὶ περιληπτικαὶ ἐντυπώσεις, 2) ἔποψις, 3) παρατήρησις, 4) σύγκρισις, 5) συμπέρασμα καὶ 6) κρίσις.

Ἀλλ' οὔτε ἡ ὀρθὴ ἐκλογὴ τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ κατάλληλος διαδοχὴ τούτων ἐπαρκοῦσιν εἰς τὸν σκοπόν. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἀντικειμένων πρέπει νὰ ἐφαρμόζηται καταλλήλως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προμελετημένου σκοποῦ, τῆς ἀποκτήσεως δηλ. σαφῶν καὶ εὐκρινῶν ἐπόψεων τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων. Κατὰ συνέπειαν πρέπει καὶ νὰ ἐφαρμόζωνται κατὰ τρόπον μεθοδικόν.

Ὄντως δὲ φυσικὴ ἀγωγὴ τότε μόνον εἶναι δυνατή, ὅταν ἀναγνωρισθῶσιν ἐν πρώτοις πληρέστατα τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξευρεθῶσι τὰ κατάλληλα μέσα, δι' ὧν ἔξωθεν κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος καὶ

τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ὑποβοηθῶνται καὶ ὑποστηρίζωνται αἱ λειτουργίαι αὗται. Ἐφ' ὅσῳ τοῦτο δὲν κατορθοῦται, ἐπὶ τοσούτῳ ἡ ἀνθρωπίνη ἀγωγὴ θέλει εἶσθαι εἰς τὴν διάκρισιν τῆς αὐθαιρεσίας, τοῦ τυχαίου καὶ τοῦ τυφλοῦ ἐνστίκτου.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ἔγκειται ἡ σπουδαιότης τῶν φροβελιανῶν δώρων, ὅτι προέκυψαν ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τῆς φυσικῆς πορείας τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὅτι παρακολουθοῦσι τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνην πορείαν. Ὁ Φροέβελ ἐνέβλεψεν εἰς τὸ μυστηριῶδες ἐργαστήριον τῆς παιδικῆς ψυχῆς, καὶ ἀνεκάλυψε τὰ μέσα καὶ τὴν μεθοδικὴν τούτων ἐφαρμογήν, ἅτινα οὐ μόνον εἶναι σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀναπτύξεως, ἀλλὰ καὶ παρακολουθοῦσι αὐτὸν τὸν νόμον.

Καὶ ἕτερος ὅρος ἀπαιτεῖται πρὸς πλήρη βεβαίωσιν, ὅτι ἡ φυσικὴ πορεία τῆς ἀναπτύξεως δὲν διαταράσσεται, ἀλλ' ὄντως καὶ ὀρθῶς ὑποβοηθεῖται. Αἱ ὁρμαὶ τοῦ παιδὸς πρέπει, ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, νὰ ἔχωσι ἐλευθερίαν δράσεως, καίτοι ὑποχρεούμεναι ν' ἀποδέχωνται διὰ τὰς πρώτας ἐπόψεις τὰ ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς παρεχόμενα ἀντικείμενα. Τοῦτο κατώρθωσεν ὁ Φροέβελ, παρέχων εἰς τὰ παιδία αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, ὅπως χειριζόμενα καὶ τροποποιοῦντα αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν, ἀναγκάζονται νὰ προσηλώνωσιν ἐπ' αὐτὰ τὴν προσοχήν των. Ἑλκύονται δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀρέσκονται εἰς τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν, διότι θεωροῦσι δημιουργήματά των τὰ ἐξ αὐτῶν σχηματισθέντα καὶ διότι οὕτω διαβλέπουσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἑαυτὰ καὶ τὴν ἱκανότητά των ἐν τῷ τερπνῷ ἐκείνῳ παιγνίῳ.

Μόνον ἡ ἐλευθέρα τοῦ παιδὸς δρᾶσις, ἣν παίγνιον καλοῦμεν, δύναται νὰ πληρώσῃ τοὺς ὅρους τούτους, οὐδέποτε δὲ τὸ βεβιασμένον, ὅπερ μέχρι τοῦδε εἶναι ἀναπόφευκτον ἐφόδιον τῆς κυρίως διδασκαλίας. Ἔμφυτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ εἶναι ὁ πόθος τοῦ εἰδέναι· διατί λοιπὸν νὰ βιάζωμεν τὸν παῖδα εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον; Δὲν ἔχομεν εἰμὴ νὰ ἐκλέγωμεν δι' αὐτὸν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ διευκολύνωσιν αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπίγνωσιν τούτων. Τί δὲ καταλληλότερον πρὸς τοῦτο τοῦ νὰ ἐκλέγωμεν, παρέχοντες αὐτῷ ὡρισμένους τύπους, οἵτινες ὡς αὐτοὶ οἱ τύποι τῶν ἐν τῇ φύσει σχημάτων, παρέχουσιν εὐδιακρίτως τὰ κυριώτατα χαρακτηριστικὰ ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, ὡς βάσιν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπεικόνισμα τῆς περαιτέρω γνώσεως τῆς πολλαπλότητος τῶν ὄντων;

Ἡ γνῶσις τῶν ὄντων ἐν τούτοις κατορθοῦται διὰ μόνης τῆς γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν. Πρόκειται λοιπὸν νὰ παρέχωμεν εἰς τὸν παῖδα ἀντικείμενα ἐφ' ὧν νὰ διακρίνῃ ἐν πλήρει σαφηνείᾳ τὰς γενικὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, ὥστε ν' ἀποδέχηται δι' αὐτῶν ἐν τῇ μικρᾷ αὐτοῦ ἀντιλήψει καθαρὰς ἐπόψεις. Πρέπει πρὸς τούτοις τ' ἀντικείμενα ταῦτα, ἀναλόγως τῶν ἀσθενῶν τοῦ παιδὸς δυνάμεων, νὰ ἦναι εὔχρηστα, ὅπως διὰ

τῆς ἰδίας διαχειρίσεως γνωρίσῃ αὐτὰ καὶ δύναται ἐπ' αὐτῶν νὰ λαμβάνῃ πεῖραν τῶν γενικῶν λειτουργιῶν καὶ φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου· οὕτω μόνον δύνανται ταῦτα νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῷ ὡς τὰ πρῶτα ὄργανα τῆς πειραματικῆς διδασκαλίας.

Ἐπιθεωροῦντες ἤδη αὐτὰ τὰ φροβελιανὰ δῶρα παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ γνῶσις αὐτῶν πρὸς τοὺς διδάξοντας αὐτὰ γονεῖς ἢ παιδαγωγούς, εἶναι διττή· α') ὡς γνῶσις τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς θεωρίας αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς ὁλόκληρον τὸ φροβελιανὸν σύστημα, καὶ β' ὡς γνῶσις τῶν εἰς τὰ παιδία βαθμηδὸν μεταδοτέων. Τὰ δῶρα ταῦτα διαιροῦνται εἰς κυρίως φροβελιανὰ δῶρα ἢ παίγνια καὶ εἰς ὑλικὰ ἐργασιῶν.

Τὰ φροβελιανὰ παίγνια εἶναι φυσικὰ ἀντικείμενα, ὡς σπόροι, καρποί, κογχύλια, χάλικες καὶ ἀπομιμήσεις φυσικῶν σχημάτων, οἷον ἡ σφαῖρα, ὁ κύβος, ἡ πλινθύς, τὸ ξυλάριον καὶ ἄλλα. Διὰ πάντων τούτων ὁ παῖς ἀσκεῖται, σχηματίζων διὰ τῆς κατὰ διαφόρους τρόπους διευθύνσεως καὶ κατὰ διαφόρους ποσότητας τοποθετήσεως αὐτῶν, τοὺς ποικιλωτάτους συνδυασμούς, πάντοτε ὅμως ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Ἐνῷ κατὰ τὰς Φροβελιανὰς ἐργασίας ὁδηγεῖται νὰ σχηματίζῃ παντοίους πάλιν συνδυασμοὺς καὶ ν' ἀπομιμῆται τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, τροποποιῶν πολυειδῶς τὰ ποικιλώτατα αὐτοῦ ὑλικά. Ἐνταῦθα σκόπιμον εἶναι ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι, ὡς ἀντάξια τοῦ χαρτίνου αἰῶνος ἐν ᾧ ζῶμεν, τὰ ὑλικὰ ταῦτα τῶν Φροβελιανῶν ἐργασιῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι χάρτινα· τοῦτο δέ, τὸ μέν, διότι ὁ χάρτης εἶναι καταλληλότερος πρὸς τὰ εἴδη ταῦτα τῶν ἐργασιῶν, τὸ δέ, διότι αὐτός εἶναι καὶ εὐθηνότερος ἄλλων ἀντιστοίχων ὑλικῶν. Ὁ Φροέβελ, ἀποβλέπων ἰδίως εἰς τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ, κατήρτισε τὰ δῶρά του εὐωνότατα, ὥστε καὶ ἐν χωρίῳ ἀπορωτάτῳ ὁ διδάσκαλος νὰ δύνηται νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς μαθητάς του τὰ μέσα ταῦτα τῆς ἀσκήσεως, συλλέγων ὁ ἴδιος μετ' αὐτῶν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ταμείου τῆς φύσεως, ὅ,τι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται. Παλαιαὶ δ' ἐφημερίδες, παλαιὰ τετράδια, φλοιὸς δένδρων, ἶνες φυτικαὶ παντὸς εἴδους, ταῦτα πάντα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑλικὰ ἐργασιῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι δύνανται νὰ προμηθεύωνται περισυνηγμένα καὶ τελειότερα τὰ φροβελιανὰ δῶρα, εὑρίσκουσιν αὐτὰ εὐθυνώτατα, καθ' ὅσον ἐν Γερμανίᾳ 100 φύλλα ὑφαντῶν π. χ. τιμῶνται μόνον λ. 50, οἱ δὲ μικροὶ κύβοι καὶ αἱ πλίνθοι λ. 30.

Πρὸς καταρτισμὸν δὲ πλήρους νηπιαγωγείου 90 παιδίων δὲν ἀπαιτοῦνται εἰμὴ δρ. 300 περίπου. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκόμισαν εἴς τινα χαρτοπωλεῖα πάντα τὰ εἴδη τῶν φροβελιανῶν δώρων καὶ ὑλικῶν. Πρέπει ὅμως νὰ κατορθωθῇ, ὅπως ταῦτα, θεωρούμενα ὡς διδακτικαὶ ὗλαι, ἀπαλλαγῶσι παντὸς δασμοῦ ἢ καὶ κατασκευάζωνται ἐνταῦθα, ὅτε

θὰ ὦσιν εὐθυνώτερα ἀκόμη· ἀλλὰ καὶ ἤδη πωλοῦνται καὶ ἐνταῦθα τὰ 100 φύλλα κοινῶν ὑφαντῶν ἀντὶ δρ. 1, οἱ δὲ μικροὶ κύβοι ἀντὶ λεπτῶν 55.

Μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι καθ' ὅλας τὰς ἐργασίας ταύτας τῶν παίδων, αἱ μικραὶ αὐτῶν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μόνον, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τελειοποιούμεναι παραγωγαί, εἶναι τὸ μέσον μόνον τῆς ἀσκήσεως καὶ τελειοποιήσεως αὐτῶν. Εἶναι τὸ δέλεαρ δι' οὗ ἑλκύομεν αὐτὰ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς δράσεως καὶ τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ τούτων εἰς τὴν ἀπόκτησιν πάσης δεξιότητος, καλαισθησίας καὶ μορφώσεως ἐν γένει. Ὅθεν καὶ ἐὰν δι' ἕκαστον χάρτινον ἔργον π. χ. δὲν δυνάμεθα πολλάκις ἀμέσως, ἢ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις πολλῶν, ἀρμούντως, ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν πρακτικὴν τῶν Ἄγγλων ἐρώτησιν ποία ἡ χρῆσις αὐτοῦ; κ. ἢ ἐὰν τὰ παιδία, τερπόμενα εἰς ταῦτα, ἀφθονωτέραν κάμνουσι χρῆσιν ὑλικῶν, πρὸς ἀτελευτήτους καὶ πάντοτε νέας παραγωγάς, τοῦτο μόνον τοὺς μὴ ἐμβαθύνοντας εἰς τὸν ἀνώτερον σκοπὸν τῶν ἀσκήσεων τούτων δύναται νὰ θορυβῇ, καθ' ὅσον τ' ἀνάπαλιν ὁ ἐμβριθέστερον παρακολουθῶν τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν τῶν παίδων, δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι τὰ οὕτω μορφωθέντα παιδία, καὶ ὅλας τὰς ἐργασίας αὐτῶν ἐὰν ἀπολέσωσι, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς εἰς μεγαλητέραν ἡλικίαν καταρτιζομένας πλουσίας συλλογάς των, εἶναι ἕτοιμα νὰ κατασκευάσωσι πάντα ταῦτα ἐκ νέου, ἄνευ οὐδενὸς ὑποδείγματος καὶ νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτὰ παντοιοτρόπως εἰς πᾶν ἄλλο ἔργον· διότι ἡ διάνοια αὐτῶν καὶ ἰδίως ἡ φαντασία εἶναι πάντοτε ἕτοιμοι πρὸς τοῦτο, αἱ δὲ χεῖρες αὐτῶν ἠσκημέναι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν δυσχερεστάτων παραγωγῶν. Ἄλλως τε ὅμως σπουδαία εἶναι ἡ ἠθικὴ ὠφέλεια, ἡ προκύπτουσα εἰς τὸν παῖδα ἐκ τῆς προθυμίας τοῦ νὰ ἐργασθῇ τι, ὅπως δωρήσῃ αὐτὸ εἰς τοὺς γονεῖς του ἢ ἄλλους, ἢ ὅπως δώσῃ τοῦτο ἵνα πωληθῇ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν· μεγάλως δὲ ζημιοῦσι τὰ τέκνα των οἱ γονεῖς, ὅταν δὲν ἐμψυχώνουσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν ταῦτα, ἐνθαρρύνοντες αὐτὰ εἰς νέα καὶ τελειότερα ἔργα.

Γενικώτερον τὰ δῶρα ταῦτα ἐπιθεωροῦντες βλέπομεν, ὅτι ἡ πρώτη σειρὰ ἀποτελεῖται ἐκ στερεῶν σωμάτων, διότι ταῦτα, ὡς ὀγκωδέστερα, τὸ πρῶτον καὶ πληρέστερον προσπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδίων. Εἶναι δὲ ταῦτα αἱ σφαῖραι καὶ τὰ τῆς οἰκοδομητικῆς ὕλης, κύβοι καὶ πλίνθοι, ἐν σειρᾷ ἑπτὰ δώρων.

Ἐκ τῶν στερεῶν σωμάτων μεταβαίνομεν εἰς τὰς ἐπιφανείας διὰ τῶν πλινθίδων καὶ ἐκ τούτων διὰ τῶν σχιδάκων, τῶν ἀποτελούντων τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν ἐπιφανειῶν, προβαίνομεν εἰς τὰς γραμμάς, ἃς ἀπεικονίζουσι τὰ ξολάρια παντὸς μεγέθους, καὶ οἱ δακτύλιοι. Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ σημεῖον, ὅπερ ἀντιπροσωπεύουσι τὰ πολυειδῆ ἀντικείμενα τῆς φύσεως, ὄσπρια, σπόροι παντὸς εἴδους, κογχύλια, μικροὶ χάλικες καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ἀλλ' ἐν τῇ ἀπομιμήσει τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων διὰ τῶν ὑλικῶν ἐργασιῶν τοῦ παιδός, παρατηροῦμεν ἀντίστροφον τὴν σειρὰν ταύτην, διὰ τὸν φυσικώτατον λόγον, τοῦ ὅτι εἶναι εὐκολώτερον εἰς τὸν παῖδα νὰ κεντήσῃ π. χ. σημεῖόν τι εἰς οἱανδήποτε ὕλην, ἢ ν' ἀπομιμηθῇ μεγαλήτερα ἀρχῆθεν σχήματα. Οὕτω λοιπὸν ὡς πρώτην ἐργασίαν εὑρίσκομεν τὸ κέντημα τοῦ σημείου διὰ βελόνης, ἀλλὰ καὶ ἄλλας παρομοίας ἐργασίας διὰ χανδρῶν καὶ ἄλλων. Τὰ δὲ σημεῖα ταῦτα ἑνούμενα διὰ κλωστῆς ἢ μαλλίου, ἢ μετάξης, μᾶς φέρουσιν διὰ τῆς ῥαπτῆς ἐργασίας εἰς τὴν γραμμήν, ἧς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν παρέχει ἡμῖν ἡ γραμμογραφία καὶ ἡ ἰχνογραφία. Εἶτα δὲ αἱ ἀντίστιχαι τῶν σχιδάκων ταινίαι μᾶς μεταφέρουσιν, μεσολαβοῦσαι, διὰ τῆς περαστῆς λεγομένης ἐργασίας, εἰς τὸν ἐκ ταινιῶν πάλιν καταρτισμὸν ἐπιφανειῶν, δι' ὧν φθάνομεν εἰς τὰ πολυπληθῆ εἴδη τῆς ὑφαντικῆς. Τὰς ἐπιφανείας ὅμως παριστῶσιν καὶ ἄλλα ὑλικά, ἅτινα ὡς τετράπλευρον π.χ. φύλλον χάρτου, δύνανται νὰ διπλώνωσι καὶ ν'ἀναδιπλώνωσι τὰ παιδία κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διπλωτῆς ἐργασίας, ἢ καὶ νὰ κόπτωσι πολυειδῶς, προσκολλῶντες τ' ἀποκοπτόμενα τεμάχια ἐπὶ ἄλλης σκληροτέρας ὕλης, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Διὰ τῶν ἐπιφανειῶν δὲ πάλιν φθάνομεν εἰς τὰ στερεὰ σώματα, ἅτινα δύνανται ν ἀπομιμηθῶσι διὰ τῆς συναρμολογήσεως σκληρῶν ὑλῶν, ὡς αἱ διὰ ξυλαρίων καὶ ἐρεβίνθων ἐργασίαι, ἢ αἱ διὰ χαρτονίου ποικιλώταται παραγωγαί, καὶ τέλος δι' αὐτῆς τῆς πλάσεως καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ διαφόρων ὑλῶν, οἷον καρπῶν, φυτῶν, κηροῦ καὶ πηλοῦ, ἤτοι διὰ τῆς ἀνωτάτης πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων παραγωγῶν, τῆς πλαστικῆς.

Α'. Δῶρον

Ἡ σφαῖρα

Λεπτομερέστερον δὲ ἤδη παρατηροῦντες τὰ δῶρα ταῦτα, βλέπομεν, ὡς πρῶτον δῶρον μεταξὺ τῶν στερεῶν σωμάτων, τὸ πολλαχῶς ἐν τῇ φύσει ἀπεικονιζόμενον σφαιρικὸν σχῆμα, δηλαδὴ τήν, ἐν τῷ ἑνιαίῳ αὐτῆς καὶ ἁπλουστάτῳ σχηματισμῷ, τοσαύτας ἰδιότητας τῆς ὕλης περικλείουσαν σφαῖραν, καὶ δὴ τὴν μικράν, μαλακήν, μαλλίνην σφαῖραν, ἣν ἀφόβως θέτομεν εἰς τὰς ἕνεκα τῆς μικρότητος αὐτῆς, δυναμένας νὰ περιβάλλωσιν αὐτὴν μικρὰς χεῖρας τριμήνου βρέφους.

Πρῶτος καὶ ἀναπόφευκτος ὅρος τῆς σαφοῦς ἐπόψεως, εἶναι ἡ πλήρης καὶ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις γνῶσις τοῦ προκειμένου ἀντικειμένου, ὅτε μόνον ἐπέρχεται ἡ εὐκρινὴς ἀντίληψις αὐτοῦ, ὡς βάσις τῶν ἐκ ταύτης σχηματιζομένων ἐννοιῶν. Οὕτως ἡ ἑνιαία καὶ πάντοθεν ὁρατὴ ὁμαλὴ καμπύλη ἐπιφάνεια τῆς μικρᾶς σφαίρας, εὔληπτον παρέχει εἰς τὸν παῖδα τὴν ἔποψιν τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος καὶ τῆς καμπύλης ἐπιφανείας. Ὅταν

δὲ τὸ πρῶτον τοῦτο ἀντικείμενον παρακολουθῶσι καὶ ἄλλα, ἔστω καὶ ὁμοειδῆ, παρέχεται δι' αὐτῶν ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς συγκρίσεως. Ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ σύγκρισις αὕτη διὰ τὸ βρέφος δὲν εἶναι ἀκόμη λελογισμένη, ἀλλ' ἁπλῶς αἰσθητικὴ ἄμεσος ἐντύπωσις καὶ βαθμηδὸν παρατήρησις τῆς ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν ἀντικειμένων· ὅθεν ἡ προετοιμασία αὕτη πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ ἐντὸς τοῦ πρώτου ἔτους γίνεται.

Εἶναι ὅλως ἀδύνατον ἐν τῷ βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι μιᾶς ἢ καὶ δύο ὡρῶν ν' ἀναπτυχθῶσι λεπτομερέστερον τὰ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δώρων τούτων, ὅθεν ἐάν τινες τῶν ἀκροατῶν ἐπιθυμῶσι νὰ λάβωσι πληρεστέρας περὶ τούτων ὁδηγίας, εἰμὶ πρόθυμος ν' ἀναπτύξω ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν ἰδιαιτέρᾳ σειρᾷ ὁμιλιῶν, δυναμένων νὰ συνεχισθῶσιν δὶς ἴσως τῆς ἑβδομάδος, ἀπὸ τῆς 5ης μέχρι τῆς 6ης μ. μ. ὥρας, ἐν τῇ ὑπὸ τῆς ἐφορείας τοῦ συλλόγου εὐγενῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παραχωρουμένῃ αἰθούσῃ ταύτῃ.

Διὰ σήμερον λοιπὸν ἀναγκαζόμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὰ περὶ τῆς σφαίρας, ἐνθυμίζοντες τὰ περὶ τῆς σωματικῆς ὠφελείας τοῦ προσφιλοῦς τούτου εἰς τοὺς παῖδας πάσης ἡλικίας καὶ πάσης ἐθνικότητος παιγνίου, ὠφελείας, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως ὁλοκλήρου τοῦ μυωνικοῦ συστήματος ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς χειρός, ὅσον καὶ τὴν τοῦ βλέμματος. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον δῶρον συνδιάζει καὶ ἄλλην ὠφέλειαν πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὑλικάς. Σφαῖρα μικρά, ἐρυθρά, ἀπὸ μαλλίνου μίτου ἀνηρτημένη, εἰς ἀνάλογον ὕψος καὶ ἀπόστασιν ὑπεράνω τῆς κοίτης τοῦ βρέφους κρεμαμένη, καὶ ἐνίοτε ἐλαφρῶς κινουμένη, προσηλόνει τὸ πρῶτον τὸ ἀορίστως πλανώμενον βλέμμα αὐτοῦ καὶ παρέχει αὐτῷ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τοῦ σχήματος, τῆς κινήσεως καὶ τοῦ χρώματος, δι' ὧν τίθενται αἱ πρῶται βάσεις τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως. Ἀλλὰ καὶ τὰς διευθύνσεις βαθμηδὸν διὰ τῆς σφαίρας παρατηρεῖ καὶ μανθάνει, ὅταν ἡ μήτηρ κινῇ ἀπὸ τοῦ μίτου τὴν σφαῖραν μετὰ ῥυθμοῦ καὶ συνοδεύουσα διὰ γλυκέως ᾄσματος τὰς κινήσεις, « ἐδῶ, ἐκεῖ, » « ἄνω, κάτω, » « ἐμπρός, ὀπίσω· » ἀλλὰ καὶ κυκλοτερῶς περιστρέφουσα αὐτήν, « γύροθεν ἐν κύκλῳ χορεύει ἡ σφαῖρά μας. » Πλὴν τούτων τὸ α' δῶρον παρέχει ἕξ σφαίρας, ἃς τὸ παιδίον βαθμηδὸν καὶ μετὰ χαρᾶς ἀριθμεῖ, προσθέτει καὶ ἀφαιρεῖ. Αἱ δὲ ἓξ αὗται σφαῖραι διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν χρωμάτων, δι' ὧν ἀνακαλοῦσι τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, ἀσκοῦσιν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ταῦτα προΐμως. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἡ μὴ ἔγκαιρος ἄσκησις περὶ τὴν διάκρισιν τῶν χρωμάτων σπουδαίαν πολλάκις φέρει ἔλλειψιν εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. Ἔτι σπουδαιοτέρα δὲ εἶναι ἡ βλάβη ἡ ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς παντελοῦς ἐνίοτε ἐλλείψεως διακρίσεως χρώματός τινος πηγάζουσα, τοῦ καλουμένου Δαλτονισμοῦ, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας πρὸ ἐτῶν φοβερὸν εἶχε συμβῆ ἐν Γερμανίᾳ δυστύχημα συγκρούσεως ἁμαξοστοιχιῶν τοῦ σιδηροδρόμου,

Ἀλλ' ἐν τῇ ἀπομιμήσει τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων διὰ τῶν ὑλικῶν ἐργασιῶν τοῦ παιδός, παρατηροῦμεν ἀντίστροφον τὴν σειρὰν ταύτην, διὰ τὸν φυσικώτατον λόγον, τοῦ ὅτι εἶναι εὐκολώτερον εἰς τὸν παῖδα νὰ κεντήσῃ π. χ. σημεῖόν τι εἰς οἱανδήποτε ὕλην, ἢ ν' ἀπομιμηθῇ μεγαλήτερα ἀρχῆθεν σχήματα. Οὕτω λοιπὸν ὡς πρώτην ἐργασίαν εὑρίσκομεν τὸ κέντημα τοῦ σημείου διὰ βελόνης, ἀλλὰ καὶ ἄλλας παρομοίας ἐργασίας διὰ χανδρῶν καὶ ἄλλων. Τὰ δὲ σημεῖα ταῦτα ἑνούμενα διὰ κλωστῆς ἢ μαλλίου, ἢ μετάξης, μᾶς φέρουσιν διὰ τῆς ῥαπτῆς ἐργασίας εἰς τὴν γραμμήν, ἧς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν παρέχει ἡμῖν ἡ γραμμογραφία καὶ ἡ ἰχνογραφία. Εἶτα δὲ αἱ ἀντίστιχοι τῶν σχιδάκων ταινίαι μᾶς μεταφέρουσιν, μεσολαβοῦσαι, διὰ τῆς περαστῆς λεγομένης ἐργασίας, εἰς τὸν ἐκ ταινιῶν πάλιν καταρτισμὸν ἐπιφανειῶν, δι' ὧν φθάνομεν εἰς τὰ πολυπληθῆ εἴδη τῆς ὑφαντικῆς. Τὰς ἐπιφανείας ὅμως παριστῶσιν καὶ ἄλλα ὑλικά, ἅτινα ὡς τετράπλευρον π. χ. φύλλον χάρτου, δύνανται νὰ διπλώνωσι καὶ ν' ἀναδιπλώνωσι τὰ παιδία κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διπλωτῆς ἐργασίας, ἢ καὶ νὰ κόπτωσι πολυειδῶς, προσκολλῶντες τ' ἀποκοπτόμενα τεμάχια ἐπὶ ἄλλης σκληροτέρας ὕλης, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Διὰ τῶν ἐπιφανειῶν δὲ πάλιν φθάνομεν εἰς τὰ στερεὰ σώματα, ἅτινα δύνανται ν' ἀπομιμηθῶσι διὰ τῆς συναρμολογήσεως σκληρῶν ὑλῶν, ὡς αἱ διὰ ξυλαρίων καὶ ἐρεβίνθων ἐργασίαι, ἢ αἱ διὰ χαρτονίου ποικιλώταται παραγωγαί, καὶ τέλος δι' αὐτῆς τῆς πλάσεως καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ διαφόρων ὑλῶν, οἷον καρπῶν, φυτῶν, κηροῦ καὶ πηλοῦ, ἤτοι διὰ τῆς ἀνωτάτης πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων παραγωγῶν, τῆς πλαστικῆς.

Α'. Δῶρον

Ἡ σφαῖρα

Λεπτομερέστερον δὲ ἤδη παρατηροῦντες τὰ δῶρα ταῦτα, βλέπομεν, ὡς πρῶτον δῶρον μεταξὺ τῶν στερεῶν σωμάτων, τὸ πολλαχῶς ἐν τῇ φύσει ἀπεικονιζόμενον σφαιρικὸν σχῆμα, δηλαδὴ τήν, ἐν τῷ ἑνιαίῳ αὐτῆς καὶ ἁπλουστάτῳ σχηματισμῷ, τοσαύτας ἰδιότητας τῆς ὕλης περικλείουσαν σφαῖραν, καὶ δὴ τὴν μικράν, μαλακήν, μαλλίνην σφαῖραν, ἣν ἀφόβως θέτομεν εἰς τὰς ἕνεκα τῆς μικρότητος αὐτῆς, δυναμένας νὰ περιβάλλωσιν αὐτὴν μικρὰς χεῖρας τριμήνου βρέφους.

Πρῶτος καὶ ἀναπόφευκτος ὅρος τῆς σαφοῦς ἐπόψεως, εἶναι ἡ πλήρης καὶ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις γνῶσις τοῦ προκειμένου ἀντικειμένου, ὅτε μόνον ἐπέρχεται ἡ εὐκρινὴς ἀντίληψις αὐτοῦ, ὡς βάσις τῶν ἐκ ταύτης σχηματιζομένων ἐννοιῶν. Οὕτως ἡ ἑνιαία καὶ πάντοθεν ὁρατὴ ὁμαλὴ καμπύλη ἐπιφάνεια τῆς μικρᾶς σφαίρας, εὔληπτον παρέχει εἰς τὸν παῖδα τὴν ἔποψιν τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος καὶ τῆς καμπύλης ἐπιφανείας. Ὅταν

δὲ τὸ πρῶτον τοῦτο ἀντικείμενον παρακολουθῶσι καὶ ἄλλα, ἔστω καὶ ὁμοειδῆ, παρέχεται δι' αὐτῶν ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς συγκρίσεως. Ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ σύγκρισις αὕτη διὰ τὸ βρέφος δὲν εἶναι ἀκόμη λελογισμένη, ἀλλ' ἁπλῶς αἰσθητικὴ ἄμεσος ἐντύπωσις καὶ βαθμηδὸν παρατήρησις τῆς ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν ἀντικειμένων· ὅθεν ἡ προετοιμασία αὕτη πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ ἐντὸς τοῦ πρώτου ἔτους γίνεται.

Εἶναι ὅλως ἀδύνατον ἐν τῷ βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι μιᾶς ἢ καὶ δύο ὡρῶν ν' ἀναπτυχθῶσι λεπτομερέστερον τὰ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δώρων τούτων, ὅθεν ἐάν τινες τῶν ἀκροατῶν ἐπιθυμῶσι νὰ λάβωσι πληρεστέρας περὶ τούτων ὁδηγίας, εἰμὶ πρόθυμος ν' ἀναπτύξω ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν ἰδιαιτέρᾳ σειρᾷ ὁμιλιῶν, δυναμένων νὰ συνεχισθῶσιν δὶς ἴσως τῆς ἑβδομάδος, ἀπὸ τῆς 5ης μέχρι τῆς 6ης μ. μ. ὥρας, ἐν τῇ ὑπὸ τῆς ἐφορείας τοῦ συλλόγου εὐγενῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παραχωρουμένῃ αἰθούσῃ ταύτῃ.

Διὰ σήμερον λοιπὸν ἀναγκαζόμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὰ περὶ τῆς σφαίρας, ἐνθυμίζοντες τὰ περὶ τῆς σωματικῆς ὠφελείας τοῦ προσφιλοῦς τούτου εἰς τοὺς παῖδας πάσης ἡλικίας καὶ πάσης ἐθνικότητος παιγνίου, ὠφελείας, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως ὁλοκλήρου τοῦ μυωνικοῦ συστήματος ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς χειρός, ὅσον καὶ τὴν τοῦ βλέμματος. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον δῶρον συνδιάζει καὶ ἄλλην ὠφέλειαν πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὑλικάς. Σφαῖρα μικρά, ἐρυθρά, ἀπὸ μαλλίνου μίτου ἀνηρτημένη, εἰς ἀνάλογον ὕψος καὶ ἀπόστασιν ὑπεράνω τῆς κοίτης τοῦ βρέφους κρεμαμένη, καὶ ἐνίοτε ἐλαφρῶς κινουμένη, προσηλόνει τὸ πρῶτον τὸ ἀορίστως πλανώμενον βλέμμα αὐτοῦ καὶ παρέχει αὐτῷ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τοῦ σχήματος, τῆς κινήσεως καὶ τοῦ χρώματος, δι' ὧν τίθενται αἱ πρῶται βάσεις τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως. Ἀλλὰ καὶ τὰς διευθύνσεις βαθμηδὸν διὰ τῆς σφαίρας παρατηρεῖ καὶ μανθάνει, ὅταν ἡ μήτηρ κινῇ ἀπὸ τοῦ μίτου τὴν σφαῖραν μετὰ ῥυθμοῦ καὶ συνοδεύουσα διὰ γλυκέως ᾄσματος τὰς κινήσεις, « ἐδῶ, ἐκεῖ, » « ἄνω, κάτω, » « ἐμπρός, ὀπίσω' » ἀλλὰ καὶ κυκλοτερῶς περιστρέφουσα αὐτήν, « γύροθεν ἐν κύκλῳ χορεύει ἡ σφαῖρά μας. » Πλὴν τούτων τὸ α' δῶρον παρέχει ἓξ σφαίρας, ἃς τὸ παιδίον βαθμηδὸν καὶ μετὰ χαρᾶς ἀριθμεῖ, προσθέτει καὶ ἀφαιρεῖ. Αἱ δὲ ἓξ αὗται σφαῖραι διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν χρωμάτων, δι' ὧν ἀνακαλοῦσι τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, ἀσκοῦσιν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ταῦτα προΐμως. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἡ μὴ ἔγκαιρος ἄσκησις περὶ τὴν διάκρισιν τῶν χρωμάτων σπουδαίαν πολλάκις φέρει ἔλλειψιν εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. Ἔτι σπουδαιοτέρα δὲ εἶναι ἡ βλάβη ἡ ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς παντελοῦς ἐνίοτε ἐλλείψεως διακρίσεως χρώματός τινος πηγάζουσα, τοῦ καλουμένου Δαλτονισμοῦ, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας πρὸ ἐτῶν φοβερὸν εἶχε συμβῆ ἐν Γερμανίᾳ δυστύχημα συγκρούσεως ἁμαξοστοιχιῶν τοῦ σιδηροδρόμου,

ἐπειδὴ ὁ φύλαξ δὲν εἶχε διακρίνει τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ ὡς σημεῖον ἀνυψωθέντος φανοῦ. Ἐκ τῶν χρωμάτων τούτων τὰ τρία (ἐρυθρόν, κίτρινον καὶ κυανοῦν,) εἶναι πρῶτα ἢ κύρια, τὰ δὲ τρία λοιπὰ (πράσινον, ἰῶδες καὶ χρυσοειδὲς) δεύτερα ἢ παραγόμενα. Εἶναι καὶ τοῦτο ὠφέλιμος τέρψις διὰ παῖδας ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους καὶ ἄνω νὰ δεικνύῃ τις εἰς αὐτοὺς πῶς ἐκ τῆς ἀναμίξεως δύω κυρίων χρωμάτων, τοῦ ἐρύθρου π. χ. καὶ τοῦ κυανοῦ, ἅτινα παρίστανται οὕτω ὡς ἄκρα ἀντιθέσεων, προκύπτει τὸ μεταξὺ αὐτῶν μεσάζον ἰῶδες χρῶμα· ἐκ τοῦ κυανοῦ καὶ τοῦ κιτρίνου, τὸ μεσάζον πράσινον, καὶ ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τοῦ κιτρίνου τὸ χρυσοειδὲς χρῶμα. Καὶ εἰς τὰ εἴδη τῶν γραμμῶν εἰσάγονται τὰ μικρά, τοποθετοῦντα τὰς ἓξ σφαίρας, ὁτὲ μὲν κατὰ κάθετον γραμμήν, ὁτὲ δὲ καθ' ὁριζόντιον· εἶτα πάλιν πλαγίαν δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερά, καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ τέλος κατὰ καμπύλην, κυρτὴν ἢ κοίλην. Πάντα ὅμως ταῦτα ἐν παιγνίῳ καὶ οὐδέποτε ὡς ξηρὰ θεωρία. Τὰ δὲ παίγνια τῆς σφαίρας διὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν συνοδεύουσι χαριέστατα ᾄσματα, ἐπαυξάνοντα τὴν πρὸς τὰ παίγνια ταῦτα ἀγάπην τῶν μικρῶν.[1]

Σημειωτέον ὅτι καθ' ἅπαντα τὰ δῶρα ταῦτα ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἕκαστον παιδίον πάντοτε πρέπει νὰ ἔχῃ ἴδιον δῶρον ἐν μικρῷ κιβωτίῳ, διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ συμπράττῃ αὐτενεργῶς, καὶ ἑπομένως δὲν ἐκτελεῖται τὸ σκοπούμενον. Ἐπειδὴ ὅμως πολλὰ εἶναι τὰ εἴδη τῶν παιγνίων καὶ τῶν ἐργασιῶν, δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ καταγίνωνται τὰ παιδία εἰς ἕκαστον τούτων πλέον τῆς ἡμισείας τὸ πολὺ ὥρας, διὰ νηπιακὸν κῆπον ἐννενήκοντα παιδίων ἀρκοῦσι τριάκοντα κιβώτια ἑκάστου δώρου, ἅτινα τὰ παιδία, διαιρούμενα κατὰ τὴν ἡλικίαν των εἰς τρία τμήματα, ἀπὸ 3-5 ἐτῶν, 5-6 ἐτῶν καὶ 6-7 ἐτῶν, ἀλληλοδιαδόχως μεταχειρίζονται.

Β'. Δῶρον

Σφαῖρα, κύλινδρος καὶ κύβος

Ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς τ' ἄγνωστα προβαίνοντες, εὑρίσκομεν ἐν τῷ κιβωτίῳ τοῦ β'. δώρου σφαῖραν πάλιν, ἰσομεγέθη τῇ πρώτῃ, ἀλλὰ ξυλίνην, ἧς τὸ παιδίον, ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὴν μαλλίνην, διδάσκεται τὰς ἰδιαζούσας ἰδιότητας. Ἀλλὰ πρὸς τῇ σφαίρᾳ ὑπάρχει καὶ νέον ἐν τῷ κιβωτίῳ ἀντικείμενον, ὁμοιάζον τῇ σφαίρᾳ ὡς πρὸς τὸ χρῶμα καὶ τὴν ὕλην, ὅλως ἀντίθετον δὲ αὐτῇ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ὡς πρὸς τὴν πολλαπλότητα τῶν ἐπιφανειῶν, τῶν γωνιῶν, ἀκμῶν καὶ κορυφῶν. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ κύβος ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν ἠρεμίαν καὶ στασιμότητα, ἐν ᾧ ἡ σφαῖρα εἶναι τὸ σύμβολον τῆς κινήσεως καὶ τῆς δράσεως.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἀντιθέτων τούτων σχημάτων, τρίτον εὑρίσκει καὶ

1 Τὰ ᾄσματα ταῦτα, λίαν ἐπιτυχῶς ἐξελληνισθέντα ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν μουσικοῦ καὶ ποιητοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Κατακουζηνοῦ, ἐκδοθήσονται ὅσον οὔπω.

νέον πάλιν σχῆμα ὁ παῖς ἐν τῷ αὐτῷ κιβωτίῳ, τὸν κύλινδρον, ὅστις ὡς συμμετέχων τῆς τε σφαίρας, διὰ τῆς καμπύλης αὐτοῦ ἐπιφανείας, δι' ἧς, ὡς ἐκείνη κινεῖται, καὶ τοῦ κύβου διὰ τῶν δύο αὐτοῦ ἑδρῶν καὶ ἀκμῶν, δι' ὧν ὡς ἐκεῖνος, ἠρεμεῖ, ἀποτελεῖ τὸ μεσάζον μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέσεων τούτων. Νέα ᾄσματα συνοδεύουσι καὶ τὰ διὰ τοῦ δευτέρου δώρου παίγνια, ἅτινα ποικίλλονται μάλιστα ἐκ τοῦ ὅτι τὰ σχήματα ταῦτα περιστρεφόμενα διὰ μίτου ἢ λεπτῶν ξυλίνων ῥάβδων, μεταβάλλονται. ὅπερ διεγείρει σπουδαίως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μικρῶν, ἐξεγεῖρον, ἰδιαζόντως, τὴν παρατηρητικὴν αὐτῶν δύναμιν.

Οὕτως ἡ σφαῖρα περιστρεφομένη, ἕνεκα τῆς μιᾶς αὐτῆς καμπύλης ἐπιφανείας, δὲν μεταβάλλεται. Ἀλλ' ὁ κύλινδρος δεικνύει τὴν σφαῖραν, ὁ δὲ κύβος, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν κύλινδρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ κῶνον ἀνεστραμμένον καὶ ἐκ τρίτου διπλοῦν κῶνον. Ἐκ τῶν ἀντιθέσεων προκύπτει σαφήνεια τῆς ἐπόψεως διὰ τὰς αἰσθητικὰς ὅσον καὶ διὰ τὰς πνευματικὰς ἀντιλήψεις. Αἱ δ' ἀντιθέσεις αὗται, ὡς καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν σχημάτων, προκαλοῦσιν ἐν πρώτοις τὴν σύγκρισιν, εἶτα τὴν παρατήρησιν καὶ ἀντίληψιν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν σχημάτων καὶ τέλος τὴν κατὰ τοὺς διαφορωτάτους τρόπους γνῶσιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

Διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς τελευταίας ταύτης ἀρχῆς ὁ Φρόβελ ἀνεῦρε καὶ ἄλλον σπουδαιότατον νόμον, τὸν τῆς ἐξαντλήσεως τῶν σημείων καὶ τῶν τρόπων τῆς ἐπαφῆς τῶν διαφόρων σωμάτων, ὃν αὐτὸς ἐπιτυχῶς ἐφήρμοσεν εἰς ὅλα τὰ ἀντικείμενά του καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς μαθήσεως ἀκόμη, καὶ ἰδίως τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν γεωμετρίαν. Διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς, ὁ παῖς γνωρίζει ἐντελῶς τ' ἀντικείμενά του, ἢ τοὺς ἀριθμούς, ἢ τὰ σχήματα, ἢ τὰς ἰδέας του καὶ τοὺς διαφόρους τρόπους, καθ' οὓς δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτά, δι' οὗ διευκολύνεται σπουδαίως εἰς τοὺς πολυειδεῖς συνδυασμοὺς τῶν τε ὑλικῶν καὶ καὶ τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, καὶ ἑπομένως εἰς ἁπάσας τὰς ἐλευθέρας αὐτοῦ παραγωγάς.

Μόνον ὅταν γνωρίσῃ κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ φέρῃ εἰς ἐπαφὴν δύο π.χ. ἢ πλειότερα ἀντικείμενα, ἢ σχήματα, ἢ ἀριθμούς, ἢ φράσεις, ἢ καὶ ἰδέας, γνωρίζει ταῦτα καλῶς καὶ δύναται νὰ κάμνῃ ἐλευθέραν καὶ πλήρη αὐτῶν χρῆσιν, ἐν ᾧ ἄλλως κατὰ τύχην μόνον καὶ δοκιμάζων προβαίνει εἰς συνδυασμούς, ἢ καὶ ὅλως ἀδυνατεῖ νὰ συνδυάσῃ τι οἴκοθεν.

Ἡ νεωτέρα διδακτικὴ παρεδέχθη τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀριθμητικῆς, δι' ἧς οὕτω εὐκολώτερον καὶ τερπνότερον διδάσκεται νῦν τὸ πρότερον τοσούτῳ ξηρὸν τοῦτο εἰς τοὺς παῖδας μάθημα. Οὕτω διδάσκεται π. χ. ὁ παῖς, ὅτι τὸ 2 εἶναι $= 1+1$, τὸ 3 $= 1+1+1$, ἀλλὰ καὶ $1+2$, ἀλλὰ καὶ $2+1$· τὸ 4 $= 1+1+1+1$, ἀλλὰ καὶ $1+3$ καὶ $2+2$ καὶ $3+1$· τὸ 5 $= 1+1+1+1+1$, ἀλλὰ καὶ $1+4$ καὶ

2+3 καὶ 3+2 καὶ 4+1, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τοῦ δέκα, ὡς πρώτης βάσεως, καθ' ὅσον κατὰ τὰς λοιπὰς δεκάδας τὰ αὐτὰ πάντοτε ἀκριβῶς ἐπαναλαμβάνονται· ὅθεν ὁ παῖς ἀλανθάστως γνωρίζων κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἀριθμούς του μέχρι τοῦ δέκα, εὐκόλως προβαίνει καὶ εἰς τὰς λοιπὰς δεκάδας. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο βαθμηδὸν μόνον γίνεται, ἐπὶ τῇ ὀρθοτάτῃ βάσει τοῦ ρητοῦ «ὀλίγα ἀλλὰ καλά».Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, συμφώνως πρὸς τὰ Φροβελιανὰ δῶρα, ἡ ἀριθμητικὴ προβαίνει ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τμήματι μέχρι τοῦ 30· ἐν τῷ α' τμήματι μέχρι τοῦ 40 ἢ 50· ἐν τῷ β'. τμήματι μέχρι τοῦ 100, ἐν τῷ γ'. τμήματι μέχρι τοῦ 1000 καὶ ἐν τῷ δ' τμήματι εἰς ἅπαντας τοὺς λοιποὺς ἀριθμούς. Εἰς τοὺς θεωροῦντας τοῦτο ὡς βραδυπορίαν καὶ καθυστέρησιν τῆς ἐν τῇ μαθήσει προαγωγῆς τῶν παιδίων, παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην, οὐ μόνον θετικώτερον προβαίνουσιν εἰς τὴν ἐντελῆ οἰκειοποίησιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀριθμητικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς πράξεις ὁμοῦ, καὶ αὐτὰ τὰ κλάσματα ταχύτερον εἰσάγονται, καθ' ὅσον καὶ μέχρι τοῦ δέκα καὶ μέχρι τῶν περαιτέρω δεκάδων προβαίνουσιν ἀσκούμενα εἰς τὰς τέσσαρας πράξεις καὶ τὰ κλάσματα συγχρόνως, ὡς κατωτέρω ἐν ἐφαρμογῇ τῶν κύβων θέλει καταδειχθεῖ. Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα, πῶς ὁ Φροέβελ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐφήρμοσεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφήν, τὴν γραμματικὴν καὶ τὰς γλωσσικὰς ἐν γένει ἀσκήσεις, τὴν πραγματογνωσίαν, τοπογραφίαν ἢ πατριδογραφίαν, ἢ καὶ τὴν γεωγραφίαν ἐν γένει, καὶ εἰς ὅλας ἐν συνόλῳ τὰς εἰς τὰ παιδία διδασκομένας γνώσεις καὶ ἐπιστήμας. Παρήγορον μόνον εἶναι καὶ βέβαιον, ὅτι ἡ νεωτέρα διδακτικὴ ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀρχάς του εἰς πολλοὺς τῶν ρηθέντων κλάδων, καὶ ἐπομένως ἤρχισεν ἤδη ἐν πολλοῖς ἡ πραγματοποίησις τῆς εὐχῆς τοῦ νὰ μεταρρυθμισθῇ σύμπασα ἡ διδασκαλία κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Φροβελιανῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν.

Οὕτω καὶ ἐν τῷ β'. δώρῳ, ὡς πρὸς τὴν ἐπαφὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένων τριῶν θεμελιωδῶν σχημάτων, ἡ σφαῖρα δύναται ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας ν' ἅπτηται τοῦ κυλίνδρου, α' καμπύλη ἐπιφάνεια μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν, β' ἕδρα μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν καὶ μάλιστα ἄνω ἕδρα καὶ κάτω ἕδρα, καὶ γ' ἀκμὴ μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν, καὶ τοῦτο ἄνω ἀκμὴ δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ κάτω ἀκμὴ δεξιὰ πάλιν καὶ ἀριστερά. Καθ' ὕψος δὲ δύναται ἡ σφαῖρα ν' ἅπτηται διὰ τῆς καμπύλης ἐπιφανείας τὴν ἄνω ἕδραν τοῦ κυλίνδρου, ἱσταμένη ἐπ' αὐτῆς, ἐν ᾧ ὁ κύλινδρος δὲν ἵσταται ἐπὶ τῆς σφαίρας, ἕνεκα τῆς μετακινουμένης ἐπιφανείας της. Ἐκ τούτου πηγάζουσι τερπνότατα διὰ τὰ παιδία παίγνια ἰσορροπίας, ἐὰν πρὸς στιγμὴν κατορθωθῇ νὰ σταματήσῃ ὁ κύλινδρος ἐπὶ τῆς σφαίρας, ὅπερ δυσχερέστερον ἀκόμη καθίσταται ἐὰν θελήσωσι νὰ στηρίξωσι τὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν τοῦ κυλίνδρου

ἐπὶ τὴν τῆς σφαίρας. Ὁ κύβος ἅπτεται τῆς σφαίρας ἐπὶ εὐθέως ἐπιπέδου ἕδρα μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν καὶ ἀκμὴ μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν. Ἀλλὰ κορυφὴ μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν παράγει πάλιν παίγνια ἰσορροπίας, πρὸς ἃ τὰ παιδία ᾄδουσι χλευάζοντα τὸν ἀδέξιον κύβον, διότι θέλει νὰ σταθῇ μ' ἕνα πόδα καὶ δὲν δύναται. Προθύμως δὲ μιμοῦνται ταῦτα καὶ τὰ ἴδια παιδία, διασκεδάζοντα καὶ προσπαθοῦντα νὰ ἀνευρίσκωσι τὴν ἰσορροπίαν τοῦ ἰδίου σώματος αὐτῶν. Ἐν τῷ ὕψει πάλιν ἡ μὲν σφαῖρα ἵσταται ἀνέτως ἐπὶ τῶν ἑδρῶν τοῦ κύβου, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ κύβος ἐπὶ τῆς σφαίρας. Ὁ κύβος τέλος μετὰ τοῦ κυλίνδρου εὐκολώτερον ἅπτονται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, πλὴν τῆς καμπύλης ἐπιφανείας τοῦ κυλίνδρου, ἐφ' ἧς δὲν ἵσταται ὁ κύβος. Ἐπίσης τέρπει τὰ παιδία ἡ προσέγγισις τῶν τριῶν τούτων σωμάτων ὁμοῦ, δι' ὧν σχηματίζουσι τὰ σύμβολα τῶν Φροβελιανῶν, θέτοντα τὸν κύλινδρον ἐπὶ τοῦ κύβου καὶ τὴν σφαῖραν ἐπὶ τοῦ κυλίνδρου, δι' ὧν ἐκοσμήθη ἐσχάτως καὶ αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ Φροέβελ.

Γ'. Δῶρον

Ὁ τετμημένος κύβος

Διὰ τοῦ β'. δώρου ὁ παῖς παίζων ἐγνώρισε τὸν κύβον καὶ ἐδιδάχθη τὰ κατ' αὐτόν, ἀλλὰ τὸ γ'. δῶρον ἐπιφυλλάσσεται νὰ διδάξῃ αὐτῷ πλειότερα ἀκόμη περὶ αὐτοῦ. Αὐτὸ τὸ κιβώτιον τοῦ γ'. δώρου εἶναι πάλιν κύβος, ἀλλὰ μεγαλήτερος, περιέχει δὲ μικρότερον κύβον καὶ τοῦτον τετμημένον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἑπομένως διαιρούμενον εἰς ὀκτὼ πολὺ μικροτέρους κύβους. Ὁμοιάζει λοιπὸν ὁ νέος του κύβος μὲ τὸν προηγούμενον, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, τὰς ἕδρας, τὰς ἀκμάς, τὰς κορυφάς, τὸ χρῶμα καὶ τὴν ὕλην, διότι εἶναι ξύλινος ὡς ἐκεῖνος. Νέον δὲ παρατηρεῖ ἐπ' αὐτοῦ τὸ μέγεθος, διότι διαφόρων μεγεθῶν κύβους ἔχει ἐνώπιόν του καὶ ἑπομένως καὶ διαφόρου βάρους, ὅπερ ἐννοεῖ εὐκόλως, ἐὰν εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖράς του θέσωμεν κύβους διαφόρου μεγέθους. Ἐντελῶς νέα δὲ παρίσταται εἰς τὸν παῖδα ἡ τομή. Τὰ μέχρι τοῦδε παίγνιά του, σφαῖρα, κύλινδρος καὶ κύβος ἦσαν ὁλόκληρα σώματα· ἤδη ἔχει ἐν τῷ κιβωτίῳ του κύβον τετμημένον. Τὸν ὁδηγοῦμεν δὲ νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ κύβος του ἀπαρτίζει ὀκτὼ μικροὺς κύβους, ἐὰν ἅπαξ κοπῇ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, κατὰ μῆκος, κατὰ πλάτος καὶ καθ' ὕψος· δηλ. ὄπισθεν πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἤτοι καθέτως, ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, ἤτοι ὁριζοντίως καὶ ἐν τῷ μέσῳ. Οὕτω λοιπὸν οἱ ὀκτὼ κύβοι του χρησιμεύουσιν αὐτῷ ὡς τερπνὴ ἄσκησις διευθύνσεων, κινήσεων, ἀριθμητικῆς καὶ μαθηματικῶν ἐν γένει σχημάτων. Διότι τέμνει τὸν κύβον του εἰς δύω τμήματα, ἀνὰ τέσσαρας κύβους, δεξιά, ἀριστερά, ἔμπροσθεν, ὄπισθεν, κάτω καὶ ἄνω. Παίζων δὲ διδάσκεται ὅτι ἕκαστον τῶν τοιούτων τμημάτων τοῦ κύβου του εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου κύβου καὶ ὅτι δύο ἥμισυ ἀποτελοῦσι πάλιν τὸν ὁλόκλη-

ρον κύβον. Ἕκαστον ἥμισυ ὑποδιαιρεῖ ἐκ νέου εἰς ἡμίση καὶ ἀποτελεῖ οὕτω τέσσαρα τέταρτα τοῦ ὅλου κύβου, δι' ὧν διδάσκεται, ὅτι δύω τέταρτα ἀποτελοῦσιν ἓν ἥμισυ τοῦ κύβου, καὶ τέσσαρα τέταρτα τὸν ὁλόκληρον πάλιν κύβον. Οὕτω προβαίνει καὶ εἰς τὰ ὄγδοα μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε εὐχαρίστησιν καὶ εὐκολίαν, διότι οὐδεμίαν παρέχει αὐτῷ δυσκολίαν ἡ ἄσκησις αὕτη, καθ' ὅσον δὲν διδάσκεται ταῦτα πάντα θεωρητικῶς, ἀλλ' ἐμπειρικῶς, χειριζόμενος τοὺς κύβους, διαιρῶν, ὑποδιαιρῶν καὶ ἀνασυνθέτων αὐτοὺς ὁ ἴδιος. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θέτει τοὺς κύβους ἀνὰ τετράπλευρα διαφόρων μεγεθῶν, π. χ. δύο μικροὺς κύβους μεμονωμένους, τέσσαρας ἄλλους ὁμοῦ καὶ τοὺς δύο τελευταίους παρακειμένους καθέτως ἢ ὁριζοντίως. Τὰ αὐτὰ ἐν σχήματι ρόμβου, τὰ αὐτὰ καθ' ὕψος. Συνάμα προσθέτει, ἀφαιρεῖ, πολλαπλασιάζει καὶ διαιρεῖ αὐτούς, ὡς ὁλοκλήρους καὶ ὡς κλάσματα καὶ οὕτω ἀσκεῖται μὲ τοὺς ὀκτὼ τοῦ κύβους εἰς τὰς τέσσαρας πράξεις καὶ τὰ κλάσματα. Καὶ εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς ὁδηγεῖται δι' αὐτῶν, δηλ. μανθάνει, ὅτι δύναται νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ θέτων αὐτοὺς πλησίον ἀλλήλων ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, ἕδραν μὲ ἕδραν, ἀκμὴν μὲ ἀκμὴν καὶ ἕδραν μὲ ἀκμήν· ἔτι δὲ ὑπερκειμένους ἀλλήλων, ἕδραν μὲ ἕδραν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀκμὴν μὲ ἀκμήν. Ἀφ' οὗ ἐδιδάχθη πῶς δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς κύβους του, ὁδηγεῖται καὶ νὰ σχηματίζῃ δι' αὐτῶν διάφορα σχήματα, ἅτινα καλλαισθητικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ ὀνομάζει, ὅταν εἶναι ἁπλῶς σύμμετροι καὶ κανονικοὶ συνδυασμοί, βιωτικὰ δὲ ὅταν παριστῶσιν ὑλικόν τι ἀντικείμενον, θρανίον, κλίνην, οἰκίαν, μνημεῖον, κλίμακα κτλ. ἅτινα ἅπαντα συνοδεύει μὲ χαριέστατα ᾄσματα. Ταῦτα δὲ παρέχουσι καὶ ποικίλην ἀφορμὴν ἀναπτύξεως καὶ πραγματογνωσίας, οἷον ὅταν κατασκευάζῃ θρανίον γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι ταῦτα, τίς τὰ κατασκευάζει ποῦ τὰ μεταχειριζόμεθα κτλ.

Μεταξὺ τῶν πολυειδῶν διὰ τῶν μικρῶν κύβων παιγνίων καὶ ἀσκήσεων αἵτινες ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ πέμπτου καὶ ἕκτου ἀκόμη ἔτους δύνανται νὰ ὠφελῶσι καὶ νὰ τέρπωσι τὰ παιδία, δύναται νὰ προστεθῇ ἡ ἄσκησις τῆς χειρός, ὅταν τὸ νήπιον ὁδηγεῖται ἀλληλοδιαδόχως νὰ κρατῇ τοὺς κύβους του διὰ τῶν διαφόρων δακτύλων καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ λεπτολόγος καὶ περιττὴ ἡ καταγραφὴ τῶν ἄνω ὁδηγιῶν· διὰ νὰ κρίνωμεν τ' ἀφορῶντα τὴν μικρὰν ἡλικίαν, πρέπει νὰ δυνάμεθα νὰ καταβιβάζωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν βαθμῖδα τῆς ἀντιλήψεως τῶν μικρῶν μας, καὶ μάλιστα τῶν μετὰ κόπου μόνον ἀντιλαμβανομένων, νὰ μὴ διατρέχωμεν δὲ οὐδὲν τῶν χρησιμευόντων εἰς τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν· τότε μόνον εἴμεθα ἀληθῶς ὠφέλιμοι εἰς αὐτά, συντελοῦντες σκοπίμως καὶ μετὰ στοργικῆς μερίμνης εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀφύπνισιν καὶ ἐξέγερσιν τῶν νεκρῶν αὐτῶν ψυχῶν.

Δ'. Δῶρον

Αἱ πλίνθοι

Τὸ τέταρτον δῶρον κύβον πάλιν περιέχει τετμημένον, ἀλλ' ἅπαξ μόνον κατὰ μῆκος καὶ τρὶς κατὰ πλάτος, οὐδόλως δὲ καθ' ὕψος, ἐξ οὗ ἀντὶ μικρῶν κύβων προκύπτουσιν ὀκτὼ πλίνθοι, αἵτινες νέον πάλιν παρέχουσιν εἰς τὸν παῖδα παίγνιον διὰ τοῦ νέου σχήματος καὶ τῶν νέων ἀναλογιῶν τῶν ἑδρῶν καὶ τῶν ἀκμῶν. Διότι ἐν ᾧ τοῦ κύβου αἱ ἀκμαὶ καὶ ἕδραι εἶναι ὅλαι ἴσαι, ἡ πλίνθος ἀνὰ δύω ἔχει διαφόρου μήκους καὶ πλάτους, εἰς ὃ ἰδίως συνίσταται τὸ ἰδιάζον τοῦ δώρου τούτου. Τὸ κυβικὸν σχῆμα τοῦ κύβου δὲν εἶναι κατάλληλον νὰ δώσῃ εἰς τὸν παῖδα καθαρὰν ἐντύπωσιν τῶν ἀναλογιῶν τοῦ μήκους, τοῦ πλάτους ἢ τοῦ ὕψους, ὅπερ παριστᾷ ὁ ἴδιος διὰ τῆς κατὰ μῆκος ἢ πλάτος ἢ ὕψος παραθέσεως αὐτῶν. Ἡ πλίνθος ὅμως ἔχει δύω πλατυτέρας καὶ ἐπιμήκεις ἕδρας, δύο στενὰς καὶ μακρὰς καὶ δύο στενὰς καὶ βραχείας, καὶ ἑπομένως παριστᾷ αὐτὴ ἡ ἰδία τὰς διαφόρους ταύτας ἀναλογίας. Ἕνεκα δὲ τοῦ μήκους αὐτῆς καὶ πάντα τὰ δι' αὐτῆς ἀπαρτιζόμενα σχήματα γίνονται ἐπιμήκη, ὑψηλότερα, καὶ ἑπομένως ὀλιγώτερον βαρέα τῶν κυβικῶν, καὶ καλλιτεχνικώτερα. Κατὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς τῶν πλίνθων, παρατηρεῖ ὁ παῖς, ὅτι ἐπειδὴ αἱ ἕδραι εἶναι διάφοροι, διαφέρουσι καὶ τὰ σχήματα, ὡς πρὸς τὴν διάφορον ἐπαφὴν τούτων. Οὕτω πλατεῖα ἕδρα πρὸς πλατεῖαν ἕδραν, στενὴ μακρὰ πρὸς στενὴν μακράν, καὶ στενὴ βραχεῖα πρὸς στενὴν βραχεῖαν, ἀλλὰ καὶ στενὴ μακρὰ πρὸς στενὴν βραχεῖαν, στενὴ μακρὰ πρὸς πλατεῖαν καὶ στενὴ βραχεῖα πρὸς πλατεῖαν ἕδραν, διάφορα παράγουσι σχήματα. Τὰ αὐτὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀκμάς, διότι καὶ αὗται διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ μῆκος. Ἕνεκα τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν ἑδρῶν τῆς πλίνθου καὶ ἡ χρῆσις ταύτης εἶναι διάφορος, διότι ὁ μὲν κύβος ἵσταται ἀδιαφόρως ἐφ' ὅλων τού τῶν ἑδρῶν, ἐν ᾧ ἡ πλίνθος κεῖται ἐπὶ τῆς πλατείας ἕδρας, κάθηται ἐπὶ τῆς στενῆς καὶ μακρᾶς καὶ ἵσταται ἐπὶ τῆς στενῆς καὶ βραχείας. Καὶ διὰ τῶν πλίνθων πάλιν ἀσκεῖται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ὁ παῖς, ὡς καὶ εἰς τὰ μαθηματικὰ σχήματα· ἔτι δὲ ἀποτελεῖ δι' αὐτῶν πολυειδῆ καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα. Ταῦτα δὲ καθίστανται πλουσιώτερα καὶ τελειότερα ὅταν ἑνωθῶσι τὸ γ' καὶ τὸ δ' δῶρον, δηλ. οἱ κύβοι καὶ αἱ πλίνθοι, ὅτε καὶ αἱ ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις προβαίνουσι μέχρι τοῦ δεκαέξ καὶ τῶν δεκάτων ἕκτων, καὶ τὰ μαθηματικὰ σχήματα γίνονται ποικιλώτερα, ἀλλὰ ταῦτα ἁρμόζουσι μᾶλλον διὰ παιδία ἀπὸ τοῦ ε'. μέχρι τοῦ η'. ἔτους.

Ε'. Δῶρον

Ὁ μέγας τετμημένος κύβος

Καθ' ὅσον ἡ ἡλικία προβαίνει καὶ τὰ παίγνια, δηλ. τ' ἀντικείμενα τῆς ἀσκήσεως, καθίστανται ποικιλώτερα καὶ πολυπλοκώτερα.

Οὕτω τὸ ε'. δῶρον κύβον πάλιν περιέχει, ἀλλὰ πολὺ μεγαλήτερον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἰς τὸν παῖδα, τετμημένον δὲ δὶς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐξ οὗ προκύπτουσιν 27 μικροὶ κύβοι. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦ δώρου τούτου, ὅπερ κυρίως εἶναι ἐξακολούθησις τοῦ γ' δώρου, δηλ. τῶν ὀκτὼ μικρῶν κύβων, δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ μεγέθους, εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ εἰς τὸ διπλοῦν τῆς τομῆς. Ἐνταῦθα καὶ νέαν τομὴν βλέπει, δι' ἧς τρεῖς μικροί του κύβοι τέμονται διαγωνίως εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ ἀποτελοῦσιν οὕτω, ὅλως νέα δι' αὐτὸ σχήματα, δηλ. τρίγωνα· ἄλλοι δὲ τρεῖς, δύω φέρουσιν διαγωνίους τομάς, δι' ὧν ἀποτελοῦσι τέσσαρα μικρότερα τρίγωνα. Διὰ τούτων δὲ σαφέστερον ἔτι παρίσταται ἐνώπιόν του τὸ κλάσμα· διότι εἶδε μέν, ὅτι οἱ ὀκτὼ μικροί του κύβοι ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ ὁλόκληρον μεγαλήτερον κύβον, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἶναι πάλιν ὁλόκληρος κύβος, ἐν ᾧ ἐν τῷ ε'. δώρῳ τὰ μεγάλα τρίγωνά του μένουσι διαρκῶς ἡμίση τοῦ κύβου καὶ τὰ μικρά, τέταρτα αὐτοῦ. Καὶ ἕτερον νέον περιέχει εἰς τὸν παῖδα τὸ ε'. δῶρον· ἐν ᾧ τὰ διὰ τοῦ γ'. καὶ τοῦ δ'. δώρου σχήματα εὐθύγραμμον μόνον εἶχον διεύθυνσιν, καὶ ἠναγκάζετο νὰ θέτῃ ρομβοειδῶς τὸν κύβον διὰ ν' ἀποτελέσῃ τὰ πλαγιόγραμμα, νῦν διὰ τῶν τριγώνων τοῦ ε'. δώρου, εἰσάγεται εἰς τὴν πλαγίαν γραμμήν, δι' ἧς τὰ σχήματά του τελειότερα ἀκόμη καθίστανται. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὸ πλουσιώτερον ὑλικὸν τοῦ ε'. δώρου καθιστᾷ καὶ τὰς ἀριθμητικὰς καὶ μαθηματικὰς ἀσκήσεις ποικιλωτέρας καὶ δυσκολωτέρας, πλουσιώτερα δὲ καὶ ἀφθονώτερα τὰ δι' αὐτοῦ βιωτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σχήματα. Ὅθεν καὶ εὐκόλως παρατηρεῖται, ὅτι τὸ δῶρον τοῦτο, ὡς καὶ τὰ δύο ἑπόμενα αὐτοῦ, δὲν εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν μικρὰν νηπιακὴν ἡλικίαν, δὲν πρέπει δὲ νὰ λείπωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν παίδων ἀπὸ ἕξ μέχρι δέκα καὶ δώδεκα ἐτῶν. Πρέπει καὶ πάλιν νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα ὅ,τι δὲν δυνάμεθα ἀρκούντως νὰ ἐνθυμίσωμεν καὶ νὰ συστήσωμεν, ὅτι πάντα τ' ἀνωτέρω περὶ τῶν δώρων ἀναφερόμενα θεωρήματα, δηλ. τὰ περὶ τῶν μαθηματικῶν σχημάτων κτλ. οὐδόλως πρέπει νὰ μεταδίδωνται εἰς τὸν παῖδα ὡς μάθημα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁδηγῆται ὁ παῖς νὰ εὑρίσκῃ ἁπάσας τὰς ἀνωτέρω ἀληθείας διὰ τοῦ μετὰ τῶν ἀντικειμένων τούτων παιγνίου του. Οὕτω μόνον μετὰ τέρψεως καὶ προθυμίας καὶ ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος, οἰκειοποιεῖται ταῦτα καὶ διαφυλάττει τὰς διὰ τοῦ μέσου τούτου βαθέως ἐρριζωθείσας γνώσεις του ταύτας σταθερῶς καὶ ἀνεξαλείπτως, ὡς ἀσφαλῆ βάσιν, ἐφ' ἧς προθύμως καὶ θετικῶς οἰκοδομεῖ τὸ περαιτέρω οἰκοδόμημα τῆς ἐναρμονίου αὐτοῦ ἐκπαιδεύσεως.

(ἀκολουθεῖ)

Αἰκατερίνη Λασκαρίδου

ΠΕΡΙ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν σχολικῶν διακοπῶν τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1883-84 ἐπεσκέψάμεθα καὶ ἡμεῖς τὴν Νικόπολιν, περὶ ἧς πολλὰ καὶ λόγου ἄξια ἔγραψαν ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ Conversations-Lexicon (Leipzig 1877) ἀναγινώσκομεν τάδε: «Νικόπολις (Ἄκτιον) ἐν τῇ ἀρχαιότητι πόλις ἐπὶ τοῦ ΝΔ τῆς Ἠπείρου 7 χιλιόμετρα προςαρκτίως τῆς νῦν Πρεβέζης, ἔναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκτίου ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἱδρυθεῖσα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αὐτόθι κατὰ τοῦ Ἀντωνίου νίκης. Ὁ Αὔγουστος ᾠκοδόμησεν αὐτόθι ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἵδρυσε πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος πανηγυρικοὺς ἀγῶνας. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἀνέδειξε τὴν πόλιν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν μέρει παρήκμασεν. Διαπορθηθεῖσα ὑπὸ τῶν Γότθων ἠνωρθώθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὅμως ἐξηφανίσθη ἐκ τῆς ἱστορίας. Τὰ θέας ἄξια ἐρείπια (τουτέστιν ὀχυρώματα, δύο θέατρα, ὑδραγωγεῖον καὶ στάδιον) καλοῦνται νῦν Παλαιοπρέβεζα»[1]. Ταῦτα μὲν τὸ Conversations lexicon· ἐν δὲ τῇ Real—Encyclopaedie des classischen Altertums von Pauly, Stuttgart 1848, ἀναγινώσκονται τάδε: «Νικόπολις ἐπὶ τῆς ΝΔ ἄκρας τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἀμπρακικοῦ κόλπου (Στράβ. VII, 325) κατέναντι τῆς πόλεως Ἀκτίου, ἣν ὁ Στράβων αὐτόθι καὶ Χ, 451 θεωρεῖ ὡς προάστειον τῆς Νικοπόλεως, ὅθεν καὶ Ἀκτία Νικόπολις καλεῖται, ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου θεμελιωθεῖσα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης καὶ ἐπὶ γλώσσης γῆς μόνον 12 σταδίων πλάτος ἐχούσης, ἥτις ἐχώριζε τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ λιμένος πρὸς τὴν ἐκτὸς θάλασσαν, Στράβ. VII, 324, Χ, 450, Δίων Κάσσ. ΧΙΙ, 51 καὶ Συετώνιον ἐν βίῳ Αὐγούστου Ι, 1. Ἔσχε δὲ ἐνοίκους ἀπὸ τοῦ Ἀνακτορίου, Ἀμπρακίας κλπ. καὶ Αἰτωλοὺς Στράβ. ἔνθ. ἀνωτ. VII, 325 Παυσαν. V, 23, πιθανῶς δὲ καὶ Ρωμαίους, ἐπειδὴ οὐ μόνον ἐλευθέρα πόλις καλεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀποικία· ἴδ. Πλίν. IV, 1, 2 καὶ Τακίτου Χρον. V, 10. Ἡ πόλις ἐγένετο ἀντὶ τῶν Δολόπων δεκτὴ εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον Παυσαν. Χ, 8 «βασιλεὺς δὲ Αὔγουστος μετεῖναι καὶ *Νικοπολίταις τοῖς πρὸς τῷ Ἀκτίῳ* συνεδρίου τοῦ Ἀμφικτυόνων ἠθέλησεν». Ὁ Αὔγουστος ἐθεμελίωσεν αὐτόθι οὐ μόνον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπί τινος παρακειμένου λόφου, ἀλλὰ καὶ πανηγυρικοὺς ἀγῶνας ἔστησε πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ ἀνὰ πενταετίαν· ἴδ. Στράβ. ἔνθ. ἀνωτ. καὶ Συετώνιον ἐν βίῳ Αὐγούστου ΙΙ, 2. Ἐμπορία καὶ ἁλιεία ἦτο ἡ κυριω-

[1] Τὰ ἐρείπια τῆς Νικοπόλεως παρὰ τὸν Στράβωνα Ζ'. σ. 324 καὶ Δίωνα Κάσσιον Ι, 12 περιγράφουσι καὶ οἱ κ. κ. Leake, Northern Greece vol. I p. 185 seq· καὶ λοιποί, ὧν παρακατιόντες ποιούμεθα μνήμην.—

δευτέρα ἀσχολία τῶν κατοίκων χάριν βιοπορισμοῦ. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ὕψωσεν αὐτὴν εἰς πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου (πρβλ. Ἱεροκλ. σ. 651), ἀλλ' ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν μέρει παρήκμασεν, ὅθεν ἀνιδρύθη ὑπὸ τούτου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρβλ. καὶ Πτολεμ. Γ'. 14, 15, Η'. 10, 12 καὶ Στέφαν. Βυζάντ. 495. Νῦν ἐπονομάζεται *Παλαιοπρέβεζα* κειμένη ὀλίγον τι νοτίως τῆς Πρεβέζης. ἐπ' αὐτῆς τῆς ἄκρας, ἧς τὸ μὲν ἐξωτερικὸν μέρος σχηματίζεται ὑπὸ τοῦ λιμένος Κομάρου, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λιμένος Βαθέος μετ' ἀξιομνημονεύτων ἐρειπίων, ἅτινα περιγράφει ὁ Λὴκ (Leake, Northern Greece vol. I. p. 185 sequ) καὶ ὁ Wolf (Journal of Geographic Soc vol. III, p. 92, seq). Ἡ Νικόπολις λοιπὸν πόλις τῆς Ἠπείρου ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου κατὰ τὴν ΝΑ ἄκραν ἐκείνης ἔναντι τοῦ ἐν Ἀκαρνανίᾳ Ἀκτίου ἀκρωτηρίου ἐκτίσθη ἔτει 31 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου πρὸς ἐπιλάμπρυνσιν καὶ μνήμην τῆς νίκης, ἣν αὐτόθι ἤρατο κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Καὶ τὸ μὲν ἔσχατον ἄκρον τοῦ ἠπειρωτικοῦ Ἀκτίου κατέχεται νῦν ὑπὸ τῆς πόλεως Πρεβέζης, ἡ δὲ Νικόπολις κεῖται 3 μίλια πρὸς τὸ βόρειον τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπὶ χθαμαλοῦ ἰσθμοῦ χωρίζοντος τὸ Ἰόνιον πέλαγος τοῦ Ἀμπρακικοῦ κόλπου. Ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ αὐτοῦ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ Αὔγουστος πρὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης. Ἡ ἰδία αὐτοῦ σκηνὴ ἦτο ἐμπεπηγμένη ἐπὶ ὑψώματος εὐθὺς ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ, ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἀμφότερα τήν τε ἐκτὸς πρὸς τοὺς Παξοὺς θάλασσαν καὶ τὸν Ἀμπρακικὸν κόλπον ἐξ ἴσου καὶ τὰ πρὸς τὴν Νικόπολιν μέρη. Ἐνίσχυσε δὲ τὸ στρατόπεδον καὶ ἥνωσεν αὐτὸ δι' ὀχυρώματος πρὸς τὸν ἔξω λιμένα τὸν καλούμενον Κόμαρον (Δίων. Κασσ. I, 12). Μετὰ τὴν μάχην περιφράξας διὰ λίθων τὴν τοποθεσίαν, ἐν ᾗ εἶχε στηθῇ ἡ ἰδία αὐτοῦ σκηνή, ἐκόσμησεν αὐτὴν διὰ ναυτικῶν τροπαίων, καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῷ ᾠκοδομήσατο ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἀνοικτὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἴδ. Δίωνα Κάσσ. ἔνθ. ἀνωτέρω. Κατὰ δὲ τὸν Συετώνιον (ἐν Αὐγ. βίῳ 18) ἀνέθηκε τὴν θέσιν ταύτην τῷ Ποσειδῶνι καὶ τῷ Ἄρει. Ἡ πόλις συνῳκίσθη ὑπὸ κατοίκων εἰλημμένων ἐκ τῆς Ἀμπρακίας, τοῦ Ἀνακτορίου, τοῦ Θουρίου τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους καὶ τῆς Καλυδῶνος (πρβλ. Δίων. Κάσσ. ἔνθ. ἀνωτ. Συετών. ἐν Αὐγούστου βίῳ 12, Στράβωνα X, 324 καὶ 325 καὶ Παυσαν. 23, 3—7, 18, 8 — 10, 38, 4). Ὁ δὲ Αὔγουστος ἵδρυσεν ἐν Νικοπόλει πενταετῆ πανήγυριν καλουμένην *Ἄκτια* εἰς μνήμην τῆς ἰδίας νίκης· ἡ πανήγυρις αὕτη ἀφιερώθη τῷ Ἀπόλλωνι καὶ ἐτελεῖτο μετὰ μουσικῶν καὶ γυμνικῶν ἀγώνων, ἱπποδρομιῶν καὶ ναυμαχιῶν. Πιθανῶς ἦτο αὕτη ἀνανέωσις ἀρχαίας ἑορτῆς. διότι αὐτόθι ὑπῆρχεν ἀρχαῖος τοῦ Ἀπόλλωνος ναὸς ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκτίου, οὗ μέμνηται ὁ Θουκυδίδης Α'. (ἐπεὶ δ' ἐγένοντο ἐν Ἀκτίῳ τῆς Ἀνακτορίας γῆς, *οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός* ἐστιν, ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Ἀμπρακικοῦ κόλπου) καὶ ἐμεγέθυνεν αὐτὸν ὁ Αὔγουστος. Σημειωτέον ὅτι ἡ πανήγυρις ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Αὐ-

γούστου ὡς ἱερὸς ἀγών, δι' ὃ καὶ ἐξισώθη πρὸς τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἑλληνικοὺς ἀγῶνας· ἐτέθη δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν Λακεδαιμονίων (ἰδ. Δίωνα Κάσσιον Σουετώνιον καὶ Στράβωνα. ἔνθ' ἀνωτέρω)· ὁ Αὔγουστος ἐγένετο ὁ πρωτουργὸς ὅπως προσληφθῇ καὶ ἡ Νικόπολις εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον πρβ. Παυσαν. X, 38, 3 καὶ γείνῃ ἀποικία ῥωμαϊκὴ (colonia romana) πρβ. Πλινίου IV 1. σ. 2 καὶ Τακίτου Χρονικὰ V, 10. Χριστιανικὴ ἐκκλησία φαίνεται ὅτι ἐθεμελιώθη ἐν Νικοπόλει ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐπειδὴ οὗτος χρονολογεῖ τὴν τελευταίαν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν ἐκ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας, ἥτις ἦτο πιθανώτατα ἡ ἀποικία τοῦ Αὐγούστου, οὐχὶ δὲ ἡ ἐν Θράκῃ πόλις, ὥς τινες ὑπέλαβον. Ἡ Νικόπολις διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν οὖσα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἡ πρωτεύουσα πόλις, ἥτις ὅμως εἶχε παρακμάσει ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐπειδὴ εὑρίσκομεν τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ἀνακαινίσαντα τήν τε πόλιν καὶ τοὺς ἀγῶνας (ἰδ. Μαμερτῖν. Ἰουλιαν. 9.) Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος λεηλατηθεῖσα ὑπὸ τῶν Γότθων (Προκοπ. πολεμ. Γοτθικ. Δ΄. 22) ἀνιδρύθη πάλιν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ ὑπῆρξε μέχρι τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου (ἰδ. Ἱεροκλ. σ. 651 ἐκδ. Wessel). Ἐν δὲ τῷ μεσαιῶνι ἡ Νικόπολις περιῆλθεν εἰς ἀσημότητα καὶ ἡ κωμόπολις Πρέβεζα ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ ἀκρωτηρίου. Τέλος ἀπερροφήθησαν πάντες οἱ κάτοικοι αὐτῆς καὶ ἀναμφισβητήτως καθάπερ ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι κατεσκευάσθη ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως. Κατὰ δὲ τὴν ἐν τῷ Ἰουλίῳ (π. ἔ.) ἐπίσκεψιν ὅπως ἐξ αὐτοψίας γνωρίσωμεν τὰ τῆς Νικοπόλεως, ἀνέγνωμεν ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ φρουρίῳ αὐτῆς ἐπ' ἄρκτον ἐπὶ λίθου ἐντετειχισμένου τήνδε τὴν ἐπιγραφήν, πιθανῶς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς: **Τῇ φιλτάτῃ μητρὶ Αὐλέα.**

Ἐπ' ἴσης ὑπάρχει ἄλλη ἐπιγραφὴ ἔξωθεν τοῦ φρουρίου ἐπὶ λίθου ἠκρωτηριασμένου, ἐντετειχισμένου καὶ ταύτου ἐπὶ προμαχῶνος τῷ ἐξερχομένῳ ἐπὶ δεξιά, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀποκεκρουσμένης ὥστε ἀποβαίνει δυσανάγνωστος καὶ διὰ τὸ εἶναι τὸν λίθον ἀνεστραμμένον. Εὑρισκόμεθα ἤδη ἐν τῇ πύλῃ τοῦ φρουρίου, ἔνθα ὀλίγον πρὸς δυσμὰς ἀπαντῶμεν δύο θέατρα (ὧν μνημονεύουσι καὶ οἱ περιηγηταὶ ἐν ταῖς μονογραφίαις αὐτῶν) τὸ μὲν μικρὸν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Σκοτεινήν*, τὸ δὲ μέγα *Κελαφήν*. Καὶ ἐν μὲν τῇ Σκοτεινῇ ὑπάρχουσι στοαί, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φύσις δὲν ἐχορήγησε κεκλιμένον ἐπίπεδον, ἠναγκάσθησαν ὅπως στηρίξωσι τὰ ἐδώλια (τὰ νῦν ἴχνη) ἐπὶ στοῶν. Ὡς ἐκ τῶν στοῶν δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ὑπογείων διαδρόμων ἐπωνομάσθη τὸ ἕτερον τῶν θεάτρων *Σκοτεινή*. Μικρόν τι ἐπὶ δυσμὰς τοῦ μεγάλου θεάτρου τῆς Κελαφῆς ὑπάρχει τὸ στάδιον, κοινῶς *Καράβι* διὰ τὸ σχῆμα οὕτω καλούμενον καὶ ἔχον ἔκτασιν περὶ τὰ 150 μέτρα — *Λουτρῶνες* ὑπάρχουσι δύο, εἰ καί, ὡς ἐπληροφορήθημεν, ὁ ἐπιφανὴς διφήτωρ κ. Λόλλιγκ ἀμφιβάλλει, διότι κατ' αὐτὸν ὁ δεύτερος λουτρὼν φαίνε-

ται μᾶλλον κάμινος· ὁ δὲ μέγας κείμενος ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἔχει ἱκανὴν ἔκτασιν καὶ καλεῖται κοινῇ *Βαγένια*, ὡσαύτως διὰ τὸ σχῆμα. Πρὸς δὲ τὴν Καλαμίτσαν κατευθυνόμενοι ἐπ' ἀριστερᾷ εὑρίσκομεν ἄλλο ἐρείπιον, ὅπερ πάλιν ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, ἅτε ἔχον ὀχετοὺς καὶ ἐσκαμμένον ἐν ἐνίαχοῦ (διότι ἵδρυντο ἀγάλματα) φαίνεται λουτρῶν. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἠκρωτηριασμένα ὑπάρχουσι παρέχοντα τὸ ἐνδόσιμον εἰς ποικίλας εἰκοτολογίας. Περιεκτὸς τούτοις σώζεται κεφαλὴ ἀνδρὸς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐντετειχισμένη ἐν τῇ προσόψει τῆς ἐν Πρεβέζῃ οἰκίας τοῦ κ. Βελίου, ἥτις τὰ νῦν χρησιμεύει ὡς κατοικία τοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος κ. Δ. Σούντσια, τοῦ εὐγενοῦς ἅμα καὶ ὑπερτίμου ἀνδρός, οὗ ὁ οἶκος δικαίως δύναται νὰ ὀνομάζηται φιλόξενος βωμὸς τῆς νέας Νικοπόλεως. Καὶ ὡς ἔφθημεν εἰπόντες ἡ Νικόπολις ὑπῆρχε κατὰ τὸν ς'. μ. Χ αἰῶνα, ἀλλ' ὅμως φαίνεται ὑπάρχουσα καὶ περὶ τὸν ΙΑ'. διότι μνημονεύονται ἔτι ἀρχιερεῖς Νικοπόλεως. Ὁ δὲ Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς παραφράζει τὴν πρὸς Τίτον προμνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὧδε· «Ὁ Παῦλος λέγει, ὁπόταν πέμψω πρὸς σὲ τὸν Ἀρτεμᾶν, ἢ τὸν Τυχικόν, σπούδασον νὰ ἔλθῃς πρός με εἰς Νικόπολιν, διότι ἐκεῖ ἀπεφάσισα νὰ διαχειμάσω («ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι»). Ὁ μὲν Κοραῆς σχολιάζων τὸ φιλονικούμενον αὐτὸ χωρίον ἀποφαίνεται «Νικόπολις τὰ νῦν Πρέβεζα» ἐν τούτοις οἱ ἐκδόται διαφωνοῦντες ἔχονται γνώμης ὅτι ὁ Παῦλος ἐννοεῖ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Νικόπολιν. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ὁ προειρημένος κ. Σούντσιας νομίζει ὅτι εἶναι ἡ ἐν Πρεβέζῃ, διότι κατά τινα ζωηρὰν παράδοσιν ἐν Λευκάδι (ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι τοῦ κ. Σούντσια) ἐκεῖ που παρὰ τοὺς μύλους ἔξωθεν τῆς πόλεως Λευκάδος ἐστὶν ᾠκοδομημένος ἐπὶ βράχου ναΐσκος τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἡ παράδοσις θεωρεῖ αὐτὸν κτίσμα τοῦ διδασκάλου τῶν ἐθνῶν Παύλου· ὁ δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος ναὸς ἔκειτο ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ χωρίου, ὅπου ἤδη νῦν κεῖται τὸ *Καστέλλι* (φρούριον τοῦ Ἀκτίου). Ἰστέον ὅτι ἐν Νικοπόλει ἐδίδαξεν ὁ Ἐπίκτητος. Ὅτε δηλαδὴ τῷ κελεύσματι τοῦ Δομιτιανοῦ[1] ἔτει 94 μ. Χ. πάντες οἱ φιλόσοφοι ἀπηλάθησαν ἐκ Ῥώμης, ὁ Ἐπίκτητος μεταβὰς εἰς Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου ἐβίου αὐτόθι μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ διετέλει διδάσκων κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Σωκράτους ἐν ὑπαίθρῳ ἐν στοαῖς καὶ πλατείαις καὶ περισυνήγειρε περὶ ἑαυτὸν ἱκανοὺς τὸν ἀριθμὸν μαθητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀρριανὸν καὶ Φαβώνιον· ὁ πρῶτος τούτων μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ διδασκάλου προήγαγεν εἰς φῶς τὰς πολυθρυλήτους *Ἐπικτήτου διατριβὰς* ἐν ὀκτὼ

1 Ὁ Τάκιτος ἐν βίῳ Ἀγρικόλα κεφ. II ἀναγράφει τὴν κατὰ τὸ ἔτος 94 μ. Χ ἀπέλασιν ἐκ Ῥώμης καὶ Ἰταλίας τῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας ἅτε ὑπόπτων πολιτικῶς θεωρηθέντων «expulsis insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta ner quiq unquam honestum occurreret» (=ἀπελαθέντων πρὸς τούτοις τῶν τῆς σοφίας καθηγητῶν καὶ πάσης καλῆς τέχνης ἐξορισθείσης ἵνα μὴ τί ποτε τίμιον εὑρίσκηται).

βίβλοις, ὧν τέσσαρες μόνον διασώζονται. (ἔκδοσις ὑπὸ Schweighaeuser ἐν Λειψίᾳ 1799 κ. ἑ.)

Προεμνημονεύσαμεν ὅτι οἱ Νικοπολῖται ἔπεμπον καὶ πληρεξουσίους εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἐπίσημον θέσιν κατέχοντας.[1] Ἐπίτροποι δὲ τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν καθόλου ἐν Ἀκτίῳ τελουμένων πενταετηρικῶν ἀγώνων ἦσαν οἱ Σπαρτιᾶται. Ἐν τούτοις, ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἀναφύεται τὸ ζήτημα πῶς ἐπαύσατο ὑπάρχουσα ἡ τοσοῦτον δοξαστὴ Νικόπολις; Τοῦτο ἑρμηνεύεται ἐκ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων, Βουλγάρων καὶ ἄλλων βορείων λαῶν, ὧν ἕνεκα οἱ ἔνοικοι τῆς Νικοπόλεως ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτήν. Ἴσως ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν κατέλιπον τὴν πόλιν ὁλοσχερῶς, διότι τότε περὶ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα ἐγκαθιδρύθη ἡ δεσποτεία τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τοὺς Κομνηνούς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους αὐτοῦ *Ἀμπρακία* ἦτο κέντρον καὶ τόπος ἀσφαλής, ἐνδεχόμενον οἱ κάτοικοι τῆς Νικοπόλεως νὰ μετηνάστευσαν ἐκεῖσε. — Εἰσί τινες ἐχόμενοι γνώμης ὅτι ἡ Νικόπολις ὑδρεύετο ἐκ τοῦ ποταμοῦ Λούρου[2] (τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀράχθου), ὅστις ἀπέχει τῆς Νικοπόλεως 3 ὥρας, ὅπου καὶ γέφυρα σώζεται ῥωμαϊκὴ ἐκεῖ που παρὰ τοὺς λουτρῶνας καὶ τεῖχος παρέκειτο, ὁ δὲ ἐν Πρεβέζῃ ἐλλόγιμος πρόξενος τῆς Ἰταλίας ὁ εὐγενὴς ἱππότης κ. Millelire κρίνει μεταγενεστέρας ἐποχῆς. Πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ Νικόπολις ἔχουσα ἄλλα ὕδατα δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανὸν ὅτι ὑδρεύετο ἐκ τοῦ προμνησθέντος ποταμοῦ, διότι ἔτι καὶ νῦν εἰσιν ὁρατὰ τὰ ἴχνη τοῦ ἀρχαίου ὑδραγωγείου. Πρὸς τούτοις ἐν Νικοπόλει ὑπάρχει ἰχθυοτροφεῖον κοινῶς *Μάζωμα* καλούμενον, ὅπερ ἦτο λιμήν. Εἶχε δὲ ἡ Νικόπολις τρεῖς λιμένας, τὸ *Μάζωμα* ἐπὶ τὸν ἀμπρακικὸν κόλπον, τὸν *Κόμαρον* πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ἐπὶ τὸ Ἰόνιον πέλαγος καὶ τρίτον τὸ *Βιθὺ* (ἢ Μαργαρῶνα) παρὰ τὴν Πρέβεζαν ἐπίνειον κοινῶς λουτρὰ τῆς Κλεοπάτρας ἐπονομαζόμενον. Ἐπὶ δὲ τοῦ τόπου, ἔνθα διεσώθησαν ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, ὑπάρχει ἡ λεγομένη *Πόρτα τοῦ Ἀράπη*, ἀρχαία ῥωμαϊκὴ ἐπονομασθεῖσα οὕτως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἅτε κλειομένη διὰ καταρράκτης. Πρὸς τούτοις μνήμην ποιούμεθα καὶ τοῦ ἑξῆς γεγονότος ἐξαίροντος οὐ μικρὸν τὴν τιμὴν τῆς Νικοπόλεως. Αὐτόθι δῆλον ὅτι ἐγεννήθη ὁ τῇ 3ῃ Μαΐου 179 αἱρεθεὶς πάπας Ῥώμης ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κομμόδου, ὃν ἀπεκάλουν μάστιγα τῆς Ῥώμης ἅτε καὶ τὸν Νέρωνα ὑπερακοντίσαντα ταῖς κακίαις. Τὸ τέρας αὐτὸ ἄγον τὸ 32 ἔτος τῆς ἡλικίας ἐστραγγαλίσθη ἐν τῇ ὑστάτῃ νυκτὶ τοῦ 192. Ὁ δὲ πάπας Ἐλευθέριος, ἐξ οὗ ὁ λόγος ὡρμήθη, κυβερνήσας τὴν ἐκκλησίαν πεντεκαίδεκα ἔτη καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσιν ἡμέρας ὑπέστη καὶ οὗτος μαρτυρικὸν θάνατον τῇ 26ῃ Μαΐου τοῦ εἰρημένου ἔτους καὶ ἐτάφη ἐν Οὐατικανῷ. Εἶτα ἡ

1 Ἴδ. Παυσαν. X, 38, 3.

2 Εἰςβάλλοντος εἰς τὸν ἀμπρακικὸν κόλπον.

ἀγία ἕδρα παρέμεινεν ἄνευ κυβερνήτου ἐπὶ πέντε ἡμέρας. Ἐπὶ τοῦ Πάπα αὐτοῦ συνέβησαν δύο πυρκαϊαὶ ἐν τῇ αἰωνίῳ πόλει, ἡ μὲν πρώτη τοῦ Καπιτωλίου, ὅπου ἐξηφανίσθη μεγάλη βιβλιοθήκη ἐπιμελῶς κατηρτισμένη ὑπὸ ἀρχαίων ἀναριθμήτων σοφῶν, ἡ δὲ δευτέρα ἀπετέφρωσε τὸ μέγαρον τῆς συγκλήτου, τὸν ναὸν τῆς Ἑστίας καὶ ἱκανὸν μέρος τῆς πόλεως. Τῇ δὲ 31η Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διεδέξατο τὸν Ἐλευθέριον *Βίκτωρ ὁ Α'*. (υἱὸς τοῦ Φελίκη ἀφρικανοῦ) ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Περτίνακος πρβ. Cronologia dei Papi da San Pietro a Pio IX di fr. Ignazio Bianco da Montegrosso 1865 p 29 30 —Μετὰ δὲ τὴν τιμητικὴν αὐτὴν παρέκβασιν ὑπὲρ Νικοπόλεως, ἥτις οὐδαμῶς ἐλαχίστη ἔσεται ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα ἔτι καὶ πατρὶς γενομένη τοῦ Πάπα Ἐλευθερίου, ὅστις προσωνυμεῖται Consolator afflictorum[1] διὰ τὰς περικοσμούσας αὐτὸν ἀρετάς, ἠθέλομεν παραλείψει ἥδιστον φιλικὸν καθῆκον, εἰ μὴ ἐξεφράζομεν τὰς δεούσας εὐχαριστίας πρὸς τὸν εὐπαίδευτον διδάσκαλον τοῦ ἐν Πρεβέζῃ ἑλληνικοῦ σχολείου τῆς κοινότητος, κ. Μπαχώμην. Ὁ διδάσκαλος οὗτος πρὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπισκέψεως τῆς Νικοπόλεως φιλοξένως ἐχειραγώγησεν ἡμᾶς εἰς τὰ ἄξια λόγου ἐρείπια αὐτῆς. Ποντιὰς αὔρα γλυκεροῦ ζεφύρου παρεῖχεν ἀναψυχήν, οὐδὲν νέφος αἰωρούμενον εἰς τὸν κυανοῦν οὐρανὸν προηπείλει τὴν αἰθρίαν καὶ ἡ γλαυκὴ θάλασσα ἑκατέρωθεν τοῦ τε Ἰονίου πελάγους καὶ τοῦ ἀμπρακικοῦ κόλπου ἐξηπλοῦτο γαλήνιος. Λαμπρὸς ἡλίου κύκλος ἐχρύσιζε τοὺς παρὰ τὴν Πρέβεζαν καλλιπρεπεῖς λόφους καὶ τὴν ἔξωθεν αὐτῆς πεδιάδα, ὅτε ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ θεράποντος τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου ἔφιπποι κατηυθυνόμεθα εἰς τὴν ὄντως ζηλωτὴν κόρην τοῦ πατρὸς τῆς πατρίδος Νικόπολιν.[2] Καὶ ὅσῳ ἐν τῇ βραχείᾳ ἡμῶν ἐκδρομῇ ἀπεθαυμάζομεν τὴν φυσικὴν καλλονήν, τοσούτῳ μετὰ λύπης ἐθεώμεθα τὸ πλεῖστον χωρίον τοῦ πρὸς τὴν Νικόπολιν πεδίου ὅλως ἀκαλλιέργητον, ὅπερ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς δενδροφυτείαν, ἀμπελοφυτείαν καὶ σπόριμον γῆν καλὸν *φυταλιῆς καὶ ἀρούρης* κατὰ τὸν ποιητήν.[3] Μετὰ δὲ τὴν εἰς Πρέβεζαν ἐπάνοδον ἀνέμενεν ἡμᾶς ἀξιομνημόνευτον πρόγευμα διά τε τὰ παντοδαπὰ ἐδέσματα καὶ τὸν μελίφρονα σικελικὸν οἶνον παρὰ τῷ γεραρῷ ἐφημερίῳ τῆς ἐν Πρεβέζῃ καθολικῆς ἐκκλησίας κ. *Βοναβεντούρα* ὃν κατ' ἀγαθὴν συντυχίαν ἐγνωρίσαμεν διὰ τοῦ ἐν Λευκάδι ἱεραποστόλου τοῦ αὐτόθι καθολικοῦ ναοῦ, τοῦ ἐρι τίμου ἡμῶν φίλου πατρὸς Λίνου. Ὁ ἀγαστὸς λοιπὸν Λευίτης Βοναβεντούρας ξεναγήσας ἡμᾶς σήμερον ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ παρέσχεν αὖθις πεῖραν τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν φιλοφροσύνης. Εἶτα περὶ τὴν δείλην ἐπεσκέφθημεν τὸν ἐκ παλαιοῦ χρόνου γνώριμον ἡμῶν, τὸν

1 Παρήγορος τῶν δυστυχούντων.

2 Ὁ Αὔγουστος ὡς δὴ ἀρίγνωτον ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων pater patriae (πατὴρ τῆς πατρίδος).

3 Ἴδ. Ὁμήρου Ἰλιάδ. Ζ. ς. 195.

ἐνδοξότατον πρώην ἡγεμόνα τῆς Σάμου κ. Γεώργιον Κονεμένον τὸν ἀγαθῇ μοίρᾳ τὰς διατριβὰς ποιούμενον ἐν τῇ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς Πρεβέζης ἀπεχούσῃ ἐπιθαλασσίῳ ἐαρινῇ ἐπαύλει,[1] ἥτις δεσπόζουσα τῶν περικειμένων λόφων, τοῦ λιμένος, τῆς πόλεως καὶ ἀντιτείνουσα πρός τε τὸ ἱστορικὸν Ἄκτιον καὶ τὸν ἀμπρακικὸν κόλπον, ἀναμιμνήσκει τὰ θερινὰ ἐκεῖνα ἐνδιαιτήματα τῆς ρωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας καὶ πάλαι καὶ νῦν ἔτι. Παρὰ δὲ τὴν γραφικὴν τοποθεσίαν τῆς ἐπαύλεως τοῦ σεβαστοῦ πρεσβύτου κ. Κονεμένου, ἣν ἐξωραΐζει καὶ ἡ κομψοτάτη αὐτοῦ οἰκία μετὰ τοῦ ἐπιτερπεστάτου παραδείσου, κόσμος ἄλλος καταγλαΐζει τὸ κονεμένειον μέγαρον, ἡ σεβαστὴ δέσποινα καὶ αἱ μουσοτραφεῖς δεσποινίδες αἱ ἤδη νῦν διατελοῦσαι ἐν τῷ μυροβόλῳ τῆς νεότητος λειμῶνι καὶ ἀξιωθεῖσαι ἐπιμεμελημένης ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ πρώτη θυγάτηρ ἡ δεσποινὶς Μαρίκα, ἧς τὸ παράστημα καὶ οἱ μέλανες ὀφθαλμοὶ τεκμηριοῦσι τοὺς γνησίους τύπους τῆς ἑλληνικῆς καλλονῆς, εὐμοιρήσασα διαπαιδαγωγήσεως ἔν τινι τῶν ἐν Βερολίνῳ ὀνομαστῶν παρθεναγωγείων διαλέγεται μετὰ γλαφυρότητος καὶ εὐχερείας μεγάλης τὴν γερμανικὴν καὶ ἀπομνημονεύει ἐκλεκτοὺς στίχους τῶν μεγάλων ποιητῶν τοῦ γερμανικοῦ Παρνασσοῦ. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ παρακάμψαντες τὸ περιώνυμον Ἄκτιον καὶ ἐπαναπλεύσαντες εἰς Λευκάδα[2] ἀπεκομίσαμεν εὐφρόσυνον τὴν ἐντύπωσιν τῆς πρώτης ἐν ταῖς σχολικαῖς διακοπαῖς ἐκδρομῆς ἡμῶν.

Ἐν Λευκάδι, κατὰ Δεκέμβριον, 1884.

N. Πετρῆς γυμνασιάρχης

ΣΥΜΜΙΚΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙΕΡΓΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Ὁ Ἱερώνυμος Ἰουστινιάνης* ἀναφέρει ὅτι καθ' ἃ βεβαιοῖ ὁ Ἀνδρέας Thevet εἶδε κυκλοφοροῦντα ἐν Αἰγύπτῳ νομίσματα τῆς Χίου ἐν οἷς ἦσαν ἀπεικονισμένα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἥμισυ δράκοντος καὶ ὡραία κεφαλὴ κόρης μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς MONETA MACRI CHIO, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡραιοτάτη κεφαλὴ μετ' ἐπιγραφῆς ἀποδεικνυούσης ὅτι ἦτο ὁ βασιλεὺς Δράκων, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν Εὐμορφίαν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Σκληρίωνος.

Ὁ Promis** ἐρανιζόμενος ἐκ τοῦ Βλαστοῦ τὰ περὶ τοῦ νομίσματος

1 Ἐπίκλην Ψαθάκι.
2 Τῇ 16ῃ Ἰουλίου ἐ. ἔ.
* Jerosme Justinian, Le description et histoire de l'isle de Schios ou Chios. Paris, 1606, σελ. 123. Βλ. καὶ Βλαστοῦ, Χιακά, Τόμ. Β', σελ. 45.
** Promis, La zecca di Scio durante il dominio dei Genovesi, σελ. 61.

τούτου κρίνει ἐκ τῆς περιγραφῆς ὅτι ὁ γράψας ταῦτα ἠγνόει τὴν νομισματικὴν τοῦ μεσαιῶνος καὶ συμπεραίνει ὅτι πιθανῶς τὸ ἐν λόγῳ νόμισμα εἶναι ἓν ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ πρὸ πάντων γερμανικῶν ἐφ' ὧν γέγραπται Moneta marchio ἀντὶ marchionis ἢ marchionum καὶ ἐπειδὴ ἦτο ἐφθαρμένη ἡ πρώτη συλλαβὴ ἔμεινε τὸ τελικὸν CHIO ἐξ οὗ ὁ συγγραφεὺς ἄνευ κριτικῆς ἀπέδωκεν εἰς ἕνα ἄρχοντα τοῦ ἰδίου ἔθνους. Ἀλλὰ τὸ ἀμφισβητούμενον ὑπὸ τοῦ Promis νόμισμα ἀνεκάλυψα τῷ 1878 ὑπάρχον ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων· εἶναι δὲ ἀρχαιοτάτης τέχνης καὶ ἀκριβῶς ἀπαράλλακτον ὡς περιγράφει αὐτὸ ὁ Ἰουστινιάνης. Ἰδοὺ δὲ τοῦ μοναδικοῦ τούτου νομίσματος παρατίθημι ὧδε τό τε ἀπεικόνισμα καὶ τὴν περιγραφήν.

MONATA MACRI CHIO ✠ Τὸ πεδίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη διὰ καθέτου γραμμῆς καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ διαμερίσματι ἥμισυ θαλασσίου δράκοντος ἐστραμμένου πρὸς τὰ ἄνω, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διαμερίσματι νεᾶνις ἱσταμένη πρὸς τ' ἀριστερά.

Ὄπισθεν. DRAGO. R IX. ARMAN. AGAPI. Νεᾶνις ἀντωπὴς ἱσταμένη ἔχουσα τοὺς βραχίονας προτεταμένους.

Ἄργυρος. Ζυγίζει γραμμάρια 14,25.

Τὸ γριφῶδες τοῦτο νόμισμα κοπὲν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ τῆς Χίου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς κυριαρχίας τῶν Ἰουστινιανῶν διὰ νὰ κυκλοφορῇ πιθανῶς ἐν Αἰγύπτῳ στηρίζεται ἐπί τινος μυθικῆς παραδόσεως, περὶ ἧς ὁ Βλαστὸς γράφει τὰ ἑξῆς.

«Ἡ Εὐμορφία αὕτη εἶναι ἡ πολύκροτος *Κόρη*, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ λεγομένη *Γέφυρα τῆς Κόρης*, καὶ ὁ παρὰ τὸ ὄρος Αἶπος κείμενος καὶ τὴν σήμερον ἔτι σωζόμενος (ἐὰν μόνον εἶναι ὁ αὐτὸς) παρὰ τὸν ποταμὸν Βαργάσι *Πύργος τῆς Κόρης*. Περὶ ταύτης τῆς Εὐμορφίας διηγεῖται ὁ Ἱερώνυμος τὴν ἐφεξῆς ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν στηριζομένην ἴσως εἴς τινα παλαιὰν ἄγνωστον παράδοσιν νομίζομεν κατὰ τὰ πλεῖστα μᾶλλον ὡς μῦθον καὶ διὰ τὸ ἀλλόκοτον τῶν ἀναφερομένων πραγμάτων καὶ ὀνομάτων, καὶ διότι δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴν ὅθεν τὴν παρέλαβε, καὶ διότι τέλος κανεὶς ἄλλος συγγραφεὺς δὲν ἀναφέρει τοιαύτην ἱστορίαν

Ἑκατὸν ἔτη (λέγει) πρὸ τῶν Τρωικῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Χίου Σκληρίων ἠθέλησε νὰ συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν διὰ νὰ μάθῃ ποῖον ἤθελεν εἶναι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μὴ τοῦ ἁρπάσωσι τὴν θυγατέρα του, ἥτις ἦτο ὡραιοτάτη καὶ πολλὰ νέα καὶ εἶχεν ἐραστὰς τὸν Δράκοντα βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, τὸν Ἀγαπητὸν τύραννον τῆς Δωρίδος (!) καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Ταρσοῦ Ἀναστηνέωνα (!) τὴν ἔκλεισεν εἰς πύργον καὶ ἔβαλε φύλακας νὰ τὴν φυλάττωσι μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ὁ Δράκων ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Χίου ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν Σκληρίωνα ζητῶν εἰς γάμον τὴν Εὐμορφίαν· ὁ δὲ φοβούμενος τὴν ἔχθραν τῶν ἄλλων δύο ἀντεραστῶν τῆς θυγατρός του, τὸν ἀπεκρίθη ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον καὶ τὸν παρεκάλει νὰ προσμείνῃ τὴν ἀπόκρισιν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του. Τότε ὁ Δράκων ἔστειλε τὸν στρατόν του καὶ ἐπερικύκλωσε τὴν Χίον ἔχων ὁμόρρονας καὶ τοὺς κατοίκους. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἀντερασταὶ ἔστειλαν τὰς δυνάμεις των ἐναντίον τοῦ Δράκοντος, οἱ Χῖοι φοβηθέντες τὸν ὄλεθρον τῆς πατρίδος των παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα των στείλαντες πρέσβεις νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν θυγατέρα του ἐκ τοῦ πύργου καὶ νὰ τὴν δώσῃ εἰς γάμον εἰς ὅν τινα ἤθελε προτιμήσει. Ὁ Σκληρίων τοὺς παρεκάλεσε νὰ ἀναγνωρίσωσι βασίλισσαν τὴν Εὐμορφίαν καὶ νὰ τὴν ὑπανδρεύσωσι μὲ ἕνα ἐκ τῶν τριῶν μνηστήρων. Τοιουτοτρόπως τὴν ἐνυμφεύθη ὁ Δράκων καὶ ἔγεινε βασιλεὺς τῆς Χίου· ὁ δὲ Σκληρίων ἐκλείσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος νὰ περάσῃ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν. Εἰς ταῦτα προσθέτει ὁ Ἱερώνυμος, ὅτι διαβὰς ἐκ τῆς Χίου ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τάφον τοῦ Σκληρίωνος καὶ παρεκάλεσε τὸν ἱερέα νὰ τὸν χαρίσῃ τὰ ὅπλα του, τὰ ὁποῖα καὶ ἔλαβε.*»

Παῦλος Λάμπρος

Αἱ νομισματικαὶ συλλογαὶ Ἀθηνῶν. — Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς *νομισματικῆς ἐπιθεωρήσεως* τῶν Παρισίων ὁ κ. Ἄρθουρος Ἔγγελ δημοσιεύει σημειώσεις περὶ τῶν νομισματικῶν συλλογῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐθεωρήσαμεν ἀρκετὰ περίεργον καὶ ἐνδιαφέρον τὸ θέμα ὥστε νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα σύντομον τοῦ ἄρθρου περίληψιν.

Αἱ ἐν Ἀθήναις συλλογαὶ νομισμάτων ἀνέρχονται κατὰ τὸν κ. Ἔγγελ εἰς δεκαέξ καὶ εἶναι αἱ ἑξῆς: Ἡ τοῦ ἐθνικοῦ νομισματικοῦ μουσείου, ἡ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ συλλογὴ τοῦ κ. Ἰωάννου Δημητρίου, ἡ συλλογὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, ἡ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἡ τοῦ κ. Ἀλε-

* Βλαστοῦ, Χιακά, τόμ. Β', σελ. 45.

ξάνδρου Μελετοπούλου (ἐν Πειραιεῖ), ἡ τοῦ κ. Π. Λάμπρου, ἡ τοῦ κ. Κ. Βούχερερ (ἐν Πειραιεῖ), ἡ τοῦ κ. Ἐρρίκου Σχλίεμαν, ἡ τοῦ κ. Μ. Μελᾶ, ἡ τῆς Κυρίας Ἑλένης Ν. Μαυροκορδάτου, ἡ τοῦ κ. Θεοδ. Χολδρίαχ, ἡ τοῦ κ. Α. Ρουσοπούλου, ἡ τοῦ κ. Χαρ. Τρικούπη, ἡ τοῦ κ. Μαρσὲλ Δυβοὰ μέλους τῆς γαλλικῆς σχολῆς, ἡ τοῦ κ. Α. Βερέττα, ἡ τοῦ κ. Θὺλ. Καῖλερ διευθυντοῦ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου.

Περὶ ἑπτὰ τῶν συλλογῶν τούτων ὁ κ. Ἔγγελ συντομώτατον ποιεῖται λόγον ἢ γενικὸν περὶ τῶν περιεχομένων ἐν αὐταῖς. Μακρότερον δὲ ποιεῖται περὶ τῶν ἑξῆς, ἀναφέρων καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐν αὐταῖς νομισμάτων.

Τὸ ἐθνικὸν Νομισματικὸν Μουσεῖον ἱδρύθη τὸ πρῶτον τῷ 1829 καὶ ἡ ἐπιμέλεια αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδην. Τῷ 1833 ἐκλήθη εἰς διεύθυνσιν αὐτοῦ ἐκ Δανίας ὁ νομισματολόγος Γκίδε, διάδοχος δ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας Λοὺδ. Ρόσς. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ρόσς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον ἔσχεν ὡς διευθυντὰς τὸν Γεννάδιον καὶ τὸν Πιττάκην. Τῷ 1843 μετεκομίσθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ὡς παράρτημα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἐπεβλέπετο ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῆς Βιβλιοθήκης Γεωργίου Κοζάκη Τυπάλδου. Ἀπὸ τοῦ 1856 ὅμως ἀπέκτησεν ἴδιον νομισματογνώμονα τοῦ κ. Ἀχιλλέα Ποστολάκαν τὸν καὶ ἤδη μετὰ ζήλου διευθύνοντα αὐτὸ καὶ εἰς ὃν κυρίως καὶ ὀφείλεται ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀνάπτυξις. Τὸ Ἐθνικὸν Νομισματικὸν Μουσεῖον ἐποιήσατο τρεῖς δημοσιεύσεις· τὸ α' μέρος τοῦ Γενικοῦ Καταλόγου, τὸν κατάλογον τῶν νομισμάτων τῶν Ἰονίων νήσων τῆς συλλογῆς Π. Λάμπρου, καὶ τὴν σύνοψιν τῶν ἐν τῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ περιεχομένων νομισμάτων, ἐκ τῶν ἐξαγομένων δὲ τῶν δημοσιεύσεων τούτων βασιζόμενος παρέχει ὁ κ. Ἔγγελ πληροφορίας, αἵτινες εἶναι γνωσταὶ εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον Ἕλληνα ἀναγνώστην.

Ἡ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ συλλογὴ τοῦ Ἰωάννου Δημητρίου περιέχει ἀποκλειστικῶς νομίσματα τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, εἶναι δὲ πλουσιωτάτη καὶ ἐδωρήθη τῷ ἔθνει ὑπὸ τοῦ γενναίου κατόχου μετὰ τῆς Αἰγυπτιολογικῆς αὐτοῦ συλλογῆς. Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἰωάννου Δημητρίου ἐξεδόθη εἰς δύο τόμους ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ κ Φεωρδὰν τῷ 1873. Ἤδη ὅμως πολλῶν ἔκτοτε γενομένων προσθηκῶν νέα προετοιμάζεται τῶν νομισμάτων τῆς συλλογῆς ἔκδοσις.

Ἡ νομισματικὴ συλλογὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἡ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ κατατεθειμένη δὲν ἐσχηματίσθη συστηματικῶς οὐδ' εἶναι κατατεταγμένη, περιέχει δὲ τὰ νομίσματα τὰ ἑκάστοτε ἀνευρεθέντα εἰς τὰς διαφόρους ἀνασκαφὰς τῆς Ἑταιρίας, ὧν πολλὰ εἶναι ἄξια λόγου καί τινα μοναδικά. Ἐξέχει ἰδία σειρὰ μολυβδίνων κερματίων καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Διπύλου ἀνευρεθεῖσα σειρὰ Ἀθηναϊκῶν τετραδράχμων.

Ἡ συλλογὴ τοῦ ἐν Πειραιεῖ κ. Ἀλεξάνδρου Μελετοπούλου εἶναι ἀρκετὰ πλουσία καὶ περιλαμβάνει ἐν γένει πάσας τὰς νομισματικὰς σειράς. Ἐγένετο δὲ γνωστὴ εἰς τὸ ἑλληνικὸν δημόσιον διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ καταλόγου αὐτῆς, ὃν ὅμως ἐκ τῶν γραφομένων φαίνεται ἀγνοῶν ὁ κ. Ἔγγελ.

Ἡ νομισματικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Π. Λάμπρου ἐκτὸς πολλῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν νομισμάτων περιλαμβάνει τρεῖς σημαντικὰς καὶ μοναδικάς, ὡς λέγει ὁ κ. Ἔγγελ σειράς· αὗται δ' εἶναι: α) πληρεστάτη σειρὰ τῶν χαλκῶν Ἀθηναϊκῶν συμβόλων τῶν φερόντων ἀφ' ἑνὸς μὲν κεφαλὴν Ἀθηνᾶς ἢ λέοντος, καὶ ἀφ' ἑτέρου γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου β) ἡ πλουσιωτάτη σειρὰ τῶν ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ ἄλλων Λατίνων ἡγεμόνων κοπέντων νομισμάτων ἀπὸ τῆς διαμελίσεως τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· γ) ἡ σειρὰ τῶν νομισμάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ἡ τῆς κυρίας Ἑλένης Ν. Μαυροκορδάτου νομισματικὴ συλλογὴ περιλαμβάνει 2300 νομίσματα καὶ ἐνέχει ἱκανὰ ἄξια λόγου μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὡραία Ἀθηναϊκὴ σειρά.

Ἡ συλλογὴ τοῦ κ. Θεοδ. Χέλδραϊχ σύγκειται κυρίως ἐκ νομισμάτων Ἀθηναϊκῶν καὶ εἶναι ἀρκετὰ πλουσία. Ἐνέχει δέ τινα τετράδραχμα τῶν ἀρχόντων ἀνέκδοτα καί τινα ἄλλα ἱκανῶς σπάνια.

Ἡ τοῦ κ. Καῖλερ νομισματικὴ συλλογὴ περιλαμβάνει κυρίως νομίσματα τῆς Ἀττικῆς· περιέχει δὲ πολλὰ σπάνια καὶ ἀνέκδοτα καὶ ἐν γένει εἶναι ἐσχηματισμένη μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς.

Ἡ τοῦ κ. Ἀλεξ. Σούτζου τέλος συλλογὴ περιλαμβάνει τὰς ἀρχαίας πόλεις. Ἐκ τῶν νομισμάτων τούτων πεντήκοντα καὶ ἓν ἀνέκδοτα ἐδημοσίευσεν ὁ πατὴρ τοῦ κ. Σούτζου ἐν τῇ Νομισματικῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Παρισίων τῷ 1870.

Τοιαῦται αἱ ἐν Ἀθήναις ὑπάρχουσαι νομισματικαὶ συλλογαί.

Γερμανικὴ Σχολή.— Ἀπὸ τῆς 10ης Δεκεμβρίου (ν) τῆς ἐπετείου τοῦ Βίγκελμαν ὁπότε ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς ἐνταῦθα Γερμανικῆς Σχολῆς κατὰ τοὺς δύο μῆνας Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον πέντε συνεδρίαι συνεκροτήθησαν ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις:

Κατὰ τὴν πρώτην τούτων ὁ κ. Καῖλερ ὡμίλησε περὶ τῆς παλαιοτάτης σχέσεως τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους. Ὁ κ. Δαῖρπφελδ ὡμίλησε περὶ τῆς οἰκοδομικῆς τῶν πρώτων ἑλληνικῶν θεάτρων· ὁ δὲ κ. Δόλλιγγ περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Δωρίδος.

Ἐν τῇ β' συνεδρίᾳ ὁ κ. Βὸν ὡμίλησε περὶ τῶν ἐξαγομένων τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν ἐν Περγάμῳ. Ὁ κ. Καῖλερ ἀνεκοίνωσεν ὑπόμνημα τοῦ

κ. Ι. Χ. Δραγάτση περί τινος σφραγίδος, ὁ δὲ κ. Μὰρξ ὡμίλησε περὶ δύο ἀγγείων ἐκ Poggio-Sommavilla.

Κατὰ τὴν ἀμέσως ἑπομένην συνεδρίαν ὁ κ. Δαϊρπφελδ ὡμίλησε περὶ τῶν Προπυλαίων, ὁ κ. Δύμμλερ περί τινων ἀγγείων ἐκ Caere, καὶ ὁ κ. Φαβρίκιος περὶ τοῦ ἐν Ἴδῃ Ἄντρου τοῦ Διός.

Ἐν τῇ δ′ συνεδρίᾳ ὁ μὲν κ. Καῦλερ ὡμίλησε περὶ δύο ἀττικῶν νομικῶν ἀναγραφῶν, ὁ κ. Κυριακὸς Μυλωνᾶς περί τινων νεωστὶ ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὁ κ. Λόλλιγγ περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Ἁλοννήσου.

Κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν ὁ μὲν κ. Καῦλερ ὡμίλησε περὶ ἀττικῶν ὅρων, ὁ δὲ κ. Λόλλιγγ περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ Δωτίου πεδίου.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1888

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα μόνον δύο ἐγένοντο ἀναγνώσματα:

Ὁ κ. Ο. Ἰακωβίδης, τακτικὸν μέλος ὡμίλησε περὶ τῆς παλαιστίας τοῦ *Πλάτωνος*.

Ὁ αὐτὸς ἀνέγνω ἀποσπάσματα ἐμμέτρου αὐτοῦ μεταφράσεως τοῦ *Δὸν Ζουάν*.

Ἡ Κυρία Αἰκατερίνη Λασκαρίδου ἀπεπεράτωσε τὰς διαλέξεις αὐτῆς πρὸς πρακτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν δύο περὶ *Φροβελιανοῦ συστήματος* ὁμιλιῶν αὐτῆς.

Τὴν 12 Ἰανουαρίου ἐγένετο ὁ εὐεργετικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὑπὸ τὴν εὐγενῆ προστασίαν τῶν Κυριῶν Ρόζας Σ. Βαλαωρίτου, Ἰφιγενείας Α. Συγγροῦ, Πηνελόπης Ε. Κεχαγιᾶ καὶ Σοφίας Ε. Σχλίεμαν. Ὁ χορὸς ἐγένετο ζωηρότατος ἡ δ᾿ ἐξ αὐτοῦ εἴσπραξις ἀνῆλθεν εἰς δρ. 3878.

Ἐν τῷ θεάτρῳ Ἑρμουπόλεως ἐδόθη εὐεργετικὴ παράστασις ὑπὲρ τῆς αὐτόθι σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων τοῦ Συλλόγου ἀποκομίσασα περὶ τὰς χιλίας δραχμὰς εἰς τὸ ταμεῖον τῆς σχολῆς.

Ἐλήφθησαν αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν ἐπαρχιακῶν σχολῶν τῶν ἀπόρων παίδων.

Ὁ κ. Δ. Μάλλιος προσήνεγκε 50 δραχμὰς ὑπὲρ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων, ὁ δ' ἐν Ἀθήναις σύλλογος ἡ «Ἄνδρος» 503 ὁμοίως δρ. ὑπὲρ τῆς ἐν Φελλῷ Ἄνδρου σχολῆς τοῦ Συλλόγου.

Ἀπεβίωσαν δύο ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου, ὁ **Ἰωάννης Βοῦρος** καὶ ὁ **Ἀλέξιος Πάλλης**. Ἀμφότεροι πολλὰς προσήνεγκον τῷ Συλλόγῳ ὑπηρεσίας.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα νομικῶν καὶ πολιτ. ἐπιστημῶν. — Μίαν συνεκρότησε τὸ τμῆμα τοῦτο συνεδρίαν καθ' ἣν ἐσκέφθη περὶ τῆς καταλληλοτέρας καὶ σκοπιμωτέρας διαθέσεως τοῦ ἐκ τῶν ἐράνων συλλεγέντος ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων χρηματικοῦ ποσοῦ. Ἀκοῦσαν τῆς γνώμης πολλῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκθεσάντων τὰς δυσχερείας αἵτινες παρεμβάλλονται εἰς τὴν περαιτέρω τελεσφόρον ἐνέργειαν ταύτης πρὸς βελτίωσιν τῶν φυλακῶν, ἀπεφάσισεν, ἵνα, τῇ ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς προσόδου τῶν συλλεγέντων χρημάτων ἐκδοθῇ, κατὰ πρῶτον, βιβλίον περιέχον, ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, τὰς ἀθλιότητας τῶν φυλακῶν καὶ ἐπιχειρηθῇ πᾶν τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον πρὸς σχετικὴν καὶ κατὰ τὸ ἐνὸν βελτίωσιν αὐτῶν· ἡ ἀπόφασίς του δ' αὕτη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου.

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. — Ἅπαξ συνῆλθε τὸ τμῆμα εἰς συνεδρίαν. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ἀνθέων καὶ φυτῶν ἐπιτροπὴ συνῆλθε, διασκεφθεῖσα δὲ περὶ τοῦ ζητήματος ἂν πρέπῃ νὰ γίνῃ ἔκθεσις κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἢ ὄχι, ἀποφαίνεται καταφατικῶς, φρονοῦσα ὅμως ὅτι καλὸν εἶναι ἡ φετινὴ ἔκθεσις νὰ γίνῃ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἵνα περιλάβῃ καὶ ἄνθη ἄλλα παρὰ τὰ ἐαρινὰ καὶ καρποὺς πολλούς. Τὸ τμῆμα ἀποδέχεται τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἀναθέτει πᾶσαν περὶ τῆς ἐκθέσεως μέριμναν εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Ι. Ι. Σκυλίσση προεδρεύοντος, Γ. Δουρούτη, Γ. Ζέζου, Δ. Τσέτσου καὶ Γ. Δροσίνη γραμματέως. Μεθ' ὃ ὁ κ. Μ. Μελᾶς προτείνει νὰ ὀργανωθῇ ὑπὸ τοῦ τμήματος μικρὰ καλλιτεχνικὴ ἔκθεσις περιλαμβάνουσα ἀποκλειστικῶς ἔργα Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Τὸ τμῆμα ἀποδέχεται προθύμως τὴν πρότασιν, ὁρίζει δὲ χρόνον πρὸς τέλεσιν αὐτῆς τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Ἀπριλίου, καὶ ἀνατίθησιν εἰς πενταμελῆ ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ προέδρου καὶ τοῦ γραμματέως καὶ τῶν κ. κ. Θ. Ἀννίνου, Γ. Ζέζου καὶ Ι. Πολέμη τὴν περὶ αὐτῆς φροντίδα.

Φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν τμῆμα. — Καὶ τοῦτο τὸ τμῆμα συνεκρότησε τὴν τακτικὴν αὐτοῦ συνεδρίαν. Κατὰ ταύτην πρῶτος ὁ κ. Ἰω. Σακελλίων εἶπεν ὅτι, ὡς ἔκ τινων λόγων τεκμαίρεται, ὁ ἐκ προστάγματος Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου συγγράψας τὴν συνέχειαν τῆς Θεοφάνους Χρονογραφίας εἶναι ἴσως Θεόδωρος ὁ Δαφνοπάτης, οὗτινος μνείαν ποιεῖται ὁ Κεδρηνός, καὶ ὅτι, ὡς τελευταῖον ἐγνώσθη ἐκ τῶν ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας δημοσιευθέντων, ἦτο προσέτι ὁ αὐτὸς πατρίκιος καὶ πρωτασηκρῆτις ἐν τῇ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου αὐλῇ, αὐτὸς γράψας καὶ τὰς τοῦ συμβασιλεύοντος Ῥωμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου ἐπιστολὰς πρὸς Συμεὼν τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας. Ὁ κ. Θ. Ν. Φιλαδελφεὺς κατόπιν ἀνέγνω ἐπιστολὴν τοῦ Νεοφύτου Βάμβα πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην περίεργον διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως ἐν ᾗ συμβουλεύει αὐτὸν νὰ μὴ ἀντιφέρηται εἰς τὴν διοίκησιν, ἀλλὰ νὰ ἐργασθῇ εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους. Μετὰ ταύτην ἀνέγνω ἑτέραν ἀνέκδοτον τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ πρὸς τὸν Βάμβαν, ὃν παρακαλεῖ νὰ παραλάβῃ τὴν ἀνέκδοτον ὕλην τοῦ λεξικοῦ του μετὰ τὸν θάνατόν του, ὃν προβλέπει προσεγγίζοντα, διότι τὴν θεωρεῖ ἀναξίαν ἐκδόσεως. Κατόπιν ὁ κ. Π. Λάμπρος ἀνακοινοῖ ἄγνωστον νόμισμα τῆς Χίου, ὅπερ ἀνεκάλυψεν ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων κοπὲν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς κυριαρχίας τῶν Ἰουστινιανῶν διὰ νὰ κυκλοφορῇ πιθανῶς ἐν Αἰγύπτῳ. Ὁ κ. Γ. Κρέμος ὁμιλεῖ περί τινος ὑπομνήματος τῆς συλλογῆς τοῦ Αἰνιᾶνος χρησίμου, διότι διαλαμβάνει πολλὰ χρησιμεύοντα εἰς ἐξακρίβωσιν τῶν συμπλοκῶν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χουρσὶτ πασσᾶν, φαίνεται δὲ ὅτι συντάκτης αὐτοῦ εἶνε ὁ Περραιβός, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὁποίου ἐκτίθεται μέρος αὐτοῦ τοῦ ὑπομνήματος διαφόρως· εἶτα δὲ ποιεῖ λόγον περὶ ἐπιστολῆς τοῦ Γ. Αἰνιᾶνος, ἐν ᾗ ἀναφέρεται ἡ χρῆσις τοῦ κοσκίνου διὰ τὰς κρυπτογραφικὰς ἐπιστολάς, καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς γλώσσης. Κατόπιν ὁ κ. Σπυρ. Βάσης ἀπέδειξεν ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Λεβίου κειμένου ἐν τῷ 5 κεφ. τοῦ 25 βιβλίου ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν μαξίμων ποντιφήκων εἰς τὰ comitia tributa περὶ τῆς ὁποίας δὲν ἀναφέρουσιν ὡρισμένον τι οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ἤρξατο γενομένη τὸ 332. Ἐν τέλει ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος ἐπέδειξε μολυβδίνην σφραγῖδα Θεοδώρου ἡγουμένου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῶν Στουδίων, ἣν ἀνήγαγεν ὡς ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῆς τεχνοτροπίας εἰς τὸν γνωστὸν ἐκκλησιαστικὸν συγγραφέα καὶ ὁμολογητὴν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην. Ὁ αὐτὸς ἐποιήσατο λόγον περὶ χειρογράφου τινὸς εὑρεθέντος μεταξὺ ἄλλων ἐν ἑρμαρίῳ τινὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο γεγραμμένον κατὰ τὸν ιδʹ αἰῶνα ἐπὶ βομβυκίνου χάρτου περιέχει τὴν εἰς δύο βιβλία διῃρημένην Ἀνθολογίαν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἧς ἄλλο ἀπόγραφον σώζεται

ἐν τῇ Λαυρεντιακῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας. Πλὴν δὲ τῆς Ἀνθολογίας ταύτης περιέχονται καὶ ἄλλα, ἐν οἷς ἄξια λόγου ἀνέκδοτα τὰ ἑξῆς· 1) Ἐπιστολὴ Διοκλέους πρὸς Ἀντίγονον τὸν βασιλέα τῆς Συρίας περὶ ὑγιεινῆς, ἀποδοτέα εἰς τὸν γνωστὸν ἰατρόν, οὗ μέχρι τοῦδε περιεσώθησαν μόνον συνταγαί τινες ἐν ἰατρικαῖς συλλογαῖς. 2) Μενάνδρου καὶ Φιλιστίωνος γνῶμαι, καὶ διάλεκτοι συλλογὴ ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα περίπου στίχων διαλεκτικῶν ὑπὸ Μενάνδρου καὶ Φιλιστίωνος ἐκφερομένων καὶ περιεχόντων γνώμας τούτων, τῶν κωμικῶν τὰς πλείστας ἀνεκδότους, ἐν γένει πολλῷ πλουσιωτέρα τῆς ἐν τῷ Δ'. τόμῳ τῶν Fragmenta comicorum Graecorum τοῦ Meineke ἐκδεδομένης, ἥτις σύγκειται ἐκ μόνων πεντήκοντα στίχων. 3) Παραινέσεις Μενάνδρου κατὰ στοιχεῖον, συλλογὴ ὑπερτετρακοσίων μονοστίχων γνωμῶν τοῦ Μενάνδρου ἀλφαβητικῶς κατατεταγμένων.

Τμῆμα φυσιογνωστικόν. — Μίαν συνεκρότησε τὸ τμῆμα συνεδρίαν, ἐν ᾗ ὁ κ. Δ. Κοκκίδης ὡμίλησε περὶ τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως τοῦ 1884. Τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένετο ὑπὸ μετεωρολογικὴν ἔποψιν ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων, διότι ἡ μέση αὐτοῦ θερμοκρασία ἴση πρὸς 16,15 εἶναι κατὰ δύο μόνον ἑκατοστὰ μείζων τῆς τοῦ 1858 (16.13). Ἡ διανομὴ ὅμως τῆς θερμότητος κατὰ τὰ δύο ταῦτα ἔτη εἶναι ὅλως διάφορος, διότι τὸ μὲν 1858 εἶχε χειμῶνα δριμύν, θέρος ὅμως ἀρκετὰ θερμόν τὸ δὲ 1884 μέτριον χειμῶνα, τὸ θέρος ὅμως δροσερώτατον παρὰ πᾶν ἄλλο ἔτος ἀπὸ τοῦ 1858 καὶ ἐντεῦθεν.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καταπτώσεως τῶν ὑδάτων τὸ 1884 δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἔκτακτον, διότι κατ' αὐτὸ κατέπεσε 360 χμ. ποσὸν κατά τι κατώτερον τῆς μέσης ἐτησίας καταπτώσεως 423 χμ. ἐξαχθείσης ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐτῶν 1858—1884, ὁ ἀριθμὸς ὅμως τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς κατέπεσεν ὕδωρ εἶναι μείζων καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1883, ὅπερ ἦτο πολυομβρότατον.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὑγρομετρίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ σύγκρισις πρὸς πρότερα ἔτη, διότι ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μόνον ἤρξαντο γινόμεναι ὑγρομετρικαὶ παρατηρήσεις.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς διανομῆς τῶν ἀνέμων ἔπνευσαν βόρειοι μὲν κατὰ 53,4 ἑκατοστὰ τῆς ὅλης διαρκείας τοῦ ἔτους, κατὰ 46,6 δὲ νότιοι. Εἰς τοὺς Β. περιλαμβάνονται οἱ ΒΑ ΒΑ. καὶ Α. εἰς δὲ τοὺς Ν. οἱ ΝΑ. Ν. καὶ Δ. Μετὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν βορείων ἀνέμων ἰδίως κατὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον συνδέεται μεγάλη βαρομετρικὴ θλῖψις, μετὰ δὲ τῶν νοτίων ἰδίως κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μικρὰ βαρομετρικὴ θλῖψις.

Ἐγένετο πρὸς τούτοις σύγκρισις τῶν παρατηρήσεων τοῦ σταθμοῦ Λα-

ρίσσης πρὸς τὰς τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν θερμοκρασιῶν τῶν δύο πόλεων ἐξάγεται ὅτι ἡ θερμοκρασία τῆς Λαρίσσης εἶναι πάντοτε κατωτέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν, μόνον τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Ἰουλίου εἶχε θερμοκρασίαν κατ' ὀλίγον ἀνωτέραν τῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἡ διαφορὰ ὅμως τῶν δύο θερμοκρασιῶν τὸ μὲν θέρος εἶναι μικρά, αὐξάνει ὅμως καθόσον ἡ ὥρα τοῦ ἔτους προχωρεῖ πρὸς τὸν χειμῶνα· διὰ τὴν σύγκρισιν τῶν βαρομετρικῶν θλίψεων καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν πρὸς τὰ μεγάλα ῥεύματα τῆς ἀτμοσφαίρας, ὁ ἀριθμὸς τῶν παρατηρήσεων δὲν εἶναι εἰσέτι ἐπαρκής. Τέλος ἐγνώρισε τῷ τμήματι ὁ κ. Κοκκίδης, ὅτι τῇ αἰτήσει τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ὁ κ. ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς ἐνέκρινεν ἵνα δημοσιεύωνται κατὰ μῆνα ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆςΚυβερνήσεως» αἱ μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν ἐν ὅλαις αὐτῶν ταῖς λεπτομερείαις.

Μετ'αὐτὸν ὁ κ. Κ. Π. Λάμπρος ἐπέδειξε τοῖς ἑταίροις λίθον ἐξαχθέντα τελευταίως ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τῆς κύστεως πάσχοντος δι' ὑπογαστρικῆς τομῆς, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ποιήσῃ περὶ τῆς ἐγχειρίσεως ταύτης μακρὸν λόγον ἐνώπιον τῆς ἰατρικῆς ἑταιρίας.

Τέλος ὁ κ. Θ. Χέλδραϊχ ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν Γάλλου καθηγητοῦ, δι' ἧς ζητεῖται αὐτοῦ τε καθὼς καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁ ἔρανος διὰ τὸν ἀνεγερθητόμενον ἐν Rennes τῆς Γαλλίας ἀνδριάντα εἰς τὸν Πέτρον Belon, τὸν θαυμάσιον φυσιοδίφην τοῦ ΙΣΤ'. αἰῶνος, ὅστις κατὰ τὸ 1546 ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ φυσιογραφικὰ ταύτης ἔγραψε.

ΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΥΣΤΕΡΟΦΗΜΙΑΣ*

Ὑστεροφημία λέγεται ἡ μνήμη ἣν σώζουσι παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις τὰ σκεύη ἐκλογῆς τοῦ κόσμου τούτου. Εἶνε εἶδός τι μελλούσης ζωῆς, περιωρισμένης ὅμως ἐν τῷ ἐπιγείῳ τούτῳ ἡμῶν ἐνδιαιτήματι. Πολλοὶ εἰμποροῦν νὰ μὴ πιστεύωσιν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἣν ἐπαγγέλλονται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅλα τὰ θρησκεύματα· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑστεροφημίαν. Ἄλλως τε ἡ μέλλουσα αὐτὴ ζωὴ ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς τὴν παροῦσαν, εὐθὺς ὡς ἀφαιρέσωμεν τὴν σάρκα καὶ τὰ πάθη αὐτῆς καὶ παθήματα. Ἔχει τύχην καὶ ἀτυχίαν· ὑπόκειται εἰς φυλετικὰς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας· εἰς διαφωνίας πολιτικάς, θρησκευτικὰς καὶ δὴ καὶ φιλολογικὰς καὶ ἱστορικάς. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰ πράγματα. Ὅλοι γνωρίζετε τὴν Κλεοπάτραν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Θεοδώραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὴν Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν τῆς Αὐστρίας, τὴν Αἰκατερίναν Β' τῆς Ρωσίας, καὶ πολλὰς ἔτι ἄλλας βασιλίδας αἵτινες εὐφημοῦνται ἢ δυσφημοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν ἠκούσατε ποτὲ τὸ ὄνομα τῆς Χατασοῦ, ἥτις ἐκλέισε τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου πρὸ τρισχιλίων καὶ τετρακοσίων περίπου ἐνιαυτῶν. Καὶ πῶς θέλετε νὰ τὸ ἠξεύρετε ἀφοῦ πρὸ ὀλίγου δὲν τὸ ἤξευρον οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἔχοντες τὴν ἀπειροκαλίαν νὰ διάγωσι τὸν βίον ἀναστρεφόμενοι πρὸς τὰς ἐκλελοιπυίας ἐκείνας δεσποίνας μᾶλλον ἢ πρὸς τὰς κοσμούσας τὴν παροῦσαν γενεάν. Ἡ ἱστορία τῆς Χατασοῦ δὲν ἐγνώσθη εἰμὴ ἐκ τῶν αἰγυπτιακῶν μνημείων καὶ κειμένων τὰ ὁποῖα ἐσχάτως μόλις ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἡρμηνεύθησαν.

Ἐξ αὐτῶν ἐμάθομεν ὅτι ἡ βασιλὶς αὐτη ἔπραξεν ἔργα ἄξια μνήμης Κατεσκεύασεν ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ μέγαν πολεμικὸν στόλον, τὸν πρῶτον ἴσως στόλον τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ ναυλοχήσαντα, καί,στρατηγήσασα αὐτή, κατέκτησε τὰ παράλια τῆς Ἀραβίας· δι' ὅ, ἐπὶ τῶν μνημείων δι' ὧν ἐκόσμησε τὰς Θήβας, εἰκονίζεται ἐν σχήματι καὶ περιβολῇ ἀνδρός. Ἔπειτα δὲ ἀναλαβοῦσα τὴν χάριν τὴν ἰδίως εἰς τὸ φῦλον αὐτῆς προσήκουσαν, μετεφύτευσεν εἰς Θήβας τριάκοντα καὶ δύο εἴδη ἀρωματοφόρων θάμνων, οἵτινες πρότερον ἐν μόνῃ τῇ Ἀραβίᾳ ἔθαλλον. Ἡ κολοσσιαία αὐτῆς εἰκὼν ἡ νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου ἀνακειμένη, ἐνθυμίζει ὁπωσοῦν τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου τῆς μεγάλης Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Χατασοῦ λοιπόν, ἡ ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν παντελῶς

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 8 Φεβρουαρίου 1885.

λησμονηθεῖσα, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ ἐφημίζοντο τοσαῦται πολλῷ ἥττονες, ἠξιώθη τελευταῖον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πάνθεον τῆς ἱστορίας· ἄλλων δὲ ἡ τύχη ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἔτι εὐμενής.

Πρὸ 5500 ἐτῶν, ἤτοι δισχίλια πρὸ αὐτῆς ἔτη, ἐκηδεύθη εἰς Giseh ἀνώτατός τις τῶν χρόνων ἐκείνων ἄρχων τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ἄρχων οὗτος προσηγορεύετο *Διοικητὴς τοῦ οἴκου τῶν βιβλίων*, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν ἀνεγράφη ἐν τῷ τάφῳ. Δύσκολον τῇ ἀληθείᾳ εἶνε νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὅλοι οἱ ἔφοροι τῶν ἐθνικῶν ἢ ἄλλων δημοσίων βιβλιοθηκῶν, δικαιοῦνται νὰ μνημονευθῶσιν ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Ὁ νεκρὸς ὅμως τῆς Giseh, ὑπῆρξε, καθ' ὅσον ἄχρι τοῦδε γινώσκομεν, ὁ πρῶτος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου βιβλιοθήκης ἔφορος· καὶ ὡς τοιοῦτος ἤθελεν ἀναμφιβόλως ἀξιωθῆ τῶν τιμῶν τῆς ὑστεροφημίας ἐὰν τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν παρέμενεν ἄγνωστον. Ἀλλ' ἰδοὺ ἄλλο ἔτι ἴσως δεινότερον. Τίς δὲν γινώσκει τὸν Πορτογάλλον ναύαρχον Βάσκον Δεγάμαν καὶ τὰ βραβεῖα τὰ ἀποδοθέντα εἰς αὐτόν, ζῶντά τε καὶ μετὰ θάνατον, ὡς περικάμψαντα τὴν Εὔελπιν ἄκραν; Ἐν τούτοις δισχίλια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, οἱ Φοίνικες, ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Νεχῶ, ὁρμήσαντες ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, παρελέξαντο τὰ ἀνατολικὰ τῆς Ἀφρικῆς παράλια, ἔκαμψαν τὴν μεσημβρινὴν ἐκείνην αὐτῆς ἄκραν, ἀνέπλευσαν ἔπειτα παρὰ τὰ δυτικὰ παράλια πρὸς τὰς Ἡρακλείους στήλας καὶ διὰ τῆς Μεσογείου ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ ναυάρχου τοῦ κατορθώσαντος τὸν πρῶτον τοῦτον τῆς Ἀφρικῆς περίπλουν, δὲν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς· ὥστε ὁ ἀνὴρ ὅστις, διὰ τὴν σμικρότητα τῶν πλοίων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὑπερενίκησε δυσχερείας πολὺ μείζονας ἢ ὁ Βάσκος Δεγάμας, οὐδόλως ὑπὸ τῆς ἱστορίας μνημονεύεται.

Ἀλλ' ἵνα ἀμειφθῶσιν ἐπαξίως τὰ ἱστορικὰ ἔργα καὶ ὀνόματα δὲν ἀρκεῖ νὰ γίνωσι γνωστά· ἡ τύχη αὐτῶν ἐξαρτᾶται καὶ ἐξ ἄλλων ποικίλων περιστάσεων. Τὴν ὑστεροφημίαν ἐπιδικάζουσιν ἢ ἀποποιοῦνται ἀνέκαθεν οἱ Ἄριοι τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ οἱ πρωτεύοντες αὐτῶν, ἐν μὲν τῇ ἀρχαιότητι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γερμανοί. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἰδιοποιήθησαν ὁπωσοῦν δικαίως τὸ προνόμιον τοῦτο, διότι ἐπὶ τέλους αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὸν τελειότατον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πολιτισμόν. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἀπέδωκαν πάντοτε εἰς τοὺς πρεσβυτέρους αὐτῶν ἀδελφούς, τοὺς Σημίτας, τὴν προσήκουσαν μερίδα τῆς εὐκλείας, ἐνῷ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκληρονόμησαν παρ' αὐτῶν πολλὰς καὶ γονιμωτάτας τῆς ἰδίας σταδιοδρομίας ἀφορμάς· τὴν γεωργίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὴν γραφὴν καὶ αὐτὸ μέχρι τινὸς τὸ θρήσκευμα τὸ ὁποῖον ἄχρι τοῦδε πρεσβεύουσι. Λάβετε ἀνὰ χεῖρας οἱανδήποτε γενικὴν ἱστορίαν θέλετε, καὶ αὐτὰς τὰς ἐκτενεστάτας, τὴν ἱστορίαν τοῦ Schlosser λ.χ. Πάντα

ὅσα ἀφηγεῖται περὶ Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων, Ἰσραηλιτῶν, Φοινίκων καὶ Ἀράβων, δὲν πληροῦσιν εἰμὴ ἕνα τὸ πολὺ τῶν [illegible] αὐτῇ [illegible] [illegible] δὲ οἱ λοιποὶ δοξολογοῦσι τοὺς Ἀρίους.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ κατὰ τοὺς πλείστους τῶν Σημιτῶν δὲν εἶνε ἐντελῶς γνωστά, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ κατὰ τοὺς Ἄραβας. Κύριοι γενόμενοι τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀσίας, τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἱσπανίας, οἱ Ἄραβες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀνθρωπότητος πλειότερον βεβαίως πολλῶν Ἀρίων. Δὲν ὑπῆρχε πόλις παρ' αὐτοῖς ἡ μὴ ἔχουσα ἰδίας σχολάς, αἱ δὲ πρωτεύουσαι ἐκοσμοῦντο ὑπὸ πανεπιστημίων, καὶ βιβλιοθηκῶν, καὶ χημικῶν ἐργαστηρίων, διότι αὐτοί, οἱ θαυμασίως προαγαγόντες τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν, αὐτοὶ ἐγένοντο οἱ πατέρες τῆς χημείας. Ὁ *κανὼν* τοῦ Ραζῆ καὶ τοῦ Ἀβικέννου ἐλογίζετο ἐπὶ ἓξ ὅλας ἑκατονταετηρίδας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Εὐρώπης ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Ἐν μόνῃ τῇ Ἱσπανίᾳ ὑπῆρχον 70 δημόσιαι βιβλιοθῆκαι προσιταὶ εἰς τὸ κοινόν· ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Καλίφου τῆς Κορδύβης Χακὶμ Β', ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, περιεῖχεν 600,000 τόμων. Ὁπόσοι τῶν καθ' ἡμᾶς Ἀρίων δὲν ἤθελον ζηλεύσει τοιοῦτον θησαυρόν; Ὁ γράψας γενικὴν ἱστορίαν Ibd Khaldoun ἐλογίσθη ἐνάμιλλος τοῦ Montesquieu διὰ τὴν πολυμάθειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν εὐρύτητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀσφαλῆ κρίσιν. Πρῶτοι οἱ Ἄραβες κατεσκεύασαν τὸν σήμερον ἐν χρήσει χάρτην, πρῶτοι πυροβόλα ὅπλα. Καθ' οὓς χρόνους τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δὲν ὑπερέβαινε τὰ 20 ἢ 30 ἑκατομμύρια, ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ μὲν καλίφου τῆς Κορδύβης συνεποσοῦτο εἰς 300,000,000, τοῦ δὲ καλίφου τῆς Βαγδάτης εἰς 200. Χίλια πρὸ τοῦ Livingston καὶ τοῦ Stanley ἔτη, οἱ Ἄραβες ἐγίνωσκον κάλλιστα τὰ ἐνδότατα τῆς Ἀφρικῆς, ἐν δὲ τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι ὁ Ἐδρισῆς ἐσημείου ἐπὶ τῶν γεωγραφικῶν αὐτοῦ πινάκων τὰς λίμνας τοῦ ἄνω Νείλου. Ἀλλ' ἀρκοῦσι τὰ ὀλίγα ταῦτα ὅπως καταστήσωσι πρόδηλον ὅτι μεταξὺ τῆς 7 καὶ 12 ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἄραβες ἀνεδείχθησαν τὸ πρώτιστον τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν· καὶ ὅμως τὴν σήμερον αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἱστορίαι διδάσκουσι περὶ τῶν μικρῶν πολιτειῶν τῆς Ἰταλίας ἢ τῆς Ἐλβετίας πολὺ πλειότερα ἢ περὶ τῆς κοσμοκράτορος ποτὲ σημιτικῆς ἐκείνης φυλῆς, κοσμοκράτορος πολιτικῶς τε καὶ πνευματικῶς.

Οὐδὲν ἧττον καλῶς γνωρίζομεν τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἱστορίαν, καὶ οὐδὲν ἧττον ἀπηνῶς ἠδικήσαμεν αὐτούς. Δὲν θέλω ἀποδώσει εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅσῳ καὶ ἂν ἡ νέα διαθήκη συνηρμολογήθη πρὸς τὴν παλαιάν, ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐταυτίσθη ποτὲ μετὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ· ἀπεναντίας μάλιστα πολλάκις ὑπῆρξαν ἀλλήλων πολέμιοι. Ἀλλ' ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ἔχει ἄλλα ἀσφαλέστερα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ

πεπολιτισμένου κόσμου. Αὐτὸς πρῶτος διέγνω τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Ἡ ποίησις δι' ἧς περιέβαλε τὰς εὐχὰς αὐτοῦ καὶ τὰς προσευχὰς ὑπερβάλλει πᾶσαν ἀνθρωπίνην ποίησιν ὅσον ὁ Θεὸς τοῦ Μωυσέως ὑπερέβαλλε τοὺς πολλοὺς θεοὺς οὓς ἡ φαντασία πρότερον ἀνέπλαττε καὶ ἐξύμνει. Ἡ δὲ παλαιὰ διαθήκη, ἀσχέτως πρὸς τὴν νέαν, τοσοῦτον καθ' ἑαυτὴν κατεκυρίευσε τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀγγλίας, τῆς βορείου Γερμανίας καὶ τῆς Σκανδιναυΐας, ὥστε ἐν τοῖς πολέμοις ἐξ ὧν παρήχθησαν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Εὐρώπης, τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἤντλουν τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν καὶ τὴν καρτερίαν ἀπὸ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. Οὐδ' αὐτὴ τοῦ Πινδάρου ἡ πολλάκις τῇ ἀληθείᾳ θεόπνευστος Μοῦσα ἀπετέλεσε ποτὲ τοιαῦτα θαύματα. Καὶ ὅμως ἐν ταῖς γενικαῖς ἱστορίαις ἐλάχιστος ἀφορίζεται χῶρος εἰς τὸν λαὸν Ἰσραήλ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ προμνημονευθέντι μεγάλῳ ἔργῳ τοῦ Schlosser, ἡ ἱστορία αὐτοῦ δὲν κατέχει εἰμὴ 12 μόνον σελίδας.

Οἱ αὐτόκλητοι λοιπὸν ἐκεῖνοι ἑλλανοδίκαι τῆς ὑστεροφημίας δὲν ἀπέδωκαν τὴν ὀφειλομένην εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ μήπως πρὸς ἀλλήλους ἐπολιτεύθησαν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εὐθυδικίᾳ; Διῃρέθησαν εἰς στρατόπεδα ἀντίπαλα κατὰ ἔθνη, κατὰ θρησκευτικὰ δόγματα, κατὰ πολιτεύματα, κατὰ ἱστορικὰ συστήματα, καὶ ἀντηγωνίσθησαν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ πνεύματος ἐμπαθέστερον ἴσως ἢ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης· Γάλλοι κατὰ Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων· καθολικοὶ κατὰ διαμαρτυρομένων καὶ ὀρθοδόξων· μοναρχικοὶ κατὰ δημοκρατικῶν· ἑρμηνευταὶ κατὰ ἑρμηνευτῶν. Ὅσοι ἀνεγνώσατε τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν μου, ἠξεύρετε ὁπόσα ἀδικήματα διέπραξαν καθ' ἡμῶν οἱ Ἑσπέριοι. Ὀλίγα τινὰ παραδείγματα θέλουσιν ἀποδείξει εἰς οἵας καὶ ὅσας περιπετείας ὑπόκειται ἡ τῶν θνητῶν μνήμη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑσπερίᾳ, τὸ μὲν διὰ τὰς προμνημονευθείσας αἰτίας, τὸ δὲ δι' ἄλλας τινὰς τῆς τύχης μεταβολάς.

Τὴν σήμερον τὰ πάντα ἀμφισβητοῦνται ἐν Εὐρώπῃ. Ἀφοῦ συζητεῖται ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ, πῶς θέλετε νὰ μείνῃ ἀμείωτος ἡ ὑστεροφημία τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τῶν Οὐραλίων ὀρέων κίνησις μεγίστη ἤδη γίνεται πρὸς κατάλυσιν τῶν βωμῶν οἵτινες ἠγέρθησαν εἰς τοὺς κλείσαντας, εἰς τοὺς εὐεργετήσαντας, εἰς τοὺς διδάξαντας τὰς προτέρας γενεάς. Τὸ ἥμισυ τῆς Γαλλίας ἀπαρνεῖται τὴν γηραιὰν καὶ ἔνδοξον αὐτῆς μητέρα, τὴν χιλιέτη μοναρχίαν· τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ προπηλακίζει τὸν οὐδὲν ἧττον εὐκλεῆ αὐτῆς γόνον, τὴν ἐπανάστασιν. Εὔκολον εἶνε νὰ ὑποθέσητε ἐκ τούτου τί πάσχουσιν οἱ πρωταγωνισταὶ ἑκατέρας τῶν δύο τούτων περιόδων τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ τῆς χώρας ἐκείνης βίου. Καὶ μὴ νομίσετε ὅτι οἱ μηδενισταὶ αὐτοὶ τῆς ἱστορίας εἶνε ἄνθρωποι τυχαῖοι. Ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θιέρς ἀποδίδει τὰ μεγαλουργήματα τῆς μοναρχίας εἰς τὸν γαλλικὸν

λαόν, οὐχὶ εἰς τοὺς ἡγέτας αὐτοῦ. Ὁμιλῶν περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Κονδὲ ἀξιοῖ ὅτι τὰς νίκας αἵτινες ἀπηθανάτισαν τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμονίδου ἐκείνου στρατηγοῦ, ἤρατο οὐχὶ αὐτὸς ἀλλ' ὁ γαλλικὸς λαός. Ὁμιλῶν περὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀξιοῖ ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς ἐξυμνήθη ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἕνεκα τῶν θαυμάτων τὰ ὁποῖα οὐχὶ αὐτὸς ἀλλὰ τὸ ἔθνος διέπραττεν ἐν πολέμῳ, ἐν ταῖς τέχναις, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις. Τὰ τοιαῦτα εἰμποροῦν νὰ λέγωνται πρὸς δημαγωγίαν τῶν πολλῶν καὶ παραμυθίαν τῶν μετριοτήτων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων διαψεύδονται τρανῶς· καὶ αὐτὸς ὁ Thiers ἔμελλε νὰ λάβῃ κατὰ τοῦτο πικρότατον μάθημα. Ὅτε μετὰ 45 ἔτη, ἡ τύχη κατεδίκασεν αὐτὸν νὰ ὑπογράψῃ ἔνδακρυς τὴν εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπόδοσιν τῆς Ἀλσατίας καὶ τῆς Λωραίνης, δὲν ἐπεφάνη ἀρά γε εἰς τοὺς τεθολωμένους αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ἡ σκιὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ δὲν ἠρώτησεν αὐτόν, ἵνα τί λοιπὸν οἱ Γάλλοι τοῦ 1870 ἀφοῦ πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων ἐκτήσαντο, αὐτοῦ βασιλεύοντος, τὰς χώρας ἐκείνας, νῦν ἀσυγκρίτως ὄντες πολυπληθέστεροι καὶ πλουσιώτεροι, ἠναγκάζοντο νὰ ἐκχωρήσωσιν αὐτῶν; Οὐδέποτε ἔθνος, ὁσῳδήποτε εὖ ἔχον, ἐμεγαλούργησεν ἀγόμενον ὑπὸ ἀδεξίων κυβερνητῶν· ἐνῷ τἀνάπαλιν συμβαίνει ἔστιν ὅτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οἱ εὐάριθμοι, οἱ πένητες, οἱ ἀνοργάνωτοι Ἕλληνες τοῦ 1821 ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν διὰ τῆς μεγαλουργίας κατὰ θάλασσαν μὲν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Κανάρη, κατὰ ξηρὰν δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν ἡγετῶν. Ὁ αὐτὸς νόμος ἰσχύει καὶ ἐπὶ τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου. Σῶμα ὁσονδήποτε εὐρωστοῦν, ἀλλὰ φέρον κεφαλὴν νοσοῦσαν, οὐδέποτε διενοήθη καὶ ἔπραξέ τι γενναῖον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὁ δὲ στερηθεὶς τῆς ὁράσεως Μίλτων, ὁ στερηθεὶς τῆς ἀκοῆς Beethoven ἐξηκολούθουν δημιουργοῦντες ἀριστουργήματα ποιήσεως καὶ μουσικῆς, καὶ τὸ ἔτι ἴσως διδακτικώτερον, ὁ Augustin Thierry, παραλυτικὸς ὢν καθ' ἅπαν τὸ σῶμα, καὶ πλὴν τούτου ἀόμματος, ὁ Augustin Thierry ὅστις ἔλεγεν· ἆ! ἐὰν ἤμην μόνον ἀόμματος, ὑπηγόρευσεν ἓν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς γαλλικῆς ἱστοριογραφίας τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Καὶ ὁ μὲν Thiers εἶνε πασίγνωστος ἐν Ἑλλάδι· ὅλως δὲ ἄγνωστος δὲν εἶνε καὶ ὁ Taine, ὁ καταλεγόμενος ἐν τοῖς καλλιτέχναις τοῦ σημερινοῦ γαλλικοῦ λόγου. Ὁ Thiers ἠδίκησε τὴν μοναρχίαν, ὁ Taine ἠδίκησε τὴν ἐπανάστασιν. Συμπληρώσας πρὸ ὀλίγου τρίτομον περὶ αὐτῆς μελέτην, στιγματίζει μὲν τοὺς διαβεβοημένους αὐτουργοὺς τῶν ἐναγωνίων χρόνων τῆς μεγάλης ἐκείνης μεταβολῆς, τὸν Marat, τὸν Danton, τὸν Robespierre, ἀποσιωπᾷ δὲ πάντα τὰ ἀγαθὰ ὅσων αὕτη ἐγένετο πρόξενος. Ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Συμβατικῆς λεγομένης συνελεύσεως, ἐν ᾗ μάτην ἠθέλετε ζητήσει τὰ ἀοίδιμα ἔργα τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ἡ κατα-

φορὰ τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Κριτίου καὶ τοῦ Θηραμένους ἐτάραξε τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπελάθετο τῆς ἀρετῆς τῶν Θρασυβούλων. Καὶ τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ζῶν ἕνα περίπου αἰῶνα μετὰ τοὺς χρόνους οὓς ἐπεχείρησε νὰ ἱστορήσῃ, παρέστησε τὰς περιπετείας αὐτοῦ ὀλιγώτερον ἀπαθῶς τοῦ φιλοβασιλείου Mallet du Pau, ὅστις ἐγένετο μάρτυς καὶ μέχρι τινὸς θῦμα τῶν περιπετειῶν τούτων. Ὁ Mallet du Pau εἶπεν ὀρθότατα ὅτι δύο ἐγένοντο ἐπαναστάσεις· ἡ μία ἠθικὴ δι' ἧς τὰ πνεύματα ἐνεπλήσθησαν ἀληθειῶν καὶ ἡμιαληθειῶν, αἵτινες θέλουσι παραμείνει καὶ καρποφορήσει, ἡ δ' ἄλλη βάρβαρος καὶ κακοῦργος, ἥτις θέλει εὐχερῶς ἐκριζωθῆ εὐθὺς ὡς ἡ δύναμις ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῆς. Ὅπερ καὶ ἐγένετο τῳόντι δίς· τῷ μὲν 1795 διὰ τῆς θανατώσεως τοῦ Robespierre, τοῦ Saint-Just καὶ τοῦ Couthon, τῷ δὲ 1871 διὰ τῆς κατατροπώσεως τῆς ἐν Παρισίοις ἀναρχικῆς Κοινότητος.

Ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐπαγαγοῦσα ἐν Γαλλίᾳ ριζικὰς μεταβολάς, πολιτικάς τε καὶ κοινωνικάς, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς Γερμανίας καθ' ὅλως διάφορον τρόπον, μέχρι τοῦδε τοὐλάχιστον. Ἐν ἀρχῇ τὸ μὲν δυτικὸν τῆς Γερμανίας μέρος ὑπέκυψεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ναπολέοντος, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἠκρωτηριάσθη, ἐταπεινώθη, κατεπιέσθη δεινῶς. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπηλλάγησαν τῆς ξενικῆς ταύτης καταδυναστεύσεως, ἤρχισεν ὑποκινούμενον καὶ παρ' αὐτοῖς, ὡς πολλαχοῦ ἀλλοῦ, τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως. Ἐν Γερμανίᾳ ὅμως, περὶ τὰ μέσα τῆς ἑκατονταετηρίδος, κατίσχυσε τῶν λοιπῶν ἀξιώσεων ἡ ἀνάγκη τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Ἐκ τῶν δύο μεγάλων γερμανικῶν δυνάμεων, ἐφ' ὅσον διήρκει ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος καὶ ἔπειτα ἐπί τινα χρόνον, τὴν πρώτην τάξιν ἐπέσχεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ Αὐστρία, ἐν δὲ τῷ περὶ ἐθνικῆς ἑνότητος ἀγῶνι ἐπρώτευσεν ὁριστικῶς ἡ Πρωσία.

Τὸ ἀξίωμα τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ πρώτῃ τῶν δύο τούτων περιόδων ὠφείλετο οὐχὶ εἰς λαμπρὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὴν περίνοιαν τοῦ ἀνδρὸς ὅστις διεῖπε τότε τὰ πράγματα αὐτῆς. Ὅτε τῷ 1813 κατηρτίσθη ἡ τελευταία μεγάλη κατὰ τοῦ Ναπολέοντος εὐρωπαϊκὴ συμμαχία, ἡ Αὐστρία οὐδὲν εἶχε πράξει τὸ δικαιοῦν αὐτὴν νὰ στρατηγήσῃ ἐν τῷ κρισίμῳ ἀγῶνι. Οἱ μέχρι Μόσχας προελάσαντες στρατοὶ τοῦ δορυκτήτορος εἶχον ἐξοντωθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσίας, οἱ δὲ μέχρι Λισαβῶνος κατελθόντες εἶχον ἐξωσθῆ ἐκ τῆς Ἱσπανίας ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος. Καὶ πάλιν ὅτε τῷ 1814—1815, κατατροπωθέντος ὁλοσχερῶς τοῦ μεγάλου δυνάστου, συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος ἡ ῥυθμίσασα τά τε εὐρωπαϊκὰ ἐν γένει πράγματα καὶ ἰδίᾳ τὰ γερμανικά, ἡ Αὐστρία οὐδὲν εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ κατορθώσει στρατιωτικὸν μεγαλούργημα τὸ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πρωτοκαθεδρείαν ἥτις ἀπεδόθη αὐτῇ ἐν τῇ Συνόδῳ καὶ μετὰ τὴν Σύνοδον. Ἡ τιμὴ

ὅλων ὅσα παρεσκεύασαν καὶ ὅλων ὅσα συνεπλήρωσαν τὴν γιγαντώδη περὶ Λειψίαν νίκην ὠφείλετο πολὺ μᾶλλον εἰς τοὺς Ῥώσους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Πρώσους ἢ εἰς τοὺς Αὐστριακούς. ἡ δὲ ἐν Οὐατερλῷ δευτέρα καὶ ὁριστικὴ πτῶσις τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξεν ἔργον ἀποκλειστικὸν τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ Blücher.

Πῶς λοιπὸν ἡ Αὐστρία ἐκτήσατο τὴν διττὴν ταύτην ἡγεμονίαν, τήν τε ἐν τῷ πολέμῳ καὶ τὴν μετὰ τὸν πόλεμον; Βεβαίως Ῥωσία, Πρωσία καὶ Ἀγγλία συνῃσθάνοντο τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν δύναμιν ἣν ἤθελον πορισθῆ προσλαμβάνουσαι σύμμαχον τὴν Αὐστρίαν. Εἰς τὰς 600,000 ἀνδρῶν οὓς εἶχον συναγείρει ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Γερμανίᾳ, ἡ Αὐστρία ἔμελλε νὰ προσθέσῃ 200 ἔτι χιλιάδας. Πλὴν τούτου λυσιτελεστάτην ἐντύπωσιν ἤθελε προξενήσει εἰς τὰ πνεύματα ὅλου τοῦ κόσμου ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ πενθερὸς τοῦ φοβεροῦ ἔτι ἐκείνου ἀντιπάλου, συντασσόμενος τοῖς συμμάχοις, ἤθελεν οὕτω ἀνομολογήσει καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ καθαίρεσις τοῦ κυριάρχου ἐκείνου ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς Εὐρώπης. Ἡ θέσις τῆς Αὐστρίας ἦτο δυσχερής. Δὲν προέκειτο μὲν ἔτι περὶ καθαιρέσεως· ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς ἡ τιμὴ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ἐπέβαλλεν αὐτῷ τὸ καθῆκον νὰ μὴ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τοῦ κηδεστοῦ, μετὰ τὰς ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ συμφοράς, θυσίας ὑπερμέτρους, ἀφ' ἑτέρου πᾶσα ἐπιείκεια ἐκινδύνευε ν' ἀποκρουσθῇ ὑπὸ τῶν τριῶν συμμάχων, τὸ δὲ πάθος αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον σφοδρόν, ἡ πεποίθησις ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τοῦ θριάμβου τοσοῦτον ἀκράδαντος ὥστε ἠδύναντο ἐπὶ τέλους νὰ ἀναλάβωσι μόνοι τὸν ἀγῶνα, τοῦ ὁποίου εὐοδοθέντος, ἡ Αὐστρία ἤθελεν οἰκτρῶς ταπεινωθῇ. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ποικίλων τούτων σκοπέλων ὁ Μέττερνιχ ἐλοξοδρόμησε δεξιώτατα. Κατώρθωσε νὰ μὴ προτείνῃ εἰς τὸν Ναπολέοντα εἰμὴ ὅρους οὓς καὶ αὐτὸς ὁ Thiers ἀπεφήνατο εὐλογωτάτους· τούτων δὲ ἀπορριφθέντων ὑπὸ τοῦ ἀγερώχου ἀνδρός, συνετάχθη ἤδη ἐντίμως τοῖς συμμάχοις· καὶ τότε Ῥωσία, Πρωσία καὶ Ἀγγλία, εὐγνωμονοῦσαι, ἀπέδωκαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν πρίγκηπα Schwartzenberg, καίτοι εἶχον πᾶσαι πολλοὺς πολεμικοὺς ἄνδρας ἀσυγκρίτως ὑπερτέρους. Τοῦ γεγονότος τούτου φυσικὸν παρακολούθημα ὑπῆρξεν ἡ συγκρότησις τῆς μεγάλης Συνόδου ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ αὐστριακοῦ Κράτους, ἡ δὲ φήμη ἣν ἐκ τούτου ἐκτήσατο ὁ Μέττερνιχ ἐξηκολούθησεν ἐπικρατοῦσα καὶ ἀφοῦ ἤρχισε νὰ ὑπονομεύεται τὸ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐκείνης δημιουργηθὲν πολιτικὸν οἰκοδόμημα.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτοῦ συνεκροτήθησαν αἱ σύνοδοι τοῦ Τροππάου, τοῦ Λάϋβαχ καὶ τῆς Οὐηρῶνος αἱ ἐπιτρέψασαι τῶν μὲν ἰταλικῶν ἐπαναστάσεων τὴν κατατρόπωσιν, τῇ Αὐστρίᾳ, τῆς δὲ Ἱσπανικῆς, τῇ Γαλλίᾳ. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος ἤρχισε νὰ φθίνῃ. Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας ῥωσικὸς πόλεμος τοῦ 1828 — 1829, ἐγένετο παρὰ τὴν γνώμην τοῦ

πρώην παντοδυνάμου τῆς Εὐρώπης Μέντορος, παρὰ τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα. Ἐδέησε δὲ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἑκὼν ἄκων τήν τε ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσαν βελγικήν. Ὅτε δὲ τελευταῖον ὁ ἐπαναστατικὸς κλύδων ἐξερράγη ἐν μέσῃ Γερμανίᾳ, ὁ Μέττερνιχ ἠναγκάσθη νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς ἀρχῆς. Ὁ Μέττερνιχ ἤξευρε νὰ πολιτεύηται πρὸς βασιλεῖς, ἀλλὰ οὐχὶ πρὸς ἔθνη· καὶ τοῦτο διότι ἐπίστευεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς μοναρχίας, οὐχὶ δὲ εἰς τὰ τοῦ δήμου δίκαια. Ἐν τῇ πολιτικῇ δέ, ὡς ἐν παντὶ ἄλλῳ ἔργῳ, ἡ πίστις τοῦ ἐργάτου εἶνε ἀπαραίτητος ἐπιτυχίας ὅρος.

Ἡ Πρωσία ἐνόησεν ἀπεναντίας ὅτι πρωτίστη τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἀνάγκη ἦτο ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἑνότης· καὶ κατηυδοκίμησε τῆς Αὐστρίας ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τοσούτῳ εὐχερέστερον ὅσῳ τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας, συγκροτούμενον κατὰ τὰ τρία τέταρτα περίπου ἐκ φυλῶν ἑτερογενῶν καὶ ἑτερογλώσσων, ἦτο ἥκιστα ἐπιτήδειον νὰ θεραπεύσῃ τὴν πάγκοινον ἐκείνην τῆς Γερμανίας προαίρεσιν. Δὲν ἔχω δὲ ἀνάγκην νὰ σᾶς εἴπω τίς ὑπῆρξεν ὁ ἡγέτης τῆς Πρωσίας ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἐγχειρήματι. Ὁ Βίσμαρκ ἐγεννήθη τῷ 1815 καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Μέττερνιχ εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐντὸς πεντήκοντα δ' ἐτῶν ἠνάγκαζε τὴν Αὐστρίαν νὰ κυρώσῃ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πρωσικῆς ἡγεμονίας· καὶ μετὰ πέντε ἄλλα ἔτη ἐπετέλει ἕτερον μέγα καὶ ἐνικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραξικόπημα, ἔστεφεν ἐν αὐταῖς ταῖς Βερσαλλίαις, ἐν αὐτῷ τῷ φιλτάτῳ ἐνδιαιτήματι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας τὸν τῆς Πρωσίας βασιλέα, παρόντων καὶ ἀνευφημούντων ὅλων τῶν ὁμοφύλων ἡγεμόνων. Παρῆλθον ἔκτοτε ἕτερα 15 ἔτη, τὸ δὲ κλέος τοῦ νέου τῆς Γερμανίας ἡγέτου, ἀντὶ νὰ μειωθῇ, δὲν ἔπαυσε προαγόμενον. Ὑπὸ τοῦ δαιμονίου ἐκείνου πνεύματος οὐριοδρομοῦσα ἡ γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἄγει καὶ φέρει τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Τίς ἐνθυμεῖται σήμερον τὸ κατὰ τὰ εἴκοσι καὶ πέντε πρῶτα ἔτη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος πολύκροτον γενόμενον ὄνομα τοῦ Μέττερνιχ; Τὸ ὄνομα τοῦ Βίσμαρκ πληροῖ τὴν οἰκουμένην.

Ἐνδιέτριψα περὶ τὰ γεγονότα ταῦτα τῆς νεωτέρας γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς ἱστορίας πολὺ πλειότερον ἢ περὶ πάντα τὰ λοιπά, διότι ἐκ τῶν ὀλίγων ἐξ ἀνάγκης ὅσων ἐμνημόνευσα ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ, τὰ γεγονότα ἐκεῖνα διδάσκουσι μάλιστα ὅτι ὁ κόσμος τῆς ὑστεροφημίας δὲν εἶνε τοσοῦτον αἰθέριος ὅσον ἤθελε νομίσει τις, ἀλλὰ συνέχεια κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοῦ ἐπιγείου τούτου κόσμου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἐν τούτοις ἐντελῶς διὰ τοῦ θανάτου χωρισθείς. Ἐν Γαλλίᾳ μὲν ταλαιπωρεῖται ὑπὸ ἐμφυλίου ἀγῶνος, ἐν Γερμανίᾳ δὲ εἰρηνεύει ὑπὸ τὴν πνευματικὴν μοναρχίαν τοῦ Βίσμαρκ.

Δι' ἄλλων δὲ τρόπων ἐπενήργησεν ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ καταιγίς, περάσασα τὸν πορθμὸν τῆς Μάγχης, ἀπέβαλε τὴν ὀξύτητα αὐτῆς, καὶ προήγαγε μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἄνευ λαιμητόμων καὶ δημεύσεων, συνεπλήρωσε δὲ τὴν τοῦ κράτους ἑνότητα ἄνευ μαχῶν μυριονέκρων. Τῷ 1800 ἐψηφίσθη ὁμογνωμόνως ἡ βουλευτικὴ ἑνότης τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας, καὶ τῷ 1829 ἡ ἰσοπολιτεία τῶν καθολικῶν. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα πεντήκοντα ἔτη δὶς ἐπεξετάθησαν ἐν πάσῃ εἰρήνῃ τὰ πολιτικὰ τοῦ λαοῦ δίκαια, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία δὲν παρεδόθη εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἡμεροβίων ἀνθρώπων. Ἐν Ἀγγλίᾳ λοιπὸν τὸ ἐνεστὼς δὲν ἀπεσπάσθη ἀποτόμω; ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, οὐδὲ βιαίως ἀνέτρεψεν αὐτό. Οἱ ἥρωες τῶν παρῳχημένων γενεῶν ἐξηκολούθησαν εὐλογούμενοι ὅσον οἱ ἥρωες τῶν νεωτέρων γενεῶν. Εἰς Οὐέστμινστερ, ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ αὐτόθι αἰρομένου τεμένους, ἀναπαύονται ἐν ἰσοτιμίᾳ οἵτε πρωταγωνισταὶ τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος, ὁ Mansfield, ὁ νεώτερος Πίττ, ὁ Φόξ, ὁ Γράτταν καὶ οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς 19, ὁ Willberforce, ὁ Κάννιγκ, ὁ Οὐέλλιγκτων, ὁ Γρέϋ, ὁ Πάλμερστων, ὁ Βήκονσφιλδ· ὑπεράνω δὲ τῶν γεραρῶν ἐκείνων μνημείων μετεωρίζεται ἡ μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν τοῦ πρεσβυτέρου Πίττ ὅστις ἐπὶ μακρὸν ἐνέπνευσε τοσοῦτον τρόμον εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας καὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἀετώδεις ὀφθαλμοὶ καὶ ὁ προτεταμένος βραχίων νομίζεις, λέγει ὁ Μακώλαιϋ, ὅτι καὶ νῦν ἔτι παρορμῶσι τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὸ ν' ἀντιπαρατάσσεται θαρρούντως κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς.

Ἀνέφερον τὸ ὄνομα τοῦ Μακώλαιϋ. Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἀγνοεῖ ὅτι ὁ ἀνὴρ διετέλεσεν εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων λειτουργῶν τῆς ἐπιστήμης ἥτις, ἀπονέμουσα τὸ γέρας τῆς ὑστεροφημίας, δὲν ἦτο βεβαίως δίκαιον νὰ ἀποκλείσῃ τῆς τιμῆς ταύτης τοὺς ἰδίους αὐτῆς μύστας. Μήπως αὐτὸς ὁ Μακώλαιϋ, εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἀφ' ἧς ἔγραψε τοὺς λόγους ἐκείνους, δὲν εἰσήγετο ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει εἰς τὸ Πάνθεον τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἵνα ἀναπαυθῇ πλησίον τῶν ἐπιφανῶν νεκρῶν μεθ' ὧν συνέζησεν ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἱστορίας, καὶ νῦν καταθανὼν δὲν ἤρχετο νὰ συνεχίσῃ τὴν συμβίωσιν ἐν τῷ τῆς Ἀθανασίας κόσμῳ;

Ἐκ τῶν παγκοσμίων τούτων ἑλλανοδικῶν ἐβραβεύθησαν μᾶλλον οἱ περὶ τὰς μερικὰς ἱστορίας ἐνδιατρίψαντες ἢ οἱ συντάξαντες τὰς λεγομένας γενικὰς ἱστορίας. Ἰδίως δὲ ἠστόχησαν ὅσοι ἐπεβάλοντο νὰ φιλοσοφήσωσι περὶ τῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ καθορίσωσι τοὺς νόμους τῆς πορείας ταύτης, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς σήμερον· ὁ Bossuet καὶ ὁ Herder, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς δύο ὀνομαστοτέρους. Πᾶς νόμος προϋποτίθησι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ γεγονότος τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ῥυθμίσῃ· ἡμεῖς δὲ πόρρω ἐσμὲν τοῦ εἰδέναι τὴν ὁλοσχερῆ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν, καὶ ἴσως οὐδέποτε θέλομεν ἀξιωθῆ νὰ γνωρίσωμεν αὐτήν. Ἡ ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς, ἧς τὰ ἔθνη ἀπετέλεσαν ἀείποτε τὸ

πλεῖστον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μόλις πρὸ ὀλίγου ἤρχισε νὰ ἀποκαλύπτῃ τινὰς τῶν γνησίων, τῶν ἀσφαλῶν αὐτῆς δέλτων. Οὐδεμία δὲ φαντασία, οὐδεμία μεγαλοφυΐα δύναται ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν· ὥστε οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἔπαθε τὸ τοῦ Ἰκάρου πάθημα.

Πολὺ εὐτυχέστεροι δὲν ἐγένοντο οἱ ἐπιχειρήσαντες νὰ ἀναγράψωσι «τὰς κοινὰς τῆς οἰκουμένης πράξεις» ὡς λέγει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, εἷς τῶν πρώτων ὅσοι συνέγραψαν γενικὴν ἱστορίαν. Ἵνα ἀριστεύσωσιν ἐν τῷ ἀγῶνι τὰ ἱστορικὰ ἔργα δέον νὰ παραστήσωσι τὰ γεγονότα πιστὰ ἅμα καὶ ἐπαγωγά. Τὸ πρῶτον ἀπαιτεῖ αὐτόπειρον τῶν μαρτυριῶν γνῶσιν, τὸ δεύτερον χῶρον τοσοῦτον ὥστε ἡ δεξιότης τοῦ ζωγράφου νὰ μὴ δεσμεύεται ὑπὸ τῆς περικλειούσης τὴν εἰκόνα στεφάνης. Πρόδηλον ὅμως ὅτι προκειμένου νὰ ἱστορηθῇ ὁλόκληρος τῆς ἀνθρωπότητος ὁ βίος, δὲν ὑπάρχει δύναμις ἀνθρωπίνη ἱκανὴ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δύο ἐκείνων ὅρων· νὰ ἐκμάθῃ γλώσσας παντοειδεῖς καί τινας ἀτελῶς ἔτι γινωσκομένας, νὰ μελετήσῃ δυσαρίθμητα ἱστορικὰ μνημεῖα, καὶ ἔπειτα νὰ καλλιτεχνήσῃ τὸ ἴδιον ἔργον ἐντὸς πλαισίου ἀχανοῦς. Ἐντεῦθεν πᾶσαι αἱ γενικαὶ ἱστορίαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἀπανθίσματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁτὲ μὲν ἐπίτομα, ὁτὲ δὲ ἐκτενέστερα τῶν μερικῶν ἱστοριῶν· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγω διότι συμβαίνει ἐνίοτε τμήματά τινα αὐτῶν νὰ αὐτουργῶνται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ τὰ τμήματα ταῦτα εἶναι ποταμοὶ ἀφανιζόμενοι ἐν τῷ ἀπεράντῳ ἐκείνῳ τῶν γεγονότων ὠκεανῷ. Ὡς ἔργον λοιπὸν ἰδίας ἐν συνόλῳ ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ἀδύνατον τὸ κοσμικὸν τοῦτο Μουσεῖον νὰ καταρτισθῇ ὑπὸ ἀνθρώπου ἑνός. Τοῦτο συνειδότες οἱ Γερμανοὶ ἐπεχείρησαν ἐσχάτως τὴν ἐν Βερολίνῳ ἔκδοσιν γενικῆς ἱστορίας in Einzeldarstellungen, ὅπερ ἐστὶν ἑρμηνευόμενον μᾶλλον ἢ μεθερμηνευόμενον, γενικῆς ἱστορίας ἐν ᾗ αἱ τύχαι ἑκάστου ἔθνους ἢ καὶ ἁπλῶς περιόδων τινῶν αἱ περιπέτειαι συγγράφονται ὑπὸ ἀνδρῶν εἰδικῶς περὶ τὰ μέρη ταῦτα τοῦ ὅλου ἀσχοληθέντων. Ἀλλὰ τὸ οὕτω πως κατασκευαζόμενον οἰκοδόμημα δὲν διαπρέπει ἐπὶ ἐμμελείᾳ, οἱ δὲ πολυάριθμοι αὐτοῦ ἀρχιτέκτονες δὲν εἶνε ἅπαντες, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἐκ τῶν ἀριστέων τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἔπειτα τίς θέλει ἀναγνώσει τοὺς 40 ἐκείνους ὀγκώδεις τόμους; Ἡ συλλογὴ αὕτη ἱστοριῶν θέλει μὲν καταταχθῇ εὐλαβῶς ἐν ταῖς δημοσίαις βιβλιοθήκαις, καὶ ἔν τισιν ἰδιωτικαῖς, ἀλλὰ δύσκολον εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θέλει εἰσέλθει εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑστεροφημίας.

Οἱ ἱστορικοὶ δὲν ἐνίκησαν ποτὲ παγκρατίῳ· ἐστεφανώθησαν ὅμως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ κατὰ μέρος ἀγωνίσματα. Ἐν τῷ παρόντι μάλιστα αἰῶνι, ὅστις ἐκλήθη αἰὼν τῆς ἱστορίας, πολλὰ εἶνε τὰ ἀνευφημηθέντα ἔργα καὶ ὀνόματα. Θέλουσιν ἆρά γε ἐπιζήσει χρόνον πολύν; Τὸ μέλ-

λον ἄδηλον, τὸ δὲ μόνον βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ ὑστεροφημία τῶν ἀμέσων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον αὐτῶν προκατόχων, οὐδὲ μέχρι τοῦ νῦν διέσωσε τὴν προτέραν αὐτῆς αἴγλην. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Hallam καὶ ὁ Μακώλαιυ ἀπηρχαίωσαν τοὺς ἐν τῇ παρελθούσῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντας Roberston καὶ Hume. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Guizot, ὁ Augustin Thierry, ὁ Thiers ἐπεσκίασαν καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῇ ἑκατονταετηρίδι ἐκείνῃ πρωτεύσαντα Μοντέσκιον. Μετὰ τὰ ἔργα τῶν Ἀμερικανῶν Prescott καὶ Motley παντελῶς ἐλησμονήθησαν οἱ σύγχρονοι τοῦ Καρόλου Ε΄ καὶ τοῦ Φιλίππου Β΄ ἱσπανοὶ ἱστορικοὶ Sapulveda, Herrera, Cabrera, Campana. Ἀλλὰ τί παραβάλλω τὴν παροῦσαν ἑκατονταετηρίδα πρὸς τὰς προτέρας; Ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πεντήκοντα μόλις ἐτῶν ὁ Niebuhr ἐμονάρχει τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ νῦν ὁ Mommsen καθῄρεσεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς ταύτης· πρὸ ἐτῶν δὲ τεσσαράκοντα, ὁ Müller ἐδέσποζε τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς· καὶ νῦν ὁ Κούρτιος ἀφήρπασεν ἀπὸ αὐτοῦ τὸ στέμμα τοῦτο. Μήπως ὁ αἰὼν οὗτος ὁ ἐπιχειρήσας νὰ καταστρέψῃ τὴν αἰώνιον ζωήν, ἀπεφάσισε νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν καὶ αὐτὴν τὴν ὑστεροφημίαν;

Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων ἐπιτολῶν, ἀμαυρώσεων καὶ δύσεων, μεσουρανεῖ ἀείποτε φαεινὸς ἐπὶ δισχίλια καὶ πεντακόσια ἔτη ὁ ἀστὴρ τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δέον νὰ ἐπιστήσῃ ἐπ᾿ ὀλίγον τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Ὁ μῦθος τοῦ Κρόνου τοῦ καταφαγόντος τὰ τέκνα αὐτοῦ οὐδέποτε εἰκονίσθη πιστότερον, ὡς πρὸ μικροῦ ἠκούσατε, ἢ ὑπὸ τῆς τύχης τῶν ἱστορικῶν. Ἀλλ᾿ οἱ αἰῶνες οἱ μὴ εὐλαβούμενοι τὴν στοργὴν τῶν τέκνων αὐτῶν τούτων, τὰ ὁποῖα διάγουσι τὸν βίον δοξολογοῦντα τοὺς γεννήτορας, οἱ αἰῶνες οἱ καταβιβρώσκοντες αὐτὰ ἀνηλεῶς, οἱ αἰῶνες κρατύνουσιν ἀπεναντίας ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν τὸ κλέος τοῦ Θουκυδίδου. Τί δὲν ἐρρέθη ἄχρι τοῦδε περὶ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ; Ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ὁμολογεῖ ὅτι εἴ τι τῶν ὑπὸ Θουκυδίδου γραφέντων συκοφαντεῖν ἐπεβάλετο, ἔπραξε τοῦτο οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐναντιούμενος δόξαις ἀλλὰ καὶ ταῖς ἰδίαις τῶν ἐπιφανεστάτων ῥητόρων καὶ φιλοσόφων μαρτυρίαις, οἱ κανόνα τῆς ἱστορικῆς πραγματείας ἐκεῖνον ὑποτίθενται τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους δεινότητος ὅρον. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἱσπανίας, ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, εἶχον ἀείποτε ἀνὰ χεῖρας τὸν ἱστορικὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οἱ κράτιστοι τῶν ῥητόρων καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ διεπλάσθησαν. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου, εἶπεν ὁ Heeren, ἐλάλησεν ἡ ἱστορία οὐχὶ ὁ ἱστορικός· ὁ δὲ Schlegel παραβάλλει αὐτὸ πρὸς μεγάλην καὶ ὑπερφυᾶ ἱστορικὴν τραγῳδίαν.

Ἀνάγκη ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἅπασαι τοῦ Ἁλικαρνασσέως αἱ αἰτιάσεις δὲν ἦσαν ἀνυπόστατοι. Ἀλήθειαν λ. χ. λέγει βεβαιῶν ὅτι

εὐαρίθμητοί τινές εἰσιν οἱ πάντα Θουκυδίδου συμβαλεῖν δυνάμενοι, καὶ οὐδ' οὗτοι χωρὶς ἐξηγήσεως γραμματικῆς ἔνια. Τὰ δ' ἑπτὰ χρώματα δι' ὧν ἐζωγράφησε τὸν χαρακτῆρα τῆς Θουκυδίδου λέξεως, τὸ στρυφνόν, τὸ πικρόν, τὸ πυκνόν, τὸ ἐμβριθές, τὸ αὐστηρόν, τὸ δεινόν, τὸ φοβερόν, ἠδύναντο μὲν ἴσως νὰ περιορισθῶσιν εἰς ὀλιγώτερα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους οὐδεμίαν ἐνέχουσιν ὑπερβολὴν ἀφοῦ οἱ ἀρχαῖοι περὶ μιᾶς καὶ μόνης ἀφηγήσεως αὐτοῦ, τῆς περὶ τοῦ Κυλωνίου ἄγους, εἶπον *Λέων ἐγέλασεν ἐνταῦθα*. Λόγῳ σαφηνείας καὶ χάριτος οὐκ ὀλίγοι τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ὑπερέβαλον τὸν ἱστορικὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· τινὲς δὲ καὶ κατὰ τὸ παθητικὸν καὶ τὸ δραματικὸν ἐγένοντο αὐτοῦ ἐνάμιλλοι. Ἀνυπέρβλητος ὅμως καὶ ἀπαράμιλλος ἀπεδείχθη ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος κρίσις τοῦ ἀνδρός. Τίς δύναται νὰ προείπῃ τί θέλει συμβῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μετὰ δύο ἐτῶν χιλιάδας; Ὁ Θουκυδίδης προεῖπε ταῦτο, τὸ δὲ ἀπώτατον μέλλον ἐκύρωσε τὸν χρησμὸν αὐτοῦ.

Ἑξήκοντα καὶ ἓξ εἶχον παρέλθει γενεαὶ ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀλόρου ὅτε οἱ μάρτυρες τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐν ἐκστάσει μὲν ἔβλεπον παρ' αὐτοῖς συμβαίνοντα τὰ δεινὰ ὅσα οὗτος περιέγραφέ ποτε γινόμενα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐκπεπληγμέναι δὲ ἤκουον αὐτοῦ λέγοντος: «καὶ ἐπέπεσε πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ στάσιν ταῖς πόλεσι, γιγνόμενα μὲν καὶ ἀεὶ ἐσόμενα ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾖ.» Εὐθὺς δὲ προοιμιαζόμενος ἠξίωσεν ἔτι τολμηρότερον, ὅτι γράφει οὐ μόνον περὶ τῶν γενομένων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι· καὶ πάλιν τὸ ἀπώτατον μέλλον ἐκύρωσεν ἐν τοῖς πλείστοις τὴν πρόρρησιν αὐτοῦ. Αἱ φοβεραὶ περιπέτειαι τοῦ ἐν Ἀθήναις λοιμοῦ ἐπανελήφθησαν ἀπαράλλακτοι ἐν Παρισίοις ὅτε πρὸ ἐτῶν πεντήκοντα συμφορὰ παρεμφερὴς ἐμάστιξε τὴν πόλιν ταύτην· ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαράλλακτοι ὥστε καὶ ἐν Παρισίοις προέκυψαν εἰς μέσον αἱ περὶ δηλητηριάσεως τῶν ὑδάτων κατηγορίαι ἃς λέγει ὁ ἱστορικὸς διαδοθείσας τὸ πάλαι ἐν Πειραιεῖ κατὰ τῶν Πελοποννησίων. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου τὸ ὁποῖον τοσάκις ἐφηρμόσθη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων· τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου τὸ ὁποῖον προκαλεῖ μὲν τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἐθνῶν ἐνόσῳ εἶνε ἀσθενῆ, ἐπιβάλλεται δὲ ὑπ' αὐτῶν ἅμα ἰσχύσωσι· τὸ δίκαιον τοῦτο τοῦ ἰσχυροτέρου οὐδέποτε ἐνομοθετήθη τελειότερον ἢ ἐν τῷ διαβοήτῳ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μηλίων διαλόγῳ· «δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται· δυνατὰ δὲ οἱ προὔχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν.» Ποσάκις δὲν ἐσυζητήθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὸ περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου ζήτημα. Ἐρρέθη ἆρά γε νεώτερόν τι τῶν ἐπιχειρημάτων δι' ὧν Διόδοτος ὁ Εὐκράτους παρέστησε τὴν ἀνάγκην τῆς καταργήσεως αὐτῆς, καὶ διετυ-

πάθη ἄρά γε ποτὲ τὸ περὶ τούτου συμπέρασμα ὁριστικώτερον· «καὶ τοῦτο ὅμως παραβαίνεται· ἢ τοίνυν δεινότερόν τι τούτου δέος εὑρετέον ἐστίν, ἢ τό δε γε οὐδὲν ἐπίσχει.» Μὴ ἀποροῦμεν λοιπόν, ὅτι οἱ αἰῶνες δὲν ἔπαυσαν μεταδίδοντες εἰς γενεὰς γενεῶν ἀμείωτον τὴν μνήμην τοῦ γνώστου ἐκείνου τῶν ἀπορρητοτέρων αὐτῶν μυστηρίων.

Ἑτέρα ἀσύγκριτος τοῦ Θουκυδίδου ἐπιβολὴ εἶνε αἱ περιληφθεῖσαι ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ δημηγορίαι. Αἱ δημηγορίαι αὗται δὲν διεμνημόνευσαν τὴν ἀκρίβειαν αὐτὴν τῶν λεχθέντων, δὲν ἐδημοσιεύθησαν, ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον, κατὰ τὰ στενογραφημένα τῆς βουλῆς πρακτικά· ἀλλὰ ἰχνογραφήθησαν μὲν κατὰ τὴν ὅλην ὅσον οἷόν τε ἔννοιαν τῶν λεχθέντων, συνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐχρωματίσθησαν καθ' ἃ ἐδόκει αὐτῷ ὅτι ἕκαστοι περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα εἶπον. Φαντάσθητε ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν ποικιλίαν τῶν προσώπων ἅπερ ἀλλεπαλλήλως ὑπεδύσατο ὁ ἱστορικὸς καὶ θέλετε λάβει ἔννοιάν τινα τοῦ πόσον ἀγχίστροφος ἦτο περὶ τὴν τῶν προσώπων ὑπόκρισιν, ἢ ἄκαμπτος περὶ τὴν τῶν πραγμάτων ὑποτύπωσιν ἐκείνη μεγαλοφυΐα. Τοσοῦτον δὲ προσομοίως παρέστησε λέγοντας τοὺς ῥήτορας αὐτοῦ ὁ δαιμόνιος ὑποβολεύς, ὥστε οὐδεὶς ποτε, ἐν διαστήματι εἴκοσι καὶ πέντε αἰώνων, ὑπώπτευσεν ὅτι ἀκούει ἀγορεύοντα τὸν Θουκυδίδην καὶ οὐχὶ τὸν Περικλέα, τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν, τὸν Διόδοτον καὶ τοὺς ἄλλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πρωταγωνιστάς. Πολλοὶ ζηλεύσαντες τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ἠθέλησαν νὰ τὸν μιμηθῶσιν· ἅπαντες ἀπέτυχον, οἱ δὲ σωφρονέστεροι ἑτέραν ἐτράποντο ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν ὁδόν.

Ἡ ὑστεροφημία ὑπέκυψε κατὰ τὴν ἑσπερίαν οὐ μόνον εἰς τὰς προϋποδειχθείσας πολιτικὰς καὶ ἄλλας συμφοράς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλην τινὰ περιπέτειαν ὅλως ἀπροσδόκητον. Ἐνῷ οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Κικέρωνος διῆλθον ἀσινεῖς ἀνὰ μέσον πολλῶν ἑκατονταετηρίδων καθ' ἃς δὲν ὑπῆρχεν ἔτι ἡ τυπογραφικὴ τέχνη, ἐκ τῶν λόγων τοῦ πρεσβυτέρου Πὶττ δὲν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς εἰμὴ ὀλίγιστοι, καί, τὸ παραδοξότερον, οἱ ὀλιγώτεραν δόκιμοι· διότι ἐπέπλευσαν εἰς τὸ ναυάγιον μόνοι αἱ γραπτοὶ λόγοι, ὁ δὲ ἀνὴρ ἦτο πεφυκὼς πρὸς τὸ ἐξ ὑπογυίου λέγειν, ἤτοι πρὸς τὸ αὐτοσχεδιάζειν. Οἱ σύγχρονοι ὅσοι ηὐτύχησαν νὰ ἀκροασθῶσιν αὐτοῦ, δὲν ἀπεμνημόνευσαν εἰμὴ ὀλίγας τινὰς τῶν δημηγοριῶν ἐκείνων περικοπάς, ἐξήγησαν ὅμως ἀποχρώντως τὴν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἣν οὗτοι ἐπροξένουν, περιγράψαντες τὴν ὄψιν, τὴν περὶ τὸ λέγειν εὐχέρειαν, τὴν φωνήν, τὴν ὑπόκρισιν, τὴν τέχνην τοῦ ῥήτορος. Ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 27 ἦτο νέος ἐπίχαρις ἅμα καὶ ἀρχικός. Τοσοῦτον δὲ ἀκατάσχετος ἦτο ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὥστε πολλάκις δὲν ἦτο κύριος, ἀλλὰ δοῦλος αὐτῆς· καὶ διηγοῦνται ὅτι ἔν τινι συνεδριάσει καθ' ἣν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, προέδρου ἤδη ὄντος τοῦ ὑπουργείου, ἀπησχολεῖτο ὑπὸ σπουδαίου

κυβερνητικοῦ ἀπορρήτου, εἶπεν εἰς τὸν λόρδον Shelburne· σήμερον πρέπει νὰ καθήσω ἥσυχος, διότι ἐὰν ἅπαξ ἐγερθῶ πάντα ὅσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου θέλουσιν ὑπερεκχειλίσει. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ψιθυρίζουσα μὲν ἠκούετο μέχρι τῶν τελευταίων βάθρων τῆς βουλῆς, ὅταν δὲ ὑψοῦτο εἰς τὴν ὑπάτην αὐτῆς χορδὴν ἀντήχει ὡς σάλπιγξ ἐντὸς τῆς αἰθούσης καὶ ἠκούετο μέχρι τῶν προδόμων καὶ τῶν κλιμάκων καὶ τῶν προπυλαίων τοῦ μεγάλου ἐκείνου οἰκοδομήματος. Ἡ ἀπαγγελία του ἦτο ἐπιτετηδευμένη καὶ θεατρική, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις τῆς φυσιογνωμίας του ἀξιοπρεπεστάτη καὶ πολλάκις δι' ἑνὸς μόνου βλέμματος ὀργῆς ἢ περιφρονήσεως περιῆγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν τὸν ἀντίπαλον. Δὲν ἐσυζήτει ποτὲ καὶ ποτὲ δὲν ἀπεκρίνετο. Ἔλεγε μόνον ὅ,τι αὐτὸς ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπῃ, ἀδιαφορῶν πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας. Τὸ πολὺ ἀπεταμίευεν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ μεμονωμένην τινὰ αὐτῶν φράσιν ἵνα ἐμπαίξῃ αὐτὴν πικρῶς ἢ πανηγυρικῶς κατακρίνῃ. Τινὲς τῶν περιφημοτέρων ἀποστροφῶν τῆς εὐγλωττίας του προεκλήθησαν ὑπὸ ἀπροσέκτου τινὸς λέξεως, ἢ γέλωτός τινος, ἢ ἀποδοκιμασίας. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ λόγος αὐτοῦ ἠκολούθει τὸν ροῦν τῶν ἰδίων διανοημάτων, οὐχὶ τὸν ροῦν τῆς προηγηθείσης συζητήσεως. Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος κατεκοσμεῖτο ὑπὸ ζωηρῶν εἰκόνων, ὑπὸ πιθανῶν ἐπιχειρημάτων, ὑπὸ χαριέντως διηγουμένων ἀνεκδότων, ὑπὸ ἐπιτηδείων αἰνιγμῶν, ὑπὸ παθητικῶν ἐπικλήσεων. Οἱ ἐμπαιγμοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ σαρκασμοὶ ἦσαν φοβεροί, καὶ ἴσως οὐδεὶς τῶν ῥητόρων τῆς Ἀγγλίας κατεπτόησε ποτὲ τοὺς ἀντιδοξοῦντας ὅσον αὐτὸς ὁ οὐδέποτε ἐπιχειρήσας νὰ ἀνασκευάσῃ τοὺς λόγους αὐτῶν.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ περὶ τῶν δημηγοριῶν τοῦ πρεσβυτέρου Πίττ σωζόμεναι εἰδήσεις ὅτε τῷ 1834 ὁ Μακώλαιϋ ἐβιογράφησε τὸν ἄνδρα. Ὁ Μακώλαιϋ δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀναπλάσῃ τὰς δημηγορίας ταύτας ἐκ τῶν περιλιπομένων αὐτῶν περικοπῶν καὶ τῶν περιγραφῶν τῶν μαρτύρων ὅσοι ἠκροάσαντο τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἠρκέσθη, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν διδομένων τούτων, νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα δι' εἰκόνος, ἧς ὠχρὸν τῇ ἀληθείᾳ ἀντίγραφον παρέθηκα πρὸ ὀλίγου εἰς ὑμᾶς. Δὲν ἐτόλμησεν οὐδ' αὐτὸς λοιπὸν νὰ ἔλθῃ κατὰ τοῦτο εἰς ἅμιλλαν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, καίτοι ἐγίνωσκεν ἅπαντα τὰ μυστήρια τῆς τέχνης τοῦ λόγου, ἀφοῦ ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων ῥητόρων τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι. Ἵνα λάβετε ἔννοιάν τινα ὁποῖον ἀξίωμα ἐκτήσατο ἐν τῇ Βουλῇ ὁ κράτιστος οὗτος τῶν καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶν ἀρκεῖ νὰ εἴπω ὅτι τῷ 1852 νομοσχέδιόν τι, ψηφισθὲν εὐχερῶς κατὰ τὰς δύο πρώτας ἀναγνώσεις, προέκειτο κατὰ τὴν κοινὴν πεποίθησιν νὰ διέλθῃ οὐδὲν ἧττον ἀπροσκόπτως τὴν τρίτην αὐτοῦ δοκιμασίαν ὅτε ἐζήτησε τὸν λόγον ὁ Μακώλαιϋ. Ἐλάλησε δὲ μετὰ τοιαύτης ἐπιστήμης, τέχνης καὶ δεξιότητος ὥστε τὸ νομοσχέδιον ἀπερρίφθη διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας. Δὲν ἐν-

θυμοῦμαι ἐὰν τοιοῦτό τι συνέβη ποτὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βουλῇ, ἀλλὰ ἠξεύρω ὅτι ἐν πάσῃ βουλῇ τὸ κατόρθωμα εἶνε σπανιώτατον. Αὐτὸς ὅμως ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ θρίαμβος. Προαγομένης τῆς ὁμιλίας του ὁ λόγος ἤλασεν ἀπὸ ῥυτῆρος· ἡ ταχύτης αὐτοῦ ηὔξανε καθ'ἑκάστην ἔννοιαν μέχρις οὗ ἀπέβη χείμαρρος ἀληθής· ἐπὶ τοσοῦτον παρασύρων τοὺς ἀκροατὰς ὥστε δὲν ἐλάμβανον καιρὸν νὰ τὸν χειροκροτήσωσι. Τότε κατέπεσεν, αἰσθανόμενος ἤδη τὰ δήγματα τοῦ νοσήματος ἐξ οὗ ἀπέθανε μετά τινας ἐνιαυτοὺς ἐν ἀκμῇ ἔτι τῆς ἡλικίας.

Ἀλλά, ὡς βλέπετε, ἀδύνατον μοὶ εἶνε νὰ ἐξακολουθήσω τὸ ἀνάγνωσμά μου*. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ λογισθῇ ὑπὸ πολλῶν ὡς ἄκαιρος. Τίς τῳόντι παρ' ἡμῖν σκέπτεται τὴν σήμερον περὶ ὑστεροφημίας; Ποσάκις δὲν ἤκουσα λεγόμενον ὅτι σκοπὸς τοῦ βίου εἶνε ἡ ἀπόλαυσις. Ἡ ἀπόλαυσις! Νομίζουσιν ἆρά γε οἱ τοῦτο δοξάζοντες ὅτι ὀλίγας εὐφροσύνας, ὀλίγας ἀγαλλιάσεις ᾐσθάνθησαν γράφοντες τὰς ἱστορίας αὐτῶν ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Μακώλαιϋ, ὁ μὲν πεποιθὼς ὅτι ἐδημιούργησε κτῆμα ἐς ἀεί, ὁ δὲ φιλοτιμούμενος νὰ λάβῃ τὸν κάλλιστον στέφανον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ. Ὅσοι ἀξιοῦσιν ὅτι μόναι ἀληθεῖς ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου τούτου εἶνε αἱ ὑλικαὶ ἀπολαύσεις, εἰμποροῦν μὲν νὰ ἦνε ἀπόγονοι τελειότατοι τῶν νέων προγόνων καὶ ἀρχηγετῶν τοὺς ὁποίους ἀγωνίζονται οἱ φυσιοδίφαι νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλὰ οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων οἵτινες ἐκλέϊσαν τὰς πατρίδας αὐτῶν καὶ οὓς οἱ γνήσιοι ἡμῶν προπάτορες ὠνόμαζον «ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται ἡμίθεοι.»

Κ. Παπαρρηγόπουλος

---

* Ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ἐλάλησεν ὑπὸ σφοδροῦ βασανιζόμενος κατάρρου.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ *

ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'

Ὅτε Μωάμεθ ὁ β'. ἐνίκησε τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον Δραγόσην, ὁ δὲ ὑπερόπτης καὶ ἄγριος κατακτητὴς ἔστησε τὴν ἡμισέληνον ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ δυνηθέντες νὰ ἐκφύγωσι τὸν θάνατον ἢ τὴν δουλείαν λόγιοι Ἕλληνες κατέφυγον ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἐκεῖ δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας, καὶ τῶν πεζῶν ἢ ἐμμέτρων ἱπποτικῶν διηγημάτων ἅτινα ἀπετέλουν τὴν μόνην τροφὴν τῶν λατινικῶν ἐθνῶν, οἱ Ἕλληνες οὗτοι μετήγαγον θησαυροὺς σαφηνείας, φωτὸς καὶ ἐμπνεύσεως· ἔφθασαν ἀκριβῶς ἐν καιρῷ ὅπως δώσωσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην ὤθησιν ἥτις ἐξήγαγε τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῶν σκολιῶν ὁδῶν τοῦ μεσαιῶνος. Οἱ Ἕλληνες καθωδήγησαν τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχαιότητος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ Ἰταλία ἔμελλε ν' ἀνεύρῃ τὴν Ἀναγέννησιν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἀπέμειναν ἢ μέλη τινὰ τοῦ κλήρου τῶν ὁποίων ὁ Μωάμεθ ὁ β'. εἶχε τὴν ἀνάγκην ὅπως ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγόν του ὀργανίσῃ τὴν κοινωνικὴν τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ θέσιν. Οἱ κληρικοὶ οὗτοι ἀπετέλεσαν εἶδός τι διοικήσεως εἰς τὴν ὁποίαν ὁ κατακτητὴς παρεχώρησε προνόμια, ἅπερ οἱ διάδοχοί του πολλάκις μὲν διεφιλονείκησαν συχνάκις δὲ τοῖς ἀφήρεσαν ὁπωσδήποτε. Ἡ μόνη ἐξουσία ἣν οἱ Ἕλληνες διετήρησαν ἐξησκεῖτο ὑπὸ τοῦ κλήρου. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς κατακτήσεως, ὅσοι μὴ θελήσαντες νὰ ἐκπατρισθῶσιν, ἠδυνήθησαν νὰ σκεφθῶσι καὶ περὶ ἄλλου ἢ τῆς ἰδίας συντηρήσεως ἐπεδόθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιστήμην, καθ' ὅσον τοῦτο ἦτο τὸ μόνον μέσον δι' οὗ ἠδύναντο νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα.

Παρεκτὸς τοῦ περιωρισμένου τούτου κύκλου, ἐπεκράτει βαθυτάτη ἀμάθεια πανταχοῦ ὅπου ἐδέσποζεν ὁ Τοῦρκος. Κατὰ τὸ μέγα τοῦτο ναυάγιον τοῦ ἑλληνισμοῦ ἓν αἴσθημα οὐδέποτε κατεποντίσθη· ἡ ἐλπὶς βελτίονος μέλλοντος, — ἐλπὶς ἐπίμονος ἣν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας οὐδὲν κατέβαλε, καὶ ἥτις ἐκδηλοῦται, φανερὰ ἢ κεκαλυμμένη, εἰς πᾶν ὅ,τι ἐγράφη ἐν τῷ μέσῳ τῆς δουλείας.

Οἱ ἡττηθέντες δὲν ἐλησμόνουν ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ἐφαντάζοντο ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις τῆς Ἑσπερίας θὰ προσήρχοντο

* Ἴδ. σελ. 20.

ἀρρωγοί, διὰ νέων σταυροφοριῶν ὅπως λυτρώσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἀπίστων. Ἠδύναντο δὲ εἰσέτι νὰ ἐλπίζωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, καθόσον χῶραι τινὲς τῆς Ἑλλάδος διετήρουν εἶδος ἐλευθερίας.(Δὲν ἦσαν ὑπὸ τοὺς Τούρκους.)

Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς βαθμηδὸν ἐξέλιπε, καὶ ἐπῆλθεν ὁ δισταγμός. Ἡ Ῥόδος, μετ' αὐτὴν ἡ Κύπρος καὶ ἔπειτα ἡ Κρήτη περιῆλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μουσουλμάνου. Οἱ Ἐνετοὶ ἐγκατέλιπον τὴν Πελοπόννησον διατηρήσαντες μόνον τὴν Ἑπτάνησον αφ' ἑτέρου δὲ τὰ χριστιανικὰ κράτη πᾶν ἄλλο διενοοῦντο ἢ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Βασιλὶς τῆς Ἀδριατικῆς ἡ Ἑνετία, ἀπέβαλε τὴν ναυτικὴν αὐτῆς ὑπεροχήν, ἐνῷ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξέτεινον τὰς κατακτήσεις των. Ἐὰν δὲ τὰ κράτη τῆς Δύσεως ἐξήσκουν ἐπιρροήν τινα εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐνέργειά των διευθυνομένη ὑπὸ τῶν Ἰησουιτῶν, ἀντὶ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων,μᾶλλον κατεπολέμει τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Τὸ πᾶν ἐκινδύνευε. Πρὸ πολλοῦ ἡ τουρκικὴ τυραννία εἶχεν ἀποπτύσει πάντα χαλινόν. Μετ' ὀλίγον οἱ Ἕλληνες εἶδον καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα των ἁρπαζόμενα ὅπως συγκροτήσωσι τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων.

Ὁ θριαμβεύων ἰσλαμισμὸς ἔμελλε κατὰ τὰ φαινόμενα νὰ παρεμποδίσῃ διὰ παντὸς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δ' ἑλληνισμὸς διέτρεχε τὸν κίνδυνον τῆς παντοτεινῆς λήθης καὶ τῆς ἐξοντώσεως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀπογνώσεως ὡς ἐκ δικαίας ἐξεγέρσεως τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἱςορίας παρήχθησαν συμβάντα προωρισμένα νὰ κυοφορήσωσι ἀναγκαίως τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Πέτρος ὁ Μέγας,ἱδρυτὴς νέας τάξεως πραγμάτων ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, ἐνεκαίνιζεν, ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, τὴν ἀέναον κατὰ τῶν Τούρκων πάλην. Πανσλαβισμὸς τότε δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων καὶ αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις δὲν εἶχον εἰσέτι διαιρέσει τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ πάντες ἀπετέλουν μίαν ποίμνην ὑπὸ τὸν Ἕλληνα πατριάρχην, τὸν ἀντιπροσωπεύοντα καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ἐλπίδα ἐνταυτῷ τῆς ἀποκαταστάσεώς του.

Ἐπὶ μεταλλίου ἐκτυπωθέντος ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ φέροντος τὴν προτομήν του, Πέτρος ὁ Μέγας ἐχάραξε τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν : «Αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων». Ἐν Ῥίγᾳ ἀνεκήρυττε δημοσίᾳ ὅτι «αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τὰ φῶτα κυκλοφοροῦσιν ἐν ταῖς κοινωνίαις ὡς τὸ αἷμα ἐν τῷ σώματι, καὶ ὅτι ὡς τὸ αἷμα συρρέει πρὸς τὴν καρδίαν οὕτω καὶ ὁ πολιτισμὸς θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἑστίαν, τὴν Ἑλλάδα». Ἦσαν λόγοι εὐγενεῖς περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ὁποίων οὐδεὶς τότε ἐδικαιοῦτο ν' ἀμφιβάλῃ.

Οἱ Ἕλληνες ἀπέβλεψαν μετ' εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἐν Βορρᾷ ὁμοθρήσκους αὐτῶν, τοὺς ἔχοντας τήν τε ἐπιθυμίαν καὶ τὴν δύναμιν νὰ τείνωσιν αὐτοῖς χεῖρα ἀρωγόν. Ὅτε εἶδον τοὺς ὑπερμάχους ἐκείνους τοῦ ἑλληνικοῦ σταυροῦ νικῶντας τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς ἡμισελήνου ἐνόησαν

ὅτι οἱ δυνάσται αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀήττητοι καὶ ἤρχισαν ἐκ νέου νὰ ἐλπίζωσι τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Ἀλλὰ καὶ ἡ συναίσθησις τῆς δσημέραι αὐξανούσης ὑπεροχῆς αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀδιορθώτου ἀνικανότητος τῶν δεσποτῶν αὐτῶν συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πατρίδος. Πολλοὶ Ἕλληνες ἐπεκράτουν διὰ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν ἐξήσκουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ιζ'. αἰῶνος ὁ Ἕλλην Παναγιώτης Νικούσιος κατέχει τὸ ἀξίωμα μεγάλου δραγομάνου. Ἔκτοτε οἱ Τοῦρκοι ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐπιδεξιότητος τῶν ὑποτελῶν αὐτῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς πρὸς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς σχέσεις αὐτῶν. Οἱ μεγάλοι δραγομάνοι ἀποβαίνουσιν ἀπαραίτητος μοχλὸς εἰς διεύθυνσιν τοῦ κράτους. Μετ' ὀλίγον ἡ Πύλη διορίζει δραγομάνους τοῦ στόλου, καὶ εἰς Ἕλληνας ὡσαύτως ἀναθέτει τὴν διοίκησιν τῶν Παραδουναβίων ἐπαρχιῶν.

Αἱ μεγάλαι αὗται θέσεις κατέχονται διαδοχικῶς ὑπὸ διακεκριμένων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων αἱ γνώσεις ἐξισοῦνται πρὸς τὴν ἱκανότητα, οἷον οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουροῦζαι, οἱ Γκίκαι κλπ κλπ. Περὶ αὐτοὺς συνηθροίσθησαν καὶ ἄλλοι λόγιοι Ἕλληνες, ὑπουργοὶ αὐτῶν καὶ ὑπάλληλοι ἔστιν ὅτε καὶ μέλλοντες ἀντίπαλοί των.

Ἡ παιδεία, ἥτις ἀνέπτυσσε τὴν διάνοιαν ἀπέβαινε καὶ μέσον προαγωγῆς, ὥστε διεδίδετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ἡ δὲ τῆς *μαθήσεως δεῖψα* ηὔξανε κατὰ λόγον τῆς προσπαθείας πρὸς θεραπείαν αὐτῆς. Προτιθέμενοι νὰ ἐκθέσωμεν ἐν συνόψει τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας τὴν κατὰ τὸν ιη'. αἰῶνα ἀναγέννησιν ἀμφιβάλλομεν ἐὰν περιεγράψαμεν ἀρκούντως τὴν δύναμιν καὶ τὴν γονιμότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀείποτε εὗρε διέξοδον ὅπως διαφύγῃ τὴν βαρβαρότητα, καὶ τὸ ὁποῖον καὶ ὑπ' αὐτὸν ἔτι τὸν ζυγὸν οὐδέποτε κατ' οὐσίαν ὑπεδουλώθη.

Δυνάμεθα μυριοτρόπως ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ πρόοδος αὐτοῦ οὐδέποτε διεκόπη, οὔτε κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐποχὴν, ἣν περιφρονητικῶς ἀποκαλοῦμεν βυζαντινὴν, ἤτοι ὁπόταν ἡ ἑλληνικὴ διάνοια κατείχετο ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν θεολογικῶν ἐρίδων τοῦ ιε'. αἰῶνος. Ἀλλ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος τούτου ἤθελε μᾶς παρασύρει πολὺ μακράν. Κατὰ τὸν ιη'. αἰῶνα, οἱ Ἕλληνες ἵδρυον πανταχοῦ σχολεῖα, ἐτύπωνον βιβλία διδακτικά, ἐπιστημονικὰ καὶ ἱστορικὰ εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν. Μετέφραζον τὰ ἀριστουργήματα τῶν ξένων φιλολογιῶν καὶ ἐμελέτων τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος· ἡ ἐργασία αὕτη ἐγίνετο βαθμιαίως ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἀλλὰ προέβαινε δραστηρίως ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκεῖ συνωθοῦντο οἱ λόγιοι οἱ μὴ διδάσκοντες εἰς τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολεῖα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε τὴν ἕδραν της ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, ἥτις μόνη ἐξεπροσώπει τὴν πατρίδα.

Περὶ τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς ἐν τέλει Ἕλληνας εἶχε σχηματισθῆ ἀληθὴς ἀριστοκρατία, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν ἐν μέρει αἱ παλαιαὶ τῶν ἐποχιῶν οἰκογένειαι καὶ ἐν μέρει αἱ τῶν νέων μεγιστάνων. Οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης Ἕλληνες, καθὸ προσκαίρως ἀπολαύοντες τῆς εὐνοίας αὐτῆς, ἐπανήρχοντο εἰς τὸ Φανάριον ὡς εἰς τὸ κέντρον αὐτῶν, ὅπως ἐκεῖ παρηγορηθῶσιν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀξιωμάτων αὐτῶν.

Τότε ἤρξατο νὰ σχηματίζηται κοινωνία ἐξ ἀνδρῶν πεπειραμένων καὶ ἐκ λογίων, οἵτινες ἐγίνωσκον τὰ μυστικὰ τοῦ κράτους καὶ ἢ ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἢ καθιέρουν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὰς ὥρας τῆς σχολῆς, ἃς παρεῖχεν αὐτοῖς ἡ δυσμένεια τῶν ἀρχόντων. Ἡ κοινωνία αὕτη βαθμηδὸν ἐδυναμοῦτο καὶ αὐταὶ δὲ αἱ καταδρομαὶ τῆς τύχης συνετέλουν πρὸς αὔξησίν της. Ἀφ' ἑτέρου χάρις εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ ὑποτελεῖς ἐπεσώρευον τοσαῦτα πλούτη ὥστε ὁ κατακτητὴς ἠναγκάζετο ἐνίοτε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς θελήσεις τοῦ κατακτηθέντος. Τὸ πατριαρχεῖον καὶ οἱ ἡγεμονικοὶ φαναριωτικοὶ οἶκοι ἀπετέλουν ἄρα κέντρον ἕλξεως εἰς ὃ κατὰ προτίμησιν συνέρρεον οἱ πεζογράφοι καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς ἀναγεννωμένης ἐκείνης Ἑλλάδος.

Τίς δὲν ἀνέγνωσε περιγραφὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τίς δὲν ἀνεπόλησεν, ἐὰν ἐπ' ὀλίγον τὰς διεῖδε, τὰς θείας ἐκείνας καλλονὰς τῆς Μεσογείου, τὴν θαυμασίαν τοποθεσίαν τῆς Σταμπούλ, τὸν Κεράτειον κόλπον, τοὺς ποιητικοὺς ἑλιγμοὺς τοῦ Βοσπόρου, τὰ ἁβρὰ ἅμα καὶ ἐπιβλητικὰ γόητρα τῶν διπλῶν λόφων, τῶν ἑνούντων τὰ παράλια τῆς Προποντίδος, καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοὺς ὄντως ἀπαραμίλλους ἐκείνους λόφους, τῶν ὁποίων οἱ πόδες λούονται εἰς τὰ νερὰ τῆς Εὐρώπης ἅμα καὶ τῆς Ἀσίας!

Ὁποία ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ περιέχοντος ἐκείνου καὶ τοῦ θεάματος ὅπερ ἐντὸς αὐτοῦ ἐκτυλίσσεται σήμερον! Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπίχρωσις, περικαλύπτουσα τὰ πάντα ἐπιχέει ζοφερὰ χρώματα ἐπὶ παντὸς τοῦ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς προσπίπτοντος Οἱ Ἀνατολῖται περιβεβλημένοι τὴν στενὴν μέλαιναν στολὴν τῶν φράγκων, προσπαθοῦντες ν' ἀντιγράψωσι τοὺς συρμοὺς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ἑσπερίας, ἀποτελοῦσιν ἀντίθεσιν οἵαν αἱ κυπάρισσοι τῶν νεκροταφείων, ὑπὸ τὸν διαυγῆ τῆς Ἀνατολῆς οὐρανόν. Τὰ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις διασταυρούμενα ἀτμόπλοια, διαταράττουσι διὰ τῆς κινήσεώς των τὴν ἡσυχίαν τοῦ μεγαλοπρεποῦς Βοσπόρου.

Ἀλλ' ἂς φαντασθῇ τις τὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴν κοινωνίαν κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἂς φαντασθῇ τὰς οἰκογενείας ἐκείνας ζώσας ἐν πολυτελείᾳ, ἐν ᾗ ἡ καλαισθησία τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ τέχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος συνεχέοντο. Συνηγμένοι ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ, οἱ Ἕλληνες κατῴκουν ὅτε μὲν εἰς τὰς ἐν τῷ Φαναρίῳ ὡραίας αὐτῶν κατοικίας, ὁτὲ δὲ πάλιν μετῴκουν εἰς τὸν Βόσπορον εἰς μεγαλοπρε-

πεῖς ἐξοχικὰς οἰκίας, αἵτινες δημευθεῖσαι μετὰ τὴν ἐπανάστασιν περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν πασάδων, ἢ χρησιμεύουσι νῦν ὡς ἐνδιαιτήματα τῶν Εὐρωπαίων πρεσβευτῶν. Τὸ στενὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ τότε σιωπηλὸν ὡς τὸ τῆς Ἐνετίας, δὲν ἐτέμνετο εἰμὴ ὑπὸ καϊκίων.

Οἱ Ἕλληνες περιέφερον τὴν τῆς δουλείας μελαγχολίαν, τῆς ὁποίας τὴν λήθην δὲν κατώρθονε νὰ ἐπιφέρῃ, οὔτε ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν ὡραίων αὐτῶν διατριβῶν, ἐν αἷς ἠδύνατο νὰ τοὺς καταλάβῃ ἡ τυραννία, οὔτε ἡ πολυτέλεια τῆς περιβολῆς, ἧς τὸ σχῆμα ἔφερε τὸ στίγμα τῆς δουλείας, οὔτε τὰ μεγάλα αὐτῶν πλούτη, ἀφοῦ ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ἠναγκάζετο νὰ κύπτῃ τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ ἐσχάτου τῶν Τούρκων, καθ' ὅσον οὔτε τὰ ἀξιώματα, οὔτε ἡ ὑψηλὴ ἑνὸς Φαναριώτου θέσις ἤρκουν ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὸν ἢ τοὺς οἰκείους του ἀπὸ τῆς βιαιοπραγίας ἑνὸς γενιτσάρου.

Ἐν τοσούτῳ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέκτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πεποίθησιν εἰς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν· μακρόθεν ἢ ἐγγύθεν, ὑπάλληλοι ἢ ἔμποροι, ἔκριναν τοὺς δεσπότας των. Παρακολουθοῦντες τὰ συμβάντα τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ἔβλεπον τὴν ἐπέκτασιν τῆς Ρωσίας, τὴν κατάπτωσιν τῆς Ἐνετίας, τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος τὴν τρικυμιώδη τροχιάν.

Ὅπως ἐννοηθῇ καλῶς πῶς βαθμηδὸν ἠλλοιώθη ὁ ἐνδόμυχος βίος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων, ἔδει νὰ εἰκονίσῃ τις τὸν ἐν γένει τρόπον τοῦ ζῆν αὐτῶν ἐν Φαναρίῳ. Ἐκεῖ εἰς τὰ ἀναχωρητήρια αὐτῶν, ἐν τῷ μέσῳ συνδιαλέξεων, ἀναγνώσεων, διαλογισμῶν, πάντων ἀναγομένων εἰς τὴν περὶ τῆς Ἑλλάδος σταθερὰν μέριμναν, ἀνέτειλε νέα φιλολογία.

Δὲν ἦτο αὕτη ὡς ἡ δημώδης ποίησις τῆς Ἑλλάδος, προϊὸν αὐτοφυὲς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ πνεύματος· ἐν αὐτῇ ἀνευρίσκει τις τὰ ἴχνη τῆς ξενικῆς ἐπιδράσεως, ὅπερ καὶ φυσικώτατον, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες ἐξεπαιδεύοντο ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ. Πᾶς λόγιος ἐπιστρέφων ἐξ Ἰταλίας, Γαλλίας ἢ Γερμανίας ἔφερε μεθ ἑαυτοῦ μέρος τι τοῦ πνεύματος τῆς χώρας ἐν ᾗ ἐμορφώθησαν αἱ κλίσεις καὶ κρίσεις αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐκτήσατο τὰς γνώσεις του ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι.

Ἀνεφέρομεν ἤδη τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἐξήσκησεν ἡ Ἰταλία ἐπὶ τῆς Κρήτης καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, διαρκούσης τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας. Βραδύτερον, ὅτε ἐξερράγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἀντήχησεν ἐξ αὐτῆς ἅπασα ἡ Εὐρώπη, ὅτε ὁ Βοναπάρτης ἐπεφάνη ἐν Αἰγύπτῳ καὶ συνετάραξε τὴν Ἀνατολήν, ὅτε διὰ τῆς κατοχῆς τῶν Ἰονίων νήσων, οἱ Γάλλοι ἔστησαν τὴν τρίχρουν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Γάλλους.

Τότε ἰδίως ἀνέγνωσαν τὰ γαλλικὰ συγγράμματα καὶ μετέφρασαν αὐτά. Ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐξεγέρσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ γάλλοι συγ-

γραφεῖς τοῦ ιζ' καὶ ιη' αἰῶνος ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπογραμμὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ποιητάς. Μόνον ἐκ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος ἐμπνέονται. Καὶ αὗται δ' ἔτι αἱ τῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις ἐπανέρχονται εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἑστίαν διὰ τῆς Ἑσπερίας. Ἡ Φαῖδρα τοῦ Ρακίνα ἐπανάγει τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς εἰς τὸν Ἱππόλυτον τοῦ Εὐριπίδου.

Ὁ Ἰάκωβος Ραγκαβῆς, ὁ πατὴρ τοῦ πρώην πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις μετέφρασε τότε ἄριστα ἐκ τοῦ γαλλικοῦ τὴν *Φαῖδραν*, τὸν *Κίνναν* καὶ τὴν *Ζαΐραν*. Συγχρόνως μετεφράζετο ἡ *Μερόπη* καὶ ὁ *Βροῦτος* τοῦ Βολταίρου, ὁ *Μισάνθρωπος* καὶ ὁ *φιλάργυρος* τοῦ Μολιέρου. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐξελληνίσθησαν τὰ δράματα τοῦ Κοτσεβοῦ καὶ τὰ μελοδράματα τοῦ Μεταστασίου.

Ἂν καὶ οἱ Ἕλληνες ἠρύοντο ἐκ τῆς ξένης φιλολογίας τὸ δραματολόγιον αὐτῶν, οὐχ ἧττον ὅμως παρεῖχον καὶ πρωτότυπα ἔργα. Ὁ Χρηστόπουλος ἔγραψε δρᾶμα ἐπὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἐποίησε δύο τραγῳδίας ἐπὶ κλασικῶν θεμάτων, τὴν *Ἀσπασίαν* καὶ τὴν *Πολυξένην*, καὶ κωμῳδίαν ἐν ᾗ ἐχλεύαζε μετὰ πολλῆς εὐφυΐας τὰς ὑπερβολὰς τῶν ὑπὲρ τὸ δέον ζηλωτῶν τῶν τοῦ Κοραῆ θεωριῶν περὶ διορθώσεως τῆς γλώσσης.

Ἡ κωμῳδία τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ εἶναι λίαν εὐφυής, αἱ δὲ τραγῳδίαι του περιέχουσι χωρία ἀληθοῦς ποιητικῆς ἀξίας, ἀλλ ὅμως λείπει καὶ ἐκ τῶν μὲν καὶ ἐκ τῶν δὲ ἡ δραματικὴ σύνθεσις καὶ τὸ σκηνικὸν ἐνδιαφέρον.

Ἀλλὰ τότε ἦτό τι τόσον νέον τὸ νὰ ὁμιλῶσιν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαιότητος ἐν εναρμονίοις στίχοις διὰ τῆς γλώσσης τῶν ἀπογόνων αὐτῶν, οἱ καταπιεζόμενοι ἠγάλλοντο τοσοῦτον ἐπὶ τῇ συναισθήσει ὅτι εἶχον τὴν καταγωγὴν ἐκ γενεᾶς εὐγενοῦς, τῆς ὁποίας τὰ αἰσθήματα προεκάλουν τὸν θαυμασμὸν πάντων, καὶ οἱ ἡττημένοι οὗτοι εὕρισκον ἐν τοῖς τοῦ παρελθόντος θριάμβοις τοιαύτην ἀφορμὴν ἐνθουσιασμοῦ καὶ πίστεως εἰς τὸ μέλλον, ὥστε δὲν ἦσαν πολὺ ἀπαιτητικοὶ ὡς πρὸς τὰς περιπετείας καὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ δράματος.

Τὰ δράματα ταῦτα, παριστάνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς τοῦ Φαναρίου οἴκοις· ἐδιδάσκοντο ὡσαύτως ἐν Βουκουρεστίῳ, ἔνθα ὑπῆρχε δημόσιον ἑλληνικὸν θέατρον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων. Βραδύτερον παριστάνοντο καὶ ἐν Ὀδησσῷ, ἥτις, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἦτο πόλις σχεδὸν ἑλληνική.

Ὅλα τὰ ἔργα τοῦ δραματολογίου τούτου δὲν περιεσώθησαν. Τινά, πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων, ἐδημοσιεύθησαν, ἄλλα δὲ σώζονται ἴσως μόνον ἐν χειρογράφῳ. Ἀλλ' εὔκολον εἶναι ν' ἀνευρεθῶσι τὰ ἴχνη τῶν ἔργων τούτων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐφημερίσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἢ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἐπιζώντων.

Εὐχῆς ἄξιον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν νέος τις ἕλλην φιλολόγος ἐπεχείρει τὴν

περιγραφὴν τοῦ φιλολογικοῦ τούτου παρελθόντος. Πρὸς τοῦτο ἔδει πρῶτον νὰ συνδεθῇ ἡ ἱστορία τοῦ κρητικοῦ θεάτρου μὲ τὴν τοῦ ἀρχαίου. Ἡ δὲ ἀνεύρεσις διὰ μέσου τοῦ μεσαιῶνος, τῆς διαδοχῆς τῶν ἀρχαίων παραδόσεων θὰ ἦτο σπουδὴ ἀξία τῆς περιεργείας παντὸς λογίου.

Ἄλλως δέ, τὰ ὡραιότερα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἡ σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρήγαγε δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ δραματικὸν ἢ ἡρωϊκὸν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ ἀφελὲς καὶ σατυρικὸν ἢ τὸ ἐπίχαρι, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ *Ἁρπαγὴ τῆς Κούρκας*, καὶ πρὸ πάντων τὰ λυρικὰ ποιήματα τοῦ Ἀθανασίου Χρηστοπούλου.[1]

Ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἐγένετο γνωστὸς ἐν Γαλλίᾳ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐν Γενεύῃ παραδόσεών του περὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας, αἵτινες ἐκ τῆςΓαλλικῆς μετεφράσθησαν εἰς διαφόρους γλώσσας,πρὸς δὲ καὶ τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, δημοσιευθείσης Γαλλιστὶ τῷ 1828. Ὁ Ρίζος Νερουλὸς κατεῖχεν ἐνΒλαχίᾳ ἔξοχον θέσιν,ἣν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ἅμα ἐξεῤῥάγη ἡ ἐπανάστασις.Προσφυγὼν εἰς Γενεύην παρέμεινεν ἐκεῖ βραχὺν χρόνον,καθότι πάραυτα ἐκλήθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος ἔνθα διωρίσθη εἰς ὑψηλὰ ὑπουργήματα. Ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1849, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ᾗ ἐγεννήθη ὑπόδουλος. Πλὴν τῶν δραματικῶν αὐτοῦ ἔργων, ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἔγραψε καὶ λυρικὰ ποιήματα, τῶν ὁποίων τινὰ ἐδημοσιεύθησαν κατὰ πρῶτον ἐν Παρισίοις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Queuxde St—Hilaire. Ἀλλά, τὸ μᾶλλον πρωτότυπον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἁρπαγὴ τῆς Κούρκας, ἐν ᾗ δι' ὕφους ἡρωϊκο-κωμικοῦ,πλήρους χάριτος καὶ ἅλατος, χλευάζει τὰ ἤθη τῶν Φαναριωτῶν, περιγράφει τὰς ῥαδιουργίας, καὶ τὰ πάθη, ἅτινα ἐξηγέρθησαν ἕνεκα τῆς περιφήμου ταύτης κούρκας, τὴν ὁποίαν ὁ ἥρως τοῦ ποιήματος ἐποφθαλμιᾷ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ βάλῃ εἰς τὸν ὀρνιθῶνά του, ὅπως τὴν παχύνῃ διὰ τὴν τράπεζάν του.

«Ὦ Μούσαις ὁποῦ ἔχετε ἀλλοπροσάλλους τρόπους,
» Καὶ παραιτεῖτε γρήγορα τοὺς παλαιούς σας τόπους·
» Καὶ ἀπὸ σᾶς 'ξεχάσθησαν καὶ Πίνδοι κ' Ἑλικῶνες.
» Καὶ τὴν Γραικίαν ἄμουσον πολλοὶ εἶδαν αἰῶνες,
» Ὦ Μούσαις! Γραικὸς φίλος σας δὲν ἔμεινε κανένας.
» Καὶ πότε πλέον παίζετε σ' ταῖς ἀμμουδιαῖς τῆς Σένας.
» Πότε στὰ χείλη ψάλλετε τῆς σκυθρωπῆς Ταμίζας.
» Ἐμπνεύστε καὶ ἕνα λάτρην σας, βλαστὸν Γραικικῆς ῥίζας.
» Κηρύξατε 'στὸν τωρινὸν πολύαθλον αἰῶνα,
» Μία Κούρκα, πῶς ἐκλέφθηκεν ἀπὸ τὸν ὀρνιθῶνα!

1 Σ.Σ.—Ἐν ταῖς προλαβούσαις σημειώσεσιν, ἠκολούθησα παρὰ πόδας τὸ περὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας δοκίμιον τοῦ κ. Βικέλα.

» Μιὰ Κούρκα μεγαλώτατη, πουλὶ ἀπ' τὴν Ἰνδίαν.
» Μὲ πάχος δεκαδάκτυλου, μὲ κρέας ἀμβροσίαν.
» Εἰπέτ' ἐσεῖς, ποῦ εἴπατε τὰ πάθη τῆς Ἑλένης
» Τὰ πάθη καὶ τῆς Κούρκας μας τῆς καλαναθρεμμένης.
» Ὦ μεγαλόφωναις θεαῖς, ἀδέλφια 'γαπημένα.
» Ὁμήρους ἐδιδάξατε, διδάξατε κ' ἐμένα.»

Ὁπόση πικρία διαφαίνεται ἐν τῇ ἐπικλήσει ταύτῃ. Εἰς πᾶν ὅ,τι ἔγραψαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνες, ὑπολανθάνει ὡς εἴπομεν ἤδη ἡ τοιαύτη πνοὴ τοῦ πατριωτισμοῦ. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς Κούρκας διαδραματίζεται εἰς τὰ Θεραπειά.

» Καὶ μεταξὺ 'στ' ἀσύγκριτα χωριὰ τοῦ Καταστένου,
» Τὰ Θεραπειὰ ἔχουν βαθμὸν τὸν πρῶτον τοῦ ἐπαίνου
» Καθὼς ὅλαις αἱ εὔμορφαις μὲ τὰ χρυσᾶ μαλλιά τους
» Στολίζουν τ' ἀλαβάστρινα καὶ ὡραῖα μέτωπά τους,
» Ὁμοίως καὶ τῶν Θεραπειῶν τὸν κόρφον τριγυρίζουν
» Ἄπειροι κῆποι κρεμαστοί, καὶ τὸν καταστολίζουν

Αὐτόθι κατοικεῖ ὁ Λουκάς, εὐγενὴς καὶ πλούσιος ἄρχων τοῦ Φαναρίου.

Ἐκείνου τὰ περγαμηνὰ χαρτιὰ τῆς εὐγενείας
Ὑπάρχουν στὴν ἐνθύμησιν τῆς σκλάβας του Χωσσίας.
Ἠξεύρ' αὐτὴ τοῦ πάππου του τῶν πρακτικῶν τοὺς τόμους
Πῶς ἔλαμψεν ὁ προπάπος του στοῦ Φαναριοῦ τοὺς δρόμους.
Ὡς πρὸς τὸν Λουκὰν ἰδίως,
Αὐτὸς ἀφοῦ συνάθροισε τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροίσου.
Σ' τῶν Φαναριώτων τὸ Περοῦ, 'ς τὸν Δούναβιν ὀπίσου.

Ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐγκατέστη κατὰ προτίμησιν εἰς Θεραπειά, ἔνθα διῆγε Λουκούλλιον βίον. Ὁ ἥρως βλέπει ἀπὸ τοῦ παραθύρου τὴν Κούρκαν, ἥτις ἐξάπτει τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ τὴν ὁποίαν ἀντίζηλος εὐτυχέστερος κατορθόνει πρὸς στιγμὴν νὰ ἰδιοποιηθῇ· ὡς ἐκ τούτου ὀργὴ μεγάλη τοῦ Λουκᾶ καὶ πάλη σφοδρὰ ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται τέλος νικητής, πρὸς ἄκραν συγκίνησιν ὁλοκλήρου τοῦ χωρίου.

Καθὼς 'ς τὴν Μαραθωνικὴν νικῶσα πεδιάδα.
Ἐπαιάνιζεν ἐλεύθερη, κροτοῦσεν ἡ Ἑλλάδα
Καθὼς θριάμβων σάλπιγγες 'ς τὴν Ῥώμην ἀντηχοῦσαν,
Ὁπόταν οἱ Σκιπίωνες τὴν Ἀφρικὴ νικοῦσαν,
Ὁμοίως καὶ τῶν Θεραπειῶν ἡ μιὰ πλευρὰ κ' ἡ ἄλλη,

Κ' ὁ κόρφος μέσ' ὁλόκληρος, κι' αὐτὸ τὸ περιγιάλι,
Εὐθὺς ἀναστατώθηκαν καὶ ὅλ' ἀντιβοοῦσαν
Δύο λέξαις, Κούρκα καὶ Λουκᾶς, παντοῦ ἠχολογοῦσαν
Κ' ἡ φήμη ἡ ἀσθατικὴ στυφὰ χαμογελῶσα,
Κι' ὡσὰν σχεδὸν μανιακὴ ἐδῶ κ' ἐκεῖ πετῶσα
Σὰν στέντορας χαλκόστηθος ἐμεγαλοφωνοῦσε
Καὶ τοῦ Λουκᾶ τὸν θρίαμβον παντοῦ διαλαλοῦσε·
Τὴν κάθη μιὰ δὲ λέξιν της εὐθὺς ἀκόγωντάς την,
Χίλιαις ἠχὼ τὴν ἅρπαζαν, τριπλασιάζοντάς την,
Καὶ οἱ καλοὶ Θεραπειανοὶ οἱ μὲν ζευγαρωμένοι
Ἐμπρὸς 'ς τὰ περιγιάλια τους συντρόφευαν σκυμμένοι
Οἱ δὲ πηγαινοέρχονταν ἀπ' τοῦ Λουκᾶ τὸ σπῆτι,
Καὶ ἵδρον ὅλη ἔσταζεν ἡ πονηρή τους μύτη.

Ὁ Λουκᾶς ἐλάμβανε ἀναψυχὴν βεβυθισμένος εἰς μαλακὰ προσκεφάλαια καὶ ἀπολαύων γεύματος οἵου ἐδικαιοῦτο μετὰ τοὺς ἐκτάκτους τῆς ἡμέρας κόπους. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποτείνει τοὺς ἑξῆς λόγους εἰς τὸν ταπεινὸν ὅμιλον τῶν περὶ αὐτὸν κεχηνότων ἀκροατῶν.

« Ποτὲ τόσον δὲν ἔτυχε τὸ αἷμά μου ν' ἀνάψη,
» Μήτ' ὅταν 'ς τὴν περιγραφὴν ὁ Φώτης μ' εἶχε γράψει
» Τὸ σοβαρὸ «ἀνευτυχῶς» ἀντὶς τοῦ «εὐδαιμόνως»,
» Μήτ' ὅταν ἐμνημόνευσεν ὁ πρῴην Ἐλασσῶνος,
» Ἐμένα τὸν Ποστέλνικο κατόπ' ἀπ' τὸν Γιωργάκη
» Ἐμένα τέτοιον ἄρχοντα κατόπ' ἀπ' τἀρχοντάκι.
» Καὶ πάλιν ὅταν πρόπερσι 'ς τὰ Ψωμαθειὰ 'ς τὴν δρόμον
» Μὲ χτύπησ' ἕνας ἄγριος Ὀθωμανὸς 'ς τὸν δρόμον
» Κι' ὡσὰν νὰ τὸν χαιρέτησα γιὰ νὰ εὐχαριστήσω
» Σταῖς λάσπαις τὸ καλπάκι μου 'τινάχθηκ' ἀπὸ 'πίσω.
» Καὶ μόνον 'ποῦ δὲν ἔχασα τὴν σοβαρότητά μου.
» Πλὴν ἕνας ράφτης τόλμησε καὶ γέλασε 'μπροστά μου.
» Τότε μ' αὐτὸν ἐθύμωσα τὸν ράφτη τὸν αὐθάδη.
Ὥστ' ἐνθυμούμουν τὴν γρωθιὰν καὶ ἐκεῖνον ὡς τὸ βράδυ

Εἶναι λεπτοτάτη καὶ πως σκληρὰ ἡ σάτυρα αὕτη τοῦ Φαναριώτου, ὅστις ὑπὸ τοῦ Τούρκου γρονθοκοπηθείς, πρὸς αὐτὸν μὲν στρέφεται ὅπως τοῦ ζητήση συγγώμην, ἐκχέει δὲ τὴν ὀργήν του κατὰ τοῦ ράπτου, ὅστις ἐγέλασε. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ ἡμιηρωϊκὸν ὕφος τῆς σάτυρας ταύτης ἥτις ὑπομιμνήσκει τὴν εἰς τὸν Ὅμηρον ἀποδιδομένην βατραχομυομαχίαν καὶ ἐν ᾗ διαφαίνεται ἡ δηκτικὴ λεπτότης καὶ τὸ παρατηρητικὸν πνεῦμα τοῦ Λουκιανοῦ.

Β'

Ὁ Ἀθανάσιος Χρηστόπουλος ἔγραψεν ὡς ἀνεφέρομεν ἤδη μίαν τραγῳδίαν, προσέτι δὲ ἐξέδωκε γραμματικὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ἐν ᾗ προσπαθεῖ ν' ἀνεύρῃ τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας αἰολοδωρικῆς διαλέκτου. Ἀλλ' ἡ μὲν τραγῳδία του δὲν ἀναγινώσκεται πλέον, αἱ δὲ γλωσσικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι ἐλησμονήθησαν. Τοὐναντίον τὰ λυρικὰ αὐτοῦ διαμένουσιν ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ κατέστησαν τ' ὄνομά του δημοφιλέστατον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι νέος Ἀνακρέων· οὐδεὶς ἄλλος ἔγραψε τὴν νεοελληνικὴν μετὰ πλείονος χάριτος. Οἱ στίχοι αὐτοῦ ῥέουσιν ἐναρμόνιοι. Δὲν διαβλέπει τις εἰς αὐτοὺς οὐδαμοῦ οὔτε προσπάθειαν οὔτε ἐπιτήδευσιν, νομίζει δέ τις ὅτι ἐγράφησαν ἀφ' ἑαυτῶν. Εἶναι ὡς ᾆσμα ἀδιάλειπτον καὶ αὐτόματον, ὁτὲ μὲν γοργὸν ὡς αἱ παρθένοι τὰς ὁποίας ὁ ποιητὴς περιγράφει σπευδούσας εἰς τὸν τρυγητόν, τὴν κεφαλὴν κισσῷ ἐστεμμένην, ὁτὲ δὲ βραδὺς καὶ διακεκομμένος ὡς ὁ μικρὸς ἐκεῖνος προδότης Ἔρως, ὅστις προσποιεῖται τὸν κεκμηκότα ὅπως τὸν φέρωσι ἐπ' ὤμων.

Ἰδοὺ τὸ πρῶτον τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ποιημάτων:

Καθαρώτατες παρθένες,
Μὲ κισσὸν στεφανωμένες,
Ἐλαφρ' ἀνασκουμπωθῆτε,
Καὶ στὸν τρύγο συναχθῆτε.
Πάρτε ὅλαις τὰ μαχχίρια
Εἰς τὰ δεξιὰ τὰ χέρια·
Κ' εἰς αὐτὰ τ' ἀριστερά σας
Τὰ καλάθια τὰ πλεχτά σας.

Κ' ἔτζι πλέον τραγουδῶντας,
Κ' εἰς τἀμπέλι μας κινῶντας,
Ἂς φιλιούμεσθε 'ς τὰ χείλια
Κι' ἂς τρυγοῦμεν τὰ σταφύλια,
Τὰ σταφύλια τὰ δροσάτα,
Τὰ σταφύλια τὰ μελάτα,
Τ' ἁπαλὰ θησαυροφόρα
Τοῦ καλοῦ μας Βάκχου δῶρα.

Ἰδοὺ καὶ τὸ δεύτερον:

1

Ὁ τυφλὸς ὁ ἔρωτας,
Μέσ' τοὺς δρόμους γέλωτας,
Καὶ παιγνίδι γένουνταν,
Ὅπου κι' ἂν ἐφαίνουνταν.

2

Τοίχου τοίχου σέρνουνταν,
Σκόνταφτε καὶ 'γδέρνουνταν·
Ἔπεφτε σηκόνουνταν
Καὶ 'ς ταῖς λάσπαις χώνουνταν.

3

Γέροντες τὸν ὕβριζαν,
Τὰ παιδία τὸν σφύριζαν.
Τὸ κατόπι τ' ἔτρεχαν,
Κι' ὅλοι τὸν κατέτρεχαν.

4

Βλέποντας, τὸν πόνεσα
Κ' ἔτρεξα ὅσον μπόρεσα
Ἐπῆρα καὶ τὸν ἔσερνα,
Κ' ἥσυχα τὸν ἔφερνα.

5

Ὕστερα σταμάτησε
Κ' ἐλαφρὰ μὲ πάτησε
Καὶ στὴ γῆ τεντώθηκε,
Σὰν νὰ ἐνεκρώθηκε.

6

Φίλε, λέγει, πιάστηκα·
Καὶ κατακουράσθηκα,
Πάρε με 'ς τὸν ὦμο σου,
Κι' ἄρχισε τὸν δρόμον σου.

7

Σκύφτω καὶ τεντόνομαι,
Τὸν καταφορτόνομαι,
Καὶ στὸ δρόμο πλάνομαι
Καὶ στὸ σπῆτι φθάνομε

8

Φίλε, λέγ', δρίσατε
Τὴν καβάλ' ἀφήσατε
Γιὰ νὰ ξαποστάσωμε
Καὶ νὰ ἡσυχάσωμε.

9

Φίλε, μ' ἀποκρίνεται,
Τοῦτο μόν' δὲν γίνεται.
Ἔρως ποῦ φορτόνεται,
Πλειὰ δὲν ξεφορτόνεται.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον :

1

Εἰς βουνὸν ἐγὼ κ' ὁ Ἔρως
Κ' ἡ ἀγάπη μου μαζῆ
Κ' ὁ Θεὸς Καιρὸς ὁ γέρος·
Ἀνεβαίναμε μαζύ.

2

Ἡ ἀγάπη μ' ἀποστοῦσε
Εἰς τὸν δρόμον τὸν σκληρὸν
Καὶ ὁ Ἔρωτας περνοῦσε
Βιαστικὰ μὲ τὸν καιρόν.

3

Στάσου, λέγω, Ἔρωτά μου,
Καὶ μὴ τρέχετ' ἐμπροστά,
Ἡ καλὴ συντρόφισσά μου,
Ἡ ἀγάπη δὲν βαστᾷ.

4

Τότε βλέπουν καὶ τινάζουν
Καὶ οἱ δύω τους τὰ φτερά·
Καὶ ἁπλόνουν καὶ ἀρχίζουν,
Καὶ πετοῦν, πετοῦν γερά.

5

Φίλοι, λέγω, ποῦ πετᾶτε ;
Τόση βία διατί ;
Ἡ ἀγάπη μου κυττᾶτε,
Ὥραν ὥρ' ἀδυνατεῖ.

6

Τότ' ὁ Ἔρωτας γυρίζει
Καὶ μὲ λέγει, τὸ παρόν :
Πῶς ἀρχῆθεν συνειθίζει
Νὰ πετᾷ μὲ τὸν καιρόν.

Τὸ ἑπόμενον ᾀσμάτιον εἶναι ἀνταπάντησις πρὸς ἕτερον ᾆσμα, ἐν ᾧ λέγεται εἰς τὸν ποιητὴν ὅτι αἱ τρίχες του λευκαίνονται, καὶ ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ἀνάγκη νὰ συνετισθῇ : . . .

1

Πᾶ ! ἡ τρίχες μ' ἂν ἀσπρίζουν,
Μήπως τάχατε πικρίζουν;
Τ' ἔχει ἡ ἄσπρη τους βαφή ;
Μήγαρ τ' ἄσπρο θανατόνει ;
Ἢ φιλῶντας ἀγκυλόνει
Τὰ χειλάκια στὴν βαφή ;

2

Τὸ τριαντάφυλλό μας
Τὸ λουλούδι τῶν Ἐρώτων
Εἶναι ἄσπρο καθαρό·
Καὶ τὸ κόκκινο ἡ φύσις
Τὸ συγκέρασεν ἐπίσης
Μ' ἕνα χρῶμα ἀσπρουδερό.

3

Ἡ μυρτιὰ τῆς Ἀφροδίτης
Εἰς τὸ πράσινο κλαδί της
Μέσ' τὰ φύλλα τὰ χλωρά,
Ὅλα κάτασπρα σὰν χιόνι
Τὰ λουλούδια της φυτρόνει,
Τ' ἀνθηρὰ καὶ τρυφερά.

4

Καὶ ὁ Δίας ὁ μεγάλος
Γιὰ τῆς Λήδας του τὸ κάλλος
Κύκνος γίνκε μιὰ φορὰ
Γιὰ νὰ δείξ' εἰς κάθε μέρος
Ἄσπρες τρίχες θέλ' ὁ Ἔρως
Σὰν τοῦ κύκνου τὰ φτερά.

5

Τὸ λοιπὸν καὶ ἐγ' ὅσο θέλω
Ἂς ἀσπρίζω, δὲν μὲ μέλει.
Παντελῶς δὲν μὲ λυπᾷ
Ὅτι ὅσο πάντ' ἀσπρίζω,
Τόσω πλέον ναστιμίζω,
Τόσ' ὁ Ἔρως μ' ἀγαπᾷ.

Τοῦτο ἀληθῶς ἐφαρμόζεται εἰς τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον ὅστις οὐδέποτε ἐγήρασε. Ἀναγινώσκων τις αὐτὸν τὸν εὑρίσκει ἀείποτε νέον ὡς τὸν Ἀνακρέοντα. Ὁ Χριστόπουλος ἀπεβίωσεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ 1847 ἐν ἡλικίᾳ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ ἐτῶν.

Τὰς Ἀθήνας ἐπεσκέψατο τῷ 1836, ὁπότε ἡ πόλις αὕτη προσεπάθει νὰ ἀνεγερθῇ ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ νὰ μετατρέψῃ τὰ ἐρείπια εἰς πρωτεύουσαν διὰ τὸν πρῶτον βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, τὸν νεαρὸν Ὄθωνα.

Οἱ συμπατριῶται τοῦ Χριστοπούλου, Ἀλέξανδρος Σοῦτσος καὶ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ἐξύμνησαν τὴν ἔλευσίν του διὰ ποιημάτων, ἅτινα δύνανται νὰ καταταχθῶσι μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἔργων τῶν διαπρεπῶν τούτων ποιητῶν. Ἀναγινώσκων τις σήμερον ἔτι τὰ ποιήματα ἐκεῖνα, αἰσθάνεται ὅτι ἐνυπάρχει εἰς αὐτὰ ἡ ἔμπνευσις τοῦ ψάλτου τοῦ ἔρωτος, ὅτι ἡ φιλοσοφία του τὰ περιβάλλει καὶ ἡ χάρις του τὰ περικυσμεῖ.

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ Χριστοπούλου εἶναι ἡ εὐθυμία. Οὕτως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Φαναριωτικῆς κοινωνίας ἡ ὑλικὴ εὐημερία καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἰδίας ἀξίας. Οἱ Φαναριῶται προσεπάθησαν νὰ λησμονήσωσι τὴν ταπείνωσιν τοῦ παρελθόντος, τὰς μερίμνας τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τὰς ἀνησυχίας τοῦ μέλλοντος, βαυκαλιζόμενοι μὲ τὸν ρυθμὸν τερπνῆς ποιήσεως. Καθὼς ἡ δραστηριότης αὐτῶν οὐδέποτε ἀπεχαυνώθη ὡς ἐκ τοῦ κλίματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ἐκνευρίζει τοὺς Τούρκους καὶ κυριεύει τοὺς ξένους περιηγητάς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα των ἀνεῦρεν ἐπὶ τέλους τὴν Ἀθηναϊκὴν εὐθυμίαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τῆς δουλείας θλίψεων.

Τοῦτο ἐξηγεῖ τὸν λόγον, δι' ὃν πάντα τὰ ἔργα τῆς σχολῆς ταύτης, τὰ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως γραφέντα, ἔχουσί τι τὸ ἐλλιπές ἐλλείπει ἐξ αὐτῶν τόνος καὶ δύναμις. Ἡ τραχεῖα πνοὴ τῆς ἐλευθερίας δὲν ζωογονεῖ τὰς παιδιὰς ταύτας τῆς διανοίας. Ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις ἐπικρατεῖ τὸ ἐπιτετηδευμένον καὶ τὸ κομψόν. Φαίνονταί πως προϊόντα ἀτμοσφαίρας ἀριστοκρατικῆς. Ἐν ταῖς μικραῖς ἐκείναις αὐλαῖς τῶν ἐν ἰσχύϊ ἢ πεπτωκότων ἡγεμόνων τοῦ Φαναρίου, οὐδὲν τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἀπορρεόντων

αἰσθημάτων ἐνυπάρχει. Αὐτόθι τιμᾶται καὶ χρησιμεύει ὡς ὑπογραμμὸς ἡ ἀκριβολόγος ποίησις εἴτε σπουδαία εἴτε ἐλαφρὰ τῶν Γάλλων Ρακίνα καὶ Βολταίρου, ἢ τοῦ Ἰταλοῦ Μεταστασίου. Γίνεται μὲν βεβαίως λόγος περὶ Περικλέους καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ δὲν γεννᾶται ἐκεῖ ἡ ἐλευθερία ἡ βγαλμένη ἀπ' τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν ἐνίοτε ψάλλωσι τοὺς ὕμνους τοῦ Ρήγα, τοὺς ψάλλουσι κρυφίως. Ὁ τύραννος ἐπιβλέπει, ἀκροᾶται, τὸν περιφρονοῦσι μέν, ἀλλὰ καὶ τὸν φοβοῦνται συνάμα. Κακολογοῦσι περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ χαμηλῇ τῇ φωνῇ· ὡς ἐκ τοῦ φόβου μὴ ἀκουσθῶσιν ἀπώλεσαν τὴν ἕξιν τοῦ νὰ ὑψόνωσι τὴν φωνήν.

Οὐχ ἧττον, παρέχοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρότυπα ταῦτα τῆς καλαισθησίας εἰς τὸ λυρικὸν ἢ τὸ σατυρικὸν εἶδος, προσπελάζοντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῇ ἀρχαιότητι, ἔστω καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἄλλων ξένων λαῶν, ἐξυπηρέτουν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐξηυγένιζον τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἄλλως τε, ὡς ἀπεδείξαμεν ἤδη, ὁ πατριωτισμὸς οὗτος καίτοι πεφοβισμένος, εἶναι ὅμως διαρκὴς ἐπίκλησις εἰς τὴν πατρίδα Ἑλλάδα. Διότι ἐὰν ἔκρυπτον τὸν πατριωτιτισμὸν αὐτῶν ὑπὸ τερπνὴν φιλολογίαν, ὑπὸ εἰρηνικὰ ἐξωτερικά, ὑπὸ ἐπιφάνειαν εὐμαροῦς βίου, ἂν καὶ ἀπέκτησαν ἐξ ἀνάγκης τὴν συνήθειαν τοῦ διαρκῶς ὑποκρύπτεσθαι, οὐχ ἧττον οἱ Ἕλληνες οὗτοι τῆς πρωτευούσης, ἐν ᾗ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία ἐστρατολόγει πολυάριθμα μέλη, ὠνειρεύοντο ἀεννάως τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις οἱ Φαναριῶται ἀπέτισαν τὸν φόρον αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἔχυσαν ὑπὲρ αὐτῆς τὸ αἷμά των καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ εἰς τὰ βασανιστήρια.

Τῷ 1821 ὁ Ὑψηλάντης πρῶτος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἧς συμμετέσχον οἱ τότε ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. Οἱ νέοι Φαναριῶται, ἔσπευσαν μετὰ ζήλου νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν λόχον, ὅστις θυσιασθεὶς ἐν Δραγατσανίῳ, ἐξυμνήθη ὑπὸ τοῦ Κάλβου. Διὰ τοῦ ἀτιμωτικοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου, διὰ τῆς ἀποκεφαλίσεως τῶν Ἑλλήνων προυχόντων πρὸ τῶν θυρῶν τῶν ἰδίων αὐτῶν οἴκων, διὰ τῆς σφαγῆς τοσούτων ἀθώων ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ τὰς πρώτας ἐκρήξεις τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως...

Μετὰ τοὺς ἐπελθόντας καταδιωγμούς, οἱ Φαναριῶται δὲν ἠδύναντο οὔτε νὰ σκέπτωνται, οὔτε νὰ γράφωσι ἐν Κωνσταντινουπόλει· διὸ κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα.

Ὁ Μαυροκορδάτος, εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὁ Νέγρης, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀκόμη ἦλθον ἐκ τοῦ Φαναρίου. Τὰ τέκνα αὐτῶν ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἀθήναις. Τὸ Φανάριον ὑπάρχει εἰσέτι, τὸ Πατριαρχεῖον ὑφίσταται, ἀλλ' οἱ Φαναριῶται ἐξέλιπον. Συνεχωνεύθη-

σαν μετὰ τῆς πατρίδος, τὴν ὁποίαν ἀνέκτησαν διὰ τῶν θριάμβων τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐκεῖ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, μετεφυτεύθη ἡ ποιητικὴ Σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὶν ἢ ὅμως τὴν παρακολουθήσωμεν ἐν Ἀθήναις θὰ ἀφιερώσωμεν μίαν ἔτι σελίδα εἰς τὸν τελευταῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπον τῆς Σχολῆς ταύτης.

Γ'

Ὁ Ἠλίας Τανταλίδης ἐγεννήθη ἐν Φαναρίῳ τῷ 1818. Τυφλωθεὶς εἰς τὸ εἰκοστὸν ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν ταύτην μετὰ γενναιότητος καὶ καρτερίας συγκινητικῆς. Δὲν διέκοψε τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ μελέτας καὶ καθεῖξεν ἐπαξίως τὴν ἕδραν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴν Σχολήν, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ τῷ 1876. Ἡ πολυμάθειά του, τὸ γόητρον τῆς συναναστροφῆς του, ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ φύσις, παρέσχον αὐτῷ φίλους σταθερούς· τὰ δὲ ποιήματά του κατέστησαν τ' ὄνομά του δημοτικώτατον. Ὁ ποιητικὸς ὁρίζων τοῦ Τανταλίδου δὲν εἶναι εὐρύτερος ἢ ὁ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ ποιητῶν· ὡς ὁ Χρηστόπουλος, ψάλλει καὶ αὐτὸς τὸν ἔρωτα καὶ τὸν Βάκχον, ὡς ὁ Ρίζος Νερουλὸς περιγράφει μὲ λεπτὴν εἰρωνίαν τὰ ἤθη τῶν συμπατριωτῶν του· ἀλλὰ δὲν εἶναι μιμητὴς κοινός. Μιμούμενος διατηρεῖ τὴν πρωτοτυπίαν του. Οἱ στίχοί του εἰς εἴδη τὰ ὁποῖα δὲν ἐδημιούργησεν αὐτός, κέκτηνται ἰδιόρυθμον χάριν. Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιβάλλει εἰσέτι τὸν ἀόμματον ποιητήν· δὲν βλέπει τὰς καλλονάς της, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ν' ἀναπνέῃ τὴν ἡδύτητά της.

Ἐνίοτε ὁ Τανταλίδης, στενάζει πικρῶς, πλὴν πάραυτα ἡ καλοκάγαθος αὐτοῦ φύσις ἀναλαμβάνει τὴν ἑαυτῆς εὐθυμίαν.. Τότε καὶ δείκνυται ὑπὸ τὴν εὐνοϊκοτέραν αὐτοῦ, ὄψιν.

Ἡ Γρηὰ

1

Χθεσινά μου κουρελάκια, τρελοκόριτσα ἀκόμη,
Δίχως στόχασι καὶ γνώμη,
Βγήκετε καὶ σεῖς 'ς τὴ μέση κοκκωνίτσες 'ς τὸ ἑξῆς
Καὶ γελᾶτε μὲ τὰ λόγια μιᾶς ἐξακουστῆς *Δοξῆς!*
Ἤμουν νέα καὶ 'γώ, ὅμως εἶχα κᾶν καὶ κᾶν καμάρι·
Εἶχα μάτια σὰν δυὸ ἄστρα, καὶ ἕνα πρόσωπο φεγγάρι.
Λωλοκόριτσα φευγάτε...
Μὲ τὰ μάτια μου γελᾶτε;

Τώρα βγάζω τὸ παποῦτσι καὶ σᾶς πιάνω,
Καὶ σᾶς χάνω !
Τώρ' ἁρπάζω τὰ μαλλιά σας καὶ σᾶς ρίχνω,
Καὶ σᾶς δείχνω !

2

Εἴσθε τάχα καὶ σεῖς νέαις, καὶ κ' ἔχετε καὶ σεῖς καὶ νειότη !
Αἴ, ποῦν' οἱ καιροὶ οἱ πρῶτοι ;
Ποῦν' ἐκεῖνα τὰ σαρίκια,ποῦ ἐκεῖνα τὰ ἀντέρια,
Τὰ ζουνάρια, τὰ σαλβάρια, καὶ τὰ ροῦχα τὰ βαριά,
Τὰ τετράξανθα πλεξούδια ὅταν ἤθελα νὰ πλέξω,
Ἔλεγε τὸ πρόσωπό μου: — «Φέξε Ἥλιε γιὰ νὰ φέξω !»
Ζουλιαρόγατες, φευγάτε·
'Απ' τὴ ζούλια σας γελᾶτε.
Τώρα 'βγάζω τὸ παποῦτσι καὶ σᾶς πιάνω,
Καὶ σᾶς χάνω !
Τώρ' ἁρπάζω τὰ μαλλιά σας καὶ σᾶς ρίχνω,
Καὶ σᾶς δείχνω !

3

Ποῦναι ποῦ γυαλοκοποῦσα ἀπὸ πίσ' ἀπ' τὸ καφάσι
Μάτι μὴ μὲ ξεσκεπάσῃ !
Ὅπου ἕνα παληκάρι, σὰν τὸ μάλαμα καλό,
Μ' εἶδε καὶ ἔχασε τὸν νοῦν του καὶ κατήντησε τρελό ;
Κ' ἕνας ξένος μὲ ἐλπίδα τὴν Λοξὴ νὰ πάρῃ
Μαχαιριὲς μπροστά μου πῆρε τρεῖς κοντὰ εἰς τὸ ζωνάρι.
Ναί ! σκοτόνουνταν οἱ ἄνδρες· ὅμως ποῦ νὰ πλησιάσουν,
Τὴν ἀκρήτσα μας νὰ πιάσουν.
Τώρα ἔρχονται τζοτζούκια καὶ ἔρωτας σᾶς τραγῳδοῦν
Σᾶς 'μιλοῦν σᾶς ἀγκαλιάζουν καὶ σᾶς πιάνουν καὶ πηδοῦν
Τότε ἤμεθα κλεισμέναις 'ς στὸ κλουβὶ σὰν τὰ καναρια·
Τὴν ἀσκιά μας ποῦ νὰ διοῦνε τὰ καϋμένα παληκάρια ;

Τώρα τρέχουν νὰ σᾶς εὕρουν μόλις φέγγει καὶ δὲν φέγγει
Ἑκατὸν Φραγκολελέγκοι.
Τὸ χεράκι σας ὁ σφίγγουν, φράγκικα σᾶς ὁμιλοῦν,
Κάθεσθε γόνα μὲ γόνα καὶ γελᾶτε καὶ γελοῦν.
Αἴ... καιρὲ κατηραμένε ! κ' ἐγὼ φαίνομαι *ἀντίκα*
Μὲ αὐτὴν τὴν ταμπακέρα καὶ μ' αὐτὴν τὴν μαγουλίκα !
'Αξετσίπωτες φευγάτε...
'Σ τοὺς ταμπάκους μου γελᾶτε.

Τώρα βγάζω τὸ παποῦτσι, καὶ σᾶς πιάνω
Καὶ σᾶς κάνω!
Τώρ' ἁρπάζω τὰ μαλλιά σας, καὶ σᾶς ρίχνω,
Καὶ σᾶς δείχνω!

Ἄφινα τὸν ἀργαλειό μου, ταῖς λανάρες, τὰ σκουλιά μου,
Ἀμελοῦσα τὴ δουλειά μου;
Τώρα σεῖς ἀπὸ τοὺς δρόμους ἔχετε συμμαζεμή;
Μάλ' ἐγὼ γρηὰ γυναῖκα κάθουμε καὶ πολεμῶ
Μὲ τὴ ρώκα, μὲ τ' ἀδράχτι, μὲ βαμβάκι καὶ μὲ νῆμα,
Καὶ μιὰ ὥρα νὰ καθήσω 'ς τὴν ψυχήν μου τὄχω κρῖμα
Ξελαγιάσματα φευγάτε...
Τὴν γερόντισσα γελᾶτε;
Τώρα βγάζω τὸ παποῦτσι, καὶ σᾶς πιάνω,
Καὶ σᾶς κάνω...
Τώρ' ἁρπάζω τὰ μαλλιά σας καὶ σᾶς ρίχνω,
Καὶ σᾶς δείχνω!

Τὰ ποιήματα ἐν οἷς ὁ Ταντάλίδης ὑπαινίττεται τὸ παρελθὸν καὶ εἰκονίζει τὰ παλαιὰ ἔθιμα τοῦ ζῆν καὶ τὰ ἤθη τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι χαριέστατα, διὸ ἀρέσκουσιν ἰδίως εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἕτερον ποίημα, ἔχον γενικώτερον χαρακτῆρα:

Ποιητής

Αὐτὸν ἐδῶ τὸν βλέπετε μὲ φρύδια ἀνασυρμένα;
Μὲ σουφρωμένον μέτωπον, μὲ μάτια βουλιαγμένα;
Σωπᾶτε καὶ εἶναι ποιητής
Μὲ τῆς πικρίας τὸ ραβδὶ τὰ σύμπαντα θὰ δείρῃ.
Γιανίτσαρος τῶν ποιητῶν, ἁρπάζει τὸ σατίρι,
Καὶ θὰ φανῇ σατυριστής.

Σατυριστής... Ὡς κεραυνὸν βαστᾷ τὸν κάλαμόν του·
Τὰ βέλη του ἐβούτησε 'ς τὸν βραστερὸν θυμόν του.
Φαρέτραν κρέμασε διπλῆν
Ἀπόλλων νυκτοπρόσωπος τεντόνει τὸ δοξάρι
Τὸν κόσμον ὅλον σύσσωμον ὁ διάβολος θὰ πάρῃ.
Μὲ πρῶτον τέιναγμά του... Πλὴν
Ἐσκάλωσεν ἡ εὔροια τῶν στίχων μου, σταθῆτε,
Ἀκοῦτε τὸν σατυριστήν; ἀγανακτεῖ, λυπεῖται·
Τὸν κάλαμον συχνοβουτᾷ
'Σ τὰ εἴκοσί του δάκτυλα τὰ μέτρα συλλαβίζει,
Ἀλλάζει τὸ τετράδιον, τὸν ἵδρων του σκουπίζει,
Τὸ καλαμάρι του πετᾷ.
Μὲ τὰς σβυσμένας λέξεις του λουλούδια σχεδιάζει,
Τοῦ στίχου ἡ κατάληξις ὀλίγον δὲν ταιριάζει.
Καὶ τὴν ζητεῖ στὰ λεξικά.

Φυσᾷ, σφυρίζει, ξύνεται, ἀνάλατα τὰ κρίνει
Καὶ σβύνει, γράφει ἄτυχα, καὶ σβύνει, γράφει, σβύνει.
Ὢ! τί δεινὰ ποιητικά!

Πλὴν νά σού τον . . . ἐμπνέεται, τὰ φρύδια δλέτε κάτου·
Ἐπῆρε δρόμ' ὁ κάλαμος, γελοῦν τὰ βλέμματά του.
Ἰδὲ συνέλαβε, θαρρῶ.
Ἐγκαστρομέν' ἡ Μοῦσά του 'ς τὸν σκάμνον πρὶν καθήσῃ,
Θ' ἀποβαλθῇ παράκαιρα, καὶ μέλλει νὰ γεννήσῃ
Τετραμηνήτικο μωρό·

Ἐγέννησε . . . ἀκροατὰς ζητεῖ νὰ τ' ἀναγνώσῃ·
Φευγιὸ παιδιά! τί στέκεσθε; θὰ μᾶς καταπλακώσῃ!
Ἄφες μας, ἄφες, Ποιητή!
Νὰ ζῇ τὸ νεογέννητο! τ' αὐτιά μας μὴ πειράζεις,
Εἶν' εὐτυχὲς τὸ ποίημα, καὶ νὰ μᾶς τὸ διαβάζῃς
Εἶν' τιμωρία περιττή . . .

Ὁ Ταντααλίδης εἶχε ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν αἴσθημα, ὅπερ πολλάκις ἐξεδήλωσεν εἰς τοὺς στίχους αὐτοῦ. Ἐνίοτε καὶ ὁ πατριωτισμὸς εὑρίσκει τρόπον νὰ ἐκχυθῇ ἐκ τῆς καρδίας του εἰς μικρὰ ποιήματα ὡς εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ὁποῖον ἀρυόμεθα ἐκ συλλογῆς χάριν τῶν παίδων φιλοπονηθείσης. Τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον:

Τὸ Ναυτόπουλο

1

Μὲ καράβι στὰ ταξείδια,
Τὸ ναυτόπουλο γυρνᾷ·
Καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὰ φείδια,
Τὰ μικράτα του περνᾷ.

2

Ὁ βοργιὰς δὲν τὸ τρομάζει,
Οὔτ' ἡ ἄπιστη νοτιά,
Οὔτε χιόν' οὔτε χαλάζι,
Οὔτε κύματα πλατιά.

3

Στὴ δουλιὰ πουρνὸ καὶ βράδυ,
Μὲ τὸν στρόμπο στὸ πλευρό,
Ξερὸ τρώγει παξιμάδι,
Πίν' ἀκάθαρτο νερό.

4

Πεταχτὸ 'σὰν τὸ ξεφτέρι,
Ἀνεβαίνει στὰ πανιά.
Καὶ μὲ ρόζους εἰς τὸ χέρι,
Λύνει δένει τὰ σχοινιά.

5

Στοῦ κινδύνου τὴν τρομάρα,
Τὸ φυλάγει μοναχὴ
Τῆς μανούλας του ἡ λαχτάρα,
Τῆς μανούλας του ἡ εὐχή.

6

Ποῦ ἐλπίζει παληκάρι
Νὰ τὸν διῇ καμμιὰ φορὰ
Νὰ τὸν 'ποῦν μικρὸν Κανάρη
Μέσ' στ' ἀθάνατα Ψαρρά.

Ἐπανερχόμεθα νῦν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετενεχθεῖσαν εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα.

(ἀκολουθεῖ) Εὐφρασία Κετσέα

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

ς'. Δῶρον.

Αἱ τετμημέναι πλίνθοι.

Νέους πάλιν θησαυροὺς ἀποκαλύπτει εἰς τὸν παῖδα καὶ τὸ ς'. δῶρον, ἐν τῷ κιβωτίῳ, τοῦ ὁποίου ἰσομεγέθης πάλιν τῷ προηγουμένῳ κύβος εἶναι τετμημένος δὶς κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος, οὐδόλως δὲ ἐν τῷ μέσῳ, ἐξ οὗ προκύπτουσιν 27 πλίνθοι, ὧν οἱ 9 πάλιν εἶναι τετμημένοι, οὐχὶ ὅμως διαγωνίως, ἀλλ' οἱ μὲν ἓξ ὁριζοντίως εἰς δώδεκα ἄβακας, οἱ δὲ τρεῖς καθέτως εἰς ἓξ στυλίσκους. Τὸ ς' λοιπὸν δῶρον ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν πλίνθων τοῦ δ'. δώρου, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις περιέχει ὅλως νέα σχήματα, τοὺς ἄβακας καὶ τοὺς στυλίσκους, δι' ὧν νέα πάλιν ἐμφανίζονται σημεῖα ἐπαφῆς καὶ νέοι καταρτίζονται συνδυασμοί.

Ἡ πληθὺς τοῦ ὑλικοῦ καὶ πάλιν παρέχει τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται καὶ διὰ τοῦ δώρου τούτου αἱ συνθετώτεραι καὶ πολυπλοκώτεραι ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις τοῦ ε' δώρου, ὡς καὶ πλειότερα μαθηματικὰ σχήματα. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν παῖδα νὰ παραθέσῃ ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας τὰ ὑλικὰ τοῦ ς' δώρου, θέλει παρατηρήσει, ὅτι δι' αὐτοῦ δύναται νὰ περιλάβῃ πολὺ περισσότερον χῶρον ἢ ὅτι δύναται διὰ τοῦ ὀγκωδεστέρου ε. δώρου Ἐν ᾧ δὲ τοῦτο πλουσιώτερα καὶ ὡραιότερα ἔχει τὰ καλλιτεχνικὰ σχήματα καὶ στερεὰ μὲν (ἕνεκα τοῦ κυβικοῦ σχήματος), ἀλλ' ἕνεκα τούτου βαρέα τὰ βιωτικά, τὸ ς'. δῶρον, τἀνάπαλιν, ὀλιγώτερα καὶ ἧττον καλὰ ἔχει τὰ καλλιτεχνικὰ σχήματα, εἶναι δὲ καταλληλότατον πρὸς καταρτισμὸν λεπτοτέρων, καλλιτεχνικωτέρων καὶ ὑψηλοτέρων οἰκοδημάτων, δηλ. βιωτικῶν σχημάτων.

Ζ'. Δῶρον.

Τὸ δῶρον τοῦτο δὲν συνετέθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φροέβελ, ἀλλ' εἶναι μεταγενέστερον καταρτισθὲν κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἀρχάς. Ἕνεκα τούτου καὶ ἐπειδὴ καλῶς συνεχίζει τὰ τῶν κύβων τοῦ ε' δώρου, εἰσάγον τὸν παῖδα καὶ εἰς τὰ καμπυλόγραμμα σχήματα, προσλαμβάνεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν φροβελιανῶν παιγνίων, ὡς ζ'. δῶρον, καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς ὁ Φροέβελ εἶχεν ὑποδείξει τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ 6 δῶρα τῶν στερεῶν σωμάτων ἠδύναντο νὰ συνεχισθῶσιν ἐκτεινόμενα. Τὸ ζ'. δῶρον περιέχει

* Ἴδε σελ 51.

27 πάλιν κύβους, ἤτοι 12 ὁλοκλήρους, 3 τετμημένους εἰς τέταρτα καὶ 12 εἰς σπονδύλους καὶ εἰς τόξα, δηλ. εἰς 12 ἡμίση σπονδύλων καὶ εἰς 8 ἡμίση τόξων. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ παῖς γνωρίσῃ κατὰ μέρος καὶ ἐν συνόλῳ τὰ νέα σχήματά του, ἐν οἷς εὐκόλως πάλιν ἀναγνωρίζει τὰ ἐκ τῶν προηγουμένων γνωστὰ αὐτῷ, ὡς ἐκ τοῦ κυλίνδρου τὸν σπόνδυλον· ἀφ' οὗ διδαχθῇ πῶς καὶ κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὰ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, τότε καὶ δι' αὐτῶν προβαίνει εἰς καταρτισμὸν ποικίλων καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, ἅτινα, ἕνεκα τῶν σπονδύλων καὶ τῶν τόξων, ἱκανῶς ἀπεικονίζουσι τὸν ῥωμαϊκὸν ῥυθμόν. Ἀληθῶς δὲ ὡραῖα σχήματα καὶ οἰκοδομήματα παράγονται διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν τριῶν τούτων δώρων ὁμοῦ· ἀλλὰ βεβαίως ἡ τελειοποίησις αὐτῶν μόνον κατὰ τὰς ἀνωτέρας προκαταρκτικὰς τάξεις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ νὰ ἐκφέρωμεν τὴν εὐχήν, ὅπως κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν πλήρη εἰσαγωγὴν τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος προστεθῶσι τρία ἔτι κιβώτια εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἑπτά, ἐν οἷς νὰ εὑρίσκωσιν οἱ ἑλληνόπαιδες κιονόκρανα καὶ στύλους ἀναπαριστῶντας τοὺς τρεῖς ῥυθμοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τοῦτο εὐκολώτατα κατορθοῦται καὶ θέλει εἶναι ἡ συμπλήρωσις μάλιστα τῶν προηγουμένων· διότι ὡς ἐκ τῶν κύβων τοῦ ε'. δώρου ἐσχηματίσθησαν οἱ σπόνδυλοι τοῦ ζ'. δώρου, οὕτω καὶ τὸ η'. δῶρον, αὐξανόμενον εἰς 64 κύβους, δύναται νὰ παρέχῃ 18 ὁλοκλήρους κύβους, 42 ἄλλους, μετασκευασθέντας εἰς 42 σπονδύλους δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀπαρτίζοντας ἀνὰ τρεῖς σπονδύλους, 14 δωρικοὺς κίονας· καὶ τέλος 14 ἄλλους μετασχηματισθέντας εἰς δωρικὰ κιονόκρανα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῶν πλίνθων τοῦ ς'. δώρου δύναται νὰ καταρτισθῇ τὸ θ' δῶρον, περιέχον 64 πάλιν τεμάχια, πλίνθους δηλ. ἄβακας καὶ ἀντὶ ἁπλῶν στυλίσκων κιονόκρανα καὶ κίονας ἰωνικούς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ι' δῶρον, περιέχον πλίνθους καὶ ἄβακας, ἀλλὰ καὶ κιονόκρανα καὶ κίονας κορινθιακούς. Οὕτω ἡ μεγαλητέρα πάλιν πληθὺς τοῦ ὑλικοῦ πληρεστέραν ἔτι ἤθελε παρέχει τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἀριθμητικὰς καὶ γεωμετρικὰς ἀσκήσεις, τὰ δὲ καλλιτεχνικώτατα σχήματα τῶν ἑλληνικῶν κιόνων ἤθελον τελειοποιεῖ καὶ τὰς ἐν τῇ οἰκοδομητικῇ παραγωγὰς τῶν παίδων, παρέχοντα αὐτοῖς τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ σπουδάζωσι πρωΐμως τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ὅπως κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, παίζοντα τὸ πρῶτον, ἀπομιμῶνται αὐτά.

Διὰ τῶν ἀπαριθμηθέντων τούτων δώρων τῶν ἀπαρτιζόντων τὰ παίγνια τῶν στερεῶν σωμάτων, ὁ παῖς ἐδιδάχθη παντοίας ἰδιότητας τῶν σωμάτων τούτων· τὴν ὕλην, τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὸν ἀριθμόν, τὸ χρῶμα, τὰς διευθύνσεις, τὰς κινήσεις, τοὺς τρόπους τῆς ἐπαφῆς καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν γένει. Καὶ ταῦτα πάντα, οὐχὶ ἀφῃρημένως καὶ ὡς θεωρητικὸν μάθημα, ἀλλ' ἐν πολυειδεῖ καὶ πολυτρόπῳ ἐφαρμογῇ ἐπὶ τῶν τοῦ

καθημερινοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἐν γένει ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἀλήθειαι δὲν διδάσκονται εἰς τοὺς παῖδας, ἀλλὰ παρέχονται εἰς αὐτοὺς αὐτὰ τὰ παίγνια, ὅπως διὰ τοῦ χειρισμοῦ αὐτῶν, διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς συγκρίσεως, μόνα ἀνευρίσκωσι πάσας τὰς ἐν ἑκάστῳ περιεχομένας ἀληθείας. Μεταχειρίζονται δὲ ταῦτα παίζοντα κατὰ τρεῖς τρόπους, ὡς μέσα διδασκαλίας διὰ τῶν ἀριθμητικῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, δι' ὧν ἰδίως ἀσκοῦνται αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις. Ὡς μέσα μορφώσεως τῆς καλαισθησίας καὶ ἀσκήσεως τῶν αἰσθημάτων ἐν γένει, διὰ τῶν καλλιτεχνικῶν σχημάτων καὶ ὡς μέσα παρασκευῆς καὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὰ τοῦ πρακτικοῦ βίου, καὶ ἑπομένως ὡς ἄσκησιν τῆς βουλήσεως, διὰ τῶν βιωτικῶν σχημάτων. Ἐκ τούτων ποικιλωτάτη παρέχεται ἀφορμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πληρεστέραν ἐπεξήγησιν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς λεγομένης πραγματογνωσίας· διότι, ἐν ᾧ τὰ παιδία σχηματίζουσι διάφορα βιωτικὰ σχήματα διὰ τῶν κύβων ἢ τῶν πλίνθων ἢ παραλληλίζουσι ταῦτα πρὸς ἄλλα γνωστὰ αὐτοῖς, ἡ μήτηρ ἢ ἡ νηπιαγωγὸς συνδιαλέγεται τερπνῶς μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τ' ἀνάπαλιν δ' ἐν τῷ κήπῳ ἢ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, ἀνακαλοῦνται πάλιν τὰ εἰς ταῦτα ἀναφερόμενα σχήματα. Οὕτω παίζων ὁ παῖς δύναται νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰς γενικὰς γνώσεις τῆς τε φυτικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας διὰ τῆς πρακτικῆς γνώσεως, δηλ. τῆς πείρας τῶν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν φυσικοῦ κόσμου. Διότι ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων τῶν παιγνίων αὐτοῦ, ὁδηγεῖται εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν πέρι αὐτὸ σωμάτων, ὀρυκτῶν, φυτῶν καὶ ζώων, καὶ τέλος τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος. Ὅθεν λαμβάνων δι' αὐτῶν γνῶσιν ὅλων τῶν εἰς τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀντίληψιν ἁπτῶν στερεῶν σωμάτων, εἰσάγεται ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν σαφῆ διάκρισιν τῶν ἀνοργάνων, ἐνοργάνων καὶ ἐμψύχων ὄντων, σπουδαίως ἀναπτύσσει τὴν διάνοιάν του καὶ πρωΐμως ἐξεγείρει καὶ ἐνισχύει τὴν ἀσομικότητά του, καθ' ὅσον ὁδηγεῖται ν' ἀναζητῇ ὁποίαν αὐτὸς ἀπέναντι τῶν λοιπῶν κτισμάτων κατέχει θέσιν. Πρὸς δὲ καὶ καταλλήλως παρασκευάζεται πρὸς τὴν μετέπειτα ὀρθοτέραν καὶ θετικωτέραν ἀντίληψιν καὶ οἰκειοποίησιν πάσης γνώσεως καὶ ἐπιστήμης.

Ἐπιφάνειαι.

Αἱ πλινθίδες.

Ἀπὸ τῶν στερεῶν σωμάτων μεταβαίνομεν ἤδη εἰς ὅλως νέον ἀντικείμενον, τὰς ἐπιφανείας. Σπουδαιοτάτην ἀρχὴν τοῦ συστήματός του ἔθεσεν ὁ Φρέβελ τὴν τῆς ἐπαναλήψεως. Διότι καὶ ὁ εὐφυέστατος παῖς διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς μόνον ἐπαναλήψεως κατορθώνει νὰ ἐκμανθάνῃ βεβαίως ὅ,τι

διδάσκεται. Ἀλλ' ἡ συνεχὴς ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν ἰδεῶν καὶ πραγμάτων διὰ τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων φέρει κόρον, καθ' ὃν παύει πᾶσα πνευματικ λειτουργία, διότι δὲν διατηρεῖται ἡ προσοχὴ ἐν ζωηρότητι καὶ ἐνεργείᾳ. Ἡ δ' ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῆς διανοίας τοῦ παιδὸς ἐξακολούθησις τῆς ἐπαναλήψεως τῶν δεδιδαγμένων ἐπιφέρει τὸν ἄνευ ἐνδιαφέροντος ψιττακισμὸν καὶ τὸν μηχανισμὸν ἐν γένει. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτων ὁ Φρoέβελ παρέχει εἰς τὸν παῖδα νέα ἑκάστοτε ὑλικά, δι' ὧν ἐπαναλαμβάνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων διδαχθέντα. Τὰ ἐπαναλαμβάνει δὲ μετὰ πλειοτέρας ἔτι προθυμίας καὶ χαρᾶς, καθ' ὅσον ἑκάστοτε καὶ πλειότερον ἔχει ἐνδιαφέρον καὶ χαίρει ὁσάκις ἐν τῷ νέῳ ἀντικειμένῳ εὑρίσκει καὶ ἀνακαλύπτει, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ ἰδίας ἰδιότητας καὶ σχήματα, ἀναφορὰς ἔχοντα πρὸς τὰ ἤδη γνωστὰ αὐτῷ. Οὕτω διὰ τῆς νέας σειρᾶς τῶν φροβελιανῶν παιγνίων, ἤτοι διὰ τῶν ἐπιφανειῶν, ὁ παῖς ἐπαναλαμβάνει ὅσα διὰ τῶν στερεῶν σωμάτων ἐδιδάχθη· πράττει δὲ τοῦτο μετὰ νέου ἐνδιαφέροντος, διότι πρὸς τοῖς γνωστοῖς ἔχει νὰ παρατηρήσῃ νέα σχήματα καὶ νέας ἰδιότητας.

Τὰς ἐπιφανείας πολυειδῶς παριστῶσιν αἱ μικραὶ πλινθίδες. Αὗται εἶναι τετράγωνοι καὶ τρίγωνοι. Αἱ δὲ τρίγωνοι εἶναι ἰσοσκελεῖς ὀρθογώνιοι, ἰσοσκελεῖς ὀξυγώνιοι καὶ ἀμβλυγώνιοι, καὶ τέλος ἀνισοσκελεῖς ὀρθογώνιαι, ἤτοι σκαληνὰ τρίγωνα. Αἱ τετράγωνοι πλινθίδες συνδέονται μὲ τὰ προηγούμενα φροβελιανὰ δῶρα διὰ τοῦ κύβου πάλιν, διότι διὰ τῆς ὑπερθέσεως 12 τετραγώνων πλινθίδων, ὁ παῖς ὁδηγεῖται νὰ παρατηρήσῃ ὅτι αὗται ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸν κύβον καὶ κατὰ συνέπειαν ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς πολλαπλῆς καθέτου ὁ ὁριζοντίου αὐτοῦ τομῆς, ὅπως ἐκ τῆς διαγωνίου πάλιν τομῆς τῆς τετραγώνου πλινθίδος προκύπτουσιν αἱ ὀρθογώνιοι τρίγωνοι πλινθίδες. Ἀλλὰ τὰ νέον τοῦ παιγνίου τούτου, ἰδίως, εἶναι αἱ ἐπιφάνειαι. Παραλληλίζων τὰς πλινθίδας πρὸς τοὺς κύβους ὁ παῖς παρατηρεῖ ὅτι δὲν εἶναι στερεὰ σώματα, ὡς ἐκεῖνοι, δὲν ἔχουσι τὸν ὄγκον, τὴν στερεότητα, τὰς διαστάσεις ἐκείνων, ἀλλ' εἶναι τὸ ἴνδαλμα, αἱ εἰκόνες μόνον ἐκείνων· τὰ δὲ δι' αὐτῶν ἀπαρτιζόμενα σχήματα δὲν γίνονται καθ' ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἄλλου ἐπιπέδου σώματος. Ἑπομένως τὰ σχήματα ταῦτα δὲν εἶναι ψηλαφητὰ πάντοθεν, ὡς τὰ προηγούμενα, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ δι' αὐτῶν ἄσκησις εἶναι πνευματικωτέρα ἐκείνης, διότι ὁ παῖς πρέπει νὰ συμπληροῖ τὸ ἴνδαλμα τοῦ σχήματός του διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου τὰ παίγνια τῶν πλινθίδων δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν βρεφικήν, οὐδ' εἰς τὴν πρώτην νηπιακὴν ἡλικίαν, οὐδὲ κινοῦσι ταῦτα τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μικροτέρων νηπίων, ὅσον τὰ στερεὰ σώματα· ἐὰν δὲ προσφέρωμεν εἰς νήπιον σφαῖραν καὶ πλινθίδα, βεβαίως θέλει προτιμήσει τὴν σφαῖραν. Ἀπὸ 5 δὲ ἐτῶν καὶ ἄνω εἰσάγουσι τὸν παῖδα εἰς τὴν ἰχνογραφίαν καὶ διὰ τῶν ποικιλωτάτων σχεδίων, ἅτινα δι' αὐτῶν δύναται νὰ

ἐκτελέση, παρέχουσιν αὐτῷ ἀφορμὰς εἰς πλουσιωτάτας ἐφαρμογὰς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, διότι καὶ τῶν ὑφαντῶν τὰ σχέδια δύνανται δι' αὐτῶν νὰ παρασκευάζωνται, τὰ τῶν κεντημάτων, τῶν διαφόρων μωσαϊκῶν καὶ ἄλλα πολλά. Ταῦτα ἀφευκτότερα ἄτομη εἶναι διὰ τὸν λαόν, ὅπερ ἐνόησαν πολλοὶ τῶν μεγαλητέρων ἐν τῇ δύσει ἐργοστασιαρχῶν, διατηροῦντες νηπιακοὺς κήπους διὰ τὰ τέκνα τῶν ἐργατῶν αὐτῶν, δηλ. διὰ τοὺς μέλλοντας ἐργάτας των. Ἀλλὰ πάντων τούτων καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ἐξακολούθησις ἐν τῷ κυρίως σχολείῳ, ὅπου μόνον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀληθὴς τελειοποίησις αὐτῶν.

Αἱ τετράγωνοι πλινθίδες πρῶται παρέχονται εἰς τὰ παιδία, ἀνὰ ὀκτὼ ἐντὸς ἰδίων πάλιν κιβωτίων, παρουσιάζουσι δὲ καὶ ἄλλην ποικιλίαν, ὅτι δηλ. εἶναι λεῖαι καὶ κεχρωματισμέναι διαφόρως ἐκ τῶν δύο αὐτῶν ὄψεων, ὅπερ ἐπαυξάνει τὰς πρὸς ἄσκησιν τῆς καλαισθησίας ἀφορμάς. Μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν μερῶν τῶν πλινθίδων, ἅτινα διὰ τῶν ἑδρῶν, τῶν ἀκμῶν και τῶν κορυφῶν τῷ ἀνακαλοῦσι τὰ μέρη τοῦ κύβου καὶ τῆς πλίνθου, ὁ παῖς ὁδηγεῖται πάλιν καὶ διὰ τούτων εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς, εἰς ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς κατασκευὴν μαθηματικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐκτελεῖ καὶ διὰ τῶν τριγωνικῶν πλινθίδων, αἵτινες οὐσιωδῶς καταδεικνύουσι τὰ πλεονεκτήματα τῆς φροβελιανῆς μεθόδου, καθ' ὅσον, διὰ τοῦ ὅλως διαφόρου σχήματος ἑκάστης, πολλαχῶς τροποποιοῦσι τοὺς συνδυασμούς, ὥστε νὰ φαίνωνται ἑκάστοτε ἀλλοῖοι, πρὸς μεγίστην τέρψιν τῶν παίδων. Διὰ τῶν τριγωνικῶν πλινθίδων ἀποτελοῦνται καὶ διάφοροι συνθέσεις, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς βάσεις εἴς τε τοὺς πλουσίους συνδυασμοὺς τῆς γραμμογραφίας καὶ εἰς τοὺς τῶν λοιπῶν συλλογῶν τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν. Πρὸς καταρτισμὸν συνδυασμῶν ἀπαιτοῦνται μέρη συνθετικὰ καὶ πρὸς ταῦτα μονάδες. Ἐκ τῆς πλήρους γνώσεως τούτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τῶν συνδυασμῶν. Τὰ τρίγωνα τῶν πλινθίδων ἀποτελοῦσι γωνίας, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς μονάδες καὶ ἑνούμεναι ἀνὰ 2 καὶ ἀνὰ 4, 8, 16, 32 κ. τ. λ. ἀποτελοῦσι ποικιλωτάτους συνδυασμοὺς ἐμφανιζομένους ἑκάστοτε ὑπὸ ἀλλοίαν μορφήν, ὁσάκις, καίτοι τηρουμένων τῶν αὐτῶν διευθύνσεων καὶ ἀναλογιῶν, μεταβάλλονται τὰ ὑλικὰ τῶν μονάδων, δηλαδὴ ἀντὶ ὀρθογωνίων λαμβάνονται ἀμβλυγώνια ἢ σκαληνὰ τρίγωνα. Ἡ γνῶσις τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ἡ κλείς, δι' ἧς τὰ παιδία ὁδηγοῦνται νὰ ἐπεξεργάζωνται ποικιλώτατα σχέδια ἄνευ ὑποδειγμάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸς ταῦτα ἀπαιτεῖται μεγαλητέρα ἀνάπτυξις, οὐδ' οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον.

Αἱ γωνίαι εἶναι ┘α, β┌, ┐γ καὶ δ└. Ἑνοῦνται δὲ εἰς τρεῖς συνδυασμοὺς α + β, α + γ καὶ α + δ. Ὁ συνδυασμὸς α + β παράγει πλαγιόγραμμα σχήματα, ὁ α + γ στροβιλικά, δηλ. καμπυλόγραμμα

καὶ ὁ α+δ εὐθύγραμμα. Ἀρχ, οὗτος, ὁ α+δ, ὁρίζεται, ὡς πρῶτος διότι πάντοτε ἀπὸ τῶν εὐθυγράμμων ἀρχόμεθα. Δεύτερος συνδυασμὸς εἶναι ὁ α+β,δηλ. τὰ πλαγιόγραμμα, καὶ τρίτος ὁ+α γ, ἤτοι τὰ καμπυλόγραμμα. Τὴν σειρὰν ταύτην παρατηροῦμεν καθ' ὅλας τὰς φροβελιανὰς ἀσκήσεις καὶ ἐργασίας, ὅτι δηλ προηγοῦνται αἱ εὐθεῖαι γραμμαί, κάθετοι καὶ ὁριζόντιοι καὶ ἡ ἕνωσις τούτων εἰς τετράγωνα· ἕπονται αἱ πλάγιαι γραμμαί, δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ ἡ ἕνωσις τούτων εἰς ῥόμβους, καὶ τελευταῖαι τίθενται αἱ καμπύλαι γραμμαί, κοῖλαι καὶ κυρταὶ καὶ ἡ ἕνωσις τούτων εἰς κύκλους. Ἀντιθέσεις εἶναι αἱ εὐθεῖαι καὶ αἱ καμπύλαι γραμμαί, μεσάζουσαι δὲ αἱ πλάγιαι. Οὕτω ὁ συνδυασμὸς α+δ καὶ ὁ α+γ εἶναι αἱ ἀντιθέσεις, μεσάζουσαι δὲ ὁ α+β Αἱ γωνίαι α, β, γ, δ, θεωροῦνται ὡς θέμα· ἐν τῇ ἀναπτύξει δὲ καὶ ποικίλσει τοῦ θέματος τούτου διὰ τῶν συνδυασμῶν, τοῦτο ἑκάστοτε τίθεται ὡς βάσις καὶ ὁδηγὸς τῶν συνδυαζομένων σχημάτων. Οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ συνδυασμῷ α+δ, τὸ θέμα πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε ἀριστερὰ ἄνω, ἐν τῷ τρίτῳ α+γ πάντοτε ἀριστερὰ κάτω, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ α+β πρῶτον ἄνω ἀριστερὰ καὶ κάτω δεξιά, εἶτα κάτω ἀριστερὰ καὶ ἄνω δεξιά. Ὁ πρῶτος συνδυασμὸς παρέχει τέσσαρα σχήματα· α΄.) ὅλαι αἱ γωνίαι ἐν τῷ κέντρῳ, β΄.) ὅλαι αἱ γωνίαι πρὸς τὰ ἔξω, γ΄.) δύο γωνίαι ἄνω ἐν τῷ μέσῳ καὶ δύο ἐν τῷ μέσῳ κάτω καὶ δ΄.) δύο γωνίαι ἐν τῷ μέσῳ δεξιὰ καὶ δύο ἀριστερά. Ἐκ τῶν τεσσάρων σχημάτων τοῦ δευτέρου συνδυασμοῦ α+β, τὸ πρῶτον ἔχει δύο γωνίας ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὰς κάτωθεν αὐτῶν δύο πρὸς τὰ ἔξω· τὸ δεύτερον ἀντίθετον τούτου, δηλ. τὰς ἄνω γωνίας πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὰς δύο κάτωθεν τούτων ἐν τῷ μέσῳ. Τὸ τρίτον σχῆμα ἔχει τὰς ἐν τῷ μέσῳ ἡνωμένας γωνίας πρὸς τ' ἀριστερά, καὶ πλησίον αὐτῶν δεξιόθεν τὰς δύο ἄλλας γωνίας πρὸς τὰ ἔξω· τὸ δὲ τέταρτον σχῆμα, ἀντιθέτως τῷ προηγουμένῳ, ἔχει τὰς ἡνωμένας γωνίας πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πλησίον αὐτῶν ἀριστερόθεν τὰς ἄλλας δύο πρὸς τὰ ἔξω. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σχημάτων τοῦ β΄. συνδυασμοῦ ἀποτελοῦνται δύο ἀστέρες, ὧν ὁ πρῶτος λέγεται ἔχων τὸ κέντρον πλῆρες, ὅταν τὰ ἡνωμένα ἄκρα τῶν γωνιῶν συμπίπτουσιν εἰς τὸ κέντρον, καὶ ὁ δεύτερος τὸ κέντρον κενόν, ὅταν τὰ ἄκρα ταῦτα ἀφίστανται τοῦ κέντρου. Ὁ συνδυασμὸς α+γ ἓξ ἔχει σχήματα, διότι δύο τούτων κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος γ καὶ δ λαμβάνονται, ἀντιστρεφόμενα, δίς. Ἀστέρες δὲ σχηματίζονται, ἐκ τοῦ δ καὶ τῆς ἀντιστροφῆς αὐτοῦ, δύο πάλιν, κέντρον πλῆρες καὶ κέντρον κενόν. Οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἐπαναλαμβάνονται διὰ τῶν ὀρθογωνίων πλινθίδων, διὰ τῶν ἀμβλυγωνίων καὶ διὰ τῶν σκαληνῶν τριγώνων. Αἱ ὀξυγώνιοι μόνον πλινθίδες ἰδιαιτέραν ἔχουσι θεωρίαν, καθ' ὅσον δὲν ἀποτελοῦσι τέσσαρας γωνίας, ἀλλὰ δύο μόνον △α καὶ ▽β, αἵτινες ἑνούμε-

και ἀνὰ δύο, 4, 8, 16 καὶ 32 ἀποτελοῦσι διάφορα σχήματα. Πάντες οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι τὸ πρῶτον τίθενται καθέτως, εἶτα δὲ τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται ὁριζοντίως καὶ τέλος ἐν συνδυασμῷ ἀμφοτέρων. Ἀπερίγραπτος δὲ εἶναι ὁ πλοῦτος τῶν σχεδίων καὶ τῶν συμπλεγμάτων, ἅτινα παράγονται ἐκ τῆς ἑνώσεως πλινθίδων διαφόρων σχημάτων ὁμοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἱκανὴ ἀνάπτυξις, εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ μέχρι ποίας ἡλικίας αἱ πλινθίδες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν, ὡς ὠφέλιμος καὶ τερπνὴ ἐνασχόλησις τῶν παίδων, καθ' ὅσον πολλάκις καὶ οἱ ἐνήλικες εὑρίσκουσιν εὐχαρίστησιν ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν δι' αὐτῶν σύνθεσιν ποικίλων συνδυασμῶν καὶ ἐπιτυχῆ ἀπομίμησιν τῶν βιωτικῶν σχημάτων.

Γραμμαί.

Σχίδακες, ξυλάρια καὶ δακτύλιοι.

Ἀπὸ τῶν στερεῶν σωμάτων ὁ παῖς μετέβη εἰς τὰς ἐπιφανείας, δι' ὧν νέας πάλιν ἀληθείας ἐδιδάχθη, καίτοι προθύμως ἐπανέλαβε διὰ τοῦ νέου ὑλικοῦ τὰ πρότερον διδαχθέντα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐν τῷ στερεῷ σώματι εἶδεν ἐνώπιόν του ὁλόκληρον τὸ σχῆμα τοῦ παιγνίου του, κατὰ τὰς ἐπιφανείας διὰ τῶν πλινθίδων τὴν εἰκόνα μόνον, τὸ ἴνδαλμα αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ καὶ νὰ εἰκονίσῃ διὰ τῶν παραγωγῶν του. Εὐκόλως λοιπὸν δύναται νὰ προβῇ εἰς νέαν ἀφαίρεσιν καὶ ἀπομακρυνόμενος ἔτι μᾶλλον τῆς πρώτης νηπιακῆς ἡλικίας, νὰ φθάσῃ εἰς τὰς γραμμάς, δι' ὧν τὸ διάγραμμα μόνον τῶν ἰνδαλμάτων τῶν στερεῶν σωμάτων κατορθώνει ν' ἀπεικονίσῃ.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὰς γραμμάς, ἀπαντᾷ ἄλλο ἀντικείμενον, μετέχον ἐν μέρει τῆς ἐπιφανείας διὰ τῆς πλατυτέρας πλευρᾶς του καὶ τῆς γραμμῆς διὰ τῆς στενωτέρας, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καὶ μεσάζει μεταξὺ τῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῶν γραμμῶν. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ξύλινος σχίδαξ. Οὗτος δύναται νὰ ἦναι πολλῶν μεγεθῶν, τὸ συνηθέστερον ὅμως μῆκος εἶναι 0,25, πλάτος δὲ 0,1 1]4 ἑκατοστῶν καὶ πάχος 1 χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου. Ὁ σχίδαξ διὰ τοῦ μήκους αὐτοῦ, διὰ τοῦ στενοῦ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, δι' ἧς ὁμοιάζει πρὸς ταινίαν, καὶ διὰ τοῦ λεπτοῦ τοῦ ὅλου σχήματος αὐτοῦ, πρὸς τὰς ἤδη γνωστὰς εἰς τὸν παῖδα ἰδιότητας τοῦ ξύλου, διδάσκει, ὡς νέας, τὴν ἐλαφρότητα, τὴν ἐλαστικότητα, τὸ εὐλύγιστον καὶ τὸ εὔθραυστον· διότι παρατηρεῖ ὅτι, ἐὰν βιαιότερον ἢ πλειότερον λυγίσῃ αὐτὸν θραύεται εἰς τμήματα. Ἕνεκα δὲ τοῦ εὐλυγίστου τοῦ σχήματός του καὶ εὐκόλως παράγει δονήσεις, καὶ τοῦτο σχεδὸν μέχρι

παραγωγῆς ἤχου τινός. Τοῦτο παρέχει τερπνὸν παίγνιον διὰ τὰ μικρά, ἐὰν εἰς τὸ ἄκρον τραπέζης κρατήσωμεν προσηρτημένον διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸν σχίδακα, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας χειρὸς πλήξωμεν ἐλαφρῶς τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ ἄκρον. Ὁ παῖς παρατηρεῖ, ὅτι, ὅσον μακρύτερος εἶναι ὁ πληττόμενος σχίδαξ, τοσοῦτον λεπτότερος εἶναι ὁ ἦχος, ὃν παράγει, ἐν ᾧ οὗτος καθίσταται βαθύτερος, ὅσον βραχύτερος εἶναι ὁ σχίδαξ. Καὶ ἰσορροπίας παίγνιον γίνεται, ἐὰν ἐπὶ τοῦ δακτύλου του ὁ παῖς ζυγίσῃ αὐτόν, προσπαθῶν ν' ἀνεύρῃ τὸ σημεῖον, ὑφ' οὗ στηριζόμενος νὰ ἰσορροπῇ. Καὶ ὡς μέτρον μεταχειρίζεται αὐτὸν ὁ παῖς, γυμναζόμενος εἰς τὸ νὰ καταμετρῇ τὰ ἔκτασιν ἔχοντα ὑλικὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ παραβάλλῃ τὸ μῆκος ἢ πλάτος αὐτῶν πρὸς τὸ ὡρισμένης μονάδος. Ἀλλὰ καὶ ὡς χάρακα τὸν μεταχειρίζεται. ἀσκούμενος ἐπὶ τοῦ ἀβακίου του εἰς τὸ νὰ χαρακώνῃ ἀσφαλῶς καὶ εὐθέως.

Ἀφ' οὗ διέκρινεν ἐπὶ τοῦ σχίδακος ὁ παῖς τὰς πλευρὰς, δηλ. ἐπιμήκεις ἐπιφανείας, τὰς ἀκμὰς καὶ κορυφάς, μετεχειρίσθη αὐτὸν καὶ ὡς καταλληλότατον μέσον ἀσκήσεως ἀριθμητικῆς, εἶδε καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως αὐτοῦ, τότε καὶ διὰ τοῦ σχίδακος προβαίνει εἰς καταρτισμὸν ποικίλων καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, προχωρῶν πάντοτε ἀπὸ τ' ἁπλούστερα, δι' ὀλιγωτέρων σχιδάκων ἀποτελουμένων, εἰς τὰ διὰ πολλῶν δυσκολώτατα συμπλεκομένων, ἅτινα ἄριστα ἀσκοῦσι τὴν χεῖρα καὶ τὴν δεξιότητα ἐν γένει τοῦ παιδός. Ἐπειδὴ δὲ συμπλεκόμενα καὶ ὑπερτιθέμενα ἑνοῦνται κατὰ τὰ ἄκρα, εὐκόλως ἀποτελοῦσιν ἓν ὅλον διαρκὲς καὶ δυνάμενον νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὅπερ αὐξάνει τὴν χαρὰν τοῦ παιδός, ὅστις καὶ γράμματα κεφαλαῖα σχηματίζει δι' αὐτῶν, ἀσκούμενος οὕτω καὶ εἰς τὴν γραφὴν καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἐκ τῶν σχιδάκων δὲ μεταβαίνει εἰς αὐτὰς τὰς γραμμάς, ἃς ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν παιγνίων τὰ ξυλάρια. Ὡς ὁ παῖς ὡδηγήθη νὰ φαντασθῇ τὴν ἐπιφάνειαν πηγάζουσαν ἐκ τοῦ εἰς πολλὰς λεπτὰς λωρίδας κεκομένου κύβου καὶ τὸν σχίδακα ἐκ τμημάτων ἐπιφανείας, οὕτω καὶ ἐκ τῆς εἰς στενὰς λωρίδας τμήσεως τοῦ σχίδακος ὁδηγεῖται νὰ φαντασθῇ πηγαζούσας τὰς γραμμάς. Οὐχ ἧττον, χάριν στερεότητος, τ' ἀντιπροσωπεύοντα τὰς γραμμὰς ταύτας ξυλάρια εἶναι παχύτερα τῶν σχιδάκων, ἀνακαλοῦσι δὲ εἰς τὸν παῖδα ἄλλο γνωστὸν ἤδη αὐτῷ σχῆμα, τὸν κύλινδρον· διότι, ὡς ἐκεῖνος, ἔχουσι καμπύλην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἰς τὰ δύο ἄκρα, μικροτάτας ἕδρας, περὶ ἣν καὶ δύο καμπύλας ἀκμάς. Τὸ σύνηθες πάχος τοῦ ξυλαρίου εἶναι τὸ τῶν ξυλίνων κοινῶν πυρείων, διότι καὶ λαμβάνονται ἐκ τῶν ἐργοστασίων ἐκείνων, πρὶν ἢ βυθισθῶσιν ταῦτα εἰς τὰς εὐφλέκτους ὕλας. Τὸ μῆκος ὅμως αὐτῶν εἶναι ποικιλώτατον, διότι ὑπάρχουσι τοιαῦτα καὶ μέχρι τοῦ πήχεως;

μακρά. Τὸ σύνηθες ἐν τούτοις μέγεθος αὐτῶν εἶναι τριπλοῦν 6, 8 καὶ 10 ἑκατοστῶν. Καὶ πάλιν μεταχειρίζεται ταῦτα πολυειδῶς ὁ παῖς εἰς τὰς ἀριθμητικάς του ἀσκήσεις, καθ' ἃς θραύει τινὰ αὐτῶν εἰς παραγωγὴν κλασμάτων, ἔτι δὲ πρὸς ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐπεικόνισιν ὅλων τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, καὶ τέλος πρὸς σχηματισμὸν τῶν ποικιλωτάτων καλλιτεχνικῶν συνδυασμῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Καὶ πάλιν λοιπὸν ἐξασκεῖται εἰς τὰ μεγέθη καὶ τὰς σχετικὰς τούτων ἀναλογίας τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰ κλάσματα, καὶ τὰ σχήματα παντὸς εἴδους. Καταλληλότατα εἶναι ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς γραφῆς, ἰδίως δὲ ὡς ἀρχὴ καὶ προπαρασκευὴ τῆς ἰχνογραφίας, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν ὁ παῖς βαθμηδὸν ἀπομιμεῖται τὰ πλεῖστα τῶν περὶ αὐτὸν ἀντικειμένων, ὅπερ βαθμηδὸν καὶ ἐκ μνήμης πράττει, προβαίνων οὕτω καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρας συνθέσεις. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ σχίδακες ἑνούμενοι συνεκρατοῦντο, ἀπαρτίζοντες αὐτοτελὲς σχῆμα, τὰ ξυλάρια δὲν συνδέονται ἀλλ' ἁπλῶς παρατίθενται ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Πῶς ὅμως ὁ μὴ ἀσκηθεὶς παῖς δύναται ἀμέσως νὰ εὑρίσκῃ ἀσφαλῶς τὰς διευθύνσεις, καθ' ἃς πρέπει νὰ τοποθετῇ τὰ ξυλάριά του, ὅπως δι' αὐτῶν σχηματίσῃ κανονικὰ σχήματα; Χάριν εὐκολωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας εἰς τοῦτο προπαρασκευῆς ὁ Φροέβελ ἀρχῆθεν ἐπενόησε τὸ δίκτυον τῶν καθέτων καὶ ὁριζοντίων γραμμῶν, ὅπερ ὁ παῖς εὑρίσκει ἐπὶ τῶν τραπεζῶν του, τῶν πινάκων, τῶν ἀβακίων καὶ τοῦ χάρτου ἐφ' οὗ ἐργάζεται. Οὕτως ἀσκεῖται βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ θέτῃ τὰ σχήματά του ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἐνώπιόν του ἑτοίμων γραμμῶν καὶ ἐξακολουθεῖ τοῦτο μέχρις οὗ δι' ἐπανειλημμένων δοκιμῶν βεβαιωθῇ, ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ δικτύου εὑρίσκει ἀκριβῶς τὰς διαφόρους διευθύνσεις. Οὕτω καὶ κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ξυλαρίων ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ δικτύου πρὸς τήρησιν τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῶν διαφόρων ἀναλογιῶν τῶν ἀποστάσεων καὶ μεγεθῶν τῶν σχημάτων του. Διότι κατ' ἀρχὰς λαμβάνει ὀλίγα ξυλάρια τῶν 0,06, τρία μέχρι πέντε, καὶ ἐργάζεται δι' αὐτῶν ἐπὶ πλάτους ἑνὸς μόνου τετραγώνου τοῦ δικτύου του, ὅπερ ἐπίσης ἔχει μῆκος καὶ πλάτος 0,06. Εἶτα λαμβάνει πλειότερα ξυλάρια, ἢ καὶ δύο μεγεθῶν, καὶ προβαίνει εἰς πλάτος δύο τετραγώνων. Τέλος τῷ δίδομεν καὶ τοῦ τρίτου μεγέθους ξυλάρια καὶ τὸν ὁδηγοῦμεν νὰ ἐργάζηται ἐπὶ τριῶν καὶ πλειόνων τετραγώνων τοῦ δικτύου του. Ὡς πρὸς τὰς γραμμάς, τῷ δεικνύομεν, ὅτι αὗται εἶναι εὐθεῖαι, τεθλασμέναι καὶ καμπύλαι, καὶ ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν, κάθετοι, ὁριζόντιοι, ἡμικάθετοι καὶ ἡμιοριζόντιοι, δηλ. πλάγιοι καὶ ἡμιπλάγιοι. Ἀλλὰ διὰ τῶν ξυλαρίων εὐθύγραμμα καὶ πλαγιόγραμμα μόνον σχήματα γίνονται. Οὐχ ἧττον ὅταν θραύσωμεν αὐτὰ ὀλίγον χωρὶς ν' ἀποκόπτωμεν αὐτὰ ἐντελῶς, εἰσάγομεν τὸν παῖδα καὶ εἰς τὰ τῆς καμπύλης γραμμῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα δὲν εἶναι ἐν-

τελῶς καὶ ὁμαλῶς καμπύλη, παρέχεται αὐτῷ νέον πάλιν ὑλικὸν, οἱ δακτύλιοι, δι' ὧν τέλεια δύναται νὰ καταρτίζῃ καμπυλόγραμμα καὶ κυκλικὰ σχήματα. Ὁ δακτύλιος εἶναι ξυλάριον κυρτωμένον, ἐπειδὴ ὅμως διὰ τοῦ ξύλου δὲν θὰ κατωρθοῦτο καλῶς ἡ κύρτωσις, κατεσκευάσθη οὗτος ἐκ χάλυβος, καὶ ἰδοὺ καὶ νέα παρατήρησις, ὡς πρὸς τὴν διάφορον ὕλην τοῦ νέου παιγνίου. Ἐν τῷ κιβωτίῳ ὑπάρχουσιν ὁλόκληροι δακτύλιοι τριῶν μεγεθῶν, διαμέτρου 2 1]2, 4 καὶ 6 ἑκατοστῶν, ἀνὰ 6 ἑκάστου μεγέθους· καὶ ἡμίση δακτυλίων πάλιν τριῶν μεγεθῶν, ἀνὰ 12 ἑκάστου εἴδους, ὥστε 54 τεμάχια ἐμπεριέχει τὸ κιβώτιον, δι' ὧν 36 ἀποτελοῦνται δακτύλιοι τριῶν μεγεθῶν.

Ἡ σφαῖρα τοῦ α' δώρου, ὁ κύλινδρος τοῦ β'. καὶ τὰ πολυειδῆ κυκλικὰ σχήματα, ἅτινα διά τε τῶν κύβων καὶ τῶν πλινθίδων ὡδηγήθη νὰ σχηματίσῃ ὁ παῖς, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον καὶ τὸ σφαιρικὸν ἐν γένει σχῆμα. Ἀλλ' ὁ δακτύλιος εἶναι ἡ πλήρης προσωποποίησις αὐτοῦ τοῦ κύκλου, εἶναι ἕτοιμος κύκλος καὶ τὰ ἡμίση τοῦ δακτυλίου, τμήματα αὐτοῦ τοῦ κύκλου, καὶ ἐπομένως τὸ δι' αὐτῶν παίγνιον δίδει εἰς τὸν παῖδα πᾶσαν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ ἐντελῶς τὰ τῶν καμπυλογράμμων καὶ κυκλικῶν συμπλεγμάτων. Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα φύσει ἑλκύει τὰ μικρά· ὁ δὲ οὐδ' ἀρχὴν οὐδὲ τέλος ἔχων κύκλος εἶναι διὰ τὸν παῖδα μυστηριώδης, ὅσον ἦτο καὶ διὰ τοὺς ἀρχεγόνους ἀνθρώπους. Ἐν ᾧ δὲ ἡ σφαῖρά του, ὁ κύβος, ἡ πλινθίς, καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦδε ἀντικείμενα τῶν παιγνίων του, ἦσαν πλήρη, ἢ ἠδύναντο νὰ τεθῶσι περὶ ὡρισμένον χῶρον, ἢ περὶ ἄλλο ἀντικείμενον, ὅπως περιλάβωσιν αὐτά, ὁ κύκλος περιορίζει αὐτοτελῶς τὸν ὑπ' αὐτὸν χῶρον, παρέχων οὕτω εἰς τὸν παῖδα σταθερὰν τὴν ἰδέαν τοῦ ἐντὸς, δηλ. τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιεχομένου. Ὁ δακτύλιος, ὡς τὸ ξυλάριον καὶ ὁ κύλινδρος, μίαν ἔχει καμπύλην ἐπιφάνειαν· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συνεχομένου κυκλοτεροῦς σχήματος, δύο ἐμφαίνει καμπύλας, δηλ. κυκλικὰς πλευράς, μίαν ἐσωτερικὴν κοίλην, καὶ ἄλλην ἐξωτερικὴν κυρτήν. Τὰ δὲ τμήματα τοῦ κύκλου πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἔχουσι καὶ δύο ἄκρα, ἐπ' αὐτῶν μικρὰς ἕδρας καὶ περὶ αὐτὰς ἀνὰ μίαν καμπύλην ἀκμήν. Εἰς ἐπαφὴν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν δύο ὁλοκλήρους δακτυλίους μόνον κυρτὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν πρὸς κυρτὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ τοῦτο καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἄνω, κάτω, δεξιά, ἀριστερὰ κτλ. ἐνῷ δύο ἡμίση δακτυλίου δυνάμεθα νὰ ἑνώσωμεν καμπύλην ἐπιφάνειαν πρὸς καμπύλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ καὶ ἄκρα μὲ ἄκρα, ὅτε ἀποτελεῖται ὁ κύκλος, ἀλλὰ καὶ ἓν ἄκρον πρὸς ἓν ἄκρον καὶ τοῦτο πολλαχῶς, δηλ. ἔξωθεν ἀμφότερα, ἓν ἔσωθεν καὶ τὸ ἄλλο ἔξωθεν καὶ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἀλλὰ καὶ ἄκρον πρὸς κοίλην ἐπιφάνειαν, ἄκρον πρὸς κυρτὴν ἐπιφάνειαν καὶ τοῦτο πάλιν πολλαχῶς. Καὶ διὰ τῶν δακτυλίων ἀσκεῖται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἐκτελεῖ πλεῖστα καλλιτεχνικὰ καί τινα κυκλικὰ καὶ

καμπυλόγραμμα βιωτικὰ σχήματα, καρποὺς καὶ ἄλλα. Ταῦτα δὲ καθίστανται ἀτελεύτητα ὅταν ἑνωθῶσιν οἱ δακτύλιοι μετὰ τῶν ξυλαρίων, δηλ. αἱ εὐθεῖαι, πλάγιαι καὶ καμπύλαι γραμμαὶ ὁμοῦ. Τότε καὶ τὰ γράμματα σχηματίζονται ὅλα καὶ ἀπεικονίζονται πάντα ὅσα καὶ διὰ τῆς ἰχνογραφίας καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τοπεῖα.

Εἰς νέαν καὶ πάλιν ὁδηγοῦμεν τὸν παῖδα ἀφαίρεσιν, ἐκ τοῦ ξυλαρίου καὶ τοῦ δακτυλίου εἰς τὸ σημεῖον. Ἐκ τοῦ κύβου ἀφηρέθη ἡ πλινθὶς (ἐπιφάνεια) ἐκ ταύτης ἀπεκόπη ὁ σχίδαξ, ἐκ τούτου ἐπήγασε τὸ ξυλάριον καὶ ὁ δακτύλιος (γραμμαὶ) καὶ ἐκ τούτων ἐσχηματίσθη τὸ σημεῖον, σπόροι, ὄσπρια, κογχύλια, λιθάρια κτλ. Καὶ τ' ἀνάπαλιν πάλιν διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν σημείων ὁδηγεῖται ὁ παῖς νὰ σχηματίζῃ γραμμάς, ἐκ τῆς ἑνώσεως τούτων ἐπιφανείας καὶ ἐκ τούτων στερεὰ πάλιν σώματα. Ἐνταῦθα τὰ ἄκρα τῶν ἀντιθέσεων εἶναι τὸ στερεὸν σῶμα καὶ τὸ σημεῖον, μεσάζουσι δὲ ἡ ἐπιφάνεια καὶ ἡ γραμμή. Πλουσίως παρέχει ἡ φύσις τ' ἀντιπροσωπεύοντα τὸ σημεῖον ἀντικείμενα, δι' ὧν τ' αὐτὰ ὡς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναλαμβάνονται, αἱ ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις τὰ μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, διὰ τῆς παραθέσεως τῶν σημείων, σπόρων κτλ. ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, πρὸς ἃ εἶναι ἄφευκτον πάλιν τὸ δίκτυον. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σχηματίζειν καὶ τὰ παίγνια ταῦτα ἐν γένει εἶναι οἰκειότατα καὶ προσφιλέστατα εἰς τὰ μικρότερα παιδία 3—7 ἐτῶν, εἰς ἃ παρέχομεν πολλάκις καὶ εἴδη σπόρων, ὀσπρίων, κόκκων κτλ. ἀναμεμιγμένων ὁμοῦ, ὅπως ἀποχωρίσωσιν αὐτὰ κατὰ τὰ εἴδη, τὰ σχήματα, ἢ τὰ μεγέθη, ἢ τὰ χρώματα, ἢ κατὰ τὸ βάρος, ἢ κατὰ τὴν σκληρότητα, ἢ τὴν τραχύτητα κτλ. δι' ὧν ὅλων πρακτικῶς ἀσκοῦνται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων. Δι' αὐτῶν ὁ παῖς ἀσκεῖ τὴν χαρακτηρικήν του δύναμιν, ἀσκεῖ τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς ταχεῖαν ἀνεύρεσιν τῶν ὁμοειδῶν, ἀσκεῖ τὸ ἀρχῆθεν ἀδέξιον χεράκι νὰ ἅπτηται διὰ τῶν δακτύλων ἐλαχίστων ἀντικειμένων, καὶ τέλος τελειοποιεῖται, διότι καθίσταται εὐαίσθητος πρὸς τὴν καλλονὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων προϊόντων τῆς φύσεως· ὁδηγεῖται εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως καὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐνδόμυχον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν.

Τὸ σημεῖον σφαιρικὸν πάλιν ἔχει σχῆμα, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν σπόρων, κόκκων κτλ. τοῦτο λοιπὸν ἐν σμικρῷ ἀνακαλεῖ αὐτῷ τὸ πρῶτον αὐτοῦ παίγνιον τὴν σφαῖραν. Βαθμηδὸν δὲ καὶ βραδύτερον θέλει διδαχθῇ, ὅτι τὸ σφαιρικὸν εἶναι τὸ γενικώτατον ἐν τῇ φύσει σχῆμα, διότι καὶ τὰ μέγιστα οὐράνια σώματα, ὅσον καὶ τὰ μικροσκοπικὰ κύτταρα καὶ ἄτομα, ἐξ ὧν σύγκεινται ὅλα τὰ σώματα, εἶναι σφαιρικά. Ἡ ἕνωσις τῶν σπόρων, ἢ ὀσπρίων, μετὰ τῶν ξυλαρίων καὶ πάλιν ἐπαυξάνει τὸ πρὸς ταῦτα ἐνδιαφέρον τοῦ παιδὸς καὶ καθιστᾷ τελειο-

τέρας τὰς δι' αὐτῶν παραγωγὰς αὐτοῦ. Οὕτω, δύναται νὰ σχηματίζῃ πλεῖστα ἀντικείμενα καλλιτεχνικά, μαθηματικὰ καὶ βιωτικά, δι' ἐρεβυνθίων καὶ ξυλαρίων. Αἱ ἐρέβυνθοι καθίστανται κατάλληλοι πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην, ἐὰν πρότερον τεθῶσιν ἐπὶ 12 ὥρας ἐντὸς ὕδατος καὶ ἔπειτα ἐπὶ ἄλλας 8 ὥρας μείνωσιν ἡπλωμέναι ἐπὶ μαλακοῦ χάρτου (ἐφημερίδος ἢ ἄλλου). Δι' αὐτῶν ἰδίως ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν παῖδα ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν διάγραμμα τῶν σχημάτων του· δύναται δὲ νὰ κατασκευάζῃ ταῦτα καὶ καθ' ὕψος, καὶ συνδέων αὐτὰ πρὸς ἄλληλα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ αὐτοτελῆ καὶ μόνιμα. Οὕτω σχηματίζονται ὡραιότατα μικρὰ ἔπιπλα, ἅτινα καλυπτόμενα δι' ὑφάσματος ἐρυθροῦ ἢ κυανοῦ γίνονται ἔτι κομψότερα καὶ διατηροῦνται ἐφ' ἱκανὸν χρόνον.

Διεπεξήλθομεν ἤδη τὰ περὶ τῶν φροβελιανῶν δώρων, δι' ὧν πολλὰ ἐδιδάχθη ὁ παῖς, ὡδηγήθη δὲ νὰ μεταχειρισθῇ παντοῖα φυσικὰ προϊόντα καὶ τ' ἀπομιμούμενα τὰ φυσικὰ σχήματα παίγνιά του, σφαίρας, κύβους κ.τ.λ. ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Πρόκειται νῦν νὰ διαλάβωμεν τὰ περὶ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν, καθ' ἃς ὁ παῖς τροποποιεῖ πολλαχῶς τὰ παρεχόμενα αὐτῷ ἀκατέργαστα ὑλικά, χάρτην, χαρτόνι, ὕφασμα, πηλὸν κ. τ. λ. ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἐργασιῶν του, πρὸς τεχνητὴν ἀπομίμησιν αὐτῶν τῶν φυσικῶν σχημάτων. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ὁδηγηθῇ κατὰ πρῶτον εἰς ἐλευθέρας συνθέσεις διὰ τῶν παιγνίων, καὶ ἀληθῶς θαυμάσια πολλάκις ἐπινοεῖ σχήματα καὶ ἔργα ἐν γένει, ἀσκούμενος οὕτω πρωΐμως εἰς αὐτόθυμον ἐργασίαν καὶ ἐξέγερσιν τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως· ἀληθεῖς παραγωγαί του, αὐτοτελῆ δημιουργήματά του ἔρχονται μᾶλλον τὰ διὰ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν ἀποτελούμενα, καθ' ὅσον πρὸς αὐτὰς καὶ αὐτὰ τὰ ὑλικά του διαφόρως παρασκευάζει καὶ τροποποιεῖ. Ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ τῶν προηγουμένων σχετικῶς εὐκολωτέρων ἤρχισε νὰ δοκιμάζῃ καὶ νὰ τελειοποιῇ τὴν παραγωγικήν του δύναμιν, βαθμηδὸν γίνεται θαρραλεώτερος καὶ προβαίνει εἰς τὰ δυσχερέστερα· ἀποκτῶν δὲ οὕτω τὴν ἕξιν τῆς αὐτενεργοῦ δράσεως, δὲν βραδύνει νὰ παρέχῃ καὶ κατ' ἐκεῖνα πειστικὰς ἐνδείξεις τῆς τελειότητος, εἰς ἣν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος ὅταν παιδιόθεν σκοπίμως καὶ ἐναρμονίως εἰς τοῦτο ἀσκηθῇ. Διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐὰν καὶ ἄνευ τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς μεταξὺ ἑκατὸν ἀνθρώπων οἱ 20, ὡς ἐκ φύσεως καλῶς προικισμένοι, γίνωσι καλοὶ τεχνῖται ἢ καλλιτέχναι ἢ ἐπιστήμονες κ. τ. λ. διὰ τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς ὁ ἀριθμὸς τούτων δύναται νὰ φθάσῃ εἰς 80 ἐπὶ τοῖς 100, ἀφ' οὗ ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τούτου καὶ ἐν καταστήμασι ἠλιθίων ἐπέφερε καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ θαυμαστότερα ἀποτελέσματα.

(ἕπεται συνέχεια).

Αἰκατερίνη Λασκαρίδου.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ *

Α'.

Περὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς νήσου Σύρου

Περίληψις [1]

Ὁ Μονσινιόρος Ἰουστινιάνης ἐπίσκοπος τῆς Σύρου ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἐκθέσας προηγουμένως πρὸς τὰς ὑμετέρας ἐξοχότητας τὴν ὑλικὴν καὶ τὴν τοπικὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας του, καὶ μὴ συμβάντος ἐν τῷ μεταξὺ πράγματος ἀξίου τῶν σκέψεών του, ἐκπληροῖ ἐφέτος τὸ χρέος του, πέμπων ἁπλῆν ἐπιστολήν, ἐκθέτουσαν τάδε.

Ἐν πρώτοις ἡ μητρόπολίς του ἔχει μεγάλην ἀνάγκην ἐπισκευῆς, ἱερῶν ἀμφίων, καὶ ὀθονῶν· ὁ ἐπίσκοπος ἀδυνατεῖ νὰ προμηθεύσῃ αὐτὰ ἕνεκα τῶν ἀνεπαρκῶν ἐπισκοπικῶν εἰσοδημάτων, ἅτινα μόλις ἀρκοῦσιν εἰς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν του. Ἵνα δὲ μὴ ἡ οἰκοδομὴ καταντήσῃ εἰς χειροτέραν κατάστασιν, καὶ ἵνα τελῶνται ἀξιοπρεπῶς αἱ ἱεραὶ τελεταί, παρακαλεῖ τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα ἵνα τῷ χορηγήσῃ ἀνάλογον συνδρομὴν δι' αὐτά.

Σημείωσις

Ὁ ἀποστολικὸς ἐπόπτης τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐν ἔτει 1746 ἀνέφερεν ὅτι ἡ Μητρόπολις ἦτο ἐν κακῇ καταστάσει καὶ εἶχεν ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ ἐπίπλων, ἀλλὰ ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπεκρίθη εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐπόπτου (ἴσως διότι ἐλέχθη) ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ προμηθεύῃ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπισκοπῆς κηρία, ἔλαιον, ἄμφια κλ. Ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκθέσει τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπόπτου, ἀναγνωσθείσῃ ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1757, δὲν ἐγένετο λόγος περὶ τούτων τῶν ἀναγκῶν, ἀλλ' ὁ ἐπόπτης δεικνύων τὴν σμικρότητα τῶν ἐπισκοπικῶν εἰσοδημάτων, εἶπεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἐκτὸς τῶν ἄνω δαπανῶν ἦτο ὑποχρεωμένος καὶ εἰς τὰς δαπάνας τῶν ἐπισκευῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐπισκοπικῶν οἰκοδομῶν· ἀλλ' οὐδὲν ἀπεφασίσθη περὶ τῶν ῥηθεισῶν ἐπισκευῶν. Ὅσον διὰ τὰ ἱερὰ ἄμφια, ὁ νῦν ἐπίσκοπος τῷ 1753 οὐδὲν ἄλλο ἐζήτησεν ἢ ἓν μαῦρον φελόνιον καὶ στιχάρια πρὸς χρῆσιν τῆς Μητροπόλεως· καὶ αὐτὰ τῷ ἐδόθησαν.

* Αἱ δημοσιευόμεναι τρεῖς αὗται ἐκθέσεις ἀποτελοῦσι σὺν ἄλλαις τοιαύταις ἐκθέσεσι καὶ ἐγγράφοις μέρος ἀνεκδότου πραγματείας. «Περὶ τῶν Δυτικῶν κοινοτήτων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Π. Γ. Ζερλέντου.»

1 Ristoretto.

Περὶ τῶν ἀμφίων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῆς Μητροπόλεως Σύρου ὁ ἱερεὺς Στέφανος Δελλαρόκας πρώην τρόφιμος τοῦ Collegio Urbano λέγει ὅτι αὐτὰ εἶναι εἰς τόσῳ κακὴν κατάστασιν, ὥστε πολλάκις δὲν ἐλειτούργησε, φοβηθεὶς μήπως ἁμαρτάνῃ μεταχειριζόμενος αὐτά, ὅθεν παρακαλεῖ ἵνα τῷ πέμψωσι πρὸς ἰδίαν του χρῆσιν μίαν ὁλόκληρον στολήν, ἢ τοὐλάχιστον ἓν βιβλίον τῶν λειτουργιῶν μὲ διακοπότερον καὶ δισκάρια.

Σημείωσις

Εἶναι συνήθεια νὰ δίδωνται τὰ ἱερὰ ἄμφια εἰς τὰς ἐκκλησίας αἵτινες ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τοὺς ἱεραποστόλους, καὶ σπανίως ἐδόθη ἱερὰ στολὴ εἰς τρόφιμον ἀναχωροῦντα ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἔνθα εἶναι ὀλίγοι οἱ καθολικοί, ἢ δὲν ὑπάρχουσι παντάπασι.

Ὅτι ἐὰν ἡ ἱερὰ σύνοδος δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ χορηγήσῃ τὴν ζητηθεῖσαν συνδρομήν, ὁ ἐπίσκοπος παρακαλεῖ ἵνα τοὐλάχιστον εὐαρεστηθῇ νὰ ἐγκρίνῃ σχέδιον ἰδικόν του, τουτέστιν νὰ χωρισθῇ, ὡς τὸ πάλαι μέρος τι τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων καὶ νὰ δοθῇ πρὸς διαχείρισιν εἰς ἕνα ἱερέα καὶ δύο λαϊκοὺς ἐναρέτους καὶ κηδομένους τῆς ἐπαρχίας των μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντηρῶσι τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἀρκετόν, νομίζει ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τοὺς διαχειριστὰς ἄδεια νὰ συλλέγωσι δι' ἐράνου τὸ ὑπόλοιπον ἀπὸ τοὺς ἐνορίτας των. Νομίζει δὲ ὅτι εἶναι εὔκολον νὰ εὑρεθῶσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ν' ἀναλάβωσι τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἐὰν οὗτοι προσηγορεύοντο ἐπιμεληταὶ τῆς Μητροπόλεως, καὶ εὐελπιστεῖ ὅτι ἤθελον συλλέγῃ ἀφθόνους συνδρομάς, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐκκλησία μετὰ καιρὸν ἤθελεν ἀποκτήσῃ νέον τι κτῆμα. Προσθέτει δ' ὅτι ἐὰν ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης τῷ ἐχορήγει τὴν ἄδειαν νὰ μεταβῇ προσωπικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τῶν ἐκεῖ κατοικούντων ἐπαρχιωτῶν του γενναίαν συνδρομήν.

Σημείωσις

Ὡς πρὸς τὸν χωρισμὸν μέρους τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων, ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος ἤξευρῃ ποῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ποῖα εἰς τὴν ἐπισκοπήν, διότι καὶ τῷ 1746 ὁ τότε ἐπόπτης ἔκαμε τὸ ἴδιον σχέδιον νὰ χωρισθῶσι τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων, καὶ νὰ δοθῇ ἡ διαχείρισις τῶν πρώτων εἰς δύο ἱερεῖς ἐκλεχθησομένους ἀφ' ὅλου τοῦ κλήρου καὶ ἐγκριθησομένους ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ δίδωσι λόγον εἰς ἀμφοτέρους· καὶ τοῦ ἐπόπτου παρουσιάσαντος εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς περιοδείας του μίαν σημείωσιν τοῦ τότε ἐπισκόπου περὶ τῶν κτημάτων καὶ εἰσοδημάτων ἐκείνης τῆς ἐπισκοπῆς, δὲν ἐγένετο διάκρισις τῶν κτημάτων τῆς ἐκκλησίας ἐκ τῶν ἐπισκοπικῶν· ὅθεν ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπεφάσισεν ἵνα εἰσακου-

σθῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐγένετο, διότι ὁ ἐπίσκοπος ἀνεχώρησεν ἐκ Σύρου καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον.

Τὸ νὰ δοθῇ εἰς δύο ἱερεῖς ἡ ἄδεια νὰ συλλέγωσιν ἐράνους εἰς τὴν ἐνορίαν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον καὶ εἶναι πρᾶγμα σύμφωνον μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱερᾶς συνόδου τοῦ 1748 γενομένην διὰ τὴν Ἀλβανίαν καὶ διατάττουσαν ὅτι εἰς τοὺς τόπους ὅπου ὑπάρχουσιν ἑκατοντάδες καθολικῶν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐφημέριοι ὀφείλουσι νὰ πείθωσι τοὺς ἐνορίτας νὰ χορηγῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰ ἱερὰ ἄμφια, καὶ νὰ μὴν ἐπιβαρύνεται μὲ τοῦτο ἡ ἱερὰ σύνοδος, καὶ ὅμως ἐν Σύρῳ ὑπάρχουσι δισχίλιοι περίπου καθολικοί.

Πρὸς τούτοις ὁ ἐπίσκοπος ἐκθέτει ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν του διάφορα ἐκκλησιαστικὰ κληροδοτήματα δὲν ἐκτελοῦνται, καὶ τοῦτο διότι τὰ κτήματα εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὰ ἀνήκουσιν, εἶναι εἰς κακὴν κατάστασιν, καὶ ἐπειδὴ οἱ φόροι εἶναι ὑπέρογκοι, δὲν εὑρίσκεται ἱερεὺς νὰ ἀναδεχθῇ τὸ βάρος τῶν κτημάτων ἕνεκα τῆς ὀλίγης ἐλπίδος ἐκ μέρους τοῦ ποιμνίου, καὶ τοῦ προφανοῦς κινδύνου τοῦ νὰ καταβάλλῃ ἐκ τῶν ἰδίων, εἰς τὰ ἄκαρπα ἔτη, ὥστε νομίζει εὔλογον νὰ πωληθῶσιν ὅλα τὰ κτήματα τῶν κληροδοτημάτων ἀξίας 15 σκούδων περίπου ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς τιμῆς ἢ νὰ τελεσθῶσι λειτουργίαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν εὐσεβῶν εὐεργετῶν, ἢ ν' ἀγορασθῶσιν ἄλλα κτήματα, καὶ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν νὰ τελῶνται ἐτησίως λειτουργίαι.

Τὸ δεύτερον σχέδιον φαίνεται εἰς αὐτὸν κρεῖττον, ἀλλ' ἀπαντᾷ μίαν δυσκολίαν, τουτέστι δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἀγοράσῃ γαίας προσοδοφόρους, ὅθεν τίς οἶδε πόσον θὰ ἔμενον ἀργὰ τὰ χρήματα καὶ θὰ ἀνεβάλλοντο αἱ λειτουργίαι, ἐὰν δ' ἐτοκίζοντο κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χαθῶσιν ὁλοτελῶς. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθυμεῖ πρὸς ὁδηγίαν του νὰ ἀκούσῃ τὴν γνώμην τῶν ὑμετέρων ἐξοχοτήτων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ νομίζει ἀπαραίτητον τὴν πώλησιν τῶν ἄνω ῥηθέντων μικρῶν κτημάτων, τῶν ἤδη ἐγκαταλελειμμένων, ἵνα μὴ χαθῶσι καθ' ὁλοκληρίαν, ὑπάρχοντος νόμου ἐν τῷ κράτει[1] διατάττοντος τὴν πώλησιν ἐκείνων τῶν κτημάτων τὰ ὁποῖα δὲν ἤθελον καταβάλῃ τοὺς ἐτησίους φόρους.

Σημείωσις

Τῷ 1755 ὁ ἐπίσκοπος παρέστησεν ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ὑπῆρχον ὀλίγα ἐκκλησιαστικὰ κληροδοτήματα, καὶ τὰ τῶν λαϊκῶν χορηγήματα ἀσήμαντα δηλαδὴ ἀξίας 5 ἢ 3 ἀνατολικῶν γροσίων, ὥστε δὲν εὑρίσκεται ἱερεὺς νὰ δεχθῇ αὐτά· ὅθεν ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ πωληθῶσι καὶ ἐκ τῆς τιμῆς νὰ ἀγορασθῇ γῆ προσοδοφόρος καὶ νὰ ἀφιερωθῇ τὸ εἰσόδημα

1 Δηλαδὴ τῷ Ὀθωμανικῷ.

ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν εὐεργετῶν, καὶ ζητήσαντος τὴν ἄδειαν, ἡ ἱερὰ σύνοδος συγκατένευσεν εἰς τὴν αἴτησιν, ὁ πάπας τὴν ἐπεδοκίμασε, καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1755 ἐκοινοποιήθη τῷ ἐπισκόπῳ ἡ χορηγουμένη ἄδεια νὰ πωλήσῃ τὰς γαίας τῶν κληροδοτημάτων ἀξίας 10, 7 καὶ 3 γροσσίων, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ἀγορασθῶσι ἐκ τῆς τιμῆς μεγάλα κτήματα ἀκίνητα καὶ ἐκ τῆς προσόδου νὰ τελῶνται κατ' ἔτος λειτουργίαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν κληροδοτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὁρισθησόμεναι.

Τέλος ὁ ἐπίσκοπος ἐπαναλαβὼν τὴν αἴτησιν ἵνα αἱ ὑμέτεραι ἐξοχότητες εὐαρεστηθῶσι νὰ προμηθεύσωσι τὴν Ἐκκλησίαν μὲ ἱερὰ ἄμφια καὶ ἔπιπλα, μάλιστα ἐὰν δὲν ἐπιδοκιμάσωσι τὸ σχέδιόν του, παρακαλεῖ αὐτὰς ἵνα χορηγήσωσιν αὐτῷ ἔκτακτόν τινα βοήθειαν σημαντικωτέραν τῆς τῶν παρελθόντων ἐτῶν, διότι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ κάμῃ δαπάνας διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῇ ἐξοχῇ οἰκιῶν του.

Σημείωσις

Ὁ Μονσινίορος Ιουστινιάνης ἐξελέχθη ἐπίσκοπος Σύρου τῷ 1752. Τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς ἐλογίσθησαν τῷ 1746 60 ἐτησίως ῥωμαϊκὰ σκοῦδα ἀπηλλαγμένα παντὸς βάρους. Τῷ 1757 ὁ ἐπόπτης ἀνέφερεν ὅτι τὰ εἰσοδήματα δὲν ἀνέβαινον εἰμὴ εἰς 166 ἀνατολικὰ γρόσσια, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ἀφαιρῶνται 50 διὰ τοὺς φόρους, καὶ ἄλλα 50 διὰ τοὺς ὑπηρέτας· ὅθεν δὲν ἔμενον εἰς τὸν ἐπίσκοπον εἰμὴ 66 εἰς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῆς Μητροπόλεως, δηλαδὴ ἔλαιον, κηρία, ἄμφια, καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προστεθῶσιν αἱ δαπάναι διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς οἰκοδομῆς, διὰ τὰς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος ἐχρεώστει 100 γρόσια, διὰ τὰ ὁποῖα ἐζήτησε νὰ τῷ χορηγῶσι κατ' ἔτος ἐπιχορήγησιν σκούδων 50, ἀλλ' ἡ ἱερὰ σύνοδος κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1757 δὲν συγκατένευσεν. Ἀνενέωσε τὴν αἴτησιν τῷ 1759 διὰ τὴν ῥηθεῖσαν χορήγησιν, ἀλλ' ἡ ἱερὰ σύνοδος τῷ ἔδωκε σκοῦδα 40 pro unica vice, καὶ εἶπε: habebitur ratio suis loco et tempore.

Ἐπανέλαβε τὴν αἴτησιν τῷ 1761 καὶ τῷ ἐδόθησαν σκοῦδα 50 pro unica vice tantum.

Καὶ τῷ 1765 ζητήσας ἔκτακτον βοήθειαν ἔλαβε ἄλλα σκοῦδα 40 pro unica vice.

Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προσθέτωμεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σύρου λαμβάνει ἐπίσης τὴν ἐπιχορήγησιν τῆς Γαλλίας 1000 φράγκων (lire) κατ' ἔτος.

Ἐγράφη τῇ 13 Ἰουνίου τοῦ 1768

Ἐκ χειρογράφου ἰταλιστὶ περιέχοντος ἐκθέσεις πρὸς τὸν πάπαν Ῥώμης περὶ τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν Σμύρνης, Θήρας, Μήλου, Τήνου, Ἄνδρου, Πάρου, Χίου καὶ Σύρου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀποκειμένου).

Β'.

Ἔκθεσις τοῦ Ἰησουΐτου Ταριλλών περὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς νήσου Νάξου.

Ἡ Νάξος θεωρεῖται μία τῶν ὡραιοτέρων καὶ εὐφορωτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Ῥόδου[1] ἧς ὁ ἐπίσκοπος ἦτο ἔξαρχος τοῦ Αἰγαίου, τὰ πρωτεῖα μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νάξου, καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῶν μερῶν τούτων λαμβάνουσιν αὐτὰ παρ' αὐτοῦ ὡς παρὰ μητροπολίτου αὐτῶν. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατοικοῦσιν οἱ πρώτιστοι εὐγενεῖς τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἅπαντες σχεδὸν καθολικοί. Εἶναι δ' οὗτοι οἱ ὑπολειπόμενοι ἐκ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων οἰκογενειῶν τῶν Γάλλων Ἱσπανῶν καὶ Ἰταλῶν, αἵτινες εἶχον ἐγκαταστασταθῆ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν κατακτήσεων τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως.

Ἡ μητρόπολις καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ εἶναι ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἀφρουρήτου μένοντος καίτοι περιβάλλεται ὑπὸ πυκνῶν τειχῶν, καὶ παραπλεύρων παχέων πύργων εἴκοσι βημάτων ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φρουρίου ὑψοῦται παχὺς τετράγωνος ὄγκος, ἔχων κλίμακα πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένην μετὰ παραθύρων καὶ ἐπάλξεων ἐκ μαρμάρου λευκοῦ. Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ παλάτιον τῶν ἀρχαίων δουκῶν τῆς Νάξου. Ἡ κυριαρχία των ἀρξαμένη κατὰ τῷ 1208 διὰ τοῦ Μάρκου Σανούτου, πρώτου δουκός, ἔληξε τῷ 1566 εἰς τὸν Ἰάκωβον Κρίσπον, τελευταῖον δοῦκα ἐκδιωχθέντα ἀπὸ Σολυμὰν τὸν Β'.

Τὸ συνέδριον τῶν μελῶν τῆς μητροπόλεως, τὸ ἀρχαιότατον πάσης τῆς Τουρκίας σύγκειται ἐκ 12 ἀρχικῶν κανονικῶν, εἰς οὓς προσετέθησάν τινες νεωστὶ χειροτονηθέντες.

Οἱ Ἰησουΐται προσεκλήθησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν Νάξῳ τῷ 1627 ὑπὸ τῶν κυρίων Κορονέλλων, οἵτινες παρεχώρησαν αὐτοῖς τὸ ἀρχαῖον δουκικὸν παρεκκλήσιον, εἰς ὃ ἔκτοτε προσετέθη νάρθηξ, ἀποτελέσας ὡραίαν καὶ μεγάλην ἐκκλησίαν. Οἱ κύριοι οὗτοι παρεχώρησαν προσέτι αὐτοῖς μίαν ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν πρὸς κατοικίαν, καὶ ἀεὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτοῖς μεγάλα ἀγαθά. Μετά τινα ἔτη ἐκάλεσαν ἐπίσης εἰς Νάξον τοὺς σ. πατέρας Καπουκίνους, παραχωρήσαντες αὐτοῖς καλὸν κτῆμα.

Ἡ νῆσος οὔτε κατοικεῖται οὔτε καλλιεργεῖται ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ τῆς εὐφορίας τῶν γαιῶν αὐτῆς. Τὸ πολὺ πολὺ κατοικεῖται ὑπὸ 10,000 ψυχῶν. Ἂν καὶ οἱ Λατῖνοι ἐν ὅλῳ εἰσὶ χίλιοι, κέκτηνται ὅμως κληρονομικῶς τὰ πρῶτα καὶ μεγαλήτερα κτήματα τῆς νήσου. Αἱ οἰκίαι τῶν κάπως διακεκριμένων Ἑλλήνων κεῖνται περὶ τὸ φρούριον ἔνθα ἀπο-

[1] Τῷ 1522. Σ. Μ.

τελοῦσι μεγάλην κωμόπολιν, καλύπτουσαν τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ φρούριον.

Οἱ χριστιανοὶ ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων ζῶσιν ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ τελοῦσι μεταξύ των συχνὰς ἐπιγαμίας, αἵτινες συντηροῦσιν αὐτήν. Οἱ ἱεραπόστολοι προσπαθοῦσι καὶ αὐτοὶ νὰ συντηρῶσι τὴν καλὴν ταύτην ἐπικοινωνίαν καὶ νὰ ἐργάζωνται πρὸς τὴν τῶν πάντων σωτηρίαν.

Αἱ συνήθεις ἐνασχολήσεις ἡμῶν ἐν τῷ φρουρίῳ εἰσὶν αἱ διδαχαὶ τῆς Τεσσαρακοστῆς καὶ τοῦ Σαρανταημέρου ἐν τῇ μητροπόλει καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν, ἔνθα τὸ ἀκροατήριον σύγκειται ἐκ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων, διδαχαὶ εἰς τὰς κατὰ σάββατον συναθροίσεις καὶ κατηχήσεις τῶν ἀρρένων κατὰ Κυριακὴν καὶ τῶν θηλέων κατὰ Δευτέραν. Ἐκτὸς τούτου ἔχομεν μεγάλην τάξιν παιδίων Λατίνων καὶ Ἑλλήνων ἔνθα οἱ νέοι κληρικοὶ ἀνατρέφονται ἰδιαιτέρως. Κατὰ παρασκευὴν μετὰ τὸ γεῦμα εἷς τῶν πατέρων ἐν τῇ μητροπόλει ἐξηγεῖ διαφόρους ἀμφιβολίας τῆς πίστεως, ἔνθα ὁ ἀρχιεπίσκοπος παρίσταται πάντοτε μετὰ τοῦ κλήρου του. Ὁ πατὴρ ἐξηγεῖ κατὰ πρῶτον τὰ ζητήματα, εἶτα δ' ἕκαστος προβάλλει τὰς ἀμφιβολίας αὐτοῦ.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ δουκικὸν παρεκκλήσιον, εὕρωμεν ἐγκαθιδρυμένην ἐν αὐτῷ ἀπὸ 300 περίπου ἐτῶν τὴν ἀδελφότητα τῶν μετανοούντων τὴν καλουμένην τοῦ Ἐσταυρωμένου, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα καὶ τοὺς κανονισμοὺς τῆς Ρώμης. Ἐξακολουθεῖ δὲ μετὰ μεγάλης ὠφελείας καθ' ὅλην τὴν χώραν. Οἱ ἀδελφοὶ εἶσι Λατῖνοι καὶ Ἕλληνες. Τὰ ἔργα αὐτῶν συνίστανται εἰς τὸ νὰ τελῶσι τὴν δημοσίαν ἱερουργίαν κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν καὶ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ ἔτους, νὰ περιθάλπωσι τὰς πτωχὰς οἰκογενείας νὰ φέρωσι τὴν θείαν μετάληψιν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν.

Ἐκτὸς τοῦ φρουρίου εὑρισκόμενοι καταγινόμεθα εἰς τὴν διδαχὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς τε κώμης καὶ τῶν ἐξοχῶν. Ὑποδέχονται ἡμᾶς καὶ ἀκροῶνται μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ. Κατὰ Κυριακὴν καὶ πᾶσαν ἐπίσημον ἑορτήν, ὅσοι ἐξ ἡμῶν δύνανται ν' ἀπουσιάσωσι τοῦ φρουρίου, διαμοιράζονται εἰς τὰ πέριξ χωρία τὰ ἀπέχοντα μίαν ἢ δύο λεύγας τὴν μέθοδον ταύτην τηροῦντες εὑρισκόμεθα ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτῶν πρὸ τοῦ εὐαγγελίου· ὅταν δ' ὁ ἱερουργῶν ἱερεὺς περατώσῃ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ, ὁ Πατὴρ λαμβάνει τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἀσπάζεται αὐτό, φέρει ἐπὶ κεφαλῆς ὅπως οἱ ὀρθόδοξοι, ἐξηγῶν αὐτὸ λέξιν πρὸς λέξιν ἐν κοινῇ διαλέκτῳ, εἶτα ἀποδίδει αὐτὸ εἰς τὸν ἱερέα τηρῶν τὰς αὐτὰς διατυπώσεις, ἀνερχόμενος δ' εἰς ὑψηλὸν τόπον, λέγει πᾶν ὅ,τι ὁ Θεὸς ἐμπνέει αὐτῷ. Μετὰ τὴν λειτουργίαν συναθροίζει τὰ παιδία ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας, ἐξηγῶν αὐτοῖς τὰς χριστιανικὰς δοξασίας. Οἱ ἐνήλικες οὐδέποτε παραλείπουσι νὰ παρίστανται ἀκροώμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ

Ἕλληνες φύσει τυγχάνουσι λίαν ζωηροὶ καὶ ἁπλοϊκοί, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες οἵτινες βλέπωσιν ἐνίοτε τὰ τέκνα αὐτῶν ἀμηχανοῦντα νὰ ἀπαντήσωσι, λαμβάνουσι τότε συχνάκις τὸν λόγον καὶ ἀποκρίνονται ἀντ' αὐτῶν, καὶ οὐχὶ σπανίως περιπλέκωνται καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ ζητήματα καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀπαντήσωσιν. Ἕτεροι δ' ἐπερχόμενοι θέλουσι ν' ἀπαντήσωσι, καὶ διὰ τούτου τοῦ μέσου αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι ἐντυποῦνται εἰς τὸ πνεῦμά των. Ἐνίοτε προκύπτουσι πλείονες καρποὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἢ διὰ τῆς διδαχῆς.

Ὅταν αἱ ἑορταί. καθ' ἃς μεταλαμβάνουσιν, προσεγγύζουσιν, ἤτοι τὰ Χριςούγεννα, τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοςή, τῶν ἁγ. Ἀποςόλων, καὶ ἡ Κοίμησις, δὲν δυνάμεθα σχεδὸν νὰ ἐπαρκέσωμεν εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἐξομολογήσεων. Τότε ὅπως ποιήσωμεν αὐτάς, ἀναγκαζόμεθα νὰ διαμείνωμεν ἐν τοῖς ἀπομεμακρυσμένοις χωρίοις ἅτινα ἀπέχουσι τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας. Τινὰ τῶν πολυανθρωποτέρων μᾶς προσκαλοῦσι συνήθως μετὰ παρακλήσεων ὅπως μεταβῶμεν εἰς αὐτά. Εὐθὺς ὅτε γνωσθῇ ἡ ἄφιξις ἡμῶν, συνήθεια ὑπάρχει νὰ εἰδοποιῶνται πάντες οἱ κάτοικοι διὰ τοῦ δημοσίου κήρυκος, καὶ νὰ γίνηται γνωστὸς αὐτοῖς ὁ χρόνος καθ' ὃν θὰ διαμείνωμεν ὅπως διδάξωμεν καὶ ὅπως ἐξομολογήσωμεν αὐτούς, ὡς καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐν ᾗ θὰ διατρίψωμεν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς κηρυχθῇ τὸ τοιοῦτον μεχρις οὗ τελειώσωσιν αἱ ἐξωμολογήσεις δὲν ἔχωμεν οὐδεμίαν στιγμὴν ἀνέσεως.

Ἐκ τούτου εὔκολον ἐστι νὰ ἴδῃ τις τὴν μεγάλην διαφοράν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν διαφόρων τόπων, καὶ πόσον οἱ τοῦ Αἰγίου πελάγους εἰσὶν εὐαγωγότεροι τῶν λοιπῶν. Μόλα ταῦτα ἔχουσι καὶ αὐτοὶ ἐνίοτε τὰς δυστροπίας αὐτῶν. Οἱ μοναχοὶ αὐτῶν συχνότατα ὁμιλοῦσιν αὐτοῖς, δυσμενῶς περὶ τῆς πίστεως, καὶ τῶν μυστηρίων ἡμῶν ὅπερ ταράσσῃ αὐτοὺς καὶ ψυχραίνῃ ἐνίοτε, ἀλλὰ μόλις ὑπερνικήσῃ τις τὰς ἀμφιβολίας των, πρῶτοι προκαλοῦσιν εἰς συζήτησιν τούτους τοὺς ψευδοδιδασκάλους· παροργίζονται ἐναντίον αὐτῶν καὶ βεβαίως ἤθελον κακοποιεῖ αὐτοὺς ἐὰν δὲν ἐφροντίζωμεν νὰ τοὺς καθησυχάζωμεν. Πρέπει τις νὰ περιμένῃ πάσας ταύτας τὰς ἀσταθείας χαρακτῆρος παρὰ λαῷ φύσει ἀστάτῳ καὶ ὀλίγον πεφωτισμένῳ. Ἐν Ἑλλάδι μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ πρέπει τις νὰ ὑπομένῃ τὰς ἀντιρρήσεις καὶ νὰ βαδίζῃ πάντοτε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Σήμερον οἱ ἄνθρωποι ψέγουσι μεγαλοφώνως πᾶν ὅ,τι λέγετε, τὴν δ' ἐπαύριον ἐπανέρχονται ὅπως ἀκροασθῶσιν ἡμῶν μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τούτου δ' ἀπόδειξις ἀρίδηλος εἶναι τὸ κατ' ἔτος συμβαίνων ἐν Νάξῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Δωρεᾶς. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἀνέχονται τὴν μετάληψιν ἡμῶν ἣν ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἁπλοῦς ἄρτος ἄζυμος καὶ συνεπῶς ὕλη μὴ δυναμένη νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν δύνανται ἐπίσης ν' ἀνεχθῶσι τὴν φυλαττομένην εὐχαριστίαν ἡμῶν ἐντὸς τῶν ἀρτοφορείων ὑπὸ ἓν μόνον εἶδος. Λέγουσι καὶ

προσπαθοῦσι νὰ ἀποδείξωσιν κατ' αὐτοὺς ὅτι ἐκτὸς τῆς τελέσεως θυσίας, ὁ χωρισμὸς τῶν δύο εἰδῶν δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένος. Μ' ὅλα ταῦτα τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας Δωρεᾶς, οὐδεὶς ἐργάζεται ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ, καὶ πανταχόθεν ὁρῶνται μεταβαίνοντες εἰς τὸ φρούριον ἐν ἑορτασίμοις ἐνδύμασιν, ὅπως παραστῶσιν εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Λατίνων. Ἅμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐξελθόντος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἁγίας Δωρεᾶς, οἱ μὲν ῥίπτωνται κατὰ γῆς κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ ὅπως διέλθῃ διὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν· οἱ δ' ἔχοντες ἀσθενεῖς θέτουσιν αὐτοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς παρακαλοῦντες μεγαλοφώνως τὸν Κύριον ἡμῶν ὅπως θεραπεύσῃ αὐτούς. Πάντες ἀσπάζονται μετὰ σεβασμοῦ τὴν βάσιν τοῦ Ἡλίου[1], καὶ ἐγγίζουσιν ἐπ' αὐτοῦ ἄνθη καὶ κλάδους μύρτου ἅπερ ἀκολούθως καταθέτουσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν καὶ διασκορπίζουσιν ἐπὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν, ὅπως θέσωσιν αὐτὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Σωτῆρος.

Οὐδὲν θὰ συνετέλει μᾶλλον ὅπως συνδέσῃ κάλλιον τοὺς χριστιανοὺς τῶν δύω δογμάτων καὶ νὰ ἁγιάσῃ τὰς οἰκογενείας.των, ἢ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πρὸ πολλοῦ μελετωμένου σχεδίου ὅπως ἱδρυθῇ ἐν Νάξῳ μοναστήριον Γαλλίδων Οὐρσουλίνων. Ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος εὐγενὴς Γενουίνσιος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰουστινιανῶν, ἀρχιερεὺς πλήρης ζήλου καὶ ἀρετῆς παρεχώρησεν ἤδη αὐταῖς μέγα γήπεδον εἰς τὸ ὡραιότερον μέρος τοῦ φρουρίου, πλησίον τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ μεγάρου αὐτοῦ, ὑποσχόμενος ἔτι αὐταῖς καὶ ἄλλα πολλά

Διὰ τὸ τόσον ἀναγκαῖον τοῦτο καθίδρυμα θὰ ἐπήρκουν δύω ἢ τρεῖς Γαλλίδες μοναχαί, ἵνα δόσωσιν αὐτῷ τὸν πρῶτον τύπον ἐν χρόνῳ βραχυτέρῳ τῶν τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο θὰ συνέρρεον πολλαὶ θυγατέρες ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν πασῶν τῶν νήσων, ὥστε θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ προστεθῶσι νέαι κατοικίαι. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκεῖθεν, πάντες οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι μὲ παρεκάλουν ζωηρότατα νὰ ἐπισπεύσω ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου, ὅπερ ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς Ῥοβέρτου Σωγήρου[2] εἶχεν ἀναβάλῃ. Τὸ ἐμπόδιον τῆς πρώτης συστάσεως, ὅπερ ἐστὶ συνήθως τὸ δυσχερέστερον, ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ μέσου διὰ τῆς ἐλευθεριότητος εὐσεβοῦς καὶ πλουσίου προσώπου, ὅπερ συνετέλεσεν ἤδη πολύ, καὶ ὅπερ εἶναι πρόθυμον νὰ συντελέσῃ ἔτι πολὺ μᾶλλον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς δυσκολίας ἃς φαντάζονται ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι αἱ ἐλάχισται πασῶν, διότι τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος εἶναι τόπος σχεδὸν τόσῳ ἐλεύθερος, ὅσον καὶ ἡ χριστιανωσύνη.

1. Αἱ γαλέραι τῶν Τούρκων φαίνονται μόνον ἅπαξ ἢ δὶς τοῦ ἔτους ὅ-

1 Τὸ γνωστὸν ἐκκλησιαστικὸν σκεῦος τῶν δυτικῶν ἐν ᾧ φυλάττεται ὁ ἄρτος τῆς λειτουργίας. Σ. Μ.

2 Ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῶν δουκῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Σ. Μ.

κω; λάβωσι τοὺς φόρους, οὐδέποτε δ' ἔρχονται ἐν Νάξῳ, ἐπειδὴ ὁ λιμὴν δὲν εἶναι ἀσφαλής. Συνήθως προσορμῶνται εἰς τοὺς λιμένας Δριὸ καὶ Ἁγία Μαρίνα (Σάντα Μαρίνα) τῆς νήσου Πάρου.

2. Αἱ μοναχαὶ ἔσονται ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐν τῷ μέσῳ τῶν λατινικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἔχουσι μεγίστην ὑπόληψιν.

3. Πλεῖσται νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πολὺ ὀλιγώτερον σεβασταὶ ἢ ἡ Νάξος, ἔχουσι δύο ἢ τρία μοναστήρια Ἑλληνίδων μοναχῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς προστασίας οὐδέποτε δ' ἠκούσθη ὅτι συνέβη τι ἀπρεπὲς ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ Θήρα ἔχει μονὴν λατινίδων καλογραιῶν Δομινικανῶν, αἵτινες ἵδρυσαν αὐτὸ καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ 200 τουλάχιστον ἐτῶν. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι οὐδέποτε οἱ Τοῦρκοι ἠνόχλησαν αὐτάς· τουναντίον ἀπονέμουσιν αὐταῖς πᾶν εἶδος τιμῆς καὶ σεβασμοῦ, τόσον διὰ τὴν ὑπόληψιν ἣν γεννᾷ ἐν αὐταῖς ἡ ἁγία καὶ ἀποκεχωρισμένη ζωὴ αὐτῶν ὅσον ἕνεκα τῆς ἀνατροφῆς, δι' ἧς θεωροῦσιν ὡς ἀπαραβίαστον ἄσυλον πάντα τόπον, ἔνθα ὑπάρχουσι γυναῖκες εἰς ἓν συνηγμέναι καὶ ἀφιερωμέναι τῷ Θεῷ.

4. Τὰ σχολεῖα τῶν θηλέων οὐδεμίαν αἴσθησιν προξενοῦσιν ἐν Τουρκίᾳ, διότι περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζουσιν ἢ περὶ τῶν ἀρρένων. Τὸ μόνον ὅπερ ἔσται ἀναγκαιότατον ὅπως τηρηθῇ, ὅταν αἱ Οὐρσουλίναι μοναχαὶ ἔλθωσιν ἐν Νάξῳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως, ἐστιν ἵνα πορευθῶσιν αἱ τὰ πρῶτα φέρουσαι οἰκογένειαι παρὰ τῷ Καδῇ τοῦ τόπου ὅπως δηλώσωσιν αὐτῷ ὅτι ὁ τόπος ἔχει ἀνάγκην γαλλικῆς σχολῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν θυγατέρων αὐτῶν ἐν τιμιότητι καὶ φόβῳ Θεοῦ, συνεπῶς δὲ νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ ἔγγραφον. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου τοῦ Καδῆ τῆς Νάξου δύνανται ἵνα ἐπιτύχωσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τοῦ πρώτου τυχόντος ἀνθρώπου, διαταγήν, ἥτις δὲν θὰ στοιχίσῃ πλέον τῶν πέντε σκούδων. Δι' αὐτῆς αἱ μοναχαὶ ἔσονται ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν, ὑπηρετοῦσαι τὸν Θεὸν κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν, μετὰ τοσαύτης ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας ὅπως ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν μοναῖς ἐν Γαλλίᾳ.

Ἀνυπολόγιστον τυγχάνει πόσας ὑπηρεσίας παρέξουσι εἴς τε τὴν θρησκείαν καὶ τὰ καλὰ ἤθη. Διὰ μόνου τοῦ μέσου τῶν ὑποτρόφων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ἃς ἤθελον διδάσκῃ, καὶ εἰς ἃς ἤθελον ἐμπνεύσῃ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, θὰ ἐμόρφουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ θὰ προσηλύτιζον ὁλοκλήρους οἰκογενείας.

Κακὴ συνήθεια ὑπάρχει ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ὅτι αἱ χῆραι, ὅσον νέαι καὶ ἂν ὦσι, δὲν νυμφεύονται ἐκ νέου. Πλεῖσται θυγατέρες τῶν καλλιτέρων οἴκων, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι τὰ μέσα ὅπως νυμφευθῶσι συμφώνως πρὸς τὴν καλὴν καταγωγὴν αὐτῶν, εἶναι ἐνίοτε ἐκτεθειμέναι εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἤκουσα προσέτι νὰ ἐρωτῶσι μετὰ δακρύων, πότε τέλος ἱδρυ-

θήσεται ἐν Νάξῳ τὸ τόσον ἐπιθυμητὸν Μοναστήριον; Αἱ νῆσοι Τῆνος, Μύκονος, Ἄνδρος, Κέως, Κύθνος, καὶ Μῆλος ἐπαναλαμβάνουσιν ἐνίοτε τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ὡς πρῶτον γνωσθῇ ἡ ἵδρυσις τοιούτου σχολείου, πλεῖσται θυγατέρες τῶν πρώτων λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν θέλωσι σπεύσει νὰ ἔλθωσιν.

Ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἡ κλίσις τῶν γυναικῶν ῥέπει φύσει εἰς τὸν μονήρη βίον. Αἱ λατινικαὶ οἰκογένειαι καὶ καθ' ὑπόδειγμα αὐτῶν αἱ ἑλληνικαί, ἔχουσιν ἐνίοτε θυγατέρας αἵτινες κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν ἐνδύονται τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀποσυρόμεναι τῶν συναναστροφῶν, καὶ δηλοῦσαι διὰ τούτου ὅτι ἐγκαταλείπουσι τὰ ἐγκόσμια. Ἐν Νάξῳ πλεῖσται ἐπεδόθησαν τὸν βίον τοῦτον. Μεταξὺ τούτων ἡ ἀνεψιὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κάτοχος μεγάλης περιουσίας, περιμένει τὴν ἵδρυσιν τοῦ μοναστηρίου ὅπως εἰσέλθῃ ἐκ τῶν πρώτων καὶ κληροδότει αὐτῷ πᾶν ὅ,τι ἔχει.

Τὸ ἕτερον μέγα μέσον ὅπερ μεταχειριζόμεθα πρό τινων ἐτῶν, ἐξυπηρετοῦν τὰ μέγιστα τὴν προσηλύτησιν πολλῶν εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, συνίσταται εἰς τὸ ἔργον τῶν ἡμετέρων ἱεραποστόλων, μεταβαινόντων πρὸς διδαχὴν εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Μέχρι τοῦδε ὁ Θεὸς ηὐλόγησε τὴν ἱερὰν ταύτην ἐργασίαν πέραν τῶν προσδοκιῶν ἡμῶν. Οἱ Πατέρες εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον, ἐπεσκέφθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὰς νήσους, Σίφνον, Σέριφον, Κέαν, Κύθνον, Ἄνδρον, Πάρον, Ὠλίαρον, Τῆνον, Μύκονον, Ἰκαρίαν, καὶ Κίμωλον, ἐν αἷς ἐδίδαξαν τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁδὸν εἰς πλείονας τῶν 40 χιλιάδων ψυχῶν. Αἱ ἕνδεκα αὗται νῆσοι ἀποτελοῦσι μικρὸν μέρος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὑπαρχουσῶν ἔτι ἑτέρων ὀγδοήκοντα, ἁπασῶν κατῳκημένων. Τὸ κέντρον τῆς νέας ταύτης ἱεραποστολῆς εἶναι ἡ Νάξος. Οἱ πατέρες δύο μόνον κατ' ἔτος ἠδυνήθησαν νὰ διατρέξωσιν,ὅθεν μικρὸν μόνον μέρος τῶν νήσων τούτων ἐπεσκέφθησαν· ὅταν ὅμως τύχωσι συνδρομῆς, τὸ σχέδιον εἶναι νὰ συσταθῶσι πλεῖσται ἑταιρίαι ἱεραποστόλων, ὅπως ἐπισκεφθῶσι πολλοὺς τόπους. Μεταξὺ τοῦ ἄκρου τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Κρήτης, ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς νήσων τὰ μάλα κατῳκημένων τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφθησαν ἀκόμη. Ἡ Ἐπισκοπή, ἡ Σύμη, ἡ Νίσσυρος, καὶ ἡ Κάρπαθος, αἵτινες ἀποτελοῦσι μέρος αὐτῶν, ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἱεραποστόλων. Ὅπως παραχθῶσιν ἐν ἁπάσαις ταύταις ταῖς νήσοις διαρκεῖς καρποί, δὲν ἀρκεῖ νὰ μεταβῶσιν οἱ ἱεραπόστολοι ἅπαξ ἢ δίς, καὶ ἐὰν διαμείνωσι μῆνας ὁλοκλήρους ἐν αὐταῖς, ἀπαιτεῖται νὰ ἐπανέρχωνται συχνάκις καὶ ἐπαλαμβάνωσι τὰς ἰδίας ἀληθείας ἀκαταπαύστως. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι αἰσθάνονται ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀνάγκην, ἣν ἔχουσι τῆς βοηθείας ταύτης. Ὅταν οἱ ἱεραπόστολοι ἀπέρχονται ἐκ τῆς μιᾶς νήσου ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν ἄλλην, μετὰ πολλῆς συγκινήσεως παρακαλοῦσιν αὐτοὺς ἢ νὰ διαμείνωσι μακρότερον παρ' αὐτοῖς ἢ νὰ ἐπανέλθωσι ταχέως.

» Πᾶσαι αἱ ὧραι τοῦ ἔτους εἰσὶ κατάλληλοι πρὸς τοιαύτας ἱερὰς περιοδείας, καὶ εὐχῆς ἔργον ἔσται εἰ ὑπῆρχον ἀρκετοὶ ἱεραπόστολοι ὅπως ἐνασχολῶνται εἰς τόσον θεάρεστον καὶ ὠφέλιμον ἔργον, οἷον ἔσται τὸ τοιοῦτον· μόλα ταῦτα καταλληλοτέρα ἐποχὴ εἶναι ἡ Τεσσαρακοστὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων, διαρκοῦσα τεσσαράκοντα ἡμέρας· τὸ Πάσχα, ὅπερ διαρκεῖ σχεδὸν δύο μῆνας· ἡ νηστεία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, αἵτινες μεταβάλλονται κατὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ ἀρχαίου ἡμερολογίου. Αἱ νηστεῖαι αὗται εἰσὶ δι' αὐτοὺς ἐποχαὶ κατανύξεως καὶ προσευχῆς. Ἐν αὐταῖς μὲ ὀλίγον ζῆλον καὶ ἐπιμέλειαν εἶναι εὔκολον νὰ ἐπαναφέρῃ τις αὐτοὺς εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἁγνότητα τῆς πίστεως.

Ἔκ τινων ἐπιστολῶν γραφεισῶν ἐν Παρισίοις περὶ τῆς προόδου τῶν ἱεραποστόλων τούτων, παρακινηθέντες πολλοὶ διακεκριμένοι ἄνθρωποι ἐζήτησαν πληροφορίας παρ' ἐμοῦ περὶ τῆς μεθόδου μεθ' ἧς φερόμεθα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχίσμα ὅπερ καταθλίβει τὴν ἐκκλησίαν των. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ὁμαλωτάτη καὶ ἁπλουστάτη. Συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐγχαράττωμεν εἰς τὸν νοῦν τῶν λαῶν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις ἡμῶν τὰς ἀληθείας τῆς καθολικῆς πίστεως, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ἀκαταπαύστως ἐν ταῖς κατηχήσεσι ἡμῶν τὰ ἀμφισβητούμενα ἄρθρα. Ἀφοῦ ἀπαιτήσωμεν τὴν πίστιν δημοσίᾳ, προσπαθοῦμεν νὰ βεβαιοθῶμεν καὶ ἰδίᾳ ὅσον ἠφορᾷ ἕκαστον ἄτομον ἐν τῇ μετανοίᾳ. Ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα, ὅπερ δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι κακόν, οὐδένα ὑποχρεοῦμεν νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ καὶ ἀσπασθῇ τὸ λατινικόν. Ὅταν ὅμως εὑρίσκωνται ἐφημέριοι ἢ ἕτεροι κληρικοὶ πλανώμενοι εἰς ἄρθρα τινὰ τῆς πίστεως, οἱ ὀρθόδοξοι ἔχουσι περὶ τούτου κανόνας τῆς ἁγίας ἕδρας, καθ' οὓς δύνανται νὰ κοινωνῶσι μετ' αὐτῶν εἰς πᾶν ὅτι ἔχουσι καλὸν καὶ χρήσιμον, ὀφείλουσι δ' ἵνα ἀπορρίπτωσιν εὐθαρσῶς τὰ λοιπά. Συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τούτους ὁδηγοῦμεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἐκείνους. Οἱ ἀρνούμενοι νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς ταῦτα, δὲν λαμβάνουσιπαρ' ἡμῶν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ἕνεκα τούτου ὅμως δὲν παύομεν μεταβαίνοντες εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἵνα διδάσκωμεν αὐτούς. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἀποκλείομεν αὐτοὺς ἐκ τῶν λατινικῶν ἐκκλησιῶν, ὁσάκις ἔρχωνται νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ προτείνωσιν ἡμῖν τὰς ἀμφιβολίας αὐτῶν, ὅπως γεννηθῇ ἐν αὐτοῖς ὑπόληψις καὶ κλίσις πρὸς τὰς τελετὰς ἡμῶν. Ἡ ἐπιήκεια αὕτη κατακτᾷ τὰ πνεύματα, καὶ ἔχομεν τὴν πεῖραν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀποτελεσματικωτέρα ὁδὸς ὅπως παρακινήσῃ αὐτοὺς νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας.

Ὡς πρὸς τὰς συμβαινούσας καταχρήσεις ὡς πρὸς τὰ ἤθη πλὴν τῶν δημοσίων διδαχῶν, συνηθίζομεν νὰ συγκαλῶμεν ἰδίᾳ πάντας τοὺς ἰδιώτας τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ τόπου, ἔνθα ἡ ἱεραποστολὴ τυγχά-

νει. Τὴν μίαν ἡμέραν γίνεται ἡ συνάθροισις τῶν ἱερέων, τὴν ἄλλην ἡ τῶν οἰκογενειαρχῶν, τὴν ἄλλην ἡ τῶν ἐμπόρων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν ταῖς συναθροίσεσι δὲ ταύταις ἕκαστος διδάσκεται κατὰ βάθος τὰ καθήκοντά του καὶ τὰ λάθη εἰς ἃ κοινῶς περιπίπτει. Οἱ ἀκροαταὶ ἐξέρχονται ἐκπεπληγμένοι, ἐπισπεύδοντες ἵνα τακτοποιήσωσι τὰς συνειδήσεις αὐτῶν διὰ τῶν γενικῶν ἐξομολογήσεων. Γνωρίζω νήσους ἔνθα διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐξηφανίσθησαν ἐν ὀλίγαις ἑβδομάσιν ἀρχαιότατα καὶ σκανδαλωδέστατα ἐλαττώματα.

Εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ ἀποστολαὶ αὗται ἱεροκηρύκων δὲν δύνανται νὰ ὑποστηριχθῶσι πολὺ οὔτε νὰ πολλυπλασιασθῶσι καὶ ὅτι ἐὰν ἡ τῆς Νάξου δὲν ἤθελε χρησιμεύσῃ μόνον ὡς κέντρον τῶν ἁγίων τούτων ἱεραποστολῶν πρέπει πάντοτε νὰ θεωρῇ τις αὐτὰς ὡς χρησιμωτάτας τῇ θρησκείᾳ.[1]

Γ'.

Ἔκθεσις τοῦ Ἰησουΐτου Ταλλιρῶν περὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς νήσου Θήρας

Ἡ Θήρα κεῖται πρὸς νότον τῆς Νάξου ἀπέχουσα αὐτῆς τριάκοντα λεύγας. Ὁ τόπος δὲν εἶναι ὡραῖος, ἀλλ' ὁ λαὸς εἶναι ἥσυχος καὶ εὐσεβής. Οἱ Λατῖνοι συμποσοῦνται εἰς δισχιλίους περίπου, οἱ δ' Ἕλληνες εἰς ὀκτὼ ἢ δέκα χιλιάδας. Ἡ κυρία διαμονὴ τῶν Λατίνων εἶναι ἡ Πόλις, ἢ ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὴν ἐν τῇ νήσῳ, τὸ φρούριον τοῦ Σκάρου. Ἐν αὐτῷ ἔστιν ἡ λατινικὴ Μητρόπολις, ἡ οἰκία τῶν Ἰησουϊτῶν, καὶ ἡ μονὴ τῶν Δομινικανῶν περὶ ἧς ἐλάλησα. Ὁ Ἕλλην ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τῶν κυριωτέρων κληρικῶν κατοικεῖ ἐν ἑτέρῳ φρουρίῳ καλουμένῳ Πύργῳ, ἀπέχοντι ὀλίγον τοῦ Σκάρου. Αἱ ἐν Θήρᾳ λειτουργίαι ἡμῶν εἰσὶν ὡς πανταχοῦ. διδάσκομεν, κατηχοῦμεν, ἐξομολογοῦμεν, μορφοῦμεν εἴς τε τὰ γράμματα καὶ τὴν εὐσέβειαν πολυαρίθμους νέους Λατίνους καὶ Ἕλληνας, γινομένους καθ' ἡμέραν ἀρίστους κληρικούς.

Ἡ ἐπικρατοῦσα σύμπνοια παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Θήρας μᾶλλον ἢ ἐν οἱαδήποτε ἄλλῃ νήσῳ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, διευκολύνει ἡμᾶς πολὺ εἰς τὸ νὰ φέρωμεν πάντας εἰς θεογνωσίαν, ἕκαστον κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ δόγματος αὐτοῦ. Κηρύττομεν, ἐξομολογοῦμεν, κατηχοῦμεν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις, εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν ἀδιακρίτως, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἡμῶν ἐκκλησίαις. Ὅταν παραγγέλωμεν πνευματικὰς ἀσκήσεις εἰς τοὺς Λατίνους κληρικοὺς κατὰ τὰς χειρο-

1 Ὁ Τουρνεφόρτιος ἐν τῇ περιηγήσει αὐτοῦ τῆς νήσου Νάξου τῷ 1701 ἀντιδοξεῖ εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην τοῦ Ἰησουΐτου Ταριλλῶν περὶ τῆς ὁμονοίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, προσθέτων ὅτι ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας αὐτῶν οὐδέποτε ὁ Σουλτάνος φοβεῖται ταραχὰς ἐν Νάξῳ. Σ. Μ.

τονίας, καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς κατὰ τὰς λοιπὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, οἱ Ἕλληνες εἰσέρχονται μετ' αὐτῶν ἐκτελοῦντες ὡς αὐτοὶ πάσας τὰς ἀσκήσεις. Τὸ ἡμέτερον τάγμα τῆς Θεοτόκου συνίσταται κατὰ τὸ ἥμισυ ἐξ Ἑλλήνων· καὶ δὲν τελεῖται ἐν τῇ λατινικῇ μητροπόλει, ἢ παρ' ἡμῖν, ἡ ἐλαχίστη τελετὴ χωρὶς νὰ παρευρίσκωνται. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπό τινων ἐτῶν εὑρέθησαν πνεύματα ἀνήσυχα προσπαθήσαντα νὰ διαταράξωσι τὴν καλὴν ταύτην συνάφειαν τῶν δύω ἐκκλησιῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἐπέτυχον. Μετά τινας ταραχὰς τὰ πάντα ἐπανῆλθον ὡς ἀφ' ἑαυτῶν εἰς τὴν πρώτην ἥσυχον κατάστασιν.

Κατὰ τῷ 1701 τινὲς πλήρεις ζήλου ψευδοῦς ἔδοσαν τῷ Πατριάρχῃ πληροφορίας τόσον ὀλίγον ὀρθὰς περὶ τῆς ὁμονοίας, παγιουμένης ὁσημέραι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ὥστε βασιζόμενος ἐπὶ τῶν ψευδῶν τούτων πληροφοριῶν παρεφέρθη εἰς μεγάλας ὑπερβολάς. Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς πλείστας ἰδιωτικὰς ἐπιστολάς, συνέταξεν ἐγκύκλιον συνοδικὴν ἐπιστολὴν περιέχουσαν μυρίας ὅσας σκαιὰς ὕβρεις κατὰ τῶν δογμάτων καὶ τῶν πράξεων τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, οὐδ' αὐτῶν τῶν ἱεραποστόλων φεισάμενος. Τὰ μετριότερα ὀνόματα δι' ὧν ἀπεκάλει αὐτοὺς ἦσαν ἀποπλανηταὶ καὶ λύκοι περιβεβλημμένοι δέρματα ἀρνίων· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιεῖχεν εἰς τὸ τέλος ῥητὴν ἀπαγόρευσιν εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς νὰ ἔχωσι τοῦ λοιποῦ σχέσεις μετ' αὐτῶν. Ἡ βιαία αὕτη ἐπιστολὴ ἐπέμφθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπισκόπους τῆς Θήρας, μὲ διαταγὴν νὰ ἀναγνωσθῇ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ νὰ δοθῇ ἀμέσως λόγος περὶ παντὸς ὅπερ ἤθελε λάβῃ χώραν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Οἱ Θηραῖοι συνεφώνησαν μεταξύ των μεγάλοι καὶ μικροὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν ἀπάντησιν. Ἀντεπεξῆλθον ἀπὸ μέρους τοῦ Πατριάρχου καὶ ἐβίασαν αὐτοὺς νὰ ἐξηγηθῶσιν. Ἔγραψαν λοιπὸν πάλιν ὅτι ἡ Πανιερότης του δὲν ἀπετείνετο βεβαίως εἰς αὐτούς, ὅτι δὲν ἀνεγνώριζον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Πατέρας, οἵτινες ἦσαν ὁδηγοὶ αὐτῶν, οὐδεμίαν τῶν ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἐκφραζομένων ὕβρεων· ὅτι οἱ πατέρες οὗτοι δὲν ἦσαν οὔτε ἀποπλανηταὶ οὔτε λύκοι, ὅτι ἦσαν οἱ πιστοὶ ὁδηγοὶ καὶ οἱ πνευματικοὶ πατέρες τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ὅτι ἀφ' ὅτου ἡ Θήρα πρὸ ὀγδοήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν εἶχε τὴν εὐδαιμονίαν νὰ ἔχῃ αὐτούς, οἱ ἀφοσιωμένοι εἰς αὐτοὺς ἦσαν, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ κόσμου ὅλου, οἱ καλλίτεροι ἄνθρωποι καὶ χριστιανοὶ τῆς νήσου· ὅτι τέλος οἱ πατέρες οὗτοι ἂν καὶ ἦσαν ἐκ γεννετῆς Λατῖνοι, ἐγίνωσκον κάλλιον τὸ ἑλληνικὸν δόγμα καὶ ἐτίμων αὐτὸ περισσότερον τῶν Ἑλλήνων, ἄλλως τε δὲ ἐὰν ἤθελον ἵνα ὁ λαὸς τῆς Θήρας μὴ ἔχῃ πλέον σχέσεις μετ' αὐτῶν, ὀφείλουν νὰ πέμψωσιν αὐτῷ ἀνθρώπους ἱκανωτέρους, καὶ πλέον ζηλωτὰς καὶ πεπληρωμένους θείου πνεύματος. Συγχρόνως ὁ γάλλος πρεσβευτὴς ἔπεμψε τοὺς διερμηνεῖς αὐτοῦ ὅπως ἐρωτήσωσιν ἐκ μέρους αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην ἐὰν κατὰ δια-

ταγὴν αὐτοῦ ἐγράφησαν εἰς Θήραν τόσαι ἀπρεπεῖς ὕβρεις κατὰ τοῦ δόγματος καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἡγούμενος τῶν Ἰησουϊτῶν ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν ἰδίᾳ, τὸν ἱκέτευσεν ἐπιμένως μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ τῷ ἐξηγήσῃ εἰς τί ἀπήρεσαν αὐτῷ οἱ ἱεραπόστολοι καὶ κατά τι ἡ διαγωγὴ αὐτῶν ἦτο ἀξιόμεμπτος. Αἱ ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἦσαν ἀνθρώπου εἰς ἄκρον αἰσθανομένου, ὅτι ἐξηπατήθη μέν, ἀλλ' αἰσχυνομένου νὰ τὸ ὁμολογήσῃ.

Οἱ τέσσαρες πατριάρχαι οἱ διαδεχθέντες αὐτὸν ἐφάνησαν μετριότεροι καὶ μάλιστα ὅταν εἷς ἢ δύο πατέρες τῆς Θήρας μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ὑποθέσεις τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἐπροθυμοποιήθησαν ἵνα κάμωσιν αὐτοῖς πλείονας περιποιήσεις ἢ εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς Λουδοβίκου δὲ Βοατσύ, συμβὰς ἓν ἔτος μετὰ τὰς διαφορὰς ταύτας, παρέσχε νέαν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅπως δείξωσι δημοσίᾳ τοῖς ἱεραποστόλοις ἣν εἶχον ἀφοσίωσιν εἰς αὐτούς. Ὁ πατὴρ Βοασσοὺ ἦν ἀγαπητὸς πρὸ πολλοῦ καὶ ἀπεκάλουν αὐτὸν ἅγιον. Ὅτε δ' ἔμαθον ὅτι εὑρίσκεται εἰς κίνδυνον ἦλθον πανταχόθεν ὅπως ζητήσωσι τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ καὶ συστήσωσιν ἑαυτοὺς ταῖς προσευχαῖς αὐτοῦ, αὐτοί τε καὶ τὰ τέκνα των φέροντες αὐτὰ παρὰ τὴν κλίνην του. Ἀφ' οὗ δ' ἐξέπνευσεν ἦν ἀδύνατον ἵνα κωλύσωσιν αὐτοὺς νὰ ῥιφθῶσιν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν πενιχρῶν ἐπίπλων τοῦ δωματίου τού, ἅπερ φυλάττουσιν ἔτι ὡς ἅγια λείψανα.

Καὶ ὁ πατὴρ Ἰάκωβος Βουργνὼν ἔστιν ἐν Θήρᾳ ἱεραπόστολος διακεκριμένος, εἰς ὃν πᾶσα ἡ νῆσος ἔχει ἄκραν ἐμπιστοσύνην. Ἐξυπηρετοῦσι τὸν ζῆλον αὐτοῦ αἱ ἰατρικαὶ αὐτοῦ γνώσεις, καθ' ὅσον ἔχει πολλάς. Κερδίσας διὰ τούτου τὴν καρδίαν τῶν κατοίκων τῶν πέντε γειτονικῶν νήσων, Ἴου, Ἀμοργοῦ, Φολεγάνδρου, Σικίνου καὶ Ἀνάφης. Ποιεῖ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐκδρομάς, συγκρατῶν οὕτω τὴν καθαρότητα τῆς πίστεως καὶ ἁγνὰ ἤθη. Εἰς τοὺς Γάλλους τούτους Ἰησουΐτας, δύναταί τις νὰ προσθέσῃ τοὺς Ἰταλοὺς οἵτινες καρποφόρως ἐργάζονται ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ ἀνηκούσῃ τοῖς Ἐνετοῖς. Κατοικεῖται δ' ἡ νῆσος ὑπὸ εἴκοσι περίπου χιλιάδων ψυχῶν· ὧν τὰ δύο τρίτα εἶναι Ἕλληνες, ἡ ὑπάρχουσα διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Τήνου καὶ τῶν νήσων τῶν ὑποτελῶν τοῖς Τούρκοις εἶναι ὅτι, οἱ κληρικοὶ αὐτῶν δὲν ἔχουσι τὴν ἄδειαν νὰ ἀσκήσωσι τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἔργα, ἐὰν μὴ λάβωσι τὴν ἄδειαν τοῦ λατίνου ἐπισκόπου. Πλὴν τούτου ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἰδιαιτέρας ἐνεργείας αὐτῶν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν ὡς ἀλλαχοῦ. Οἱ πατέρες Ἰησουΐται ἐργάζονται παρ' αὐτοῖς μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ ἐπιτυχίας. Ἐν καιρῷ εἰρήνης μεταβαίνουσιν εἰς Μύκονον καὶ Ἄνδρον, ἐρχόμενοι ἐνίοτε εἰς βοήθειαν ἡμῶν εἰς Νάξον.

Ἰδού, ἐξοχώτατε, ἡ κατάστασις εἰς ἣν ἀφῆκα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὰς ἱεραποστολικὰς ἑταιρίας ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ὑψηλότης ὑμῶν ἐ-

τίμησε πάντοτε αὐτὰς διὰ τῆς προστασίας καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς. Ζητῶ ὑμῖν ταπεινότατα τὴν ἐξακολούθησιν ταύτης ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν ἱεραποστόλων τῶν ὑπὸ τὴν σκέπην ὑμῶν ἐργαζομένων. Αἱ διαβεβαιώσεις ἃς περὶ τούτου θὰ δώσω αὐτοῖς θὰ ἐμποιήσωσι αὐτοῖς νέον θάρρος ὅπως ὑποφέρωσι τοὺς κόπους τοῦ ἔργου αὐτῶν καὶ νέαν πεποίθησιν ὅπως δίδωσιν ὑμῖν λόγον περὶ αὐτῶν.

Νομίζω ὅτι ἡ ὑψηλότης ὑμῶν εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπε περιγραφὴν τῆς νέας νήσου τῆς ἐξελθούσης τῆς θαλάσσης πρό τινων ἐτῶν ἐν τῷ μυχῷ τῆς Θήρας. Ἀνεκοινώθη μοι ἡ συνημμένη ἔκθεσις ἣν συνέταξαν ἐπὶ τόπου δύω τῶν ἡμετέρων Ἰησουϊτῶν ἄνδρες ἀκριβέστατοι.

Μένω μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος

Ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος θεράπων

ΤΑΡΙΛΛΩΝ

ἐκ τῆς ἑταιρίας τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκ Παρισίων 4 Μαρτίου 1714.

(Ἐκ τῆς γαλλικῆς).

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΟΨΙΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1884

Τὸ ἔτος 1884 (ἐ. ν.) εἶναι ὑπὸ ἔποψιν μετεωρολογικὴν ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων τῆς σειρᾶς 1858 — 1884, ἰδίως ἕνεκα τῶν φαινομένων τῆς θερμοκρασίας.

Πάντες οἱ μέσοι ὅροι ἐλήφθησαν ἐκ 3 καθημερινῶν παρατηρήσεων γενομένων τὴν 8ην π. μ. τὴν 2 μ. μ. καὶ τὴν 9. μ. μ. Εἰς τοὺς μέσους ὅμως ὅρους τῆς θερμοκρασίας, τοὺς ἐκ τῶν τακτικῶν παρατηρήσεων, προσετέθησαν καὶ αἱ ἑξῆς διορθώσεις, ἃς ὅμως ἐδέχθημεν ὡς προσωρινάς, τὰς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Διευθυντοῦ κ. Σμὶτ ἐξαχθείσας μέχρι μείζονος αὐτῶν ἐξακριβώσεως διὰ λεπτομερεστέρων παρατηρήσεων διὰ τῶν ἤδη παραγγελθέντων αὐτογραφούντων ὀργάνων. Αἱ διορθώσεις αὗται τῆς μέσης θερμοκρασίας εἶναι διὰ τὸν Ἰανουάριον — 0,61, διὰ τὸν Φεβρουάριον — 0,73, τὸν Μάρτιον — 0,90, τὸν Ἀπρίλιον — 1,12, τὸν Μάϊον — 1,20, τὸν Ἰούνιον — 1,23, τὸν Ἰούλιον — 1,21, τὸν Αὔγουστον — 1,15, τὸν Σεπτέμβριον — 1,02, τὸν Ὀκτώβριον — 0,80, τὸν Νοέμβριον — 0,60, τὸν Δεκέμβριον — 0,57.

Τὰ τῆς θερμοκρασίας λοιπὸν περιέχονται ἐν τῷ ἑπομένῳ πίνακι, ἐν ᾧ πλὴν τῶν γενικῶν ἐξαγομένων τῶν παρατηρήσεων τοῦ 1884 παρέχονται ἐκ τῶν παρατηρήσεων προτέρων ἐτῶν τὰ ἐξαγόμενα τὰ ἀπεικονίζοντα τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ ἑκάστου μηνός.

	Μέση θερμοκ. 1884	Μέση κανονικ. θερμ.	Διαφορ. 1884 K	Μέση θερμ.				Μεγ. ἀπόλ θερμ 1884	Ἡμέραι	Ἐξαχ. ἀπόλ. θερμ. 1884	Ἡμέρα	Ἀπόλυτος θερμ.					
				Μεγίστη	Ἔτος αὐτῆς	Ἐλαχίστη (μέση)	Ἔτος αὐτῆς					Μεγ.	Ἔτος	Ἡμέρα	Ἐλάχ.	Ἔτος	Ἡμέρα
Ἰανουάριος	6,12	7,95	-1,83	11,11	1881	3,75	1858	14,7	9	(-1,5)	(20)	21,0	1881	16	-10,0	1850	23
Φεβρουάριος	7,67	8,60	-0,93	12,63	1879	4,77	1858	16,3	24	—	—	23,1	1861	13	- 6,2	1882	2
Μάρτιος	10,57	11,24	-0,67	14,19	1864	6,64	874	21,8	22	—	—	28,4	1862	31	- 5,7	1874	8
Ἀπρίλιος	15,85	15,00	0,85	17,82	1862	10,91	1870	27,1	24	7,4	3	33,4	1860	30	- 2,3	1882	9
Μάϊος	19,67	19,93	-0,26	22,24	1869	17,56	1861	29,5	22	12,0	3	38,1	1862	18	6,2	1875	1
Ἰούνιος	22,54	24,33	-1,79	26,65	1879	22,[illegible]4	1884	30,5	4	15,5	21	40,3	1861	29	13,7	1882	5
Ἰούλιος	25,09	26,94	-1,85	28,19	1866	25,09	1884	34,5	20	17,7	4	40,7	1864	14	16,2	1859	17
Αὔγουστος	24,15	26,52	-2,37	28,91	1860	24,15	1884	34,6	8	17,6	19	40,6	1861	11	15,1	1860	6
Σεπτέμβριος	21,01	23,21	-2,20	25,67	1860	20,49	1875	29,7	5	14,7	30	39,3	1860	9	11,0	1873	26
Ὀκτώβριος	18,17	18,56	-0,39	20,74	1859	13,63	1883	27,6	14	12,2	21	35,0	1860	3	3,6	1866	22
Νοέμβριος	11,17	13,88	-2,71	16,61	1878	11,17	1884	20,1	4	4,6	28	27,9	1862	12	1,4	1861	30
Δεκέμβριος	11,70	10,10	1.60	12,81	1876	7,66	1866	18,9	1	6,6	8	21,2	1858	4	- 4,0	1859	20

Ἐν τῷ πίνακι αὐτῷ ἡ πρώτη στήλη περιέχει τὴν μέσην θερμοκρασίαν τοῦ 1884, ἡ δευτέρα τὴν μέσην (κανονικὴν) θερμοκρασίαν ἐξαχθεῖσαν ἐκ τῶν παρατηρήσεων 1858—1884, ἡ τρίτη τὴν διαφορὰν τῶν δύο αὐτῶν μέσων θερμοκρασιῶν, ἡ τετάρτη τὴν μεγίστην καὶ ἡ πέμπτη τὴν ἐλαχίστην μέσην θερμοκρασίαν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος μηνὸς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐτῶν 1858—1884 μετὰ τοῦ ἔτους ἑκάστης αὐτῶν· ἡ ἕκτη τὴν μεγίστην καὶ ἡ ἑβδόμη τὴν ἐλαχίστην ἀπόλυτον τῶν μηνῶν τοῦ 1884, καὶ τὴν ἡμέραν ἑκάστου αὐτοῦ τέλος ἡ ὀγδόη τὴν μεγίστην ἀπόλυτον θερμοκρασίαν καὶ ἡ ἐννάτη τὴν ἐλαχίστην ἀπόλυτον θερμοκρασίαν δι' ἕκαστον μῆνα μετὰ τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ μηνός. [1]

Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ 1884 ἦτο 16,°15, ἑπομένως κατὰ 1,05 κατωτέρα τῆς κανονικῆς ἐτησίας θερμοκρασίας 17,20, ἐξαχθείσης ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐτῶν 1858—1884.

Ἐὰν συγκρίνωμεν τὴν μέσην θερμοκρασίαν τοῦ 1884 πρὸς τὴν τῶν προτέρων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1858 εὑρίσκομεν ὅτι ἡ τοῦ 1884 εἶναι κατωτέρα πάσης ἄλλης, πλὴν τῆς τοῦ 1858 (16,13)

Καὶ ὅμως ὅλως διάφορος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τῶν δύο ἐτῶν 1884 καὶ 1858. Διὰ τὸ 1858 προκύπτει ἡ χαμηλὴ μέση θερμοκρασία ἰδίως ἐκ τῶν χειμερινῶν μηνῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἰανουάριος εἶχε μέσην θερμοκρασίαν 3,36, ὁ δὲ Φεβρουάριος 4.37, ἤτοι τὴν κατωτάτην ἐν ὅλῃ τῇ σειρᾷ 1858—1884· ἐκ τῶν λοιπῶν μηνῶν ἄλλοι μὲν εἶχον θερμοκρασίαν κατωτέραν τῆς κανονικῆς, ἄλλοι δ' ἀνωτέραν ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰούλιος. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν λοιπὸν τοῦ 1858 ἦτο χειμὼν δριμύς, πᾶσαι δ' αἱ ἄλλαι ὧραι τοῦ ἔτους κανονικαί. Τοὐναντίον τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ 1884 ἦτο θέρος δροσερόν, μάλιστα δὲ πάντες οἱ θερινοὶ μῆνες, Ἰούνιος, Ἰούλιος καὶ Αὔγουστος ἔτι δὲ καὶ ὁ Νοέμβριος εἶχον μέσην θερμοκρασίαν κατωτέραν παρὰ παντὸς ἄλλου ἔτους τῆς σειρᾶς 1858-1884 Ἐκ τῶν ἄκρων ἀπολύτων θερμοκρασιῶν τοῦ 1884 εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ μεγίστη 34,6 συμβᾶσα τὴν 8ην Αὐγούστου. Ἡ ἐλαχίστη δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστή, διότι τὸ θερμόμετρον τὸ δεικνῦον ταύτην ἦτο τεθραυσμένον κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἀνε-

1 Ἐν τῷ πίνακι ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀπόλυτος θερμοκρασία τοῦ Ἰανουαρίου ἡ τῆς 23 τοῦ 1850, ἴση πρὸς —10° Ἡ θερμοκρασία αὕτη εἶναι ἐντελῶς βεβαία ἐκ παρατηρήσεως τοῦ τότε διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Γ. Βούρη, δημοσιευμένης ἐν ταῖς As. Nr. N.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ Σεπτέμβριον εἶναι γνωστὰ φαινόμενα πείθοντα ὅτι ἡ θερμοκρασία κατῆλθε κάτωθεν τοῦ 0. Ὁ ἀρχαιολόγος Ῥὸς ἀναφέρει ἐν τοῖς ἀνακοινώσεσιν αὐτοῦ ἐξ Ἑλλάδος ὅτι τὴν 23 Σεπτεμβρίου τοῦ 1832 κατέπεσε χιὼν ἐν Ἀθήναις· τὸ συμβὰν εἶναι βεβαιωμένον καὶ ἐκ προφορικῶν μαρτυριῶν, μάλιστα δ' ὅτι ἡ χιὼν καταναλύψασα ὅλην τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν, ἀνέλυσε μὴν ταχέως, ἀφοῦ ὅμως παρέμεινε ὥρας τινας τὴν πρωίαν. Ἐπίσης εἶναι πιστῶς μεμαρτυρημένον ὅτι τὴν νύκτα τῆς 14ης πρὸς τὴν 15ην Ἀπριλίου τοῦ 1854 κατέπεσε χιών, ἥτις διετηρήθη ἐπ' ὀλίγας ὥρας τὴν πρωίαν τῆς 15ης. Κατ' ἀμφοτέρας λοιπὸν τὰς περιστάσεις βεβαίως τὸ θερμόμετρον κατῆλθε κάτωθεν τοῦ 0. πόσον ὅμως δὲν εἶναι γνωστὸν καὶ ἑπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πίνακι.

νεώθη δὲ κατὰ τὸν Μάρτιον. Ἐκ τῶν τριῶν ὅμως τακτικῶν ἡμερησίων παρατηρήσεων τῆς 19ης καὶ 20ῆς Ἰανουαρίου, καθ' ἃς συνέβη τὸ μέγιστον ψῦχος τῷ 1884 δυνάμεθα, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ἄνεμον καὶ τὴν κάλυψιν διὰ νεφῶν, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ θερμόμετρον δὲν κατῆλθε πολὺ κάτωθεν τῆς θερμοκρασίας — 1,5 παρατηρηθείσης τὴν 20ην Ἰανουαρίου. Τὴν θερμοκρασίαν λοιπὸν ταύτην δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς τὴν ἐλαχίστην τοῦ ἔτους 1884.

Καὶ αἱ ἄκραι αὐται ἀπόλυτοι θερμοκρασίαι τοῦ 1884 συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ὅλον μετεωρολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔτους αὐτοῦ. Ἡ κατωτάτη θερμοκρασία—1,5 δὲν εἶναι ἀσυνήθης διὰ τὰς Ἀθήνας, διότι κατὰ μέσον ὅρον ἀνὰ πᾶν δεύτερον ἔτος κατέρχεται τὸ θερμόμετρον κάτωθεν τοῦ 0 τοὐλάχιστον ἅπαξ, μάλιστα δ' ἐν πολλοῖς ἔτεσι καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἡ μεγίστη ὅμως θερμοκρασία 34,6 εἶνε ἡ γνωστὴ κατωτάτη ὡς μεγίστη θερμ. οὐ μόνον τῆς σειρᾶς τῶν ἐτῶν 1858-1884, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ 1853 ἔτι δὲ καὶ τοῦ 1847, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει πρὸς τὸ 1884, ὂν ὅμως ἐν συνόλῳ θερμότερον τοῦ 1884, κατὰ τοὺς 10 αἰῶνας Ἰανουαρίου μέχρις Ὀκτωβρίου, τῶν ὁποίων ἡ θερμοκρασία εἶναι γνωστή. Τοῦ 1853 εἶναι γνωστὴ ἡ θερμοκρασία μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρις Ὀκτωβρίου.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἄκρας θερμοκρασίας τοῦ 1858 εὑρίσκομεν καὶ ἐν αὐταῖς τὸν ὅλως διάφορον χαρακτῆρα τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἀπὸ τὸν τοῦ 1884. Ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία τοῦ 1858 ἦτο —6,1 (τὴν 31ην Ἰανουαρίου), ἐπανειλημμένως δὲ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ κατῆλθε τὸ θερμόμετρον κάτωθεν τοῦ 0 9κις τὸν Ἰανουάριον (μέχρι —6,1) 5κις τὸν Φεβρουάριον (μέχρι4—1,) καὶ τρὶς τὸν Δεκέμβριον (μέχρι —2,2).

Τὰ τῆς βαρομετρικῆς θλίψεως παρέχονται ὑπὸ τοῦ ἑξῆς πίνακος, ἐν ᾧ ἡ μὲν πρώτη στήλη περιέχει τὴν μέσην θλίψιν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος μηνὸς διὰ τὸ 1884, ἡ δὲ δευτέρα τὴν κανονικὴν αὐτοῦ θλίψιν καὶ ἡ τρίτη τὴν μεταξὺ αὐτῶν διαφοράν: Ἐννοεῖται ὅτι αἱ παρατηρήσεις εἶναι εἰσαγμέναι εἰς θερ. 0 καὶ ἰσχύουσι δι' ὕψος 106,4 ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

	Μέση 1884	Βαρ. θλίψις καν.	Διαφορὰ 1884-καν.
Ἰανουάριος	756,00	754,88	1,12
Φεβρουάριος	752,84	754,91	—2,07
Μάρτιος	753,42	751,19	2,23
Ἀπρίλιος	748,28	751,22	—2,94
Μάϊος	752,62	751,43	1,19
Ἰούνιος	752,02	750,03	1,99
Ἰούλιος	750,52	749,95	0,57
Αὔγουστος	250,92	750,34	0.58
Σεπτέμβριος	753,98	752,65	1,33
Ὀκτώβριος	753,88	753,81	0,07
Νοέμβριος	754,45	753,66	0,79
Δεκέμβριος	754,38	753,21	0,17

Ἐντεῦθεν ἕπεται ἡ μέση ἐτησία βαρομετρικὴ θλίψις τοῦ 1884 ἴση πρὸς 752,74· ἑπομένως μείζων τῆς ἐτησίας μέσης κανονικῆς θλίψεως 752,37 κατὰ 0,37 χμ. Παρουσιάζει δ' ἡ διαφορὰ τῆς θλίψεως κατὰ μῆνας πρὸ, τὴν κανονικὴν ἐκτόπισιν τῆς ἐλαχίστης θλίψεως εἰς τὸν μῆνα Ἀπρίλιον, ὅστις εἶχε μέσην θερμοκρασίαν μείζονα τῆς κανονικῆς καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπεκράτησαν πολὺ οἱ νότιοι ἄνεμοι.

Ὡς πρὸς τὰ τῆς ὑγρομετρικῆς καταστάσεως παρέχομεν τὰς παρατηρήσεις μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου, διότι ἔκτοτε ἤρχισαν καὶ πάλιν γινόμεναι τοιαῦται διὰ ψυχρομέτρου. Ἡ ὑγρομετρικὴ κατάστασις παρέχεται εἰς ἑκατοστὰ τοῦ κόρου, ἐν τῷ αὐτῷ δὲ συγχρόνως πίνακι παρέχεται καὶ ἡ μεγ. καὶ ἐλ. ἀπόλ. ὑγρασία. Σύγκρισις πρὸς πρότερα ἔτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ διὰ τὴν ἔλλειψιν μακρᾶς σειρᾶς τοιούτων παρατηρήσεων.

Ἰούνιος	61,7	93	32
Ἰούλιος	58,7	92	26
Αὔγουστος	60,3	100	22
Σεπτέμβριος	64,0	92	39
Ὀκτώβριος	74,7	99	33
Νοέμβριος	84,2	100	54
Δεκέμβριος	89,4	100	45

Τὰ τῶν ἀνέμων παρέχει ὁ ἑξῆς πίναξ, ἐν ᾧ παρέχεται ἡ ἐπικράτησις ἑκάστου τῶν 8 κυρίων ἀνέμων εἰς ἑκατοστὰ (καὶ δέκατα τούτων) τῆς διαρκείας ἑκάστου μηνὸς δι' ἕκαστον τούτων, τῆς διαρκείας δὲ τοῦ ὅλου τοῦ ἔτους διὰ τοὺς μέσους ἐτησίους ὅρους:

	N		NE		E		SE		S		SW		W		NW	
	1884	κ.	1884	κ.	1884	κ.	1884	κ.	1884	κ.	1881	κ.	1884	κ.	1884	κ.
Ἰανου.	67,7	14,9	3,2	30.8	0,0	1,8	0.0	3,9	8,6	11,8	7,5	20,7	7.5	6,8	5,4	9,3
Φεβρου.	53.0	11,6	13,7	28,5	4,6	2,6	1,5	1,8	15,2	11,4	7,6	22,9	1,5	10,5	3,3	7,7
Μάρτ	26.9	8,5	1,8	19,9	3,2	1,7	0,0	3,4	40.9	18,3	10,8	30,1	0,0	10,7	3,2	7,4
Ἀπρίλ.	10,0	7,1	6,7	18,6	3,3	1,4	1,5	5,0	11,4	13,6	1,7	38,1	1,2	10,5	1,1	5,7
Μαΐος	22,6	4,6	25,8	18,0	1,1	1,5	3,2	2,7	33,3	15,8	12,9	45,9	3,2	7,0	0,0	4,5
Ἰούνιος	1,1	3,4	4,4	21,9	2,3	1,1	3,3	2,5	54.4	12,2	21,1	41,4	12,2	7,0	1,1	7,2
Ἰούλιος	35,5	8,0	16,1	49,2	0,0	0,9	1,1	2,4	33,3	9,2	7,5	29,8	3,2	5,2	3,2	2,3
Αὔγουσ.	23,7	5,7	36,6	44,9	0,0	2,2	0,0	1,5	9,8	6,7	24,7	28,0	2,2	6,6	3,2	4,2
Σεπτέμ.	32,2	8,0	25,6	38,3	2,2	2,2	2,2	2,7	17,8	10,6	14,4	31,0	1,1	4,2	4,4	3,0
Ὀκτώβ.	28,0	8,9	14 0	27,4	2,2	0,9	5,4	2,2	29,0	13,7	14,0	94,6	4,3	7,5	3,2	4,8
Νοέμβ.	57,8	12,0	10,7	27,5	2,2	2,6	3,3	3,7	6,7	17,2	5,6	23,7	1,1	8,3	6,7	5,0
Δεκέμ.	26,0	14,2	19,3	26,2	3,2	2,2	1,40	4,7	17,2	13,6	9,7	21,4	2,2	10,6	7,5	7,4
μέσ ὅρος δι' ὅλον τὸ ἔτος	31,7	8,9	16,2	48,9	12,0	1,8	3,2	3,3	26,1	12,9	12,9	30,6	4,4	7,9	3,5	5,7

Εἰς ἕκαστον ἄνεμον ἀντιστοιχοῦσι δύο στῆλαι, μία μὲν διὰ τὸ 1884, μία δὲ εἰς τὴν κανονικὴν διάρκειαν ἑκάστου τῶν ἀνέμων, ἐξαχθεῖσα ἐκ

τῶν παρατηρήσεων ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1858 μέχρι τέλους τοῦ 1884. Σημειοῦνται δ' οἱ ἄνεμοι διὰ τῶν γενικῶν παραδεδεγμένων ἀρχικῶν γραμμάτων (καὶ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν) N (=Nord, Βορρᾶς) E (=Est, Ἀνατολή), S (= Sud, Νότος) καὶ W (= West, Δύσις). Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος δὲ φαίνεται, ἐπεκράτησαν κατὰ τὸ 1884 ἄνεμοι, οἵτινες δὲν εἶναι οἱ συνήθως ἐπικρατοῦντες. Ἀντὶ τῶν NE καὶ SW ἐπεκράτησαν δηλαδὴ οἱ N καὶ S.

Ἡ κάλυψις τῶν νεφῶν παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἑξῆς πίνακος:

Ἰανουάριος	4,9
Φεβρουάριος	4,4
Μάρτιος	4,8
Ἀπρίλιος	3,7
Μάϊος	2,3
Ἰούνιος	2,9
Ἰούλιος	1,2
Αὔγουστος	1,8
Σεπτέμβριος	2,2
Ὀκτώβριος	3,6
Νοέμβριος	6,7
Δεκέμβριος	3,6
μέσον	3,52

Ἡ κλίμαξ τοῦ πίνακος αὐτοῦ εἶναι ἡ γενικὴ παραδεδειγμένη τοῦ νὰ σημαίνεται ἡ ἐντελὴς κάλυψις διὰ 10.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καταπτώσεως ὕδατος ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν (βροχήν, χιόνα, ὁμίχλην, δρόσον) τὸ ἔτος 1884 δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἔκτακτον. Τὸ ὅλον ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἦτο 360 mm, ἐπομένως κατὰ 50 mm κατώτερον τοῦ μέσου ὅρου 410, πολὺ δὲ κατώτερον τοῦ ποσοῦ 830, καταπεσόντος κατὰ τὸ ἔτος 1883, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πολυομβρότατον πάντων τῶν ἐτῶν 1858—1884.

Ἐν συνόλῳ λοιπὸν τὸ ἔτος 1884 εἶναι ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐτῶν μετεωρολογικῶς, ἕνεκα τῆς χαμηλῆς αὐτοῦ θερμοκρασίας κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίους μῆνας καὶ τῆς ἐπικρατήσεως ἀνέμων, οἵτινες δὲν εἶναι οἱ συνήθως ἐπικρατέστεροι ἐν Ἀθήναις.

Ἐκ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τῶν ἱδρυθέντων ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ θέλομεν περιορισθῆ κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ τῆς Λαρίσσης.

Τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἔκαμεν ὁ αὐτόθι καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν κ. Δημητριάδης, εἰς ὃν ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐπιμελῶς ἐν ἄλλοις σταθμοῖς ἐργασθέντας. Τὸ αὐτὸ λέγεται ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸν ἐπιμελέστατον βοηθὸν τοῦ Ἀστεροσκοπείου Α. Βούρλην.

Οἱ μέσοι ὅροι τῆς βαρομετρικῆς θλίψεως καὶ τῆς θερμοκρασίας ἐξήχθησαν ἐκ τριῶν καθημερινῶν παρατηρήσεων γενομένων ἐπίσης τὴν 8ην π. μ. τὴν 2αν μ. μ. καὶ τὴν 9ην μ. μ. Ἡ ἔντασις καὶ ἡ διεύθυνσις ἀνέμου ὡς καὶ ἡ κάλυψις ὑπὸ νεφῶν διὰ ἡμερησίας ἑκάστοτε ἐκτιμήσεως, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἐντεῦθεν.

Ἡ σύγκρισις τῆς θερμοκρασίας πρὸς τὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο ἄνευ διορθώσεώς τινος ταύτης, διότι τοιαύτη διόρθωσις δὲν εἶναι ἔτι γνωστὴ διὰ τὴν Λάρισσαν, ἡ δὲ σύγκρισις ἐγένετο διὰ χωρισμοῦ τῶν παρατηρήσεων ἑκάστου μηνὸς εἰς δεκαήμερον, εἶτα δὲ τῶν μέσων μηνιαίων ὅρων. Τοιουτοτρόπως ἔχομεν κατὰ τὸ ἐνὸν λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ σύγκρισιν τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως τῶν δύο πόλεων διὰ μέρος τοῦ ἔτους 1884.

Ὁ ἑπόμενος πίναξ παρέχει τὴν μέσην θερμοκρασίαν τῆς Λαρίσσης κατὰ δεκαήμερα καὶ μῆνας, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς διαφορὰν τῆς τῶν Ἀθηνῶν (ἑπομένως Λ—Α):

	Α' δεκὰς		Β' δεκὰς		Γ' δεκὰς		Μὴν	
	Θερμ. Λ.	Λ—Α	Θερμ. Λ.	Λ Α	Θερμ. Λ.	Λ—Α	Θερμ. Λ.	Λ—Α
Μάρτιος	8 37	-1,96	8,83	-1,24	12,82	-1,21	10,01	1,47
Ἀπρίλιος	13,93	-1,17	16,32	-0,61	17,45	-1,48	15,91	-1,07
Μάϊος	18,01	-0,72	21,18	-0,95	21,46	-0,27	20,22	-0,65
Ἰούνιος	23,75	-8,82	21,51	1,49	21,46	-6,29	22,92	-0,87
Ἰούλιος	24,52	-0,31	28,51	-0,31	25,79	1,11	26,27	-0,40
Αὔγουστος	26,38	-1,09	24,01	-0,39	22,12	-1,88	24,17	-1,08
Σεπτέμβριος	21,67	-2,10	18,63	-2,27	20,30	-1,13	20,20	-1,83
Ὀκτώβριος	17,90	-2,37	18,23	-2,00	12,70	-3,63	16,28	-2,66
Νοέμβριος	11,60	-1,57	6,29	-5,28	6,15	-4,42	8,01	-3,96
Δεκέμβριος	5,58	-7,75	5,26	-6,14	7,69	-4,38	6,18	-6,09

Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος εἶναι καταφανὲς ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους εἶναι μικρά, μάλιστα δὲ ἡ τῆς Λαρίσσης κατὰ ἓν δεκαήμερον (τὸ 2ον τοῦ Ἰουλίου) εἶναι ἀνωτέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ διαφορὰ ὅμως αὐξάνει καθόσον ἡ ὥρα τοῦ ἔτους βαίνει πρὸς τὸν χειμῶνα. Ἡ Λάρισσα λοιπὸν ἔχει χειμῶνα πολὺ δριμύτερον τοῦ τῶν Ἀθηνῶν, θέρος ὅμως ἐξίσου σχεδὸν θερμόν. Ἐὰν τὸ θέρος ἦτο θερμότερον ἴσως ἡ κατ' αὐτὸ θερμοκρασία τῆς Λαρίσσης θὰ ἦτον ἀνωτέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὀργάνων τοῦ σταθμοῦ τῆς Λαρίσσης ἐστάλησαν πρό τινος θερμόμετρα πρὸς παρατήρησιν τῆς μεγίστης καὶ ἐλαχίστης ἑκάστοτε θερμοκρασίας, ἔτι δὲ καὶ ψυχρόμετρον.

Περὶ τῶν ἄκρων ἀπολύτων θερμοκρασιῶν τῆς Λαρίσσης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τέλους 1884 δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι ἐντελῶς ἀκριβές, διότι δὲν ὑπῆρχαν ἔτι αὐτόθι θερμόμετρα πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἑκάστοτε μεγίστης καὶ ἐλαχίστης θερμοκρασίας, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐστάλησαν

ἤδη καθὼς καὶ ὑγρόμετρον (ψυχρόμετρον). Ἐκ τῶν 3 ὅμως κανονικῶν ἡμερησίων παρατηρήσεων τῆς θερμοκρασίας ἐξάγεται ὅτι ἡ μεγίστη παρατηρηθεῖσα θερμοκρασία ἦτον ἡ τῆς 2 μ. μ. τῆς 20ῆς Ἰουλίου ἴση πρὸς 34,5, καθ' ἣν καὶ ἐν Ἀθήναις ἦτο ἡ μεγίστη θερμοκρασία τοῦ 1884 μετὰ τὴν τῆς 8ης Αὐγούστου καὶ ἴση πρὸς 34,6. Ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία παρετηρήθη ἐν Λαρίσσῃ τὴν 8ην π. μ. τῆς 28ης Νοεμβρίου ἴση πρὸς — 4,6. Βεβαίως αἱ δύο αὗται θερμοκρασίαι τῆς Λαρίσσης διὰ τὸ 1884 δὲν ἀπέχουσι πολὺ τῶν ἄκρων ἀπολύτων θερμοκρασιῶν καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰς τοιαῦται. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τὸ θερμόμετρον κατῆλθεν ἐν Λαρίσσῃ κάτωθεν τοῦ 0 δὶς τὸν Νοέμβριον καὶ τρὶς τὸν Δεκέμβριον.

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῆς καλύψεως διὰ νεφῶν κατὰ τοὺς μῆνας Ὀκτώβριον, Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον, ἐξάγεται ὅτι αὕτη ἐν συνόλῳ εἶναι μείζων ἐν Λαρίσσῃ ἢ ἐν Ἀθήναις, ἡ ἔντασις ὅμως τῶν ἀνέμων κατωτέρα· πρὸς πληρεστέραν σύγκρισιν ὅμως ἀπαιτεῖται μακροτέρα σειρὰ παρατηρήσεων. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας τὸ ποσὸν τῆς ἐν Λαρίσσῃ καταπεσούσης βροχῆς ἦτο κατώτερον ἢ ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐν Λαρίσσῃ ἐν γένει καταπίπτει ὀλιγώτερον ποσὸν ὕδατος, διότι τοῦτο ὑπόκειται εἰς τοσαύτας ἀνωμαλίας, ὥστε ἀπαιτεῖται μακρὰ σειρὰ παρατηρήσεων.

Προσεχῶς θέλομεν παράσχει γενικὴν ἔποψιν τῶν ἐξαγομένων καὶ ἄλλων σταθμῶν.

Α. Κ. Κοκκίδης

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΖΩΙΚΗΣ ΔΑΜΑΛΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΧΟΛΕΡΑΣ *

Α'. Μεταξὺ τῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν βουλὴν εἰσαχθέντων νομοσχεδίων, ἀριθμοῦνται δύο ἀφορῶντα τὴν δημοσίαν ὑγείαν, τὸ μὲν περὶ δαμαλισμοῦ, τὸ δὲ περὶ κινίνης. Προκειμένου περὶ τόσον ἰδιοτρόπου ῥυθμίσεως ὑγειονομικῶν θεσμῶν τῆς χώρας, ἐπιτραπήτω μοι, ὅπως, ὡς ἰατρὸς καὶ ὡς πολίτης, ἐκφέρω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ πρώτου νομοσχεδίου, ἀφιέμενος τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἄλλου ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ὅσον καὶ ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν ἐνδιαφέροντος δευτέρου εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ, ἂν καὶ δὲν θεωρῶ ἀπὸ σκοποῦ νὰ παρατηρήσω συντόμως καὶ ἐπὶ τούτου, ὅτι πρὸ ἐτῶν ἀληθῶς ἡ νόθευσις τῆς καταχρηστικῶς ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς καταστήμασι καὶ μάλιστα ἐκείνοις τῶν ἐ-

* Ἀνεκοινώθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

παρχιῶν πωλουμένης θειϊκῆς κινίνης ἦτο συχνή. Σήμερον ὅμως τὰ πράγματα ὁπωσδήποτε μετέβαλον ὄψιν, μόνον δὲ τοὺς προκατειλημμένους ἢ τοὺς διηνεκῶς τυραννουμένους ὑπὸ χρονίων διαλειπόντων πυρετῶν ἀκούομεν ἐνίοτε παραπονουμένους διὰ τὴν ποιότητα τοῦ φαρμάκου τούτου, οὗ τὸ ἀνίσχυρον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, φρονοῦμεν ὅτι ἔγκειται μᾶλλον εἰς τὴν ποσότητα καὶ τὴν φύσιν τοῦ πυρετοῦ ἢ εἰς τὴν ποιότητα.

Διὰ τοῦ νέου νόμου θὰ προτιμηθῇ ἡ *ἀρίστη κινίνη*. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου *ἀρίστη* ἐννοεῖται βεβαίως ἡ καθαρωτέρα μεταξὺ τῶν πρὸς δοκιμασίαν ὑποβληθησομένων δειγμάτων διαφόρων ἐργοστασίων κινίνης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἁπάντων τῶν τοιούτου εἴδους ὑπαρχόντων. Ἐξηγούμεθα.

Ἵνα χαρακτηρίσωμεν χημικόν τι προϊόν, καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν κινίνην, ὡς *ἀρίστην*, δέον νὰ ὑποβάλωμεν τὸ προϊὸν τοῦτο, οὐχὶ διαφόρων ἀλλ' ἁπάντων τῶν ἐργοστασίων εἰς συγκριτικὴν ἐξέτασιν γενησομένην ὑπὸ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ χημικῶν καὶ ἰατρῶν ὅπως κατορθώσωμεν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὸ γνησιώτερον εἰς ὃ μόνον ἁρμόζει τὸ ἐπίθετον *ἀρίστη*. Τοιαύτη δὲ ἔρευνα, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, οὔτε εὔκολος, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐφικτὴ φαίνεται ἔτι ἐνταῦθα.

Ἐν τούτοις περιορισθῶμεν εἰς τὸ πρῶτον ὡς εἴπομεν ζήτημα, τὸ τοῦ δαμαλισμοῦ.

Ἂν καὶ παρῆλθον σχεδὸν 60 ἔτη ἀφ' ὅτου ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας καὶ τὰ πέριξ ἐγκατεστάθη τὸ πρῶτον ἐπιτυχῶς ὁ δαμαλισμὸς ἐπὶ ἑνὸς τρίτου τοῦ πληθυσμοῦ διὰ ζωϊκῆς δαμαλίδος, οὐχ' ἧττον οἱ διασημότεροι τῶν ἐκεῖ ἰατρῶν ἀμφισβητοῦσιν ἔτι, ἐὰν ἡ κατὰ τὴν εὐλογίαν προφυλακτικὴ δύναμις τῆς τελευταίας ταύτης εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀπὸ ἀνθρώπου λαμβανομένην δαμαλίδα ὕλην. Δὲν διαφωνοῦσιν ἀμφοτέρως μόνον οἱ Ἰταλοὶ ἰατροὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, οἱ πλεῖστοι καὶ ἔγκριτοι μάλιστα διαφόρων ἄλλων ἐθνῶν ἰατροί, ἐν οἷς οἱ Γερμανοὶ Reuter καὶ Hunger, οἱ Ἄγγλοι Gregory καὶ Ceely καὶ ὁ Γερμανο-Ρῶσος Thiele προτιμῶσι τὸν δι' ἀνθρωπίνης λέμφης δαμαλισμόν. Ὅταν δὲ ἀπεδείχθη ὅτι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς τελευταίας ταύτης μεθόδου μετεδόθησαν μέν, ἐν ὀλίγαις ἀληθῶς περιστάσεσιν, σοβαρὰ νοσήματα ὡς ἡ σύφιλις κτλ. ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον, ἀπεδόθη δὲ ὑπό τινων εἰς τὸν δαμαλισμὸν ἐν γένει ἡ ἐξασθένησις διαδοχικῶν νεωτέρων γενεῶν, ὡς καὶ ἡ αὔξησις τῆς θνησιμότητος κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν (αἱ τελευταῖαι δύο αἰτιάσεις χρήζουσιν ἔτι ἀποδείξεως), ἡ καταφορὰ κατὰ τοῦ δαμαλισμοῦ ἐν γένει ἐκορυφώθη. Ἔκτοτε βλέπομεν τοὺς ἰατροὺς τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν διῃρημένους, τοὺς μὲν παραδεχομένους τοὺς δὲ ἀποκρούοντας ἐντελῶς τὸν ὑποχρεωτικὸν δαμαλισμόν. Εὐτυχῶς μόνον ἡ Ἑλλὰς ἐξαιρεῖται τοῦ κανόνος τούτου, καθότι οἱ ἰατροὶ αὐτῆς ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ πεισθῶσι κατὰ τὴν τελευταίαν φθοροποιὸν ἐπιδημίαν τῆς εὐλογίας περὶ τῆς ἀναμφιβόλου ἀξίας

της εὐεργετικῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Jenner. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πάλη βαθμηδὸν παρωξύνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπὸ δεκαετίας οἱ κατὰ τῆς δαμαλίδος πατριῶται καὶ συνάδελφοι ἡμῶν ἐξακολουθοῦσιν ἐπιδιώκοντες τὴν διὰ τοῦ γερμανικοῦ κοινοβουλίου κατάργησιν τοῦ ὑποχρεωτικοῦ δαμαλισμοῦ. Δὲν ἠρκέσθησαν δὲ εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τῷ 1883 ἐν τῷ ἐν Βέρνῃ τῆς Ἑλβετίας διεθνεῖ συνεδρίῳ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποβάλωσι τὴν αἴτησιν των ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Ἀρχικαγγελάριον πρίγκηπα Βίσμαρκ. Συνεπείᾳ δὲ τῶν διαβημάτων τούτων τὸ κοινοβούλιον παρεδέχθη τὸν σχηματισμὸν πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ βουλευτῶν, ἰατρῶν καὶ ἰατρικῶν ἐπισημοτήτων τοῦ Βερολίνου, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος καὶ τρεῖς τῶν μᾶλλον ἐνθέρμων ἀντιπάλων τοῦ δαμαλισμοῦ. Μετὰ ἀρκετὰς σκέψεις ἡ ἐπιτροπὴ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ Reichstag ὅτι συμφέρει νὰ διατηρῆται ὁ ὑποχρεωτικὸς δαμαλισμὸς ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ν' ἀντικατασταθῇ ἡ ἀνθρωπίνη δαμαλὶς διὰ τῆς ζωϊκῆς. Συζητηθήσεται ἑπομένως προσεχῶς ἡ γνώμη αὕτη τῆς ἐπιτροπῆς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, φρονῶ δὲ ὅτι τὸ κοινοβούλιον θὰ ἐπιψηφίσῃ αὐτήν, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβῇ τὸ ἐναντίον, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ζωϊκῆς δαμαλίδος δὲν εἶναι πάντῃ ἀκίνδυνος ἰδίᾳ μάλιστα ὡς ἐκ τῶν οὐχὶ τόσον σπανίως ἐπιγιγνομένων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκτεταμένων πυρετογενῶν ἐρυσιπελάτων, ἅτινα καὶ εἰς θάνατον ἐνίοτε ἀπολήγουσιν.

Μετὰ τ' ἀνωτέρω, καὶ μάλιστα ἀφοῦ οὐδὲν ἐπείγει μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν, φρονοῦμεν ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀναμένωμεν τὴν ὁριστικὴν ἀπόφασιν τοῦ κοινοβουλίου ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος καὶ ἐν καταφατικῇ μὲν περιπτώσει νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐὰν συμφέρῃ κατὰ τὸ παρὸν ἡ παρ' ἡμῶν σύστασις ἐργοστασίου δαμαλίδος. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν διστάζω πάντως νὰ ἐκφέρω ἀπὸ τοῦδε ἐναντίαν γνώμην, διότι πρὶν ἢ συστηθῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι τοιοῦτον ἐργοστάσιον δέον νὰ προπαρασκευασθῇ τὸ ἀπαιτούμενον εἰδικὸν ἰατρικὸν προσωπικὸν ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἰδοὺ ἡ περὶ τούτου γνώμη τοῦ ἐν Weimar ἰατροῦ Pfeiffer, μυστικοῦ ἰατρο-συμβούλου καὶ προέδρου τοῦ ἐκεῖ δημοσίου ἐργοστασίου δαμαλίδος. «Συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν κ. δαμαλιστῶν ἰατρῶν (Impfärzte, médecins-Vaccinateurs) L. Voigt καὶ Piza ἐν Ἀμβούργῳ, Riesel ἐν Ἅλλῃ Wiedenmann ἐν Στουττγάρτῃ καὶ Feiler ἐν Βερολίνῳ πρεσβεύω ὅτι ἡ ἀξία τῆς ἐμβολιαστικῆς μεθόδου τοῦ Jenner διὰ τῆς ἀνθρωπίνης μόνον δαμαλίδος ἢ διὰ τοιαύτης μεμιγμένης μετὰ γλυκερίνης ὡς καὶ ἡ διὰ ζωϊκῆς δαμαλίδος εἶναι ἡ *αὐτή*, μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ ἐξάσκησις αὐτῶν δέον νὰ ἐνεργῆται ὑπὸ ἐμπείρων καὶ εὐσυνειδήτων ἰατρο-δαμαλιστῶν (. . . vorausgesetzt, dass die Technik in geschulten und gewissenhaften Händen ruht).»

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐξακολουθεῖ περαιτέρω «δέον νὰ ἐπιτηρῆται ἡ ἐκ-

παίδευσις τῶν δαμαλιστῶν ἰατρῶν ὡς καὶ ὁ διορισμὸς αὐτῶν.» (... such hat der Staat die Ausbildung und Anstellung der Impfärzte zu überwachen). Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ Jenner (Varieties and modifications of the vaccine pustule pag. 13) καὶ ἕτεροί τινες.

Εἶτα δέον νὰ ἐρευνηθῇ ἀκριβῶς ἐὰν ἡ προμήθεια καταλλήλων μόσχων πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος ὕλης δὲν παρουσιάζει δυσχερείας· ἔτι μᾶλλον δὲ ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι λίαν δαπανηρά.

Σημειωτέον ὅτι ἡ τῶν Μεδιολάνων δεδοκιμασμένη πρὸς δαμαλισμὸν ὡς κατάλληλος δαμαλὶς ὕλη, ἧς μεγάλην νῦν ποιεῖται χρῆσιν καὶ ἡ Γερμανία, τιμᾶται πρὸς δαμαλισμὸν 20 ἀτόμων τρία περίπου φράγκα, ἤτοι δι' ἕκαστον ἄτομον 15 περίπου λεπτά. Ὁ δὲ φαρμακοποιὸς Santer ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας πωλεῖ ἑκάστην φιάλην περιέχουσαν ἐκ τῆς αὐτῆς δαμαλίδος ὕλης ποσότητα ἱκανὴν ὅπως δαμαλισθῶσι 40—50 ἄτομα ἀντὶ 25 φράγκων, ἤτοι 50 λεπτὰ δι' ἕκαστον ἄτομον. Φρονοῦμεν ὅτι ἀπέναντι τοιαύτης εὐτελοῦς τιμῆς δὲν συμφέρει ἡμῖν νὰ συστηθῇ ἀπὸ τοῦδε κατάστημα πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος ὕλης ἐν Ἑλλάδι.

Κάλλιον νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῆς πείρας ἄλλων ἢ νὰ ἀποκτήσωμεν τοιαύτην ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Σχετικῶς πρὸς τὸ ἀρνητικὸν συμπέρασμα ὅπερ διατυπόνω ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς κυβερνητικῆς προθέσεως τῆς ἀφορώσης τὴν σύστασιν εἰδικοῦ καταστήματος πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος ἐν Ἑλλάδι, νομίζω πρέπον νὰ θίξω πρωτοβούλως ἕτερόν τι ἀντικείμενον τῆς δημοσίου ὑγείας, ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πλέον κατεπεῖγον.

Προκειμένου περὶ τοῦ ἀγαθοῦ σκοποῦ τῆς ὅσον ἔνεστι βελτιώσεως τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν ἐν αἷς διατελοῦμεν καὶ ἔστω ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπαπειλεῖται σήμερον ὅπως ἅπαντα τὰ μέχρι τοῦδε μὴ προσβληθέντα ὑπὸ τῆς ἀσιατικῆς χολέρας ἐπίλοιπα κράτη τῆς Εὐρώπης, θεωρῶ σκόπιμον νὰ ἐπιστήσωσιν αἱ ἁρμόδιαι τὴν προσοχήν των ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσβολῆς τῆς μάστιγος ταύτης τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν λανθάνει οὐδένα ὅτι ἀπὸ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος καὶ ἔκτοτε ἀκολουθοῦμεν ἐναγωνίως τὴν πορείαν τῆς νόσου ταύτης, ἥτις ὡς φοβερὸν ξίφος κρεμάμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν ἔστειλεν ἐν Αἰγύπτῳ μόνον 30,000 περίπου ψυχὰς εἰς τὸν τάφον.

Δύο τινὰ ὡς τὰ μᾶλλον προφυλακτικὰ κατὰ τῆς ἰνδικῆς χολέρας μέσα παραδέχεται ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη, εἰσὶν

Α'. Τὴν σχετικὴν ἀπομόνωσιν τῶν χολερώντων καὶ τῶν ὑπόπτων τῆς νόσου, καὶ

Β'. Τὴν καθαριότητα ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ.

Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον ὅρον παρουσιάζεται ὡς κατεπείγουσα ἀνάγκη ἡ παρεμπόδισις τῆς εἰσβολῆς τῆς νόσου ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, οὐχὶ διὰ

τῶν συνήθων λοιμοκαθαρτηρίων, ἅτινα θεωροῦνται τὴν σήμερον γενικῶς σχεδὸν ὡς τόσον ἀνωφελῆ ὅσον καὶ καταθλιπτικὰ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς προπύργια κατὰ τῆς χολέρας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ κατ' ἰδίαν ἰατρικῆς ἐξετάσεως ἑκάστου τῶν ἐκ μεμολυσμένων ἢ ὑπόπτων μερῶν εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης προσερχομένων ταξειδιωτῶν. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν προσερχομένων ἐκ μὴ ἐπιχολέρων καὶ μὴ ὑπόπτων τόπων δὲν φέρουσιν οὐδόλως συμπτώματα πρόδρομικὰ τῆς νόσου δύνανται νὰ ἐλευθεροκοινωνήσωσιν ἢ καὶ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς ὀλιγοήμερον ἐπιτηρητικὴν κάθαρσιν, οἱ δὲ ὁπωσδήποτε πάσχοντες ἢ ὕποπτοι, πρέπει νὰ ἀπομονωθῶσιν ἐν παραπήγμασιν ἢ σκηναῖς καὶ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν δέουσαν ἀπομόλυνσιν. Ἐν περιπτώσει δὲ ἐν ᾗ δὲν τελεσφοροῦσι τὰ μέτρα ταῦτα τῆς γενικῆς προφυλάξεως χώρας τινὸς καὶ ἐν ᾗ μολαταῦτα ἡ νόσος εἰσβάλλει εἰς αὐτήν, δέον ἡ ἀρχὴ νὰ καταφύγῃ δραστηρίως εἰς τὰ τῆς μερικῆς προφυλάξεως. Ἅμα τῇ ἐμφανίσει ἔν τινι πόλει τοῦ πρώτου χολερικοῦ κρούσματος ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀπομονοῦται ὁ οἶκος ἐν ᾧ συμβαίνει τοῦτο καὶ νὰ τοποθετηθῇ ὁ χολερῶν ἢ ὁ ὕποπτος τῆς νόσου ἢ καὶ τὸ πτῶμα εἰς παραπήγματα ἀλλήλων χωρισμένα ἢ καὶ καθ' ὡρισμένας ὥρας τοῦ ἔτους εἰς σκηνάς. Εἶτα ἐνεργεῖται ἡ ἀπομόλυνσις τοῦ οἴκου μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένων πραγμάτων ὅπως καὶ ἡ τῶν ἀποπάτων. Ἐπὶ τῆς καταλλήλου ἐκτελέσεως τοῦ σπουδαίου ἔργου τούτου ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀγρυπνῶσιν οἱ ἁρμόδιοι ἰατροὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Οὕτω πως ἐπέτυχα ἐγὼ αὐτὸς νὰ περιορίσω μικρὰν ἐπιδημίαν χολέρας ἐν Δήλῳ κατὰ τὸ ἔτος 1865. Κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ σπινθὴρ σβέννυται εὐκολώτερα ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ νόσος μολαταῦτα ἀναπτύσσεται ἐπιδημικῶς, ἡ ἀνάγκη τῆς εἰρημένης ἀπομονώσεως μένει ἡ αὐτή. Ἑπομένως ἡ ἀρχὴ πόλεώς τινος ἀπειλουμένης ὑπὸ τῆς χολέρας ὀφείλει ἐγκαίρως, ἤγουν πρὸ τῆς εἰσβολῆς αὐτῆς νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς παραπήγματος διὰ τοὺς χολερῶντας, ἑτέρου διὰ τοὺς ὑπόπτους τῆς νόσου καὶ τρίτου εἰσέτι μικροτέρου δυναμένου νὰ χρησιμεύσῃ ὡς νεκροθάλαμος.

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ζήτημα τὸ τῆς καθαριότητος ἐν ᾗ ἔγκειται κατὰ τὴν γνώμην τῶν διασημοτέρων χολερολόγων ὡς λ. χ. τῶν Cunningham, Pettenkofer, Pasteur, Koch καὶ ἄλλων κατὰ πρῶτον λόγον ἡ προφυλακτικὴ κατὰ τῆς χολέρας ἰσχύς, συσταίνεται ὁμοφώνως ἡ καθαριότης τῶν πλατειῶν, τῶν ὁδῶν, τῶν αὐλῶν, ὡς καὶ ἡ συχνὴ κένωσις καὶ ἀπομόλυνσις τῶν ὑπονόμων καὶ ἀποπάτων.

Εἶναι εὐχῆς ἔργον νὰ πραγματοποιηθῇ αὕτη καὶ ἐνταῦθα καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ μάλιστα μετὰ περισσοτέρου ἀποτελέσματος παρ' ὅ,τι παρατηρεῖται εἰς τὰ δημόσια οὐρητήρια τὰ τοποθετημένα λ. χ. ἐπὶ τῆς

ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας, ἐν τῷ πρὸ τῶν ἀνακτόρων κήπῳ, ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρᾳ τῆς ὁδοῦ Βουλῆς, καὶ εἰς τὴν γωνίαν ἔναντι τοῦ συλλόγου ἡμῶν.

Ἐὰν ἦναι ἀληθές, ὅτι τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν πάσχει πληθώραν χρημάτων, ἐρωτῶ τί εἶναι συμφερότερον νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ὅσον δυνάμεθα τὸν κίνδυνον τῆς χολέρας ἢ νὰ συστήσωμεν κατάστημα πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος, ἣν δυνάμεθα πᾶσαν στιγμὴν νὰ προμηθευθῶμεν εὐκόλως καὶ οὐ στεροῦνται εἴτε τι κράτη παλαιότερα καὶ μεγαλείτερα τῆς Ἑλλάδος;

Περαίνοντες λέγομεν ὅτι, ἂν καὶ θεωροῦμεν ἀφ' ἑνὸς τὸ περὶ κινίνης ζήτημα ὡς παραβλάπτον κεκτημένα δικαιώματα, δηλαδὴ τὰ τῶν φαρμακοποιῶν, καὶ ἐκτὸς τούτου ὡς μὴ ἔχον οὐσιώδη σχέσιν μετὰ τῆς δημοσίου ὑγείας καὶ συνεπῶς ὡς μὴ συζητητέον, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ περὶ συστάσεως δημοσίου καταστήματος πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος ὡς πρόωρον, οὐχ' ἧττον δὲν ἀμφιβάλλομεν περὶ τῆς πατρικῆς ἐν ταῖς προκειμέναις περιστάσεσι τῆς Σ. κυβερνήσεως ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἐν γένει συμφερόντων μερίμνης. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἀμφιβάλλομεν ἐπίσης περὶ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τῆς κυβερνήσεως νὰ ἀφήσῃ καὶ ἐφέτος παραπονουμένην μίαν πλείονος συμπαθείας ἀξίαν μερίδα τοῦ ἔθνους, τοὺς συνταξιούχους δηλαδή, ὧν ἀποτελοῦμεν καὶ ἡμεῖς μέρος, καὶ δι' οὓς ἐπομένως ἰδιαζόντως ἐνδιαφερόμεθα.

Ἀθῆναι τῇ 29 Δεκεμβρίου 1884.

Βερνάρδος Ὄρνσταϊν

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ Α. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

Ο ΘΕΟΜΠΑΙΧΤΗΣ

Ὁ Θεομπαίχτης κάνει ἔργο του τὴ θρησκεία. Ἐκμεταλλεύεται τὸν Οὐρανό, διὰ νὰ ζήσῃ στὴ Γῆ. Τὰ λόγια του πνένε φόβον Θεοῦ. Προσέχει αὐστηρὰ στὲς νέες ἰδέες μὴν ἔχουν τίποτε ἀντιθρησκευτικὸ ἢ ἀλλόθρησκο· καὶ ὅταν δὲν τὸ εὕρῃ, τὸ πλάθει. Καὶ εἶν' ἐκεῖνο ἕνα πὶ ἀξιοζητούμενο δι' αὐτόν, ἐπειδὴ τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ κατηγορήσῃ τὸν νεοτεριστὴν ὡς ἄθρησκον, καὶ μ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον νὰ δείξῃ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ θεῖα.

Ἔτσι, ἂν ἦναι τοκογλύφος ρίχνει πέπλον παχυλὸν ἀπάνου στὰ στραγγουλήσματα ποῦ κάνει στοὺς ὀφειλέτας του. Ἂν ἦναι τραπεζορρίχτης, ξαναποχτᾷ ἐμπιστοσύνην καὶ νέα κεφάλαια παρακαταθήκης. Ἂν κερ-

δασκοπῇ ἀπάνου στὰς ψήφους τῶν χυδαίων, ἀποχτᾷ ὑπόληψιν μέσα στὸν ἄλλο, γίνεται κομματάρχης καὶ λαβαίνει θέσιν σπουδαίου ἀνθρώπου εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ὁ Θεομπαίχτης ἐπιθυμεῖ νὰ προβκίνουνε κάθε τόπο νεοτερισταὶ καὶ ἀλλόθρησκοι στὴν κοινωνίαν· ἐπειδὴ τοῦ δίνουνε δουλειὰ καὶ ὠφέλειες.

Εἶναι ὁ Θεομπαίχτης φρόνιμος ἄνθρωπος.

Ἀποφεύγει τοὺς θορύβους καὶ τὲς συζήτησες· καὶ εὐχαριστεῖται μόνον εἰς τὴν ἐν ἀσφαλείᾳ διαβολὴν καὶ συκοφαντίαν.

Ἄλλως ἐντυπώνεται βαθέως εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν, καὶ τὴν ἀψηφησίαν τῶν παλαιῶν ἐθίμων. Εἶναι ταχτικὸς εἰς τὴν ἐκκλησίατου· καὶ δὲν λείπει ἀπὸ κανένα ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου.

Ὁ Θεομπαίχτης πασχίζει νὰ συσταίνεται, καὶ πραγματικῶς συσταίνεται, κοντὰ στοὺς ἀνήξερους, διὰ τοῦ εἰσδύοντος πονηροῦ ἐξωτερικοῦτου· ἀλλ' εἶναι ἀποτρόπαιος ἄνθρωπος καὶ κάθε νοήμων καὶ τίμιος συμπολίτηστου, τόνε συχαίνεται καὶ τὸν ἀποφεύγει. Οἱ μόνοι ἀνόητοι τὸν ὑπολήπτονται, καὶ ἐκεῖνοι εἶναι τὰ μπαίγνιατου, καί, στὴν περίσταση, τὰ θύματά του.

Ο ΑΓΝΩΜΟΣ *

Ὁ ἄγνωμος δὲν ἔχει γνώμη δικήτου, ἀλλὰ δέχεται καὶ ἀντανακλᾷ, διὰ μίαν στιγμήν, τὰς γνώμας τῶν ἄλλων, κατὰ ποῦ τοῦ παρουσιάζονται.

Ὁ ἄγνωμος εἶναι ἄλλος καθρέφτης. Ἐλλείπης καὶ τοῦτος ἀπὸ ἰδικήν του εἰκόνα—γνώμην. δέχεται τὴν εἰκόνα—γνώμην κάθε ἄλλου, καὶ τὴν ἀφίνει εὐθὺς μόλις ὁ γνωματεύσας λείψῃ ἀπ' ἐμπρόςτου, διὰ νὰ δεχθῇ ἄλλην ἄλλου προσερχομένου.

Πραγματικῶς ὁ τοιοῦτος, εὑρισκόμενος μὲ δημοκράτην, θέλει καὶ αὐτὸς δημοκρατίαν, ὡς μόνην συντείνουσαν εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας. Ὁμιλῶντας μὲ βασιλικόν, λέγει τὴν βασιλείαν μόνην εἰκόνα τῆς Θεότητος εἰς τὸν Κόσμον, καὶ φρίττει διὰ τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὰ ἄτοπα εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται αἴτιος ἡ δημοκρατία. Συμφωνεῖ πληρέστατα ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας, μὲ ὅποιον εἶναι θιασώτης ταύτης· Καὶ 'βρίσκεις χρειαζόμενον *εἰς τὰς περιστάσεις μας* τὸν δεσποτισμόν, μὲ τὸν δεσποτικὸν ὁποῦ του παρακάθεται.

Συνομιλῶντας μὲ θρῆσκον, προσθέτει καὶ αὐτὸς τὸ «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου». Καὶ μὲ τὸν ὑλιστὴν εὐθὺς ἔπειτα ἐκφράζει καὶ αὐτὸς ἀμφιβολίας· «καί, ποιὸς ἠξέρει!... ἄδηλα καὶ ἀβέβαια πάντα.»

Συμβαίνει κάποτε νὰ 'βρεθῇ ἀνάμεσα σὲ δύο ποῦ διαφωνοῦνε. Κακὸ μεγάλο! Μὰ τότε ὁ φοβερώτερος τῶν δύο, σκεπάζει πρὸς στιγμὴν τὸν

* Ὄχι ὁ ἀγνώμων.

ἀντίπαλόν του εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγνώμου. Ἀλλὰ μόλις λείψει ὁ νικητής ἐκεῖνος, μένει τότε πλέον εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ἀγνώμου ἡ γνώμη τοῦ μείναντος ἐπὶ τόπου, πρώην ἀθετημένου!...

Κάνοντας ἔτσι ὁ ἄγνωμος, δὲν εἶναι, ὡς ἤθελε ὑποτεθεῖ οὔτε ὑποκριτής, οὔτε κόλακας. Εἶναι μόνον ἄγνωμος. Εἶναι ἔδαφος ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἀπερνᾷ ὁ ἴσκιος τοῦ κάθε διαβάτη, καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ μεγαλήτερος ἴσκιος σκεπάζει τὸν μικρότερον· ἀλλά, μόλις λείψει ὁ μεγαλήτερος, μένει τοῦ μικρότερου ὁ ἴσκιος.

Ὁ ἄγνωμος ἔπρεπε νὰ μὴν ἔχῃ ψῆφον.

Ο ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ

Ὁ ἀντιρρητικὸς στέκει καὶ σ' ἀκούει προσεχτικά, καὶ γυρεύει νὰ εὕρῃ στὰ λεγόμενά σου κάτι, διὰ νὰ ἀντειπῇ. Ἂν δὲν εὕρῃ τίποτε ἀντιρρήσιμο..... αἴ, τί νὰ γένῃ! Ἂν ὅμως εὕρῃ, ἀρχίζει εὐθὺς τὴν ἀντίρρησι. Μὰ τότε μὴν ἐλπίσῃς νὰν τόνε πείσῃς· ἐπειδή, τὸ νὰ πεισθῇ, ἤθελ' εἶναι τὸ νὰ χάσῃ τὸ ηὕρεμάτου.

Προφασίζεται κάποτε τὴν ἀντίρρησίν του λέγοντας ὅτι ἀγαπάει τὴ σωστότητα, καὶ ὅτι χάριν τῆς σωστότητος θέλει κάθε πρᾶγμα στὸν τόπο του· καὶ χάριν τῆς ἀκριβείας ἀντιλέγει. Καὶ δὲν ὑποψιάζεται διόλου νὰ ἦναι ἡ φύση μᾶλλον ὁποῦ τόνε σπρώχνει στὴν ἀντίρρηση.

Συμβαίνει δέ, καὶ τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον, ὁποῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναντιρρήσεως σωματοῦται, καὶ 'περνάει στὰς πράξεις, εἰς τὴν πραγματικὴν ζωήν· Ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα, ὁποῖον καὶ ἂν ἦναι, διευθύνει πάντατε καὶ διαθέτει τὰ ἔργα, ἐντυπώνοντας τὸν χαρακτῆράτου εἰς αὐτά. Ἔτσι, τίποτε παράξενο ἂν ὁ ἀντιρρητικὸς βάνεται καὶ μὲ τὰς πράξεις του εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν λοιπὴν κοινωνίαν, μὲ τὴν ὁποίαν διαφωνεῖ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κάπως ἀπομακρύνεται, δυσαρεστεῖται, θλίβεται, καὶ τέλος δυστυχεῖ. Ἐπειδὴ ἡ συστηματικὴ ἀντίρρηση, φυσικῷ τῷ λόγῳ φέρνει τὴν ἀπόθησιν καὶ συχνὰ καὶ τὴν ἀντιπάθειαν.

Εἰς τούτην του τὴν τελευταίαν φάσιν ὁ ἀντιρρητικὸς ὁμοιάζει πολὺ τὸν ἰδιότροπον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ καθαυτὸ ἰδιότροπος. Ὁ ἰδιότροπος ἠμπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἦναι διόλου ἀντιρρητικός.

Ὁ ἐκ συστήματος ἀντιρρητικός, ἂν δὲν ἔχῃ ἄλλα προτερήματα τὰ ὁποῖα νὰ ἀντιζυγίζουνε τὰ ἐλαττώματους καταντᾷ ἀνυπόφερτος σὲ κάθε ὁποιανδήποτε ὁμήγυριν ἀνθρώπων.

Τὸ ν' ἀφίνωμε ἀναπόκριτες κάποιες ουτιδανότητες, εἶναι πάντα φρόνημο. Ἂν λ.χ. ἐν μέσῳ Ἰουλίῳ 'πῇ κανεὶς ὅτι κάνει ψύχρα, δὲν θὰ ἐπαγώνεμε μὴ ὑποστηρίζοντες ἐπιμόνως τὴν κάψα. Καὶ ἂν ἄλλος ἔλεγε ὅτι

οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος ἦναι φιλοπάτριδες καὶ αὐταπάρνητοι, δὲν θὰ ἐχχνότουνε ἡ Ἑλλὰς μὴν ἐπιμένοντες νὰ δείξωμε τὴν ἐναντίαν ἀλήθειαν.

Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ φιλάργυρος ζῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χωρὶς οἰκογένειαν· καὶ τότε δὲν στερεῖ παρὰ μόνον τὸν ἑαυτόντου. Ἂν ὁ πόθοςτου διὰ τὴν προῖκα τὸν κάμῃ νὰ λάβῃ σύζυγον, τὴν στερεῖ καὶ ἀπὸ τὰ ἀναγκαιότερα· αὐτὴ ὅμως δὲν δικαιοῦται νὰ παραπονεῖται διὰ τὴν στέρηση, ἂν ἐν γνώσειτης ἐδόθηκε εἰς αὐτόν.

Τὰ παιδιάτου, ἐχτὸς ἐξαιρέσεως θὰ 'μοιάσουνε τοῦ πατέρατους, καὶ θὰν εὐχαριστοῦνται κ' ἐκεῖνα στὴ στέρηση. Ἂν κάποιοτου παιδὶ δὲ τοῦ 'μοιάσῃ ἱκανοποιεῖται ἀρκετὰ ἔπειτα ὅταν εἰς τὸν θάνατον τοῦ πατέρα του δὲν θὰ ἰδῇ ἕνα μεγάλο δυστύχημα, δὲν θὰ αἰσθανθῇ πολὺν πόνο· καὶ θὰ λησμονήσῃ τὰς ἀπεραντμένας του στερήσεις εἰς τὴν παρουσίαν σωρευμένου πλούτου.

Ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ φιλάργυρος δὲν ὑποφέρει τόσο ὅσο νομίζουμε· ἐπειδὴ ὑποφέρει θεληματικῶς καὶ εὐχαρίστως. Ὁ φιλάργυρος εἶναι ἀσκητής, καὶ ὑποφέρει κ' ἐκεῖνος εὐχαρίστως δι' ἀγάπην τοῦ πλούτου, ὅσα καὶ ὁ ἀσκητὴς δι' ἀγάπην τῆς ἁγιοσύνης.

Ἡ ἀγάπη τοῦ φιλάργυρου διὰ τὸν πλοῦτον εἶναι εἰλικρινὴς καὶ ἁγνή. Ὁ φιλάργυρος δὲν ἀγαπᾷ τὸν πλοῦτον μὲ δεύτερον ἰδιοτελῆ σκοπόν, τὸν σκοπὸν τῆς ὠφελείας ὁποῦ δίνει ὁ πλοῦτος. Τὸν ἀγαπᾷ χωρὶς ἰδιοτέλειαν καὶ αὐταπαρνήτως. Ἀγαπᾷ τὸν πλοῦτον διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ δι' αὐτὸν μόνον, παραιτούμενος ἀπὸ κάθε ὠφέλειαν προερχομένην ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἀρκούμενος εἰς τὴν μόνην ψιλὴν ἰδιοχτησίαν του. Πλατονικὴ ἀγάπη φλέγει τὸν φιλάργυρον διὰ τὰ ἀργύρια.

Ἔτσι ὁ φιλάργυρος εἶναι ἐραστὴς αὐταπάρνητος τοῦ πλούτου, καί, ἂν θέλετε, θῦμα, ἀθῷο θῦμα, μιᾶς ἰδέας, ὡς ἐκείνης τοῦ ἀσκητῆ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομίσωμε ὅτι ατὸ τρέξιμο τῆς ζωῆςτου ὁ φιλάργυρος δὲν ἔχει καὶ αὐτὸς τὲς μεγάλεςτου εὐχαρίστησες. Καὶ πρῶτον μέν, ζῇ μὲ τὴν ἰδέαντου καὶ διὰ τὴν ἰδέαντου ἐκείνην τῆς σωρεύσεως πλούτου, ἡ ὁποία τὸν εὐχαριστεῖ καὶ τὸν θέλγει ἀενάως. Ἀλλὰ καὶ παρεχτὸς τούτης τῆς κυρίας εὐχαριστήσεώςτου, ὁ φιλάργυρος ἔχει μεγάλο πανηγύρι, μεγάλη χαρά, ὅταν φίλος κάποιος τὸν καλεῖ σὲ γεῦμα, ἢ σὲ χορὸ ὅπου εἶναι buffet. Ὁ φιλάργυρος τότε τρώει! Τρώει μὲ ὄρεξη, ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπρονήστευε. Τρώει μὲ ὄρεξη, ἐπειδὴ φαγητὰ ἐκλεχτά, καὶ ἄφθανα, καὶ καλοφτιασμένα, καὶ χάρισμα!... Τρώει μὲ ὄρεξη ἐπειδὴ

στὸ σπίτιτου δὲν ἔφκε κατὲ τέτοια, καὶ δὲν ἔχει τὴ γεύσητου ἀμβλυμένη ἀπὸ τὴ μεταχείριση τῶν τοιούτων.

Ὁ φιλάργυρος σὲ τέτοιες περίστασες χαίρεται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἐπειδὴ οἰκονομεῖ τὸ σημερινὸ ἐδικότου, τρώει χάρισμα ἐκλεχτὸ ξένο, καὶ χορταίνει καὶ διὰ τ' αὔριο. Ἔτσι, περίστασες τέτοιες δι' αὐτόν, εἶναι στὸ τρέξημο τῆς ζωῆςτου ἐποχὲς χαρᾶς καὶ ἀγαλιάσεως.

Μόνη μία μεγάλη πίκρα ἡ φιλαργυρίατου τοῦ φυλάει διὰ ὕστερην, ὅταν πληρώνοντας καὶ αὐτὸς τὸ κοινὸν χρέος, εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτουτου, ὑποχρεώνεται ν' ἀποχωρισθῇ ἀπ' ὅ,τι ἔχει ἀγαπητότερο! Ν' ἀφήσῃ σὲ ἄλλους τὴν πραγμάτωσιν τῆς μονοϊδέαςτου, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμοχθοῦσε πάντοτε... νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὰ χέριατου, καὶ νὰ δώσῃ σὲ χέρια ἄλλα, ὄχι μήτε δανεικά, ἀλλὰ χαριστά!!!! ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ἐδούλευσε ὅλην του τὴν ζωήν!... τὴν ψυχήτου!... τὸν Θεόντου!... τὰ συναγμένατου!!!!

Ἆ, τότε, μὰ τότε, ὁ δύστυχὴς ὁ φιλάργυρος εἶναι ἀξιολύπητος. Κανένα ξέσχισμα καρδιᾶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ τὸ ἐδικότου. Ἐκεῖνο ποῦ διὰ κάθε ἄλλον ἄνθρωπον εἶναι διαθήκη, διὰ τὸν δυστυχῆ τὸν φιλάργυρον εἶναι καταδίκη!... Καταδίκη ποῦ τὴν ὑπαγορεύει αὐτὸς ὁ ἴδιος!... Ἀλλοίμονο, διπλοκαταδίκη!...

Ἰδοὺ ὁ φιλάργυρος. Ὁ δυστυχής, ἀρχίζει ἐλεεινός, καὶ τελειόνει ἀξιοδάκρυτος.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ὀρειχάλκινον ἀνάγλυφον Ἀθηνᾶς. — Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ὁ κ. Max Ohnefalsch — Richter δημοσιεύει ἐν τῷ *Ἑσπέρῳ* τῆς Λειψίας (τεῦχος 74, ἀριθ. 30), προκειμένου λόγου περὶ κυπριακῶν ἀρχαιοτήτων τὰ ἑξῆς ἐπισυνάπτων καὶ εἰκόνα ἣν καὶ ἡμεῖς ὄπισθεν παραθέτομεν: «Λαμπρὸν ἐπίσης εὕρημα εἶναι καὶ τὸ ὀρειχάλκινον ἀνάγλυφον τῆς *Ἀθηνᾶς*. Ἐχρησίμευεν ὡς κόσμος τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς κατόπτρου τινὸς ἢ ὡς κάλυμμα αὐτοῦ· καθ' ὃν τρόπον εὕρηται τοῦτο καὶ εἰς τὰ τυρρηνικὰ κάτοπτρα, ἅτινα θεωροῦνται ὡς ἀπομιμήσεις τῶν ἑλληνικῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ γλυπτὴ παράστασις εἶνε ἐντὸς τῆς κυκλοτεροῦς πλακὸς ἐγγεγλυμμένη. Ἐνταῦθα πρόκειται ἑλληνικὸν πρότυπον. Τοῦτο φαίνεται ἀπωλέσθη ὑπό τινος ἐπισκέπτου τοῦ λουτροῦ, ὅπερ ἀνέσκαψα παρὰ τὴν Σαλαμῖνα. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν πολεμικὴν Ἀθηνᾶν ἐξωπλισμένην καὶ τὴν περικεφαλαίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὁ δεξιὸς βραχίων εἶνε ὑψωμένος, διακάμπτεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ περιβάλλει τὸ ξυστὸν μακροῦ καὶ

ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐρειδομένου δόρατος. Ὁ ἀριστερὸς πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔξω ἐκτεινόμενος βραχίων δράττεται τῆς ἐπίσης χαμαὶ ἐπὶ τῆς γῆς στηριζομένης ἀσπίδος. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιπροπόλεμος θεὰ ἡσυχάζει ἤδη ἐκ τῆς μάχης. Μόλις κατέπαυσεν ὁ ἀγὼν καὶ ἡ κίνησις, διότι τὸ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καταπῖπτον ἀπόπτυγμα τοῦ χιτῶνος παρίσταται κινούμενον ἔτι κυματοειδῶς. Ὅλον τὸ ἔργον εἶναι ἄριστα πεπλασμένον καὶ συνενοῦν ἐν αὐτῷ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ εἴδους τούτου τῆς τέχνης. Πόσον ἐναργεῖς εἶναι αἱ γραμμαὶ καὶ οἱ τύποι, πόσον μεγαλοπρεπῶς διαφαίνεται ὑπὸ τὸν λεπτὸν χιτῶνα τὸ σῶμα, πόσον σύμμετρον καὶ σύγχρονος παρ' ὅλην τὴν καλλονὴν τόνον φυσικόν! Ὁπόσον σοβαρῶς καὶ εὐσταθῶς ἀναμένει μέσους ἐχθροὺς ἡ εἰς πόλεμον προπαρεσκευασμένη θεά! Πόσον καλῶς ἐτέθη τὸ ἀριστερὸν σκέλος πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἔσω κεκαμμένον καὶ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τοῦτο ἀριστερὰ ἡ καμπὴ τοῦ ἰσχίου πρὸς τὰ ἔξω! — Πόσον εὔρωστοι καὶ ἐν ταὐτῷ ἔχοντες τὴν ἁγνοτάτην γυναικείαν καλλονήν, φαίνονται οἱ γυμνοὶ βραχίονες χεῖρες καὶ πῆχες καὶ πόσον λεπτῶς εἶναι ἐξειργασμέναι! Μετὰ πόσης εὐφυΐας ἐξέλεξεν ὁ καλλιτέχνης τὰς βραχείας χειρίδας ἔχοντα χιτῶνα, ἵνα δύνηται ἡ θεὰ νὰ κινῇ τοὺς βραχίονας ὅπως ἐπιτήσῃ τοὺς ἐχθρούς! Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ ὄφεων περιτυλιγμένη κεφαλὴ τῆς Μεδούσης ἐπὶ τῆς ἀσπίδος! Πόσον ὡραία εἶναι ἡ κατασκευὴ αὐτῆς ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν ὑπόθεσιν! Ὁ τρόμος καὶ ἀπολίθωσις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων προξενοῦσα θέα τῆς Μεδούσης, μετηνέχθη ἐνταῦθα ἐπ' αὐτῆς τῆς Μεδούσης. Τὸ πρόσωπον διεστραμμένον, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ στόμα ἀνεῳγμένα τόσον, ὥστε φαίνεται μὲν ἡ γλῶσσα, δὲν ταράσσεται ὅμως ἡ συμμετρία καὶ ἡ ἁρμονία. Ὁποίαν δύναμιν παρίσταται διὰ τῶν γραμμῶν! Ὁπόσον ὡραῖος εἶναι ὁ ἔξωθεν στέφανος ἐλαίας περὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν περιφέρειαν τῆς κοιλοτέρας πλακός, παρασηγμένος ὡς μέλας συνδυάζων τὸ ὅλον! Ὁπόσον σκοπίμως ἐφηυρέθη καὶ ἡ εἰς ποικιλίαν χρησιμεύουσα ἐνταῦθα μακρὰ καὶ ἐξέχουσα λόγχη! — Πῶς

συνεσκευάσθη μετὰ τοῦ ἐξ ἐλαίας στεφάνου τὸ ἡμιεγειρόμενον καὶ ἡμιαφανιζόμενον βάθρον τῆς θεᾶς! — Πόσον πραγματικῶς ἀκριβὴς ἀπαιτεῖται ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐλαιῶν! Καὶ μετὰ πόσης ἐπιστημοσύνης ἀπέφυγεν ὁ καλλιτέχνης νὰ παραστήσῃ ἐνθάδε τοὺς διὰ τὸ ἀνάγλυφον μεγάλους ὄντας ὡρίμους καρποὺς τῆς ἐλαίας, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐξέλεξε καρποὺς μόλις ἐξανθήσαντας καὶ μετὰ μικρὸν ὡριμάσοντας! Δικαίως λοιπόν μοι ἔγραφεν ὁ καθηγ. Dr. Conze, ὁ διάσημος διευθυντὴς τῆς γλυπτοθήκης τῶν ἐν Βερολίνῳ Μουσείων, περὶ τοῦ εὑρήματος τούτου «Ἐπανειλημμένως καὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς παρετήρησα τὸ ἐν φωτογραφίᾳ ἀποσταλέν μοι ἀνάγλυφον τῆς Ἀθηνᾶς. — Ναί! *τοιαύτην σύνθεσιν καὶ τοιαύτην ἐκτέλεσιν τῆς ὑποθέσεως μόνον ἡ καλὴ ἑλληνικὴ τέχνη ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ.* Οἱ εὑρίσκοντες ἑλληνικὰ ἔργα ἐν Κύπρῳ, θεωροῦσι καὶ ἐκδίδουσιν αὐτὰ ὡς προϊόντα ἐξ Ἑλλάδος ἢ Ἰωνίας. Τοῦτο δὲν εἶνε ὀρθόν! — Ἡ ἡμετέρα ἄνευ περικεφαλαίας Ἀθηνᾶ, ὅπως καὶ ἡ πολεμική, εἶνε ἐπίσης καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα καλὰ ἔργα ἑλληνικῆς τέχνης προϊόντα καὶ δημιουργήματα ἐν Κύπρῳ ἐργασθέντων ἑλλήνων καλλιτεχνῶν καὶ πολλῶν μάλιστα καὶ ἐν Κύπρῳ γεννηθέντων.»

Δυστυχῶς πᾶσα ἡ περιγραφὴ τοῦ κ. Richter ἣν ἐπίτηδες ἀνεδημοσιεύσαμεν, ἔχει βάσιν σφαλεράν, διότι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο περὶ οὗ τοσοῦτον ποιεῖται λόγον εἶναι ἁπλούστατα νεώτατον ἔργον, καὶ δὴ ὡρισμένως τὸ σῆμα ὅπερ ἔφερον ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας τὰ ἐξ Ἑλλήνων τῷ 1810 ἐν Ἑπτανήσῳ συσταθέντα ἑλληνικὰ τάγματα ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἅτινα ἐπολέμησαν ἐπιτυχῶς καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ κατόπιν ἐν Σικελίᾳ καὶ Καλαβρίᾳ. Τοῦ ἑνὸς τῶν ταγμάτων τούτων *μαγγιόρος* ἦν ὁ Τσούρτζ, καὶ ἑτέρου ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὅστις καὶ κατόπιν ἐξηκολούθει φέρων τὴν περικεφαλαίαν. Ἦσαν δὲ ὁμοιομόρφως ἐνδεδυμένοι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰ ἄνδρες μὲ φουστανέλαν, περικνημῖδα, ἐρυθροῦν ἱμάτιον καὶ περικεφαλαίαν καὶ ἔφερον τὴν Ἀθηνᾶν ὡς σῆμα ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας καὶ ἐπὶ τῆς πόρπης τοῦ ἀορτῆρος κατεσκευασμένην ἐξ ὀρειχάλκου. Ἀμφότερα ταῦτα κατέχει ὁ πατήρ μου καὶ ἐξέθηκεν ἐν τῇ ἐκθέσει πέρυσι τῶν κειμηλίων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, καὶ εἶδον πάντες οἱ ἐπισκεφθέντες καὶ τὴν πόρπην καὶ τὸ σῆμα τοῦτο τῆς περικεφαλαίας περὶ οὗ τοσαῦτα γράφει ὁ κ. Richter. Περὶ τοῦ Conze οὐδὲ λόγος, διότι φωτογραφίαν ἰδὼν ὁ διακεκριμένος ἀρχαιολόγος ἔγραψεν ὅσα ἔγραψεν.

Μ. Π. Λάμπρος

Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ Κοραῆ. — Τὴν ὧδε δημοσιευομένην νῦν τὸ πρῶτον ἐπιστολὴν τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ἀνέγνων ἐν μιᾷ τῶν συνεδριῶν τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ διὰ νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ ἵνα καταφανῇ ἡ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς τοῦ ἀνδρὸς διαλάμπουσα ἀνυπόκριτος μετριοφροσύνη.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δηλαδὴ χρόνοις κυρία καὶ πρωτίστη φροντὶς τῶν καὶ τ' ἀναξιώτατα λόγου δημοσιευόντων εἶναι νὰ διασαλπίζωσιν αὐτὰ εἰς ἅπασαν εἰ δυνατὸν τὴν ὑπ' οὐρανόν· ὁ δὲ σοφώτατος ἐκεῖνος ἀνήρ, ὁ τὸν βίον ὅλον καταστρίψας εἰς μελέτας κριτικάς, τὴν διὰ πολλοῦ κόπου ὑποθησαυρισθεῖσαν παρ' αὐτοῦ πολυτιμοτάτην ὕλην λεξικοῦ ἐθεώρει ἀναξίαν ἐκδόσεως, καὶ παρεκάλει ἐν κρυπτῷ τὸν φίλον αὐτοῦ Βάμβαν νὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς ὅν τινα κρίνῃ ἐκεῖνος ἄξιον νὰ ὠφεληθῇ, καὶ νὰ τὴν ἐκδώσῃ εἰς ὄνομά του καὶ οὐχὶ ὡς ἐκείνου ἔργον.

Ὁ πρὸς ὃν ἡ ἐπιστολὴ Νεόφυτος Βάμβας διέτριβε τότε ἐν Κερκύρᾳ, διευθύνων τὸ ἱεροσπουδαστήριον καὶ διδάσκων ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ.

Θ. Ν. Φιλαδελφεύς

Ποθεινότατε φίλε!

Μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν ἀνέγνωσα τὴν τῆς 9ης Σεπτεμβρίου. Ἡ λογοπορία τῶν γραμματικῶν σου μὲ θλίβει· ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσω τὸν ὠφέλιμόν σου κόπον τοῦτον πρὶν κλείσω τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ κλεῖσις ἐπιταχύνεται κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμήν, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀσυγκρίτως πλέον ἀπὸ τὰς ψυχικὰς ἀνίας. «Ἰσχυραὶ ἐπιθυμίαι (ὡς λέγεις) ἀντικοπτόμεναι» ὄχι ἀπὸ ἄλλα χρέη, ὁποῖα ἀντικόπτουν τὰς ἰδικάς σου, ἀλλ' ἀλλ' ἀπὸ περιστάσεις ἀρρήτους. . . . Χωρὶς αὐτὰς ἤλπιζα νὰ φθάσω καὶ εἰς τὸν τέταρτον τόμον τῶν Ἀτάκτων καὶ τώρα οὐδὲ τὸν τρίτον (ἕτοιμον) εἶμαι βέβαιος νὰ ἐκδώσω. Περὶ τοῦ φυλλαδίου, «μέν' ἀτρέμας». Τὸ ἔκρινες, ὡς τὸ ἔκρινα.

Ζητῶ, φίλε, ἀπὸ σὲ τὴν τελευταίαν ταύτην χάριν.—Εὐθὺς ἀφοῦ μάθῃς τὴν τελευτὴν τῆς ὀδυνηρᾶς μου ζωῆς, νὰ φροντίσῃς νὰ σοῦ σταλθῶσιν αὐτοῦ, ὅσα χειρόγραμμένα εὑρεθῶσιν εἰς τὴν κατοικίαν μου Ἄτακτα ἢ ἄλλη ὁποιαδήποτε συνηγμένη ὕλη, σημειωμένη εἰς χωριστὰ φύλλα, ἢ εἰς τὸ περιθεώριον τοῦ Γραικιταλικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Σομαβέρα. Τὸ Λεξικὸν τοῦτο πρέπει νὰ παραδοθῇ εἰς χεῖράς του, ὡς καὶ ἄλλο συνδεμένον εἰς χαρτίον ἀτύπωτον, καὶ ἐπιγραμμένον μὲ χρυσᾶ γράμματα: "Ὕλη Λεξικοῦ. Ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι κανὲν ἄξιον ἐκδόσεως· ἠμποροῦν ὅμως νὰ χρησιμεύσωσιν, εἰς ὅντινα κρίνῃς σὺ ἄξιον νὰ ὠφεληθῇ, καὶ νὰ ἐκδώσῃ τι τελειότερον εἰς ὄνομά του, καὶ ὄχι ὡς ἐμά. Ἐξεύρεις ὅτι εἴμεθ' ἀκόμη πτωχοὶ καὶ λιμοκτονημένοι ἀπὸ παιδείαν· ὅθεν οὐδ' αἱ ψίχαι τοῦ ὀλίγου μας ἄρτου εἶναι δίκαιον νὰ ἀπορρίπτωνται. Ἔγραψα περὶ τῆς εἰς σὲ παραδόσεως καὶ πρὸς τὸν Ρώταν. Εἶναι παρὰ ταῦτα καὶ ἡ ποτὲ μελετηθεῖσα ἔκδοσις ὅλων τῶν Μυθογράφων, εἰς τὴν ὁποίαν μ' ἐβοήθησες καὶ σύ. Αὐτοὶ ὅλοι εἶναι συναθροισμένοι καὶ τοπισμένοι εἰς χάρτινον μέγα κουτίον μὲ τὰς σημ. ἢ διορθ. μου. Εἰπέ με, ἂν κρίνῃς πρακτόν, νὰ σὲ στείλω αὐτοῦ μίαν ἑκατοντάδα πρώτου καὶ δευτέρου τόμου τῶν Ἀτάκτων, διὰ νὰ δυνηθῶ κἂν νὰ ἐκδώσω τὸν τρίτον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀταξία δὲν εἶν' ὀλι-

γωτέρα τοῦ πρώτου· — τοιαύτη ὅμως ὁποία μέλλει νὰ σ' εὐχαριστήσῃ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι πολύ. Δὲν ἀπορῶ περὶ τῆς αὐτοῦ κρίσεως τῶν Γραμματικῶν σου· καὶ μὴ σὲ λυπῇ ἡ κρίσις τῶν «Ἔδοξεν αὐτοῖς». Ἔκαμες καλὰ νὰ στείλῃς τινὰς εἰς τὸν Κοντόσταυλον. Ἂν ὅλοι ἦσαν κατ' αὐτὸν ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖθεν ἔχω παχείας ἐλπίδας, ἐπειδὴ παρὰ τὴν ἀλληλοπαιδευτικὴν μέθοδον, δὲν βλέπω ἀκόμη οὐδεμίαν πρόνοιαν οὐδ' ἐπιθυμίαν συστάσεως ἑλληνικῆς παιδείας. «Ὦ μῶροι, μῶροι !» Σὺ δὲ φρόνιμε εὐδαιμόνει !

5 Νοεμβρίου 1820. Ὁ φίλος σου Ο. Ο.

Διὰ τί βραδύνεις, εὐλογημένε, τὴν διὰ τύπου ἔκδοσιν τῆς χημείας σου; ἔφθασε καὶ ὁ Χαραλάμπης σου καὶ τὰς ὁποίας ἔλαβες χρηστὰς ἐλπίδας περὶ αὐτοῦ ἐμπνέει καὶ εἰς ἐμέ.

Αἱ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδαί. — Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκις εἶπεν, ὅτι θὰ ἐκθέσῃ διὰ βραχυτάτων τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ σήμερον εὑρίσκονται αἱ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδαί. Ἡ κατάστασις αὕτη, εἶπεν, ἔχει ὅλως ἀντίθετον διεύθυνσιν τῆς πρὸ τοῦ 1880 ἐν χρήσει. Ἐπειδὴ μετὰ τὸν ἀοίδιμον Κοραῆν πάντες σχεδὸν ὅσοι ὁπωσδήποτε ἐξήταζον τὴν νέαν ἑλληνικήν, ἐφήρμοζον ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς νέας τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἣν καὶ ὁ πολὺς Κούρτιος, Corssen, Bopp, Pott, Schleicher κ.λ.π. ἐπὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ διαλεύκανσιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἡ σήμερον ὅλως καὶ ἐν τῇ ζητήσει τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἄχρηστος, ἐπεβάλλετο τότε τοῖς ἐρευνηταῖς τῶν γλωσσῶν ἐκείνων, καθ' ὅσον δὲν εἶχον γραπτὰ μνημεῖα αὐτῶν ἐξικνούμενα μέχρι τέλους, ἤτοι μέχρι τοῦ χρόνου τῆς δημιουργίας καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν τόσον πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἰαπετικῆς γλώσσης εἰς τὰς γνωστὰς συγγενεῖς ὅσον καὶ μετ' αὐτόν. Ἐνῷ τοῖς περὶ τὰ νέα ἑλληνικὰ ἀσχολουμένοις προὔκειτο ὁ θησαυρὸς τῆς παλαιᾶς καὶ μεσαιωνικῆς ἡμῶν γραμματείας, τ. ἔ. σχεδὸν συνεχὴς ἱστορικὴ παράδοσις, ἣν πρώτην ὤφειλον νὰ σπουδάσωσι, καὶ τῇ βοηθείᾳ ταύτης νὰ ζητήσωσι τὴν ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων τῆς νέας ἑλληνικῆς. Διότι ἀναμφιβόλως διὰ τῆς ἀποφάνσεως, ὅτι π. χ. τὸ *χλιώνω* ἔχει ῥίζαν *χαρ* δηλοῦσαν *καίειν*, ἢ ὅτι τὸ *φρουκάλι* ἀνάγεται εἰς ῥίζαν **prak** σημαίνουσαν *φυλάττειν* κτλ. οὐδὲν ἀπολύτως, οὔτε φθογγικὸν οὔτε τῆς κλίσεως, φαινόμενον ἐξηγεῖται. Ἐπεκράτει λοιπὸν τότε ἡ παντελὴς σχεδὸν παρὰ πᾶσι *παραμέλησις καὶ καταφρόνησις τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως* λόγῳ, ὅτι τὰ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν γραμματείᾳ εἶναι *οὕτω πολυειδῶς καὶ ποικιλοτρόπως ἐκ παντοίων ἑτερογενῶν στοιχείων ἀνάμικτα ὥστε διὰ τὴν ἐπιστήμην οὐδεμίαν τὸ παράπαν ἔχουσι σημασίαν*. Ἐξελεγχθέντος δὲ τοῦ ἀτόπου τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου διὰ παραδειγμάτων ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ὅτι δηλ. τὸ *καμώνω* αὐτὸ ἐλέγετο *καμῶν* ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ μεταγενεστέρων καὶ Βυζαντινῶν καὶ ὅτι τὸ *φρουκάλι* ἐλέγετο ἀληθῶς *φιλοκαλία, φιλοκάλιον, φιλοκάλιν, φροκάλι, φρουκάλι* κ. τ. τ., ἡ ἔρευνα μετέπεσεν ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδιν, ἤτοι *ἀπὸ τῆς παντελοῦς καταφρονήσεως τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως εἰς τὴν ὑπερβολικὴν ἐκτίμησιν αὐτῆς*. Τὴν διεύθυνσιν δὲ ταύτην ἀντιπροσωπεύουσι δύο ἄνδρες, ὧν ὁ μὲν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ἰωάννης Ψυχάρης, ὁ δὲ ἐν Γερμανίᾳ ὁ Κάρολος Krumba-

cher. Ἀμφότεροι φρονοῦσιν, ὅτι τὰ μνημεῖα τῆς γλώσσης τὰ ἤδη δημοσιευθέντα ἐξαρκοῦσιν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων τῶν περὶ τοὺς φθόγγους καὶ τὴν κλίσιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς· διὸ ὁ μὲν ἐπιχειρεῖ οὐδὲν μικρότερον ἢ διὰ τῆς βοηθείας τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν γλωσσικῶν μνημείων νὰ συγγράψῃ *ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, ὁ δὲ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰ φθογγικὰ φαινόμενα αὐτῆς καὶ νὰ ὁρίσῃ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως καὶ βαθμιαίας ἀναπτύξεως ἑκάστου αὐτῶν διὰ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τούτων.

Ἵνα τις δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ δεόντως τὴν ἀτοπίαν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὀφείλει νὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι οὐδεμιᾶς γλώσσης ἡ γραμματεία εἶναι πιστὸν ἀπεικόνισμα, ἐκμαγεῖον ἢ ἐκτύπωμα, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀληθοῦς, τῆς ζώσης καὶ λαλουμένης γλώσσης. Ἥκιστα δὲ πάντων δύναται ἡ μεσαιωνικὴ γραμματεία ἡμῶν νὰ θεωρηθῇ τοιαύτη πιστὴ εἰκὼν τοῦ λαλουμένου λόγου ἀφοῦ εἶναι φρικωδῶς ἀνάμικτος τύπων καὶ λέξεων νέων καὶ παλαιῶν καὶ πρὸς τούτοις αὐτοσχεδιασμάτων παντοίων καὶ πολλάκις ὅλως τερατωδῶν τῶν γελοίων ποιητῶν. Ἡ χρῆσις λοιπὸν τῆς παραδόσεως ταύτης εἶναι σφόδρα ἐπικίνδυνος, ἄν τις μὴ ἑκάστοτε ἠξεύρῃ νὰ διακρίνῃ καὶ διαχωρίζῃ ἐπιμελέστατα τἀρχαῖα τῶν νεωτέρων καὶ τούτων πάλιν τἀτομικὰ ἑκάστου ποιητοῦ ἢ πεζογράφου δημιουργήματα. Εἰς δὲ τὸν ἀναγκαιότατον τοῦτον ἀκριβῆ χωρισμὸν ὁ σπουδαιότατος ὁδηγὸς ἡμῶν εἶναι ἡ ζῶσα, ἡ λαλουμένη ἀνὰ πᾶσαν ἑλληνικὴν γῆν γλῶσσα. Ὥστε ἂν ἡ ἱστορικὴ παράδοσις μέλλῃ νὰ ἑρμηνεύσῃ πολλὰ φαινόμενα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνίδος, οὐχ ἧττον αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ὀφείλει νὰ βασανισθῇ καὶ καθαρισθῇ καὶ κυρωθῇ δι' αὐτῆς τῆς λαλουμένης γλώσσης. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ ἱστορικὴ παράδοσις τῆς γλώσσης ἡμῶν καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων δὲν προῆλθεν ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ μόνον ἔκ τινων νήσων καὶ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τῆς δὲ Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῶν πλείστων νήσων οὐδὲ ἓν γραπτὸν μνημεῖον γνησίου δημώδους λόγου ἔχομεν, πλὴν τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἅτινα σχεδὸν πάντα ἀνήκουσιν εἰς τὸν 19ον καὶ 18ον αἰῶνα. Ὅσοι λοιπὸν τὰ ὀλίγα καὶ μονομερῆ γραπτὰ ταῦτα μνημεῖα ὑπολαμβάνουσιν ὡς φωτογραφικὸν ἀπεικόνισμα τῆς παλαιοτέρας, μεσαιωνικῆς καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, γλώσσης διαπράττουσιν ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὸ μέγιστον σφάλμα τοῦ νὰ θεωρῶσιν ὡς γλῶσσαν τοῦ ἔθνους ὅλου τὰ ἰδιώματα ὀλίγων τινῶν τόπων.

Τοιαύτη ἐν τοῖς νῦν χρόνοις ἡ κατάστασις τῆς ἐρεύνης τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνίδος. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι αἱ μελέται αὗται διάκεινται οὕτως, καὶ ταῦτα τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡμεῖς οἵτινες ἐκ φύσεως εἴμεθα φύλακες καὶ ἐπιμεληταὶ τοῦ θησαυροῦ τούτου, οὐδὲν ἀπολύτως θέλομεν νὰ πράξωμεν. Ἐρωτηθεὶς δ' ὁ κ. Χατζιδάκης, τί προτείνει νὰ γίνῃ, ἐξέφρασε τὴν εὐχήν, ἵνα ὁ Σύλλογος δι' ὧν διαθέτει πολλῶν μέσων ἐπιμεληθῇ τοῦ ἐθνωφελεστάτου τούτου ἔργου εἴτε τὴν κυβέρνησιν πείθων, εἴτε καὶ πλουσίους ἰδιώτας, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν δαπάνην πρὸς καλλιεργίαν τῆς νέας γλώσσης ἡμῶν, ἥτις, ὡς μὴ ὤφειλε, μόνη ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ λαλουμένων γλωσσῶν διὰ τὴν ἡμετέραν ἀκηδείαν καὶ ἀφροντισίαν διατελεῖ ἄγνωστος.

ΚΑΜΜΑ

ΤΡΑΓΩΙΔΙΑ

ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΡΕΙΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ

ΠΡΟΣΩΠΑ

Συνόριξ, βρέννος τῶν Γαλατῶν
Λουέριος, βάρδος
Βένδαξ, νέος ἀρχηγός
Ἀριόβυστος, ἀρχιδρυΐδης
Φρύνιχος, ἕλλην στρατηγὸς αἰχμάλωτος
Τορμάννος, ὑπασπιστὴς τοῦ Συνόριγος
Ρόθμαρις, ἀκόλουθος τοῦ Βένδακος
Νάρβων, ἀξιωματικὸς
Κορυφαῖος τοῦ Βάρδων
Κορυφαῖος τῶν Δρυΐδῶν
Κορυφαῖος τῶν Οὐάτεων

Κάμμα, θυγάτηρ τοῦ Λουερίου
Μόϊνα τροφὸς τῆς Κάμμας
Κορυφαία τῶν Ἱερειῶν

Δρυΐδαι, Ἱέρειαι,
Βάρδοι, Οὐάτεις, Ἀξιωματικοί,
Ὁπλῖται, Λαὸς

Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Γαλατίας ἐν ἔτει 215 π. Χ.

Θεωρεῖται χειρόγραφον διὰ τὴν ἀπὸ σκηνῆς διδαχήν.

Τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος τούτου ἀναγράφει ὁ **ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ** ἐν τῷ περὶ ἀρετῆς γυναικῶν κεφαλαίῳ τῶν *ΗΘΙΚΩΝ* αὐτοῦ.

Ἦσαν ἐν Γαλατίᾳ δυνατώτατοι τῶν τετραρχῶν, καί τι καὶ κατὰ γένος προσήκοντες ἀλλήλοις, Σινάτος τε καὶ Συνόριξ. Ὧν ὁ Σινάτος γυναῖκα παρθένον ἔσχε, Κάμμαν ὄνομα, περίβλεπτον μὲν ἰδέᾳ σώματος καὶ ὥρᾳ, θαυμαζομένην δὲ μᾶλλον δι' ἀρετήν. Οὐ γὰρ μόνον σώφρων καὶ φίλανδρος, ἀλλὰ καὶ συνετὴ καὶ μεγαλόφρων, καὶ ποθεινὴ τοῖς ὑπηκόοις ἦν διαφερόντως ὑπ' εὐμενείας καὶ χρηστότητος· ἐπιφανεστέραν δ' αὐτὴν ἐποίει καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱέρειαν εἶναι, ἣν μάλιστα Γαλάται σέβουσι, περί τε πομπὰς ἀεὶ καὶ θυσίας κεκοσμημένην ὁρᾶσθαι μεγαλοπρεπῶς. Ἐρασθεὶς οὖν αὐτῆς ὁ Συνόριξ, καὶ μήτε πεῖσαι, μήτε βιάζεσθαι, ζῶντος τοῦ ἀνδρός, δυνατὸς ὤν, ἔργον εἰργάσατο δεινόν. Ἀπέκτεινε γὰρ δόλῳ τὸν Σινάτον, καὶ χρόνον οὐ πολὺν διαλιπών, ἐμνᾶτο τὴν Κάμμαν ἐν τῷ ἱερῷ ποιουμένην διατριβάς, καὶ φέρουσαν οὐκ οἰκτρῶς καὶ ταπεινῶς, ἀλλὰ θυμῷ νοῦν ἔχοντι καὶ καιρὸν περιμένοντι, τὴν τοῦ Συνόριγος παρανομίαν. Ὁ δὲ λιπαρὴς ἦν περὶ τὰς δεήσεις, καὶ λόγων ἐδόκει μὴ παντάπασιν ἀπορεῖν εὐπρέπειαν ἐχόντων, ὡς τὰ μὲν ἄλλα Σινάτου βελτίονα παρεσχηκὼς ἑαυτόν, ἀνελὼν δ' ἐκεῖνον ἔρωτι τῆς Κάμμας, μὴ δι' ἑτέραν τινὰ πονηρίαν. Ἦσαν οὖν τὸ πρῶτον ἀρνήσεις οὐκ ἄγαν ἀπηνεῖς τῆς γυναικός, εἶτα κατὰ μικρὸν ἐδόκει μαλάσσεσθαι· καὶ γὰρ οἰκεῖοι καὶ φίλοι προσέκειντο θεραπείᾳ καὶ χάριτι τοῦ Συνόριγος μέγιστον δυναμένου, πείθοντες αὐτὴν καὶ καταβιαζόμενοι, τέλος δὲ συνεχώρει, καὶ μετεπέμπετο πρὸς ἑαυτὴν ἐκεῖνον, ὡς παρὰ τῇ θεῷ τῆς συναινέσεως καὶ καταπιστώσεως γενησομένης. Ἐλθόντα δὲ δεξαμένη φιλοφρόνως, καὶ προσαγαγοῦσα τῷ βωμῷ, κατέσπεισεν ἐκ φιάλης, καὶ τὸ μὲν ἐξέπιεν αὐτή, τὸ δ' ἐκεῖνον ἐκέλευσεν· (ἦν δὲ πεφαρμαγμένον μελίκρατον) ὡς δ' εἶδε πεπωκότα, λαμπρὸν ἀνωλόλυξε, καὶ τὴν θεὸν προσκυνήσασα: «Μαρτύρομαί σε, εἶπεν, ὦ πολυτίμητε δαῖμον, ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς ἡμέρας ἐπέζησα τῷ Σινάτου φόνῳ, χρόνον τοσοῦτον οὐδὲν ἀπολαβοῦσα τοῦ βίου χρηστόν, ἀλλὰ τὴν ἐλπίδα τῆς δίκης, ἣν ἔχουσα καταβαίνω πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα· σοὶ δέ, ὦ πάντων ἀνοσιώτατε ἀνθρώπων, τάφον ἀντὶ θαλάμου καὶ γάμου παρασκευαζέτωσαν οἱ προσήκοντες». Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Γαλάτης, καὶ τοῦ φαρμάκου δρῶντος ἤδη καὶ διακινοῦντος τὸ σῶμα συναισθανόμενος, ἐπέβη μὲν ὀχήματος, ὡς σάλῳ καὶ τιναγμῷ χρησόμενος, ἐξέστη δὲ παραχρῆμα, καὶ μεταβὰς εἰς φορεῖον, ἑσπέρας ἀπέθανεν. Ἡ δὲ Κάμμα διενεγκοῦσα τὴν νύκτα, καὶ πυθομένη τέλος ἔχειν ἐκεῖνον, εὐθύμως καὶ ἱλαρῶς κατέστρεψεν.

ΚΑΜΜΑ

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀνδῆρον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Λουερίου. Ἐν τῷ βάθει φαίνονται τὰ ὄρη τῆς Βιθυνίας καὶ πέραν τοῦ ἀνδήρου ἐκτείνεται πυκνὸν δάσος. Ἀριστερᾷ εὐρὺ ἄνοιγμα πρὸς τὸν οἶκον φέρον. Δεξιᾷ βράχος ἀπότομος. Σειρὰ λίθων ἀνωμάλως τεθειμένων ὁρίζει τὴν ἄκραν τοῦ ἀνδήρου· καὶ ὄπισθεν μὲν τούτου διάδρομος, κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ τοίχου τούτου δύο κίονες ἄνισοι σχηματίζοντες τὴν εἴσοδον. Ἀριστερᾷ ἐπὶ τῆς πρώτης θέσεως ἀνάκλιντρον, τράπεζα καὶ σκίμποδες, δεξιᾷ παρὰ τὸν βράχον θρανία.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΛΟΥΕΡΙΟΣ, ΒΙΝΔΑΞ, ΡΟΘΜΑΡΙΣ

Αἰρομένης τῆς αὐλαίας φαίνεται ὁ Λουέριος παρὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ οἴκου παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς πρὸς τὰ δεξιὰ ἔξω τοῦ διαδρόμου. Φέρει τὴν χεῖρα παρὰ τὰς ὀφρῦς, ὡς ὁ θέλων ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ὅρασιν ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Μετ' ὀλίγον εἰσέρχεται ὁ Βίνδαξ ὑπὸ τοῦ Ροθμάριδος ἀκολουθούμενος.

Λουέριος

Ἀνδρεῖε Βίνδαξ, πῶς προσέρχεσαι; εἰπέ.

Βίνδαξ ἱστάμενος πρὸ τῆς εἰσόδου

Ἐνίκησα τοὺς Φρύγας καὶ ἐτρόπωσα
τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Ἄτταλον.

Λουέριος τείνων αὐτῷ τὴν χεῖρα

Λοιπὸν ὡς σὺ παρέστης, νέε νικητά!

Ρόθμαρις

Τὴν γηραιάν σου λύραν, βάρδε, ἅρμοσον
καὶ ψάλε ὕμνον τῷ γενναίῳ μαχητῇ,
δι' οὗ τὴν νίκην οἱ Γαλάται ἤραντο
πρὸς τριπλασίους πολεμήσαντες ἐχθρούς.

Λουέριος

Ὦ φίλον τέκνον τοῦ θανόντος φίλου μου,
ὑπερηφάνως σὲ ἐναγκαλίζομαι
ἐπανευρίσκων τὸν πατέρα σου ἐν σοί.
Προσόμοιος ἐκείνῳ ἀναδείκνυσαι
καὶ μετὰ δύο νίκας, δύο τρόπαια
τὴν τετραρχίαν τοῦ γενναίου σου πατρὸς
εἰς σὲ οἱ Τρόκμοι πάντες θ' ἀναθέσωσι.

Ρόθμαρις

Δὲν ἔχει μόνον τὴν ἀλκὴν τοῦ Θόρμαντος,
ἀλλὰ καὶ τοῦ Σινάτου ἔχει τὴν ὁρμήν.

Βίνδαξ

Τὸν ἀτυχῆ Σινάτον ἐπανείδομεν
παρὰ τὴν ἄκραν τῆς μεγάλης ἀγυιᾶς
καὶ ἐν δακρύοις τὸν ἐνηγκαλίσθημεν.
Ὢ, πῶς ἡ θλίψις ἔτηξεν ἐν ἀκαρεῖ
τὸν γαῦρον ἄνδρα, ὅστις εἶν' ὁ ἄριστος
τῶν Τεκτοσάγων καὶ τῶν ἄλλων Γαλατῶν.

Λουέριος

Μὴ ἀναξαίνῃς παρελθόντα τραύματα.

Βίνδαξ

Ἀλλ' εἶνε, γέρον, ἀνεπούλωτοι πληγαί.

Λουέριος

Ὁ χρόνος φεύγων θεραπεύει ἅπαντα.

Βίνδαξ

Ποῦ εἶνε ὁ Σινάτος, ὃν ἐγίνωσκον
πρὶν ἢ ἀπέλθω εἰς τὰς χώρας τῶν ἐχθρῶν;
ὁ μεγαλόφρων ἥρως τί ἐγένετο;
Ὑπὸ τὸ βάρος ἔκυψε τῆς συμφορᾶς
καὶ ὁ τετράρχης οὗτος ὅστις ἄλλοτε
τῆς χώρας πάσης ἦτο καύχημα σεμνὸν
ἐξουδενίσθη ὑπ' ἀθλίου ἄρχοντος.

Λουέριος

Σιώπα, Βίνδαξ, τὸν τετράρχην λοιδορεῖς.

Βίνδαξ

Ἰδοὺ τὸ ἔργον τοῦ αἰσχροῦ Συνόριγος,
εἰς ὃν ἡ χώρα πᾶσα κατεπίστευσε
τὸν κατὰ τοῦ Προυσίου μέγαν πόλεμον.
Ὀκτὼ παρῆλθον ὅμως μῆνες ἔκτοτε
καὶ δὲν ἐφάνη ἐν Ἀγκύρᾳ νικητής.
Τίς οἶδε τί ὑπέστη, τίνα ὄλεθρον
καὶ ποῦ διώκει τοῦτον ὁ Βιθυνικός.
Ἆ, ἕνα μόνον πόθον ἔχω σήμερον
τὴν ἧττάν του νὰ μάθω...

Λουέριος

Σίγα, πρὸς θεῶν!
Πῶς ταῦτα λέγων δὲν σκοπεῖς βαθύτερον;
πῶς, νεανίσκε, τὴν πατρίδα παροράς;
Ἀλλὰ γινώσκεις τί προώρισται ἡμῖν
ἂν ὁ Προυσίας θύση ἐπινίκια,
τίς ἐκ τῆς ἥττης θὰ προέλθη ὄλεθρος
καθ' ἅπασαν τὴν χώραν, ἧς δεσπόζομεν;

Βίνδαξ

Ἐνόσῳ ὁ Σινάτος ζῇ ἀτρόμητος
οὐδένα φόβον διατρέχει ἡ πατρίς,
διότι καὶ τὴν ἧτταν τοῦ Συνόριγος
ἂν ἐπακολουθήση κάθοδος ἐχθρῶν
ἀρκεῖ νὰ δράμη ὁ Σινάτος πάνοπλος
καὶ ν' ἀντιμετωπίση τὸν πολέμιον
διὰ νὰ τρέψη τοῦτον εἰς αἰσχρὰν φυγήν.
Ἐκεῖνος ὅμως ὅστις ἐθεοίασε
τοὺς ἐπιλέκτους ἄνδρας τῶν στρατῶν ἡμῶν
δὲν δύναται νὰ πράξη ἔργον ὅμοιον.

Λουέριος

Ὦ, ἄφες ταῦτα, μὴ ὁμίλει ἄκριτα.

Βίνδαξ

Αἴ, θὰ ἀνέλθω καὶ ἐγὼ εἰς δύναμιν
ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς
διὰ νὰ τιμωρήσω τὸν Συνόριγα.

Λουέριος

Τί λέγεις, Βίνδαξ, σὺ τοιαῦτα δυσφημεῖς;
Εἰς ῥήξεις ἐμφυλίους προαλείφεσαι
ὁπότε μέγα κινδυνεύει ἡ πατρίς;
Δὲν θέλω, τέκνον, νὰ σ' ἀκούω βλάσφημον.
Ἂν ὁ Συνόριξ διημάρτησε ποτὲ
καὶ τὸν Σινάτον δυστυχῶς ἠδίκησεν,
ἀλλ' ὅμως εἶνε πολεμήτωρ κρατερὸς
γενναῖος τὴν καρδίαν καὶ τὸ φρόνημα.

Βίνδαξ

Ἀνὴρ γενναῖος, ὅπως λέγεις, βάρδε, σύ,
δὲν ὑποκλέπτει ἀλλοτρίαν εὔκλειαν,
δὲν ἀτιμάζει τὴν πατρίδα του αἰσχρῶς,
διότι ἄλλος κατὰ τύχην πρόκειται
νὰ ἄρη νίκας καὶ νὰ στήση τρόπαια·
καὶ ὅταν βλέπω τὸν Σινάτον πάσχοντα
ἐκ τῆς τοιαύτης τοῦ προδότου ἀγωγῆς
τὸ αἷμα περισφίγγει τὴν καρδίαν μου
καὶ ἀνοσίους μενεαίνω λογισμούς.

Λουέριος

Γινώσκω, τέκνον, ποῖον μῖσος στυγερὸν
ἐλαύνει τὴν καρδίαν τοῦ Συνόριγος
κατὰ τοῦ μεγατίμου καὶ κλεινοῦ ἀνδρὸς
εἰς οὗ τὴν δόξαν ὑπεισῆλθεν ἔναγχος·
ἀλλὰ τυφλώττω ἑκουσίως μάλιστα
πρὸς τὸ συμφέρον ἀποβλέπων πάντοτε
τῆς χώρας ταύτης, ἧς ἐσμὲν οἱ κτήτορες.
Καὶ ὅταν οὕτω πράττω πρὸ πολλοῦ ἐγὼ
δὲν δίδω ἄλλῳ, Βίνδαξ, τὸ δικαίωμα
νὰ συνδαυλίζη ἔχθημα φυλετικόν.
Ἐγὼ παρ' ἄλλον πάντα συναισθάνομαι
τὴν θλῖψιν τοῦ Σινάτου ἀτυχήσαντος,
διότι εἶνε τῆς καλῆς μου θυγατρὸς
ὁ μόνος ἔρως καὶ ὁ φίλος σύζυγος.

Βίνδαξ

Πῶς εἶπας, γέρον βάρδε, μὴ παρήκουσα;
ἡ Κάμμα εἶνε τοῦ Σινάτου ἡ γυνή;

Λουέριος

Πρὸ διμηνίας μόλις τὴν ὑπάνδρευσα.

Βίνδαξ χαίρων

Ὦ πόσης, πόσης με ἐνέπλησας χαρᾶς.
Ἡ ἀγλαῶπις Κάμμα, ἣν ἠγάπησα
ὡς ἀδελφὴν ἐκ παίδων ἔγεινε γυνὴ
τοῦ μόνου φίλου, ὃν φιλῶ ἀδελφικῶς;
Ἄ, πόσον χαίρω ἐννοεῖς, Λουέριε;
Ποῦ εἶνε; νὰ τὴν ἴδω.

Λουέριος

Ἄγωμεν, ἐλθέ.

ΣΚΗΝΗ Β'.

Οἱ ἀνωτέρω, Κάμμα εἰσερχομένη περίλυπος

Βίνδαξ

Ὦ Κάμμα, χαῖρε.

Κάμμα μειδιῶσα μελαγχολικῶς.

Χαῖρε, Βίνδαξ φίλτατε.

Βίνδαξ κρατῶν τὴν Κάμμαν

Καὶ ἄλλοτ' ἐπανῆλθον νικητὴς ἐγὼ
ἀλλὰ δὲν εὗρον ὡς εὑρίσκω σήμερον
τὴν εὐφροσύνην ἀναμένουσαν ἐδῶ,
ἵνα μοὶ ἀναγγείλη ὅτι ἔγεινες
τοῦ ἀγαθοῦ Σινάτου σύζυγος καλή.

(Τῷ Λουερίῳ)

Δὲν θέλω ὕμνους, βάρδε, οὐδὲ ᾄσματα,
μὴ ἅρμοζε τὴν λύραν ἕνεκεν ἐμοῦ·
ἡ εὐτυχία τῶν καλλίστων φίλων μου
καὶ ὕμνος εἶνε καὶ βραβεῖον μοὶ ἀρκεῖ.

Κάμμα μετὰ βαθέως στεναγμοῦ

Ἡ εὐτυχία! μὴ παρῆλθεν ἄρά γε;

Βίνδαξ

Τί λέγεις, Κάμμα; πῶς; στενάζεις; κλαίεις σύ;

Κάμμα δακρύουσα

Ποῦ εἶνε ὁ Σινάτος; πῶς δὲν ἔρχεται;

Λουέριος

Τί ἔχεις; πάσχεις;

Βένδαξ

Διατί ἀνησυχεῖς;

Κάμμα μετὰ θλίψεως

Ὦ, εἴπατέ μοι ὅτι δὲν ἀπέθανε.

Λουέριος

Νὰ ἀποθάνῃ; τί, ὦ κόρη, σὲ πλανᾷ;

Κάμμα

Ἀ, πάτερ, πάτερ, ποῖον εἶδον ὄνειρον,
τὸ βλέπω ἔτι κ' ἡ ψυχή μου φρικιᾷ.

Βένδαξ

Κ' ἐπὶ τοσοῦτον τ' ὄναρ σὲ ἐτάραξεν;

Κάμμα

Ἐν μέσῳ δάσους ἐπλανώμην πάμμορος
διὰ μυρίων σκοτιαίων ἀτραπῶν,
γυμνή, ριγῶσα, μόνη, ἀνυπόδητος,
ἀνὰ πᾶν βῆμα πρὸς τοὺς λίθους πταίουσα
τοὺς πόδας ᾑμαγμένη ἐκ τῶν ἀκανθῶν
ἐχώρουν πρὸς τὰ πρόσω ἀκατάβλητος.
διωκομένη κατὰ σκέλος ἀπαυστὶ
ὑπὸ βονάσσου βρυχωμένου ἔκπαγλα.
Φρικώδεις ὄφεις, μυριάδες ἐχιδνῶν
τὸ βορβορῶδες ἔδαφος ἐχάρασσον
καὶ ἀφ' ἑκάστου δένδρου ἀπεστάλαζε
παμμέλαν αἷμα ὡς ὁ Ἅδης κελαινόν·
ὁπότ' ἐξαίφνης ὁ δρυμὸς ἀνοίγεται
κατὰ τὸ μέσον ὡς ἐξαίθρα φωταυγής
καὶ βλέπω μέγα πρὸ ἐμοῦ ἰκρίωμα
τὸ θῦμα μόνον ἀναμένον ἐπ' αὐτοῦ.
Ἀνθρώπων πλῆθος ὡς ἀγέλη σύμπυκνον
περιεκύκλου τὸ φρικτὸν ἰκρίωμα
καὶ ἀνεβόα μετ' ἀγρίας ὠρυγῆς
τοὺς μοχθηροὺς προδότας καταρώμενον.
Ἐνῷ προβαίνω φεύγουσα περιδεής
ὁ ἦχος τῶν σαλπίγγων ὁ διάτορος
ἀνὰ τὸ δάσος καὶ τὰ ὄρη ἀντηχεῖ
ὀξὺς τὸν φθόγγον ἐμποιῶν φρικίασιν·
καὶ τότε βλέπω τὸν Σινάτον μου ἐκεῖ
πρὸς τὸ ἰκρίον βαίνοντα κατάδικον·
τὸν βλέπω ἐν τῷ μέσῳ ὑψηλῆς πυρᾶς
ὠχρόν, πεπληγωμένον, ἀποθνήσκοντα.
Τὸ πλῆθος ἀνεβόα ὠρυόμενον,
αἱ σάλπιγγες ἀντήχουν φοβερώτερον
καὶ ὁ Συνόριξ ὑπεδαύλιζε τὸ πῦρ!

Λουέριος

Μὴ θλίβου, Κάμμα, ἦτο μόνον ὄνειρον
καὶ διελύθη ὡς ἠγέρθης, κόρη μου.

Κάμμα

Ναί, ὄναρ ἦτο, πλὴν τὸ βλέπω πρὸ ἐμοῦ
καὶ μὲ διώκει ἔτι τὴν δυσάμμορον!

Βένδαξ

Ὁ σύζυγός σου, Κάμμα...

Κάμμα

Βίνδαξ, λέγε, ζῇ;

Βένδαξ

Τὸν εἶδον πρὸ ὀλίγου.

Κάμμα

Ποῦ εὑρίσκεται;

Λουέριος

Ὁποῖος φόβος σὲ κατέχει ἄλογος;

Κάμμα

Δὲν εἶνε, πάτερ, ἄλογος ὁ φόβος μου·
δεινὸν κακόν, φρικῶδες θὰ συμβῇ αὐτῷ·
δὲν ἀπατῶμαι, ὤ, τὸ προαισθάνομαι!
Σύ, φίλε Βίνδαξ, ἀναζήτησον αὐτὸν
νὰ ἔλθῃ, νὰ τὸν ἴδω, σπεῦσον τάχιστα.

(Ὁ Βίνδαξ καὶ ὁ Ρόθμαρις ἐξέρχονται)

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΛΟΥΕΡΙΟΣ, ΚΑΜΜΑ.

Λουέριος

Καλή μου κόρη, πόσον σὲ ἐφόβησεν
ἡ στιγμιαία τοῦ ὀνείρου αἴσθησις·
ἀλλὰ παρῆλθε πλέον· μὴ μελαγχολᾷς.
Μειδίασον καὶ πάλιν ὅπως πρότερον,
ἐντὸς ὀλίγου ὁ Σινάτος ἔρχεται
φαιδρὸς καὶ χαίρων ὡς ἀπῆλθε πρὸ μικροῦ
νὰ ἐκσκεδάσῃ δι' ἑνὸς φιλήματος
τὴν περιβάλλουσαν τὸ πνεῦμά σου ἀχλύν.

Κάμμα

Πῶς μὲ διώκει τὸ φρικῶδες ὄνειρον!
Ἐνώπιόν μου βλέπω πάλιν τὴν πυρὰν
καὶ τὴν αὐθάδη ὄψιν τοῦ Συνόριγος.
Πῶς ἄρα εἶδον τοῦτον; διατί αὐτὸς
νὰ μοὶ ἐμπνεύσῃ τρόμον καὶ φρικίασιν;
Δὲν τὸν φοβοῦμαι καὶ τὸ εἶδε πέρυσιν
ὁπότε ἦλθεν ὡς μνηστὴρ ἐδῶ πρὸς σέ·
Ἀλλ' ὅμως φρίσσω, καὶ ἐὰν τὸν ἔβλεπον
θὰ ἐφοβούμην τώρα, ὤ, θὰ ἔτρεμον.

Λουέριος

Ἀμέλει, κόρη· ὁ Συνόριξ πολεμεῖ
πρὸς τὸν Προυσίαν κατὰ τὰ μεθόρια.
Ἀλλὰ πρὸς τί φοβεῖσαι τὸν Συνόριγα

σὺ τοῦ Σινάτου ἡ περίδοξος γυνή;
Μὴ οὗτος ἔχει δύναμιν ἐλάσσονα
τοῦ πολεμοῦντος εὐκλεῶς τοὺς Βιθυνούς;
Ἐὰν παρηγκωνίσθη ἅπαξ ἢ καὶ δίς
δὲν εἶνε μέγας ὅπως ἦτο ἄλλοτε;

Κάμμα

Ὦ, μὴ μὲ ἐπιπλήξῃς, πάτερ ἀγαθέ,
ἀλλὰ φοβοῦμαι· τί φοβοῦμαι; ἀγνοῶ·
Ζητῶ ν' ἀντλήσω ῥώμην ἐκ τῶν λόγων σου
νὰ λησμονήσω τὤναρ, δὲν τὸ κατορθῶ,
Προαίσθημα μ' ἐκτρύχει δυσαπάλλακτον·
ἂν δὲν τὸν ἴδω παρ' ἐμοὶ καθήμενον
δὲν θὰ πραΰνω τὴν ἀλγοῦσάν μου ψυχήν.
Νομίζω, πάτερ, ὅτι τὸν ἀπώλεσα·
δὲν δύναμαι ν' ἀνθέξω, πάτερ μου, πονῶ.

Λουέριος

Μὴ κλαίῃς, Κάμμα, μὴ λυπεῖσαι, σύνελθε.

Κάμμα

Ὦ, σὺ γινώσκεις ποῦ συχνάζει, ποῦ φοιτᾷ
ὁ τάλας Βίνδαξ, ὅστις ἦλθε σήμερον
δὲν θὰ τὸν εὕρῃ, εἶν' ἀδύνατον, ποτέ.

Λουέριος

Ἐγὼ νὰ σπεύσω εἰς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ.

Κάμμα

Ὦ, σπεῦσον, πάτερ, ἂν τὴν Κάμμαν ἀγαπᾷς.

(Ὁ Λουέριος ἐξέρχεται δρομαίως)

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΚΑΜΜΑ

Ἀ, τώρα ἡ ψυχή μου καθησύχασε·
θὰ τὸν ἀνεύρῃ ὁ καλός μου ὁ πατήρ
καὶ θὰ τὸν ἐπανίδω τὸν Σινάτον μου!
Φρικώδεις ὀπτασίαι, ἀφανίσθητε
μετὰ τῆς λύπης, ἣν ὑπέστην ἐξ ὑμῶν.
Θανάτου δέος, ἔρρε ἀνεπίστροφον·
καὶ σύ, βραδίστη ἀγωνία τῆς ψυχῆς,
πτερὰ λαβοῦσα εἰς τὸ χάος σβέσθητι.
Ὦ, ἄφετέ με ὅπως ἔζων εὐτυχής,
μὴ πλέον ἐν ὀνείρῳ μὲ ταράξητε·
τὴν νύκτα ταύτην ἐδοκίμασα δεινῶς
τῆς ἐκφροσύνης τὴν τραχεῖαν βάσανον.
Μακρὰν ἐμοῦ τὸ ἄλγος, ὁ ἀπελπισμὸς
ὁπόταν ἔχω τόσην ὀλβιότητα.
Ἀρκεῖ ν' ἀναπολήσω πάσας τὰς στιγμάς,
ἀφ' ἧς τὸ πρῶτον εἶδον τὸν Σινάτον μου,
διὰ νὰ σβέσω ἐν τῇ θείᾳ χαρμονῇ
καὶ τὴν σκιὰν ἀκόμη πάσης θλίψεως.
Δὲν θέλω νὰ ὀργίσω τὴν Ἀρτέμιδα
καὶ νὰ ἐκφράσω κούφως λέξιν τολμηράν,
ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν ὑπὸ τὸν ἥλιον
ὑπάρχει ἄλλος ὀλβιώτερος ἡμῶν.

(Γόνυ κλίνουσα)

Ὦ, σὺ τοῦ ἔθνους ἡ προστάτις, Ἄρτεμι,
σύ, ἥτις τόσον τοὺς πιστοὺς ὑπερφιλεῖς,
μὴ ἀφαιρέσῃς ἀφ' ἡμῶν τὴν εὔνοιαν
δι' ἧς ἐπαγιώθη ἔρως πανσθενής·
τῶν ἀγαθῶν σου δίδου τὴν δαψίλειαν
ὡς τοῦτο πράττεις μεγαλοφρόνως ἀπ' ἀρχῆς
κ' ἐγὼ εὐγνωμονοῦσα εἰς ἀντάλλαγμα
θὰ σοὶ τελέσω ἑκατόμβας ἱεράς.

(Αἴφνης ἀκούεται ὀξὺς σαλπίγγων ἦχος· ἡ Κάμμα μένει πρὸς στιγμὴν ἐννεά, εἶτα φαίνεται τεταραγμένη καὶ καθόσον αἱ σάλπιγγες ἠχοῦσιν ὁ τρόμος αὐτῆς αὐξάνει)

Θεοί! τί εἶνε τοῦτο; ἦχος σάλπιγγος;
δὲν ἀπατῶμαι· τὸν ἀκούω εὐκρινῶς,
καὶ πλησιάζει· ἀντηχεῖ διάτορος...
ὡς ὁ φρικτὸς ἐκεῖνος τοῦ ὀνείρου... ναί.

(Ἐγειρομένη)

Ὦ, δὲν τολμῶ νὰ ἴδω ἡ ταλαίπωρος·
φοβοῦμαι, τρέμω, ἐδειλίασα, ῥιγῶ,
ἀχλὺς τὰ ὄμματά μου ἀμφεκάλυψε
καὶ ὁ Σινάτος μένει πάντοτε μακράν.

(Τείνουσα τὸ οὖς)

Ὁ θόρυβος ἐν τούτοις ἐπιτείνεται...
κραυγὰς ἀκούω καὶ χαρᾶς ἀλαλαγμόν.

(Βλέπουσα πρὸς τὰ ἔξω)

Στρατὸς προβαίνει ψάλλων ἐπινίκια,
στρατὸς γενναίων, ἀπειράριθμος στρατός.

(Σκεπτομένη)

Μὴ εἶνε ἄρα ὁ στρατὸς τοῦ Βίνδακος;
Ἀλλ' ὄχι, οὗτος ἦλθε σήμερον πρωΐ.

(Ἀποροῦσα)

Λοιπὸν τίς εἶνε ὁ ἐπανερχόμενος
ἐν μέσῳ τῆς πομπείας τῆς θριαμβικῆς
μετὰ τοσαύτης ἀναιδοῦς ἐπάρσεως;

(Ἔντρομος)

Ὁποία ὑποψία γίνετ' ἐν ἐμοί!
Ἂν εἶνε ὁ Συνόριξ ὁ ἐρχόμενος;
Αὐτὸς ἐκεῖνος; ἀλλὰ εἶνε δυνατόν;

(Προκύπτουσα ἔξω)

Ὦ, τίνες εἶνε οὗτοι; δὲν εἶν' ἄγνωστοι.
Ἀναγνωρίζω... Μὴ πλανῶμαι;.. Ἀ, ἰδού...
οἱ ἐκλεκτοὶ ὁπλῖται τοῦ Συνόριγος!

(Ὀπισθοχωροῦσα)

Θεὰ προστάτις, φύλαξόν με εἶν' αὐτός!

(Κλονιζομένη)

Τί ἔχω ἡ ἀθλία; τί αἰσθάνομαι;
ὁποῖον μὲ κατέχει πλάνημα ψυχῆς
ἀνακινῆσαν φοβερῶς τὰς φρένας μου;

(Κλαίουσα)

Ὦ, τὤνειρόν μου θὰ ἐπαληθεύσῃ, φεῦ!
(Βλέπουσα περὶ αὐτὴν ὡς ἐν παραφορᾷ)
Ποῦ εἶμαι; τίς μὲ κράζει; τίς μὲ ὤθησε;
τί αἷμα εἶνε τοῦτο; ποῦ πατῶ ἐδῶ;
Ἰδοὺ τὸ δάσος.... βλέπω τὸ ἱερίωμα...
τὸ πλῆθος συνωθεῖται περὶ τὴν πυράν,
αἱ σάλπιγγες ἠχοῦσι βιαιότερον,
τὸ σκότος ἐξαπλοῦται κατὰ τὸν δρυμόν,
καὶ τοῦ ἱερέως ἔχει τὸ δυσόρφναιον
ἡ φρικαλέα τοῦ Συνόριγος μορφή.

(Ἐν ἀπελπισμῷ)

Ποῦ εἶνε ὁ Σινάτος, ὁ Σινάτος μου...

(Τείνουσα τὸ οὖς)

Βαρὺ ἀκούω βῆμα... ὁ Συνόριξ!.. ἆ!

(Πίπτει λιπόθυμος ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου)

ΣΚΗΝΗ Ε'.

ΚΑΜΜΑ, ΣΥΝΟΡΙΞ, ΤΟΡΜΑΝΝΟΣ, ΝΑΡΒΩΝ

Τορμάννος

Ἰδοὺ τὸ γέρας, ὅπερ σὲ ἀνέμενεν.

Συνόριξ

Ἐγείρου, Κάμμα, ἐπανῆλθον νικητής.

Νάρβων

Τὸν ὕπνον της, ὦ ἄρχον, μὴ ἐκταράσσε.

Συνόριξ

Κοιμᾶται ἀμερίμνως ὕπνον νήδυμον
ἡ θεία κόρη, ἣν ἠγάπησα θερμῶς,
δι' ἣν ὑπέστην ἐπαχθῆ μογήματα
καταφρονήσας καὶ δεινὰ καὶ θάνατον.
Κοιμᾶται ἀγνοοῦσα ποῖος θρίαμβος
ἐπέστεψε τὸ ἔργον τοῦ Συνόριγος,
ὁποία φήμη τὰ πτερὰ τανύσασα
κατὰ τὰ ἔθνη πέτεται μεγακλεής.
Ἀλλ' ὅταν ἀφυπνώσῃ, ποία ἔκπληξις
τὴν ἀναμένει ἐν ἀρρήτῳ ἡδονῇ.
Θὰ ἴδῃ τὸν τετράρχην παντοκράτορα
ἐν μέσῳ δόξης, ἣν ἐκτήσατο νικῶν
τὰς νίκας πάσας ἀντικαταλλάσσοντα
πρὸς ἓν καὶ μόνον βλέμμα γλυκυμείλιχον.

Τορμάννος

Ἡ εὐτυχία, Κάμμα, σοὶ προσμειδιᾷ.

Συνόριξ

Ἐγκαταλείπω ἅπαντα τὰ λάφυρα
εἰς τοὺς ἀνδρειωτάτους τῶν πολεμιστῶν.
Ἐκ τῶν τροπαίων, ἅτινα μ' ἀνήκουσι
τὴν ὥραν ταύτην οὐδ' ἐλάχιστον κρατῶ.
Εἰς σέ, ὦ Νάρβων, δίδωμι τὰ δόρατα
κ' εἰς σέ, Τορμάννε, τὰς ἀσπίδας τῶν ἐχθρῶν.
Μετάβητε ἀμφότεροι ἀγγέλλοντες
εἰς τοὺς συστρατιώτας καὶ εἰς τὸν λαόν,
ὅτι τὴν Κάμμαν μοῖραν ἐκλεξάμενος
θὰ καταστήσω σύζυγόν μου. Ἄγετε.

Νάρβων

Τὰς προσταγάς σου, ἄρχον, θ' ἀναγγείλωμεν.

(Ἐξέρχονται ἀμφότεροι)

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

ΣΥΝΟΡΙΞ, ΚΑΜΜΑ λιπόθυμος.

Συνόριξ

Ὦ γῆ παμφόρβη καὶ φωτὸς ἀναπτυχαί,
τὸ τέρμα τῶν ἀγώνων τοῦ Συνόριγος
ἡ κόρη αὕτη ἐπιστέφει εὐκλεῶς.
Ἐὰν πρὸ ἔτους ἤμην ἔτι ἄδοξος
ἀλλ' ὅμως τώρα εἶμ' ἐγὼ τῶν Γαλατῶν
ὁ μέγιστος τετράρχης καὶ πολέμαρχος.
Εὐγνωμονῶ σοι, ὦ παρθένος ἱλαρά,
διότι δὲν μ' ἐδέχθης ὡς μνηστῆρά σου
ὁπότε ἦλθον πέρυσι πρὸς σὲ αὐτός.
Τὸν λόγον ἐννοήσας ἀνεχώρησα
καὶ εἰς αἰνοὺς πολέμους ῥίψας ἐμαυτὸν
ἐπειρασάμην νὰ φανῶ ἐπάξιος
τῆς κόρης τῆς καλλίστης, ἣν ἐκτρέφ' ἡ γῆ.
Ἐγείρου πλέον νὰ μὲ ἴδῃς, Κάμμα μου...
Ἀλλὰ τί βλέπω...μὴ πλανῶμαι;..εἶν' ὠχρά...
τί ἔχεις; πάσχεις.. πῶς λοιπόν; δὲν ὑπνώττεν;
ἡ χείρ της εἶνε παγερὰ ὡς ἡ χιών.
Ὦ Κάμμα, Κάμμα!.. σὲ καλῶ.ἐγέρθητι...

Κάμμα ὡς ἀπὸ ληθάργου

Τίς εἶνε;...

(Ἀναπηδῶσα)

Ὁ Συνόριξ; σύ;

Συνόριξ

Ἐγώ.

Κάμμα ἀπομακρυνομένη

Μακράν!

Συνόριξ ἔκπληκτος

Τί λέγεις, Κάμμα;

Κάμμα ἑνοῦσα τὰς χεῖρας ἰδίᾳ

Ὦ θεοί, τὸ ὄνειρον!

Συνόριξ μειδιῶν

Τὴν ἔκπληξίν σου φιλοφρόνως συγχωρῶ,
διότι δὲν γνωρίζεις πῶς παρίσταμαι
ἐνώπιόν σου μετὰ ροῦν ἐνιαυτοῦ.
Δὲν εἶμαι ὁ Συνόριξ, ὃν ἐγίνωσκες
ἁπλοῦν τετράρχην ἄνευ κύδους καὶ τιμῶν·
ὁ ἔρως πρὸς τὴν Κάμμαν ἐνδιήλλαξε
τὸν ἄσημον ὁπλίτην εἰς πολεμιστὴν
καὶ μέγας πλέον, ἄρχων δορυκοίρανος,
ὑπερηφάνως μνᾶται ὡς παράκοιτιν
τὴν Κάμμαν τὴν ὡραίαν, ἣν ἐλάτρευσεν.

Κάμμα

Ἐὰν γινώσκῃς ὅ τι εἶνε πάγκοινον
ληρεῖς βεβαίως ἢ ἐξέστης τῶν φρενῶν.

Συνόριξ

Οὐδὲν γινώσκω.

Κάμμα

Πῶς;

Συνόριξ

Σοὶ τὸ ὁρκίζομαι.

Κάμμα

Σὺ μόνος τότε, ὦ Συνόριξ, ἀγνοεῖς
ὅτι ἀνήκω εἰς τετράρχην ἔνδοξον.

Συνόριξ ἔκφρων

Τί; πῶς; τί εἶπας; Εἶσαι... εἶσαι ὕπανδρος;

Κάμμα ὑπερηφάνως

Τοῦ ἄρχοντος Σινάτου εἶμαι ἡ γυνή.

Συνόριξ

Πῶς; σύ; σύ, Κάμμα; εἶσαι ἄλλου σύζυγος;
Ὦ δαίμονες τοῦ Ἅδου, δότε μοι ἰσχὺν
νὰ ὑπομείνω τὸ δεινὸν ἀτύχημα·
τὴν φρένα μου κρατεῖτε ἀδιάλυτον
μὴ ἐκ τῆς λύπης τὸ κρανίον ἐκραγῇ.
Ἀλλ' ὄχι, ὄχι, Κάμμα, μὲ ἐξαπατᾷς.
Ὤ, ἂν δὲν θέλῃς νὰ μὲ ἴδῃς ἔκφρονα,
ἐργάτην πάσης βλάβης, πάσης συμφορᾶς
εἰπὲ ὅτι δὲν εἶπας τὴν ἀλήθειαν,
τὸ ψεῦδος κρύψον εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς
καὶ μένε οἵα ἦσο, ὡς σ' ἀνέπλαττον.

Κάμμα

Σοὶ λέγω αὖθις ὅ τι εἶπον πρὸ μικροῦ.
Ἀνήκω τῷ Σινάτῳ· πάντα ἔμαθες.

Συνόριξ

Ἰώ μοι, φεῦ, ὁ τάλας τῶν ἐμῶν κακῶν!

Κάμμα

Σινάτε, πῶς βραδύνεις καὶ δὲν ἔρχεσαι;

Συνόριξ

Τὸν σύζυγόν σου μετ' ἀγάπης προσφωνεῖς
ἐνῷ ἐκ τῆς ὀδύνης κατατήκομαι!
Πρὸς τοῦτον μεταβαίνω· πρόσμεινον ἐδῶ
καὶ θὰ σοὶ φέρω τὸν Σινάτον πάραυτα.
Τίς τῶν δαιμόνων ἔσται μοι ἐπαρωγός;
Ποῦ εἶνε; θὰ τὸν εὕρω. Κάμμα, πρόσμεινον.

(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

Κάμμα καὶ εἶτα Μόνα

Κάμμα

Πρὸς τίνα λόγον μεταβαίνει πρὸς αὐτόν;
Ἀπῆλθε σύννους καὶ ἐπιδινούμενος
ραδιουργίας δολερὰ τεχνάσματα.
Ἐν τῇ ὀργῇ του εἶπεν ἀπειλητικῶς
κακοῦργον λόγον καὶ μανίας ἔποχον.
Μὴ θέλῃ ἄρα διὰ τῆς ἐπιβουλῆς
εἰς τὴν εἱρκτὴν νὰ ρίψῃ τὸν Σινάτον μου;

Μόϊνα

Καλή μου κόρη, πῶς σὲ βλέπω κατηφῆ;

Κάμμα

Πρὸς τὸν ἀρχιδρυΐδην σπεῦσον, Μόϊνα,
κ' εἰπὲ αὐτῷ νὰ ἔλθῃ πάραυτα ἐδῶ.

Μόϊνα

Ἡ χείρ σου τρέμει καὶ δακρύει τὤμμα σου
τίς φόβος, κόρη, τὴν ψυχήν σου κατασπᾷ;

Κάμμα

Ὁ ἔχθιστος Συνόριξ ἐπανέκαμψε
διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Σινάτον μου.

Μόϊνα

Μὴ σκέπτου παραλόγως φόβους πλάττουσα.
Εἶν' ὁ Σινάτος ἐξαρκούντως ἰσχυρὸς
καὶ δὲν τολμᾷ εὐκόλως οἷος δή ποτε
νὰ θέσῃ χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ ὡς τιμωρός.
Ἐν τούτοις μεταβαίνω εἰς τὸ τέμενος,
ἀλλ' ἔχε θάρρος, δέσποινα, καὶ μὴ φοβοῦ.

(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Η'.

Κάμμα

Ἁγνὴ θεότης, ὑψηλόφρον Ἄρτεμις,
ἡ κατοικοῦσα κατὰ μέγαν οὐρανόν,

τὸν ἐγαθὸν συμβίον διαφύλαττε
καὶ πάντας τοὺς κινδύνους ἄλεξον αὐτῷ.
Ὡς μνημονεύσω τῆς ἐννύχου ὄψεως,
ἣν δι' ὀνείρων εἶδον, ἄκουσα ῥιγῶ·
τῆς δυστυχίας βλέπω ἀνορθούμενον
τὸ φρικαλέον φάσμα πρὸ ἐμοῦ αὐτῆς
ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ στυγνοῦ Συνόριγος,
ὃν ἤμεσεν ὁ Ἅδης ἵν' ἀπαλλαγῇ.
Ὦ, διατί δὲν εὗρεν ὅπως ἕτεροι
ἐν μέσῳ μάχης, ἐν ἀγρίᾳ συμπλοκῇ
χαρίστην μοῖραν, λευγαλέον θάνατον!
Φεῦ! ἐπανῆλθε τροπαιοῦχος νικητὴς
τὸν ἔρωτά του πάντοτ' ἐνθυμούμενος
καὶ ὁ Σινάτος τώρα ἕνεκεν ἐμοῦ
θὰ δώσῃ δίκην ὡς θνητὸς πανέσχατος.
(Μετὰ μικρὰν παῦσιν)
Πλὴν τί θὰ πράξῃ; καὶ τί δύναται λοιπὸν
ὁ βέβηλος ἡλίου, ὁ βδελύκτροπος;
Εἰς τίνας σκέψεις παραλόγως μ' ἔξωθεῖ
γελοῖος φόβος ταπεινῶν τὸ φρόνημα.
(Ὑπερηφάνως)
Αἴ, ποῦ καταβιβάζω τὸν Σινάτον μου
νὰ ὑποθέτω ὅτι κρέματ' ἐπ' αὐτοῦ
ὀργὴ ἀνθρώπου, τιμωρίας πέλεκυς.
Τίς ἔχων δέκα στήθη, δέκα κεφαλὰς
μυρίας χεῖρας καὶ μυρία δόρατα
θ' ἀποτολμήσῃ νὰ προέλθῃ κατ' αὐτοῦ
χωρὶς νὰ ἔχῃ βέβαιον τὸν θάνατον!
Ὁ θρασυβρέμων τῶν δρυμώνων ἡγεμὼν
δὲν ἐκδειμαίνει ὅσον ὁ Σινάτος μου,
καὶ ἐπιλήσμων τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρὸς
ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς δέος περιέπεσα!
Συγγνώμην, ὦ Σινάτε, ἂν κ' ἐπὶ στιγμὴν
ἀπὸ τοῦ ὕψους εἰς ὃ ἤρθης ἄτρομος
ὡς ὁ γαμψώνυξ τῶν νεφῶν αἰγυπιὸς
ἐν τῇ δειλῇ ψυχῇ μου σὲ κατέρριψα
ἐκ τῆς ἀγάπης πτοηθεῖσα ὑπὲρ σοῦ!

ΣΚΗΝΗ Θ'.

ΚΑΜΜΑ, ΛΟΥΕΡΙΟΣ

Λουέριος

Τὴν πόλιν πᾶσαν περιῆλθον, κόρη μου,
πλὴν τὸν Σινάτον οὐδαμοῦ συνήντησα.

Κάμμα

Ἀμέλει, πάτερ, τώρα πλέον δὲν ζητῶ
τὸν σύζυγόν μου ὅπως καὶ τὸ πρότερον.
Ναί, θέλω νὰ τὸν βλέπω πάσας τὰς στιγμὰς
καὶ θὰ ἐπανακάμψῃ πρὸς τὸν δείλον,
ἀλλὰ συνέσχον τὴν δειλήμονα ψυχὴν
καὶ τοὺς ὀνείρους ἐκ τῆς μνήμης ἔσβεσα.

Λουέριος

Συνῆλθες, Κάμμα, ἐκ τῶν φόβων σου λοιπόν;

Κάμμα

Ἰδέ με, τρέμω πλέον!

Λουέριος

Ὄχι, εὖγε.

Κάμμα περιχαρὴς

Ἆ!

Λουέριος

Αἱ μάχαι καὶ τὰ ἔργα τοῦ Συνόριγος
ἐπανελθόντος νικητοῦ τῶν Βιθυνῶν
εἰς τὸν Σινάτον χρέος ἐπιβάλλουσι
νὰ ἐπιδείξῃ τὴν προτέραν φρόνησιν.
Ἂν ὁ Προυσίας ἔτισεν ἀντίποινα
καὶ κατὰ κράτος ἐτροπώθη σήμερον
θὰ ἀνεγείρῃ θαρραλέαν κεφαλὴν
συμμάχους ἔχων ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας
καὶ τὸν Ρωμαῖον, ὅστις ἐποφθαλμιᾷ
τὰς χώρας πάσας τὰς ὑπὸ τὸν ἥλιον.
Παλαίει ὁ Ἀννίβας ἀκατάβλητος
ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς κοινοὺς ἡμῶν ἐχθρούς,
ἀλλ' ἔχει τῆς Λιβύης τὰ στρατεύματα
καὶ θ' ἀναστείλῃ τῶν Ρωμαίων τὴν ὀφρῦν.
Ἡμεῖς ὀλίγοι πῶς θ' ἀντιπαλαίσωμεν
πρὸς πάντας τῆς Ἀσίας τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν
ἂν οἱ τετράρχαι διαστασιάζωσι
καὶ τὴν πατρίδα λησμονῶσιν ἐντελῶς!
Τῆς ὁμονοίας κῆρυξ μυριόφωνος
θὰ ἐξυμνήσω ἔνθους τὸν Συνόριγα
διὰ τὴν δόξαν, ἣν ἐκτήσατο νικῶν·
σὺ δέ, ὦ Κάμμα, κόρη φιλοπάτριδος,
ἀγάπα τὸν Σινάτον ὅσον ἐξαρκεῖ
κ' εἰς τοὺς πολέμους τοῦτον μᾶλλον ὄτρυνον
ἢ εἰς τοῦ μίσους τὴν πανέχθιστον ὁδόν.
Ὁπόταν ἐπανίδῃς τὸν Συνόριγα...

Κάμμα

Τὸν εἶδον.

Λουέριος

Πῶς, ποῦ!

Κάμμα

Ἦτο πρὸ μικροῦ ἐδῶ.

Λουέριος

Δὲν ἔδειξας δειλίαν ὅπως ἔλεγες.

Κάμμα

Ὦ, δὲν τὸ κρύπτω, ἐδειλίασα πολύ.

Λουέριος

Ἀλλ' ὅμως τώρα!

Κάμμα

Τώρα ὄχι πλέον.

Λουέριος μετὰ χαρᾶς

Ἀ!

Κάμμα

Τὰ πάντα ἤδη, πάτερ, ἐλησμόνησα
συναισθανθεῖσα τίνος εἶμαι ἡ γυνή·
καὶ ἐξ ἐκείνου τὴν ἀλκὴν ἀρύτουσα
θὰ ἐπιδείξω ἐμαυτὴν ἐρισθενῆ.

Λουέριος

Τοιαύτην θέλει νὰ σὲ βλέπῃ πάντοτε
ὁ νέος ἥρως τῶν γενναίων Γαλατῶν,
καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ σοῦ εἰς ὕστερον
τὴν εὐτυχίαν νὰ τελέσῃς τοῦ ἀνδρός.

Κάμμα

Ὑπόθες, πάτερ, ὅτι καὶ ἐγένετο,
διότι αὕτη εἶνε μόνη μου φροντίς.
Πᾶν ὅ τι βλέπω δι' αὐτοῦ αἰσθάνομαι
καὶ ἡ ζωή μου συγκεντροῦται εἰς αὐτόν·

Λουέριος

Καλὲ Συνόριξ, ἦλθες πρῶτος πρὸς ἡμᾶς!

Κάμμα

Ὦ, τίνες χῶροι δέχονται τὸ βῆμά σου,
τίς αὖρα μυροβόλος σὲ κρατεῖ μακράν;
Ἐλθέ, Σινάτε, ὦ καλέ μου σύζυγε,
τὰ ὄμματά σου ἀκορέστως ν' ἀσπασθῶ
καὶ νὰ σὲ σφίγξω ἐπὶ τῆς καρδίας μου
ὡς περισφίγγει ὁ κισσὸς τὴν αἴγειρον.

ΣΚΗΝΗ Γ.

ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΩ, ΒΙΝΔΑΞ, ΡΟΘΜΑΡΙΣ, ΒΑΡΔΟΙ
πάντες εἰσερχόμενοι περίλυποι

Λουέριος

Τί ἔχεις, Βίνδαξ, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, τί;
ὁποία θλῖψις πλημμυρεῖ τὴν ὄψιν σας;

Κάμμα

Τί κρύπτεις κατὰ φρένα βαίνων κατηφής

Λουέριος

Ὁμίλει, Βίνδαξ.

Κάμμα

Λέγε.

Λουέριος

Διατί σιγᾷς;

Κάμμα ἀδημονοῦσα

Φοβοῦμαι νὰ μαντεύσω τὴν ἀλήθειαν

Λουέριος

Τὴν γλῶσσαν λῦσον καὶ τὸ ἄγγελμα εἰπέ.

Κάμμα περίφοβος

Σιγᾷς καὶ πάλιν; εἶνε δυσοιώνιστον;

Βίνδαξ

Φεῦ! ὁ Σινάτος δὲν ὑπάρχει πλέον!

Κάμμα βάλλουσα κραυγὴν

Ἀ!

Λουέριος

Θεοί! τί λέγει;

Κάμμα ἔξαλλος

Ὁ Σινάτος μου δὲν ζῇ;

Βίνδαξ

Ὦ Κάμμα, κλαῦσον τὸν θανόντα σύζυγον
τὴν κόμην κεῖρον εἰς τιμὴν τοῦ ἀτυχοῦς
καὶ ἐν τῷ πένθει θάψον τὴν νεότητα,
τὸ θεῖον κάλλος καὶ τὴν πάγκαλον ψυχήν.

Κάμμα ἐν ἀπογνώσει

Τί λέγεις; ὁ Σινάτος; ὁ Σινάτος μου;

Βίνδαξ

Ὑπὸ τὴν χεῖρα δολοφόνου ἔπεσεν.

Κάμμα

Ὦ, τί ἀκούω!

Λουέριος

Καὶ φονεὺς αὐτοῦ τίς, τίς;

Βίνδαξ

Ὁ στυγερὸς Συνόριξ!

Κάμμα

Οἴμοι! τάλαινα!

Βίνδαξ

Ἐνῷ βραδέως ἤρχετο τὴν κέλευθον
συγχαίρων διαπύρως τοῖς πολεμισταῖς
ὁρμᾷ ἐξαίφνης κατ' αὐτοῦ ἐξόπισθεν
ὁ δόλιος Συνόριξ καὶ τὸν πλήττει τρὶς
θανατηφόρως κατὰ τὸ μεσόκρανον.
Πεσὼν χαμαὶ ὀρθοῦται καὶ στρεφόμενος
τὸν νεικεστῆρα περιβάλλεται ἀγκὰς
καὶ πάλη τότε φοβερὰ συνάπτεται
ὡς διαπάλη πάνθηρος πρὸς λέοντα.
Ἀλλ' ὁ Σινάτος, τετρωμένος, ἄοπλος,
πῶς νὰ παλαίσῃ πρὸς τὸν πάνοπλον ἐχθρόν;
Ἐν τούτοις ἔχει ἔτι, ἔχει δύναμιν
καὶ ἐν ἀνθέξει τὸν Συνόριγα κρατεῖ.

Ἱδρὼς τὸν ἕνα λούει καὶ τὸν ἕτερον
τὸ αἷμα ῥέον ὡς νασμὸς μελαναυγής·
οἱ ὀφθαλμοί των λάμπουσιν ὡς πύρδαλα,
ἀπὸ τοῦ στήθους ἡ πνοὴ ἐξέρχεται
μετ' ἀγωνίας ὡς πολύρροιζος βοὴ
καὶ κατακιλυνδοῦται ὁ μονόλιθος
ἐπὶ ἐδάφους ἐξ αἱμάτων κελαινοῦ.
Δεκάκις ὁ Συνόριξ διεξέφυγεν
ἐκ τῆς ἀγκάλης τοῦ συνέχοντος αὐτόν,
δεκάκις ὅμως πάλιν περιέπεσεν
εἰς χεῖρας τοῦ Σινάτου ἐπορούοντος·
ἀλλ' εἰς ἑκάστην δολερὰν διάδρασιν
ἐνέπηγε τὸ ξίφος μέχρι τῆς λαβῆς
ὁ δολοφόνος, ὅστις ἦτο ἄκμητος.
Αἱμάσσων ὁ Σινάτος, ἄτονος, τυφλός,
ἐστρέφετο καὶ ὥρμα, γόνυ ἔκλινεν,
ἐπανωρθοῦτο καὶ ἐσπᾶτο κατὰ γῆς.
Φεῦ, φεῦ, ὁ ἥρως πλέον δὲν ἠδύνατο
ἀσπαίρων τότε νὰ ἐγείρῃ κεφαλήν,
καὶ ὁ Συνόριξ ἄρας τὸν βραχίονα
πληγαῖς μυρίαις διετρύπησεν αὐτόν·
ὡς δὲ νὰ ἐφοβεῖτο μετὰ θάνατον
τὸ σῶμα τοῦ Σινάτου, τὸν νεκρὸν χαμαὶ
ὁ αἱμοβόρος διαρκῶς κατέκοπτεν.

Λουέριος

Ὦ, παῦσαι πλέον, Βίνδαξ, παῦσαι πρὸς Θεῶν!

Βίνδαξ εἰρωνικῶς

Καὶ τώρα, βάρδε, ψάλε τοὺς παιάνας σου

Κάμμα

Ὦ λέχη καὶ νυμφεῖα, χαίρετε λοιπὸν
τὸν πάντα ὄλβον σήμερον ἀπώλεσα

Λουέριος

Νεκρὸς ὁ ἥρως! Τί σοὶ πέπρωται, πατρίς!

Κάμμα διατρέχουσα τὴν σκηνὴν

Ποῦ εἶνε τοῦ Σινάτου οἱ σιλόδουροι
ἐνώπιόν μου νὰ σφαγῶσιν ἅπαντες;

Βίνδαξ

Οὐδεὶς ὑπάρχει· πάντες ηὐτομόλησαν
πρὸς τὸν δειχθέντα ἐν τῇ πάλῃ νικητήν.

Κάμμα ἱσταμένη ἐμβρόντητος

Οὐδεὶς ὑπάρχει; Καὶ λοιπὸν ὁ πρώτιστος
τῶν Τεκτοσάγων θὰ ταφῇ ἀκτέριστος;

Βίνδαξ

Τὰ χαῦνα πλήθη ἀπονέμουσι τιμὰς
εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἰσχύουσι
τῇ αἰωνίᾳ λήθῃ παραδίδοντα
τοὺς ἀτυχοῦντας, καίπερ ὄντας ἀγαθούς

Κάμμα ἐν ὑψίστῃ λύπῃ

Ὦ, φέρετέ μοι τον Σινάτον, ἄνθρωποι,
ν' ἀπομυζήσω τὰς πολλὰς αὐτοῦ πληγὰς
καὶ τὸν ἰὸν τοῦ ἔγχους ἀπερύουσα
νὰ ἐμφυσήσω τὴν ζωήν μου εἰς αὐτόν.

Βάρδοι, ᾄδοντες πρὸς λύραν

Ὦ Κάμμα, μὴ παῦε τοὺς θρήνους σου, κλαῦσον,
δὲν ἔχεις τὸν σύζυγον, ὃν ἀγαπᾷς·
θὰ ῥεύσ' ἡ ζωή σου ἀνάπλεως λύπης
ὡς ἄγνωστος ῥύαξ ἐν μέσῳ δρυμῶν,
ἀπώλεσας πάντα, ὦ Κάμμα.

Λουέριος

Τὰ πάντα, ναί, τὰ πάντα, κόρη δύστηνος!

Βάρδοι

Ὦ Κάμμα μὴ παῦε τοὺς θρήνους σου, κλαῦσον,
ὡραῖον τὸν εἶδες, τὸν εἶδες καλὸν
ἀλλ' ἦτο ἀνδρεῖος· ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ
δὲν εἶχεν ἐφάμιλλον ἄλλον τινὰ
καὶ ἥρως ἠνδρώθη, ὦ Κάμμα.

Βίνδαξ

Ἀνδρεῖος ἦτο, ἀλλὰ τὸν ἐφόνευσαν!

Βάρδοι

Ὦ Κάμμα, μὴ παῦε τοὺς θρήνους σου, κλαῦσον·
διότι ὁ θάνατος εὗρεν αὐτὸν
ἐν ὥρᾳ γαλήνης, μακρὰν τῶν πολέμων.
Δὲν ἔπεσ' ἐν μάχῃ πρὸς ξένους ἐχθροὺς
καὶ ἄδοξος μένει, ὦ Κάμμα.

Κάμμα ἐν παραφορᾷ

Ποτέ, ἄ, ὄχι. ὁ Σινάτος ἄδοξος;
καὶ τίς ὑπάρχει ἐνδοξότερος αὐτοῦ;

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'.

ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΩ, ΣΥΝΟΡΙΞ, ΤΟΡΜΑΝΝΟΣ
ΝΑΡΒΩΝ, ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

Συνόριξ

Ἐγώ, εἰς ὃν ἡ νίκη ἐμειδίασε
καὶ ὅστις εἶμαι μόνος βρέννος Γαλατῶν.

Κάμμα

Αἴ, δολοφόνε, φύγε, στάζεις αἵματα!

Συνόριξ, ρίπτων μάχαιραν εἰς τοὺς πόδας τῆς Κάμμας

Λαβέ, ὦ γύναι, τὴν ὀξεῖαν μάχαιραν,
δι' ἧς ἀνήκεις ἐν τῷ μέλλοντι ἐμοί.

Κάμμα αἴρουσα τὴν μάχαιραν ἣν καὶ κατασπάζεται

Ὦ τοῦ Σινάτου αἷμα πολυδάκρυτον!

Συνόριξ

Τὸ αἷμα σοὶ δωροῦμαι ὡς ἀντίφερνα
καὶ ὑπὲρ αἷσαν εἶσαι σύζυγός μου σύ.

Κάμμα

Ἐγὼ νὰ γείνω τοῦ φονέως σύζυγος;

Συνόριξ

Κύψατε πάντες οἱ Γαλάται πρὸ αὐτῆς,
λατρεύσατέ την ἴσα πρὸς τὴν Ἄρτεμιν,
ἡ Κάμμα εἶνε τοῦ Συνόριγος γυνή.

(Πάντες κλίνουσι γόνυ, πλὴν τοῦ Λουερίου καὶ τοῦ Βίνδακος)

Κάμμα ὀργίλη καὶ ἔξαλλος

Ἐγείρου, πλῆθος ἀνανδρίας ἔμπλεων,
ἡ χήρα μένω τοῦ Σινάτου ἐσαεί.

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'

Οἱ Ἀνωτέρω, Ἀριόβυστος, Δρυΐδαι Οὐατεῖς, Λαός

Ἀριόβυστος

Ὦ σὺ τῆς νίκης τέκνον, τί διέπραξας;
Ἠρχόμην ἔνθους νὰ τελέσω τὰς σπονδὰς
ἐπὶ τῷ σῷ θριάμβῳ ἀγαλλόμενος
ὁπότε εἶδον τὸν ἀγῶνα φρικιῶν
καὶ τὸν Σινάτον ἄπνουν κατακείμενον.
Τί ἐκ τῶν δύο νὰ τελέσω, στρατηγέ;
σπονδὰς ἢ δίκας; Πόθεν, πόθεν ἄρξωμαι;

Συνόριξ γόνυ κλίνων

Ὦ γέρον, πρὸς τοῦ Θείου κύπτων ταπεινῶς
συγγνώμην ἐξαιτοῦμαι τοῦ ἐγκλήματος.
Σοὶ φέρω νίκας κ' εἰς ἀντάλλαγμα ζητῶ
τὴν ἀμνηστίαν, ἥτις μοὶ ὀφείλεται.
Ἱκέτης, δὲν θὰ εὕρω χάριν παρὰ σοί;

Ἀριόβυστος μετὰ μικρὰν σιγὴν

Ἐγείρου, τέκνον, οἱ Θεοὶ ἐλάλησαν.
Τιμὴ καὶ δόξα τῷ ἀνδρείῳ στρατηγῷ.

Κάμμα ἰδίᾳ

Θεοὶ προστᾶται, μὴ μ' ἐγκαταλίπετε

Συνόριξ

Ἐλθέ, ὦ Κάμμα, σύζυγός μου ἀγαστή.

Κάμμα

Ἂν εἶμ' ἀξία, γέρον, τῆς Ἀρτέμιδος
παράλαβέ με καὶ θ' ἀνήκω εἰς αὐτήν.

Συνόριξ ἔξαλλος

Τί λέγεις;

Ἀριόβυστος

Εἶσαι.

Συνόριξ

Ἀλλ' ἀνήκεις εἰς ἐμέ.

Ἀριόβυστος ἐκτείνων τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Κάμμας

Μακράν, Συνόριξ· μὴ τολμήσῃς νὰ προβῇς
ἡ Κάμμα εἶνε τῆς Θεᾶς ἱέρεια!

Συνόριξ ἐν παραφορᾷ

Κατάρα!

Κάμμα ἰδίᾳ

Ὦ Σινάτε, ζῶ καὶ μετὰ σὲ
διὰ νὰ μὴ σ' ἀφήσω ἀνεκδίκητον!

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐν τῷ βάθει τὸ ἄγαλμα τῆς Θεᾶς ὁλόχρυσον. Πρὸ αὐτοῦ ἰκρίον ἐκ τριῶν βαθμίδων καὶ κατὰ τὸ μέσον βάθρον ἐφ' οὗ ὁ βωμός. Ἐπὶ τῶν κιόνων ἀναθήματα ποικίλα· ξίφη, ἔγχη, ἀσπίδες κλ. Λυχνίαι κατὰ διαστήματα ἑκατέρωθεν τῆς σκηνῆς. Αἱ ἱέρειαι ἅπτουσι ταύτας βραδέως καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ μονολόγου ἀπέρχονται.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Μόϊνα γονυκλινὴς κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἰκρίου βαθμίδα πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος

Πρὸ τοῦ βωμοῦ σου γόνυ κλίνουσα, Θεά,
εὐχαριστίας ἀναπέμπω εὔχαρις.
Διέσωσας τὴν Κάμμαν ἐκ τοῦ τέρατος,
μὴ καταλίπῃς πλέον ταύτην σήμερον.
Διὰ τοῦ γάλακτός μου τὴν ἐξέθρεψα,
αὐξάνουσαν τὴν εἶδον ὡς κυπάρισσον,
καλὴν ὡς ῥόδον, ὡς τὸ Θεῖον ἀγαθήν.
Τὴν εὐτυχίαν ἄκρῳ χείλει ἔθιξεν,
ἀλλ' ὁ Σινάτος ἔπεσε θανατωθείς,
καὶ δυστυχίας ἐξαπλοῦται πέλαγος
ἀνὰ τὸ μέλλον ἅπαν τῆς λοιπῆς ζωῆς
ἀπὸ τῆς λύπης ταύτης ἐκγινόμενον
εἰς μῆκος καὶ εἰς πλάτος ἀτερμάτιστον.
Τῆς συμφορᾶς τὸ κῦμα κατεπόντισε
τὸν οἶκον τῶν χαρίτων, τοῦ κατελπισμοῦ
καὶ ναυαγὸς ἐσώθη ἐν τῷ κλύδωνι
ἡ τλήμων Κάμμα, ὅπως ἔλθῃ παρὰ σοί.
Ἡ νὺξ τοῦ γήρως, ἥτις φθάνει ἄναστρος
τὴν ἄπλετον σκοτίαν μοι ὑπόσχεται,
ὤ, δός, Θεά, νὰ ἴδω ἅπαξ ἔτι φῶς,
τὴν φίλην Κάμμαν παρὰ σοὶ εὑρίσκουσαν
παραμυθίαν τοῦ ἀλγήματος αὐτῆς.

(Ἐγείρεται)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΜΟΪΝΑ, ΡΟΘΜΑΡΙΣ

Ῥόθμαρις ἐρχόμενος ἐκ τοῦ βάθους

Ὁ τελευταῖος ἀπεσφάγη ἔριφος
ἀλλ' οἱ Θεοὶ σιγῶσι.

Μόϊνα

Σύ, ὦ Ῥόθμαρι;
καὶ τί σὲ φέρει ἄθυμον εἰς τὸν ναόν;

Ῥόθμαρις

Ἡ γραῖα μήτηρ τοῦ ἀνδρείου Βίνδακος
ἐτέλεσε θυσίαν ἱλαστήριον
ὅπως ἀνεύρῃ τὸν τριπόθητον υἱόν·
εἰς μάτην ὅμως· οἱ Θεοὶ ἐσίγησαν.

Μόϊνα

Ὁ Βίνδαξ, λέγεις;

Ῥόθμαρις

Φεῦ! ἀπώλετο!

Μόϊνα

Πλὴν πῶς;

Ῥόθμαρις

Ἀφ' ὅτου ὁ Σινάτος ἐτελεύτησε
λιπὼν τὸν οἶκον ἀνεχώρησε ταχύς.
Παρῆλθον νύκτες ἔκτοτε τριάκοντα
καὶ οὐδεμία εἴδησις περὶ αὐτοῦ.
Ἐγένετο αὐτόχειρ, ζῇ ἀπόκρυφος,
ἢ μὴ πλανήτης ἐν τῷ μέσῳ τῶν δρυμῶν
εἰς ὄνυχας λεόντων περιέπεσεν;
Οὐδεὶς γινώσκει καὶ σιγῶσιν οἱ Θεοί!

Μόϊνα

Πῶς θ' ἀναγγείλω εἰς τὴν Κάμμαν, τάλαινα,
τὴν νέαν ταύτην ὀλεθρίαν εἴδησιν
ὁπότε ἀναμένει μετὰ χαρμονῆς
τὴν παρουσίαν τοῦ καλοῦ ὁμήλικος
κατὰ τὴν ὥραν τῆς μεγάλης τελετῆς;

Ῥόθμαρις

Αἴ, τὴν πατρίδα μᾶλλον, γηραιά, λύπου,
διότι ὡς ὁ Βίνδαξ εἶν' ὀλίγιστοι
καὶ σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ὁδηγεῖ τοὺς στρατοὺς
εἰς αἰωνίας νίκας, εἰς τὸν θρίαμβον.

Μόϊνα βλέπουσα δεξιᾷ

Ἀλλά, ... δὲν εἶν' ὁ Βίνδαξ ὁ ἐρχόμενος;

Ῥόθμαρις στρεφόμενος ἐν ταραχῇ

Τί λέγεις, γραῖα; Πλὴν καὶ λέγεις ἀληθῆ.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΩ, ΒΙΝΔΑΞ

Βίνδαξ

'Εδῶ, μοὶ εἶπαν, ὅτι ἦλθ' ἡ μήτηρ μου.

Ρόθμαρις

Ὦ, χαῖρε, Βίνδαξ, οἱ Θεοὶ ἐδέξαντο
τὰς ἱκεσίας τῆς μητρός σου εὐμενῶς.

Βίνδαξ

Καλή μου μῆτερ! Πόσον τὴν ἐλύπησα!

Μόϊνα

'Εγκαίρως φθάνεις· μετ' ὀλίγον ἄρχεται
ἡ ἁγιστεία τοῦ μυσταγωγήματος
καὶ μετὰ γήθους θὰ σὲ ἴδῃ παρ' αὐτῇ
τὸ τελευταῖον ἡ γυνὴ τοῦ φίλου σου.

Βίνδαξ

Τί πράττει ὁ Συνόριξ; ποῦ εὑρίσκεται;

Μόϊνα

Εἰς ἄπαν τόλμης ἀνερράγη ὁ θρασύς.
Ὡς οἱ δρυΐδαι καὶ ὁ 'Αριόβυστος
τὴν μελλιέρην ἤγαγον εἰς τὸν ναὸν
ὁ μιαιφόνος ἀναιδῶς ἐζήτησε
νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὴν Κάμμαν ὕστατον,
ἀλλ' ὁ ἱεροφάντης ἀπηγόρευσε
τὴν εἴσοδον εἰς τοῦτον κ' εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ
ἐπὶ ποινῇ κατάρας θεοφράδμονος.
Τί τότ' ἐμηχανήθη ὁ δολοποιός;
Διὰ τοῦ βάρδου πάντων κατετόλμησε
καὶ διαρκῶς ἐλπίζει ὅτι τάχιστα
θὰ καταπείσῃ ταύτην ὁ πατὴρ αὐτῆς.

Βίνδαξ

Ὁ βάρδος ὅμως ἀπατᾷ τὸν ἄθλιον.

Μόϊνα

Φεῦ! ὄχι.

Βίνδαξ

Ὄχι; Μὲ ἐκπλήττεις.

Μόϊνα

Δυστυχῶς!

Βίνδαξ

Τὸν γάμον συμβουλεύει ὁ Λουέριος;

Μόϊνα

'Απὸ τῆς πρώτης ὥρας τοῦτο μελετᾷ.

Βίνδαξ

Θεοί! πῶς εἶνε τὰ τοιαῦτα ἔννομα;

Μόϊνα

Ἡ Κάμμα ὅμως εὐσταθὴς τὸ φρόνημα
οὐδὲ προσέχει εἰς τοὺς λόγους τοῦ πατρός.

Βίνδαξ

Ἆ, τὴν ψυχήν μου, γραῖα, ὑπερηύφρανες!

Μόϊνα

Θὰ ὑπομείνῃ ταῦτα καὶ τὴν σήμερον
τῆς νεομύστου φέρουσα τὸ ἔνδυμα·
ἀλλ' ὅταν πλέον αὔριον ἀποχαρῇ
καὶ τὰς σπονδὰς τελέσῃ ὡς ἱέρεια
θὰ ἡσυχάσῃ ἐκκοσμοῦσα τὸν βωμόν.

Βίνδαξ

Πρὸς τὴν μητέρα φέρε με, ὦ Ρόθμαρι.
('Εξέρχονται ἀμφότεροι διὰ τοῦ βάθους)

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΜΟΪΝΑ καὶ εἶτα ΑΡΙΟΒΥΣΤΟΣ

Μόϊνα

'Ανδρεῖε νεανία, πᾶν ὅ τι ποθεῖς
νὰ βλέπῃς ἐν τῷ ἅμα ἐκτελούμενον!

'Αριόβυστος εἰσερχόμενος

Ποῦ εἶνε, γραῖα, ἡ νεόμυστος ἡμῶν;
'Εντὸς ὀλίγου τῶν σπονδῶν ἀρχόμεθα
καὶ τὰς εὐχάς της πρέπει νὰ ἀποδεχθῶ
κατὰ τοὺς νόμους καὶ κατὰ τὰ πάτρια.

Μόϊνα βλέπουσα τὴν Κάμμαν

'Ιδοὺ ἡ Κάμμα! Σύννους ὅπως πάντοτε·
τὰ δάκρυά της κατεμάραναν αὐτήν·
ἐλούσθη ἐν τῇ θλίψει ἡ ταλαίπωρος.

'Αριόβυστος

Ἄπεχε τώρα.

Μόϊνα μετὰ θλίψεως

Κόρη μου ἀγαπητή!
('Εξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Ε'.

ΑΡΙΟΒΥΣΤΟΣ, ΚΑΜΜΑ

Κάμμα

Ἡ δυσποτμία ἐπὶ σοὶ ἐνήλατο,
ἀθλία Κάμμα, μετὰ πείσμονος ὀργῆς.

Ἀριόβυστος

Ὦ γύναι, θάρρει κ' οἱ Θεοὶ σὲ στέργουσιν.

Κάμμα

Εἰπέ μοι, γέρον, διατὶ δὲν ἤκουσα
τὸν μέγαν γδοῦπον τοῦ ἀργῆτος κεραυνοῦ
ὁπότε ὁ Συνόριξ ἐθανάτωσεν
ἐκεῖνον ὅστις ἦτο φίλος τῶν Θεῶν;

Ἀριόβυστος

Θὰ τὸν ἀκούσῃς καὶ θὰ ἴδῃς τέρατα.

Κάμμα

Πῶς ἔτ' ὑπάρχει ἐν τοῖς ζῶσιν ἄλκιμος
ὁ μιαιφόνος, ὃν ἡ Ἄρτεμις στυγεῖ;

Ἀριόβυστος

Τοιοῦτον βίον μή ποτ' εὔχου τοῖς θνητοῖς

Κάμμα

Καὶ ζῇ καὶ ἄρχει κ' ἐν παντὶ ἀγάλλεται
ὁπότε ὁ Σινάτος φέρεται ταχὺς
ἐπὶ τοῦ μετεώρου πρὸς τὸν ἴαυθμὸν
τῶν ἀγαθῶν κ' ἐνδόξων προπατόρων του.

Ἀριόβυστος

Παραμυθία τοῦτο ἔστω διὰ σὲ
ὅτι θὰ εὕρῃ τὴν καθέδραν πρόχειρον
ἐν μέσῳ τῶν προγόνων ὁ περικλεὴς
δι' ὅσην δόξαν πολεμῶν ἐκτήσατο.

Κάμμα

Ἆ, ἐνθυμοῦμαι, ὡς ἂν ἦτο πρὸ μικροῦ,
ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὅτε ἤγετο
ἐπὶ ἀσπίδων ἐν τῇ μάχῃ πληγωθεὶς
τὴν νίκην ἀπολέσας καὶ τὸν θρίαμβον
διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Συνόριγος.
Ὁποῖον εἶχε μεγαλεῖον, καίπερ ὢν
νενικημένος, ὑποστὰς πανώλειαν.
Πῶς ἐκαρτέρει ἐν τοσαύτῃ συμφορᾷ
ἐμπνέων θάρρος δι' ἡμέρας κρείσσονας.
Ὦ! ἦτο μέγας ἐν ἀπείρονι κακῷ.
Τοιοῦτον ὄντα τότε τὸν ἠγάπησα
καὶ τὰς πληγάς του ἐθεράπευσα ἐγώ·
τὸν ἄλκιμον Σινάτον ἐπιθάνατον
ἀνέστησε τῆς Κάμμας ἡ θερμὴ πνοή.
Μετέπειτα ὁ γάμος ἐπεσφράγισε
τὸν ἀμοιβαῖον ἔρωτα τῶν καρδιῶν
καὶ ἡ εὐδαιμονία ἕδραν ἔπηξε
κατὰ τὴν ἄκραν τῆς φιλότητος αὐτῆς.
Ἀλλὰ ἐπῆλθεν ἡ ἀγρία θύελλα
κ' ἐν ἀκαρεῖ τὰ πάντα μοὶ ἀνήρπασεν.

(Ἐξάγουσα τὴν μάχαιραν)

Ὦ, δὲν θὰ ἀποθάνω πρὶν ἢ τὸν κακὸν
ἀνταποκτείνω εἰς τιμήν σου, σύζυγε!

Ἀριόβυστος

Τί πράττεις, Κάμμα; Σύντριψον τὴν μάχαιραν·
μετὰ τὴν ἁγιστείαν δὲν θὰ δυνηθῇς
νὰ ἐκτελέσῃς κατ' αὐτοῦ τὴν ἔκτισιν.

Κάμμα

Πῶς εἶπας, γέρον;

Ἀριόβυστος

Τῆς Θεᾶς ἱέρεια
δὲν δύνασαι νὰ τρέφῃς πλέον τοῦ λοιποῦ
ὀργὴν κατ' ἄλλου ἢ νὰ πράξῃς ἔγκλημα.

Κάμμα

Καὶ πῶς; θὰ ζήσω τὴν ἐπίλοιπην ζωὴν
χωρὶς νὰ λάβω στυγερὰν ἐκδίκησιν;

Ἀριόβυστος

Τοιαύτη εἶνε τῶν Θεῶν ἡ βούλησις.

Κάμμα

Οἱ λόγοι σου, ὦ γέρον, πλήττοντες τὸν νοῦν
τὴν γνώμην μου ποιοῦσιν ἀκατάστατον.
Νὰ μείνω μόνη ἄφες με τὴν δύσμοιρον
διὰ νὰ συναγείρω ἐμαυτὴν βραχύ.

Ἀριόβυστος

Πρὶν ἢ τὸν πέπλον περιβάλῃς σκέφθητι
ἐνόσῳ ἔχεις πρὸς μετάνοιαν καιρόν.
Μωρὰ ἐκείνη, ἥτις ὡς ἱέρεια
τὰς χεῖρας βάψει δι' αἱμάτων φονικῶν.
Τοιοῦτον ἄγος μήτε γῆ προσδέχεται
μήτε κἂν ὄμβρος ἱερὸς καὶ μήτε φῶς.

(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

ΚΑΜΜΑ μόνη ἐν φόβῳ ἱσταμένη

Ὦ θυμοβόρα ἔπη, ἐπαχθέστερα
τῆς γῆς ἐκείνης, ἥτις κρύπτει τὸν νεκρὸν
ἀνηλεήτως ζῶσαν μὲ ἐθάψατε.
Τὴν καταδίκην τῆς ψυχῆς μου ἤκουσα
διὰ τῆς γλώσσης ἱερέως πολιοῦ
κ' ἐκ τῶν χειρῶν μου φεύγει ἡ ἐκδίκησις!
Θὰ ζήσῃ ὁ κακοῦργος ἐν τοῖς ἀγαθοῖς
ἐνῷ τὸ αἷμα τοῦ Σινάτου ἔνικμον
κατὰ τοῦ δολοφόνου διαρκῶς βοᾷ.
Ὦ, τί νὰ πράξω τώρα ἡ ταλαίπωρος;
Πῶς ν' ἀναλάβω ἱερείας ἐνοχὴν

ὁπόταν μῖσος μόνον καταισθάνωμαι
δι' ὅ τι θάλλει καὶ ὑπάρχει ἐπὶ γῆς,
καὶ ὅταν ἀνὰ πᾶσαν τοῦ καιροῦ στιγμὴν
ὁρμαίνω κατὰ φρένα τὴν ἐκδίκησιν;
Πῶς θὰ κοσμήσω δι' ἀνθέων τοὺς βωμοὺς
ἐνῷ θὰ ψαύω τὴν ποιναίαν μάχαιραν;
Πῶς θὰ ἀνάψω ἐπιβώμια πυρὰ
χωρὶς νὰ ἔχω καθαρὰν διάνοιαν;
Νὰ ἀποβάλω πᾶσαν σκέψιν τιμωρὸν
τῇ λήθῃ πάντα χόλον παραδίδουσα
ν' ἀπογυμνώσω τὴν ψυχήν μου τέλεον
ἐκ τῆς ἀγρίας λύσσης, ἣν αἰσθάνεται;
Καὶ πῶς θὰ ζήσω ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς
ἀφοῦ θὰ σβέσω ἐν ἐμοὶ τὸ ἔναυσμα,
δι' οὗ εἰσέτι ἀπολαύω τῆς ζωῆς;
Ἐν τίνι στρέβλῃ σφίγγονται ἀγχόμενοι
ὁ νοῦς μου, ἡ καρδία, πᾶσα αἴσθησις·
Ἐδῶ νὰ μείνω ἄνευ τῶν ἐλπίδων μου
μὴ δυναμένη οὐδὲ κἂν ν' ἀπομισῶ
ἐκεῖνον ὅστις τὸν Σινάτον ἔκτεινε;
Πρὸς τί νὰ μείνω τῆς θεᾶς ἱέρεια;
Νὰ καταλίπω τοῦ ναοῦ τὸ ἄσυλον,
ἀλλὰ θὰ πέσω τότε εἰς τὰς χεῖράς του
καὶ θὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ἄτιμον εὐνὴν
τοῦ δολοφόνου, ὅστις στάζει αἵματα;
Ὢ,φρίκη, φρίκη! Προτιμῶ τὸν θάνατον.
Πλὴν τίς θὰ ἐκδικήσῃ τὸν Σινάτον μου;

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

ΚΑΜΜΑ, ΛΟΥΕΡΙΟΣ

Λουέριος

Ὀλίγος ἔτι χρόνος ὑπολείπεται
τῇ μελλιέρῃ Κάμμα πρὸ τῆς τελετῆς
καὶ τελευταῖον ὁ πατήρ της ἔρχεται
νὰ ἱκετεύσῃ ταύτην ὅπως συνταχθῇ
τῇ γνώμῃ τῶν ἀρίστων, ἣν θεάρεστον
ἐξ ὁμολόγου πάντες ἀνεκήρυξαν.

Κάμμα

Ματαίως ἱκετεύεις· εἶπον πρὸ πολλοῦ
ὁποίαν ἔχω σταθερὰν ἀπόφασιν.
Ἡ χήρα τοῦ Σινάτου δὲν κατέρχεται
εἰς τὸ θολῶδες τέλμα ὅπου λούεται
ὁ δολοφόνος τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ.

Λουέριος

Μὴ σκέπτου ταῦτα· ἔσο ἀμνησίκακος
καὶ τὴν πατρίδα τίμα ὑπὲρ πᾶν καλόν.

Κάμμα

Ἡ μνήμη τοῦ Σινάτου μ' ἔχει ἅπασαν
καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλη σκέψις ἐν ἐμοί.

Λουέριος

Κ' ἐγὼ ἠγάπων τὸν Σινάτον, κόρη μου·
μήπως δὲν εἶχον πρὸς τὸν ἥρωα κ' ἐγὼ
πατρὸς λατρείαν καὶ ἀγάπην ἔνθερμον;
Ἀλλ' ἤδη οὗτος δὲν ὑπάρχει ἐν ζωῇ
καὶ ὁ Συνόριξ μένει μόνος πρόμαχος
τῆς χώρας ταύτης, ἣν ἐκυριεύσαμεν.

Κάμμα

Αἴ, πῶς, ὦ πάτερ, τὸν κακὸν ὑπεροψοῖς,
ἐνῷ ἠξεύρεις ὑπὲρ πάντα κάλλιον
τὰ τελεσθέντα, ὅτι ἄνευ συστολῆς
ἐπὶ τῆς προδοσίας ἐστερέωσε
τὴν δόξαν καὶ τὸ κλέος τοῦ πολεμιστοῦ!

Λουέριος

Μ[illegible]ίνει παρελθόντα· ἴδε σήμερον
ὁποῖος τρόμος ἔχει τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν.
Οὐδεὶς θ' ἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν γίγαντα.

Κάμμα

Τὸ σῶμα γίγας, ἀλλὰ νᾶνος τὴν ψυχήν.

Λουέριος

Λαλεῖς ἀδίκως· ἀγνοεῖς τὸν ἄνθρωπον.

Κάμμα

Πᾶσα κακία ἐμφωλεύει ἐν αὐτῷ.

Λουέριος

Λαλῶ ἐμφρόνως, εἶνε ἄξιος τιμῆς.

Κάμμα

Πολλῶν θανάτων εἶνε οὗτος ἄξιος.

Λουέριος

Τὴν ὥραν ταύτην, Κάμμα, εἶνε βασιλεύς.
Οἱ μάχιμοι Γαλάται ἀνεγνώρισαν
τὸν νοῦν, τὸ κράτος, τοῦ ἀνδρὸς τὰς ἀρετὰς
καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦτον ἀνεβίβασαν
πολλὰ ἐκ τούτου ἀναμένοντες καλά.

Κάμμα

Ἐν ἔτι μένει... νὰ τὸν ἴδω καὶ Θεόν!

Λουέριος

Τοῦ βασιλέως θαλερὰ παράκοιτις
θὰ εἶσαι, Κάμμα, πᾶσαν ἔχουσα ἰσχύν.
Θὰ ἔχῃς πάντα· πλούτη, γαίας, μέγαρα,
τὰ πλεῖστα τῶν λαφύρων θὰ λαμβάνῃς σὺ
καὶ ὑπὸ σὲ θὰ πτήσσῃ ἔθνος ἄλκιμον.

Κάμμα

Εἰς μάτην λέγεις ταῦτα, πάτερ ἀγαθέ·
οὐδὲ τὰ πλούτη, οὐδ' ἡ πολυτέλεια

τὸ ὄμμα μου θαμβοῦσι ταύτην τὴν στιγμήν.
Καὶ ἂν ἐγείρῃ μέγαρον χαλκοβατὲς
ἐκεῖ δὲ πήξῃ θρόνον ἐλεφάντινον
ἐγὼ τὸ βλέμμα δὲν θὰ στρέψω πρὸς αὐτόν,
ἀλλ' εἰς τὸν τάφον ὅστις κρύπτει ἄφθαρτον
τὸν σύζυγόν μου, πᾶσαν δι' ἐμὲ χαράν.

Λουέριος

Ὦ Κάμμα, Κάμμα, δεῖξον γενναιότητα,
τῶν πάλαι λάθου τέλος καὶ συγγνώμην δός,
γενοῦ θυσία χάριν τῆς πατρίδος σου.

Κάμμα ὑπερηφάνως

Ποτέ, ὦ πάτερ· λέγω τοῦτο ὕστατον·
ἡ χήρα τοῦ Σινάτου εἶνε ἱερά!

(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Η΄.

ΛΟΥΕΡΙΟΣ μόνος

Ὦ κόρη, ἂν ἐνόῃς τίνα ὄλεθρον
προετοιμάζεις εἰς τὴν χώραν σου αὐτὴν
δὲν θὰ ἠρνεῖσο ἐν τοιούτῳ πείσματι
νὰ ἐκτελέσῃς τοῦ πατρὸς τὴν συμβουλήν·
ἀλλὰ ὁ ἔρως πρὸς θανόντα σύζυγον
τὴν φρένα σου μαλάξας ἐν τῇ συμφορᾷ
δὲν σὲ ἀφίνει νὰ σκεφθῇς βαθύτερον
καὶ νὰ νοήσῃς ὅτι πρέπει ἄκουσα
νὰ ὑποβάλῃς εἰς θυσίαν ἑαυτήν.
Ἀ, Κάμμα, Κάμμα, διατί δὲν ἤκουσας,
σύ, κόρη βάρδου τῆς πατρίδος τὴν φωνήν;

ΣΚΗΝΗ Θ΄.

ΛΟΥΕΡΙΟΣ. ΒΙΝΔΑΞ ἐρχόμενος βραδέως
ἐκ τοῦ βάθους σύννους καὶ περίφροντις

Βίνδαξ

Ὁπόταν μετὰ ἔτη πολυάριθμα
οἱ νέοι βάρδοι ψάλλοντες μελῳδικῶς
τὴν ἱστορίαν ταύτην μεταδώσωσιν
εἰς νεωτέρους πρὸς κιθάραν κύπτοντας,
ἐν λύπῃ πάντες θὰ ἀκούσωσιν ἐκεῖ
τί ὁ πατὴρ τῆς Κάμμας συνεβούλευεν.

Λουέριος

Σὺ μόνος, Βίνδαξ, ἐκ τῶν νέων Γαλατῶν
τὴν γνώμην πάντων θεωρεῖς ἀθέμιστον.

Βίνδαξ αὐστηρῶς

Τοιαύτη εἶνε· καὶ δικαίως ἀπορῶ
πῶς, σύ, ἐν ἄλλοις σώφρων, περιέπεσας
εἰς μέγα σφάλμα συμβουλεύων ταπεινά.
Πῶς ἐφαντάσθης ὅτι δύναταί ποτε
νὰ γείν' ἡ Κάμμα τοῦ Συνόριγος γυνή;
Ἀλλ' ἂν δὲν ἔχῃς σπλάγχνα ὡς πᾶς ἄνθρωπος,
ἐὰν δὲν πάσχῃς, εἶσαι τόσον ἄκακος
ὥστε νὰ στέργῃς τὸν κακοῦργον ὡς υἱόν,
σύ, γέρον, ὅστις παρὰ πάντα ὤφειλες
νὰ καταρᾶσαι τοὺς γεννήτορας αὐτοῦ;

Λουέριος

Λυποῦμαι ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θόρμαντος
ὁρμαίνει κατὰ φρένα σκέψεις μοχθηράς.
Ἂν ὁ πατήρ σου ἔζη καὶ σὲ ἤκουε
τὴν ὥραν ταύτην θὰ σὲ ἤλεγχε πικρῶς.

Βίνδαξ

Ἂν ὁ πατήρ μου τὸν Σινάτον ἔβλεπεν
ὡς εἶδον τοῦτον, μυριότρητον νεκρόν,
θὰ ἀνεζήτει τὸν φονέα πάραυτα
καὶ ἄνευ οἴκτου θὰ ἐσπάραττεν αὐτόν.
Ἀλλ' ἂν ἐκεῖνος δὲν ὑπάρχῃ σήμερον
ὑπάρχει ὅμως ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀνὴρ
καὶ μὰ τὴν χθόνα ταύτην σοὶ ἐπόμνυμι
τὸν θάνατόν του νὰ ἀκούσῃς προσεχῶς.

Λουέριος

Εὐφήμει, Βίνδαξ, εἰς ἀρὰς ὠλίσθησας.
Τοιοῦτοι λόγοι δὲν ἁρμόζουσιν εἰς σὲ
τὸν μέλλοντα νὰ ἄρξῃ ὡς πολέμαρχον.
Οὐδείς ποτε τῶν βάρδων σὲ ἐδίδαξε
νὰ θέτῃς φαύλως τὴν πατρίδα ἐκποδὼν
ἵνα κορέσῃς πάθος ἐκδικήσεως.
Καὶ σήμερον ὁπότε μόνον δι' αὐτοῦ
θὰ ἴδῃς τὴν πατρίδα ὑπερένδοξον
τὸν θάνατόν του κακοβούλως μελετᾷς;
σύ, σύ, ὦ Βίνδαξ, ἀλλὰ εἶν' ἀδύνατον!

Βίνδαξ ἐξαπτόμενος

Ἐάν, ὦ γέρον, ἐξαρτᾶται ἡ πατρὶς
ἐκ μόνης τῆς ἰσχύος τοῦ Συνόριγος
καταστραφείτω τότε . . .

Λουέριος αὐστηρῶς

Σίγα, ὑβριστά.

Βίνδαξ ὀργίλως

Αἴ, ναί· ἀθλίως διολέσθω ἡ πατρὶς
ἂν σωτηρίαν ἀναμένῃ παρ' αὐτοῦ,
καὶ οὐδὲ ἴχνος Τρόκμου ἢ Τεκτόσαγος
νὰ μείνῃ πλέον ἐπ' αὐτῆς τῆς γῆς.

Λουέριος ὀπισθοχωρῶν

Θεοί!

Βίνδαξ ἐν παραφορᾷ

Ὁ ἄθλιος Συνόριξ, δν ἐτέχνωσε...

Λουέριος βαίνων κατ' αὐτοῦ

Σοὶ ἐπιβάλλω σιωπήν.

Βίνδαξ μετὰ δέους

Λουέριε.

Λουέριος ἐν ἀγανακτήσει

Κ' ἐὰν ὡς φίλος, ὡς πατὴρ δὲν δύναμαι
νὰ ἐπιτύχω παρὰ σοῦ ὑπακοήν,
ὡς βάρδος πλέον σοὶ λαλῶ, παράτολμε,
καὶ τὸ προσῆκον σέβας ἀπαιτῶ εὐθύς.

Βίνδαξ κτήσσων

Συγγνώμην, βάρδε· ὑπακοόω, σιωπῶ.

Λουέριος

Τίς κακοδαίμων, τάλαν σοὶ ἐνέπνευσε,
τοιαύτας σκέψεις ὡς τὸ μίσος μυσαράς;
τίς ὁ φθονήσας τὴν ἁγνὴν καρδίαν σου
καὶ ἐνσταλάξας τὴν χολήν του ἐν αὐτῇ;
Πῶς δεν ᾐσθάνθης φοβερὰν φρικίασιν
ἐνῷ τοιαύτην ἀνεφθέγχεσο ἀράν;
Ὑπάρχει ἄλλο ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθόν,
ὑπάρχει τῆς πατρίδος τιμιώτερον;

ΣΚΗΝΗ Ι'.

Οι Ανωτερω, Καμμα

Κάμμα

Ἰδοὺ ἐγὼ ἑτοίμη, καταστόλιστος,
διὰ τὴν ἁγιστείαν τὴν εὐφρόσυνον·
τὸ θῦμα φέρε, κάλει τοὺς ἱερουργούς,
μὲ ἀναμένει τῆς Θεᾶς τὸ ἄδυτον.

Λουέριος

Οἱ θεῖοι νόμοι δὲν μοὶ ἐπιτρέπουσι
νὰ δώσω τώρα πλέον ἄλλην συμβουλήν·
ἀλλ' ἂν ἐδέχθη εὐμενῶς ἡ Ἄρτεμις
τὴν προσαχθεῖσαν τῆς ψυχῆς σου προσφορὰν
εἰς αἰωνίαν καὶ θερμὴν προσκύνησιν
πολλαπλασίως αὕτη θὰ ἐδέχετο
τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀφιέρωσιν.

Κάμμα

Οὐδόλως, πάτερ. Ἀδικοῦσιν οἱ Θεοί;

Λουέριος

Δὲν ἔχω νὰ προσθέσω λόγον ἕτερον.

(Ἐξέρχεται διὰ τοῦ βάθους)

ΣΚΗΝΗ ΙΑ'.

Βινδαξ, Καμμα

Βίνδαξ

Ἐπέστη, Κάμμα, ἡ πανύστατος στιγμή,
καθ' ἣν θὰ καταλίπῃς τὰ ἐπίγεια
καθιεροῦσα τὴν ψυχήν σου τῇ Θεᾷ.
Μετὰ τὴν ἁγιστείαν ὁ ἀμύητος
δὲν δύναται νὰ ῥίψῃ βλέμμα ἐπὶ σοῦ
διότι πράττει ἔργον θεοστύγητον,
καὶ ὅ τι πρέπει νὰ γνωρίσῃς ἐξ ἐμοῦ
θὰ σοὶ τὸ εἴπω τώρα, ὅτε δύναμαι.

Κάμμα

Ἀ! εὗρον τέλος ἕνα φίλον ἀληθῆ
μὴ παραινοῦντα γνώμην ἀλιτήριον.

Βίνδαξ

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Σινάτου ἔφυγον
κ' ἐντὸς δρυμῶνος ἐγενόμην ἀφανής.
Ἐὰν καρδίαν εἶχον ἀδειλίατον
δὲν εἶχε ῥώμην ὁ βραχίων ἱκανὴν
ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς δεινὸν βραχίονα
καὶ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς πάλης νικητής.
Λαβὼν εἰς χεῖρας τοῦ πατρὸς τὸν πέλεκυν,
ὃν ἐφοβοῦντο ὑπὲρ πάντα οἱ ἐχθροὶ
τὰ δένδρα τοῦ δρυμῶνος κατεδάφισα
ὅπως ἀσκήσω τοὺς ἐμοὺς βραχίονας
καὶ ῥώμην ἀποκτήσω ἴσην τὴν ψυχῇ.
Ἐπὶ δεκάδας ἡμερῶν ἐγύμναζον
τὰς χεῖρας ταύτας κατ' αἰγείρων καὶ δρυῶν·
δὲν μένει δένδρον ἐν τῷ δάσει ἄτμητον·
ἀντὶ δρυμῶνος ἐξαπλοῦται πεδιὰς
καὶ ἤδη κόπτω διὰ τοῦ πελέκεως
κορμὸν ἐλαίας νέας καὶ διὰ μιᾶς.

Κάμμα

Πρὸς τί, ὦ Βίνδαξ, ἤσκεις τὸν βραχίονα;

Βίνδαξ

Διὰ νὰ κόψω ἐν μιᾷ καιροῦ ῥιπῇ
τὴν ἀπαισίαν κάραν τοῦ Συνόριγος.

Κάμμα ἁρπάζουσα τὸν πέλεκυν

Ποτέ!

Βίνδαξ

Τί λέγεις;

Κάμμα

Εἶπον.

Βίνδαξ

Τί!

Κάμμα ῥίπτουσα μακρὰν τὸν πέλεκυν

Οὐδέποτε.

Βίνδαξ

Σὺ λέγεις τοῦτο; μὴ ἐξέστης τῶν φρενῶν;
Πῶς; ὅτε τρέφω τιμωρίας σχέδια
καὶ δύναμαι νὰ ἄρω πάντα κίνδυνον
ἀντιπαλαίων πρὸς πανίσχυρον ἐχθρὸν
τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγρείου ἀτιμώρητον
ζητεῖς ν' ἀφήσω; καὶ τολμᾷς, ὦ Κάμμα, σύ;...

Κάμμα

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἔσεται παλίντιτος
πλὴν δι' ἐμοῦ καὶ μόνης, μόνον δι' ἐμοῦ.

Βίνδαξ

Σὺ θ' ἀναλάβῃς τὸν ἀγῶνα, τάλαινα;
γυνὴ τρυφερωτέρα τοῦ ἀνθέρικος,
ἁβρὰ τὰς χεῖρας, τὴν καρδίαν ἀσθενής;
Σὺ θέλεις νὰ παλαίσῃς πρὸς τὸν πέλωρα;
καὶ δὲν ἐσκέφθης ὅτι διὰ τῆς πνοῆς
θὰ σ' ἀπορρίψῃ οὗτος ἐπιθάνατον!

Κάμμα

Διὰ νὰ θανατώσω τὸν Συνόριγα
καὶ ρώμην ἔχω καὶ καρδίαν πανσθενῆ.

Βίνδαξ

Πλὴν ποῦ; πῶς; πότε;

Κάμμα

Ὅταν εὕρω τὸν καιρόν.

Βίνδαξ

Καὶ λησμονεῖς, ὦ Κάμμα, ὅτι γίνεσαι
ἐντὸς ὀλίγου τῆς Θεᾶς ἱέρεια;

Κάμμα

Δὲν ἀναστέλλει τοῦτο τὴν ἀπόφασιν.

Βίνδαξ

Ὁποῖος λόγος φεύγει τῶν χειλέων σου!

Κάμμα

Ἐπ' ἀκριβὲς γινώσκω τί μοι πέπρωται.

Βίνδαξ

Καὶ θὰ τολμήσῃς τοὺς θεσμοὺς νὰ παραβῇς;

Κάμμα

Τὰ πάντα θὰ τολμήσω, οὕτως εἵμαρται.

Βίνδαξ

Ὢ, τίνα ὕβριν θὰ προστρίψῃς τῇ Θεῷ.

Κάμμα

Πρὸς τί ἐρήμην ἡ Θεὸς μ' ἀπέλιπεν;

Βίνδαξ

Ὦ Κάμμα, σίγα· βεβήλοις τὰ ἱερά.

Κάμμα

Γὴν γλῶσσαν ἔχω ἵνα λέγω βλάσφημα!

Βίνδαξ

Πῶς μετ' ὀλίγον θ' ἀναλάβῃς ἐνοχήν;

Κάμμα

Διὰ τοῦ ψεύδους ἀπατῶσα σύμπαντας.

Βίνδαξ

Ὢ, φρίκη! ἐκμιαίνεις τὸν ἀκούοντα!

Κάμμα

Τί μένεις τότε; φύγε τὴν θεοστυγῆ.

Βίνδαξ

Ἄ, ὄχι, ὄχι· πάντες σ' ἐγκατέλιπον.

Κάμμα

Τὸ ἄγος θ' ἀναλάβῃς τὸ ἐμὸν καὶ σύ;

Βίνδαξ

Τὴν τύχην σου, ὦ Κάμμα, συμμερίζομαι.

Κάμμα

Ἄ, φίλε Βίνδαξ, ἀδελφέ μου ἀγαθέ,
δὲν ἐγκαταλιμπάνεις τὴν δυσάμμορον!
Καὶ ἤδη, σίγα. Ἄρχεται ἡ τελετή.

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'.

Οἱ ἈΝΩΤΕΡΩ, ΛΟΥΕΡΙΟΣ, ΜΟΪΝΑ, ΔΡΥΙΔΑΙ, ἹΕΡΕΙΑΙ, ΟΥΑΤΕΙΣ, ἐρχόμενοι πάντες ἐκ τοῦ βάθους καὶ περὶ τὸν βωμὸν τασσόμενοι ΦΡΥΝΙΧΟΣ δεξιόθεν εἰσαγόμενος δέσμιος.

Φρύνιχος

Πρὸς σέ, ὦ Κάμμα, ἐπισήμως ἔρχομαι
τοὺς λόγους φέρων τοῦ Συνόριγος ἐγώ.
Δὲν μὲ γνωρίζεις· μὲ καλοῦσι Φρύνιχον
καὶ εἶμαι ἄρχων, τοῦ Προυσίου στρατηγός.
Ὁ κραταιὸς Συνόριξ μὴ δυνάμενος
νὰ ὑπερέλθῃ τοῦ τεμένους τὸν οὐδὸν
σοὶ ἀποστέλλει μαχητὴν αἰχμάλωτον
εἰς ὃν δωρεῖται καὶ πατρίδα καὶ ζωὴν
ἂν ἐπιστρέφων ἀναγγείλῃ εὔφημα·
εἰ δὲ καὶ εἴπῃ ἀγγελίαν δυσαχθῆ
τὸν θάνατον ὡς μοῖραν ἀποτίθεται.

Κάμμα

Εἴθ' ὤφελες νὰ εὕρῃς τοῦτον πολεμῶν.

Λουέριος

Ὦ Κάμμα, πρόσχες καὶ τὴν ψῆφον λεύκανον

Φρύνιχος

Ματαίως ὁ Συνόριξ ἐλιπάρησε
τὸν σὸν πατέρα καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς
ἐλπίζων ὅτι οὗτος θὰ σὲ ἔπειθε
νὰ μεταβάλῃς καὶ βουλὴν καὶ φρόνημα.
Οὐδεὶς ἀκόμη διεβίβασεν αὐτῷ
ἐλπίδος φήμην, χαρμονῆς προάγγελον.
Παρέρχονται ἡμέραι ἀνεπιστρεπτεὶ
καὶ δέος ἔχει τὴν ψυχὴν τοῦ ἥρωος
μὴ ἀνατείλῃ δι' αὐτὸν ἡ ἀποφράς,
καθ' ἣν θὰ σπείσῃς πρῶτον τῇ Ἀρτέμιδι.
Ἐνόσῳ ἔτι χρόνος ὑπολείπεται
τῆς ἱκεσίας τοῦ ἀνδρὸς ἐπάκουσον
καὶ δὸς εἰς τοῦτον εὐτυχίας σταγετὸν
ἀντὶ τοῦ θρόνου, ὃν προσφέρει ἔνδοξος.

Κάμμα

Μετάβα πρὸς ἐκεῖνον ὅστις σ' ἔπεμψεν,
ἵν' ἀναγγείλῃς ὅτι μ' εὗρες ἐπαρτῆ
διὰ τὴν ἁγιστείαν ἥτις ἄρχεται.
Ἰδοὺ ὁ θύτης. Φύγε, τάλαν στρατηγέ.

Φρύνιχος

Ὦ Κάμμα, χαῖρε· βαίνω εἰς τὸν θάνατον!
(Ἐξέρχεται)

ΣΚΗΝΗ ΙΓ'.

ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΩ, πλὴν τοῦ ΦΡΥΝΙΧΟΥ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ. ΑΡΙΟΒΥΣΤΟΣ

Ἀριόβυστος παρὰ τὸν βωμὸν

Ἐπευφημεῖτε ὕμνους· λείβετε σπονδὰς
τὴν οὐρανίαν ἐξυμνοῦντες Ἄρτεμιν·
καὶ σύ, ὦ Κάμμα, γόνυ κλίνουσα ἐδῶ
προσεύχου ἐν γαλήνῃ τρισμακάριστος!
(Οἱ Οὐάτεις κρατοῦντες τὸ σφάγιον προετοιμάζονται ὅπως τελέσωσι τὴν θυσίαν)

Κάμμα ἰδίᾳ κλίνουσα γόνυ πρὸ τῆς ἀναβαθμῖδος τοῦ βωμοῦ

Τὸ ψεῦδος μόνον θὰ ἀκούσῃς, ὦ Θεά.

Βίνδαξ ἰδίᾳ

Ὢ φρίκη, φρίκη! εἴμεθα κατάρατοι!

Ἱέρειαι κλίνουσαι γόνυ καὶ ἀνατείνουσαι τὰς χεῖρας

Ὦ Θεά, ἣν λατρεύει τὸ ἔθνος ἡμῶν,
σὺ τῆς χώρας προστᾶτις,
ἀνατείνουσαι χεῖρας, αἰδήμονες, σοί,
ἱκετεύομεν πᾶσαι δεήσει θερμῇ
νὰ φανῇς εὐμενὴς
καὶ δεχθῇς ὡς ἱέρειαν ταύτην.

Ἀριόβυστος

Τί δῶρον φέρεις, Κάμμα, τῇ Ἀρτέμιδι;

Κάμμα

Ἁγνὴν καρδίαν ἀπὸ χόλου καθαράν.

Δρυΐδαι

Σεμνὸς ὁ χῶρος, ὃν ἔβης, γύναι,
πᾶν ἄφες πάθος καὶ πάντα κότον
ἔξω τοῦ χώρου.
Εὐδαίμων εἶσαι, διότι φέρεις
πρὸς τἄνω μόνον γαληνιαία
νοῦν καὶ καρδίαν.

Ἀριόβυστος

Ἐν τῇ ψυχῇ σου ἔχεις τι τῶν ἐπὶ γῆς;

Κάμμα

Οὐδέν· τὰ πάντα εὐχερῶς ἀπέβαλον.

Ἱέρειαι γόνυ κλίνουσαι

Ὦ Θεά, μὴ κωφεύσῃς· ἰδοὺ καθαρὰ
τὴν καρδίαν προσῆλθεν·
ὑπὲρ ταύτης δεόμεθα πάλιν ἡμεῖς
γόνυ κλίνουσαι πᾶσαι πρὸ σοῦ ταπεινῶς
καὶ τελοῦσαι σπονδὰς
ἐν ἀφάτῳ καρδίας γαλήνῃ.

Ἀριόβυστος

Συνέγνως πάντα ὅστις σὲ παρέβλαψεν;

Κάμμα

Ἀνεξαιρέτως πάντας· οὐδὲ μένει τίς.

Δρυΐδαι

Φιλεῖ τὸ Θεῖον τὰς ἱερείας,
ἐξ ὧν λαμβάνει θερμὴν λατρείαν
σέβας καὶ δόξαν.
στυγοῖ πλὴν ὅμως τὰς ἐπιόρκους
κ' ἡ παραβᾶτις μέν' εἰς αἰῶνας
ἄγος ἀραῖον.

Αριόβυστος

Ἐλθέ, ὦ μελλιέρη θεοφίλητος,
τῆς ἱερείας πέπλον νὰ περιβληθῇς
καὶ νὰ ὀμώσῃς ὅρκον τῇ Ἀρτέμιδι.

ΣΚΗΝΗ ΙΔ'.

ΟΙ ΑΝΩΤΕΡΩ, ΣΥΝΟΡΙΞ ὁρμῶν μετὰ στρατοῦ

Συνόριξ

Ὦ θύτα, στῆθι, μὴ τὸν ὅρκον δέχου, μή·
ἢ ἄλλως ἀνατρέπω ἄρδην τὸν ναόν.
(Πάντες μένουσιν ἐμβρόντητοι)

Αριόβυστος προχωρῶν κατὰ τοῦ Συνόριγος

Συνόριξ τάλαν, τί κακὸν ἐτόλμησας!

Συνόριξ

Τὸ ἱερεῖον ἀποκόμισον μακρὰν
καὶ μὴ τολμήσῃς νὰ τελέσῃς τὴν πομπήν

Αριόβυστος πλησιάζων αὐτὸν

Ὦ ἄνθρωπε, τί εἶσαι ἐν τῷ σύμπαντι,
σὺ ὁ νομίζων ἑαυτὸν παγκοίρανον
καὶ τοὺς θεοὺς ὑβρίζων ἀνυπόστολος;
Τί εἶσαι καίπερ ἔχων τόσην δύναμιν
ἐπὶ τοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἄλλου συρφετοῦ,
ὁπόταν ὑπεράνω τῆς ὑπάρξεως
Θεὸς ὑπάρχῃ τῶν βλασφήμων τιμωρός;
Τί εἶσαι, τολμητία ὑπερφίαλε;
Ἀχρεῖος σκώληξ, διερπύζων ἐν θολῷ...

Συνόριξ

Δρυΐδαι καὶ Οὐάτεις, φύγετε μακρὰν
καὶ σεῖς, ὦ Βάρδοι, μετ' αὐτῶν ἀπέλθετε·
μή τις ἐνταῦθα μείνῃ ἐξ ὑμῶν, μηδείς.
Θὰ ὁμιλήσω πρὸς τὴν Κάμμαν. Φύγετε.

Αριόβυστος βαίνων κατ' αὐτοῦ

Ὦ σὺ κυνῶπα, ὦ σὺ μέγα ἀναιδές...

Συνόριξ

Τοὺς πάντας, στρατιῶται, ἐκδιώξατε.
(Οἱ στρατιῶται διώκουσι πάντας διὰ τῆς βίας
πρὸς τὸ βάθος καὶ ἐξάγουσιν ἐκ τοῦ ναοῦ)

Αριόβυστος ἐνῷ ἀπάγεται ὑπὸ στρατιωτῶν

Τὸν τόπον τοῦτον ἄβατον καὶ ἱερὸν
διαπηδήσας βέβηλον κατέστησας·
καὶ ἐπὶ σοῦ κατάραν ἐπιτίθεμαι
νὰ ὑποφέρῃς πλειοτέρας συμφορὰς
παρ' ὅσα ἔχει κύματα τὸ πέλαγος!

ΣΚΗΝΗ ΙΕ'.

ΚΑΜΜΑ, ΣΥΝΟΡΙΞ

Κάμμα ἰδίᾳ

Ὦ σὺ τοῦ Ἅδου δαῖμον, δός μοι δύναμιν
σὺ πάρασχε τῇ Κάμμα χεῖρα τιμωρόν.

Συνόριξ

Ὦ γύναι, βλέπεις χάριν σοῦ τί ἔπραξα;
εἰς τίνα βόθρον ἔπεσα κατάρατος;
Ἀπέπτυσα τὰ πάντα, ὕβρισα Θεούς,
κ' ἐὰν τὸν κόσμον μοὶ ζητήσῃς ἅπαντα
θὰ σοὶ τὸν φέρω αἱματόρρυτον ἐδῶ.
Εἰπέ μοι, Κάμμα, τί νὰ πράξω μέγιστον
διὰ νὰ ρίψῃς ἐπ' ἐμοῦ τὸ βλέμμα σου;

Κάμμα

Νὰ ἀποθάνῃς καὶ νὰ μείνῃς ἄταφος.

Συνόριξ

Τὴν ὥραν ταύτην ὅτε σύμπας ὁ λαὸς
τὴν βασιλείαν μοὶ προσφέρει εὔελπις;
Πῶς; τώρα ν' ἀποθάνω νέος μαχητής,
εἰς ὃν τὸ μέλλον μέγα διανοίγεται
καὶ ἡ Ἀσία περιμένει Κύριον;
Ἐλθέ, ὦ Κάμμα, σέμνωμα τῶν Γαλατῶν,
νὰ καταστήσω φθονερὸν τὸν Ὄλυμπον.
Εὐνὴν καὶ λέχος διὰ σὲ ἡτοίμασα·
τὸν ὄλβον δός μοι, δίδουσα τὸν ἔρωτα
καὶ νὰ σοὶ δώσω πάντα τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς.

Κάμμα

Ὁπόταν ἴδῃς τὴν ἀγρίαν λύκαιναν
ν' ἀποθηλάζῃ τὸν ἀμνὸν μετὰ στοργῆς,
θὰ ἴδῃς τότε καὶ τὴν Κάμμαν, ἄθλιε,
νὰ ἀγαπήσῃ τὸν Συνόριγα θερμῶς.

Συνόριξ

Σκιὰ ματαία ἦτο πᾶσα μου ἐλπὶς
ὁπότε μετὰ μάχην ὑπερένδοξον
ὑπὸ τὰ δένδρα καθεζόμενος ἑκὰς
ἀνέπλαττον ὀνείρους ὀλβιότητος
σὲ μόνην ἔχων ἐν τῷ νῷ, ἐν τῇ ψυχῇ;

Κάμμα

Ἀλλ' ὦ προδότα, ὦ κατάρατε ἀνδρῶν,
ὁποῖον ἔχων ἐξ ἐμοῦ ἐνέχυρον
ἐν τῇ ψυχῇ σου ἄκουσαν μ' ἐρρύπαινες;

Συνόριξ

Οὐδὲν ὁ τλήμων, ἀλλὰ ἔζων διὰ σοῦ
ὁπότε σὺ ἐκείνῳ παρεδίδεσο.
Τί εἶχεν ὁ Σινάτος πλείονα ἐμοῦ
καὶ μετὰ τόσης θέρμης τὸν ἠγάπησας;

Κάμμα

Μὴ ἔχε τὸν Σινάτον ἐν τῷ στόματι·
ἐν τῷ βορβόρῳ δὲν ἀνθεῖ ὁ ροδεών.

Συνόριξ

Ὄχι, δὲν ἦτο σοῦ ἐπάξιος αὐτὸς
καὶ διὰ τοῦτο, Κάμμα, τὸν ἐφόνευσα.

Κάμμα

Δὲν ἦτο οὗτος κ' εἶσαι σύ, παμμίαρε!

Συνόριξ

Τίς ἐκ τῶν δύο ἀνεδείχθη πανσθενής;

Κάμμα

Ἐὰν ἐκ τῆς ἀγκάλης μοὶ ἀνήρπασας
τὸν ἀγαθὸν συμβίον, ὃν ἐλάτρευσα
δὲν ἠδυνήθης ὅμως ἂν καὶ πανσθενὴς
νὰ τὸν ἁρπάσῃς καὶ ἐκ τῆς καρδίας μου.
Ἐδῶ θὰ μένῃ, τεθαμμένος, ἀλλὰ ζῶν
ἐνόσῳ πλήττει ὁ παλμὸς τὸ στῆθός μου.

Συνόριξ

Ἆ, εἶσαι, Κάμμα, ὡς ὁ σίδηρος σκληρά·
δὲν μὲ λυπεῖσαι, ἀγαπῶντα, πάσχοντα;
σὲ ἱκετεύω γόνυ κλίνων ταπεινῶς.
(Κλίνει πρὸ αὐτῆς τὸ γόνυ)
Μὴ ἀπορρίπτῃς πλέον τὴν ἀγάπην μου·
δὲν δύναμαι νὰ ζήσω βίον ἄνευ σοῦ.
Ἰδέ με, στρέψε· ἤκουσα τοὺς λόγους σου
καὶ τὴν ὀδύνην ἐν ἐμοὶ κατέπνιξα
διὰ νὰ τύχω τῆς συγγνώμης παρὰ σοῦ.
Νὰ κλαύσω θέλεις; λέγε, θέλεις δάκρυα;

Κάμμα

Νὰ κλαύσῃς; ὄχι· μὴ δακρύσῃς πρὸς Θεῶν.
Ἐὰν τὰ δάκρυά σου πέσωσι χαμαὶ
τῆς γῆς τὸν χῶρον θὰ διακοιλάνωσι
καὶ θὰ ὁρμήσῃ ἐξ ἑκάστης φάραγγος
φρικῶδες τέρας φλόγας ἐρευγόμενον.

Συνόριξ ἀναπηδῶν

Ὦ, εἶσαι ἀπαισία, εἶσαι ἀπηνής,
καὶ βίᾳ θὰ σὲ λάβω τέλος σύζυγον.

Κάμμα ἀνασπῶσα τὴν μάχαιραν

Ἐὰν τολμήσῃς νὰ προέλθῃς βῆμα ἓν
τὸ αἷμά σου θὰ ρεύσῃ ἐριώδυνον.

Συνόριξ βαίνων κατ' αὐτῆς

Πῶς; μάχαιραν; σύ, Κάμμα; σὺ μὲ ἀπειλεῖς;

Κάμμα τύπτουσα αὐτὸν διὰ τῆς μαχαίρας

Ἀπόθανε, κακοῦργε!
(Ἡ μάχαιρα θραύεται ἐπὶ τοῦ στήθους
τοῦ Συνόριγος)
Ἆ! ἐθραύσθη! Ζῇς;

**Συνόριξ ὅστις περιέβαλεν αὐτὴν
διὰ τῆς χειρός.**

Κ' ἐν τῇ ἀγκάλῃ σὲ κρατῶ τρισόλβιος!

**Κάμμα προσπαθοῦσα νὰ διαφύγῃ
τῶν χειρῶν αὐτοῦ.**

Ὦ ἄνανδρε Συνόριξ, φέρεις θώρακα·
τοιοῦτον φέρει μόνον ὁ δειλόψυχος
καὶ ὁ Σινάτος εἶχε πάντοτε γυμνὸν
τὸ λάσιόν του στῆθος! Αἴ! δειλέ, δειλέ!

**Συνόριξ σφίγγων τὴν Κάμμαν
ἐν τῇ ἀγκάλῃ**

Ὦ, τώρα μοὶ ἀνήκεις.

Κάμμα ἀνθισταμένη

Ὄχι, ἄθλιε.

Συνόριξ

Τίς θὰ τολμήσῃ νὰ σ' ἁρπάσῃ ἀπ' ἐμοῦ;

Κάμμα

Συνόριξ ἄλλος, μείζων σοῦ, ὁ θάνατος.

Συνόριξ

Τὸν θάνατον μὴ κάλει, μὴ τὸν θάνατον.

Κάμμα

Δὲν θὰ μὲ λάβῃς ζῶσαν· ἀπελπίσθητι·
πᾶν ὅ τι πράττεις, εἰς οὐδὲν σὲ ὠφελεῖ·
μὰ τοῦ πατρὸς τὴν κάραν τὴν πολύσεπτον
θὰ αὐτοκτονήσω· θὰ μὲ λάβῃς... πλὴν νεκράν.

Συνόριξ μακρυνόμενος αὐτῆς

Ναί, ἔχεις τὸν πατέρα, ὃν σεβάζεται·
ὤ, θὰ σὲ ἀναγκάσω· εὗρον τὴν ὁδόν.

Κάμμα ἰδίᾳ

Ὁποῖον δόλον μελετᾷ ὁ ἄθλιος.

Συνόριξ καλῶν

Τορμάννε, Νάρβων...

Κάμμα

Τί θὰ πράξῃς;

Συνόριξ

Ἆ, σκληρά!

Κάμμα

Τί θέλεις τὸν πατέρα;

Συνόριξ

Τὸ ἐνόησας!

Κάμμα

Ὢ φρίκη!

Συνόριξ βλέπων τὸν Νάρϐωνα καὶ Τορμάννον

Φέρετέ μοι τὸν Λουέριον.
(Ἐξέρχονται ὅ τε Νάρϐων καὶ ὁ Τορμάννος)

Κάμμα

Μετὰ τὸν σύζυγόν μου, τὸν πατέρα μου!

Συνόριξ

Θὰ τὸν φονεύσω ἂν δὲν ἔλθῃς μετ' ἐμοῦ.

Κάμμα

Ὢ, ποία γέννα, ποία πόλις ἤμεσε
τὸ τέρας τοῦτο ἐν ἐσχάτῳ ἐμπτυσμῷ;
τίς γῆ, τίς δῆμος τὸν κακὸν ἐξέθρεψε
καὶ τὰ τοιαῦτα διεργάζεται κακά;
Ἐν σοὶ τί ἔχεις, αἱμοϐόρος ὕαινα;
ψυχήν, καρδίαν, ἔχεις τί ἀνθρώπειον;
Οὐδέν, κακοῦργε, πλὴν φονέως μηνιθμόν!

ΣΚΗΝΗ ΙΣΤ΄.

Οἱ ἀνωτέρω, Νάρϐων, Τορμάννος, Φύλακες, Λουέριος ὁδηγούμενο, ὑπ' αὐτῶν

Συνόριξ

Ἰδού, ὦ Κάμμα, ὁ πατὴρ ὃν ἀγαπᾷς.
Ἐὰν δὲν ὑποχύψῃς εἰς τοὺς πόθους μου
θὰ στείλω τοῦτον εἰς τὸν θάνατον εὐθύς.

Κάμμα

Δυστήνου κόρης, πάτερ, πάτερ δύστηνε!

Συνόριξ

Ἐλθέ, ἀχρεῖε, γέρον δολομήχανε,
σὺ ὅστις μὲ ἠπάτας λόγῳ μελιχρῷ...

Λουέριος

Οὐχί, Συνόριξ, ἔλεγον ἀλήθειαν
ἐλπίζων ὅτι τέλος θὰ ἐπείθετο.

Συνόριξ

Πῶς δὲν μοὶ εἶπας τότε ὅτ' ἡ τελετὴ
θὰ ἐτελεῖτο κεκρυμμένως σήμερον

Λουέριος

Δὲν ἠδυνάμην φέρων σχῆμα ἱερὸν
νὰ διασπείρω τοῦ ναοῦ τ' ἀπόρρητα.

Συνόριξ

Τί λέγεις, Κάμμα, ἔρχεσαι; μ' ἀκολουθεῖς;

Κάμμα

Ποτέ!

Συνόριξ

Θὰ ἀποθάνῃ.

Κάμμα

Ἔστω.
(Ἰδίᾳ μετὰ λύπης)
Ὦ, Θεοί!

Συνόριξ

Ἀγάγετε τὸν βάρδον εἰς τὸν θάνατον.

Κάμμα

Ὦ πάτερ, πάτερ, ὄχι.

Λουέριος ἐναγκαλιζόμενος τὴν Κάμμαν

Κόρη, μὴ λυποῦ.

Κάμμα

Σὲ ἀποστέλλω, τάλαν, εἰς τὸν θάνατον...
πλὴν, τί νὰ πράξω; νὰ σὲ σώσω! Ναί, ναί, ναί.

Λουέριος

Ὡς ἦλθον πάντα ἡ ἐλπίς μ' ἀπέλιπε·
καὶ χαίρων ἀποθνήσκω σήμερον ἐγὼ
ἵνα μὴ ἴδω ἐντελῆ τὸν ὄλεθρον
ἐξ οὗ ἐπαπειλεῖται ἡ πατρὶς ἡμῶν.

Κάμμα

Καὶ μὴ δὲν ἔχει ἄλλα τέκνα ἡ πατρίς;

Λουέριος

Ἡ τύχη ταύτης ἐξαρτᾶται σήμερον
ἐκ τῶν ἐρώτων παρακόπου στρατηγοῦ.

Συνόριξ

Αἴ, γέρον βάρδε, σίγα· μὴ μ' ἐρέθιζε.

Λουέριος

Δὲν τρέφω ἔχθραν κατὰ σοῦ, ὦ κύδιστε,
διότι διατάξεις ἐν στιγμῇ ὀργῆς
ἀδίκως ὅλως νὰ μὲ θανατώσωσι.
Μετῆλθον πάντα λόγον, πᾶσαν μηχανὴν
διὰ νὰ φέρω ταύτην εἰς μετάνοιαν.
Ἀφοῦ δὲν ἦλθε δὲν θὰ ἔλθῃ δυστυχῶς·
Μὴ ἐπιμένῃς πλέον, ματαιοπονεῖς·
Ἀπόβαλε τὸ πάθος, ὅπερ ἔδειξε
τὸν κραταιὸν τετράρχην ἐρωτόληπτον
καὶ εἰς τὰς νίκας τοὺς στρατοὺς ὁδήγησον
τῶν μεγαθύμων Γαλατῶν ὁ βασιλεύς.

Συνόριξ

Θὰ ἔλθῃς, Κάμμα;

Κάμμα

Ὄχι!

Συνόριξ

Εἰς τὸν θάνατον!

Κάμμα ἀσπαζομένη τὸν Λουέριον

Ὁποία θλῖψις!

Λουέριος ἀπαγόμενος

Χαῖρε!

Συνόριξ

Εἶν' ἀδάμαστος!

Κάμμα

Δὲν θὰ σὲ ἴδω, πάτερ, τὸ ἐλάχιστον
ἐνώπιόν μου θανατούμενον οἰκτρῶς.

Συνόριξ

Πῶς εἶπας; τί; φοβεῖσαι; Θὰ τὸν ἴδῃς.

Κάμμα μετ' ἄλγους

Ἆ!

Συνόριξ

Ἐδῶ, Τορμάννε. φέρετέ τον πρὸ αὐτῆς.

Κάμμα

Κακοῦργε!

Συνόριξ τῷ Λουερίῳ

Κῦψον· κλίνε γόνυ.

Κάμμα

Ἄνανδρε!

Συνόριξ

Ἐνώπιόν σου θὰ τὸν ἴδῃς θνήσκοντα.

Κάμμα

Νὰ αἰσθανθῇς πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς
τὴν λύπην ταύτην, ἣν μοὶ δίδεις σήμερον.

Συνόριξ

Κρατήσατέ την ἵνα βλέπῃ κάλλιον
καὶ σεῖς κτυπᾶτε, θανατώσατε αὐτόν.

(Οἱ φύλακες συλλαμβάνουσι τὴν Κάμμαν ἐνῷ ὁ Τορμάννος ὑψοῖ τὸν πέλεκυν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Λουερίου).

Κάμμα παλαίουσα πρὸς τοὺς φύλακας

Θηρία αἱμοβόρα, στῆτε πρὸς στιγμήν.

Συνόριξ ἀγρίως

Κτυπᾶτε!

Κάμμα ἐναγκαλιζομένη τὸν Λουέριον

Ὄχι, ὄχι...

Συνόριξ ἔκπληκτος

Πῶς; ἐνδίδεις; αἴ;

Κάμμα ὀλιγοδρανὴς

Ἰδοὺ ἐγώ, Συνόριξ, μ' ἔχεις σύζυγον.

Συνόριξ ἐν χαρᾷ

Ἆ!

Λουέριος ἐγειρόμενος

Κάμμα!

Κάμμα κρύπτουσα τὸ πρόσωπον

Πάτερ!

Λουέριος ἐναγκαλιζόμενος αὐτὴν

Οἱ Θεοὶ τὸ ἤθελον.

Συνόριξ ἐν ὑψίστῃ ἀγαλλιάσει

Ἀγγείλατε τοῖς πᾶσιν ὅτι σήμερον
τὴν Κάμμαν ἔχων παρ' αὐτῷ βασίλισσαν
τὴν βασιλείαν ὁ Συνόριξ ἐννοεῖ.

Τορμάννος ἰδίᾳ

Ὦ, εἴθε νὰ πλανῶμαι εἰς ἀΐδιον,
ἀλλὰ προβλέπω δυσδιάλυτα δεινά!

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

Ἡ πλατεία τῆς ἀγορᾶς. Ἐν τῷ βάθει φαίνεται ἡ πόλις ἐν μέσῳ δένδρων ὑψηλῶν. Δεξιᾷ ὑπὸ βράχον κρήνη· παρ' αὐτῇ σκηναὶ καὶ ὀχήματα· ἀριστερᾷ σπήλαιον παρὰ τὴν ἄκραν δάσους. Κατὰ τὸ μέσον τῆς σκηνῆς ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸ βάθος ἐπὶ μικροῦ ὑψώματος βωμός, ἐφ' οὗ καίει τὸ πῦρ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Τορμαννος, Αξιωματικοι, Στρατος, Λαος, καὶ εἶτα Ναρβων

Τορμάννος βλέπων εἰσερχόμενον τὸν Νάρβωνα

Λοιπόν, ὦ Νάρβων;

Νάρβων μετὰ στρατοῦ εἰσερχόμενος

Πάντες ὑπετάγησαν·
ἡ στάσις κατεστάλη.

Τορμάννος

Εὖγε· ἄριστα.

Νάρβων

Καὶ οἱ δρυΐδαι νικηθέντες φεύγουσι
τὴν ταρβαλέαν τοῦ Συνόριγος ὀργήν.

ΣΚΗΝΗ Β'.

Οι ανωτερω, Ροθμαρις

Ρόθμαρις

Τορμάννε!

Τορμάννος ἔκπληκτος

Σὺ ἐνταῦθα, Ρόθμαρι; πλὴν πῶς;

Ρόθμαρις

Πρὸ ὥρας πάντες ἀπεφυλακίσθημεν
εὑρόντες χάριν παρὰ τῷ Συνόριγι.

Τορμάννος χαίρων

Ἀ, εἶνε μέγας ὁ γενναῖος στρατηγός!

Νάρβων

Πῶς;

Ρόθμαρις

Δὲν γινώσκεις;

Νάρβων

Τίνος εἴσθε δέσμιοι;

Τορμάννος

Ἆ, ναί, σύ, Νάρβων, πλεῖστα ἔτι ἀγνοεῖς·
ἐκ πάντων ὅσα ἔναγχος συνέβησαν.

Νάρβων

Ἀφ' ὅτου ἐξ Ἀγκύρας ἀνεχώρησα
πολλὰ ἐπῆλθον, μετεβλήθησαν πολλά.

Τορμάννος

Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Συνόριξ εἵλκυσε
τὴν χήραν τοῦ Σινάτου ἀπὸ τοῦ ναοῦ
ὁ νέος Βίνδαξ ἀναπάλλων πέλεκυν
ἀντίος ἦλθε τῷ ἀνδρὶ μετ' ὀπαδῶν
κ' ἡ Γαλατία θὰ ἐθρήνει σήμερον
τὸν τροπαιοῦχον νικητὴν τῶν Βιθυνῶν
ἂν μὴ ὑπῆρχον παρὰ τούτῳ φύλακες
τὴν προσβολὴν ἐκείνην ματαιώσαντες.
Οἱ ἔνοχοι ἀχθέντες εἰς τὰς φυλακὰς
τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ θὰ ἐτρέποντο
κατὰ τὰς πρώτας πανηγύρεις τοῦ λαοῦ,
ἀλλ' ὁ Συνόριξ εἶνε ἤδη ὄλβιος,
τοὺς πάντας θέλει εὐτυχεῖς περὶ αὐτὸν
καὶ ἀποδίδει τῇ πατρίδι εὐγενῶς
ἐκεῖνον ὅστις ὕψωσε τὸν πέλεκυν
ἵν' ἀφαιρέσῃ πολυτίμητον ζωήν.

Νάρβων

Ὁ Βίνδαξ μέχρι τοῦδε ἦτο δέσμιος
καὶ ν' ἀποθάνῃ ἔμελλε λοιπὸν αὐτός;

Τορμάννος

Τῷ Θείῳ χάριν ἅπαντες ἐκτίσωμεν

ὅτι τὸν νέον διασώζει ἐν ζωῇ
καὶ μένει οὕτω μετὰ τὸν Συνόριγα
γενναῖος στρατιώτης, ἔμφρων στρατηγὸς
δυνάμενος νὰ ἄρῃ νέα τρόπαια
καὶ τὴν πατρίδα νὰ δοξάσῃ ὡς αὐτός.

Ρόθμαρις

Ἐλπὶς ματαία!

Τορμάννος

Διατί, ὦ Ρόθμαρι;

Ρόθμαρις

Ὁ Βίνδαξ οἴμοι! δὲν θὰ μείνῃ παρ' ἡμῖν.

Νάρβων

Τί λέγεις;

Ρόθμαρις

Φεύγει!

Τορμάννος

Καὶ ποῦ φεύγει;

Ρόθμαρις

Ἄγνωστον.

Τορμάννος βλέπων τὸν Συνόριγα

Ἰδοὺ ὁ ἄρχων.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Οι ΑΝΩΤΕΡΩ, ΣΥΝΟΡΙΞ, ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

Συνόριξ

Στρατιῶται, χαίρετε.
Εἰργάσθητε γενναίως καὶ ὁ ἱερεὺς
κατενικήθη· τοῦ σκοποῦ ἀπέτυχε.
Τὴν πρᾶξιν ταύτην θ' ἀνταμείψω προσεχῶς
δωρῶν εἰς πάντας ἱερέων κτήματα.
Μετάβητε ἀμέσως εἰς τὸ τέμενος
καὶ ἴδετε ἂν εἶνε ἕτοιμον τὸ πᾶν.

Τορμάννος

Ἂν οἱ δρυΐδαι ἀρνηθῶσιν;

Συνόριξ

Ἔχετε
τὰς λόγχας.

Νάρβων

Τοῦτο θέλομεν κ' ἡμεῖς.

Πάντες

Ναί, ναί.

Συνόριξ

Εἰς σέ, Τορμάννε, τὴν φροντίδ' ἀνέθηκα
καὶ ὅ τι εἶπον, τοῦτο λέγω ἐξ ἀρχῆς·
ἐκεῖ θὰ γείν' ἡ στέψις ἡ βασίλειος,
ἐδῶ τὸν γάμον θὰ τελέσω. Ἄγετε.

(Πάντες ἐξέρχονται ἀκολουθοῦντες οἱ μὲν τὸν Νάρβωνα δεξιᾷ, οἱ δὲ τὸν Τορμάννον ἀριστερᾷ)

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΣΥΝΟΡΙΞ καὶ εἶτα ΛΟΥΕΡΙΟΣ

Καὶ τέλος ἦλθεν ἡ τριπόθητος στιγμή,
ἣν ἀπὸ τόσου χρόνου περιέμενον·
ἐντὸς ὀλίγου στεφανοῦμαι βασιλεὺς
καὶ τῇ παγκάλῳ Κάμμα γάμῳ ζεύγνυμαι.
Μὴ μὲ φθονήσῃς, Τύχη ὀνειρογενής,
σὺ ἥτις ἦλθες πρός με ὑποσκάζουσα
ἐν συνοδίᾳ θλίψεων καὶ ὀδυνῶν.
Ἂν ἡ ψυχή μου τώρα ἐπαισθάνηται
τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἄελπτον χαράν,
ἀλλὰ ὑπέστη ἀλγηδόνας ἄλλοτε
καὶ παρ' ὀλίγον ἐξαπώλλετο κακῶς.
Πορεύου ἤδη μετ' ἐμοῦ ταχύπτερος
καὶ νέας τέμνε πρὸς τὸν ὄλβον ἀτραπούς.

Λουέριος

Ὢ φίλον τέκνον, ἔρχομαι δυσάγγελος
νὰ κατατρώσω τὴν καρδίαν σου ἐγώ.

Συνόριξ

Ῥαβαί! τί βλέπω, γέρον; εἶσαι κάτωχρος!

Λουέριος

Πῶς νὰ σοὶ εἴπω ἄγγελμα δυσάρεστον;

Συνόριξ

Ὁποῖος λόγος πλήσσει τοὺς ὀδόντας σου
κ' ὑπὸ τὴν γλῶσσαν μεταπίπτει ἄθαρσης
διστάζων νὰ προέλθῃ τῶν χειλέων σου;
Μήπως ἡ Κάμμα, γέρον, δὲν μὲ ἀγαπᾷ;

Λουέριος

Δὲν εἶνε τοῦτο· οἴμοι! ἄλλο ἤκουσα.

Συνόριξ

Τί ἄλλο εἶνε δι' ἐμὲ κακοφραδὲς
ἀφοῦ ἡ Κάμμα μοὶ τηρεῖ τὰ ὅρκια;

Λουέριος

Οἱ ἱερεῖς ἀρνοῦνται νὰ τελέσωσι
τὴν στέψιν καὶ τὸν γάμον τοῦ Συνόριγος.
Ἐντὸς τοῦ ἄλσους οἱ δρυΐδαι παμπληθεῖς
ἀπὸ πρωΐας ἑκατόμβας θύουσι
καὶ ἐξαιτοῦνται τῶν Θεῶν τὴν ἀρωγὴν
εἰς ἄνυσιν τῆς γνώμης, ἣν προείλοντο.

Συνόριξ

Ἂν τοῦτο μόνον εἶνε μὴ ἀθύμει

Λουέριος

Πῶς;

Συνόριξ δεικνύων δεξιᾷ

Ἰδοὺ οἱ στασιῶται σιδηρόδεσμοι
μετὰ φυλάκων βαίνοντες πρὸς τὸν ναόν.

ΣΚΗΝΗ Ε'.

Οἱ ἀνωτέρω, Ἀριόβυστος, Δρυΐδαι, Νάρβων, στρατός

Ἀριόβυστος

Δὲν ἤρκει ἄρα ὅτι κατεμίανες
τοῦ ἱεροῦ τεμένους τὸ ἐδέθλιον;
τολμᾷς καὶ πλέον ἔτι κατὰ τῶν Θεῶν;

Συνόριξ

Βυσαύχην γέρον, μὲ κατεπαγίδευσας
διὰ τῆς ἐπητείας, ἣν μετῆλθες, ναί,
κ' ἐγὼ χαλίφρων, ἄνους, πίστιν ἔδιδον
ὁσάκις μοὶ ἐζήτεις εἰσαναβολάς.
Πρὸς τοῦτον μόνον τὸν σκοπὸν εἰργάζεσο
ὑποχθονίως ἀπὸ τόσων ἡμερῶν
καὶ ἐκ τοῦ ὄλβου ἀμβλυώττων ἤργησα
νὰ ματαιώσω τοὺς σκοπούς σου, μοχθηρέ.
Ἰδοὺ σὺ τώρα βαῖνε σιδηρόδεσμος!

Ἀριόβυστος

Καλῶς· πλὴν μάθε ὅτι ἔργον στυγερὸν
δὲν συγχωροῦσιν οἱ Θεοί. Οὐδέποτε.
Καὶ ὅσῳ εἶνε βραδυβάμων ἡ ποινὴ
ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται πολυδείματος.
Ὁ ἐξυβρίζων τοῦ Θεοῦ τὸν πρόσπολον
θὰ ἀποτίσῃ δίκας ἂν καὶ πανσθενής·
πρὶν τῆς σελήνης ἔλθῃ τὸ πανσέληνον
δεινὸν θὰ πλήξῃ τὸν Συνόριγα κακόν.

Συνόριξ

Τὰς προσταγάς μου, Νάρβων, ἐπιτέλεσον.

Νάρβων

Ἐλθέ, δρυΐδα, εἰς τὸ τέμενος· ἐμπρός.

Ἀριόβυστος τῷ Συνόριγι

Αἴ, φαῦλε, ὅπως ἤρξω οὕτως ἄνυσον·
πορεύου ἐν τῇ τρίβῳ τοῦ ἐγκλήματος
ἵνα ἐπέλθῃ τάχιον ἡ κόλασις.

(Ἐξέρχονται πάντες)

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'.

Συνόριξ καὶ εἶτα Κάμμα

Συνόριξ ἀκολουθῶν διὰ τοῦ βλέμματος τοὺς ἀπαγομένους δρυΐδας

Ὦ ἱερέων γενεὰ κατάρατος,
σὲ τὴν πωλοῦσαν αἰωνίως τοὺς Θεούς,
ἐγὼ θὰ σὲ πωλήσω εἰς τὸν θάνατον
ὡς ἀναλάβω τὴν βασίλειον ἀρχήν.
Τὰς ὥρας ταύτας, ἃς διῆλθον σχέτλιος
μετὰ κινδύνου ἀπωλείας τοῦ παντὸς
ἐν τοῖς βασάνοις πάντες θὰ διέλθητε,
τεράτων τέκνα, ῥωποπῶλαι ἱερεῖς·
πλὴν πᾶσα ὥρα ἔσται ἀτελεύτητος,
ὀδύνης ἔτος, μελεδήματος αἰών.

Κάμμα

Δὲν εἶνε ψεύδη πάντα ὅσα ἤκουσα;
εἰπέ, Συνόριξ, ὅτι δὲν εἶν' ἀληθῆ!

Συνόριξ

Τί ἔχεις, Κάμμα; εἶσαι πολυτάρακτος·
ὁποῖον ἄλγος τὴν ψυχήν σου συγκυκᾷ;

Κάμμα

Τὸ πλῆθος καθ' ὁμίλους συνωθούμενον
ἐπιθειάζει κατὰ σοῦ ἀναφανδόν.

Συνόριξ

Ἀμέλει, φίλη, κ' ἦτο μόνον θύελλα
ταχέως παρελθοῦσα ἄνευ κεραυνοῦ.
Ἐὰν ἀφ' ὅτου τὸν ναὸν κατέλιπες
ἐδέχεσο τὸν γάμον μετὰ χαρμονῆς
τὸ πᾶν θὰ ἦτο κατὰ γνώμην σήμερον

καὶ οἱ δρυΐδαι δὲν θὰ εἶχον τὸν καιρὸν
νὰ μὲ δολιευθῶσιν ὅπως ἔπραξαν.
Ἀλλ' ἤδη πάντα ἔχουσιν ὡς πρότερον
καὶ ὁσονούπω, Κάμμα, περιβάλλομαι
τὸ στέμμα ὅπερ θέλω μόνον χάριν σοῦ.

Κάμμα

Ὦ, τὴν γαλήνην, ἄρχον, μοὶ ἐδώρησας,
διότι ἐταράχθη ἡ καρδία μου
καὶ πένθους πέπλος ἐξετάθη πρὸ ἐμοῦ.
Ναί, ἐν ἀρχῇ σ' ἐμίσων καὶ δὲν ἤθελον
τὸν γάμον νὰ τελέσω ὡς ἐζήτεις σύ,
ἀλλ' ὅτε μετὰ ταῦτα σὲ ἐγνώρισα
κ' ἐν τῇ ψυχῇ σου εὗρον τὴν ἐμὴν ψυχὴν
ὁ ἔρως τότε πᾶσαν μὲ παρείλετο
κ' εἰς σὲ ἐδόθην δι' αἰῶνος νοερῶς.
Ὦ, τί ὑπέστην πρὸ ὀλίγου, τάλαινα,
ὁπότε εἶδον τὸν λαὸν ἀνταίροντα
καὶ ἐξαπίνης ἐποργῶντα κατὰ σοῦ·
τὰ ὄμματά μου περιέβαλεν ἀχλὺς
τὸ στῆθος ἐνεκρώθη, καὶ ὡς ὄνειρον
διῆλθεν ἐν τῷ σκότει ὁ μακρὸς αἰὼν
τῆς εὐτυχίας, ἧς θὰ ἀπηλαύομεν.
Καὶ ἤδη, ἄρχον, ἐννοεῖς τὴν ἁρμονὴν
ἥτις ἐκκλύζει τὴν πτωχὴν καρδίαν μου;

Συνόριξ

Γλυκεῖα γύναι, ἀηδὼν τὴν λαλιάν,
τὸ ᾆσμα ψάλε τοῦ θυμήρους ἔρωτος
νὰ περικλείσω ἐν ἐμοὶ τὸν οὐρανὸν
ἐν ᾧ πυκνοῦται ὀλβιότης ἄφθιτος.
Ἐὰν κατὰ σταγόνας μοὶ ἐστάλαξας
τῆς εὐτυχίας τὸν μυρόεντα νασμόν,
ἀλλ' ὅμως ὁλοκλήρως ἐξεκένωσας
τῆς συμπαθείας τὴν ὑπέρπλεων πηγήν.

Κάμμα

Ναί, ὅπως τώρα δὲν ᾐσθάνθην ἔρωτα
καὶ τὸν Σινάτον δὲν ἠγάπησα ὡς σέ.
Παρέρχοντ' αἱ ἡμέραι ἀλλεπάλληλοι
καὶ νέας ἀνευρίσκω ἀρετὰς ἐν σοί.
Ἐν τῇ ψυχῇ μου κολοσσὸς αὐξάνεσαι·
οὐδεὶς ὑπάρχει οὐδ' ὑπῆρξεν ἐπὶ γῆς
ὡς σὺ γενναῖος, εὐεπήβολος ὡς σύ.
Καὶ ὅπως τἄστρα τῆς πρωΐας σβέννυνται
ἅμ' ἀνατείλῃ ὁ χρυσάκτιν ἥλιος
τοιουτοτρόπως ἀμαυροῦνται ὑπὸ σοῦ
οἱ ἄλλοι πάντες ὅταν ἐμφανίζεσαι.

Συνόριξ

Ὦ Κάμμα, Κάμμα· ἐκ χαρᾶς ἰλιγγιῶ,
μὴ λάλει πλέον, ἡ πνοή μου τέμνεται,
τὸ στῆθος περισκαίρει, θὰ διαρραγῇ.

Τορμάννος εἰσερχόμενος ἀριστερόθεν

Τῆς στέψεως ἡ ὥρα ἦλθε, στρατηγέ·
πρὸ τοῦ τεμένους ὁ λαὸς ἀθροίζεται
καὶ οἱ δρυΐδαι ἀναμένουσιν ἐκεῖ.

Συνόριξ

Καλῶς.

(Ὁ Τορμάννος ἐξέρχεται)

Κάμμα

Ὦ ἄρχον, μήπως εἶνε ὄνειρον;

Συνόριξ

Δὲν εἶνε, Κάμμα, ὄχι, στέφομαι, ἰδού,
καὶ μετ' ὀλίγον σύζυγός μου γίνεσαι.
Ἰδὲ τὸν χῶρον τοῦτον, εἶν' ἡ ἀγορὰ
ἐν ᾗ ὡς λέων πρό τινος ἐπάλαισα
καὶ τὸν Σινάτον ἔρριψα χαμαὶ νεκρόν.
Ἐδῶ τὸν γάμον θέλω νὰ τελέσωμεν
διὰ νὰ σώζῃς ἐν τῇ μνήμῃ ἐσαεὶ
τὴν νίκην μου ἐκείνην.

Κάμμα

Ὦ, ἐμάντευσας
τὴν πρόθεσίν μου· τοῦτο ἤθελον κ' ἐγώ.
Τὸ πέδον ὅπερ νικητὴς ἐπάτησας
τοῦ ἔρωτός μας ἔστω ἵλεως βωμός.

Συνόριξ ἀπερχόμενος

Εὐτύχει, Κάμμα, μετ' ὀλίγον ἔρχομαι
πανίσχυρος μονάρχης, δοῦλος σου πιστός.

ΣΚΗΝΗ Ζ'.

ΚΑΜΜΑ παρακολουθοῦσα διὰ τοῦ βλέμματος τὸν ἐξελθόντα Συνόριγα, ΜΟΪΝΑ εἰσερχομένη περίλυπος δεξιόθεν

Μόϊνα

Λοιπὸν τὰ πάντα εἶνε ἤδη ἕτοιμα;

Κάμμα στρεφομένη βιαίως

Τὰ πάντα.

Μόϊνα

Καὶ θὰ γείνῃς σύζυγος αὐτοῦ;

Κάμμα κατερχομένη

Βεβαίως.

Μόϊνα

Ἀ, Σινάτε...

Κάμμα

Πῶς;

Μόϊνα ἐνοῦσα τὰς χεῖρας

Πλήν, Κάμμα μου.

Κάμμα

Τί ἀναφέρεις τὸν Σινάτον σήμερον
ὁπότε τὴν ψυχήν μου βόσκεται χαρὰ
διὰ τὸν ὄλβον ὅστις μοὶ προώρισται;
Μετάβα εἰς τὸν οἶκον καὶ ἑτοίμασον
ὡραῖον πέπλον νύμφης κρόκῳ ποικιλτὸν,
διότι θέλω νὰ μὲ ἴδῃ πάγκαλον
κατὰ τὴν ὥραν τῆς νυμφεύσεως ἡμῶν
ὁ φίλος τῆς ψυχῆς μου. Γραῖα, ὕπαγε.

Μόϊνα ἀπερχομένη

Σινάτε τάλαν, οἴμοι! σ' ἐλησμόνησαν!

ΣΚΗΝΗ Η'.

Καμμα, Βινδαξ

Κάμμα

Τίς ἔρχεται δρομαίως; Πῶς; ὁ Βίνδαξ;... ἆ!

Βίνδαξ ὅστις εἰσῆλθεν καὶ ἔστη κατέναντι τῆς Κάμμας

Τὸ πρόσωπόν σου, γύναι, κρύπτεις ἀπ' ἐμοῦ
καὶ ὡς μὲ εἶδες αἶσχος ἀμφεκάλυψε
τὸ μέτωπόν σου.

Κάμμα ἰδίᾳ

Σίγα, δύστηνος ψυχή.

Βίνδαξ

Ἐνόσῳ διασώζεις τὸ ἐρύθημα
ὑπάρχει ἔτι πρὸς μετάνοιαν καιρός.
Καλή μου Κάμμα, λάβε θάρρος, σύνελθε·
εἰπέ μοι ἕνα λόγον καὶ μὰ τοὺς Θεοὺς
τὴν κεφαλὴν σοὶ φέρω τοῦ Συνόριγος.

Κάμμα θλιβερῶς

Ὢ, σύγγνωθί μοι, Βίνδαξ.

Βίνδαξ

Τί;

Κάμμα

Τὸν ἀγαπῶ!

Βίνδαξ

Τί εἶπας, γύναι; ἀλλὰ δὲν αἰσχύνεσαι;
Λοιπὸν ποῦ εἶνε ὅσα ἔλεγες ποτέ;
οἱ ὅρκοι, αἱ ἀραί σου, τὰ κατεύγματα
τὸ μῖσος, ἡ ὀργή σου, τί ἐγένοντο;
τί μένει τώρα ἐκ τοῦ ἄλγους τῆς ψυχῆς;
ποῦ εἶνε ἡ ἀγάπη τοῦ Σινάτου σου;
Ψευδῆ τὰ πάντα ἦσαν; Αἴ, Ἀσιανή,
ὁποῖον αἷμα ῥέει εἰς τὰς φλέβας σου;
πῶς ἐξελήφθης ὡς Γαλάτις ὑφ' ἡμῶν;
Μωρὸς ἐγὼ πιστεύσας εἰς τοὺς λόγους σου
κ' ἐπιχειρήσας νὰ φονεύσω τὸν κακόν.
Ἐπάξιος σύνετις τοῦ Συνόριγος,
ὁ Βίνδαξ φεύγων τὰς ἀράς του σοὶ δωρεῖ.

Κάμμα ἔκπληκτος

Τί εἶπας; φεύγεις;

Βίνδαξ

Ναί, μακρὰν ἀπέρχομαι.
Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ βαθέως Λείγηρος
ὑπάρχουσι Γαλάται ἄλκιμοι, ἐσθλοί,
διατηροῦντες τὴν ἀρχαίαν εὔκλειαν
καὶ μὴ ἐκφυλλισθέντες ὅπως οἱ ἐδῶ.
Πρὸς τούτους μεταβαίνω ταχυβάδιστος
διὰ νὰ εὕρω ἀγαθοὺς ὁμοεθνεῖς.

Κάμμα ἱκετευτικῶς

Μὴ φεύγῃς, Βίνδαξ.. μεῖνον... ὤ, ἂν ἤθελον...

Βίνδαξ

Νὰ μείνω ἵνα ἴδω τὸν Συνόριγα
δεσπόζοντα τῆς χώρας τῆς Γαλατικῆς
καὶ παρὰ τούτῳ τὴν αἰσχρὰν προδότιδα
ἐν ᾗ οὐδ' ἴχνος μένει παλαιᾶς αἰδοῦς;
Ποτέ!

Κάμμα ἰδίᾳ

Ὤ, τί νὰ πράξω....πλὴν δὲν δύναμαι...

Βίνδαξ

Θὰ φύγω, Κάμμα, ὑπεκφέρων μετ' ἐμοῦ
τὸ πτῶμα τοῦ Σινάτου . . .

Κάμμα βάλλουσα κραυγὴν ἀγρίαν

Ἆ! οὐδέποτε!

Βίνδαξ

Ἀλλὰ πρὶν φύγω θέλω νὰ καταρασθῶ
τὸν τόπον τοῦτον . . .

Κάμμα δραττομένη τῆς χειρὸς αὐτοῦ

Τάλαν, μὴ ἐξέθαψας
τὸν σύζυγόν μου;

Βίνδαξ εἴρων

Πόθεν αὕτη ἡ τροπή;

Κάμμα μετ' ἀγωνίας

Ὢ, λέγε, λέγε.

Βίνδαξ

Πὴν δὲν βλέπω τί κοινὸν
ὑπάρχει πλέον...

Κάμμα ἐναγκαλιζομένη τὸν Βίνδακα

Εἶσαι ἀσυγχώρητος!

Βίνδαξ ἔκπληκτος

Πῶς; κλαίεις, Κάμμα;

Κάμμα

Καὶ λοιπὸν ἐπίστευσας
ὅτ' εἶμ' ἀξία μιαρίας βδελυρᾶς;
ἐγώ, καλέ μου Βίνδαξ;

Βίνδαξ

Εἶνε δυνατόν;
Πῶς; σώζεις ἔτι πίστιν καὶ ἀνάμνησιν
τοῦ φίλου μου Σινάτου;

Κάμμα

Τοῦτο ἐρωτᾷς;

Βίνδαξ

Ὤ, λάλει τότε, ἂν ἐπὶ τοῦ χείλους σου
δὲν ἕρπει ψεῦδος καὶ ἀπάτη δολερά.

Κάμμα

Ἐν τῇ ψυχῇ μου ὁ Σινάτος ἔμεινεν
ὡς τοῦ ἡλίου ἡ περιλαμπὴς ἀκτὶς
περὶ τὴν δύσιν μεθ' ἡμέραν δίαιθρον.
Ὁ ἔρως μου ηὐξήθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς
καθ' ἣν ἀνάνδρως τὸν ἐδολοφόνησαν·
τὴν στέρησίν του ἡ καρδία μου πενθεῖ
καὶ δὲν ὑπάρχει τόπος ἐν τῷ οἴκῳ μου,
ἐφ' οὗ τὸ δάκρυ δὲν κατέπεσε θερμὸν
δεκάκις τῆς ἡμέρας ἴσα τῇ νυκτί,
ἀλλ' οὐδὲ τοῖχος ὅστις δὲν ἀπέδωκε
θρηνώδεις γόους καὶ τῶν στόνων τὴν ἠχώ.

Βίνδαξ

Τὰ δάκρυά σου λέγουσιν ἀλήθειαν,
ἀλλ' ὁ Συνόριξ ὅμως...

Κάμμα

Θ' ἀποθάνῃ.

Βίνδαξ περιχαρὴς

Ἆ!

Κάμμα

Πῶς; δὲν ἠξεύρω· πότε; μ' εἶνε ἄγνωστον
τὰ πάντα ἔχω· δηλητήριον δριμύ,
καινίδα νέαν, μάχαιραν ἀμφίστομον,
δὲν ἀναμένω ἢ ἐπίκαιρον στιγμὴν
νὰ ρίψω κάτω ἄπνουν τὸν παμμίαρον!

Βίνδαξ

Ὦ ἔπη φίλα, ὦ λυσίπονοι αὐδαί,
πῶς ἀντηχεῖτε οὕτω βραδυχρόνιοι;

Κάμμα ἐξαπτομένη βαθμηδὸν

Τὴν Κάμμαν ν' ἀπολαύσῃς ἐπεζήτησας!
Καλῶς, Συνόριξ· μεῖνον, μεῖνον ἥσυχος,
καὶ ἤγγικεν ἡ ὥρα· πᾶν ὅ τι ποθεῖς
ἐντὸς ὀλίγου συντελεῖται μόρσιμον·
ἀλλ' ὅμως τρέμε ἀνὰ πάσας τὰς στιγμάς,
διότι εἶμαι τοῦ Σινάτου ἡ γυνὴ
καὶ αἱ πληγαί μου δὲν ἐθεραπεύθησαν.
(Κλαίουσα)
Ὦ σύζυγέ μου, σύ, δν κλαίω καὶ θρηνῶ,
Σινάτε, σύγγνωθί μοι, ἂν τὸ χεῖλός μου
τὸν πάντα χρόνον γηθοσύνως μειδιᾷ·
ὡς ὕβρις πρὸς τὴν μνήμην, ἣν κατέλιπες.
Τὰ δάκρυά μου σοὶ ἠρνήθην πρὸ πολλοῦ
ἐνώπιον τῶν ξένων καὶ τῶν φίλων σου
ἵν' ἀποκρύψω τοὺς σκοπούς μου ἀσφαλῶς
μέχρις οὗ λάβω στυγερὰν ἐκδίκησιν.
(Βλέπουσα κύκλῳ)
Ἐδῶ λοιπόν, ὦ Βίνδαξ, τὸν ἐφόνευσεν,
ἐπὶ τοῦ πέδου τούτου ἔπεσε νεκρός·
αὐτὸ τὸ χῶμα δι' αἱμάτων ἔβαψε,
κ' ἐγώ, ἀθλία, λύθρον ἄκουσα πατῶ,
τὸν λύθρον τοῦ Σινάτου, ὃν ἠγάπησα!
(Αἴρουσα δράκα χώματος)
Ὦ φίλον χῶμα, ὅπερ ἀπερρόφησε
τὸ αἷμα τοῦ Σινάτου, σὲ καταφιλῶ·
τὰς ἀλγηδόνας τῆς ψυχῆς μου δέχθητι
κ' εἰς τοὺς αἰθέρας ἐκσκεδάσθητι κραιπνὸν
νὰ μὴ σ' ἐπιμολύνῃ ποὺς ἀνθρώπειος.

(Μετὰ μικρὰν παῦσιν ἀγρίως)

Κ' ἐπὶ τοῦ πέδου τούτου θέλεις, μιαρέ,
τὸν γάμον νὰ τελέσῃς τὸν παμμίαρον;
Αἴ, ἂν ἐμπέσῃς εἰς θηρίου ὄνυχας
θὰ σώσῃς ἴσως μετὰ πάλην σεαυτόν·
ἀλλ' ἀπὸ τῶν χειρῶν μου μὴ φαντάζου, μὴ
νὰ διαφύγῃς κίνδυνον θανατηγόν.

Βίνδαξ

Συγγνώμην, Κάμμα, ὅτι σὲ ἠδίκησα·
τυφλὸς δὲν εἶδον, δὲν ἐνόησα μωρὸς
ὁποία ἦσο, τί ψυχὴν ἐνέκρυπτες !

ΣΚΗΝΗ Θ'.

Οι ΑΝΩΤΕΡΩ, ΛΟΥΕΡΙΟΣ

Κάμμα

Μὴ θλίβου, Βίνδαξ, ἐὰν ἔπταισας τυχὸν
εἰς μνήμην τοῦ Σινάτου συγχωρῶ σοι.

Λουέριος ἱστάμενος ἐμβρόντητος

Ἆ !

Βίνδαξ

Πῶς ἠπατήθην ; πῶς ἐπίστευσα κ' ἐγὼ
μετὰ τῶν ἄλλων πάντων ὅτ' ἠγάπησας
τὸν δολοφόνον τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ ;

Λουέριος κρυπτόμενος ὄπισθεν δένδρων

Τοιοῦτοι λόγοι !... Τί συμβαίνει ἆρα γε !

Κάμμα

Ὢ, ἐπειράθην τόσην δολιότητα
καὶ τόσην τέχνην, ὥστε ἅπαντες ὁμοῦ
τὸν ἔρωτά μου ἀληθῆ ἐπίστευσαν.

Λουέριος ἰδίᾳ

Ἡ Κάμμα λέγει ταῦτα ; Ὢ, Θεοί, Θεοί !

Βίνδαξ

Πλὴν δὲν φοβεῖσαι μὴ ὁ ἀλιτήριος
τὰ πάντα ἐννοήσῃ ;

Κάμμα

Ὄχι· οὐδαμῶς.

Λουέριος ἰδίᾳ

Βαβαὶ τῆς πανουργίας ! τίς ὑπέθετεν ...

Κάμμα

Ἐνῷ τὴν φρένα πλήττει ὁ ἀπελπισμὸς
ἡ γλῶσσα ἐξαγγέλλει λόγους ἔρωτος,
καὶ ὅταν ἔχω θλίψεως ὠκεανὸν
ἐν τῇ καρδίᾳ, μειδιῶ ἐπίχαρις.
Ἆ, δὲν μὲ εἶδες πόσον εἶμ' ἐρατεινὴ
καὶ μειλιχία κ' εὔνους κ' ἐρωτόληπτος
ὁσάκις ἔλθω κατενώπιον αὐτοῦ.
Νομίζεις ὅτι βλέπεις κόρην εὔθυμον
προσδεχομένην τὸν ἀπόντα ἐραστήν,
ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ ὥρα ὅταν λέαιναν
θὰ ἀντωπήσῃ ὁ Συνόριξ δειλιῶν
καὶ θὰ τὸν ἴδῃς κάτω ἐνερόχρωτα
πρὶν ἢ τὰς χεῖρας ἀνασπάσῃ κατ' ἐμοῦ.
Πῶς θ' ἀπαράξω τοῦτον πρὸς τὸ ἔδαφος
εἰσέτι δὲν γινώσκω, τρόπον ἐκζητῶ,
ἀλλὰ θ' ἀκούσῃς γδοῦπον βαρυσφάραγον
ὁπόταν πέσῃ κατὰ γῆς ὁ βασιλεὺς
καὶ θὰ τὸν ἴδῃς ὄφιν συσπειρώμενον
ἐν ἀλγηδόσιν ἐρευγόμενον ἀράς.

Λουέριος ὅστις πρὸ τῶν τελευταίων λέξεων κατῆλθεν ἀπαρατήρητος πλησίον αὐτῶν

Μελέα Κάμμα !

Κάμμα ἔντρομος

Ὁ πατήρ μου.

Βίνδαξ ὑποχωρῶν ἀριστερᾷ

Ὦ Θεοί !

Λουέριος

Εἰπέ μοι ὅτι πάντα ὅσα ἤκουσα
δὲν ἦσαι ἄλλο ἢ ἀπήχημα ψευδές.

Κάμμα

Οὐδόλως, πάτερ, μάθε τὴν ἀλήθειαν
κ' ἐν τῇ ψυχῇ σου κρύψον ταύτην ἐν σιγῇ.

Λουέριος

Πῶς ; θὰ ὑψώσῃς κατὰ τοῦ Συνόριγος
τὴν χεῖρά σου, ὦ Κάμμα ; θὰ τολμήσῃς; σύ;

Κάμμα

Ἐκ τῆς παλάμης δυστυχῶς ἐξέφυγεν
ἐν τῷ τεμένει τῆς ποινῆς ἡ μάχαιρα
καὶ κατεθραύσθη ἐπὶ στήθους φέροντος
ὑπὸ χιτῶνα θώρακα χαλυβικόν,
ἀλλ' αἱ καινίδες ἔτι δὲν ἐξέλιπον
καὶ ὅσῳ μένει κραταιγύαλος ἡ χεὶρ
θά εὕρῃ τεῦχος τῆς ψυχῆς ἐπάξιον
νὰ θανατώσῃ ἀμειλίκτως τὸν κακόν·

Λουέριος

Ποτέ ! μὴ λάλει οὕτω· εἶν' ἀδύνατον.

Κάμμα

Αἴ, πάτερ, πάτερ, διὰ τοῦτο μόνον ζῶ.

Λουέριος

Ἀλλὰ γινώσκεις, Κάμμα, τίνα κίνδυνον
θὰ διατρέξῃ τῶν ἐκγόνων μας ἡ γῆ,
ἂν ἐκτελέσῃς ὅ τι ἀπεφάσισας;
Τὰ στίφη τῶν γειτόνων θὰ εἰσρεύσωσι
δι' ὅλων τῶν διόδων εἰς τὴν γῆν ἡμῶν
ὡς ὅταν ρέῃ χείμαρος ἀκάθεκτος
συμπαρασύρων βράχους ἀπειροπληθεῖς,
τὰς γαίας ταύτας, ὅσας κατεκτήσαμεν
διὰ θυσίας μυριάδων ἀδελφῶν
θὰ κατακλύσῃ τῶν ἐχθρῶν ἡ πλήμμυρα,
καὶ τότε πλέον ὅσοι ἀπομείνωσι
θὰ διασκεδασθῶσι πανταχοῦ τῆς γῆς
ἀπαύστως ὑπὸ πάντων διωκόμενοι.

Κάμμα

Ἂν ἀναμένῃ σωτηρίαν ἡ πατρὶς
ἀπὸ ἐκείνου, ὅστις ἐπεκάθισεν
ὡς ἐφιάλτης ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν,
οὐαὶ τῇ Γαλατίᾳ! ἐξωλέσθημεν!

Λουέριος

Ὦ, ἂν εἰσέτι ἔχῃς πρὸς ἐμὲ στοργὴν
τῆς ἱκεσίας τοῦ πατρὸς ἐπάκουσον
καὶ φείσθητι ἐκείνου μεγαλοφυῶς
ὑπὲρ πατρίδος πάντα θυσιάζουσα.

(Κλίνων γόνυ)

Πρὸ σοῦ τὸ γόνυ κλίνω γηραιὸς ἐγὼ
καὶ τῆς χειρός σου ψαύω ἵκτωρ ἔνδακρυς.
Ὦ Κάμμα, Κάμμα, κόρη μου ἀγαπητή...

Κάμμα ἀποσπωμένη τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ πλησιάζουσα τὸν Βίνδακα

Ποτέ!

Λουέριος ἐγειρόμενος

Ὢ θλῖψις!

Κάμμα

Ὄχι!

Λουέριος ἑνῶν τὰς χεῖρας

Κάμμα, ἔλεον!...

Κάμμα

Ναί, θ' ἀποθάνῃ ὁ κακοῦργος, πάτερ μου.
Οἱ κύνες τῆς Ἀγκύρας θὰ σπαράξωσι
τοῦ βασιλέως τούτου τὰ κενέβρια
καὶ τοῦ Σινάτου ἡ τριφίλητος ψυχὴ
θὰ ἀπολαύσῃ τέλος ἐκδικήσεως!

Λουέριος ὀργίλως

Ἐπίσχες τῆς χαρᾶς σου, κόρη ἀπηνής,
δὲν θὰ σ' ἀφήσω νὰ τελέσῃς ἄνομα.

Κάμμα ἔκπληκτος

Πῶς;

Λουέριος

Ὄχι

Κάμμα ἔντρομος

Τί θὰ πράξῃς;

Λουέριος

Τί;

Κάμμα

Δὲν ἐννοῶ.

Λουέριος

Θ' ἀποκαλύψω πάντα τῷ Συνόριγι.

Κάμμα ὀπισθοχωροῦσα

Θεοί!

Βίνδαξ

Τί λόγον εἶπας; σύ, ὦ γέρον, σύ;

Κάμμα

Πρὸς τοῦτο ἄρα τὴν ζωήν σοὶ ἔσωσα,
ὦ φίλε πάτερ, σὺ ὃν τόσον ἀγαπῶ;
διὰ νὰ θέσῃς ἄλιον, ἀτέλεστον
τὸν πάντα μόχθον βαρυμήνιδος ψυχῆς;

Λουέριος ἔξαλλος

Οὐδὲν ἀκούω· εἶμαι βάρδος· ἐννοεῖς;
Ἐνώπιόν μου ἡ πατρὶς ἀνίσταται
ἱκέτιδα τὴν βλέπω, συνδρομὴν ζητεῖ
καὶ θὰ σὲ θυσιάσω ἄνευ οἰκτιρμοῦ
ἐὰν δὲν ἔλθῃς, Κάμμα, εἰς μετάμελον.

Κάμμα γόνυ κλίνουσα

Ὦ πάτερ, πάτερ, δέομαί σου, πάτερ, μή....

Λουέριος βλέπων τὸν Συνόριγα μακρόθεν

Ἰδοὺ ὁ ἄναξ, ὄμοσον τὸν ὅρκον σου
ἢ μὰ τὸν Αἶσον σὲ προδίδω παρευθύς.

Κάμμα ἐγειρομένη ἀγρίως

Αἴ, πρᾶξον ὅ τι θέλεις, εἶσαι κύριος·
δὲν σὲ πτοοῦμαι.

(Τῷ Βίνδακι κρυφίως)

Βίνδαξ, ἔσο ταπεινὸς
ὑπὲρ τῶν ὅλων ἐκχυδεύω ὕστατα.

Λουέριος ἰδίᾳ

Ὢ, τί νὰ πράξω τώρα ; δύστηνος ἐγώ·
ἡ κόρη ἔνθεν, ἡ πατρὶς ἑτέρωθεν !

(Μένει σύννους ἐν τῷ βάθει)

ΣΚΗΝΗ Γ΄.

Οἱ ανωτερω, Συνοριξ, Τορμαννος, Ναρβων, Ροθμαρις, Μοΐνα, αξιωματικοι, στρατος, λαος· πάντες ἐπευφημοῦντες τὸν Συνόριγα

Πάντες

Συνόριξ ! ζήτω, ζήτω ! Χαῖρε, βασιλεῦ.

Κάμμα

Ὦ θεῖε ἄρχον, μέγα κῦδος Γαλατῶν,
εὐτύχει ὡς ὁ ἔρως, ζῆθι ἄλυπος
καὶ ὡσεὶ κέδρος ἄρθητι πρὸς οὐρανόν.
Εἰς σὲ τὰ πάντα· ἡ ἰσχὺς τοῦ λέοντος,
τὸ γαῦρον ὄμμα ὀξυδλέπτου ἀετοῦ
καὶ ἡ σοφία τοῦ πονήρου ὄφεως.

Συνόριξ

Ναί, τώρα ἔχω πᾶν ἐπίγειον καλὸν
καὶ βασιλείαν καὶ ἰσχὺν καὶ εὔκλειαν,
ἀλλ' ὅμως, Κάμμα, πάντα ταῦτα ἄνευ σοῦ
θὰ ἦσαν νύκτες ἄνευ σεληνόφωτος.
Ἰδοὺ ἡ Τύχη ἐπεφύλαξεν εἰς σὲ
νὰ συμπληρώσῃς τὴν εὐδαιμονίαν μου
τὸν ἔρωτά μου ἀποδίδουσα θερμόν·
καὶ ὅταν δρέψω ἐπὶ τῶν χειλέων σου
τὴν εὐφροσύνην ἐν τῷ πρώτῳ ἀσπασμῷ
τὴν γῆν θὰ κατακτήσω εὐχερέστερον.

Λουέριος ἰδίᾳ

Λαλῶν τὴν κόρην καταστρέφω ἀπηνῶς,
ἀλλὰ σιγῶν προδίδω τὴν πατρίδα μου.
Τί ; νὰ λαλήσω ; Οἴμοι ! νὰ σιγήσω ; Φεῦ !
Αἴ, θάρρος, βάρδε. Ὦ Θεοί, δὲν δύναμαι...
Ἡ προτεραία ἔφερε τὴν χαρμονήν,
τὴν συμφορὰν θὰ φέρῃ ἡ ἐπαύριον !

Συνόριξ τῇ Κάμμα, ἥτις ἐξηκολούθει μένουσα ἐν ἐκστάσει πρὸ αὐτοῦ

Τί μένεις οὕτως ἄναυδος ἐν ρεμδασμῷ
προσκαθηλοῦσα ἐπ' ἐμοῦ τὸ βλέμμα σου ;

Κάμμα προσδλέπουσα μετ' ἀγάπης τὸν Συνόριγα

Τὸ θάμδος ἔχει τὴν ἐρῶσάν μου ψυχὴν
καὶ μετὰ κόπου συγκρατῶ τὰ χάρματα,
ὑφ' ὧν κατενεπλήσθην ἐξ αἰτίας σοῦ.
Ἐνώπιόν μου βλέπω ἄνδρα ἔνδοξον,
εἰς ὃν ὑπείκει ἀνδροκάρδιος λαὸς
ἐν μεγαλοφροσύνῃ κατερχόμενον
πρὸς κόρην βάρδου, ὡς τὸ φῶς ἐπὶ τὴν γῆν.
Καὶ ἀπαυγάζω ἐκ τῆς ἀνταυγείας σου
ἐγώ, μικρὰ ἐν πᾶσιν, ἄσημος γυνή,
ὀργῆς καὶ χόλου ἄλλοτε πληρώσασα
τὸ στῆθος τοῦτο ἐφ' οὗ κλίνω ἱλαρά.
Ὦ, θέλω ν' ἀποσδέσω ἐκ τῆς μνήμης σου
τὰς ὥρας πάσας, ἃς διῆλθες παρ' ἐμοὶ
ἐν δυστυχίᾳ μὴ ἀνταγαπώμενος
καὶ θὰ ζησήσω τῆς φλογὸς τὴν θαλπωρὴν
νὰ ἐκθερμάνω ἔτι τὴν καρδίαν μου
διὰ νὰ εὕρῃς ἔρωτα αἰώνιον
ἐν ᾧ νὰ ἐντρυφήσῃς...

Λουέριος ὀργίλως

Αἴ, σιώπα !

Συνόριξ ἔκπληκτος

Τί !

Λουέριος

Συνόριξ, μὴ πιστεύῃς, αὕτη ψεύδεται.

Κάμμα ἰδίᾳ περιδεὴς

Θεοί !

Βίνδαξ ἰδίᾳ

Ἀ, γέρον.

Συνόριξ ἐννέος

Τί ἀκούω ;

Κάμμα ἰδίᾳ

Θάρρος !

Συνόριξ τῇ Κάμμᾳ

Σύ ;

Κάμμα μειδιῶσα

Ὀνείρους βλέπει ὁ πατήρ.

Συνόριξ

Λουέριε,
τί λόγον εἶπας ;

Λουέριος

Εἶπον λόγον ἀληθῆ.

Συνόριξ ὀργίλως

Ἐὰν τὴν Κάμμαν ἀναιτίως ὕβρισας
οὐαί σοι, γέρον...

Κάμμα

Ἄρχον, σύγγνωθι αὐτῷ.

Λουέριος

Μὴ ἀπατᾶσαι· οὔτε σὲ ἠγάπησεν
ὡς ὑποθέτεις ἀπὸ τόσων ἡμερῶν,
ἀλλ' οὔτε θέλει μετὰ σοῦ φιλότητα
καὶ μάτην ἦλθες νὰ τελέσῃς γάμους.

Συνόριξ ἔκπληκτος

Πῶς;

Λουέριος

Ἐν τῇ ψυχῇ της τρέφει τὴν ἐκδίκησιν
διὰ τὸν φόνον τοῦ Σινάτου, ὃν φιλεῖ
καὶ ὥραν μόνον ἀναμένει εὔκαιρον
νὰ σὲ φονεύσῃ.

Συνόριξ

Τίνα;

Λουέριος

Σέ.

Συνόριξ συνοφρυούμενος

Μωρίαι!

Λουέριος ἐν ὀργῇ

Ὦ!

Συνόριξ ὑπερηφάνως

Τὴν Κάμμαν δὲν φοβοῦμαι· οὐδὲ δύναται
νὰ θανατώσῃ τοῦ Συνόριγα γυνή!
Ἓν μόνον ὑποπτεύω ἐκ τῶν λόγων σου
μὴ ὡς καὶ πρώην πάλιν μετενόησε
καὶ ἴσως τώρα πλέον δὲν μὲ ἀγαπᾷ.
Ἀλλ' ἂν δὲν εἴπῃς τοῦτο σύ, ὦ Κάμμα μου,
δὲν θὰ πιστεύσω τὸν πατέρα σου ἐγώ.
(Μετ' ἀγάπης)
Λοιπόν, ὦ Κάμμα, μὲ ἠπάτας; λέγε μοι.

Κάμμα μειδιῶσα

Ἀτάραχος ἀκούω· βλέπεις, μειδιῶ
βεβαία οὖσα ὅτι δὲν ἐπίστευσας
πᾶν ὅ τι εἶπεν ὁ πατὴρ παραληρῶν.

Συνόριξ ἰδίᾳ

Ὁποία ἠρεμία εἰς τοὺς λόγους της.

Κάμμα πλησιάζουσα τὸν Συνόριγα

Ἀλλ' ὦ φιλότης, ἂν σέ, σὲ δὲν ἀγαπῶ
τί μέλλω ν' ἀγαπήσω ἐν τῷ σύμπαντι;
Νὰ σὲ φονεύσω; ἀλλ' ὑπάρχει δι' ἐμὲ
ἡ εὐτυχία πλὴν ἐν τῇ ἀγκάλῃ σου;

Συνόριξ

Τὰ ὄμματά σου μαρτυροῦσιν ἀληθῆ·
ἄ, ὄχι, ὄχι, μ' ἀγαπᾷς, δὲν ψεύδεσαι.

Κάμμα

Νὰ σὲ φονεύσω; ἀλλὰ τότε διατί
ὁ μόνος φίλος τοῦ Σινάτου ἔρχεται
νὰ σοὶ ὀμώσῃ πίστιν ὑπ' ἐμοῦ πεισθείς;

Συνόριξ

Ὁ Βίνδαξ;

Βίνδαξ ὑποκλίνων

Ναί, ὦ ἄρχον, ὑποτάσσομαι.

Λουέριος

Βαβαὶ τοῦ ψεύδους! ἀλλ' εἰς τοῦτον πρὸ μικροῦ
τὰ σχέδιά της ἀνεκοίνου εὔχαρις.

Συνόριξ ἐν ἀγανακτήσει

Ἄ, φύγε πλέον, γέρον· σὲ βδελύσσομαι.

Λουέριος

Ὦ, ἂν φονεύων ταύτην δὲν ἐφόνευον
καὶ σὲ ἀκόμη, μὰ τὸ πέδον τῆς χθονὸς
ἡ Κάμμα δὲν θὰ ἔζῃ, θὰ τὴν ἔπνιγον!

Βίνδαξ

Ἂν μή, ὦ βάρδε, μὴ ἐξέστης τῶν φρενῶν
πρὸς τί συντρίβεις οὕτω τὴν καρδίαν του;

Λουέριος

Συνόριξ, θ' ἀποθάνῃς, δὲν σὲ ἀγαπᾷ.
Φοβοῦ τὴν Κάμμαν.

Συνόριξ περιπτυσσόμενος τὴν Κάμμαν

Γύναι, μὴ ταράττεσαι.

Κάμμα ἀταράχως

Καὶ ὅμως, πάτερ, ἀπατᾶσαι, ἀγαπῶ·
ἐντὸς ὀλίγου θὰ τὸ ἴδῃς πρόδηλον.
Ἂν ὅσα εἶπας εἶνε ὄντως ἀληθῆ
πρὸς τί τὸν γάμον νὰ τελέσω σήμερον;

Λουέριος

Δὲν θὰ τὸ πράξῃς· εἶνε ψεῦδος!

Συνόριξ παρατηρῶν τὴν Κάμμαν

Ψεῦδος;

Λουέριος

Ναί.

Κάμμα βλέπουσα μακρόθεν τοὺς ἱερεῖς

Ἰδέ, ὦ πάτερ, κ' ἐπὶ τέλους πείσθητι.

Συνόριξ ἐν ἀγαλλιάσει

Ὦ Κάμμα, Κάμμα, εἶσαι σύζυγός μου σύ;

Κάμμα ἐν τῇ ἀγκάλῃ τοῦ Συνόριγος

Ναί, σύζυγός σου.

Λουέριος ἔκπληκτος

Πῶς, λοιπόν; εἶν' ἀληθές;

Συνόριξ

Ὑμῖν ἡ χάρις Οὐρανίωνες Θεοί!

Λουέριος ἐν ἐξάψει

Ὦ, εἴπατέ μοι, σεῖς τοῦ Ἅδου δαίμονες,
ἀκούω, βλέπω, ἐννοῶ, αἰσθάνομαι;
τί ἄρα γε συμβαίνει; μὴ παραφρονῶ;

ΣΚΗΝΗ ΙΒ'.

Οι ανωτερω, Αριοβυστος, Μοϊνα, Δρυιδαι, Βαρδοι, Ουατεις, Θεραπαιναι

Αριόβυστος

Ἔνδυσαι πέπλον νύμφης, γύναι μάκαιρα,
κ' ἐλθὲ ν' ἀκούσῃς ὑμεναίου μελισμούς.

Κάμμα ἰδίᾳ

Καρδία, θάρρει καὶ ἡ ὥρα ἤγγικεν!

Μοΐνα τῇ Καμμᾳ κρυφίως
ἐνῷ περιβάλλει ταύτην διὰ πέπλου

Θανάτου πέπλον εἴθε νὰ σ' ἐνέδυον.

Κάμμα ἰδίᾳ

Ἡ δέησίς σου, γραῖα, θὰ εἰσακουσθῇ.

Συνόριξ ἐν χαρᾷ

Ὦ, τώρα εἶμαι πανευδαίμων βασιλεύς.

Αριόβυστος

Οὐάτεις, ὑμνῳδεῖτε· τέκνα ἔλθετε.

(Ὁ Συνόριξ καὶ ἡ Κάμμα ἵστανται ἐνώπιον τοῦ Ἀριοβύστου. Ὁ Λουέριος δεξιᾷ παρατηρεῖ μετὰ περιεργίας, ἀριστερᾷ ἡ Μοΐνα τὸ πρόσωπον ἀποστρέφουσα)

Οὐάτεις, ἀνατείνοντες τὰς χεῖρας

Ἄρτεμι, Θεὰ προστάτις,
σὲ καλοῦμεν·
νεῦσον τούτοις οὐρανόθεν
γηθοσύνως
εὐτυχίαν αἰωνίαν
ἐν τῷ βίῳ!

Αριόβυστος

Εὐδαιμονεῖτε τὴν Θεὰν λατρεύοντες.

Οὐάτεις

Δὸς τῇ Κάμμᾳ φρένα σῶαν,
εὐγονίαν,
τῷ Συνόριγι κληδόνα
καὶ ἀνδρείαν·
δεῖξον τούτοις τὰς κελεύθους
τῶν δικαίων!

Αριόβυστος

Δωρήσατε τῇ πόλει ἄνδρας μαχητάς.

Οὐάτεις

Ἔμπνευσον τοῖς νεονύμφοις
φίλτρα, πόθους
πρὸς τοὺς φίλους, τοὺς οἰκείους,
πρὸς τὰ τέκνα,
τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος
ὑπὲρ πάντα!

Αριόβυστος δίδων κύπελλον τῇ Κάμμᾳ

Λαβέ, ὦ γύναι, τὸ χαλκῆρες κύπελλον
κ' ἐξ ἡμισείας πίε μετὰ τοῦ ἀνδρὸς
τὸ ἐν αὐτῷ μελίκρας ἵνα κύρωσιν
ὁ γάμος οὗτος λάβῃ παρὰ τῶν Θεῶν

Κάμμα ρίπτουσα κρυφίως δηλητήριον
εἰς τὸ κύπελλον ἰδίᾳ

Μὴ θρήνει, ὦ ψυχή μου, ἀλλὰ σβέσθητι
τὸν ἀγαθὸν Σινάτον ἐκδικοῦσα, ναί.

(Μεγαλοφώνως καὶ μειδιῶσα)

Ὀμνύω πίστιν τῷ καλῷ Συνόριγι.

(Πίνει καὶ δίδει αὐτῷ τὸ κύπελλον)

Συνόριξ

Ὦ, χαῖρε Κάμμα, βασιλὶς τῶν Γαλατῶν.
(Πίνει ἀμυστί)

Κάμμα ἰδίᾳ παρατηροῦσα τὸν Συνόριγα μετὰ κρυφίας χαρᾶς

Μέχρι πυθμένος ἔπιε τὸ φάρμακον!
(Μειδιᾷ γηθοσύνως)

Συνόριξ ρίπτων μακρὰν τὸ κύπελλον καὶ κατερχόμενος ἐν χαρᾷ

Καὶ τώρα ὅτε τὸ γλυκύ μου ὄνειρον
ἐπραγματώθη, τώρα τρέμετε, λαοί,
τὴν Γαλατίαν κύκλῳ περισφίγγοντες.

Κάμμα εἰρωνικῶς

Ναί, ὦ Συνόριξ, λέγε, λέγε ἀπειλάς,
διότι πρέπει πάντες νὰ γνωρίσωσιν
ὁποῖος εἶσαι καὶ τί μέλλεις ἔπειτα
νὰ διαπράξῃς ὡς μονάρχης κραταιός.

Συνόριξ

Ἀννίβα, σπεῦσον, ἀλλὰ ὅσον δύνασαι
καὶ τὸν ρωμαῖον κατὰ κράτος νίκησον
διὰ νὰ σὲ νικήσω.

Κάμμα κλονιζομένη· ἰδίᾳ

Μόϊνα ... Θεοί!

Μόϊνα κρυφίως τῇ Κάμμᾳ συγκρατοῦσα ταύτην κλονιζομένην

Τί ἔχεις, Κάμμα; τρέμεις; εἶσαι κάτωχρος.

Κάμμα κρυφίως δεικνύουσα τὸν Συνόριγα

Ἐκεῖνον βλέπε... ἴδε, εἶνε πελιδνός.

Συνόριξ

Τὸ ἔργον, ὅπερ ἔλιπεν ἡμιτελὲς
ὁ τῶν Ἑλλήνων βασιλεὺς Ἀλέξανδρος
ἐγὼ θὰ συμπληρώσω...
(Φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον)
Πλὴν τί ἔχω;

Κάμμα βάλλουσα κραυγὴν χαρᾶς καὶ κατερχομένη πρὸς τὸ προσκήνιον

Ἆ!

Συνόριξ κλονιζόμενος

Κλονίζομαι· θὰ πέσω...

Πάντες τρέχοντες πρὸς αὐτὸν

Ὤ!

Συνόριξ κρατούμενος ὑπὸ τοῦ Τορμάννου καὶ τοῦ Λουερίου

Τί ἔπιον;

Κάμμα περιχαρὴς

Μελίκρας μόνον, ὅ τι ἔπιον κ' ἐγώ,
ἀλλ' εἶχε τὸ μελίκρας δηλητήριον
καὶ ἦτο νέκταρ, ἦτο νέκταρ δι' ἐμέ.

Συνόριξ ἐμβρόντητος

Ἀθλία Κάμμα... ἔπιον τὸν θάνατον!

Κάμμα

Αἴ, γάμους ἦλθες νὰ τελέσῃς μετ' ἐμοῦ;
ἰδοὺ οἱ γάμοι, βλέπεις; ἐτελέσθησαν!
ἀντὶ παστάδος ὅμως τάφον ἔχεις σὺ
καὶ ἀποθνήσκω ἀλλ' ἀφοῦ σ' ἐφόνευσα.

Συνόριξ ἔξαλλος ὑπ' ὀργῆς

Αἰσχρὰ καφώρη!

Λουέριος

Ὦ Θεοί, Θεοί, Θεοί!

Ἀριόβυστος ὡσεὶ θεόπνευστος

Δρυΐδαι, βάρδοι, καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες
ἀπὸ τοῦ παμμιάρου φύγετε μακράν·
ἡ θεία δίκη ἐπ' αὐτοῦ ἐβάρυνε
καὶ τιμωρεῖται ὁ μιάνας τὸν ναόν!
(Ἀπομακρύνονται πάντες σχεδὸν πλὴν τοῦ Τορμάννου καὶ τοῦ Λουερίου)

Συνόριξ

Συγγνώμην, γέρον βάρδε· εἶχες δίκαιον.
(Βάλλων κραυγὴν)
Ὤ! ἀποθνήσκω! λύονται τὰ σπλάγχνα μου,
ἡ κεφαλή μου καίει... ἄ, πονῶ... πονῶ....

Ἀριόβυστος δεικνύων τὸν Βίνδακα

Τὸν Βίνδακα, Γαλᾶται, χαιρετίσατε·
ἰδοὺ γενναῖος καὶ ἀρίφρων βασιλεύς.

Βάρδοι

Ὁ Βίνδαξ ζήτω!

Πάντες ἐν ἀλαλαγμοῖς

Ζήτω!

Αριόβυστος

Χαῖρε, κύδιστε!

Συνόριξ στρεφόμενος περὶ ἑαυτὸν ἐν ἀγωνίᾳ

Ὤ!.. σώσατέ με... σώσατέ με.. πνίγομαι!..

Κάμμα

Μαρτύρομαί σε, δαῖμον πολυτίμητε,
ὅτι πρὸς τοῦτο μόνον ἔζησα ἐγὼ
μετὰ τὸν φόνον τοῦ καλοῦ Σινάτου μου.

Συνόριξ καταβάλλων πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἐγερθῇ

Αἴ, ἄφετέ με νὰ σπαράξω ταύτην ... Ἆ!

(Πίπτει θανών)

Κάμμα προσπαθοῦσα νὰ ἐγερθῇ

Ἰδού, ὦ σύζυγέ μου, σ' ἐξεδίκησα·
τὸν ἔρωτά σου εἶχον ὅσῳ ἔζης σύ,
εἰς τὴν ψυχήν σου τὴν ζωήν μου ἔδωκα
καὶ ἀποθνήσκω μετὰ σὲ θνητὴ ἐγὼ
ἵν' ἀναζήσω μετὰ σοῦ ἀθάνατος!

(Πίπτει θανοῦσα)

Βίνδαξ αἴρων τὴν κεφαλὴν αὐτῆς

Ὢ τοῦ καλοῦ μου φίλου σύζυγε πιστή!

Λουέριος τρέχων καὶ γόνυ κλίνων παρ' αὐτῇ

Ἀπέθανεν ἡ Κάμμα; ... Κόρη, κόρη μου!

Αριόβυστος

Τὸ πτῶμα τοῦ βεβήλου δότε τοῖς κυσί·
τὸν χῶρον τοῦτον ἄρδην ἀνασκάψατε,
καὶ σὺ τῆς Γαλατίας κράτιστε λαέ,
τὴν φίλην Κάμμαν ἥτις ἐθανάτωσε
τὸν μιαιφόνον, τὸν συλήτην τοῦ ναοῦ,
ἐν γόοις κλαῦσον, εἰς αἰῶνα πένθησον!

Λουέριος ρίπτων τελευταῖον λύπης βλέμμα ἐπὶ τοῦ Συνόριγος

Ὦ Γαλατία, ἓν πρὸς ἓν τὰ τέκνα σου
θὰ πίπτωσιν ἀδόξως ἔξω τῶν μαχῶν!

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Α΄ *

Βλέπων τις τὴν νῦν ἀνθηρὰν καὶ εὐδαίμονα ὄψιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, πληθυσμοῦ εὐρωπαϊκῆς πρωτευούσης, βλέπων τὰ πολυάριθμα αὐτῆς ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὴν Βουλήν της, δυσκόλως δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος πρὸ πεντήκοντα μόλις ἐτῶν, ὅτε ἐπερατοῦτο ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγών.

Ἡ χώρα ἦτο σωρὸς ἐρειπίων, ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας μετέβαινεν ἀπὸ Αἰγίνης εἰς Πόρον, καὶ ἀπὸ Πόρου εἰς Ναύπλιον, μόλις εὑρίσκων κατάλυμα δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν κυβέρνησίν του· οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμεων, αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι αἱ τέως ἐν εὐπραγίᾳ ζῶσαι, διῆγον ἐν πτωχικαῖς καλύβαις, στερούμεναι παντὸς ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸν βίον εὐχάριστον.

Δὲν ἔβλεπέ τις ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων, εἰμὴ πλῆθος ἐνδεῶν καὶ παληκάρια φέροντα τὰ ὅπλα των μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας. Αὐτοὶ ἀναδείξαντες τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ σεμνύνωνται ἐπὶ τῷ ἡρωϊσμῷ των, ἀλλ' ἐνίοτε ἐλησμόνουν ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἔπαυεν ἐκεῖ ἔνθα ἤρχιζε ἡ εἰρηνικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦτο πλήρης εἰσέτι τῆς ὀσμῆς τῆς πυρίτιδος. Τραχύτης τις καὶ ἀγριότης ἐπλήρουν εἰσέτι τὰς ψυχὰς τῶν πολεμιστῶν τῆς χθές. Πάντες οἱ γάλλοι περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀναφέρουσι τὴν ἐντύπωσιν ἣν συνῃσθάνθησαν ἐκ τῆς ἐπικρατούσης εἰσέτι ταραχῆς τῶν πνευμάτων. Μετὰ τὴν γενομένην ἔκρηξιν τὸ ἡφαίστειον βραδέως ἐσβέννυτο, τὸ δὲ ἔδαφος εἰσέτι ἐσείετο. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισκεψαμένων τὴν Ἑλλάδα ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της, εἶδον ἐν τῇ τότε δυσπραγίᾳ τὴν ἔνδειξιν τοῦ ἡρωϊσμοῦ μεθ' οὗ οἱ Ἕλληνες διεξήγαγον ἄνευ μέσων καὶ πόρων τὸν μακρὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα. Ἕτεροι, ὡς ὁ διάσημος φίλος μου Edmont About διστάζοντες περὶ τῆς τελικῆς ἐπιτυχίας ἐθεώρησαν ὡς ὑπερβολὴν οἰήσεως τὴν ἐπὶ τοιούτῳ ἐλεεινῷ κατορθώματι καύχησιν.

Κατ' αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι ὑπερησπίσθησαν ἀσθενῶς γῆν πτωχήν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον πολλὴν ἐπιθυμίαν νὰ διατηρήσωσιν· Οὕτω δὲ μειοῦσι τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῶν πίστιν.

* Ἰδ. σελ. 60.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος πρῶτος ἀπέπτυσεν ἔκτοτε τὰς τοιαύτας δοξασίας, αἵτινες δὲν ἦσαν ἢ εὐφυολογίαι καὶ δὲν παρέλειψεν οὐδεμίαν περίστασιν ὅπως μαρτυρήσῃ περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι γενομένων προόδων.

Ἡ μεταβολὴ ἐπῆλθε βαθμηδόν· Ἡ ἐρημωθεῖσα ἐπιφάνεια τῆς χώρας ἐκαλύφθη ἐκ νέου ἐξ ἐλαιώνων καὶ ἀμπελώνων, πόλεις ἀνεκτίσθησαν, οἰκίαι ἀνῳκοδομήθησαν, σχολεῖα ἠνεῴχθησαν, τυπογραφεῖα εἰσήχθησαν. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἤρξατο ἀναδιοργανιζομένη ἐπὶ νέων βάσεων. Ἡ ἐργασία αὕτη, ὅσῳ ταχεῖα καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἠδύνατο νὰ τελειωθῇ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἄλλην· ἐξακολουθεῖ εἰσέτι, ἀλλ' ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ὁπόσον διάφορος ἦτο ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς παρούσης αὐτῆς καταστάσεως.

Β'

Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, ἐν μέσῳ τῶν ὠδίνων τῆς ἀναγεννήσεως, ἀνεπτύχθη τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τῶν δύο ἀδελφῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Παναγιώτου Σούτσων. Ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐξευγενισμένην καὶ λογίαν κοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Φαναριῶται, ἕλκοντες τὸ γένος ἐξ ἐπισήμων οἴκων, ἐσπούδαζον εἰς Παρισίους ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Ἑλλάδι. Ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός των, ἑκατόνταρχος τοῦ ἱεροῦ λόχου, εἶχε φονευθῆ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν Δραγατσανίῳ.

Οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ τοῦ ἥρωος, οἵτινες βραδύτερον ἤγειρον εἰς μνήμην αὐτοῦ τε καὶ τῶν συντρόφων του τὸ παρὰ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν κείμενον μνημεῖον, δὲν ἠδύναντο νὰ διαμένωσιν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἐνόσῳ ἐν Ἑλλάδι ἐμάχοντο οἱ συμπατριῶταί των. Γάλλοι τὴν ἐκπαίδευσιν ἦσαν Ἕλληνες τόν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἐν τοῖς ὡραίοις στίχοις οὓς ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἀπέτεινε, τῷ 1836, εἰς τὸν ποιητὴν Χριστόπουλον, περιγράφει τὰς ἐλπίδας, αἵτινες ἐτάρασσον τὴν ψυχήν του ὅτε ἔσπευδε πρὸς βοήθειαν τῆς ἐπαναστατησάσης πατρίδος του.

Ὅταν ἤκουσα 'ς τῶν Γάλλων τὰς Ἀθήνας κατὰ πρῶτον
Τῆς ἑλληνικῆς μας δόξης καὶ τῶν ὅπλων μας τὸν κρότον!
Νὰ ἰδῶ ἐφανταζόμην τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν
Ἐλευθέραν ἐκ Μαλέου μέχρις ἄκρων τοῦ Εὐξείνου,
Κ' ἐξ ἀνδρῶν τετρακοσίων ἀντιπρόσωπον βουλὴν
Σ' τὴν ἑπτάλοφον καθέδραν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.
Κάτοικος ὁ Ἕλλην τώρα βασιλείου στενοτάτου,
Μὲ τὰς δύο χεῖρας φθάνει καὶ τὰ δύο σύνορά του.

πλὴν ἠθέλησα νὰ σβύσω καὶ μεγάλους καὶ μικρούς·
πλὴν νὰ δῶ τοὺς πρώτους ὅλους ἐπεθύμησα νεκρούς.
Εἶχα λόγους ἀνωτέρους·
αἱ Αὐλαί... ἐγώ... τὸ ἔθνος... ἐξ ἑνός, ἐξ ἄλλου μέρους
θεωροῦντες... Εἶχα κι' ἄλλα νὰ σᾶς πῶ... πλὴν τί τὸ κάμεις;
σ' ἐμποδίζουν νὰ λαλήσῃς αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἐνίοτε ὑμνεῖ μετὰ συγκινήσεως τὴν ἀνδρείαν καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας· ἀλλὰ καὶ τότε, καθὼς καὶ πάντοτε εἶναι ἐπιθετικὸς καὶ ὄργανον τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἐὰν ἐξαίρῃ τοὺς ἥρωας, τοῦτο πράττει ὅπως καταδείξῃ ὅτι ὀλιγωροῦνται καὶ παραμελοῦνται ὑπὸ τῆς ἐξουσίας.

« Ἕνας γέρων στρατιώτης μὲ τοῦ ζήτουλα τὸν δίσκο,
» 'ς τὸ ῥαβδὶ ἀκουμβισμένος καὶ μὲ τὸ σακκὶ στὸν ὦμον,
» ἔλεγε σ' ἕνα παιδάκι, ποῦ τοῦ ἔδειχνε τὸν δρόμον:
» Μή, παιδάκι μου, μὴν τρέχῃς καὶ πολὺ ὀπίσω μνήσκω!
» Εἶσ' ἐσὺ εὐτυχισμένο... τὰ 'ματάκια σου τὰ ἔχεις,
» γερὰ ἔχεις ποδαράκια κ' ἐλαφρό σὰν λάφι τρέχεις...
» Ἐγὼ ἔχασα τὸ φῶς μου στοῦ Μεσολογγιοῦ τὴν πόλι,
» καὶ τὸ ἕνα μου ποδάρι μὲ τὸ ἅρπαξε τὸ βόλι...
» Ποῦ νὰ εἴμασθε, παιδί μου; εἶναι νύκτα; εἶναι 'μέρα;
» — Νύκτα εἶναι... στὸ Ἀνάπλι ἐζυγώσαμε πατέρα.
» — Στὸ Ἀνάπλι;—«Κλαίεις γέρο;—Τὰ παληά μου ἐνθυμοῦμαι...
» τ' ἤμουν πρῶτα, τ' εἶμαι τώρα στέκομαι καὶ συλλογοῦμαι.
» Στὸ Ἀνάπλι!! ἐγὼ πρῶτος καὶ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ στόμα
» πήδησα στὸ Παλαμήδι·
» ἀπὸ ἕνα σ' ἄλλον βράχον πρῶτα ῥίπτουμουν σὰν φίδι,
» καὶ σηκόνω μόλις τώρα τὸ βαρύνεκρό μου σῶμα.
» Ἐτυφλώθηκα... δὲν βλέπω τῆς Ἑλλάδος τὰ βουνά,
» κι' ὁ ἐλεύθερός της ἥλιος στὰ 'ματάκιά μου δὲν λάμπει·
» δενδροσκέπαστοι, ὡραῖοι κ' αἱματοβρεμένοι κάμποι,
» εἰς σᾶς τώρα κόσμος ἄλλος, ζωὴ ἥσυχη περνᾷ.
» Ἐγὼ μόνος εἰς τοὺς δρόμους τρέχω καὶ ψωμοζητῶ,
» στὰ ἐρημοκκλήσια μέσα καὶ στοὺς τάφους ξενυχτῶ.
» Παντοῦ εἶμ' ἀπορριμμένος·
» Ξένος εἶμαι στὴν Ἑλλάδα, καὶ στὸ σπίτι μ' εἶμαι ξένος.
» Ὅλος ἄλλαξεν ὁ κόσμος, καὶ αὐτῆς μας τῆς ἡμέρας
» τὰ παιδιὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν γνωρίζουν τοὺς πατέρας·

» τὰς θυσίας, τοὺς ἀγῶνας ξέχασαν τῶν παλαιῶν,
» καὶ τὸν πλοῦτον ἔχουν ὅλοι διὰ μόνον τους Θεόν.
» Προσπαθῶ τοῦ κάκου νοὔρω ἕνα φίλο τοῦ παληοῦ μας
» τοῦ ἡρωϊκοῦ καιροῦ μας·
» ἄλλοι πέθαναν καὶ ἄλλοι ζοῦν ἀπ' ὅλους ξεχασμένοι,
» ὅπου κι' ἂν σταθῶ μὲ σπρώχνουν, μὲ περιγελοῦν οἱ ξένοι.
» Ξένοι, μὴν περιγελᾶτε τὰ χυμένα μου τὰ 'μάτια,
» τὸ σπασμένο μου ποδάρι!
» τοῦ μεγάλου Μπότσαρη μας ἤμουν πρῶτο παλληκάρι.
» Ἡ παληά μου φουστανέλλα, ὁποῦ βλέπετε κομμάτια,
» χάρισμα τοῦ Καραΐσκου, ἀπὸ δόξα μὲ σκεπάζει·
» Τὸ σπαθὶ αὐτὸ ποῦ φέρω στὸ πλευρό μου κρεμαστό,
» ἂν δὲν εἶναι μὲ χρυσάφια, μὲ κοράλλια σκεπαστό,
» εἶν' ἐνθύμησις φιλίας τοῦ 'Εμμανουὴλ Τομπάζη.»
Ἥρωες ἐξακουσμένοι!
καὶ ἂν ἦσθε 'πεθαμένοι,
'ς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ κόσμου, στὴν ἐνθύμησίν μας ζῆτε!
'πέθαναν, κι' ἂν ζοῦν ἀκόμα, ὅσοι ἄτιμοι πολῖται
εἰς τοὺς τάφους σας πατοῦν,
νὰ κληρονομήσουν ὅλας τὰς θυσίας σας ζητοῦν,
καὶ ἀφίνουν τῆς πατρίδος τοὺς πατέρας, τοὺς προμάχους,
νὰ ψωμοζητοῦν 'ς τὰς πόλεις καὶ νὰ ξενυκτοῦν στοὺς βράχους!

Οἱ πόθοι τοῦ Σούτσου δυστυχῶς μετ' οὐ πολὺ ἐπληρώθησαν· ὁ τύραννος ἐθυσιάσθη· ἀλλ' ἡ θυσία αὐτη δὲν κατηύνασε τὸ πάθος τοῦ ποιητοῦ· τὴν ἐπαύριον τοῦ θανάτου τοῦ Κυβερνήτου, γράφει τὰς ἑπομένας στροφάς, πλήρεις εἰσέτι μίσους:

Τρέμε, τύραννε!.. ἡ ὥρα τοῦ θανάτου σου σημαίνει·
ἡ ὀργὴ τοῦ ἔθνους ὅλου, ἡ ὀργή μοῦ σὲ προσμένει·
'ς τὸν ναὸν ποῦ θὰ μολύνῃς τρέχω νὰ παραμονεύσω...
τρέχω, τρέχω, 'ς τοῦ 'Υψίστου τὸν βωμὸν νὰ σὲ φονεύσω...
ἔρχεται... τὸν προμηνύουν σάλπιγγες καὶ μουσική.
ἔρχεται... τὸν προπομπεύει μισθοφόρος φυλακή.
Μιμητὴς τοῦ 'Αρμοδίου καὶ 'Αριστογείτων νέος,
σκέπασε, Μαυρομιχάλη, τὸ σπαθί σου μὲ μυρσίνη...
τὸν προδότην τῆς πατρίδος κτύπα... κτύπα... καὶ γενναίως
'πέθανε καθὼς ἐκεῖνοι!

Ἡ Ἑλλὰς ἐταράσσετο ἔτι ὑπὸ τοῦ σάλου τοῦ μόλις παύσαντος κατα-

στρεπτικοῦ πολέμου· ἀνεγεννᾶτο μόλις ἐκ τοῦ θανάτου τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἡ κοινωνία δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβει καιρὸν νὰ καταρτισθῇ. Τὰ πνεύματα καὶ αἱ καρδίαι ἐθισθεῖσαι εἰς τὴν πάλην ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἐξηκολούθουν θεωροῦσαι ὡς ἡρωϊσμὸν τὴν πάλην καὶ οὐχὶ τὴν συνετὴν καρτερίαν. Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἐπὶ τέλους βασιλέα. Πάντες ἐνθουσιῶσι, καὶ αὐτὸς ὁ Σοῦτσος παύει ἀντιπολιτευόμενος, τοὐλάχιστον πρὸς ὥραν:

Ὢ τρισένδοξος ἡμέρα, ὅταν εἰς τὴν παραλίαν
'πέταξες ἱππεὺς ὡραῖος μὲ χρυσῆν ἐνδυμασίαν,
καὶ διέβης τῆς Ναυπλίας τὰς πρασίνους πεδιάδας
ὀπαδοὺς κ' εὐχέτας ἔχων τρεῖς Ἑλλήνων μυριάδας!
Τὸ γλυκὺ μειδίαμά σου, τὸ ἡρωϊκόν σου ἦθος
κ' ἡ νεανική σου χάρις ἐγοήτευσαν τὸ πλῆθος,
καὶ εἰς τοῦ Ναυπλίου κλαῖον σὲ συνώδευσε τὰ τείχη,
κ' ἡ κραυγή του κ' ἡ χαρά του ὡς 'ς τὸν οὐρανὸν ἀντήχει.
Τὰ σαλπίσματα, οἱ βρόντοι τῶν φρουρίων καὶ τῶν στόλων
ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα ἤγγειλαν 'ς τὸν κόσμον ὅλον·
φαιδρὸς ἦτον ὁ αἰθέρας, ἡ ἡμέρα μας γλυκεῖα,
καὶ ὁ ἥλιος 'ς τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος ἐμειδία.

Ἡ χαρὰ αὕτη ὑπῆρξε βραχεῖα· ὁ Ὄθων δὲν ἦλθε μόνος εἰς Ἑλλάδα, ἀλλὰ περιστοιχούμενος ὑπὸ Γερμανῶν συμβούλων καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ βαυαρικοῦ στρατοῦ.

Καὶ τὸ Ἔθνος τὸ χθὲς τρέχον εἰς τὸν θάνατον ἡσύχως
καὶ τὸ Ἔθνος τὸ θερμαῖνον τῆς παλάμης του τὸ ψῦχος
εἰς τὸ πῦρ τῶν καιομένων Ὀθωμανικῶν δικρότων·
καὶ τὸ Ἔθνος τὸ μὲ κρότον.
Θραῦσαν χθὲς τὸν ἐκ σιδήρου δεκαδάκτυλόν του κρίκον,
ἔμενε χειροδεμένον καὶ εἰς Βαυαροὺς ὑπεῖκον.

Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος δὲν ἦτο ὁ μόνος διαμαρτυρόμενος κατὰ συστήματος ὑπὸ τοῦ ξένου εἰσαχθέντος. Οἱ Βαυαροὶ ὑπέπεσαν εἰς τοσαῦτα, ὥστε οἱ Ἕλληνες ἐλησμόνησαν ὅ,τι *ὤφειλον εἰς αὐτούς*· ἐλησμόνησαν ὅτι οἱ Βαυαροὶ ἐχειραγώγησαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῆς βήματα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀστυκῆς καὶ νομοθετικῆς αὐτῆς ὀργανώσεως.

Τῷ 1843 ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ τὸ Σύνταγμα καὶ ν' ἀποπέμψῃ τοὺς γερμανούς. Καὶ ὅμως καὶ μετὰ τὴν νίκην ταύτην

ὁ Σοῦτσος εὕρισκεν ἀφορμὰς δυσαρεσκείας· δὲν ἦτον εἰς τὴν φύσιν του νὰ μείνῃ ποτὲ εὐχαριστημένος. Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος ἐπῆλθεν ἐν καιρῷ ὅπως τὸν ἱκανοποιήσῃ.

Ἀπεβίωσε ἐν δυστυχίᾳ, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο τῷ 1863, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος δὲν ἔγραψε πολιτικὰς μόνον σατύρας, ἀλλὰ συνέγραψεν ὡσαύτως καὶ τρεῖς κωμῳδίας· τὸν *Ἄσωτον*, ἐν ᾧ ἀπεμιμήθη σκηνάς τινας τοῦ Μολιέρου, τὸν *Πρωθυπουργὸν* καὶ τὸν *Ἀτίθασσον Ποιητήν*. Αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ μόναι δεικνύουσιν ὅτι πρόκειται περὶ πολιτικῶν σατυρῶν. Εἶναι διατριβαὶ μᾶλλον ἐν εἴδει διαλόγου ἢ δράματα διὰ θέατρον. Ὁ Σοῦτσος ἔγραψε προσέτι τὸν Περιπλανώμενον, ποίημα εἰς τέσσαρα ᾄσματα, ὅπερ ἐνεπνεύσθη προφανῶς ἐκ τοῦ Childe Harod τοῦ Βύρωνος. Τὸ ποίημα τοῦτο περιλαμβάνει στίχους τινὰς μεγάλης καλλονῆς, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα, ἂν οὐχὶ τὸ σύνολον δικαιολογοῦσι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἐν τέλει τοῦ 1857 ὁ Σοῦτσος ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτον μέρος ποιήματος, ὅπερ ἔμεινε ἡμιτελές, τὴν Τουρκομάχον Ἑλλάδα. Ἐν αὐτῷ προετίθετο νὰ ἐξυμνήσῃ ἐπικῶς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Σοῦτσος μετεχειρίσθη πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ πάντα τὰ εἴδη τῆς φιλολογίας, ἀδιαφορῶν περὶ πρωτοτυπίας. Ἀπεμιμήσατο ἐναλλὰξ τὸν Μολιέρον καὶ τὸν Βύρωνα, τὸν Βεραγγέρον καὶ τὸν Βαρθολωμή. Τὸ ἰδιάζον αὐτῷ εἶναι ἡ ἔνθερμος φιλοπατρία, ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως, ἡ ἀκατάσχετος πρὸς ἀντιπολίτευσιν ῥοπή του, ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν εὐχέρεια, καὶ ἡ καλλονὴ τῶν στίχων του. Αἱ ἰδιότητες αὗται ἀνέδειξαν τὸν Ἀλέξανδρον Σοῦτσον ἕνα τῶν ἐνδοξοτέρων ποιητῶν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. ἰδίως εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ λογία ποίησις δὲν ἐκαλλιεργεῖτο περισσῶς ὡς νῦν.

Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παναγιώτης διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν ἐπέδρασαν μεγάλως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς λογίας ταύτης ποιήσεως. Ἐπὶ ἓν τέταρτον τοῦ αἰῶνος, αὐτοὶ ἀποκλειστικῶς τὴν ἐξεπροσώπευσαν, τὴν ἐποδηγέτησαν καὶ διετέλεσαν ὡς κυρίαρχοι ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς ποιήσεως ἐκείνης.

Γ'.

Ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐδημοσίευσε γαλλιστὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα. — Τῷ 1828 ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις, τύποις τῶν ἀδελφῶν Euler, τὰς *Ὠδὰς νέου Ἕλληνος*, (odes d'un jeune grec) μετ' ἐπιπροσθήκης ἐξ *πολεμικῶν ᾀσμάτων* γεγραμμένων ἑλληνιστί.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἐτίμησε τὸν Σοῦτσον θέσας ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς τῶν.

ἀνατολικῶν ᾠδῶν του στίχους ἐκ τῶν ᾀσμάτων τούτων. Ὁ δ' Ἑλλ. ποιητὴς εἶχεν ἀφιερώσει μίαν τῶν γαλλικῶν αὐτοῦ ᾠδῶν εἰς τὸν Βίκτορα Οὐγγῶ «τὸν τολμηρὸν καὶ πρωτότυπον ποιητήν», ὡς ἐκάλει αὐτὸν ἐν τῇ ἀφιερώσει του. Τὸ ποίημα τὸ ἀφιερωθὲν τῷ 1828 εἰς τὸν Βίκτορα Οὐγγῶ εἶναι ᾠδὴ εἰς τὸ Λευκὸν Ὄρος. Ἰδοὺ αὕτη:

Salut, géant altier, salut, mont sourcilleux
Uu triple diadème orné de diamans
Resplendit sur ton front rerpecté par les ans,
Tu tiens uue avalanche en ton immense fronde,
Tu l' agites sans cesse et menaces le monde ;
Pareil à ce Titan dont le dos spacieux
Tremblait et fléchissait sons le fardeau des cieux,
Tu penches sur la terre, et ton corps qui s'incline
Semble du firmament arrêter la ruine.

Οἱ γαλλικοὶ στῖχοι τοῦ Σούτσου μεθ' ὅλην τὴν δυσκολίαν ἣν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ ποιητὴς γράφων εἰς ξένην γλῶσσαν, περιεῖχον καλλονὰς προοιωνιζούσας τὰ βέλτιστα περὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐδημοσίευσε τῷ 1831 ᾄσματα ἐρωτικά, ἅτινα καί τοι καθυστεροῦντα τῶν τοῦ Χριστοπούλου, οὐχ ἧττον εἶναι πλήρη χάριτος καὶ ἁρμονίας.

Ἐξ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Παναγιώτου τὸ κυρίως δοξάσαν αὐτόν, εἶναι τὸ δραματικὸν αὐτοῦ ποίημα *Ὁδοιπόρος*. Ὑπὸ τὴν δραματικὴν αὐτοῦ μορφήν, ὁ *Ὁδοιπόρος* εἶναι λυρικὸν μόνον ποίημα ἐν διαλόγοις. Ἡ πλοκὴ καὶ ὁ μῦθος εἶναι τόσον περιωρισμένα ὥστε δὲν ἐξεγείρουσι τὸ διαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Εἶναι ᾆσμα ἐρωτικόν· τὸ σπέρμα αὐτοῦ εὕρηται ἐν τῇ γαλλικῇ ᾠδῇ:

Prononcée sur le tombcau de la jeune, Ralou, mon amie d'enfance.

Quand je t'ai rencontrée au seuil de l'existence,
　　Que le monde était radieux !
Auprés de toi bercè dans les bras de l'enfance,
　　Je rêvais le bonheur descieux.
Je voyais l'avemr sous la vapeur dorée
D'un vague et rayonnant espoir ;

Ceinte de fleurs, la vie, à ma vue égarée,
Paraissait un beau jour sans soir.
Je vais cacher au bond d'un sombre monastère
De mes jours le pâle flambeau ;
Je vais au pied d'Athos, sous un pin solitaire,
Creuser lentement mon tombeau.
Là, puissé-je oublier les hommes, la nature,
Trouver un terme à la douleur !
Le fond d'une cellule, un vêtement de bure,
Voilà ce qui plait à mon coeur !

Αὐτόθι, πράγματι, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἄθω, ὁ Ὁδοιπόρος ὑπὸ τὴν περιβολὴν μοναχοῦ, προσπαθεῖ νὰ λησμονήσῃ τὸν ἔρωτά του. Ἡ Ραλοῦ ἣν ἐνόμιζεν ἀποθανοῦσαν, τῷ ἐμφανίζεται ζῶσα καὶ ἀναφλέγει αὖθις τὴν καρδίαν του, ἥτις ἐζήτει παραμυθίαν ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς εὕρισκε μόνην τὴν θλῖψιν. Ὁ ποιητὴς δὲν ἐπωφελεῖται τῆς συναντήσεως ταύτης, ὅπως ἐπιφέρῃ δραματικὴν λύσιν. Ἡ Ραλοῦ θνήσκει, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ δευτέρου, ὁ δὲ Ὁδοιπόρος αὐτοκτονεῖ ἐξ ἀπελπισίας. Ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποθέσεως, ἥτις στερεῖται καὶ καλλιτεχνικῆς συνθέσεως καὶ φιλολογικῆς ἐπεξεργασίας, δύναταί τις νὰ ψέξῃ τὸν Παναγιώτην Σοῦτσον ὡς ὑπὲρ τὸ δέον ἐπιρρεαζόμενον ὑπὸ τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Βύρωνος. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἤκμαζεν ὁ Παναγιώτης, οὐδεὶς ἐσκέπτετο νὰ ἀναλύσῃ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ προϊόντα, ἀλλ' ἀπελάμβανον αὐτῶν ἀνεξετάστως.

Καὶ ὅμως τὸ δεσπόζον ἐν τῷ Ὁδοιπόρῳ αἴσθημα μελαγχολίας ἀνήκει εἰς τὸν ποιητήν. Ὁ στίχος εἶναι καλῶς ἐπεξειργασμένος, ὁ δὲ μελῳδικὸς αὐτοῦ ρυθμὸς βαυκαλίζει τὸ πνεῦμα διὰ μέλους ἰδιάζοντος μόνῳ τῷ Παναγιώτῃ Σούτσῳ.

Ἡ γενεὰ εἰς ἣν ἀπετείνετο ὁ ποιητὴς τοῦ Ὁδοιπόρου, εἶχεν αὐξηθῇ ἐν ταῖς ἀδημονίαις καὶ θλίψεσι τῆς ἐπαναστάσεως, συνεπῶς εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀκούῃ κρουομένας τὰς χορδὰς ἁβρῶν αἰσθημάτων, ἀφοῦ ἡ φωνὴ τῶν Ἐριννύων εἶχε παρατείνει ἐπὶ τοσοῦτον τὰ δεινὰ ἀνηλεοῦς πολέμου. Ἡ ἑλληνικὴ νεολαία ἐνθουσιάσθη ἐκ τῶν στίχων τούτων, οἵτινες ἐλάλουν γλῶσσαν δι' αὐτὴν νέαν, ἣ ὁποία τὴν καθησύχαζε. Ὁ Ὁδοιπόρος κατέστη τόσον δημοτικὸς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἡ δημοτικότης αὐτοῦ εἰσέτι δὲν ἐξηντλήθη. Ναὶ μὲν ἀπαγγέλλονται ἤδη σπανιώτερον ἢ ἄλλοτε περικοπαὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ ἑπομένη θέλγει πάντοτε τὰ ἑλληνικὰ ὦτα.

Αὐτὸ βλέπεις τὸ ποτάμι,
Ὅπου τρέχει θολωμένο;
Αὐτὸ βλέπεις τὸ καλάμι,
Ὅπου τρέμει κυρτωμένο;
Ἐγὼ εἶμαι τὸ καλάμι,
Τὸ ποτάμ' εἶν' ἡ ζωή μου·
Καὶ τὸ μέλλον μου, αἱ ἄμμοι
Τῆς ξερῆς αὐτῆς ἐρήμου.
Ἐθόλωσε καὶ μαύρη τρέχει, ὁδοιπόρε! ἡ ζωή σου·
Τὰ βουνὰ τὰ σύννεφά των, νὰ οἱ μόνοι σύντροφοί σου.
Εἰς ἐρήμους πεδιάδας σὲ παραίτησαν οἱ φίλοι,
Τῆς πιστῆς σου ἐρωμένης 'νεκροκλείσθησαν τὰ χείλη.
Τὸ πᾶν ἄλλαξε, κ' ἡ φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι κι' ὁ χρόνος
Πλὴν δὲν ἄλλαξεν ὁ Πλάστης, δὲν ἀλλάζει αὐτὸς μόνος.
Ὅλοι σ' ἔστησαν δολίως
Τὴν παγίδα τῆς ἀπάτης.
Πλὴν αὐτὸς εἶν' αἰωνίως
Καὶ πατήρ σου καὶ προστάτης.

Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ὁ ἔρως τῆς πατρίδος κατέχουσι σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ, ἀπεικονίζουσι δὲ τὸν μυστικισμὸν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐγράφη. Ὁ ὁδοιπόρος καὶ οἱ σύντροφοί του μοναχοὶ συνδιαλέγονται περὶ πάντων τῶν ἀείποτε ἀπασχολησάντων τοὺς Ἕλληνας, ἤτοι περὶ εὐσεβείας, λατρείας καὶ θρησκείας· τὸ κινοῦν ὅμως τὸ διαφέρον καὶ τὸ χαρακτηρίζον τὸ ποίημα εἶναι ὁ ἔρως τοῦ Ὁδοιπόρου.

Ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἔγραψε πλὴν τοῦ *Ὁδοιπόρου*, τῶν γαλλικῶν Ὠδῶν καὶ τῶν λυρικῶν αὐτοῦ ποιήσεων, τέσσαρας τραγῳδίας εἰς στίχους: τὸν *Ἄγνωστον*, τὸν *Καρατάσον*, τὸν *Βλαχάβαν* καὶ τὸν *Μεσσίαν*. Πάντα ταῦτα τὰ δράματα εἶναι ἀσθενῆ τήν τε πλοκὴν καὶ τοὺς χαρακτῆρας. Ἕκαστον αὐτῶν περιέχει ὡραίους στίχους πλήρεις ὑψηλῆς φιλοπατρίας, ἀλλὰ τὸ δραματικὸν στοιχεῖον ἐλλείπει. Ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ἐξόχως σατυρικὸς ποιητής, οὕτω καὶ ὁ Παναγιώτης εἰς πᾶν ὅ,τι ἔγραψε διατελεῖ λυρικὸς ποιητής.

Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἐξήσκει ὡς ποιητής, ὁ Παναγιώτης ἠθέλησε νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς ἰδίας θεωρίας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ γράφειν τὴν ἑλληνικήν, ἀλλ' αἱ θεωρίαι αὐτοῦ ἦσαν τόσον αὐθαίρετοι, ὥστε ἐδέησε νὰ μεταποιήσῃ τὸν Ὁδοιπόρον, ὅπως διορθώσῃ τοὺς γραμματικούς του τύπους κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαγόμενον ἀρχαΐζον ὑπόδειγμα. Ἀλλ' οὕτω ἐχειροτέρευσε τὸ ποίημά του καὶ συνάμα ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο σφαλερὸν τὸ σύστημα αὐτοῦ. Τὸ ἐπὶ τούτῳ δημοσιευθὲν βι-

βλίον του, οὗτινος ἡ πλήρης ἀξιώσεων ἐπιγραφή, ἡ *Νέα Σχολή*, ἐμφαίνει ἀρκούντως ὅτι παρίστατο ὡς μύστης νέας φιλολογίας, ἐξέθεσεν αὐτὸν εἰς τὰς ἐπικρίσεις τοῦ γέροντος καθηγητοῦ Ἀσωπίου, ἑνὸς τῶν λογιωτέρων ἑλληνιστῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν Κοραῆν, καὶ συνεπῶς ἁρμοδιωτέρου τοῦ Παναγιώτου, κριτὴν προκειμένου περὶ τοιούτου ζητήματος.

Ἐν συγγράμματι εὐφυεστάτῳ ἅμα καὶ ἐπιστημονικῷ, ὁ Ἀσώπιος ἀπεδείκνυε τὸ γελοῖον τῶν ἀξιώσεων τῆς νέας σχολῆς, ἐξετάζων δὲ λεπτομερῶς τὸ σφαλερὸν τῶν φιλολογικῶν συστημάτων τῶν προτιθεμένων νὰ σταματήσωσι τὴν ζωήν, ὡς ὁ Ἰησοῦς ἐσταμάτησε τὸν ἥλιον, καὶ νὰ ἐκφράσωσι νέα αἰσθήματα δι' ἀπηρχαιωμένων τύπων, ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς συνήθους ποιητικῆς γλώσσης.

Τὸ γλωσσικὸν τοῦτο ζήτημα ὑπῆρξε καὶ διατελεῖ ἔτι θέμα συζητήσεων καὶ μελέτης ἐν Ἑλλάδι. Παρὰ τοῖς Γάλλοις ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ τὸ ἔλυσεν. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν ταύτῃ θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτό, ὅπως καταστήσωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις γνωστοὺς τούς τε ἱστορικοὺς καὶ τοὺς κατὰ παράδοσιν λόγους τοὺς ὑποτρέφοντας τοιαύτας συζητήσεις. Δὲν θὰ ἐπέμβωμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο πλειότερον ἢ ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς ξένον, ἀλλ' ἐξετάζοντες αὐτὸ θὰ βασισθῶμεν εἰς τὰ περὶ γλωσσολογίας πορίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὴν φιλολογικὴν πεῖραν, ὡς εἰς νόμους τοὺς ὁποίους οἱ λόγιοι καὶ οἱ συγγραφεῖς δὲν δύνανται ἀτιμωρητεὶ νὰ διεκφύγωσι.

Ὁπωσδήποτε τὸ ὄνομα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ λησμονηθῶσιν ἐν Ἑλλάδι. Ἀμφότεροι κατέχουσι σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἐξήσκησαν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν μεγαλοφυΐαν.

Ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἐτελεύτησεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1868. Ἀποχωριζόμενοι αὐτοῦ παρέχομεν εἰς δεῖγμα τῶν ἐλεγείων του τὴν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ναυάρχου Μιαούλη ᾠδήν.

Ὁ ἀποχαιρετισμὸς εἰς τὸν Μιαούλην ἀποθανόντα.

Δὲν ἀπέθανεν ὁπόταν ἔκαιεν εἰς τὴν Μεθώνην
Ἕνα στόλον μετὰ κρότου,
Καὶ δὲν ἔλαβε τὴν τέφραν τῆς πυρᾶς λευκὴν σινδόνην,
Οὐδ' ὡς ξυλοκράββατόν του στέλεχος ἑνὸς δικρότου.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν πόσην ἔδειξεν ἀνδρείαν!
Πρὸς τὸν θάνατον ἐστράφη,
Καὶ τοῦ Χάρωνος τὸ πλοῖον εἶδε μ' ὅσην ἀφοβίαν
Ἔβλεπεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐχθρῶν τὰ πυκνὰ σκάφη...

Αὐτὸ βλέπεις τὸ ποτάμι,
Ὅπου τρέχει θολωμένο ;
Αὐτὸ βλέπεις τὸ καλάμι,
Ὅπου τρέμει κυρτωμένο ;
Ἐγὼ εἶμαι τὸ καλάμι,
Τὸ ποτάμ' εἶν' ἡ ζωή μου·
Καὶ τὸ μέλλον μου, αἱ ἄμμοι
Τῆς ξερῆς αὐτῆς ἐρήμου.
Ἐθόλωσε καὶ μαύρη τρέχει, ὁδοιπόρε ! ἡ ζωή σου·
Τὰ βουνὰ τὰ σύννεφά των, νὰ οἱ μόνοι σύντροφοί σου.
Εἰς ἐρήμους πεδιάδας σὲ παραίτησαν οἱ φίλοι,
Τῆς πιστῆς σου ἐρωμένης 'νεκροκλείσθησαν τὰ χείλη.
Τὸ πᾶν ἄλλαξε, κ' ἡ φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι κι' ὁ χρόνος
Πλὴν δὲν ἄλλαξεν ὁ Πλάστης, δὲν ἀλλάζει αὐτὸς μόνος.
Ὅλοι σ' ἔστησαν δολίως
Τὴν παγίδα τῆς ἀπάτης.
Πλὴν αὐτὸς εἶν' αἰωνίως
Καὶ πατήρ σου καὶ προστάτης.

Τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ὁ ἔρως τῆς πατρίδος κατέχουσι σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ, ἀπεικονίζουσι δὲ τὸν μυστικισμὸν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐγράφη. Ὁ ὁδοιπόρος καὶ οἱ σύντροφοί του μοναχοὶ συνδιαλέγονται περὶ πάντων τῶν ἀείποτε ἀπασχολησάντων τοὺς Ἕλληνας, ἤτοι περὶ εὐσεβείας, λατρείας καὶ θρησκείας· τὸ κινοῦν ὅμως τὸ διαφέρον καὶ τὸ χαρακτηρίζον τὸ ποίημα εἶναι ὁ ἔρως τοῦ Ὁδοιπόρου.

Ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἔγραψε πλὴν τοῦ *Ὁδοιπόρου*, τῶν γαλλικῶν Ὠδῶν καὶ τῶν λυρικῶν αὐτοῦ ποιήσεων, τέσσαρας τραγῳδίας εἰς στίχους: τὸν *Ἄγνωστον*, τὸν *Καραΐσκον*, τὸν *Βλαχάβαν* καὶ τὸν *Μεσσίαν*. Πάντα ταῦτα τὰ δράματα εἶναι ἀσθενῆ τήν τε πλοκὴν καὶ τοὺς χαρακτῆρας. Ἕκαστον αὐτῶν περιέχει ὡραίους στίχους πλήρεις ὑψηλῆς φιλοπατρίας, ἀλλὰ τὸ δραματικὸν στοιχεῖον ἐλλείπει. Ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ἐξόχως σατυρικὸς ποιητής, οὕτω καὶ ὁ Παναγιώτης εἰς πᾶν ὅ,τι ἔγραψε διατελεῖ λυρικὸς ποιητής.

Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἐξήσκει ὡς ποιητής, ὁ Παναγιώτης ἠθέλησε νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς ἰδίας θεωρίας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ γράφειν τὴν ἑλληνικήν, ἀλλ' αἱ θεωρίαι αὐτοῦ ἦσαν τόσον αὐθαίρετοι, ὥστε ἐδέησε νὰ μεταποιήσῃ τὸν Ὁδοιπόρον, ὅπως διορθώσῃ τοὺς γραμματικούς του τύπους κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαγόμενον ἀρχαΐζον ὑπόδειγμα. Ἀλλ' οὕτω ἐχειροτέρευσε τὸ ποίημά του καὶ συνάμα ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο σφαλερὸν τὸ σύστημα αὐτοῦ. Τὸ ἐπὶ τούτῳ δημοσιευθὲν βι-

βλίον του, οὗτινος ἡ πλήρης ἀξιώσεων ἐπιγραφή, *ἡ Νέα Σχολή*, ἐμφαίνει ἀρκούντως ὅτι παρίστατο ὡς μύστης νέας φιλολογίας, ἐξέθεσεν αὐτὸν εἰς τὰς ἐπικρίσεις τοῦ γέροντος καθηγητοῦ Ἀσωπίου, ἑνὸς τῶν λογιωτέρων ἑλληνιστῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν Κοραῆν, καὶ συνεπῶς ἁρμοδιωτέρου τοῦ Παναγιώτου, κριτὴν προκειμένου περὶ τοιούτου ζητήματος.

Ἐν συγγράμματι εὐφυεστάτῳ ἅμα καὶ ἐπιστημονικῷ, ὁ Ἀσώπιος ἀπεδείκνυε τὸ γελοῖον τῶν ἀξιώσεων τῆς νέας σχολῆς, ἐξετάζων δὲ λεπτομερῶς τὸ σφαλερὸν τῶν φιλολογικῶν συστημάτων τῶν προτιθεμένων νὰ σταματήσωσι τὴν ζωήν, ὡς ὁ Ἰησοῦς ἐσταμάτησε τὸν ἥλιον, καὶ νὰ ἐκφράσωσι νέα αἰσθήματα δι' ἀπηρχαιωμένων τύπων, ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς συνήθους ποιητικῆς γλώσσης.

Τὸ γλωσσικὸν τοῦτο ζήτημα ὑπῆρξε καὶ διατελεῖ ἔτι θέμα συζητήσεων καὶ μελέτης ἐν Ἑλλάδι. Παρὰ τοῖς Γάλλοις ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ τὸ ἔλυσεν. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν ταύτῃ θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτό, ὅπως καταστήσωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις γνωστοὺς τούς τε ἱστορικοὺς καὶ τοὺς κατὰ παράδοσιν λόγους τοὺς ὑποτρέφοντας τοιαύτας συζητήσεις. Δὲν θὰ ἐπέμβωμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο πλειότερον ἢ ὅσον ἐπιτρέπεται εἰς ξένον, ἀλλ' ἐξετάζοντες αὐτὸ θὰ βασισθῶμεν εἰς τὰ περὶ γλωσσολογίας πορίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς τὴν φιλολογικὴν πεῖραν, ὡς εἰς νόμους τοὺς ὁποίους οἱ λόγιοι καὶ οἱ συγγραφεῖς δὲν δύνανται ἀτιμωρητεὶ νὰ διεκφύγωσι.

Ὁπωσδήποτε τὸ ὄνομα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ λησμονηθῶσιν ἐν Ἑλλάδι. Ἀμφότεροι κατέχουσι σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἐξήσκησαν μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν μεγαλοφυΐαν.

Ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος ἐτελεύτησεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1868. Ἀποχωριζόμενοι αὐτοῦ παρέχομεν εἰς δεῖγμα τῶν ἐλεγείων του τὴν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ναυάρχου Μιαούλη ᾠδήν.

Ὁ ἀποχαιρετισμὸς εἰς τὸν Μιαούλην ἀποθανόντα.

Δὲν ἀπέθανεν ὁπόταν ἔκαιεν εἰς τὴν Μεθώνην
Ἕνα στόλον μετὰ κρότου,
Καὶ δὲν ἔλαβε τὴν τέφραν τῆς πυρᾶς λευκὴν σινδόνην,
Οὐδ' ὡς ξυλοκράββατόν του στέλεχος ἑνὸς δικρότου.

Ἀλλ' εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν πόσην ἔδειξεν ἀνδρείαν!
Πρὸς τὸν θάνατον ἐστράφη,
Καὶ τοῦ Χάρωνος τὸ πλοῖον εἶδε μ' ὅσην ἀφοβίαν
Ἔβλεπεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐχθρῶν τὰ πυκνὰ σκάφη . . .

Εἰς τὰς Πάτρας ὅταν πρώτην ναυμαχίαν ἐπεχείρει
Φοβεράν, ἐκ τοῦ συστάδην
Καὶ μετέβαλλον αἱ βόμβαι τοῦ πολεμικοῦ Ταχίρη
Τὴν αὐγὴν εἰς νύκτα μαύρην καὶ τὸν οὐρανὸν εἰς ᾅδην,

Ἀνεστάθη αὐτὸς μόνος καὶ μ' ἓν σκάφος εἰς τρεῖς στόλους,
Κ' εἰς δειλὰς φωνὰς μὴ κλίνων,
Καὶ μὲ χάλκινο τρομβόνι ἀπειλῶν τοὺς φίλους ὅλους,
Καὶ μὲ χεῖρα ρωμαλέαν τὸ πηδάλιον εὐθύνων.

Τώρα κεῖται... γεγραμμέναι πόσαι ἡμιθέου πράξεις·
Εἰς τὸ μέγα μέτωπόν του!
Ὦ ἐχθρέ! χωρὶς νὰ τρέμῃς, τώρα μόνον νὰ κυττάξῃς
Τώρα μόνον κατὰ πρῶτον, δύνασαι τὸ πρόσωπόν του!

Ἔπεσες, ὦ πρῶτε στῦλε τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος,
Καὶ ὁ θάνατος ἁρπάζει
Ἕνα ἕνα τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος μας ἀπόνως,
Καὶ ἡ Δόξα μένει χήρα, καὶ ὁ ξένος τὸ καγχάζει.

Μὴ γελᾷς, ὦ φυλὴ νέα, καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα ξένη!
Τοῦ ἀγῶνος μας μνημεῖον
Μὲ τὸ ξίφος τοῦ θανάτου καὶ κανὲν ἂν δὲν μᾶς μένῃ,
Θάπτεται τῆς ἱστορίας τὸ αἰώνιον βιβλίον;...

Θάπτεσαι εἰς τὴν ἀκτήν μας, στὸ τεθρυλλημένο μνῆμα
Τοῦ λαμπροῦ Θεμιστοκλέους,
Κ' ἡ σκιά σου θέλει βλέπει μὲ χαρὰν τὸ λευκὸν κῦμα
Στάδιον τοῦ ἰδικοῦ σου καὶ τοῦ ἰδικοῦ του κλέους.

Δ'.

Τὸ ποίημα τοῦτο μετέφρασεν ἐπιτυχέστατα εἰς τὴν γαλλικὴν ὁ κ. Α. Ρ. Ραγκαβῆς τὸ δὲ ὕφος τῆς μεταφράσεως ἀποδεικνύει ἔτι ἅπαξ, ὅτι ἐὰν ἡ Ἰόνιος σχολὴ παρήχθη ὑπὸ τὴν Ἰταλικὴν ἐπιρροήν, ἡ σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ μεταφυτευθεῖσα ἐν Ἀθήναις, ὑπέκυψεν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν.

Ὁ κ. Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς εἶνε ὁ ὕστατος ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης. Πρῴην πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις, διατελεῖ νῦν διαπεπιστευμένος ὡς τοιοῦτος ἐν Βερολίνῳ. Γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινου-

πόλει τῷ 1810, υἱὸς τοῦ Ἰακώβου Ραγκαβῆ, τοῦ ἐπιτυχοῦς μεταφραστοῦ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, ἀνεψιὸς τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ, συμπατριώτης τῶν Σούτσων, κατέλαβεν ἐπαξίως ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ τὴν θέσιν εἰς ἣν ἡ καταγωγή του τὸν προώριζε.

Ὁ κ. Ραγκαβῆς ἔγραψε πολλὰ εἰς εἴδη διάφορα καὶ περὶ διαφόρων ἀντικειμένων. Καὶ ἡ δημοσία δὲ ὑπηρεσία του ἀπερρόφησε πολὺ τοῦ καιροῦ του, καθόσον μάλιστα ἐχρημάτισε καὶ ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς εἰς περιστάσεις σπουδαίας. Διατελέσας καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐδημοσίευσεν ἀξίαν λόγου ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, καὶ δύο τόμους ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν. Ἐδημοσίευσεν ἑλληνικὰς καὶ γαλλικὰς χρηστομαθείας, συγγράμματα μαθηματικά, γραμματικὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς. Ὑπῆρξε συντάκτης ἢ συνεργάτης διαφόρων περιοδικῶν, μιᾶς πολιτικῆς ἐφημερίδος καὶ ἑνὸς λεξικοῦ. Ἔγραψε διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, ὧν τινα μετεφράσθησαν εἰς τὴν γαλλικήν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ κ. Ραγκαβῆς ἐδημοσίευσε καὶ μεταφράσεις ποικίλας ἀπὸ παιδικῶν βιβλίων, ὡς τοῦ Ροβινσῶνος Κρουζοέ, ἕως τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου. Ἡ ἐργατικότης αὐτοῦ ὑπῆρξε θαυμασία, ἡ γονιμότης ἔκτακτος, εὐτυχεῖς δὲ λογιζόμεθα δυνάμενοι νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη δὲν ἐξηντλήθη εἰσέτι. Ἔτι καὶ σήμερον 1879 τὸ ἐν Ἀθήναις περιοδικὸν ἡ *Ἑστία* δημοσιεύει ἐν μεταφράσει τοῦ κ. Ραγκαβῆ τὸ διήγημα *Ἄνευ Οἰκογενείας*.

Ἡ κριτικὴ ἔψεξεν ἐνίοτε τὸν κ. Ραγκαβῆν δι' αὐτὰ ταῦτα τὰ προτερήματά του. Τὸν κατέκρινεν ὡς σπαταλήσαντα τὴν ἀδιαφιλονείκητον εὐφυΐαν αὐτοῦ· πολλοὶ δ' ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἐὰν παρῆγεν ὀλιγώτερον θὰ παρῆγε βελτίονα ἔργα. Ἐν τοσούτῳ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ κ. Ραγκαβῆς ἤρξατο τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ σταδίου ἐν Ἑλλάδι, ἐν ᾧ χρόνῳ οἱ λόγιοι ἦσαν τόσον εὐάριθμοι ἡ δὲ φιλομάθεια τοσαύτη, ὥστε ἤθελεν εἶσθαι ἐγωϊσμὸς ἐὰν ἀφιεροῦτο εἰς ειδικὸν διανοητικῆς ἐργασίας κλάδον. Ἦτο τότε καθῆκον τῶν λογίων νὰ πολλαπλασιάζωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἑαυτούς.

Τοῦτο ἐν ἐπιγνώσει ἔπραξεν ὁ κ. Ραγκαβῆς, παρέχων ἀφειδῶς τὸν διανοητικὸν αὐτοῦ πλοῦτον. Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑποτιμήσῃ τοὺς θριάμβους του ἢ νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῶν, δικαίως δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐτίμησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν φιλολογίαν της.

Ἐνταῦθα θὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν ποιητικῶν μόνον ἔργων τοῦ κ. Ραγκαβῆ, ἅτινα εἶναι πολυάριθμα ὅσον καὶ τὰ πεζά, ἀποτελοῦντα τέσσαρας τόμους εἰς ὄγδοον τῶν φιλολογικῶν ἀπάντων του, παρεκτὸς τριῶν ἄλλων τόμων περιεχόντων τὰς τῶν ἀρχαίων τραγῳδιῶν ἐμμέτρους μεταφράσεις αὐτοῦ, καὶ τῆς μεταφράσεως εἰς ἐμμέτρους ὀκταστίχους τῆς *Ἀπελευθερωθείσης Ἱερουσαλὴμ* τοῦ Τάσσου.

Ὁ κ. Ραγκαβῆς, ὡς καὶ οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ Σοῦτσοι, ἠσχολήθη

περὶ πάντα τὰ εἴδη τῆς φιλολογίας: τὴν λυρικὴν ποίησιν, τὸ δρᾶμα, τὴν κωμῳδίαν, τὴν διηγηματικὴν ποίησιν. Δυσχερὲς ἤθελεν εἶσθαι ν' ἀκολουθήσωμεν αὐτὸν κατὰ τὰς ποικίλας φάσεις τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ σταδίου, καθ' ὅσον οὕτω θὰ ἐξηρχόμεθα τῶν ὁρίων τῆς συντόμου ταύτης μελέτης. 'Αρκούμεθα εἰς τὴν παράθεσιν ἑνὸς ἢ δύο ἀποσπασμάτων, ὡς δεῖγμα τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ.

Ἄλλως, ὁ κ. Ραγκαβῆς, διευκολύνει τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἔργων του ἀφιερώσας αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἀξίας λόγου σελίδας ἐν τῇ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἱστορίᾳ αὐτοῦ.

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐδημοσιεύθη γαλλιστί, παρελείψαμεν δ' ἀπὸ σκοποῦ ν' ἀναφέρωμεν αὐτὸ προλαβόντως μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔργων του, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐπικαλεσθῶμεν αὐτὸ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ. 'Ιδοὺ στροφαί τινες ἐκ τοῦ ποιήματος αὐτοῦ: *Διονύσου πλοῦς*[1].

Ἡ ἔκτασις τοῦ ἀχανοῦς
Αἰγαίου ἐκοιμᾶτο,
κ' ἔβλεπες δύο οὐρανούς·
ὁ εἷς ἦν ἄνω κυανοῦς,
γλαυκὸς ὁ ἄλλος κάτω.

. . . .

Ἡ δύσις, πύλη φλογερά,
λαμπρὰς ἀντανακλάσεις
ἠκόντιζεν εἰς τὰ νερά,
ὡς ἂν ἐνέμοντο πυρὰ
τὴν πλάκα τῆς θαλάσσης.

'Αλλ' ὅπου νότος εἰς γλαυκὰς
ταινίας τὴν ἐρρίκνην,
τί ἦτον; ὄρνις ἢ ὁλκάς,
ἥτις ἐτάννυε λευκὰς
τὰς πτέρυγας ὡς κύκνον

Ἦτον ὁλκάς, οὐχὶ πτηνόν·
ὡς δ' ἔφθασε πλησίον,
μέλαν ἐφαίνετο βουνόν,
καὶ τὸν ἱστόν του Τυρρηνῶν
ἐκόσμει ἐπισείων.

Μόλις ἐπήνθουν ἀργυροῖ
ἀφροὶ περὶ τὴν τρόπιν,
κ' ἐννόεις ὅτι προχωρεῖ,
διότι ἔσχιζεν εὐρὺ
τὸ ἴχνος του κατόπιν.

Οἱ ναῦται, ἡλιοκαεῖς,
κινοῦντες μῦς ἐντόνους,
διήρμοζον μετὰ βοῆς
τὸ ἀκροκέραιον ὁ εἷς,
ὁ ἄλλος τοὺς προτόνους.

Ἄλλος, ὀρθὸς εἰς τὸν ἱστὸν
τὸν πόντον κατεσκόπει·
κ' εἰς τὴν φωνὴν τῶν κελευστῶν
ἔπληττεν ἄργυρον ρευστὸν
μετὰ ρυθμοῦ ἡ κώπη.

Ἦν τὸ κατάστρωμα εὐρύ,
πλήρης ἀνδρῶν ἡ πρύμνη·
βῆμα τὴν ἔκρουε βαρύ·
ἀντήχουν ἄγριοι χοροὶ
καὶ ἐναλίων ὕμνοι.

Εἰς δὲ τὴν πρῶραν ἁπαλῶς
εἰς δέρματα πανθήρων
νέος κατέκειτο καλός,
εἰς τὸν βραχίον' ἀμελῶς
τὸ σῶμα ὑπεγείρων, κτλ.

(1) Τὸ ποίημα τοῦτο μετέφρασεν αὐτὸς ὁ κ. Ραγκαβῆς γαλλιστί.

Η περὶ τὴν γαλλικὴν στιχουργίαν δεξιότης αὐτοῦ παρέχει μέτρον τῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ γλώσσῃ ποιητικῆς τέχνης του. Εἶναι πάντοτε χαρίεις, ἁρμονικὸς καὶ ἀφελής, τὰς δὲ δυσχερείας τῆς ὁμοιοκαταληξίας ὑπερνικᾷ πάντοτε μετ' ἄκρας ἐπιτυχίας. Εἶναι ποιητὴς ἀείποτε εὐάρεστος, τὸ δὲ ὄνομα ὅπερ ἀπέκτησεν ἐν Ἑλλάδι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατετάχθη ἐν τῷ Παρνασσῷ πλησίον τῶν Σούτσων, ὀφείλει οὐ μόνον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἀξίαν.

Μεταξὺ τῶν δραματικῶν τοῦ κ. Ραγκαβῆ ἔργων, τὸ ἄριστον καὶ συγχρόνως τὸ δημοτικώτερον, εἶναι ἡ κωμῳδία του *ὁ Γάμος τοῦ Κουτρούλη*, ἐν ᾗ σατυρίζει εὐφυέστατα τὰ πολιτικὰ ἤθη ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Κουτρούλης εἶναι ράπτης, ὅστις θέλει νὰ νυμφευθῇ. Ἡ κόρη ἣν ἐξελέξατο ἀνέγνωσε μυθιστορήματα, καὶ ἔχει τὴν φιλοδοξίαν αὐτῆς. Ἀποῤῥίπτει τὸν ράπτην λέγουσα ὅπως ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ, ὅτι δὲν θὰ ὑπανδρευθῇ ἢ ὑπουργόν. Ὑπουργόν! Εἰς πᾶν ἄλλο μέρος ἢ ἐν Ἑλλάδι τὸ πρᾶγμα θὰ ἐφαίνετο δύσκολον. Ὁ ράπτης δὲν τὸ θεωρεῖ ἀδύνατον, καὶ τὸ ἐπιδιώκει· χάρις δὲ εἰς πονηρίαν τοῦ ὑπαλλήλου του, πείθεται ὅτι ἐγένετο ὑπουργός. Καὶ ἡ νύμφη αὐτὴ συλλαμβάνεται ἐν τῇ παγίδι τοῦ Ἕλληνος Σγαναρέλλου. Ὁ γάμος τελεῖται, καὶ τότε μόνον ὁ Κουτρούλης βλέπει ἑαυτὸν ἀπεκδυόμενον τοῦ φανταστικοῦ του χαρτοφυλακίου. Ὁ διάλογος τοῦ Γάμου τοῦ Κουτρούλη εἶναι πνευματωδέστατος, οἱ χαρακτῆρες δεξιῶς διαγεγραμμένοι, ἡ γλῶσσα ἀφελὴς καὶ ζωηρά. Ἐν συνόλῳ εἶναι ἓν τῶν ἀρίστων δραματικῶν ἔργων τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος.

Ὁ κ. Ραγκαβῆς εἰσήγαγεν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ τὸν χορόν, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν μέχρι τίνος τοῦτο, εἴτε ὡς μίμησις τῆς ἀρχαιότητος εἴτε ὡς νεωτερισμός, αὐξάνει τὸ δραματικὸν διαφέρον, καὶ ἐπὶ ἑλληνικῆς ἔτι σκηνῆς. Ὅ,τι ὁ χορὸς λέγει, τὸ λέγει καλῶς, ὁ δὲ λόγιος συγγραφεὺς συνεμορφώθη εὐσυνειδήτως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Δὲν θέλομεν νὰ θίξωμεν ἐνταῦθα καὶ νὰ λύσωμεν τὸ ζήτημα, ἐὰν τὸ ἀρχαῖον μέτρον δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ λαοῦ, ὅστις μόνος καθιστᾷ διαρκῆ τὴν ἐπιτυχίαν.

Τελευτῶντες δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ κ. Ραγκαβῆ ὅτι καθὼς ὁ Σοῦτζος οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπέδρασε μεγάλως ἐπὶ τῆς νέας σχολῆς, οὐ μόνον διὰ τῶν ποιήσεων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν συμβουλῶν, διὰ τῶν ἰδεῶν καὶ διὰ τῆς βαρύτητος τῶν κρίσεών του ἐν τοῖς φιλολογικοῖς διαγωνισμοῖς. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιῤῥοῆς ταύτης ἀναλύομεν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν περὶ τῆς νέας σχολῆς, ἤτοι τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν.

(ἀκολουθεῖ) **Εὐφρασία Κετσία**

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

Φροβελιαναὶ ἐργασίαι.

Σημεῖα. Κεντητὴ ἐργασία. Γραμμαί. Ραπτὴ ἐργασία. Γραμμογραφία, ἰχνογραφία καὶ ζωγραφική.

Ὡς ἐρρέθη ἤδη, κατὰ τὰ φροβελιανὰ παίγνια ὁ παῖς δύναται νὰ προβῇ εἰς ἐλευθέρους συνδυασμούς, ἀλλὰ τὰ συνδυαζόμενα μέρη εἶναι ἕτοιμα, ὅθεν καὶ τροποποιεῖ αὐτὰ καὶ σχηματίζει ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Ἐνῷ κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἐργασίας παρέχονται αὐτῷ ποικίλα ὑλικά, ἅτινα τροποποιεῖ ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐργασίας του, κεντῶν, ράπτων, ἰχνογραφῶν, χρωματίζων, ὑφαίνων, διπλώνων, κόπτων ἢ πλάττων αὐτά, δηλ. πολλαχῶς μεταβάλλων αὐτὰ πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἐν τῇ φύσει σχημάτων. Αὗται κατὰ συνέπειαν εἶναι αἱ πραγματικαί του παραγωγαί, καθ' ὅσον παρασκευάζει ὁ ἴδιος πάντα τὰ πρὸς τὰς ἐργασίας του ταύτας ἀπαιτούμενα· ἤτοι αὐτὰ τὰ στίγματα, τὰς γραμμάς, τὰς ταινίας, τὰς ἐπιφανείας, τὰ μεγέθη, τὰς ἀποστάσεις, τὰς ἀναλογίας, καὶ παντοῖα γεωμετρικὰ σχήματα. Ἕνεκα τούτου αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι δυσκολώτεραι, ἀλλὰ καὶ ἔτι ὠφελιμώτεραι τῶν προηγηθέντων παιγνίων ἢ δώρων, διότι δι' αὐτῶν οὐ μόνον ἐπαναλαμβάνει ὁ παῖς πάντα τὰ διὰ τῶν δώρων διδαχθέντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἑτοιμασίας τῶν ὑλικῶν αὐτῶν ἀσκεῖ ἐξόχως τήν τε δεξιότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν του, τὴν ἀκρίβειάν του ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τὴν καλαισθησίαν του ἐν γένει. Τὰ φροβελιανὰ λοιπὸν δῶρα εἶναι διὰ μικρότερα παιδία, αἱ δὲ ἐργασίαι διὰ μεγαλείτερα. Ὅθεν καὶ ταχύτερον (ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας) παρέχονται τὰ πρῶτα καὶ ταχύτερον ἐγκαταλείπονται (εἰς τὸ 12ον ἢ τὸ 14ον ἔτος). Αἱ δὲ ἐργασίαι βραδύτερον παρέχονται (ἀπὸ τοῦ 4ου ἔτους περίπου), ἀλλ' ἐπαρκοῦσι μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐφήβων, συνεχιζόμενα καὶ πέραν ταύτης διὰ τῶν διαφόρων κλάδων τῶν βιοτεχνιῶν καὶ τῶν καλλιτεχνιῶν, πρὸς ἃς πρωΐμως καὶ καταλλήλως παρασκευάζουσι τοὺς παῖδας.

Κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἐργασίας, ἀντιστρόφως πρὸς τὰ παίγνια, ἐκ τοῦ σημείου προβαίνομεν εἰς τὰς γραμμάς, τὰς ἐπιφανείας καὶ τὰ στερεὰ σώματα. Διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ παῖς εὐκολώτερον κεντᾷ σημεῖον διὰ βελόνης ἐπὶ μαλακοῦ ἢ σκληροῦ χάρτου ἢ ὅτι σχη-

* Ἴδε σελ. 113.

ματίζει ἐκ χαρτονίου, πηλοῦ ἢ ἄλλης ὕλης κύβον ἢ σφαῖραν. Τὸ δὲ σημεῖον ἀντιπροσωπεύει ἡ κεντητὴ λεγομένη ἐργασία. Ἀλλὰ τὸ διὰ βελόνης ἀποτελούμενον σημεῖον εἶναι πολὺ λεπτότερον ὅλων τῶν ἀντιστοίχων τὸ σημεῖον παριστώντων σπόρων, κόκκων κτλ. Ἑπομένως ἐκγυμνάζονται τὰ παιδία πρῶτον διὰ τούτων, δηλ. τῶν σπόρων, ὀσπρίων καὶ τῶν τοιούτων καὶ ἀκολούθως μόνον, οὐχὶ ἐνωρίτερον τῶν 4 ἐτῶν, παρέχεται αὐτοῖς καὶ τὸ διὰ τὸ κεντητὸν σημεῖον ἀπαιτούμενον ὑλικόν, βελόνη δηλ. οὐχὶ πολὺ λεπτὴ κατ' ἀρχάς, στερεωμένη ἐπὶ ξυλίνης λαβῆς διὰ νὰ μὴ πονῇ ἡ ἐργαζομένη χείρ· χάρτης κοινός, δηλ. λεπτὸς τὸ πρῶτον καὶ βαθμηδὸν χονδρότερος, ἤτοι χαρτόνι μετρίου σκληρότητος, ἐφ' οὗ τίθεται φύλλον χάρτου γραμμογραφίας, ἤτοι τὸ δίκτυον, ὅπως δι' αὐτοῦ κανονισθῶσιν αἱ ἀναλογίαι καὶ αἱ διευθύνσεις τῶν κεντουμένων σημείων. Ὑπὸ δὲ τήν, οὕτως, ἑτοιμασθεῖσαν ἐργασίαν τίθεται καὶ ἓν τεμάχιον φλανέλλας χονδροτάτης, εἰς ἣν καθ' ἕκαστον κέντημα τοῦ σημείου βυθίζεται ἡ βελόνη, προφυλαττομένη οὕτω ἐκ τῆς θραύσεως καὶ προφυλάττουσα συνάμα τήν τε τράπεζαν καὶ τὰς χεῖρας τοῦ ἐργαζομένου παιδός.

Κατ' ἀρχὰς ὁ παῖς ὁδηγεῖται νὰ κεντήσῃ σημεῖα ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν διασταυρώσεων τοῦ ἐπὶ τοῦ χάρτου του δικτύου, ἃς καθιστῶμεν αὐτῷ ζωηροτέρας, σημειοῦντες αὐτὰς διὰ μολυβδίνου στίγματος. Ὅταν ἀρκούντως ἠσκήθη εἰς τοῦτο, δηλ. ὅταν καὶ ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ χείρ του ἐγυμνάσθησαν ὁπωσοῦν, ὥστε τὰ ὑπ' αὐτοῦ κεντούμενα σημεῖα ν' ἀντιστοιχῶσι ἀκριβέστατα πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ δικτύου του ὡρισμένα σημεῖα, κεντᾷ καὶ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν σημείων τούτων διάστημα. Οὕτω, σχηματίζει σειρὰς σημείων, καθέτους, ὁριζοντίους, πλαγίας καὶ καμπύλας· ἑνώνει τὰς καθέτους καὶ ὁριζοντίους σειρὰς εἰς γωνίας καὶ ταύτας εἰς τετράγωνα· τὰς πλαγίας γραμμὰς εἰς ῥόμβους καὶ τὰς καμπύλας εἰς κύκλους, καὶ τέλος ἐκτελεῖ δι' αὐτῶν διάφορα καλλιτεχνικὰ πάλιν καὶ βιωτικὰ σχήματα. Ὁ πρῶτος λοιπὸν βαθμὸς τῆς κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην δεξιότητος εἶναι νὰ παρακολουθῇ ὁ παῖς τὰ ἐπὶ τοῦ δικτύου του διὰ μολύβδου ὡρισμένα σημεῖα, κεντῶν αὐτά, ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβέστερον. Δεύτερος βαθμὸς εἶναι, ὅταν διὰ γραμμῶν μόνον σχηματισθῇ ἐπὶ τοῦ δικτύου τὸ σχέδιον, ὁ δὲ παῖς κεντᾷ τὰ σημεῖα, ἐλευθέρως ὁρίζων τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰς ἀναλογίας αὐτῶν. Κατὰ τὸν τρίτον βαθμὸν ὁ παῖς μόνος σχηματίζει διὰ τοῦ μολύβδου γνωστὸν καὶ ὡρισμένον σχέδιον, ὅπερ κατόπιν κεντᾷ, δι' οὗ φθάνει εἰς τὸν τελευταῖον βαθμόν, καθ' ὃν ὁ ἴδιος σχηματίζει ἐλεύθερον σχέδιον, δηλ. συνδυάζει τοιοῦτον ἐκ τῆς φαντασίας του, εἴτε ἐπὶ τοῦ δικτύου, ἢ καὶ ἄνευ τούτου, ἐὰν ἦναι ἀσφαλὴς περὶ τῆς εὐθύτητος τῶν γραμμῶν του.

Ἡ λεπτότης τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ ἡ χρῆσις τοῦ πρώτου αὐτῆς αἰχμηροῦ ἐργαλείου, δηλαδὴ τῆς βελόνης, ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς

διευθύνοντας αὐτὴν πλειοτέραν προσοχήν· α'.) ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν τῆς βελόνης· β'.) ὡς πρὸς τὰ προφυλακτικὰ μέτρα, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσιν, ὅπως μὴ βλάπτηται δι' αὐτῆς ὁ ἴδιος παῖς, ἢ βλάψῃ τὸν πλησίον αὐτοῦ καθήμενον παῖδα· γ'.) ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἐργασίαν στάσιν ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ παιδός· δ'.) ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν του ριπτομένου φωτός, ὅπερ οὐδέποτε πρέπει νὰ ἦναι νυκτερινόν· ε'.) ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας του· ς'.) ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν λεπτότητα τῶν παρεχομένων αὐτῷ ὑλικῶν, καὶ ζ'.) τέλος ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγαζόντων κανόνων, δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς ἐργασίας τοῦ παιδός, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ ἀπόκτησις καλῶν ἕξεων, ἃς καθ' ὅλας τὰς ἐργασίας του καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον του θέλει χρειασθῆ, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ προφύλαξις ἀπὸ πάσης στρεβλώσεως αὐτοῦ τοῦ σώματός του καὶ τῶν αἰσθητηρίων του ὀργάνων. Τ' ἀνάπαλιν ἡ παράβασις τῶν ὅρων τούτων, οἵτινες βασίζονται ἐπ' αὐτῶν τῶν κανόνων τῆς λογικότητος καὶ τῆς ὑγιεινῆς, σπουδαίαν παρέσχεν ἀφορμὴν κατακρίσεως, ἥτις ὡς μόνον ἄδικον εἶχε τὸ ὅτι ἀνεξετάστως ἀπέδιδε τὰ προκύψαντα κακὰ ἀποτελέσματα εἰς ὁλόκληρον τὸ φροβελιανὸν σύστημα, ἀντὶ ν' ἀποδώσῃ αὐτὰ ὅπου ἔδει, εἰς τὴν στρεβλὴν δηλ. καὶ ἄκριτον ἐφαρμογὴν αὐτοῦ.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκταθῶμεν λεπτομερῶς εἰς τὴν ἑρμηνίαν τῶν κατὰ τοὺς ἀνωτέρω κανόνας προφυλακτικῶν μέτρων, δι' ὃ καὶ ἀναφέρομεν μόνον, ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἐργασίαν στάσις τοῦ σώματος τοῦ παιδὸς βεβαίως ἐξαρτᾶται τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς πειθαρχίας τοῦ διευθύνοντος τὴν ἐργασίαν του. Σπουδαίως ὅμως συντελεῖ εἰς τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ καθίσματος καὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, τὸ φῶς καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὑλικοῦ του. Καλὸν λοιπὸν εἶναι τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος τοῦ καθίσματος καὶ τῆς τραπέζης τοῦ παιδὸς νὰ ὦσιν ἀνάλογα πρὸς τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ, καὶ νὰ παρέχωσιν αὐτῷ ἄνετον καὶ ὑγιεινὴν στάσιν, ἥτις προκύπτει ἰδίως, ὅταν ἥ τε σπονδυλική του στήλη καὶ οἱ πόδες του εὑρίσκονται ὑποστηριγμένοι καὶ ὅταν τὸ ὕψος τῆς τραπέζης καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ καθίσματος ἀπόστασις αὐτοῦ ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ νὰ ἐργάζηται χωρὶς νὰ κύπτῃ. Πρὸς τοῦτο τὸ φῶς πρέπει νὰ ἦναι ἄφθονον, πίπτον ἐπὶ τῆς ἐργασίας του ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιὰ καί, εἰ δυνατόν, μᾶλλον ἄνωθεν πρὸς τὰ κάτω. Τὸ δὲ ὑλικόν του πρέπει νὰ ἦναι μέγα καὶ χονδρὸν διὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν καὶ βαθμηδὸν νὰ σμικρύνηται καὶ νὰ καθίσταται λεπτότερον, καθ' ὅσαν προβαίνει ἡ ἡλικία καὶ ἐνισχύονται τὰ ὄργανά του. Οὕτω κατ' ἀρχὰς τὸ δίκτυόν του πρέπει νὰ ἦναι μέγα, τὰ ἐπ' αὐτοῦ σχήματα μεγάλα, καὶ τὰ σημεῖα ἀραιότερα καὶ μεγαλήτερα, ὅπερ ἀποτελεῖται διὰ χονδροτέρας βελόνης. Ἀλλὰ καὶ ὅταν κα-

λῶς τηρῶνται ὅλοι οἱ ὅροι οὗτοι, δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται νὰ συνεχίζηται ἥ τε κεντητὴ καὶ πᾶσα τὴν αὐτὴν στάσιν ἀπαιτοῦσα ἐργασία, διὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, πλέον τοῦ ἑνὸς τετάρτου, εἶτα πλέον τῶν 20 λεπτῶν, ἡμισείας ὥρας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Καὶ διὰ τὴν ἔφηβον ἀκόμη ἡλικίαν, εἶναι ἄφευκτον νὰ ὑπάρχῃ 5 λεπτῶν διάλειμμα μεταξὺ ἑκάστης ἐργασίμου ὥρας καὶ νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ προγράμματι ἡ ἀπαιτουμένη ποικιλία καὶ ἁρμονία ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἐργασιῶν πρὸς ἀνακούφησιν καὶ ζωογόνησιν τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Μεγάλη προσοχὴ πρέπει νὰ δίδηται καὶ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς τῆς κεντητῆς, ὡς καὶ πάσης ἄλλης ἐργασίας, καθ' ὅσον ἄλλως δὲν τελεῖται ὁ σκοπὸς αὐτῆς, ὅστις δὲν εἶναι ἡ ἑτοιμασία, ὅσον τὸ δυνατὸν πλειοτέρων ἔργων, ἀλλὰ πρὸ πάντων αὐτὴ ἡ δεξιότης καὶ ἡ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἀκρίβεια. Ὡς διὰ τῆς σφαίρας ἀσκεῖται ὁ παῖς εἰς τὸ ὀρθῶς σημαδεύειν, ἐὰν παίζων στήσῃ σημεῖόν τι ἐν τῷ μέσῳ ἢ ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ διὰ τῆς σφαίρας προσπαθεῖ νὰ ῥίψῃ ἢ καὶ μόνον νὰ κτυπήσῃ αὐτό, οὕτω καὶ διὰ τοῦ κεντήματος ἀσκεῖται εἰς τὸ σημαδεύειν, προσπαθῶν καθ' ἕκαστον κέντημα νὰ εὑρίσκῃ ἀμέσως τὸ σημεῖον εἰς ὃ ὀφείλει νὰ βυθίσῃ τὴν βελόνην του. Διὰ τῆς κεντητῆς λοιπὸν ἐργασίας, ἕνεκα τῆς λεπτότητος αὐτῆς, ἀσκεῖται ἔτι μᾶλλον ἡ εὐθύτης καὶ ἡ ἀκρίβεια τοῦ τε ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς χειρός· ὀξύνεται ἡ παρατηρητικὴ δύναμις καὶ τελειοποιεῖται ἡ ἀντίληψις αὐτῶν τῶν σχημάτων, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καταλληλότατα προετοιμάζονται τὰ παιδία διὰ τὴν ἰχνογραφίαν καὶ τὴν γραφήν, ὡς καὶ δι' αὐτὴν τὴν κυρίως ῥαπτικήν.

Τὴν προετοιμασίαν ὅμως ταύτην τελειότερον ἔτι συμπληροῖ ἡ ῥαπτὴ ἐργασία, εἰς ἣν προβαίνει ὁ παῖς, ἐὰν διὰ βαμβακερᾶς, μαλλίνης ἢ μεταξωτῆς κλωστῆς ἑνώσῃ τὰ κεντητὰ αὐτοῦ σημεῖα εἰς γραμμάς. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην προηγεῖται εἶδος κεντήματος πάλιν, τελουμένου ὡς τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα, εἰ καὶ τὰ στίγματα κεντῶνται πολὺ ἀραιότερα ἢ κατὰ τὴν κεντητὴν ἐργασίαν· ἐν ᾧ δὲ ἡ κεντητὴ ἐργασία ἔχει τὴν καλήν της ὄψιν ἐκ τῆς ἀντιθέτου τῷ κεντήματι πλευρᾶς, ἡ ῥαπτὴ καλὴν ἔχει ἐκείνην ἐφ' ἧς κεντῶμεν. Τὸ νέον ἐνταῦθα εἶναι ἡ προσθήκη τῶν χρωμάτων· διότι κατὰ τὴν κεντητὴν ἐργασίαν δυνατὸν μὲν εἶναι νὰ λαμβάνωνται ποικιλόχροα φύλλα χάρτου καὶ χαρτονίου· οὐχ' ἧττον ὅμως ἡ ἐργασία μένει μονόχρους· ἐνῷ κατὰ τὴν ῥαπτὴν ἐργασίαν ἐπὶ ποικιλοχρόου χαρτονίου δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι σχήματα καὶ σχέδια διαφόρων χρωμάτων, πάσης ἀποχρώσεως, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἀσκεῖ τὴν καλλαισθησίαν τοῦ παιδὸς καὶ εἰσάγει αὐτὸν εἰς αὐτὴν τὴν ζωγραφικήν. Δύνανται μάλιστα ἀφοῦ ῥαφθῶσι τὰ ἀντικείμενα, νὰ χρωματισθῶσιν ἐσωτερικῶς διὰ χρωμάτων, ὅπερ παρέχει μεγάλην τέρψιν εἰς τοὺς παῖδας. Καλὸν εἶναι ν' ἀσκῆται ὁ παῖς καὶ εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐργασίαν του ταύτην κανονικῶς, δηλ. νὰ ἦναι

σχεδὸν ὅμοια ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων, δι' οὗ ἀποκτᾷ καλὰς ἕξεις κανονικῆς καὶ ἐπιμεμελημένης ἐργασίας καὶ καταλληλότατα παρασκευάζεται διὰ τὰ κεντήματα καὶ τὰ ραψίματα τῶν λοιπῶν χειροτεχνημάτων.

Ἡ προετοιμασία ὅμως αὕτη δὲν γίνεται μηχανικὴ διὰ μόνης τῆς ἐκμαθήσεως τῆς βελονιᾶς· γίνεται λελογισμένη καὶ διὰ διαφόρων σχημάτων καὶ παραστάσεων, αἵτινες πλουσίας πάλιν παρέχουσιν ἀφορμὰς εἰς τὴν πραγματογνωσίαν. Καὶ πάλιν δὲ γίνονται ἀσκήσεις ἀριθμῶν, μεγεθῶν, ἀναλογιῶν καὶ σχημάτων μαθηματικῶν, βιωτικῶν καὶ καλλαισθητικῶν, τελειοτέρων μάλιστα ἢ διὰ τῶν δώρων. Διότι ἡ ραπτὴ γραμμὴ ἀντιστοιχεῖ πρός τε τὸ ξυλάριον καὶ τὸν δακτύλιον, τὰ δὲ δι' αὐτῆς ἐκτελούμενα σχήματα εἶναι τελειότερα, καθότι ἐλευθέρως μετακινεῖται πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐπεκτείνεται εἰς ὅλα τὰ μεγέθη καὶ τὰς ἀναλογίας καὶ προσαρμόζεται διαρκῶς ἐπὶ χάρτου ἢ ὑφάσματος.

Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν πολλαχόθεν ἀποτεινομένην ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἐὰν τὰ μὴ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν παιγνίων καὶ ἐργασιῶν περιλαμβανόμενα ἀντικείμενα, παίγνια κτλ. πρέπει νὰ κατακρίνωνται ἢ νὰ ἐγκαταλείπωνται παντελῶς. Οὐχὶ βεβαίως ὅλα, διότι ἀφεύκτως δύνανται νὰ περιληφθῶσι πάντα τὰ δυνάμενα νὰ καταταχθῶσιν εἰς οἱανδήποτε τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθεισῶν κατηγοριῶν, ὧν κύριον πάντοτε προσὸν πρέπει νὰ ἦναι τὸ σκόπιμον. Οὕτω καὶ αἱ κοῦκλαι, οἱ ἵπποι, τὰ τύμπανα καὶ πάντα τὰ παρόμοια δύνανται νὰ καταστήσωσι πολὺ τερπνότερα διὰ τὰ μικρὰ τὰ διάφορα παίγνια τῆς κινήσεως ἢ τὰ παίγνια τῆς μιμήσεως καὶ τῆς παραστάσεως. Καὶ ἄλλα πολλὰ δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ βεβαίως ἐν τῷ χρόνῳ θέλουσι πλουτήσει ἔτι μᾶλλον τὴν ποικιλωτάτην ἤδη σειρὰν τῶν ἐνασχολήσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ἕνεκα τούτου ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἑνότης αὐτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε τῆς τελεσφόρου ἀσκήσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός. Ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα ἔγκειται τὸ καθολικὸν καὶ παγκόσμιον τοῦ συστήματος τούτου, ὅτι παραδέχεται καὶ θεωρεῖ, ὡς ἀποτελοῦντα μέρος αὐτοῦ, πάντα τὰ δυνάμενα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς ἀληθοῦς τελειοποιήσεως τοῦ παιδός. Ἐκ τῶν ὑστέρων δὲ οὕτω ἀποδεικνύεται πάλιν, ὅτι τὸ φροβελιανὸν σύστημα εἶναι τὸ ἀληθέστατον καὶ σκοπιμώτατον τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων παιδαγωγικῶν συστημάτων, διότι ὡς βάσιν καὶ σκοπὸν ἔχει τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Δύναται λοιπὸν νὰ πλουτισθῇ ἀκόμη ἐν τῷ χρόνῳ καὶ νὰ τροποποιηθῇ εἰς τὰ καθέκαστα, ἀναλόγως τῆς προόδου καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς, τὸ σύνολον ὅμως αὐτοῦ, αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ, ἰδίως, θέλουσι πάντοτε ἀποδειχθῆ ὀρθαὶ καὶ ἀληθεῖς. Καλλίστη καὶ

σκοπιμωτάτη εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τῶν πειραμάτων τῆς φυσικῆς βασιζομένη πλουσία συλλογὴ τῶν παιγνίων, ὧν ἡ παραμέλησις ἢ ἡ ὀλιγίστη χρῆσις πρέπει κυρίως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἄγνοιαν τῶν πολλῶν. Ἐν ᾧ τ' ἀνάπαλιν ἡ συχνοτέρα χρῆσις τῶν παιγνίων τούτων, ἤθελεν εὐκολώτατα καὶ πρωϊμότατα εἰσάξει τὰ παιδία εἰς αὐτὰ τὰ θαυμάσια τῶν φυσικῶν φαινομένων. Λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς νῦν εὐεργετικὰς προσπαθείας τῶν ἁπανταχοῦ λογίων καὶ ἐπιστημόνων, δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως καὶ μετὰ χαρᾶς νὰ προΐδωμεν, ὅτι δὲν θέλει βραδύνει ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἡ ἁπλοποίησις καὶ ἡ δι' ἐφαρμογῶν διάδοσις τῶν ἐπιστημῶν θέλει ἐπεκταθῇ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τούτων.

Διὰ τῆς κεντητῆς ὅσον καὶ διὰ τῆς ῥαπτῆς ἐργασίας ὁδηγοῦνται αἱ μεγαλήτεραι μαθήτριαι νὰ καταρτίζωσι συλλογὰς καλλιτεχνικῶν συνδυασμῶν, βασιζομένων ἐπὶ τῆς θεωρίας τῆς ἑνώσεως δύο, τεσσάρων, ὀκτὼ καὶ πλειόνων γωνιῶν, ὡς λεπτομερῶς περιεγράφη ἐν τῷ περὶ τῶν πλινθίδων κεφαλαίῳ. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐρρέθη, πάντες οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι γίνονται ἄνευ ὑποδειγμάτων, κατάδηλον εἶναι, ὅτι καὶ διὰ τούτων ἀσκεῖται ἐξόχως ἥ τε φαντασία καὶ ἡ κρίσις τῶν ἐργαζομένων τὰς συλλογὰς ταύτας.

Ἐὰν ἡ ῥαπτὴ ἐργασία διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν κεντητῶν σημείων διὰ κλωστῆς εἰσάγῃ τὸν παῖδα εἰς τὰς γραμμάς, αὗται βεβαίως τὴν πληρεστέραν αὐτῶν ἀνάπτυξιν εὑρίσκουσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῆς τε γραμμογραφίας καὶ τῆς κυρίως ἰχνογραφίας

Πρὸ ὀλιγίστων ἀκόμη χρόνων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, παρ' ἡμῖν δὲ δυστυχῶς ἔτι καὶ νῦν, ἡ ἰχνογραφία, θεωρουμένη ὡς ἄχρηστον μάθημα πολυτελείας, δὲν ἐδιδάσκετο εἰς τὸν λαόν. Μόνον ὁ Πεσταλότσης καὶ ὁ Φρέβελ μετὰ τὸν Ρουσσώ, ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς ἄφευκτον εἰς πᾶσαν ἀγωγὴν καὶ ἰδίως τὴν τῶν βιομηχάνων, τῶν τεχνητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν. Ἀλλ' ἐνόσῳ τὸ φρεβελιανὸν σύστημα εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα μόνον περιορίζεται, δὲν συνεχίζεται ἡ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας ἐν ταῖς τάξεσιν τοῦ σχολείου, καὶ ἑπομένως ματαία ἀποβαίνει καὶ αὐτὴ ἡ ἔναρξις τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ. Ἀλλὰ μήπως δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὰ γεωμετρικὰ σχήματα καὶ ὡς πρὸς πάντα τὰ κατὰ τὸ φρεβελιανὸν σύστημα ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ μόνον διδασκόμενα; Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν τὸ αὐτὸ συνέβαινε· πρὸ ὀλίγων δὲ μόνον ἐτῶν αὕτη μετερρυθμίσθη ὁλόκληρος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν, καὶ οὕτω συνεχίζεται καὶ πέραν τοῦ νηπιαγωγείου ἡ σκοπιμωτέρα καὶ τελεσφορωτέρα αὐτῆς διδασκαλία.

Ἡ διὰ τοῦ κεντήματος ἢ τοῦ ῥαψίματος σχηματιζομένη γραμμὴ ἀπε-

δείχθη ἐλευθερωτέρα τῆς διὰ ξυλαρίων καὶ δακτυλίων ἀποτελουμένης, πάντως ὅμως ἡ διὰ κονδυλίου, μολύβδου, γραφίδος ἢ χρωστῆρος συρομένη γραμμὴ εἶναι ἡ ἐλευθερωτάτη καὶ τελειοτάτη πασῶν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ τελειότης αὕτη τῆς γραμμῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντελείας τῆς ἀσκήσεως τῆς μελλούσης νὰ σύρῃ αὐτὴν χειρὸς καὶ τοῦ διευθύνοντος τὴν χεῖρα ὀφθαλμοῦ. Εὔληπτον λοιπὸν εἶναι, ὅτι ἡ ἐντέλεια αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰμὴ διὰ τῆς πρωϊμωτέρας προασκήσεως τούτων. Οὕτως ἀπὸ 2 ἐτῶν δύναται ὁ παῖς νὰ σύρῃ γραμμὰς διὰ κονδυλίου ἐπὶ ἀβακίου, ἐφ' οὗ εὑρίσκεται κεχαραγμένον τὸ δίκτυον. Ἀφίνομεν δὲ αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ χαράξῃ ἐπ' αὐτοῦ, μὲ ἐλαχίστας ὁδηγίας, ὅ,τι θέλει, ἀδιάφορον ἂν αἱ γραμμαὶ καὶ τὰ σχήματά του εἶναι ἀτελέστατα κατ' ἀρχάς. Ὁ Ρουσσῶ ἔχαιρε διὰ τὰ δύσμορφα ἀντικείμενα, ἅτινα ὁ μικρὸς Αἰμίλιος ἐσχημάτιζεν ἀλληλοδιαδόχως· οἰκίσκους δηλ. φυτά, ζῶα καὶ ἀνθρωπίσκους. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς σχηματίζονται ὑπὸ τῶν παίδων ἔχοντες κεφαλὴν δύσμορφον καὶ μεγάλην, ἐφ' ἧς ἐξαρτῶνται αὐτὰ τὰ ἄκρα, χεῖρες καὶ πόδες ἄνευ κορμοῦ. Βαθμηδὸν ὅμως γίνονται τελειότεροι, ἀναφαίνεται δὲ καὶ ὁ κορμός. Καὶ ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν προφανῆ τὸν παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν παραγωγῶν τῶν τέκνων μας καὶ ἐκείνων τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν, ἐν τῇ ἀρχῇ δηλ. τῆς γεννέσεως τῆς γραφικῆς τέχνης, καθ' ὅσον συχνότατα αἱ μορφαὶ τῶν ὑπὸ τῶν παίδων βαθμηδὸν σχηματιζομένων ἀνθρωπίνων παραστάσεων φέρουσι τύπον ὅλως αἰγυπτιακὸν καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ὀφθαλμῶν, τὰς ὀφρῦς κτλ. Τὰ αὐτὰ δὲ παρατηροῦνται σφάλματα τῆς προοπτικῆς καὶ τῶν διευθύνσεων, διότι οἱ πόδες πολλάκις καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα διευθύνονται πρὸς τὰ δεξιά, ἐν ᾧ αἱ κεφαλαὶ φαίνονται ὅλως ἐστραμμέναι πρὸς τ' ἀριστερά. Ἀπὸ ἔτους ὅμως εἰς ἔτος καθίστανται τελειότερα τὰ σχήματα, καθ' ὅσον καὶ ἡ ἀντίληψις, ἡ παρατηρητικὴ δύναμις, ἡ φαντασία καὶ ἡ μνήμη τοῦ παιδὸς καθίστανται τελειότεραι.

Ἕνεκα τούτου εἶναι ἄφευκτον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην νὰ ὑπάρχῃ ἤδη ἡ ἕξις τῆς χρήσεως τοῦ κονδυλίου ἢ τοῦ μολυβδοκονδύλου, ὥστε ἡ ἰχνογραφία νὰ δύνηται νὰ παρακολουθῇ πλησιέστατα τὸ μάθημα τῆς πραγματογνωσίας, ὥστε θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ν' ἀποκτᾷ ὁ παῖς σαφεστάτην γνῶσιν τῶν σχημάτων καὶ τῶν ὀργανισμῶν, τοῦ μεγέθους καὶ τῶν ἀναλογιῶν τῶν περὶ αὐτὸ ἀντικειμένων. Οὕτω μόνον βραδύτερον, εἰς μεγαλειτέραν ἀκόμη ἡλικίαν, δύναται νὰ ἐπέλθῃ αὐτῷ ἡ μετὰ συμπαθείας ἀντίληψις τῶν δρωμένων καὶ ὁ πόθος πρὸς ἀναπαράστασιν αὐτῶν, καὶ τέλος ὁ ἀνώτερος καὶ πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν ἄφευκτος ὅρος, ὁ σχηματισμὸς δηλ. τοῦ κατ' ἰδέαν. Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὸν ἀνώτατον τοῦτον βαθμὸν τῆς τελειότητος ἐκλεκταὶ μόνον φύσεις φθάνωσιν, εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ αἱ μὴ ἐκλεκταὶ δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς σχετικῶς ἀνώτερον βαθμόν, ὅταν μι-

κρόθεν εἰς τοῦτο παρασκευασθῶσιν. Παρασκευὴ ὅμως πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι μόνη ἡ ἄσκησις τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς χειρός, εἶναι ἡ βαθμιαία ἐξέγερσις καὶ καλλιέργεια τῶν αἰσθημάτων τῆς κανονικότητος, τῆς συμμετρίας καὶ πάσης καλαισθησίας, τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἁρμονίας.

Ὁποία δὲ ἡ ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν αἰσθημάτων τούτων ἠθικὴ ὠφέλεια! Ἡ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κατ' ἰδέαν κάλλους ἡδονὴ εἶναι ἡ ὑψίστη καὶ ἡ ἱερωτάτη πασῶν, διότι πηγὴ τοῦ κάλλους εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν εὐκολώτερον ὁδηγεῖται ν' ἀνευρίσκῃ ἡ νεαρὰ ψυχή, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὅταν πρωΐμως ἀγαπήσῃ ταῦτα καὶ ταχύτερον οὕτω ἀναβιβασθῇ εἰς τὴν ἀληθῆ ἀντίληψιν τῆς δι' αὐτῶν ἀποτελουμένης ἁρμονίας. Οὕτω μόνον ἐξεγείρεται ἀσφαλῶς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, δι' οὗ καὶ μόνον παρασκευάζονται βραδύτερον ἥ τε τελειοτέρα ἀντίληψις αὐτῆς τῆς θεότητος, ἤτοι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ μόρφωσις ἐνεργῶς εὐσεβοῦς χαρακτῆρος.

Τὰ μικρὰ τὸ πρῶτον δύνανται ἐπὶ τῆς ἄμμου νὰ χαράττωσι γραμμὰς καὶ σχήματα, εἶτα ἐπὶ τοῦ ἀβακίου των καὶ τέλος ἐπὶ δεικτυωτοῦ χάρτου. Οὕτω λοιπὸν ὁ παῖς πρῶτον εἰσάγεται εἰς τὴν ἰχνογραφίαν καὶ πολὺ βραδύτερον εἰς τὴν γραφήν, εἰς ἣν τότε εὐκολώτερον καὶ καλλίτερον προοδεύει, ἐπειδὴ εἶναι πρὸ πολλοῦ ἠσκημένος εἰς τὸ νὰ σύρῃ καλὰς γραμμάς. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ πολύ, ἐλευθέρως, σχηματίσῃ ὅ,τι δύναται, ὁδηγεῖται νὰ σχηματίζῃ κανονικωτέρας γραμμὰς καὶ διαγράμματα ἁπλῶν σχημάτων. Ἀλλὰ μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ παιδός, ποικίλλονται καὶ αἱ ἀσκήσεις τῶν εὐθυγράμμων τὸ πρῶτον, πλαγιογράμμων καὶ τέλος καμπυλογράμμων σχημάτων του, δι' ὧν δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ πάντα τὰ μαθηματικὰ καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, ὅσα καὶ διὰ τῶν σχιδάκων, τῶν ξυλαρίων καὶ τῶν δακτυλίων, τῶν ὀσπρίων καὶ διὰ τῆς κεντητῆς καὶ ραπτῆς ἐργασίας ἐξετέλεσε· μέχρις οὗ ὁδηγηθῇ νὰ σχηματίσῃ τοὺς ποικίλους συνδυασμοὺς τῆς θεωρίας τῶν πλινθίδων καὶ διὰ τῆς γραμμογραφίας, δι' ἧς πλουσιωτέρα μάλιστα καθίσταται ἡ συλλογὴ τούτων, ὡς ἐκ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς διὰ τῆς γραπτῆς γραμμῆς δύνανται νὰ ἐπεκταθῶσιν οἱ συνδυασμοὶ εἰς πολυειδεῖς ἑνώσεις τετραγώνων, παραλληλογράμμων, ῥόμβων, κύκλων καὶ ἄλλων.

Καὶ βιωτικῶν δὲ σχημάτων συλλογὰς εἶναι καλὸν νὰ καταρτίζῃ, ὧν τὰ σχήματα ὁδηγεῖται βαθμηδὸν νὰ χαράττῃ ἀπὸ μνήμης, ὅπερ εὐκολώτατα κατορθοῦται, διότι ὁ παῖς φυλάττει ἐν τῇ μνήμῃ του τὰ σχήματα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς φυλάττει καὶ τὰς ἐννοίας, τὰς ποιήσεις καὶ τὰς μελῳδίας. Καθ' ὅσον λοιπὸν ὁ παῖς ἀσκεῖται βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ σχηματίζῃ ὅλα τὰ εἴδη τῆς γραμμῆς, καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητος τοῦ δικτύου, πλουτίζει τὴν φαντασίαν του διὰ τῶν ποικιλωτάτων σχημάτων καὶ σχεδίων καὶ παρασκευάζεται, οὕτω, καταλληλότατα πρὸς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς κυρίως ἰχνογραφίας, εἰς ἣν τάχιστα προβαίνει, κάλλιστα ἐπι-

δίδων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκ φύσεως ἀντιγραφήν, ὅσον καὶ εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῆς ζωγραφικῆς. Καὶ περὶ τῆς ζωγραφικῆς δὲ πιστεύεται νῦν, ὅτι ἡ προάσκησις αὐτῆς δύναται ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ πολὺ μικροτέρας ἡλικίας ἢ ὅτι τοῦτο συνήθως γίνεται. Ὁ δέ, οὕτω, προετοιμασθεὶς μαθητὴς βεβαίως καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ δύναται νὰ προαχθῇ ταχύτερον καὶ νὰ φθάσῃ οὕτω, εἰς πολὺ μεγαλήτερον βαθμὸν τελειότητος.

Ἐπιφάνειαι.

Περαστὴ καὶ ὑφαντὴ ἐργασία.

Ὅπως οἱ σχίδακες ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν δώρων ἀποτελοῦσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν ἐπιφανειῶν, δηλ. τῶν πλινθίδων εἰς τὰς γραμμάς, ἤτοι τὰ ξυλάρια, οὕτω, καὶ κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἐργασίας, αἱ χάρτιναι ταινίαι, δι' ὧν γίνεται ἡ περαστὴ λεγομένη ἐργασία, ἀποτελοῦσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ῥαπτῆς ἐργασίας καὶ τῆς γραμμογραφίας, δηλ. τῆς γραμμῆς, εἰς τὴν ὑφαντὴν ἐργασίαν, ἤτοι τὰς ἐπιφανείας. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ὅλως νέα πάλιν διὰ τὸν παῖδα, ἐκτελεῖται δὲ κατ' ἁπλούστατον τρόπον. Κόπτονται ταινίαι κατὰ μῆκος τοῦ φύλλου ἁπλοῦ λευκοῦ ἢ κεχρωματισμένου χάρτου, πλάτους 3 ἢ 4 ἑκατοστῶν. Αὗται διπλώνονται κατὰ μῆκος ἐν τῷ μέσῳ καὶ πάλιν ἀναδιπλώνονται δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ὥστε τὰ ἐξωτερικὰ ἄκρα νὰ κρύπτωνται ἐσωτερικῶς. Τοῦτο καθίσταται ἀφευκτότερον ἀκόμη ὅταν αἱ ταινίαι κατασκευάζωνται ἐξ ὑφάσματος, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται διὰ ποικιλωτάτων ὑλικῶν, ἀληθῶν ταινιῶν καὶ ἄλλων. Τὴν οὕτως ἑτοιμασθεῖσαν ταινίαν διπλώνομεν πάλιν εἰς γωνίας καὶ ταύτας εἰς τρίγωνα, εἰς τετράγωνα καὶ ἄλλα σχήματα. Ταῦτα δὲ πάλιν συμπλέκομεν ἀνὰ δύο ἢ τρία ὁμοῦ εἰς καταρτισμὸν νέων συνδυασμῶν. Καὶ πάλιν λοιπὸν μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα καὶ πάλιν ἄσκησις δεξιότητος καὶ ἑπομένως ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν μέσων τῆς τελειοποιήσεως διὰ νέου ὑλικοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν διὰ νέας μορφῆς. Τὰ δὲ σχήματα ταῦτα γίνονται πλουσιώτερα ἀκόμη, ὅταν αἱ γωνίαι ἀναδιπλώνονται ἐκ νέου καὶ γίνωνται, οὕτω, πολλαπλαῖ μὲ ἐξοχάς. Τὰ συμπλέγματα ταῦτα τῶν ταινιῶν τὰ μὲν μικρότερα παιδία ἐλευθέρως κατασκευάζουσι καὶ μεμονωμένα, κρατοῦντα αὐτὰ ἀνὰ χεῖρας ἢ ἐπιθέτοντα ἐπὶ τῆς τραπέζης. Τὰ δὲ μεγαλείτερα προσκολλῶσιν αὐτὰ διὰ κόμμιος ἐπὶ σκληροτέρου χάρτου, ὅτε μένουσι διαρκῆ. Ὅταν αἱ ταινίαι κατασκευάζωνται ἐξ ὑφάσματος καὶ ἐπιρράπτωνται ἐπὶ ἄλλου ὑφάσματος, γίνονται δι αὐτῶν ποικίλα καὶ ὡραιότατα χειροτεχνήματα ἢ καὶ πολυειδῆ κοσμήματα ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων.

Ἡ ὑφαντὴ ἐργασία τεχνητὴν ἀκόμη παράγει ἐπιφάνειαν, πηγάζουσαν ἐκ τῆς διὰ τῆς ὑφάνσεως συμπλοκῆς δύο, εἰς πολλὰς λωρίδας ἢ ταινίας διαχωρισμένων, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀποκεκομμένων φύλλων χάρτου. Ἐκ τούτων τὸ μὲν τίθεται καθέτως ἐνώπιον τοῦ παιδός, ἀντιπροσωπεῦον τοὺς στήμονας τοῦ ὑφάσματός του, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἀποκόπτει ἑκάστοτε ἀνὰ μίαν ταινίαν, ἣν δι' ἄνωθεν πλατυτέρας ξυλίνης βελόνης διαπερᾷ ὡς ὑφάδιον διὰ τῶν στημόνων, σηκόνων ἢ καταβιβάζων διαδοχικῶς τοὺς στήμονας, ἀναλόγως τοῦ ἐκτελεσθησομένου σχεδίου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σχέδιον τοῦτο καταρτίζεται διὰ τῆς διαδοχῆς τῆς ἐγέρσεως ἢ καταβιβάσεως ὡρισμένου ἀριθμοῦ στημόνων ἢ ὑφαδίων, πρόδηλον εἶναι, ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη βασίζεται πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς σχέσεως καὶ διαδοχῆς τῶν ἀριθμῶν καὶ ὡς τοιαύτη χρησιμεύει ἰδίως πρὸς τερπνὴν ἄσκησιν τῆς ἀριθμητικῆς. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξέγερσιν καὶ καλλιέργειαν τῆς καλλαισθησίας μεγάλως χρησιμεύει, διότι οἱ στήμονες καὶ τὰ ὑφάδια δύνανται νὰ ὦσι ποικιλόχροοι καὶ νὰ παράγωσιν, οὕτω, συνδυασμοὺς ποικιλωτάτους καὶ ἁρμονικοὺς τῶν διαφόρων χρωμάτων. Περίεργον εἶναι, ὅτι ἐνταῦθα ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων οὐ μόνον τὴν ἄσκησιν τῆς καλλαισθησίας ἐπιφέρει, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πάλιν τὴν ἀριθμητικὴν ἐξυπηρετεῖ. Πολλάκις παρετηρήθη, ὅτι ὑπάρχουσι παιδία δυσκολώτατα ἀντιλαμβανόμενα τῶν ἀριθμῶν. Ἄλλα δὲν διακρίνουσι τὴν μονάδα, ἄλλα τὴν δυάδα καὶ καθ' ἑξῆς. Ἐὰν δὲ ἠθέλομεν προσπαθήσει νὰ θεραπεύσωμεν θεωρητικῶς τὴν ἔλλειψιν τῶν παίδων τούτων καὶ ἐπαναλαμβάνει πρὸς αὐτὰ συνεχῶς καὶ μονοτόνως τὸ ἕν, ἕν, ἢ τὸ δύο, δύο, καὶ ἡμεῖς ἠθέλομεν βαρυνθῇ ἐκ τούτου, καὶ ὁ παῖς ἀνωφελῶς ὅλως ἤθελε καταστενοχωρηθῇ. Ἐὰν ὅμως ἀντὶ τούτου δώσωμεν αὐτῷ στήμονας καὶ ὑφάδια καὶ προσκαλοῦμεν αὐτὸν διὰ τῆς συμπλοκῆς τούτων ν' ἀσκῆται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀριθμῶν, σηκώνων π. χ. τὸ πρῶτον ἕνα στήμονα καὶ καταβιβάζων τὸν ἀκόλουθον καὶ πάλιν ἕνα ἄνω καὶ ἕνα κάτω καὶ οὕτω δωδεκάκις μέχρι τέλους τῆς γραμμῆς, εἶτα τὸ αὐτὸ διὰ τοῦ δευτέρου ὑφαδίου, διὰ τοῦ τρίτου καὶ μέχρι τοῦ δωδεκάτου πάλιν, τότε διὰ τῆς τέρψεως τῆς ὑφαντικῆς ἐργασίας ἠναγκάσαμεν αὐτὸν νὰ ἐπαναλάβῃ 144 φορὰς τὸ ἕν, ἕν, χωρὶς νὰ βαρυνθῇ ἐκ τούτου. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὁλοκλήρους μῆνας, ἐν ἀνάγκῃ, δυνάμεθα νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν αὐτὴν ἄσκησιν μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν, ἐὰν καθ' ἑκάστην ποικίλλωμεν τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, παρέχοντες αὐτῷ ἑκάστοτε στήμονας καὶ ὑφάδια ἄλλου χρώματος. Ἀφ' οὗ δὲ βεβαιωθῶμεν, ὅτι διακρίνει καλῶς τὰς μονάδας ὁ παῖς, προβαίνομεν εἰς τὴν δυάδα, δύο ἄνω, δύο κάτω καὶ ἐπαναλαμβάνομεν τὸ αὐτὸ δέλεαρ τῶν χρωματισμένων ὑφαντῶν μέχρι τῆς ἐκμαθήσεως αὐτῶν. Τότε συνδυάζομεν τὰ ἤδη γνωστὰ εἰς νέαν ἄσκησιν ἓν ἄνω, δύο κάτω, μέχρι τέλους τῆς γραμμῆς· ἡ δευτέρα γραμμή, ἓν κάτω δύο ἄνω, ἡ τρίτη γραμμὴ ὡς

τὴν πρώτην, ἡ τετάρτη ὡς τὴν δευτέραν καὶ οὕτω μέχρι τέλους τοῦ φύλλου. Μετὰ τοῦτο προβαίνομεν εἰς τὰ τρία· τρία ἄνω, τρία κάτω, καὶ τρία κάτω, τρία ἄνω· καὶ πάλιν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ προηγούμενα, δύο ἄνω, τρία κάτω καὶ δύο κάτω, τρία ἄνω. Καὶ ἓν ἄνω, τρία κάτω, ἓν κάτω, τρία ἄνω καὶ τέλος ἓν ἄνω, δύο κάτω, τρία ἄνω· καὶ ἓν κάτω, δύο ἄνω, τρία κάτω. Οὕτως αἱ ἀσκήσεις αὗται δύνανται νὰ προβῶσι μέχρι τοῦ δέκα, ἐὰν λάβωμεν κηρωμένον ὕφασμα (μουσαμὰ) διὰ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὸ μῆκος τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων ταινιῶν. Ἐν τῷ νηπιακῷ ὅμως κήπῳ οἱ χάρτινοι στήμονες περιορίζονται εἰς τὰς μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ πέντε ἀσκήσεις, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὅτι, ἅμα ὁ παῖς διακρίνῃ τοὺς ἀριθμοὺς μέχρι τοῦ πέντε, εὐκόλως δύναται νὰ ἐκγυμνασθῇ δι' ἄλλων μέσων, ξυλαρίων, σχιδάκων, κύβων κ.τ.λ. εἰς τὴν διάκρισιν τῶν λοιπῶν ἀριθμῶν.

Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ 3—4 ἐτῶν παρέχομεν εἰς τὰ μικρὰ τὰς διὰ τῶν ὑφαντῶν ἀσκήσεις πρὸς ἀληθῆ εὐτυχίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παρατηρήσωμεν ὅτι ἀπὸ ἡλικίας 5—6 ἐτῶν, συνήθως, ἀπέκτησαν ἤδη ἱκανὴν αὐτοθυμίαν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, τότε ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων εὐθυγράμμων πρώτων συνδυασμῶν, μεταφέρομεν τὸν παῖδα εἰς νέας συμπλοκὰς πλαγιογράμμων σχεδίων, ἅτινα ἐκτελοῦνται ἄνευ ὑποδειγμάτων πάντοτε, ἐὰν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν ὑφαντῶν, ἀντὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ἀντιστρόφως τὰ διὰ τοῦ προηγουμένου ὑφαδίου ἐργασθέντα, προβαίνωμεν ἑκάστοτε ἐν εἴδει κλίμακος ἐπὶ τὰ πρόσω, δηλ. πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ πρὸς τ' ἀριστερά. Ἐκ τούτων νέα καὶ ἀτελεύτητος πάλιν ἐμφανίζεται σειρὰ ἀσκήσεων καὶ συνδυασμῶν, διότι, ἐὰν π. χ. λάβωμεν τὴν ἄσκησιν τοῦ δύο καὶ κατασκευάσωμεν κλίμακα δύο ἄνω, δύο κάτω, δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν ταύτην ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερά· εἶτα ἀμφοτέρωθεν ἡνωμένας, δι' οὗ ἀποτελεῖται ὀξεῖα γωνία· εἶτα τὸ αὐτὸ δίς, δηλ. δύο ὀξεῖαι γωνίαι, καὶ τέλος δὶς κατὰ τὴν αὐτὴν φοράν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, δι' οὗ ἀποτελεῖται εἶδος θλάσεως τῆς γραμμῆς. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φύλλου σχηματίσωμεν δύο κλίμακας ἐξ ἀντιθέτων μερῶν προερχομένας καὶ συμπιπτούσας ἐν τῷ κέντρῳ μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ φύλλου, εἶτα δὲ ἀφισταμένας πάλιν μέχρι τοῦ τέλους αὐτοῦ, τότε ἀποτελοῦμεν ἀστέρα, συνδυασμὸν δηλαδή, ἔχοντα τὸ κέντρον πλῆρες· κέντρον κενὸν δὲ θὰ ἔχῃ ὁ ἀντιστρόφως τούτῳ ἐκτελεσθείς. Οὕτω δὲ δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν καὶ ἄλλους δύο ἀστέρας, ὧν ὁ εἷς ἔχει δύο κέντρα πλήρη, ὁ δὲ ἄλλος δύο κέντρα κενά. Οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι παρέχουσι πλὴν τῆς κανονικότητος καὶ καλλονῆς αὐτῶν, πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς τὸν παῖδα, τοῦ ν' ἀσκηθῇ μέχρι τοῦ δέκα ἢ καὶ μέχρι τοῦ εἴκοσιν εἰς ὅλας τὰς πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς· διότι διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἐκ δύο διευθύνσεων π. χ. τὴν κλίμακα τῶν ὑφαδίων του, πρέπει νὰ προσθέτῃ καὶ ν' ἀφαιρῇ· διὰ νὰ εὑρίσκῃ δὲ τὸ κέντρον τῶν ἀστέρων του,

πρέπει νὰ πολλαπλασιάζῃ καὶ νὰ διαιρῇ· πάντα δὲ ταῦτα διὰ τῶν τερπνοτάτων μέσων τῶν ποικιλοχρόων ὑφαντῶν του, δι' ὧν δὲν ἀποκάμνει νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰς ἀσκήσεις ταύτας ἀπειράκις. Οὕτω καὶ τὰ κλιμακωτὰ πλαγιόγραμμα σχέδια μετὰ τὸ δύο, δύο, ἐπαναλαμβάνουσι τὸ ἕν, δύο καὶ δύο ἕν. Εἶτα ἕν, ἕν, δύο, καὶ δύο, δύο, ἕν· ἢ ἕν, ἕν, δύο, δύο καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ὅσον ὁ ἴδιος παῖς, εὐχαριστεῖται νὰ προβαίνῃ συνδυάζων. Καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ τρία· τρία καὶ τρία· δύο καὶ τρία, ἓν καὶ τρία· ἕν, δύο καὶ τρία, καὶ τοῦτο ἐπ' ἴσης εἰς ἀπειρίαν συνδυασμῶν. Τέλος δὲ ἐκ τῶν γνωστῶν ὁ παῖς προβαίνει εἰς ἀγνώστους συνδυασμούς, δι' ὧν ἐπινοεῖ καὶ δημιουργεῖ ἰδίας ὅλως συνθέσεις ἐλευθέρων καλουμένων σχεδίων, εὐθυγράμμων πάλιν καὶ πλαγιογράμμων, ἀλλὰ καὶ καμπυλογράμμων καὶ κυκλικῶν. Τὰς ἀσκήσεις ὅμως ταύτας τὰ παιδία δὲν ἐκτελοῦσιν ὅλας κατὰ σειρὰν ἀλλὰ διαδοχικῶς κατὰ τὴν πρόοδον τῶν τάξεων καὶ τῆς ἡλικίας. Αἱ μεγάλαι ὅμως μαθήτριαι, αἱ διδασκόμεναι τὴν θεωρίαν τῆς φροβελιανῆς μεθόδου χάριν μεταδόσεως ταύτης, ἐργάζονται καὶ τὴν ὑφαντὴν συλλογὴν πλήρη, μὲ ὅλην τὴν σειρὰν τῶν πολυειδῶν ἀσκήσεων αὐτῆς.

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, τὸ πλάτος τῶν στημόνων καὶ ὑφαδίων διὰ τὰ μικρὰ παιδία πρέπει νὰ εἶναι μέγα, διότι οὔτε ὁ ὀφθαλμός, οὔτε οἱ δάκτυλοι αὐτῶν δύνανται μετ' ὠφελείας νὰ ἐργάζωνται μὲ στενὰς ταινίας. Ἑπομένως ὁ ἀριθμὸς 17 καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀκόμη εἶναι κατάλληλοι διὰ τὰ νήπια. Ἀπὸ τοῦ α'. μέχρι τοῦ δ'. τμήματος ἁρμόζει ὁ ϛ'. ἀριθμός, ὁ δὲ πέμπτος καὶ λεπτότερος, μόνον διὰ τὰς μεγάλας τάξεις. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ὅλου φύλλου τῆς τε κεντητῆς, τῆς ραπτῆς καὶ τῆς ὑφαντῆς ἐργασίας διὰ τὰ μικρότερα παιδία δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ 15 ἑκατοστά, βαθμηδὸν μόνον κατὰ τὰ τμήματα ἀναβαῖνον εἰς 20 ἢ τὸ πολὺ εἰς 30 ἑκατοστά. Ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ τὸ ἐκτελούμενον ἔργον δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ εἰμὴ ὡς μέσον, ὡς δέλεαρ, δι' οὗ πρόκειται ν' ἀσκηθῇ ὁ παῖς καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ζητουμένην δεξιότητα καὶ τὴν πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀγάπην.

Ἡ ἐργασία καὶ ἡ δρᾶσις, ἐν γένει, εἶναι ἄφευκτος ὅρος τῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις διὰ τῆς ἀγάπης τῆς ἐργασίας ἐξευγενίζεται, καθίσταται καταλληλότερος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ καὶ ἑπομένως χρησιμώτερος καὶ εὐεργετικώτερος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ἐν ᾧ ὁ ὀκνηρὸς εἶναι ἄχρηστον μέλος τῆς κοινωνίας, ἀδικῶν ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ περιπίπτει εἰς καχεξίαν καὶ ἐν τῇ ἀθυμίᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ αὐτῆς ζητεῖ νὰ εὕρῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀθλιότητός της ἐκτὸς ἑαυτῆς, θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀδικουμένην ὑφ' ὅλων, ἐν ᾧ ἡ ἰδία εἶναι ἡ αἰτία ὅλης τῆς ἀνωμαλίας ταύτης.

Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καλῶς ἐννόησαν τὸν ὑψηλὸν ὁρισμὸν τῆς δρά-

σεως καὶ τῆς ἐργασίας, ἡ δὲ ἐν τῷ πολιτισμῷ πρόοδος τῶν κατοίκων αὐτῆς δικαίως ἀποδίδεται εἰς τὴν πρὸς τὴν ἐργασίαν τιμὴν καὶ ἀγάπην αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐργασίας ἐξαρτῶνται ἥ τε ὑλικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ αὐτοῦ ἀξία καὶ ἱκανότης, ἐκ τούτων δὲ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ εὐγενείας· διότι παρῆλθον εὐτυχῶς οἱ καιροί, καθ' οὓς ἡ εὐγένεια ἐξηρτᾶτο ἐκ μόνης τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ὀνομάτων. Ἐὰν οἱ κατὰ τὴν προτέραν ἔννοιαν εὐγενεῖς δύνανται νὰ προσθέσωσι νῦν, εἰς τοὺς τίτλους των καὶ τὰς καλὰς αὐτῶν ἕξεις, καὶ ἀτομικὴν ἀξίαν, δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα, τότε βεβαίως καθίστανται εὐγενέστατοι. Ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁ ἀληθῶς βουλόμενος δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς εὐγενείας, ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον εἰς τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ. Μήπως ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν προσέρχονται συχνότατα εἰς τὴν χορείαν τῶν Λόρδων οἱ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἀξίας ἀνυψωθέντες, ὡς ὁ Πήλ, ὁ Μακώλαϋ, ὁ Βίκονσφιλδ, ὁ Γλάδστων, εἰ καὶ οὗτος οὐδ' ἐδέχθη νὰ γείνῃ λόρδος, καὶ ἄλλοι;

Παρ' ἡμῖν ὅμως δυστυχῶς δὲν κατεβλήθησαν εἰσέτι αἱ ἀνατολικαὶ ἕξεις, καθ' ἃς τ' ἀνάπαλιν ἡ ἐργασία θεωρεῖται ὡς σημεῖον δουλείας καὶ ἐξευτελισμοῦ, εὐγενὴς δὲ ὁ δυνάμενος νὰ μένῃ ἄεργος καὶ ἀδρανής. Τούτου ἕνεκα σπουδαιότερον ἀκόμη εἶναι νὰ δώσωμεν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν, τὸ ταχύτερον δυνατόν, ἕξεις ὑγιεῖς δραστηριότητος καὶ αὐτενεργοῦ ἐργασίας, νὰ ἐμπνέωμεν δὲ αὐτοῖς τὴν ἀληθῆ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην τῆς ἐργασίας.

Τοῦτο ὅμως δὲν κατορθοῦται ἐὰν ἡ παρὰ τοῦ παιδὸς ἀπαιτουμένη ἐργασία εἶναι δυσανάλογος πρὸς τὴν ἱκανότητα καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Διὰ ν' ἀγαπήσῃ τὴν ἐργασίαν, πρέπει νὰ τέρπηται ὑπ' αὐτῆς, νὰ ἐκτελῇ δὲ αὐτὴν εὐκόλως καὶ καλῶς, διὰ νὰ ἱκανοποιῆται ἡ φιλοτιμία του, χωρὶς νὰ ἐξαντλῶνται αἱ δυνάμεις του. Ὅταν ἡ ἐργασία του εἶναι δυσκολωτέρα τῶν δυνάμεών του, ἢ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐξαντλεῖ τὸ μέτρον τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς του, τότε ἀποθαρρύνεται καί, ἢ ἀφίνει ἡμιτελῆ τὰ ἔργα του, ἢ ὅλως ἀποφεύγει τὴν ἐργασίαν. Ὅταν ὅμως ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ μετ' εὐχαριστήσεως καὶ ἐντελείας δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὸ κεντητὸν ἢ ῥαπτὸν ἢ ὑφαντόν του φύλλον, συνειθίζει νὰ συμπληροῖ πάντοτε ὅ,τι ἀρχίζει, ἐργάζεται μετ' ἀκριβείας καὶ προσοχῆς καὶ ἑπομένως ὠφελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης ἐργασίας του. Πρὸ πάντων ὅμως χαίρει, διότι εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ παρ' αὐτοῦ ζητηθὲν καὶ νὰ χαροποιήσῃ δι' αὐτοῦ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ.

Εἰς τὴν παρατήρησιν, τοῦ ὅτι διὰ τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης εὐκόλως ἐξεγείρεται ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ματαιότης τοῦ παιδός, ὅστις φύσει τείνει εἰς τὸ νὰ ὑπερτιμᾷ τὴν ἱκανότητά του, ἀπαντῶμεν, ὅτι τοῦτο ἐν

πολλοῖς ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδός, καὶ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐπαινῶμεν ἕκαστον αὐτοῦ ἔργον, ὡς πολλάκις γίνεται καὶ ἐὰν τοῦτο εἶναι πλημμελές· καταπολεμοῦμεν μάλιστα τὴν τάσιν ταύτην, ἐπιδεικνύοντες εἰς τὸν παῖδα τελειότερα ἔργα ἄλλου, ἔστω καὶ μεγαλειτέρου παιδός, ἐξεγείροντες, οὕτω, ἐν αὐτῷ τὸν πόθον τοῦ νὰ φθάσῃ καὶ αὐτὸ εἰς τὴν ἱκανότητα ἐκείνου.

Ἀλλ' εἶναι ἄφευκτος ὅρος πάσης παραγωγῆς νὰ αἰσθάνηται ὁ ἐργαζόμενος, ὅτι ἔχει τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ προκείμενον ἔργον. Πείθοντες λοιπὸν τὸν παῖδα διὰ τῆς πείρας, ὅτι δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα παρ' αὐτοῦ βαθμηδὸν ζητοῦμεν, καὶ ἐξεγείροντες τὴν εἰς τὰς δυνάμεις του πεποίθησίν του διὰ τῆς βεβαιότητος, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θέλει μάθει νὰ ἐκτελῇ πολὺ δυσκολώτερα καὶ ὡραιότερα, διατηροῦμεν ἐν αὐτῷ ζωηρὸν τὸν πόθον τοῦ ν' ἀσκηθῇ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀνώτερον ἐκεῖνο σημεῖον, δι' οὗ παρακωλύομεν ἀσφαλέστατα πᾶσαν ἐξέγερσιν ματαιότητος καὶ φιλαυτίας, ἐνισχύομεν πρωϊμώτατα τὴν βούλησιν καὶ δι' αὐτῆς τὴν δραστηριότητα, οὕτω δὲ ἀσφαλῶς καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας. Πρὸ πάντων δὲ μορφώνομεν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, προφυλάττοντες αὐτὸν ἀπὸ πάσης χαυνώσεως καὶ ὀκνηρίας, καὶ τέλος καθιστῶμεν αὐτὸν διὰ τῆς ἕξεως τοῦ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἐργάζεσθαι αὐταπαρνητικὸν καὶ πρόθυμον εἰς τὸ νὰ γίνηται εὐχάριστος καὶ χρήσιμος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ γονεῖς λάβωσιν ὑπ' ὄψιν των, πόσαι ἀγαθαὶ καὶ σπουδαῖαι συνέπειαι συνδέονται μὲ τ' ἁπλούστατα ἐκεῖνα μικρὰ ἔργα τῶν τέκνων αὐτῶν, βεβαίως δὲν θέλουσι θεωρῆ ταῦτα μηδαμινὰ καὶ εὐτελῆ, ἀλλ' ἐκτιμῶντες τὴν ἀγαθὴν τῶν μικρῶν προαίρεσιν, θέλουσιν ἐνθαρρύνει αὐτὰ διὰ τῆς ἐγκαρδίου αὐτῶν χαρᾶς εἰς νέας ἐνδείξεις ἀγάπης καὶ εἰς νέα καὶ ἑκάστοτε τελειότερα δοκίμια τῶν οὕτω ἐντελέστατα ἀσκουμένων δυνάμεων καὶ προσόντων αὐτῶν!

Διὰ τῆς τεχνητῆς λοιπὸν ἐπιφανείας τῶν συνυφασμένων στημόνων καὶ ὑφαδίων τῆς ὑφαντῆς ἐργασίας εἰσάγομεν τὸν παῖδα εἰς τὴν κυρίως ὑφαντικήν, συγχρόνως ὅμως παρέχομεν αὐτῷ καὶ τὴν δεξιότητα τοῦ νὰ κατασκευάζῃ δι' αὐτῆς ἐν τῷ χρόνῳ πληθὺν ὅλην ποικιλωτάτων καὶ χρησίμων ἀντικειμένων, οἷον μικροὺς τάπητας, ἀλεξίπυρα, θήκας καὶ πλεῖστα ἄλλα.

(ἀκολουθεῖ)

Αἰκατερίνη Λασκαρίδου.

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΥΤΩΝ ΜΕΛΕΤΗ[1]

Ὑπὸ βαθυτάτου καὶ ὅλως πρωτοτύπου αἰσθήματος καταλαμβανόμεθα ὅταν ἡ γῆ σείεται· προέρχεται δὲ τοῦτο οὐχὶ διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην, τὴν ἀκαριαίαν, ἡ ἡμετέρα φαντασία ἀναπολεῖ προηγουμένως καταστροφὰς σεισμῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ κυρίως ἐκλείπει ἐν ἡμῖν ἡ πεποίθησις περὶ τῆς στερεότητος τοῦ ἐδάφους. Παιδιόθεν ἐθίσθημεν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἀντίθεσιν, μεταξὺ τοῦ σταθεροῦ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀσταθοῦς τῶν ὑδάτων. Διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ἐνισχύθη ἡ τοιαύτη ἰδέα. Πρὸς στιγμὴν ἄρχεται κλονούμενον τὸ ἔδαφος, πᾶσα ἐμπιστοσύνη ἡμῶν παρέρχεται, καταστρέφεται ἡ πεῖρα ὅλου τοῦ βίου ἡμῶν. Ἄγνωστος ἰσχὺς ὑποδηλοῦται, ἡ ἠρεμία τῆς φύσεως ἦν ὅλως φανταστική, εὑρισκόμεθα ἐν τῷ μέσῳ ἀνατρεπτικῶν δυνάμεων. Πᾶς κτύπος, πᾶσα πνοὴ ἀνέμου ἐπισύρει τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Φοβούμεθα καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ βαίνομεν. Καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα, ἰδίᾳ ὁ κύων καὶ ὁ χοῖρος καταλαμβάνονται ἐκ φόβου. Ὁ Οὐμβόλδος διηγεῖται ὅτι οἱ κροκόδειλοι τοῦ Ὀρενόκου, ζῷα ἀπαθέστατα, ἐπὶ τῇ προσεγγίσει σεισμοῦ ἐξέρχονται τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ καὶ σπεύδουσι πρὸς τὰ δάση γογγύζοντα.

Ὁ σεισμὸς ἐπιφαίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ὡς ἀόριστός τις κίνδυνος, πλήρης ὅμως ἀπειλῆς. Δύναταί τις ν' ἀπομακρυνθῇ ἡφαιστείου τινος, ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐκ τοῦ χειμάρρου τῆς λάβας κίνδυνον· ὅτε ὅμως ἡ γῆ σείεται ποῦ καταφυγεῖν; πανταχοῦ ὑφίσταται ἡ αὐτὴ καταστρεπτικὴ ἑστία. «Ἡ πεῖρα διδάσκει ἡμᾶς, γράφει ὁ Φοῦξ, ὅτι πᾶν μέρος τῆς γῆς ὑπόκειται εἰς σεισμούς, οὐδεμία χώρα εἶναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένη, μηδ' ὑπάρχει γεωλογική τις διάπλασις παρεμποδίζουσα τελέως τὴν διάδοσιν αὐτῶν».

Σεισμὸς ὀνομάζεται πᾶσα δόνησις τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ἧς τινος ἡ αἰτία ὑφίσταται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ταύτης. Οἱ σεισμοὶ εἶναι ἰσχυρότεροι εἰς τὰς κατ' ἐπιφάνειαν διαπλάσεις ἢ εἰς τὰς βαθυτάτας· προέρχεται δὲ τοῦτο, διότι αἱ κατ' ἐπιφάνειαν διαπλάσεις, ἐλλείψει πιέσεως, εἶναι ἐλαστικώτεραι. Εἰς τὸ βάθος τῶν ἐκμεταλλευτικῶν φρεάτων καὶ ἐντὸς τῶν συρίγγων μόλις γίνονται αἰσθητοὶ οἱ σεισμοί.

Οἱ φυσιοδίφαι ἀνεζήτησαν ν' ἀνεύρωσι σχέσιν τινὰ μεταξὺ τῶν σεισμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων. Συχνότατα ἔκτακτά τινα φαινόμενα, οἷον πυκνόταται ὁμίχλαι, αἰφνίδιαι καταπτώσεις τῆς βαρομετρικῆς στήλης, μέγα ψῦχος ἐπισυμβαίνουσι σὺν τοῖς σεισμοῖς. Οἱ πλειότεροι ὅμως σεισμοὶ συμβαίνουσιν ἐν καθαρωτάτῃ ἀτμοσφαίρᾳ, εἶναι συχνότεροι τὴν νύκτα ἢ τὴν ἡμέραν, τὸν χειμῶνα μᾶλλον ἢ τὸ φθινόπω-

(1) Ἀνεκοινώθη ἐν συνεδρίῳ τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμήματος.

ρον. Ἡ ἐπίδρασις τῆς σελήνης ἐπὶ τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ὅλως ἀσήμαντος.

Ἡ τῶν ἡφαιστείων γειτνίασις φαίνεται πολλάκις ὡς αἰτία συχνῶν σεισμῶν, χῶραι ὅμως ὁλόκληροι πάσχουσαι συχνότατα σεισμοὺς στεροῦνται ὅλως ἡφαιστείων. Αἱ Ἄλπεις, αἵτινες σήμερον παρουσιάζουσι ζώνην σεισμῶν, μηδ' ἴχνος ἡφαιστείου κέκτηνται. *Οἱ φοβερώτεροι καὶ εἰς μεγίστην ἔκτασιν ἐξαντλούμενοι σεισμοὶ εἶναι ὅλως ἄσχετοι τῶν ἡφαιστείων φαινομένων.*

Πρὸ πολλῶν χρόνων ζητεῖται ἡ τῶν σεισμῶν αἰτία. Πολλάκις τὸ ζήτημα τοῦτο ἐθεωρήθη λελυμένον. Συχνότατα ἐξηνέχθησαν θεωρίαι σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἰδέας ἐν διαφόροις ἐποχαῖς· οἱ σεισμοὶ ἐθεωρήθησαν ὡς συνέπειαι κυμάνσεων ἐσωτερικῶν ἀτμῶν, ὡς ἀπόπειραι ἡφαιστείων ἐκρήξεων, ὡς θύελλαι ὑποχθόνιοι, ὡς ἐπακολουθήματα καταπτώσεων ὑπογείων σπηλαίων, ὡς ἀποτελέσματα παλιρροιῶν τοῦ κεντρῴου τῆς γῆς πυρῆνος, κτλ. Τελευταῖον μόνον ἐπεκράτησεν ἡ ὀρθὴ γνώμη· ὅτι οἱ σεισμοὶ προέρχονται ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων αἰτίων.

Ποθοῦντες νὰ γνωρίσωμεν τὴν αἰτίαν σεισμοῦ τινος, ὀφείλομεν ἐν πρώτοις νὰ ὁρίσωμεν τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ, ὅπερ καλοῦμεν *ἑστίαν* τοῦ σεισμοῦ. Πᾶσαι αἱ κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσιν ἔτι περὶ σεισμῶν ἐργασίαι περιορίζονται εἰς ταύτην τὴν σπουδήν, οὕτω δ' ἐγνώσθη ἡ ἑστία σεισμῶν τινων.

Μόνη ἡ τοιαύτη ἔρευνα τῆς αἰτίας τῶν σεισμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ δύναται ν' ἀποκληθῇ ἐπιστημονική. *Πρὸς ἐπίτευξιν ὅμως ταύτης ὁ φυσιοδίφης ἔχει ἀνάγκην πλείστων παρατηρήσεων τελεσθεισῶν ἐφ' ὅσῳ τὸ δυνατὸν πλειοτέρων σημείων τοῦ σεισθέντος ἐδάφους. Ἔχει λοιπὸν ἀνάγκην ὅλων τῶν φίλων τῆς ἐπιστήμης, οὐ μόνον τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φυσιοδιφῶν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου ἐνδιαφερομένου εἰς τὰ τῆς φύσεως πράγματα.* Ἡ ἐπιστήμη ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν παντὸς ἵνα κατορθώσῃ τὸ ποθούμενον.

Ὅπως καταστήσωμεν εὐχερῆ τὴν συνεργασίαν τῶν πολλῶν, συνοψίζομεν τὰς ἐν χρήσει μεθόδους πρὸς καθορισμὸν τῆς ἑστίας σεισμοῦ τινος. Πρὸς τοῦτο τρεῖς διάφοροι μέθοδοι εἶναι ἐν χρήσει.

Πρώτη μέθοδος. — Δυνάμεθα μελετῶντες τὴν ἔντασιν τῶν δονήσεων νὰ καθορίσωμεν τὴν ἑστίαν σεισμοῦ τινος. Πράγματι δόνησίς τις εἶναι ἰσχυροτέρα παρὰ τὴν ἑστίαν ἢ πόρρω ταύτης. Αἱ ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ εἰς τὰ πέριξ ἡμῶν ἀντικείμενα, δεικνύουσιν ἀκριβῶς τὰ σημεῖα τῆς γῆς, εἰς ἃ αἱ δονήσεις ὑπῆρξαν ἰσχυρότεραι. Περιλάβωμεν διὰ γραμμῆς ἐπὶ γεωγραφικοῦ πίνακος τῶν περιχώρων, τοῦ τόπου εἰς ὃν συνέβη σεισμός, πάντα τὰ μέρη εἰς ἃ κατέπεσον οἱ λιθόκτιστοι τοῖχοι, ἢ ἁπλῶς οὗτοι διερράγησαν, διὰ δευτέρας σημειώσωμεν τὰ μέρη εἰς ἃ μόνον τὰ ἔπιπλα

μετεκινήθησαν καὶ διὰ τρίτης τέλος δείξωμεν τοὺς τόπους εἰς οὓς μόλις ἐγένετο αἰσθητὴ ἡ δόνησις. Πᾶσαι αἱ γραμμαὶ αὗται θὰ κυκλώσωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκριβῶς τὴν ἑστίαν καὶ οὕτω θὰ περιορίσωμεν ἐπὶ σμικροτέρου χώρου τὰς ἐρεύνας ἡμῶν.

Πρὸς τούτοις αἱ διάφοροι αὗται γραμμαὶ θέλουσιν ἀποδείξει ὅτι οὐδέποτε ἡ ἑστία τῶν σεισμῶν εἶναι ἓν καὶ μόνον περιωρισμένον σημεῖον τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ συχνότατα μακρὰ γραμμὴ ἢ μᾶλλον μεγίστη ἐπιφάνεια.

Δευτέρα μέθοδος. — *Δυνάμεθα, μελετῶντες τὴν διεύθυνσιν τῆς δονήσεως νὰ ἐξεύρωμεν τὴν ἑστίαν σεισμοῦ τινος.* Ἑκάστη δόνησις διαδίδεται ἐκ τοῦ κέντρου τῆς παραγωγῆς αὐτῆς πρὸς τὴν περιφέρειαν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Οὕτω δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἑστίαν, ἂν ἔχωμεν διδόμενα σαφῆ περὶ τῆς διευθύνσεως τῆς δονήσεως εἰς γείτονα μέρη, ἐπεκτείνοντες ἐκ τούτων ἀκτινοειδῶς γραμμὰς πρός τι κέντρον. Ἂν εἴς τινα σεισμὸν τὰ ἔπιπλα κατέπεσον, ἡ φορὰ τῆς πτώσεως δεικνύει τὴν διεύθυνσιν τῆς δονήσεως. Ἡ διεύθυνσις τῆς πτώσεως τῶν καπνοδόχων, ἂν τοιοῦτόν τι συνέβη, ὑποδεικνύει ταὐτό. Ἡ ὡς πρὸς τὸν γεωγραφικὸν μεσημβρινὸν θέσις ὡρολογίων τινων παυσάντων τῆς κινήσεως ἕνεκα τῆς δονήσεως κτλ.

Ἡ τρίτη μέθοδος καὶ τελευταία ἐν χρήσει, συνίσταται εἰς τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς ἑστίας σεισμοῦ τινος διὰ τῆς *ἀκριβοῦς παρατηρήσεως τοῦ χρόνου*. Εἰς πάντα σεισμὸν ἡ δόνησις ἄρχεται ἐκ τῆς ἑστίας καὶ ἐκεῖθεν μεταδίδεται μακράν. Ἐπὶ γραφικοῦ τινος πίνακος ἑνοῦμεν πάντα τὰ σημεῖα εἰς ἃ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἐγένετο αἰσθητὸς ὁ σεισμός. Πᾶσαι αἱ οὕτω χαραχθησόμεναι περιφέρειαι ἔσονται ὁμόκεντροι καὶ ἡ ἑστία ἐξευρεθήσεται εὐκολώτατα. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἥτις θεωρητικῶς φαίνεται ἀρίστη ἐν τῇ πράξει πολλὰς ἔχει τὰς δυσκολίας. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ ὡρολόγια τῶν τηλεγραφείων, δὲν ἐργάζονται ὁμοιομόρφως. Ἡ δόνησις σεισμοῦ τινος μεταδίδεται διὰ ταχύτητος 400 — 500 μέτρων κατὰ δευτερον λεπτόν, μεταξὺ δύο χωρῶν ἀπεχουσῶν 40 χιλιόμετρα ἡ διαφορὰ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡ δόνησις ἐν ἀμφοτέροις ἐγένετο αἰσθητὴ ἀνέρχεται μόλις εἰς ἓν καὶ ἥμισυ λεπτόν. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου καταφαίνονται αἱ δυσχέρειαι τῆς ἐφαρμογῆς.

«Ἑκάστη νέα ἀνακάλυψις, λέγει ὁ Heim, τῶν καταστροφὰς ἐπιφερόντων αἰτίων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρίστη τῆς ἀνθρωπότητος κατάκτησις. Αὕτη συντελεῖ ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τῶν ἀδεσπότων φρικῶν, ἃς διήγειρον ἐν αὐτῷ ἄλλοτε τὰ μυστήρια τῆς φύσεως.»

Ὁ καθορισμὸς τῆς ἑστίας τῶν σεισμῶν περιττὸν νὰ προσθέσωμεν πόσων ὠφελειῶν θὰ γίνῃ πρόξενος.

Ἐπειδὴ ὁ γιγνώσκων τί πρέπει νὰ παρατηρήσῃ, σημειοῖ πολλά, ἅτινα

θὰ διέφευγον αὐτὸν ἂν μὴ ἦτο προπαρεσκευασμένος, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰς ἀναγκαιοτέρας ἐρωτήσεις εἰς ἃς κυρίως ποθοῦμεν τὰς ἀπαντήσεις τῶν φίλων τῆς ἐπιστήμης.

1) Ποίαν ἡμέραν, ποίαν ὥραν, ἂν δ' ἦναι δυνατὸν κατὰ ποῖον λεπτὸν καὶ δεύτερον λεπτὸν ἐγένετο αἰσθητὸς σεισμός τις;

2) Τὸ ὡρολόγιον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐσημειώθη ἡ ὥρα ἦτο σύμφωνον μετ' ἐκείνου τοῦ πλησιεστέρου τηλεγραφικοῦ σταθμοῦ; ὅταν ἐγένετο παραβολή, ποία τις διαφορὰ ὑπῆρχεν εἰς ἀμφότερα;

3) Σημειώσατε ἀκριβῶς τὴν χώραν ἐξ ἧς ἐγένετο ἡ παρατήρησις, (ἐπαρχίαν, δῆμον, πόλιν κτλ.)

Σημειώσατε ἐπίσης τὸ μέρος εἰς ὃ εὑρίσκεσθε ὅτε συνέβη ὁ σεισμός. Εἰς τὸ ὕπαιθρον ἢ ἐντὸς οἰκήματος, εἰς τὸ ἰσόγαιον ἢ εἴς τι πάτωμα τῆς οἰκίας;

Εἰς τί ἐνησχολεῖσθε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν;

4) Ποία τις ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους, τοῦ τόπου ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ παρατήρησις· εἶναι πετρώδης, ἀμμώδης, ἑλώδης κτλ.

5) Πόσαι δονήσεις συνέβησαν, καὶ μετὰ πόσον χρονικὸν διάστημα ἑκάστη;

6) Δοκιμάσατε νὰ περιγράψητε τὴν δόνησιν. Ἐφάνη ὑμῖν ὡς κτύπος τις ἐκ τῶν κάτωθεν, ὡς πλαγία δόνησις, ὡς λίκνισίς τις βραδεῖα ἢ ὡς κυματοειδὴς κίνησις; Ἂν δὲ συνέβησαν πολλαὶ δονήσεις, πᾶσαι εἶχον τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα;

7) Ἐκ τίνους μέρους προῆλθεν ἡ δόνησις καὶ κατὰ ποίαν διεύθυνσιν μετεδόθη αὕτη;

8) Οἱ κτύποι ἐπὶ πόσῳ διήρκεσαν; ὁ συνεχὴς σεισμὸς ἐπὶ πόσῳ ἐξηκολούθησεν;

9) Ὁποῖά τινα ὁ σεισμὸς ἐπέφερεν ἀποτελέσματα;

10) Δύνασθε νὰ συγκρίνητε τὸν παρόντα σεισμὸν πρὸς ἄλλον συμβάντα κατ' ἄλλην ἐποχήν;

11) Συγχρόνως τῷ σεισμῷ ἠκούσθη ἄλλος τις θόρυβος; Μὴ προήρχετο οὗτος ἐκ τοῦ τριγμοῦ τῶν ξύλων τῆς οἰκίας, ἢ πράγματι ἦτο ὑπόγειός τις ἦχος; Ποῖος τις ἦτο ὁ θόρυβος, ἦτο ὅμοιος βοῇ, κρότῳ πυροβόλου; κτλ

12) Ὁ θόρυβος συνέβη πρὸ ἢ μετὰ τὴν δόνησιν; ποία τις ἡ σχέσις τῶν δύο φαινομένων πρὸς τὸν χρόνον;

13) Σημειώσατε πάντα τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα ἅτινα δύνανται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν σεισμόν· τὰς ἐπὶ τῶν ζώων ἐντυπώσεις, τὰς ἐπὶ τῶν πηγῶν μεταβολάς, τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνέμου, τὰς θυέλλας κτλ.

14) Τὰ ὕδατα τῶν λιμνῶν ποίαν τινα ὑπέστησαν κυλίνδησιν καὶ κατὰ ποίαν διεύθυνσιν;

15) Συνέβησαν μικραὶ δονήσεις πρὸ τῆς κυρίας δονήσεως ; κατὰ ποίαν ἡμέραν καὶ κατὰ ποίαν στιγμὴν συνέβησαν ;

16) Ἐπὶ τέλους παρακαλεῖσθε νὰ γνωρίσητε ἡμῖν καὶ πᾶσαν ἄλλην πληροφορίαν ἣν ἔδωκαν ὑμῖν φίλοι οἰκοῦντες εἰς τὰ πέριξ τοῦ χωρίου ὑμῶν ;

Ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦδε δὲν ἐδόθη ἀφορμὴ πρὸς ἐπιστημονικὴν μελέτην τῶν σεισμῶν, νομίζω ὅτι ἂν τὰ τηλεγραφεῖα ἐπλουτίζοντο διὰ σεισμομέτρων, οἱ δὲ τηλεγραφηταὶ ἐπεθύμουν ν' ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν ὁσάκις συμβαίνουσι σεισμοί, τάχιστα θὰ ἐγιγνώσκομεν τὴν ἑστίαν σεισμῶν τινων.

Νικ. Χρ. Ἀποστολίδης

Σημ. Οἱ προθύμως ἀναλαμβάνοντες νὰ ποιήσωσι παρατηρήσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἡμετέρων ἐρωτήσεων, παρακαλοῦνται ν' ἀποστέλλωσι τὰς ἀπαντήσεις αὐτῶν· (ἐν μόνον ὀφείλουσι νὰ γράφωσι θέτοντες ἐν ἀρχῇ τὸν ἀντίστοιχον ἀριθμὸν τῆς ἐρωτήσεως), πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ εἰς Ἀθήνας.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

(ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Ι. Ν. Ζωγραφάκη)

Τὸ λαφάκι.

Μνιὰ φορὰ τονε μνιὰ γρᾶ κ' ἕνας γέρος, κ' εἴχανε μνιὰ θυγατέρα κ'ἕνα γυιό. Εἴστερα ἐπήρχνε κρεῖας. Εἴστερα τὸ κόβγ' ὁ γέρος καὶ μετρᾷ τσὴ γουλιές, καὶ τὸ βάνει ἀπάνω καὶ τσῆ σώρηκε νὰ τὸ ψήση. Εἴστερα πάει νὰ τὸ δοκιμάση ἀνήτονε ψημένο καὶ τσῆ πέφτει μνιὰ γουλιὰ καὶ τὴ ντρώ' ὁ κάττης. Εἴστερα κόβγει ποῦ τὸ βυζί τζη μνιὰ γουλιὰ καὶ τηνὲ βάνει 'ς τὸ τσικάλι. Κι' ἀργὰ ἐκειὰ ποῦ τρώγχνε ἀπάντηξε τσῆ γρᾶς, κα ἦτονε, λέει, λιπαρή, καὶ λέει τοῦ γέρο: Νὰ καὶ σὺ κακομοίρη γέρο νὰ δῇς ἦντα λιπαρή 'νε! τρώει κι' ὁ γέρος, εἴστερα τηνὲ ρωτούσανε: Ποῦ τὴν ηὗρηκες ἐκεινιὰ τὴ γουλιά; κ' εἴστερα τῶς τὤπε. Λέει πάλι ἡ γρᾶ χωστά, τοῦ γέρο: Ἄηντε νὰ τηνὲ ταΐζωμε σαράντα μέραις ἀμύγδαλα καὶ καρύδια νὰ παχύνη καλά, κ'εἴστερα νὰ τηνὲ σφάξωμε νὰ τηνὲ φᾶμε. Καὶ σὰν ἤρθανε σαράντα μέραις τσῆ λένε: Νὰ λουστῇς. Κ' ἐλούνουντονε καὶ χτενίζουντονε, κ' ἤτρωε καὶ καρύδια· πάει ὁ ἀδερφός τση καὶ τσῆ λέει: Δό μου, ὠρή, καὶ μένα! Λέει: Δὲ σοῦ δίδω Λέει: Δό μου καὶ μένα νὰ σοῦ πῶ κ' ἕνα μπρᾶμμα. Εἴστερα τοῦ δίδει καὶ τσῆ λέει: Ἐσένα δὰ σὲ σφάξουνε νὰ σὲ φάννε, μόνο δό μου τὸ χτένι σου, καὶ τὸ σαποῦνι σου καὶ τ' ἀποχτενίδια σου νὰ κάνῃς πῶς δὰ μὲ ζυγώνῃς νὰ μοῦ τὰ πάρῃς νὰ φύγωμε. Εἴστερα τοῦ τὰ δίδει καὶ ἤκανε πῶς τονὲ ζύγωνε νὰ τοῦ τὰ πάρῃ κ' ἐφύγανε. Κ' ἡ γρᾶ τὤνοιωσε, καὶ λέει τοῦ γέρο: Κακομοίρη γέρο ἐφύγανε, μόνο ἔλα νὰ πᾶ τσῆ ζυγώνωμε νὰ τσῆ βροῦμε. Εἴστερα πάννε, πάννε . . . καὶ ἀπῆτις ἤτανε μπλιὸ κοντὰ νὰ τσῆ φτάξουνε, λέει ἀδερφός τση· λέει: Ἠντᾶν' ἀδέρφι ποῦ κλουθᾷ; Λέει: Μαῦρο νέφι βουρκωμένο καὶ νερό 'νε φορτωμένο! ἡ μάνα μας κι' ὁ κύρης μας εἶνε, μόνο ρίξε τ' ἀποχτενίδια μου. Ρίχνει τ' ἀποχτενίδια τζη καὶ γίνεται δάσος δάσος· λέει ὁ γέρος τσῆ γρᾶς: Ἄμε σὺ νὰ πάρῃς τὸ μανάρι, κι' ὡστόσο δὰ κόβγω καὶ 'γώ, νὰ τὰ κόψωμε νὰ περάσωμε. Ἐκόψαντα καὶ περάσανε· εἴστερα πάννε πάλι, πάννε, κι' ὄντεν ἤσανε πάλι γοργὸ νὰ τσῆ φτάξουνε, λέει πάλι: Ἠντά 'ν', ἀδέρφι, ποῦ κλουθᾷ; λέει: Μαῦρο

νέφι βουρκωμένο καὶ νερό 'νε φορτωμένο· ἡ μάνα μας καὶ ὁ κύρης μας εἶνε μόνο ρίξε τὸ χτένι. Ρίχνει τὸ χτένι γίνεται γλύστρα, γλύστρα· πολεμοῦνε νὰ περάσουνε, πολεμοῦνε, πολεμοῦνε, ὡστόσο 'ποκωλώσανε καὶ περάσανε. Εἴστερα πάννε πάλι, πάννε, κι' όντὲ τσ' εἴχανε πάλι γοργὸ νὰ τσῆ φτάξουνε, λέει: Ἠντά 'νε, ἀδέρφι, ποῦ κλουθᾶ! . . λέει: Μαῦρο νέφι βουρκωμένο καὶ νερό 'νε φορτωμένο! Ἡ μάνα μας καὶ ὁ κύρης μας εἶνε, μόνο ρίξε τὸ σκαποῦνι σου. Ρίχνει τὸ σκαποῦνι τζη, γίνεται ποταμός, ποταμός· πάει ὁ γέρος νὰ περάση, παίρνει τονε· σύρνει τον ἡ γρῆ, παίρνει την ὁ ποταμός· σύρνει την ὁ γέρος. Εἴστερα ἐκαταρήττηκε τοῦ γυιοῦ τζη καὶ τοῦ 'πε. Αἴ, νἄχης τὴν κατάρα μου καὶ νὰ γενῆς λαφάκι! Εἴστερα, λέει, ἐγίνηκε λαφάκι, κ' ἐκειὰ ποῦ πικίνανε τῶς ἀπάντηξε μνιὰ βρύση, καὶ πάει νὰ πιῇ νερὸ καὶ χύνουνται ἡ γιανεράϊδες καὶ τονὲ παίρνουνε. Εἴστερα ἤκλαιγε αὐτὴ 'ποπώξω καὶ φώναζε. Ἄχ, ἀδέρφι μου λαφάκι! λέει αὐτὸς ἀπὸ μέσα: Ἄχ, ἀδέρφι μου κοπέλα! Εἴστερα, λέει, πῆγε 'νὰ νᾶθρωπος 'ς τὰ ξύλα καὶ γρηκᾶ τσῆ φωναίς, καὶ πάει καὶ τὸ λέει τοῦ βασιλιά, κι' ὁ βασιλιᾶς ἤπεψε ἀνθρώπους καὶ τὴ βασίλισσα νὰ πάννε νὰ τηνὲ πάρουνε. Καὶ στὴ στράτα ἡ βασίλισσα τσῆ ζήλεψε καὶ τσῆ δωκε ψάρι κ' ἤφαε· καὶ 'δίψα καὶ τῶς ἤλεγε: Ὤ, πῶς διψῶ! λέει: Στάσου νὰ σοῦ βγάλλωμε τῶνά σου μάτι, τῶνά σου μάτι νὰ σοῦ δώσωμε νερὸ νὰ πιῇς. Λέει: Καημὸς εἶνε καὶ τὸ μάτι, μὰ καὶ στὸ νερό! βγάλετέ μού το. Καὶ τσῆ βγάνουνε τὸ μάτι τζη καὶ τσῆ δίδουνε μνιὰ μπιπιλιὰ νερὸ καὶ τὸ πίνει· σὲ μνιαολιὰ πάλι τωσὲ λέει: Ὤ, πῶς δειψῶ! Λέει: Δὲν ἔχει πὰ νερό. Ὤ, πῶς διψῶ! λέει: Στάσου νὰ σοῦ βγάλωμε καὶ τἄλλο σου μάτι νὰ σοῦ δώσωμε νερό· λέει: Καημὸς εἶναι καὶ τὸ μάτι, μὰ καὶ τὸ νερό! βγάλετέ μού το. Βγάνοννέ τζή το κι' ἀπόει τηνὲ ρίχναινε 'ς τὸ γιαλό, καὶ γίνεται χρυσὸ ψαράκι. Εἴστερα λέει πῆγε νας φτωχὸς ἄνθρωπος καὶ ψάρευγε καὶ πιάνει να χρουσὸ ψαράκι, μἄτονε στραβό. Εἴστερα τὸ πάει τοῦ βασιλιᾶ. Εἴστερα ἤθελε ἡ βασίλισσα νὰ τὸ ψήσουνε, κι' ὁ βασιλιᾶς δὲν ἤθελε. Ἐρρώστησε ἡ βασίλισσα κ' ἦρθε 'ς τὸ ὕστερο νὰ ποθάνῃ· εἴστερα ψήνουνε τὸ ψαράκι καὶ ὕγιανε· κι' ἀπεῖτις τὸ φάγανε, πάει καὶ μαζώνει τὰ κόκκαλα καὶ τὰ ρίχνει 'ς ἕνα μπηγαΐδι, κ' ἐφύτρωσε μνιὰ λεμονιά· κι' όντὲν ἤθελα κάτσ' ὁ βασιλιᾶς ἐπέφτανε ἀθοί· όντὲν ἤθελα κάθσ' ἡ βασίλισσα ἐπέφτανε τσιμπίδες. Εἴστερα λέει πάλι ἡ βασίλισσα: Τὴ λεμονιὰ νὰ κόψωμε, τὴ λεμονιὰ νὰ κόψωμε· κι' ἀρρωστεῖ πάλι. Εἴστερα κόβγανε τὴ λεμονιά. Εἴστερα όντὲν ἐκόβγανε τὴ λεμονιά, πάει μνιὰ γρά, λέει: Νὰ μοῦ δώσετε θέλει καὶ μένα διοτρία ξυλαράκια νὰ πυρωθῶ; λέει: Δὲ σοῦ δίδομε. Εἴστερα ἐκειὰ ποῦ 'στεκε ἡ γρὰ ἐσπετάχτηκε μνιὰ σκίζα 'ς τὴν σκοῦδα τζη, καὶ τὴν ἤπηρε καὶ μίσεψε· καὶ πάει 'ς τὸ σπῆτι νὰ τὴ σκίσῃ νὰ τὴ βάλῃ 'ς τὴ φωτιά, πάει νὰ παίξῃ μνιὰ μαναρά, λέει: Ἀγάλι-γάλια νὰ μὴ μοῦ βαρῇς!

Ψυχὴ 'χεις καὶ σύ, ψυχὴ 'χω καὶ γώ. Εἴστερα τὸ σκίζει καὶ βγαίνει μνιὰ γκοπέλλα κ' ἤλαμψε ὁ κόσμος· μά 'τονε στραβή· κι' όντὲν ἤθελα γελᾶ ἐπέφτανε ρόδα· κι' όντὲν ἤθελα κλαίει ἐπέφτανε μαργαριτάγια. Εἴστερα ἐγέλα κ' ἐπέφτανε ρόδα· καὶ τὰ παίρνει ἡ γρὰ καὶ τὰ πάει 'ς τοῦ βασιλειᾶ τὸ παραθύρι· λέει: Ρόδα καλὰ 'ς τοῦ βασιλειᾶ τὸ παραθύρι ποκάτω! λέει: Καὶ πόσα τὰ δίδεις; Λέει: Γιὰ ἕνα μπαληὸ 'ματάκι! Εἴστερα λέει ἡ βασίλισσα: ὦρὲ νὰ μὴν τσῆ δώσωμε κειόνα τὸ μάτι ποῦ 'χομε 'ς τὴ κασσέλα; Δίδαινέ τζή το, παίρνουνε τὰ ρόδα. Παίρν' ἡ γρὰ τὸ μάτι, καὶ 'ς τὴ στράτα τσῆ παντήχνει 'να μπουλί, καὶ τοῦ λέει: Ἤντα νὰ κάμω νὰ κολλήσω τουτονὲ τὸ μάτι; Λέει: ἄμε νὰ σαλιώσῃς κι' ἀπόει νὰ τὸ κολλήσῃς. Πάει ἡ γρά, σαλιώνει. κολλᾶ τση τὸ μάτι· λέει: Ὦ, κ' εἶδα τὸν ἐμισὸ γκόσμο! Εἴστερα ἐγέλα πάλι καὶ ξαναπέφτουνε ρόδα· πάει τα πάλι ἡ γρὰ 'ς τοῦ βασιλιᾶ· λέει: Ρόδα καλὰ 'ς τοῦ βασιλιᾶ τὸ παραθύρι ποκάτω! λέει: Καὶ πόσα τὰ δίδεις; Λέει: Γιὰ 'να μπαλιὸ ματάκι! Εἴστερα λέει πάλι ἡ βασίλισσα: Ὦρὲ νὰ μὴ τζῆ δώσωμε καὶ τἄλλο μάτι ποῦχομε 'ς τὴ κασσέλα! δίδουν τό, παίρνουν τα. Εἴστερα τὸ παίρνει πάλ' ἡ γρά, καὶ πήγαινε· καὶ 'ς τὴ στράτα τσῆ παντήχνει 'να πουλί. Λέει: Ἤντα νὰ κάμω νὰ κολήσω τουτουνὲ τὸ μάτι; Λέει: Ἄμε νὰ διαβάσῃς κι' ἀπόει τὸ κόλλησε. Πάει διαβάζει κι' ἀπόει τσῆ τὸ κολλᾶ. Λέει: Ὦ, κ' εἶδα ὅλο τὸ γκόσμο!

Τ' Ἀθοπουτάκι.

Μνιὰ φορά τονε μνιὰ γυναῖκα κ' εἶχε τρεῖς θυγατέρες, καὶ μνιὰ καὶ τὴ λέγαν' Ἀθοπουτάκι. Εἴστερα εἴπ' ανε. Ἀηντεστε νὰ κλώθωμε, κι' ὁ τίνος κοπῆ ἡ μπελλονιά του νὰ τονὲ σφάζωμε νὰ τονὲ τρῶμε. Εἴστερα κλώθανε, κλώθανε, κόβγεται τσῆ γρᾶς· λέννε· Χαρίζομέ σού τηνε, μάνα, ποῦ μᾶς ἐβύζανες. Κλώθουνε πάλι, κλώθουνε, ξανακόβγιεται τῆς γρᾶς. λέει· Χαρίζομέ σού τηνε, μάνα, ποῦ μᾶς ἐτήκωνες. Κλώθουνε πάλι κλώθουνε, ξανακόβγιεται τσῆ γρᾶς. Εἴστερα λέννε· Δὲ σοῦ τὴ χαρίζομε μπλιό. Εἴστερα ἤθελα τηνὲ σφάξουνε. Εἴστερα λέει, λέει· Ἀφῆτέ με νὰ παραγγείλω τ' Ἀθοπουτάκι. Εἴστερα πάει καὶ λέει τ' Ἀθοπουτάκι. Ἐμένα δὰ μὲ σφάξουνε γιὰ μὲ φάννε, μόνο νὰ μὴ φᾶς ἐσύ· μόνο όντὲ δὰ μὲ ἀποφάννε νὰ μαζώξῃς τὰ κόκκαλά μου, νὰ κάμῃς 'ς τὴν πόρτα ποπίσω ἕνα λάκκο νὰ τὰ βάλῃς, νὰ τὰ θυμνιάζῃς σαράντα μέραις· ἀπάνω 'ς τσῆ σαράντα μέραις νὰ τὰ βγάλῃς.

Εἴστερα τηνὲ σφάξανε καὶ τὴ ψήνουνε, καὶ εἴστερα τηνὲ τρώγανε καὶ

φωνιάζανε καὶ τ' Ἀθοπουτάκι· Ἄηντε, ὠρὴ Ἀθοπουτάκι, νὰ φᾶμε· λέει· Φᾶτε σεῖς τὸν γκύρη μου καὶ τὴ μάννα μου καὶ δὲ θέλω γώ. Εἴστερα, ἀπεῖτις τὴν ἐφάγανε, πάει αὐτὸ καὶ μαζώνει τὰ κόκκαλα, καὶ κάνει 'ς τὴν πόρτα ποπίσω 'να λάκκο καὶ τὰ βάνει· καὶ τὰ θύμνιαζε σαράντα μέραις· κι' ἀπάνω 'ς τσῆ σαράντα μέραις ἤτονε σκόλη, κ' ἤθελα πάννε 'ς τὴν ἐγλησά· καὶ τοῦ λένε· Ἄηντε, ὠρὴ Ἀθοπουτάκι νὰ πᾶμε 'ς τὴν ἐγλησά· λέει· Ἀμέτε σεῖς ποῦ φάετε τὴ μάνα μου καὶ τὸ γκύρη μου, καὶ δὲ μπάω γώ. Εἴστερα μισεύγουνε καὶ πάννε 'ς τὴν ἐγλησά· καὶ πάει κι' αὐτὸ κι' ἀνοίγει κειονὰ τὸ λάκκο, καὶ βρίσκει μέσα χρουσᾶ ῥοῦχα καὶ χρυσοῦς φελλούς, καὶ δυὸ χρουσὲς πέρδικες· καὶ τὰ βάνει, καὶ βάνει καὶ σὲ κάθα νῶμο μνιὰ μπέρδικα καὶ πάει 'ς τὴν ἐγλησά· καὶ ὄντεν ἤμπαινε μέσα: Κάκουβα κά, κάμετε τόπο τσῆ κερᾶς, ἀποῦν ἡ πρώτη τζὴ βολά! Εἴστερα τὴν εἶδε ἕνα βασιλιόπουλο, καὶ πάει καὶ βάνει 'ς τὸ κατώφοιλο τσῆ πόρτας μέλι νὰ κολλήσῃ ὁ φελλός τση. Εἴστερα, ἀπεῖτις ἐμισέψανε, ἐκόλλησ' ὁ φελλός τση καὶ ἐντράπηκε καὶ δὲν τὸν ἤπιασε. Εἴστερα ἐμίσεψε αὐτή, πάει πιὰ μπρὸς καὶ βγάνει τὰ ῥοῦχά τζη καὶ βάνει πάλι τἄλλα, καὶ ἐσκάλιζε τὸν ἄθο. Εἴστερα πάνν' ἡ γιαδερφίδες τση καὶ τσῆ λέννε· Νά σου, κακομοῖρ' Ἀθοπουτάκι, δὲ σοῦ λέγαμε νἄρθῃς 'ς τὴν ἐγλησά; νἄθελα 'ρθῇς ἤθελα δῇς μνιὰ γυναῖκα ποῦ φόργιε χρουσᾶ ῥοῦχα καὶ χρουσοῦς φελλούς, κ' εἶχε καὶ σὲ κάθα νῶμο μνιὰ χρουσῆ πέρδικα καὶ φώναζε, Κάκουβα κά, κάμετε τόπο τσῆ κερᾶς, ἀπεῖν' ἡ πρώτη τζη βολά! λέει· Ἄς ἤτονε· ἦντα μὲ γνοιάζει μένα; Εἴστερα ὁ βασιλιόπουλος ἤβαλε σὲ ὅλανῶ τῶ γυναικῶ τὸ μπόδα τὸ φελλό, κι' ὁτίνος ἤθελα κάνη, ἤθελα τηνὲ πάρῃ. Εἴστερα τὸν ἤβαλε ὅλονῶ τῶ γυναικῶ καὶ δὲν ἤκανε καμνιᾶς. Εἴστερα λέει· ὠρὲ νὰ μὴν τονὲ βάλλω καὶ τ' Ἀθοπουτάκι; Βάνει τονε καὶ τ' Ἀθοπουτάκι καὶ τσ' ἤκανε. Εἴστερα τηνὲ παίρνει ὁ βασιλιόπουλος καὶ τὴν πάει 'ς ἕνα σπῆτι, καὶ τὴν ἀφίνει, κι' ἀπόει τσῆ λέει· Ἄν ἔρθουνε ἡ γιαδερφίδες σου νὰ μὴν τῶς ἀνοίξῃς. Εἴστερα πάει ἡ γιάδερφή τζη καὶ τζῆ λέει· Ὠρὴ Ἀθοπουτάκι, ἄνοιξέ μου νὰ σοῦ πῶ! λέει· Δὲν ἀνοίγω γιατὶ μαλών' ὁ βασιλιόπουλος· λέει· Ἄνοιξέ μου νὰ σὲ ψειρίσω κιόλα. Εἴστερα τσ' ἀνοίγει καὶ τηνὲ ψείριζε· καὶ κειὰ ποῦ τηνὲ ψείριζε 'ποκοιμήθηκε 'ς τὴν ποδιά τζη· καὶ τσῆ βάνει μνιὰ σιντερένια πηρόνα ποῦ τῶνα νἄφτι καὶ βγῆκε 'ς τἄλλο· κι' ἐπόθανε. Εἴστερα εἴχανε μνιὰ μπηγατίδα, καὶ πάει καὶ τὴ ῥίχνει 'ς τὴ μπηγατίδα μέσα, κι' ἀπόει φράσσει τὴ μπηγατίδα, κι' ἀπόει πάει αὐτὴ 'ς τὸ σπῆτι. Εἴστερα πάει ὁ βασιλιόπουλος καὶ θάργιε πῶς ἤτονε πάλι ἡ πρώτη, κειμὰ ποῦ πρωτόπηρε. Ἐκειὰ ποῦ 'φραξε τ' Ἀθοπουτάκι ἐφύτρωσε μνιὰ λεμονιά· καὶ ὄντεν ἤθελα κάτσῃ ὁ βασιλιόπουλος ἐπέφτανε ἀθοί, κι' ὄντεν ἤθελα κάτσῃ ἡ βασίλισσα ἐπέφτανε τσιμπίδες. Εἴστερα, λέει, ἤθελε ἡ βασίλισσα νὰ κόψουν τὴ λεμονιά, κι' ὁ βασιλιόπουλος δὲν ἤθελε. Εἴστερα ἐρρώστησε ἡ

βασίλισσα, καὶ ἦρθε 'ς τὸ ὕστερο νὰ ποθάνῃ νὰ κόψουνε τὴ λεμονιά. Εἴστερα ἐκόψανε τὴ λεμονιά, καὶ ἄγιανε. Εἴστερα πάει μνιὰ γρὰ ὄντε τὴν ἤκοδγε ὁ βασιλιόπουλος· λέει· Νὰ μοῦ δώσῃ θὲς καὶ μένα δυοτρία ξυλαράκια νὰ πά' πυρωθῶ; ἀποῦ δὲν ἔχω; λέει· Δὲ σοῦ δίδω. Καὶ σὰ δὲ τσῆ 'διδε φαίνεται κι' αὐτὴ καὶ τονὲ ξάνοιγε, καὶ κειὰ ποῦ τονὲ ξάνοιγε πῶς τἄκοδγε, σπετᾶται 'να σκιζαράκι 'ς τὴν κούδα τζη καὶ τὸ παίρνει καὶ μισεύγει· καὶ πάει 'ς τὸ πῆτι νὰ τὸ σκίσῃ νὰ τὸ βάλλῃ 'ς τὴ φωτιά. Καὶ κειὰ ποῦ τῶσκιζε γροικᾶ καὶ λέει. 'Αγάλια γάλια νὰ μὴ μοῦ βαρῇς, καὶ ψυχὴ 'χεις καὶ σὺ ψυχὴ χω καὶ γώ! Εἴστερα τὸ σκίζει καὶ βγαίνει μνιὰ γκοπελιά, καὶ ἤλαμπε ὁ τόπος. Εἴστερα ἤθελα τηνὲ χώσῃ καὶ τηνὲ βάνει 'ς ἕνα γκοφίνι καὶ καθίζει κι' ἀπόξει τηνὲ σκεπάζει 'πὸ πάνω. Κ' εἴστερα πάει ὁ βασιλιόπουλος 'ς τὸ σπῆτι καὶ τσῆ λέει· 'Ηντάχεις ἐπαὲ σκεπασμένο; λέει· Μνιὰ γκλωτσοῦ, μόνο κάθσε μὴ σὲ τσιμπήσῃ. Εἴστερα τηνὲ ξεσκεπάζει καὶ βγαίνει ἡ κοπελιά, καὶ τηνὲ παίρνει πάλι ὁ βασιλιόπουλος.

Τὸ Βασιλζόπουλον

Μνιὰ φορά τονε 'νας βασιλιὰς κ' εἶχε καὶ νηγιό. Καὶ μιλώσανε ἕνας ζωγράφος μ' ἕνα ντουργκιέρη· εἶπε ντου ὁ ζωγράφος: Τὸ δίκιο νἄνε δικό μου νὰ σοῦ κάμω 'να μπεριστέρι νὰ 'νεβαίνῃ μεσώρανα, κι' ἀπὸ κειὰ νὰ καταιδαίνῃ νὰ καθίζῃ σὲ νερό λέει κι' ὁ ντουργκιέρης: 'Εμένα νὰ ρίξῃς τὸ δίκιο νὰ σοῦ κάμω 'να μπεγιράκι νὰ βγαίνῃ μεσώρανα, νὰ πιαίνῃ ὅπου θές. Κάνει του 'να μπεγιράκι μὲ τσῆ βίδες. Καὶ ὁ βασιλιὰς ἔχει 'να νυίγιό, καὶ πῆγε καὶ κεῖνος ἐκειὰ ποῦ τὸ σάζανε 'ς τὴν αὐλή. Εἴστερα ἐμαλώσε ὁ βασιλιὰς τὸ νυίγιό ντου, καὶ βγαίνει 'ς τὸ μπεγίρι καὶ καβαλικεύγει, καὶ παίρνει γρόσσα πολλά, καὶ βάνει καὶ τὸ φαμεγιο ντου 'ς τὴ γκαποῦλα.

Εἴστερα ἐγύρισε τὴ βίδα καὶ ἤφαγε καὶ πῆγε 'ς ἄλλη χώρα, ἤπεσε μὲ τὸ μπεγιράκι σὲ μνιᾶς χήρας ἀπάνω. 'Εγρήκησε ἡ χήρα τὸ γτύπο, καὶ πρόβαλε καὶ εἶδε τὸ βασιλιόπουλο 'ς τὸ δῶμα. Εἴστερα καταιβαίνει καὶ πάει 'ς τὸν ἕνα γκαβὲ ἀφίνει 'να φλουρί, πάει 'ς τὸν ἄλλο ἀφίνει 'να φλουρί.

Εἴστερα λέγανε οἱ καβετζίδες: Μπᾶ νὰ πολεμᾶ νὰ μασὲ πνίξῃ καὶ ἀφίνει τοσανὰ πλερώματα 'ς τσὴ καβέδες;

'Εκειὰ ποῦ μονοιάστανε πολλοὶ εἴπανε πῶς ἤχτισε ἐπαδὰ ὁ βασιλιὰς ἕνα μπύργο γυαλένιο, ψηλά, θεώρατο, κ' ἤβαλε τὴ θυγατέρα ντου καὶ δὲν τηνὲ βρίσκει κιανείς. 'Επῆγε ὁ νέος ποκάτω 'ς τὸ μπύργο 'ς τὸ παρα-

θύρι καὶ ἤστεσε τὸ μπεγιράκι, καὶ γύριστε τὴ βίδα καὶ βγῆκε 'ς τὴ γκορφὴ τοῦ πύργου κ' ἦβρε τὴ γκοπελιά. Ἡ κοπελιὰ ἐξυπάστηκε ἀξαφνικά, καὶ φώνιαξε κ' ἤκουσε ἡ νενέ τζη καὶ ἦρυγε αὐτός. Καὶ ὁ βασιλειᾶς ἦβαλε κατράνι 'ς τὸ μπύργο ἀπάνω γιὰ νὰ δῇ τὴ σκάρμη, ἠντά τονε ποῦ πῆγε καὶ ξίππασε τὴ θυγατέρα ντου. Καὶ ἡ κοπελιὰ δὲν ἐμίλησε μπὰ κ' ἦτονε ἡ μοῖρά τζη καὶ κατέβη τὴ μπρώτη ἀργατινὴ κ' ἦβρηκέ ντηνε. Καὶ κειὰ ποῦ κατέβηκε αὐτὸς καὶ τὴ φίλησε ἐκόλλησε μνιακολιὰ κατράνι 'ς τὰ ρουχά ντου. Αὐτὸς εἶδε τὴ γαῖνα ντου 'ς τὸ κατράνι καὶ πῆγε καὶ τὴν ἤβγαλε κ' ἤδωκέ ντηνε τσῆ γρᾶς νὰ τὴ γκάψῃ, νὰ μὴν τηνὲ δῇ ὁ βασιλιὰς πῶς ἦτονε κατρανιασμένη καὶ νὰ τονὲ γραντίσῃ. Καὶ ἡ γρᾶ ἐλυπήθηκε τὴ γαίνα, καὶ ἤβγαλέ τηνε 'ς τὸ τελάλι καὶ πούλιε ντηνε' καὶ εἴδασί ντηνε, καὶ μολόησέν τονε ἡ γρά, πῶς ἦτονε ὁ βασιλιόπουλος, καὶ πῆγαν καὶ πιάσάν τονε νὰ τονὲ κρεμάσουνε. Καὶ πᾶ ντονε 'ς τὸ μεϊντάνι νὰ τονὲ κρεμάσουνε, καὶ λέει: Ἄφησε νὰ φέρω τὰ ταβλιὰ ποῦ μοῦ 'δωκε ὁ μπάρμπας μου νὰ προσκηνῶ ἀπάνω, κι' ἀπόει μὲ κρεμάσετε. Καὶ σωρεύτηκε τὸ βιλαέτι καὶ κάνανε σεῖρι ὀντὲν ἤθελα τόνε κρεμάσουνε, καὶ κεῖνος ἐστάθηκε καὶ στέλιωνε τὸ μπεγιράκι καὶ δὲν κατέχανε ἠντά κανε καὶ γύριστε τὴ βίδα 'ς τὸ μεϊντάνι 'ς τὴ μέση, καὶ σηκώθηκε τὸ μπεγιράκι ψηλά, καὶ πῆγε θεώρανα, καὶ πῆγε ὁ βασιλόπουλος κ' ἤπηρε τὴ γκοπελιὰ καὶ ξαρίστη.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Φεβρουάριος, Μάρτιος 1885.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Τοὺς μῆνας τούτους δύο συνεκροτήθησαν συνεδρίαι, ἐγένοντο δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα.

Ὁ κ. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος ἐπίτιμον μέλος ὡμίλησε *περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ὑστεροφημίας.*

Ὁ κ. Α. Πασπάτης ἐπίτιμον μέλος *περὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων.*

Ὁ κ. Κ. Γ. Ξένος τακτικὸν μέλος *περὶ Γότθων καὶ Ἀράβων ἐν Ἱσπανίᾳ.*

Ὁ κ. Ι. Πολέμης τακτικὸν μέλος ἀνέγνω *στίχους του.*

Ὁ κ. Μιχαὴλ Κατζαρᾶς τακτικὸν μέλος ὡμίλησεν εἰς δύο συνεδρίας *περὶ ὑπνωτισμοῦ* μετὰ προβολῆς φωτεινῶν εἰκόνων.

Ὁ κ. Δ. Ἡλιόπουλος τακτικὸν μέλος ὡμίλησε *περὶ γυναικὸς ἐν τῷ δικαίῳ.*

Ὁ κ. Ιω. Τζέτζης ὡμίλησε *περὶ τῶν νεωστὶ ἀνακαλυφθέντων ἀσματικῶν ἑσπερινῶν.*

Ὁ κ. Κωστῆς Παλαμᾶς ἀνέγνω τὸ ποίημα αὐτοῦ *ἡ κόρη τῆς Λήμνου.*

Ὁ κ. Ἀ. Παπαδιαμαντόπουλος τακτικὸν μέλος ὡμίλησε *περὶ τῶν ἀσφαλειῶν τῆς ζωῆς.*

Συσταθέντος σχολείου δημοτικοῦ εἰς τὸ χωρίον Ψάρι τοῦ δήμου Μυρτουντίων τῆς Ἠλείας, ὁ Σύλλογος ἀπεφάσισε τὴν κατάργησιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ διατηρουμένης σχολῆς εἰς τὸ πλησιόχωρον χωρίον Καπελέτο.

Ἐψηφίσθησαν μέλη τακτικὰ ἐνεργὰ οἱ κ. κ. Γ. Παπαγεωργιάδης καὶ Ἰω. Ἀργυρόπουλος, καὶ μέλη ἀντεπιστέλλοντα ἐν Ἀγκῶνι οἱ κ. κ. Β. Παπαθεοδώρου καὶ Σ. Ἀραβαντινός.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Φιλολ. καὶ ἀρχαιολογικὸν τμῆμα.— Κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ τμήματος ὁ μὲν κ. Γ. Χατζιδάκης ἐξέθηκε τὴν κατάστασιν ἐν ᾗ σήμερον εὑρίσκονται αἱ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδαί. Ὁ δὲ κ. Ἰω. Τσέτσης ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐν μουσικῷ χειρογράφῳ τῆς ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ θετταλικῆς συλλογῆς εὗρεν ὀκτὼ ψαλμοὺς παρεσεσημασμένους διὰ μουσικῶν σημείων, ἴσην ἔχοντας σπουδαιότητα πρὸς τοὺς ἐν ἄλλῳ χειρογράφῳ εὑρεθέντας δύο «ᾀσματικοὺς ἑσπερινοὺς» διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Οἱ ψαλμοὶ οὗτοι, μὴ ἀπαντῶντες ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ μουσικῷ χειρογράφῳ τῶν ὧν ὁ κ. Τσέτσης ἐπεσκέφθη βιβλιοθηκῶν ἐπιγράφονται «ἀντί-

φωνα », τῶν δὲ στίχων αὐτῶν οἱ μὲν εἰσὶ μεμελοποιημένοι ὑπὸ διαφόρων μελοποιῶν διαφόρων αἰώνων, οἱ δὲ εἶνε ἀνώνυμοι φέροντες μόνον τὴν ἐπιγραφὴν « Παλαιόν », καὶ ἐπωδοὺς διαφόρους. Ἡ ἀξία τῆς εὑρέσεως ταύτης ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς καθόλου, διότι πλὴν τοῦ ὅτι τὰ «Ἀντίφωνα» εἶνε τὸ ἀρχαιότατον καὶ πρῶτον εἶδος τῆς ἱερᾶς μελοποιΐας, μᾶς παρέχουσι προσέτι γνῶσιν τῶν διαφόρων μεταβολῶν ἃς μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ εἶδος τοῦτο ἔλαβεν ὑπὸ τῶν διαφόρων μελοποιῶν κατὰ διαφόρους αἰῶνας.

Ὁ κ. Σπ. Βάσης προέτεινε διόρθωσιν χωρίου Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως ἐν ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας Α. 42 ἀντὶ «τά τε φρούρια κατὰ κράτος ἑλόντων** ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἐρύμασιν ἀνηρέθη,» ὡς φέρεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Kiessling γραπτέον: «τά τε φρούρια κατὰ κράτος *ἀλόντ'* ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς . . . . . . ἀνῃρέθη».

Ὁ κ. Γ. Κρέμος ὡμίλησε περὶ ὑπομνήματος ἀνεκδότου τοῦ Γ. Αἰνιᾶνος ὑποβληθέντος εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ῥωσίαν, ἐν ᾧ διὰ μακρῶν πραγματεύεται περὶ τῶν συνόρων, ἅτινα προὔκειτο νὰ χαραχθῶσιν ἐπὶ Καποδιστρίου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Ὁ κ. Τ. Ἀμπελᾶς ὑπέδειξε τὴν μεγίστην σημασίαν ἣν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ ὑπὸ ἀρχαιολόγων ἑρμηνεία τῶν ἐσχάτως ἀνευρεθεισῶν ἐν Κρήτῃ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Φαβρικίου δημοσιευθεισῶν ἐπιγραφῶν, περιεχουσῶν κείμενα νόμων πρὸς φωτισμὸν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ Κρητικὸν δίκαιον.

Τμῆμα Φυσιογνωστικόν. — Μίαν συνεκρότησε τὸ τμῆμα συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ κύριος Δημήτριος Κοκκίδης ὑπέβαλε τὰ ἀποτελέσματα τῶν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων τοῦ σταθμοῦ Καλαμῶν κατὰ τὸ 1884 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1885, τῶν γενομένων μετ' ἄκρας ἐπιμελείας ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Χρυσοσπάθη. Καταδείκνυται ὅτι ἐκεῖσε ἡ θερμοκρασία εἶναι πάντοτε ἀνωτέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν συνόλῳ 2, 2 βαθμοῦ· τὸ ποσὸν τῆς καταπεσούσης βροχῆς εἶναι κατὰ τὸ 1884 κατὰ 0,060 κατώτερον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπικρατοῦντες δ' ἄνεμοι φαίνονται ὅτι εἶναι οἱ καθαροὶ βόρειοι καὶ νότιοι. Ἐγένετο δεκτὴ ἡ ἵδρυσις σταθμοῦ ἐν Κερκύρᾳ. Καθυπέβαλε δὲ ὁ κ. Κοκκίδης καὶ ἀντίτυπον τῶν ἐν τῇ *Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως* δημοσιευθεισῶν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

Μετὰ τοῦτο ὁ κ. Ν. Ἀποστολίδης ὑπέβαλεν ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πᾶς τις δύναται νὰ ποιήσῃ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν σεισμῶν, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὁποίων θὰ καθορισθῶσιν αἱ ἑστίαι τῶν ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων σεισμῶν. Αἱ ὁδηγίαι αὗται δημοσιευόμεναι ἐν τῷ τεύχει τούτῳ διανεμηθήσονται τοῖς αἰτοῦσι.

Τμῆμα Νομικὸν καὶ τῶν πολιτ. ἐπιστημῶν. — Ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτοῦ ὁ κ. Τιμολέων Ἀμπελᾶς ἀνεκοίνωσέ τινα περὶ τῆς λήξεως «Ὀρφανοδικασταί» τῆς ἀπαντώσης εἰς τὰς ἐσχάτως ἀνευρεθείσας πολυπληθεῖς ἐπιγραφὰς περιεχούσας κείμενα νόμων. Ὁ δὲ κ. Σ. Μπαλάνος ἀνεκοίνωσε στατιστικὰς πληροφορίας τῶν παρ' ἡμῖν ἐργασιῶν τῶν δικαστηρίων σχετικῶς πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ἀνέφερε τὰ αἴτια τῆς πληθύος τῶν δικῶν παρ' ἡμῖν, καὶ ἐπρότεινε τὰ κατ' αὐτὸν ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου.

ΠΕΡΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ*

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1879, ἐν τῷ γνωστῷ Παρισινῷ θεάτρῳ Ἀθηναίῳ, ἐδίδετο ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους μῆνας ἐπιτυχής τις κωμῳδία τῆς τε εὐνοϊκῆς τῶν διακεκριμένων κριτικῶν κρίσεως καὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ κοινοῦ τυχοῦσα τότε. Τῆς κωμῳδίας ταύτης μία, ἐνθυμοῦμαι, ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς σκηνὰς ἐκίνει καθ' ἑκάστην ἑσπέραν τὸν ἄσβεστον τοῦ Παρισινοῦ κοινοῦ γέλωτα καὶ προεκάλει τὰς ζωηροτέρας αὐτοῦ χειροκροτήσεις καὶ ἡ σκηνὴ αὕτη ἦν ἐκτενὴς διφορουμένης ἐννοίας διάλογος μεταξὺ ἀπλοϊκῆς τινος χωρικῆς ὑπηρέτιδος καί τινος ὑπαλλήλου τῆς ἄλλοτε ἀκμασάσης ἀσφαλιστικῆς Ἑταιρίας τοῦ Ἡλίου:

— Εἰμὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἡλίου καὶ ἀσφαλίζω τὴν ζωήν, ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ τοῦ διαλόγου ὁ Παρισινὸς ὑπάλληλος ἐπιθυμῶν ἵν' ἀναγγελθῇ οὕτω ὑπὸ τῆς ὑπηρέτιδος εἰς τὸν κύριον αὐτῆς.

— Τοῦ Ἡλίου ἀντιπρόσωπος; ... ἀνέκραζεν ἔκπληκτος αὕτη, κατὰ δύω ὑποχωροῦσα βήματα καὶ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐπιμόνως τὸν παράδοξον ἐξετάζουσα ἐπισκέπτην, ὡσεὶ θέλουσα ν' ἀνακαλύψῃ λάμψιν τινα ἐπ' αὐτοῦ μαρτυροῦσαν τὴν πρὸς τὸν λαμπρὸν τῆς ζωῆς πατέρα σχέσιν του.

— Καὶ ἀσφαλίζω τὴν ζωήν, προσέθετεν ὁ πανοῦργος ὑπάλληλος πονηρῶς πλέον μειδιῶν πρὸ τοῦ ἀπιστεύτου μεγέθους τοιαύτης ἁπλότητος.

— Τὴν ζωήν; ἀσφαλίζετε ἀληθῶς τὴν ζωήν; Ἐὰν δὲν μὲ ἀπατᾶτε λοιπὸν τὴν ἀγράμματον, κύριε, δὲν εἶναι δυνατὸν πρὶν ἢ σᾶς ἀναγγείλω εἰς τὸν κύριόν μου νὰ ἀσφαλίσητε πρότερον τὴν ἰδικήν μου; ἠρώτα μετὰ κωμικῆς εὐπιστίας ἡ ἀπλοϊκὴ κόρη.

— Εὐχαρίστως, ἀπήντα μετὰ προσπεποιημένης αὐστηρότητος ἐκεῖνος, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ μοὶ εἴπητε πρῶτον ποίας ἡλικίας εἶσθε, μέχρι τίνος ἐποχῆς ἐπιθυμεῖτε νὰ ἀσφαλισθῆτε, ἐάν......

— Ὅσον διὰ τὴν ἡλικίαν, διέκοπτε μετὰ σπουδῆς ἡ χωρική, δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἀλλ' ἀφοῦ θὰ ἔχητε τὴν καλωσύνην νὰ ἀσφαλίσητε τὴν ζωήν μου, ἐπιθυμῶ νὰ μοὶ τὴν ἀσφαλίσητε μίαν φορὰν διὰ πάντοτε.

— Αἴ, τοῦτο εἶναι ὀλίγον δύσκολον, παρετήρει μόλις κρατῶν τὸν γέλωτα ὁ πονηρὸς ὑπάλληλος, ἄλλως τε θὰ πληρώσητε πολλά.

— Πῶς; θὰ πληρώσω; θὰ σᾶς πληρώσω; ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον, ἀπολύτως ἀδύνατον, διότι ὁ κύριός μου θὰ μοὶ δώσῃ ὅλους τοὺς μισθούς μου

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 29 Μαρτίου 1885.

ὡς προῖκα μόνον ὅταν ὑπανδρευθῶ. Τί ἀτυχία! καὶ ἡ ἀθανασία λοιπὸν ἀγοράζεται διὰ χρημάτων; ἠρώτα μετ' ἀπελπισίας ἡ ἀτυχὴς ὑπηρέτις.

Ὁ διάλογος ἐξηκολούθει ἐπὶ τοῦ πότερον ὁ γάμος ἢ ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς εἶναι προκριτώτερον καὶ παρετείνετο, τῆς ἁπλοϊκῆς χωρικῆς ἐπὶ πολὺ διαμενούσης ἐν τῇ αὐτῇ γλυκείᾳ πλάνῃ.

Ἐὰν αἱ ἀσφαλίζουσαι τὴν ζωὴν Ἑταιρίαι εἶχον τὴν ἔννοιαν, ἣν ὑπέθετεν ἡ ἁπλοϊκὴ ὑπηρέτις, ἐὰν παρεῖχον ἀληθῶς ὅ,τι θερμῶς αὕτη ἐζήτει, ὁποῖον τότε ἐπιτυχέστερον δι' ἐμὲ ἀναγνώσματος θέμα; Τίς θὰ ἠδύνατο νὰ συναθροίσῃ πλειοτέρους ἀκροατὰς ἐκείνου, ὅστις διὰ πρώτην ἐν Ἑλλάδι φορὰν θὰ ἀνέπτυσσε τοὺς ὅρους καὶ τὸν τρόπον τοιαύτης ἀσφαλείας; Τίς θὰ ἀπουσίαζεν ἑκουσίως, τίς θὰ ἀπεχώρει προκειμένου περὶ τοιούτου Εὐαγγελίου; Οὐδείς, ἢ τὸ πολὺ αἱ κυρίαι μόνον, ἐὰν ἕτερος κατὰ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἀλλαχοῦ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἔννοιαν ὡμίλει περὶ ἀσφαλείας τῆς καλλονῆς καὶ οἱ ὑποψήφιοι ἴσως βουλευταὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐὰν ἄλλος ἐδείκνυε τίνι τρόπῳ δύναται ν' ἀσφαλισθῇ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτυχία. Δυστυχῶς οὐδεμία ἑταιρία κατώρθωσεν ἔτι ν' ἀφαιρέσῃ τὸ μονοπώλιον τῶν θρησκειῶν καὶ ἡ ἀθανασία μένει ἀκόμη ἀποκλειστικὸν προνόμιον τοῦ ὡραίου φύλλου... τῆς ψυχῆς τουτέστιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ προνόμιον τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ δικαίως ὡς καταδίκη ὑπὸ τῶν ὡραίων ἀπογόνων τῆς Εὔας, διότι ἐὰν ἅπαντες μεταβαλλώμεθα μετὰ θάνατον εἰς ψυχάς, εἰς κυρίας τουτέστιν, ὁ πέραν τοῦ τάφου βίος θὰ ἦναι ὄντως βίος ἀβίωτος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μετὰ λύπης λέγω ὅτι οὐδεμία δυστυχῶς ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία μετέβαλε τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς εἰς ἀθανασίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι τὸ θέμα μου ἑπομένως δὲν παρουσιάζει τὸ ἀνεκτίμητον ἐκεῖνο ἐνδιαφέρον ὅπερ θὰ ηὐχόμην. Εἶναι τοὐναντίον ἐκ πρώτης ὄψεως θέμα ξηρόν, πτωχόν, πτωχότερον τοῦ ἑλληνικοῦ ταμείου, μικρᾶς πάντοτε ἀναπτύξεως τυχόν, οὐδεμιᾶς ἴσως ἐν Ἑλλάδι, θέμα ὑποδεικνῦον τὴν θέσιν τοῦ ἐπιχειροῦντος τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ δυσχερεστέραν τῆς τοῦ καλουμένου νὰ ὑμνήσῃ καὶ ἐξάρῃ ἐν ἐπικηδείῳ λόγῳ τὰς ἀρετὰς ἀσήμου καὶ ἀγνώστου νεκροῦ. Διατί λοιπὸν ἐξέλεξας τοιοῦτον ἀτυχὲς θέμα; θὰ μοὶ εἴπητε. Διότι ὡς ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός μου ἔχω καθῆκον ν' ἀναδέχωμαι τὴν ὑπεράσπισιν παντὸς ἀτυχοῦς ἔστω καὶ ἀληθῶς ἐγκληματίου, πολὺ δὲ πλειότερον τῶν ἀδικουμένων καὶ πρέπει νὰ μάθητε ὅτι ὡς πολλῶν ἀνθρώπων οὕτω καὶ πολλῶν θεμάτων ἡ ἀξία παραγνωρίζεται. Τὸ περὶ οὗ πρόκειται θέμα ὑφ' ὅλην τὴν ὑποτιθεμένην ξηρότητα, ὑφ' ὅλην τὴν φαινομένην πτωχείαν του ἐγκρύπτει ἰκμάδας ἀληθοῦς ζωῆς, ὕλην πλουσίαν καὶ ὠφέλιμον, ἐνδιαφέρον πρακτικὸν περισσότερον πολλῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν φημιζομένων ζητημάτων. Χωρὶς νὰ ὑποσχῆται πολλὰ ἐκ πρώτης ὄψεως δύναται ἐγγύτερον καὶ βαθύτερον ἐξεταζόμενον νὰ προκαλέσῃ τὴν σύντονον

προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πάντων, οὐδ' αὐτῶν τῶν ἥκιστα πρακτικῶν καὶ τὰ μάλα ρωμαντικῶν δεσποινίδων ἐξαιρουμένων διὰ τῆς ὑποδείξεως λ. χ. τοῦ τρόπου δι' οὗ καὶ νὰ σχηματισθῇ καὶ αὐξηθῇ ἡ προίξ των, δύναται, οὐδ' αὐτῶν τῶν μᾶλλον ρωμαντικῶν λέγω, διότι εὐτυχῶς ἢ δυστυχῶς ὑπὲρ πᾶσαν ρωμαντικὴν σκέψιν ἰσχύει τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος καὶ ἐὰν ὁ γλυκὺς ἐκεῖνος Γαλάτης ποιητὴς ὁ συγγράψας τὴν κωμῳδίαν **A QUOI RÊVENT LES JEUNES-FILLES** συνέγραφε δευτέραν τοιαύτην σήμερον, θὰ ἠναγκάζετο νὰ δείξῃ τὰς νέας ὀνειροπωλούσας οὐχὶ τόσον πλέον ρωμαντικοὺς ἐραστὰς τῶν ὁποίων ἡ ἰδανικὴ εἰκὼν εἰσέρχεται διὰ τῆς θυρίδος πρὶν ἢ ὁ πατὴρ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς ἐπισήμως διὰ τῆς θύρας, ὅσον ἀξιόλογον εἰ δυνατὸν προῖκα καὶ πλούσιον κυρίως σύζυγον. Ἀλλ' ἐὰν πλανῶμαι ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ θέματός μου, ἐὰν καθ' ὑπερβολὴν ὑπελόγισα τὴν νομιζομένην αὐτοῦ παραγνώρισιν, μοὶ μένει πάλιν ἡ μικρὰ δικαιολογία ὅτι κατόπιν τοσούτων ὑψηλῶν καὶ πλουσίων θεμάτων ἀναπτυχθέντων ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ὑπὸ διαφόρων ἀξιοτίμων συναδέλφων μου, ἦτο καλὸν χάριν ποικιλίας καὶ πρὸς ἀνάπαυλαν τοῦ συχνάζοντος ἐνταῦθα ἀκροατηρίου, ἵνα ἀναλάβω καὶ ἐγὼ τὴν ἀνάπτυξιν τινος ἥττονος σημασίας καὶ ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ὡμίλησα περὶ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ζωῆς, νὰ ὁμιλήσω νῦν περὶ τῆς ἀσφαλείας ταύτης.

Πρὶν ἢ προβῶ εἰς τὸ κυρίως ἐνδιαφέρον ἡμῖν θέμα, ἀναγκαῖον νομίζω νὰ δώσω πρῶτον γενικόν τινα ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν ὁρισμὸν τῆς ἐν γένει ἀσφαλείας. «Ἡ ἀσφάλεια εἶναι συνάλλαγμα, δι' οὗ ἓν ἢ πλειότερα ἄτομα ὑποχρεοῦνται ἀντὶ ὡρισμένου ἀντιτίμου, ἀσφαλίστρου καλουμένου, νὰ ἐπανορθῶσι τὰς ζημίας, ἃς θὰ ὑφίστατο ὁ ἰδιοκτήτης πράγματός τινος διὰ τῆς ἀπωλείας ἢ βλάβης αὐτοῦ ἕνεκα αἰτίων τυχαίων, ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεώς του καὶ ὧν (ζημιῶν) ἡ φύσις καὶ ἡ ἀξία ἐκφράζονται διὰ τοῦ συναλλάγματος». Πᾶν πρᾶγμα οὕτω ὑποκείμενον εἰς ὁλικὴν ἢ μερικὴν φθορὰν ἕνεκα διαφόρων τυχαίων αἰτίων δύναται νὰ καταστῇ ἀντικείμενον ἀσφαλείας. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, λέγει συγγραφεύς τις, ἡ ἀσφάλεια φαίνεται παίγνιον τυχηρὸν μεταξὺ δύω μερῶν, ὧν τὸ μὲν ἐκτίθεται εἰς ζημίαν δυνατὴν χάριν κέρδους ἐλαχίστου σχεδὸν βεβαίου, τὸ δὲ ὑποβάλλεται εἰς ἀπώλειαν ἐλαχίστην βεβαίαν, ἵνα ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον ἀπωλείας σοβαρᾶς. Ἀλλ' ὁ οἰκονομολόγος καὶ ὁ φιλόσοφος διακρίνουσιν ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ ὑψηλοτέραν ἐπίνοιαν καὶ ἀντὶ νὰ χαρακτηρίσωσιν αὐτὴν ὡς τυχηρὸν ἁπλῶς παίγνιον, ἀναγνωρίζουσι τοὐναντίον ὡς σοφὸν μέσον προφυλάξεως κατὰ τῶν ἀπροόπτων τῆς τύχης προσβολῶν*. Ὁ γαλλικὸς ἐμπορικὸς νόμος ἥνωσεν ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ** τὰς περὶ τῶν ναυτικῶν ἀσφαλειῶν διαφόρους ἀπὸ τοῦ 1681 διατάξεις, ἐπενεγκὼν σύναμα τὰς

* Ἰδ. diction. Pierre Larousse, assurance sur la vie.
** Code de commerce liv. II titre dixième.

ἑκάστοτε ὑπὸ τῆς πείρας ὡς ἀναγκαίας ὑποδειχθείσας συμπληρώσεις, διορθώσεις καὶ βελτιώσεις, ἐπ' αὐτοῦ δ' ἐβασίσθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ ξέναι νομοθεσίαι, ἐν αἷς καὶ ἡ ἡμετέρα. Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τῆς παλινορθώσεως, τὸ σύστημα τῶν ἀσφαλειῶν περιωρίσθη ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ διὰ θαλάσσης ἐμπορίου, ἐνῷ ἐν Ἀγγλίᾳ εἶχεν ἐπεκταθῇ ἀφ' ἑνὸς ἤδη αἰῶνος ἐπί τε τῶν ἀκινήτων καὶ κινητῶν ἰδιοκτησιῶν, οἰκιῶν τουτέστιν, ἐπίπλων, ἀγρῶν, καρπῶν, κτηνῶν καὶ ἐπὶ παντὸς ἐν γένει πράγματος ὑποκειμένου εἴτε ἐκ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, εἴτε ἐξ ἄλλων αἰτίων εἰς βλάβην ἢ καταστροφήν, τέλος δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὡς παραγωγικοῦ κεφαλαίου εἰς ἀπώλειαν ὑποκειμένου ληφθείσης. Ἐκ τῆς ζωηρᾶς ταύτης πρὸς τὸ ἀσφαλίζειν τάσεως τοῦ πρακτικοῦ τῶν Ἄγγλων ἔθνους, ἥτις μικρὸν κατὰ μικρὸν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πεπολιτισμένα τῆς Εὐρώπης μετεδόθη ἔθνη, ἐγεννήθησαν τὰ διάφορα γνωστὰ τῶν ἀσφαλειῶν εἴδη ἤτοι αἱ *κατὰ τοῦ πυρός*, αἱ *ἀγροτικαί*, ἐν αἷς αἱ κατὰ τῆς χαλάζης, τοῦ παγετοῦ, τῆς πλημμύρας, τοῦ θανάτου τῶν κτηνῶν, αἱ *κατὰ τῶν ἐκ τοῦ σιδηροδρόμου δυστυχημάτων*, ἄλλαι πολλαὶ καὶ τέλος *αἱ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς*, περὶ ὧν μόνον θὰ πραγματευθῶ σήμερον.

Κατά τινας πρῶτοι τὴν ἰδέαν τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν συνέλαβον καὶ ἐπιτυχῶς ἐπραγματοποίησαν οἱ Ἰταλοὶ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος διὰ τῶν δανειστικῶν ἐπὶ μικρῷ ἐνεχύρῳ καταστημάτων. Καὶ ἀληθῶς ἐν τῷ VI βιβλίῳ τῆς *Δημοκρατίας* τοῦ Jean Bodin, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Louvet* εὑρίσκομεν τὸ ἑξῆς χωρίον: «Τὰ ἐπὶ ἐνεχύρῳ δανειστικὰ καταστήματα, τὰ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας ἱδρυμένα εἰσὶν ὠφέλιμα, ἔντιμα, εὐεργετικὰ καὶ μεγάλως τοὺς πτωχοὺς ἀνακουφίζουσιν. Ὑπάρχουσι τοιαῦτα ἐν Φλωρεντίᾳ, Λούκκᾳ, Σιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἔνθα ὁ ἀποκτῶν κόρην τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς της τοποθετεῖ εἰς ταῦτα ἑκατὸν τάλληρα καὶ ἀναλαμβάνει χίλια ὡς προῖκα αὐτῆς μετὰ δεκαοκτὼ ἔτη! Ἐὰν ἡ κόρη ἀποθάνῃ πρὸ τῆς παρελεύσεως αὐτῶν, τὰ ἑκατὸν τάλληρα μένουσι τῷ καταστήματι, ἐκτὸς ἐὰν ὁ πατὴρ ἔχῃ ἄλλας θυγατέρας εἰς ἃς διαδοχικῶς φυλάσσεται ἡ προίξ». Χωρὶς ν' ἀμφισβητήσω εἰς τὸ ἰταλικὸν πνεῦμα τὰ πρωτεῖα τοιαύτης φιλανθρώπου συλλήψεως, νομίζω ὅτι ἡ συστηματικὴ σύστασις τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν ὀφείλεται τῇ Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ὡς φυσικὸν οὕτως εἰπεῖν ἐπῆλθεν ἀποτέλεσμα τῆς πρὸς τὸ τὰ πάντα ἀσφαλίζειν τάσεως ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ πρὸς πρόληψιν, κατὰ τὸ ἐφικτόν, τῆς πενίας εἰς ἣν εὐποροῦσαι κατὰ τὸ φαινόμενον οἰκογένειαι μετέπιπτον αἴφνης ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τῆς στερήσεως τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας του κέρδους. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ σύστημα τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν δὲν ἔσχεν ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς τὴν μορφήν, ἣν δείκνυσι σήμερον, δὲν

* Ἐν τῷ Dictionnaire de la Conversation.

ἐξῆλθε τοῦ πνεύματος τῶν συλλαβόντων αὐτὸ τέλειον ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, οὐδ' ἐβάδισεν ἄνευ ἐπανειλημμένων προσκομμάτων καὶ ὀλισθημάτων καὶ κλονισμῶν καὶ πτώσεων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἐφαρμογῆς. Ἠκολούθησε καὶ τοῦτο τὸν μοιραῖον ἀληθῶς νόμον ὅλων σχεδὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων, ἀλλ' ηὐτύχησε νὰ μὴ θνήξῃ ὡς ἄλλα πολλὰ ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς ἐξελίξεώς του. Κατὰ τὴν *ἐπιθεώρησιν τοῦ Ἐδιμβούργου*, ὡς πρώτη ἀσφαλιστικὴ τῆς ζωῆς Ἑταιρία πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ τῶν ἐν Λονδίνῳ γελγοπωλῶν κατὰ τὸ 1698, ἥτις ὑπισχνεῖτο ἐτησίαν πρόσοδον 30 λιβρῶν εἰς τὰς χήρας, ὧν οἱ σύζυγοι εἶχον ἀνεδεχθῆ 100 λιβρῶν κεφάλαιον. Ἡ Ἑταιρία αὕτη ὡς καὶ ἑτέρα μετὰ ἓν ἔτος ὑπὲρ τῶν χηρῶν ἐπίσης καὶ ὀρφανῶν συσταθεῖσα ἀπέτυχον ταχέως, ἀλλὰ τῷ 1706 συνέστη ἡ γνωστὴ Société Amie ἐκ 2,000 τὸ πρῶτον ἀπαρτιζομένη συνεταίρων, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἡλικίας μεγαλειτέρας τῶν 40 ἐτῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ καταβολαὶ τῶν συνεταίρων ἦσαν αἱ αὐταί, ἀλλὰ τῷ 1720 ἐνόησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ διαφέρωσιν αὗται ἀναλόγως τῆς ἡλικίας. Ἀμέσως μετὰ τὴν Ἑταιρίαν ταύτην συνέστησαν ἡ ***Royal exchange*** καὶ ἡ ***London assurance corporation***, τῷ 1762 δὲ ἱδρύθη ἡ μεγάλη καὶ γνωστὴ ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία Équitable, ἧς τὰ κέρδη ὑπῆρξαν τόσον μεγάλα, ὥστε μετὰ τὰς δεκαετεῖς εἰς τοὺς μετόχους διανομὰς ἔμεινεν εἰσέτι ἐν αὐτῇ κεφάλαιον 300 ἑκατομ. φρ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1706 μέχρι τοῦ 14ου ἔτους τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ III ἡ πρὸς τὸ ἀσφαλίζειν τάσις μετεβλήθη πολλάκις εἰς ἀληθῆ μονομανίαν. Κατά τινα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονογράφον, τὸ Λονδῖνον ἔβριθεν ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν καί, κατὰ ποιητήν τινα σύγχρονον αὐτῷ, αἱ ὁδοὶ τῆς Ἀγγλικῆς μεγαλοπόλεως κατεκλύζοντο καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν μεσιτῶν αὐτῶν. «Τινὲς τούτων, λέγει ὁ Louvet, ἠσφάλιζον ἰδιαιτέρως τὴν ζωὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν μόνον, ἄλλαι τῶν κληρικῶν, ἕτεραι τῶν διδασκάλων, ἀλλ' αἱ παραδοξότεραι ἐπιχειρήσεις τοῦ εἴδους τούτου ἦσαν αἱ καλούμεναι little Goes, ἐν αἷς διάφορα ἄτομα κατέβαλλον ἀλληλοδιαδόχως πέντε σελίνια καθ' ἑβδομάδα ὑπὸ τὴν συμφωνίαν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἑκάστου ἐξ αὐτῶν θὰ ἐπληρώνοντο 200 λίβραι εἰς τὸν κληρονόμον του*» Ἐκ τῶν ἐμπορικῶν *χρονικῶν* τοῦ Macpherson μανθάνομεν ὅτι ἐκ τῶν 200 ἐπινοηθεισῶν παραδόξων ἀσφαλιστικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην περίοδον, τέσσαρες μόνον διετηροῦντο ἔτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του! Τῆς τοιαύτης τοῦ ἀσφαλίζειν μονομανίας ἐπωφελούμενοι οἱ κερδοσκόποι δὲν ἐβράδυναν νὰ μεταβάλωσι τὴν ἀσφάλειαν εἰς ἀληθῆ περίδοσιν, ἧς ἀντικείμενον ἐγίνετο πᾶν δυνατὸν γεγονὸς καὶ πᾶσα παντὸς πρᾶξις ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἰδιώτου μέχρι τῶν ξένων ἡγεμόνων ἢ τῶν μελῶν τῆς Ἀγγλικῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Οὕτω ἐν τῷ Public advertiser εὑρίσκεται διά-

* Ἔνθα ἀνωτ.

ψευσίς τις επίσημος της ασθενείας της πριγκιπίσσης της Ουαλλίας ήτις επενοήθη χάριν των παιγνίων των επί της ζωής ασφαλειών κατά τας λέξεις της διαψεύσεως. Κοινή εθεωρείτο περίδοσις ή επί της διαρκείας της αγωνίας των ψυχορραγούντων τιθεμένη! Μέγα ποσόν χρημάτων επληρώθη εις διάφορα πρόσωπα υπό των μετόχων του Lloyd, οίτινες είχον κερδοσκοπήσει επί της απωλείας νέου τινος στοιχηματίσαντος να μεταβή εντός ωρισμένου χρονικού διαστήματος εις Λαπωνίαν και ενέγκη εκείθεν δύω ταράνδρους και δύω γυναίκας και όστις πράγματι επέστρεψεν ως είχεν είπει. Αλλ' εκ των αναφερομένων περιδόσεων του είδους τούτου ιδιαιτέρας μνείας αξίαν κρίνω εκείνην, ήτις ετίθετο επί του πόσον χρόνον θα διήρκει η εύνοια των ερωμένων ξένων τινων ηγεμόνων. Εις τας ερωμένας ταύτας δεν θα συμπεριελαμβάνοντο, υποθέτω, αι μη τιτλοφορούμεναι επισήμως ως τοιαύται, διότι ζήτημα πολέμου θα καθίστατο άλλως, μα την αλήθειαν, η εις τας καθ' ημέραν κρυφίας ερωτικάς των βασιλέων σχέσεις αυθάδης των Άγγλων ασφαλιστών ανάμιξις και το έργον των οργάνων αυτών λίαν οχληρόν θ' απέβαινεν εις πολλούς υπό μανδραγόραν καθεύδοντας της αυλής ευνοουμένους. Υπό την άλλην τουναντίον έποψιν και ακίνδυνος και δυνατή φαίνεται η περίδοσις, διότι εάν ανέλθωμεν ολίγα έτη, εύκολον λ. χ. θα ήτο να αποδειχθή πόσον διήρκεσαν αι προς την δεσποινίδα La Vallière, την μαρκησίαν Montespan ή την κυρίαν Maintenon σχέσεις του Λουδοβίκου XIV ή αι προς την δούκισσαν Châteauroux, την κυρίαν Pompadour και την κόμησσαν Du Barry, κατά την εποχήν περί ης πρόκειται, του Λουδοβίκου XV. Αδύνατος ίσως θ' απέβαινεν η περίδοσις, εάς ως αντικείμενον αυτής ελαμβάνετο ο χρόνος της ευνοίας των εραστών άλλης τινος Μαργαρίτας του Βαλοά, διότι εν τη καρδία της γυναικός, εάν κατορθωθή άπαξ μία τοιαύτη αντικατάστασις ευνοίας, η ταχύτης πλέον των επομένων μεταβολών καθίσταται ανυπολόγιστος, υπερβαίνουσα ίσως κατά πολύ και την της διαδοχής των φωτεινών κυμάνσεων. Ουχ' ήττον της ρηθείσης περιδόσεως αξία λόγου μοι φαίνεται και η ως αντικείμενον σχούσα το φύλον του ιππότου d'Éon de Beaumont, όν ο Λουδοβίκος XVI απεκάλεσεν, ως γνωστόν, διά διατάγματος *δεσποινίδα* και τω οποίω επέτρεψε την εις το γαλλικόν έδαφος είσοδον υπό τον όρον ότι θα έφερε γυναικείαν περιβολήν. Τοιούτοι ιππόται, χωρίς όμως να ώσιν ιππόται, υπάρχουσι και σήμερον ίσως ικανοί, αλλ' ουδείς εσκέφθη ευτυχώς να κερδοσκοπήση επί της αβεβαιότητος του φύλου των. Παραδοξωτέρα ή αναιδεστέρα, κατ' άλλους, φαίνεται η σκέψις των θετάντων ασφαλείας επί της αγνείας των γυναικών και της πιθανότητος των διαζυγίων! Το διαζύγιον εν τοις αγγλικοίς ήθεσι εθεωρείτο τότε, φαίνεται, αναγκαία συνέπεια της παραβάσεως του πρώτου συζυγικού καθήκοντος!!! Εις την τοιαύτην του πνεύ-

ματος τῶν ἀσφαλειῶν κατάχρησιν, εἰς τὰς τοιαύτας σκανδαλώδεις περιδόσεις ἐτέθη τέλος τέρμα κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ τρίτου διὰ πράξεως τοῦ Κοινοβουλίου ὁριζούσης ὅτι « ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος οὐδεμία ἀσφάλεια ἐπιτρέπεται ἐπὶ τῆς ζωῆς προσώπων ἢ ἐπὶ οἱουδήποτε γεγονότος εἴτε ὑπὸ μορφὴν παιγνίου ἢ περιδόσεως ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἐνδιαφερομένου ».

Ἐν Γαλλίᾳ ἡ πρώτη ἀπόπειρα εἰσαγωγῆς τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν ἐγένετο τῷ 1787 δοθέντος μάλιστα καὶ ἀποκλειστικοῦ ἐπὶ δεκαπενταετίαν προνομίου εἰς τὴν πρώτην ἀσφαλιστικὴν Ἑταιρίαν τοῦ εἴδους τούτου, τῷ 1793 ὅμως ἀφῃρέθη τὸ προνόμιον δι' ἑτέρου διατάγματος καὶ ἐπετράπη μὲν μετὰ 26 ἔτη ἡ σύστασις ἄλλης Ἑταιρίας ἄνευ προνομίου, ἀλλ' αἱ ἐργασίαι αὐτῆς ὑπῆρξαν μέτριαι. Ὁ κοινωφελὴς χαρακτὴρ τῶν ἀσφαλιστικῶν Ἑταιριῶν ἤρξατο νὰ νοῆται καλλίτερον ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῆς Παλινορθώσεως, ἔκτοτε δ' ἐπολλαπλασιάσθησαν ἐπαισθητῶς αὗται καὶ μολονότι δὲν ἔτυχον ἔτι τῆς ὅλης ἐφικτῆς ἀναπτύξεως, οὐδὲ παρήγαγον τοὺς ἀγλαοὺς τῶν ἀγγλικῶν Ἑταιριῶν καρπούς, ἀπέβησαν οὐχ ἧττον καὶ ἀποβαίνουσιν ἐπωφελέσταται διὰ τῆς παροχῆς τῶν μέσων' δι' ὧν καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις νὰ προετοιμάσῃ δύναταί τις μέλλον εὐτυχὲς ἐπὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς οἰκονομίας βασιζόμενον. Ἡ εἰσαγωγὴ τοιούτων ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐπετεύχθη βραδύτερον καὶ εἰς ἄλλα εὐρωπαϊκὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ὡς εἰς τὴν Γερμανίαν, Αὐστρίαν, Δανίαν, Βέλγιον, Ὁλλανδίαν.

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς γεννήσεως, ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν, ἐξετάσωμεν βαθύτερον τὰ κατ' αὐτάς.

Ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς, κατὰ τὸν κοινότερον πλέον ὁρισμόν, εἶναι συνάλλαγμα, δι' οὗ ἑταιρία τις κεφαλαιούχων ὑποχρεοῦται νὰ πληρώσῃ ἀτόμῳ τινι εἰς ὡρισμένην τινα ἐποχὴν κεφάλαιόν τι ἢ ἰσόβιον πρόσοδον ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τούτου ἐν ἀρχῇ καταβληθέντος μικροτέρου κεφαλαίου ἢ τοῦ ἐτησίως καταβαλλομένου μικροτέρου ἀσφαλίστρου· ἢ καὶ ἄλλως νὰ πληρώσῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀσφαλισθέντος εἰς πᾶν ὑποδειχθὲν ὑπ' αὐτοῦ πρόσωπον κεφάλαιόν τι ἢ ἰσόβιον εἰσόδημα ἀντὶ τοῦ ἀντιτίμου, ὅπερ ὁ ἀσφαλισθεὶς ἐφάπαξ ἢ ἐτησίως κατέβαλεν*. Αἱ ἐπὶ τῆς ζωῆς λοιπὸν ἀσφάλειαι συμφώνως τῷ ὁρισμῷ τούτῳ διαιροῦνται εἰς δύω μεγάλας διαιρέσεις· εἰς τὴν τῶν πληρωτέων ζῶντος ἔτι τοῦ ἀσφαλισθέντος, καὶ εἰς τὴν τῶν πληρωτέων μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Τὸ πρῶτον εἶδος ζητεῖται πρωτίστως ὑπὸ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ αὐξήσωσιν ἐπαισθητῶς τὸ μέλλον εἰσόδημα αὐτῶν, ὑπὸ τῶν προβλεπτικῶν καὶ φρονίμων ἐκείνων ἀνθρώπων, οἵτινες φροντίζουσιν ἐγκαίρως ἵνα μὴ

* Ἰδ. Dictionnaire de la conversation, assurance sur la vie p. Aug. Chevalier.

μείνωσι ποτὲ ἄνευ ἐφοδίου κατὰ τῶν ἀπροόπτων τῆς τύχης ἰδιοτροπιῶν, ὑπὸ τῶν θελόντων τέλος νὰ προετοιμάσωσιν ἄκοπον, ἄνετον, ἀνεξάρτητον τὸ γῆρας χωρὶς νὰ ὑποστῶσιν ἀλλοίωσίν τινα ἐν τῷ εὖ ζῆν μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν ἢ μετρίασιν τῆς ἐργασίας των. Ἐν τῷ περιφήμῳ ἀρχαίῳ ἱσπανικῷ μυθιστορήματι Gusman d'Alfarache τοῦ Mateo Alaman, εὑρίσκεται ἀπόλογός τις, καθ' ὃν μετὰ τὸ τέλος τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος, ὁ Ζεῦς δοὺς τὸ εἶναι τοῖς λοιποῖς πρῶτον ζώοις καὶ τελευταῖον τῷ ἀνθρώπῳ, ἀπεφάσισεν ἵνα ὡς τέρμα τῆς ζωῆς ὅλων ἀνεξαιρέτως θέσῃ τὸ τριακοστὸν ἔτος. Ἀλλ' ὁ δυστυχὴς ὄνος μαθὼν παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν τὸν προορισμόν του καὶ κρίνων τοῦτον ἀνυπόφορον, ᾐτήσατο μετὰ θερμοτάτων παρακλήσεων ἵνα τῷ ἐλαττωθῇ τοὐλάχιστον κατὰ 20 ἔτη ὁ ἄθλιος βίος του. Τὸ παράδειγμα τοῦ ὄνου ἔσπευσε νὰ μιμηθῇ ἀμέσως ὁ μῖμος πίθηκος, ὅστις δὲν ἦτο ἐπίσης, φαίνεται, εὐχαριστημένος ἐκ τοῦ προορισμοῦ του, τὴν αὐτὴν ὑποβάλλων ταπεινῶς παράκλησιν τῷ νεφεληγερέτῃ. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐσκέπτετο ὡς ὁ ὄνος καὶ ὁ πίθηκος! Ἰδὼν τοὐναντίον ἑαυτὸν ὡραῖον, θαυμασίως ὠργανισμένον, τέλειον κατὰ τὸ σῶμα, κάτοχον δὲ πνεύματος καὶ λόγου, ἐνόμισεν ὅτι τοιοῦτον δημιούργημα θὰ ἠσφαλίσθη βεβαίως ὑπὸ τοῦ θείου ἐργάτου διὰ τῆς ἀθανασίας, πρὸς πλειοτέραν ὅμως βεβαιότητα ἠθέλησε νὰ μάθῃ παρ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς τὴν ἀληθῆ τοῦ βίου του διάρκειαν. Φαντάζεσθε τὴν ἔκπληξιν καὶ ἀπελπισίαν τοῦ ἀτυχοῦς ἡμῶν προπάτορος ὅταν ἤκουσεν ὅτι ἐνώπιον τοῦ νόμου τῆς ζωῆς πάντα τὰ ζῶα ἦσαν ἴσα, καὶ ὅτι οὗτος ζῶον, ὡς καὶ τὰ λοιπά, ὑπήγετο εἰς τὸ ὅριον τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Τί νὰ πράξῃ; αἱ θεῖαι βουλαὶ καὶ ἀποφάσεις οὐδέποτε αἴρονται, ἀλλ' ἐὰν δὲν μεταβάλλωνται ἀπολύτως, εἰσὶν οὐχ' ἧττον, φαίνεται, ἀρκούντως καὶ αὗται ἐλαστικαὶ διά τινας προνομιούχους, ὡς οἱ ἐπίγειοι νόμοι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἰσχυρούς! Μαθὼν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ὅτι ὁ ὄνος καὶ ὁ πίθηκος παρῃτήθησαν ἕκαστος τῶν εἴκοσιν ἐκ τοῦ βίου των ἐτῶν καὶ θερμῶς μάλιστα παρεκάλεσαν ἵνα γείνῃ ἀποδεκτὴ ἡ παραίτησίς των αὕτη, προσῆλθε τῷ δημιουργῷ καὶ εἰς τὴν φιλεύσπλαγχνον αὐτοῦ ἀγαθότητα μετὰ δακρύων ἀποτεινόμενος, ᾐτήσατο ὡς δῶρον τὰ ἀπορριπτόμενα ὑπὸ τῶν ζώων τούτων ἔτη. Ὁ ἀγαθὸς Ζεὺς ὀλιγώτερον τοῦ Ἰεχωβᾶ σκληροτράχηλος καὶ ἰδιότροπος δὲν ἐβράδυνε νὰ εἰσακούσῃ τῶν δεήσεων τοῦ ἐκλεκτοῦ πλάσματός του, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔζῃ πρῶτον τὰ τριάκοντα ἴδια ἔτη, κατόπιν τὰ εἴκοσι τοῦ ὄνου, ἐργαζόμενος ὡς αὐτὸς καὶ μετ' αὐτὰ τὰ τοῦ πιθήκου, μιμούμενος κωμικῶς ὅ,τι δὲν ἔχει πράγματι, παρῳδῶν ὅ,τι δὲν δύναται νὰ πράξῃ πρεπόντως, στολιζόμενος γελοιωδῶς, μορφάζων ὡς ἐκεῖνος καὶ παίγνιον καθιστάμενος τῶν νέων*. Ἀγνοῶ ἐὰν

* Ἴδ. La fable dans l'âge moderne ἐν τοῖς œuvres complètes de La Fontaine. Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὑπάρχει καὶ τὸ μέρος τοῦ κυνός, τὸ ὁποῖον ὁ Γάλλος μεταφραστὴς παρέλιπεν ὡς ἀνωφελές.

ὁ συγγραφεὺς τοῦ ῥηθέντος μυθιστορήματος, ὅστις ἐσκόπει νὰ διακωμῳδήσῃ τοὺς γέροντας εἶχεν ἢ οὐ ἀπολύτως δίκαιον δεικνύων βίον πιθήκου τὸν πέραν τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους, ἀλλ' οἱ ὑπολαμβάνοντες ὡς ἔτη ὄνου τὰ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας μέχρις αὐτοῦ καὶ ἐργαζόμενοι ἀόκνως κατ' αὐτὰ καὶ ἀποταμιεύοντές τι διὰ τὸ μέλλον, δὲν θὰ εὑρεθῶσι ποτὲ ἀναμφιβόλως εἰς τὴν θέσιν τοῦ μυθολογουμένου τέττιγος κατὰ τὸν χειμῶνα. Οἱ τοιοῦτοι δυσκόλως ἀληθῶς θὰ εὕρισκον καταλληλότερον καὶ συμφερότερον μέρος τοποθετήσεως τοῦ μικροῦ αὐτῶν κατ' ἔτος ἀποταμιεύματος τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς εταιριῶν. Ἐὰν λ. χ. εἰκοσιεξαετὴς νέος ζῶν διὰ τῆς ἐργασίας του δύναται νὰ οἰκονομῇ ἄνευ στερήσεων 500 φρ. κατ' ἔτος καὶ τοποθετῇ ταῦτα ἀσφαλιζόμενος εἰς ἀσφαλιστικήν τινα ἑταιρίαν, εἰς τὸ 50ὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος θὰ ἔχῃ κεφάλαιον 25,055 φρ. ἢ ἰσόβιον πρόσοδον 2010 φρ., ὡς δὲ κατωτέρω θὰ δείξω πολὺ δύσκολον, ἵνα μὴ εἴπω ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ σχηματίσῃ ἄλλως διὰ τῶν οἰκονομιῶν του τὸ ποσὸν τοῦτο.

Ἀλλὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν συμφέρει ἐπίσης εἰς τοὺς γονεῖς τοὺς θέλοντας νὰ σχηματίσωσιν ἢ αὐξήσωσι τὴν προῖκα τῶν θυγατέρων των. Λάβωμεν ὡς παράδειγμα ἄνθρωπον πολὺ ὀλίγον εὐποροῦντα ἢ ἐλάχιστα δυνάμενον νὰ οἰκονομῇ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν τέκνων του. Ἐὰν ὁ τοιοῦτος δίδῃ τῇ ἀσφαλιστικῇ ἑταιρίᾳ 502 φρ. λ. χ. κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς θυγατρός του μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ αὐτῆς ἔτους εἰς τριμηνιαίας, ἑξαμηνιαίας ἢ ἐτησίας δόσεις, δύναται ν' ἀσφαλίσῃ αὐτῇ προῖκα 20,000 φρ. Ἐννοεῖται ὅτι τῆς κόρης ἀποθνησκούσης πρὸ τῆς λήξεως τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους, τὰ καταβληθέντα δὲν ἀναλαμβάνονται, διότι ἄνευ τοῦ ὑποτιθεμένου ἔστω καὶ ἀπιθάνως τούτου κέρδους, ἡ ἑταιρία δὲν θὰ παρεῖχε τοιαῦτα ποτέ, οὐχ' ἧττον ὅμως καὶ ὁ ὅρος οὗτος δύναται νὰ ἐκλίπῃ ἐπὶ μικρᾷ τῶν ἀσφαλίστρων αὐξήσει. Οὕτω ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ παραδείγματος, εἶναι δυνατὴ ἡ ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς κόρης ἐπιστροφὴ τῶν καταβληθέντων χρημάτων, ἐὰν ὁ πατὴρ πληρώνῃ ἀντὶ τῶν 502 φρ., ὡς εἶπον, 652 ἐτησίως. Ἡ καταβολὴ τῶν ἀσφαλίστρων δύναται νὰ γείνῃ ἐπίσης ἐφάπαξ καὶ τότε τὸ καταβαλλόμενον ποσὸν εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ μικρότερον τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐνιαυσίων καταβολῶν, λέγω δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον, διότι μετὰ τὴν πρόσθεσιν εἰς αὐτὸ τῶν τόκων καὶ ἐπιτοκίων ἡ διαφορὰ σχεδὸν ἐκλείπει. Ὁπωσδήποτε αἱ ἐνιαύσιαι καταβολαὶ προτιμῶνται ὑπὸ τῶν περισσοτέρων ὡς εὐκολώτεραι καὶ ἀνεπαίσθητοι.

Ἡ δευτέρα τῶν ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλειῶν διαίρεσις, ἤτοι ἡ τῶν πληρωτέων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀσφαλιζομένου ὀλίγον βεβαίως λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὑπὸ τῶν ὑπὲρ τῶν ἀτομικῶν μόνον ἀπολαύσεων μεριμνώντων καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγενοῦς κατεχομένων ἐγωϊσμοῦ. Διατί νὰ περικόψῃ τις

τὰς ματαίας δαπάνας του ὑπὲρ ἄλλου; διατί νὰ μετριάσῃ τὰς ἐπιθυμίας του χάριν ξένου συμφέροντος; διατί νὰ ἐπιβάλῃ ἑαυτῷ θυσίας ἄνευ ἀτομικοῦ μέλλοντος κέρδους; διατί νὰ προβῇ εἰς οἰκονομίας, ὧν ἄλλοι θὰ δρέψωσι τοὺς καρπούς; Τί ἐνδιαφέρει αὐτῷ ἡ εὐπραγία ἢ δυσπραγία τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, τί σημαίνει ἐὰν ὑπάρξῃ ἢ καταστραφῇ ἡ σφαῖρα, ὅταν οὗτος δὲν θὰ κατέχῃ πλέον θέσιν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς; Οὕτω σκέπτονται οἱ ἐγωϊσταί, ἀλλὰ τὸ ῥητὸν εὐτυχῶς τοῦ Λουδοβίκου XV καὶ τῆς νόθου καὶ ἀκολάστου αὐτοῦ παλλακίδος κομήσσης Du-Barry «μεθ' ἡμᾶς **ἐρρέτω ὁ κόσμος**»* οὔτε κατώρθωσεν, οὐδὲ θὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ καταστῇ σύμβολον τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος μεθ' ὅλας τὰς κατὰ τῆς ἐξαχρειώσεως δῆθεν τῶν νεωτέρων λαῶν Ἱερεμιάδας θεολόγων τε καὶ ἠθικολόγων. Ἀνεξαρτήτως τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, τὰ αἰώνια καὶ ἀναλλοίωτα τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήματα θὰ φλέγωσι πάντοτε τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ ἀντὶ νὰ ἐκπίπτωσιν, ὡς τινες ἰσχυρίζονται, διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, θὰ λεπτύνωνται τοὐναντίον, θὰ ἐνισχύωνται, θὰ καθίστανται εὐγενέστερα, τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ τῆς ὑγιοῦς φιλοσοφίας ἐχόντων ὡς ἀρχὴν καὶ σκοπὸν καὶ σύμβολον τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ ἐγωϊσμοῦ εἰς τὰ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀγαθὰ αἰσθήματα.

Ὁ πατὴρ ὁ μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς μετὰ θάνατον τύχης τῶν τέκνων του, ὁ σύζυγος ὁ αἰσθανόμενος τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ καταλίπῃ τῇ συντρόφῳ τοῦ βίου του μικράν τινα περιουσίαν, ἣν θὰ τῷ ἦτο ἀδύνατον νὰ σχηματίσῃ ποτὲ διὰ τῆς ἐργασίας του ἢ ἀκεραίαν τὴν προῖκα αὐτῆς ἀποθνήσκων ἄτεκνος, ὁ φίλος ὁ ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος προσφιλῶν αὐτῷ ὄντων, ὁ εὐεργετηθεὶς καὶ αἰσθανόμενος ἀειφλεγὲς ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ τῆς εὐγνωμοσύνης αἴσθημα, ἐπιθυμῶν δὲ διακαῶς ἵν' ἀποτίσῃ ἔστω καὶ μετὰ θάνατον τὴν εὐεργεσίαν εἰς τὰ τέκνα τοῦ εὐεργέτου του, ὁ φιλάνθρωπος ὁ ἐπιθυμῶν ἐκ τοῦ μικροῦ τῆς ἐργασίας του κέρδους νὰ καταλίπῃ κεφάλαιόν τι εἰς φιλανθρωπικὸν κατάστημα ἢ πρὸς ὁποιονδήποτε ἄλλον ἀγαθὸν σκοπὸν καὶ τόσοι ἄλλοι πνίγουσι τὴν φωνὴν τῶν ἐγωϊστῶν εὑρίσκοντες τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἐν περιπτώσει θανάτου μέσον σπουδαίας ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ὠφελείας πάροχον.

Ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς *ἐν περιπτώσει θανάτου* δύναται νὰ ὑποστῇ πολλοὺς καὶ ποικίλους συνδυασμούς ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρων τοὺς κυριωτέρους, πιστεύω ὅτι θὰ μεταδώσω ὑμῖν τὴν δέουσαν περὶ αὐτῆς ἔννοιαν.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ἀσφάλεια γίνεται ἐφ' ὅλης τῆς διαρκείας τῆς ζωῆς, πολλάκις ὅμως καὶ μέχρις ὡρισμένου τινος χρονικοῦ διαστήματος. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ὁ ἀσφαλισθεὶς ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ τὸ ἐνιαύσιον ἀσφάλιστρον μέχρι τοῦ θανάτου του, ἡ δ' Ἑταιρία νὰ πληρώσῃ τὴν

* Κατ' ἄλλους τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου XV καὶ τῆς κυρίας Pompadour.

ἡμέραν αὐτοῦ τὸ ὁρισθὲν ποσὸν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀσφαλισθέντος ὑποδειχθὲν πρόσωπον, ἐν τῇ δευτέρα ὅμως τὸ ἀσφαλισθὲν κεφάλαιον πληρώνεται μόνον, ἐὰν ὁ θάνατος ἐπῆλθεν ἐντὸς τοῦ ὁρισθέντος χρονικοῦ διαστήματος, ἄλλως ἀπόλλυνται τὰ καταβληθέντα καὶ ἡ Ἑταιρία εἰς οὐδὲν ὑποχρεοῦται. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, ὡς πᾶς τις εὐκόλως ἐννοεῖ, ἡ Ἑταιρία ἔχει πλειοτέραν πιθανότητα κέρδους, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἀσφάλιστρα εἰσὶ μικρότερα τῶν κατὰ τὴν πρώτην περίστασιν διδομένων, κατὰ τοσοῦτον δ' ἀκόμη μικρότερα, καθ' ὅσον μικροτέρα εἶναι ἡ ἡλικία τοῦ ἀσφαλιζομένου καὶ ὁ ὁριζόμενος τῆς ἀσφαλείας χρόνος, διότι ὅσον μεγαλειτέρα ἡ ἡλικία καὶ περισσότερον τὸ τῆς ἀσφαλείας χρονικὸν διάστημα, τόσον πιθανώτερος ὁ ἐντὸς αὐτοῦ θάνατος τοῦ ἀσφαλισθέντος καὶ τόσον πιθανωτέρα ἐπομένως ἡ τῆς Ἑταιρίας ζημία. Τὸ τῆς ἡλικίας ζήτημα λαμβάνεται ἐπίσης σπουδαίως ὑπ' ὄψει καὶ κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, τῆς ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς ἀσφαλείας τουτέστι, διότι ὅσον μεγαλειτέρας ἡλικίας εἶναι ὁ ἀσφαλιζόμενος, τόσον περισσότερον φυσικῶς ὑποκείμενος εἰς θάνατον θεωρεῖται καὶ τόσον πιθανωτέρα ἡ ζημία τῶν ἀσφαλιστῶν, οἵτινες ζητοῦσι τότε δικαίως ἐν τῇ ἀναλόγῳ αὐξήσει τῶν ἀσφαλίστρων ὅ,τι δὲν τοῖς ὑπισχνεῖται ὁ χρόνος. Οὕτω εἰκοσαετὲς πρόσωπον θέλον ν' ἀσφαλίσῃ ὑπέρ τινος τὸ ποσὸν 10,000 φράγ. ἐν *περιπτώσει θανάτου* ἀορίστως, ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ 187 φρ. ἐτησίως, εἰκοσιπενταετὲς 213 φρ., τριακονταετὲς 244 φρ., τεσσαρακονταετὲς 325, φρ. πεντηκονταετὲς 453 φρ κτλ. Ἐὰν δύω σύζυγοι, ὧν ὁ ἀνὴρ εἶναι ἡλικίας λ. χ. τριάκοντα ἐτῶν, ἡ δὲ γυνὴ εἴκοσι, θέλωσι ν' ἀσφαλίσωσι 10,000 φρ. εἰς τὸν ἐπιζήσοντα ἐξ αὐτῶν ἀδιακρίτως, θὰ καταβάλλωσιν ἐτησίως 431 φρ. ἤτοι τὸ ἄθροισμα τῶν κατ' ἔτος ἀσφαλίστρων ἀμφοτέρων ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των. Ἑκάστη ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία τοῦ περὶ οὗ πρόκειται εἴδους ἔχει τοὺς ἀναγκαίους ἰδίους πίνακας, ἐν οἷς φαίνεται ἡ τιμὴ τῆς ἀσφαλείας ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τοῦ ἀσφαλιζομένου καὶ τοῦ χρόνου μέχρι τοῦ ὁποίου ἐπιθυμεῖ ν' ἀσφαλισθῇ οὗτος. Πρὸς τῇ ἡλικία σπουδαίως λαμβάνεται ἐπίσης ὑπ' ὄψει ὑπὸ τῶν Ἑταιριῶν καὶ ἡ ὑγίεια τῶν ἀσφαλιζομένων προσώπων Συνήθως τὸ ὁρισθὲν κεφάλαιον ἢ ἡ ἐτησία πρόσοδος δίδεται ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας μετὰ τὸν θάνατον ἑνὸς μόνου ἀσφαλισθέντος· ἐνίοτε ὅμως προσυμφωνεῖται ὁ ὅρος τοῦ θανάτου πλειοτέρων τοιούτων καὶ ὁρίζεται νὰ καταβληθῇ ἡ ἀσφάλεια τῷ ἐπιζήσοντι ἢ ἑνὶ ἀποκλειστικῶς ἐξ αὐτῶν, ἐὰν ἤθελεν ἐπιζήσει.

Ἴδωμεν νῦν δι' ὀλίγων παραδειγμάτων τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλείας ἐν *περιπτώσει θανάτου*.

Εἴπον πρὸ μικροῦ ὅτι τριακονταετὲς πρόσωπον δύναται ν' ἀσφαλίσῃ ὑπέρ τινος τὸ ποσὸν δεκακισχιλίων φρ. καταβάλλον 244 φρ. ἐτησίως μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο ἐτοποθέ-

τει ἀλλαχοῦ ἐπίσης ἀσφαλῶς καὶ τοσοῦτον συμφερόντως τὰ ἐκ τῶν οἰκονομιῶν του 244 ταῦτα φρ., ὥστε νὰ προστίθενται αὐτοῖς οἵ τε τόκοι καὶ τὰ ἐπιτόκια, ἔπρεπε νὰ ζήσῃ εἴκοσι τοὐλάχιστον ἔτη, ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἀσφαλισθὲν κεφάλαιον, ἐνῷ ἐὰν καὶ μετὰ μίαν μόνον στιγμὴν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἀφ' ἧς ἠσφαλίσθη ἀποθάνῃ, ἡ Ἑταιρία ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλῃ ἀμέσως τῷ ὑποδειχθέντι κληρονόμῳ ὁλόκληρον τὸ τῶν δεκακισχιλίων φρ. ποσόν. Ἀλλ' ἡ τοποθέτησις τοῦ μικροῦ τῶν 244 φρ. ποσοῦ κατ' ἔτος ἀσφαλῶς καὶ συμφερόντως εἶναι ὑπόθεσις καταστρεφομένη ὑπὸ τῆς καθ' ἑκάστην πείρας! Αἱ ἀσφαλιστικαὶ Ἑταιρίαι μεγάλα διαχειριζόμεναι κεφάλαια καὶ ἐπ' αὐτῶν εἰσπράττουσαι τόκους καὶ ἐπιτόκια δύνανται νὰ παρέχωσιν εὐκόλως τὸ ἀναλογοῦν ἐκ τούτων τοῖς μικροῖς τῶν ἰδιωτῶν ποσοῖς, ἀλλ' ὁ ἰδιώτης οὔτε ἀξιόχρεα οὔτε πρόθυμα εὑρίσκει πάντοτε πρόσωπα, ἵνα κατ' ἔτος ἐπωφελῶς τοποθετῇ τὰς μικρὰς ἢ ἐλαχίστας αὐτοῦ οἰκονομίας.

Λάβωμεν ἕτερον παράδειγμα: Ὑποθέσατε νεκρὸν ἀξιωματικόν, ὄντα τὸ μόνον στήριγμα τοῦ γήρατος πατρὸς ἢ χήρας μητρός, ἐστερημένον πάσης περιουσίας, βλέποντα δ' ὡς ἐκ τοῦ σταδίου του ἔστω καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ εἰς τὸ μέλλον ἐννοεῖται, τὸν ἴδιον θάνατον πιθανώτερον ἴσως τοῦ θανάτου ἐκείνου ἢ ἐκείνης. Δι' ἀνεπαισθήτων σχεδὸν μικρῶν οἰκονομιῶν καταβαλλομένων κατὰ τριμηνίαν εἰς ἀσφαλιστικήν τινα Ἑταιρίαν, δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὴν παρήγορον βεβαιότητα ὅτι ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν συμβῇ, τὸ προσφιλές του ὂν δὲν θ' ἀποθάνῃ ἐκ τῆς πείνης! Διὰ τίνος ἄλλου μέσου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ τοιαύτης ἐνθαρρυντικῆς καὶ γλυκείας βεβαιότητος;

Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἀσφαλιζόμενον ἄτομον ἀτομικῶς καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ πρὸ τοῦ θανάτου του δύναται ν' ἀποβῇ λυσιτελεστάτη ἡ ἐν *περιπτώσει θανάτου* ἀσφάλεια. Ὑποθέσατε ἔντιμον, φιλόπονον, ἀλλὰ πτωχὸν βιομήχανον χρήζοντα ἀπαραιτήτως κεφαλαίου τινος χρημάτων πρὸς κάλυψιν τῶν πρώτων καὶ ἀναγκαίων τῆς ἐπιχειρήσεώς του δαπανῶν. Δάνειον 20,000 λ. χ. φρ. εἰς ἄνθρωπον πάσης στερούμενον κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, πάσης φερεγγύου ὑπογραφῆς, δάνειον μὴ ὑποκρύπτον τὴν ἐπάρατον λερναίαν τῆς τοκογλυφίας Ὕδραν, δάνειον τοιοῦτον εἰς τοιοῦτον ἄνθρωπον, λέγω, εἶναι ἀδύνατον. Ὁ ζῆλος του, ἡ τιμιότης του, ἡ φιλοπονία του, ἡ πεποίθησις εἰς τὴν ἐπιδεξίαν καὶ ἐπιτυχῆ τῶν ἐργασιῶν του διεύθυνσιν δὲν ἀρκοῦσι δυστυχῶς ἵνα κάμψωσιν οὐδένα δανειστήν, σκεπτόμενον ὅτι ὁ θάνατος δύναται νὰ διακόψῃ εἰς πᾶσαν στιγμὴν τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους. Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὁ φιλόπονος, ὁ τίμιος, ὁ νουνεχής, ὁ ἱκανός, ὁ ἀρχηγὸς ὁλοκλήρου οἰκογενείας εἰς αὐτὸν μόνον προσβλεπούσης καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν ἐπιούσιον ἀναμενούσης ἄρτον καταδικάζεται ἕνεκα ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων μέσων εἰς

εργίαν, εἰς πενίαν, εἰς δυστυχίαν, ἴσως εἰς ἔγκλημα, ἴσως εἰς μαρασμόν, ἴσως εἰς αὐτοχειρίαν. Τὸν ἄνθρωπον τοῦτον δύναται νὰ σώσῃ ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς! Τί φοβοῦνται οἱ δυστροποῦντες δανεισταί; τὸν θάνατον τοῦ τιμίου βιομηχάνου καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου ἀπώλειαν τοῦ δανεισθέντος ποσοῦ. Ἀρκεῖ λοιπὸν ἡ διὰ τὸ ποσὸν τῶν 20,000 φρ. ἀσφάλεια καὶ ἡ μεταβίβασις αὐτοῦ ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ ἀσφαλισθέντος εἰς τὸν δανειστήν, ἵνα ἐκλίπῃ ὁ ἐκ τοῦ θανάτου τούτου γεννώμενος κίνδυνος καὶ δοθῇ μὲ τελείαν οὕτω ἐγγύησιν τὸ αἰτούμενον χρῆμα.

Ὑπολείπεταί μοι νῦν νὰ εἴπω ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αἱ ἀσφαλιστικαὶ Ἑταιρίαι ὁρίζουσι τὰ πληρωτέα ἀσφάλιστρα κατὰ τὰς διαφόρους μορφὰς καὶ τοὺς ποικίλους συνδυασμοὺς τῆς ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀσφαλείας, περὶ τῆς μεθόδου δι' ἧς προϋπολογίζονται, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰ κέρδη καὶ τὰ βάρη αὐτῶν.

Ὡς κυρία βάσις τῶν τοιούτων ὑπολογισμῶν καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις ταύτας λαμβάνεται ἡ πιθανότης τῆς διαρκείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀναλόγως τῶν διαφόρων ἡλικιῶν, ἐξαγομένη ἐκ τῶν *πινάκων τῆς θνητότητος*, οἵτινες ἐγένοντο ἐννοεῖται κατόπιν μακροχρονίων παρατηρήσεων. Ἐπὶ τῆς πιθανότητος ταύτης ἐντεῦθεν καὶ ἐπὶ μετρίου τόκου ἑτέρωθεν βασιζόμεναι αἱ Ἑταιρίαι ὑπολογίζουσι τὸ ἀσφάλιστρον, ὅπερ φρονοῦσιν ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις δύναται νὰ τὰς ἱκανοποιήσῃ διὰ πᾶσαν ἀπώλειαν. Γινώσκων πόσον ὀλίγην συμπάθειαν αἰσθάνονται οἱ πολλοὶ πρὸς τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην, δὲν σκοπεύω νὰ ἐξαντλήσω τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν διὰ τῆς ὀλίγον ἄλλως τε ἀναγκαίας ἀναπτύξεως τῶν μαθηματικῶν ἀρχῶν καὶ πράξεων, δι' ὧν τελεῖται ὁ ἐν λόγῳ ὑπολογισμός,[1] λέγω μόνον ὅτι τὰ ἐκ τῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν ἀντλούμενα στοιχεῖα τούτου δὲν ἄγουσιν ἔτι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Auguste Chevalier, εἰς θεωρίαν ἀκριβῆ καὶ ἀλάνθαστον. «Ἀπολύτως ἀναγκαῖον εἶναι, προσθέτει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ἵνα αἱ ἀσφαλιστικαὶ Ἑταιρίαι ἔχωσι γνῶσιν ἀκριβῆ τῆς πιθανότητος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν ταῖς διαφόροις τοῦ κόσμου χώραις, ἀφοῦ ἀσφαλίζουσιν αὗται ἐν περιπτώσει θανάτου τοὺς ἀποδημοῦντας καὶ ναυτιλλομένους, οἵτινες διατρέχουσι τὰ διάφορα κλίματα, ἐν οἷς διαφέρει κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ ἧττον ἡ θνητότης[2]».

1 Ἴδ. Un million de faits, arithmétique sociale p. Leon Lalanne.

2 Ἴδ. Dictionnaire de la conversation t. I. καὶ dictionnaire universel p. P. Larousse. Ἐν Γαλλίᾳ ὁσάκις αἱ ἀσφαλιστικαὶ Ἑταιρίαι πρόκειται ν' ἀσφαλίσωσί τινα ἐν περιπτώσει θανάτου μεταχειρίζονται τὸν πίνακα τοῦ Duvillard, ὅστις δείκνυσι, λέγει ὁ Lalanne, θνητότητα λίαν ταχεῖαν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀσφαλειῶν ἐν περιπτώσει ὑπερβιώσεως συμβουλεύονται τοὐναντίον τὸν πίνακα τοῦ Déparcieux ὅστις εἶχε ὑπ' ὄψει τὴν θνητότητα τῆς καλῆς τάξεως καὶ δείκνυσιν ἑπομένως ταύτην βραδυτέραν πολὺ τοῦ τοῦ Duvillard. Αἱ ἀγγλικαὶ Ἑταιρίαι ἐν ταῖς αὐταῖς περιστάσεσι μεταχειρίζονται τοὺς πίνακας τοὺς παριστῶντας τὴν θνητότητα

Τὴν μεγάλην εἰς τὰς ἀσφαλιστικὰς Ἑταιρίας πίστιν τοῦ κοινοῦ, ἐπεχείρησάν τινες νὰ κλονίσωσιν ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἐν περιπτώσει φυσικῆς τινος καταστροφῆς πόλεώς τινος ἢ ἐν περιπτώσει χολέρας, λοιμοῦ ἢ ἄλλης βροτολοιγοῦ νόσου θὰ ἠδυνάτουν αὗται νὰ ἐκπληρώσωσι τὰς ὑποχρεώσεις των πρὸ τῆς συναθροίσεως τοσούτων ταὐτοχρόνων ἀπαιτήσεων. Ἡ παρατήρησις αὕτη θὰ ἦτο ὄντως ἀξία λόγου ἐάν, ὡς ὀρθῶς παρετήρησαν πολλοί, αἱ ἀσφαλιστικαὶ Ἑταιρίαι ἠσφάλιζον μόνον ἐν *περιπτώσει θανάτου*, ἀλλ' ὅπως ἀσφαλίζουσι νῦν, ἀπόλλυσιν ἅπασαν αὐτῆς τὴν δύναμιν, διότι ὁ ἐκ χολέρας καθ' ὑπόθεσιν θάνατος τῶν ἀσφαλισθέντων ἐν *περιπτώσει θανάτου* εἶναι τόσον πιθανὸς ὅσον καὶ ὁ τῶν ἀσφαλισθέντων *ἐν περιπτώσει ὑπερβιώσεως* καὶ αἱ ζημίαι ἑπομένως τῶν Ἑταιριῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς καταβολῆς τοσούτων ὁμοῦ κεφαλαίων εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν πρώτων, ἔσονται ἀνάλογοι τῶν ὠφελειῶν, ὡς ἐκ τοῦ ὁριστικοῦ κέρδους τῶν ὑπὸ τῶν δευτέρων καταβληθέντων ἀσφαλίστρων.

Καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ἐγένοντο ἀπόπειραί τινες εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς. Τὸ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης ταμιευτήριον καὶ τὸ τῶν ἀπόρων παίδων τοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, καίτοι εἰς ἕτερον ἀναγόμενα κλάδον, δύνανται οὐχ' ἧττον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸν αὐτὸν ὑπό τινα φάσιν ἐπιδιώκοντα μετὰ τῶν ἑταιριῶν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς κοινωφελῆ σκοπόν, ἤτοι τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν μετ' αὐξήσεως ἀπόδοσιν αὐτοῦ. Εἰδικώτερον βεβαίως εἰς τὸ περὶ οὗ πρόκειται σύστημα ἀπέβλεψεν ἡ ναυτικὴ τράπεζα «Ἀρχάγγελος», ἥτις καὶ ἴδιον ὥρισεν ἐπὶ τούτῳ τμῆμα. Ἀλλ', ὡς γνωστόν, μεθ' ὅλην τὴν προστασίαν τοῦ ὁμωνύμου αὐτῇ ἀρχηγοῦ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἡ τράπεζα αὕτη ἐναυάγησε πρὸ μικροῦ καὶ ἐν τῷ γενικῷ αὐτῆς ναυαγίῳ ἀπώλετο καὶ ἡ ἐν λόγῳ ἰδιαιτέρα ἐπιχείρησις. Τέλος ὅμως εὐτυχῶς, γνωστοτάτη ἀσφαλιστικὴ ἑταιρία, ἡ τῆς Τεργέστης Αὐτοκρατορικὴ Βασιλικὴ προνομιοῦχος Riunione Adriatica di Sicurt ἀνήγγειλεν ὅτι μεταξὺ τῶν λοιπῶν αὐτῆς ἐνταῦθα ἐργασιῶν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς. Τῆς ἑταιρίας ταύτης ἱδρυθείσης τῷ 1838, κεκτημένης κεφάλαιον μετοχικὸν 52 ἑκατομ. φρ. καὶ ἀπολαυούσης μεγάλης ὑπολήψεως καὶ πίστεως ἐν Εὐρώπῃ, ἀντιπρόσωπος ἐνταῦθα ἐγένετο ὁ φίλος καὶ πᾶσιν ὑμῖν γνωστὸς κ. Μιχαὴλ Π. Λάμπρος, ᾧ ἐκφράζω δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μου ἐπὶ τῇ εὐγενεῖ προθυμίᾳ, δι' ἧς μοὶ παρέσχε τοὺς πίνακας, ἐξ ὧν ἐξήγαγον τὰ δι' ἀριθμῶν ἐκεῖνα παραδείγματα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαφορὰν τῶν ἀσφαλίστρων ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀσφαλείας. Εἰς τὴν ἑταιρίαν ταύτην, ἥτις ἀνεγνωρίσθη ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ ἀπὸ 27

ἐν ταῖς πόλεσι τοῦ Northampton καὶ Carlisle, ὧν ὁ μὲν ἐμφαίνει αὐτὴν ταχυτέραν τῆς τοῦ Duvillard, ὁ δὲ βραδυτέραν τῆς τοῦ Déparcieux. Ἴδ. Lalanne ἔνθ. ἀνωτ.

Ἰουνίου 1839 Βασιλ. διατάγματος τοῦ μακαρίτου Ὄθωνος, δύνανται ν' ἀποτανθῶσι πάντες οἱ νοοῦντες τὸ ἐκ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς συμφέρον πλὴν ἴσως μόνου τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς καθόσον ἀφορᾷ τοὐλάχιστον τὴν ἐν *περιπτώσει θανάτου* ἀσφάλειαν, διότι τοσαύτην οὗτος ἐκδηλοῖ δύναμιν ζωῆς, ὥστε θὰ ἐζημιοῦτο φανερῶς καὶ σπουδαίως καταβάλλων ἐφ' ὁλόκληρον ἔτι αἰῶνα ἀσφάλιστρα.

Τοιοῦτον τὸ σύστημα τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς, οὗτινος τὴν ἀνάπτυξιν ἀνέλαβον εἰς τὴν μεγάλην πρακτικὴν αὐτοῦ σημασίαν καὶ εἰς τὴν παντελῆ σχεδὸν ἐν Ἑλλάδι ἄγνοιαν τῶν κοινωφελῶν αὐτοῦ καρπῶν ἀποβλέπων. Ἀγνοῶ ἐὰν διὰ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης κατώρθωσα νὰ ὑπερνικήσω τὴν φαινομένην τοῦ θέματός μου ξηρότητα καὶ νὰ ἀποκαλύψω ἅπαν τὸ ἐνυπάρχον ἐν αὐτῷ ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἐὰν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ μου, ἐὰν δὲν ἠδυνήθην νὰ καταστήσω αὐτὸ ἄξιον τῆς συντόνου ὑμῶν προσοχῆς, μελέτης καὶ ἐκτιμήσεως, ἡ ἀποτυχία δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐμῶν δυνάμεων, εἰς τὴν μετριωτάτην ἱκανότητα τοῦ ἀναπτύξαντος καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πτωχείαν τοῦ ἀναπτυχθέντος πράγματος. Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, τὴν κοινωφελῆ αὐτοῦ σημασίαν ὑπό τε τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν ἔποψιν αἰσθάνομαι πολὺ ἀνωτέραν, πολὺ σπουδαιοτέραν, πολὺ ἀξιολογωτέραν ἐν ὅλῃ τῇ μικρᾷ αὐτῆς ἀξιώσει ἐκείνης, ἣν διασαλπίζουσι διάφορα ἄλλα συστήματα τὴν γενικὴν δῆθεν τῆς κοινωνίας ἀναμόρφωσιν καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς καθολικῆς εὐδαιμονίας ἐπιδιώκοντα. Ποῖον τὸ ἐκ τῶν ματαίων τούτων ἐπαγγελιῶν πρακτικὸν μέχρι τοῦδε ἀποτέλεσμα; ποῖον τὸ ἐκ τῶν κατὰ τῆς κοινωνίας διαμαρτυρήσεων, ὕβρεων ἢ καὶ διαβολῶν πολλῶν πυρεσσουσῶν κεφαλῶν κοινὸν ὄφελος; Τίνα μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης εἰς τὰς κοινωνικὰς πληγὰς θεραπείαν καὶ ποίαν τῆς τύχης τῶν πασχόντων βελτίωσιν ἤνεγκον οἱ πλούσιοι εἰς λόγους μόνον, εἰς θεωρίας, εἰς σχέδια, εἰς συστήματα μωρὰ καὶ ἀπραγματοποίητα γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι κοινωνικοὶ Προκροῦσται; Ἡ πρὸς τὸ πλουτεῖν μανία, λέγουσιν, εἶναι ἡ κυρία τῶν κοινωνικῶν δεινῶν αἰτία καὶ ὁ πλοῦτος ὁ μόνος παντὸς ἱεροῦ καὶ ὁσίου καταστροφεύς! Πατάξωμεν αὐτὸν καὶ θὰ ἀνατείλῃ ἀμέσως ὁ ἥλιος τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς τῶν λαῶν εὐδαιμονίας! Πόσας τῷ ὄντι ἀληθείας δὲν περιέχει ὁ ὡραῖος ἐκεῖνος πρὸς τὸν χρυσὸν ὕμνος τοῦ Τυρολοῦ Frank!

De tous les fils secrets qui font mouvoir la vie,
O toi, le plus subtil et le plus merveilleux!
Or! principe de tout, larme au soleil ravie!
Seul dieu toujours vivant, parmi tant de faux dieux,
Méduse, dont l'aspect change le cœur en pierre,
Et fait tomber en poudre aux pieds de la rosière
La robe d'innocence et de virginité!

Sublime corrupteur ! Clef de la volonté !
Laisse-moi t'admirer ! — parle-moi, — viens me dire
Que l'honneur n'est qu'un mot, que la vertu n'est rien,
Que, dès qu'on te possède, on est homme de bien ;
Que rien n'est vrai que toi ! — Qu'un esprit en délire
Ne saurait inventer de rêves si hardis,
Si monstrueusement en dehors du possible,
Que tu ne puisse encore sur ton levier terrible
Soulever l'univers, pour qu'ils soient accomplis !

. . . .
. . . .

Χρυσάρι ! δάκρυ λαμπερὸ κλεμμένο ἀπὸ τὸν ἥλιο *
Μόνε θεὲ παντοτεινὲ 'ς τοὺς ψεύτικους τοὺς τόσους,
Μέδουσα ! ποῦ ἡ ὄψις σου κάθε καρδιὰ πετρώνει,
Ποῦ κι ἀπ' τὴν κόρη τὴν σεμνὴ σκορπᾷς καὶ κάνεις σκόνι
Τῆς παρθενιᾶς τὸ φόρεμα !... Ξελογιαστὴ τοῦ κόσμου !
Νὰ σὲ θαυμάσω ἄφησε καὶ τέτοια γνώμη δός μου,
Πῶς ἡ τιμὴ εἶναι τίποτε κι' ἡ ἀρετὴ χαμένη
Πῶς ὅποιος σ' ἔχει, ἄνθρωπος καλὸς 'μπορεῖ νὰ γένῃ,
Πῶς μόνον σ' εἶσαι ἀληθινό ! πῶς νοῦς ποῦ τ' ἄχει χάσει
Δὲν θἀμποροῦσ' ὀνείρατα παράξενα νὰ πλάσῃ
'Ονείρατα παράτολμα, αὐθάδη, παραμύθια
Ποῦ γιὰ νἄβγοῦν ἀλήθεια
'Μπορεῖς νὰ κατορθώσῃς
Στὸ φοβερό σου τὸ μοχλὸ τὸν κόσμο νὰ σηκώσῃς.

'Αλλὰ τὸν ὕμνον τοῦτον ἔθηκεν ὁ Musset εἰς τὸ στόμα τοῦ ὀκνηροῦ Frank, τοῦ φονέως, τοῦ τυχοδιώκτου, τοῦ ἐμπρηστοῦ τῆς πατρικῆς καλύβης, ὅστις οὕτω μόνον ἐνόει τότε τὴν τοῦ χρήματος χρῆσιν. Καὶ ὅμως ἵνα ἐπιτευχθῶσι τὰ πλεῖστα τῶν ὑμνουμένων τούτων δυνατῶν κατορθωμάτων τοῦ χρυσοῦ, θὰ ἦτο ἀναγκαία προσέτι ἡ εὕρεσις θυμάτων αἰσθανομένων μέχρι τῆς καρδίας τοὺς ὄνυχας τῆς πενίας, τοῦ φοβεροῦ τούτου θηρίου, τοῦ μεγάλου σκοπέλου καθ' οὗ συντρίβεται σχεδὸν πάντοτε τὸ σκάφος πάσης ἀρετῆς, τῆς πενίας, ἧς τὸ ἀποτρόπαιον καὶ μαῦρον φάσμα καθίστησι λαμπροτέρας τὰς ἀκτῖνας τοῦ χρυσοῦ καὶ αἱ φοβεραὶ ἀπειλαὶ ἑλκτικωτέραν τοῦ ᾄσματος τῶν ἀρχαίων Σειρήνων τὴν γοητευτικὴν τοῦ

* Τὴν παράφρασιν ταύτην τῶν στίχων τοῦ Alfred de Musset ὀφείλω εἰς τὴν χαρίεσσαν Μοῦσαν τοῦ εὐφυοῦς καὶ συμπαθοῦς νεαροῦ ποιητοῦ κ. Γεωργίου Δροσίνη, ᾧ ἐκφράζω καὶ πάλιν ἐνταῦθα τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου.

πειρασμοῦ φωνήν. Ἡ πενία λοιπὸν καὶ οὐχὶ ὁ πλοῦτος, ἡ πενία πρὸ πάντων μεγάλη αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν κοινωνικὴ πληγὴ γεννᾷ τὰ πλεῖστα κοινωνικὰ ἕλκη, ἀλλ' ἡ πενία πρέπει νὰ πολεμῆται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ξένου χρήματος ἢ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας; — Πᾶσα ἐπίνοια, πᾶν μέσον, πᾶν σύστημα συντελοῦν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, ἀλλὰ συντελοῦν πράγματι εἰς τὴν διὰ τῆς νομίμου ταύτης ὁδοῦ ἐλάττωσιν τῆς πενίας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς πηγαζόντων κακῶν μοὶ φαίνεται πλείονος ἀξίας καὶ περισσοτέρας προσοχῆς ἄξιον πολλῶν πομπωδῶν καὶ μεγάλων ἀλλ' ἀγόνων θεωριῶν καὶ σχεδίων περὶ τῆς καθολικῆς καὶ ἀμέσου δῆθεν εὐδαιμονίας τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο τοσοῦτον θερμῶς, ἂν οὐχὶ ἐπιτυχῶς καὶ μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως προέβην εἰς τὴν ἀνάπτυξιν συστήματος, ὅπερ ἀσφαλίζει τῷ φιλέργῳ καὶ οἰκονόμῳ ἀνθρώπῳ γῆρας ἄνετον καὶ ἐλεύθερον στερήσεων, τῇ πτωχῇ κόρῃ ἔντιμον καὶ εὐτυχῆ ἀποκατάστασιν, τῷ τιμίῳ βιομηχάνῳ τὰ μέσα τῆς ἐργασίας του καὶ τῆς δι' αὐτῆς συντηρήσεως αὐτοῦ τε καὶ τῶν τέκνων του, συστήματος, τὸ ὁποῖον παρέχει τὸν ἐπιούσιον ἄρτον εἰς ὁλόκληρον διὰ τοῦ αἰφνιδίου τοῦ πατρὸς θανάτου ἀπορφανισθεῖσαν οἰκογένειαν, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὸ θάῤῥος εἰς τὸν ἀπογοητευόμενον πρὸ τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ μέλλοντος καὶ ὑπὸ μυρίων καταλαμβανόμενον πολλάκις πειρασμῶν ἐν τῷ ἔργῳ του ἢ τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντός του, τὴν ἄφατον παρηγορίαν εἰς τὸν πατέρα ὅτι δὲν θ' ἀποθάνωσιν ἐκ πείνης τὰ τέκνα του, ὅτι δὲν θὰ πωλήσῃ μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ἀντὶ ἑνὸς τεμαχίου ἄρτου τὴν τιμήν της ἡ θυγάτηρ του.

Αἵ, πάντα ταῦτα εἰσὶν ἰσχυροί, νομίζω, κοινωφελείας τίτλοι, πάντα ταῦτα ἀρκοῦσιν ἵνα πείσωσιν ὅτι ἡ σύστασις τῶν ἀσφαλειῶν τῆς ζωῆς, καὶ ὑπισχνεῖται καὶ παρέχει πολλῶν δεινῶν τὴν θεραπείαν. Ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον καὶ νῦν ἐπαναλαμβάνω, πανάκεια δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ, ὡς δὲν ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ. Εὐτυχὴς ὁ δυνάμενος νὰ συντελέσῃ κάπως εἰς τὴν ἐφικτὴν τῶν κοινωνικῶν ἐλλείψεων ἐλάττωσιν!

'Ανδρέας Α. Παπαδιαμαντόπουλος.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ἐνῷ ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ἐβάδιζε πρὸς τὸν Αἷμον, ἡ δ' Ἑλλὰς ἐφλέγετο ὑπὸ τοῦ πατριωτικοῦ πόθου νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν πάλην, ἐνῷ ἡ νεολαία παρεσκευάζετο πρὸς πόλεμον, αἱ δ' Ἑλληνίδες κατεσκεύαζον μοτόν, ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία πυρέσσουσα ἐν τῇ προσδοκίᾳ σπουδαίων περιπετειῶν ἀφ' ὧν ἐξήρτητο τὸ μέλλον τῆς πατρίδος, ἀνεκουφίζετο παρακολουθοῦσα τὰς φάσεις φιλολογικοῦ ἀγῶνος, οὗτινος οἵ τε ἀγωνισταὶ καὶ οἱ κριταὶ συνωθοῦντο ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου «ὁ Παρνασσός».

Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ συλλόγου τούτου ἐγένετο δραματικὸς διαγωνισμός. Οἱ διαγωνισθέντες ἦσαν πολλοί·—περὶ τοὺς δώδεκα.—Ἐν τούτοις οὐδὲν ἐκ τῶν ὑποβληθέντων εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἔργων ἐκρίθη ἄξιον τοῦ ποιητικοῦ ἄθλου.

Ὁ εἰσηγητὴς κ. Ροΐδης, συγγραφεὺς εὐφυέστατος, κριτικὸς ὀξύνους καὶ πεπαιδευμένος, συνεπέραινε μᾶλλον ἐσπευσμένως, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως δεδομένων, ὅτι «ἡ παροῦσα ἐποχὴ εἶναι ποιητικῶς στεῖρα». Κατὰ τὸν κ. Ροΐδην, «οὐδεὶς ποιητὴς δύναται νὰ γεννηθῇ ἐκτὸς ποιᾶς τινος ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας», ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ἰσχυρίζετο ὅτι τοιαύτη ἀτμοσφαῖρα δὲν ὑπάρχει σήμερον ἐν Ἑλλάδι·—ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀποκτήσαντες ἅπαξ τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἠσχολήθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν καρποφόρον, ὅτι αἱ ὑλικαὶ φροντίδες παρεμποδίζουσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδανικοῦ.

Ἐὰν τὸ διάγραμμα τοῦ βιβλίου ἡμῶν τὸ ἐπέτρεπεν, ἐνδιαφέρουσα ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀνέλιξις τοῦ θέματος τοῦ εἰσηγητοῦ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς φάσεις· ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ἀκροθιγῶς πως νὰ διαλάβωμεν περὶ αὐτοῦ, ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἐὰν πράγματι ἡ Ἑλλὰς διέρχηται περίοδον μὴ ποιητικήν, οὐχ ἧττον, τὸ πνεῦμα τῆς σατύρας ἐκ τούτου δὲν ἐξέκλινε· ἀπόδειξις αὐτὴ ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Ροΐδου.

Ὁ κ. Ἄγγελος Βλάχος, εἷς τῶν γονιμωτέρων συγγραφέων τῶν Ἀθηνῶν, πεζογράφος ἅμα καὶ ποιητής, ἀνταπαντῶν εἰς τὸν κ. Ροΐδην δι' ἰδίας μελέτης ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ Ζαλακώστα, ἀπέδειξε δι' ἑνὸς παραδείγματος ὅτι ἡ πηγὴ τῆς ποιήσεως δὲν ἐστείρευσε παντάπασιν ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ κ. Ροΐδης τὸν ἀντέκρουσε ἐν δυσὶ διαλέξεσι· ἐν τῇ μὲν ἐπανέλαβε τὸ θέμα αὐτοῦ καὶ ὑπεστήριξεν ἐκ νέου ὅτι αἱ σημεριναὶ περιστάσεις

* Ἰδ. σελ. 60.

δὲν εἶναι εὐνοϊκαὶ πρὸς τὴν ποίησιν, ἐπικαλούμενος πρὸς τοῦτο διὰ σειρᾶς μαρτυριῶν τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Ἔγελ, τὸν Σέλιγγ καὶ τὸν Κάρολον Λεβέκ· ἐν τῇ ἑτέρᾳ διαλέξει ἐξήτασεν, ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ, τὰ ποιητικὰ ἔργα τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος.

Αἱ διαλέξεις αὗται ἐξήγειραν καταιγίδα ποιητικῶν διαμαρτυρήσεων. Ὁ κ. Βλάχος ὑπερησπίσθη καὶ πάλιν τὸ θέμα αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ κ. Ροΐδης ἐμμένων ἐν τῇ πάλῃ κατίσχυσε τῶν ἀντιπάλων του καθὸ λαλήσας τελευταῖος.

Ἡ κριτικὴ εἶναι πάντοτε ὠφέλιμος,ἀκόμη καὶ ὅτε ἐξάπτεται καθ'ὅσον παρέχει ἀφορμὴν πρὸς ἐμβριθεῖς συζητήσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον παρασταθῆ εἰς παρομοίαν σύγκρουσιν ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ ἢ κατὰ φιλολογικῆς τινος γνώμης, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ γέρων Ἀσώπιος ἀντεπεξήρχετο κατὰ τοῦ Παναγιώτου Σούτσου, καταπολεμῶν τό τε σύστημα καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἡ καταδίκη τῆς σημερινῆς ποιήσεως ἦτο ἄρα δικαία ἵνα ᾖ ὁριστική; Ὁ κ. Βλάχος καλῶς ἐμπνευσθείς,ὅτε ἐπεκαλεῖτο ὡς παράδειγμα τῆς ποιητικῆς ἐν Ἑλλάδι ζωτικότητος τὸν Ζαλακώσταν, ἐπανέφερεν εἰς νέαν συζήτησιν τὸ θέμα.

Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ διαφιλονεικήσωμεν τὴν γνώμην τοῦ Ἀσωπίου, καὶ μετ' αὐτὴν τὴν τοῦ κ. Ροΐδου, ὅτι ἐπὶ ἓν τέταρτον τοῦ αἰῶνος, ἡ ποίησις διῆλθε κρίσιμον περίοδον ἐν Ἀθήναις· ὅτι ὑποταχθεῖσα εἰς αὐστηρὰν κηδεμονίαν,ἐδέησε νὰ παλαίσῃ ὅπως χειραφετουμένη ἐπανεύρῃ τὴν ὁδόν της. Νομίζομεν ὅτι τοῦτο γίνεται σήμερον.

Ἡ Ἑλλὰς βαδίζουσα πρὸς τὴν ἀναγέννησίν της διῆλθε διὰ δοκιμασιῶν μεταβατικῆς περιόδου. Ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ προέβαινεν ἐξ ἀνάγκης ἀμφιταλαντευομένη καθ' ὅλα καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ποίησιν. Ἀλλὰ τοσαύτας ἐνίκησε δυσχερείας, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλῃ τις περὶ τῆς τελείας ἀπελευθερώσεώς της. Ὡς πρὸς τὰ γράμματα τοὐλάχιστον τὰ σημεῖα εἶναι καταφανῆ, καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς ποιήσεως ἤρξατο ἤδη ἐν Ἀθήναις. Θραύουσα τὰ δεσμὰ δι' ὧν ἤθελον ἀνεπιστρεπτεὶ νὰ δεσμεύσωσιν αὐτήν, ἀναλαμβάνει τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς πτῆσιν.

Ἄλλως δέ, αὐτὸς ὁ κ. Ροΐδης φαίνεται ψέγων τὴν σχολὴν μόνην τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἐξαίρων τὴν ἀξίαν τῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐδόξασαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀναγνωρίζει ἐκθύμως τὴν ποιητικὴν δεινότητα τοῦ Βαλαωρίτου, ὅστις ἀνήκει εἰς ἑτέραν σχολήν, καθὼς καὶ τὰ προσόντα τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, ὅστις, καθ' ἡμᾶς, ἐκπροσωπεῖ τὴν ποιητικὴν χειραφέτησιν,περὶ ἧς ἐγένετο ἤδη λόγος.

Διατί νὰ μὴ τὸ ὁμολογήσωμεν; Ἀρχόμεθα τῆς περιόδου ταύτης τῶν μελετῶν ἡμῶν,οὐχὶ ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ. Ἔφθασεν ἡ στιγμὴ ὅπως ἐξ-

ερχόμενοι τῆς ἱστορίας εἰσδύσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ παρόντος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ πάντων φωτίζει τὸν ἀναλαμβάνοντα τὸ τοιοῦτον τοῦ κριτικοῦ ἔργον εἶναι ἡ πληθὺς τῆς ἐνώπιόν του συσσωρευμένης ὕλης. Ἐὰν ἐμφορῆται ὡς ἡμεῖς τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ν' ἀποδώσῃ εἰς πάντας δικαιοσύνην, στενοχωρεῖται προβλέπων ὅτι ἐξ ἀνάγκης θὰ περιορίσῃ τὴν ἐκλογήν του, ὅτι κινδυνεύει σπεύδων νὰ παραγνωρίσῃ ἔργον ὑπέρτερον ἴσως ἄλλου ἢ ν' ἀποσιωπήσῃ ἕτερον ἄξιον ἐπαίνου.

Ὅπως παράσχωμεν ἰδέαν τῆς πληθύος τῆς πρὸς μελέτην ὕλης, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς ἀνθολογίαν δημοσιευθεῖσαν πρό τινος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ κ. Ματαράγκα, ποιητοῦ καὶ αὐτοῦ, ὁ πίναξ τῶν ζώντων ποιητῶν περιλαμβάνει τεσσαράκοντα ὀκτὼ ὀνόματα, ὁ δ' ἐκδότης ὑπόσχεται καὶ δεύτερον τεῦχος περιλαμβάνον ἀποσπάσματα ποιήσεων, τῶν ὁποίων οἱ συγγραφεῖς δὲν περιελήφθησαν ἐν τῷ πρώτῳ. Καὶ ὅμως πόσοι ἐκ τῶν μὴ περιληφθέντων ἐν τῇ ἀνθολογίᾳ ταύτῃ θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ἀδικηθέντας! Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἐκ τῶν μὴ παραλειπομένων πολλοὶ ἀντιπροσωπεύουσιν ἄλλας σχολάς, οἱ πλεῖστοι ὅμως ἀνήκουσιν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, τουτέστιν εἰς τὴν τῶν γραφόντων τὴν καθαρεύουσαν.

Δὲν εἶναι δὲ μόνον ἡ ποσότης τῶν ποιητῶν ἐκπληκτική, ἀλλὰ καὶ ἡ γονιμότης τινῶν ἐξ αὐτῶν. Ὡς ἐν παραδείγματι ἀναφέρομεν, ὅτι ὁ κ. Σοφοκλῆς Καρύδης ἐδημοσίευσε διαφόρους συλλογὰς λυρικῶν ποιήσεων, κωμῳδιῶν κ.τ.λ., καὶ ὅτι εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν τόμων τούτων τῶν *διαδεχομένων ἀλλήλους ἄνευ διακοπῆς*, ἐπιπροσθέτει καὶ τὰς πολυαρίθμους σατύρας τὰς περιλαμβανομένας εἰς τὰς σατυρικὰς ἐφημερίδας, ὧν ὑπῆρξε συντάκτης. Ἄλλος ποιητής, ὁ κ. Συνοδινός, ἐξέδωκεν, (ἐὰν δὲν ὑστεροῦμεν ἤδη), τὸν ἑνδέκατον τόμον τῶν λυρικῶν αὐτοῦ ποιήσεων. Τρίτος, ὁ γυμνασιάρχης κ. Ἀντωνιάδης, δημοσιεύει μεθ' ὑπερφυοῦς εὐχερείας ποιήματα, ὁτὲ μὲν δραματικά, ὁτὲ δ' ἐποποιΐας, ἐν οἷς οἱ στίχοι ῥέουσι κατὰ χιλιάδας, καὶ ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἔχουσι τὴν τύχην νὰ βραβεύωνται ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ κ. Βλάχος τέλος, οὗτινος ἤδη ἐμνήσθημεν, ἀναγγέλλει ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου ἑνὸς ἐκ τῶν νεωτάτων βιβλίων αὐτοῦ, τριάκοντα δύο τόμους, ὧν τὸ ἥμισυ ἔργα ποιητικά, ἐν οἷς ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν ἀξιόλογον μετάφρασιν τῶν *Ποιητικῶν Μελετῶν* τοῦ Λαμαρτίνου. Τὸ τριακοστὸν τοῦτο τρίτον βιβλίον τοῦ κ. Βλάχου εἶναι ἡ μετάφρασις Νάθαν τοῦ σοφοῦ τοῦ Λέσιγκ, ἥτις ἐβραβεύθη ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἂν τινες τῶν ποιητῶν παρέχωσι τοσαύτην δαψίλειαν ποιήσεων, ὑπάρχουσιν ἄλλοι τῶν ὁποίων τὸ ἔργον περιορίζεται εἰς φυλλάδια. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο διὰ τὸν κριτικὸν ἐὰν οἱ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ πλειότεροι. Ὁ χρόνος θὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον του. Ἐκ τῆς πληθύος τῶν στίχων τούτων θὰ ἐξαφανίσῃ πᾶν τὸ μὴ βιώσιμον. Ἀπὸ τοῦδε τὸ κοινόν,

τοῦ ὁποίου ἡ καλαισθησία ὁσημέραι ἀναπτύσσεται, λησμονεῖ πᾶν τὸ ἄξιον λήθης. Προσθετέον εἰς ταῦτα καὶ τὴν ἐπιρροὴν ἀμερολήπτου καὶ αὐστηρᾶς κριτικῆς, οἵαν ὁ κ. Ροΐδης ἐνεκαίνισεν ἐκ νέου, καὶ ἥτις φωτίζουσα τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τῶν ποιητῶν, φωτίζει καὶ τοὺς ποιητὰς περὶ ἑαυτῶν.

Ἐὰν ἡ κριτικὴ συνήθως εἶναι εὐκολωτέρα τῆς τέχνης, εἶναι ὅμως ἐνίοτε καὶ ἐπίσης δύσκολος. Οἱ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν θὰ μάθωσιν (ὅπερ εὐχόμεθα) νὰ παράγωσιν ὀλιγώτερα, νὰ μὴ δημοσιεύωσι πᾶν ὅ,τι παράγουσι, καὶ νὰ προτιμῶσι μοῦσαν στεῖραν, παρὰ τὴν παράτολμον μοῦσαν τῆς μετριότητος. Μόνον εἰς ἕνα Ἀλφρέδον Μυσσὲ ἐπιτρέπεται ὅταν γράφῃ περὶ τέκνου μονοφθάλμου καὶ ὕβου νὰ λέγῃ:

C'est déjà bien joli quand on en a fait un.

Δίκαιον εἶναι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ εὐθύνη τῆς ἐν Ἀθήναις ποιητικῆς δαψιλείας, δὲν ἐπιβαρύνει μόνους τοὺς ποιητάς. τὸ στιχουργεῖν εἶναι σχεδὸν ἔμφυτον τοῖς Ἕλλησι. Γνωστὰ εἶναι τὰ *μοιρολόγια*, ἅτινα αἱ γυναῖκες αὐτοσχεδιάζουσι θρηνοῦσαι τοὺς νεκρούς. Οὕτως αἱ νεάνιδες, ἐν πολλαῖς νήσοις, παίζουσαι ἀνταλλάσσουσιν αὐτοσχεδίους στίχους. Ἀλλαχοῦ δὲ συναντώμενοι ἐκτοξεύουσι κατ' ἀλλήλων ἐμμέτρους ἀστεϊσμούς. Τὸ τοιοῦτον εἶναι ἔμφυτον εἰς τὴν φυλὴν ταύτην· ἔγκειται εἰς τὰς ἕξεις αὐτῆς· ἡ δ' ἑλληνικὴ ἀτμοσφαῖρα διατελεῖ ἀείποτε ποιητικὴ καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐκθέσεις, τὰς διαλέξεις καὶ τὰς ἰδέας τοῦ κ. Ροΐδου.

Οὕτως ἐμορφώθη ἡ ὡραία δημώδης ποίησις, ἥτις ἐδοξάσθη, πέπρωται δὲ καὶ αὖθις νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἀληθῶς ἐθνικὴν ποίησιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τοῦτο ἔδει νὰ δοθῇ μόνον καλὴ διεύθυνσις εἰς τὴν ἐθνικὴν ἰδιοφυΐαν, χαλιναγωγουμένης αὐτῆς, ἀλλὰ συνέβη τὸ ἐναντίον. Βιάζοντες τὴν παραγωγήν, δὲν ἐρριψοκινδύνευσαν ἆρά γε νὰ ἐξαντλήσωσι τὸν χυμόν;

Πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν, χάρις εἰς τὴν γενναίαν συνδρομὴν πλουσίων Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐγκατεστημένων, τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον ἔθηκε ποιητικὸν διαγωνισμόν. Ἀντί, ὡς ὤφειλε νὰ ὑποβάλῃ τοὺς διαγωνιζομένους εἰς ὡρισμένον ἀριθμὸν στίχων καὶ εἰς θέματα ἐκλεγόμενα ἐκ τῶν προτέρων, τοὐναντίον, θέλον νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτούς, τοῖς ἀφῆκε πλήρη ἐλευθερίαν ὡς πρὸς τὸ πραγματευθησόμενον θέμα, προσδιώρισε δὲ ὡς ἐλάχιστον ὅρον τὸν ἀριθμὸν πεντακοσίων στίχων, ἀριθμὸν ὅστις καὶ πάλιν δύναται νὰ φανῇ ὑπερβολικός. Ἀφῆκε δὲ τὸ στάδιον ἐλεύθερον ὡς πρὸς τὸν ἀνώτατον ὅρον. Ὁ μόνος ἐπιβληθεὶς περιορισμὸς ἀναμιμνήσκει τὴν ἀποκλειστικότητα τῶν Γάλλων κλασικῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πρὸς τοὺς ρωμαντικοὺς πάλης αὐτῶν· ἀπέβλεπε τὴν γλῶσσαν. Τὰ ὑποβληθησόμενα εἰς τὸν διαγωνισμὸν ποιήματα ἔδει νὰ ὦσι γεγραμμένα εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν, πάντα δὲ τὰ εἰς τὴν δημώδη γεγραμμένα ἀπερρίπτοντο.

Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος ἀπεφασίσθη μετὰ τὸν τρίτον ἢ τέταρτον διαγωνισμόν, ὅτε ἀπεδείχθη ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἀποσταλέντων ποιημάτων ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν χυδαίαν ἐκείνην γλῶσσαν, ἣν αἱ μοῦσαι ἀπέρριπτον ὡς ἀναξίαν ἑαυτῶν. Ἐχρειάσθησαν εἴκοσιν ἔτη πείρας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπως παραιτηθῇ τῆς προκαταλήψεως ταύτης. Ὅτε τῷ 1872 ἐτελοῦντο τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ ὑποστάντος μαρτυρικὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1821, τὸ Πανεπιστημιον θέλον νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἑορτὴν δι' ἑνὸς ὕμνου, ἀπετάθη εἰς τὸν Βαλαωρίτην, ὅστις ἔγραφεν εἰς δημώδη γλῶσσαν καὶ δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν σχολὴν ἣν τὸ Πανεπιστήμιον μετὰ τοσούτων μόχθων ἠγωνίζετο νὰ μορφώσῃ.

Ὁπωσδήποτε ἅμα συστηθέντος διαγωνισμοῦ, ἡ νεολαία τῶν σχολείων καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἀποδεχθῇ τὴν πρόσκλησιν. Καὶ καθηγηταὶ ἀκόμη τοῦ Πανεπιστημίου δὲν ἐθεώρησαν ἀνάξιον ἑαυτῶν νὰ διαγωνισθῶσι πρὸς τοὺς μαθητάς των. Τινὲς ἐστιχούργησαν κατὰ τὸ προταχθὲν ὑπόδειγμα, καὶ ἤραντο τὸ ἆθλον.

Ἄλλως τε τὸ ἆθλον ἦτο ἐπίζηλον. Στέφανος δάφνης ἀπενέμετο δημοσίᾳ εἰς τὸν νικητήν, ἐνώπιον ἐκλεκτῆς ὁμηγύρεως, ἥτις δὲν ἦτο παντάπασι φειδωλὴ εἰς τὰς ἀνευφημίας της, ἡ δὲ τιμητικὴ αὕτη ἀμοιβὴ συνωδεύετο ὑφ' ἑτέρας, χρησιμωτέρας ἴσως ἐνίοτε, ἤτοι ὑπὸ χιλίων δραχμῶν. Ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ ποιηταὶ εἰ καὶ ὑποτίθενται ὅτι ζῶσιν εἰς τὰ νέφη, οὐδὲν ἧττον εἶναι καὶ αὐτοὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ βίου.

Ὄντως ἄξιοι οἴκτου καὶ συμπαθείας ἦσαν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπιτροπὴν καθηγηταί, οἵτινες ἔκρινον τὰ προβαλλόμενα ποιήματα καὶ ἀπένεμον τὰ βραβεῖα. Ἡ ἀνάγνωσις τοσούτων χειρογράφων, ἡ ἀνάλυσις αὐτῶν, ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἡμαρτημένων, ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀξίας καὶ ἡ σύνταξις τῶν ἐκθέσεων, αἵτινες ἀνεγινώσκοντο δημοσίᾳ, ταῦτα πάντα ἦσαν ἔργον ὀχληρὸν καὶ ἀφοῦ ἀκόμη ἐλήφθη φροντὶς ὅπως ἀμείβωνται οἱ τοιοῦτοι κόποι. Ἀλλ' ἡ κυριωτέρα δοκιμασία προήρχετο ἐκ τῶν ἀντεγκλήσεων τῶν ἀπορριπτομένων ποιητῶν, αἵτινες σπανίως ἦσαν δίκαιαι, σπανιώτερον δὲ πρὸ πάντων, μεμετρημέναι. Ἡ ἐξιστόρησις ἁπάσης τῆς ἐπιθετικῆς φιλολογίας, ἣν ἐγέννησαν αἱ τοιαῦται ἔριδες, ἤθελεν εἶσθαι ἔργον διασκεδαστικὸν ἅμα καὶ διδακτικόν. Τὸ τοιοῦτον θὰ παρεῖχεν ἓν ἔτι κεφάλαιον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἰσαὰκ Δισραέλη, τὸ ἐπιγραφόμενον *φιλολογικαὶ ἁβρότητες* (**Aménités littéraires**).

Τὸ Πανεπιστήμιον ἄρα, ὡς προερρέθη, ἐξεβίασε τὴν παραγωγὴν στίχων ἐν Ἑλλάδι ἄνευ τοῦ ἐπιζητουμένου ἀποτελέσματος, τοῦ νὰ καταστήσῃ δηλονότι τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων ὄργανον τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως. Ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν προέκυψεν ἐκ τῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπό-

λεως. Οἱ ἄμεσοι διδάσκαλοι αὐτῆς ὑπῆρξαν οἱ Σοῦτσοι καὶ ὁ κ. Ραγκαβῆς· ἀλλὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἐμπνεόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν, προέβη ἔτι περαιτέρω. Προσεπάθησε διὰ τῶν διαγωγισμῶν αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ εὐνοούμενον σύστημα καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν καθομιλουμένην εἰς τοὺς γραμματικοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. Ἡ σχολὴ ἄρα τῶν Ἀθηνῶν ἐμορφώθη ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου. Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ παράσχωμεν ἰδέαν τινὰ τῶν τάσεων καὶ τῆς ἀξίας αὐτῆς, ἀναλύοντες τὰ ποιήματα τῶν καλλιτέρων αὐτῆς ποιητῶν.

Β'.

Ὁ πρῶτος λαβὼν τὸ βραβεῖον εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς ἦτο ὁ Γεώργιος Ζαλακώστας. Οἱ εἰσηγηταὶ ἀναγνωρίσαντες δημοσίᾳ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, ἐνεκαινίασαν ἐπ' ἀγαθοῖς οἰωνοῖς τὰ νέα ταῦτα Παναθήναια.

Ὁ Ζαλακώστας δὲν ἦτο τότε νέος, ὡς λέγει ὁ ἴδιος εἰς τοὺς στίχους τοῦ βραβευθέντος ποιήματος αὐτοῦ, τοῦ ἐπιγραφομένου «Μισολόγγιον.»

Εἰς ἄμουσον ἀείποτε διάγων ἀσχολίαν,
Τοῦ βίου καίτοι διαβὰς τὴν μέσην ἡλικίαν,
　　Ἀγωνιστὴς προβάλλω.
Ἀκμάζων ἔτι τὴν ψυχήν, μεγάλην ἱστορίαν
　　Ἐπιχειρῶ νὰ ψάλω.
Θεὰ σεπτὴ τὸ κάλυμμα τοῦ παρελθόντος αἴρει,
　　Κ' ἐξ οὐρανοῦ πυρίνη
　　Τὴν δεξιάν μοι τείνει,
Καὶ φέρομαι πρὸς τ' ἄδενδρα τοῦ Κερασόβου μέρη.

Ὁ ἀφελὴς οὗτος καὶ εὐκρινὴς τρόπος τοῦ ἀμέσως εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ θέμα, ἰδιάζει τῷ Ζαλακώστᾳ. Βαίνει κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν σκοπόν, λέγων τί ᾐσθάνθη καὶ οὐδὲν πλέον. Πρὸ πάντων δὲ ὅταν ὑμνῇ τὰς ἀνδραγαθίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, βλέπει τις ὅτι στρατιώτης ὁμιλεῖ καὶ εἶναι πράγματι στρατιώτης. Γεννηθεὶς τῷ 1805 ἐν Ἠπείρῳ, ἦτο δέκα ἓξ ἐτῶν ὅτε ἐξ Ἰταλίας ἔνθα ἐσπούδαζεν, ἔσπευσε μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του, ὅπως λάβῃ τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ Μισολόγγιον, ὅπερ βραδύτερον ἔμελλε νὰ ἐξυμνήσῃ. Ἴσως, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Βλάχος, αὐτὸς ἑαυτὸν εἰκονίζει ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ περιγράφων τὸν ἀνδρεῖον Δῆμον.

Βαστάζει τ' ὅπλον τὸ μακρὸν ἡ ἀνδρική του πλάτη.
Ἰδέτε! καίτοι κεκμηκώς, τὰ στέρνα του προτάττει
Καὶ βαίνει μ' ὕφος γαῦρον.
Ἐξ εὐωνύμων κρέμαται δασύμαλλος φλοκάτη
Βαμμένη μ' αἷμα μαῦρον·
Σκεπάζει μακροθύσανος τὴν κεφαλήν του πῖλος,
Ἐξ οὗ κυμαινομένη
Ἡ κόμη καταβαίνει·
Τοξεύει πῦρ τὸ βλέμμα του, πικρογελᾷ τὸ χεῖλος.
Φορεῖ πιστόλας ἀργυρᾶς καὶ μὲ καμπύλον στόμα
Μακρὰν ρομφαίαν. Βλέπετε τὸ ὑψηλόν του σῶμα,
Τὰς κνήμας τὰς ἐντόνους;
Μικρὸς τὸ ξίφος ἔζωσε, δὲν ἔκλεισε, ἀκόμα
Τοὺς εἴκοσί του χρόνους,
Κ' ἐν τούτοις, ὡς εἰς πόλεμον γηράσας, διαβαίνει,
Ψυχῆς ἐμφαίνων σθένος,
Ὁπλίτης γυμνασμένος.
Πατρὶς τοιούτου μαχητοῦ ζυγὸν δὲν ὑπομένει.

Ἰδοὺ πραγματικῶς τὸ ἀληθινὸν *παλληκάρι*.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, ὁ Ζαλακώστας ἔμεινεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἔζησε καὶ ἐτελεύτησε φέρων τὴν στολὴν τοῦ ἀξιωματικοῦ. Ἀλλ' ὑπὸ τὸν στρατιώτην ὑπῆρχεν ὁ ποιητής. Ἀνακαλῶν τὰς ἀναμνήσεις αὐτοῦ ὕμνησεν εἰς στίχους ἀρρενωποὺς διάφορα ἐπεισόδια τοῦ πολέμου, ὃν συνεμερίσθη, καὶ τῶν μαχῶν ἐν αἷς ἠγωνίσατο.

Ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματός του **Τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς**, ἐν ᾧ ἐδοξάσθη ὁ περικλεὴς ἀρχηγὸς Ὀδυσσεὺς τῷ 1821:

Α'.

Ἀπὸ κρότων ὀργάνων βοΐζει
Τῆς Γραβιᾶς τὸ βουνὸν ἀντικρύ.
Λάμπουν ὅπλα χρυσᾶ, καὶ λερὴ
Φουστανέλλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ Χάνι χορὸς καταβαίνει
Ἀπ' ὁδὸν ἑλικώδη, λοξήν,
Καὶ φλογέρα μὲ ἦχον ὀξὺν
Χοροῦ ᾆσμα σημαίνει.

Ὀδυσσεὺς ὁ ταχύπους ἡγεῖται
Τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ,
Καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ
Πρὸς τὸ χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τὸν χορὸν διαλύει,
Κλεῖ τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ·
Ἡ πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,
Στρατιῶται ἀνδρεῖοι.

Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφθάνει
Στρατιὰ μυριάνδρων ἐχθρῶν,
Εἶναι στάδιον δόξης λαμπρὸν
Τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.

Εἰς τὸ μέγα στενὸν θὰ 'ξυπνήσουν
Οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροί,
Καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ
Τουρκομάχοι θὰ σείσουν.

Κ' ἡ σκιὰ τοῦ Διάκου παρέκει
Τοῦ εἰς σοῦβλαν ψηθέντος σκληράν,
Μὲ μεγάλην θ' ἀκούσῃ χαρὰν
Νὰ βροντᾷ τὸ τουφέκι.

'Εκεῖ κάτω κυττάξετε· φθάνει
'Ο πομπώδης στρατὸς τῶν ἐχθρῶν·
'Ιδοὺ στάδιον δόξης λαμπρὸν
Τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.

Στρέφουν ὅλοι καὶ βλέπουν. Διέβη
Τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθύς,
Καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθύς,
Καὶ ὁ τόπος σαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι
Καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς,
Καὶ τινάσσουν τὴν χαίτην ταχεῖς
Καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἄλλων ξιφήρης προβαίνει
Εἷς δερβίσης τὸν ἵππον κεντῶν.
'Ο υἱὸς τοῦ 'Ανδρίτσου αὐτὸν
'Ερωτᾷ ποῦ πηγαίνει.

'Αποκρίνετ' ἐκεῖνος: Νὰ σφάξω
Ὅπου 'βρῶ τοῦ προφήτου ἐχθρούς,
Καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκρούς.
Τὸ ἀλλὰχ νὰ ἀνακράξω.

'Αλλ' ἐδῶ, ὦ υἱὲ τοῦ προφήτου,
Μιναρὲν δὲν θὰ 'βρῇς ὑψηλόν,
'Αλλὰ μόνον τουφέκι καλόν,
Καὶ ἰδοὺ ἡ φωνή του.

Καὶ ἡνίας καὶ σπάθην ἀφίνει
'Ο δερβίσης τὰ πτέρνα πληγείς,
Καὶ μὲ κρότον πεσὼν κατὰ γῆς,
Ρεῖθρον αἵματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ἱδρὼς περιβρέχει
Τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὐθύς,
Καὶ ὁ ἵππος αὐτοῦ πτοηθεὶς
Κοῦφος κ' εὔκαιρος τρέχει.

'Η λύρα τοῦ Ζαλακώστα δὲν ἦτο μονόχορδος· πολλάκις εἰσήγαγε τὸν ἔρωτα εἰς τὰς ποιήσεις αὐτοῦ, ὡς π. χ. εἰς τὸ δεύτερον στεφθὲν ποίημά του: **'Αρματωλοὶ καὶ Κλέφται**, ὅπερ περιέχει ὡραιότατα ποιητικὰ χωρία.

Τὸ ἀκόλουθον ποίημα περιλαμβάνει ἐν τῇ ἀφελείᾳ του θελκτικώτατον ἐρωτικὸν δρᾶμα.

'Η συνάντησις.

'Απρίλης εἶναι, γύρω μας πετοῦν τὰ χελιδόνια
Καὶ δένδρα, κάμποι καὶ βουνά, ὅλα μοσχοβολᾶνε.
Γλυκὰ λαλοῦν τ' ἀηδόνια
Καὶ ζευγαρόνει ἡ πέρδικα καὶ οἱ κοῦκοι κελαδᾶνε

Ἡ γῆ γελάει καὶ ὁ οὐρανὸς μαργαριτάρια χύνει
Εἰς τὰ τριαντάφυλλά της,
Καὶ κάπου, κάπου φαίνονται καὶ μαραμμένοι κρίνοι.
Ἀγρίμι κἂν τοὺς πάτησε κἂν ἄπονος διαβάτης.

Σὰν κρίνο ποῦ μαράθηκε καὶ γέρνει πρὸς τὸ χῶμα,
Ὦ, κύτταξε ἕνα λείψανο, μιὰ νηὰ καμαρωμένη!
Θαρρεῖς ποῦ κρένει ἀκόμα,
Ἀλλὰ τὰ λόγια δὲν τ' ἀκοῦς· μ' ἀγγέλους συντυχαίνει.

Κοιμᾶται ἡ νηὰ σὰν τὰ νερὰ τῆς λίμνης, ὅποῦ ἀνέμοι
Καὶ ζάλαις δὲν κυλᾶνε,
Καὶ ὅμως στὰ χείλη ἕνα πικρὸ χαμόγελο τῆς τρέμει,
Ὡσὰν νὰ λέῃ «Βαρέθηκα, κόσμε σκληρὲ καὶ πλάνε»

Πόσους ἡ ἀγάπη δύστυχους καὶ νηοὺς καὶ νηὲς θὰ φάῃ!
Δὲν 'μπόρεσε εἰς τὴν ἀπονιὰ τοῦ Νάστου νὰ φτουρίσῃ,
Βαρέθηκε καὶ πάει
Ἐκεῖ ποῦ κάθε πλᾶσμα γῆς ἡ γῆ θὲ νὰ ρουφήσῃ.

Γερόντισσα γονατιστὴ μὲ δάκρυα φλογισμένα
Τὴν πεθαμένη βρέχει.
Μυριολογάει ἡ κακότυχη, πικρά, φαρμακευμένα,
Καὶ κλαίγει καὶ σκοτόνεται. Ἄλλο παιδὶ δὲν ἔχει.

Τὸ σήκωσαν τὸ λείψανο τέσσεροι νηοὶ στὸν ὦμο,
Καὶ ἐκεῖ ποῦ τὸ διαβαίνανε γιομάτο ἀπὸ λουλούδια,
Ἀπάντησαν στὸ δρόμο
Τραγουδιστάδες καὶ βιολιά. Σωπάσαν τὰ τραγούδια!

Μεγάλο θαῦμα ὁ θάνατος μὲ τὴν ζωὴ νὰ σμίγῃ!
Ὁ θάνατος νικάει....
Τὴ διώχνει ἡ λύπη τὴ χαρά, τόσο ἡ χαρὰ εἶναι λίγη.
Γι' αὐτὸ σωπαίνουν τὰ βιολιὰ ὅταν νεκρὸς περνάῃ.

Ὁ Νάστος ποῦχε τἄργανα, τὸ λείψανο γνωρίζει,
Καί, κίτρινος σὰν τὸ κερί, μὲ χέρια σηκωμένα,
«Ξανθή μου! ξεφωνίζει,
Ξανθή μου, ἂν πᾷς στὴν ἐκκλησιά, καρτέρα με κ' ἐμένα.»

Καὶ ρίχνει στὸ ζωνάρι του σὰν ἀστραπὴ τὸ χέρι
Καὶ ἀπάνου τὸ σηκόνει.
Ὅλο εἰς τὰ στήθια ἐχώθηκε τὸ κοφτερὸ μαχαῖρι...
Ἀποθαμένος τὴν νεκρή, ὁ νηὸς τὴν νηὰ ἀνταμόνει.

Παραθέτομεν τὸν ἑξῆς γλυκύθυμον θρῆνον, ἀποπνέοντα βαθυτάτην μελαγχολίαν:

Εἰς τὴν ἀποδημοῦσαν ψυχήν του

Τώρα ποῦ χαμοκέρασα μοσχοβολᾶν στὴ φτέρη,
Ποῦ ἀνοίγει τ' ἄνθη ἡ μυγδαλιά,
Ποῦ κρυφοσμίγουν τὰ πουλιὰ
Καὶ παίζουν τέρι, τέρι.

Τώρα ποῦ ντύθηκεν ἡ γῆ νυφιάτικο στολίδι.—
Ἄχ, ναί! — καὶ ἡ θάλασσα χρυσῆ
Λαμποκοπάει, ποῦ πᾶς ἐσὺ
Στὸ θλιβερὸ ταξεῖδι;

Χῦσε, ψυχή, μιὰ δέησι στοὺς οὐρανοὺς καὶ στάσου,
Καὶ μὴ στὸ μαῦρο χῶμα, μὴ
Ἀφίνῃς τ' ὤμορφο κορμὶ
Καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά σου.

Ψυχή! μὲ ἀφίνεις ἔρημον, ψυχὴ λαχταρισμένη!
Δέτε πῶς κλαίγω, πῶς πονῶ,
Ἀγγέλοι ποῦ στὸν οὐρανὸ
Τὴν πᾶτε δειλιασμένη!

Κρατεῖστε, ἀγγέλοι, τὰ φτερά, καὶ αὐτὴ νὰ σταματήσῃ
Σταὶς ὠμορφιαὶς τῶν λουλουδιῶν,
Καὶ στὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν
Τὰ μάτια νὰ γυρίσῃ.

Ὄχι! παιγνίδια νὰ μὴ ἰδῇ ἐδῶ στὸ κόσμο κάτου,
Μήτε λουλούδια δροσερά!
Ν' ἀκούσῃ μόνον θλιβερὰ
Τραγούδια τοῦ θανάτου.

Ὁ Ζαλακώστας καί τοι γράφων εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῖς χάριν τῶν διαγωνισμῶν γεγραμμένοις, εἰς τὰς λοιπὰς ὅμως αὐτοῦ · ποιήσεις μετεχειρίζετο τὴν δημώδη διάλεκτον. Εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐξέφρασε πρὸ πάντων τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας του· τοῦτο δ' ἔπραξεν οὐχὶ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν εἰς τὴν καθαρεύουσαν γραφόντων ποιητῶν ἐλησμόνησαν τοὺς περιορισμοὺς τῶν γλωσσικῶν θεωριῶν, ὅπως ἐκφράσωσι τὰ ἐνδόμυχα αὐτῶν αἰσθήματα.

Ἐν τῇ δημώδει γλώσσῃ ἐξεδήλωσεν ὁ Ζαλακώστας τὴν πατρικὴν αὐτοῦ λύπην μετὰ περιπαθοῦς συγκινήσεως, ὡς ἐν τῷ προλαβόντι ποιήματι καὶ ἐν τῷ ἑπομένῳ.

Εἰς τὸ φεγγάρι

Χαρὰ τῆς πρώτης μου ζωῆς, φεγγάρι ἀγαπημένο,
Σὺ δὲν πονεῖς, ἐγὼ πονῶ·
Γιατί ψηλὰ στὸν οὐρανὸ
Κρεμιέσαι λυπημένο;

Ἐσὺ ποῦ χρύσονες τὴ γῆ καὶ ἐμάγευες τὸ κῦμα,
Γιατί μοῦ ρίχνεις φῶς πικρό,
Σὰν νὰ φυλᾷς ἕνα νεκρὸ
Ποῦ κοίτεται στὸ μνῆμα!

Φεγγάρι! στὸ βασίλειό σου μὴ κατοικοῦν ἀγγέλοι
Καὶ ὁ ἄγγελός μου κατοικεῖ;
Μὴ φίλημα πικρὸ ἀπὸ 'κεῖ,
Τὴν λάμψι σου μοῦ στέλλει;

Ὤχ, λάβε αὐτὸν τὸν στεναγμὸ καὶ πέ του, δὲν φοβᾶται
Ἄλλην ὁ νοῦς μου συμφορὰ —
Κάθε μου πόθος καὶ χαρὰ
Στὸ χῶμα του κοιμᾶται.

Αὐτά, φεγγάρι, σοῦ ζητῶ καὶ πέτου, ἂν σ' ἐρωτήσῃ
Πότε θὰ παύσουν οἱ καῦμοί;
Ὅταν μία ἀχτίδα σου χλωμὴ
Τὴν πλάκα μου φωτίσῃ.

Ὁ ποιητὴς ἐδοκιμάσθη πικρῶς ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ στοργῇ, ἀπεβίωσε δὲ μὲ καρδίαν συντετριμμένην τῷ 1857. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαμένει ἀγαπητὸν ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ ἀναμφισβήτητος δημοτικότης αὐτοῦ, ηὔξησε προϊόντος τοῦ χρόνου. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὰ μᾶλλον προσφιλῆ εἶναι τὰ γραφέντα εἰς τὴν καθομιλουμένην. Τὰ ἤκουσα ᾀδόμενα ὑπὸ ὡραίας Ἑλληνίδος, κατὰ τὸ ἰσορρύθμως μονότονον καὶ ἁρμονικὸν ἐκεῖνο μέλος, τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὸν φλοῖσβον τῶν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Ἰονίας θραυομένων κυμάτων. Ἰδοὺ ἓν τῶν δημοτικωτέρων ἀσμάτων του:

Τὸ φίλημα

Μιὰ βοσκοποῦλα ἀγάπησα, μιὰ ζηλεμένη κόρη,
Καὶ τὴν ἀγάπησα πολὺ —
Ἤμουν ἀλάλητο πουλί,
Δέκα χρονῶν ἀγόρι. —

Μιὰ 'μέρα ποῦ καθόμασθε στὰ χόρτα τ' ἀνθισμένα,
Μάρω, ἕνα λόγο θὰ σοῦ πῶ,
Μάρω, τῆς εἶπα, σ' ἀγαπῶ,
Τρελλαίνομαι γιὰ σένα.

Ἀπὸ τὴ μέση μὲ ἅρπαξε, μὲ 'φίλησε στὸ στόμα
Καὶ μοῦπε: γιὰ ἀναστεναγμούς,
Γιὰ τῆς ἀγάπης τοὺς καϋμοὺς
Εἶσαι μικρὸς ἀκόμα.

Μεγάλωσα καὶ τὴν ζητῶ . . . ἄλλον ζητᾷ ἡ καρδιά της
Καὶ μὲ ξεχάνει τ' ὀρφανό . . .
Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ λησμονῶ
Ποτὲ τὸ φίλημά της.

Ἐν τῷ ἀκολούθῳ ποιήματι, ὁ ποιητὴς ἀφηγεῖται μετὰ φιλοσοφικῆς ὑπομονῆς συνάντησίν τινα μετὰ ληστῶν:

Τὸ ὡρολόγι μου

Ἡ νύχτα μυρωμένη;
Καὶ ὁ Φίλιππος κ' ἐγὼ
Σὲ ἁμάξι ἤμασθε οἱ δυὼ
Ἐξαπλωμένοι.

Καὶ νὰ καὶ τὸ φεγγάρι
Ἀνέβαινεν ἐκεῖ,
Στὰ δένδρα μεταξύ,
Μὲ τόση χάρι.

'Αραδωτὰ 'περνοῦσαν,
Καὶ ἔλεγα ποῦ θολὰ
Δαιμόνια εἰς τὴν φωτιὰ
Χοροπηδοῦσαν.

—Γλυκειά 'ναι ἡ νύχτα· στάσου
'Ολίγον, ἁμαξᾶ,
Κατέβαινε σιγὰ
Μὲ τἄλογά σου.—

Ἤμουν εἰς πανηγύρι
Χωρὶς νὰ φαντασθῶ
Τί μ' ἔμελλε νὰ ἰδῶ
Εἰς τὸ γεφύρι.

Νὰ κάμω τὸ σταυρό μου
Δὲν 'πρόφθασα, καὶ ἰδοὺ
Ἡ μύτη ἑνὸς σπαθιοῦ
Εἰς τὸν λαιμό μου.

Καὶ ἄλλος ληστὴς παρέκει
Τὸ σκάνδαλο κρατεῖ,
Τὸ στῆθός μου πατεῖ
Μὲ τὸ τουφέκι.

Καλὰ ἦτον ἔμπροσθέ σας
Νὰ μὴ βρεθῶ ποτέ·
Τί θέλετε ἀπ' ἐμέ;
Ὅλα δικά σας.

Τὰ ὅπλα χαμηλόνουν
Οἱ κλέφταις κατὰ γῆς,
Καὶ εἰς τὸ πουγγί μου εὐθὺς
Τὰ χέρια ἁπλόνουν.

Δὲν τὤβρηκαν γεμάτο,
Οὐδὲ πολὺ παχύ·
Ποιητικὸ πουγγί,
Ποῦ ἀνάθεμά το!

Ἄλλους χαϊδεύει ἡ τύχη·
Γιὰ ἐμὲ εἶναι θησαυρὸς
Τοῦ Ντάκη μου ἡ ζωὴ
Καὶ ὀλίγοι στίχοι.

'Αλλ' ἂν δὲν εἶχα λίρες,
Γιὰ ἓν ἄλλο τι πονῶ·
Ρολόγι μου φτωχό,
Τί δρόμο ἐπῆρες;

'Εὰν ὁ Ζαλακώστας εἶχε γράψει τὰ μικρὰ μόνα ταῦτα ποιήματα, θὰ κατετάσσετο εἰς τὸν ὅμιλον τῶν ποιητῶν, οἵτινες ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν δημώδη ἐθνικὴν γλῶσσαν, καὶ περὶ ὧν θὰ διαλάβωμεν βραδύτερον. 'Αλλ' ἕνεκα τῶν μακροτέρων αὐτοῦ ποιημάτων πρέπει νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν ποιητῶν τῆς σχολῆς τῶν 'Αθηνῶν.

Γ'.

Μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ζαλακώστα, ὁ δεινότερος, μεθ' οὗ πολλάκις διηγωνίσατο ὑπὲρ τοῦ ποιητικοῦ ἄθλου, ἦτο ὁ Θεόδωρος 'Ορφανίδης, καθηγητὴς τῆς βοτανικῆς εἰς τὸ ἐν 'Αθήναις Πανεπιστήμιον, ὅστις τρὶς ἤρατο τὸ γέρας ἐν τοῖς διαγωνισμοῖς.

Δύο τῶν βραβευθέντων ποιημάτων αὐτοῦ, ἡ **Χῖος δούλη**, καὶ ὁ **Πύργος τῆς Πέτρας**, ἀμφότερα γραφέντα ἐν ἑξαμέτροις, ὑπόθεσιν

ἔχουσι τὴν ἱστορίαν τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Φράγκων ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν μεσαιῶνα.

Ἐν ἑτέρῳ λυρικοεπικῷ ποιήματι, ὁ **Ἅγιος Μηνᾶς**, ὁ κ. Ὀρφανίδης ἐπραγματεύθη ἐπεισόδιόν τι τῶν σφαγῶν τῆς Χίου κατὰ τὸ 1821. Τὸ ποίημα τοῦτο ὑποβληθὲν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1859, ἀπερρίφθη χάριν ἑτέρου ἔργου λησμονηθέντος ἔκτοτε, ὁ δὲ κ. Ὀρφανίδης ἐξερεθισθείς, ἀντέκρουσε τὴν κατ' αὐτοῦ κρίσιν ἐν σφοδρᾷ καὶ πικρᾷ λογομαχίᾳ, ἥτις προστεθεῖσα ἐν τέλει τοῦ ποιήματος, ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ τοῦ βιβλίου.

Ἡ μοῦσα τοῦ κ. Ὀρφανίδου εἶναι πρὸ πάντων σατυρική. Τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ σταδίου ἤρξατο διὰ σατύρας, ἀκολουθήσας τὰ ἴχνη τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Τὸ τρίτον βραβευθὲν ποίημα αὐτοῦ, τὸ **Τέρε — λέρε**, εἶναι ὡσαύτως σάτυρα εὐφυής, καίτοι ἐκτεθειμένη εἰς τὴν μομφήν, ὅτι εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτενής. Εἰς τὰ σοβαρὰ αὐτοῦ ποιήματα ὑπάρχουσιν ὡραιότατα ποιητικὰ χωρία, μαρτυροῦντα φαντασίαν ζωηρὰν καὶ γόνιμον. Ἀλλὰ μάτην θὰ ἐζήτει τις ἐν αὐτοῖς τὴν ὁρμὴν ἐκείνην τοῦ αἰσθήματος, τὴν ἰσχυρὰν πρωτοτυπίαν τῆς διανοίας, τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, δι' ὧν τὰ ποιητικὰ προϊόντα ἀποκτῶσι διαρκῆ φήμην.

Μεθ' ὅλην τὴν τῶν στίχων καλλονὴν καὶ τὴν τεχνικὴν αὐτῶν σύνθεσιν, τὰ ποιήματα ταῦτα ὄζουσι λύχνου, τοῦθ' ὅπερ ἡ λεπτοφυὴς καλαισθησία τῶν ἀρχαίων ἤλεγχεν ἐνίοτε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρίστους συγγραφεῖς. Προσέτι δὲ καταφανὴς γίνεται ἐν αὐτοῖς ἡ ξενικὴ ἐπίδρασις καὶ ἰδίως ἡ τοῦ Βύρωνος. Τὴν μομφὴν ταύτην ἀσθενῶς μόνον ἀποκρούει ὁ κ. Ὀρφανίδης, ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ὁ **Ἅγιος Μηνᾶς** (σελ. 186), λέγων ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο ἀνήκει «εἰς τὴν βυρώνειον σχολήν.»

Συγκεφαλαιοῦμεν τὴν περὶ τούτου κρίσιν ἡμῶν, παραθέτοντες τὰς ὀλίγας γραμμὰς δι' ὧν ὁ κ. Εὐγένιος Γεμενῆς περαίνει τὴν περὶ τοῦ κ. Ὀρφανίδου μελέτην αὐτοῦ ἐν τῷ συγγράμματί του: «**Ἡ σύγχρονος Ἑλλάς, ἥρωες καὶ ποιηταί**,» (La Grèce moderne, héros et poètes). Ὁ κ. Ὀρφανίδης, λέγει, κατὰ παράδοξον ἀντίθεσιν, καίτοι ἀρχαΐζων τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν ἀπομακρύνεται ὅμως τῶν ἀρχαίων παραδόσεων· προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τροπὴν νεωτερίζουσαν εἰς τὴν ἔμπνευσίν του, εἰσάγει νέα τινὰ πάθη εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν ποιημάτων του. Ὁ Κ. Γεμενῆς ἐπάγει καὶ ταῦτα: «Ἡ τοιαύτη τάσις πρὸς νεωτερισμὸν ἐξασκεῖ ἆρα ἀγαθὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας;»

Τοῦτο δυσκόλως ἠθέλομεν παραδεχθῆ, πιστεύομεν δ' ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων τὸ αὐτὸ φρονοῦσι. Δυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ τάσις αὕτη πρὸς ἀπομίμησιν τῶν τῆς Ἑσπερίας νεωτερισμῶν, — ἥτις, ὡς βραδύτερον θὰ ἴδωμεν, εἶναι τὸ κυρίως χαρακτηρίζον

τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, — δὲν κατώρθωσε νὰ ῥιζοβολήσῃ ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ποίησις πρέπει νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν γνησίαν αὐτῆς πηγήν, ἤτοι «τὴν δημώδη ἔμπνευσιν,» ἥτις διετήρησε τὸν ἀρρενωπὸν καὶ ἀφελῆ τύπον τῆς ἀρχαίας μεγαλοφυΐας. Ἡ δημώδης ποίησις ἐν τῇ φυσικῇ καὶ ἐλευθέρᾳ αὐτῆς ἐξελίξει, καὶ ὑπὸ μορφὴν μὴ ὑπαγομένην εἰς τὰ δεσμὰ τῆς συντάξεως καὶ τοῦ λεξικοῦ, εἶναι ἑλληνικωτέρα τῆς τεχνητῆς καὶ ξενιζούσης ἐκείνης ποιήσεως, εἰς ἣν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δώσωσιν ἀληθῆ ζωήν.

Ὁ Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ Σπυρίδων Βασιλειάδης, ποιηταὶ ἀμφότεροι, ἀπεβίωσαν τριακοντούτιδες μόλις, ὁ μὲν τῷ 1873, ὁ δ' ἕτερος τῷ 1874, πρὶν ἢ δυνηθῶσι νὰναδείξωσιν ὁλόκληρον τὴν ἀξίαν των.

Ἀνήκοντες ἀμφότεροι εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γενεάν, δι' ἣν ἡ μεγάλη τῆς ἐπαναστάσεως ἐποποιΐα εἶναι παράδοσις μόνον, μὴ φορέσαντές ποτε τὴν φουστανέλλαν, ἐβίωσαν καὶ ἐμορφώθησαν ἐντὸς ἀτμοσφαίρας πάντως διαφόρου ἐκείνης ἐν ᾗ ἔζησαν οἱ προγενέστεροι αὐτῶν. Δὲν ἠναγκάσθησαν ὡς ἐκεῖνοι νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν πρὸς ἐκπαίδευσιν. Περατώσαντες τὰς κλασικὰς αὐτῶν σπουδὰς εἰς τὰ γυμνάσια τῆς πατρίδος των, ἐσπούδασαν τὸ δίκαιον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπερ κα τὰς γνώσεις των ἀνέπτυξε, καὶ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ἰδιοφυΐαν διέπλασεν. Εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἄμεσα προϊόντα τοῦ Πανεπιστημίου κα τῆς ποιητικῆς σχολῆς τῆς μορφωθείσης ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ.

Ἡ κρίσις ἡμῶν περὶ τοῦ Παπαρρηγοπούλου καὶ τοῦ Βασιλειάδου δὲν μετέχει ὅλου τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν νέων αὐτῶν ὁμηλίκων, οἵτινες προλαμβάνοντες τὴν κρίσιν τῶν μεταγενεστέρων, ἐπεσώρευσαν δάφνας ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ περιβάλλουσα τὴν μνήμην τῶν δύο ποιητῶν δημοτικότης, πρὸς δὲ καὶ ἡ πραγματικὴ αὐτῶν ἀξία, ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ τοὺς λάβωμεν ὡς τύπους καὶ ὑποδείγματα τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Δ'.

Ὁ Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, υἱὸς τοῦ διασήμου ἱστορικοῦ, ἐνεφανίσθη τετράκις εἰς τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμούς. Τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ ὅτε δὲν ἔτυχον τοῦ βραβείου, διεκρίθησαν ὅμως πάντοτε καὶ ἀνευφημίσθησαν.

Αἱ λυρικαὶ αὐτοῦ καὶ ἐλεγειακαὶ ποιήσεις εἶναι πλήρεις βαθείας μελαγχολίας, εἰς ἣν ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ ποιητοῦ προστίθησιν ἤδη νέον θέλγητρον.

Παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ:

Ὁ ἥλιος ἐκ τῆς θαλάσσης
Ὑγρὸς ἀκόμη ἀνατέλλει
Κ' εἰς τὰς ἀπέναντι ἐκτάσεις
Ὡς ῥόδων φαίνεται νεφέλη...

Φεῦ! πόσας, ἥλιε, καρδίας
Ἀπέλπιδας, ὠχράς, φωτίζεις!
Τί ὠφελεῖ ἀκτὶς εὐδίας
Εἰς τὸ κενόν, εἰς ὃ βαδίζεις;

Τὸ σκότος ἂν πρὸ σοῦ ἐχάθη,
Πλὴν τῆς ψυχῆς τὸ σκότος μένει·
Εἰς τοῦ ὠκεανοῦ τὰ βάθη
Ἡ λάμψις σου δὲν καταβαίνει...

Ναί, ἥλιε, γελᾷς, δὲν κλαίεις·
Εἰς ὄμμα χαῖρον ἢ δακρύον
Ὁμοίαν λάμψιν διαχέεις,
Φωτίζων θάνατον καὶ βίον...

Τί ἡ ἀκτίς σου κατοπτεύει
Εἰς τῶν Θερμοπυλῶν τὸ χῶμα;
Τὸν Λεωνίδαν ἀνιχνεύει;
Ζητεῖ τοὺς μαχητὰς ἀκόμα;

Ἀλλ' ἔκρυψε μετὰ πικρίας
Καὶ τὸ στενὸν ὁ ῥοῦς τῶν χρόνων·
Μὲ τὴν σιγὴν τῆς ἐρημίας
Ἑνοῦται ἡ ἀκτίς σου μόνον·

Καὶ μὲ τὴν μνήμην συναντᾶται,
Ἥτις ἐκείνους ἐξυμνοῦσα,
Μὲ βῆμα ἐλαφρὸν πλανᾶται
Τύμβους καὶ λίθους κατοικοῦσα...

Τὰ πάντα ἔτριψεν ὁ χρόνος,
Αἱ γενεαὶ περῶσι πᾶσαι·
Ἀλλ' ἀναλλοίωτος σὺ μόνος
Ἐπὶ τὴν κόνιν των πλανᾶσαι.

Καὶ ὅμως, ἥλιε, ποῦ τείνει,
Ποῦ ἡ μακρὰ αὕτη πορεία;
Οὐδ' ἴχνος ὄπισθεν ἀφίνει·
Τὸ φῶς διώκει ἡ σκοτία.

Σὲ τέρπει ὁ μακρός σου βίος;
'Απήντησες τὴν εὐτυχίαν,
Διότι βαίνεις αἰωνίως,
Κ' ἡμεῖς ἡμέραν μόνον μίαν;...

Προχώρει τὴν πιστὴν πορείαν·
'Εμπρός, ἡ δύσις σὲ προσμένει.
'Οδὸν βαδίζομεν ὁμοίαν
Δύσις καὶ μνῆμα πέραν χαίνει.

'Αλλὰ δὲν εἶναι αἰωνία,
Δὲν εἶναι θάνατος ἡ δύσις·
Τίς οἶδεν, ἂν ὡς ἡ πρωΐα,
Δὲν θ' ἀνατείλωμεν ἐπίσης.

'Εν τῷ ἑξῆς ποιήματι δὲν ὑποφώσκει οὐδ' ἡ ἐσχάτη ἐκείνη τῆς ἐλπίδος ἀκτίς, ἥτις προαγγέλλει τὴν παρηγορίαν μελλούσης αὐγῆς. Τὸ πᾶν ἐν αὐτῷ εἶναι θλῖψις.

Εἰς παιδίον.

Πόσον ὡραῖον, φίλοι μου, θὰ ἦτο ἂν ὁ βίος
Μετὰ τῆς ἥβης ἔληγεν, ἐνῷ ἁπλοῦται ἔτι
Τοῦ ἔαρος ὁ οὐρανὸς διαφανὴς καὶ λεῖος,
Κ' ἡ πλάνη τὸν μανδύαν της τὸν μέγαν ἐπιθέτει.

Εἶναι ὡραία ἡ 'Εδὲμ πρὶν ἔτι παρεισδύσῃ
'Ο ὄφις τῆς ἐπαύριον τῆς νέας ἡλικίας
Καὶ δηλητήριον πικρὸν τὸν ἄνθρωπον ποτίσῃ·
Ροφᾷ τὴν δρόσον τῆς αὐγῆς τὸ πῦρ τῆς μεσημβρίας.

'Αρκεῖ εἷς φίλος καὶ ἀρκεῖ ἓν βλέμμα ἐρωμένης,
Σιγᾷ τῆς δόξης ἡ φωνή, μὲ τὸ παρὸν κοσμεῖται,
Μετὰ μικρὸν τὴν ἄπειρον σκηνὴν τῆς οἰκουμένης
Μετρεῖ τὸ βλέμμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ πάλιν δὲν ἀρκεῖται

Ναί! τότε ἔπρεπε γλυκὺς ὁ θάνατος εἰσδύων,
Ἐνῷ χυλίεται ὁ νοῦς εἰς ἔκστασιν ἁγίων,
Νὰ σβύσῃ τὸ μειδίαμα συγχρόνως μὲ τὸν βίον,
Νὰ παραδώσῃ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν.

Εἶνε μακρός, πολὺ μακρὸς ὁ βίος, τὴν εὐδίαν
Ἀκολουθοῦσι θύελλαι ζοφώδεις, καταιγίδες,
Καὶ οὔτε κἂν πιστεύομεν πῶς ἔχομεν πρωΐαν
Καθ' ἣν τοσαῦτ' ἐθώπευον τὸν βίον μας ἐλπίδες.

Τί ὠφελεῖ ἂν διαρκῇ τὸ ἔαρ μαραμμένον,
Καὶ ἂν τὸ ᾆσμα ἀντηχῇ μεστὸν μελαγχολίας,
Καὶ ἂν τὸ ῥόδον σώζεται ὠχρὸν καὶ τεθλασμένον
Καὶ ἂν ὁ βίος διαρκῇ χωρὶς τῆς εὐτυχίας;

Ὅλα οἰκτρά· ὁ μαρασμὸς τὸ ἄνθος ἀναμένει,
Καὶ τὴν γαλήνην ἀπειλεῖ μακρὰν ἡ τρικυμία,
Καὶ πρὸς τὸ ἔαρ ὁ χειμὼν ἀκατασχέτως βαίνει,
Πρὸς τὸ παιδίον ἡ ῥυτὶς καὶ ἡ ἀπελπισία.

Πάντα ταῦτα εἶναι πλήρη ποιήσεως, ἀλλὰ φαίνονται ὡσεὶ ἐμπνευσθέντα μᾶλλον ἐν τῷ μέσῳ τῆς πυκνῆς ὁμίχλης τῆς Ἄρκτου, ἢ ὑπὸ τὸν διαυγῆ τῆς Ἑλλάδος ἥλιον. Καὶ ἐν Ἑλλάδι βεβαίως οἱ θνητοὶ ἀποτίουσι τὸν φόρον αὐτῶν εἰς τὴν συμφορὰν καὶ εἰς τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὴν θλῖψιν αὐτῶν ἐκφράζουσι δι' ἀλλοίων φθόγγων, οἵους εὕρομεν ἐν τῷ Σολομῷ, οἵους ἀνευρίσκει τις ἐν τῇ δημώδει ποιήσει. Εἶναι ἄρα Ἕλλην ὁ ποιητής; Δὲν εἶναι μᾶλλον μιμητὴς τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Μυσσέ; Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι ἀξιόλογοι, τινὲς αὐτῶν ὡραιότατοι, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς δὲν ἀντανακλᾶται οὐδ' ἀναγνωρίζεται ἡ Ἑλλάς.

Τὸ αὐτὸ δύναταί τις ἴσως νὰ εἴπῃ καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Χαρακτῆρες*, ἐμμέτρων ἢ πεζῶν διαλόγων του. Οὗτοι ἀναμιμνήσκουσι τὰς σκηνὰς καὶ τὰ δραμάτια (proverbes) τῆς νεωτέρας γαλλικῆς φιλολογίας. Ἀληθὲς μὲν ὅτι τὰ πρόσωπα φέρουσιν ἑλληνικὰ ὀνόματα· ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα φερόμενα ὑπο προσώπων τῆς σήμερον, φαίνονταί πως ἀπηρχαιωμένα.

Οὕτως ὑπάρχουσιν εἷς Χαρικλῆς καὶ εἷς Νέανδρος *ἐν τῷ Γάμῳ ἐξ ἀντιλογίας*, εἷς Πλάτων εἰς *τὰ ἐννέα δέκατα τῶν δυστυχῶν*. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα ταῦτα καί τοι φέροντα ἑλληνικὰ ὀνόματα, οὔτε ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι, οὔτε σύγχρονοι. Ὅτε ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει διαλέγονται γαλ-

λιστί, οὐδὲν ξενικὸν διακρίνομεν εἴτε εἰς τὰς σκέψεις εἴτε εἰς τὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν.

Ἐὰν κρίνωμεν τὸν Παπαρρηγόπουλον μὴ ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, εὑρίσκομεν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ πολλὴν χάριν, πολὺ αἴσθημα, πολλὴν εὐφυΐαν· ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἐπαινοῦμεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐπόψεως τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, τόσῳ ἐπιφυλακτικώτεροι εἴμεθα ἐξετάζοντες αὐτὸν ὡς Ἕλληνα ποιητήν.

Ε'.

Ὁ Βασιλειάδης ὡσαύτως δὲν διέφυγε τὴν ξενικὴν ἐπίδρασιν. Εἶναι ποιητὴς πλήρη ὁρμῆς, ἀλλὰ συχνάκις δεῖται χαλινοῦ. Ὑπὸ τὸν κάλαμον αὐτοῦ αἱ ἰδέαι συνωθοῦνται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἐκπλήσσεταί τις διὰ τὴν σύγχυσιν, ἥτις ἐνίοτε ἀπαντᾶται ἐν αὐταῖς. Παραθέτομεν ὡς ὑπόδειγμα τοῦ λυρικοῦ αὐτοῦ ὕφους τὰς ἐπομένας στροφὰς τοῦ ποιήματός του **Εἰς φίλον.**

Εἶναι τοῦτο δριμεῖα καὶ πικρὰ διαμαρτύρησις κατὰ τῶν σκληρῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου. Γνωστέον ὅτι ὅ τε Βασιλειάδης καὶ Παπαρρηγόπουλος, σπουδάσαντες νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἐπεδόθησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ δικηγορικὸν στάδιον. Ἐπειδὴ δ' αἱ Ἀθῆναι δὲν στεροῦνται δικηγόρων, ὁ συναγωνισμὸς τοῦ ἐπαγγέλματος παρεῖχε, φαίνεται, ἱκανὰς ὥρας σχολῆς εἰς τοὺς δύο Ἕλληνας ποιητάς.

Τῷ φίλῳ Ἰωάννῃ Κ...

Γνωρίζω ποῖος μόλυβδος τὰ στήθη σου βαρύνει
Καὶ ποῖον πῦρ οὐράνιον τεφρόνει τὰς στιγμάς σου
Κ' ἐγνώρισα τοὺς ρεμβασμούς... καὶ ποία ἡ ὀδύνη
Ἂν ἐν ταὐτῷ σὲ εἴπωσιν οἱ φρόνιμοι· Ἐργάσου...

Κ' ἐνῷ πρὸς τὸν αἰγιαλόν, ἐπάνω πέτρας σύννους
Ἢ ἐπὶ λόφου χλοανθοῦς κρατεῖς τὰ βήματά σου
Καὶ βλέπεις πέραν, ἕρμαιοι εἰς λογισμοὺς πυρίνους,
Οἱ ἄλλοι παρερχόμενοι σοὶ λέγουσιν· Ἐργάσου...

Καὶ ἂν ὁ δύων ἥλιος τῆς λύχνης ἡ μαγεία,
Ἢ τ' οὐρανοῦ ἡ ἄβυσσος πλανᾷ τὰ ὄμματά σου
Καὶ αἴρεσαι καὶ σβύνεσαι ἐν γλυκερᾷ μανίᾳ,
Οἱ ἄνθρωποι, ἀφρόντιδες, σοὶ λέγουσιν· Ἐργάσου.

Κ' ἐν ᾧ ἐμπρός σου ἔκτασις διέρχεται—παρθένος,
Καὶ ὡς τρωθεῖσα κόπτεται εὐθὺς ἡ λαλιά σου
Καὶ μένεις χαίνων, ἢ ἔμεινες ἐκεῖ συντετριμμένος,
Οἱ ἄνθρωποι, ἀνάλγητοι, σοὶ λέγουσιν· Ἐργάσου.

Ἐργάσου, ναί. Ὦ φίλε μου, γενοῦ αὐτόχειρ, σβύσου
Καὶ θραῦσον ἀερόπληγα, ἁβροεπῆ κιθάραν
Καὶ φάγε ἐν ἱδρῶτί σου τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς σου!
Τοιαύτην ἔδωκ' ἐφ' ἡμᾶς ὁ πλάστης τὴν κατάραν.

Ἐργάσου, ναί. Κατάστειλον τὰς πτήσεις τοῦ νοός σου,
Μαστίγωσον τὸ στῆθός σου, ἐὰν ἀκόμη πάλλῃ,
Μὴ βλέπῃς τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ, τὴν ἴριδα τῆς δρόσου,
Ἐμπρός, τῆς ὕλης ἡ ζωὴ ἔχει φρικώδη κάλλη...

Ἐργάσου, χαῖνε ἔκθαμβος ἐμπρὸς τῶν ἠλιθίων
Καὶ βλέπε ὅλα κάλλιστα ἀείποτε κ' ἐν πᾶσιν
Ἀλλοίμονον ἂν ἤθελες τὴν κεφαλήν σου σείων
Ἀλλοίμονον ἂν ἤθελες πρὸ τοῦ κακοῦ μορφάσει!

Ἐργάσου. Τὰς θωπείας σου, τοὺς λόγους τῆς ἡμέρας,
Τὴν νύκτα μόνος σιγηλός, ἀγρύπνει διαγράφων,
Ἀγρύπνει, ἄλλος ἄνθρωπος καὶ σκοτεινόν τι τέρας,
Παγίδας μηχανώμενος ἢ ἀνορύσσων τάφον.

Ἐργάσου. Δὸς τὴν χεῖρά σου εἰς βδελυρῶν φιλίαν,
Βυθίσου εἰς ἑταιρισμοὺς καὶ εἰς ληστῶν ἀγέλην,
Ἀπάτα, κλέπτε,—ὅπλα σου αὐτὰ πρὸς ἐργασίαν...
Καὶ μὴ καλεῖσαι ἄνθρωπος καὶ μὴ καλεῖσαι Ἕλλην.

Ἡ *ἐργασία ἡ παροτρύνουσα πρὸς τὴν σπουδὴν* δὲν εἶναι τόσον ἀξία περιφρονήσεως. Ὁ ἐργαζόμενος δύναται νὰ μὴ ὑπερασπίζηται ἀδίκους μόνον ὑποθέσεις, οὐδὲ νὰ ταπεινόνῃ τὸν χαρακτῆρά του διὰ σχέσεων εἰς κέρδος μόνον ἀποβλεπουσῶν. Διὰ τοῦ κόπου τὸν ὁποῖον καταβάλλει τις ὅπως ζήσῃ, κατορθοῖ ἐνίοτε νὰ ἀνυψωθῇ.

Καὶ εἰς τὸν ποιητήν,—καὶ μόνον ποιητὴς ἐὰν εἶναι, πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνηται: Ἐργάσου, ἐργάσου! Εἰς τὰ ὕψη τῆς τέχνης δὲν ἀφικνεῖταί τις ἄνευ ἀγῶνος, ἡ δ' ἐπιστήμη τοῦ γράφειν δὲν ἀποκτᾶται ἀκόπως.

Ὁ Βασιλειάδης, ἐκ φύσεως πεπροικισμένος, ἀποβιώσας νέος ἔτι, δὲν ἐπρόφθασε νὰ γνωρίσῃ τὴν ἡδονὴν τῆς ἐργασίας, ἀπηλλάγη τῆς θλίψεως τοῦ νὰ ἴδῃ τὸν χρόνον φεύγοντα καὶ αἰσθανθῇ ὅτι ὁ βίος βραχύς.

Ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ **ἡ Γαλάτεια,** ὅ,τι πρὸ πάντων μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, ἦν ἡ δύναμις μεθ' ἧς συνεσώρευσε γιγαντιαίως πως πάντα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως, ἁπάσας τὰς ἐμπνεύσεις ἀναμιγνύων τολμηρῶς τοὺς ἀρχαίους μύθους μετὰ τῶν νεωτέρων.

Ἐξεκαθάρισα λοιπὸν τὸ παράδοξον τοῦτο δρᾶμα, ἐπεξειργάσθην τὴν ἔμπνευσιν τοῦ ποιητοῦ, ἐξηυγένισα μετ' αὐτοῦ τὸν δημώδη μῦθον, τὸν τοσοῦτον ἐμπαθῆ καὶ δραματικόν, ἀφήρεσα ἄνευ δισταγμοῦ πᾶν περιττὸν ἢ περιπεπλεγμένον ἐπεισόδιον, καὶ προσεπάθησα νὰ ἐξαγάγω ἐκ τοῦ ἀρχαίου μύθου τὸ ἐν αὐτῷ ἐγκρυπτόμενον ἁπλοῦν καὶ ἰσχυρὸν πάθος.

Ὁ Βασιλειάδης, ὡς καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἐπιρρεάσθησαν ὑπὲρ τὸ δέον ὑπὸ τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ἀλλὰ τίς ὁ λόγος τοῦ ρωμαντισμοῦ ἐν Ἑλλάδι; Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀφίκετο εἰσέτι εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἐνδοιασμοῦ καὶ τῆς ἀπογοητεύσεως εἰς ὃν εἶχε φθάσει ἡ ἐν Ἑσπερίᾳ κοινωνία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γενέσεως τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ὡς δικαίως ἐρρέθη ὑπὸ τοῦ κ. Ροΐδου, ἡ Ἑλλὰς δὲν νοσεῖ τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος· δὲν ἔφθασεν εἰσέτι εἰς τὴν ὥραν τῆς ἀπογοητεύσεως.

Ἡ ἀπαισιοδοξία δὲν εἶναι φυσικὸν προϊὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἐν Ἑλλάδι ὁ βίος εἶναι ἀγαπητὸς αὐτὸς καθ' ἑαυτόν. Ἡ μελαγχολία ἢ ἡ ψυχικὴ ἀποθάρρυνσις, τὰ αἰώνια παράπονα κατὰ τῶν κακουχιῶν καὶ θλίψεων τοῦ βίου, ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὰ πυκνὰ δάση τῆς Ἄρκτου, οὐχὶ ὑπὸ τὴν θαλερὰν ἐλαίαν· εἶναι καρπὸς τῆς γοτθικῆς, οὐχὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· πάντα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ εὕρωσιν ἠχὼ ἐν Ἑλλάδι, μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας ὁμίλων τινῶν, ἢ μᾶλλον ρεμβαστικῶν τινων συνεταιρισμῶν.

Ὑπάρχει δόσις τις νεανικῆς περιφιλαυτίας εἰς τὸ νομίζειν ἑαυτὸν δυστυχέστερον τῶν ἄλλων. Ὁ βίος βεβαίως ὑπόκειται εἰς ἀγῶνας φοβερούς, ἀλλ' ἐὰν ἡ γενναιότης χρησιμεύῃ ὅπως ἀμύνηταί τις κατὰ τῶν τραυμάτων τῆς τύχης, ἡ ἀληθὴς γενναιότης συνίσταται εἰς τὸ νὰ φέρῃ τις αὐτὰ καρτερικῶς, ὅταν ἔλθωσιν. Ἡ κραυγὴ τῆς λύπης θὰ ἐκραγῇ· τοῦτο εἶναι ἀνθρώπινον· ἀλλὰ τὸ αἰώνιον παράπονον τῆς μεμψιμοιρίας κουράζει ἐν τέλει· δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι οἱ ζοφεροὶ διαλογισμοὶ τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας, θὰ διασκορπισθῶσιν εἰς τὴν πρώτην πνοὴν ἐθνικοῦ τινος ἐνθουσιασμοῦ.

Λυπηρὸν νὰ τὸ λέγῃς τις, πλὴν ἀνάγκη νὰ ἐπαναλαμβάνηται ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν ἤδη ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ πνεῦμα, ἐνεφυσήθη ὑπὸ τῆς βεβιασμένης ὠθήσεως τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τοὺς ποιητὰς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δίψα τῶν ἀμοιβῶν καὶ τῶν ἀνευφημιῶν ὤθησε τὴν σύγχρονον ποίησιν ἔξω τῆς φυσικῆς αὐτῆς τροχιᾶς. Τὴν πηγὴν αὐτῆς εἶχε, ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὸν ρυθμόν, τὴν ἀρρενωπὴν ἔμπνευσιν, ἐν τῇ δημώδει ποιήσει. Ἀντὶ δὲ τοῦ νὰ ἐπιρρώσωσι τὴν νέαν ταύτην τῆς Ἑλλάδος ποίησιν διὰ

τῆς μελέτης τῆς ἀρχαιότητος, ἐνεθάρρυναν τὴν ἀπομίμησιν ἀρχαιοτρόπων ἐξωτερικῶν τύπων, καὶ οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν ἢ τὴν παραγωγὴν ἑσιπλάστου φιλολογίας. Ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης τῆς δοκιμασίας φαίνεται προσεγγίζον. Τὰ σημεῖα εἶναι καταφανῆ καὶ ἐλπίζομεν νὰ καταδείξωμεν αὐτὰ πρὶν ἢ περάνωμεν τὸ μέρος τοῦτο τῆς μελέτης ἡμῶν.

Ζ'.

Ἠδυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἔργα καὶ ἄλλων Ἀθηναίων ποιητῶν, καὶ νὰ ἐκλέξωμεν μάλιστα χωρία διακρινόμενα ἐπὶ ποιητικῇ καλλονῇ, ἴσως δὲ καὶ ἐθνικώτερα τὴν ἔμπνευσιν τῶν τριῶν προηγουμένων ποιημάτων. Ἠδυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ἀναλύσωμεν τινὰ τῶν ἐκτενεστέρων ποιημάτων, ἅτινα βραβευθέντα ἐν τῷ ποιητικῷ διαγωνισμῷ, ἀπέκτησαν οὕτω φήμην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διαρκῆ. Ἀλλὰ φοβούμεθα μὴ ὑπερβῶμεν τὴν γραμμὴν ἔνθα λήγει τὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ ἀφθονία τῆς ὕλης, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, δυσχεραίνει τὴν ἐκλογήν.

Πολλοὶ ποιηταί, πολλοὶ στίχοι. Ὁ χρόνος θὰ ἐπιτελέσῃ ὅ,τι ἡμεῖς οὔτε τὸ δικαίωμα, οὔτε τὸν καιρὸν ἔχομεν νὰ πράξωμεν, πραγματοποιῶν ἔτι ἅπαξ τὸ τῶν γραφῶν, ὅτι «ὁ ἑαυτὸν ταπεινῶν ὑψωθήσεται, καὶ ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται».

Πολλοὶ τῶν ποιητῶν τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐποίησαν στίχους μόνον κατὰ τὴν νεότητά των. Αἱ δυσκολίαι τῆς ποιήσεως συντελοῦσι πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὕφους, ὥστε μέτριος ποιητὴς δύναται ἐνίοτε ν' ἀποβῇ ἀξιόλογος πεζογράφος. Πολλοὶ τὸ ἀπέδειξαν. Οὕτω νέος τις λόγοις τιμῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα διὰ σπουδαίων ἔργων, ἐν ἀρχῇ ἔγραψεν ἓν ἢ δύο δράματα, ἅτινα καὶ βραβευόμενα δὲν θὰ ἤρκουν ὅπως παράσχωσιν εἰς αὐτὸν φιλολογικὴν φήμην. Τὰ πλεῖστα τῶν ποιητικῶν ἔργων, ἅτινα κατακρίνομεν, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν, δὲν θὰ ἐτύγχανον τῆς ἐπικινδύνου τιμῆς τῆς δημοσιεύσεων ἄνευ τῶν διαγωνισμῶν. Θὰ ἔμεναν ὅ,τι ἦσαν· προπαρασκευαστικὰ ἔργα.

Ἐκπλήσσει τοὺς Γάλλους ἡ εὐκολία μεθ' ἧς ἐκτυποῦνται βιβλία ἐν Ἀθήναις. Ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὅταν συγγραφεύς τις ἀναλαμβάνῃ τὴν δαπάνην τῆς δημοσιεύσεως, δυσκόλως εὑρίσκει ἐκδότην. Ἐν Ἑλλάδι, τοὐναντίον εὐχερεστάτη ἡ ἐκτύπωσις εἴτε ἰδίαις δαπάναις, εἴτε διὰ συνδρομῶν. Ἀληθῶς, ἂν ἐξ ἑνὸς οἱ συγγραφεῖς δὲν ἀπαντῶσι δυσκολίας ἐκ μέρους τοῦ ἐκδότου στεροῦνται ὅμως ἐξ ἄλλου τῶν πλεονεκτημάτων ἅτινα χορηγεῖ καλῶς ὠργανισμένη βιβλιεμπορία. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ Ἕλλην συγγραφεὺς ἀρκεῖται ἐκ ἀνάγκης εἰς τὴν μεταξὺ τῶν φίλων ἢ τῶν συνδρομητῶν αὐτοῦ μόνον διάδοσιν τοῦ βιβλίου του.

Εὐτυχῶς, ἢ δυστυχῶς, οἱ τελευταῖοι οὗτοι σχεδὸν ποτὲ δὲν λείπουσι.

Μᾶς διηγήθησαν ἐπὶ τούτῳ τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικὸν ἀνέκδοτον περὶ φιλοπάτριδος καὶ λογίου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἀποβιώσαντος πρό τινων ἐτῶν. Κατά τινα ἐπίσκεψιν φίλου του, διανομεύς τις τῷ παρουσιάζει κατάλογον συνδρομητῶν. Ὁ καθηγητὴς ὑπογράφει ἀνεξετάστως καὶ προσφέρει τὸν κάλαμον εἰς τὸν ἐπισκέπτην αὐτοῦ.—Περὶ τίνος πρόκειται; ἐρωτᾷ αὐτός. — Περὶ τῆς δημοσιεύσεως βιβλίου τινός. — Ἀλλὰ τίνος βιβλίου; — Ὑπόγραψον!

Ὁ φίλος ὑπογράφει, ὁ δὲ διανομεὺς ἀναχωρεῖ μὲ δύο ὀνόματα ἀντὶ ἑνὸς εἰς τὸν κατάλογόν του. — Ἐὰν τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄθλιον, εἶσαι ὑπόλογος φίλε μου, λέγει ὁ ἐπισκέπτης. — Τί πειράζει; ἀπαντᾷ ὁ λόγιος; Πράττε ὡς ἐγώ, φίλτατε, καὶ ὑπόγραφε πάντοτε ἀνεξετάστως. Πολλαὶ βεβαίως ἀνοησίαι θὰ δημοσιευθῶσιν οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τῶν κακῶν βιβλίων, θὰ τυπωθῶσι καὶ καλά, ἅτινα ἄλλως, δὲν θὰ ἠδύναντό ποτε νὰ ἐκδοθῶσιν.

Εἴπομεν ὅτι ὁ Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ Βασιλειάδης ἐδημοσίευσαν δράματά τινα, ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόνοι οὗτοι οἱ γράψαντες τοιαῦτα. Εἰς τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς ὑπεβλήθησαν πολλὰ δραματικὰ ἔργα, ὧν τινα ἐβραβεύθησαν.

Ὁ κ. Βερναρδάκης ἐν ἄλλοις, πρώην καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ ἐκ τῶν ποιητῶν ὧν ἡ φήμη ἥκιστα διεφιλονεικήθη, συνέγραψε δράματά τινα ἄξια λόγου. Ἡ ὑπόθεσις ἑνὸς ἐξ αὐτῶν (**Μαρία Δόξα πατρῆ**), ἐλήφθη ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς κατοχῆς τῶν Φράγκων ἐν Ἑλλάδι, ἐποχῆς ἥτις ἐπί τινα χρόνον ἐχρησίμευσεν ὡς πηγὴ ἐμπνεύσεως εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ κ. Ἄγγελος Βλάχος, οὗ πολλάκις ἐμνήσθημεν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν ταύτῃ, ἔγραψε διαφόρους πνευματώδεις κωμῳδίας, ὧν τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐβραβεύθησαν.

Ὁ κ. Δημήτριος Κορομηλᾶς, συνέγραψε περὶ τὰς δέκα πέντε κωμῳδίας, τινὲς τῶν ὁποίων μετεφράσθησαν γαλλιστί.

Ἡ πολυγραφία τῆς νέας ἀθηναϊκῆς φιλολογίας καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Ἐν τῇ *φιλολογικῇ ἱστορίᾳ* τῆς Ἑλλάδος, ὁ κ. Ραγκαβῆς παρέχει κατάλογον τῶν πρωτοτύπων δραματικῶν ἔργων τῶν δημοσιευθέντων ἀπὸ τοῦ 1821, ὁ δὲ κατάλογος οὗτος περιλαμβάνει περὶ τὰ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα δράματα μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν πολυαρίθμων μεταφράσεων ἀλλογλώσσων δραμάτων. Ὁ κ. Ραγκαβῆς βεβαίως παρέλειψε καί τινα, διότι ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ λέγει: «Γράφων μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, στεροῦμαι τῶν πηγῶν αἵτινες θὰ μοὶ παρεῖχον ἀφθονωτέραν ὕλην, μόνην δὲ καταφυγὴν ἔχω τὰς σημειώσεις μου καὶ τὰς πληροφορίας ἃς ἐκ μνήμης ἀρύομαι». Τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν κατὰ τῆς *ἱστορίας* ταύτης τῆς ἑλληνικῆς *φιλολογίας* ἐπιρριφθεῖσαν μομφήν, ὅτι εἶναι ἀτελής·

ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ ἔργον τοῦ κ. Ραγκαβῆ εἶναι τὸ ἄριστον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἐν τῷ μακρῷ καταλόγῳ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ραγκαβῆ, ὑπάρχουσι δράματα μὴ στερούμενα ὡραίων στίχων· ὑπάρχουσί τινα ἐν οἷς ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὑποθέσεως γίνεται μετ' εὐστοχίας, οἱ δὲ χαρακτῆρες ἔχουσιν ὑπόστασιν. Ἅπαντα σχεδὸν ἀποπνέουσι τὸ εὐγενὲς αἴσθημα φιλοπατρίας μετὰ μείζονος ἢ πλείονος ἐπιτυχίας, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε εἰλικρινείας. Ἐκ τῶν κωμῳδιῶν, πολλαὶ εἶναι εὐφυέσταται καὶ ζωηρόταται καὶ ἐνεγράφησαν ἐπαξίως εἰς τὸ δραματολόγιον τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ θεάτρου. Ἀλλ' ἀφίνοντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν κριτικὴν τὴν διαλογὴν ἐκ τῆς δραματικῆς ταύτης πληθώρας, ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτε τὸ σύγχρονον θέατρον ἐν Ἑλλάδι δὲν εὗρεν εἰσέτι τὸν Σαικσπῆρον, τὸν Μολιέρον ἢ καὶ τὸν Ἀλφιέρην αὐτοῦ.

Ὁ μὲν κ. Ραγκαβῆς φαίνεται ἀποδίδων τὸ τοιοῦτον (σελ. 197 τοῦ 2ου τεύχους) εἰς τὴν ἔλλειψιν θεάτρου ἀνταξίου μεγάλων δραματικῶν ἔργων. Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκεται εἰσέτι εἰς τὴν λυρικὴν αὐτῆς περίοδον, ὅτι δὲν ὑπερέβη ἢ δὲν ὑπέστη τὰς ἀναγκαίας ἐξελίξεις, αἵτινες προηγοῦνται τῆς μορφώσεως ἐθνικοῦ θεάτρου.

Ἐξερχόμεθα ἤδη τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τεχνητῶν στοιχείων, τῶν ὑπὸ τῶν διαγωνισμῶν δημιουργηθέντων, ὅπως μελετήσωμεν τὰ ἔργα ποιητοῦ, προωρισμένου, καθ' ἡμᾶς, νὰ δώσῃ νέαν τροπὴν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν.

Η'

Ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ ἀπαντῶμεν διάφορα παραδείγματα ποιητικῶν οἰκογενειῶν. Παραδείγματος χάριν τοὺς δύο ἀδελφοὺς Σούτσους, καὶ περὶ τοὺς ἓξ τοὐλάχιστον ἄλλους τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, οἵτινες ὡσαύτως ἔγραψαν καὶ ἐδημοσίευσαν στίχους. Ὁ κ. Ραγκαβῆς, ὁ μεταφραστὴς τ. Φαίδρας καὶ τοῦ Κίννα, εἶναι πατὴρ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, πα..ὸς τοῦ κ. Κλέονος Ραγκαβῆ. Τούτου ἡ τραγῳδία «Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτ..», ἤγειρεν ἀρκετὸν θόρυβον πρό τινων ἐτῶν. Ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἀνθολ..ίαις εὑρίσκομεν προσέτι τρεῖς ἀδελφοὺς Βυζαντίους, δύο ἀδελφοὺς Ματαρ..κας κλπ.

Οὕτω ἔχομεν καὶ δύο ἀδελφοὺς Παράσχους τὸν Γεώργιον καὶ τὸν Ἀχιλλέα. .. πρῶτος ἐγένετο γνωστὸς ἐκ τῶν ποιήσεων αὐτοῦ, ὧν τινες ἐγένοντο δη..τικαί, καὶ ἐκ τῆς καλῆς αὐτοῦ μεταφράσεως τοῦ Ἐρνάνη, δημοσιευθείση.. μέχρι τοῦδε ἐν ἀποσπάσμασιν. Ὁ δεύτερος, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βαλα..του, εἶναι ὁ δημοφελέστατος ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ἀχιλλεὺς .. ράσχος δὲν εἶναι εἷς ἐκ τῶν δαφνοστεφῶν ποιητῶν, οὓς τὸ Πανεπιστήμιο.. ωρεῖτο κατ' ἔτος τῇ Ἑλλάδι. Οὗτος ἀπετάθη ἀπ' εὐ-

θείας εἰς τὸ κοινόν, ἡ δὲ φήμη του προσῆλθεν ἀφ' ἑαυτῆς ἄνευ βραβείων καὶ διαγωνισμῶν. Οὔτε ἐκούρασε τὸ κοινὸν δι' ἀλλεπαλλήλων δημοσιεύσεων τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ἅτινα δέον ν' ἀναζητῇ τις εἰς περιοδικά, ἐφημερίδας καὶ φυλλάδια μέχρις οὗ δημοσιευθῇ· ἡ ἐν Ἀθήναις ἀγγελθεῖσα ἔκδοσις τῶν ἁπάντων αὐτοῦ. Ἡ ζήτησις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ προηγήθη τῆς προσφορᾶς.

Ὁ Παράσχος ἔχει τὰ ἐλαττώματά του. Δὲν διῆλθε ἀτιμωρητεὶ τὴν νεότητά του ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Πανεπιστημίου διαβιώσας ἐν τῇ περιβαλλούσῃ αὐτὸ ἀτμοσφαίρᾳ. Καὶ αὐτὸς ἐνίοτε νοσεῖ τὴν νόσον τοῦ αἰῶνος, ἐξ ἧς οἱ Ἀθηναῖοι νομίζουσιν ὅτι κατ' ἀντανάκλασιν πάσχουσιν· ἀλλ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ὑπάρχει τοσοῦτον εἰλικρινὲς αἴσθημα δεδοκιμασμένου πάθους, ὥστε συγχωρεῖ τις εἰς τὸν Ἕλληνα τοῦτον τὰς ῥωμαντικὰς αὐτοῦ ὁρμάς.

Ἠδύνατό τις νὰ μεμφθῇ τὸν Παράσχον καὶ δι' ἄλλο τι. Δὲν παρέχει πάντοτε τῷ ἀναγνώστῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἰδέαν του, ἀλλὰ παρουσιάζει αὐτὴν ὑπὸ πάσας τὰς φάσεις της, τὴν περιστρέφει καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις· ἔχει ἀφθονίαν εἰκόνων καὶ παραβολῶν, ἀφθονίαν ἥτις πανταχοῦ ἤθελε θεωρεῖσθαι ὑπερβολική, ἀλλ' ἀποβαίνει ἔτι μᾶλλον μεμπτέα ὅτε ὁ γράφων ἀποτείνεται πρὸς κοινόν, οἷον τὸ ἑλληνικόν, ὅπερ προλαμβάνει τὴν διάνοιαν τοῦ λέγοντος. Ἀληθῶς αἱ παραβολαὶ τοῦ Παράσχου εἶναι ὡραῖαι, αἱ εἰκόνες αὐτοῦ τόσον ζωηραὶ ὁ δὲ στῖχός του τόσον διάπυρος καὶ ἐναρμόνιος, ὥστε ὁ ἀναγνώστης λησμονεῖ νὰ δυσανασχετήσῃ ἐπὶ τῇ μακρηγορίᾳ αὐτοῦ. Εἶναι φύσις ὄντως ποιητικὴ καὶ πρωτότυπος, κατορθώσασα ν' ἀνοίξῃ ἴδιον δρόμον ἐκτὸς τῶν τετριμμένων ὁδῶν.

Ὁ Παράσχος ἠκολούθησεν ἐναλλὰξ δύο μεθόδους· ἐν ἀρχῇ μὲν ἔγραψεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἐπιβαλλομένην γλῶσσαν, ἀλλ' ἡ ἔμφυτος αὐτῷ καλαισθησία τὸν ὤθησε βαθμηδὸν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθοῦς ἐθνικῆς ἐμπνεύσεως. Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν γράφει εἰς δημώδη γλῶσσαν. Οὐδὲν ἧττον διὰ τοῦ τρόπου τῆς φράσεως, διὰ τῆς κατασκευῆς αὐ στίχου καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς χρήσεως τῆς ὁμοιοκαταληξίας, πρὸ πάντων δὲ διὰ τῆς πρὸς τὸν ῥωμαντισμὸν τάσεως αὐτοῦ, συνδέεται μετ/ τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ σχολὴ αὕτη διήνυσε περίεργον περὶ ἑαυτὴν κύκλον. Σήμερον φαίνεται ἐπιστρέφουσα εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, εἰς τὴν ἀφετηρίαν τη Ἐὰν ἐξ ἑνὸς ὁ Ζαλοκώστας ἐγκατέλιπε τὴν δημώδη γλῶσσαν ὅπω συμμετάσχῃ τῶν ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου ταχθέντων διαγωνισμῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Παράσχος, ἀπέστη τῶν διαγωνισμῶν ἵνα ἐπανέλθῃ , τὴν δημώδη γλῶσσαν. Ὁ κύκλος ἐν νέου ἀνοίγεται εἰς τὸ σημεῖον ἐ ἠθέλησαν νὰ τὸν κλείσωσιν. Ὁ Ζαλοκώστας ἤλλαξε σύστημα ὅπως σέλθῃ ἐντὸς τοῦ κύκλου. Ὁ Παράσχος ἀναστέλλει τὴν κίνησίν του, ταβάλλει διεύθυν-

σιν καὶ παραδέχεται τὴν ζῶσαν γλῶσσαν τὴν μεστὴν ποιητικῶν καλλονῶν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀποπειραθῆ διὰ παντὸς νὰ ἀποσκορακίσωσιν.

Ἐκ τῶν προσφιλεστέρων ποιήσεων τοῦ Παράσχου εἶναι τό:

Ποτάμι

Ποτάμι ταξειδιάρικο, ποτάμι ἀγαπημένο!
Μυριολογῶντας ποῦ μὲ πᾷς νὰ βυθισθῇς καϋμένο!
Ἄχ! σὰν κ' ἐμᾶς εἶσαι καὶ σύ· ὅποιος 'μπροστὰ βαδίζει,
Ὅποιος βαδίζει πάντα ἐμπρός, ποῦ 'πάει δὲν γνωρίζει,
Ἐγώ, ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ 'πῶ, ἐγώ, καλὸ ποτάμι,
Τὰ κρυσταλλένια σου νερὰ ἡ Μοῖρα τί θὰ κάμῃ,
Ἀπὸ τὴν ἄβυσσο ἔρχεσαι, ς' τὴν ἄβυσσο θὰ πέσῃς,
Δὲν θὰ 'μπορέσῃς νὰ σταθῇς, φτωχό, δὲν θὰ 'μπορέσῃς!
Πρέπει τὸν νόμο τὸν κοινὸ καὶ σὺ ν' ἀκολουθήσῃς . . .
Ποτάμι, θὲ νὰ στερευθῇς· ποτάμι, θὲ νὰ σβύσῃς.
Ἄχ! βλέπε, βλέπ' ὅσο 'μπορεῖς καὶ μάτια ἂν δὲν ἔχῃς,
Τὸν ἀσημένιον οὐρανό, τὰ λούλουδα ποῦ βρέχεις.
Βλέπε τῆς γῆς τὴν ὠμορφιὰ καὶ τ' οὐρανοῦ τὴν χάρι,
Πρὶν πέσῃς μεσ' ς τὰ σκοτεινὰ κ' ἡ ἄβυσσος σὲ πάρῃ,
Ἀργά, ἀργά! μὴν βιάζεσαι! τὸν οὐρανὸ στοχάσου.
Τὸν οὐρανὸ ποῦ ἀντανακλᾷς καὶ πέρνεις 'ς τὰ νερά σου.
Ἰδὲ τὰ νέφη τὰ λευκά, ποῦ ἐπάνω σου περνοῦνε·
Γιατὶ τοὺς 'μοιάζεις, ποταμέ, γιαυτὸ σὲ χαιρετοῦνε.
Ἐσ' εἶσαι σύννεφο ὑγρὸ λευκότερο ἀπ' τὰ κρίνα,
Ἐσ' εἶσαι σύννεφο τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ ἐκεῖνα.
Γιὰ 'πές μου, πές μου, ποταμέ, τὴν μάννα ποῦ τὴν ἔχεις,
Ποιὰ σύννεφα σ' ἐσπείρανε, σ' ἐγέννησαν καὶ τρέχεις;
Ἄχ! 'μοιάζεις μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἄχ! μοιάζεις καὶ μ' ἐμένα·
Ὅμως ἐγὼ 'κουράσθηκα 'μπροστήτερ' ἀπὸ 'σένα.
Ί' ἔρχεται τώρα, ποταμέ, 'ς τὸ κῦμά σου νὰ πέσω,
'ὴν φλόγα πῶχω μέσα μου 'ς τὰ στήθια σου νὰ σβέσω,
Ἐὺ φωτιά, ἐσὺ νερό, ποτάμι θὰ μὲ σβύσῃς·
Ἔχς τῆς λήθης τὸ νερό, καὶ θὰ μοῦ τὸ ποτίσῃς!
— Ἄεγε, καὶ 'ς τοῦ ποταμοῦ τὴν ἄκρη ἐπεριπάτει
Ἕνας \ιμμένος ποιητὴς μὲ δακρυσμένο 'μάτι·
Ἕνας π ἀγάπησε πολὺ καὶ δὲν ἀνταγαπήθη.
Καὶ βλέπ τας καὶ βλέποντας τὸ κῦμα, ἐλησμονήθη·
Δὲν εἶδεν ἔπεφτε μέσ' 'ς τὸ τρεχάτο μνῆμα·
Τὸ κῦμα ἔλαβε τὸ νερό, κ' ἡ ἄβυσσος τὸ κῦμα.

Τὸ ἑξῆς ποίημα δὲν θὰ φανῇ παράδοξον εἰς τοὺς Γάλλους τοὺς γινώσκοντας ὅτι ἐν τῇ νῦν Ἑλλάδι ἀνευρίσκει τις ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὰς ὑπὸ τῆς ἀρχαίας κληροδοτηθείσας δοξασίας, ὡς ἀνευρίσκει ἐν Γαλλίᾳ τοὺς μύθους τῆς ἀρχαίας Γαλατίας. Παρεθέσαμεν ἤδη ποίημά τι τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου, ἐν ᾧ ὁ Κλέφτης μετὰ θάνατον μεταμορφοῦται εἰς πτηνὸν καὶ ἐπιστρέφει ὅπως ψάλῃ ἢ θρηνήσῃ μετὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ.

Εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα ὁ θνήσκων Κλέφτης ζητεῖ ν' ἀνοίξωσιν αὐτῷ τάφον ἀρκετὰ εὐρύχωρον, ὅπως δύναται νὰ μεταχειρίζηται τὰ ὅπλα του, ἡ δὲ τελευταία αὐτοῦ κατοικία νὰ ἔχῃ ὀπήν, δι' ἧς ν' ἀκούῃ τὰς χελιδόνας ἀγγελλούσας τὸ ἔαρ. Ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια νὰ κομίζωσιν ὡς προσφορὰν ἐπὶ τῶν τάφων κόλλυβα. Ὁ χριστιανισμὸς ἀπέδωκεν εἰς τὰς προσφορὰς ταύτας θρησκευτικὴν ἔννοιαν, οὐχ ἧττον ὅμως εἶναι αὗται λείψανα τῆς δοξασίας τῆς ἀποδιδούσης εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ὕπαρξιν τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐπιγείου βίου. Ἄλλη ἀρχαία συνήθεια, ἡ τῆς ἐκφορᾶς τῶν νεκρῶν μὲ τὸ πρόσωπον ἀσκεπὲς ὡσαύτως δὲν ἐξέλιπε. Περιβάλλουσι τὸ σῶμα μὲ τὰ ὡραιότερα ἐνδύματα καὶ σκορπίζουσιν ἄνθη ἐπ' αὐτοῦ· ἡ θέα τοῦ θανάτου δὲν εἶναι ἀντικείμενον φρίκης ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξωμεν ταῦτα, καίτοι γνωστὰ τοῖς περιηγηταῖς, ὅπως καταδείξωμεν ὅτι ἡ ἔμπνευσις τοῦ ἑπομένου ποιήματος προέρχεται ἐκ γνησίας ἑλληνικῆς πηγῆς.

Πόθος

Ἤθελα τοῦ πατέρα μου ν' ἀνοίξω τὸ μνημεῖο,
Νὰ σκάψω μὲ τὰ χέρια μου—νὰ βγάλω τὸ φορεῖο·
Νὰ ἰδῶ πῶς μοῦ τὸν ἔκαμαν τόσον καιρὸ ἐκεῖ πέρα
Ἡ νύκτα καὶ τὰ χώματα τὸν γέρο μοῦ πατέρα!
Σφιγκτὰ σφιγκτὰ ν' ἀγκαλιασθῶ τὸ σῶμά του τὸ κρύο,
Στῆθος μὲ στῆθος, κεφαλὴ μὲ κεφαλὴ κ' οἱ δύο.

Ἤθελα νἄμουν σάβανο νὰ 'νδύνω τὸ κορμί του,
Νὰ ἤμουνα προσκέφαλο νὰ γύρν' ἡ κεφαλή του·
Τῆς νειότης του τὸ ὄνειρο 'ς τὸν ὕπνο του νὰ γένω,
Νὰ ἤμουνα τῆς μάννας του εὐχὴ νὰ τὸν ζεσταίνω,
Νὰ ἤμουν ὅσα ἔκανε καλὰ ὁπόταν ζοῦσε,
Κ' ἡ προσευχὴ τῶν ὀρφανῶν ὁποῦ παρηγοροῦσε.

Ἤθελα νἄμουν οὐρανὸς 'ς τοὺς κόλπους νὰ τὸν ἔχω,
Νὰ ἤμουνα παράδεισος μ' ἀκτῖνες νὰ τὸν βρέχω·

Νὰ ἤμουν σύννεφο λευκὸ νὰ τόνε ταξειδεύω,
Καὶ τοῦ Θεοῦ ἀρχάγγελος νὰ τόνε συντροφεύω.
Νἄμουν ἀστέρι τῆς αὐγῆς νὰ λάμπω 'ς τὰ μαλλιά του,
Τῆς Παναγιᾶς χαμόγελο ν' ἀνοίγω τὴν καρδιά του!

Ἤθελα νἄμουνα σταυρὸς 'ς τὸν τάφο του νὰ μένω,
Νἄμουν δροσοῦλα τ' οὐρανοῦ, τὸ χῶμά του νὰ ραίνω,
Νὰ ἤμουν δένδρο φουντωτὸ σκιὰ νὰ τοῦ χαρίζω,
Πουλάκι νὰ τοῦ κελαδῶ, ἄνθος νὰ τοῦ μυρίζω.
Νὰ ἤμουν εἰς τὸ μνῆμά του λαμπάδα ἀναμμένη·
Νὰ ἤμουν μνῆμά του ἐγώ, μονάχος νὰ μὴ μένῃ.

Ὑπάρχει ὁμοιότης καταπληκτικὴ μεταξὺ τοῦ νεκρικοῦ τούτου ᾄσματος καί τινος ἐρωτικοῦ ᾄσματος τῆς Προβηγκίας «Magali ma tante aimée».

Ὁ Παράσχος δὲν ἐποίησε πενθίμους μόνον ᾠδάς, ἀλλ' ὕμνησεν ὡσαύτως τὸν ἔρωτα περιπαθέστατα· οὐχ ἧττον ἐν πᾶσι τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ ἐπικρατεῖ ἡ θλῖψις. Δὲν εἶναι ποιητὴς εὔθυμος, οἷος ὁ Χρηστόπουλος, εἶναι ψυχὴ μελαγχολική, ἀλλ' ἡ θλῖψις του εἶναι φυσική, ἄνευ ἐπιτηδεύσεως.

Ἂς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν ἑξῆς στροφῶν:

Ἀναμνήσεις

Ὦ! νὰ τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, καὶ νὰ τὸ μονοπάτι
Ὅπου ἐκείνη μιὰ φορὰ μαζῆ μου ἐπεριπάτει·
Νὰ τὸ τρεχούμενο νερό, ποῦ τὴν ἐσταματοῦσε,
Τὸ δέντρο, ποῦ τὴν πρόσμενα καὶ τόσο ἀγαποῦσε,
Νὰ κ' ἡ μεγάλη πασχαλιὰ καὶ νὰ τὸ 'ρημοκλῆσι.
Ποῦ ἤρχονταν τὴν Παναγιὰ μ' ἐμὲ νὰ προσκυνήσῃ,
Ὅλα τὰ ἴδια· φύλλα δυὸ δὲν εἶναι ἀλλαγμένα,
Καὶ μόνο ἄλλαξ' ὁ καιρὸς ἐκείνηνε κ' ἐμένα! . . .

Ὦ! νάτηνε ἡ ῥεμματιά, καὶ τὸ λιθάρι νάτο,
Ποῦ μιὰ βραδυὰ μ' ἐπρόσμενε, κ' ἐμένα ἐσυλλογᾶτο.
Ἐδῶ μοῦ πρωτοέσφιξε τὸ χέρι του μιὰ 'μέρα,
Τὸ πρῶτό μας τὸ φίλημα ἐδόσαμ' ἐκεῖ πέρα·
Ἐκεῖ καθήσαμε μαζῆ, ἐκλάψαμ' ἐκεῖ κάτω,
Ἐκεῖ τραγοῦδι ἔγραψα γι' αὐτὴν καρδιὰ γεμάτο,
Κ' ἐκεῖ ἐκείνη τ' ἄκουε μὲ πονεμένα στήθη·
—Ἀγέρι 'πῆρε τὸ φιλὶ καὶ τὸ τραγοῦδι λήθη!

Ἐδῶ μοῦ εἶπε: «σ' ἀγαπῶ!» τὸ ἄπιστό της στόμα·
Πέφτω, μὲ δάκρυα φιλῶ τὸ ἅγιο τοῦτο χῶμα.
Ἐκεῖ ποῦ λένε: «σ' ἀγαπῶ!» εἶν' ἡ μεριὰ ἁγία,
Ἐρημοκλῆσι τῆς καρδιᾶς. π' ἀκούσθη λειτουργία...
Κάτω ἐκεῖ χαρούμενη ἀκούεται φλογέρα...
Εἶναι τραγοῦδι ἐρωτικὸ χυμένο 'ς τὸν ἀέρα,
Καὶ μεσ' 'ς τὸ λόγγο, 'ς τὴ δροσιά, ὅλη ζωὴ καὶ χάρι,
Κάθεται νειὰ χαρούμενη κι' ἀγένειο παλληκάρι·
Ἔτσι μ' ἐμένα ἐκάθουνταν ἕναν καιρὸ κ' ἐκείνη!
Ὁ νειὸς τὸ χέρι της κρατεῖ, ἐκείνη τοῦ τ' ἀφίνει
Κ' ἡ φλογισμένη τους καρδιὰ 'ς τὰ δύο του μάτια καίει.
Ἡ κόρη τοῦ μιλᾷ κρυφά·—ἄχ! ξέρω τί τοῦ λέει..

Ναί, ξέρω· ὅλα ἡ καρδιὰ π' ἀγάπησε τὰ ξέρει.
Ξέρω τί εἶναι νὰ κρατῇς ἀγαπημένο χέρι.
Τ' εἶναι μιὰ λέξι ἀτέλειωτη, ἀνέλπιστα κομμένη,
Πῶς ἀνεβαίν' ἀπ' τὴν καρδιὰ καὶ πάλι πῶς δὲ βγαίνει...
Χαριτωμένη κεφαλὴ 'ς τὸ στῆθός μας σὰν κλίνῃ,
Γνωρίζω πόσον εὔμορφα, πόσον γλυκὰ βαρύνει·
Ὅμως ἀκόμη ἔμαθα κ' ἐγνώρισα μὲ πόνο,
Πῶς εἶναι ὅλα ἐπιβουλὴ καὶ τέχνη, τέχνη μόνο...

Τί κρῖμα, τὴν ἀγάπη μου 'ς ἐκείνη νὰ τὴν θάψω!
Κρῖμα, λαμπάδα ἐμπροστὰ 'ς τὸ εἴδωλο ν' ἀνάψω!
Γιὰ σύννεφο τοῦ οὐρανοῦ ὁ κορνιαχτὸς μ' ἐφάνη...
Εἶναι σκληρό, πολὺ σκληρὸ κανένας ν' ἀγαπήσῃ
Ψυχή, π' ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τὴν καταφρονήσῃ...

Ὁ Παράσχος ὕμνησε περιπαθῶς καὶ τὴν πατρίδα. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης τῷ 1866—68 καὶ αἱ κακουχίαι τῶν ἐξορίστων Κρητῶν τῶν καταφυγόντων πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἀδελφούς, τῷ ἐνέπνευσαν ὡραίους στίχους.

Ὁ ποιητής μας ἀνεμίχθη καὶ εἰς τὴν πολιτικήν. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐκείνην, ἥτις διὰ συνομοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων προὐκάλεσε τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ ἐκθρονισθέντος ἡγεμόνος, ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Παράσχον ἐλεγεῖον, ὅπερ εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο ἄξιον σημειώσεως, καθὸ ἐμφαῖνον τὴν εἰς τὰ ἤθη τῆς Ἑλλάδος γενομένην μεταβολήν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος ἐξύμνει τὸν φόνον τοῦ Καποδιστρίου.

Ἐλεγεῖον

εἰς τὸν πρώην βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὄθωνα Α΄.

Ἂν πάντες ἐσιώπησαν οἱ ἄνανδροί σου φίλοι,
Οὓς ἀπὸ σκότος ἔφερες βαθὺ εἰς τὴν ἡμέραν,
Ἐὰν δὲν ἤνοιξεν οὐδεὶς καὶ διὰ σὲ τὰ χείλη,
Κ' εἰς λήθην σ' ἐγκατέλειψαν θανάτου βαρυτέραν,
Ἐγώ, ὁ πρὶν πολέμιος, ἓν δάκρυον θὰ χύσω·
Δὲν λησμονῶ, καθὼς αὐτοί, πῶς βασιλεύς μου ἦσο!
Συγγνώμην, φίλοι μου νεκροὶ τῆς Κύθνου, τῆς Ναυπλίας,
Ἐὰν ἐγὼ ὑπὲρ αὐτοῦ πικρὰν ᾠδὴν τονίσω.
Ἠξεύρω ποίας ἔχετε ἀγγελικὰς καρδίας...
Ὦ! ἄκλαυστον δὲν θέλετε τὸν Ὄθωνα ν' ἀφήσω!
Ἆ! ὄχι, ὄχι! δι' αὐτὸν τὰς χεῖράς σας κινεῖτε,
Καὶ τὰς πληγάς σας κρύπτοντες νὰ ψάλω μοῦ ζητεῖτε...

Ὦ ναί· μακρὰν ἀπὸ ἐμὲ ἡ ἔχθρα καὶ τὰ μίση.
Τὸν τάφον δὲν ὑπερπηδᾷ παθῶν γηΐνων κῦμα,
Ὁ ψάλτης θρόνους δύναται Καισάρων νὰ κτυπήσῃ·
Πλὴν εὐλαβεῖται τοὺς νεκρούς, πλὴν συμπονεῖ τὸ μνῆμα...
Φεῦ! εἶναι τόσον ἱερὸν τὸ ἄφωνον μνημεῖον,
Καὶ ἔτι ἱερώτερον τὸ πίπτον μεγαλεῖον!...

Ἂν κατ' ἐκείνου ἄλλοτε παράφορος ἀφέθην,
Φερόμενος ὑπὸ πνοὴν ὁρμητικῶν λαιλάπων·
Ἂν τὸν ἐτόξευσα κ' ἐγὼ εἰς τῶν παθῶν τὴν μέθην,
Τὸν ἡγεμόνα πολεμῶν, τὸν Ὄθωνα ἠγάπων!
Καὶ ὅταν, ὅταν ἔδωκε τῆς εἱμαρμένης δίκην,
Ἐστέφθην μὲ κυπάρισσον εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην...

Τί ἆρα, τί ἐσκέπτετο ἐξόριστος; ὁποίας
Κολάσεις θὰ ὑπέφερε σιγῶν;.. Θὰ ἐνθυμεῖτο
Τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔφηβος ἱππεὺς πρὸ τῆς Ναυπλίας
Ἀπὸ ἓν Ἔθνος εὐγενὲς θερμῶς ἐπευφημεῖτο·
Τὴν τότε μέθην, τὰς λαμπρὰς ἐλπίδας, καὶ ἀκόμα
Πῶς ἐπανεῖδεν ὕστερον τῶν πάππων του τὸ δῶμα...
Τὸν ἐνθυμεῖσθε Ἕλληνες, τὸν ἐνθυμεῖσθε ἔτι
Μὲ τοῦ ἀγῶνος τὴν στολὴν καὶ μὲ τὸ σῶφρον βλέμμα;..

Μὲ εἶπον, ὅτι μὲ αὐτὴν ἐτέθη εἰς τὸ μνῆμα.
Τὴν ἤθελε καὶ σάβανον τὴν παλαιάν του φίλην...
Ὅτι ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλὰς τὸ ὕστατόν του ρῆμα....

Κοιμοῦ ψυχὴ περίλυπος! κ' εἰς τὸ ψυχρόν σου δῶμα
Συγχώρει, ὡς σὲ συγχωρεῖ τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων.
Ὢ! εἶναι ἐλαφρότερον τοῦ στέμματος, τὸ χῶμα,
Καὶ ὑπ' αὐτὸ τὴν κεφαλὴν τὴν κουρασμένην κλῖνον...
Κοιμοῦ, Μονάρχα δυστυχῆ! Μονάρχα μου, κοιμήσου!...

Ὢ! ἄνθη, ἄνθη εὔοσμα τοῦ Ὑμηττοῦ του δότε,
Τοῦ ὄρους του τοῦ προσφιλοῦς, τὴν μνήμην του νὰ ράνω·
Ὀλίγον χῶμα δότε με τῆς γῆς μας πατριῶται.
Νὰ ρίψω εἰς τὸ σκυθρωπὸν μνημεῖον του ἐπάνω!
Τὸ χῶμα τῆς πατρίδος του ὡς ξένον τὸν βαρύνει,
Καὶ θέλει χῶμα ἀττικὸν ἡ ζοφερά του κλίνη...

Ναί! φέρετε τὸ λείψανον τὸ παραπονεμένον
Εἰς τὴν ὡραίαν Ἀττικήν, δι' ἣν ἐπόθει τόσον.
Μνημεῖον σκάψατε εὐρὺ εἰς χῶρον ἀνθισμένον,
Τοῦ κυανοῦ μας οὐρανοῦ νὰ δέχεται τὴν δρόσον.
Τρεῖς πήχεις δότε κ' εἰς αὐτὸν εἰς τὰ βασίλειά του,
Νὰ μὴ πλανᾶτ' ἐξόριστος ἀκόμη κ' ἡ σκιά του...

Ἰδοὺ εὐγενῆ αἰσθήματα, τιμῶντα σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐκφράζοντος αὐτὰ ποιητοῦ καὶ ἐν τῷ τοῦ βασιλέως, ὅστις τὰ ἐνέπνευσε.

Παραθέτομεν τέλος καὶ τὸ ἑξῆς ἀπόσπασμα ἐκ διεξοδικοῦ ποιήματος ἀπαγγελθέντος ὑπὸ τοῦ Παράσχου ἐν τῷ συλλόγῳ Παρνασσῷ, κατὰ τὴν ἐπετηρίδα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Ὁ Παράσχος δὲν ἀπήγγειλε πρῶτον τότε δημοσίᾳ στίχους ἐν ἡμέρᾳ ἐθνικῆς τελετῆς. Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κανάρη ἐν τῷ αὐτῷ Συλλόγῳ, ἐξεφώνησε πατριωτικὸν καὶ συγκινητικώτατον ποίημα. Ἡ συνήθεια τοῦ ἀπαγγέλλειν ποιήματα, διατηρεῖται ἐν Ἑλλάδι.

Κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως συνέρχονται ἐπὶ ταὐτὸ ὅπως ἀκούσωσι στίχους· οὕτω καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἀπήγγειλεν ἐν ἐπισήμῳ ἡμέρᾳ ᾠδὴν ἐν μέσῳ γενικῶν ἐπευφημιῶν. Ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ ποιητὴς εἰς ὃν ἀποτείνονται εἰς ὁμοίας περιστάσεις, εἶναι ὁ Παράσχος.

Τὸ ἑπόμενον ἀπόσπασμα ἐλήφθη ἐκ ποιήματος γραφέντος ἐπὶ τῇ ἐπετηρίδι τῆς ἐπαναστάσεως:

Τουφέκια πέφτουνε· χτυπᾷ χαρούμενη καμπάνα·
Ποιοὶ νἄναι τοῦτοι ποῦ ξυπνοῦν τὴν πεθαμένη Μάνα,
Ποῦ ἔρχονται μὲ ρόπαλα καὶ μὲ σφενδόναις μόνο
Νὰ ρίξουν κάτω τοῦ Ὀμὰρ τὸ στοιχειωμένο θρόνο;
Ὅλα τοὺς λείπουν· ἅρματα, σπαθί, μπαροῦτι, βόλι.
Μπαροῦτι ἔχουν καὶ φωτιὰ μέσ' 'ς τὴ ψυχή τους ὅλοι!
Τοῦ Θρασυβούλου τ' ὄνειρο τὸ ξαναβλέπει ὁ Ρήγας·
Ἀπὸ λιθάρι ἑνὸς βοσκοῦ γκρεμίζεται ὁ γίγας,
Κ' ἐκεῖνος ὅπου ἡ Φραγκιὰ ὡς σήμερα τρομάζει,
Χτυπᾷ ξαρμάτωτος λαὸς καὶ κάτω τὸν σωριάζει!
Σπαθὶ τὸ χέρι ἔγεινε, ἀετὸς ἡ περιστέρα·
Πολλαὶς φοραὶς ἐκάμαμε τὴ νύχτα μας ἡμέρα.—
Τουφέκια πέφτουνε· χτυπᾷ χαρούμενη καμπάνα·
Τοῦ Ρήγα τ' ὄνειρο ξυπνᾷ τὴν πεθαμένη Μάνα!
Μαυρίζει γῆ καὶ οὐρανός, τὸ πέλαγο σαλεύει
Στὴ φοβερὴ κ' ἀγέννητη αὐτὴ μονομαχία·
Χέρια μὲ χέρια ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Τουρκιὰ παλεύει,
Καὶ πέφτουν καὶ σηκόνονται σὲ μάχη αἰωνία!
Γῆς πιθαμὴ δὲν μένει μιά, πελάου ἕνα κῦμα,
Χωρὶς νὰ κοκινίσουνε, χωρὶς νὰ γείνουν μνῆμα.
Καὶ στὴν ἀπέραντη νυχτιὰ στ' ἀτέλειωτά της βάθη,
Δὲν ξέρουν, δὲν γνωρίζουν,
Ἀνίσως ἔμειν' ἡ Ἑλλάς, ἂν ἡ Τουρκιὰ ἐχάθη!
Μετέωρα καμμιὰ φορὰ τὸ μαῦρο σκότος σχίζουν,
Πότε Μιαούλης λέγονται καὶ πότε Καραΐσκος,
Πότε Κανάρη ἀστραπὴ καὶ πότε ἥλιου δίσκος!...
Μέσ' στὸ σκοτάδι πέρασαν ἐκεῖνο χρόνοι τόσοι,
Καὶ μόνο ἐξημέρωσε χωρὶς νὰ ξημερώση,
Καὶ δίχως ἥλιο ἔλαμψαν γῆ, οὐρανὸς καὶ λόγγοι,
Ὅταν τὴν νύχτα ἔκαμες ἡμέρα, Μεσολόγγι!
Βουβοὶ ἐμέναν οἱ λαοὶ καὶ τὴν πνοὴ κρατοῦσαν.
Στὸ θαῦμα ὅπου ἔγεινε μπροστά τους ἀπιστοῦσαν,
Καὶ ὅταν εἴδανε, χλωμὴ καὶ μπαρουτοκαϋμένη
Ἀπὸ τὴ μέση τῆς φωτιᾶς νὰ βγῇ πληγαὶς γεμάτη,
Κ' εἶδαν τὴν σκλάβα μὲ στολὴ βασιλικὴ νὰ βγαίνῃ,
Ἀδάκρυτο ἀπὸ χαρὰ δὲν ἔμειν' ἕνα μάτι·
Χέρι ποῦ δὲν σηκώθηκε νὰ τὴν χειροκροτήσῃ,
Ψυχὴ ποῦ δὲν ἐχάρηκε, καρδιὰ νὰ μὴ χτυπήσῃ!

Τὸ ποίημα τοῦτο περατοῦται δ' ἀπεικονίσεως τοῦ παρόντος, ἐξ ἧς

ἀναδεικνύεται ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀρχαιότητος. Αὐτὴ ἡ ὑπερβολὴ τῆς συγκρίσεως, τῆς ταπεινούσης ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, ἀποδεικνύει ὅτι διὰ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης, ὁ ποιητὴς θέλει ν' ἀναζωογονήσῃ ἐν τῇ νέᾳ γενεᾷ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος ἐνθουσιασμόν, καὶ νὰ τὴν παροτρύνῃ πρὸς μεγάλας ἡρωϊκὰς πράξεις. Μήπως καὶ σήμερον ἐκ τῆς παρελθούσης Ἑλλάδος δὲν γεννᾶται ἡ μέλλουσα;

Θ'.

Οἱ στίχοι οὗτοι τοῦ Παράσχου, οἱ τοσοῦτον θέλξαντες τοὺς ἀκροατὰς καὶ μετέπειτα τοὺς ἀναγνώστας του, δὲν θὰ ἐπετύγχανον ἐξ ἴσου, ἐὰν ὁ ποιητὴς δὲν παρήτει τὰς θεωρίας τῆς σχολῆς ἐξ ἧς προῆλθεν, ἐὰν δὲν μετεχειρίζετο εἰς ἔκφρασιν τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἰδέας τὴν δημώδη ἐκείνην γλῶσσαν, ἥτις ὁμιλεῖ πρὸς τὴν καρδίαν τῶν συμπατριωτῶν του ἄλλως ἢ τὸ καθαρεῦον ἰδίωμα τῶν ποιημάτων τῶν διαγωνισμῶν.

Ἡ πάλη μεταξὺ τῆς δημώδους καὶ τῆς τῶν λογίων γλώσσης διαρκεῖ ἀπ' αἰώνων. Ἐνῷ οἱ λόγιοι βυζαντινοὶ ἔγραφον εἰς ὕφος ἀποτετυπωμένον κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀττικὸν ὑπόδειγμα, ἡ ὁμιλουμένη καὶ ζῶσα γλῶσσα ἀπὸ τῆς δεκάτης ἔτι ἑκατονταετηρίδος ἐγράφετο ὑπὸ στιχουργῶν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὑπὸ πεζογράφων.

Ἡ πάλη αὕτη ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε ἄνευ διακοπῆς, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων, καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ Κοραῆ, δυνάμει διττῆς ἐνεργείας, τὰ δύο ἄκρα τείνουσιν εἰς τὸ νὰ συναντηθῶσιν. Ἀφ' ἑνὸς ἡ μὲν τῶν λογίων γλῶσσα καίτοι ἐμμένουσα, ὅσον οἷόν τε, εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, τροποποιεῖται κατὰ τὰς νεωτέρας ἀνάγκας, καὶ καθίσταται ὑπὸ τὸν κάλαμον δοκίμων πεζογράφων, θαυμάσιον ὄργανον πρὸς ἔκφρασιν τῶν συγχρόνων ἰδεῶν· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ καθομιλουμένη ἀπαλλάσσεται ὁσημέραι τῶν πρώην ἀσχημιζόντων αὐτὴν ξενικῶν στοιχείων. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰσδυούσης μαθήσεως, ἥτις διαδίδεται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κατώτερα τῆς κοινωνίας στρώματα, ἕνεκα τῆς διανοητικῆς κινήσεως, ἧς μετέχει καὶ αὐτὸς ὁ λαός, τὸ λεξικὸν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου αὐξάνει ὁσημέραι, αἱ ἰδέαι ἐξευγενίζονται, καὶ οἱ τύποι τελειοποιοῦνται.

Ποῖον τὸ ἀποβησόμενον; Θὰ προσπελάσωσι μᾶλλον τῇ ἀρχαιότητι, ὥς τινες εὔχονται; Θ' ἀπομακρυνθῶσιν αὐτῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὡς ἄλλοι φρονοῦσιν; ἢ ὁ ἀμοιβαῖος συναγωνισμὸς τῆς δημώδους παραδόσεως καὶ τῆς κλασικῆς ἐκπαιδεύσεως, θὰ παραγάγῃ συγχώνευσιν τῶν ἀντιθέτων στοιχείων, ἥτις θὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ σύγχρονον ἰδίωμα τὴν ἐλλείπουσαν αὐτῷ ὁμαλότητα, ἐξασφαλίζων αὐτῷ νέαν ζωήν;

Τὰ προβλήματα ταῦτα εἶναι δύσκολον νὰ λύσῃ τις, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὴν νεοελληνικὴν αἱ ἀρχαὶ

αἱ διέπουσαι τὴν μόρφωσιν τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ δύο διαφόρων γλωσσῶν. Ἡ μεταξὺ τῆς νῦν ἑλληνικῆς καὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου γλώσσης διαφορά, εἶναι ἴσως ἐλάσσων ἢ ἡ μεταξὺ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς τοῦ Θουκυδίδου. Εἶναι ἡ αὐτὴ γλῶσσα πάντοτε, ἀλλὰ τροποποιηθεῖσα ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ λαοῦ τοῦ ἀδιαλείπτως ὁμιλήσαντος αὐτήν. Ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ ταυτότης ἐξηγοῦσα καὶ δικαιοῦσα τὸν ἔρωτα τῶν λογίων διὰ τοὺς τύπους τῆς κλασικῆς περιόδου, ἐπαυξάνει τοὺς κινδύνους, οὓς ὑπέρμετρος λατρεία τῆς ἀρχαιότητος ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης.

Τὸ γλωσσικὸν τοῦτο ζήτημα, ὑποκινοῦμεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, διότι εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος ἐν Ἑλλάδι. Ἡ συγχώνευσις, ἐὰν πρόκηται νὰ γείνῃ τοιαύτη, δὲν ἀπετελέσθη εἰσέτι· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐν τῷ πεζῷ γραπτῷ λόγῳ ἀφίχθησαν εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε ἡ ἔλλειψις τῆς ὁμαλότητος περὶ ἧς διελάβομεν, εἶναι σχεδὸν ἀνεπαίσθητος. Ἐν τοῖς κοινοβουλευτικοῖς λόγοις τὸ λεκτικὸν ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνας καὶ τὴν ὀρθοέπειαν τῆς καθαρευούσης γλώσσης, ἀλλ' ἐν τῷ καθ' ἑκάστην βίῳ δὲν ὁμιλοῦσιν ὡς γράφουσι καὶ ὡς ἀγορεύουσιν.

Ἡ ὁμιλουμένη αὕτη γλῶσσα, μὲ τὰς ἐν τῇ προφορᾷ συγκοπάς, μὲ τὰς γραμματικὰς ἀνωμαλίας καὶ ἀδείας αὐτῆς, φαίνεται προσφυεστέρα καὶ ἁρμοδιωτέρα διὰ τὴν ποίησιν.

Γνωρίζοντες τὰς ἐν Ἑλλάδι φιλολογικὰς προκαταλήψεις, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ τύχωμεν τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν λογίων, ὡς πρὸς τὰς ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν ταύτῃ ἐκφρασθείσας ἰδέας. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ξένην νὰ προβάλῃ λύσιν εἰς ζήτημα, ὅπερ μᾶλλον ἠρεύνησεν ἐπισταμένως ἢ γινώσκει· ἀλλ' ὅπως δήποτε εἰς τὰς τοιαύτας ἡμῶν σκέψεις ὑπολανθάνει διττὸν αἴσθημα ὅπερ βεβαίως δὲν θὰ παραγνωρισθῇ: ὁ ἐνθουσιασμὸς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἡ πίστις εἰς τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.

Ἓν τῶν συνήθων ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιπάλων τῆς δημώδους γλώσσης εἶναι, ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγένετο χρῆσις ταύτης μόνον ὑπὸ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἐγνώριζον νὰ μεταχειρίζωνται τὴν λογίαν. Ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ πλεῖστοι Ἰόνιοι, καθὸ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκπαιδευθέντες, δὲν ἐγίνωσκον ἀρκετὰ ἐπισταμένως τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ὅπως χρῶνται αὐτῆς, καὶ ὅτι ἕνεκεν ἀμαθείας ἔγραψαν εἰς τὴν τοπικὴν αὐτῶν διάλεκτον. Αἱ τοιαῦται μορφαί, τὸ ὁμολογοῦμεν, δὲν εἶναι ὅλως ἀνυπόστατοι, καθ' ὅσον οἱ Ἰόνιοι ποιηταὶ δὲν ἦσαν ἐν γένει πολὺ *δυνατοὶ εἰς τὰ ἑλληνικά*. Ἐξ ὑπερβολικοῦ μάλιστα ζήλου ἔβλαψαν ἑαυτούς, ἡ δὲ ἧττά των εἶναι πλήρης ὅτε γράφοντες εἰς πεζὸν λόγον μεταχειρίζονται λέξεις καὶ ἐκφράσεις ἡμαρτημένας, ἐπὶ προφάσει ὅτι διὰ τούτου δίδουσιν εἰς τὸ λεκτικόν των χρωματισμὸν καὶ τύπον δημώδη.

Ὁμολογητέον ὅτι οἱ εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν στιχουργήσαντες δὲν εἶναι ἅπαντες ἀληθεῖς ποιηταί, οἱ δὲ θιασῶται τῆς καθαρευούσης ἐπωφελοῦνται τῶν ἀνοησιῶν ὅσαι εἰς ταύτην ἐγράφησαν. Ὤφειλον ὅμως νὰ μὴ λησμονῶσιν ὅτι τοιαῦται ἐγράφησαν καὶ εἰς λίαν καθαρεύουσαν γλῶσσαν.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς Ἰονίους, ὑπάρχει καὶ ἑτέρα σχολή, ἥτις καί τοι ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς δημώδους μούσης, οὐχ ἧττον δὲν παραμελεῖ τὴν σπουδὴν τῆς τε γλώσσης καὶ φιλολογίας τῶν ἀρχαίων, καὶ τῆς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ ἐνῷ εἰς τὴν ποίησιν μετεχειρίσθησαν τὴν δημώδη γλῶσσαν, ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἔγραψαν τόσον ὀρθῶς ὥστε οἱ ἀκριβολόγοι δὲν δύνανται νὰ τοὺς ἐπικρίνωσι δι' ἁμάρτημα.

(ἀκολουθεῖ) **Εὐφρασία Κετσέα.**

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΙΓΙΛΛΙΩΔΗ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΥΟ ΕΝ ΑΝΔΡΩι ΜΟΝΩΝ

Δημοσιεύομεν ὧδε ἐκ πατριαρχικῶν κωδίκων ἄλλοτε ἀντιγράψαντες οὔπω ἐκδεδομένα δύο σιγίλλια περὶ δύο κατὰ τὴν νῆσον Ἄνδρον κειμένων εὐαγῶν μονῶν, ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι εὐχαρίστῳ γνώμῃ ἀναγνωσθήσονται ὑπὸ τῶν φίλων τῆς τῶν νεωτέρων χρόνων ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Τῶν σιγιλλίων τούτων τὸ πρῶτον ἀνήκει τῇ ἀρχαίᾳ μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς ἐπικεκλημένης *Ἁγίας*, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωστῆς, φέρει δὲ χρονολογίαν τοῦ ἀπριλίου τοῦ 1640 γενόμενον ἐπὶ Παρθενίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως τοῦ τότε ἰθύνοντος τὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου,[1] καὶ ἄξιον οὐ σμικροῦ λόγου ἐστὶ διότι ἐκ τῶν ἐν τῷ σιγιλλίῳ τούτῳ ἀναγεγραμμένων πληροφορούμεθα ὅτι ὁσιώτατός τις ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Μακάριος, ὁ καὶ καθηγούμενος τῆς περὶ ἧς ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος μονῆς μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἐξητήσαντο παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Τιμοθέου τοῦ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν πατριαρχήσαντος (1614—1622) καὶ λόγοις δεξιοῖς ἔπεισαν αὐτὸν ὅπως ἐκδῷ εἰς ὀχύρωσιν τῆς σεβασμίας αὐτῶν μονῆς πατριαρχικὰ σιγιλλιώδη γράμματα, ὥστε γενέσθαι τοὐντεῦθεν καὶ τὴν μονὴν ταύτην πατριαρχικὴν καὶ σταυροπηγιακὴν καὶ καταταχθῆναι ἐν τῇ σειρᾷ τῆς σταυροπηγιακῆς διατυπώσεως. Ἡ μονὴ αὕτη ἐκ τῶν διασημοτέρων τῆς Ἄνδρου, ἄγνωστον μὲν πότε ἀκριβῶς ἐκτίσθη, ἀλλὰ πιθανώτατα πρὸ τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Α. Μηλιαράκης ἐν τῇ *περὶ Ἄνδρου* μονογραφίᾳ

[1] Παρθένιος ὁ Α', ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, ἐπατριάρχησεν ἀπὸ τοῦ 1639—1644 ὁ ἐπικαλούμενος Γέρων, καὶ πρὸς διάκρισιν τῶν ἑτέρων Παρθενίων συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων αὐτοῦ.

αὐτοῦ, ἐξ ἧς ἠρυσάμεθα καὶ τὰς κάτωθι περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς μονῆς ταύτης πληροφορίας,—ἐπειδὴ δὲν ἠξιώθην ἵνα ἐπισκέψωμαι τὴν νῆσον—ἃς παρατίθημι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν γεγραμμένων μοι.

Ἡ μονὴ κειμένη μεταξὺ τῆς κώμης τοῦ *Κάτω Γαυρείου* καὶ τοῦ χωρίου Μπατσὶ ἐν τῷ δήμῳ Γαυρείου πρὸς νότον τῆς ὑψηλῆς θέσεως *Καψορράχης*, τῆς καὶ ἐν τῷ σιγιλλίῳ μνημονευομένης, εἶναι περίοπτος καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης ὁμοία φρουρίῳ, συνεπῶς δ' ἔχει εὐρυτάτην τὴν θέαν ἐπί τε τῶν καταφύτων μερῶν τοῦ Γαυρείου καὶ ἐπὶ τῆς ἑκατέρωθεν τῆς νήσου ὁρωμένης θαλάσσης. Ἡ μονὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῆς κέκτηται εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς χρονολογουμένην τῷ 1325, ἅμα δὲ καὶ βιβλιοθήκην, περιέχουσαν οὐκ ὀλίγα χειρόγραφα ἐκκλησιαστικά, ἅτινα ἀπαριθμοῦνται ἐν τῇ ἄνω εἰρημένῃ μονογραφίᾳ τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐν οἷς δὲ καὶ Εὐαγγέλιον τοῦ ЅΧΞΔ (=6664 α κ. κ. ἤτοι 1156 μ. Χ.)

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ μονὴ αὕτη εἶχε καὶ μετόχια, ἀγνοῶ ἂν νῦν σώζονται, τῆς Παναγίας δῆλα δὴ τῶν *Καταχοίλων*, τῆς Παναγίας *Φιστωγιᾶς*, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ *Φεροῦ* καὶ τῶν *Κυπρινίων*, ὧν μνεία γίγνεται ἐν τῷ σιγιλλίῳ, ὑποταγῆς δὲ χάριν προσέφερε τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐτησίως εἴκοσι καὶ δύο ὀκάδας ἐλαίου.

Τὸ δὲ δεύτερον σιγίλλιον, τὸ καὶ νεώτερον, χρονολογούμενον τῷ 1806 καὶ γενόμενον ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου τοῦ Ε'. (1806—1808) ἀνήκει τῇ μονῇ τῆς *Ἁγίας Εἰρήνης*, ἥτις ἠρειπωμένη οὖσα, ὡς γράφει ὁ κ. Μηλιαράκης ἐν σελ. 99 τοῦ αὐτοῦ πονήματος, κέκτηται κομψὴν βυζαντιακὴν ἐκκλησίαν. Κειμένη κατὰ τὸ χωρίον Ἀρκόντα, ὡς ἀναφέρει μόνον τὸ σιγίλλιον, ἐκτίσθη τῷ 1780 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Λεοντίου Πέτρου Σπυρίδου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιστασίαν ἀνέλαβεν ὁ τούτου ἀδελφὸς Νικόδημος καὶ εἶτα μετὰ τὸ 1795 ὁ ἀδελφὸς τῶν κτιτόρων τούτων Γρηγόριος, ὁ καὶ μητροπολίτης *Μεσημβρίας*.

Περὶ τοῦ ἱεράρχου τούτου προστίθημι τοῖς ἤδη γνωστοῖς πρὸς διασάφησιν καὶ τάδε· ὅτι διεδέξατο τὸν *Θεόκλητον*, προαχθέντα εἰς τὴν μητρόπολιν Μεσημβρίας κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1791 ἀπὸ τῆς μεγάλης Πρωτοσυγκελλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀντὶ τοῦ εἰς τὴν μητρόπολιν Σερρῶν προβιβασθέντος καὶ μετατεθέντος Μεσημβρίας Κωνσταντίου, ὅτι σὺν τῷ *Ἀθηνῶν* Γρηγορίῳ ἐνδημεῖ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς συνοδικὸς ἐπὶ τῆς β'. πατριαρχείας Γρηγορίου τοῦ Ε'., διότι εὑρίσκω αὐτὸν συνυπογράφοντα μεταξὺ τῶν λοιπῶν συνοδικῶν κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1806 ἐν τῷδε τῷ σιγιλλίῳ καὶ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1807 ἐν σιγιλλιώδει γράμματι, «περὶ

τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου τοῦ κειμένου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀθηνῶν τοῦ ἐπιλεγομένου τοῦ Πετράκη.»

Ὁ Μεσημβρίας οὗτος παρῃτήσατο, καὶ ἀμέσως τὸν Ἰούλιον τοῦ 1814 ἐκλέγεται διάδοχος αὐτοῦ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς κῦρ Ἰωσήφ, τῶν κανονικῶν ψήφων τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ γενομένων ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου ἐν τῷ κατὰ τὸν Κουρούτσεσμε τοῦ Βοσπόρου (Κωνσταντινουπόλεως) ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου[1].

Ὁ Ἰωσὴφ οὗτός ἐστιν ὁ ἐν τῇ τῆς Ἄνδρου μονογραφίᾳ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη ἀναφερόμενος, ἔνθα λέγεται ὅτι τῇ 7 Ἰουνίου 1813 διωρίσθη διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ ἐπιστάτης τῆς νέας οἰκοδομῆς τοῦ σχολείου, ἀλλὰ κρύφα καὶ δι' ἀγνώστους λόγους μετ' ὀλίγας ἡμέρας διαπεραιωθεὶς εἰς Χῖον ἐπανέκαμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Προστίθημι τοῖς ἤδη περὶ τοῦ διδασκάλου τούτου καὶ ἐπισκόπου λεχθεῖσιν ὅτι ἦν πρότερον ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος τῆς ἐν *Μεγάλῳ Ρεύματι* τοῦ Βοσπόρου (Ἀρναούτκιοϊ) σχολῆς, ὅτι δὲ ἐπὶ τῆς β'. πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου τοῦ Ε'. «*κατὰ θερμὰς δεήσεις καὶ παρακλήσεις τῶν ἐκεῖ κατοίκων εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν* προεχειρίσθη τὸν αὔγουστον τοῦ 1806 ἐν τῷ σημερινῷ πατριαρχικῷ ναῷ *μητροπολίτης τῆς πάλαι ποτὲ διαλαμψάσης ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μελιτηνῆς ἐπὶ τῷ ἀποκατασταθῆναι προεστῶτα ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν* τοῦ εἰρημένου ἑλληνικωτάτου καὶ πολυπληθεστάτου βοσπορείου προαστείου. Ταῦτα ἀρκείτωσαν. Τὰ ἄνω μνημονευόμενα σιγίλλια ἔχουσιν ὧδε.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ καθολικοῦ πρωτοτύπου σιγιλλιώδους γράμματος.

† ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.*

Ἀναντίῤῥητον πᾶσι καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι προσῆκον τὴν πατριαρχικὴν μακαριότητα τοῖς προσερχομένοις τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπικουρίαν τινὰ ἀπαιτουμένοις ἀνατροπῆς ἕνεκα τῶν ὁπωςδήποτε καὶ κατὰ καιρὸν ἐπερχομένων πρὸς αὐτούς, διδόναι καὶ χορηγεῖν πάσῃ δυνάμει ἀντίληψιν αὐτῆς καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν ἐκείνων δεινῶν, πρὸ πάντων δὲ μάλιστα, τοῖς ἱεροῖς καταγωγίοις καὶ τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις, ἐν οἷς οἰκοῦντες ἄνδρες θεοφιλεῖς ἀκαταπαύστως τε καὶ ἀεννάως, ἀνυμνοῦσι καὶ δοξάζουσι τὸν Θεόν· ὃν γὰρ λόγον ἔγνωμεν τὸν Θεὸν τὰ θελήματα ποιοῦντα τῶν φοβουμένων αὐτῶν, καὶ τὰς δεήσεις ἀκούοντα καὶ σώζοντα αὐτούς, τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ προνοίᾳ καὶ ἀπείρῳ, τὸν αὐτόν, καὶ τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην πρὸς

[1] Μέτιθι γραφόμενά μου ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ, περὶ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ Κουρούτσεσμε χειροτονιῶν, μεταθέσεων κ.τ.λ. τεῦχος 10 ἤτοι σελ. 454—462 τοῦ ἔτους τούτου.

τοὺς ἐπὶ σεμνῷ καὶ ἐναρέτῳ βίῳ, καὶ ἀσκήσει καυχωμένους, φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πρὸς τούτοις καὶ διὰ παλαιγενῶν γραμμάτων βεβαιωθείσαις ὑποθέσεσιν, ἅτε καλῶς καὶ νομίμως ἐχούσαις, παρέχειν τὴν ἀσφάλειαν αὐτῶν καὶ συντήρησιν, τοῖς πατριαρχικοῖς σιγιλλιώδεσι γράμμασι καὶ μηδένα ἐᾶν καταπατεῖν αὐτὰς καὶ ἄλλως πως κυβερνᾶν καὶ διοικεῖν. Φαίνεται γοῦν κατὰ τὴν νῆσον Ἄνδρον εὑρίσκεσθαι σεβασμίαν μονὴν εἰς ὄνομα τιμωμένην τῆς ζωοδόχου πηγῆς, τῆς καλουμένης Ἁγίας, κατὰ τὴν τοποθεσίαν *καψοράχηr*[1] ἣν ποτὲ ὁσιώτατός τις ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Μακάριος, ὁ καὶ καθηγούμενος ταύτης καὶ ἄλλοι σὺν αὐτῷ ὁμογνώμονες καὶ ὁμόδοξοι καὶ κατὰ πάντα τὸν Θεὸν φοβούμενοι καὶ τὴν τοῦ κοινοβιακοῦ τύπου ἀκρίβειαν φυλάττοντες ἀδιάσειστον καὶ βουλόμενοι μένειν ἀνεπηρέαστοι, ὡσὰν τῶν πολλῶν θορύβων ἐλεύθεροι ὄντες εὐγνωμόνως πρὸς ἀρετὴν ἐπεκτείνοντο καὶ μηδὲν αὐτοῖς ἐμπόδιον γένοιτο πρὸς τὴν τοῦ κοινοβίου κατάστασιν πρεσβείαν κοινὴν ἐποιήσαντο τότε γόνυ κλίναντες τῷ ἀοιδίμῳ πατριάρχῃ κυρῷ Τιμοθέῳ, καὶ ἀξιώσαντες ἐκεῖνον κατέπεισαν τοῖς δεξιοῖς αὐτῶν λόγοις ὥστε δοῦναι αὐτοῖς γράμματα σιγιλλιώδη εἰς ὀχύρωσιν τῆς σεβασμίας αὐτῶν μονῆς καὶ πατριαρχιακῆς ὀνομασίας ἀποκατάστασιν καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν διαίτης καὶ διοικήσεως (ὃ καὶ ἐγένετο) καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦδε οὑτωσὶ διῆγον ἐν αὐτῇ τῇ μονῇ, ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ καὶ ἀδουλωσίᾳ· ἤδη πάλιν οἱ αὐτῆς ὁσιώτατοι πατέρες προελόμενοι κρειττοτέραν τὴν ἐλευθερίαν καὶ κυβέρνησιν αὐτῆς ἔχειν προσέδραμον τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ πολλῇ τῇ παρακλήσει καὶ τῇ ἀξιώσει, ἐδεήθησαν τελείως ἀπολαβεῖν τῆς πατριαρχικῆς χάριτος δηλαδὴ τῆς σταυροπηγιακῆς, καὶ γενέσθαι τοὐντεῦθεν σταυροπηγιακὴν καὶ μίαν τῶν λοιπῶν σταυροπηγιακῶν μονῶν καὶ καταταγῆναι ἐν τῇ σειρᾷ τῆς σταυροπηγιακῆς διατυπώσεως. Ὅθεν ἡ μετριότης ἡμῶν τὴν αἴτησιν αὐτῶν ἀποδεξαμένη, ὡς εὐλόγως καὶ νομίμως ἔχουσαν καὶ τῇ ἱκεσίᾳ αὐτῶν καὶ δεήσει καμφθεῖσα, σταυροπηγικὴν αὐτὴν μονὴν ἀποκατέστησε καὶ ὠνόμασε καὶ ἐν ἁγίῳ παρακελεύεται πνεύματι συνοδικῇ διασκέψει τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων τε καὶ ἐπισκόπων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα αἰῶνα, ἡ σεβασμία αὕτη μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς καλουμένης Ἁγίας εἴη σταυροπηγιακὴ πατριαρχική, ἐλευθέρα, μετὰ πάντων τῶν μετοχίων αὐτῆς, τῆς Παναγίας δηλαδὴ τῶν Κατακοίλων, τῆς Παναγίας Φιστωγλᾶς, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Φεροῦ, καὶ τῶν Κυπρινίων, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν καὶ δεσποτείαν αὐτῆς ἀδούλωτος, ἀκαταπάτητος καὶ ὅλως ἀνεπηρέαστος, μηδενὶ μηδὲν ὀφείλουσα διδόναι μηδ' ὀβολόν, οὔτε τῷ κατὰ καιροὺς ἀρχιεπι-

[1] Τὸ χειρόγραφον ἔχει τοποσίαν καὶ τὸ καψοράχην δι' ἑνὸς ρ.

σκόπῳ Ἄνδρου, μνημονευομένου ἐν αὐτῇ ὡς εἴθισται ἐκκλησιαστικῶς τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος καὶ οὐδενὸς ἄλλου (ἐν ταῖς σταυροπηγιακαῖς γὰρ μοναῖς, τὸ πατριαρχικὸν μνημονεύεται ὄνομα, καὶ οὐ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως), ὑποταγῆς δὲ χάριν ὀφείλει ἡ σταυροπηγιακὴ αὕτη μονὴ τῆς Ἁγίας διδόναι τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐτησίως ἔλαιον ὀκάδας εἴκοσι δύο, τὸν δὲ ἡγούμενον αὐτῶν ἐκλέγουσιν οἱ ἐν αὐτῷ ἀσκούμενοι ὅτε χρεία, κοινῇ ψήφῳ πάντων, συναινέσει καὶ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ οὔτε ὁ νῦν ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου, οὔτε ὁ μετέπειτα οὔτ' ἄλλος τις τῶν τοῦ βήματος, ἔχοι ἄδειαν ἢ ἐξουσίαν τινὰ καταπατεῖν τὴν σταυροπηγιακὴν ταύτην καὶ πατριαρχικὴν μονὴν καὶ εἰσέρχεσθαι καὶ ζητεῖν πολὺ ἢ ὀλίγον τι παρ' αὐτῆς καὶ ἀργεῖν καὶ ἀφορίζειν τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσκουμένους πατέρας καὶ ἡγούμενον εἰσάγειν καὶ ἐξάγειν καὶ ὅλως ἀνακρίνειν αὐτούς, μήτε περὶ πνευματικῶν, μήτ' ἄλλως πως ἐχουσῶν ὑποθέσεων, σταυροπηγιακὴν γὰρ καὶ ἐλευθέραν τούτων πάντων ἀποκατέστησεν ἡ μετριότης ἡμῶν καὶ ἀνενόχλητον, καὶ ἀκαταζήτητον (ὡς ἀνωτέρω εἴρηται) διὰ τοῦ παρόντος σιγιλλιώδους γράμματος· εἰ δέ ποτε δεήσειέ τινος ἔργου, παρά τε τῆς ἡμῶν μετριότητος ἕξει τὴν ἀπόφασιν καὶ παρὰ τοῦ κατὰ καιροὺς οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου τοῦ τε νῦν καὶ τῶν μετέπειτα, τοῦ λοιποῦ μακρὰν ἀπέχοντος τῆς σταυροπηγιακῆς ταύτης μονῆς, ὡς μηδὲν δίκαιον τὸ σύνολον κεκτημένου ἐν αὐτῇ, ἐν βαρείᾳ ἀργίᾳ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῶν, καὶ παιδείας τῆς προσηκούσης· ὃς δ' ἂν τῶν πάντων θελήσῃ ἐναντίος φανῆναι τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ ἀποφάσει τῆς σταυροπηγιακῆς ἐλευθερίας καὶ διασεῖσαι τὸ παρὸν σιγιλλιῶδες σταυροπηγιακὸν γράμμα, καὶ δολίῳ τρόπῳ τοῖς ἐν τῇ σταυροπηγιακῇ μονῇ ταύτῃ ἐπιτιθέναι βουλόμενος, καὶ τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀδέσποτον αὐτῆς τε καὶ τῶν μετοχίων αὐτῆς εἰς ζυγὸν δουλείας μεταβαλεῖν ἢ νοσφίσασθαί τι ἄχρι καὶ ὀβολοῦ τῶν εἰσοδημάτων ταύτης, ἢ τρόπῳ βιαίῳ ὁποιασοῦν ἁρπάσας τῶν ἀφιερωμένων αὐτῇ ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων ἢ βιβλίων, ἢ ἄλλων κτημάτων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, τοὺς ἐν αὐτῇ μονάζοντας ὑποβιβάσαι εἰς δουλικὴν τάξιν, καὶ ζημίαν τινὰ αὐτοῖς προξενῆσαι, τῶν ἱερωμένων ὢν καὶ τῶν τοῦ βήματος ὁ τοιοῦτος ἀργὸς μενέτω παρὰ ἀρχιερατικῆς καὶ ἱερατικῆς ἐνεργείας καὶ τάξεως, καταφρονῶν δὲ τῆς ἀργίας, ὡς ἀφωρισμένος παρὰ Θεοῦ καὶ ἀσυγχώρητος ὡς τῇ τελείᾳ καθαιρέσει ὑπόδικος· τῶν μοναχῶν δὲ ἢ καὶ λαϊκῶν, ἀφωρισμένος ἔστω παρὰ Θεοῦ καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον καὶ ἔξω τῆς τοῦ Χ. Ἐκκλησίας καὶ τυμπανιαῖος καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος· ἐπὰν δὲ χρεία χειροτονίας γένηται, ὁ προσκαλούμενος ἀρχιερεὺς παρὰ τῶν ἐνασκουμένων αὐτῷ ἐκτελείη αὐτὴν ἀναμφιβόλως, χωρὶς τῆς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως. Εἰς διηνεκῆ γὰρ τὴν ἀσφάλειαν καὶ

ἴνδειξιν πάντων, ἐγκεχάρακτο [1] τὸ παρὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικὸν πατριαρχικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καὶ ἐπεδόθη τῇ σεβασμίᾳ ταύτῃ σταυροπηγιακῇ πατριαρχικῇ καὶ ἐλευθέρᾳ μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Ἁγίας τῇ κατὰ τὴν νῆσον Ἄνδρον· ἐν ἔτει χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ μηνὶ Ἀπριλίῳ ἰνδικτιῶνος ὀγδόης.

Παρθένιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης·

† ὁ *Ἡρακλείας*	Ἰωαννίκιος
† ὁ *Ἀγγύρας* (sic)	Λαυρέντιος
† ὁ *Χαλκηδόνος*	Παχώμιος
† ὁ *Τορνόβου*	Μακάριος
† ὁ *πρώην Ἀθηνῶν*	Σωφρόνιος
† ὁ *Νικομηδείας*	Κύριλλος
† ὁ *Λακεδαιμονίας*	Ἰωάσαφ
† ὁ *Διδυμοτείχου*	Δανιὴλ
† ὁ *Σοφίας*	Ἰγνάτιος
† ὁ *Μυτιλήνης*	Παρθένιος
† ὁ *Βιζύης*	Δαμασκηνὸς
† ὁ *Σμύρνης*	Ἰάκωβος
† ὁ *Βάρνης*	Μελέτιος
† ὁ *Γάνου καὶ Χώρας*	Παΐσιος
† ὁ *Κερνίτζης*	Ἀρσένιος
† ὁ *Δρύστρας*	Ἀντώνιος
† ὁ *Νέων Πατρῶν*	Ἰωάσαφ
† ὁ *Ναυπλίου καὶ Ἄργους*	Θεοφάνης
† ὁ *Μηδείας*	Μητροφάνης
† ὁ *Σάλωνος*	Βενιαμὶν
† ὁ *πρώην Γάνου καὶ Χώρας*	Ἰάκωβος

Ὁ Μέγας Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Μονεμβασίας.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἤδη ἐκδοθέντος σιγιλλιώδους γράμματος περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρῳ κατὰ τὸ χωρίον Ἀρχόντα σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Ὀφειλόμενον καθέστηκε τῇ κοινῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ

[1] Οὕτως ἔχει ἡμῖν τὸ κείμενον.

καὶ τοῖς κατὰ καιροὺς ἐμπεπιστευμένοις τοὺς πατριαρχικοὺς αὐτῆς οἴακας χεῖρα ἀντιληπτικὴν ὀρέγειν τοῖς ἑκασταχοῦ ἱεροῖς μοναστηρίοις, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ μεταβιβάζειν ἐπ' εὐλόγοις αἰτίαις, ὅσα βούλεται τῶν μοναστηρίων σταυροπηγιακὰ καθιστᾷν ὑπὸ τὴν αὐτῆς ἐξουσίαν ἐπιτετραμμένον ἐστί, καὶ δεδομένον αὐτῇ προνόμιον ἀρχαῖον διὰ κανονικῶν διατάξεων καὶ βασιλικῶν θεσπισμάτων, ὡς τοῖς πᾶσι καθωμολόγηται· ἐπειδὰν δὲ γένηται ἐπ' αὐτῷ τούτῳ καὶ ἔνθερμος αἴτησις παρὰ φιλοθέων ἀνδρῶν ἀναθεμένων κατὰ θεῖον ζῆλον ἐκκλησίαν τινά, ἢ ἱερὸν καταγώγιον, τότε δὴ τότε εὐμενῶς προσιεμένη ἀντιλαμβάνεται, καὶ ἐπιδαψιλεύεται τὴν σταυροπηγιακὴν χάριν, καὶ ἐλευθερίαν, διὰ πατριαρχικῶν αὐτῆς καὶ συνοδικῶν σιγιλλίων γραμμάτων, καὶ κατασφαλίζεται, ὡς ἂν τὸ ἀξίωμα αὐτῆς τοῦτο ὑπὸ νεκρᾶς τῆς μνήμης διαμένῃ καὶ ἐσαεὶ ἀνεπιχείρητα τῇ πλεονεξίᾳ διατηρῆται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἄνδρου εἰς τόπον λεγόμενον *Ἀρκόντα* κεῖται ἱερὸν μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Εἰρήνης κτιτορικὸν δὲ τοῦ μακαρίτου ἱερομονάχου Λεοντίου Πέτρου Σπυρίδου, ὅπερ, ὡς ἐπληροφορήθημεν συνοδικῶς ἀπὸ ζώσης φωνῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἐκείνου τοῦ μακαρίτου, ἱερωτάτου μητροπολίτου Μεσημβρίας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Μαύρης θαλάσσης ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κὺρ Γρηγορίου ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων δι' ἐξόδων, καὶ δαπανημάτων τοῦ ῥηθέντος μακαρίτου Λεοντίου ἱερομονάχου· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸ τῆς ἀπαρτίσεως αὐτοῦ τὸν βίον ἐκεῖνος ἐξέλιπε καταλιπὼν ἡμιτελὲς ἀνέλαβεν ἡ αὐτοῦ ἱερότης τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ μιμούμενος τὸν ἔνθερμον ζῆλον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καταβαλὼν ἐξ ἰδίων καὶ δαπανήσας οὐκ ὀλίγα κατεσκεύασεν αὐτὸ ἱερὸν μοναστήριον καὶ περιποιησάμενος μεθ' ὅλων.....[1] αὐτοῦ ηὐτρέπισε καὶ οὕτως ἀπαρτίσας ἀνέθετο αὐτῷ ἀφιερώματα καὶ κτήματα κινητά τε καὶ ἀκίνητα, προικοδοτήσας κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ κατασφαλισάμενος συνήγαγε καὶ πατέρας ἐν αὐτῷ, ἀποκαταστήσας καὶ ἡγούμενον, φροντίζων καὶ ἐπιμελούμενος ὡς κτιτορικοῦ αὐτοῦ τῆς βελτιώσεως καὶ εἰς τὰ πρόσω αὐξήσεως, καὶ ταῦτα ἐξ ἰδίων φιλοτίμως δαπανήσας, καὶ μετὰ σπουδῆς ποιήσας, ὡς κτίτωρ αὐτοῦ γενόμενος καὶ κύριος καὶ ἐξουσιαστὴς οἰκείᾳ αὐτοῦ βουλῇ καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ καὶ προαιρέσει ὡμολόγησε συνοδικῶς, ὅτι ἀνατίθησιν καὶ ὑποτάττει αὐτὸ τὸ κτιτορικὸν αὐτοῦ μοναστήριον ὑπὸ τὴν ὑπέρμαχον προστασίαν καὶ ἀντίληψιν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου πατριαρχικοῦ τε καὶ οἰκουμενικοῦ τούτου θρόνου, καὶ ἐξητήσατο ἐνθέρμως ἵνα ἐπιβραβευθῇ αὐτῷ καὶ τοῖς κτήμασιν αὐτοῦ καὶ πράγμασιν καὶ ἀφιερώμασι τὸ πατριαρχικὸν τῆς Ἐκκλησίας προνόμιον. Ὥστε εἶναι τοῦ λοιποῦ καὶ λέγεσθαι καὶ παρὰ πάντων γινώσκεσθαι πατριαρχι-

[1] δυσδιάγνωστος ἡ λέξις· ἴσως τῶν ἐξαρτημάτων.

κὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον ὑποκείμενον τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ὡς καὶ λοιπὰ καὶ πληρώνειν κατ' ἔτος λόγῳ ὑποταγῆς εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας ἀνὰ 5 γρόσια, διεξαγόμενον δὲ καὶ διακυβερνώμενον τῇ ἀόκνῳ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τῆς αὐτοῦ ἱερότητος, παρ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον, μετὰ δὲ τὴν πρὸς Κύριον αὐτοῦ ἐκδημίαν παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ταύτην γοῦν τὴν ἔνθερμον αἴτησιν αὐτοῦ, καὶ θεοφιλῆ ἀφιέρωσιν ἔγνωμεν γνώμῃ κοινῇ καὶ συνοδικῇ δέξασθαι εὐμενῶς καὶ ἐπινεῦσαι φιλαδέλφως πρὸς τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ καὶ δὴ ἐπαινέσαντες κατὰ τὸ εἰκὸς τὸν θεάρεστον ζῆλον τῆς αὐτοῦ ἱερότητος, καὶ εὐχαῖς ἐκκλησιαστικαῖς καταστεψάμενοι γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς ἵνα τὸ ῥηθὲν κτιτορικὸν τῆς αὐτοῦ ἱερότητος μοναστήριον τὸ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Εἰρήνης, καὶ κείμενον ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρῳ κατὰ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Ἀρκόντα μεθ' ὅλων τῶν κτημάτων, καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ κινητῶν καὶ ἀκινήτων ἵνα, τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων ἄν, ὑπάρχῃ καὶ λέγηται καὶ παρὰ πάντα γινώσκηται πατριαρχικὸν σταυροπηγιακὸν μοναστήριον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπά, ἐλεύθερον ἀδούλωτον, ἀκαταπάτητον καὶ ἀκαταζήτητον παρὰ παντὸς προσώπου ἱερωμένου καὶ λαϊκοῦ καὶ παρὰ αὐτοῦ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, μηδενὶ μηδὲν ὀφεῖλον διδόναι μέχρι καὶ ὀβολοῦ· ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ κοινὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας ἐτήσιον ἀνὰ πέντε γρόσια λόγῳ ὑποταγῆς μνημονευομένου ἐν αὐτῷ τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ὡς νενόμισται, ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις, διεξαγόμενον δὲ καὶ διακυβερνώμενον παρὰ τοῦ ῥηθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Μεσημβρίας συναδελφοῦ ἡμῶν ἀγαπητοῦ κῦρ Γρηγορίου ὡς κτίτορος αὐτοῦ παρ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον, διοριζομένου καὶ ἀποκαθιστῶντος ἐν αὐτῷ ἡγούμενον, καὶ ἐπιστάτην ὃν ἂν ἐγκρίνῃ δόκιμον καὶ ἄξιον, ὡς πιστὸν οἰκονόμον, ἀπαιτοῦντος παρ' αὐτοῦ ἐτησίως καθαρὸν καὶ ἀκριβῆ λογαριασμὸν περὶ πάντων τῶν μοναστηριακῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, μετὰ δὲ τὴν πρὸς Κύριον αὐτοῦ τοῦ κτίτορος ἐκδημίαν προστατευόμενον καὶ διοικούμενον παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ὡς ὑποκείμενον αὐτῇ, καὶ παρ' οὐδενὸς ἑτέρου δεσποζόμενον ἢ ἐξουσιαζόμενον, μηδὲ ὅλως ἐχόντων τῶν κληρονόμων τῆς αὐτοῦ ἱερότητος καὶ συγγενῶν προβαλεῖν τινα ἀπαίτησιν ἕνεκεν τοῦ πατριαρχικοῦ τούτου καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου, ἢ τῶν ἀφιερωμάτων αὐτοῦ καὶ κτημάτων καὶ πραγμάτων κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων λόγῳ κτιτορικοῦ ἢ κληρονομικοῦ δικαιώματος ἢ ἐπὶ μηδεμιᾷ αἰτίᾳ αὐτῶν καὶ προφάσει ἐν μηδενὶ καιρῷ, ὁ δὲ κατὰ καιροὺς διοριζόμενος ἐν αὐτῷ ἡγούμενος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ μονάζοντες πατέρες μοναχοί τε καὶ ἰδιῶται ὀφείλουσι πειθαρχεῖν τε καὶ ὑποτάσσεσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ γνωρίζειν αὐτὸ

πατριαρχικὸν σταυροπηγιακὸν μοναστήριον καὶ φυλάττειν πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια ἀπαράτρεπτα καὶ προθύμως διδόναι τὸ διορισθὲν εἰρημένον ἐτήσιον, καὶ βιοῦν εὐσχημόνως, εἰρηνικῶς τε καὶ κατὰ πάντα ἀμέμπτως καὶ ἀνεπιλήπτως κατὰ τὸν τόπον τοῦ μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ ἐπιμελεῖσθαι παντὶ σθένει τῆς βελτιώσεως καὶ αὐξήσεως αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου, καὶ τῶν κτημάτων αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὰν γένωνται ἐν χρείᾳ χειροτονίας ἔχωσι προσκαλεῖν τὸν κατὰ τόπους ἀρχιερέα θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Ἄνδρου ἐπὶ τῷ ἐκτελεῖν μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παρατηρήσεως, ὡσαύτως καὶ ἐν στερήσει ἡγουμένου γενόμενοι ἔχωσι αἱρεῖσθαι καὶ ἐκλέγειν ἐξ αὐτῶν τὸν μᾶλλον ἄξιον καὶ πιστὸν οἰκονόμον ὡς δόκιμον, καὶ ἀρετῇ διαλάμποντα, καὶ τῇ ἀδείᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἀποκαθιστᾶν αὐτὸν καὶ πειθαρχεῖν καὶ ὑποτάσσεσθαι αὐτῷ καὶ συζῆν ἡσύχως καὶ φιλαδέλφως καὶ εὔχεσθαι ὀφειλομένως ὑπὲρ τῶν κτιτόρων αὐτοῦ τοῦ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται ἐκκλησιαστικῶς, ὅσοι δὲ τῶν χριστιανῶν ἔκ τε τοῦ ἀρχιερατικοῦ καὶ ἱερατικοῦ καταλόγου, ἢ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καὶ τῶν κληρονόμων καὶ συγγενῶν τῶν κτιτόρων τολμήσωσί ποτε φανῆναι καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἀνατροπεῖς τῶν ἐκκλησιαστικῶς οὕτω δεδογμένων καὶ τὰ λοιπὰ ἀφωρισμένος ὑπάρχῃ ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ΑΩΣΤ' κατὰ μῆνα Φεβρουάριον ἐπινεμήτεως ια'.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

† *Καισαρείας* Φιλόθεος, † *Ἐφέσου* Διονύσιος, † *Ἡρακλείας* Μελέτιος, † *Κυζίκου* Μακάριος, † *Νικομηδείας* Ἀθανάσιος, † *Νικαίας* Δανιήλ, † *Δέρκων* Γρηγόριος, † *Θεσσαλονίκης* Γεράσιμος, † *Νεοκαισαρείας* Μελέτιος, † *Βάρνης* Χρύσανθος, † *Ἀθηνῶν* Γρηγόριος, † *Ἀγγύρας* (sic) Ἰωαννίκιος, † *Μεσημβρίας* Γρηγόριος, † *Πόσνας* Καλλίνικος, † *Ἐλασσῶνος* Ἰωαννίκιος, † *Φερσάλων* Παρθένιος.[1]

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις.

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

[1] Τὸ σιγίλλιον τοῦτο ἐγένετο ἀρχιερατεύοντος ἐν Ἄνδρῳ (τιμηθείσης εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως) τοῦ Παγκρατίου. Οὗτος ἐπὶ τῆς β'. πατριαρχείας τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας Νεοφύτου ὁσιώτατος ὢν ἐν ἱερομονάχοις ἐχειροτονήθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἐν Κουρούτσεσμε τοῦ Βοσπόρου ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου κατ' Αὔγουστον τοῦ 1799 ἐπινεμήσεως β'. διαδεξάμενος τὸν εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς μεταστάντα Διονύσιον ἀπὸ τοῦ ἰανουαρίου τοῦ ΑΨΟΕ' ποιμάναντα τὸ ἐν Ἄνδρῳ λογικὸν αὐτοῦ ποίμνιον.

Ὁ Παγκράτιος ἀποθνήσκει τῇ 30 αὐγούστου τοῦ 1810 καὶ διαδέχεται αὐτὸν κατὰ σεπτέμβριον ἐκλεγεὶς ὁ μέγας ἀρχιδιάκονος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου κὺρ Διονύσιος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΦΑΝΕΙΩΝ

Διπλωτὴ καὶ κοπτὴ ἐργασία.

Δυνάμεθα νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς παῖδας καὶ ὅλως ἑτοίμους ἐπιφανείας, ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰς πλινθίδας, οἷον τὸ τετράπλευρον φύλλον χάρτου, παντὸς μεγέθους καὶ χρώματος, καὶ νὰ ὁδηγήσωμεν αὐτοὺς νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰς πολλαχῶς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διπλωτῆς ἢ τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Μέχρι τοῦδε αἱ μητέρες καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὰ παιδία ἐν γένει προσεπάθουν νὰ χαροποιῶσιν αὐτά, κατασκευάζοντες αὐτοῖς ἐξ ἁπλοῦ ἢ ποικίλου χάρτου πλοιάρια, πετεινοὺς καὶ ἄλλα παρόμοια, ἅτινα τὰ παιδία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετ' ὀλιγίστης ὥρας τέρψιν κατέστρεφον. Ποσαχῶς ὅμως δυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν τὴν τέρψιν ταύτην τοῦ παιδὸς καὶ τὴν πρὸς διατήρησιν τοῦ παιγνίου του τούτου ἐπιθυμίαν του, ὅταν ὁδηγήσωμεν αὐτὸ τὸ ἴδιον νὰ κατασκευάζῃ ταῦτα, ν' ἀποτελῇ δὲ μάλιστα δι' αὐτῶν σειρὰς ὅλας καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Διότι πράγματι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον κοπιάζομεν καὶ περὶ τοῦ ὁποίου μεριμνῶμεν, ἐκεῖνο καὶ πλειότερον ἐκτιμῶμεν καὶ ἀγαπῶμεν. Οὕτω καὶ ἡ αὐτοθυμία τοῦ παιδὸς καὶ ἡ δεξιότης του ταχύτερον ἀναπτύσσονται, ἀποκτᾷ δὲ καὶ τὴν σπουδαιοτάτην ἕξιν τοῦ νὰ ἐνδιαφέρηται εἰς τὰ παίγνιά του, μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀπομιμῆται καὶ νὰ τελειοποιῇ αὐτά. Ἐν ᾧ δὲ τὰ ὑφαντὰ βασίζονται ἐπὶ τῶν ἀριθμητικῶν ἀναλογιῶν, χρησιμεύοντα οὕτω, κυρίως, εἰς τὰς ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις, ἡ διπλωτὴ καὶ ἡ κοπτὴ ἐργασία βασίζονται ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὰς γεωμετρικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σχήματα ταῦτα προετοιμάζει ὁ ἴδιος παῖς, διπλώνων ἢ κόπτων αὐτὰ ἐκ τοῦ χάρτου του, ἐξαρτᾶται δὲ ἐκ τῆς ἀκριβείας καὶ ἐντελείας αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία τῶν δι' αὐτῶν ἀποτελουμένων παραγωγῶν του, ἕπεται, ὅτι αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι δυσκολώτεραι ἔτι, ἀλλὰ καὶ ὠφελιμώτεραι τῶν προηγηθεισῶν, ἐκτελούμεναι ἐπιτυχῶς ὑπὸ μεγαλειτέρων ἀκόμη παιδίων.

Οὕτω διὰ τὴν διπλωτὴν ἐργασίαν λαμβάνομεν ὁλόκληρον φύλλον κοινοῦ λευκοῦ ἢ κεχρωματισμένου χάρτου, ὅπερ κατὰ μῆκος διπλώνομεν, ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ. Εἶτα διπλώνομεν τὰς τέσσαρας γωνίας πρὸς τὸ κέντρον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματισθῶσι τέσσαρα τετράγωνα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τετράπλευρον καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ χάρτου. Οὕτως ἐκ μὲν τοῦ λευκοῦ χάρτου ἀποτελοῦμεν 4 τετράγωνα καὶ 2 τετράπλευρα, ἐὰν χωρίσωμεν τὸ

* Ἰδὲ σελ. 227.

ἐν τῷ μέσῳ ἐναποληφθὲν εἰς δύο. Ἐκ τοῦ κεχρωματισμένου ὅμως μεγαλειτέρου φύλλου ἀποκτῶμεν, διὰ τῆς ἐκ νέου διαιρέσεως τῶν τετραγώνων, 16 τὸ ὅλον τετράγωνα καὶ τρία ἢ τέσσαρα τετράπλευρα. Πλὴν τῶν τετραγώνων ὅμως καὶ τῶν τετραπλεύρων δυνάμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν διπλωτὴν ἐργασίαν καὶ ἐπὶ τριγώνων παντὸς εἴδους, ἐπὶ πολυγώνων καὶ κυκλικῶν τεμαχίων χάρτου. Τούτων τὰ μὲν ὀρθογώνια τρίγωνα ἑτοιμάζομεν διπλώνοντες τὸ τετράγωνον φύλλον διαγωνίως ἐν τῷ μέσῳ εἰς δύο. Τὸ δὲ ὀξυγώνιον τρίγωνον σχηματίζομεν ἐὰν διπλώσωμεν καθέτως τὸ τετράγωνον, θέσωμεν δὲ ὡς βάσιν τοῦ τριγώνου τὴν κάτω πλευρὰν τοῦ τετραγώνου, εἶτα λάβωμεν τὸ μῆκος τῆς βάσεως ταύτης καὶ χαράξωμεν ἰσομεγέθεις αὐτῇ γραμμάς, ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς βάσεως πρὸς τὴν κορυφὴν τῆς ἐκ τῆς καθέτου διπλώσεως σχηματισθείσης γραμμῆς, καὶ τέλος ἀποκόψωμεν αὐτάς.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον καὶ διπλώσωμεν ἓν τῶν σκελῶν αὐτοῦ κατὰ τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου αὐτοῦ μήκους, διευθύνωμεν δὲ τὴν πτυχὴν εὐθέως ἀπὸ τῆς οὕτω σχιματισθείσης γωνίας πρὸς τὸ ἄνωθεν ἄκρον τῆς βάσεως τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου, ὥστε ν' ἀποτελέσῃ τοῦτο τὴν κορυφὴν τοῦ νέου τριγώνου, σχηματίζομεν τρίγωνον ἀνισοσκελὲς ἀμβλυγώνιον. Τέλος διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ διαγωνίου διπλώσεως τοῦ τετραπλεύρου, σχηματίζομεν τρίγωνα σκαλινά. Ἀλλὰ καὶ διὰ τραπεζοειδῶν καὶ ρομβοειδῶν σχημάτων δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ διπλωτὴ ἐργασία. Ἀξιοθαύμαστος ὄντως καὶ ἀπίστευτος εἶναι ἡ πληθὺς καὶ ἡ ποικιλία τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, ἅτινα προκύπτουσιν ἐκ τῆς διπλώσεως καὶ ἀναδιπλώσεως τῶν μικρῶν τούτων τεμαχίων χάρτου! Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μαθηματικῶν σχημάτων ἀπαρτίζονται βάσεις, δυνάμεναι νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς θεμελιώδη σχήματα ἐξ ὧν δυνάμεθα ν' ἀπαρτίσωμεν σειρὰς ὅλας νέων πάλιν συνδυασμῶν. Πεντήκοντα τοιαύτας σειρὰς δυνάμεθα ν' ἀποτελέσωμεν διὰ τῶν διαφόρων βάσεων τῶν ἀνωτέρω σχημάτων, ὧν ἑκάστη πεντήκοντα πάλιν περίπου δύναται ν' ἀπαρτίσῃ ἄλλα σχήματα.

Ἡ παροῦσα πραγματεία δὲν εἶναι ὁδηγός, ὥστε νὰ παρακολουθήσωμεν λεπτομερῶς τὰς ποικιλίας ταύτας τῆς διπλώσεως καὶ ἀναδιπλώσεως τῶν σχημάτων τούτων. Χάριν καταλήψεως ὅμως τῆς πορείας τῆς ὅλης διπλωτῆς ἐργασίας, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ οὐσιωδέστατα αὐτῆς. Ὅθεν ἀπαριθμοῦμεν μόνον τὰς βάσεις, περιγράφοντες τὰ κυριώτερα ἑκάστης. Πρῶτον ἐκκόπτονται τὰ διάφορα μαθηματικὰ σχήματα, χάριν προασκήσεως τῆς δι' αὐτῶν ἐργασίας, διπλώνονται δὲ ταῦτα ἄνωθεν, κάτωθεν, δεξιόθεν, ἀριστερόθεν, καθέτως, ὁριζοντίως, πλαγιογράμμως καὶ κυκλικῶς. Εἶτα εἰς δευτέραν σειρὰν λαμβάνεται τετράγωνον φύλλον χάρτου, διὰ τῆς διπλώσεως τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου σχηματίζονται πάλιν ποικιλώτατα σχήματα καὶ ἰδίως βιωτικά. Κατὰ τὴν τρίτην σειρὰν λαμβάνομεν ὡς βάσιν τὸ τετράγωνον πάλιν φύλλον, διπλώνομεν ὅμως αὐτὸ ἀλλεπαλ-

λήλως καὶ διαγωνίως ἐκ τῶν ἀντιθέτων ἄκρων, δι' οὗ ἐντελέστατα ἀναπαρίσταται ὅλη ἡ σειρὰ τῶν μαθηματικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Ταῦτα δὲ ἐπαναλαμβάνονται μετ' ἀπεριγράπτου ποικιλίας καθ' ὅλας τὰς ἑπομένας σειράς, ὧν ἡ τετάρτη ἔχει ὡς βάσιν τὸ τετράγωνον διπλωμένον ἐκ τῶν τεσσάρων γωνιῶν καὶ ἀναδιπλωμένον εἰς διπλοῦν τετράγωνον, οὗ τὰ διπλᾶ ἄκρα εὑρίσκονται κάτωθεν, τελεῖται δὲ ἡ ἐργασία διὰ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἄνω αὐτοῦ ἐπιφανείας εὑρισκομένων ἁπλῶν ἄκρων. Ταῦτα λοιπὸν διπλώνονται πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὰ κάτω, δεξιά, ἀριστερά. Τὰ αὐτὰ ἀμφοτέρωθεν, πολλαχῶς, εὐθυγράμμως, διαγωνίως καὶ τέλος πάλιν καμπυλογράμμως καὶ κυκλικῶς, ἀπαρτίζοντα, πεντήκοντα περίπου καλλιτεχνικὰ καὶ ἀντίστοιχα σχεδὸν βιωτικὰ σχήματα. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνοντα διὰ τῆς πέμπτης βάσεως, ἥτις γίνεται, ὡς ἡ προηγουμένη, ἀλλ' ἀντίστροφος αὐτῇ, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία γίνεται ἐπὶ τῶν ὄπισθεν διπλῶν ἄκρων. Ἐν τῇ ἕκτῃ βάσει τὰ διπλᾶ ἄκρα τοῦ τετραγώνου ἀναδιπλοῦνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς μὲ τὰ ἁπλᾶ ἄκρα ἐπιφανείας, ὅθεν καὶ πολλαπλῆ γίνεται ἡ ἐργασία, διά τε τῶν ἐσωτερικῶς κειμένων ἁπλῶν καὶ τῶν περὶ ταῦτα διπλῶν ἄκρων. Ἡ ἑβδόμη βάσις εἶναι ἀντίθετος τῆς προηγουμένης, καθ' ὅσον, διὰ τῆς διπλώσεως τῶν γωνιῶν, ἔχει τὰ διπλᾶ ἄκρα ἔσωθεν καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ ἁπλᾶ, δι' οὗ ἀποκτᾶται ὁλόκληρος ἡ γωνία τοῦ χάρτου καὶ καθίσταται πλουσιωτέρα ἡ ἀναδίπλωσις αὐτοῦ· ἕνεκα δὲ τούτου ἡ βάσις αὕτη μὲ τὰς διαφόρους τροποποιήσεις τῶν χρωμάτων τοῦ χάρτου καὶ τῆς εὐθυγράμμου, τῆς διαγωνίου ἢ τῆς στροβιλικῆς διπλώσεως τῶν ἄκρων αὐτῆς, παράγει ἑπτὰ ὅλα εἴδη βάσεων καὶ σειρῶν, ἐκ 50 σχημάτων ἑκάστη. Ἡ δεκάτη τετάρτη βάσις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τετάρτην, ἀλλ' ἀναδιπλωμένη τρίς, δι' οὗ σμικρύνεται τὸ τετράγωνον πολλαπλασιάζεται δὲ καὶ τὸ ὑλικὸν τῆς ἐργασίας, καθ' ὃ ἐργαζόμεθα ἀφ' ἑνὸς τὰ διπλᾶ ἄκρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας τὰ ἁπλᾶ καὶ τριπλᾶ ἄκρα. Ὡς ιε', ις' καὶ ιζ' βάσις θεωρεῖται ἡ τετράκις ἀναδιπλωθεῖσα, δι' ἧς στερεώτερα γίνονται τὰ σχήματα, ἐὰν τὸ πρὸς αὐτὴν ἐκκοπὲν τετράγωνον ληφθῇ μεγαλείτερον τῶν προηγουμένων, διότι, ἐὰν εἶναι τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, γίνεται ὀγκῶδες διὰ τῆς τετραπλῆς ἀναδιπλώσεως, καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι πολλὰ σχήματα δι' αὐτῆς. Ἡ ιη', ιθ' καὶ κ' βάσις γίνεται ἐκ τῆς ιε', ἐὰν τὰ τριπλᾶ ἄκρα διατηρήσωμεν ἀκίνητα ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἔξω, ὅπερ εἰς τὴν ἀντίθετον ἐπιφάνειαν δίδει ὄψιν διπλοῦ σχήματος τετραγώνου, τεθειμένου ἐπὶ ῥόμβου Ἡ δὲ ἐργασία κατὰ τὰς βάσεις ταύτας γίνεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων, ποικιλωμένου καὶ τοῦ χάρτου. Δύο σειρὰς λευκὰς καὶ ποικιλυχρόους παρέχει καὶ ἡ κα' λευκὴ καὶ ἡ κβ' ποικίλη καὶ ἐπιμήκης βάσις τῶν διπλῶν ῥόμβων, ἥτις ἀποκτᾶται διὰ τῆς διαγωνίου πάλιν διπλώσεως καὶ ἀναδιπλώσεως τῶν ἀντιθέτων ἄκρων. Εἶτα δὲ ἐκ τῆς δ' καὶ ἐκ τῆς ε' βάσεως

καὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ χρωματισμοῦ σχηματίζομεν τὴν κγ', κδ' καὶ κε' βάσιν, διὰ προσθήκης τῆς κάμψεως τῶν ἐξωτερικῶν γωνιῶν, δι' οὗ αἱ βάσεις αὗται καθίστανται κυκλικαί, ὅπερ ἔτι μᾶλλον κατορθοῦται διὰ τῆς κς' καὶ κζ' βάσεως, ἥτις σχηματίζεται, ἐὰν ἐκ τῆς ζ' βάσεως δὲν διπλώσωμεν τὰς πλευρὰς μέχρι τοῦ κέντρου, ἀλλ' ὀλίγον μόνον κατὰ τὸ ἄκρον καὶ ἐσωτερικῶς.

Εἶτα ἕπεται σειρὰ βάσεων ἐκ τῶν διαφόρων τριγώνων ἀποτελουμένη, μεθ' ὃ ἄλλαι ἐκ τῶν πολυγώνων καὶ ἄλλαι ἐκ τῶν κυκλικῶν φύλλων χάρτου ἀπαρτιζόμεναι. Σχηματίζομεν δὲ πολύγωνον μέν, ἐὰν τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον ἀναδιπλώσωμεν εἰς δύο, εἶτα δὲ τοῦτο οὐχὶ εἰς τρίτον τρίγωνον ὀρθογώνιον, ἀλλ' εἰς ἐξαπλοῦν ὀξυγώνιον, διὰ τῆς τριπλῆς ἐπιθέσεως τῶν ἄκρων αὐτοῦ, δεξιὰ ἄνωθεν καὶ ἀριστερὰ κάτωθεν. Ἐὰν ἐκ τοῦ οὕτω σχηματισθέντος ὀξυγωνίου τριγώνου ἀποκόψωμεν τὰ προεξέχοντα ἄκρα διὰ τομῆς εὐθυγράμμου, τὸ ἀποδιπλούμενον φύλλον θέλει παρουσιάσῃ σχῆμα πολυγώνου ἐξαγωνίου. Ἐὰν δὲ ἀποκόψωμεν ταῦτα διὰ τομῆς καμπυλογράμμου, ἐχούσης τὴν κύρτωσιν πρὸς τὰ κάτω, τότε τὸ σχῆμα παρουσιάζει ἐντιλῆ κύκλον, ὃν καὶ πάλιν διπλώνομεν, καὶ ἀναδιπλώνομεν, σχηματίζοντες τὰ αὐτὰ ποικιλώτατα σχήματα.

Κασὰ τὴν ἤδη ἀναφερθεῖαν ἀλληλουχίαν τῶν βάσεων καὶ τῶν σχημάτων αἱ μεγαλείτεραι μαθήτριαι ἀπαρτίζουσι συλλογήν, ἤτοι τελείαν πάλιν σειρὰν ὕλης τῆς διπλωτῆς ἐργασίας, προσκολλῶσαι ἑκάστην βάσιν μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν δι' αὐτῆς παραγομένων σχημάτων διὰ κόμιος ἐπὶ φύλλων χαρτονίου, συνδεδεμένων κατόπιν εἰς πλῆρες βιβλίον. Τὰ παιδία ὅμως βαθμηδὸν μόνον ἀπὸ ἡλικίας 4 ἐτῶν καὶ ἄνω ὁδηγοῦνται νὰ διπλώνωσι τὰς εὐκολωτέρας βάσεις τὸ πρῶτον καὶ τὰ εὐκολώτερα σχήματα, ἑλκυόμενα διὰ τῆς τέρψεως τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ τῶν διὰ αὐτῶν ἐκτελουμένων ὡραίων ἔργων νὰ προβαίνωσιν ἐν τῷ χρόνῳ καὶ πρὸς τὰ δυσκολώτερα. Τὰ δὲ τετράγωνα, τρίγωνα κ. τ. λ., ἅτινα τὸ πρῶτον παρέχομεν εἰς τὰ μικρὰ πρὸς δίπλωσιν πρέπει νὰ ὦσι μεγάλα. Ἐν τῷ χρόνῳ δέ, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος μόνον, σμικρύνωνται, ἀναλόγως τῆς ἀσκήσεως τῶν ὀργάνων καὶ τῆς προόδου τῆς ἐπιδεξιότητος τοῦ παιδός. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τινῶν μάλιστα ἐκ τῶν κυκλικῶν διπλωτῶν σχημάτων ἀπαιτεῖ μεγίστην ἀκρίβειαν καὶ δεξιότητα, ἰδίως, χειρισμοῦ.

Τὰ μικρὰ φυλάττουσι τὰ μικρά των ἔργα, διασκεδάζοντα διὰ τῶν βιωτικῶν σχημάτων ἢ χαρίζοντα εἰς τοὺς οἰκείους των τὰ καλλιτεχνικά των σχήματα, χωρὶς ὅμως νὰ προσκολλῶσιν αὐτὰ ἐπὶ ἄλλης ἐπιφανείας· ἀπὸ τοῦ πρώτου ὅμως τμήματος, δηλ. εἰς ἡλικίαν 7 ἐτῶν, δύνανται νὰ ὁδηγηθῶσι καὶ εἰς τὴν προσκόλλησιν αὐτῶν, δι' ἧς διαρκέστερα καθίστανται ταῦτα· συναρμοζόμενα δὲ ἀνὰ δύο, τέσσαρα καὶ πλειότερα, ἀποτελοῦσιν ὡραίους συνδυασμούς, ἀστέρας, εἰκόνας καὶ περιθώρια. Ἐὰν δὲ εἰς μεγα-

λειτέραν ἡλικίαν ἔχωσιν ἱκανὴν δεξιότητα τὰ παιδία, ὥστε νὰ κατασκευάσωσι τὰ αὐτὰ σχήματα ἐκ διαφόρων ὑλῶν, ἢ καὶ ἐξ ὑφασμάτων, εὑρίσκουσι δι' αὐτῶν θησαυροὺς κοσμημάτων καὶ ποικίλσεων.

Κατὰ τὴν κοπτὴν ἐργασίαν, ἐκ χάρτου λευκοῦ ἢ ποικίλου, μαθηματικὰ πάλιν κατασκευάζομεν σχήματα, τετράγωνα, ῥόμβους, τρίγωνα, πολύγωνα καὶ κύκλους· ταῦτα καλοῦμεν βάσεις πάλιν καὶ διπλώνομεν τετραπλῶς ἢ ὀκταπλῶς, ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀναδιπλώνωμεν αὐτά, χαράσσομεν ἐπὶ τῆς ὄπισθεν τετραπλῆς ἢ ὀκταπλῆς ὄψεως, νέους συνδυασμοὺς σχημάτων, οὓς διὰ ψαλίδος ἀποκόπτομεν. Τὸ δὲ οὕτως ἀποκοπὲν σχῆμα ἕνεκα τῆς πολλαπλῆς διπλώσεως τετραπλασιάζεται ἢ ὀκταπλασιάζεται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ φύλλου, καὶ παράγει οὕτω θαυμασίας καὶ πλουσιωτάτας συνθέσεις. Τὸ πρὸς ἐκκοπὴν ἑτοιμαζόμενον φύλλον χάρτου, τετράγωνον, τετράπλευρον ἢ ῥόμβος, ἀφ' οὗ διπλωθῇ τετραπλῶς ἢ ὀκταπλῶς, κρατεῖται διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐκ τῆς ἀνοικτῆς ἄκρας τοῦ τετραγώνου ἢ τοῦ τριγώνου, ὅπερ πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν βάσιν πρὸς τὰ κάτω, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κόπτεται τὸ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ χάρτου σχεδιασθὲν σχῆμα. Τὰ σχήματα δὲ ταῦτα ἀκολουθοῦσι τὴν ἑξῆς σειράν, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται δι' ὅλων τῶν βάσεων. Πρῶτον ἀποκόπτεται γραμμὴ κάθετος πρὸς τὰ δεξιά, δεύτερον κάθετος πρὸς τ' ἀριστερά, εἶτα δύο κάθετοι ἀμφοτέρωθεν· εἶτα δύο ἢ καὶ βαθμηδὸν πλειότεραι κάθετοι, δεξιά, ἀριστερά, καὶ ἀμφοτέρωθεν. Εἶτα μία ὁριζόντιος γραμμὴ ἄνωθεν, ὁριζόντιος κάτωθεν, δύο ὁριζόντιοι ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, δύο ἢ πλειότεραι ὁριζόντιοι ἄνωθεν, κάτωθεν, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν. Εἶτα ἕνωσις τῆς καθέτου καὶ τῆς ὁριζοντίου πρὸς τὰ δεξιά, πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀμφοτέρωθεν· εἶτα τετράγωνον ἐν τῷ μέσῳ.

Μετὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν πλαγίαν γραμμὴν καὶ τὸν ῥόμβον ἐπίσης δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν καμπύλην γραμμήν, τὴν ἔλλειψιν καὶ τὸν κύκλον, καὶ τέλος γίνονται ἐλεύθερα σχέδια, καθ' ὃ συνδιάζονται ὅλα τ' ἀνωτέρω. Διὰ τῆς ἐκκοπῆς τῶν σχημάτων τούτων ἀποτελοῦνται διάφορα τμήματα αὐτῶν, ὀλιγώτερα ἢ πλειότερα, ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τοῦ σχεδίου, ἅτινα ἅπαντα διὰ κόμμιος προσκολλῶνται ἐπὶ σκληροτέρου χάρτου, ἢ χαρτονίου διαφόρων πάλιν χρωμάτων. Κατὰ δὲ τὴν προσκόλλησιν, ἡ κατάταξις τῶν ἐκκοπέντων τεμαχίων εἶναι ἐλευθέρα, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς φαντασίας καὶ τῆς καλαισθησίας τοῦ ἐργαζομένου. Ἡ ἐργασία αὕτη καθίσταται δυσκολωτέρα καὶ ἑπομένως καὶ τῆς διπλωτῆς ὠφελιμωτέρα· ἐπειδὴ πλὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς διὰ τὴν ἐκκοπὴν ἀπαιτουμένης δεξιότητος τῆς τε χειρὸς καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀπαιτεῖ μεγίστην ἀκρίβειαν καὶ καθαριότητα κατὰ τὴν προσκόλλησιν, καθ' ἣν ἡ ἐλαχίστη ἀπόκλισις ἀπὸ τῆς εὐθείας εἶναι ἐπαισθητή, καταστρέφουσα τὴν ἁρμονίαν τοῦ σχήματος. Ἡ δὲ ἀπρόσεκτος χρῆσις

τοῦ κόμμεως καθιστᾷ ἀηδὲς τὸ ἔργον· διὸ εἶναι ἀσφαλέστερον νὰ τίθεται πρότερον τὸ κόμμι ἐπὶ τοῦ φύλλου, νὰ στεγνώνῃ τοῦτο, καὶ βραδύτερον μόνον νὰ ἐκκόπτηται· νὰ βρέχηται δὲ μόνον ὀλίγον διὰ σπόγγου καὶ ὕδατος, ὅταν πρόκηται νὰ προσκολληθῇ. Ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναπτύσσει ἡ ἐργασία αὕτη καὶ τὴν προσοχὴν περὶ τὴν τήρησιν τῶν ὑλικῶν· διότι πρέπει νὰ καταβάλληται μεγίστη φροντίς ὅπως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον τῶν μικρῶν τμημάτων τοῦ σχεδίου χαθῇ, καθ' ὅσον ἡ ἀπώλεια αὐτῶν καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν σύνθεσιν τοῦ ὅλου σχήματος, ὅπερ τότε εἶναι ὅλως ἄχρηστον. Κατὰ τὴν οὕτω περιγραφεῖσαν ἀκολουθίαν καταρτίζονται αἱ συλλογαὶ τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Τὰ μικρὰ ὅμως (οὐχὶ κάτω τῶν 4 ἢ 4 $^1/_2$ ἐτῶν) πολὺ βραδύτερον τούτου ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ προβαίνουσιν.

Μέχρι τοῦδε ξυλίνας καὶ χονδρὰς χαλυβδίνους βελόνας μόνον, μολύβδια καὶ κονδύλια, ἐθέσαμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν μικρῶν, ὡς ἐργαλεῖα διὰ τὰς ἐργασίας των. Νῦν δὲ διὰ τὴν κοπτὴν ἐργασίαν δίδομεν αὐτοῖς τὸ πρῶτον κοπτηρὸν ἐργαλεῖον, δηλ. ψαλίδιον, ὅπερ ἐν τούτοις προμηθευόμεθα ἀμβλύ, δηλ. στρογγυλευμένον κατὰ τὴν κορυφήν, ἀντὶ αἰχμηροῦ· οὕτως ἐλαττοῦται ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ κεντηθῶσιν δι' αὐτοῦ τὰ ἴδια ἢ νὰ βλάπτωσι τὰ παρακαθήμενα παιδία. Πάντοτε ὅμως ἡ ἐργασία αὕτη ἀπαιτεῖ τὴν μεγίστην προσοχὴν καὶ φροντίδα, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἐξ αὐτῆς βλάβη τις εἰς τὰ παιδία. Πλὴν δὲ τούτου πρέπει νὰ ὁδηγηθῶσι τὰ μικρά, πῶς νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ νέον τοῦτο ἐργαλεῖον των, ὅπερ δυσκόλως μόνον κατορθοῦται, καὶ ἰδίως εἰς παιδία μὴ ἔχοντα προασκήσει τὰς χεῖρας καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς δακτύλους των· καθ' ὅσον οὐδ' ἡ μυωνική των δύναμις ἐπαρκεῖ τὸ πρῶτον διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ψαλιδίου ἀπαιτουμένην θλῖψιν καὶ πίεσιν. Ἐννοεῖται λοιπόν, ὅτι αἱ πρῶται ἀσκήσεις πρὸς κίνησιν καὶ χρῆσιν ἐν γένει τοῦ ψαλιδίου πρέπει νὰ γίνωνται ἐπὶ κοινοῦ λεπτοῦ χάρτου, ἁπλοῦ. Πρὸς τοῦτο λαμβάνομεν τέταρτον φύλλου χάρτου, ὅπερ διπλώνομεν κατὰ τὸ μῆκος αὐτοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀποκόπτομεν· ἐκ νέου δὲ διπλώνομεν τὰ δύο ἀποκτηθέντα τετράπλευρα κατὰ μῆκος εἰς τὸ μέσον καὶ ἀποκόπτομεν. Οὕτω σχηματίζομεν τέσσαρας ἐπιμήκεις ταινίας, πλάτους δύο δακτύλων περίπου. Τὰς ταινίας ταύτας ὁδηγοῦμεν τὰ παιδία νὰ διπλώσωσι κατὰ πλάτος ἐν τῷ μέσῳ καὶ ν' ἀποδιπλώσωσι πάλιν· ἐπὶ δὲ τῆς, οὕτω, διὰ τῆς πτυχῆς σχηματισθείσης γραμμῆς, ἐκτελεῖται ἡ πρώτη διὰ τῆς ψαλίδος κοπτὴ ἐργασία. Ἐξακολουθοῦμεν δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ χάρτου κοπτὰς ἀσκήσεις, μεταβάλλοντες τὰς διευθύνσεις μόνον τῶν γραμμῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν τούτων, μέχρις οὗ εὑρεθῇ ὁ παῖς ἀρκετὰ ἠσκημένος, ὅπως δυνηθῇ ν' ἀποκόψῃ διπλοῦν φύλλον χάρτου. Τὰς ἀσκήσεις ταύτας ὁδηγοῦμεν τὸν παῖδα νὰ ἐπαναλαμβάνῃ καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ὡς πράττομεν καὶ καθ' ὅλας τὰς φροβελιανὰς ἀσκήσεις καὶ ἐργασίας. Τὸ βρέφος, καὶ τὸ νήπιον ἀκόμη, ἔχουσιν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐξ ἴσου ἀδεξίους, βαθμηδὸν δὲ μόνον διὰ

τῆς ἀτελείας τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παραδόξου κατὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς προκαταλήψεως, ἐνισχύεται ἡ δεξιὰ ὑπὲρ τὴν ἀριστεράν. Τὸ σφάλμα τοῦτο πρέπει νὰ σπεύσωμεν νὰ θεραπεύσωμεν, διότι ἐκ τῆς καταλλήλου ἀσκήσεως ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καθιστῶμεν ἰσχυρότερον καὶ ἱκανώτερον τὸν παῖδα, μεγαλητέραν δὲ τὴν δεξιότητά του καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ὅλων τῶν χειρισμῶν του, καὶ ἐπομένως τὴν ἐπιτυχίαν ὅλων τῶν διὰ τῶν χειρισμῶν τούτων ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελουμένων. Ἐν ὥρᾳ δὲ συμφορᾶς τινὸς τῆς δεξιᾶς χειρὸς διαφυλάττομεν αὐτὸν οὕτως ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς ἀνικανότητος καὶ δυστυχίας. Διὰ τοῦ διπλοῦ φύλλου χάρτου ἐπαναλαμβάνομεν τὰς αὐτὰς ἀσκήσεις, ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, μεθ' ὃ παρέχομεν εἰς τὸν παῖδα τριπλοῦν τὸν χάρτην, βαθμηδὸν δὲ τετραπλοῦν κτλ. ὅτε ἐπαναλαμβάνομεν τὰς αὐτὰς ἀσκήσεις καὶ δι' ἄλλου ὑλικοῦ, τέλος δὲ καὶ δι' ὑφάσματος. Ἐκ διπλοῦ φύλλου χάρτου ὁ παῖς δύναται νὰ κόψῃ σειρὰν ὅλην βιωτικῶν σχημάτων, ἀνθρωπίσκους, ζῶα, φυτά, ἔπιπλα, ἐὰν σχηματίσωμεν τὸ ἥμισυ τούτων εἰς τὴν ἄνωθεν ἐπιφάνειαν τοῦ εἰς δύο διπλωθέντος φύλλου, σχεδιάζοντες τοῦτο πάντοτε πρὸς τὸ κεκλεισμένον ἥμισυ αὐτοῦ. Ὅταν κατόπιν ἀποδιπλώσῃ αὐτό, ἔχει ἐνώπιόν του ὁλόκληρα τὰ σχεδιασθέντα ἀντικείμενα, ἅτινα δύναται καὶ νὰ στήσῃ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐὰν ἐκκόψῃ αὐτὰ ἐκ σκληροτέρου χάρτου ἢ χαρτονίου. Διὰ τῆς κοπτῆς ἐργασίας ἐκτελοῦνται ὅλα τὰ σχήματα, ἐπομένως καὶ τοπεῖα ἀκόμη ὁλόκληρα μὲ φωτοσκιάσεις, ὅτε τὸ φῶς παριστῶσι τὰ ἐκκοπέντα μέρη· κατασκευάζονται δὲ καλλιτεχνικώτατα ἔργα, ἅτινα ἅπαντα εἰσάγουσι τοὺς παῖδας βαθμηδὸν εἰς πολλὰς τῶν ἐν τῷ βίῳ ἐργασιῶν των, ὡς καὶ εἰς πλεῖστα εἴδη τεχνῶν, οἷον τὴν κοπτικὴν καὶ ραπτικήν, τὴν βιβλιοδετικὴν καὶ πολλὰς ἄλλας.

Ἡ διπλωτὴ ὅσον καὶ ἡ κοπτὴ ἐργασία συντελοῦσιν, πλειότερον ἢ ὅσον δύναταί τις νὰ φαντασθῇ, εἰς ἐξέγερσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Διότι διὰ τῆς διπλωτῆς μὲν ἡ παρεχομένη ἐπιφάνεια τροποποιεῖται διπλωμένη πολλαχῶς εἰς ἀναπαράστασιν τῶν διαφορωτάτων σχημάτων, διὰ δὲ τῆς κοπτῆς διαχωρίζεται ἡ παρεχομένη ἐπιφάνεια πολλαχῶς, μὲ σκοπὸν τοῦ νὰ συνδεθῇ ἐκ νέου διὰ τῆς προσκολλήσεως, ἀλλ' ἐν νέῳ διαφορωτάτῳ συνδιασμῷ τῶν μερῶν καὶ τῶν ἀναλογιῶν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐργασία οὐδέποτε δύναται νὰ γείνῃ μηχανικῶς, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν πλήρη παρουσίαν ὅλων τῶν πνευματικῶν, αἰσθητικῶν καὶ βουλητικῶν λειτουργειῶν, δηλ. τὴν ψυχικὴν δρᾶσιν ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι αὐτῆς. Διὰ τὸν ἐντελέστερον καταρτισμὸν ἐλευθέρας μάλιστα συνθέσεως διὰ κοπτῆς ἐργασίας, ἀπαιτεῖται παρατήρησις, ἀντίληψις, ἐπίγνωσις, ἀνάμνησις, φαντασία, συνδυασμὸς καὶ ἀναπαράστασις τῶν σχημάτων· ἅπασαι δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται εἶναι διανοητικαί. Ἀπαιτεῖται ἀκόμη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου ἡ μετ' ἀρεσκείας καὶ συμπαθείας ἀναπόλησις τῶν

σχημάτων καὶ ὁ πόθος τῆς ἀναπαραστάσεως αὐτῶν, ἔτι δὲ μεγίστη καλαισθησία καὶ βαθμός τις ἐνθουσιασμοῦ μετ' ἀνυπομονησίας ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου· αὗται βεβαίως εἶναι ἐνέργειαι τῆς αἰσθήσεως. Τέλος δὲ ἀπαιτοῦνται βούλησις ἐλευθέρα ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι τῆς δράσεως αὐτῆς, ἐγκαρτέρησις καὶ ἐπιμονή, τάξις, ἀκρίβεια, προσοχὴ καὶ δραστηριότης ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου· ἅπερ εἶναι ἐνέργειαι αὐτῆς τῆς βουλήσεως.

Ἐκεῖ λοιπὸν πρέπει νὰ τείνωμεν, νὰ δώσωμεν δηλαδὴ εἰς τὸν παῖδα τὴν ἕξιν τῆς τοιαύτης, δι' ὅλων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐκτελουμένης ἐργασίας, διότι οὕτω μόνον δυνάμιθα νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ τελειοποίησιν καὶ νὰ ἐξεγείρωμεν ἀληθῶς τὴν ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπνώττουσαν δημιουργικὴν δύναμιν. Τότε δὲ μόνον ἀπὸ μηχανῆς ἐργαζομένης, πολλάκις κατὰ τὰς συμπτώσεις τοῦ τυχαίου, θέλομεν καταστήσει εἰς ἠθικὸν ὄν, δυνάμενον διὰ τῆς αὐτοβουλίας αὐτοῦ νὰ συμπληροῖ τὸ εἰς τὴν εὐθύνην καὶ χρῆσιν αὐτοῦ παραδοθὲν μέρος τῆς ὅλης δημιουργίας. Οὕτω δὲ μόνον ὁδηγοῦμεν αὐτὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν, καθ' ὅσον ἡ ἐκ τῆς ἀνωτέρω συμπράξεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν πηγάζουσα ἁρμονία θέλει ἐπιφέρει τὴν ἀντίστοιχον ἁρμονίαν καὶ γαλήνην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ οὕτως ἐργαζομένου ἀνθρώπου, δι' ἧς καὶ τὰ πάθη του εὐκολώτερον καταβάλλει, καὶ αἰσθάνεται ἑαυτὸν τελειοποιούμενον, ἤτοι προσεγγίζοντα πρὸς τὴν πηγὴν πάσης τελειότητος, δηλαδὴ αὐτὸν τὸν Θεόν. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ διαρκὴς εὐδαιμονία. Καὶ πάλιν ὅμως ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι εἶναι ὅλως ἀδύνατον νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς παῖδας ὅ,τι ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν ἔχομεν. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν βραδέως μόνον ἐννοεῖται τὸ πνεῦμα τῆς φροβελιανῆς μεθόδου καὶ βραδύτερον ἀκόμη κατορθοῦται ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ ἐφαρμογή, ἐν τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ. Ἀλλ' ἂς μὴ ὀκνήσωμεν ἕνεκα τούτου, ἂς μὴ ἀποκάμωμεν ἐργαζόμενοι καὶ πρὸ πάντων, ἂς μὴ ἀπελπιζώμεθα, διότι ἐν τῇ πορείᾳ τῶν χρόνων, καὶ ἐὰν ἡμεῖς δὲν τὸ ἐπιζήσωμεν, αἱ νεώτεραι ὅμως γενεαὶ ἀεννάως θέλουσι τείνει εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ ἀνωτάτου τούτου σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

Στερεὰ σώματα.

Ἐργασίαι διὰ χαρτονίου, ἐφαρμογαὶ διάφοροι, ψεκάδισμα, πριονίσματα.

Ἐκ τῶν ἐπιφανειῶν μεταβαίνομεν καὶ διὰ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ στερεὰ σώματα, πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων προητοιμάσθη ἤδη ὁ παῖς διά τινων τῶν διπλωτῶν του σχημάτων καὶ μάλιστα τῶν μικρῶν του ἐπίπλων καὶ κουτίων, τῶν πηγαζόντων διὰ τῆς ἐκ τῶν πλευ-

ρῶν διπλώσεως τοῦ τετραπλεύρου. Ἀλλ' ἐὰν ἀντὶ λεπτοῦ χάρτου ὁδηγηθῇ ὁ μεγαλείτερος παῖς (ἄνω τῶν 6 ἐτῶν) νὰ κόπτῃ σχήματα ἐκ χαρτονίου ἢ ἄλλου σκληροῦ χάρτου καὶ νὰ προσαρμόζῃ αὐτὰ καταλλήλως, συνάπτων αὐτὰ διὰ τῆς ραπτῆς ἐργασίας ἢ διὰ κόμμεος, τότε νέον πάλιν ἀνοίγομεν αὐτῷ στάδιον πολυπληθεστάτων καὶ ἐντέχνων ἔργων, ἅτινα σπουδαίως ἱκανοποιοῦσι τὴν παραγωγικήν του τάσιν, καθ' ὅσον, ἀντὶ σημείων, γραμμῶν καὶ ἐπιφανειῶν, βλέπει οὕτως ἀπαρτιζόμενα ἐνώπιόν του ὁλόκληρα σώματα, πλήρη καὶ πάντοθεν ψηλαφητὰ σχήματα. Οὕτω δύναται νὰ κατασκευάσῃ σειρὰν ὁλόκληρον μικρῶν παιγνίων, ἐπίπλων καὶ σκευῶν, κουτία διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, χαρτοθήκας, γραμματοθήκας, ὡρολογοθήκας, πανεράκια, δίσκους, θήκας διὰ χειρόκτια καὶ πολλὰ ἄλλα· τέλος δὲ καὶ δωμάτια μικρὰ διὰ τὰς κούκλας, μαγειρεῖα καὶ ὁλοκλήρους οἰκίας, μὲ δύο ἢ τρία πατώματα μὲ στέγην, κινούμενα παράθυρα καὶ θύρας καὶ πάντα τὰ πρὸς στολισμὸν οἰκίας ἀπαιτούμενα. Ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ μαθηματικὰ σχήματα δι' αὐτῶν ἐκτελοῦνται, ἐντυτυπούμενα βαθύτατα εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐργαζομένου αὐτὰ παιδός. Ἔτι δὲ καὶ καλλιτεχνικὰ σχήματα καὶ κοσμήματα παντὸς εἴδους. Πάντα ὅμως ταῦτα καθίστανται ὡραιότερα καὶ εντελέστερα ἅμα ὁδηγηθῇ ὁ παῖς νὰ ἑνώσῃ πρὸς τὴν ἐκ χαρτονίου ἐργασίαν του, καὶ τὰς ἤδη γνωστὰς αὐτῷ, δηλαδὴ τὴν ὑφαντήν, τὴν κεντητὴν ἢ ραπτήν, τὴν περαστήν, διπλωτὴν ἢ κοπτήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἰχνογραφίαν καὶ ζωγραφικήν, ἐὰν προέβη ἱκανῶς εἰς τὰς τέχνας ταύτας, ὥστε νὰ δύνηται νὰ ἐπικοσμῇ δι' αὐτῶν τὰ ἔργα του. Ὅπως λοιπὸν κατὰ τὰ φροβελιανὰ παίγνια ἡ ἕνωσις δύο ἢ πλειοτέρων δώρων ἐπιφέρει ἐντελεστέρας συνθέσεις, οὕτω καὶ κατὰ τὰς ἐργασίας, ὁ σκόπιμος συνδυασμὸς δύο ἢ πλειοτέρων τούτων, καθιστᾷ πολὺ πλουσιωτέρας καὶ τελειοτέρας τὰς ἐφαρμογὰς αὐτῶν· αὐξάνει δὲ οὐσιωδῶς πάλιν τὴν καλαισθησίαν τοῦ παιδός, ὅσον καὶ τὴν ἑτοιμότητα καὶ δραστηριότητα τοῦ πνεύματός του πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἔργων, ἀναλόγως τῶν τελειότερα συνδυαζομένων ἐργασιῶν.

Τερπνὸν εἶδος ἐργασίας, χρησιμεῦον πρὸς ἐπικόσμησιν πολλῶν ἀντικειμένων, εἶναι καὶ τὸ ψεκάδισμα. Ἡ δὲ ἐκτέλεσις αὐτοῦ εἶναι εὐκολωτέρα ἢ ὅτι φαίνεται. Ἐπὶ φύλλου σκληροτέρου χάρτου, χαρτονίου ἢ χάρτου ἰχνογραφίας, ἢ καὶ ἐπὶ ξυλίνης λευκῆς ἐπιφανείας διαφόρων ξυλίνων ἀντικειμένων, καταλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεσκευασμένων, οἷον μικρῶν κουτίων, κοπτήρων, μικρῶν τραπεζῶν καὶ ἄλλων, προσαρμόζονται ἄνθη καὶ φύλλα φυσικά, διαφόρων μεγεθῶν καὶ εἰδῶν, ξηραμένα ἐπὶ τούτῳ προηγουμένως. Πρὸς τοῦτο τὰ παιδία (ἄνω τῶν 6 ἐτῶν) εὐχαρίστως συνάζουσι κατὰ τοὺς περιπάτους των ὅ,τι θεωροῦσι πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην προσφορώτερον· ἀποξηραίνουσι δὲ εὐκόλως, θέτοντες αὐτὰ μεταξὺ φύλλου κοινοῦ πότην χάρτου καὶ μετέπειτα πιέζοντες ἐφ' ἱκανὴν ὥραν. Τὰ φύλλα ἢ ἄνθη ταῦτα

πρέπει νὰ τοποθετῶνται μετὰ φιλοκαλίας εἰς διαφόρους συνδυασμούς, ἀναλόγως τοῦ κατασκευαζομένου ἔργου, μεθ' ὃ στερεώνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ χάρτου ἢ τοῦ ξύλου διὰ καρφίδων, διὰ νὰ μὴ σαλευθῇ τὸ καταρτισθὲν σχέδιον. Μετὰ τοῦτο διὰ μικρᾶς ψήκτρας λαμβάνεται σινικὴ μελάνη ἢ καὶ χρῶμα, κατὰ βούλησιν, δηλ. λευκὸν ἐὰν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι μέλαινα, μέλαν, φαιόν, καστανόχρουν κτλ., ἐὰν εἶναι λευκή, ἐπὶ δὲ ἐπίτηδες κατεσκευασμένου μικροῦ δικτύου ἐκ σύρματος, κρατουμένου ὑπεράνω τῶν προσαρμοσθέντων φύλλων, προστρίβεται ἡ ψήκτρα, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς τοῦ δικτύου νὰ πίπτωσι λεπτόταται ψεκάδες, ἐν εἴδει βροχῆς, ἐπὶ τῆς κάτωθεν ἐπιφανείας, ἥτις οὕτω βαθμηδὸν ἐπισκιάζεται, δηλ. χρωματίζεται. Τότε ἀλληλοδιαδόχως ἀφαιροῦνται τινὰ τῶν φύλλων ἐκ τῶν θέσεων, αἵτινες πρόκειται νὰ ἐπισκευασθῶσι πλειότερον, ὅπερ γίνεται, διότι ἐπὶ τοῦ νῦν λευκοῦ σχήματος τοῦ ἀφαιρουμένου φύλλου ἢ ἄνθους πίπτουσι καὶ πάλιν ψεκάδες καὶ ἐπισκιάζεται τοῦτο πλειότερον, ἐνῷ τὰ σχήματα τῶν βαθμηδὸν βραδύτερον ἀφαιρουμένων μένουσι φωτεινότερα, καὶ τέλος τὰ τῶν τελευταῖον ἀρθέντων μένουσιν ὅλως λευκά. Ἐκ τούτου πηγάζουσι φωτοσκιάσεις, ἄριστα μιμούμεναι τὰς φωτοσκιάσεις τῆς δι' ἄνθρακος ἰχνογραφίας.

Μεταξὺ τῶν ἀπομιμουμένων στερεὰ σώματα ἐργασιῶν, σπουδαίαν θέσιν κατέχει βεβαίως καὶ τὸ διὰ μικρῶν πριονίων πριόνισμα ξύλων διαφόρων εἰδῶν, δι' ὧν κομψότατα ἀποτελοῦνται ἔργα, καὶ πάλιν μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, καὶ διάφορα ἀντικείμενα, ἔπιπλα, κουτία, θέσεις ἐπικεκοσμημέναι κτλ. Ὡς δὲ ἄριστα δύναται ἡ διὰ χαρτονίου ἐργασία νὰ παρέχῃ εἰς τὰ παιδία τὴν πρὸς τὴν βιβλιοδετικὴν ἀπαιτουμένην δεξιότητα, οὕτω δύνανται τὸ πριόνισμα καὶ ἐν γένει αἱ διὰ ξύλου ἐργασίαι νὰ παρασκευάζωσιν αὐτὰ πρὸς τὴν λεπτουργικήν, τὴν τορνευτικήν, τὴν ξυλογραφίαν κτλ. Ὅθεν ἅπασαι μὲν αἱ προηγούμεναι, ἰδίως ὅμως αἱ τελευταῖαι αὗται, ἐργασίαι ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῶσιν, ὡς τερπνὴ ἐνασχόλησις, εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων, ὅπως εἰσήχθησαν ἤδη ἐπιτυχῶς ἐν Αὐστρίᾳ.

Πολλάκις ἐπανελήφθη ἤδη ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῶν σχημάτων καὶ τῶν δι' αὐτῶν συνδυασμῶν ἢ ἐργασιῶν ἐξαρτᾶται οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς καλαισθησίας ἐν γένει τῆς ἐκτελέσεως· οὐχ' ἧττον καὶ πάλιν πρέπει ν' ἀναφερθῇ, ὅτι καὶ πρὸς τὰς τελευταίας ταύτας ἐργασίας τὰ προσόντα ταῦτα εἶναι ὁ κυριώτατος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν. Εἶναι δὲ σπουδαιότατον νὰ συνειθίσωμεν τὰ παιδία ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἡλικίας νὰ διακρίνωσι τὴν εὐθύτητα τῶν γραμμῶν καὶ σχεδίων των καὶ ἐν γένει πάντων τῶν περιβαλλόντων αὐτὰ πραγμάτων, καὶ νὰ μεριμνῶσιν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εὐθύτητος ταύτης, τείνοντα διὰ παντὸς μέσου εἰς τὴν ἀκρίβειαν. Διότι μόνον ὅταν οὕτως ἀποκτή-

σωστὴν ἕξιν τοῦ νὰ τηρῶσι τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐν τῷ καθημερινῷ αὐτῶν βίῳ καὶ ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ, θέλουσι βαθμηδὸν δυνηθῆ νὰ μεταφέρωσι ταύτην καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον καὶ διατηρεῖ καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ἀληθῆ εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων αὐτῶν· καθ' ὅσον ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὸ ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ στρεβλόν, πολὺ ὀλιγώτερον θέλει ἀνέχεσθαι τοῦτο ἐν τῷ ἠθικῷ. Ἀλλ' ὅστις διὰ τὰς παρατονίας τῶν ἤχων καὶ τὰς δυστονίας τῶν χρωμάτων ἀδιαφορεῖ, ὅσον καὶ διὰ τὸ ἀκανόνιστον καὶ ἀφιλόκαλον τῶν σχημάτων, καὶ μὲ τὸ «τί πειράζει!» παρηγορεῖ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὴν ἀδεξιότητα, μεθ' ὧν ἐκτελεῖ τὰ ἀνατεθέντα αὐτῷ ἔργα, οὗτος δυστυχῶς μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας θέλει παρηγορηθῆ διὰ τοῦ «τί πειράζει!» καὶ διὰ τὰ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ παραπτώματα αὐτοῦ, τὸ δὲ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη καὶ ἡ φιλαυτία ἐν γένει, οὐδεμίαν θέλουσιν ἐμπνέει αὐτῷ ἀποστροφήν!

Πλαστική.

Ἐὰν ἡ ραπτὴ γραμμὴ εὑρίσκῃ τὴν πληρεστάτην αὐτῆς τελειοποίησιν ἐν τῇ ἰχνογραφουμένῃ γραμμῇ, πάντως τὸ διὰ χαρτονίου ἢ ξύλου ἀπομιμούμενον στερεὸν σῶμα εὑρίσκει τὴν ἐντελεστάτην αὐτοῦ πραγματοποίησιν ἐν τῇ πλαστικῇ. Τὰ παιδία προθύμως πλάττουσι διὰ βεβρεγμένης ἄμμου παντοῖα σχήματα· τίς δ' ἀγνοεῖ τὴν χαράν των ὅταν τοῖς ἐπιτραπῇ νὰ ἐξασκῶσι τὴν δεξιότητά των πλάττοντα τελειότερα καὶ διαρκέστερα σχήματα διὰ ζύμης ἢ διὰ κηροῦ; Ἀλλ' ἡ διὰ τοῦ παιγνίου τούτου ἄσκησις, προβαινούσης τῆς ἡλικίας, ὅλως διακόπτεται, ὅσον καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ καλλιεργουμένων τάσεων τοῦ παιδός· θέλει δὲ φανῆ καὶ παράδοξον ἴσως εἰς πολλούς, ὅτι ἡ νεωτέρα κατὰ Φροέβελ ἀγωγὴ σκέπτεται νὰ προπαιδεύῃ τὸν παῖδα διὰ τὴν γλυπτικήν, ὡς πράττει τοῦτο καὶ διὰ τὴν μουσικήν, τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας. Καὶ ὅμως, διατί νὰ μὴ παρέχωμεν εἰς τοὺς παῖδας τὴν ἀφορμήν, παίζοντας διὰ πηλοῦ, νὰ προασκῶνται εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ κατασκευὴν τῶν μετέπειτα προπλασμάτων αὐτῶν; τίς οἶδεν ἐὰν διὰ τοῦ παιγνίου τούτου δὲν ἀποκαλυφθῶσι μεταξὺ τῶν παιδίων μας ἰδίως, πλειότερα ἔχοντα τὸ δώρημα τῆς ἀνωτάτης τῶν τεχνῶν, τῆς πλαστικῆς!

Ναί, ἀνωτάτη τῶν τεχνῶν εἶναι ἡ πλαστική, διότι αὐτὴ μόνη δύναται ν' ἀπεικονίσῃ, ν' ἀναπλάσῃ, οὐχὶ τὸ ἴνδαλμα, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ σῶμα

τοῦ ἐντελεστέρου τῶν ἐν τῇ δημιουργίᾳ πλασμάτων, τοῦ ἀνθρώπου, καὶ διότι διὰ τῆς πλαστικῆς, δὲν δύναται μὲν νὰ παρασταθῇ πληθὺς ἀντικειμένων ἢ ἀλληλουχία αἰσθημάτων, ἐκφράσεων καὶ παθῶν, ἀλλὰ μία μόνη στιγμὴ ἑνὸς καὶ μόνου ἀντικειμένου, στιγμὴ ὅμως ὑψίστη ἠθικῆς ζωῆς. Δύναται ἡ πλαστικὴ νὰ παραστήσῃ καὶ ἔπιπλα, σκεύη, φυτά, ζῶα, κωμικὰς παραστάσεις, παιδία καὶ ἄλλα· τὴν ἀνωτάτην ὅμως καλλιτεχνικὴν ἀξίαν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ, εἰμὴ ἄγαλμα ἀνθρώπου ἀκμαίου, ἔχοντος ἤδη τὴν συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως καὶ παριστῶντος ἦθος μάλιστα ἀξιοπρεπὲς καὶ χαρακτῆρα ἰσχυρόν. Διότι σκοπὸς τῆς πλαστικῆς, ὅσον καὶ τῶν λοιπῶν τεχνῶν, πρέπει νὰ ἦναι ἡ παράστασις τοῦ ὑπερτάτου ἠθικοῦ κάλλους, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατὸν εἴς τε τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καλλιτέχνου. Τούτου δ' ἕνεκα εἶναι σπάνιον νὰ φθάσωσιν οἱ καλλιτέχναι εἰς τὸ ἀληθὲς ὕψος τῆς τέχνης των, διότι πρέπει οἱ ἴδιοι πρῶτον νὰ ἀποκτήσωσι τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα, ὃν ποθοῦσι νὰ ὑποτυπώσωσιν εἰς τὰ ἔργα των. Ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει, ὅτι μόνον τῶν πλειότερον εἰς τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν προβάντων λαῶν ἡ τέχνη ἔφθασεν εἰς τὸ ἀληθὲς αὐτῆς ὕψος· καὶ ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν πλαστικῶν π. χ. ἔργων τῶν λαῶν τούτων, τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, φέρ' εἰπεῖν, τὴν ἀνωτάτην καλλιτεχνικὴν ἀξίαν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν, εἰμὴ αἱ ἐξόχως ἐναρμόνιοι, ἠθικαί, δηλ. θεῖαι, παραστάσεις τῶν Φειδίων, Πραξιτελῶν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων.

Πρὸς ἀποφυγὴν παρεννοήσεων πρέπει νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οὐδεὶς πιστεύει βεβαίως, ὅτι ἀρκεῖ νὰ διδαχθῶσι τὰ παιδία ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐπιστήμας καὶ τέχνας διὰ νὰ κατασταθῶσι μεγάλοι ἐπιστήμονες ἢ καλλιτέχναι· ἀλλ' οὔτε ὑποτίθεται, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ἡ κατὰ Φροέβελ ἀγωγὴ σκοπεῖ νὰ καταστήσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καλλιτέχνας καὶ ἐπιστήμονας. Τοῦτο οὔτε δυνατόν, οὔτε σκόπιμον καὶ λογικὸν θὰ ἦτο. Οὐχ' οὕτως, ἀλλ' ἀρχῆθεν ἀνεφέρθη ὡς τέρμα πάσης τελείας ἀγωγῆς ἡ ἐναρμόνιος ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις ὅλων τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός· ἡ δ' ἐναρμόνιος αὕτη ἀνάπτυξις δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, εἰμὴ ὅταν ἀναβιβάσωμεν τὸν νοῦν τοῦ παιδὸς διὰ τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὸν Θεόν, θερμαίνωμεν τὴν καρδίαν του διὰ τῆς καλλιτεχνίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐνισχύσωμεν τὴν θέλησίν του διὰ τῆς αὐτεξουσίου καὶ δραστηρίου ἐκπληρώσεως ὅλων τῶν καθηκόντων του, δηλαδὴ ὁδηγήσωμεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐξασκήσεως ὅλων τῶν ἀρετῶν πάλιν, πρὸς τὸν Θεόν.

Τούτου ἕνεκα ἡ ἀγωγὴ πρέπει νὰ ἦναι ἐγκυκλοπαιδική, μηδένα παραλείπουσα κλάδον ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐργασιῶν καὶ ἕξεων, ὥστε πάντα τὰ στάδια τῆς ἀνθρωπίνης τελειοποιήσεως νὰ ὦσι πρὸς πάντας προσιτά· οὕτω δὲ οἱ μὲν ἐξόχως πεπροικισμένοι θέλουσι προβεῖ ἐξόχως· μετ' αὐτοὺς ὅμως καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐλάχιστα δῶρα ἔχοντες, θέλουσι

δυνηθῇ νὰ φθάσωσιν εἰς πολὺ ἀνώτερον σημεῖον τελειότητος.

Ἐν τῷ Νηπιακῷ λοιπὸν κήπῳ καὶ ἐν γένει ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ δὲν πρόκειται νὰ διδάξωμεν γλυπτικήν, ἀλλά, παρέχοντες εἰς τὰ παιδία πλασίμους ὕλας, νὰ διεγείρωμεν καὶ νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν ἐν αὐτοῖς ἔμφυτον τάσιν τῆς πλαστικῆς, ἥτις βαθμηδὸν δύναται εἰς μεγαλητέραν ἡλικίαν νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῆς εἰδικῆς ἐξασκήσεως τῆς γλυπτικῆς, ὡς τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν ζωγραφικήν, τὴν ποίησιν καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας.

Πλαστικαὶ ὕλαι διὰ τὰ παιδία εἶναι, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ βεβρεγμένη θαλασσία ἄμμος, ἡ ζύμη, ὁ κηρὸς καὶ ὁ πηλός· τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὰ μικρότερα παιδία, τὰ δὲ δεύτερα διὰ μεγαλείτερα· διὰ τούτων ὁδηγοῦμεν αὐτὰ νὰ πλάττωσι πρῶτον σφαιρικὰ σχήματα, ἐπειδὴ ταῦτα εὐκολώτερα κατασκευάζονται. Σφαίρας λοιπὸν καὶ καρποὺς σφαιρικούς, ἄρτους, φωλεὰς μὲ ᾠά, πανεράκια. Εἶτα κυλινδρικὰ σχήματα, δηλ. κύλινδρον, ξυλάρια, φιάλας, δοχεῖα, ἁλύσσους, ἰχθεῖς, γράμματα, γλάστρας, καρποὺς διαφόρους καὶ ἄλλα. Τέλος ὁδηγοῦμεν αὐτά, καὶ εἰς τὰ δυσκολώτερα κυβικὰ σχήματα, ὅτε δύνανται ν' ἀπομιμηθῶσιν ὅλα τὰ μαθηματικά, βιωτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ πάλιν, κατ' ἰδίαν καὶ ἐν συνδυασμῷ. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προβαίνουσιν εἰς τὴν πλᾶσιν ἀνθέων, φύλλων καὶ ζώων. Τ' ἀνθρώπινα σχήματα εἶναι τὰ δυσκολώτατα πάντων καὶ ἑπομένως βαθμηδὸν μόνον δύνανται νὰ προβῶσι πρὸς ταῦτα τὰ παιδία, εἰ καὶ βεβαίως δὲν βλάπτει ἐὰν καὶ διὰ τῆς πλαστικῆς κατ' ἀρχὰς κατασκευάσωσι δυσμόρφους ἀνθρωπίσκους, μὲ δυσαναλόγους κεφαλάς, κορμοὺς καὶ ἄκρα, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, ὅτι πράττουσι διὰ τῆς ἰχνογραφίας, διότι βαθμηδὸν μόνα θέλουν διορθώσει τὰς ἐλλείψεις των καὶ προβαίνει πρὸς τὰ τελειότερα.

Κατὰ τὴν διὰ πηλοῦ ἐργασίαν θέτομεν ἐπὶ τῆς τραπεζης ἐνώπιον ἑκάστου παιδίου μικρὰν σανίδα, λείαν, ἐφ' ἧς πλάτττει τὸν πηλόν, ὃν παρέχομεν ἡτοιμασμένον, δηλ. ζυμωμένον καὶ μᾶλλον νωπόν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς τραπέζης ἔχομεν δοχεῖον μικρὸν πλῆρες ὕδατος, διὰ νὰ βρέχωσι τὰ μικρὰ ἐκ διαλειμμάτων τὰς χεῖράς των, ὥστε νὰ μὴ προσκολλᾶται εἰς αὐτὰς ὁ πηλός. Κατ' ἀρχὰς διὰ μόνων τῶν χειρῶν των πλάττουσι, βραδύτερον ὅμως παρέχομεν εἰς αὐτὰ καὶ μικρὰ ξύλινα ἐργαλεῖα, διὰ τῶν ὁποίων τελειότερον ἐπεξεργάζονται καὶ λειαίνουσι τὰ ἔργα των. Πολλαὶ ὅμως νηπιαγωγοὶ καὶ πλειότεραι ἀκόμη μητέρες δὲν ἀγαπῶσι τὴν ἐργασίαν ταύτην, διότι ἀπαιτεῖ προσοχήν, ὅπως μὴ λερώνηται ὁ παῖς, καὶ κόπον, ὅπως καθαρισθῇ μετὰ τὴν ἐργασίαν. Ἀλλὰ διατί νὰ στερήσωμεν τὸν παῖδα τῆς τοσοῦτον εὐχαρίστου καὶ ὠφελίμου αὐτῷ ἀσκήσεως, ἐν ᾧ δυνάμεθα νὰ προφυλάξωμεν τὰ ἐνδύματά του, περιβάλλοντες αὐτὸν διὰ μακροῦ χιτωνίσκου μετὰ μακρῶν χειρίδων; Διὰ τὸν φόβον δὲ τῆς ἐκ τῶν βεβρεγμένων χειρῶν ψήξεως, αἱ ἐργασίαι αὗται δύνανται νὰ διακοπῶσι κατὰ τὴν διάρ-

κειαν τοῦ χειμῶνος, ὡς διακόπτονται τότε καὶ τὰ διὰ τῆς ἄμμου παίγνια καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ κήπου. Ἄλλως τε ὅμως καθίσταται ὁ παῖς προσεκτικώτερος, ὅταν καταγίνηται μὲ τὰς ὕλας ταύτας, διότι ἡ σύγκρισις μεταξὺ ῥύπου καὶ καθαριότητος καθιστᾷ αὐτῷ ταύτην προσφιλεστέραν. Διά τινων δὲ καταλλήλων ἀφηγήσεων, κατορθώνομεν ν' ἀφαιρέσωμεν τὴν ἀποστροφὴν πολλῶν παιδίων, καὶ ἰδίως τῶν ἀνωτέρων τάξεων, πρὸς τοὺς ἐνδεῶς ἐνδεδυμένους ἐργάτας, ἢ τοὺς ἐκ τῶν διαφόρων ἐργασιῶν αὐτῶν ῥυπαινομένους τοιούτους, οἷον ἀνθρακεῖς, σιδηρουργούς, μυλωθροὺς καὶ ἄλλους, οὓς ἄριστον εἶναι νὰ ἐπισκεπτώμεθα μετὰ τῶν παιδίων, ὅπως ἴδωσιν αὐτοὺς καὶ ἐργαζομένους. Ὅταν λοιπὸν ὁ παῖς συγκρίνῃ καὶ ἑαυτὸν ἐργαζόμενον καὶ ῥυπαινόμενον ὁπωσοῦν ἐκ τῆς ἐργασίας του ταύτης, τότε εὐκόλως ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ἐργάτης ἐκεῖνος εἶναι ἄνθρωπος ὡς αὐτὸς καὶ καλὸς μάλιστα, χρήσιμος ἄνθρωπος, παρέχων διὰ τῆς κοπιώδους αὐτοῦ ἐργασίας τὰ πρὸς χρῆσιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπαιτούμενα. Οὕτως ὁδηγεῖται βαθμηδὸν νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς περὶ αὐτόν, καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐν γένει, ἀναλόγως τῆς ἀξίας των καὶ οὐχὶ ἀναλόγως τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν περιβολῆς, τείνει δὲ ἀκουσίως καὶ ὁ ἴδιος νὰ κατασταθῇ ἱκανός, ὅπως ἡμέραν τινὰ καὶ αὐτὸς γείνῃ χρήσιμος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν.

Τὰς ἀνωτέρω γενικὰς ὁδηγίας πρὸς ἐπιτυχῆ ἐφαρμογὴν τῶν φροβελιανῶν ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν εἰς τὴν τῶν παίδων ἀγωγήν, δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν καταλλήλως διὰ τῶν ἑξῆς γενικῶν κανόνων, οἵτινες μετὰ τῶν ἤδη ἀναφερθέντων συναποτελοῦσι τὴν βάσιν πάσης ὀρθῆς καὶ ἰδίως τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς.

α'.) Προχώρει πάντοτε ἐκ τοῦ εὐκολωτέρου πρὸς τὸ δυσκολώτερον, ἐκ τῶν γνωστῶν πρὸς τὰ ἄγνωστα, ἐκ τῶν πλησιεστέρων πρὸς τὰ ἀπωτέρω, ἐκ τῶν ὁρατῶν πρὸς τ' ἀόρατα, ἐκ τῶν συγκεκριμένων πρὸς τ' ἀφῃρημένα.

β'.) Ἐπίμενε ἐπὶ πολὺ εἰς τὰς πρώτας ἀσκήσεις.

γ'.) Ὁδήγει σκοπίμως καὶ ἐλευθέρως τὸν παῖδα εἰς ὅλας τὰς ἀσκήσεις του, ὥστε μετὰ τὴν πρώτην ἀπομίμησιν τῶν προασκήσεών σου νὰ προκαλέσῃς τὴν αὐτενεργὸν καὶ ἐλευθέραν αὐτοῦ σύνθεσιν.

δ'.) Ἔσο εὔληπτος καὶ σαφὴς κατὰ τὰς ὁδηγίας σου, ἐπιζητῶν τὴν ἐντέλειαν εἰς πᾶν ὅτι εἴπῃς ἢ ἐπιδείξῃς πρὸς τὸν παῖδα.

ε'.) Ὁδήγει αὐτὸν πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων του, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῇ ἐκ τούτου· τ' ἀνάπαλιν μάλιστα, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τῶν ἀτελειῶν του, πρέπει νὰ διεγείρηται ἐν ἑαυτῷ ὅ τε πόθος πρὸς τὰ τελειότερα, ὅσον καὶ ἡ πρὸς ἐπίτευξιν τούτων ἀπαιτουμένη δύναμις καὶ ἐγκαρτέρησις.

στ'.) Ἔσο πρόθυμος εἰς το νὰ παρέχῃς εἰς τὸν ἐργαζόμενον παῖδα τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν, ἕως οὗ διὰ ταύτης ἐξεγείρῃς καὶ προκαλέσῃς τὴν αὐτενέργειάν του. Ἀπόφευγε ὅμως νὰ παρέχῃς βοήθειαν, ὅταν ἡ δύναμις

τοῦ παιδὸς εἶναι ἐπαρκής, ἵνα μὴ καταστήσῃς αὐτὸν φυγόπονον πρὸς αὐτοθύμους παραγωγάς.

Περὶ γυμναστικῆς καὶ παιγνίων, περὶ ὀρχήσεως καὶ μουσικῆς.

Ὡς στερεὸν σῶμα δύναται ὁ παῖς νὰ θεωρῇ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὸ ἴδιόν του σῶμα καὶ δι' αὐτοῦ νὰ παραστήσῃ διάφορα σχήματα, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς τε γυμναστικῆς καὶ τῆς ὀρχήσεως. Ἐὰν δὲ ἐκτελέσῃ τὰς ἀσκήσεις ταύτας μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἢ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ συμμαθητῶν του, δύναται ν' ἀποτελέσῃ μετ' αὐτῶν σειρὰς ὅλας καὶ συνδυασμοὺς σχημάτων, ὡς τοὺς συνδυασμοὺς τῆς γραμμογραφίας καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ κάλλιστα συμπλέγματα τῆς ῥυθμικῆς γυμναστικῆς, ἐθνικοὺς χοροὺς καὶ τὰ παρόμοια.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ὠφέλεια τῆς γυμναστικῆς καὶ πολλὰ ἐλέχθησαν περὶ αὐτῆς, ὥστε ἐνταῦθα θέλομεν καταδείξει μόνον πῶς ὁ Φροέβελ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὸ σύστημά του καὶ πῶς τοῦτο ἐφηρμόσθη καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου ὀρχηστικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ὑγιεινῆς καὶ ἐκ τῆς καλουμένης παιδαγωγικῆς γυμναστικῆς ὅλαι αἱ ἀσκήσεις καὶ αἱ κινήσεις, αἱ δυνάμεναι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπίρρωσιν καὶ ἐξάσκησιν τοῦ σώματος, εἴτε δι' ἁπλῆς κινήσεως τοῦ μυωνικοῦ καὶ νευρικοῦ συστήματος, εἴτε δι' ἐνισχύσεως αὐτῶν δι' ἐξωτερικῶν ὑλικῶν μέσων, αἰώρας, μονοζύγου, διζύγου, κοντῶν, ἁλτήρων, κορηνῶν κτλ. Ἀλλ' ὅπως καὶ διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων ἐπιτευχθῇ ἡ τὸν ἀνθρώπινον βίον χαρακτηρίζουσα καὶ εἰς τὴν ἀληθῆ ἀνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ φύσεως ἄφευκτος ἁρμονία, εἰς τὰς σωματικὰς ταύτας ἀσκήσεις, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι κινήσεις καὶ βηματισμοί, οἵτινες ἐλήφθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς ὀρχήσεως. Οὐχὶ τῆς ὀρχήσεως τῶν νῦν χρόνων, ἥτις περιωρίσθη εἰς ἓν καὶ μόνον σχῆμα ταύτης, δηλ. τὸ στροβιλικόν, ἄνευ σκοποῦ τινος ἢ παραστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀληθοῦς ὀρχηστικῆς τέχνης, καθ' ἥν, ὑποβοηθοῦντος τοῦ ῥυθμοῦ, ἐκτελοῦνται διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὰ ποικιλώτατα καλλιτεχνικὰ σχήματα, τείνοντα μεμονωμένως, ἢ κατὰ πολυειδῆ συμπλέγματα, εἰς τὰς διαφορωτάτας ἀπομιμήσεις καὶ παραστάσεις.

Οὕτω λοιπὸν καὶ διὰ τοῦ σώματός του ὁ παῖς δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις, γεωμετρικὰ βιωτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σχήματα, ἑνώνων πάντοτε ἐν τῇ ἐκτελέσει αὐτῶν, τάς τε σωματικὰς πρὸς τὰς μετὰ χάριτος ῥυθμικὰς κινήσεις, ἤτοι τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις πρὸς τὴν διάφορα σχήματα ἐκτελοῦσαν σκέψιν καὶ ἐνεργὸν δρᾶσιν· τὴν χάριν τοῦ σώματος, πρὸς τὴν μετὰ ταύτης στενῶς συνδεδεμένην εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ

σώματος, καὶ τὴν ἐκ πάντων τούτων προκύπτουσαν ἀνάπτυξιν τῶν εὐγενεστάτων αἰσθημάτων. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ καλλιτεχνικώτατοι χοροὶ καὶ αἱ πολυειδεῖς παραστάσεις, δύνανται ἐκ τῶν τετραγώνων πάλιν ἐκτυλίξεων διὰ τῶν πολυειδεστάτων συμπλεγμάτων καὶ ἑλιγμῶν νὰ φθάσωσιν καὶ εἰς τὰ κυκλικὰ σχήματα καὶ τὰς στροβιλικὰς κινήσεις.

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἐν τῇ γυμναστικῇ καὶ ἐν τῇ ἀληθεῖ ὀρχήσει ἡ ἐπιζητουμένη ἁρμονία, δι' ἧς καὶ μόνης δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ ἡ ἀληθὴς ὠφέλεια τῶν τεχνῶν τούτων διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν, ὅσον καὶ ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη τελειοποίησις αὐτῶν τῶν τεχνῶν τούτων.

Ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξάσκησις τῆς τε γυμναστικῆς, καὶ τῆς ὀρχήσεως εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ τελεσφόρος, ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν τέκνων ἰδίως, ἐπιβεβαιοῖ ἡμῖν ἡ ἱστορία τῶν προγόνων ἡμῶν, οἵτινες τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν τῶν τεχνῶν τούτων ἐθεώρουν ἀναπόφευκτον εἰς τὴν ἀγωγὴν παντὸς ἐλευθέρου πολίτου, καὶ ἀληθὲς μέσον πρὸς ἀπόκτησιν σώματος ὑγιοῦς καὶ χαρέεντος καὶ εὐγενείας ἅμα τρόπων καὶ χαρακτῆρος.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ τὸν χορὸν πρέπει νὰ προβαίνωμεν λογικῶς καὶ βαθμηδὸν μόνον ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν παίδων. Ἄριστον βεβαίως καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι τὸ μέσον ὅπερ μετεχειρίσθη ὁ Φροέβελ καταρτίσας σειρὰν ὅλην τερπνοτάτων παιγνίων διὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ἑνούντων τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις μετὰ ποικίλων βηματισμῶν καὶ χαριεστάτων ὀρχηστικῶν κινήσεων, πρὸς χαρὰν καὶ ὠφέλειαν τῶν μικρῶν.

Τὰ παίγνια ταῦτα διαιροῦνται:

α') Εἰς παίγνια κινήσεως, καθ' ἅ, προηγουμένων τινων ἀσκήσεων τῶν ποδῶν π. χ. καὶ τῶν χειρῶν, τοῦ κορμοῦ κτλ. κινεῖται ὁ παῖς μετὰ φαιδρότητος, ᾄδει τρέχων, πηδῶν καὶ χορεύων, ἀπομιμούμενος ὁτὲ μὲν τὰς κινήσεις τοῦ ἵππου, ὡς ἐν τῷ παιγνίῳ «Ἀλογάκι μου καλό», ὁτὲ δὲ τὰς κινήσεις τῶν ἰχθύων, ὡς ἐν τῷ »εὔθυμα μέσα στὰ νερά« κτλ.»

β') Εἰς παίγνια ἀπομιμήσεως, καθ' ἅ, κατ' ἀντίθεσιν τῶν προηγουμένων, τὸ κυριώτερον εἶναι ἡ παράστασις καὶ μέσον αἱ κινήσεις· οὕτως ἐν τῷ παιγνίῳ «νὰ ἴδοῦμεν τὶς θὰ δυνηθῇ καλῶς νὰ μιμηθῇ», παιδίον, ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενον, ἀλληλοδιαδόχως κάμνει διαφόρους κινήσεις γυμναστικῆς ἢ χοροῦ, ἢ μιμεῖται τὰς ἐργασίας τῶν τεχνητῶν κτλ., ἅτινα πάντα ἐπαναλαμβάνουσιν ἀπομιμούμενα τὰ πέριξ ἐν κύκλῳ ἱστάμενα ἄλλα παιδία. Διὰ τοῦ παιγνίου «ἀδέλφια τέσσαρα κινοῦν»· παρίστανται αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους, μὲ τὰς ἐν ἑκάστῃ ἐπικρατούσας ἐργασίας. Ἐν τῷ παιγνίῳ «κινεῖται πλοῖον ἐλαφρόν», τινὰ τῶν παιδίων παριστάνουσι πλοῖον κινούμενον, ἐν ᾧ τὰ λοιπά, κρατούμενα ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ταλαντευόμενα τῇδε κἀκεῖσε, ἀπομιμοῦνται τὰς κινήσεις τῶν κυμάτων.

γ') Εἰς παίγνια κυρίως ὀρχηστικά, καθ' ἃ καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ παραστάσεις τείνουσιν εἰς ποίκιλσιν μόνον καὶ φαίδρυνσιν αὐτῆς τῆς ὀρχήσεως,

ὡς ἐν τῷ παιγνίῳ «ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλία», καθ' ὃ τὰ παιδία, κρατούμενα ἐκ τῶν χειρῶν, παριστῶσι στεφάνους διαφόρων ἀνθέων, οἵτινες συμπλέκονται ἐν τῷ χορῷ. Τοιαῦτα εἶναι καὶ τὸ «τί χορός, τί πηδηκτός», ἡ «γλυκυτάτη ἄνοιξις», καὶ ἄλλα πολλά.

δ'.) Εἰς παίγνια ἀσκήσεως τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, καθ' ἃ κλειομένων τῶν ὀφθαλμῶν ἑνὸς ἢ πλειοτέρων παιδίων διὰ ρινομάκτρου, παρέχονται αὐτοῖς, ὁτὲ μὲν διάφορα εἴδη ἀνθέων, καρπῶν, λαχανικῶν καὶ ἄλλων, ἅτινα πρέπει νὰ ὀνομάσωσιν, ἀνευρίσκοντα αὐτὰ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, πρὸς πλειοτέραν ἐξάσκησιν τῆς ὁποίας, ἐκλέγονται ἐπὶ τούτοις εὐώδη καὶ δυσώδη ἀντικείμενα· ὁτὲ δὲ διάφορα εἴδη καρπῶν καὶ ἄλλων τροφίμων, γλυκῶν, ἁλμυρῶν, πικρῶν, ὀξέων, ἅτινα ἀνευρίσκουσι διὰ τῆς γεύσεως. Εἶτα παρέχονται αὐτοῖς ποικίλα ὑφάσματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα διαφόρων ὑλῶν μαλακῶν, σκληρῶν, τραχέων, λείων, πυκνῶν, ἀραιῶν, λεπτῶν, χονδρῶν, καὶ σχήματα παντοειδῆ, ἅτινα ἅπαντα πρέπει νὰ διακρίνωσι τὰ παιδία διὰ τῆς ἁφῆς. Εἶτα προσκρούονται ἐνώπιόν των διάφορα πάλιν ἀντικείμενα, ἅτινα πρέπει νά διακρίνωσι ἐκ τοῦ ἤχου των διὰ τῆς ἀκοῆς, ἢ ὁμιλοῦσι πρὸς αὐτὰ ἀλληλοδιαδόχως τὰ λοιπὰ παιδία, ἅτινα πρέπει διὰ μόνης τῆς φωνῆς ν' ἀναγνωρίσωσι κτλ. Τέλος λυομένου τοῦ ἐπιδέσμου τῶν ὀφθαλμῶν των γίνεται ἄσκησις τῆς ὁράσεως διὰ τῆς παραθέσεως χρωμάτων ποικίλων καὶ ἀναμίκτων, ταινιῶν, ὑφασμάτων, ἀνθέων ἢ καρπῶν, ἢ παρατίθενται αὐτοῖς διάφορα ἀντικείμενα ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν τοῦ σχήματος ἢ καὶ ἐν γένει τὴν διάγνωσιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ εἴδους αὐτῶν, οἷον διάφορα εἴδη ὀρυκτῶν, μετάλλων, λίθων, φυτῶν, δημητριακῶν καρπῶν, ἢ καὶ ποικίλα εἴδη ριζῶν, μίσχων, φύλλων, σπόρων, ἐντόμων κτλ. Ἄλλοτε δὲ φέρονται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν παιδίων διάφορα κατὰ τὸ μέγεθος ἀντικείμενα καὶ ἀσκεῖται ἡ ὅρασις αὐτῶν εἰς τὸ νὰ διακρίνωσιν αὐτὰ ἐκ τοῦ πλησιεστέρου σημείου καὶ τοῦ βαθμηδὸν ἀπωτέρου καὶ ἀπωτάτου. Ἐννοεῖται ὅτι πάντα τὰ παίγνια ταῦτα ὑποβοηθοῦσιν ἄριστα τὰς ἀσκήσεις τῆς πραγματογνωσίας, καθ' ὃ ἀσκοῦνται τὰ παιδία εἰς τὴν μετὰ χαρᾶς καὶ τέρψεως ἀνεύρεσιν καὶ διάκρισιν τῶν ποικίλων ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων.

ε'.) Τέλος εἰς ποικίλα παίγνια ἑνοῦντα πολλάκις δύο ἢ πλείονα εἴδη ἐκ τῶν ἄνω ἀναφερθέντων, ἢ καὶ προσθέτοντα ἄλλας διανοητικωτέρας ἔτι ἀσκήσεις, ὡς τὴν ἀνεύρεσιν κεκρυμμένων ἀντικειμένων διὰ τῆς ἀσθενεστέρας ἢ ἰσχυροτέρας κρούσεως μουσικοῦ τινος ὀργάνου, ἢ διὰ τῶν ἀπαντήσεων εἰς ὡρισμένας ἐρωτήσεις· ἢ καὶ ὅλως ἀφηρημένως (διὰ μεγαλητέραν ἡλικίαν), τὴν ἀνεύρεσιν λέξεων, ὀνομάτων, ἱστορικῶν γεγονότων κτλ. δι' ὡρισμένων ἐρωτήσεων, ἢ καὶ τὴν λύσιν αἰνιγμάτων κτλ. διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς παραστάσεως αὐτῶν. Εἰς ταῦτα ἀνήκουσι διὰ μικρότερα παιδία ἡ ἐκ τοῦ προχείρου παράστασις ὁλοκλήρων παραμυθίων ἢ διηγημάτων,

ἡ ἀπομίμησις διαφόρων ἐπαγγελμάτων, ἐργασιῶν κτλ. ἐκ τῶν τοῦ βίου τῶν μεγάλων, οἷον τῶν μητέρων, ἃς τὰ κοράσια μιμοῦνται περιποιούμενα τὰς κούκλας των, τῶν μαγείρων, τῶν στρατιωτῶν, τῶν διδασκάλων, τοῦ σχολείου καὶ ἄλλων πολλῶν. Βεβαίως ὅμως καὶ τῶν παιγνίων τούτων ἡ ὠφέλεια ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καταλλήλου καὶ ἐλευθέρας ἐπινοήσεως καὶ συνθέσεως καὶ ἐκ τῆς ζωηρᾶς καὶ ἐπιτυχοῦς τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν. Διότι καὶ εἰς τὸ κάλλιστον παίγνιον δύναται νὰ ἐπέλθῃ μηχανισμὸς καὶ τυπικότης, ἐὰν τοῦτο ἀσκόπως καὶ μηχανικῶς ἢ καὶ κατὰ κόρον ἐπαναληφθῇ.

Ὡς ἤδη ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνωτέρω παιγνίων ἐρρέθη, τὰ πλεῖστα τούτων συνοδεύονται ὑπὸ χαριεστάτων ᾀσμάτων, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας αἱ πρῶται θωπεύσεις καὶ τὰ παίγνια τῆς μητρός· καὶ μετέπειτα ἅπαντα τὰ παίγνια τῆς σφαίρας καὶ τοῦ κύβου, συνοδεύονται ὑπὸ καταλλήλων διὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ᾀσμάτων. Τοῦτο εἶναι συμφωνότατον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ παιδός, διότι ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ εἶναι αἱ πρῶται τέχναι πρὸς ἃς ρέπει ἀρχῆθεν ὁ παῖς, τείνων νὰ ἐκδηλώσῃ δι' αὐτῶν τὴν χαράν του, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἀναπτύξει τῶν τεχνῶν, οἱ ἀρχέγονοι ἄνθρωποι πρῶτον προέβησαν εἰς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς θλίψεώς των διὰ τῆς ὀρχήσεως καὶ τῆς μουσικῆς.

Ἐὰν λοιπὸν τὴν φυσικὴν ταύτην τάσιν τοῦ παιδὸς ὑποθάλψωμεν καὶ ὑποβοηθήσωμεν διὰ τῶν ἄνω περιγραφέντων ρυθμικῶν παιγνίων καὶ δι' ᾀσμάτων ἐχόντων μελῳδίας εὐκόλους, ἁπλᾶς, ἄνευ ὑψηλῶν τόνων καὶ ποικίλσεων, δηλαδὴ ἐκτεινομένων εἰς τὴν κλίμακα τῆς παιδικῆς φωνῆς, συνοδευομένων δὲ ὑπὸ λέξεων, δηλαδὴ ποιήσεων ἁπλῶν ἐπίσης καὶ περιστρεφομένων μετὰ χάριτος καὶ ἀφελείας εἰς πάντα τὰ ἀφορῶντα αὐτὸν μόνον τὸν περιβάλλοντα τὸν παῖδα μικρὸν κόσμον, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναμίξεως λέξεων, ἐκφράσεων ἢ καὶ αἰσθημάτων ξένων αὐτῷ ἢ καὶ ἀκαταλήπτων εἰς τὴν νεαράν του ἀντίληψιν· τότε, ἀλλὰ τότε μόνον, καὶ διὰ τὴν μουσικὴν καὶ διὰ τὴν ποίησιν θέλομεν κατορθώσει, ὅ,τι καὶ διὰ τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν πλαστικήν. Θέλομεν δηλαδὴ εἰσάξει αὐτὸν πρωΐμως εἰς τὰ μυστήρια τῶν τεχνῶν τούτων, θέλομεν ἐξεγείρει βαθμηδὸν καὶ καλλιεργήσει τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν πρὸς αὐτὰς κλίσιν, ὅσον ἐλαχίστη καὶ ἂν εἶναι αὕτη, ἢ θέλομεν ὠθήσῃ αὐτὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ αὐτῶν περίθαλψιν ἐὰν ἐνυπάρχῃ αὐτῷ τὸ ἀληθὲς τάλαντον.

Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ ᾠδικὴ καὶ αἱ συνοδεύουσαι αὐτὴν ποιήσεις, παρακολουθοῦσαι τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, βαθμηδὸν μόνον πρέπει νὰ εὐρύνωσι τήν τε κλίμακα τῶν τόνων καὶ τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Πρὸς δὲ τὰ τῆς πρώτης ἡλικίας ᾄσματα καὶ ποιήματα πρέπει νὰ ὦσι γαλήνια, ἀφελῆ, εὔθυμα, ἄνευ πολλῆς ζωηρότητος κατ' ἀρχάς,

καὶ βαθμηδὸν μόνον ζωηρότερα, ἀλλ' ἄνευ ἐμπαθείας· οὐδέποτε δὲ μελαγχολικὰ ἢ ρεμβώδη καὶ θλιβερά.

Κατ' ὀλίγον δὲ καὶ μετὰ ζέσεως νὰ ἐξεγείρωσι πάντα τὰ ἐν τῇ μικρᾷ καρδίᾳ ὑπάρχοντα στοργικὰ αἰσθήματα, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τὴν φύσιν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ ἀγαπητὰ εἰς τοὺς παῖδας, πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς ἐν γένει, καὶ τέλος πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, ὡς πρὸς τὸν ἀγαθώτατον καὶ φιλοστοργότατον πατέρα, παρ' οὗ τὰ πάντα ἔχουσι καὶ τὰ πάντα πρέπει νὰ προσδοκῶσι.

Οὕτω μόνον, ὑποβοηθούσης καὶ τῆς ἀγάπης τῆς φύσεως διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ περιθάλψεως αὐτῆς, δύναται νὰ κατασταθῇ καταληπτὴ καὶ ἀγαπητὴ εἰς τοὺς παῖδας καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐξεγερθῇ πρωϊαίτατα ἐν ταῖς νεαραῖς αὐτῶν καρδίαις ὁ ἀληθὴς σεβασμὸς πρὸς τὰ θεῖα. Διὰ μόνου τοῦ μέσου τούτου δυνάμεθα ἐν τῷ χρόνῳ νὰ ἐξεγείρωμεν ἀληθῶς καὶ ἀσφαλῶς τὸ ἐνδόμυχον θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἄνευ τοῦ ὁποίου μάτην ζητοῦμεν νὰ παρασκευάσωμεν τὴν μετέπειτα ἀληθῆ καὶ ἐνεργὸν σχέσιν μεταξὺ τοῦ πλάσματος καὶ τοῦ πλάστου. Ἄλλως καὶ τὰ ὕψιστα καὶ ἱερώτατα αἰσθήματα μένουσι νεκρά, ὅταν περιβάλλωνται ἀρχῆθεν διὰ μηχανισμοῦ καὶ τυπικότητος, ὅπερ πάντοτε συμβαίνει ὅταν τὰ παιδία, ἀπαγγέλλωσι τυπικῶς, ὅ,τι δὲν ἐννοοῦσιν· ἤ, ὅπερ εἶναι λυπηρότερον ἀκόμη, ἀναπτύσσεται πρωϊαίτατα ἐν τῇ σμικρᾷ αὐτῶν διανοίᾳ ἡ πρὸς τὰ θεῖα ἀδιαφορία, καθ' ὅσον τὰ ἀρχῆθεν ἀκατάληπτα αὐτοῖς δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ κινήσωσιν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὰς χορδὰς τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν αἰσθήματος, δυστυχῶς δὲ σὺν αὐτῷ οὐδὲ τὰς τῶν λοιπῶν ἀγαθοποιῶν αἰσθημάτων! Τί δὲ συμβαίνει. ὅταν παιδίον τετραετές, ἢ καὶ πενταετὲς διδάσκηται, μηχανικῶς ὅλως καὶ ὡς ἀληθὴς ψιττακός, ποιήματα κακόζηλα καὶ παραβαίνοντα πάντας τοὺς ἀναφερθέντας παιδαγωγικοὺς ὅρους· ἀναβιβάζεται δέ, ἐκτάκτως κεκοσμημένον, ἐπὶ τραπέζης, ὅπως ἐκεῖθεν ἀπαγγείλῃ, ἢ μᾶλλον κραυγάσῃ, μὲ τόνον καὶ ἔκφρασιν ὅλως παρὰ τὴν φύσιν καὶ παρὰ πάντα κανόνα τέχνης καὶ καλαισθησίας, ἐνώπιον πολυαρίθμου ἀκροατηρίου, ὅτι ἡ κοῦκλά του ἀπέθανε καὶ πρόκειται νὰ τὴν θάψῃ καὶ ὅτι ἐκ τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀπελπισίας τὸ ἔπιασαν τὰ νεῦρά του!! ἢ ὅπερ ἔτι χειρότερον, ὅταν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκφωνήσῃ δέησιν πρὸς τὸν Θεόν, διδασκόμεεον νὰ προσποιηθῇ εὐλάβειαν, ἣν οὐδέποτε ᾐσθάνθη καὶ ἔτι ὀλιγώτερον θὰ αἰσθανθῇ ποτε, ἐν ᾧ πράγματι, ἐν ἀγνοίᾳ ἴσως καὶ τῶν διδαξάντων αὐτό, ἐδιδάχθη νὰ ἐμπαίξῃ τὸ θεῖον, θεατρίζον αὐτό, οὕτω, χάριν στιγμιαίας καὶ ἐπιβλαβεστάτης αὐτῷ ἐπιδείξεως!!

Ἡ παροῦσα ἐπιθεώρησις τῶν κατὰ τὸ Φροεβολιανὸν σύστημα μέσων τῆς ἀγωγῆς ἤθελεν ἐπεκταθῇ πέραν τοῦ πρέποντος ἐὰν μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τῶν παιγνίων, τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἐν γένει ἐκτεθέντων, διεπεξήρχετο καὶ τὰ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος ἐπὶ τῶν λοιπῶν κλάδων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Ἀλλὰ συνοψίζοντες γενικώτατά τινα μόνον περὶ αὐτῶν λέγομεν, ὅτι καὶ κατὰ ταύτας πρὸ πάντων πρέπει νὰ σπουδάσωμεν τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν, ὑποβοηθοῦντες, τὴν βαθμιαίαν ἐξέγερσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ πρέπει παντελῶς νὰ παραλείπωμεν οὐ μόνον τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν ἐν γένει. Τὸ παίγνιον εἶναι τὸ προσφιλὲς στοιχεῖον τοῦ παιδός· ἂς δώσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτὸ παίγνια, δι' ὧν νὰ δέχηται τὰς πρώτας ἐντυπώσεις ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐμπράκτως, διὰ τῆς θησαυρίσεως πείρας πολυειδοῦς καὶ πλουσίας. Αἱ ἐντυπώσεις δ' αὗται, ἡ πεῖρα τῶν περιβαλλόντων αὐτὸ ἀντικειμένων, παρέχουσιν εἰς αὐτὸ τὰς πρώτας ἐπόψεις, δι' ὧν καταρτίζει τὰς πρώτας ἐννοίας τῶν ἀντικειμένων τούτων. Διὰ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιδράσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τὴν μικράν, βαθμηδὸν μόνον ἀφυπνιζομένην διάνοιαν αὐτοῦ, ἐξεγείρεται κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸν ἐνδιαφέρον, κατ' ἀρχὰς ὡς περιέργεια, εἶτα δ' ὡς ἀληθὴς φιλομάθεια καὶ *ὄρεξις* τοῦ εἰδέναι. Τότε διὰ τῆς προαιρετικῆς προσοχῆς καὶ παρατηρήσεως πολλαπλασιάζει ὁ ἴδιος τὰς ἐντυπώσεις ταύτας, διὰ δὲ τῶν ἐν τῷ χρόνῳ ἐξεγειρομένων λοιπῶν διανοητικῶν ἐνεργειῶν του, τῆς συγκρίσεως, τῆς συσχέσεως, τῆς ἀναπολήσεως, τῆς ἀφαιρέσεως, τῆς εἰδοποιήσεως καὶ μάλιστα δι' αὐτῆς τῆς φαντασίας, ἐμψυχώνει τὰς ἐπόψεις του καὶ πολλαχῶς διασαφηνίζει καὶ πλουτίζει τὰς ἐννοίας, καὶ κατὰ συνέπειαν τὰς ἐκ τούτων ἰδέας καὶ γνώσεις αὐτοῦ. Ὅσον περισσοτέρας λοιπὸν ἐντυπώσεις παρέχομεν εἰς τὸν παῖδα διὰ τῶν πολυειδεστάτων παιγνίων του, φροντίζοντες πάντοτε αἱ ἐντυπώσεις αὗται νὰ μὴ ὦσιν ἀκανόνιστοι καὶ τυχαῖαι, ἀλλὰ νὰ περιστρέφωνται εἰς ὡρισμένον κύκλον γνώσεων, σύμφωνον πάλιν πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, ἐκτεινόμενον δὲ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, συμφώνως πρὸς τὴν ταὐτοχρόνως ἐκτεινομένην καὶ ἀναπτυσσομένην διάνοιαν αὐτοῦ τοσοῦτον ἀσφαλεστέραν καὶ θετικωτέραν παρασκευάζομεν τὴν μετέπειτα πρόοδον καὶ ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Ὅπως οἱ πολλαχοῦ ταξειδεύοντες καὶ πολλῶν πραγμάτων πεῖραν λαμβάνοντες, γίνονται ἐμπειρότεροι καὶ εὐφυέστεροι, καίτοι πολλάκις ἀμαθεῖς ὄντες, τῶν οὐδέποτε ἐκ τοῦ τόπου των ἐξελθόντων, οὕτω καὶ ὁ παῖς, ὅστις ἐκ μικρᾶς ἡλικίας παρηκολούθησε, παίζων, τὸν βίον τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων καὶ ἀπέκτησε, παίζων πάλιν, τὴν ἕξιν τοῦ νὰ διακρίνῃ ὅλα τὰ σχήματα καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, τοῦ ν' ἀντιλαμβάνηται διὰ τῶν διαφορωτάτων ἀναφορῶν τῶν τε ἀριθ-

μῶν, τῶν μεγεθῶν καὶ τῶν ἀποστάσεων, τοὐνὰ ἐξηγῇ ἀλληλοδιαδόχως καὶ νὰ σχετίζῃ τὰ ποικιλώτατα φαινόμενα τῆς φύσεως, ὅστις, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἠγάπησε τὴν φύσιν καὶ ὑπὸ τῆς ἀγάπης ταύτης πρωϊαίτατα θερμανθείς, ἀπέκτησε τὸν ἀληθῆ πόθον τῆς μαθήσεως· ὁ παῖς οὗτος βεβαίως θέλει εἶσθαι καταλληλότερον προπαρασκευασμένος πρὸς τὴν ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι (10—12 ἐτῶν) προσθήκην τῶν θεωρητικωτέρων γνώσεων, ἢ ἄλλος παῖς, ὅστις ἀρχῆθεν, ἀντὶ νὰ δεχθῇ ἐντυπώσεις καὶ ἐμπειρικὰς ἐπόψεις, εἰσήχθη ἀμέσως εἰς τὴν ξηρὰν διδασκαλίαν τῶν τυπικῶν γραμμάτων, τῶν κανόνων καὶ τῶν ἐκστηθίσεων. Ὁ τελευταῖος οὗτος ταχέως ἀποκάμνων, οὐδέποτε θέλει διακρίνει τι ἐν τῇ θαυμασίᾳ καὶ μεγάλῃ βίβλῳ τῆς φύσεως, ἢ τοῦ ψυχικοῦ βίου· ἐν ᾧ διὰ τὸν πρῶτον, οὐ μόνον οὐδὲν μένει τοῦ λοιποῦ ἄγνωστον, ἔν τε τῷ ὑλικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ πηγὴ ἀπαύστως νέων τέρψεων καθίσταται ἡ τακτοποίησις καὶ κατάταξις τῶν γνωστῶν αὐτῷ, ἡ ἐξαγωγὴ τῶν εἰς ταῦτα ἀναγομένων κανόνων καὶ συμπερασμάτων καὶ ἐν γένει ἡ ἐπὶ τὸ θεωρητικώτερον ἀνακεφαλαίωσις καὶ γενίκευσις αὐτῶν. Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ μέσον δι' οὗ διδάσκαλος, οὐχὶ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε σημασίαν, ἀλλὰ παιδαγωγὸς εὐφυὴς καὶ ἔμπειρος, ἄνευ πολλῶν βιβλίων καὶ τυπικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἐν περιπάτοις καὶ ἐκδρομαῖς καὶ δι' ἐπισκέψεων μουσείων, ἐργοστασίων καὶ ἄλλων τοιούτων, δύναται νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια τῆς τελειοτάτης τῶν ἐκπαιδεύσεων, ἧς ἡ περαιτέρω τελειοποίησις κατ' ἀνάγκην θέλει φέρει ῥιζικὴν μεταβολὴν εἰς ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς μέχρι τοῦδε διδασκαλίας.

Ἡ δ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ ἐν γένει μεταρρύθμισις αὕτη δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἐπέλθῃ, διότι ὁσημέραι καταφανέστερα καθίστανται τὰ πλεονεκτήματα καὶ εὐεργετικώτερα τ' ἀποτελέσματα τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς. Ἀδύνατον δὲ μετ' ὀλίγον θὰ εἶναι νὰ ὑποβάλωμεν τούς, ἔστω καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἡλικίαν μόνον, κατὰ τὰ ἄνω ῥηθέντα παρεσκευασμένους παῖδας εἰς τὸν μηχανισμὸν τῆς κατὰ τὰ παλαιὰ συστήματα ἀγωγῆς· νὰ τὸν εἰσάξωμεν, φερ' εἰπεῖν, εἰς τὴν τυπικὴν ἐκστήθισιν ἀκαταλήπτων κανόνων, εἰς τὴν ἄσκοπον γραφὴν καὶ ἀντιγραφὴν παλαιῶν, μεσχίων καὶ καθαρῶν ἐξηγήσεων μήπω καταληπτῶν κειμένων καὶ εἰς τὴν ἄνευ ἐφαρμογῆς ἀνωφελῆ ὅλως χρονοτριβὴν τῆς ξηρᾶς τεχνολογίας, συντάξεως καὶ ἀναλύσεως τῶν λόγων σπουδαιοτάτων πολλάκις συγγραφέων, δι' ὧν δυστυχῶς τὰ παιδία μας, ἐπὶ ὀκτὼ ὅλα ἔτη κατατρίβουσι δώδεκα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολυτίμους ὥρας καθ' ἑβδομάδα, χωρὶς ν' ἀποκτήσωσι τὴν εἰς τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἄφευκτον ἀληθῆ γνῶσιν τῆς πλουσίας ἡμῶν γλώσσης, χωρὶς ν' ἀποκτήσωσι τὴν ταύτης ἀχώριστον ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, καὶ τὸ πάντων χείριστον, χωρὶς ποτε νὰ ἐμπνευσθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θαυμασίοις ἔργοις τούτων ἐμπεριεχομένων θείων αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων! Ἀλλ' ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι

θέλομεν ἐπιζήσει τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην, ἧς ἡ ἀναβολὴ εἶναι ἐπιβλαβεστάτη διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἂς θεωρήσωμεν δὲ μάλιστα ταύτην ἀρξαμένην ἤδη διὰ τῆς πρὸς βελτίωσιν τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως βαθμηδὸν εἰσαγομένης γερμανικῆς καλουμένης μεθόδου, καθ' ὅσον αὕτη κατὰ τὰ πλεῖστα βασίζεται ἐπὶ τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται περιέχουσιν αἰωνίους καὶ παγκοσμίους ἀληθείας, δι' ὃ καὶ διεδόθησαν τάχιστα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τοῦ Φροέβελ καὶ πολλαχοῦ, εἰ καὶ τὸ ὅλον σύστημά του βραδύτερον μόνον εἰσάγεται, ὅπως πάντοτε συμβαίνει κατὰ τὴν διάδοσιν νέων ἰδεῶν.

Ἀλλ' ὅπου εὐφυὴς νοῦς ἀντελήφθη μιᾶς ἢ πλειόνων τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ εἰσέδυσεν εἰς τὸ βαθύτερον πνεῦμα αὐτῶν, ἀπλήστως παρεδέχθη καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ πληρεστάτης ἐπιτυχίας ἐφήρμοσεν αὐτάς. Ὅθεν ἐν τῇ Δύσει συμπληροῦται ἤδη βαθμηδὸν καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ θετικῶς, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν ἐπὶ πάσας τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὰς ὑποδείξεις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Φροέβελ, ὅστις ἐπεζήτει μὲν ἔκπαλαι τὴν ἐφαρμογὴν ταύτην, δὲν ἐπέζησεν ὅμως ἵνα ἴδῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ συμπεπληρωμένον. Ἀφῆκεν ὅμως κληρονόμον τοῦ ὑπὲρ τούτων ζήλου αὐτοῦ τὴν μετ' ἀξιοθαυμάστου διὰ τὴν προβεβηκυίαν αὐτῆς ἡλικίαν ζέσεως καὶ αὐταπαρνήσεως ἐργαζομένην καὶ ἀόκνως μοχθοῦσαν Βαρώνην B. v. Marenholtz Bülow, τὴν ἔξοχον αὐτοῦ μαθήτριαν, ἥτις, ὡς πρόεδρος τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐν Δρέσδῃ τῆς Γερμανίας ἱδρυθέντος φροβελιανοῦ Συλλόγου, διά τε τῆς μορφώσεως φροβελιανῶν νηπιαγωγῶν καὶ παιδαγωγῶν, ὅσον καὶ διὰ τῶν σοφωτάτων συγγραμμάτων αὐτῆς, συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Ἀμερικὴν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν.

Εἴθε δὲ μετ' ὀλίγον νὰ δυνηθῶμεν νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ προόδῳ προεξεχουσῶν τούτων χωρῶν καὶ τὸ τῆς φιλτάτης ἡμῶν πατρίδος! διότι καὶ πάλιν εἰς τὴν τελεσφόρον διδαχὴν καὶ προθυμοτάτην ἀρωγὴν ἐκείνης θὰ ὀφείληται καὶ ἡ παρ' ἡμῖν διάδοσις τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν.

Τελειοποίησις λοιπὸν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐναρμονίου τελειοποιήσεως ὅλων τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν αὐτῆς δυνάμεων, πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ἠθικοῦ ἐν αὐτῇ ὄντος, χάριν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, τοῦτο ἔστω τὸ μόνον μέλημα καὶ τέρμα πάσης ἐνεργείας ὅλων τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὰ τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων καταγινομένων. Τοῦτο ἄριστα κατορθοῦται, ἐὰν ὁλοψύχως μιμηθῶμεν τὸν Φροέβελ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ῥητοῦ αὐτοῦ,

«Ζήσωμεν ὑπὲρ τῶν παιδίων ἡμῶν!»

Αἰκ. Λασκαρίδου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΛΙΒΟΡΝΩι ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ (1805 — 1837)

Ὅπου οἱ Ἕλληνες εἴτε χάριν ἐμπορίου ἢ καὶ φυγαδευόμενοι μετῴκησαν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ἐφρόντιζον περὶ δύο τινῶν, περὶ ναοῦ πρὸς ἐκκλησίασιν καὶ περὶ σχολῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ἑαυτῶν τέκνων· τοῦτο συνέβη καὶ τοῖς ἐν Λιβόρνῳ μετοικήσασι καὶ ὁριστικῶς ἀποκαταστᾶσιν ἀπὸ τοῦ 1760 διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ναοῦ εἰς μνήμην τῆς Ἁγίας Τριάδος. Μόνον ὅμως κατὰ τῷ 1802 συνησθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ἱδρύσεως σχολῆς, προσκαλέσαντες διὰ τῆς κάτωθι ἐπιστολῆς Νεόφυτόν τινα ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλει προσδιατρίβοντα,[1] ὃς ὅμως ἐδήλωσε προηγουμένως τὴν ἑαυτοῦ ἔφεσιν πρὸς Σεραφεὶμ τὸν ἕτερον τῶν ἐφημερίων τῆς κοινότητος, ἵνα ὡς ἐφημέριος καὶ αὐτὸς ὑπηρετήσῃ τοὺς μετοίκους. Ἔγραψαν δ' αὐτῷ οἱ μέτοικοι τάδε:

«*Πρὸς τὸν ἐν Μεσσήνᾳ ἱερομόναχον κὺρ πάτερ Νεόφυτον*

Λιβόρνον, τῇ 26 Ἰανουαρίου παλ. 1803.

»Ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐδῶ γένος μας εὗρεν εὔλογον διὰ νὰ φέρῃ ἕνα τρίτον ἐφημέριον διὰ τὴν ἐκκλησίαν μας, καὶ ἐνταυτῷ ἱκανὸν τοῦ νὰ κάμνῃ τὸν διδάσκαλον, πρὸ πολλοῦ ἐρευνῶν καὶ διαλογιζόμενον ἔκρινεν ἄξιον καὶ προτίμησε διὰ τοιοῦτον ἐπάγγελμα τὴν πανοσιότητά της· διὰ τοῦτο ὡς ἐπιτροπεύοντες ἡμεῖς καὶ ὁμογνώμως τοῖς ἀδελφοῖς, τῇ δηλοποιοῦμεν τὴν αὐτὴν κλῆσιν τοῦ γένους μας σὺν ταῖς ἐπακολουθούσαις συνθήκαις, δηλ. ὁ μισθός της ὡς ἐφημέριος θέλει εἶναι μόνον φλωρία ἕξη τὸν καθέκαστον μῆνα, χωρὶς ὅμως νὰ μετέχῃ ἀπὸ τὰ τυχηρὰ τῶν δίσκων (οἱ ὁποῖοι δί-

[1] Τῆς κοινότητος ἀπόκεινται δύο ἐπιστολαὶ ἐν τῷ ἀρχείῳ αὐτῆς πρὸς Νεόφυτον ἐν Νεαπόλει (Ἰούνιος 1802) καὶ Μεσσήνῃ (Ἀπρίλιος 1802) διατρίβοντα, δεχομένης αὐτὸν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἔφεσιν ὡς ἐφημέριον· αἱ διαπραγματεύσεις ὅμως αὐτοῦ μετὰ τῆς κοινότητος διήρκεσαν μακρότερον, διότι κατὰ τὴν ἀνωτέρω παρατεθεῖσαν ἐπιστολὴν (Ἰανουάριος 1803) προσκαλεῖται ὁ Νεόφυτος ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἐφημέριος· ὁ Νεόφυτος ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ (Φεβρουάριος 1803) μὲ τὴν παρατήρησιν τοῦ δυσκόλου ἵνα διδάσκῃ τὰ ἑλληνικὰ ἀντὶ τῶν κοινῶν. Ἕτεραι δὲ τρεῖς ἐπιστολαὶ ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εὕρηνται πρὸς αὐτὸν τῆς κοινότητος, καὶ ἕτεραι τρεῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινότητα ἀφορῶσαι τὴν μισθοδοσίαν αὐτοῦ (Ἀπρίλιος 1803). Ἦν δὲ νομίζω ὁ ὕστερον ἐν τῇ σχολῇ διδάξας Νεόφυτος Κυριακίδης.

σκοι ἀκαρτεροῦν εἰς τοὺς ἄλλους δύο ἐφημερίους) καὶ ἕτερα ἓξ φλωρία τὸν καθέκαστον μῆνα θέλει τῆς δώσουσι διὰ νὰ διδάσκη ὅσα πτωχὰ παιδία ἤθελε εὑρεθῶσι ἐδῶ ἀπὸ τοῦ γένους μας, ὁποῦ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἔχουσι τὸν τρόπον (ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὅμως ὀλιγώτατα καὶ σπάνια εὑρίσκονται), ὡσαύτως δὲ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξειδίου της καὶ τὸ κελλὶ ἐλεύθερον εἰς τὰ σπίτια τῆς ἐκκλησίας ὑπ' ἐξουσίας της. Ἄς κάμῃ λοιπὸν παρακαλοῦμεν τοὺς ἀναγκαίους της στοχασμοὺς καὶ ἄς μᾶς φανερώσῃ εἰς ἀπόκρισιν τὴν ἀπόφασίν της. Σιμὰ εἰς τὰ πτωχὰ παιδία ὅπου ἠμποροῦσι νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὸ γένος μας, εὑρίσκονται καὶ ἀρκετὰ ἔχοντα τὴν κατάστασιν ποῖον ὀλιγώτερον ποῖον περισσότερον, καὶ αὐτὰ θέλει πληρώνουν ἀπὸ τὸ ἰδικό τους ξεχωριστὰ διὰ νὰ διδάσκωνται.

«Κατὰ τὸ παρὸν τὸ γένος μας ἀγνοεῖ ἂν θέλῃ ἀπολαύσῃ ἕνα ἐφημέριον καὶ ἐν ταὐτῷ διδάσκαλον, ὅπου τόσον ἀγαπᾷ καὶ σέβεται. Πλὴν ἡ πανοσιότητά της ἠμπορεῖ νὰ εἶναι βεβαία εἰς τὸ νὰ εὕρῃ εὐγνώμων, πλουσιόδωρον καὶ εὐπειθές.

«Ἀνυπομόνως προσμένοντες ἐπιστολήν της, κηρυττόμεθα διὰ παντός.

Ἀλέξανδρος Πατρινός.[1]
Στέφανος Μπρέτζης.
Νικόλαος Σγούρου.
Κωνσταντῖνος Παράσχη.[2]

Ὁ Νεόφυτος οὔτε ὡς ἐφημέριος, οὔτε ὡς διδάσκαλος ὑπηρέτησε τὴν κοινότητα, ἄγνωστον διατί, εἰ καὶ ἡ κοινότης καὶ ὁ Νεόφυτος ἐσυμφώνησαν περὶ τούτου. Ἦν δ' ὁ Νεόφυτος νομίζω ὁ ὕστερον ἐν τῇ σχολῇ διδάξας (1818 — 19) Νεόφυτος Κυριακίδης.

Αὕτη δ' ἐστιν ἡ πρώτη περὶ ἐγκαθιδρύσεως τῆς σχολῆς ἀπόπειρα τῶν μετοίκων κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος θετικώτερόν τι ἐγένετο διότι προσεκάλεσαν Θεοδόσιόν τινα[3] διδάσκαλον, ἄγνωστον πόθεν καὶ ὑπὸ ποίας συμφωνίας, ὡς διδάσκαλον τῆς κοινότητος, ὃς καὶ ἀφίκετο εἰς Λιβόρνον· δὲν ἐγένετο ὅμως δεκτός, διχογνωμησάντων τῶν μετοίκων, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς ἀναφορᾶς τριάκοντα τούτων πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ γένους, προτρέποντας αὐτοὺς ἵνα κρατήσωσι τὸν διδάσκαλον Θεοδόσιον «... μὲ ἐκείνας τὰς συμφωνίας καὶ τρόπους ὅπου στοχασθῆτε ἁρμοδιωτέρας καὶ ὠφε-

[1] Οὗτος ἀνεμίχθη εἰς τὴν περὶ γλώσσης φιλολογικὴν διένεξιν Ἀδαμαντίου Κοραῆ καὶ Παναγ Κοδρικᾶ.

[2] Ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικῆς κοινότητος.

[3] Ὁ William Martin Leake : Researches in Greece. London 1814· p. 80, μνημονεύει Θεοδόσιόν τινα Μυτιληναῖον γράψαντα «Στοιχεῖα Ναυτικῆς» Λιβόρνος 1807· ἰδὲ καὶ Παρανίκα : Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλλ. ἐθν. κατ. γραμ. Κωνσταντ. 1867 σελ. 173.

λιμωτέρας διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐπίδοσιν τῶν μελλόντων σπουδάζειν.»

« *Τιμιώτατοι ἐπίτροποι.*

Λιβόρνο, τῇ 26 Ἀπριλίου 1804 ε. π.

«Σᾶς εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔφθασεν ἐδῶ ὁ κὺρ Θεοδόσιος, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης Ἰταλικῆς τε καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, χρήσιμος διὰ νὰ κάμῃ τὸν διδάσκαλον διὰ τοὺς τοῦ γένους μας νέους καὶ παιδία.

Σᾶς ἐνθυμίζωμε πρὸς τούτοις ὅτι ἡ παρελθοῦσα ἐπιτροπεία μὲ τὴν γνώμην καὶ θέλησιν τῶν περισσοτέρων, ἔγραψε καὶ ἐπροσκάλεσεν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον διὰ διδάσκαλον· τὴν ἀπόφασιν ὁμόγνωμον αὐτῆς καὶ τῶν τότε παρρησιαζόντων τὸ γένος, δὲν ἠμπορεῖτε νὰ τὴν ῥίξητε νομίμως· ἡ μετὰ ταῦτα ὁποιαδήποτε γνώμη σας ἐν συνάξει, οὖσα παράωρος καὶ παράκαιρος δὲν δύναται νὰ ἀναιρέσῃ τὴν πρώτην, εἰμὴ διὰ μόνην τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὑποκειμένου· αὐτὴ δὲν ἠκολούθησε, καὶ λοιπόν, ἀγκαλὰ καί τινες τῶν ὁμογενῶν μας ἠμποροῦν διὰ τὸν ἑαυτόν τους νὰ βαστάξουν αὐτὸν τὸν διδάσκαλον διὰ μόνον τὰ παιδία τους καὶ ἀνθρώπους τους, πλὴν σεβόμενοι τὸ γένος, καὶ ἐπιθυμοῦντες τὴν ὠφέλειάν του γενικήν, καὶ μισοῦντες τὰς φατρίας, σχίσματα καὶ τὰς λεγομένας Ἰταλιστὶ πίκας, προκρίνουν νὰ προστρέξουν εἰς τὴν τιμιώτητά σας, καὶ ἀναθυμίζωντά σας τὰς προλεχθείσας αἰτίας σᾶς προσκαλοῦσι καὶ παρακινοῦσι νὰ λάβητε εἰς καλὸν στοχασμὸν τὸ γένος δεόμενον σπουδῆς καὶ διδασκάλου, τὴν αἴτησιν, καὶ γνώμην τῶν περισσοτέρων δι' αὐτούς, τὴν ἀνάρμοστον ἐναντιότητα ὀλιγωτάτην, αἰτίαις ἃς αὐτοὶ μόνον οἶδον καὶ μὲ τὴν φρόνησιν σας καὶ ἄδειαν, ὁποῦ ἔχετε παρὰ τοῦ γένους νὰ φροντίζητε, καὶ ἐνεργᾶτε τὰ δέοντα καὶ ὠφέλιμα διὰ αὐτό.

»Βαστάξατε τὸν διδάσκαλον Κὺρ Θεοδόσιον μὲ ἐκείνας τὰς συμφωνίας καὶ τρόπους ὁποῦ στοχασθῆτε ἁρμοδιωτέρους καὶ ὠφελιμωτέρους διὰ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐπίδοσιν τῶν μελλόντων σπουδάζειν.

«Καὶ ἔρρωσθε ἐν Κυρίῳ.»

(Ἕπονται τριάκοντα ὑπογραφαί).[1]

Σὺν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ τῶν μετοίκων ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις τῶν νέων τῆς Λιβόρνου πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους περὶ τῆς ἰδίας ὑποθέσεως ἔχουσα οὕτω·

»*Τιμιώτατοι ἐπίτροποι καὶ Προϊστοὶ τοῦ Γένους τῶν Γραικῶν τῶν ἐν Λιβόρνῳ εὑρισκομένων.*

Λιβόρνῳ τῇ 26 Ἀπριλίου 1804. ε. π.

»Οἱ ὑπογεγραμμένοι νέοι Γραικοὶ οἱ ἐν Λιβόρνῳ κατοικοῦντες χρεία

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τ. ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλην. κοινότητος.

βιαζόμενοι εἰς τὴν τιμιότητά σας, παραστένωντές σας τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται νὰ σπουδάζωσι τὴν διάλεκτόν τους, καὶ ἐκείνας τὰς ἐπιστήμας ὁποῦ ἠμποροῦν νὰ εὐπρεπίσωσι ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς γονεῖς μας, συγγενεῖς μας καὶ εὐεργέτας μας.

Ἠκούσαμε μὲ λύπην μας, τίμιοι προεστοί, ὅτι φθάσαντος ἐδῶ τοῦ διδασκάλου κὺρ Θεοδοσίου, δὲν ἐκαταγίνητε νὰ τὸν βαστάξητε διὰ διδάσκαλον, καὶ διοικητὴν ἑνὸς σπουδαστηρίου πρὸς φωτισμόν μας, καὶ τὸ πταίσιμον βέβαια δὲν εἶναι ἰδικόν σας, ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγων φατριαζόντων καὶ ἐναντιουμένων.

»Ἡμεῖς, τιμιώτατοι, ἔχωμεν χρείαν νὰ σπουδάζωμεν, ἐσεῖς τὸ γνωρίζετε ὡς ἡμεῖς, καὶ καλλιώτερα. Τί μᾶς χρησιμεύουν ἡμᾶς ἄλλαι δόξαι καὶ μεγαλοπρέπειαι τοῦ γένους, ὅταν εὑρισκώμεθα τυφλοὶ δόξαι καὶ ἄπειροι σπουδῆς; δὲν γνωρίζετε μόνοι μας ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα φυτὰ ὁποῦ ἀπὸ καλοσύνην σας ἐξερριζώσατε ἀπὸ τὴν πατρίδα μας, μὲ τὴν βλέψιν νὰ καλητερεύσητε τὴν προκοπήν σας, φυτεύωντάς μας ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψί σας εἰς ταῦτα τὰ μέρη; μὰ ἂν μᾶς ἀφίνητε χωρὶς ποτισμὸν σπουδῆς, χωρὶς διδάσκαλον νὰ αὐξήσῃ τὴν προκοπήν μας, ξερενώμεθα καὶ γινόμεθα ἀδόκιμοι καὶ ἄχρηστοι καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν μας, καὶ διὰ τὴν δούλευσίν σας.

Ἆρα ποῖος ἀληθὴς Γραικὸς ταῦτα διαλογιζόμενος ἐν ἑαυτῷ, δὲν θλίβεται, δὲν σπαράττεται ἡ ψυχή του; ἡ τιμιότης σας γνωρίζετε τὴν χρείαν μας, ἀναπληρώσατέ την μὲ τὴν ἀπόκτησιν ἑνὸς διδασκάλου, ὃν καὶ ἀνὰ χεῖρας ἔχετε, καὶ παρακαλοῦντές σας νὰ μὴν ἀπορρίψετε τὴν αὐτὴν αἴτησιν μας, διὰ νὰ σᾶς κράζωμεν ὑπερασπιστὰς τοῦ γένους, καὶ τῆς ἰδικῆς μας ἐπιδόσεως καὶ προκοπῆς, ὑποσημειούμεθα μὲ τὸ προσῆκον σέβας.

»Τοῖς ὑμετέρας τιμιότητος,
»Εὐπειθεῖς δοῦλοι.

»Οἱ ἐν Λιβόρνῳ νέοι καὶ Ἑλλήνων παῖδες.»

(Ἕπονται τριάκοντα καὶ μία ὑπογραφαί·)[1]

Ἡ κοινότης ὅμως οὔτε τῆς μερίδος τῶν τριάκοντα μετοίκων οὔτε τὰς τῶν νέων δεήσεις εἰσήκουσε, μὴ δεχθεῖσα τὸν Θεοδόσιον ὡς διδάσκαλον, ὃς φαίνεται παρέμεινεν εἰς Λιβόρνον κατ' ἰδίαν διδάσκων, ἔνθα κατὰ τὸ 1807 σύγγραμμά τι «Στοιχεῖα ναυτικῆς«, ἐδημοσίευσεν ὡς ἀνωτέρω ἐσημείωσα.

Ὀψιαίτερον ὅμως ἡ κοινότης κατανοήσασα τὴν ἀνάγκην τῆς συστάσεως σχολῆς, κατέγεινε πρὸς ἀνεύρεσιν διδασκάλου, γράψασα ὡς φαίνεται διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶ πρὸς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις Χριστόδουλον Εὐθυμίου,

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τ. ἐν Λιβόρνῳ ἑλλην. κοινότητος.

ὃς ἀπήντησεν αὐτῷ ὡς ἑξῆς τὴν 10 Μαρτίου τοῦ 1804.[1] « . . . κατὰ τὴν διαταγήν σας ἐφέρθην εἰς τὸν ἅγιον Οἰκονόμον,[2] ἐγχειρίζοντάς του καὶ τὴν γραφὴν μοῦ ἐσφαλούσατε,[3] καὶ ἐρωτῶντάς τον μυστικῶς, παρ' ἐλπίδα μοῦ εἶπε τὰ μύρια διὰ τὸ ὑποκείμενόν του, καὶ δὲν συμφωνᾷ νὰ σταλθῇ, καὶ πως ἤθελε σᾶς ἀποκριθῇ διὰ μέσου μου, οὕτως κἀγὼ δὲν ἀνέφερα τοῦ ῥηθέντος ἱεροδιακόνου τὸ μηδέν, ὁποῦ καὶ συνεχῶς μὲ ἐρωτᾶ· σᾶς γνωστοποιῶ ὅμως ὁποῦ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς ἐχρημάτισεν εἰς τὸν ἅγιον Οἰκονόμον μαθητής, καὶ ἔπειτα ἔφυγεν, καὶ ἐπῆγεν ὑποκάτω εἰς τὸν κὺρ Ἀθανάσιον Ψαλίδαν· τὸν ἐκατάτρεξαν οἱ Μπαλαναῖοι, πρὸ χρόνων, ἀλλ' ὁ Ψαλίδας τὸν ἐβοήθησε, δικαίως ἢ ἀδίκως, αὐτὸ δὲν τὸ ἠξεύρω, τόσον μόνον, ὅτι οἱ μὲν Μπαλαναῖοι γενικῶς καταφρονοῦν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ψαλίδα, καθὼς οἱ τοῦ Ψαλίδα τοὺς τοῦ Μπαλάνου, ἠρεύνησα μυστικῶς διαφόρους καὶ ἀπὸ ἱερωμένους καὶ ἀπὸ λαϊκούς, δὲν τὸν κατηγοροῦν . . .»[4]

Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καταφαίνεται ἡ μεταξὺ τῶν δύω τῶν Ἰωαννίνων σχολῶν ἐνυπάρχουσα ἔχθρα· ἡ κοινότης ὅμως τὰς τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου κατηγορίας δὲν ἤκουσε, γράψασα διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶ ἵνα σταλῇ εἰς Λιβόρνον ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος, ὃς ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις οἰκείους αὐτοῦ Ἰωάννην Σταματάκην καὶ Χριστόδουλον Εὐθυμίου ἵνα συμφωνήσαντες ἀποστείλωσι τὸν Γρηγόριον, οἵτινες ἀπήντησαν αὐτῷ τὴν κάτωθι ἐπιστολὴν ἣν παραθέτω ὡς χαρακτηριστικὴν τῶν κατὰ τὸν Γρηγόριον.

« Λιβόρνῳ

» *Πρὸς τὸν ἐντιμώτατον κύριον Μιχαὴλ Ζωσιμᾶν,*

» Ἰωάννινα 20 Σεπτεμβρίου 1804.

» Ἀφ' οὗ ἠξιώθημεν τὰς τιμίας σας ἀπὸ τὰς 2 Ἰουλίου, δὲν ἐλείψαμεν νὰ ἐρευνήσωμεν βαθέως περὶ τοῦ ἱεροδιακόνου κὺρ Γρηγορίου, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἠκούσαμεν παρὰ πολλῶν ὅτι εἶναι χρηστοήθης, ἔχει ἀρχὰς εἰς τὴν Ἰταλικὴν διάλεκτον, καὶ πλουτεῖ τὴν μητρικὴν γλῶσσάν μας κανονικῶς, καθὼς μετρίως καὶ τὴν λατινικήν, ὁποῦ εἰς τοῦτο καὶ μᾶς ἐβεβαίωσεν ὁ διδάσκαλός του κὺρ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, βάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν χρείαν τοῦ αὐτοῦ γένους, ἀπεφασίσαμεν καὶ τὸν ἐσυμφωνήσαμεν κατὰ τὸ ἔσωθεν γράμμα[5], τοῦ ὁποίου τὰ γρ(όσια) 200 ἐμετρήθησαν παρὰ τοῦ

[1] Τὰ πρὸ τούτου ἀγνοῶ, ὡς καὶ πόθεν ἡ κοινότης ἐγνώρισε τὸν Γρηγόριον, περὶ οὗ ὁ Ζωσιμᾶς ζητεῖ πληροφορίας.

[2] Κοσμᾶν Μπαλάνον τὸν Βασιλόπουλον.

[3] Κατὰ τὴν γνωστὴν παράλειψιν τοῦ ἀναφορικοῦ, ἀντί: τὴν γραφὴν ὅπου μου ἐσφαλούσατε.

[4] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τ. ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλην. κοινότητος.

[5] Τὸ συμφωνητικὸν τοῦτο ἀπόκειται ἐν τῷ ἀρχ. τ. ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλην. κοινότητος.

Χριστοδούλου Εὐθυμίου, καὶ πληρώσατέ τα τοῖς αὐτόθι κυρίοις Μανούση καὶ ἀδελφοὺς Εὐθυμίδη· ἐπαρακινήσαμεν τὸν ῥηθέντα καὶ ἐχειροτονήθη, ὁποῦ οὕτως ἠμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ διὰ ἱερεύς, καὶ διὰ νὰ μισεύσῃ κατ' αὐτὰς μπαστιμέτον διὰ Μεσσῆναν, ἀπερνᾷ καὶ ὁ ἴδιος μὲ αὐτό, καὶ ἀφοῦ εὐοδωθῇ καὶ τελειώσῃ τὸ λαζαρέτον του ἐκεῖ, ἐξακολουθᾷ τὸ ταξείδιόν του διὰ αὐτόθι, εἴθε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας, τὰ ταξίματά του, καὶ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε διαγωγήν του νὰ φερθῇ καὶ αὐτόθι καὶ νὰ εὐδοκιμήσῃ, τὸ ὁποῖον ἀναμένομεν ἐν καιρῷ νὰ τὸ βεβαιωθῶμεν πρὸς εὐχαρίστησίν μας. Εἰς εἴδησίν σας ὅτι ἐδῶ ἦτον διδάσκαλος εἰς τὸν ἄρχοντα κὺρ Ἀλέξιον Ἰωαννούτζου, καὶ ὁ μισθὸς ὁποῦ παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανεν ἐσυνίστατο εἰς γρόσια πεντακόσια τὸν χρόνον· τὸ διακριτικόν σας λοιπὸν καὶ τὸ φέρσιμόν του καὶ ἐπιμέλεια ὁποῦ δείξει, ἂς συμφωνήσουν αὐτόθι τὸν μισθόν του. Τὴν παροῦσάν μας σᾶς κάμνομεν τριπλάσιαν, καὶ τὰς μὲν δύο δίδομεν τοῦ ῥηθέντος κὺρ Γρηγορίου, τὴν μιὰν σᾶς πέμπομεν μὲ τὴν πόσταν. Κάμνομεν τέλος καὶ ἀκριβοπροσκυνοῦντες σας, μένομεν.

»Δοῦλοί σας ταπεινοὶ
»*Ἰωάννης Σταματάκης*
»*Χριστόδουλος Εὐθυμίου.*[1]»

Ἐκτὸς τῶν πληροφοριῶν τοῦ Σταματάκη καὶ Εὐθυμίου πρὸς τὴν κοινότητα διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶ περὶ τοῦ Γρηγορίου, ἡ κοινότης ὅμως διὰ τοῦ ἰδίου Ζωσιμᾶ ἐζήτησε πληροφορίας καὶ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον Ἀθανάσιον Ψαλίδαν, ὃς ἀπήντησεν αὐτῷ ὡς ἑξῆς.

« *Γενναιότατε ἄνερ, καὶ εὐγενεστάτη ψυχή !*

» Μὲ τὴν πόσταν τῆς ἔγραψα ὅσον διὰ τὰ βιβλία, καὶ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν, τόσον καὶ γράμμα πρὸς τὸν Κοραῆν σᾶς ἐπερίκλεισα, καὶ μάλιστα τῆς ἐπαράσταινα διὰ τὸν διδάσκαλον, ὁποῦ ζητεῖ αὐτοῦ τὸ γένος· ὅτι εἶναι Ἕλλην, καλὸς ποιητής, ῥήτωρ, λογικός, μεταφυσικός, ἠθικός, ἀριθμητικὸς ἑνὶ λόγῳ μαθηματικός, ἔμπειρος τῆς λατινικῆς διαλέκτου καὶ Ἰταλικῆς, ὄχι ὅμως νὰ ὁμιλῇ, ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε χρῆσιν· τὸν εἶχα εἰς τὸ σχολεῖον ὑποδιδάσκαλον μὲ μισθὸν 500 γροσσίων, ὕστερον τὸν ἐπῆρεν ὁ ἄρχων Λογοθέτης, τροφὴν φορέματα καὶ 500 γρόσια τοῦ ἔδιδε, καὶ τοῦ ἐδίδασκε τὸν ἀδελφόν· εἶναι θεοσεβής, φιλόπονος, χρηστοήθης, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι δὲν θέλει εὐχαριστηθῆ τὸ γένος ἀπὸ αὐτόν, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ αὐτοῦ γένος·

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τῆς ἐν Λιβορν. Ἑλλην. κοινότητος. «Τῷ ἐντιμ. εὐγενεστάτῳ κυρίῳ Μιχαὴλ Ζωσιμᾷ, εἰς Λιβόρνον.»

ἐπειδὴ τὸν ἐκατάπεισα ὅτι τὸ γένος αὐτοῦ εἰς Λιβόρνον δὲν πληρώνει τοὺς παρομοίους κόπους, ἀλλὰ τοὺς βραβεύει, ὡς γενναιόφρον καὶ ἐλευθεριώτατον πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων· ὅθεν καὶ ἡ γενναιοτάτη σου ψυχὴ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι δὲν θέλει συνεργήσῃ ὡς ἐπίτροπος, διὰ νὰ τοῦ δοθῇ μισθὸς ἀνάλογος, καὶ ὡς σοῦ φανῇ εὔλογος εἰς τὴν γενναιόφρονα ψυχήν της, ὡς εἰδήμονα, καὶ ἔμπειρον καὶ φιλέλληνα καὶ φιλόμουσον καὶ φιλόπολιν, ἧς

»εἰμὶ καὶ ἔσομαι
»δοῦλος ταπεινὸς
»*Ἀθανάσιος ὁ Ψαλίδας*[1]

1804 ἔτος
Σεπτεμβρίου 23
Ἰωάννινα.

Τέλος ὁ Γρηγόριος κατὰ τοὺς Σταματάκην καὶ Εὐθυμίου ἐπεβιβάσθη διὰ Μεσσήνην, ἔνθα ἔφθασε τὴν 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 1804, γράψας[2] ἐκεῖθεν καὶ ἀποστείλας μίαν τῶν δύω ἐπιστολῶν τῶν δοθεισῶν αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἀποστειλάντων αὐτὸν πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ζωσιμᾶν, μὴ λαβὼν δ' ἀπάντησιν ἔγραψεν αὖθις αὐτῷ τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν:

»*Πανευγενέστατε ἄρχον!*

» Καὶ κατὰ τὴν κβ'. τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου ὅπου ἔφθασα εἰς Μεσσήνην ἔγραψα τῇ εὐγενείᾳ της, ἐν ᾗ ἐπιστολῇ μου περιέκλειον καὶ μίαν ἐπιστολὴν τῶν ἀποστειλάντων με ἐπιτρόπων κυρίου Ἰωάννου Σταματάκη καὶ Χριστοδούλου Εὐθυμίου, ἐξ ὧν ἔγνωτε τὴν μεταξὺ ἡμῶν συμφωνίαν· νῦν δὲ τελειώσας τὴν κοντομάτζιάν μου, καὶ ἀποκρίσεως παρὰ τῆς εὐγενίας της μὴ ἀξιωθείς, καὶ πολλὰ περὶ τοῦ ἐνταῦθα κατακυριεύοντος θανάτου, καὶ τὴν ἀναχώρησιν πάντων ἐκ τῆς Λιβόρνου ἀκούων, εἰς ἄκραν ἀπορίαν εὑρίσκομαι τοῦ τί πρέπει νὰ ἀκολουθήσω, τὸ νὰ ἔλθω τώρα αὐτοῦ, κοντὰ ὁποῦ θέλω γίνῃ ριψοκίνδυνος, καὶ ἡ εὐγενία τους δὲν θέλει μοὶ τὸ ἐπαινέσει;

Λοιπὸν παρακαλῶ τὴν εὐγενείαν της νὰ μοὶ γράψῃ τὸ τί πρέπει νὰ ἀκολουθήσω, ἐδῶ νὰ σταθῶ ἢ νὰ ἀπεράσω εἰς ἄλλο κἀνένα μέρος πλησιέστερον; ἕως οὗ ὁ θεὸς γένηται ἵλεως καὶ παύσῃ τὸ κακόν, καὶ τότε νὰ ἐξα-

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τῆς ἐν Λιβ. Ἑλλην. κοινότητος.

[2] Τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ Γρηγορίου δὲν εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀρχ. τῆς ἐν Λιβ. ἑλ. κοινότητος.

κολουθήσω τὸν δρόμον μου καὶ νὰ ἀξιωθῶ καὶ τῆς εὐγενικῆς της προσωπικῆς παρουσίας, ἧς καὶ εἰμὶ

1804 Νοεμβρίου 30
Ἐν Μεσήνῃ

πρὸς μὲν Θεὸν εὐχέτης
δοῦλος δὲ
Γρηγόριος διδάσκαλος
Παλιουρίτης[1]

Ἀγνοοῦνται τὰ μέχρι Φεβρουαρίου τοῦ 1805 ἐπομένου ἔτους συμβάντα καὶ ποῦ ὁ Γρηγόριος διέμεινε μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς κοινότητος συμφωνητικὸν ὅπερ ἐξ ἀντιγράφου ἐκ τοῦ ἀρχείου αὐτῆς παρατίθημι·

«Ἐπὶ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον, ὅτι ἐσυμφώνησαν οἱ κύριοι ἐπίτροποι τοῦ γένους, καὶ τῆς ἐδῶ ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν,[2] τὸν πάτερ Γρηγόριον, καὶ τὸν ἐσύστησαν κοινὸν διδάσκαλον ὅλου τοῦ γένους, ἐπὶ τοιαύτῃ συμφωνίᾳ.

α'. θέλει εἶναι εἰς χρέος ὁ ρηθεὶς πάτερ Γρηγόριος νὰ διδάσκῃ ὅλα τὰ παιδία τοῦ γένους, καὶ ὅλους τοὺς προσερχομένους αὐτῷ ὁμογενεῖς κοινὰ γράμματα Ἑλληνικά, Ἰταλικά, καὶ ὅτι ἄλλο ἠξεύρει, μὲ τὴν πρέπουσαν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχήν.

β'. Θέλει ἀκολουθεῖ ἡ κοινὴ παράδοσις πάντοτε τρεῖς ὥρας πρὸ τοῦ γεύματος, καὶ δύο μετὰ τὸ γεῦμα, ἐν οἷς θέλει διδάσκονται ὅλοι οἱ μαθηταὶ ὁμογενεῖς ὅλα τὰ ἀνήκοντα μαθήματα, χωρὶς νὰ ζητῇ παρ' αὐτῶν τὸν παραμικρὸν μισθόν.

γ'. Θέλει λαμβάνει παρὰ τῶν κυρίων ἐπιτρόπων τοῦ γένους δώδεκα φλωρία τὸν καθέκαστον μῆνα διὰ μισθόν του καὶ κελλὶ διὰ νὰ κατοικῇ ἀμισθί.

δ'. Ἂν τινες μαθηταί, εἴτε ὁμογενεῖς, εἴτε ἑτερογενεῖς ἤθελαν ἀκολου-

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλ. κοινότητος. «Τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ Μιχαὴλ Ζωσιμᾷ. Αἰσίως, εἰς Λιβόρνον». Ἀπέθανε δ' ὁ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶς τῷ 1809 εἰς Λιβόρνον, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ νῦν παλαιῷ νεκροταφείῳ τῆς κοινότητος κειμένῳ ἐν τῇ Piazza di Cisternone· φέρει δ' ὁ τάφος τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε: Α | Ω | Μιχαὴλ ὁ Ζωσιμᾶς | ὁ ἐξ Ἰωαννίνων | ἐνθάδε κεῖται | μακάριος μὲν | τῷ πλείστων ἀγαθῶν | ὧν ἅμα τοῖς φίλοις ἀδελφοῖς | αἴτιος Ἕλλησι κατέστη | φθόνῳ δὲ τύχης | ἀθέατος | τῆς ὅσον οὐχ ἤδη παρούσης | ἑλληνικῆς εὐδαιμονίας—τελευτήσας | ἡλικίας ἔτει μζ'. | α'. Ἰουλίου ͵αωθ'.

[2] Εἰς τὰ μετὰ ταῦτα συμφωνητικὰ τῶν διδασκάλων καὶ τῆς κοινότητος ἀπαντῶμεν ἐπιτρόπους ἰδίους τῆς σχολῆς· οὕτως ἐν ἐπιστολῇ τινὶ τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Παναγιώτην Πάλλην (Μάϊος 1811) ἀποκειμένῃ ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς κοινότητος, ὀνομάζει αὐτὸν ἐπίτροπον τῆς σχολῆς, μέχρι τοῦ 1819 ἐπὶ διδασκάλου Ζ. Παπαδοπούλου ὑπογράφονται ἐπίτροποι τοῦ γένους καὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν· μετὰ ταῦτα δύο ἐξελέγοντο ἐπίτροποι τῆς σχολῆς.

θήσει μαθήματα ἔξω τῶν ἄνω διορισθεισῶν πέντε κοινῶν ὡρῶν τῆς ἡμέρας, τότε οἱ μαθηταὶ θέλουν ἀγροικοῦνται μετὰ τοῦ διδασκάλου εἰς ξεχωριστὴν συμφωνίαν καὶ πληρωμήν.

ε'. Ὑπόσχεται ὁ ρηθεὶς πάτερ Γρηγόριος ἐνίοτε καὶ νὰ ἱερουργῇ, ὅτε ἤθελαν τὸν διορίσει οἱ ἐπίτροποι τοῦ γένους καὶ τῆς ἐκκλησίας· καὶ περιπλέον, ἂν τὸ γένος ἤθελε λάβει χρείαν διὰ ἐφημέριον, θέλει εἶναι εἰς χρέος ἡ λογιότης του, εὐθὺς ὁποῦ προσκαλεσθῇ, νὰ ἐκτελῇ ὅλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἱεροπραξίας, κατὰ τὸν τρόπον, τοὺς νόμους, καὶ τὴν συνήθειαν τῆς ἐδῶ ἐκκλησίας, ὡς θέλει λάβει τὸν τόπον ἑνὸς τῶν ἐφημερίων, χωρὶς ὅμως νὰ ἠμπορῇ νὰ ζητήσῃ καμμίαν προσθήκην μισθοῦ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ μόνον νὰ λαμβάνῃ τὸ ἀνάλογον μέρος τῶν δίσκων, καὶ ὅτ' ἄλλων τυχηρῶν ὁποῦ ἔχουν οἱ ἐφημέριοι τῆς ἐκκλησίας.

στ'. Ἡ παροῦσα συμφωνία γίνεται δι' ἕνα μόνον χρόνον, καὶ μετὰ ταῦτα θέλουν εἶναι ἐλεύθερα τὰ μέρη καὶ τὰ δύο, ἂν δὲν κρίνουν εὔλογον τὴν ἐξακολούθησίν της.

Πρὸ τούτων πάντων θέλει ἐγνωρίζει ὡς χρέος του ἀπαραίτητον ὁ πάτερ Γρηγόριος τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπιμέλειαν, καὶ τὸ σεμνὸν καὶ ἁρμόζον εἰς διδάσκαλον καὶ καλόγερα πολίτευμα τῆς ζωῆς του, ὁμοίως τὸ γένος καὶ οἱ κύριοι ἐπίτροποι αὐτοῦ θέλουν ἀποδίδει τὸ ἀνῆκον σέβας καὶ εὐλάβειαν τῇ λογιώτητί του· ἐνδείξεως δὲ χάριν ἔγειναν δύο παρόμοια γράμματα συμφωνητικὰ πρὸς ἡσυχίαν ἑκατέρου μέρους καὶ ἔστω.

Γρηγόριος ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος

1805. Φεβρουαρίου Λιβόρνῳ[1].

Καὶ τοιαύτη μὲν ἐγένετο ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς σχολῆς τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικῆς κοινότητος, τὴν ὕπαρξιν τῆς ὁποίας πολὺ ὀλίγον ἐγινώσκομεν ἐκ τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου τοῦ Νερουλοῦ αὐταῖς λέξεσι μνημονεύοντος ταύτης: «Οἱ μεγαλέμποροι Ἕλληνες τῆς πόλεως Λιβόρνου συνέστησαν ὡσαύτως σχολεῖον διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τοῦ ζήλου τῶν κυρίων Πατρινοῦ, Παναγιώτου Πάλλη, Μοσπινιώτη, Ροδοκανάκη καὶ Σπανιωλάκη[2] ...» Μνημονεύει ταύτης καὶ ὁ πρῶτος αὐτῆς διδάσκαλος Γρηγόριος ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτοῦ, καλῶν αὐτὴν «Ἑλληνομουσεῖον» ἐξ οὗ μνείαν ποιοῦσι

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλην. κοινότητος.

[2] Cours de litterature Grecque Moderne Geneve 1827 Ἑλληνικὴ μετάφρασις Ὀλυμπ. Ἀββοτ. Ἀθῆναι, 1870, σ. 152.

ταύτης ὁ Παπαδόπουλος Βρετός[1], ὁ Δεκιγάλας[2], καὶ ὁ Ματθαῖος Παρανίκας[3].

Ἦν δ' ὁ Γρηγόριος ἐξ Ἰωαννίνων καταγόμενος τῆς Ἠπείρου[4] εἰς τὴν μονὴν τῶν Παλιούρων ἀνήκων ἐξ ἧς καὶ Παλιουρίτης προσωνομάζετο, ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ σχολῇ τῇ ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου διευθυνομένῃ, ἀφ' ἧς ἀπεσύρθη δυσαρεστηθεὶς καὶ εἰς τὴν τοῦ Ψαλίδα προσελθὼν ἧς καὶ ὑποδιδάσκαλος ἐχρημάτισεν· ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ δημοσιευθεισῶν ἐπιστολῶν γινώσκεται ὁ βίος τοῦ ἀνδρὸς ὃς ἦν, κατὰ Ψαλίδαν, ποιητής, καλός, ῥήτωρ, λογικός, μεταφυσικός, ἠθικός, ἀριθμητικός, μέτριας μαθηματικὸς καὶ εἰδήμων τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς διαλέκτου. Τὰ περὶ τῆς εἰς Λιβόρνον προσκλήσεως καὶ καθόδου αὐτοῦ ἀνωτέρω ἐξέθηκα, ἐσυμφώνησε δὲ δι' ἓν ἔτος μὲ τὴν κοινότητα, (1805—6) ὡς ἐκ τοῦ παρατεθέντος συμφωνητικοῦ αὐτοῦ δηλοῦται ὑπηρέτησεν ὅμως αὐτὴν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, διδάσκων καὶ ἱερουργῶν[5], συμβάντα τὴν 23 Μαρτίου τοῦ 1816[6], εἶχε δὲ τὸν ἕτερον ὀφθαλμὸν βεβλαμμένον.

Κατὰ τὴν ἐν Λιβόρνῳ διδασκαλίαν αὐτοῦ συνέγραψεν: «ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, συνερανισθεῖσα μὲν ὑπὸ Γ. Δ. τοῦ ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνομουσείου, τύποις δὲ ἐκδοθεῖσα ἁδρᾷ δαπάνῃ τῆς πανεντίμου ἀδελφότητος τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Ἐπιστασίᾳ καὶ διορθώσει Σ. Β. ἐν Βενετίᾳ 1807. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, τόμοι 2. 8ον».

[1] Βρετοῦ Κατάλογος νεοελ. φιλολογίας. Μέρος β'. σελ. 145, ἀριθ. 415, καὶ σ. 179, ἀρ. 552.

[2] Δεκιγάλα σχεδίασμα Κατόπτρου νεοελλ. φιλολ. Ἑρμούπολις 1844 σελ. 75.

[3] Παρανίκα Σχεδίασμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλλ. ἐθν. κατ. τ. γραμμ. σ. 137.

[4] Ἁμαρτάνει Ἰακωβάκης Ρίζος ὁ Νερουλὸς (Cours de litt. Grec. Moderne ἑλλ. μετάφρ. σελ. 166) καλῶν τὸν Γρηγόριον Κρῆτα τὴν πατρίδα.

[5] Μνημονεύεται ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις τῆς κοινότητος τῶν βαπτίσεων. γάμων κτλ. ἐφημέρευε δὲ κατὰ συνέχειαν ἐπὶ δύο ἔτη (1807—9) καὶ περιοδικῶς κατὰ καιρούς· κατὰ τὸ 1811 μηνὶ Μαΐῳ ἐζήτησε τὴν ἀκύρωσιν τοῦ ἄρθρου τοῦ ὑποχρεοῦντος αὐτὸν ἵνα ἱερουργῇ ἀνάγκης τυχούσης· (ἐπιστολὴ Γρηγορίου πρὸς τὸν Παναγ. Πάλλην, 1811, Μάϊος)· ἐπέτυχε δὲ τοῦ ζητουμένου ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἴδιον Π. Πάλλην (ἐπιστ Γρηγορίου 8)20 Μαΐου 1811). Κατὰ τὸ γενόμενον ὅμως συμφωνητικὸν τῷ 1814 ὑπεχρεώθη καὶ χρείας τυχούσης νὰ ἱερουργῇ, ἀποποιηθέντος δὲ τοῦ Γρηγορίου δυσηρεστήθη ἡ κοινότης, ὁ δὲ Γρηγόριος δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Πατρινόν, (1814 Ἰουλίου 6) ἐξιλεοῖ αὐτόν· ἅπασαι αὗται αἱ ἐπιστολαὶ ἀπόκειν ται ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλλην. κοινότητος.

[6] Ἡ διαθήκη τοῦ Γρηγορίου γενομένη ἐπιστασίᾳ τοῦ τότε ἐφημερίου Ἰωακεὶμ Βαλαμόντε ἀπόκειται ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς κοινότητος· δι' αὐτῆς ἐκληροδότησε τὴν μικρὰν αὐτοῦ περιουσίαν εἰς ἀγαθοεργὰ ἐνδιαιτήματα τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἠπείρου καὶ εἰς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ βιβλιοθήκην εἰς τὴν σχολὴν εἰς ἣν ἐδίδασκεν ὁ Ψαλίδας, καὶ μερίδα τινὰ βιβλίων εἰς ἣν ἀνῆκε μονήν.

Τῇ συγγραφῇ ταύτῃ οὔπω ἐνέτυχον, παρέλαβον δ' ἐκ τοῦ Παππαδοπούλου Βρετοῦ τὸν τίτλον[1] ὁ ὁποῖος φαίνεταί μοι κεκολοβωμένος ὡς εἴθισται παρ' αὐτῷ, μνημονεύει ταύτην καὶ ὁ William Martin Leake,[2] Ἑρμῆς ὁ λόγιος[3] τῆς Βιέννης καὶ ὁ Δεκιγάλας·[4] προσθέτει δ' ὁ Βρετὸς ὅτι ἀνετυπώθη κατὰ τῷ 1815 παρὰ τῷ ἰδίῳ τυπογράφῳ ἐνετίῃσι· ἐπιστασίᾳ Σπυρίδωνος Βλαντῆ.[5]

Συγγράψας δὲ τὴν ἀνωτέρω ἐπιτομὴν ὁ Γρηγόριος καὶ θέλων ἵνα τύποις ἐκδώσῃ αὐτήν, ἔγραψε πρὸς τὴν κοινότητα τὴν ἑξῆς ἐπιστολὴν ἣν χάριν τῆς μνήμης τοῦ ἀνδρὸς παρατίθημι καὶ ὡς ἀναγομένην εἰς τὴν μνησθεῖσαν συγγραφὴν αὐτοῦ:

«*Ἐντιμότατοι ἐπίτροποι, καὶ λοιπὴ ἀδελφότης τοῦ ἡμετέρου γένους.*

Ὁ ἔνθερμος ζῆλος, τὸν ὁποῖον τρέφετε διὰ τὴν βελτίωσιν ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ἡ μεγάλη ὑστέρησις τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ἐπίδοσίν του βιβλίων, παρώτρυναν κᾀμὲ ν' ἀφιερώσω καὶ τὰς μικρὰς τῆς ἀναπαύσεώς μου στιγμὰς ἐκ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἔργου μου εἰς τὸ νὰ συνερανίσω μίαν ἐπιτομὴν τῆς ἱστορίας τῶν εὐκλεῶν προγόνων ἡμῶν Ἑλλήνων· ἡ εὐγνωμοσύνη μου διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ εὔνοιαν τῆς ἡμετέρας εὐκλεοῦς ἀδελφότητος μὲ παρεκίνει νὰ λάβω τὸ θάρρος νὰ τὴν προσφέρω εἰς τὴν ἁδρὰν καὶ φιλάδελφον γενναιότητα ὑμῶν, ἀλλὰ τοῦτο μου ἀπήτησεν ἡ σχολὴ ὡς ἴδιόν της χρέος, διὰ νὰ τὴν προσφέρῃ αὐτὴ ἀμέσως ὑμῖν τοῖς κηδεμόσιν αὐτῆς καὶ προστάταις, ἐλπίζουσα βέβαια, ὅτι ὡς αὐτὴ παρ' ὑμῶν ἔλαβε τὴν σύστασιν αὐτῆς, οὕτω καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς δι' ὑμῶν νὰ ἴδῃ τὸ φῶς.»

Ὁ ὑμέτερος δοῦλος καὶ διδάσκαλος
Γρηγόριος[6]

Ἀρχαιολογία ἑλληνική, ἤτοι φιλολογικὴ ἱστορία, περιέχουσα τοὺς νόμους, τὴν πολιτείαν, καὶ ἔθιμα τῆς θρησκείας, τῶν ἑορτῶν τῶν γάμων καὶ ἐπικηδείων, τὰ δημόσια καὶ τὰ κατὰ μέρος παιγνίδια τῶν παλαιῶν

[1] Βρετοῦ. Κατάλογος νεοελλ. φιλολογίας, μέρος β' σελ. 145 ἀριθ. 415.

[2] Leake, Researches in Greece, London 1814 σ. 80.

[3] Ἱστορία παλαιὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Παλλιουρᾶ, ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ ἐν δυσὶ τόμοις εἰς 8ον τῷ 1006. Ἑρμῆς ὁ λόγιος Βιέννη 1811, σ. 13· καὶ Γρηγόριος Παλιουρᾶς ἐξ Ἠπείρου ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1807 ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τόμους δύο· 8ον Ἑρμῆς ὁ λόγιος Βιέννη 1811, σελ. 354.

[4] Παλιουρίτης Γρηγόριος, διδάσκαλος τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνοσχολῆς. Συνέταξε κατ' ἐπιτομὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἐνετίῃσιν, 1806 καὶ 1815. Δεκιγάλα σχεδίασμα Κατόπτρου νεοελ. φιλολ. σελ. 75.

[5] Βρετοῦ. Κατάλογος νεοελ. φιλολογίας· μέρος β'., σελ. 145, ἀρ. 115· σημ.

[6] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τ. ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλ. κοινότητος.

Ἑλλήνων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν Ἀθηναίων, συνερανισθεῖσα ἐκ διαφόρων συγγραφέων παρὰ Γρηγορίου ἱερομονάχου Παλιουρίτου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, διδασκάλου τοῦ ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνομουσείου, τὸν γ΄. τόμον ἀναπληροῦσα τῆς αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Ἱστορίας· ἐπιστασίᾳ καὶ διορθώσει Σ Β. ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, 1815 (τόμοι δύο) 8ον· τόμος α΄. σελ. 256, τόμ. β΄. σελ. 347.

Ἡ συγγραφὴ αὕτη προσφωνεῖται: Τῇ τιμιωτάτῃ κοινότητι τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων· ὁ συγγραφεὺς εὐνοίας ἕνεκα, καί: Τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλογενέσι κυρίοις Ἀλεξ. Πατρινῷ καὶ Παναγ. Πάλλῃ τοῖς ἐξ Ἰωαννίνων εὐπατρίδαις. Καὶ ὁ τίτλος τῆς συγγραφῆς ταύτης εὕρηται ἐλλειπὴς παρὰ Βρετῷ,[1] μνημονεύει δὲ ταύτης καὶ ὁ Δεκιγάλας.[2]

Συγγράψας ὁ Γρηγόριος καὶ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν συγγραφήν, ἔγραψε πρὸς τὴν κοινότητα τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν, αἰτούμενος τὴν πρὸς ἔκδοσιν αὐτῆς δαπάνην, ἥτις καὶ παρέσχεν αὐτὴν ὡς ἐκ τοῦ τίτλου τῆς συγγραφῆς δηλοῦται:

«*Ἐντιμότατοι κύριοι ἐπίτροποι καὶ ἀδελφοὶ τοῦ σώματος τῶν δεκαέξ.*

»Ἡ πρὸς τὸν πλησίον καὶ ὁμογενεῖς εὐεργεσία εἶναι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πρώτιστον καθῆκον, ἐν ᾧ ἡ τιμία ὑμῶν ἀδελφότης εὐδοκιμεῖ βοηθοῦσα παντοίῳ τρόπῳ τοὺς δυστυχεῖς ὁμογενεῖς, ὡς ἔργῳ τοῖς πᾶσι γίνεται δῆλον· πρώτη δὲ καὶ μεγίστη εὐεργεσία κρίνεται ἐκείνη, δι᾽ ἧς ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ σηκώσῃ τοῦ πλησίον τὴν ἀμάθειαν, χορηγῶν αὐτῷ τὰ μέσα τοῦ φωτισμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἔτι ὑπάρχει ἡ τιμία ἡμῶν ἀδελφότης πάντων σχεδὸν τῶν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην γραικῶν, ὡς φαίνεται καὶ δι᾽ ἄλλων, καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου δαπάνης, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν χάριν τῶν ὁμογενῶν της εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας μου κατὰ τὸ 1807, ἡ ὁποία ἔλαβεν ἐκείνην τὴν ὑποδοχήν, τῆς ὁποίας ἦτον ἀξία ἡ ὑμετέρα γεναιότης καὶ οἱ ἰδικοί μου κόποι.

»Ἡ εἰς τον πρόλογον ταύτης ὑπόσχεσίς μου διὰ τὸν τρίτον τόμον, καὶ ἡ χρεία τοιούτου ἀναγκαιοτάτου βιβλίου, τὸ ὁποῖον στερεῖται τὸ γένος, μ᾽ ὑποχρέωσεν μεταξὺ τῶν κόπων τοῦ σχολείου καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων μου νὰ δαπανῶ καὶ τὰς εἰς τὴν ἀνάπαυσίν μου ἀναγκαίας στιγμὰς εἰς τὴν συγγραφὴν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον καὶ ἤδη θείᾳ χάριτι ἐτελείωσα· ἂν ἡ κατάστασίς μου τὸ ἐσυγχωροῦσεν, ἤθελ᾽ ἐξοδεύσω τὸ ὅλον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ μου διὰ νὰ τὸν κοινοποιήσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς· ἀλλ᾽ εἰς τὴν συγγραφὴν τούτου παρὰ τοὺς κόπους ἐξώδευσα πολλὰ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν δι᾽ αὐ-

[1] Βρετοῦ. Κατάλογος νεοελλ. φιλολ., μέρος β΄. σελ. 179, ἀρ. 552.

[2] Δεκιγάλα. Σχεδίασμα νεοελ. φιλολ. σ. 76. «. . . Ἔτι (συνέταξεν) ἀρχαιολογίαν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἕπεται τῆς ῥηθείσης ἱστορίας, αὐτόθι 1816.

τὴν ἀναγκαίων βιβλίων, διὰ τοῦτο προστρέχω εἰς τὴν γενναιότητα τῆς ἐκκλησίας νὰ μοῦ γένῃ βοήθεια ἡ ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, καὶ τὸ φιλογενὲς καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα φιλόκαλον τῆς ὑμετέρας ἀδελφότητος, (μάλιστα ὅτι εἶναὶ μακρὰν ἡ φιλοκέρδεια, ὡς ἔργῳ τὸ ἔδειξα μὴ λαδὼν ἐκ τῆς προτέρας ἱστορίας οὔτε ἐν σῶμα) μὲ κάμνουσιν εὔελπιν, ὅτι δὲν θέλει ἀφεθῇ κολοβὸν τὸ προεκδοθὲν σύγγραμμα, ἀλλὰ θέλει δειχθῇ κοινωφελὴς καὶ εἰς τοῦτο ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ τιμία ὑμῶν ἀδελφότης θέλει ἀπολαύσει ἐκείνην τὴν τιμὴν καὶ δόξαν ἥτις ἀνήκει εἰς τοὺς ἐκδότας μᾶλλον παρὰ εἰς τὸν συγγραφέα, ἧς καὶ εἰμὶ

1814 Σεπτεμβρίου 6)18 Λιβόρνῳ — Δοῦλος καὶ διδάσκαλος

Γρηγόριος Παλιουρίτης[1]

Ἕτερον ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω μνημονευθέντων συγγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου δὲν γνωρίζομεν· ἐκτὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν ἀποκειμένης ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς κοινότητος καὶ πολλῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινότητα ἐπιστελλομένων διαλαμβανουσῶν περὶ τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς κοινότητος συμφερόντων κατὰ τὴν ἑνδεκαετῆ αὐτοῦ ἐν Λιβόρνῳ διδασκαλίαν, ἐξ ὧν τρεῖς ἐνταῦθα ἐδημοσιεύθησαν, ἀπόκεινται ἅπασαι αὗται αἱ ἐπιστολαὶ ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς κοινότητος.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ἐγένετο ὁ Γρηγόριος, ἑνδεκαετίαν ὅλην διδάξας ἐν Λιβόρνῳ ὡς πρῶτος τῆς αὐτόθι Ἑλληνικῆς σχολῆς διδάσκαλος.

Παρεμπίπτει μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Γρηγορίου τῷ 1816 χάσμα μέχρι τοῦ 1818, καθ' ὃ ἔτος ἀπαντῶμεν δεύτερον τῆς σχολῆς διδάσκαλον τὸν ἀρχιμανδρίτην Νεόφυτον Κυριακίδην, ὅπερ ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς κοινότητος δὲν ἠδυνήθημεν νὰ πληρώσωμεν. Ὁ Νεόφυτος Κυριακίδης ὁ κατὰ τὸ 1803 προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς κοινότητος ὡς ἐφημέριος καὶ διδάσκαλος, ἱερομόναχος τότε ὤν, δι' ἄγνωστον δ' αἰτίαν δεχθεὶς δὲν προσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινότητος, ἐδίδαξε δ' ἓν ἔτος (1818—9) ἐν τῇ σχολῇ τῆς κοινότητος, ἐκτὸς ἐὰν ἀπὸ τὸ 1816 ἐδίδασκε ἢ ἔμεινε κλειστὴ ἡ σχολὴ μέχρι τῆς εὑρέσεως διδασκάλου.

Τὸν Νεόφυτον διεδέχθη Ζαχαρίας τις Παπαδόπουλος ἐπὶ διετίαν διδάξας (1819—1820), ὃν διεδέχθη Γεώργιός τις Σταυρίδης ἐπὶ ἓν ἔτος διδάξας καὶ παραιτηθεὶς (1820—1821)[2], τοῦτον δὲ διεδέχθη Καλλίνικος

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τ. ἑλλην. κοινότητος. «Τοῖς ἐντιμοτάτοις κυρίοις κυρίοις ἐπιτρόποις καὶ ἀδελφοῖς τοῦ σώματος τῶν δέκα ἐξ τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας Τριάδος»· ἐκτὸς τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γρηγορίου, ἡ κοινότης παρεῖχε βιβλία δωρεὰν ἐπὶ ἐπιστροφῇ τοῖς μαθηταῖς, συνέτρεχε δὲ καὶ ἐκδότας ἄλλων βιβλίων.

[2] Ὁ Γεώργιος Σταυρίδης ἀπεποιήθη τὴν ἐπὶ ἕτερον ἔτος διδασκαλίαν ἐν τῇ σχολῇ (ἐπιστολὴ Γ. Σταυρίδου 30 Μαρτίου 1821) διότι ἡ κοινότης δὲν ἐξετέλεσε

ὁ Κρεατζούλας ἐκ Χίου δι' Ἀγκῶνος εἰς Λιβόρνον ἐλθών· μέχρι τοῦ Σταυρίδου ἐν τῇ σχολῇ ἐδιδάσκοντο τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα ἀπὸ τοῦ Καλλινίκου ἀναλαβόντος τὴν διδασκαλίαν τῷ 1822, ἀγνοοῦμεν τὸν ἐν τῷ μεταξὺ διδάξαντα ἂν προέστη τις τῆς σχολῆς, ἡ σχολὴ ἐγένετο φιλολογική, διότι ἐκτὸς τῶν κοινῶν γραμμάτων ἐδιδάσκετο ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, ἠθική, ἱστορία, καὶ χριστιανικὴ κατήχησις κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς,[1] ἐξ ἐπιστολῆς δὲ τοῦ Κρεατζούλα πρὸς τὴν κοινότητα μανθάνομεν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀνήρχοντο εἰς τεσσαράκοντα δύο, ἐξ ὧν οἱ δέκα ὀκτὼ ἐδιδάσκοντο κοινὰ γράμματα οἱ δὲ λοιποὶ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν· διῃρεῖτο δ' ἡ σχολὴ εἰς τρεῖς τάξεις βοηθουμένου τοῦ διδασκάλου καὶ ἀπὸ ὑποδιδάσκαλον,[2] προέτεινε δὲ καὶ εἰς τὴν κοινότητα τῷ 1825 τὴν ἀνάθεσιν τῶν καθηκόντων τοῦ ἐφημερίου παραιτηθέντος ἑνὸς τούτων τοῦ Δημητρίου[3]· παρέτεινε δὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὁ Καλλίνικος μέχρι τοῦ 1826 (Φεβρουάριος), ὅτε παραιτηθεὶς ἀνέλαβε τὴν ἐφημερίαν τῆς ἐν Μασσαλίᾳ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας[4]. Τὸν Καλλίνικον ἐπὶ τετραετίαν διδάξαντα (1822—1826) διεδέχθη Νικόλαός τις Καλούδης Πάριος τὴν πατρίδα, διατρίβων δ' ἐν Λιβόρνῳ δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ, παραιτηθέντος τοῦ Καλλινίκου, ἐζήτει τὴν διδασκαλικὴν ἕδραν,[5] ἥτις καὶ παρεχωρήθη αὐτῷ. Ἐδίδαξε δὲ περὶ τὰ τρία ἔτη (1826—9) καθ' ὃ διάστημα δυσηρεστήθη τῷ 1827 μετὰ τῆς κοινότητος,[6] δι' ὃ ἡ κοινότης ἐζήτησε διδάσκαλον κατὰ τῷ 1827 ἀπὸ τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ τότε διδάσκοντα Νεόφυτον Βάμβαν ὃς ἀπήντησεν αὐτῇ ὡς ἑξῆς:

«*Τιμιώτατοι ἐπίτροποι τῆς ἐν Λιβόρνῳ ἑλληνικῆς σχολῆς.*

»Ἔλαβα τὴν ἐπιστολὴν τῆς 5/17 Αὐγούστου, εἰς τὴν ὁποίαν μοῦ γρά-

τὰς πρὸς αὐτὸν ὑποσχέσεις αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν πληρωμὴν τοῦ ναύλου αὐτοῦ, (παραχωρουμένου εἰς ἅπαντας τοὺς διδασκάλους) καὶ τὴν μὴ ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, μετὰ διετῆ ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίαν δι' ἐξόδων τῆς κοινότητος, ἃς διέκοψε πρὸς ζήτησιν πόρου ζωῆς· (ἐπιστ. Γ. Σταυρίδου πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους, 14 Μαρτίου 1821· ἀρχεῖον κοινότητος).

[1] Κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς ῥητῶς μνημονεύεται ἐν τῷ συμφωνητικῷ αὐτοῦ μετὰ τῆς κοινότητος δηλαδὴ νὰ διευθύνηται ἡ σχολή, ὡς καὶ αἱ ἐξετάσεις αὐτῆς νὰ γίνωνται κατὰ τὴν συνήθειαν ὁμοίως τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς.

[2] Ἐπιστολὴ Κ. Κρεατζούλα πρὸς τὴν κοινότητα α'. Μαρτίου 1824. Ἀρχ. κοινότητος.

[3] Ἐπιστολὴ Κ. Κρεατζούλα πρὸς τὴν κοινότητα· ε'. Φεβρουαρίου 1825 ἀρχ. κοινότητ. ἐν ἑτέρᾳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὴν κοινότητα ἐζήτει μίαν οὐράνιον σφαῖραν χορηγηθεῖσαν αὐτῷ (ἐπιστ. Ἀπριλ. 1825. ἀρχ. κοινότητος).

[4] Ἐπιστολὴ Κ. Κρεατζούλα, Ἰανουάριος 1826 Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου.

[5] Ἐπιστολὴ Ν. Καλούδη πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους. Ἰανουάριος 1826. Ἀρχ. ἑλλην. κοινότ. Λιβόρνου.

[6] Τοῦτο ἐξ ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινότητα καταφαίνεται (6 Ἰουλίου 1827). Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου.

ρετε νὰ σᾶς εὕρω κανένα ἄξιον διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Δὲν τὸν ζητεῖτε προφέσσορα, δηλαδή, ἄνδρα σοφὸν καὶ ἐπιστήμονα· τοῦτο φαίνεται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας προβάλλετε συμφωνίας· ἐγὼ ὅμως, πατριῶται, ἂν εὕρισκα προφέσσορα, ἐπιμόνως ἤθελα σᾶς συμβουλεύσειν νὰ προσπαθήσητε τὴν ἀπόκτησίν του διὰ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων σας· τόσον μέγα στοχάζομαι, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν, τὴν ἐξ ἀρχῆς σπουδαίαν καὶ φιλοσοφικὴν ἀνατροφὴν τοῦ πνεύματος! Τοιαύτη ἀνατροφή, ὅσον πολυδάπανος καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι, δίδει ὅμως πάντοτε τὴν ἀνταμοιβὴν ἀσυγκρίτως πολυτιμοτέραν, διὰ τὴν ὀρθότητα καὶ ταχύτητα τῶν προόδων της. Ἀπὸ τὸ φαινόμενον τῆς παιδικῆς ἡλικίας μὴν ἀπατώμεθα εἰς λογαριασμὸν τοῦ συμφέροντος ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς των, τοῦ συμφέροντος τῶν οἰκογενειῶν μας, τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος μας· εἰς ἐκεῖνα τὰ μικρὰ βλαστήματα καλῶς γεωργηθέντα, ἐμπεριέχεται ἡ δύναμις ὅλη τούτων τῶν πολυτίμων καρπῶν.

»Ἐδῶ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς νήσους, δὲν εὑρίσκεται διδάσκαλος, οὐδὲ ὁποῖον τὸν ζητεῖτε· τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζω κανένα τοιοῦτον· ὅσοι ἀπὸ τὰς περιστάσεις ἐκατάφυγαν ἐδῶ καὶ ἂν τινὲς ἔχωσιν ἱκανὰς ἰδέας, ἡ διδακτική των ὅμως μέθοδος κρατεῖ ἀκόμη ἀπὸ τὸ παλαιόν. Ἀπὸ τοὺς μαθητεύσαντας εἰς ἐμὲ ἀφοῦ ἦλθα, οἱ πλειότεροι ὄντες εὐπατρίδαι, ἀποβλέπουν εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα· ὀλίγοι τινές, ἀπὸ τὴν φύσιν ἀφιερωμένοι εἰς τὸ διδασκαλικόν, ἐπέρασαν εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῆς Κερκύρας· εἷς μόνος ἀπὸ τὴν τάξιν ταύτην μένει ἀκόμη κοντά μου· εὐεργετηθεὶς εἰς τὰς δεινὰς περιστάσεις μου ἀπὸ ἕνα του συγγενῆ, τὸν ἐζήτησα ἐξαρχῆς μαθητὴν ἀμισθί, καὶ ἀρκετὸν καιρὸν τὸν εἶχα οἰκότροφον· ἔχει ἡλικίαν εἴκοσι χρόνων, πνεῦμα ὄχι ἀπὸ τὰ ὀξέα, φρόνησιν ὅμως, σταθερότητα καὶ χρηστοήθειαν τοιαύτην, ὁποίαν σπανίως ἐμπορεῖ τις νὰ εὕρῃ καὶ εἰς τελείους ἄνδρας· γυμνάζεται ἤδη πέντε χρόνους τὴν ἑλληνικήν· τὸν πέμπτον τοῦτον χρόνον ἐδιδάχθη καὶ τὴν ἰδεολογίαν· σᾶς τὸν προβάλλω λοιπὸν ὡς τὸν ἀξιώτερον ἀπὸ τοὺς ὅσους γνωρίζω ἐδῷ· τοῦ ἐφανέρωσα τὰς ὑποσχέσεις σας μὲ τὴν προσθήκην τῶν πέντε φλωρίων, καὶ τὰ χρέη του· ἀναδέχεται τὸ ἔργον· προσμένω λοιπὸν τὴν τελευταίαν ἀπόφασίν σας.

»Εὐχόμενος ὑγείαν καὶ ἀνάκτησιν τῆς πατρίδος· μένω πρόθυμος εἰς τὰς προσταγάς σας.

Ἀπὸ Κεφαλληνίαν, τὴν 29|10 Σεπτεμβρίου 1827.

Ὁ πατριώτης
Ν. Βάμβας[1]

Παρέμεινεν ὅμως ὁ Νικόλαος Καλούδης διδάσκων μέχρι τοῦ 1829 ἣν

[1] Ἐκ τοῦ ἀρχ. τ. ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλ. κοινότητος.

δὲ Πάριος τὴν πατρίδα, ὡς προεῖπον, καὶ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ ἀρχιερέως Κέας Νικοδήμου Ρούσου, ἐτύγχανε διδάσκων τὸ πρὶν ἐν Κέᾳ ὅτε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν φυγὼν ἐπεσκέφθη τὸν Ἀγκῶνα, Τεργέστην καὶ Βιέννην μετερχόμενος τὸν διδάσκαλον, ἐκεῖθεν δ' εἰς Βλαχίαν φυγὼν ἠνταμώθη ἐκεῖ μετὰ τοῦ Νικοδήμου.[1]

Κατὰ τὸ ἔτος 1829 ὑπῆρχεν ἐν τῇ σχολῇ καὶ ὑποδιδάσκαλος Ἰωάν-

[1] Ὁ Νικόδημος Ῥοῦσος ἀρχιερεὺς Κέω ἦν Ἄνδριος τὴν πατρίδα ἐκ χωρίου Λαρδιᾶς τοῦ Κορθίου· «. . . προεχειρίσθη τῷ 1796 ὑπὸ τοῦ ἱερομάρτυρος Γρηγορίου κατ' ἀρχὰς μὲν ἀρχιεπίσκοπος Τζείας καὶ Θερμίων ὁ ἐκ τῶν ἱεροδιακόνων αὐτοῦ Νικόδημος ὁ Ῥοῦσσος Ἄνδριος, τῷ δὲ 1810 προεβιβάσθη εἰς μητροπολίτην Κίας (sic) καὶ Θερμίων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου· («πάντως τῆς τιμῆς ταύτης ἠξιώθη δ' εὐαρέστησιν», κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας ἁγίας Βαρβάρας ἐπιγραφήν). Μιμητὴς δὲ καὶ ζηλωτὴς τοῦ εὐνοοῦντος αὐτὸν θείου πατριάρχου γενόμενος, ἐμερίμνησε περὶ ἱδρύσεως σχολείων, ναῶν, μητροπολιτικῶν οἰκημάτων καὶ τῶν τοιούτων, ὧν ἕνεκα περιερχόμενος τὰς τουρκικὰς καὶ ρωμανικὰς δς προσεκάλεσεν αὐτόν, ἵνα εὐλογήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας καὶ κοινωνήσῃ αὐτοὺς τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ὅθεν μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τῆς ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Α. Ὑψηλάντην ἐπαναστάσεως διελθὼν ἐν μυρίοις κινδύνοις τὸ αὐστριακὸν κράτος, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μικρὰν ἐπισκοπήν, ἧς διετέλεσεν ἀρχιερεὺς ὢν μέχρι 1842, ἀρκούμενος τῇ ἑκατονταδράχμῳ χορηγίᾳ, ἣς ἀπήλανεν ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ταμείου ἀντὶ τῶν πολυμόχθων ἀγώνων.

Παραιτηθεὶς κατὰ τῷ 1832· ἀποθανὼν τῷ 1842 ἐν Κέᾳ (Κυθνιακὰ ἤτοι τῆς νήσου Κύθνου, χωρογραφία, ἱστορία κτλ. Α. Βάλληνδα. Ἐν Ἑρμουπόλει 1882· σελ. 75). Κατὰ Μηλιαράκην προεχειρίσθη ἀρχιερεὺς Κέας τῷ 1799 καὶ βλέπων τοὺς ἐπαρχιώτας αὐτοῦ Κείους στερουμένους σχολείων, μετέβη τῷ 1820 εἰς Βλαχίαν, ὅπως συλλέξῃ συνδρομὰς πρὸς ἀνέγερσιν καὶ συντήρησιν σχολείου ἐν Κέῳ· τυχὼν δ' αὐτόθι κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἀγῶνος, ἔλαβε, τὸ κατ' αὐτόν, ἐνεργὸν μέρος. Οὗτος ἐν Ἰασίῳ ἔψαλε τὸν ἁγιασμὸν καὶ ἔζωσε τὸ ξίφος τῷ Ὑψηλάντῃ ποιήσας προτρεπτικὸν λογίδριον εἰς τοὺς συνηγμένους μαχητάς. Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐκεῖσε ἀγώνων ἐπανῆλθεν εἰς Κέω, φέρων λείψανά τινα τῶν συνδρομῶν, ἃς εἶχε συλλέξει καὶ ἄρχισε τὴν ἀνέγερσιν σχολείου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ πάντες οἱ κάτοικοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ προσφέρωσι τὴν ἑαυτῶν συνδρομήν. Πρῶτον διδάσκαλον προσεκάλεσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μητροφάνην ἱερομόναχον, εἰδήμονα τῆς Ἑλληνικῆς, διδάσκαλον δὲ τέως ἐν Σάμῳ· μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Νικόλαον Καλούδιον.

Ἦτο δ' ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἐναρετώτατος καὶ ἁπλούστατος τοὺς τρόπους. Ἀπέθανε τῷ 1842 Δεκεμβρίου 15, πενέστατος ἐν Κέᾳ, ἀρχιερατεύσας ἐν αὐτῇ ἔτει 43· ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀπονείμει αὐτῷ τὸ ἀριστεῖον καὶ σύνταξιν 200 δραχμῶν ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὰς 100 ἐλάμβανε τὰς δὲ λοιπὰς κατέλειπεν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους. (Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων· Ἄνδρος—Κέως. Α. Μηλιαράκη Ἀθῆναι, 1830· σελ. 295—6). Ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Καλούδης, Λιβόρνῳ διατρίβων ἐπειράθη ἵνα ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον ζώσης τῆς συζύγου αὐτοῦ μετὰ δύο αὐτοῦ θυγατέρων, δι' ὅπερ ὁ Νικόδημος ἔγραψε πρὸς τὴν κοινότητα Λιβόρνου, δηλῶν αὐτῇ τὰ κατὰ τὸν Καλούδην, ὑπογράφεται δ' ἐν αὐτῇ: Ὁ Τζιᾶς Νικόδημος (ἐπιστολὴ Νικοδήμου, 1828. Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου).

νης Δρόσος καλούμενος, ἐπὶ διετίαν διδάξας (1829—1831) δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινότητα, καταλαβὼν τὴν θέσιν·[1] ὡς διάδοχος τοῦ Καλούδη, προσεκλήθη ὁ ἐν Βιέννῃ ἐφημερεύων Μισαὴλ Ἀποστολίδης ὅστις δεχθεὶς τὴν θέσιν,[2] παρητήθη τῆς ἐφημερίας, ἧς μὴ γενομένης δεκτῆς ἠναγκάσθη ν' ἀποποιηθῇ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ[3] ὑποδείξας ὡς ἀντικαταστήσοντα αὐτὸν τὸν Χῖον Ἰωάννην Ἀνδρεάδην ἐν Βιέννῃ διδάσκοντα, ἐδίδαξε δ' ὁ Ἰωάννης ἐπὶ διετίαν, (1829—1830) παραιτηθεὶς τὸν Μάϊον τοῦ 1830,[4] διαδεχθεὶς ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ Μάγνητος Θεσσαλοῦ τὴν πατρίδα ἐπὶ διετίαν καὶ τούτου διδάξαντος (1831—1833) καὶ παραιτηθέντος· (Ἰανουάριος 1833)[5] κατ' αἴτησιν δὲ τῆς κοινότητος παρέτεινε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐπὶ ἔτι μῆνας τρεῖς ὅτε διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέχθη (1833) Μελέτιος Γεωργιάδης, ἐν Πείσαις διατρίβων[6] δὲν ἐδίδαξεν ὅμως ἄγνωστον διατί, ὥστε διάδοχος τοῦ Δανιὴλ Μάγνητος ἐγένετο Ἀντώνιός τις Τολμίδης ἐπὶ διετίαν καὶ οὗτος διδάξας (1833—1835) καὶ παραιτηθείς,[7] ὅτε διεδέχθη αὐτὸν ὁ Ἰθακήσιος Ἀναστάσιος Καρκβίας ἐπὶ διετίαν καὶ οὗτος διδάξας (1835-7), ὅτε ἐλλείψει μαθητῶν, ἐκλείσθη ἡ σχολή,[8] διότι ἐπὶ Τολμίδου (1833) γνωρίζομεν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἦσαν ὀλίγοι, ὑποχρεουμένου τοῦ διδασκάλου νὰ διδάσκῃ καὶ τοὺς ἀρχαρίους μαθητάς· τότε δὲ μόνον ἡ κοινότης ὑπεχρεοῦτο νὰ διορίσῃ ὑποδιδάσκαλον ὅταν οἱ μαθηταὶ ὑπερέβαινον τοὺς δώδεκα καὶ οἱ ἀρχάριοι τοὺς ἕξ.[9]

Καὶ τοιαύτη μὲν ἐγένετο ἡ ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικὴ Σχολὴ ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη περίπου διατηρηθεῖσα, διάσημος μὲν οὐχί, ἱκανὸν ὅμως παιδείας φῶς παρασχοῦσα τοῖς μετοίκοις ἀναδειχθεῖσιν ὁποῖοι ἐπὶ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως ἀνεδείχθησαν, ὡς ἐν τῇ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ὅλης κοινότητος θὰ διαλάβωμεν.

[1] Ἐπιστολὴ Ι. Δρόσου Ἰανουάριος 1829 Ἀρχ. ἑλλ. κοινοτ. Λιβόρνου.

[2] Ἐπιστολὴ Μισαὴλ Ἀποστολίδου, Ἰούλιος 1828. Ἀρχ. ἑλλην. κοινότητος Λιβόρνου. Ἔστι δ' ὁ Μισαὴλ ὁ ὕστερον γενόμενος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν.

[3] Ἐπιστολὴ Μ. Ἀποστολίδου. Σεπτέμβριος 1828. Ἀρχ. ἑλλην. κοιν. Λιβόρνου.

[4] Ἐπιστολὴ Ι. Ἀνδρεάδη Μάϊος 1830. Ἀρ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου.

[5] Ἐπιστολαί Δ. Μάγνητος Ἰανουάριος, Φεβρουάριος 1833. Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου. Ὁ Δανιὴλ ἐδίδασκε μετὰ ταῦτα (1839—40) ἐν τῇ ἐν Βυζαντίῳ ἑλλην. ἐμπορικῇ Σχολῇ. (Παρανίκα σχεδίασμα κτλ, σ. 34).

[6] Ἐπιστολὴ Μ. Γεωργιάδου· Ἰούνιος 1833. Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου.

[7] Ἐπιστολὴ Ἀντ. Τολμίδου. Ἰανουάριος 1835. Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου.

[8] Εὐχαριστήριον τοῦ Α. Καραβία πρὸς τὴν κοινότητα ἀπόκειται ἐν τῷ ἀρχείῳ αὐτῆς.

[9] Συμφωνητικὸν Α. Τολμίδου 1833. Ἀρχ. ἑλλ. κοινότ. Λιβόρνου.

Σειρὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς.

Γρηγόριος Παλιουρίτης	1805—1816
Νεόφυτος Κυριακίδης	1818—1819
Ζαχαρίας Παπαδόπουλος	1819—1820
Γεώργιος Σταυρίδης	1820—1821
Καλλίνικος Κρεατζούλας	1822—1826
Νικόλαος Καλούδης	1826—1829
Ἰωάννης Ἀνδρεάδης	1829—1830
Δανιὴλ Μάγνης	1831—1833
Ἀντώνιος Τολμίδης	1833—1835
Ἀναστάσιος Καραβίας	1835—1837

(Ἐκ συγγραφῆς «Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Λιβόρνῳ»)

Ἔγραφον ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου κατὰ Φεβρουάριον τὸ 1885

Περικλῆς Γ. Ζερλέντης.

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΑΥΤΗΣ—ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΣΜΩΝ

(Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς δημώδους ἀστρονομίας τοῦ Φλαμμαριῶνος.)

Ἀφοῦ ἐδείξαμεν τὴν θέσιν, ἣν κατέχομεν ἐν τῷ σύμπαντι, λέγει ὁ Flammarion ἐν τῇ ῥηθείσῃ Ἀστρονομίᾳ του, καὶ ἐξετιμήσαμεν τὴν Γῆν ὡς ἀστέρα τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τοιαύτην ὡς πρώτην ἔποψιν διαφερόμενοι νὰ θεωρήσωμεν τὴν σφαῖραν μας, ὅπως ἀπαλλαγῶμεν διὰ παντὸς τοῦ κενοδόξου αἰσθήματος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἄχρι τοῦ νῦν ἐθεωροῦμεν τὴν Γῆν ὡς τὴν βάσιν καὶ τὸ κέντρον τῆς κινήσεως, ὅπως ἀπαλλαγῶμεν τῆς τυφλῆς ἐκείνης φιλαυτίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας προετιμῶμεν τὴν χώραν μας τοῦ λοιποῦ κόσμου, οὐ μικρὸν νῦν διαφέρον ἔσται ἡμῖν νὰ θεωρήσωμεν ἐπ' ὀλίγον αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ζωῆς, ἥτις τὴν περικοσμεῖ, τῶν ὅρων, ὑφ' οὓς ἡ ζωὴ αὕτη ἐνεφανίσθη, τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων καὶ αὐτοῦ τοῦ πλανήτου καὶ τῆς τύχης, ἥτις προσμένει ἡμᾶς καὶ πάντας τοὺς κατοίκους τοῦ κόσμου τούτου.

Ἡ θαυμαστὴ αὕτη ζωή, φυτική, ζωϊκὴ καὶ ἀνθρωπίνη, ἡ γονοβολοῦσα περὶ τὴν σφαῖραν ταύτην ἀπὸ τῶν πόλων μέχρι τοῦ ἰσημερινοῦ, ἡ ζωογονοῦσα τὰ βάθη τῶν ὠκεανῶν καὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἠπείρων, ἡ πολλαπλασιαζομένη καὶ ἀδιαλείπτως ἀνακαινιζομένη αὕτη ζωὴ δὲν ὑπῆρξε πάντοτε τοιαύτη, οἵαν βλέπομεν αὐτὴν σήμερον. Ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐτροποποιήθη, μετεσχηματίσθη. Ἤλλαξαν οἱ ὅροι τῆς οἰκήσεως, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τὰ εἴδη. Ὑπῆρξε καιρός, καθ' ὃν οὐδὲν τῶν νῦν ἐμβίων ὄντων ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας. Ὑπῆρξε καιρός, καθ' ὃν αὕτη ἡ ζωὴ ὑπὸ οὐδεμίαν ἐνσάρκωσιν ὑπῆρχε. Καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τῆς γηΐνου σφαίρας, ἡ τῶν πόλων συμπίεσις, ἡ διάταξις των γεωλογικῶν στρωμάτων, ἡ μεταλλικὴ φύσις τῶν ἀρχεγόνων ἐκ τῶν κατωτέρων τούτων, τὰ εἰσέτι καπνίζοντα καὶ τὰς φλογεράς των λάβας ἐξερευγόμενα ἡφαίστεια, οἱ σεισμοί, ἡ κανονικὴ αὔξησις τῆς θερμοκρασίας καθόσον τις κατέρχεται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς σφαίρας, ἅπαντα ταῦτα συντείνουσι πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς χρόνους ἡ Γῆ οὔτε κατῳκεῖτο, οὔτε ἠδύνατο νὰ κατοικηθῇ, καὶ ὅτι εἶνε τὰ μάλα πιθανὸν ὅτι αὕτη εὑρίσκετο ἐν ἀρχῇ εἰς κατάστασιν ἡλίου θερμοῦ, φωτεινοῦ καὶ διαπύρου. Ἀφ' ἑτέρου ἐὰν τις ἐξετάσῃ τὴν περὶ τὸν Ἥλιον ἐνιαύσιον τοῦ ἡμετέρου πλανήτου κίνησιν, καθὼς καὶ τὰς τροχιὰς τῶν ἄλλων πλανητῶν, παρατηρεῖ,

ὅτι πᾶσαι περιστρέφονται περὶ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἡλιακοῦ ἰσημερινοῦ, πᾶσαι κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἀκριβῶς καθ' ἣν ὁ Ἥλιος στρέφεται περὶ ἑαυτόν. Μικροί τινες πλανῆται ἀπομακρύνονται ὀλίγον τοῦ γενικοῦ τούτου ἐπιπέδου· ἀλλ' ὁ ἐν τῇ αὐτῇ ζώνῃ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ἡ μοναδική των σμικρότης δεικνύουσιν ὅτι ὑπέστησαν διαταράξεις μεγάλας. Τὴν ἰδέαν δὲ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν κόσμων εἶνε κατά τινα τρόπον συνδεδεμένη μετὰ τοῦ Ἡλίου, περὶ τὸν ὁποῖον κινοῦνται ὡς τέκνα ἀρρήτως προσκεκολλημένα τῷ πατρί, εἶνε δύσκολον νὰ ἀποκρούσωμεν ἀφ' ἑαυτῶν. Ἡ ἰδέα αὕτη πρὸ καιροῦ, κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα, εἶχε πλήξει τὸν Buffon τὸν Kant καὶ τὸν Laplace. Καὶ νῦν ἔτι πλήττει ἡμᾶς μὲ τὴν αὐτὴν δύναμιν, ἐναντίον δυσχερειῶν τινων περὶ τὰς λεπτομερείας εἰσέτι ἀνεξηγήτων. Ἐπειδὴ δὲ προσωπικῶς δὲν παρέστημεν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν ἄμεσον θεωρίαν, οὐδὲ ἰδεαν ἄλλως περὶ αὐτῆς νὰ σχηματίσωμεν, ἢ μόνον καταφεύγοντες εἰς τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον. Ἀλλ' ἡ πιθανωτέρα ὑπόθεσις, ἡ ἐπιστημονικωτέρα θεωρία εἶνε ἡ παριστῶσα ἡμῖν τὸν Ἥλιον ὡς συμπεπυκνωμένον τι νεφέλωμα, ἀναφερομένη δὲ εἰς ἄγνωστον ἐποχήν, καθ' ἣν τοῦτο ἐξετείνετο ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος καὶ ἔτι πλέον, ὥσπερ ἀερώδης φακὸς ἀπειρομεγέθης βραδέως στρεφόμενος περὶ ἑαυτὸν καὶ ἔχων τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ περιφέρειαν ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῆς τροχιᾶς τοῦ Ποσειδῶνος σημειουμένης ζώνης, ἢ καὶ περαιτέρω, ἐάν, ὡς εἶνε πιθανόν, ὁ Ποσειδῶν δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἀληθὲς τοῦ συστήματος ὅριον.[1]

Φαντασθῶμεν λοιπὸν ἐν τῷ διαστήματι ἄπειρόν τινα μάζαν ἀερώδη. Ἡ ἕλξις εἶνε δύναμις σύμφωνος παντὶ ὑλικῷ ἀτόμῳ. Τὸ μέρος ἄρα τῆς μάζης, ὅπερ ἤθελε τύχει πυκνότερον, ἕλκει ἀνεπαισθήτως πρὸς ἑαυτὸ τὰ λοιπά, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ ἤδη κατέστη ἑλκτικώτερον, βραδεῖαν πτῶσιν τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων ἀτόμων, παράγεται

[1] Σ. Μ. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ τούτου ὁ Laplace ἐν τῇ Ἐκθέσει τοῦ κοσμικοῦ συστήματος. «Οἱονδήποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ αἴτιον τοῦτο (τῶν ἀρχικῶν κινήσεων τοῦ πλανητικοῦ συστήματος) ἐπειδὴ παρήγαγεν ἢ διηύθυνε τὰς κινήσεις τῶν πλανητῶν, δέον νὰ περιέβαλε πάντα τὰ σώματα ταῦτα· ἕνεκα δὲ τῆς ὑπερβολικῆς ἀποστάσεως ἥτις χωρίζει αὐτά, δὲν δύναται νὰ ὑπῆρξεν ἢ ῥευστὸν ἀπείρου ἐκτάσεως. Ἵνα δώσῃ δὲ αὐτοῖς κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν κίνησιν σχεδὸν κυκλικὴν περὶ τὸν Ἥλιον, δέον τὸ ῥευστὸν τοῦτο νὰ περιεκύκλου αὐτὸν ὥσπερ ἀτμόσφαιρα. Ἡ παρατήρησις λοιπὸν τῶν πλανητικῶν κινήσεων ἄγει ἡμᾶς νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἰδέαν ὅτι δυνάμει τῆς ὑπερβολικῆς θερμότητος, ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Ἡλίου ἐξετείνετο πέραν πασῶν τῶν τροχιῶν τῶν πλανητῶν καὶ ὅτι συνεστάλη διαδοχικῶς μέχρι τῶν σημερινῶν ὁρίων». Καὶ ἀλλαχοῦ· «ἡ ἀρχικὴ αὕτη ὕλη εἶνε νεφέλωσις ἀνάλογος ταῖς ὑπὸ τοῦ Herschel ἀνακαλυφθείσαις, καὶ ἐφ' ὧν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ βήματα τῆς συμπυκνώσεως, ὡς ἐν δάσει ἐπὶ δένδρων διαφόρων ἡλικιῶν»

γενικὴ κίνησις, ἀτελῶς πρὸς τὸ κέντρον διευθυνομένη, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρασύρουσα ἐν περιστροφῇ ὁλόκληρον τὴν μάζαν. Τὸ φυσικὸν σχῆμα εἶνε τὸ σφαιρικόν· τοιοῦτο λαμβάνει σταγὼν ὕδατος, τοιοῦτο σταγὼν ὑδραργύρου ἀφεθεῖσα ἐλευθέρα.

Οἱ νόμοι τῆς μηχανικῆς δεικνύουσιν, ὅτι, ὅταν τὸ νεφέλωμα συμπυκνοῦται καὶ σμικρύνεται, ἡ περιστροφικὴ αὐτοῦ κίνησις ἐπιταχύνεται. Στρεφόμενον συμπιέζεται κατὰ τοὺς πόλους καὶ λαμβάνει τὸ σχῆμα ὑπερμεγέθους ἀερώδους φακοῦ. Δύναται δὲ νὰ ἀποκτήσῃ τοιαύτην ταχύτητα ὥστε ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ περιφερείας νὰ ἀναπτυχθῇ φυγόκεντρος δύναμις ἀνωτέρα τῆς γενικῆς ἕλξεως τῆς μάζης, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ περιστροφῇ τῆς σφενδόνης· ἡ ἄφευκτος τότε συνέπεια εἶνε ἡ διάρρηξις τῆς ἰσορροπίας καὶ ἡ ἀπόσπασις ἐξωτερικοῦ δακτυλίου. Ὁ δακτύλιος οὗτος θὰ ἐξακολουθῇ συστρεφόμενος ταυτοχρόνως καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος· ἀλλὰ τὸ γεννῆσαν νεφέλωμα θὰ μένῃ τοῦ λοιποῦ ἀποκεχωρισμένον καὶ θὰ ἐξακολουθῇ ὑφιστάμενον τὴν αὐξητικὴν συμπύκνωσιν καὶ τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς κινήσεώς του. Τὸ αὐτὸ ἄρα ἀποτέλεσμα θὰ παράγηται, ὁσάκις ἡ περιστροφικὴ ταχύτης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ φυγόκεντρος δύναμις ἤθελε κατά τι ὑπερβῇ τὴν δύναμιν τῆς ἕλξεως.[1]

Τὸ τηλεσκόπιον μᾶς δεικνύει εἰς τὰ βάθη των οὐρανῶν νεφελώματα, ὧν τὰ σχήματα συμφωνοῦσι πρὸς τὰς μεταμορφώσεις ταύτας. Τοιαῦτά εἰσι πολλὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ ἀναφέρωμεν τρία. Τὸ πρῶτον εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀστερισμῷ τῶν Κυνηγετικῶν Κυνῶν καὶ παρέχει δεῖγμα κεντρι-

[1] Σ. Μ. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Laplace περὶ τούτων. «Τὸ σημεῖον ἢ τὸ ὅριον καθ' ὃ ἡ φυγόκεντρος δύναμις ἰσορροπεῖ τὴν βαρύτητα κεῖται τόσῳ ἐγγύτερον τοῦ σώματος ὅσῳ ἡ περιστροφικὴ κίνησις εἶνε ταχυτέρα. Ὑποθέτοντες λοιπὸν ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ὁρίου τούτου καὶ εἶτα ὅτι συστέλλεται καὶ συμπυκνοῦται ἐκ τῆς ψύξεως πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος, ἡ περιστροφικὴ κίνησις θὰ γίνηται ἐπὶ μᾶλλον ταχυτέρα καὶ τὸ ὅριον τῆς ἀτμοσφαίρας θὰ προσεγγίζῃ ἀπαύστως τῷ κέντρῳ. Διαδοχικῶς λοιπὸν ἡ ἀτμόσφαιρα θέλει καταλείπει ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ ἰσημερινοῦ αὐτῆς ζώνας ῥευστάς, αἵτινες θὰ ἐξακολουθῶσι στρεφόμεναι περὶ τὸ σῶμα, τῆς φυγοκέντρου αὐτῶν δυνάμεως ἴσης οὔσης τῷ βάρει των· τῆς ἰσότητος ὅμως ταύτης μὴ ὑφισταμένης διὰ τὰ μόρια τῆς ἀπὸ τοῦ ἰσημερινοῦ ἀτμοσφαίρας, οὐδόλως θὰ παύσωσι ταῦτα ἀνήκοντα αὐτῇ. Οἱ δακτύλιοι τοῦ Κρόνου πιθανῶς εἶνε ζῶναι τοιαῦται καταλελειμμέναι ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας του.» Καὶ ἀλλαχοῦ· «δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ πλανῆται ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰ διαδοχικὰ ὅρια τῆς ἀτμοσφαίρας ταύτης ἐκ τῆς συμπυκνώσεως τῶν ζωνῶν, ἃς ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τοῦ ἰσημερινοῦ αὐτῆς. Αἱ ἀτμοειδεῖς αὗται ζῶναι ἠδυνήθησαν διὰ τῆς ψύξεως νὰ σχηματίσωσιν ὑγροὺς ἢ στερεοὺς δακτυλίους περὶ τὸ κεντρικὸν σῶμα . . . Ἡνώθησαν γενικῶς εἰς πολλὰς σφαίρας, ὅταν δὲ ἡ μία τούτων ἔγεινεν ἱκανῶς ἰσχυρὰ ὅπως ἕλξῃ εἰς ἑαυτὴν τὰς λοιπάς, ἡ ἕνωσις αὐτῶν ἀπετέλεσε πλανήτην παμμεγέθη. . . Δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐπίσης τι οἱ δορυφόροι ἐσχηματίσθησαν ὁμοιοτρόπως ἐκ τῶν ἀτμοσφαιρῶν τῶν πλανητῶν.»

κῆς συμπυκνώσεως σχηματιζούσης ἑστίαν ἡλιακὴν ἐν τῷ κέντρῳ σφαιρικοῦ ἢ φακοειδοῦς νεφελώματος· τὸ δεύτερον εὑρίσκεται ἐν τῷ Ὑδροχόῳ καὶ εἰκονίζει σφαῖραν περικυκλουμένην ὑπὸ δακτυλίου ὁρωμένου ἐκ τῆς κόψεως καὶ ὑπομιμνήσκουσαν ἰδίᾳ τὸν σχηματισμὸν κόσμου τοιούτου, οἷος ὁ Κρόνος· τὸ τρίτον ἀνήκει εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Πηγάσου, καὶ διακρίνεται διὰ ζωνῶν ἤδη ἀποκεκδμένων ἐκ τοῦ κεντρικοῦ πυρῆνος, ἀποτελοῦν ἀληθῆ ἥλιον περικυκλούμενον ὑπὸ ἀερώδους τινος σπείρας.[1] Ἡ φασματικὴ δὲ ἀνάλυσις δεικνύει, ὅτι νὰ νεφελώματα ταῦτα δὲν σχηματίζονται ἐκ σωρείας ἀστέρων, ὡς ἐπίστευεν ὁ Arago καὶ ὁ Babinet, ἀλλ' ἀληθῶς ἐξ ἀερίων, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ τὸ ἄζωτον καὶ τὸ ὑδρογόνον.

Ἐν τῷ ἡμετέρῳ συστήματι, οἱ δακτύλιοι τοῦ Κρόνου ὑπάρχουσιν ἔτι.

Ὁ διαδοχικὸς δὲ τῶν πλανητῶν σχηματισμός, ἡ θέσις των πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἡλιακοῦ ἰσημερινοῦ καὶ αἱ περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον μεταστατικαὶ αὐτῶν κινήσεις ἐξηγοῦνται κάλλιστα διὰ τῆς θεωρίας, ἣν ἐκτιθέμεθα. Ὁ ἀπώτερος γνωστὸς πλανήτης, ὁ Ποσειδῶν, ἀπεσπάσθη ἐκ τοῦ νεφελώματος ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν τοῦτο ἐξετείνετο μέχρις αὐτοῦ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς δισεκατομμυρίου λευγῶν, καὶ καθ' ἣν ἐξετέλει βραδεῖαν περιστροφικὴν κίνησιν ἀπαιτοῦσαν χρόνον 165 ἐτῶν. Ὁ ἀρχικὸς δὲ δακτύλιος τότε μόνον ἠδύνατο νὰ μένῃ ἐν τῇ κρικοειδεῖ καταστάσει, ὅτε ἤθελεν εἶσθαι ὁμογενὴς καὶ κανονικός· ἀλλὰ τοιαύτη περίπτωσις εἶνε, οὕτως εἰπεῖν, ἀδύνατος, διὸ δὲν ἐβράδυνε καὶ αὐτὸς νὰ συμπυκνωθῇ εἰς σφαῖραν. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπεσπάσθησαν διαδοχικῶς ὁ Οὐρανός, ὁ Κρόνος, ὁ Ζεύς ἡ πληθὺς τῶν πλανητίσκων, ὁ Ἄρης. Εἶτα ἀπεσπάσθη ἡ Γῆ, ἧς ἡ γένεσις ἀνέρχεται εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ Ἥλιος ἔφθανε μέχρις αὐτῆς καὶ ἐστρέφετο περὶ ἑαυτὸν ἐν διαστήματι 365 ἡμερῶν. Ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἑρμῆς ἐγεννήθησαν βραδύτερον. Τί δέ; θὰ παραγάγῃ ἔτι ὁ Ἥλιος νέον τινα κόσμον; Ἀπίθανον. Ἔπρεπε πρὸς τοῦτο ἡ περιστροφικὴ κίνησις αὐτοῦ νὰ ἐγίνετο ὑπερμέτρως, 219κις ταχυτέρα.[1]

Ἡ Σελήνη ἐσχηματίσθη ὁμοίως δαπάναις τοῦ γηΐνου ἰσημερινοῦ, ὅτε ἡ ἔτι νεφελώδης Γῆ ἐξετείνετο μέχρι τῆς τροχιᾶς αὐτῆς καὶ ἐστρέφετο περὶ τὸν ἄξονά της ἐν 27 ἡμέραις καὶ 7 ὥραις.

Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐπιρρώνυσιν ἡ σχετικὴ τῶν κόσμων πυκνότης. Ἡ Σελήνη, ἡ οὕτως εἰπεῖν ἐκ τῶν ἐπιπλεουσῶν οὐσιῶν τοῦ γηΐνου νεφελώματος σχηματισθεῖσα εἶνε πολὺ ἐλαφροτέρα τῆς Γῆς. Οἱ ἀπώτεροι πλανῆται, Ποσειδῶν, Οὐρανός, Κρόνος καὶ Ζεὺς εἶνε πολὺ ὀλιγώτερον πυκνοὶ τῶν πλησιεστέρων τοῦ Ἄρεως, τῆς Γῆς, Ἀφροδίτης καὶ Ἑρμοῦ. Ἐν τῇ

[1] Σ. Μ. Ἐν τοῖς περιεργοτέροις νεφελώμασι καταλεκτέον τὸ νεφέλωμα τῆς Ἀνδρομέδας, ὃν ἓν τῶν ἀξιολογωτέρων ἀντικειμένων τοῦ οὐρανοῦ, τὸ τοῦ Λέοντος, δεικνύον ὁμιχλώδεις δακτυλίους ἐν τῷ σχηματίζεσθαι, καὶ τὸ τῆς Παρθένου εὑρισκόμενον ἐγγύτατα τοῦ εἰς ἀστέρα τελικοῦ αὐτοῦ μετασχηματισμοῦ.

χημικῇ προσέτι συνθέσει τῶν διαφόρων κόσμων, καὶ μάλιστα τῇ τῶν κομητῶν, τῶν διαττόντων ἀστέρων καὶ τῶν ἀερολίθων εὑρίσκομεν τὰς αὐτὰς οὐσίας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν Γῆν, καὶ αἵτινες ὑπάρχουσιν ὡσαύτως ὑπὸ ἀεροειδῆ κατάστασιν ἐν τῷ Ἡλίῳ.

Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ Γῆ τῇ βραδείᾳ συμπυκνώσει ἀερώδους δακτυλίου χωρισθέντος ἀπὸ τοῦ Ἡλίου, ὅστις ἐξακολουθῶν εἶτα συστελλόμενος καὶ συμπυκνούμενος παρήγαγεν ὀψιαίτερον τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν Ἑρμῆν. Τὸ γήϊνον νεφέλωμα ἔσχεν ἔκτοτε τὴν ἀνεξάρτητον αὐτοῦ ὕπαρξιν. Ἠδυνήθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ σχηματίσῃ ἀπειρομεγέθη ἀερώδη σφαῖραν περὶ ἑαυτὴν στρεφομένην. Οὕτω δὲ συμπυκνωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς καὶ διαρκοῦς συγκρούσεως πάντων τῶν ἐξ ὧν σύγκειται ὑλῶν θερμανθεῖσα, ἡ ἀρτιγέννητος γῆ ἔλαμψε δι' ἀμυδρᾶς αἴγλης ἐν μέσῳ τῆς σκοτεινῆς νυκτὸς τοῦ διαστήματος.

Ἀπὸ ἐναέρου ἔγεινεν ὑγρά, εἶτα στερεά, ἀναμφιβόλως δὲ ἐξακολουθεῖ ἔτι καὶ νῦν ψυχομένη καὶ συστελλομένη. Ἡ μάζα ὅμως αὐτῆς αὐξάνει ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐκ τῶν ἀερολίθων καὶ τῶν διαττόντων ἀστέρων, οἵτινες ἀπαύστως ἐπ' αὐτῆς πίπτουσι (πλείονες τῶν ἑκατὸν δισεκατομμυρίων κατ' ἔτος).

Οὐχὶ δ' ἔτη, οὐχὶ αἰῶνας πρέπει ν' ἀριθμήσωμεν, ὅπως ὁρίσωμεν τὸν ἀσύμμετρον χρόνον, ὃν ἡ φύσις ἐχρειάσθη ἐν τῇ κατεργασίᾳ τῆς γενέσεως τοῦ κοσμικοῦ συστήματος. Ἑκατομμύρια προστιθέμενα ἑκατομμυρίοις εἰκονίζουσι μόλις δευτερόλεπτα τοῦ αἰωνίου ὡρολογίου. Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος νοῦς περιλαμβάνων τὸν χρόνον ὥσπερ καὶ τὸ διάστημα, βλέπει εἰς τὸ ἑξῆς γεννωμένους τοὺς κόσμους, κατ' ἀρχὰς μὲν λάμποντας δι' ἀμυδρᾶς νεφελώδους αἴγλης, μετὰ ταῦτα ἐκλάμποντας ὡς ἡλίους, ψυχομένους, καλυπτομένους πρῶτον μὲν ὑπὸ κηλίδων, εἶτα δὲ ὑπὸ στερεοῦ φλοιοῦ, ὑφισταμένους συνταράξεις καὶ κατακλυσμοὺς τρομεροὺς ἐκ τῶν συχνῶν βυθισμάτων τοῦ φλοιοῦ ἐν τῇ καμίνῳ, κατασημειουμένους διὰ πολυαρίθμων οὐλῶν, στερεοποιουμένους βραδέως διὰ τῆς ψύξεως, λαμβάνοντας τοῦ λοιποῦ ἐξωτερικῶς ἀπὸ τοῦ Ἡλίου τὴν θερμότητα καὶ τὸ φῶς, κατοικιζομένους

[1] **Σ. Μ.** Ὁ H. Faye παραδέχεται ὅτι τὸ ἐν ἀρχῇ ἐν τῷ διαστήματι νεφέλωμα τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἦτο ὁμογενὲς καὶ σφαιρικὸν καὶ ὑφίστατο οὐχὶ γενικὴν περιστροφικὴν κίνησιν, ἀλλὰ ἐσωτερικὰς ἀσθενεῖς στροβιλώσεις (συστροφάς), αὐτοτελεῖς καὶ ὡρισμένης διευθύνσεως. Ἀποδίδων δὲ τὰς διαδοχικὰς ἀποτομὰς τῶν ἐξωτερικῶν ζωνῶν οὐχὶ εἰς τὴν συμπύκνωσιν τοῦ ἡλιακοῦ νεφελώματος, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπίρροιαν τῆς ἐσωτερικῆς βαρύτητος ἐπὶ τῶν βραδέων στροβίλων διατιθεμένων ὑπὸ τὴν ἐπίρροιαν ταύτην κατὰ δακτυλίους κειμένους περίπου ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δακτύλιοι οὗτοι ἔδωκαν διαδοχικῶς γέννησιν εἰς τοὺς πλανήτας ἀρχόμενοι τῶν ἐγγυτέρω τῷ κέντρῳ καὶ οὐχὶ τῶν ἀποτέρω. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην πρῶτος μὲν σχηματισθεὶς πλανήτης εἶνε ὁ Ἑρμῆς, ἔσχατος δὲ ὁ Ποσειδῶν ὁ Ἥλιος ὅμως κατέχει καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ὑστάτην θέσιν

δι' ὄντων ἐμβίων, γιγνομένους ἕδρα φιλοπόνων ἀνθρωποτήτων μετασχηματιζουσῶν ὁμοίως τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ἀφοῦ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐνδιαιτήματα τῇ ἀνωτέρᾳ ζωῇ καὶ διανοίᾳ, ἀποβάλλοντας κατὰ μικρὸν τὴν γονιμότητά των, ἀνεπαισθήτως φθειρομένους ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ἔμβιον ὄν, φθάνοντας εἰς τὸ γῆρας, εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ζωῆς, εἰς τὸν θάνατον, καὶ κυλινδουμένους τοῦ λοιποῦ δίκην περιφορητῶν τάφων ἐν ταῖς σιγηλαῖς ἐρήμοις τῆς αἰωνίου νυκτός.

Μεταμόρφωσις αἰωνία κόσμων τε καὶ ὄντων! Ποσάκις τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς ἔχει ἀνακαινισθῇ ἀπὸ τῆς μακρυνῆς ἐποχῆς τῆς ἐπὶ τῶν ἰσημερινῶν ὁρίων τοῦ ἡλιακοῦ νεφελώματος διαπύρου αὐτῆς γεννήσεως! Καὶ πρὸ πόσων αἰώνων αὕτη στρέφεται περὶ τὸν Ἥλιον; Πρὸ πόσων δὲ αἰώνων λάμπει αὐτὸς ὁ Ἥλιος; Ἐν τῇ ὑποθέσει, ὅτι ἡ ὁμιχλώδης ὕλη ἐν ἀρχῇ εὑρίσκετο εἰς ἄκραν λεπτότητα, ὑπελογίσθη ἡ ποσότης τῆς θερμότητος ἡ δυνηθεῖσα νὰ γεννηθῇ ἐκ τῆς πρὸς τὸ κέντρον πτώσεως πάντων τῶν μορίων τούτων, ἐκ τῆς συμπυκνώσεως, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ γένεσις τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος. Ὑποτιθεμένου, ὅτι ἡ εἰδικὴ θερμότης τῆς συμπυκνουμένης μάζης ἦτον ἡ τοῦ ὕδατος, ἡ θερμότης τῆς συμπυκνώσεως ἤρκει νὰ παραγάγῃ ὕψωσιν θερμοκρασίας κατὰ 28 ἑκατομμύρια βαθμῶν τοῦ ἑκατομβάθμου (Helmholtz καὶ Tyndall). Γνωρίζομεν δὲ πρὸ πολλοῦ, ὅτι ἡ θερμότης δὲν εἶνε ἄλλο ἢ εἶδός τι κινήσεως. Εἶνε παλμώδης τις κίνησις ἀπειροστικὴ τῶν ἀτόμων· δυνάμεθα νῦν νὰ μετατρέψωμεν πᾶσαν κίνησιν εἰς θερμότητα καὶ πᾶσαν θερμότητα εἰς κίνησιν.[1] Ἡ ἐκ τῆς συμπυκνώσεως λοιπὸν ταύτης κίνησις ἤρκεσε καὶ ὑπερήρκεσεν, ὅπως παραγάγῃ τὴν νῦν τοῦ Ἡλίου, καὶ τὴν ἀρχικὴν πάντων τῶν πλανητῶν θερμοκρασίαν. Ἐὰν δ' ὁ λάμπων οὗτος ἀστήρ, ὡς εἶνε πιθανόν, ἐξακολουθεῖ νὰ συμπυκνῶται, πᾶσα συμπύκνωσις βραχύνουσα τὴν διάμετρόν του κατὰ $^1/_{2000}$ τοῦ σημερινοῦ αὐτῆς μήκους θέλει γεννᾷ ποσὸν θερμότητος ἱκανόν, ὅπως καλύπτῃ ἐπὶ 2000 ἔτη τὴν ἐκ τῆς ἐκπομπῆς ἀπώλειαν. Ἐν τῷ ἐνεστῶτι τῆς ἐκπομπῆς βαθμῷ, ἡ ἡλιακὴ θερμότης, ἡ ἐκ τῆς προγενεστέρας τῆς μάζης αὐτοῦ συμπυκνώσεως παραγομένη διαρκέσει εἰσέτι εἴκοσιν ἑκατομμύρια ἔτη. Ἀλλὰ τὸ μῆκος τοῦ ἀπαιτηθέντος χρόνου ὑπὸ

[1] Σ. Μ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη περὶ τῆς φύσεως τῆς θερμότητος ὀφείλεται τὸ πρῶτον εἰς τὸν Rumford, διευθυντὴν χυτηρίου τηλεβόλων ἐν Μονάχῳ, τῷ 1798. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὑπεστήριξε καὶ ἀνέπτυξεν ὁ Mayer, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Helmholtz, ὁ Thomson καὶ ὁ Tyndall δώσαντες εἰς αὐτὴν μορφὴν ἐπιστημονικωτάτης θεωρίας, μηχανικῆς θεωρίας τῆς θερμότητος καλουμένης. Ὁ Tyndall μάλιστα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσικῶν σήμερον οὐ μόνον τὴν θερμότητα, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ φυσικὰ φαινόμενα, οἷον τὸ φῶς, τὸν ἦχον, τὸν μαγνητισμόν, τὸν ἠλεκτρισμὸν κλπ. ἐξηγοῦσι διὰ τῆς αὐτῆς μηχανικῆς θεωρίας, ἤτοι ἀνάγουσιν αὐτὰ εἰς τὴν παλμικὴν κίνησιν, τὸν τρομώδη κραδασμὸν τῶν τὰ διάφορα σώματα ἀποτελούντων μορίων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὴν ἔντασιν μεταβαλλόμενον.

τῆς συμπυκνώσεως, ἣν ἐδέησε νὰ ὑποστῇ τὸ ἀρχικὸν νεφέλωμα, ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος, μηδενίζει ὅλως τὴν φαντασίαν ἡμῶν. Λογιζόμενον διὰ δισεκατομμυρίων αἰώνων οὐδόλως μεγαλοποιεῖται. Τὰ ἐπὶ τοῦ βασανίτου (basalte) πειράματα τοῦ Bischof ἀποδεικνύουσι σχεδόν, ὅτι, πρὸς μετάβασιν ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς εἰς τὴν στερεὰν κατάστασιν, πρὸς ἀπόψυξιν ἀπὸ θερμοκρασίας 2000 βαθμῶν εἰς 200, ἡ σφαῖρα ἡμῶν ἀπῄτησε 350 ἑκατομμύρια ἐτῶν. Ὁ Ἥλιος ὑπῆρχε πρὸ πολλῶν ἄλλων ἑκατομμυρίων αἰώνων! Τί εἶνε ἅπασα τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἱστορία ἔμπροσθεν τοιούτων περιόδων;—Κῦμα ἐν ὠκεανῷ.

Ἐπὶ χιλιάδας αἰώνων, ἐν καταστάσει ἀπειρομεγέθους χημικοῦ ἐργαστηρίου περιεκυλίσθη ἐν τῷ διαστηματι ἡ γήϊνος σφαῖρα. Διηνεκὴς κατακλυσμὸς ζέοντος ὕδατος ἔπιπτεν ἐκ τῶν νεφελῶν ἐπὶ τοῦ διακαοῦς ἐδάφους, ἀνήρχετο εἰς ἀτμοὺς ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ πάλιν ἐπανέπιπτεν. Ὅτε ἡ θερμοκρασία ἐγένετο κατωτέρα τῆς τοῦ ζέοντος ὕδατος, οἱ ὑδρατμοὶ ὑγροποιήθησαν καὶ κατέπεσαν. Ἐν μέσῳ τῶν τρομερῶν τούτων καταιγίδων, ὁ γήϊνος φλοιός, μυριάκις θραυόμενος ὑπὸ τῶν συνταράξεων τοῦ κεντρικοῦ πυρός, ἐξηρεύγετο φλόγας καὶ συνεκολλᾶτο, ἡφαίστεια ἀνέδυον τοὺς ἑαυτῶν ὄγκους ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῶν θερμῶν ὠκεανῶν, καὶ αἱ πρῶται νῆσοι ἀνεφαίνοντο. Αἱ πρῶται ἡμίρευστοι συνθέσεις τοῦ ἄνθρακος ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα στοιχειώδη βήματα τῆς ζωῆς, οὐσίας (καταστάσεως) μόλις δυναμένης νὰ κληθῇ ὀργανική, μὴ οὔσης ἔτι ἁπλῶς ὀρυκτῆς, ἀλλὰ καὶ οὔπω φυτικῆς ἢ ζωϊκῆς. Τὰ πρῶτα φυτά, τὰ φύκη, ἅτινα πλέουσιν ἀδρανῆ ἐν μέσῳ τῶν ὠκεανῶν, ὑπῆρξαν ἤδη μία πρόοδος. Τὰ πρῶτα ζῶα, τὰ ζωόφυτα, τὰ στοιχειωδέστερα μαλάκια, τὰ κοράλλια, αἱ μέδουσαι, ὑπῆρξαν ὡσαύτως ἑτέρα πρόοδος. Ἀνεπαισθήτως, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, ὁ πλανήτης ἀπώλεσε τὴν τραχύτητά του, οἱ ὅροι τῆς ζωῆς ἐτελειοποιήθησαν, τὰ ὄντα ἐπολλαπλασιάσθησαν διακρινόμενα τοῦ ἀρχικοῦ γενάρχου καὶ προσκτώμενα ὄργανα, πρῶτον μὲν ἀμβλέα καὶ ἀτελῆ, εἶτα δὲ ἀνεπτυγμένα καὶ τέλεια.

Ὁ ἀρχικὸς αἰών, καθ᾽ ὃν ἡ ἀρτιγέννητος ζωὴ ἐνεφανίζετο μόνον διὰ τῶν φυκῶν, μαλακοστράκων, καὶ τῶν εἰσέτι ἐστερημένων κεφαλῆς σπονδυλωτῶν, φαίνεται, ὅτι μόνος καθεῖξε τὰ 53 ἑκατοστὰ τοῦ χρόνου, ὅστις παρῆλθεν ἀφ᾽ ἧς ἐποχῆς ἡ Γῆ ἔγεινε κατοικητή.

Ἡ τοῦτον διαδεχθεῖσα πρώτη περίοδος τύπον μὲν ἔχει τὴν σύστασιν τῆς ἀνθρακώδους βλαστήσεως καὶ τοῦ βασιλείου τῶν ἰχθύων, φαίνεται δὲ ὅτι καθεῖξε τὰ 31 ἑπόμενα ἑκατοστά.

Ἡ δευτέρα περίοδος, καθ᾽ ἣν τὰ μεγαλοπρεπῆ κωνοφόρα φυτὰ ἐδέσποσαν τοῦ φυτικοῦ κόσμου, ἐνῷ τὰ ὑπερμεγέθη σαυροειδῆ ἑρπετὰ ἐδέσποζον τοῦ ζωϊκοῦ, διήρκεσεν ἐπὶ 12 ἑπόμενα ἑκατοστά. Ἡ Γῆ τότε κατῳκεῖτο

ὑπὸ ὄντων φανταστικῶν συγκροτούντων διηνεκεῖς μάχας ἐν μέσῳ τῶν ἀδαμάστων στοιχείων.

Οὕτως, ἰδού, κατὰ τὸ συγκρινόμενον πάχος τῶν κατὰ τὰς διαδοχικὰς ταύτας ἐποχὰς ἀποτεθέντων γεωλογικῶν στρωμάτων, ἰδού, λέγω, τὰ 96 ἑκατοστὰ τοῦ παρελθόντος χρόνου κατεχόμενα ὑπὸ ζώσης τινος φύσεως, ἀπολύτως διαφόρου τῆς νῦν τὴν σφαῖραν ἡμῶν κοσμούσης, φύσεως σχετικῶς τρομερᾶς καὶ ἀδρομόρφου ὁμοίως διακεκριμένης τῆς, ἣν γνωρίζομεν, ὡς ἡ παντὸς ἄλλου κόσμου. Τίς τότε ἤθελε τολμήσῃ ν' ἀνασύρῃ τὸν μυστηριώδη τοῦ μέλλοντος πέπλον καὶ νὰ μαντεύσῃ τὴν ἄγνωστον ἐκείνην μέλλουσαν ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔμελλε νὰ ἐπιφανῇ ἐπὶ τοῦ ἀναμετασχηματισθέντος πλανήτου;

Ἡ τρίτη περίοδος, καθ' ἣν βλέπομεν ἀφικνούμενα μόνα τὰ μαστοφόρα καὶ τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον φυσικὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος παρουσιάζοντα ζωϊκὰ γένη, ἦλθεν εἶτα, ἵνα συλλέξῃ τὴν κληροδοσίαν τῶν πρώτων αἰώνων καὶ ὑποκαταστῇ τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ. Ἡ διάρκεια αὐτῆς δὲν ἔφθασεν οὐδὲ τὰ 3 ἑκατοστὰ τῆς ὁλικῆς διαρκείας.

Τέλος, ὁ τέταρτος αἰὼν εἶδε γεννώμενον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ τὰ καλλιεργήσιμα δένδρα, μὴ παριστῶν 1 ἑκατοστὸν τῆς χρονικῆς κλίμακος.

Πόσον αἱ μεγάλαι αὗται παρατηρήσεις μεγαλοποιοῦσι τὰς ἰδέας, ἃς συνήθως σχηματίζομεν περὶ τῆς φύσεως! Φανταζόμεθα, ὅτι πολὺ μακρὰν ἀνερχόμεθα εἰς τὸ παρελθὸν θεωροῦντες τὰς εἰσέτι ὀρθίας ἐν ταῖς κοιλάσι τῆς Αἰγύπτου παλαιὰς πυραμίδας, τοὺς διὰ μυστηριωδῶν ἱερογλυφικῶν κεχαραγμένους ὀβελίσκους, τοὺς βωβοὺς ναοὺς τῆς Ἀσσυρίας, τὰς ἀρχαίας παγόδας τῶν Ἰνδιῶν, τὰ εἴδωλα τοῦ Μεξικοῦ καὶ τοῦ Περοῦ, τὰς πολυχρονίους παραδόσεις τῆς Ἀσίας καὶ τῶν προγόνων μας Ἀρίων, τὰ ὄργανα τοῦ λιθίνου αἰῶνος, τὰ γεγλυμμένα ἐκ πυρίτου (silex) ὅπλα, τὰ βέλη, τὰς λόγχας, τὰς μαχαίρας, τὰ ξύστρα, τοὺς σφενδονίους λίθους τῆς παλαιᾶς ἡμῶν βαρβαρότητος., τολμῶμεν μόλις νὰ ὁμιλῶμεν περὶ δέκα, περὶ εἴκοσι χιλιάδων ἐτῶν! Ἀλλὰ καὶ ἑκατὸν χιλιάδων ἐτῶν ἡλικιαν παραδεχόμενοι διὰ τὸ λίαν βραδέως προβαῖνον γένος μας, τί εἶνε ταῦτα ἔμπροσθεν τῆς μυθικῆς ἐπισωρεύσεως τῶν αἰώνων, οἵτινες προηγήθησαν ἡμῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πλανήτου!

Ἑκατοντακισχίλια μόνον ἔτη ἀπονέμοντες τῷ τετάρτῳ αἰῶνι; αἰῶνι τῆς σημερινῆς φύσεως, βλέπομεν, ὅτι ἡ τρίτη περίοδος ἐδέσποσεν ἐπὶ τριακοσίας χιλιάδας ἐτῶν πρὸ αὐτοῦ, ἡ δευτέρα ἐπὶ ἓν ἑκατομμύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας, ἡ πρώτη ἐπὶ τρία σχεδὸν ἑκατομμύρια, καὶ ἡ ἀρχικὴ ἐπὶ πέντε καὶ πλέον ἑκατομμύρια. Ἐν ὅλῳ 10 ἑκατομμύρια ἔτη! Τί δ' ἔτι εἶνε ἡ ἱστορία αὕτη τῆς ζωῆς συγκρινομένη πρὸς τὴν ὁλικὴν ἱστορίαν τῆς σφαίρας, ἀφοῦ ἐδέησαν πλέον τῶν 300 ἑκατομμυρίων ἐτῶν, ὅπως ἡ Γῆ καταστῇ στερεά, ἐλαττουμένης μέχρι 200 βαθμῶν τῆς ἐξωτερικῆς θερμο-

κρασίας; Πόσα δὲ ἑκατομμύρια πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἔτι, ὅπως παραστήσωμεν τὸν χρόνον, ὅστις παρῆλθε μεταξὺ τῆς θερμοκρασίας τῶν 200^0 καὶ τῆς τῶν 70^0, μεγίστης πιθανὸν τοῦ δυνατοῦ τῆς ὀργανικῆς ζωῆς!

Ἡ σπουδὴ τῶν κόσμων ἀνοίγει ἡμῖν ἐν τῇ τάξει τῶν χρόνων τοιούτους ἀχανεῖς ὁρίζοντας, οἵους καὶ ἐν τῇ τάξει τοῦ διαστήματος. Τοιαύτην αἴσθησιν ἐμποιεῖ ἡμῖν περὶ τῆς αἰωνιότητος, οἵαν καὶ περὶ τοῦ ἀπείρου...

Πάντες θαυμάζομεν νῦν τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως, τοὺς χλοεροὺς λόφους, τοὺς εὐώδεις λιμῶνας, τοὺς κελαρύζοντας ῥύακας, τὰ μυστηριώδη σκιερὰ δάση, τὰ ἐκ μελῳδικῶν πτηνῶν ἔμψυχα ἄλση, τὰ ἐκ παγώνων ἐστεμμένα ὄρη, τὸ ἀχανὲς τῶν θαλασσῶν, τὰς ἐν τοῖς σαπφειροχρύσοις νέφεσι λαμπρὰς τοῦ ἡλίου δύσεις, καὶ τὰς ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν κεχρωματισμένων ὀρέων μεγαλοπρεπεῖς αὐτοῦ ἀνατολάς, ὅτε ἐν τοῖς ὑπολεύκοις τῆς πεδιάδος ἀτμοῖς ῥιγοῦσιν αἱ πρῶται τῆς πρωΐας ἀκτῖνες. Θαυμάζομεν τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, ἅτινα νῦν στέφουσι τὰ τῆς φύσεως, τοὺς ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος εὐτόλμως ἐρριμμένους ὁδαγωγούς,[1] ἐφ' ὧν τρέχουσιν αἱ ἀτμάμαξαι· τὰ πλοῖα, τὰ θαυμάσια ταῦτα οἰκοδομήματα, ἅτινα διαπλέουσι τὸν ὠκεανόν· τὰς λαμπρὰς καὶ ἐμψύχους πόλεις· τὰ μέγαρα καὶ τοὺς ναούς· τὰς βιβλιοθήκας, τὰ μουσεῖα τοῦ πνεύματος· τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικήν, αἵτινες ἰδανικοποιοῦσι τὸ πραγματικόν· τὰς μουσικὰς ἐμπνεύσεις, δι' ὧν ἐπιλανθανόμεθα τῆς χυδαιότητος τῶν πραγμάτων· τὰς διανοητικὰς τέλος ἐργασίας τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐξερευνᾷ τὰ μυστήρια τῶν κόσμων καὶ μεταφέρει ἡμᾶς εἰς τὸ ἄπειρον· ζῶμεν δ' εὐτυχεῖς ἐν μέσῳ τῆς φαιδροτάτης ταύτης ζωῆς, ἧς ἡμεῖς αὐτοὶ ἀποτελοῦμεν ὁμοφυὲς μέρος. Ἀλλ' ἅπασα αὕτη ἡ καλλονή, ἅπαντα ταῦτα τὰ ἄνθη, ἅπαντες οὗτοι οἱ καρποὶ θὰ παρέλθωσιν.

Ἡ Γῆ ἐγεννήθη. Θὰ ἀποθάνῃ.

Θὰ ἀποθάνῃ, εἴτε ἐκ γήρατος, ὅταν θὰ φθαρῶσι τὰ ζωτικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, εἴτε ἐκ τῆς ἀποσβέσεως τοῦ Ἡλίου, ἐκ τῶν ἀκτίνων τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ ζωή της.

Ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ καὶ τυχαίως, τῇ συγκρούσει οὐρανίου τινος σώματος συναντήσαντος αὐτὴν κατὰ τὸν δρόμον του, ἀλλὰ τὸ τέλος τοῦτο τοῦ κόσμου εἶνε τὸ μᾶλλον ἀπίθανον πάντων.

Δύναται, λέγομεν, ν' ἀποθάνῃ ἐκ φυσικοῦ θανάτου, διὰ τῆς βραδείας ἀπορροφήσεως τῶν ζωτικῶν αὐτῆς στοιχείων. Ὄντως, εἶνε πιθανὸν ὅτι τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀὴρ ἐλαττοῦνται. Ὁ ὠκεανὸς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα φαίνονται ὅτι ἄλλοτε ὑπῆρξαν πολὺ σημαντικώτεροι ἢ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν. Ὁ

[1] Σ. Μ. Ὁδαγωγὸς (Viaduc) ἐστι γέφυρα ἀψιδωτὴ ἢ καὶ ἄλλη τις οἰκοδομὴ συνδέουσα δύο ὀροπέδια χωριζόμενα διὰ φάραγγος ἢ ῥείθρου, δι' ἧς διέρχεται σιδηρόδρομος.

γήϊνος φλοιὸς διαπερᾶται ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἅτινα συνδυάζονται χημικῶς μετὰ τῶν βράχων. Εἶνε μὲν σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἡ θερμοκρασία τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς σφαίρας φθάνει τὴν τοῦ ζέοντος ὕδατος, μέχρι δέκα χιλιομέτρων βάθους καὶ ἐμποδίζει τὸ ὕδωρ νὰ κατέρχηται κατωτέρω, ἀλλ' ἡ ἀπορρόφησις θὰ ἐξακολουθήσῃ σὺν τῇ ἀποψύξει τῆς σφαίρας.[1] Τὸ ὀξυγόνον, τὸ ἄζωτον καὶ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὴν ἀτμόσφαιραν ἡμῶν, φαίνονται ὑποστάντα ἐπίσης βραδεῖάν τινα ἀπορρόφησιν. Ὁ σκεπτικὸς νῦν δύναται νὰ προΐδῃ διὰ μέσου τῆς ὁμίχλης τῶν ἐλευσομένων αἰώνων τὴν ἔτι πόρρω ἀπέχουσαν ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ Γῆ θέλει ψυχθῇ διὰ τοῦ νεκρικοῦ ὕπνου, στερηθεῖσα τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ὑδρατμοῦ, ὅστις συγκεντρώνων περὶ αὐτὴν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας τὴν ὑπερασπίζει ὡς θερμοκήπιον κατὰ τοῦ παγεροῦ ψύχους τοῦ διαστήματος. Ἐκ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων τὸ σάβανον τῶν χιόνων θὰ κατέλθῃ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν οροπεδίων καὶ τῶν κοιλάδων, διῶκον ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὴν ζωὴν καὶ τὸν πολιτισμόν, καὶ καλύπτον ἐς ἀεὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη, ἅπερ θέλει συναντᾷ κατὰ τὴν διάβασίν του. Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ καὶ ἐνέργεια θέλουσι περιορισθῇ ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην. Πετρούπολις, Βερολῖνον, Λονδῖνον, Παρίσιοι, Βιέννη, Κωνσταντινούπολις, Ῥώμη διαδοχικῶς θὰ κατακοιμηθῶσιν ὑπὸ τὴν αἰώνιον αὐτῶν νεκροσινδόνα. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἡ ἀμφίσκιος ἀνθρωπότης θέλει ἐπιχειρεῖ μάτην ἀρκτικὰς ἐκδρομὰς πρὸς ἀνεύρεσιν ὑπὸ τοὺς πάγους τῆς θέσεως τῶν Παρισίων, τῆς Λυῶνος, τῶν Βορδιγάλων, τῆς Μασσαλίας. . . . Αἱ ὄχθαι τῶν θαλασσῶν θὰ ἔχωσι μεταβληθῇ, καὶ ὁ γεωγραφικὸς χάρτης θὰ ἔχῃ μετασχηματισθῇ. Δὲν θὰ ζῶσι πλέον, δὲν θὰ ἀναπνέωσι πλέον ἄνθρωποι, ἢ ἐν τῇ περὶ τὸν ἰσημερινὸν ζώνῃ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ τελευταία φυγὴ θέλει καθήσῃ, ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῆς πείνης ἤδη νεκρά, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς ὑστάτης

[1] Ἡ γείτων ἡμῖν Σελήνη, ἥτις εἶνε νεωτέρα μὲν τῆς Γῆς ὡς θυγάτηρ αὐτῆς, μικροτέρα ὅμως, ἐλαφροτέρα καὶ ἀσθενεστέρα, ἀπώλεσεν ἤδη τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὑγρῶν καὶ τῶν ἀερίων της, διότι οἱ διὰ τῶν χαινόντων αὐτῶν στομάτων διαπερῶντες αὐτὴν ἀναρίθμητοι κρατῆρες ἐξήμεσαν τὰ διάφλογα αὐτῶν σπλάγχνα ἐν μέσῳ τῶν ταραττόντων αὐτὴν σπασμωδικῶν καταιγίδων ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ σελήνιος ἀτμόσφαιρα ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγκρίτως πυκνοτέρα ἢ σήμερον. Ἴσως παριστάμεθα ἐντεῦθεν, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύωμεν, εἰς τὴν ἀγωνίαν τῶν τελευταίων φυλῶν τῆς σεληνίου ἀνθρωπότητος, παλαιουσῶν κατὰ τῆς ἐπικυριεύσεως τοῦ ψύχους καὶ τοῦ θανάτου. Ἆ! νὰ ἠδύναντο οἱ οὐράνιοι οὗτοι γείτονες νὰ μᾶς ὁμιλήσωσι τηλεγραφικῶς καὶ νὰ μᾶς διηγηθῶσι τὴν ἱστορίαν των!

Ὁ πλανήτης Ἄρης, ὅστις εἶνε προγενέστερος καὶ μικρότερος τῆς Γῆς φαίνεται ὡσαύτως μᾶλλον παρηκμακὼς ἡμῶν, καθότι αἱ θάλασσαι αὐτοῦ δὲν κατέχουσιν ὡς αἱ ἡμέτεραι τὰ τρία τέταρτα τῆς σφαίρας, ἀλλὰ περιεστάλησαν ἐν μακραῖς τισι καὶ στεναῖς μεσογείοις. Ἀναμφιβόλως ἡ Ἀρήϊος ἀνθρωπότης ἔχει φθάσῃ νῦν εἰς τὸ ἀπόγειον αὐτῆς, ἐνῷ ἡμεῖς μόλις ἐξήλθομεν τῆς παιδικῆς καὶ βαρβαρικῆς καταστάσεως.

θαλάσσης, ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας ὠχροῦ ἡλίου, φωτίζοντος τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Γῆς περιφορητόν τινα τάφον στρεφόμενον πέριξ ἀνωφελοῦς φωτὸς καὶ ἀγόνου θερμότητος. Καταληφθὲν ὑπὸ τοῦ ψύχους, τὸ τελευταῖον ἀνθρώπινον γένος θέλει ψαυσθῇ ὑπὸ τοῦ δακτύλου τοῦ θανάτου, πάραυτα δὲ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ θὰ ταφῶσιν ὑπὸ τὸ σάβανον τῶν αἰωνίων πάγων.

Ὁ ἱστοριογράφος τῆς φύσεως θέλει γράψῃ ἐν τῷ μέλλοντι: Ἐνθάδε κεῖται ἅπασα ἡ ἀνθρωπότης ζήσαντος κόσμου! Ἐνθάδε κεῖνται πάντα τὰ ὄνειρα τῆς φιλοδοξίας, πᾶσαι αἱ ἔνδοξοι πολεμικαὶ κατακτήσεις, πάντα τὰ ἠχηρὰ ἔργα τῶν χρημάτων, πάντα τὰ συστήματα ἀτελοῦς ἐπιστήμης καὶ πάντες οἱ ὅρκοι τῶν θνητῶν ἐρώτων! Ἐνθάδε κεῖνται ἅπασαι αἱ καλλοναὶ τῆς Γῆς... Ἀλλ' οὐδεμία νεκρικὴ πλὰξ θὰ δείξῃ τὴν θέσιν, ἔνθα ὁ δυστυχὴς πλανήτης θὰ ἐκβάλῃ τὴν τελευταίαν πνοήν.

— Ἀλλ' ἴσως ἡ Γῆ ζήσῃ ἐπὶ μακρόν, ὅπως μὴ ἀποθάνῃ ἢ ἐν τῇ ἀποσβέσει τοῦ Ἡλίου. Ἡ τύχη μας ἔσται πάντοτε ἡ αὐτὴ (πάντοτε ὁ ὑπὸ τοῦ ψύχους θάνατος)· ἡ λῆξις μόνον τῆς ἐποχῆς δύναται ν' ἀναβληθῇ ἐπὶ μακρότερον. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ἡ φύσις ἐπιφυλάττει βεβαίως ἡμῖν ἔτι ἑκατομμυρίων τινῶν ἐτῶν ὕπαρξιν· ἐν τῇ δευτέρᾳ, πρέπει δι' ἑκατομμυρίων αἰώνων ν' ἀριθμήσωμεν τὰ στάδια τοῦ μέλλοντος... Ἡ ἀνθρωπότης θ' ἀλλοιωθῇ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, πολλῷ πρὶν φθάσῃ εἰς τὸ ἀπόγειον αὐτῆς, πολλῷ πρὶν μειωθῇ.

Ὁ Ἥλιος θὰ σβεσθῇ. Ἀπόλλυσι διαρκῶς μέρος τῆς θερμότητος αὐτοῦ· διότι ἡ ἐνέργεια, ἣν δαπανᾷ ἐν τῇ ἀκτινοβολίᾳ εἶνε, οὕτως εἰπεῖν, ἀνείκαστος. Ἡ ἐκπεμπομένη θερμότης ὑπὸ τοῦ ἀστέρος τούτου ἠδύνατο καθ' ὥραν νὰ βράσῃ 2900 ἑκατομμύρια κυβικῶν μυριαμέτρων ὕδατος θερμοκρασίας τοῦ πάγου! Πᾶσα δὲ σχεδὸν ἡ θερμότης αὕτη ἀπόλλυται ἐν τῷ διαστήματι, τῆς ποσότητος, ἣν οἱ πλανῆται λαμβάνουσιν ἐν τῇ διαβάσει καὶ χρησιμοποιοῦσι πρὸς ζωήν των, οὔσης ἀσημάντου σχετικῶς τῇ ἀπολλυμένῃ.

Ἀλλ' ἐὰν ὁ Ἥλιος συμπυκνῶται ἔτι καὶ νῦν μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς τοιαύτης ἀπωλείας, ἢ ἐὰν ἡ ἐξ ἀερολίθων πιθανὸν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ἀδιαλείπτως πίπτουσα βροχὴ εἶνε ἐπαρκὴς πρὸς συμπλήρωσιν τῆς διαφορᾶς, ὁ ἀστὴρ οὗτος δὲν ψύχεται εἰσέτι·[1] ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει, ἡ τῆς ψύξεως αὐτοῦ περίοδος δὲν ἤρχισεν ἤδη. Τὸ πιθανώτερον εἶνε τοῦτο, διότι αἱ κηλῖδες, αἵτινες ἑκάστοτε ἀναφαίνονται ἐπ' αὐτοῦ, δὲν δύνανται σχεδὸν νὰ θεωρηθῶσιν ἢ ὡς ἔνδειξις τῆς ψύξεως. Θὰ ἔλθῃ δὲ καιρός, καθ' ὃν αἱ κηλῖδες αὗται θέλουσι γείνῃ πολλῷ

[1] Αἱ δύο αὗται ὑποθέσεις ἀποτελοῦσι τὴν πιθανοτέραν θεωρίαν τοῦ W. Thomson καὶ Helmoltz περὶ τῶν πηγῶν τῆς ὑφισταμένης καὶ τῆς ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος δαπανομένης τοῦ Ἡλίου θερμότητος.

πλείονες τῶν κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν, καὶ καθ' ὃν θέλουσιν ἀρχίσῃ νὰ καλύπτωσιν ἀξιοσημείωτον μέρος τῆς ἡλιακῆς σφαίρας. Ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ὁ σκοτισμὸς κατ' ὀλίγον (οὐχὶ κανονικῶς) θὰ αὐξάνῃ· διότι τὰ πρῶτα τοῦ φλοιοῦ καλύψαντα τὴν ὑγρὰν περίφλεκτον ἐπιφάνειαν τεμάχια δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ βυθισθῶσι καὶ ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ νέων. Οἱ μέλλοντες αἰῶνες θέλουσιν ἰδεῖ τὸν ἥλιον σβεννύμενον καὶ ἀνάπτοντα, μέχρι τῆς μακρυνῆς ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ ἀπόψυξις θὰ καταλάβῃ ὁριστικῶς σύμπασαν τὴν ἐπιφάνειαν, καθ' ἣν αἱ τελευταῖαι διαλείπουσαι καὶ ἀμυδραὶ ἀκτῖνες θὰ ἐκλείψωσιν ἐς ἀεί, καθ' ἣν ὁ ὑπερμεγέθης ἐρυθρὸς μύδρος θὰ συνεπισκοτισθῇ, οὐδέποτε πλέον σκοπῶν νὰ φαιδρύνῃ τὴν φύσιν διὰ τοῦ ἡδέος εὐεργετήματος τοῦ φωτός. Τοιοῦτον εἶνε τὸ τέλος τῶν χρόνων ψαλὲν ἐπὶ στιγμὴν ὑπὸ τοῦ ἀοιδοῦ τοῦ Rolla ἐπὶ τῆς ἐλαφρᾶς του λύρας:

Le neant? le neant? Vois-tu son ombre immense
qui ronge le Soleil sur son axe emflammé?
L'ombre gagne et s'étend... l'éternité commence!

Ἤδη εἴδομεν ἐν τῷ οὐρανῷ 25 ἀστέρας λάμψαντας σπασμωδικῇ τινι λάμψει καὶ μεταπεσόντας εἰς ἀπόσβεσίν τινα γείτονα τῷ θανάτῳ· ἤδη λαμπροί τινες ἀστέρες ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν χαιρετηθέντες ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῶν οὐρανίων χαρτῶν· ὁ Ἥλιος εἶνε ἀστήρ· θὰ ὑποστῇ ἄρα τὴν τύχην τῶν ἀδελφῶν του· οἱ ἥλιοι, ὡς οἱ ἄλλοι κόσμοι, γεννῶνται, ἵνα ἀποθάνωσι, καὶ ἐν τῇ αἰωνιότητι αὐτὸ τὸ μακρὸν αὐτῶν στάδιον δὲν θέλει διαρκέσῃ πλέον τοῦ διαστήματος πρωΐας.

Ὁ Ἥλιος τότε, ἀστὴρ σκιερός, ἀλλ' εἰσέτι θερμός, ἠλεκτρικός, καὶ ἀναμφιβόλως ἀσταθῶς φωτιζόμενος ὑπὸ τῶν κυματιζουσῶν τῆς μαγνητικῆς ἠοῦς ἀμυδρῶν λάμψεων, θέλει γείνῃ παμμεγέθης τις κόσμος, ὑπὸ παραδόξων ὄντων κατοικούμενος. Περὶ αὐτὸν θὰ ἐξακολουθῶσι στρεφόμενοι οἱ πλανητικοὶ τάφοι, μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ ἡλιακὴ πολιτεία θέλει τέλεον ἐξαλειφθῇ ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς καὶ ἐξαφανισθῇ ἀπολείπουσα τὸν χῶρον εἰς ἄλλα συστήματα κόσμων, εἰς ἄλλους ἡλίους, εἰς ἄλλας γαίας, εἰς ἄλλας ἀνθρωπότητας, εἰς ἄλλας ψυχάς,—τοὺς διαδόχους ἡμῶν ἐν τῇ παγκοσμίῳ καὶ αἰωνίᾳ ἱστορίᾳ.

Τοιαύτη εἶνε ἡ τύχη τῆς Γῆς καὶ πάντων τῶν κόσμων. Πρέπει ὅμως ἐκ ταύτης νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι, ἐν ταῖς διαδοχικαῖς ταύταις καταστροφαῖς, τὸ σύμπαν θὰ γείνῃ ποτὲ ἄπειρός τις καὶ μέλας τάφος; Οὐχί· ἄλλως θὰ εἶχεν ἤδη γείνῃ ἀπὸ τῆς παρελθούσης αἰωνιότητος. Ὁ Θεὸς ἀναγκαίως δημιουργεῖ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑπάρξεώς του, δηλ. αἰωνίως· δὲν θὰ παύσῃ δὲ δημιουργῶν κόσμους τε καὶ ὄντα, ἐν ἄλλοις λόγοις, αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως δὲν δύνανται νὰ μείνωσιν ἀδρανεῖς. Οἱ ἀστέρες θέ-

λουσιν ἀναστῇ ἐκ τῆς τέφρας αὐτῶν.[1] Ἡ συνάντησις ἀρχαίων λειψάνων γεννᾷ νέας φλόγας καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς κινήσεως εἰς θερμότητα ἀναπαράγει νεφελώματα καὶ κόσμους. Ὁ γενικὸς θάνατος οὐδέποτε θὰ βασιλεύσῃ.

Ἰ. Χ. Βλάσσης.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ.)

Τὸ ἔγγραφον, ὃ κατωτέρω δημοσιεύομεν εἶναι ἑλληνικὴ δῆθεν μετάφρασις νόμου τινός, δημοσιευθέντος ἐν Ἐνετίᾳ τῷ 1767 καὶ σκοποῦντος νὰ κανονίσῃ τὰ περὶ τῶν κληροδοτημάτων, ἅτινα εὐσεβεῖς χριστιανοὶ ἀποθνήσκοντες ἐκληροδότουν εἰς ναοὺς ἢ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα. Καὶ περὶ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ νόμου δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ λόγος· ἡ δὲ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως εἶναι τὸ μᾶλλον ἀξιοπερίεργον. Ἡ μετάφρασις ἐγένετο ἐν Κερκύρᾳ παρὰ τοῦ Συμβολαιογράφου Ἀνδρώνη, ἔτει 1800. Δημοσιεύομεν δὲ αὐτήν, ὅπως ἔχωσιν ἰδέαν οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Παρνασσοῦ τῆς γλώσσης τῆς ἑλληνικῆς, ὁποία ἐλαλεῖτο καὶ ἐγράφετο παρά τινων (καὶ δὴ δημοσίων συμβολαιογράφων) ἐν Ἑπτανήσῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν ἐγγράφῳ τριῶν μόνον σελίδων ἀπαντῶσιν ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα ἰταλικὰς λέξεις· ἐκ δὲ τοῦ ὅλου ἐγγράφου, ἢ μᾶλλον τῆς ἑλληνικῆς δῆθεν μεταφράσεως, ὀλίγιστα νοεῖ ὁ ἀναγνώστης· ὅπως ἐννοήσῃ τὸν νόμον ἔχει ἀνάγκην παραβολῆς πρὸς τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον αὐτοῦ.

Ἐν Κερκύρᾳ· κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον 1885.

Σπυρίδων Κ. Παπαγεώργιος.

Κόπια.

Μετάγλωσις απὼ τω Φραγκο
Πάρτε[2] πιασμένι εἰς τὼ Γαλιντατο Μεγα Συνβουλιο εις
την ηπόθεσιν τῶν αγαθον δια ελειμονιτικαις ετlες
1767 10 Σεπτεμβρηου
εἰς τὸ Πρεγάδι

Με πολοτατους νομους, και ανὰ μερος με ἐκείνους του χρονου 1338 (24 σεπτεμβριου, 1536) ειςτερη δεκαιμβριου ετουτου του μεγα Συνβουλιου, και με την ετερην 1605 (26 Μαρτιου) του Σενατου[3] επασκιθικε να αμ-

[1] Τὴν περὶ ἀναστάσεως τῶν κόσμων θεωρίαν πραγματεύεται ἐκτενέστερον ὁ Flammarion ἐν βιβλ. Γ', κεφ. ϛ' τῆς Δημ. Ἀστρονομίας, σελ. 380—387.

[2] Parte=ἀπόφασις.

[3] Senato=γερουσία.

ποδιστη τα σταμπυλα[1] ετουτης της χορας, καὶ του στατου μας[2] να μη πανε εἰς τοὺς εκλεζιαστηκοὺς δια λεγατα,[3] δονατζιονες,[4] ἀλλοτριοσιδες, ἢ σε ἄλλους τροπους, δια τῶ ωπίο σκοπῶ ετοτες αποφασιστηκε δια τα προιμενα αγαθὰ ακίνητα νὰ πουλιθουν, και οτη πιαστὴ απῶ την πουλισι τους να εινε ειμπιεγαδο[5] εἰς τες ελειμονιτηκαις ορδιγνες.[6] Μα ἡ δοκιμασι εστονδας να εκαμε νὰ γνορηστὴ ὀτη ἡ φρονιμαδα εκινον τὸν νομον δεν επροξενεψε αυτῶ τω μεγα που ετσαθι στοχασμενο, ωπου εινε εκινο να στερεοσι τη αναλογια των σωματον πολοτατα χρηασομενι της ειρηνης, και καλου ορδινε[7] της καθε Βασιλιας, καὶ νὰ φυλαξη τες ουσίες τον φαμιγλ.ον λευκὸν, προτο θεμελιον τον διναμεων, και της ευτηχίας καθενοῦ Βασιλεου, ἡ σοφρονια του σενατου ειβρηκε δια ετουτο με το δεκρετο του[8] 12 απριλιου 1766 να εινε ανανγεο να διναμοσι περησοτερο τὴν ειποθεσιν. Με το οφελιμο σκοπῶ εοστόσο δια να εμποδιστὴ αυτῶ τω αρπαλῶ δρομο εις τω οπιο κινοῦν, και αραδα πιενουν τες ουσιες των λαηκὸν και να εμποδιστὴ τὴ βαρηότητη ζιμια που λαβένη ἡ δουλεψι του αφενδος Θεου και τὸ καλῶ του γενου απῶ την αναρμοσια μεγαλι των Εκλησιαστηκον και τόπους ελειμονετηκους.

1. Θελι παγι παρτε[9] προτο στη φιλαμενους τους αλλους νομους που δε ανδιονουνδε του παρονδου, τὰ φόνδα,[10] τὰ αγαθὰ, τα καπιταγλια, και διαφορα της τσέκας,[11] καρπους, τιμηματα, προσοδες, και ωφελίματα στασιμα καθενης φισις, εις των παρον κέκτημαι να απω ραγιαδες γιγνόμενι, δια τω ερχομενο απῶ κατου σε καθε φορμα[12] απω διαθίκι Κουδικιλο, καταλειπομενον δορον, διαδοχὴ, χαρησμα αναμέσος σουδανους, κοντρατο,[13] πάκτο, καταβεβεοσι, νοβέλο[14] τοσο πανδοτινῶ, οσαν και φρανκαμπιλε[15] ἢ απανου εἰςτην ζοήν, σιβαση, μεταθεσι, ανδαλαγὴ, ποκτησμα, ενφιτεψη, προτημηοι, γραμα μηδὲ με τῶ μεσο του επιτροπου του Αγιου Μάρκου, του

[1] Stabile = μόνιμον.
[2] Stato = κράτος.
[3] Legato = κληροδότημα.
[4] Donazione = δωρεά.
[5] Impiegato = γίνη χρῆσις.
[6] Ordinazioni = προορισμόν.
[7] Ordine = τάξις.
[8] Decreto = ἀπόφασις.
[9] Parte = εἰδοποίησις.
[10] Fondi = γήπεδα.
[11] Zecca = Νομισματοκοπεῖον
[12] Forma = τύπος.
[13] Contratto = συμβόλαιον.
[14] Novello = ἐδαφονόμιον.
[15] Francabile = ἐξαγοράσιμον.

μεγαλου σκολίου, του Ιερεον γιγνομενον, ἢ αλες κουμεσαρίες,[1] ανθροπους, και συνεδρια λαϊκα, ἢ απω κατου εις σε αλλο στοχασομενο τροπο, που να ερχοτουν καθαρησμενο, κανενα εξο αφιμενο, να μη ειμπορουν διχος θεληματου σενατου εις τω τρόπον που θελὴ εξεκαθχρηστὴ εις τὼ αρτηκολο[2] ανα αφιστουνε, δορηστουνε, πουλιθουνε, τσεδερηστοῦνε,[3] και μεταφερθουνε εις εργατα και ετηες ελειμοσινης, εκλισιες, ευεργεσιες, κινονιες, και σπιτια θεοσεβῶς, επιτρεπειν τινιοτη, και τιτουλα[4] της ταξες στρατηοτηκαις, συνεδρια εκλεσιαστικά, φλαρει,[5] καλογερη, καλογρηες, κλερηκὶ, κανονικὴ,[6] παπαδες κανονικη, σεμηναρια,[7] σκογλία, φιλαξες, σιναγογαὶς, και αλλους τοπους ελειμονιτικους, καὶ σινδροφιες εβλαβιτηκαις με καθε ονομα μπασμενες, ἢ να λαβουν χαρη να μπαστουν.

2. Νὰ μὴ εμπορεσουν ομως τετηα χρήματα, καρποὺς, προσοδες, ακίνητα, ἢ καπιτάγλια, και διαφορα της τζεκας εις κανενα τροπο, καιρὼ καὶ ποσοτητα να εινε ειποτεκαδα ομπλιγάδα[8] των αυτον σοματον καὶ ανθροπους ἐκλεσιαστηκους, ἢ δια εργατα, και ετιες ελειμονιτηκαις ηπο κανενα τητουλο, ετήα και ονομα, τα ωπια ολα να εινε οσαν ξεκαθαρησμενα, και ενομενα εις των παρονδα νομο.

3. Διὰ τετοια τελι θελη ακουστὴ πεσιμενι, αθετὴ, μηδεις καὶ καμιανης δινχμης. Καθε δισποζιτζιον,[9] ἤστρουμεντο,[10] καὶ χαρτη το οπιο να μὴ ελαβε ακόμη αποπλιροσις, καὶ να εκανε ενανδιο ενεργιμα εις την παρουσα σημβουλευσιν· εις τω οπιο νομο θελη ομους ἠποτακτουν τα κασα[11] διὰ τὴν βοήθια του κλιρονομου λακκον, ακομα αβεβεομενα, ανερησονδας εστουτο τω σιμβουλιο με την εκρατη του εξουσια καθε κλησις, ατζιον[12] και δικιο οπιανου ειμπορουνε να απαρθενέψι[13] και να ειτουν ενάνδια στὴν παρουσα σημβουλευσιν.

Παραλιπομενα

5. Η κολησις ανοθεν γενόμενι δια το απερασμὼ και ηποτεκα[14] διὰ τα

[1] Commessarie = παραγγελίαι.
[2] Articolo = ἄρθρον.
[3] Cedere = παραχωρῶ.
[4] Titolo = τίτλος.
[5] Frari=λατῖνοι ἱερεῖς.
[6] Canonico=ἱερατικὸν ἀξίωμα τῶν Λατίνων.
[7] Seminario = ἱεροσπουδαστήριον.
[8] Obligato. Ὑποθήκη.
[9] Disposizione—διάθεσις.
[10] Instrumento = ὄργανον.
[11] Caso=περίπτωσις.
[12] Azione=πρᾶξις.
[13] Appartenere = ἀνήκειν.
[14] Ὑποθήκη.

ακινιτα θέλι περιεχι ακομη τα κινιτηκά, ιγουν γαζετες,[1] ασιμια, τζογες[2]. ζονδανά, πραγματιες, καὶ αλλους ειδους, και ουσιες, με ετουτην την μοναχιν ρεγουλα[3] και διφερένσα[4] περῶ[5], οτη εις τα κινιτικα να ειμπορεσι καθε ενας να δισπονερη[6] ἢ να χαρήσι ατιτουλο[7] δια καθε ετηα ελεημοσινης το δεκατο μερηδη της ουσιας τον κινιτικὸν ανοθεν επομενι, φτανη οτη ολι του η δεσποζιτσιον να μὴ εινε περησοτερη απῶ δουκατα πενδακόσια τῆς πιάτσας[8] απανου εις την ακερηα ολολητα τους, και πανδαφερμενι εις εφετηδες[9] γαζέτες, καὶ δια μία φορα μονου.

απαραλιπόμενα

7. Κατὰ πος σε καπιο κασο εξαιρετο ειμπορουν να εινε ἀφορμες δια τες ωπιες ἢ ἐλειμοσινοι αφενδικα στοχαζομενοι την ἀληθινη χρηα καπιανης Εκλισιας, ἢ ελειμονιτικαις ποιημα, ἢ αλλη περηστασι γνορησι καλῶ νὰ συνδρεξη δια χαρη εις καπιαν εφκολία, καὶ δισπένσα[10] απῶ τω παρονδα νομο, ετζι δινι θελιμα του ηδιου σενατου να ειμπορεσι να τω καμη ετουτο λαδενονδας προτα τες εινφορματζιονες[11] με ορκο ἀπῶ τῶ συνέδριον του δεκα φρονιμον απανου εις τες δεκατιες του ρεαλτου[12] με την φορμαλιτὰ[13] ἀπῶ παρτε[14] μοναχή, και στενεψες απῶ τεσερα πένπτα του συνεδριου, και σενα τον ορησμενες απῶ τω δεκρέτο[15] του ηδιου σενατου, 23 μαρτίου 1714, εξεκαθαρησονται περῶ ὅτη αποτα μεσα εις τω διαστημα του χρονου απο τὴν ημερα τῆς πρεσενταντζιον τῆς προτης σουπλικας[16] να μη ελαδε τὴ χάρη, θελη ακουστη μιδή, καὶ πεσιμένο το ρηκόρσο[17] και να μὴ ειμπορεσι νὰ πασκιθή.

8. Αν εισος και εις σε καθε καιρῶ ειθελε βρεθουνε αγαθὰ, καὶ ουσίες εις

[1] Gazzeta=νόμισμα.
[2] Gioja=κοσμήματα.
[3] Regola=κανών.
[4] Differenza=διαφορά.
[5] Però=ὅμως.
[6] Disponere=διαθέτειν.
[7] Atitolo—εἰς τίτλον.
[8] Piaza=ἀγορά.
[9] Effettivo=μετρητά.
[10] Dispensa=ἀπαλλαγή.
[11] Infarmozioni=πληροφορίαι.
[12] Rialto=θέσις τῆς Ἐνετίας.
[13] Formalità=διατύπωσις.
[14] Parte=μέρος.
[15] Decreto=ἀπόφασις διαταγή.
[16] Suplica=αἴτησις.
[17] Riccorso=ἔφεσις.

χιρια των εκλεσιαστικον, και χερηα απεθαμενα εναντίω τῆς προσταγῆς του παρόνδου νόμου, νὰ εινε, και νὰ ακουστουνε ευτης απλικαδα[3] εις τὼ αφενδικὼ φίσκο[4] και τω συνεδρηο τοο δεκα φρονιμον[5] αβογαδορη[6] καὶ ραπρεσεντανδιδες[7] ἥωποιὴ θελη καμουν τω ευβρεμα, και την αποπλιροση, να λαβενουν τὸ δεκαπετε τα εκατὼ απανου εις τω καπιταλη του παζαριον πιασμενου, τω οπιω δεκαπετε τα εκατὼ απανου εις του καπιδαλη να εινε μιρασμενο με τους ρεσπέτιβους μηνήστρους με τα μεθοδα του νόμου.

9. Εξεκαθαρισετε οτη καθε εξινγεσι που εἴθελε κανενας να δοσι του παρόνδα νομου εις τα κασα ανφιβολα, να εχι να ζιγιστη είς βοήθιαν του λαικου δια το τελο να λαβη ολην την περισοτερη ελευτερια, και απλιν μεταφρασις.

παραλιπόμενα

Και η παρουσα δεν θελι ακουστη πιασμενι ανείσος και δὲν θελι βαλθι, και πιαστὴ εις τὼ μεγα Σινβούλιο. 1767 (20 Σεπτεμβρίου. Εβαλθικε καὶ επιαστηκε εις τω μεγα σινβούλιο.

22 σεπτεμβρίου 1767.

ΠΕΤΡΟ ΒΙΓΝΟΛΑ ΣΕΓΡΕΤΑΡΙΟΣ[6]

Κρημενη απανου εις τες σκαλες του αγιου Μαρκου και του Ριαλτου απω των Ιωανη Μπατηστα Πάτζε κουμανδαδόρος[7] αφενδικος.

1800[4 αυγουστου Ε. Π. Εγουαλμενη την παρουσα κοπια απὼ ενα τιπο ομιο, και ειν κοντραδα[8] απὼ εμε. ηπογεγραμενος.

Μπούπλικος Νοτάριος[1]
'Αθανάσιος 'Ανδρόνης
Νοτάριος Μπούπλικος (τῆς Κερκιρας)

(αφισμενι ἔξο την λεγαλιτά.)

[1] Applicata = ἐφηρμοσμένη.
[1] Fisco = Δημόσιον.
[3] Consiglio dei dieci Savi, ἐλέγετο ἐν 'Ενετίᾳ.
[4] Avocato = δικηγόρος.
[5] Rappresentante = ἀντιπρόσωπος.
[6] Segretario = Γραμματεύς.
[7] Comanduoro, = Κῆρυξ δημόσιος ἐν 'Ενετίᾳ.
[8] Incontrare = ἐξακριβοῦν.
[9] Publico Notaro = δημόσιος Συμβολαιογράφος

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΘΗΡΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ[1]

Τὸ πάπλωμα τοῦ Δράκου.

Ἤτανε μι̯ὰ φορὰ ἕνας βασιλέας καὶ εἶχε ὀχτὼ γυ̯ιούς. Τὸ λοιπὸς ὁ βασιλέας ἠρτώχανε καὶ ἤστειλε τὰ παιδι̯ά̯ν του νὰ δουλέψουνε. Αὐτὰ δὲν ἠξέρανε τί νὰ κάνουνε καὶ πήανε στὸν ἀτζίγκανο κι̯' ἠκάμανε 8 φερεντίνες, κάθε ἕνας τώνε νὰ πάρῃ ἕναν. Τσὴ πήρανε καὶ πηγαίνανε τὸ δρόμο, τὸ δάσος μέσα, ὥστε ποῦ θενὰ βροῦνε νὰ θερίσουνε νὰ πάρουνε ψωμὶ νὰ φᾶνε. Δὲν τῶν ἄρεσε κανένα χωράφι μὲ τὸ κριθάρι, γι̯ατί τανε μικρὰ καὶ δὲν τὸ ψυχιάζουντα, δὲν τὸ θέλανε. Ἠπήανε μέσα στὸ δάσος κι̯' ἠβρήκανε ἕνα χωράφι, ποῦ ἤτονε γεμάτο κριθάρι ἴσα μὲ μέσα, ποῦ ἔμπαινε ὁ ἄνθρωπος κι̯' ἠχώνοντα ἴσα μὲ τὴν κεφαλήν. Λέει ἐδῶ νὰ μποῦμε νὰ τὸ κόψωμε, ὥστε ποῦ νἄρθῃ ὁ νοικοκύρης νὰ δῇ πῶς τὸ κόψαμε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν δούλεψί μας. Μπαίνοντας μέσα καὶ ἀρχίζουνε νὰ θερίζουνε· ὅτι κόβγουνε τὸ κριθάρι μὲ τὸ μαχαῖρι, τῶν ἐπαρουσιάζεται ἕνας δράκος μεγάλος καὶ τωνὲ λέει· μωρὲ παιδι̯ὰ τί θέλετε δῶ; Ἤρθαμ' ἀφέντη νὰ σοῦ θερίσωμε τὸ κριθάρι, ὥστε ποῦ νὰ μᾶς δώσῃς νὰ οἰκονομηθοῦμε. Ἐτοῦτο θερίζεται, παιδι̯ά μου, μὲ στοίχημα· καὶ τί στοίχημα, πατέρα μου; Νὰ κόβγετε κι̯' ἐγὼ νὰ μαζόνω. Καὶ ἢ μὲ προφταίνετε, νὰ σᾶς ἐδώκω καὶ ἐγὼ ὀχτὼ θυγατέραις καθενοῦς τὴ μι̯ά· ἂ δέ, νὰ σᾶς ἐκάνω ὅ,τι θέλω. Τώρα ἦρθε τὸ μεσημέρι καὶ ἠμπλάξανε μέσ' τὸ χωράφι ὁ ἕνας ἐδῶ κι̯' ὁ ἄλλο ἐκεῖ· ὥστε νὰ μαζόξῃ ὁ δράκος ἐκεῖνο ποῦ 'κοβγε κάθε ἕνας, ἐκάνανε οἱ ἄλλοι σωροί. Ὁ δράκος ἀφοῦ εἶδε καὶ τονὲ προφταίνανε τώρα πρέπει νὰ στείλω ἕναν ἕνανε στὸ σπίτι. Πι̯άνει καὶ κάνει ἕνα γράμμα τσὶ γυναῖκάς του καὶ τὸ δώνει ἀπὸ τσὶ 8 αὐτὰ τὰ παιδι̯ὰ τοῦ πι̯ὸ μικροῦ, τοῦ Γι̯αννάκη· καὶ τοῦ λέει· νὰ πᾷς στὴ γυναῖκά μου, ποῦ σοῦ γράφω νὰ σοῦ δώσῃ μι̯ὰ φουρνι̯ὰ ψωμὶ κι̯' ἕναν ἀρνὶ νὰ φέρῃς νὰ γευτοῦμε. Ἠπήαινε τὸ παιδί· στὸ δρόμο ποῦ πήαινε τὸν πάντηξε ἕνας γέρος. Τὸ δρόμο ὁποῦ πᾷς παιδί μου, τί θὲς ἐδῶ καὶ ἦρθες; νὰ μοῦ δείξῃς τὸ γράμμα. Εἰς τοῦ τάδε τὸ σπίτι πάω τοῦτο τὸ γράμμα· λέει θὰ μοῦ τὸ δείξῃς· δὲ σ' ἀφίνω νὰ περάσῃς, ἂ δὲ μοῦ δείξῃς τοῦτο τὸ γράμμα. Τοῦ τὸ παίρνει τὸ γράμμα καὶ τὸ δι̯αβάζει καὶ ἤγραφε· ἰδοὺ γυναῖκά μου, τοῦτο τὸ νέο ὁποῦ σοῦ στέλλω νὰ τόνε σφάξῃς, νὰ τονὲ ψήσῃς νὰ τὸν ἔχωμε τὸ βράδυ νὰ τονὲ φᾶμε. Κι̯' ἐμένα μοῦ 'πε πῶς ἔχει γραμμένα νὰ πάρω ψωμὶ καὶ ἀρνὶ νὰ φᾶμε, καὶ τώρα γράφει αὐτά. Λέει αὐτὰ γράφει παιδί μου· λέει ὁ γέρος. Τότες γράφει ὁ γέρος τὰ ψωμι̯ὰ καὶ τὸ ἀρνί, ἤσκισε αὐτὸ καὶ τοῦ δίνει

[1] Ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Πεταλᾶ.

αὐτά· πάει στὴ δρακόντισσα, ἀφοῦ ἠδ̮ιάβασε τὸ γράμμα τοῦ δίνει τὸ ψωμὶ καὶ τ' ἀρνί, τὰ παίρνει καὶ πάει στ' ἀμπέλι. Τὸ λοιπὸς ὁ δράκος ἠθύμωσε, μὰ δὲν τοῦ 'πόδειξε, καὶ ἠκάτσανε κ̮ι' ἠφάανε. Τὸ βράδυ τσὶ παίρνει καὶ πᾶνε στὸ σπίτι αὐτοῦ τὰ 8 παιδιά· τωνὲ βάνει καὶ δειπνοῦνε καὶ στρώνουνε 8 κρεββάτ̮ια καὶ παίρνει κάθε ἕνας μ̮ιὰ κόρη τοῦ δράκου καὶ πέφτουνε στὸ κρεββάτι νὰ κοιμηθοῦνε καὶ τὸ πρωῒ νὰ στεφανωθοῦνε. Ὁ μικρὸς ὁ Γιαννάκης ποῦ ἤξερε τὴ γνώμη τοῦ δράκου λέει ἐγὼ πρέπει νὰ κάθωμαι ξυπνητός. Σηκώνεται σιγὰ καὶ περνᾷ στὴ σωτοκάμαρα τοῦ δράκου καὶ μπαίνει ἀποκάτ' ἀπὸ τὸ κρεββάτι· ἐκεῖ λέει ὁ δράκος τσὶ δρακόντισσας, λέει· γυναῖκά μου, ἔχομε μεζέδες νὰ τρῶμε πολὺν καιρό. Καὶ πῶς θενὰ τσὶ σκοτώσῃς; τὸν ἀρωτᾷ ἡ δρακόντισσα. Θὰ πάω, δρακόντισσά μου, καὶ ὅπου 'γγίζω μαντῆλι εἶνε ἡ κόρη μας, κ̮ι' ὅπου 'γγίζω φέσι, θενὰ καρφώνω τὸ μαχαῖρι. Ἠσηκώθηκε αὐτὸς καὶ πάει μέσα στὴν κάμαρα καὶ πάει στὸ κρεββάτι τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ του, βγάνει τὸ φέσι καὶ βάνει τὸ μαντῆλι, ἔτσι δὰ σὲ ὅλα τὰ κρεββάτ̮ια ὅλων του τ' ἀδέρφ̮ια. Πάει καὶ στὴ μικρή, βγάνει τὸ μαντῆλι της, τὸ φακ̮ιόλιν της καὶ τσὶ βάζει τὸ φέσι καὶ πέφτει κοντάτσι. Σηκώνετε ὁ δράκος· λέει γυναῖκα εἶνε στὸν πρῶτον ὕπνο, εἶνε καιρὸς νὰ πάω νὰ τσὶ σκοτώσω· ὑπῆε ὁ δράκος ἀπὸ μέσ' τὴ κάμαρα καὶ ἤπ̮ιασε ἀπὸ τὸ πρῶτο κρεββάτι· ὅπου ἤγγιζε φέσι, ἠκάρφωνε τὸ σπαθί· τὸ λοιπὸς ἀπέρασε ὅλα τὰ κρεββάτ̮ια καὶ ἠκάρφωσε ὅπου εὕρηκε φέσι· ἠπῆε καὶ στονὲ μικρό, καρφώνει 'κείνη καὶ ἀφίνει αὐτόνε καὶ ἔπειτα πάει στὴ γυναῖκάν του καὶ τσὶ λέει· ἰδοὺ γυναῖκά μου ἔχομε τώρα φαγητὰ νὰ τρῶμε ὅλαις τσὶ μέραις· μὰ δὲν ἠμίλησα γ̮ιὰ νὰ μὴν ξεσπάσω τσὶ θυατέραις μας. Ἀφοῦ ἤφυε ὁ δράκος σηκώνεται αὐτὸς καὶ πάει καὶ ξυπνᾷ τ' ἀδέρφ̮ιά του καὶ τωνὲ λέει, βρὲ δὲ βλέπετε, παρὰ κοιμᾶστε; σηκωθῆτε νὰ φύωμεν γ̮ιατί ἂν μᾶς εὕρῃ ὁ δράκος, θὰ μᾶς ἐθυσιάσῃ. Σκοτεινά, ἀποδῶ ἀποκεῖ ἠβρήκανε τὴ πόρτα κ̮ι' ὅπου φύῃ ἤφυε. Ὡς καθὼς τσί βαλε μπροστὰ κ̮ι' ἠτρέχανε κ̮ι' ἠβγαίνανε τὴν πόρτα, πίσω πίσω ἦταν αὐτός. Ἁπλώνοντας τὰ χέρ̮ιαν του νὰ φύουνε γλήγορα ἤβρηκε τὸ χέριν του ἀπὰ σ' ἕνα σκρινὶ κ̮ι' ἤβρηκε τὸ χέριν του ἀπὰ σ' ἕνα κασελάκι καὶ τὸ παίρνει, τὸ βάνει στὸ στῆθόν του καὶ παίρνουνε αὐτοὶ πολὺ δρόμο, μακρύνουνε πολὺ ἀπ' αὐτὸ τοῦ δράκου τὸ μέρος. Πᾶνε σὲ μ̮ιὰν πολιτεία καὶ πᾶνε στὸ βασιλικὸ παλάτι καὶ λέν' τοῦ βασιλέα καὶ τσί βαλε μέσ' τὸ παλάτι κ̮ι' ἐργάζουντα ὅλοι (αὐτὰ τὰ 8 παιδιὰ) κ̮ι' ἠκάνανε ὅ τι δουλε̮ιὰ ἠμπορούσανε. Τονὲ μικρὸ τονὲ βάλανε στὴν κάτω πόρτα τὴ βασιλικ̮ιὰ νὰ φυλάῃ. Ἕνα πρωῒ ποῦ ἠκάθουντα ἀμοναχὸς κειδὰ ἠβαρέθηκε κ̮ι' ἠθυμήθηκε τὸ κασσελάκι ποῦ ἤπηρε ἀπὸ τοῦ δράκου τὸ σπίτι· τὸ βγάνει ἀπὸ τὸ στῆθός του τ' ἀνοίει· τὸ κασσέλι μαλαματέν̮ιο κ' εἶχε τρία μῆλα μέσα· ἕνα μαλαματέν̮ιο, ἕνα μαργαριταρέν̮ιο, κ̮ι' ἕνα δ̮ιαμαντέν̮ιο· ἤπ̮ιασε τὸ μαλαματέν̮ιο μῆλο κ̮ι' ἠκλείδωσε τὰ ἄλλα· τὸ βάστα καὶ τό παιζε· τοῦ βασιλέα ἡ κόρη

ἤτανε στὸ παραθύρι στὴν κάμαράν τσι· τὸ ζήλεψε καὶ τοῦ λέει· μωρὲ δὲ μοῦ δίνεις αὐτὸ τὸ μῆλο, κι' ὅ,τι θέλεις νὰ μοῦ ζητήξῃς. Λέει, ἀνὴ μὲ βάνῃς, βασίλισσα, στὴν ἐπάνω πόρτα, σοῦ δίνω τὸ μῆλο. Εὐτὺς τὸν ἤβαλε ἡ βασίλισσα καὶ παίρνει τὸ μῆλο· βάνει τὸν ἀπάνω κάτω καὶ τὸν κάτω ἀπάνω. Τὴν ἄλλην ἡμέρα πιάνει τὸ μαργαριταρένιο· τὸν ἔδε ἡ βασίλισσα τοῦ τὸ γυρεύγει πάλι. Τσὶ ζητᾷ καὶ τονὲ βάνει στὴν πόρτα τσὶ κάμαρά τσι καὶ τόνε βάνει καὶ παίρνει τὸ μῆλο τὸ μαργαριταρένιο· ἔπειτα τὴν ἄλλη τὸ πρωῒ ἤπιασε τὸ διαμαντένιο· τό 'δε ἡ βασίλισσα, τὸ γυρεύγει πάλι· λέει μωρὲ ὅ,τι θέλεις νὰ σοῦ κάμω καὶ νὰ μοῦ τὸ δώσῃς πάλι. Ἄ μὲ βάνῃς, βασίλισσα, μέσα στὴν κάμαρί σου νὰ διανεύγωμαι, νὰ σὲ μπερετῶ, σοῦ δώνω κι' αὐτὸ τὸ μῆλο. Ὄχι νὰ μὲ μπερετᾷς, παρὰ νὰ σὲ κάτσω μαζί μου νὰ μᾶς μπερετοῦνε καὶ τσὶ δυὸ οἱ σκλάβοι μας. Τὸν ἔβαλε μέσα, τὸν ἔκατσε στὸν καναπὲ καὶ τσὶ μπερετούσανε καὶ ἠζούσανε ζωὴ εὐτυχισμένη. Τὸ λοιπὸς ἀφοῦ ἠπερνούσανε τ' ἀδέλφιάν του ἠζηλέψανε καὶ ἠπήανε κι' ἠβρήκανε τὸ βασιλέα νὰ τονὲ καταδώσουνε. Λένε τοῦ βασιλέα· λέει, βασιλέα μου, πῶς ἄλλο δὲ σοῦ λείπει παρὰ τοῦ δράκου τὸ ἄλογο ποῦ μιλεῖ. Καὶ ποιὸς εἶνε ἀρκετὸς νὰ πά' νὰ μοῦ τὸ φέρῃ; Αὐτὸς ποῦνε ἀπάνω στὴν κόρη σου τὴ βασίλισσα. Τονὲ κάλεσε, τονὲ καταιβάζει ἀπὸ τὴν κάμαρη τσὶ κόρης του καὶ τοῦ λέει. Νὰ πᾷς, παιδί μου, νὰ μοῦ φέρῃς τοῦ δράκου τὸ ἄλογο, γιατί τὄχω ἐπιθυμία. Τὸ παιδὶ δὲν ἠμπόριε νὰ κάμῃ πλὸς ἀλλοιῶς καὶ φεύγει καὶ πάει ἔξ' ἀπὸ τὸ παλάτι σὲ μιὰν παληὰ κάμαρα καὶ ἤκλαιε· τοῦ παρουσιάζεται μιὰ γρηὰ καὶ τοῦ λέει, παιδί μου, τί ἔχεις καὶ κλαῖς; τὸν ἀρωτᾷ· καὶ τσὶ λέει· ὁ βασιλέας μὲ στέλλει νὰ τοῦ φέρω τοῦ δράκου τὸ ἄλογο καὶ δὲν εἶμ' ἀρκετός, δὲν εἶμ' ἄξος. Ἄμε νὰ πῇς τοῦ βασιλέα νὰ σοῦ δώσῃ 40 καντάρια μπαμπάκι, ψωμὶ καὶ τυρὶ καὶ σταφίδες καὶ σῦκα καὶ νὰ πᾷς ὁποῦ ἐκεῖ κοντὰ εἶνε ἕνα μεγάλο σπήλαιο νὰ ῥίξῃς τὸ μπαμπάκι κι' ἀπάνω αὐτὰ ὅλα καὶ νὰ σταθῇς ἀπόξω. Καὶ θά 'βγουνε πεντικοὶ ἀρκετοὶ νὰ τὰ πάρουνε αὐτὰ ὅλα καὶ ἔπειτα θὰ σὲ πάρουνε μέσα. Ἐπῆγε στοῦ βασιλέα τοῦ λέει· τοῦ τὰ δώνει· τὰ παίρνει· πάει στὸ σπήλαιο καὶ ῥίχτει τὸ μπαμπάκι κι' αὐτὰ ἀπάνω. Ἠβγήκανε οἱ πεντικοί, τὰ πήρανε στὸ βασιλέαν τωνε· ἀφοῦ τὰ κουβαλήσανε λέει ὁ βασιλέας· ἐβγᾶτε νὰ 'δῆτε ποιὸς μᾶς ἔκανε αὐτὴ τὴ μεγάλη χάρι· τονὲ παίρνουνε τονὲ πᾶνε στὸ βασιλέαν τωνε. Παιδί μου, τί ζητᾷς ἀπὸ μᾶς, ὅπου μᾶς ἔκαμες αὐτὴ τὴ μεγάλη χάρι; Βασιλέα μου θέλω νὰ μοῦ κάμῃς τὴ χάρι νὰ βρεθῇ τοῦ δράκου τὸ ἄλογο μπροστά. Τονὲ βάνει καὶ καθίζει κοντά του ὁ βασιλέας τοῦ 'καμε περιποίησαις πολλαῖς καὶ βρίσκει ἕνα πεντικὸ ἀπὸ τὸ στράτεμμάν του δυνατό, μεγάλο. Μωρέ, νὰ πᾷς ἐσὺ νὰ φέρῃς τοῦ δράκου τὸ ἄλογο ἐδῶ ὅπως 'μπορῇς. Μὰ αὐτὸ το ἄλογο ὁ ἀέρας νὰ σήκωνε σκόνι νὰ τοῦ χτυπήσῃ, ἤθε νὰ χιλιμιντρήσῃ· τόσο κακὸ ἤτονε! Ὑπῆε ὁ πεντικὸς στὸ μέρος ὁποῦ ἤτανε τὸ ἄλογο, στὸν ἀχερῶνα· ὡς καθὼς τονὲ

νοι̯ώθει τὸ ἄλογο τὸ πεντικὸ πῶς πάει κοντάν του—ἤτανὲ νύχτα—ἠχε-λιμέντρησε· ἐκεῖ ἀκούει ὁ δράκος ὁποῦ ἠκοιμούντανε στὸ κρεββάτι του του καὶ μι̯ὰ καὶ στὸ παράθυρόν του ἀπὸ τὸ κρεββάτιν του, ποῦ ἤτανε. Καὶ ἀνοίοντας τὸ παραθύρι φωνάζει τοῦ ἀλόγου του. Μωρὲ μασκαρᾶ τί ἔχεις καὶ φωνάζεις; τίποτε ἀφέντη· πεινᾷς, διψᾷς; ὄχι, ἀφέντη· ἀμὲ μὴ φωνάζῃς ἄλλην φορά, γι̯ατί θὰ σὲ θανατώσω. Κλειδώνει καὶ πάει καὶ κοι-μᾶται ὁ δράκος· ὁ πεντικὸς ποῦ τανε χωσμένος μέσα στὰ ἄχερα, ἀφοῦ εἶδε ἡσυχία βγαίνει καὶ πάει στὸ ἄλογο· ὡς καθὼς ἠπήαινε νὰ τὸ τρα-βήξῃ ἀπὸ τὰ χαλινάρι̯α, τὸ ἄλογο ἤκανε ὑπομονή, μὰ ἤσυρε τὴν μεγάλη φωνή, τὴν ἄγρια. Ἤκουσε πάλι ὁ δράκος καὶ σηκώνεται θυμωμένος. Ἀκούοντας ὁ πεντικὸς πῶς ἔρχεται ὁ δράκος, κρύβγεται μέσ᾽ τὰ ἄχερα. Βγαίνει καὶ τοῦ φωνάζει· τί ἔχεις, μωρὲ κι̯᾽ ἀπόψε δὲ μὲ ᾽φησες νὰ ἡσυ-χάσω; Πεινᾷς, δειψᾷς; λέει ὄχι· ἀμὲ τί ἔχεις; λέει τίποτε. Τοῦ λέει σοῦ χάρισα τὴ μι̯ά, τσὶ δυό, ἂ ξαναφωνάξῃς τσὶ τρεῖς, θὰ σοῦ κόψω τὴν κε-φαλή. Ἠπῆε ἤπεσε ὁ δράκος, μὰ θυμωμένος κακά. Ἤβγηκε ὁ πεντικὸς πάει στὸ ἄλογο·—ἀφοῦ τὸ φοβέρισε πῶς θὰ τὸ τελειώσῃ, δὲν ἡμίλησε·—τὸ παίρνε[illegible]πὸ τὰ χαλινάρι̯α καὶ φεύγει. Τὸ πάει στὸ βασιλέαν του καὶ τὸ παίρνει ὁ βασιλέας τὸ δώνει τοῦ Γιαννάκη· λέει, ἰδοὺ φίλε μου τὸ ζήτημά σου, ἐκεῖνο ποῦ ζήτηξες. Δώνει τὴν εὐχαρίστησι στὸ βασιλέα, παίρνει τὸ ἄλογο καὶ σηκώνεται καὶ φεύγει. Πάει τοῦ βασιλέα, τοῦ τὸ προσφέρει καὶ μι̯ὰ καὶ στὴ βασίλισσάν του. Τονὲ βλέπει ἡ βασίλισσα, μὰ τὴ χαράν τσι, ὁποῦ ἠθάρριε πῶς θὰ τὸ νὲ χάσῃ, καὶ ἠκάθοντα κι̯᾽ ἤκλαιε· ἀφοῦ τὸν ἶδε ἠχάρηκε. Τότες ἀφοῦ εἶδε ὁ βασιλέας τὸ ἄλογο ἠχάρηκε πολὺ ὁποῦ τό ᾽θελε· τότες τ᾽ ἀδέρφι̯αν του λέει· μπρὲ μὰ ἀντὶς γι̯ὰ κακό, τοῦ κάμαμε καλό! Παρὰ πᾶνε βρίσκουν τὸ βασιλέα καὶ τοῦ λένε· εἶδές βασιλέα πόσο σ᾽ ἀγαποῦμε καὶ σοῦ φέραμαμε τὸ ἄλογο, παρὰ τώρα σοῦ πρέπει νά ᾽χες καὶ τοῦ δράκου τὸ πάπλωμα, ὁποῦ εἶνε μὲ τὰ κουδουνάκι̯α τὰ μαλαματένι̯α· αὐτὸς ποῦ σοῦ φερε τ᾽ ἄλογο, θὰ σοῦ φέρῃ κι̯᾽ αὐτό. Τονὲ κάλεσε, τοῦ τὸ λέει καὶ ἔπειτα πάει πάλι αὐτὸς στὴν πρώτη θέσι ποῦ ἐξαναπῆε. Ἦρθε ἡ γρη̯ὰ καὶ τοῦ λέει· τί ἔχεις καὶ κλαῖς; λέει, ὁ βασιλέας μὲ στέλλει πάλι νὰ πάω νὰ τοῦ φέρω τὸ πάπλωμα. Τὰ ἴδια ποῦ σοῦ δωσε στὴν ἄλλη, θὰ πᾷς νὰ σοῦ δώσῃ καὶ ἐτσὰ θὰ τοῦ τὸ φέρῃς κι̯᾽ αὐτό. Ἤπηρε τὸ μπα-μπάκι, ψωμί, τυρί, σταφίδα, σῦκα καὶ πάει στὸ ἴδιο σπήλαιο. Καὶ τὰ ῥίχ-τει καὶ βγάνουνε πάλι οἱ ἴδιοι πεντικοὶ καὶ τὰ παίρνουνε καὶ πᾶνε μέσα στὸ ὑπόγειο, στὰ σπήλαιάν τωνε. Τονὲ πήρανε μέσα καὶ τοῦ λέει ὁ βασι-λέας παιδί μου, ἴντα θέλεις νὰ σοῦ κάμωμε, ὁποῦ μᾶς ἔκαμες πάλι τόσαις χάραις μεγάλαις; Θέλω βασιλέα μου νὰ μοῦ κάμῃς τὴ χάρι νὰ βρεθῇ τοῦ δράκου τὸ πάπλωμα ἐδῶ· πέμπει πεντικοὶ καὶ τωνὲ λέει νὰ πᾶτε νὰ μετρή-σετε τὰ κουδούνι̯α ποῦ ἔχει ἀπάνω· τὸ λοιπὸς πᾶνε τὰ μετροῦνε, ἤτανε 40, ἀπὸ κάθε πάντα 10. Τὸ λοιπὸς πέμπει 40 πεντικοί, στὸ στόμα μπαμ-

πάκι γεμάτο, μέσα σ' αὐτοὶ ὅλοι ἦτανε καὶ ἕνας κουτσὸς μὲ ἕναν πόδι· πᾶν' αὐτοὶ καὶ πιάνουνε στὸ στόμα τὰ κουδούνια γιὰ νὰ μὴ χτυπήσουνε ποῦ τανε τὸ μπαμπάκι· ὡς καθὼς πᾶνε νὰ τὸ σηκώσουνε νὰ τὸ πάρουνε, ἠσκοντούφλησε ὁ κουτσὸς πεντικός, ἀφίνει τὸ κουδοῦνι καὶ πέφτει κάτω· ἀκούει ὁ δράκος, φεύγουνε οἱ πεντικοί. Πᾶνε· μπρὲ δὲν τὸ 'φέρετε; τοῦτος ἤφηκε τὸ κουδοῦνι ποῦ ἤπεσε κάτω μὲ τὄναν πόδι· τοῦ δίνει μιά, σπᾷ καὶ τἄλλον του. Ὁ δράκος ξυπνῶντας καὶ χάνει τὸ πάπλωμα· μπρὲ γυναῖκα τὸ πάπλωμα, λέει· ἆ! ἐμεῖς τὸ ῥήξαμε κάτω. Τότες ἠσκεπαστήκανε καὶ κοιμοῦνται καὶ πᾶνε πάλι οἱ πεντικοί. Χάβγοντας τὰ κουδούνια πᾶνε στὸ βασιλέαν τωνε. Ἤπηρε τότες ὁ βασιλέας ἀπὸ τοὺς πεντικοὺς τὸ πάπλωμα, τὸ δίνει τοῦ παιδιοῦ, τὸ παιδὶ δώνει τὴν εὐχαρίστησι στὸ βασιλέα καβαλικεύγει τἄλογόν του καὶ πάει στὸ βασιλέα Λέει βασιλέα μου ὁρίστε ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ζήτηξες, καὶ μιὰ κι' ἀπὰ στὴν κάμαρα, κάθεται καλὰ μὲ τὴν βασίλισσάν του. Ἄς ἀφήκωμε τώρα αὐτοὶ κι' ἄς πιάσωμε τ' ἀδέρφιάν του, ὁποῦ ἠπήανε νὰ σκάσουνε ἀπὸ τὴ ζήλιαν τωνε· πᾶνε καὶ βρίσκουν τὸν βασιλέα, βασιλέα μου, ἀφοῦ ἔχεις τὸ ἄλογο καὶ τὸ πάπλωμα, πρέπει νὰ σοῦ φέρῃ αὐτὸς ποῦ σοῦ φερε αὐτὰ καὶ τὸ δράκο τὸν ἴδιο, ὁποῦ δὲ θέλεις μηδὲ στρατέμματα, μηδὲ τί 'οτες, ὅ τι πόλεμος σοῦ 'ρθῃ, θάχῃς τὸ δράκο νὰ σοῦ νικᾷ· τοῦ ψηλώσανε τὰ μυαλὰ τοῦ βασιλέα τονὲ καλεῖ, τονὲ παρακαλεῖ, γιατὶ τὸν ἐγάπα ποῦ λωλαίνουντα ὁ βασιλέας τὸ παιδὶ αὐτό· νὰ πᾶς, παιδί μου, νὰ μοῦ φέρῃς καὶ τὸν ἴδιο τὸ δράκο, γιατὶ τονὲ θέλω νὰ τὸν ἔχω μέσ' τὰ στρατέμματά μου. Φεύγει πάλι τὸ παιδὶ καὶ πάει στὴν κάμαραν ὁποῦ ἐπήαιν' ἡ γρηά· τί ἔχεις πάλι, παιδί μου, καὶ σὲ βλέπω καὶ πικραίνεσαι; Ὁ βασιλέας θέλει νὰ πάω νὰ τοῦ φέρω τὸ δράκο. Τώρα πρέπει νὰ γενῇς ἕνας χωριάτης, νὰ ξεπολυθῇς νὰ παληοντυθῇς νὰ πᾶς σ' αὐτὸ τὸ μέρος· καὶ νὰ πάρῃς κι' ἀπὸ ὅλα τὰ σιδερικὰ τῶν μαραγκῶν καὶ νὰ πᾷς ἀποκάτω ἀπὸ τὸ παράθυρόν του ὁποῦ εἶνε ξυλικὴ καὶ τότες νὰ πιάσῃς νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ μπαρτᾶ ἀπὰ στὰ δένδρα. Ὑπῆε στὸ βασιλέα καὶ τὰ γυρεύγει αὐτὰ (τὰ σιδερικὰ) καὶ τοῦ τὰ δώνει. Ἤβαλε καὶ ῥοῦχα ἄσκημα, ξεσκισμένα κι' ἠφορτώθηκε καὶ πάει στὸ μέρος τοῦ δράκου τὸ παλάτι καὶ ἐκεῖ πιάνει τὸ μπαρτᾶ κι' ἤχτύπα στὰ δένδρα ἀλύπητα μὲ ὅλην τυυ τὴ δύναμι. Μὰ ἔλα ὁ δράκος ὁποῦ ἠμάχοντα αὐτὸ τὸ Γιαννάκη, γιατὶ ἄλλα τοῦ 'γραφε καὶ ἄλλα ὑπῆε στὴ γυναῖκάν του, ποῦ τοῦ δωσε τὰ ψωμιὰ τότες· καὶ ἀφοῦ ἠσκότωσε καὶ τσὶ θυγατέραις του καὶ τσὶ 'ψησε καὶ τσὶ 'φαε· λέει αὐτὸς εἶνε δυνατὸς καὶ ἀντρειωμένος καὶ γι' αὐτὸ μ' ἐνίκησε καὶ μοῦ τὰ καμ' αὐτά. Ἐκεῖ ἀκούει ὁ δράκος μέσ' τὸν ὕπνον του τὸν ἔχτυπο στὰ δένδρα, στὴ ξυλική, ἠτρόμαξε καὶ πάει καὶ ἀνοίει τὸ παράθυρόν του καὶ βλέπει κάτω καὶ φωνάζει· ποιὸς εἶσαι σὺ ποῦ χτυπᾷς; Ἐγώ, εἶμαι ἀφέντη, ἕνας χωρικὸς εἶμαι καὶ ἔρχομαι ἀπὸ τὴν τάδε πόλι, ἐδῶ ποῦ εἶνε δυνατὰ ξύλα νὰ

κόψω νὰ κάμω ἕνα σεντοῦκι νὰ βάλω ἐκεῖνο τὸν ἀντρειωμένο τὸ Γιαννάκη ὁποῦ κοντεύγει νὰ ξεμπιτάρῃ (ἀδειάσῃ) τὴν πόλι. Καὶ ἀκούοντας ὁ δράκος τὸ Γιαννάκη πῶς θὰ κάμουν σεντοῦκι νὰ τονὲ βάλουνε μέσα, ἕνα σάρτο καὶ μέσ' τὸ δάσος βρέ, λέει, παιδί μου, τὸ Γιαννάκη; λέει ναὶ ἀφέντη, γιατὶ κοντεύγει νὰ μᾶς ἐφάῃ ὅλοι· νὰ μᾶς σκοτώσῃ μέσ' τὴν πόλι, γιατὶ εἶνε θηρίο μοναχό. Καὶ ἦρθα νὰ τοῦ κάμω ἀποδῶ ἕνα σεντοῦκι ὁποῦ εἶνε τὰ ξύλα δυνατά, νὰ τονὲ βάλωμε μέσα νὰ τονὲ ῥίξωμε στὴ θάλασσα. Ἀκούοντας ὁ δράκος ὁποῦ τονὲ μάχουντα, ἀρπᾷ τοὺς μπαρτάδες καὶ μιὰ καὶ δυό, τὰ δένδρα κομμάτια. Πιάνει ὁ δράκος κόβει τὰ σανίδια κάνουνε ἕνα σεντοῦκι· δυνατό, ἀφέντη, νὰ γενῇ καὶ χοντρὸ καὶ μεγάλο ἴσα μὲ τὸ μπόϊ σου· νἄνε δυνατὸ γιατὶ σπᾷ τὰ σίδερα νὰ μὴν τὸ σπάσῃ κι' ἔβγῃ ὄξω καὶ μᾶς σκότωσε. Ἡγείνηκε τὸ σεντοῦκι κι' ἠκαρφώσανε τὰ περόνια ἀπὸ τὴ μιὰ ἴσα μὲ τὴν ἄλλη κι' ἡγείνηκε σὰ σιδερένιο. Ἀφοῦ ἠτελείωσε τοῦ λέει γιὰ ἔμπα, ἀφέντη, μέσα νὰ γροθίσῃς· νὰ κλοτσίσῃς, νὰ δοῦμε ἂν εἶνε δυνατὸ νὰ μὴν τὸ σπάσῃ νά 'βγῃ ὄξω κι' ἠχαθήκαμε· μπαίνει ὁ δράκος στὸ κασσόνι καὶ ἀξαπλαριάζεται μέσα, τονὲ σκεπάζει, τονὲ καρφώνει ἀπὸ κάθε καντοῦνι ἕνα περόνι καὶ πάει ἴσα μὲ τὸν πάτο. Ἀφοῦ τὸν ἔβαλε, τὸν ἐκάρφωσε, γροθίζει ὁ δράκος, μηδὲ ἠκούοντα καθόλου, κλοτσᾷ, τίποτες· λέει, μπρὲ παιδί μου, ἤνοιξέ μου καὶ τοῦτο εἶνε συρήμη. Λέει, ναὶ ἀφέντη, θὰ σ' ἀνοίξω· ἀντὶς νὰ τὸν ἀνοίξῃ, τὸν ἐκάρφωσε κι' ἄλλα πολλὰ περόνια ἀπάνω δυνατὰ καὶ τὸν ἀφίνει καὶ πάει καὶ πιάνει τὴ γυναῖκάν του καὶ τηνὲ σκοτώνει καὶ κόβγει τσῖ βύζαις τσι ποῦ ἤτανε μεγάλαις, γιατὶ ἤτανε δρακόντισσα, καὶ τὰ κρέμασε στὸ κλειδὶ τοῦ σπιθιοῦ κι' ἔπειτα ὑπῆε καὶ τὸν εὑρίσκει καὶ τοῦ λέει· δράκο, ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιαννάκης, ὁποῦ ἤφερα τὰ ψωμιὰ στ' ἀμπέλια, ἐγὼ εἶμαι ὁποῦ ἠσκότωσα τσὶ θυγατέραις σου, ἐγὼ σοῦ 'πηρα τὸ ἄλογο, ἐγὼ σοῦ πηρα τὸ πάπλωμα, σοῦ σκότωσα καὶ τὴ γυναῖκά σου τὴ δρακόντισσα, τώρα θὰ σὲ πάρω νὰ σὲ ῥίξω στὴ θάλασσα. Ἀκούοντας ὁ δράκος αὐτὰ ὅλα, ἤφρισσε, ἠτάρασσε ἐκειδὰ μέσα· τὸν ἐσήκωσε καὶ τονὲ πάει στοῦ βασιλέα καὶ τοῦ λέει· βασιλέα μου νὰ ποῦ τοῦ φερα τὸ δράκο κι' ἀνοίξετέ τονε· καὶ πάει αὐτὸς ἀπάνω καὶ παίρνει τὴ βασίλισσάν του καὶ πάει μέσα γιὰ μέσα στὸ παλάτι καὶ κρύβγεται. Ὕστερα ἀφοῦ ἠνοίξανε τὸ κασσόνι, βγαίνει ὁ δράκος μανισμένος, θυμωμένος ἐξ αἰτίας τοῦ Γιαννάκη καὶ ἠσκότωσε καὶ βασιλέα καὶ στρατέμματα καὶ ὅλοι καὶ τσί 'φαε· ἀφοῦ ἠγέμωσε τὴν κοιλιάν του, ἠφορτώθηκε καὶ σώματα πολλὰ σκοτωμένοι καὶ πάει στὸ σπίτι· ἀφοῦ ὑπῆε στὸ σπίτι κι' ἤβρηκε τσὶ βύζαις κρεμασμένες, τσὶ ῥουκάνισε· λέει, ὢ ἡ γυναῖκά μου ἀφράτο κρέας ποῦ μοὔχει ἐδῶ γιὰ νὰ φάω νὰ ξεκουρασθῶ· ἀφοῦ μπαίνει μέσα καὶ βλέπει τὴ γυναῖκάν του σκοτωμένη λέει· αὐτὸς ὁ Γιαννάκης μοῦ τὰ ἔκαμε ὅλα· ἀπὸ τὴν πίκραν του πρίσκεται καὶ ψοφᾷ.

Τότες πειὰ βγαίνει ὁ Γιαννάκης μὲ τὴ βασίλισσάν του κι' ἠκάμανε νέο βασίλειο κι' ἠζήσανε κι' εὐτυχήσανε.

Ἡ καλὴ κόρη.

Ἦτανε μιὰ φορὰ ἕνας βασιλέας κι' εἶχε τρία κορίτσα· τὸ λοιπὸς ὁ βασιλέας ἠμουφλούζεψε σὲ τόσον καιρό. Ἠθυμήθηκε μιὰ φορὰ στὸ πολύν του σεκλέτι πῶς ἔχει ἕνα καράβι σὰ στὴν πόλι. Λέει αὐτὸ δὲ θὰ τὸ βρήκανε οἱ χρεοφειλετᾶδες νὰ τὸ πάρουνε· ἂς πάω νὰ τὸ πουλήσω νὰ πάρω χαρτζηλίκι. Ὁ βασιλέας πάει στὴν πρώτη του κόρη· κόρη μου θὰ φύω, ἴντα θέλεις νὰ σοῦ φέρω. Νὰ μοῦ φέρῃς μιὰ γριλάντα μαλαματένια· πάει στὴν ἄλλη, τσὶ τὸ λέει· νὰ μοῦ φέρῃς, πατέρα μου, ἕνα μπουκέτο μαλαματένιο. Στὴ μικρή του κόρη — τὴν ἐγάπα καλὰ ἀπὸ τσὶ δυό. — Καλή μου κόρη—ἀπὸ τὴν ἀγάπη ποῦ τσί 'χε τὴν ἔλεε καλή μου κόρη—τί θὲς νὰ σοῦ φέρω; πατέρα μου, δὲ θέλω νὰ μοῦ φέρῃς πρᾶμα, παρὰ θέλω τὴ γειά σου· ὄχι, κόρη μου, θὰ μοῦ παραγγείλῃς νὰ σοῦ φέρω καὶ σένα τίποτα, γιατὶ θὰ φέρω τῶν ἀλλωνῶνε. Ἔ πατέρα μου, φέρε μου ἕνα τριαντάφυλλο. Ἤφυε αὐτός· στὸ δρόμον ὁποῦ ἐπήαινε, τοῦ παντήξανε οἱ γνώριμοίν του· λέει ποῦ πᾶς· λέει πάω νὰ πουλήσω αὐτὸ τὸ καράβι ὁποῦχω νὰ οἰκονομηθῶ. Λέει βρὲ καϋμένε στρέψε πίσω γιατὶ θὰ σὲ βάλουνε καὶ σένα στὴ φυλακή. Ἀπὸ τὴν πίκραν του ἀντὶς γιὰ νὰ στρέψῃ στὸ παλάτιν του ἤπηρε μέσα τὸ δάσος. Ἤκλαιε κι' ἠπήαινε κι' ἠσυλλοούντανε πῶς θὰ κάμῃ τὰ παιδιάν του. Ἐκεῖ ἤρταξε σ' ἕναν παλάτι στὴν ἐξοχὴ καὶ μπαίνει μέσα καὶ φωνάζει, κανένανε δὲ βλέπει· παρὰ τὸ παλάτι συγυρισμένο, ἡ τράπεζα ἕτοιμη μὲ τὰ φαγιὰ καὶ κανένανε μέσα. Ἤκατσ' αὐτὸς στὴν τράπεζα, ἤφαε καλὰ ἤπιε κι' ἔπειτα ἠσηκώθηκε νὰ φύῃ. Στὸ φευγειόν του ἤμπηκε σ' ἕνα περιβόλι ὡραῖο. Γυρίζοντας τὸ περιβόλι βλέπει κεῖνα τὰ δένδρα τὰ ὡραῖα, νερά, πουλιὰ πολλῶ λογιῶ, βλέπει μέσα στὴ μέση καὶ μιὰ τριανταφυλλιὰ μὲ τὰ τριαντάφυλλα ὡραῖα. Καλὰ καὶ ηὗρηκα τὰ τριαντάφυλλα νὰ κόψω τσὶ καλῆς μου κόρης νὰ τσὶ τὸ πάω· τῶν ἀλλωνῶνε δὲν ηὗρηκα. Κόβγει τὸ τριαντάφυλλο καὶ ἠγούησε κεῖνο τὸ μέρος καλὰ καὶ μὲ τὸ γουητὸ πεθηέται ἕνα λεοντάρι. Τὸ λεοντάρι τοῦ λέει· μωρέ, δὲ φτάνει ποῦ ἤφαες κι' ἤπιες κι' ἠχόρτασες καλὰ καὶ ἠδιασκέδασες στὸ περιβόλι παρὰ ἤθελες νὰ κόψῃς καὶ τὸ τριαντάφυλλο. Αὐτὸς ἠφοβήθηκε καὶ ἤτρεμε, δὲν ἠμπόριε νὰ τοῦ μιλήσῃ. Θὰ μοῦ πῇς μωρέ, ἴντα θὰ τὸ κάμῃς τὸ τριαντάφυλλο καὶ τόκοψες; Λέει τρεῖς κόραις ἔχω, μὰ ἡ μικρή μου κόρη, ἡ καλή μου κόρη παρήγγειλε νὰ τσὶ τὸ πάω· τὸ λοιπὸς ἀφοῦ θὰ τὸ πάρῃς τσὶ καλῆς σου κόρης, σοῦ χαρίζω

τὴ ζωή, μὰ θέλω νὰ μοῦ τὴ φέρῃς μὲ ὅρκο, γιατὶ ὅπου κι' ἂν πᾷς, ὅπου κι' ἂ σταθῇς, θὰ σὲ σκοτώσω, θὰ σὲ φαω. Λεονταράκι μου ἄφησέ με κι' ἐγὼ θὰ σοῦ τηνὲ φέρω. Σηκώνεται πάει πικραμένος στὴν καλή του κόρη καὶ τσὶ προσφέρει τὸ τριαντάφυλλο, ἡ ἄλλαις τώρα κι' ἠζηλεύγανε· ὢ πατέρα, αὐτηνῆς ἤφερες τὸ τριαντάφυλλο καὶ μᾶς δὲ μᾶς ἔφερες πρᾶμα· λέει κόρη μου, ἤφερα τὸ τριαντάφυλλο μὰ θενάρθῃ νὰ τὴν πάρω καὶ στὸ λεοντάρι ἀπ' ὅποια θέλει ἀπὸ τσὶ τρεῖς σας ἡ μιά. Λέει ἡ πρώτη, πατέρα μου, ἐγὼ δὲν πάω στὸ λεοντάρι, γιατὶ δουλιῶ. Λέει τσὶ δεύτερης, ἔρχεσαι σύ; λέει πατίρα μου δὲν πάω 'γὼ νὰ χαθῶ. Ἡ μικρὴ ἡ καλὴ κόρη, πατέρα μου δὲν ἔρχεσαι νὰ μὲ πᾷς ἐμένα κι' ἂς μὲ φάῃ, παρὰ πικραίνεσαι καὶ συλλοᾶσαι τοῦ λέει, πατέρα μου, παρὰ νὰ χαθῇς ἐσύ, ἄϊντες νὰ πάω γὼ στὸ λεοντάρι. Τονὲ παίρνει πᾶνε στὸ παλάτι μὲ τὸν πατέραν τσι ἡ καλὴ κόρη. Βλέπουνε τὸ παλάτι συγυρισμένο, ἔξαψαις φοβεραῖς πῶς ἠπῆε ἡ κόρη Τότες κάθουνται αὐτοὶ στὸ παλάτι, τὸ βράδυ νὰ κι' ἔρχεται τὸ λεοντάρι ϱῶτα πειά, ἡ τράπεζα στρωμένη. Μπαίνει τὸ λεοντάρι, Καλησπέρα, καλησπέρα κόρη μου σοῦ εὐχαριστῶ φίλε μου, ποῦ ἤσουν ἀληθινός. Καθίζουνε στὸ τραπέζι κι' ἠδειπνήσανε, ἠκάτσανε στὸν ἕναν καναπὲ τὸ λεοντάρι, στὸν ἄλλονε ἡ καλὴ κόρη μὲ τὸν πατέρα τσι νὰ κάμουνε τρεῖς μεραις ἐκεῖ. Ἠπέρασε ἡ βεγγέρα τωνε κι' ἠκουβεδιάζανε· ἠσηκώθηκε τὸ λεοντάρι νὰ φύῃ. Τσὶ καληνυχτίζει καὶ λέει τρεῖς φοραῖς τσὶ μικρῆς. Μ' ἀγαπᾷς καλή μου κόρη. Λέει ὄχι. Ἀναιστέναζε δυνατά, τονὲ παίρνουνε τὰ δάκρυα καὶ φεύγει ἀπὸ τὸ παλάτι καὶ χάνεται. Τὸ λοιπὸς καὶ τὴν ἄλλη τὸ βράδυ τὸ ἴδιο τρεῖς βραδειαῖς ἔτσαδά. Στσὶ τρεῖς εἶπε τσὶ καλῆς κόρης νὰ τοῦτα τὰ κλειδιὰ καὶ ἄμε ἄνοιξε δὸς τοῦ πατέρα ὅ,τι θέλει ποῦ θὰ φύῃ γιατὶ εἶνε ὅλα δικά σου καὶ χρήματα καὶ φορέματα. Πάει αὐτὴ καὶ τοῦ δώσε καὶ χρήματα καὶ φορέματα ἀπ' ὅλα· τὴν ἄλλη μέρα φεύγει, τὴν ἀφίνει μοναχή. Ἠπήαινε τὸ λεοντάρι κάθε μέρα καὶ τσί κανε συντροφιὰ κάθε βράδυ, ἤθελε νὰ τσὶ πῇ αὐτὸ τὸ λόγο. Μ' ἀγαπᾷς; δὲ σ' ἀγαπῶ· καὶ νὰ φύῃ μὲ τὰ κλάμματα. Στὰ πολλὰ τὸ ἀγάπησε αὐτὴ καὶ ἤμαθε πειὰ κάθε βράδυ καὶ ἠπερίμενε πότε νἄρθῃ νὰ τὴ συντροφιάσῃ. Μιὰ βραδειὰ ποῦ ἠκουβεδιάζανε τήνε βλέπει λυπημένη καὶ τσὶ λέει· τὶ ἔχεις καλή μου κόρη, μου, πᾶς και θυμᾶσαι τὸν πατέρα σου; Ὦ ναί, λεονταράκι μου, καὶ νἄξερα ἴντα κάνει ὁ πατέρας μου· τοῦ θυμοῦμαι. Ἄμε μέσα στὴν κάμαρα καὶ εἶνε ἕνας κατρέφτης νὰ τὸν ἀνοίξῃς ἐκεῖ μέσα εἶν' ὁ πατέρας νὰ τὸν ἰδῇς τὶ θὰ κάνῃ. Ἀνοίει αὐτὴ τὸν κατρέφτη, ἴντα νὰ δῇ· τὸν πατέρα τσι στὰ ὀλίσθια ἐξ αἰτίας τὴν καλή του κόρη. Πάει τὸ λεοντάρι τηνὲ βρίσκει λυπημένη. Καλησπέρα καλή μου κόρη, καλησπέρα λεονταράκι μου. Μὰ ὁ πατέρας μου χάνεται. Λέει καὶ θέλεις νὰ πᾶμε νὰ τὸν ἰδῇς. Λέει νὰ πάω· ἔ! αὔριο τὸ πρωῒ νὰ σηκωθῇς καὶ νὰ πάρῃς τὸ δαχτυλίδι ποῦ θὰ ϐρῇς στὸ μαξελάρι σου, νὰ τὸ βάλῃς στὸ χέρι σου καὶ νὰ πᾷς νὰ κάμῃς ὀχτὼ

μέραις, μὴν κάμης ἐννηὰ γιατὶ χάνομαι. Σηκώνεται αὐτὴ τὸ πρωῒ τὰ βρίσκει αὐτὰ κι' ἕνα φορτσέρι γεμάτο χρήματα καὶ φορέματα καὶ πάει στὸν πατέρα τσι. Πάει τὸν ἀγκαλιάζεται. Λέει ἐσύ 'σαι καλή μου κόρη, τώρα ἐγείνηκα καλά. Δόνει τὰ χρήματα καὶ φορέματα στσὶ ἀδερφαῖς τσι καὶ λέει· πατέρα μου ὀκτὼ μέραις θὰ κάμω, ἂν κάμω ἐννηὰ θὰ χάσω τὸ λεοντάρι μου. Θωροῦνε ἡ ἀδερφαῖς τσι αὐτὴ βασίλισσα, ἠζηλέψανε. Νὰ μὴν τὴν ἀφήκωμε νὰ πάῃ νὰ τόνε χάσῃ ν' ἀπομείνῃ κι' αὐτὴ σὰν ἐμᾶς, νὰ μὴν εἶναι αὐτὴ ἀρχόντισσα. Ἤρθανε ἡ ὀκτώ, δὲν τὴν ἀφίνανε νὰ φύῃ. Στσὶ ἐννηὰ εἶδε ἕνα ὄνειρο πῶς τὸ λεοντάρι τσι χάνεται· παίρνει τὸν πατέρα τσι καὶ φεύγει· πάει στὸ παλάτι, βλέπει σβυστὰ ὅλο τὸ παλάτι, χαμένα ὅλο, σκοτεινό. Ψάχει, μπαίνει μέσ' τὸ περιβόλι δὲν ηὕρηκε τὸ λεοντάρι. Γυρίζοντας ὅλο τὸ περιβόλι τὸ βρίσκει ἀποκάτω ἀπὸ ἕνα δέντρο καὶ ἦτανε στὰ ὀλοίσθια ὅτι νὰ ψοφήσῃ· καὶ πάει καὶ τὸ ἀγκαλιάζετ' αὐτή. Ὦ λεονταράκι μου, ἐγὼ ἦρθα γιὰ σένα καὶ σὺ χάνεσαι; ἴντα θὰ γενῶ χωρὶς ἐσένα, ὁποῦ σ' ἀγαπῶ. Ἐκεῖνος ἀπὸ κεῖ ὁποῦ ἦτανε στὸ βάθος τσὶ φωνάζει· καλή μου κόρη μ' ἀγαπᾷς; Ναὶ λεονταράκι μου σ' ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ σὲ βλοηθῶ. Ἀπὸ τὴν χαράν του πρίσκεται καὶ γίνεται σὰν ἄφουρα καὶ ἠμούγγριζε καὶ ἠφώναζε κι' ἔπειτα σκλοπάρει αὐτὸ τὸ δέρμα τὸ ἄγριο καὶ βγαίνει ἀπὸ μέσα ἕνα βασιληόπουλο ποῦ λάψε ἥλιε καὶ μὴ λάψῃς. Καὶ τὴν ἀγκαλιάστηκε· κι' ἐκείνη ἠγύρευγε τὸ λεοντάρι τσι. Μὰ ἐγὼ εἶμαι τὸ λεοντάρι καὶ μοῦ καταρήστηκε ἡ μοῖρά μου, κι' ἤγεινα ἄγριος, τώρα ποῦ μὲ 'γάπησες ἐσύ, ἠγείνηκα ἥμερος. Καὶ τσὶ στεφανώσανε κι' ἠπεράσανε ζωὴ χαρισάμενη.

Ὁ πεντάκλημος.

Ἤτανε ἕνας γέρος, εἶχε ἕναν ἀμπέλι μὲ τέσσερης ἀμπελιαῖς, ὅλη μέρα τὸ φύλαε, τὸ βράδυ ἠπήαινε καὶ τὸ φύλαε σὲ μιὰν γκρόττα (σὰν καλύβα). Τὸ λοιπὸς ἦρθ' ὁ καιρὸς ποῦ ἠρχίσαν' ἡ ἀμπελιαῖς του, ἠβγάναν βλαστοὶ καὶ τσὶ κχμάρωνε, ὅλη μέρα τσί βλεπε. Ὕστερα ἕνα πρωῒ πάει καὶ βρίσκει τσὶ βλαστοὶ μασουλισμένοι· σ' τσὶ τρεῖς μέραις ὁποῦ τσί βλεπε τσιδά, λέει ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ κάμω μιὰν καλύβα ἐδῶ νὰ ξεμένω καὶ τὴ νύχτα· ἠμάζωξε λοιπὸ κακόξυλα κι' ἤκαμε τὴν καλύβα. Ἀφοῦ ἠστάθηκε στὴν καλύβα, αὐγὴ αὐγή, νύχτα ἀκόμη, βλέπει μιὰ μαεμοῦ κι' ἠπεριφέρουντα στσὶ βλαστοὶ καὶ τσὶ μήραινε, τσὶ μασσούλιζε· τότες ὁ γέρος τηνὲ βάνει στὸ δρόμο, τὴν κυνηᾷ καὶ αὐτὴ δὲν ἤξερε ποῦ νὰ σωθῇ πάει σ' ἕνα σπήλαιο, σὲ μιὰ τρύπα. Τότες ὁ γέρος δὲν ἠμπόριε νὰ τὴν πιάσῃ· φεύγει καὶ πάει καὶ καθίζει στὴν καλύβαν του ἀντίκρυ στὴ σπηλιά. Ἐκεῖ θωρεῖ τὴ μαεμοῦ καὶ βγαίν' ἀπὸ

τὸ σπήλαιο καὶ λεῖ τὴ βράκαν του· τὸ λοιπὸς τσὶ φωνάζει· ἔλα, μαεμοῦ μου, μέσ' τὴ βράκα μου, λέει δὲν ἔρχομαι γιὰ θὰ μὲ σκοτώσῃς. Ἔλα καὶ δὲ φοβᾶσαι. Ἡ μαεμοῦ σαρταίνει καὶ στὴ βράκα τοῦ γέρου μπαίνει· τότες τὴν κλειδώνει καὶ τσὶ λέει τώρα θὰ σὲ σκοτώσω, μαεμοῦ. Μή με σκοτώσῃς, γέρο, κι' ἐγὼ νὰ σὲ κάμω βασιλῆᾶ. Τὴν ἀφίνει καὶ τοῦ λέει· ἄμε τώρα ἐσὺ νὰ κάθεσαι στὴ γκρόττα σου καὶ ἐγὼ θὰ φυλάω τ' ἀμπέλι. Τότες μπαίνει αὐτὴ στὴν καλύβα, ἠσκάλιζε, ἠσκάλιζε βρίσκει λιανὰ λεφτά, πάει στοῦ βασιλέα. Λέει στὸ βασιλέα μου, ὁ μπάρμπας μου ὁ πεντάκλημος σὲ χαιρετᾷ καὶ νὰ τοῦ στείλῃς τὸ μισοκοῖλι ποῦ μετρᾷς τσὶ μπακίραις. Τὸ παίρνει πάει στὴν καλύβα, ῥίχτει τσὶ μπακίραις καὶ τοῦ πάει τὸ μισοκοῖλι του βασιλῆᾶ. Σκαλίζει τσὶ καλύβας τὰ χώματα καὶ βρίσκει ἕνα ἀσημένιο· τρέχει πάλι πάει στοῦ βασιλῆᾶ καὶ παίρνει τὸ μισοκοῖλι ποῦ μετρᾷ τὰ ἀσημένια, πάει στὴν καλύβα, ῥίχτει αὐτὰ μέσα καὶ τοῦ τὸ πάει πάλι τοῦ βασιλῆᾶ. Λέει, μωρή, ἠμέτρησε· λέει, ναὶ βασιλέα μου, γιατὶ παίρνει καὶ δόνει ὅλη μέρα χρήματα. Τὴν ἄλλην ἡμέρα πάλι σκαλίζει αὐτὸ τὸ μέρος βρίσκει ἕνα τάλληρο· πάει στὸ βασιλέα, λέει βασιλῆᾶ μου νὰ μοῦ δώσῃς τὸ μισοκοῖλι ὁ μπάρμπας ὁ πεντάκλημος ὁποῦ θέλει νὰ μετρήσῃ κἄτι τάλλαρα, ὁποῦ θὰ τὰ δώσῃ. Τὸ παίρνει πάλι, πάει στὴν καλύβα ῥίχτει τὸ τάλλαρο μέσα καὶ πάει τα μπρὸς ὀπίσω στὸ βασιλέα. Λέει μά, μαεμοῦ, μοῦ παίρνεις τὰ μισοκοίλια, μετρᾶτε κ' ἔπειτα τὰ φέρνετε μὲ τὰ χρήματα μέσα. Ἄ! λέει βασιλῆᾶ μου ἐμεῖς ἔχομε πολλὰ ἀπ' αὐτά. Φεύγει πάλι αὐτὴ καὶ ἠσκάλιζε, βρίσκει μιὰ λίρα· στέλλει πάλι στὸ βασιλέα νὰ τοῦ στείλῃ τὸ μισοκοίλι ποῦ μετρᾷ τσὶ λίραις τὸ παίρνει, ῥίχτει τὴ λίρα μέσα καὶ τὸ πάει στὸ βασιλῆᾶ. Λέει, μωρὴ μὰ τόσα χρήματα ἔχετε ἐσεῖς; Ἂ λέει βασιλῆᾶ μου αὐτὸς ἔχει ἕνα σπήλαιο μπακίραις, ἕνα λιανά, ἕνα ἀσημένια. Ἔχει θησαυροὶ μεγάλοι. Τὸ λοιπὸς μαεμοῦ, ἀφοῦ εἶνε τόσο πλούσιος κι' ἔχει αὐτσὶ τσὶ θησαυροί, δὲν εἶνε τρόπος νὰ τοῦ πῆς νὰ πάρῃ τὴν κόρη μου. νὰ τονὲ κάμω γαμπρό; Καὶ εἶσαι βασιλῆᾶ μου, ἄξιος νὰ κάμῃς τὸν μπάρμπα μου τὸν Πεντάκλημο, γαμπρό, ποῦ 'κεῖνος εἶνε μυριόπλουτος. Ἂ βασιλῆᾶ μου, δὲ θὰ θέλῃ, μὰ νὰ 'δῶ, νὰ τοῦ τὸ πῶ ἀπόξ' ἀπόξω. Φεύγει ἡ μαεμοῦ, στὴν ἐπιστροφὴν τσι λέει τοῦ βασιλέα, πῶς τὸν ἔφερα ἀσένιο λιακάκι, σὰν τοῦ τὸ ξαναπῶ. Ξαναπάνει τὴν ἄλλην ἡμέρα καὶ τοῦ λέει βασιλῆᾶ μου δὲν ἤθελε μὰ τὸν ἐκατάφερα κι' εἶπε τὸ ναί. Εἶπε τὸ ναί, παρὰ κατὰ τὴν ὥρα δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ νὰ κάμῃ φορέματα γαμωρικὰ καλά, παρὰ νὰ τοῦ ἑτοιμάσῃς μιὰ φορεσὰ καλὴ καὶ σὲ τρεῖς μέραις νὰ γενῇ ὁ γάμος, ἡ ἑτοιμασία, γιατὶ θὰ γυρίσ' ἡ γνώμη του. Ἒ λέει μωρὴ μαεμοῦ, φτάνει ποῦ εἶπε τὸ ναὶ καὶ σὲ μιὰ μέρα εἶμαι ἀρκετὸς νὰ τὰ ἑτοιμάσω. Γιατὶ βασιλῆᾶ μου δὲν τὸ μετανειώνεις πῶς τὸν κάνεις γαμπρό, γιατὶ ἔχει ὁλουνοῦ τοῦ κόσμου τὰ πράματα καὶ θὰ τρομάξῃς. Τὸ λοιπὸς ὁ βασιλῆᾶς ἀπὸ τὴν χαράν του τὰ

ἑτοίμασε μονομιᾶς. Σὲ τρεῖς μέραις πάει ἡ μαεμοῦ, παίρνει ἕνα ἄλογο καὶ τὰ ροῦχα καὶ πάει στοῦ γέρου τὴ γκρόττα καὶ τοῦ λέει, γέρο, ἔλα νὰ σὲ κάμω τώρα βασιληᾶ. Λέει, μωρή, ἄφησέ με· λέει, ἔλα δῶ, γιατὶ σοῦ τό 'ταξα. Τὸ λοιπὸς τόνε πιάνει τὸ γέρο, τονὲ γδύνει, τονὲ πλύνει καὶ τονὲ βάνει πίτετα καὶ τοῦ δίνει στὰ νεφρὰ καὶ τονὲ κάνει λαμπάδα ἴσο. Ὕστερα πιάνει καὶ τονὲ λύει αὐτὰ τὰ ροῦχα καὶ τονὲ καθίζει στὸ ἄλογο καὶ τονὲ πάει στὸ βασιληᾶ καὶ τοῦ λέει βασιληᾶ μου νὰ ποῦ σοῦ φέρω τὸν μπάρμπα τὸν Πεντάκλημο. Ἕτοιμα ὅλα καὶ τονὲ στεφανώνουνε· μὲ τὴν κόρη τοῦ βασιλέα. Ὕστερα ἠκάτσανε ὀκτὼ μέραις φαεῖ, ζωὴ εὐτυχισμένη. Ὕστερα λέει ἡ μαεμοῦ, μὰ ξέρεις, βασιλέα μου, πῶς θενὰ πᾶμε νὰ κάμωμε τὸν ἀντίγαμο στοῦ μπάρμπα τοῦ Πεντάκλημου τὸ σπίτι, μόνο νὰ ἑτοιμασθῇς καὶ καλὰ πότε εἶν' ἡ ὥρα· λέει θὰ σηκωθοῦμε τὴ παρασκευή, νὰ σηκώσῃς τὰ στρατέμματα γιὰ νὰ πᾶμε τὴν Κυριακή, γιατ' εἶνε μακρυά. Ἀφοῦ ἠκάτσανε στὰ ἀλόγατα πεζοὶ καὶ καβαλαρέοι κι' ὁ βασιληᾶς, τότες τοῦ λέει ἡ μαεμοῦ· λέει ἐμένα θ' ἀκλουθῇς βασιληᾶ μου. Ἡμπήκανε στὸ δρόμο ἠπηαίνανε κι' ἠκλουθούσανε τώρα τσὶ μαεμοῦς. Ἐκεῖ ὁποῦ ἐπήαινε ἡ μαεμοῦ στὸ δρόμο, βλέπει ἕνανε κι' εἶχε ἕνα μαντρὶ μὲ ἀρκετὰ πρόβατα μέσα· τοῦ λέει, μωρέ, ὁ βασιληᾶς θὰ περάσῃ ἀποδῶ μὲ τὴ δωδεκάδαν του καὶ θὰ σ' ἀρωτήξῃ τίνος εἶν' αὐτὴ ἡ μάντρα καὶ νὰ πῇς πῶς εἶνε τ' ἀφέντη τοῦ Πεντάκλημου καὶ θὰ σὲ πληρώσῃ καὶ δὲ θὰ σὲ σκοτώσῃ· καὶ νὰ βγάλῃς τὰ πρῶτα ὄξω νὰ τὰ δῇ ὅλα. Ἔπειτα φεύγει ἡ μαεμοῦ, περνᾷ ὁ βασιληᾶς ἀρωτᾷ· λέει τ' ἀφέντη τοῦ Πεντάκλημου, τοῦ ριξε λίραις ὁ βασιληᾶς ἀπὸ τὴ χαράν του. Πάει πάλι ἡ μαεμοῦ σὲ καμπόσο διάστημα κι' εἶδε ἕνανε κι' ἠφύλαε τὰ βούδια καὶ τσὶ τράοι, μὰ ἀρκετά· τοῦ κι' αὐτινοῦ τὰ ἴδια. Περνᾷ ὁ βασιληᾶς ἐρωτᾷ τὰ ἴδια καὶ ρίχνει λίραις χάμαι ὡς τὰ χιόνια.

Ἡ μαεμοῦ πάλι βρίσκει ἕνανε σὲ μιὰν περιγιαλιά, τὸν ἀρωτᾷ, βρὲ τί κάνεις ἐσὺ ἐπαδᾶ; Λέει, μαεμοῦ μου, ἡ δουλειά μου εἶνε νὰ φυλάω καράβια, γουλέταις, μικρὰ μεγάλα, ποῦ βλέπεις· τοῦ λέει πάλι κι' αὐτουνοῦ τὰ ἴδια. Περνᾷ ὁ βασιληᾶς ἀρωτᾷ, τὰ ἴδια ἠπέτα ἀπάνω στὸ ἄλογο τέθοι γαμπρὸ νὰ κάμῃ· τοῦ δωσε κι' αὐτινοῦ τὰ χάρισμάν του. Φεύγει πάλ' ἡ μαεμοῦ, πάει μέσα στὰ ὄρη τῶν ὀρειῶ, μέσα στὸ δάσος, ποῦ δὲν ἠπήαινε μηδὲ πουλὶ πετάμενο. Μπαίνοντας ἡ μαεμοῦ μέσα στὸ δάσος τὸ ἀκατοίκητο θωρεῖ ἕναν παλάτι, μὰ αὐτὸ ἤτανε ἀντὶς γιὰ χώματα καὶ πέτραις, ὅλο μάλαμα κι' ἀτίμηταις πέτραις· μπαίνει μέσα ἡ μαεμοῦ ἠκατοικούσανε σαράντα δράκοντες σ' αὐτὸ τὸ μέρος, οἱ τριαντανιὰ ἠλείπανε, ὁ ἕνας ἤτανε ἐκεῖ· τὸ λοιπὸς βλέποντας ὁ δράκος τὴ μαεμοῦ ἤτσουνα τὴν ὀρυάν του κι' ἤκανε τὴ χαρὰ πῶς θενὰ τὴ φάῃ. Ἐκεῖ τοῦ κάνει· μωρὲ σύ, δράκο θωρεῖς αὐτὸ τ' ἀνέφαλο ὁποῦ ἔρχεται; μωρὴ μαεμοῦ ἰντά νε; τὸ θωρῶ. Λέει ὁ βασιληᾶς ἔρχεται μὲ τὴ δωδεκάδαν του κι' ἀλλοίμονο σ' ἐσένα.

Λέει καὶ τώρα μαεμοῦ, ἴντα νὰ γενῶ; νὰ μὲ κρύψῃς. Ἔμπα μέσ' τὸ φοῦρνο. Τονὲ βάνει στὸ φοῦρνο, τοῦ δόνει φωθιὰ ἀπὸ μπροστά, τὸν ἔκαμε στάχτη. Ὕστερα πιάν' αὐτὴ καὶ συγυρίζει τὸ παλάτι, πλύνει, σαρόνει, ποῦ ἤτανε 40 κάμαραις. Ὕστερα πιάν' αὐτὴ καὶ βγάνει τὰ φυλαμένα μόμπιλα καὶ στολίζει τσὶ κάμαραις καὶ ἤπλυνε—γιατὶ ἤτανε δράκοντες καὶ ἤτανε ὅλο αἵματα, γιατὶ ἠτρώανε κρέατα, κάθε λογιῶ πράματα— καὶ τὰ συγύρισε ὅλα. Ἡτοίμασε δίσκοι, γλυκά, ὅλα ὕστερα ἀφοῦ ἠγειvήκανε ὅλα χαζήρικα, ἤβγηκε μέσα στὴν αὐλὴ καὶ ἠπερίμενε. Ἐκεῖ θωρεῖ τὸ βασιλέα καὶ ἠμπρόβαινε μὲ τὴ δωδεκάδα· τονὲ καλεῖ καὶ τὸν ἔγνεφε· βασιλέα μου, ἐδῶ ἐλᾶτε. Πά' ὁ βασιληᾶς κοντὰ θωρεῖ κι' ἠγιάλιζε, ἐκεῖνα τὰ παλάτια τὰ ὡραῖα· ἀπὸ τὴ χαράν του ἠκαταίβηκε κάτω ἀπὸ τὸ ἄλογο κι' ἠπήαινε περπατῶντας. Ὁ βασιληᾶς μπαίνει, ἴντα νὰ δῇ; αὐλαῖς μαλαματένιες, πόρταις, ὅλα, δὲν ἤξερε νὰ περπατήσῃ. Λέει, μωρὴ μαεμοῦ, ὅλα τοῦτα εἶνε τ' ἀφέντη τοῦ Πεντάκλημου; Ἠγύριζε ὁ βασιληᾶς ὅλο τὸ παλάτι καὶ σὲ κάθε καντοῦνι τσὶ κάθε κάμερας ἤτανε σωρὸς χρήματα. Ἠκάτσανε, βγαίνουνε κεῖνα τὰ τραταμέντα τὰ ξεχωριστά, ὁ γέρος ὁ κακομοίρης μὰ τὴν τρομάραν του, μὰ τὴ χαράν του· λέει μὰ μὰ ἴντα πρᾶμα εἶν' αὐτὴ ἡ μαεμοῦ ὕστερα τωνὲ στρώνει καὶ τραπέζι καὶ καθίζουνε καὶ τρῶνε· ἐκεῖνα τὰ φαγειὰ ποῦ δὲν τά φαγε ὁ βασιληᾶς ποτέν του. Ὕστερα ἀφοῦ τσὶ ποτάϊσε, πάει αὐτὴ μέσ' τὸ μαερειὸ γιὰ νὰ πλύνῃ τὰ πιάτα καὶ στήνει καὶ τὴ μεγάλη καζάνα τῶν δράκοντω μὲ τὰ σαράντα χέρια καὶ μὲ τὰ κρέατα γεμάτη· ἠσυγύρισε, ἤσασέν τα ὅλα τὰ πάντα· ἠπέσανε νὰ κοιμηθοῦνε οἱ ἀφεντᾶδες καὶ βγαίν' αὐτὴ μέσα στὴν αὐλὴ κι' ἠπερίμενε τσὶ δράκοντες. Τὸ λοιπὸς ἐκεῖ βλέπει κι' ἤρχουντα οἱ δράκοντες, τηνὲ βλέπουνε κι' ἐκεῖνοι κι' ἠκάνανε χαρὰ πῶς θὰ τηνὲ φᾶνε. Τότες τωνὲ φωνάζει· μπρέ, λέει καϋμένοι, ἀγάλια ἀγάλια, γιατ' εἶν' ὁ μεγαλείτερός σας μέσα στὸ παλάτι. Τότες αὐτοὶ οἱ δράκοντες ἠπομείνανε· λέει, μωρὴ μαεμοῦ, ἴντα μᾶς ἐλές; λέει ὁ βασιληᾶς μὲ τὴ δωδεκάδαν του εἶνε μέσα καὶ εἶστε χαμένοι· λέει μαεμοῦ· πέφτουνε στὰ πόδιαν τσι καὶ τὴν παρακαλοῦνε νὰ τσὶ γλυτώσῃ. Λέει ἄλλο δὲν εἶνε, παιδιά μου, παρὰ [νὰ] πᾶτε νὰ προσκυνήσετε τὸ βασιλέα καὶ τὸν Πεντάκλημο καὶ νὰ πᾶτε [νὰ] καθίσεται στσὶ καρέγλαις· ἄνη σᾶς ἐρωτήξῃ ὁ βασιληᾶς, νὰ τοῦ πῆτε [π]ῶς εἶστε δοῦλοι τ' ἀφέντη τοῦ Πεντάκλημου. Μπαίνουν αὐτοὶ ὡς τσὶ [φο]ματισμένοι, χαιρετοῦνε καὶ καθίζουνε, τσ' ἀρωτοῦνε· λέει, βασιληᾶ μου [πο]λυχρονεμένε, εἵμεστα δοῦλοι τ' ἀφέντη τοῦ Πεντάκλημου. Μπαίνει ἡ [μα]εμοῦ μέσα, πάει στὸ μαερειὸ καὶ τωνὲ κενώνει καὶ τωνὲ βάζει τραπέζι [κα]ὶ τωνὲ φωνάζει· μπρὲ σεῖς, ἐλᾶτε δὰ δοῦλοι τ' ἀφέντη τοῦ Πεντάκλη[μο]υ ἐλᾶτε νὰ φᾶτε· τσὶ καλεῖ· πᾶνε μέσα καὶ τρῶνε· βγαίν' αὐτὴ ὄξω· [λέε]ι βασιληᾶ μου στ' ἀμπέλια καὶ στσὶ ἐξοχαῖς τσ' εἶχε κι' ἠδουλεύγανε [ὥ]ρα τσί 6αλα καὶ τρῶνε. Τότες ὁ βασιληᾶς, ἴντα τὰ θέλω γὼ τὰ στρα-

τέμματα τώρα ποῦ χω 40 δράκοντες; ἥφηκε τότες ὁ βασιλῆᾶς τὸ παλάτι καὶ τὴν πολιτεία κι᾽ ἡκατοίκησε πειὰ σ᾽ αὐτὸ τὸ μέρος καὶ ἔζησε.

Ἡ Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ κόκκινη σὰν τὸ αἷμα.

Ἤτανε μιὰ φορὰ ἕνας βασιλῆᾶς· εἶχε ἕνα γυιό. Τὸ λοιπὸς ἤτανε ἔλλειψι τοῦ λαδιοῦ μιὰ χρονιὰ σ᾽ αὐτὴ τὴν πόλι. Ποιὸς εἶχε μαζωμένο λάδι πολύ; ὁ βασιλῆᾶς. Ἠπήαινε ὅλοι οἱ ἀθρῶποι κι᾽ ἡπέρνανε 5 ὀκάδες νὰ τοῦ δώνουνε τὸν ἄλλο χρόνο 10, ἡπέρνανε 10, νὰ τοῦ δώνουνε 20, ἂς εἶνε. Πάει καὶ μιὰ φτωχὴ γρηὰ στὸ βασιλικὸ παλάτι καὶ λέει· Ἒ βασιλήόπουλο δὲ μοῦ δόνεις κι᾽ ἐμένα μιὰ σταλιὰ ν᾽ ἀνάψω τὸ λύχνο μου; λέει καὶ βαστᾷς τόπο νὰ σοῦ τὸ βάλω; βγάνει αὐτὴ ἕνα ῥοάκι ἀπὸ μέσ᾽ ἀπὸ τὴ σακοῦλάν τσι, ποῦ ἦβανε 50 δράμια μοναχά. Ὡς τό ᾽δε τὸ βασιλήόπουλο κάνει τσιδὰ μὲ τὸ δάχτυλόν του, τὸ ῥίχτει χάμαι, γίνεται κομμάτια. Ὢ βασιλήόπουλο ἴντα μἔκαψες, ποῦ τὄχα φυλαμένο γιὰ τὴν εὐχὴ τσὶ μάνας μου; ὡς μ᾽ ἔκαψες, νὰ σὲ κάψῃ ἡ Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ κόκκινη σὰν τὸ αἷμα. Τὸ βασιλήόπουλο τσὶ γεμώζει μιὰ στάμνα λάδι τὴν δώνει ἑνοῦς ἀθρώπου, τὴν πάει στὸ σπίτι. Ἦφυε τὸ βασιλήόπουλο ἤπηρε τσὶ φίλοιν του κι᾽ ἠπήανε στὸ κυνήγι. Ἐκεῖ ὁποῦ κυνηγούσανε στὸ βουνὸ καὶ ἤτανε τὰ χιόνια ἄλυωτα κι᾽ ἠσκύβγανε ἀπὸ τὰ κλαδιὰ (τῶν δένδρων) νὰ δοῦνε ποῦ εἶνε τὸ πουλί, ἠχτύπησε τὸ βασιλήόπουλο στὸ δέντρο σ᾽ ἕναν κλαδὶ κι᾽ ἤνοιξε ἡ μύτην του κι᾽ ἤπεσε τὸ αἷμα ἀπὰ στὸ χιόνι. Τότες τὸ βασιλήόπουλο ποῦδε τὸ αἷμα ἀπὰ στὸ χιόνι κι᾽ ἠπρέωσε τοῦρθε στὸ νοῦ ἡ κατάρα ποῦ τοῦδωκε ἡ γρηά, καὶ λέει, ὢ πόσο ὤμορφο ποῦνε νά βρῃ κανεὶς μιὰ ἄσπρη καὶ κόκκινη νὰ τηνὲ πάρῃ. Τὸ λοιπὸς φεύγει, πάει στὸ παλάτι μαραμμένος, συλλογισμένος· ποῦ νά ξερε ποῦ ὑπάρχει ἡ Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ κόκκινη σὰν τὸ αἷμα. Ἐξετάζει, γυρεύγει, ἀρωτᾷ, πρᾶμα, κανεὶς δὲν ἤξερε. Λέει ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ πάω νὰ γυρίσω τὸν κόσμο νὰ δῶ ποῦ θὰ τὴν εὕρω. Τὸ λοίπὸς παίρνει τὸ σπαθάκι του, παίρνει χρήματα καὶ σηκώνεται καὶ φεύγει. Ἠπήαινε, στὸ δρόμο ὁποῦ ἠπήαινε φτάνει σὲ μιὰ ῥίζα τοῦ βουνοῦ, ἀναιβαίνει ἀπάνω, βρίσκει ἕναν ἀσκητή, μὰ τόσο ἤτανε χάμαι πεσμένος, ἀδύνατος, ποῦ δὲν ἠμπόριε νὰ σαλέψῃ. Ἤκατσε κοντά του, βγάνει ἕναν μπουκαλάκι ἀπὸ μέσ᾽ ἀπὸ τὸ στῆθό του καὶ τοῦ δώνει καὶ πίνει. Ὡς καθὼς ἤπιε᾽ ὁ γέρος αὐτὸ ἠδυνάμωσε καὶ ἠσηκώθηκε ἀπὸ κεῖ ὁποῦ ἐκάθουντα. Ἆ λέει παιδί μου, ἐσὺ ποῦ μοῦ δωκες τὴ δύναμί μου, ἴντα χάρι ζητᾷς ἀπὸ μέ; Ἄλλη χάρι δὲ θέλω παρὰ νὰ μοῦ πῇς ἡ Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ κόκκινη σὰν τὸ αἷμα ποῦ ὑπάρχει. Ἆ παιδί μου νὰ σὲ ᾽ρδινιάσω· στὸν κόσμο εἶνε· ὑ-

πήανε πολλοὶ καὶ περισσοὶ νὰ τὴν πάρουνε, μὰ κανένας δὲν εἶνε ἀρκετός, γιατ' ἔχει μιὰ μάννα δρακόντισσα καὶ τσὶ τρώει ὅλοι. Τόνε παίρνει καὶ τὸν ἀναιβάζει στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ δίχτει ἕνα δάσος, μιὰ ἐξοχὴ καὶ τοῦ λέει, σ' αὐτὴ τὴν ἐξοχὴ εἶνε ἕνας πύργος χτισμένος καὶ μέσα εἶναι ἡ Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ κόκκινη σὰν τὸ αἷμα.καὶ τόσο ψηλό, ὁποῦ πουλὶ δὲ φτάνει νὰ πάη, ποῦ ἔχει ἕνα παράθυρο μοναχὰ καὶ εἶναι τριγυρισμένος ἀπὸ δένδρα γιὰ νὰ μὴν τὸν εὑρίσκη κανένας. Καὶ ἐκεῖ θὰ πᾷς ἐσὺ στὰ δέντρα καὶ ἴσως καὶ εὕρης τὸν τρόπο νὰ ἔμπης μέσα, σὰ δῇς τὴ μάνναν του ποῦ θὰ βγαίνη. Τότες τὸ δόνει τὸ μπουκαλάκι ὅλο τοῦ γέρου καὶ καταιβαίνει τὸ βουνό, φεύγει. Ἐκεῖ πάει, πάει, σὲ πολὺν καιρὸ φτάνει σ' αὐτὸ τὸ δάσος καὶ πάει καὶ κάθεται σ' αὐτὰ τὰ δένδρα. Τότες ἠθώριε νὰ δῇ κανέναν, τίποτα. Ἐκεῖ ποῦ κάθουντα, ἀκούει μιὰ φωνὴ καὶ λέει· Ἄσπρη μου κόρη ῥίξε μου τὰ μαλλάκιά σου νὰ ἔβγ' ἀπάνω. Τότες τὸ βασιληόπουλο ὥστε νὰ βγῇ, ὥστε νὰ δῇ, δὲν εἶδε τίοτες· ἤμεινε λυπημένος. Ἐκεῖ τὴν ἄλλη τὸ πρωΐ ἀκούει πάλι μιὰ φωνὴ καὶ λέει· Κόρη μου θὰ φύω νὰ κάμω δυὸ μέραις—κι' ἤτανε ὁ λόγος τσὶ δυὸ ὥραις.—Τότες τὸ βασιληόπουλο ἠλυπήθηκε· λέει μὰ πότε θὰ περάσουνε δύο μέραις. Ἐκεῖ ποῦ κάθουντα κι' ἠπερίμενε τσὶ δυὸ μέραις ἀκούει σὲ δυὸ ὥραις τὴ φωνὴ καὶ λέει· Ἄσπρη μου κόρη ῥίξε μου. .. Μπροβαίνει τὸ βασιληόπουλο ἴντα νὰ δῇ· μιὰν ἀναλαμπὴ μεγάλη καὶ τὴν τράβα ἀπάνω μὲ τὰ χρυσιὰ μαλλιά. Μπρὲ τώρα ἠκατάλαβα· τὴν ἄλλη μέρα ποῦ ἠκαταίβαινε ἡ δρακόντισσα μὲ τὰ μαλλιὰ στὴ γῆς καὶ τσὶ φωνάζει κόρη μου θὰ κάμω τέσσεραις μέραις—τέσσεραις ὥραις—νάρθω, ἀφοῦ φεύγει αὐτὴ κι' ἠτραβήχτηκε μέσα αὐτή, βγαίνει τὸ Βασιληόπουλο καὶ τσὶ φωνάζει. Ἄσπρη μου κόρη ῥίξε. . Αὐτὴ θαρεμμένη πῶςεἶν' ἡ μάνναν τσι, μιὰ τὰ μαλλιάν τσι κάτω, ἠτράβα αὐτή, ποῦ νὰ σηκωθῇ κεῖνος. Λέει μὰ καλὰ ἡ μάννα μου ποτὲ δὲ μοῦ κάμε τέθοιο βάρος καὶ τώρα μοῦ κάνει. Αὐτὴ περίεργη νὰ δῇ ἴντα 'νε τὸ βάρος τονὲ τράβηξε μ' ὅλην τσι τὴ δύναμι καὶ τονὲ φέρνει ἴσα μὲ τὸ παράθυρο· Γυρίζει καὶ τονὲ βλέπει λέει· ἄχ, πῶς μ' ἐγέλασες· ποιὸς μὲ βαστᾷ τώρα νὰ σ' ἀμολάρω. Λέει βασίλισσά μου, Ἄσπρη μου κόρη, σκλάβος σου καὶ γλύτωσέ με. Τοῦ δώνει μιὰ τόνε πετᾷ στὴ μέση τσὶ κάμαρας. Τότες τοῦ δίχτει ποῦ ἤτανε ὅλο μάρμαρα διαφόρω λογιῶ ἢ καρέγλαις, ἢ καναπέδες, ὅλα τὰ μόμπιλα· τὸ λοιπὸς τοῦ λέει βλέπεις αὐτὰ ὅλα τὰ μάρμαρα ποὖνε διαφόρω λογιῶ; λέει ναί. Ἐτοῦτα ὅλα εἶνε ὅλο ἄνθρωποι ποῦ ἤρθανε γιὰ μένα καὶ τσὶ νοιώθε ἡ μάνα μου καὶ τσί καμε τσαδά. Καὶ σὺ ποῦ μὲ γέλασες μ' αὐτὸ τὸν τρόπο εἶσαι τσὶ τύχης μου, ἐσένα θὰ πάρω, δὲ σ' ἀφίνω νὰ χαθῇς, νὰ σὲ κρύψω τώρα. Τοῦ δώνει μιὰν μπατσά, τονὲ κάνει 'νὰ μῆλο στὴ σακοῦλάν τσι. Ἔρχεται ἡ μάναν τσι, τσὶ φωνάζει, τὴν ἀναιβάζει, πέφτει, κοιμᾶται, ξυπνᾷ, τσὶ βάνει καὶ τρώει. Ἀφοῦ ἦφαε, ἠσηκώθηκε, ἤφυε, ἤθελε νὰ λευτερώση ὅλα τὰ μάρμαρα, νὰ ζωντανέψη ὅλοι τσὶ ἄθρωποι.

Τὸ λοιπὸς πιάνει καὶ βάζει σὲ ὅλα τὰ μάρμαρα ἀπὸ ἕναν πιάτο ζουμὶ καὶ λιακάκι ψωμὶ κι' ἕναν κομματάκι κρηᾶς. Πιάνει μιὰ βίτσα κι' ἠχτύπα κι' ἠναιωθε ὁ ἄθρωπος ηὕρισκε τὸ πιάτο κοντά του, τὸ ῥοῦφα κι' ἠναιστήνουντα. Ἐτσιδὰ ὅλα τὰ μάρμαρα ἐγεινήκαν ἀθρῶποι. Ἠγέμωσε αὐτὴ ἡ κάμαρα, ὁπυῦ δὲν ἤπεφτε σησάμι νά ῥιχτε κανείς, ἐτόσο πολλοὶ ἤτανε· τωνὲ λέει, νὰ φύετε· ἠφεύγανε πειὰ ὅλοι σὰν τὰ φίδια καὶ ἤδειασε ἡ κάμαρα. Τότες ἡμείνανε οἱ δυό· τώρα πρέπει νὰ φύωμε καὶ μεῖς. Τὸ λοιπὸς τονὲ παίρνει καὶ φεύγουνε. Ἄς ἀφήκωμε αὐτοὶ ποῦ πᾶνε δρόμο πολὺ δικάβδαλό κι' ἄς πιάσωμε τὴ δρακόντισσα ποῦ ἦρθε καὶ φωνάζει. Μὲ τὴν ἀντρείαν τσι, μὲ τὸ θυμόντσι —ἀφοῦ δὲν τσί κουε κανείς,— μπαίνει μέσ' τὸ παλάτι. Εἶδε ἀδειτά, ἠτρόμαξε. Τότες ψάχει τὸ παλάτι ἀποδῶ, ἀποκεῖ, βρίσκει ἕνα νέο, καὶ τὸν εἶχε σαρωνιὰ καμωμένο· τοῦ δόνει μιὰ σπροξά, γίνεται νέος. Μωρὲ λέει τί ἐγεινήκανε ἡ κόρη μου μὲ αὐτοί; λέει ἕνας νέος ἦρθε καὶ τὴν ἔπηρε κι' ἠφύανε. Τότες τοῦ δόνει κι' αὐτηνοῦ τὸ δρόμον του κι' ἀναιβαίνει ἡ δρακόντισα στὴν ψηλὴ ταράτσα· τσὶ βλέπει καὶ βάνει τὸ δρόμο μπροστά, κόντεψε νὰ τσὶ πλακώσῃ. Γίνεται αὐτὴ μιὰν ἐκκλησὰ καὶ κάνει αὐτόνε ἕνα παππαδάκι κι' ἠσήμαινε τὸ καμπανάκι. Περνᾷ ἡ δρακόντισα τὸν ἀρωτᾷ· δὲν εἶδες κανέναν καβδαλάρη νὰ περάσῃ ἀποδῶ; ἅ λέει κεράμου δὲν εἶδα κανένα. Θωρεῖ, δὲν εἶδε κανεὶ, στρέφει πίσω στὴν ταράτσα, τσὶ θωρεῖ πάλι ἠτρέχανε· τρέχ' αὐτὴ νὰ τσὶ πλακώσῃ. Ἀφοῦ ἠκόντευγε νὰ τσὶ πλακώσῃ, γίνεται αὐτὴ ἕναν περιβόλι κι' αὐτὸς ἕνας περιβολάρης κι' ἠσκάλιζε τὰ δέντρα· τὸν ἀρωτᾷ ἡ δρακόντισα λέει πὰ νὰ 'δες κανέναν καβδαλάρη νὰ περνᾷ ἀποδῶ; λέει ὄχι κερά μου, ἐγὼ κάνω τὴ δουλειά μου. Στρέφει πάλι πάει στὴν ταράτσα, τσὶ θωρεῖ πάλι· λέει ἅ ἐκεῖνα ποῦ ἤβλεπα εἶνε καὶ μὲ γελάσανε. τρέχει ἠκόντευγε νὰ τσὶ ῥιβάρῃ· κάνει αὐτὴ αὐτόνε μιὰ γοῦρνα μὲ τὸ νερὸ κι' αὐτὴ μέσα χέλι. Πάει αὐτὴ καὶ βάνει τὸ χέριν τσι κι' ἠπολέμα νὰ πιάσῃ τὸ χέλι καὶ τοῦ λεε ἔλα κόρη μου νὰ σὲ χαρῶ, ποῦ μ' ἄφησες μοναχή. Σὰ δὲν ἠμπόριε νὰ τὸ πιάσῃ μὲ τὸ πολὺ ζόρι. Λέει ἄμε κόρη μου καὶ νὰ τὸν ἐφιλήσῃ ἡ μάναν του νὰ σοῦ ξεχάσῃ καὶ πάει στὸ σπίτι. Τότες ζωντανεύγουνε αὐτοὶ καὶ πέρνουνε τὸ δρόμο καὶ πᾶνε στὴν πολιτεία των. Τοῦ λέει νὰ θυμᾶσαι τὴν κατάρα τσὶ μάνας μου· λέει θυμοῦμαι, βασίλισσά μου, παρὰ νὰ σταθῇς ἐδῶ στὴν ἐξοχή, καὶ τὴν ἀφίνει καὶ πάει νὰ τὸ πῇ τοῦ πατέραν του νὰ φέρῃ στρατέμματα νὰ τὴν φέρουνε μέσα. Ἠσήκωσε ὁ βασιληᾶς τὸ στράτεμμα, τὰ ἀλόγατα, ἤκαμε ἑτοιμασίαις· καθίζει τὸ βασιλόπουλο σ' ἕνα μέρος ὥστε νὰ ἑτοιμαστοῦνε καὶ ἠκοιμήθηκε· πάει ἡ μάνναν του, τὸν ἀγκαλιάζεται, τονὲ φιλεῖ· τότες ἀφοῦ τά 'καμε ὅλα ἕτοιμα ὁ βασιληᾶς λέει γυιέ μου σήκου νὰ πᾶμε· λέει πατέρα μου, πῶς σοῦ 'πα πῶς θὰ πάρωμε τίοτες—ἠλησμόνησε ὅλα—λέει δὲ μοῦ πες πῶς ἤφερες τὴν Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ κόκκινη σὰν αἷμα;

Ἐ τότες ὁ βασιληᾶς λέει ἀπὸ τὴν κούρασι εἶνε ποῦ 'λειπε τόσοι χρόνοι· τὰ ἡσύχασε τὰ πράμματα. Τὸ λοιπὸς αὐτὴ ἠπέρασε ἡ ὥρα· ἄχ, λέει, τὴν ἔπαθα, μοῦ ξέχασε. Μπαίνει μέσ' τὴν πολιτεία καὶ βρίσκει ἕνα γέρο καὶ τοῦ λέει νὰ μὲ πᾶς σ' ἕνα ξενοδοχεῖο νὰ πιάσω μιὰν κάμαρα νἆνε πολὺ ψηλὴ ἀντίκρυ στὸ βασιλικὸ παλάτι. Ηὗρηκε ἕνα σπίτι καὶ κάθεται ἐκεῖ ἀντίκρυ τοῦ βασιληᾶ τὸ παλάτι. Ἀποκάτω σ' αὐτὸ ἦτανε καφενές. Τὸ λοιπὸς ἠστολίζοντα κάθε πρωῒ κι' ἠκάθουντα στὸ παράθυρο ἀντίκρυ. Βγαίνει ἕνα πρωῒ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλέα ὁ φικιάλος καὶ τηνὲ βλέπει· ὡς καθὼς τὴν ἔδε· λέει μπρὲ ἂς ἤμουνε μιὰ βραδειὰ μαζίν τσι καὶ ὅσα θέλει νὰ τσὶ δώκω· νὰ πάω νὰ τσὶ τὸ πῶ. Τότες βρίσκει τὸ γέρο καὶ τσὶ τὸ μηνᾷ· χρήματα θέλω μηδὲ πρᾶμα. Πάει τηνὲ βρίσκει τὸ βράδυ, τοῦ κάνει μεγάλαις ἀρχοδιαῖς. Λέει τὸ χέρι· λέει κάθισε κι' ὅλ', ἡ νύχτα εἶνε δική μας, δὲ θέλεις χέρι. Ἠπέρασε ἡ ὥρα—μὰ ἦτανε βορηᾶς ξυδᾶτος, χιόνια ντομάνι, κρύο πολὺ—καὶ πάει αὐτὴ στὴ σωτοκάμαρα, ἀνοίει τὸ παραθύρι πενταπόρτι κι' ἀπέκειο ἀναιβαίνει στὸ κρεββάτιν τσι αὐτή. Ἠγδύθηκε αὐτὸς μὲ τὴ χαράν του καὶ πάει στὸ κρεββάτι νὰ κοιμηθῇ, τοῦ λέει κάμε μου τὴ χάρι κλεῖσε τὸ παραθύρι νὰ μὴν κρυώσωμε. Ἀναιβαίνει νὰ σύρῃ τὰ σκοῦρα, πάει αὐτὴ τοῦ δώνει μιὰν παλαμιὰ στὸν κῶλο, τὸν ἀφίνει κειδὰ ξερό· καὶ ἤνοιε καὶ ἠσφάλιζε τὸ παραθύρι κι' ἤκανε μπαμπαλάκια (ἠκρύβγοντα κι' ἠφανερώνουντα). Τὸ πρωῒ πάει καὶ τοῦ δώνει ἄλλη μιὰ καὶ τονὲ νοιώθει· χτυπᾷ τὰ παλαμάκια καὶ ἔρχουνται ἀποκάτω ἀπὸ τὸν καφενὲ καὶ τὸν παίρνουνε καὶ τονὲ λιθοπυρήσανε (=τὸν ἐπύρωσαν μὲ ζεστά, μέσ' τὰ ροῦχα, διότι ἦτο παγωμένος) κι' ἤπῆε πάλι στὸ παλάτι. Τὴν ἄλλη τὸ πορνὸ βγαίνει ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλέα καὶ τὴ θωρεῖ καὶ πάει κι' αὐτός. Σὰν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ κοιμηθοῦνε, ἧψε αὐτὴ τὸ μαγγάλι μέσ' τὴ σωτοκάμαρα, ὥστε νὰ γδυθῇ νὰ πάῃ κι' αὐτός. Πάει αὐτὸς μέσα γδυμνὸς νὰ κοιμηθῇ, τοῦ λέει νὰ μοῦ συμπαθήσῃς ἄμε νὰ σβύσῃς τὰ κάρβουνα νὰ μὴ μᾶς χτυπήσῃ ὅλη νύχτα ἡ ζέστη στὴν κεφαλή. Καθίζοντας αὐτὸς νὰ σβύσῃ τὰ κάρβουνα, τοῦ δίδει μιὰ στὸν κῶλο κι' ἦφτε κι' ἤσβυνε τὴ φοβοῦ ὅλη νύχτα. Τὸ πρωῒ χτυπᾶ αὐτὴ τὰ παλαμάκια — τοῦ δωσε πάλι μιὰ κι' ἠζωντάνεψε — τὸν πέρνουν . . . τὰ ἴδια τὸν πᾶνε στὸ παλάτι.

Τὴν ἄλλη τὸ πορνὸ τηνὲ θωρεῖ ὁ Βηζύρης τοῦ βασιληᾶ καὶ πάει κι' αὐτὸς τὰ ἴδια· σὰν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ κοιμηθῇ, πάει στὴν κάμαράν τσι καὶ πιάνει τὸ ἀναγκαῖόν τσι γεμώζει καὶ τ' ἀφίνει ξεσκεπασμένο ἀναιβαίνει στὸ κρεββάτι. Πάει αὐτὸς νὰ πέσῃ μὲ τὴ χαρὰ καὶ τοῦ λέει νὰ μοῦ συμπαθήσῃς νὰ πᾷς νὰ σκεπάσῃς αὐτὸ τὸ τέθοιο ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἐσκοτίσῃ ἡ μυρωδιά· πάει, τοῦ δίνει μιά, καὶ τὸν ἀφίνει καὶ κεῖνονε ξερὸ καὶ ἤνοιε κι' ἠσφάλιζε ὅλη τὴ νύχτα· Τὸ πρωῒ τονὲ παίρνουνε κάτω, τονὲ λιθοπυρίζουνε, τονὲ πᾶνε στὸ παλάτι. Ἠκάθουντα αὐτὴ στολισμένη στὸ παράθυρο. Ἐκεῖ βγήκανε αὐτοὶ οἱ τρεῖς

μάσα στὴν αὐλὴ κι' ἠσολατζάρανε καὶ τὴ θωρούσανε στὸ παραθύρι κι' ἠγελούσανε. Ἀρωτᾷ ὁ ἕνας τὸν ἄλλονε, μπρὲ γιάντα τὴ θωρεῖς καὶ γελᾷς; λέει μπρὲ ἴντα νὰ σοῦ ποῦ· ἐπῆα μιὰ βραδειὰ πῶς θὰ τὴν κοιμηθῶ καὶ μέ βαλε καὶ ἤνοια κι' ἠσφάλιζα ἕναν παραθύρι κι' ἠξεπάφγιασα ποῦ νὰ τὴν πάρῃ καὶ νὰ τὴ σηκώσῃ. Λέει κι' ἄμε μένα τὴ φοβοῦ τὴν ἔφτου καὶ τὴν ἤσβυνα ὅλη νύχτα! Ἀμὲ μένα ποῦ μέβαλε στὸ ἀναγκαῖόν τσι καὶ μὲ βρώμισε· κι' ἠγελούσανε· ἤκουσε τὸ βασιληόπουλο τὰ γέλοιάν τωνε· τσ' ἀρωτᾷ, βγαίνει καὶ τηνὲ θωρεῖ, τοῦ τὰ λένε· λέει, μπρὲ νὰ μηνύσω νὰ μοῦ τὴ φέρουνε ἐδῶ. Τσὶ μηνᾷ, στολίζεται αὐτὴ καλὰ καὶ μιὰ καὶ δυὸ στὸ παλάτι. Ὡς τὴν εἶδε ὁ βασιληᾶς ὁ πατέρας ἠθυμήθηκε 'κεῖνα ποῦ τοῦ 'πε ὁ γυιός του ὄντας ἤλειπε κι' ἦρθε. Μπρέ, λέει, παιδίμου, δὲν εἶνε ἡ Ἄσπρη κόρη; Τότες τὸ βασιληόπουλο τὸ θυμήθηκε καὶ τσί πηρε συμπάθειο καὶ ἠτοιμάσανε τὸ γάμο καὶ στεφανώνουνται κι' ἠζήσανε ζωὴ εὐτυχισμένη.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ ΘΗΡΑΣ[1]

Βαυκαλήματα.

1. Κάμε νανά, κάμε νανὰ σ' τὴν ἀργυρῆ σου κούνια
   Σ' τὴν ἀργυρῆ καὶ σ' τὴ χρυσῆ καὶ σ' τὴ μαλαματένια.
2. Κάμε νανά, κάμε νανά, χρουσῆ μου καδενέττα,
   Μαλαματένιέ μου σταυρὲ κι' ἀτίμητή μου πέτρα.
3. Νανὰ τοῦ Ῥήα τὸ παιδὶ καὶ τοῦ βηζύρη 'γγόνι
   Καὶ τσῆ κερὰ βασίλισσας τὸ πετραχηλιδόνι.
4. Νἀνά, ποῦ σ' ἔσπερν' ἀητὸς κι' ὁποῦ σὲ 'γέννα κόρη.
   Κι' ὁποῦ σὲ κοιλοπόνησε ἡ πέρδικα σ' τὰ ὄρη.
5. Νανά, ποῦ σοῦ τὰ ῥαύγουνε τὰ ῥοῦχά σου σ' τὴν πόλι
   Καὶ δὲν τὰ ξετελεύγουνε ἑξηνταδυὸ μαστόροι.
6. Νανὰ τὸ δαφνογέννημα, τὸ μοσκοτυλιμένο
   Τὸ δαχτυλίδι σ' τὴ φασκιὰ ἐγὼ τὄχω βαρμένο.

6α. Νανὰ ὁ δαφνογέννητος, ὁ ῥοδοπουλημένος,
   Ὄντες τὰ 'ργανα χτυποῦσα, τὰ λαοῦτα κηλαδοῦσα,
   Τότες ὁ γυιὸς ὁ καλογυιός, τότες ἐδὰ γεννηοῦντα.

6β. Νανὰ τὸ βασιληόπουλο, τὸ δαφνοτυλιμένο

[1] Ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Πεταλᾶ.

Ῥόδα καὶ τριαντάφυλλα τό 'χουνε σκεπασμένο
Γιὰ σένα, φῶς μου, ἤχασα, γιὰ σένα τὴν τιμή μου
Γιὰ σένα τὰ χρυσᾶ μαλλιὰ ποῦ 'χα στὴν κεφαλή μου.

7. Κοιμήσου ποῦ στὸ γάμο σου τρεῖς μῦλοι θὰ σ' ἀλέθου,
ὁ ἕνας τὰ πιπέριά σου κι' ὁ ἄλλος τὰ ψωμιά σου
Κι' ὁ τρίτος ὁ καλλίτερος τὰ ξεροτήανά σου.

8. Κοιμήσου, καλομάζαρο, κι' ἡ μοῖρά σου δουλεύγει,
Τὸ ῥιζικό σου τὸ καλὸ θὰ κουβαλῇ νὰ φέρνῃ.

9. Κοιμήσου, 'μέρα ὤμορφη, νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι,
Κοιμήσου, χαδεμμένη μου, μὲ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρι.

10. Κοιμᾶται τὄνα μου παιδί, τὄνα μου κλωναράκι
Τὄνα μου τὸ καλλίτερο μὲ τ' ἀργυρὸ χεράκι
Μὲ τ' ἀσημένιο βούλωμα καὶ μὲ τ' ἀλυσσιδάκι.

11. Κοιμήσου, ποῦ νὰ μὴ ῥχῇ τρίχα τσῆ κεφαλῆς σου
Κι' ἡ Παναγιὰ τσῆ Πισκοπῆς νὰ βρίσκεται μαζί σου.

12. Κοιμήσου, ποῦ νὰ μὴ ῥαῇ τρίχ' ἀπ' τὴν κεφαλή σου
Ὥστε νὰ ζοῦνε τὰ βουνά, νὰ ζῇ καὶ τὸ κορμί σου.

13. Κοιμήσου, καλομάζαρη καὶ καλοτελειωμένη,
Ποῦ σ' ἔχ' ἀφέντης ὁ Χριστὸς καλὰ μελετημένη.

14. Κοιμήσου, γάστρα μου χυτὴ μὲ τὸ μαργαριτάρι
Καὶ μοῦ 'στειλε τὴν προξενειὰ ὁ νειὸς ποῦ θὰ σὲ πάρῃ.

15. Κοιμήσου, ποῦ παράγγειλα παποῦτζα σ' τὸ τζαγκάρη
Νὰ σοῦ τὰ κάμ' ὁλόχρυσα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

16. Κοιμᾶται τὸ παιδάκι μου, μὰ πῶς νὰ τὸ ξυπνήσω,
Φέρτε μου μῆλα κόκκινα νὰ τὸ λιθοβολήσω.

17. Κοιμᾶται μέσ' τὴν κούνια, ὁ αὐγερινὸς κι' ἡ πούλια.

18. Κοιμήσου, ποῦ σοῦ ῥαύγουνε σ' τὴ Χιὸ τὸ πάπλωμά σου
Καὶ μέσ' τὴ μέσ' εἶν' ἀετός, σ' τὴν πάντα τὄνομά σου.

19. Ὕπνε μου, ἔπαρέ μου το κι' ἄμε το σ' τὰ περβόλια
Καὶ γέμισε τὴν πέτσαν του τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα.
Τὰ ῥόδα νά ν' τῆς μάννας του καὶ τἄνθη τοῦ κυροῦ του
Καὶ τἄσπρα τριαντάφυλλα εἶνε τοῦ σάντουλού του.

20. Κοιμᾶτ' ὁ ἥλιος σ' τὰ 'ψηλὰ κι' ἡ πέρδικα σ' τὰ ὄρη
Καὶ μένα τὸ παιδάκι μου κοιμᾶται μέσ' τὴν κούνια.

21. Κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῇ ἡ μάννα ποῦ σὲ 'γέννα
Κι' ὁ κύρης ὁποῦ σ' ἔκαμε νὰ 'δῇ χαρ' ἀπὸ σένα.

22. Κοιμᾶται τὸ ψηλὸ μπανὶ ποῦ τό 'χουνε σ' τὴν πόλι
Ποῦ τὄχ' ὁ βασιληᾶς βρακὶ κι' ὁ 'πίσκοπος φαιλόνι.

23. Κοιμήσου, μέρα ὤμορφη, νύχτα μὲ τ' ἀστρουλάκια,
Μπαξέ μου μὲ τὰ λούλουδα καὶ μὲ τὰ διασημάκια.

24. Κοιμήσου, καὶ σὰν κοιμηθῇς, νὰ 'δῇς τί θὰ σοῦ κάνω
Μαλαματένια κάμαρα καὶ μέσα νὰ σὲ βάνω.
25. Κοιμᾶται τὸ παιδάκι μου, τὄνα μου κλωναράκι
Καὶ τὸ μαστραπαδάκι μου μὲ τ' ἀργυρὸ χεράκι.
26. Κοιμᾶται τὸ γαρύφαλλο κοντὰ σ' τὴ μαντζουράνα
Κοιμᾶται τὸ παιδάκι μου μὲ τὴν καλή του μάννα.
27. Κοιμήσου σὰν τὴ ζάχαρι, ξύπνησε σὰν τὸ μέλι
Νὰ λένε ἡ γειτόνισσαις πῶς εἶν' καλὸ κοπέλι.
28. Κοιμήσου, ποῦ σὰν κοιμηθῇς χαρίζω σου τὴν πόλι
Χαρίζω σου τὴ Βενεθιὰ ποῦ νε' μεγάλη χώρα.
29. Ἔλα, μπαμπάλα, κι' ἔπαρε ὅσα παιδάκια κλαῖνε
Καὶ μένα τὸ παιδάκι μου ποτὲ ποτὲ δὲν κλαίει.
30. Κοιμήσου, ποῦ σ' τὸ γάμο σου, σ' τ' ἀρρεβωνιάσματά σου
Τὸ χῶμ' ἀλεῦρι θὰ γενῇ καὶ τὰ βουνὰ δαμάλια
Κι' ἡ θάλασσα γλυκὸ νερὸ νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια.
31. Κοιμήσου, ποῦ σ' τὸ γάμο σου δώδεκα μυλ' ἀλέθουν,
Οἱ τρεῖς ἀλέθουν τὸν καφὲ κι' οἱ τέσσερης ἀλεῦρι
Κι' οἱ ἄλλ' οἱ ἀποδέλοιποι ἀλέθουν τὸ πιπέρι.
32. Κοιμήσου, ποῦ σοῦ ῥαύγουνε τὴ γοῦνά σου σ' τὴν πόλι
Δὲ σοῦ τὴν ξετελεύγουνε σαραντατρεῖς μαστόροι.
Ὁ ἕνας βάζει μάλχμα κι' ὁ ἄλλος τὴ χρουσώνει
Κι' ὁ τρίτος ὁ καλλίτερος τὴ μαργαριταρώνει.
33. Κοιμήσου μέσ' τὴν κούνιά σου καὶ μέσ' τὸ πάπλωμά σου
Καὶ μέσ' σ' τὰ σεντονάκιά σου ποῦ 'νε τὸ μάθημά σου.
34. Κοιμήσου μωρουδάκι μου, κι' ἐγὼ σὲ ναναρίζω,
Κι' ἐγὼ κουνῶ τὴν κούνιά σου κι' ἐγὼ σ' ἀποκοιμίζω.
35 Κοιμᾶται τὸ παιδάκι μου, τοῦ στείλαν' ἀρραβῶνα
Κι' ἐγὼ τ' ἀπολοήθηκα, δὲν τὸ παντρεύγ' ἀκόμα.
36. Ὁ ὕπνος θρέφει τὰ μωρὰ κι' ὁ κάμπος τὰ μοσχάρια
Κι' ἐμένα τὸ παιδάκι μου τὸ θρέφουνε τὰ χάδια.
37. Κούνιέ το, ντάντα, τὸ παιδί, κούνιέ το, 'μέρωσέ το
Κι' ἀνὴ γυρέψῃ καὶ βυζί, σκύψε καὶ βύζασέ το.
38. Καὶ κοιμᾶται καὶ κοιμᾶται, τσῆ μαμᾶς του δὲ θυμᾶται
39. Κοιμήσου, ποῦ σὰν κοιμηθῇς τρεῖς χώραις σοῦ χαρίζω,
Τρεῖς χώραις καὶ τρεῖς κάμαραις, τρία μοναστηράκια,
Σ' τσῆ κάμαραις νὰ γεύγεσαι, στσῆ χώραις νὰ κοιμᾶσαι.
40. Τὸ παιδί μου θέλει χάδια, θέλει καὶ ψωμιὰ καθάρια.
41. Κουνῶ το, ναναρίζω το, μὰ τοῦτο δὲν κοιμᾶται,
Μὲ τοὺς ἀγγέλους χαίρεται, μὲ τὸ Χριστὸ διᾶται.
42. Κοιμήσου, ποῦ σοῦ ῥαύγουνε σ' τὴν πόλι τὰ χρυσᾶ σου

Σ' τὴ Βενεθιὰ τὰ ῥοῦχά σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

43. Ὕπνε μου, ἔπαρέ μου το καὶ φέρε μού το πάλι
Μὴ μοῦ τὸ φέρῃς ἄσκημο, μὴ μοῦ τὸ φέρῃς μαῦρο
Φέρε το μὲ τὰ ῥόδα του καὶ μὲ τὴν ὠμορφιά του.

44. Κοιμήσου μὲ τὴν Παναγιὰ καὶ μὲ τὸν Ἅϊ-Γιάννη
Μὲ τὸν ἀφέντι τὸ Χριστὸ ποῦ τ' ἀκλουθοῦν οἱ ἅγιοι.

Γαμήλια.

1. Νύφη μου, σ' τὴ χωρίστρα σου τρέχει νερὸ δροσᾶτο,
Ὅποιος τὸ πιῇ δροσίζεται καὶ πάλ' ἀναιζητᾷ το.

2. Νύφη, καθρέφτης σμαγδωτὸς μ' ἀτίμητα πετράδια
Καὶ τζουδαερικὸ πολὺ νὰ ῥάνουν τὰ στεφάνια.

3. Ὤμορφη ποῦ 'ν' ἡ νύφη μας σὰν ἀργυροκαμπάνα
Μά 'χει τὴν παραπόνεσι ὁπῶς δὲν ἔχει μάννα.

4. Ὦ ἀρφανέ, πεντάρφανε 'πὸ μάννα κι' ἀπὸ κύρη
Σὰν τὸ καράβι σ' τὸ γιαλὸ χωρὶς καραβοκύρη.

5. Σ' τὸ σπίτιν ὁποῦ 'μπήκαμε πέτρα νὰ μὴ ῥαΐσῃ
Κι' ὁ νοικοκύρης κι' ἡ κυρὰ χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ.

6. Ἡ τράπεζά μας ὁλόχρυση, τὰ πιάτα 'ν' ἀσημένια
Καὶ τὰ πειρουνομάχαιρα εἶνε μαλαματένια.

7. Νύφη μου, μὴν πικραίνεσαι ὁπῶς δὲν ἔχεις μάννα
Κι' ἀφέντης σου σοῦ εὔχεται μὲ ὅλαν του τὰ σπλάχνα.

8. Τῆς νύφης πρέπουν τὰ χρυσᾶ καὶ τοῦ γαμπροῦ βελοῦδα
Καὶ τσῆ κερὰ κουμπάρισσας πρέπουν τὰ δαχτυλίδια.

9. Παπᾶ, μὴ βάλῃς βλοητὸ ἀκόμη σὲ μιὰν ὥρα
Γιὰ θὰ καταίβ' ἀφέντης τση ἀπ' τὴν ἀπάνω χώρα.

10. Ἡ εὐχὴ τοῦ πεθεροῦ σου σ' τὰ καντούνια τοῦ σπιθιοῦ σου.
Κι' ἡ εὐχὴ τσῆ πεθερᾶς σου μέσ' τὰ ἀνεκοκάτοφλά σου.

11. Ἀμὴ ἀμή, περικαλῶ καὶ τσῆ κουμπάρας μὲ καλό.

12. Ἄμου πεθερὰ κι' ἐγὼ νοικοκυρά.

13. Ἔλα, Χριστὲ καὶ Παναγιὰ μὲ τὸ μονογενῆ σου
Σ' τὰ ἀντρόϋνο ποῦ γίνεται νὰ βάλῃς τὴν εὐχή σου.

14. Ἁγία Ἱερουσαλὴ κι' Ἅγιε Ἰωάννη
Γιὰ ῥάνετε τὸ νυφικὸ νερὸ τοῦ Ἰορδάνη.

15. Εὐγένεια καὶ ἀρχοδιά, κάλλος καὶ ζαρειφλίκι
Ὅλα σ' τὴ νύφη κατοικοῦν ὡς διαμαντένια θήκη.

16. Ξεχωριστὸς εἶν' ὁ γαμπρός, ὡς ξεχωρίζουν τ' ἄστρα
Ὡς ξεχωρίζουν τὰ βουνὰ ἀπ' τὰ μεγάλα κάστρα.

17. Εὐλογημένα γονικὰ δώσετε τὴν εὐχή σας

Σὲ τοῦτα ποῦ στολίζονται μὲ ὅλη τὴν ψυχή σας.

18. Σήμερο ὅλα τὰ πουλιὰ ἂς γλυκοκηλαδοῦσι
Νὰ λέν' τὰ καλορίζικα ὡς ποῦ νὰ βαρεθοῦσι.

19. Τοῦτα τὰ δύο στέφανα εἰς τὸν τζερβὲ βαρμένα
Ἂς εἶνε καλορίζικα καὶ καλομαζαρένια.

20. Ῥουμπίνια καὶ διαμαντικὰ καὶ μύρια μωριλάνθια
Τὴν ἔλλαψι δὲν ἔχουνε 'μπρὸς σ' τοῦ γαμπροῦ τὰ μάθια.

21. Γαμπρέ, ἡ ὡραιότη σας καὶ τ' ὤμορφό σας νάζι
Στοχάζομαι δὲ βρίσκεται ἄλλος γιὰ νὰ σᾶς μοιάζη.

22. Ἂς εἶνε καλορίζικα, ἀπ' τὴν καρδιά μου 'φχήστηκα.

23. Νύφη καὶ γαμπρὲ νὰ ζῆτε καὶ παιδόγγονα νὰ 'δῆτε.

24. Ἤσμιξ' ὁ Θεός, καληώρα, μαντζουράνα μὲ τὴ βιόλα.

25. Κόπιασε, μάννα τοῦ γαμπροῦ, νὰ δώσῃς τὴν εὐχή σου
Ποῦ 'ταν ὁ Νικολάκης σου ὁ πόθος τσῆ ψυχῆς σου.

26. Κουμπάρ' ἀτοῦ ποῦ κάθεσαι εἶνε ξερὸ τὸ ξύλο
Κι' ἀπὸ τσῆ νοστιμάδαις σου βγάζει καρποὺς καὶ φύλλο.

27. Ὁ Μαθουλιὸς παντρεύγεται, ὢ Παναγιά, καὶ δός του
Μιὰν προβατίνα μὲ τ' ἀρνὶ νὰ τριγυρίζ' ὀμπρός του.

28. Πρέπ' ἡ νύφη σ' τὴν κασσέλα σὰν τὴν Παριανὴ σκουτέλα
Πρέπει κι' ὁ γαμπρὸς σ' τὸν πάγκο σὰν τὸ γάδαρο τὸ μαῦρο.

29. Ἂς εἶν' ἡ ὥρα ἡ καλή, Θεὸς νὰ σᾶς 'βλοήσῃ
Καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ 'Αβραὰ νὰ σᾶς παιδογονήσῃ.

30. Σιαῖς σιαῖς βρονταῖς γροικῶ, ἄγγελος καταιβαίνει
Καὶ τὴν εὐχὴ τσῆ μάνας σου σ' τὰ στέφανα τὴ φέρνει.

31. Φέρτε μου λίσταις σμαγγωταῖς κι' ἀτίμητα πετράδια
Καὶ τζαυδαερικὸ πολὺ νὰ δέσω τὰ στεφάνια.

32. Κουμπάρε καὶ κουμπάρισσα ὁποῦ ' χετε τὴ χάρι
Γιὰ ῥάνετε τὰ στέφανα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

33. Πρέπει καὶ τσῆ κουμπάρισσας νέος ἀ' τὴν Εὐρώπη
Νὰ τὴ θωρῆ νὰ χαίρεται τὴν ἀκριβήν τση νειότη.

33. Γαμπρέ μ' ὅταν σὲ κράζανε ἀ' τὴν ἀπάνω στράτα
Ὅλος ὁ κόσμος 'κλούθησε κι' ὁ οὐρανὸς μὲ τ' ἄστρα.

34. Ἡ νύφη εἶν' ἡ Βενεθιὰ καὶ ὁ γαμπρὸς ἡ Πόλι,
Καὶ ἡ κερὰ κουμπάρισσα τσῆ Χιὸς τὸ περιβόλι.

35. Ταιρειάζ' ἡ νύφη κι' ὁ γαμπρὸς σ' τὴ φιλοπροσωπία
Γιατὶ τὴν ἔχουνε κι' οἱ δυὸ μικρὴ τὴν ἡλικία.

36. Νύφη, Βενέτικη μηλιά, γαμπρέ μου κυπαρίσσι.
Ἡ ὠμορφιά σας 'κούστηκε 'Ανατολὴ καὶ Δύσι.

37. Νύφη μου, ποῦ 'ναιθρεύγου σου ὡσὰν τὸ χηλιδόνι,
Ἠκέρδιξες τὸν ἀητὸ ποῦ 'γάπας τόσοι χρόνοι.

38. Νύφη π' ἀστράφτεις καὶ βροντᾷς, ποῦ ψηχαλᾷς καὶ βρέχεις
Κι' ὅλου τοῦ κόσμου τσ' ὡμορφιαῖς ἀπάνω σου τῆς ἔχεις.
39. Γαμπρέ μου ὡραιότατε, μὲ πλεύτη καὶ μ' ἀκάλλη,
Μὲ οἰκογένεια λαμπρὰ καὶ μὲ σπουδὴ μεγάλη·
40. Νύφη μου, σ' τὰ φουστάνι σου ποῦ 'μοιάζει σὰ στοφέτο
Νά θελες νὰ μὲ μπούκωνες μιὰν πειρουνιὰ κουφέτο.
41. Νύφη π' ἀστράφτεις καὶ βροντᾷς, ποῦ ψηχαλᾷς καὶ βρέχεις
Κι' ὅλαις τσῆ χάραις τοῦ Χριστοῦ ἀπάνω σου τῆς ἔχεις.
42. Νύφη μου, ποῦ σοῦ φέρανε δεντρὸ μέσ' τὴν αὐλή σου
Νὰ τὸ ποτίζης χλυὸ νερὸ νὰ τὄχῃς στὴ ζωή σου.
43. Γαμπρέ, μὴ λυπηθῇς φλουριὰ νὰ κάμῃς ναν κλουβάκι
Νὰ βάλῃς τὴ νεόνυφη ποῦ 'νε κοπελουδάκι.
44. Κουμπάρε, ῥίζα τσ' ἀρχοδιᾶς, βουλὴ τῶ βουλευτάδω,
Συμβούλιο τῶν ἄρχοντω καὶ τῶν πραγματευτάδω.
45. Ἥλιος εἶν' ὁ νιὰ γαμπρὸς κι' ἡ νύφη 'νε φεγγάρι,
Φωστῆρες ἀπ' ταὺς οὐρανοὺς καὶ ἔχουνε τὴ χάρι.
46. Ὁ ἔρωτας εἶν' ὁ γαμπρὸς κι' ἡ νύφη Ἀφροδίτη,
Κι' ἄλλος δὲν ἦταν ἄξιος νά 'μπῃ σὲ τέθοιο σπίτι.
47. Ἡ νύφη εἶνε ὤμορφη σὰν τοῦ πονέντε τ' ἄστρο,
Καὶ σὰν τὸ τριαντάφυλλο τὸ κόκκινο καὶ τ' ἄσπρο.
48. Κουμπάρε, ῥῆγα τσῆ Φραγκιᾶς καὶ πρίντζηπα τῆς Πόλις
Καὶ γενεράλε καὶ κριτὴ τῆς Σαντορίνης ὅλης.
49. Πρέπει καὶ τσῆ κουμπάρισσας τραοῦδι νὰ τσῆ ποῦμε
Καὶ σ' τὰ δικάν τσῃ μὲ καλὸ νὰ πᾶμε νὰ 'φχηθοῦμε
50. Εὐχαριστῶ τὸν Κύριο καὶ τὴν Ἁγιὰ Λεοῦσα
Ποῦ 'μπῆκ' ὁ χαδεμένος μου σ' τὸ σπίτι ποῦ ποθοῦσα.
51. Σήμερο ξένοι καὶ δικοί, φίλοι καὶ συγγενεῖς σου
Χαίρουνται, χαδεμένε μου, σ' τὴν τύχη τὴ δική σου.
52. Πρέπ' ἡ νύφη σ' τὴν καπέλα σὰν τὴν Παριανὴ σκουτέλα
Πρέπει κι' ὁ γαμπρὸς στὸν πάνκο σὰν τὸν ἄουστρα σ' τὸν κάμπο.

Δίστιχα

1. Ἄρχισε, νοῦ καὶ λοΐσμέ, μὲ μπένα καὶ μελάνη
Αὐτὴ ἡ νειὰ ποῦ γάπησα πάσχει νὰ μὲ λωλάνῃ.
2. Ἄνοιξε τὸν Ἀκλήδωνα ςτ' Ἁϊ— Γιαννιοῦ τὴ χάρι
Κι' ὁποιά 'νε καλομάζαρη τὸ μῆλόν τσῃ νὰ πάρῃ.
3. Ἄνοιξε τὸν Ἀκλήδωνα ποῦχω κι' ἐγὼ 'νὰ μῆλο,
Ποῦ τὸ 'κρυφομελέτησα γιὰ ἕναν ἄσπρον κρῖνο.

4. Ἀγάπη μας εἶναι πολλή, μὰ εἶνε θολωμένη,
Κάλλια νὰ 'νε 'λιγώτερη καὶ νὰ 'νε μπιστεμμένη.
5. Ἄλλο σου δὲ μὲ 'μάρανε παρὰ τὸ λακριδί σου,
Τὸ γέρμα καὶ τὸ λύϊσμα ποῦ κάνει τὸ κορμί σου.
6. Ἂν μ' ἀρνηστῇς, νὰ σ' ἀρνηστῇ ἡ μάνα ποῦ σὲ 'γέννα,
Τὸ γάλα ποῦ σοῦ 'βύζασε, νὰ τὸ ξεράσῃς γαῖμα.
7. Ἀνοίξετε τσῆ πόρταις σας νά 'μπ' ἡ χαριτωμένη,
Νἄμπ' ἡ 'ψηλὴ μὲ τὰ μαλλιὰ σὰ νύφη στολισμένη.
8. Ἀπὰ 'ς τὸ καπελίνι σου γαρυφαλλάκια δύο,
Κι' ἤξιζε τὸ κορμάκι σου τοῦ βασιληᾶ τὸ βίο.
9. Ἀγάπα με νὰ σ' ἀγαπῶ, ποῦ 'ς τ' ὄνομά σ' ἀμόνω,
Ἂ δὲ σὲ πάρω, θὰ χαθῶ, μὰ δὲν τὸ φανερώνω.
10. Ἄμε, κακομοιριάρη μου, 'ςτὴ Νιὸ νὰ κάμῃς ξύλα.
Γιὰ δὲ σοῦ πρέπει νὰ φορῇς βρακὶ μὲ πέντε φύλλα.
11. Ἀφοῦ ἡ καρδιά μου φλίβερή, τὸ πρόσωπο πῶς θά 'νε;
Τὰ λόγιά σου μὲ ἀρρωστοῦν, πῶς νὰ σοῦ 'πῶ καλά 'μαι;
12. Ἀκόμη δὲν ἐμίσεψα διὸ ὥραις τοῦ λιμένα,
Καὶ τρέχουνε τὰ μάθιά μου σὰ βρύσαις τοῦ χειμῶνα.
13. Ἀφῆστέ με νὰ κρεμαστῶ 'ς τοῦ διασ..μιοῦ τὸν κλόνο,
Νὰ βγῇ στὸ κόσμο ξάκουσμα «ἡ ἀγάπη φέρνει φόνο.»
14. Ἄστρα πολλὰ κι' ἀρίφνητα, ποῦ φέγγετε τὴ νύχτα,
Γιὰ 'πῆτε τῆς ἀγάπης μου πῶς ἤλειπα καὶ ἦρθα.
15. Ἄσπρη, κατάξασπρη κλωστή, κατάξασπρο μετάξι,
Ἂ δὲ σὲ 'δοῦν τὰ μάθιά μου, ὁ νοῦς μου, θὰ πετάξῃ.
16. Ἄσπρη, κατάξασπρη κλωστή, κατάξασπρο μετάξι.
Κατάξασπρή μου μπαμπακιά, ποιὸς νειὸς θὰ σ' ἀπολαύσῃ
17. Ἀρχοντικό μου πρόσωπο, 'δεῖ μου καροφυλλᾶτο
Φεγγάρι δὲν μπορῶ νὰ 'δῶ, μόνο βαρέθηκά το.
18. Ἀγάπη μοῦ 'χες περισσά, μά 'τανε δολωμένη,
Ἂς ἦτονε 'λιώτερη καὶ νἆτον μπιστεμμένη.
19. Ἀσπαλαθοκορφόρριζα κι' ἀγκίλι π' ἀγκιλώνεις,
Ἐκεῖ ποῦ δὲ σὲ θέλουνε, μὴν πᾷς νὰ ξεφυτρώνῃς.
20. Ἀγάπα με, πουλάκι μου, σὰν ποῦ μ' ἀγάπας πρῶτα
Κι' ὅ τι σοῦ λέσι μὴ γροικᾷς καὶ τὴν καρδιά σ' ἀρώτα.
21. Ἀνὴ 'πεθάνω γιὰ τασέ, γιὰ τὴ δική σ' ἀγάπη,
Θ' ἀνοίξ' ἀπὰ 'ς τὸ μνῆμά μου μιὰ λεμονιὰ μὲ τἄθη-
Ἡ ῥίζα θὰ 'χῃ τὸν καμὸ καὶ ἡ κορφὴ τὰ πάθη,
Τὰ φύλλα θενὰ γράφουνε πῶς γιὰ τὰ σένα 'χάθη.
22. Ἂ βουληθῇς καὶ μ' ἀρνηστῇς καὶ κάμῃς ἄλλο ταῖρι,
Ἡ νειότη σου νὰ καίεται ὡσὰν τὸ ἀγιοκέρι.

23. Ἀπόψε σ' ὠνειρεύτηκα μέσα 'ς τὴν ταμπακέρα,
Πῶς τὰ ματάκϳά σοῦ τὰ δυὸ πεσκέσι μοῦ τὰ φέρα.
24. Ἀπόψε σ' ὠνειρεύτηκα καὶ σύ 'σου τὄνειρό μου,
Καὶ περισσότερη χαρὰ δὲν εἶδα 'ς τὸν καιρό μου.
25. Ἀγαπημένε τῶν πολλῶ κϳ' ἐπίϐουλε σὲ 'μένα,
Μὴν ἀγαπᾷς πολλαῖς πολλαῖς καὶ χάσῃς με καὶ μένα.
26. Ἀγγελικό μου πρόσωπο, μάθϳά μου ζαχαρένϳα,
Τὸ νοῦ μου δὲν τὸν ἔχω πλεϳὸ παρ' ὅλο μετὰ σένα.
27. Ἄσπρο μου τριαντάφυλλο καὶ κόκκινή μου βϳόλα,
Μὲ τὴν καρδϳά μου σ' ἀγαπῶ κϳ' ἂς μὴ σὲ πάρω κϳόλα.
28. Ἄσπρε μου κρίνε, κρῖνέ με, γϳὰ θὰ κριθ' ἀπατό μου,
Πολλαῖς ἀγάπαις ἤκαμα μὰ σύ 'σ' ὁ θάνατός μου.
29. Ἄσπρο μου τριαντάφυλλο καὶ κόκκινό μου ῥόδο,
Ποῦ ῥέομαι νὰ σὲ θωρῶ, μὰ δὲν εὑρίσκω μόδο.
30. Ἄσπρο μου τριαντάφυλλο, γεμᾶτο τὴ γλυκάδα,
Φαρμάκι ποῦ μὲ 'πότισες τούτη τὴν ἑϐδομάδα.
31. Ἀλλοί! μὲ δίχως ἀφορμή, μὲ δίχως νὰ σοῦ φταίξω,
Ἤνοιξ' ἡ δόλϳά σου καρδϳὰ καὶ 'κλείδωσέ μ' ἀπέξω.
32. Ἄσπρο μου τριαντάφυλλο, γερμένο 'ς τὸ Λεϐάντε,
Ἐσύ 'σαι τὸ χρουσὸ δεντρό, ποῦ κάνει τὸ δϳαμάντε.
33. Ἀγάπη σου 'ς τὰ στήθη μου χοντεύγει νὰ ῥιζώσῃ
Νὰ κάμῃ φύλλα καὶ κλαδϳὰ καὶ νὰ μὲ θανατώσῃ.
34. Ἄσπρη, κατάσπρη μπαμπακϳά, σκάσε τα τὰ βαϐούλϳα,
Γϳὰ σένα χαδεμένη μου, τὰ λέω τὰ τραούδϳα.
35. Ἄσπρη, κατάσπρη δὲ φελᾷ σὰν πατημένο χϳόνι,
Μονάχο ἡ μελαχροινὴ σὰν τὸ γλυκὸ ποπόνι.
36. Ἀσπροστρογγυλοπρόσωπη, νεραντζομαουλάτη
Τὴν πέτρα σκίζεις, κάνεις δυὸ μὲ τὸ δεξί σου μάτι.
37. Ἄσπρο μου τριαντάφυλλο μὲ τὴ δροσοδωρία,
Ὥστε νὰ εἶσαι 'λεύτερος νἄχω παρηγορία.
36. Ἄς 'πῶ πῶς δὲ σ' ἀγάπησα, μήδ' εἶδά σε ποτές μου
Ἔναν κλαδὶ βασιλικὸ ἡϐάστου κι' ἤπεσέ μου.
39. Ἀγάπη σου μ' ἔχει τρελλό, μἔχει νερὸ γνεμένο,
Ὁποῦ μὲ γνέψῃ ἔρχομαι κι' ὁποῦ μοῦ 'πῇ, πηγαίνω.
40. Ἀλλοί! κι' ἴντα 'κατάλαϐα ὅσον καιρὸ σ' ἀγάπου,
Ποῦ τρέχανε τὰ μάθιά μου δάκρυα τοῦ θανάτου.
41. Ἀναιστενάζω, δὲ μ' ἀκοῦς, κλαίω, δὲ μὲ λυπᾶσαι,
Τὰ λόγια ποῦ 'μιλήσαμε τάχα δὲν τὰ θυμᾶσαι;
42. Ἀναιστενάζω κι' ὁ καιρὸς μαυρίζει μου τὰ ῥοῦχα,
Δὲ μοῦ τ' ἀσπρίζει τὸ νερὸ σὰν τὴν ἀγάπη ποὖχα.

43. Ἀφῆστε τὸ πουλάκι μου κι' ἂς ἀγαπᾷ σαράντα,
Ἐγὼ 'μ' ἡ πρώτην του φιλιά κι' ἐμένα θἄχῃ πάντα.

44. Ἀγάπα με, πουλί μου, καὶ λόγια μὴν ἀκοῦς,
Γιατὶ 'ς τὴ γειτονιά μας ἔχω πολλοὺς ἐχτρούς.

45. Ἂν παντρευτῇς, παντρεύομαι, ἂν μένῃς, κι' ἐγὼ μένω
Ἀνὴ γενῇς καλόγερος κι' ἐγὼ καλογερεύω.

46. Ἀποφάσισε, πουλί μου, ἀποφάσισε καὶ σύ,
Νὰ μὲ πάρῃς, νὰ σὲ πάρω, καὶ νὰ ζήσωμε μαζί.

47. Ἄχου βάχου 'μέρα-νύχτα μοῦ 'φθειρες τὰ νειάτα μου
Σὰν τῆς βρύσαις τοῦ χειμῶνα τρέχουνε τὰ μάθια μου.

48. Βάλε νὰ μὲ σκοτώσουνε, τὰ φείδια νὰ μὲ φᾶνε,
Γιατὶ πλέον βαρέθηκα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο νά 'μαι.

49. Βάστα καλὰ τὴν ἄκρια κι' ἐγὼ βαστῶ τὴ μέση,
Μὴ λύσῃ ἡ ἀγάπη μας καὶ πά' ἀλλοῦ καὶ δέσῃ.

50. Βάλε τὸ χιόνι ςτὸ νερό, καρτέριέ το νὰ λύσῃ,
Σὰ δὲν ἠκράτεις τὸ σεβτᾶ, γιατὶ νὰ μ' ἀγαπήσῃς.

51. Βάλε τὸν κρίνο 'ς τὸ νερό, σὰ θέλῃς νὰ φουντώσῃ
Σὰ θέλῃς κι' ἡ ἀγάπη μας νὰ ξανακαινουριώσῃ.

52. Βάλε, Ζαμπέλα, φυλαχτά, βάλε 'ς τὰ δυό σου μπράτσα,
Νὰ μὴ σὲ καταπιάσουνε τῶ χριστιανῶ τὰ μάθια.

53. Ἂν 'πῶ τὸ πῶς δὲ σ' ἀγαπῶ, τὸ λέω ψώματά μου,
Κι' ἀνὴ σοῦ παραπονεθῶ, μὲ δικαιώματά μου.

54. Ἄνθη μου ὡραιότατο, σελήνη μὲ τσ' ἀχτίναις,
Πάρε, πουλί μ' ἀπομονὴ ἀκόμη δυὸ τρεῖς μῆνες.

55. Γελᾷς καὶ τὰ βουνὰ γελοῦν κι' ὅλα τὰ δέντρ' ἀθοῦνε,
Καὶ τὰ πουλάκια κελαδοῦν καὶ μὲ παρηγοροῦνε.

56. Ἀπ' ὄντας ἤμουν δυὸ χρονῶ καὶ σύ, πουλί, τεσσάρω,
Μιὰ μάϊσσα μοῦ τό 'γνεψε ὅτι θενὰ σὲ πάρω.

57. Γιὰ σένα θανατώνομαι καὶ γίνομαι θυσία
Καὶ σὺ ἀκόμα βρίσκεσαι σὲ ἀδιαφορία.

58. Γιὰ σένα θὰ θανατωθῶ, γιὰ σένα θὰ 'ποθάνω,
Γιὰ σένα θὰ τὸ στηρευτῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω.

59. Γιὰ δὲ πῶς μὲ κατήντησες κι' ὅλ' οἱ γιατροὶ τὸ λένε,
Πῶς ἔχω βέβαια χτικιὸ καὶ ζωντανὴ μὲ κλαῖνε.

60. Γιὰ δὲ πῶς μὲ κατήντησες καὶ περπατῶ καὶ βήχω
Κι' ὅλος ὁ κόσμος μ' ἐρωτᾷ κι' ἐγὼ δὲν τ' ἀποδείχτω.

61. Γράψω δὲ γράφω ςτὸ χαρτί, κάμω, δὲν κάμω γράμματα,
Τὸν πόνο ποὔχω ςτὴν καρδιὰ εἶνε μεγάλο πρᾶμα.

62. Δὲ θέλω πλειό μου ν' ἀγαπῶ, μηδὲ νὰ μ' ἀγαποῦνε,
Λεύτερη θενὰ κάθωμαι νὰ μὲ παρακαλοῦνε.

63. Δι̯ανταφυλλένια μάγουλα καὶ μάθι̯α μενεξέδες,
Γιὰ σένα γλυκοκηλαδοῦ τ' ἀδόνι̯α ς' τοῆ μπαξέδες.

64. Διορισμὸ μοῦ 'βάλανε νὰ μὴ σ' ἀναιντραλίζω,
Νὰ μὴ γυρίσω νὰ σὲ 'δῶ καὶ νὰ μὴ σοῦ 'μιλήσω.
Κι̯' ἐγὼ γι̯ὰ τὸ διορισμὸ περνῶ το τὸ σωκάκι
Κι̯' ἀκόμα δὲν ἠβάλανε τῶν ἐμμαθι̯ῶ δι̯ασάκι.

65. Δίγνωμε καὶ διπρόσωπε καὶ ψεύτη 'ς τὴν ἀγάπη,
Σὰ δὲν ἠξέρης ν' ἀγαπᾷς, ἀρώτηξε νὰ μάθης.

66. 'Εγύρισα νὰ τονὲ 'δῶ, τὸν ἀγαπῶ 'ς τὰ μάθι̯α
Κι̯' ἐκεῖνος τ' ἀναιντράλισε καὶ μέ 'καμε κομμάτι̯α.

67. 'Εσὺ τὸ λὲς πῶς μ' ἀγαπᾷς καὶ πῶς ποθεῖς γι̯ὰ μένα,
Καὶ τώρα μὲ παράτησες νὰ προπατῶ 'ς τὰ ξένα.

68. 'Εγὼ δὲ σὲ παράτησα νἄχω τὴν ἁμαρτία,
'Ο Χάρος μὲ 'κοντάρεψε μέσα 'ς τὰ δυό μου φρύδι̯α.

69. 'Εσύ 'σαι τῆς ψυχῆς ψυχὴ καὶ τῆς καρδι̯ᾶς μου φύλλο,
'Εσύ 'σαι, χαδεμένε μου, ὁ μπιστικός μου φίλος.

70. Ἔρωτα, δὲ σοῦ γύρεψα, προυκι̯ὰ νὰ μὲ προυκίσης,
Μόνο τὴ νέα π' ἀγαπῶ νὰ μοῦ τηνὲ χωρίσης.

71. Ἔ σοῦ 'πα νὰ μὴν τὰ γροικᾷς τὰ λόγι̯α τὰ περίσσα;
Γι̯ὰ δὲς τὰ δαχτυλάκι̯ά σου, ἂν εἶνε ὅλα ἴσα.

72. 'Ετοῦτα 'νε τὰ βάσανα κι̯' ὄχι τὰ περασμένα,
'Οποῦ τραβῶ, πουλάκι μου, καθημερνῶς γι̯ὰ σένα

73. Ἔλα νὰ πᾶμε 'μεῖς τὰ δυὸ σὲ δέντρα ποῦ ἀθοῦσι,
Νὰ λέμε 'μεῖς τὰ πάθη μας κι̯' ἐκεῖνα νὰ μαθοῦσι.

74. Ἔχω σου παραπόνεσι, 'ψηλή νε σὰν τὸν πύργο,
Μὰ θέλω τρόπο ὤμορφο νὰ σοῦ τὴν ξεδι̯αλύνω.

75. 'Εγὼ πλέον 'ποφάσισα νὰ ζῶ δυστυχισμένα
Κι̯' ἂς τάξω πῶς δὲν εἶνε πλειὸ ὁ κόσμος γι̯ὰ τὰ μένα.

76. 'Εγὼ σοῦ λέω σ' ἀγαπῶ καὶ σὺ δὲ μοῦ πιστεύεις
Κάνεις τὸ, χαδεμένη μου, διὰ νὰ μὲ παιδεύης.

77. Ἔρωτα, ποῦ μὲ 'μπέρδεψες ἀγάπη ν' ἀγαπήσω,
Ξεμπέρδεψέ με ὤμορφα νὰ μὴ σὲ βλαστημήσω.

78. Ἔναν πλακάκι μάλαμα θὰ ῥίξω 'ς τὸ πηγάδι,
Νὰ καθαρίζουν τὰ νερὰ νὰ 'δῶ ποι̯ὸς θὰ σὲ πάρη.

79. Εἶπά σου νὰ μὴν τοῦ 'μιλῆς τοῦ ἀρρεβωνιασμένου
Γιατί βαστᾷ ς' τὸ χέριν του μαντῆλι μαεμμένο.

80. 'Εσὺ θαρρεῖς κι' ἠγάπου σε, θαρρεῖς το κι' ἀγαπῶσε,
Μὰ τὸν ἀληθινὸ Θεὸ γελῶ καὶ περγελῶ σε.

81. 'Εσὺ θαρρεῖς κι' ἃ δὲ θωρῶ, θαρρεῖς πῶς δὲ μαθαίνω,
Θαρρεῖς πῶς εἶμ' ἀνόητος καὶ δὲν καταλαβαίνω.

82. Ἐπέθανες καὶ μοῦ 'φηκες τρία γανιὰ φαρμάκι
Νὰ πίνω καὶ νὰ νίβγωμαι, ὥστε νὰ πᾷς καὶ νὰ [illegible]θῃς.
83. Ἐμένα πρέπει νὰ μὲ λέ' τὸ πικρο-Μαρουλάκι,
Γιατ' ἤπιε τ' ἀχειλάκι μου πολλῷ λογιῷ φαρμά[illegible]ι.
84. Εἶπά σου, κάθου φρόνιμα, λωλάδαις μὴ γυρεύγ[illegible]ς,
Μὴ βάνῃς φτίλια ςτὴ φωθιὰ χωρὶς νὰ μαειρεύγ[illegible]ς.
85. Ἔναν πουλάκι 'τάϊζα ἀλύπητο ἀλεῦρι
Καὶ χορταράκι πράσινο γιὰ νὰ τὸ κάμω τέρι.
86. Ἔναν πουλάκι κηλαδεῖ, ξέρω ποῦ τὸ λέει
Καὶ τὸν κηλαδ.σμὸ γροικῶ, δὲ ξέρω ποῦ μὲ κα[illegible]ει,
87. Εἶπά σου, μὴν πικραίνεσαι διανταφυλλάκι μ' ἄσ[illegible]προ,
Καὶ μᾶς εἶν' ἡ ἀγάπη μας θεμέλιο μὲ τὸ κάστρο —
88. Ἔχω τραγούδια νὰ σοῦ 'πῶ γραμμένα 'ς τὸ τε[illegible]τέρι,
Στὸ σπίτι μας τὰ ξέχασα, ποιὸς πάει νὰ τὰ φέρ[illegible];
89. Ἔχω τραγούδια νὰ σοῦ 'πῶ ἕνα σακκὶ γεμᾶτο,
Κι' ἐξεκωλώθη τὸ σακκὶ κι' ἠπέσαν ὅλα κάτω.
90. Ἔχεις ὡραῖο πρόσωπο κι' ἀγγελικὴ θωρία
Κι' ὅποιος γυρίσῃ καὶ σὲ δῇ δὲν ἔχ' ἐλευθερία.
91. Εἶδά σε κι' εἶδα τὸ Χριστό, κι' ἄς μοῦ τὸ συμπα[illegible]θήσῃ
Κι' ἄς μοῦ τὸ δώσῃ κάνονα νὰ μὴ μὲ κοινωνήσ[illegible].
92. Ἐσὺ 'σαι ὁποῦ ἔλεγες πῶς εἶμαι 'γὼ τὸ φῶς σου
Καὶ τώρα πορπατεῖς καὶ λὲς πῶς εἶμαι 'γὼ ὀχτρ[illegible]ς σου.
93. Ἐγὼ 'μαι τοῦτο τὸ πουλί, ὁποῦ τὸ λὲν κανάρι
Ὁποῦ 'χει κίτρινα φτερὰ καὶ ἡ καρδιάν του μαύ[illegible]η.
94. Ἐστράφηκα ςτὸν οὐρανὸ κι' εἶδα δυὸ φιλαδέρφια
Ὤμορφα ποῦ χορεύουνε αὐτὰ τὰ δυὸ ἀδέρφια!
95. Ἐσὺ μ' αὐτὴ τὴ γνώμη καὶ μὲ τσῆ μαριολιαῖς
Θὰ πάρῃς γέρον ἄντρα νὰ βγάζῃ φασολιαῖς.
96. Θωρῶ τὸν κάμπο πράσινο κι' ἀθεῖ καὶ λουλουδίζει
Καὶ μένα ἡ καρδοῦλά μου σὰν κάρβουνο μαυρίζει.
97. Θωρῶ τὸν κάμπο πράσινο, μὰ μένα δὲ μ' ἀρέσει
Γιατ' ἔχει ἡ καρδοῦλά μου μιὰ σαϊθιὰ ςτὴ μέση
98. Ζωὴ καὶ σπλάχνος σοῦ ζητῶ κι' ἔλεος σοῦ γυρεύω.
Γιὰ λόου σου, πουλάκι μου, στέκω καὶ κιντυνεύω.
99. Ἡμάθαν ἡ Βουρβουλιαναῖς καὶ βράζουνε ςτὰ μπρίκια
Καὶ μαγειρεύουν τὸν καφὲ σὰν πικριὰ ῥαδίκια.
100. Ἰντά 'καμα ὁ Χρισθιανὸς καὶ μὲ κατηγοροῦνε,
Καὶ μέ 'χουνε ςτὸ στόμαν τως μαστίχα καὶ μασσοῦνε;
101. Ἡ ξενιθειὰ σὲ χαίρεται κι' ὁ τόπος σὲ στερᾶται
Καὶ ἡ καϋμένη μου καρδιὰ κλαίει καὶ σοῦ θυμᾶται.

102. Ἠδίψασα κι' ἠγύρεψα νερὸ τὸ μεσημέρι
'Απὸ γιαλένιο μαστραπᾶ κι' ἀπὸ δικό σου χέρι.
103. Ἴντα τὴ θὲς τὴν ὠμορφιὰ τὴν τόση νὰ τὴν ἔχῃς,
Καὶ πρόσωπο σγουραφιστὸ καὶ γνῶσι νὰ μὴν ἔχῃς;
104. Ἠγάπου σε ποῦ 'πέθαινα καὶ σέ 'χα σὰν τὸν κρίνο,
Τώρα μὲ 'λίγην ἀφορμὴ τοῦ χάρου 'γὼ σὲ δίνω.
105. Ἡ ἀγάπη σου σὰ μέ 'καμε κι' ὁ ἔρωντάς σου μέ 'χει
Ὡσὰν τὸ μῆλο τ' ἄγγουρο, ποῦ μυρωδιὰ δὲν ἔχει.
106. Ἠμίσεψες καὶ ἤφησες τὴ γειτονιὰ λειβάδι,
Καὶ πότε νἄρθῃς, κρῖνέ μου, νὰ τὴν πρεπίσῃς πάλι;
107. Ζαχαροφουντουκάκι μου, κάδιο μπελονιασμένο,
Ξέρω το, ζαριφάκι μου, πῶς μοῦ 'σαι χολιασμένο.
108. Ἠγύρισα 'ς τὸν οὐρανὸ κι' εἶδα 'κλησὰ μὲ δῆμα
Κι' εἶδα καὶ τὴν ἀγάπη μου 'ς τὴ μέση κι' ἠπροσκύνα.
109. Ἡ βελονίτσα ποῦ φορεῖς εἶνε μὲ τὸ μαγνήτη,
Καὶ ὅποιος νέος κι' ἂν σὲ δῆ, στέκεται σὰν πετρίτης.
110. Ἴντά 'χουν τὰ ματάκια σου κι' εἶνε δακρυωμένα,
Πᾶς σὲ μαλών' ἡ μάνα σου πῶς ἀγαπᾶς ἐμένα;
112. Κι' ἂν σὲ μαλών' ἡ μάνα σου, κάμε τὸ θέλημάν τση
Γιὰ θὰ σοῦ δώσῃ νὰ προικὰ τ' ἀμπελοχώραφάν τση.
112. Ἠψήλωσές το πάλι 'ς τὴν τάβλα τὸ τυρὶ
Κι' ἠβγήκανε τὰ μάθιά τοῦ κάτη νὰ θωρῆ.
113. Θαμάζομαι ὁ οὐρανὸς πῶς στέκει χωρὶς στύλο,
Θαμάζομαι ἡ ὤμορφαις πῶς δὲ μὲ κάνουν φίλο.
114. Ἡ ξενιθειὰ τὸ χαίρεται κι' ἐμένα τὸ πουλί μου
Κι' ἐγὼ τὸ 'νηστηρεύγομαι τὸ φῶς καὶ τὴ ζωή μου.
115. Θυμοῦμαί σου, πουλάκι μου, μά ντα μπορῶ νὰ κάμω
Ποῦ 'νε τὰ μίλια μακρυὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰ δράμω;
116. Ἡ μάνα, ποῦ σὲ 'γέννησε καὶ ποῦ σὲ 'κοιλοπόνα,
Εἶχε βασιλικὸ 'ς τ' αὐτὶ καὶ ζάχαρι 'ς τὸ στόμα.
117. Θαμάζομαι τὸ σάφι σου καὶ τὴν ἀπομονή σου
Καὶ τὴ σκληρότη τὴν πολλὴ ὁποῦ 'χει τὸ κορμί σου.
118. Ἡ ἀγάπη σου μὲ κάνει νὰ σφάω μὲ τὸ σκεπάρνι.
119. Ἠγάπου σε ποῦ 'πέθαινα, τώρα βαρέθηκά σε,
Γιατ' ἤρθανε καὶ μοῦ 'πανε τὰ λόγια ποῦ διάσαι.
120. Ἴντα θαρρεῖς πῶς εἶμ' ἐγὼ ἀμάδα νὰ μὲ παίζῃς,
Καὶ ξύλο νὰ μὲ πελεκᾶς καὶ νὰ μὲ περιπαίζῃς;
121. Λεβέντης 'ς τὴν παλληκαριὰ καὶ ῥήας εἶς τὸ διῶμα,
Θαμάζομ' ὄντας περπατῆς, πῶς δὲ βουλᾷ τὸ χῶμα!
122. Κάτσετε, βαρειορίζικοι, 'ς τὴν πάντα γιὰ νὰ κλαῖτε

Καὶ μένα τ' Ἀνεζίνι μου ποτὲ δὲ μ' ἀπαρνιέται.
123. Κακιὰ κι' ἀμάχη ἔχομε μὲ τὸ τριαντάφυλλό μου
Μά' θελα νὰ τὸ ῥώτηξα ποιό 'νε τὸ φταίξιμό μου;
124. Καρδιά μου, ποιὸς σὲ 'κλείδωσε κι' ἤπηρε τὸ κλειδί σου,
Καὶ δὲν ἀνοίεις νὰ τὴν 'πῇς τὴν παραπόνεσί σου;
125. Καρδιὰ τοῦ λιονταριοῦ κρατεῖς καὶ δύναμι σιδέρου
Καὶ δὲν μποροῦν τὰ μάθιά μου σ' ἀγάπη νὰ σὲ φέρου.
126. Λιγνὲ κι' ἀγγελομάτη καὶ νειοχωρίτη μου,
Πλησίον 'ς τὰ σπιτάλια εἶνε τὸ σπίτι μου.
127. Καρδιὰ τῆς τίγρης σὺ κρατεῖς, δὲ θέλεις νὰ 'μερώσῃς
Καὶ σ' ἄλλα χέρια θὰ μὲ δῇς καὶ θὰ τὸ μετανοιώσῃς.
128. Κρυφὰ τοῦ κόσμου σ' ἀγαπῶ καὶ φανερὰ τοῦ νοῦ μου,
Κι' ἀγάλι-ἀγάλια ἔδωκες θάνατο τοῦ κορμιοῦ μου.
129. Κυπαρισσάκι μου 'ψηλό, σκύψε καὶ κάμ' ἀέρα
Νὰ κηλαδήσουν τὰ πουλιά, νὰ ξημερώσ' ἡ 'μέρα.
130. Λεβέντης 'ς τὴν παλληκαριὰ καὶ ῥήας εἰς τὸ δεῶμα.
Ἔχεις καὶ τὴν παράδεισο 'ς τὰ χείλη καὶ 'ς τὸ στόμα.
131. Καταμεσῆς ς' τὰ στήθη σου μιὰν ἀσημένια βιόλα
Κι' ὅ,τ' ἔχει ἡ καρδοῦλά σου ἐγὼ τὰ ξέρω ὅλα.
132. Κόκκινο τριαντάφυλλο γύρω τριγύρ' ἀγκάθια
Κι' ὁποῦ μοῦ 'πῇ νὰ σ' ἀρνηστῶ, νά 'βγουν τὰ δυό του μάθια.
133. Κι' ὡς πότε βέργα μάλαμα, κι' ὡς πότε βέργ' ἀσῆμι
Κι' ὡς πότε, χαδεμένη μου, θὰ μοῦ 'χῃς κακοσύνη;
134. Λέσι μου νὰ μὴ σ' ἀγαπῶ καὶ νὰ μὴ σ' ἀντονιάρω·
Μὰ σὺ κακὸ δὲ μοῦ 'καμες· πῶς θὰ σὲ 'παντονάρω;
135. Κι' ἂ βούλεσαι νὰ μ' ἀρνηστῇς, νὰ πά' νὰ πάρῃς ἄλλη,
Τὸ κρῖμά μου ν' ἀναιλεχτῇ 'ς τὴ μέση σου ζωνάρι.
136. Κάλλια τοῦ Χάρου δίνω σε, τοῦ Χάρου τὲ ταΐζω,
Παρ' ἄλλη νὰ σὲ χαίρεται κι' ἐγὼ νὰ μὴ σ' ὁρίζω.
137. Λιγνὸ κυπαρισσάκι μου, σείσου καὶ βγάλ' ἀέρα
Νὰ κηλαδήσου τὰ πουλιά, νὰ 'ξημερώσ' ἡ 'μέρα.
138. Καὶ νά 'ξερα τὴν τύχη μου πῶς θενὰ καταντήσω,
Δὲν ἤνοια τὸ στόμα μου ἀθρώπου νὰ 'μιλήσω.
139. Κύτταξε ποῦ ἤμαστη πουλιὰ κι' ἤμαστη φωλεμμένα,
Κι' ἠπέρασ' ἕνας κυνηγὸς καὶ 'σκότωσε τὸ ἕνα.
140. Καρδιά 'νε τούτη καὶ πονεῖ, ψυχή 'νε καὶ λυπᾶται,
Μὴν τῆς μηνᾷς δεσπετικά, γιατὶ παραπονᾶται.
141. Καρδιά μ' ἀπαρηγόρητη, παρηγορήσ' ἀτή σου
Κι' ἄλλοι πολλοὶ τὴν 'πάθανε, δὲν εἶσ' ἁμοναχή σου.
142. Κάλλεα νὰ 'δῶ τὸ αἷμά μου χάμαι νὰ κοκκινίζῃ,

Παρὰ νὰ 'δῶ τὸν κρῖνό μου ἄλλου νὰ λακριδίζῃ.
143. Κόκκινο τριαντάφυλλο, ἀσῆμι μέσ' τὴ μέση·
Ὅποιος μοῦ 'πῇ νὰ σ' ἀρνηστῶ, ἡ γλῶσσά του νὰ πέσῃ.
144. Κλαίω, θρηνῶ τὸ λογισμὸ ποῦ ἔμελλε νὰ γείνῃ,
Πλὴν ἡ ἀγάπη σταθερὴ περικαλῶ νὰ μείνῃ.
145. Μὰ τῆς Μεντέλης τὸ νερό, ποῦ πάει ῥέμμα ῥέμμα,
Ἔτσι νὰ πᾷ' τὸ αἷμά μου, ἂν 'πῶ κακὸ γἰὰ σένα.
146. Μπέμπω σου χαιρετίσματα χιλιάδες μὲ γλυκότη
Σ' τὸ ζαχαρένἰο σου κορμί, ς' τὴν ἀκριβή σου νειότη.
147. Μέσα ς' τὴ μέση τῆς καρδιᾶς τὴν ἔχω φυτεμμένη
Μ' ἕναν κλειδάκ' ὁλόχρουσο τὴν ἔχω κλειδωμένη.
148. Ντἰανταφυλλἰὰ ντἰαντάφυλλο, μηλἰά μου μὲ τὰ μῆλα,
Ἤβαλα τὴν ἀγάπη σου μέσ' 'ς τσῆ καρδιᾶς τὰ φύλλα.
149. Μέσ' ς' τὴν καρδιά μου σέ 'βαλα 'Αγιοκωνσταντινᾶτο,
'Ραμνάκ' ἀπὸ τὴ Βενεθιὰ ἀθόνερο γεμᾶτο.
150. Μέσ' ς' τὴν καρδιά μου σέ 'χα 'γώ, μά θελες κι' ἤβγαλά σε
Μὰ δὲ σὲ μεταβάνω πλειό, ὥστε νὰ ζῇς καὶ νά 'σαι.
151. Μὰ τὴ ζωή μου δὲν ψηφῶ, μὰ νὰ 'ποθάνω πάλι
Λυποῦμαι ἄλλος νὰ χαρῇ τὰ νόστιμά σ' ἀκάλλη.
152. Μέσα ς' τὰ φύλλα τσῆ καρδιᾶς κι' ἀκόμα παραμέσα
'Σγουράφισα τὰ κάλλη σου, γιατὶ πολὺ μ' ἀρέσα.
153. Μὰ 'γὼ καλησπερίζω σε, ἄνθη τῆς 'Εγγλιτέρας,
Κι' ἄστρι μου μὲ τσ' ἀχτῖνές σου κι' ἥλιε τῆς ἡμέρας.
154. Μέσ' 'ς τσῆ καρδιαῖς τσῆ φλιβεραῖς βρίσκεται κι' ἡ δική μου,
'Ο κόσμος ὅλος ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀπομονή μου.
155. Μά 'ντά 'χεις κι' ὅταν θὰ μὲ 'δῇς, μὲ σοβαροκυττάζεις,
Κι' ὄντα θὰ κουβεδιάσωμε, κρυφοαναιστενάζεις;
156. Μῆλό μου, μὴ μαραίνεσαι, μὴ χάνῃς τὴ θωριά σου,
Κι' ἐγὼ γιὰ σένα στέκομαι καὶ γιὰ τὴν ὠμορφιά σου
157. Μάθια καὶ φρύδια ὤμορφα, ἀρχοντικό μου πάσσο,
Ὅλοι τσ' ἀγιοὶ περικαλῶ, πουλί μου, μὴ σὲ χάσω.
158. Μισεύγω κι' ἀποχαιρετῶ τὴ γειτονιὰ ὡς κάτω
Νὰ μοῦ ποτίζου τὸ δεντρό, ὥστε νὰ πά' καὶ νἄρθω.
159. Μὰ 'γὼ δὲν εἶχα συλλοή, μήδ' ἔρωτα ἀκόμα,
Οἱ φίλοι ποῦ 'χες ἤρχουντα κι' ὅλο μοῦ τὰ προσφέρνα.
160. Μὰ 'γ' ἀγαπῶ σε, μάθἰα μου, καὶ δὲ σοῦ δώνω θάρρος,
Γιατ' ἔχομε πολλοὺς ὀχτρούς, ποῦ νὰ τσοὶ πάρ' ὁ χάρος.
161. Μοῖρά μ' ὄντας μὲ 'μοίραζες, ἡστέκου σου ς' τὸ διάκι,
Μὲ 'μοίρασες βιαστικὰ καὶ πίνω τὸ φαρμάκι.
162. Μαλώνω τα τὰ μάθἰα μου πῶς δὲ σταλάσου γαῖμα,

Μόνο σταλάσου τὸ νερό, πουλάκι μου, γιὰ σένα.
163. Μὰ 'ντά 'χεις κι' ἴντα σοῦ 'καμα, ἀφράτό μου λεμόνι;
Καὶ μὲ κρυφοδεσπέτεψες; τώρα τὸ 'μάθαν ὅλοι.
164. Μὰ σύ 'σαι 'κεῖνο τὸ δεντρὸ ποῦ κάνει τὸ πιπέρι,
Ποῦ τὸ χειμοποτίζουνε χειμῶνα καλοκαῖρι.
165. Μά 'χεις τοῦ ἥλιου τσ' ὡμορφιαῖς, τοῦ φεγγαριοῦ τσ' ἀσπράδαις
Τοῦ μήλου τοῦ Βενέτικου τσῆ ροδοκοκκινάδαις.
166. Μέσα ς' τὰ φύλλα τσῆ καρδιᾶς, μέσα ς' τὴ σκοτεινάδα,
Τὴν ἔχω τὴν ἀγάπη σου γιὰ φωτερὴ λαμπάδα.
167. Μαλαματένιε μου σταυρὲ κι' ἀσῆμι δαχτυλίδι,
'Ως πότε θενὰ κάθεσαι μέσ' ς' τὸ πορταλαμίδι;
168. Μαλαματένιε μου σταυρέ, τ' 'Αϊ-Γιαννιοῦ τσῆ Μάρτας,
Χρουσό μου δισκοπότηρο, ποῦ σὲ βαστᾷ ὁ Πάπας.
169. Μὰ μένα μοῦ τὸ εἶπανε ἀθρῶποι μερακλῆδες
Πῶς τὴν καλλίτερη ζωὴ περνοῦνε οἱ μπεκρῆδες.
170. Μπαρμπουνάκι μου κριμίζο, τὴ ζωή μου σοῦ χαρίζω.
171. Μὲ τὰ σωστά μου σ' ἀγαπῶ καὶ μ' ὅλα μου τὰ μέλη
Καὶ τὴν ψυχή μου ν' ἀρωτᾷς, θὰ 'πῆ ἐσένα θέλει.
172. Μάθια μου μαριολεμένα, γιὰ κυττάξετε καλά,
Νὰ μοῦ πιάσετε τὸν κλέφτη, ποῦ 'νε μέσ' ς' τὸ μαχαλᾶ.
173. Μωρή, τσικαλοστούπωμα καὶ μυζηθροκουροῦπα,
Δὲν ντρέπεσαι τὰ περγελᾷς τὴν ἀσημένια κοῦπα;
174. Μὰ 'γὼ πῶς θὰ σκοτίζωμαι γιὰ μιὰ παληογυναῖκα;
Στέλλω γραφὴ ς' τὴ Μύκονο καὶ φέρνω πέντε δέκα.
175. Νὰ κάμω θέλω ἀναφορὰ 'ς τὸ βασιληᾶ νὰ ρίξω,
Νὰ πάρω τὴν ἀγάπη μου ἴσως καὶ νταγιαντήσω.
176. Νά 'ξερα τὸ πουλάκι μου σὲ ποιὸ δεντρὸ κοιμᾶται.
Σὲ ποιὸ δεντρό 'καμε φωληὰ καὶ μένα δὲ θυμᾶται.
177. Νά 'ξερες πόσο σ' ἀγαπῶ καὶ πῶς ποθῶ γιὰ σένα,
Ἦθε νὰ 'πῆ τ' ἀχείλι σου μιὰ μάνα μᾶς ἐγέννα.
178. Νά 'ξερα τὸ πουλάκι μου κι' ἂν κάθεται 'ς τὸν ἥλιο
Νὰ τοῦ 'στελλα χρουσὸ τζερβὲ νὰ σφούλιζε τὸν ἴδρω.
179. Νά 'ξερα καὶ σὲ 'κέρδιζα μὲ μαϊκά, πουλί μου,
'Ηπήαινα 'ς τσῆ μάϊσσαις κι' ἂς χάσω τὴ ζωή μου.
180. Ντέρτι δὲν εἶχα 'ς τὴν καρδιά, τώρά 'βαλα μαράζι,
Κι' ἡ ἄγκουρα τοῦ καραβιοῦ νὰ σύρῃ δὲν τὸ βγάζει.
181. Νά 'ταν ἡ θάλασσα γυαλὶ καὶ τὸ γυαλὶ καθρέφτης,
Νὰ κάτεχα, πουλάκι μου, σ' ἴντα κρεββάτι πέφτεις.
182. Νὰ κάτεχα τὸ χλυὸ νερὸ ἀ' πότε καταιβαίνει,
'Απὸ ψηλὰ γκρεμίζεται, σὲ περβολάκι μπαίνει.

183. Νὰ πάω θέλω ς' τὸ βουνὸ νά 'βρω κλαδιὰ καμένα,
Νὰ τὰ ῥωτήξω νὰ μοῦ 'πουν γιὰ τὰ ξενιτεμένα.
184. Ξέρω τὴν ἀμουρίδα σου, πολὺ τηνὲ κατέχω,
Περνῶ καὶ χαιρετῶ τηνε καὶ φίλαινα τὴν ἔχω.
185. Ξεχωριστέ μου τσ' ἀρχοδιᾶς καὶ τσῆ βιζαροσύνης
Τέρι σου δὲν εὑρέθηκε μέσα 'ς τὴ Σαντορίνη.
186. Νά 'χα τὸ σύννεφ' ἄλογο καὶ τ' ἄστρι χαλινάρι
Τὸ φεγγαράκι τῆς αὐγῆς νά 'ρχουμου κάθε βράδυ.
187. Νά 'μουνε 'ς τὴ γῆς μιὰ βοῦρβα, 'ς τὸ φεσάκι σου μιὰ φοῦντα;
188. Μά 'ντα τὶ θὲς τὴν ὠμορφιὰ καὶ τὴ βιζαροσύνη,
Καὶ μέσα τὸ σακοῦλί σου δὲν ἔχει 'λεημοσύνη;
189. Ξέρω καὶ ξεβουκίζω, ξέρω καὶ ἀναιλῶ,
Ξέρω καὶ κάνω σβία κι' ὅλαις σᾶς περγελῶ.
190. Ξενιτεμένο μου πουλί, στεῖλέ μου ἕνα γράμμα,
Γράψε μου τὴν ὑγεία σου, γιὰ δὲ σκολῶ τὸ κλάμμα.
191. Ξανθιὰ μαλλιὰ ς' τὴν κεφαλή, πλεγμένα μὲ μετάξι,
Καὶ κάθε τρίχα γίνεται σαΐτα νὰ μὲ σφάξῃ . .
192. Ὁ μισεμὸς εἶνε καμός, τὸ «ἔχε 'γειὰ» 'νε ζάλη
Καὶ τὸ «καλῶς ὡρίσετε» εἶνε χαρὰ μεγάλη.
193. Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε καὶ τὸ φεγγάρι 'βγῆκε,
Νέα ἀγάπη ἔκαμα καὶ 'ς τὴν καρδιὰ μ' ἐμπῆκε.
194. Ὅλοι οἱ πόνοι δέχουνται κάποια παρηγορία,
Μὰ τὰ 'δικά μου βάσανα δὲν ἔχου θεραπεία.
195. Ὅγοιος μὲ 'δῇ μπορεῖ γὰ 'πῇ νὰ μιὰ καμαρωμένη!
Κι' ἐγὼ λέγ' ἀπὸ μέσα μου νά 'μουν ἀπαθαμμένη.
196. Ὄντα σοῦ θέλω θυμηθῶ καὶ δὲ σὲ 'δῶ 'μπροστά μου,
Ὡς τρέμ' ἡ γῆς μὲ τὸ σεισμό, τρέμουν τὰ γόνατά μου.
197. Ὁ οὐρανὸς ποῦ 'ν οὐρανὸς λυπᾶται τὴ σκλαβιά μου,
Καὶ σὺ δὲν τὰ 'βαρέθηκες τ' ἀναιστενάγματά μου!
198. Ὄντες τρῶς καὶ ξεφαντώνης, δόνε κι' ἀλλονοῦ φτωχοῦ,
Γιὰ νὰ τό 'βρῃς 'ς τὴ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ.
199. Ὄντες τρῶς καὶ ξεφαντώνης, δόνε κι' ἄλλου ποῦ πεινᾷ,
Μὴν ἀλησμονᾷς τὸ χάρο, γιατὶ στέκεται σιμά.
200. Ὄντε δὲν ἔχω 'γὼ λεφτὸ καὶ ξημερώνει σκόλη,
Κάλλιά 'χω νὰ μὲ ψάλουνε ἑξηνταδυὸ διαόλοι.
201. Ὁποῦ 'χει τὴν ἀπομονή, ὁποῦ 'χει καὶ τὴ γνῶσι,
Τὸ μεγαλείτερο θεριὸ βούλεται νὰ 'μερώσῃ.
202. Ὄντας σὲ βλέπω, χαίρομαι, τὴν τύχη μου δοξάζω,
Κι' ὄντα μακρύνῃς ἀπ' τὰ 'μὲ θάνατο λοαριάζω.
203. Ὅποιος μ' ἀκού' καὶ τραουδῶ, λέει δὲν ἔχω πίκρα,

Κι' ἐγώ 'χω μέσα ς' τὴν καρδιὰ ἕνα μαχαῖρι δίπλα.
204. Ὁ ἔρωτας ἀνυφαντὴς μὲ πονηριὰ ἐγίνη,
'Αράχνην ἥστησε 'ψηλὰ κι' ἠπιάστηκα σ' ἐκείνη.
205. Ὁ ἔρωτας μοῦ 'μήνυσε νὰ πάω 'ς τὸν ὀντᾶν του
Μὲ μόσκους, μὲ γαρύφαλλα νὰ κοιμηθῶ 'μπροστάν του.
206. Ὅλα τὰ ντέρτια ντέρτια 'νε, μὰ τὸ δικό μου μένα,
Σὰ νά θε' μοῦ καταραστῇ ἡ μάνα ποῦ μὲ 'γέννα.
207. Ὅλο τὸν κόσμο 'γύρισα, 'Ανατολὴ καὶ Δύσι,
'Μορφώτερη δὲν ηὕρηκα ἀπ' τὴ δική σου κλίσι.
208. Ὅπ' ἀγαπήσῃ ἀρφανή, πρέπει νὰ ἔχῃ γνῶσι,
Γιατ' ἔχει μὲ τὴν Παναγιὰ λογαριασμὸ νὰ δώσῃ.
209. Ὁ 'δυόσμος μοῦ 'καμε κακιά, μὰ δὲν τὸ πιάνω ζάλη,
Γιὰ δὲν περνᾷ 'λίγος καιρὸς καὶ θὰ προσπέσῃ πάλι.
210. Ὅσ' ἄστρα 'νε 'ς τὸν ουρανὸ καὶ φύλλα 'ς τὴ μπουρνέλλα,
Τόσα καλημερίσματα σοῦ μπέμπω κάθε μέρα.
211. Ὁ ὕπνος περιφέρνεται 'ς τὴν κλίνη μου ἀπάνω·
Κλειστὰ τὰ μάθια σὲ θωρῶ, ἀνοίω τα, σὲ χάνω.
212. Ὄντα σὲ 'γέννα ἡ μάνα σου, ἦτον μεσημεράκι,
Καὶ σέ 'καμε μελαχρινὸ σὰν τὸ γαρυφαλλάκι.
213. Ὄντα σὲ 'γέννα ἡ μάνα σου ἦτονε μεσημέρι,
Τὰ δέντρ' ἀθοῦσαν ζάχαρι καὶ τὸ βουνὸ πιπέρι.
214. Ὄντα σὲ 'γέννα ἡ μάνα σου, ἄ 'θελε πέσῃ στῆα,
Ἄ 'θελε σὲ ῥουφήξουνε δράκοντες καὶ θηρία.
215. Ὄντα γυρίσω καὶ σὲ 'δῶ καὶ σὺ μὲ 'δῇς ἐμένα,
Στάζ' ἀπὸ τὴν καρδοῦλά μου δυὸ στάλαις μαῦρο αἷμα.
216. Ὅποιος τὰ λόγια σου γροικᾷ, τοὺς ὅρκους σου πιστεύγει,
Σ' τὴ θάλασσα πιάνει λαγοὺς καὶ ς' τὰ βουνὰ ψαρεύγει.
217. Ὁ οὐρανὸς κι' ἡ γῆς βροντᾷ κι' ὁ κόσμος ὅλος τρέμει,
Ὄντας ἀποχωρίζεται ἀγάπη μπιστεμένη.
218. Ὁ χωρισμός σου, μάθια μου, εἶνε πολλὴ παιδεία,
Εἶνε σὲ μένα μιὰ σκλαβιὰ χωρὶς ἐλευθερία.
219. Ὁ οὐρανὸς κι' ἡ θάλασσα κι' ἡ γῆς κι' ὅλα τὰ πάντα
Μοῦ λέσι νὰ σ' ἀπαρνηστῶ, μὰ δὲν ἠξέρω γιάντα.
220. Ὁ κρῖνος ἔχει βάσανα καὶ τὸ κρινάρι πίκραις,
'Απόντες σέ 'δα κι' εἶδές με μέσ' 'ς τὴν καρδιά μου 'μπῆκες.
221. Ὁ ἔρωτάς σου μέ 'καμε διὰ νὰ προτιμήσω
Τὸ θάνατο χίλιαις φοραῖς παρὰ ζωὴ νὰ ζήσω.
222. Ὁ ἔρωτας εἰς τὴν ἀρχὴ εἶνε γλυκὸς σὰ γάλα
Κι' ἀφοῦ ῥιζώσῃ 'ς τὴν καρδιὰ κάνει κλαδιὰ μεγάλα.
223. Ὁ ἔρωτάς σου, μάθιά μου, γυαλίζει σὰ χρουσάφι

Κι' ἀφοῦ ῥιζώσῃ 'ς τὴν καρδιὰ δὲν ἔχει πειὸ ἰσάφι.
224. Ὄντες ἀναιστενάξω, ἡ θάλασσα φυρᾷ
Καὶ τὰ ψαράκια κλαῖνε μέσ' 'ς τὴν περιγιαλιά.
225. Πολλαῖς ἀγάπαις ἤκαμα, οὗλαις τσῆ 'γάπου ἴσα,
Μὰ σένα ἡ ἀγάπη σου εἶνε πολλὰ περίσσα.
226 Πάω νὰ πιάσω τὸ χαρτὶ νὰ σύρω τὸ κοντύλι,
Νὰ γράψω χαιρετίσματα 'ς τὸ κόκκινό σ' ἀχεῖλι.
227. Παραπονιάρικο πουλί, παῦσε τὰ φυσικά σου,
Ἄλλη καμμιὰ δὲν ἀγαπῶ, μὴ θλίβῃς τὴν καρδιά σου.
228. Πές, μάθια μου, τσῆ μάνας σου νὰ μὴ μοῦ καταρᾶται,
Γιὰ θὰ τὴν κάμω πεθερὰ κι' ὕστερης θὰ μοῦ φχᾶται.
229. Ποιὸς εἶδε τέθοιον πόλεμο, νὰ πολεμοῦν τὰ μάθια,
Δίχως μαχαῖρι καὶ σπαθιὰ νὰ γίνουνται κομμάθια.
230. Πέτρα μὲ πέτρα θὰ γενῶ, τροχὸς μὲ τὰ μαχαίρια,
Νὰ μὴ σ' ἀφήσω, μάθια μου, νὰ μπλέξῃς σ' ἄλλα χέρια.
231. Πότε νὰ σμίξωμε τὰ δυὸ νὰ ποῦμε τὰ κρυφά μας,
Τὴ γῆς νὰ κάμωμε πηλὸ ἀπὸ τὰ δάκρυά μας.
232. Ποιὸς πληγωμένος ἔγιανε, νἄχω κι' ἐγὼ ἐλπίδα,
Σὰ μοῦ 'δωσες τὴ μαχαιριὰ μέσ' τσῆ καρδιᾶς τὰ φύλλα;
233. Πέφτω γιὰ ν' ἀποκοιμηθῶ, ξυπνῶ καὶ συλλοοῦμαι
Μὴν εἶνε ἀπὸ λόγου μου ὁπῶς σὲ ὑστεροῦμαι.
234. Πέφτω γιὰ ν' ἀποκοιμηθῶ, σηκώνομαι, καθίζω.
Καὶ τὸ προσκεφαλάκι μου δάκρυα τὸ πανίζω.
235. Πουλάκι μου, ποῦ 'τρέφουμαι μὲ τὸν κηλαδισμό σου,
Καὶ τώρα πῶς θὰ νταγιαντῶ τὸν ἀποχωρισμό σου;
236. Πράσινό 'νε 'τ' ἀλισμαρὶ κι ἄσπρα πουλάκια κάνει
Κι' ὁποῦ χ' ἀγάπη σὲ κρυφό, μαῦρο συκῶτι κάνει.
237. Πρόσμενε νὰ εὕρω τρόπο καὶ καιρὸ κι' ἀμοναξά,
Νὰ σοῦ 'πῶ τὰ μυστικά μου ποῦ 'χω μέσα 'ς τὴν καρδιά.
— Μὰ τοῦτο τὸ ἀδύνατο ποτὲς δὲν 'πιτυχαίνει,
Γιατὶ καὶ 'ς τὴν ἀντάμωσι δὲ ξέρεις τί τυχαίνει.
238. Πέρνα το, σκύλε, τὸ στενὸ μ' ἀχαμηλὰ τὰ μάθια,
Μὴ βάλω καὶ σὲ κάμουνε 'ς τὴν πόρτα μας κομμάθια.
239. 'Πονέσαν τὰ ματάκια μου ἀπὸ τὸ θῶρι-θῶρι
Γιὰ νὰ γυρίζω νὰ θωρῶ μεριὰ 'ς τὸ Κοντοχῶρι.
240. Πολλῶ λογιῶ πουλιὰ θωρῶ, πολλῶ λογιῶ γεράκια,
Μὰ τὸ 'δικό μου δὲ θωρῶ κι' εἶμαι νὰ πιῶ φαρμάκια.

ΤΑ ΝΕΩΤΑΤΑ
ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Ἐν ἑσπερίδι τελευταίως γενομένῃ ἐν Παρισίοις παρὰ τῇ Κυρίᾳ Ἀδὰμ (Ἰουλιέττῃ Λαμπὲρ) ἐψάλησαν διάφορα δημώδη ᾄσματα ἑλληνικά, ὧν τοὺς ἤχους συνήγαγε καὶ προσήρμοσεν ὁ κ. Bourgault-Ducoudray.

Ἡ *Βελγικὴ Ἀνεξαρτησία* ἐξέδοτο πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἔκτακτον φύλλον περιέχον σκηνὰς καὶ εἰκόνας τοῦ χειμερινοῦ βίου. Ἕκαστος ἐκ τῶν διασημοτέρων Γάλλων λογογράφων, ὡς οἱ Theodore de Banville, Alphonse Daudet, Armand Silvestre, Georges Ohnet, André Theuriet κτλ., μετέσχον τῆς συντάξεως τοῦ βιβλίου, τὰς δὲ εἰκόνας αὐτοῦ ἐχάραξαν οἱ ἐπιτηδειότεροι ἐν Παρισίοις καλλιτέχναι. Τὸ καλλιτεχνικὸν τοῦτο φυλλάδιον ἐπωλήθη συγχρόνως ἐν Παρισίοις καὶ Βρυξέλλαις, ἀντὶ πεντήκοντα μόνον λεπτῶν.

Ἐν Παρισίοις ἐπ' ἐσχάτων συνέστη Ἀκαδημία ὀδοντοϊατρικὴ (15, Rue Vignon), ἐν ᾗ καθ' ἑκάστην συνωθεῖται μέγα πλῆθος ἐπιστημόνων, παρακολουθούντων τὰ πειράματα τοῦ νεωστὶ ἐφευρεθέντος συστήματος ἀντικαταστάσεως βεβλαμμένων ὀδόντων. Τὸ θαυμάσιον τοῦτο σύστημα ἀντικαθιστᾷ, ὡς γράφουσι τὰ γαλλικὰ φύλλα, τοὺς ἀπολεσθέντας ὀδόντας χωρὶς νὰ εἰσαγάγῃ ψευδεῖς. Εἶνε ἀληθής τις τρίτη ὀδοντοφυΐα.

Ἡ θέσις, ἐν ᾗ θέλει ὁριστικῶς στηθῇ ἡ προτομὴ τοῦ μεγάλου Γάλλου ζωγράφου Εὐγενίου Δελακροὰ προσδιωρίσθη ἤδη παρὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ συστάσης ἐπιτροπῆς, εἶνε δὲ αὐτὴ ἡ μεγάλη ἐκ πλατάνων δενδροστοιχία, ἡ μονήρης καὶ σκιερά, ἡ ἄγουσα ἀπὸ τοῦ Λουξεμβούργου εἰς τὸ νέον θερμοκήπιον τῶν πορτοκαλλεῶν. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον παρασκευάζει ὁ γλύπτης Dalon, συναποτελεῖται ἐκ τῆς προτομῆς τοῦ μεγάλου ζωγράφου, ἄνωθεν ὑψηλοῦ στυλοβάτου, παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου ἡ Δικαιοσύνη, φερομένη ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ Χρόνου, καταθέτει στέφανον ἐπευφημοῦντος τοῦ Πνεύματος τῶν καλῶν τεχνῶν.

Πολὺς τελευταῖον γίνεται λόγος ἐν τῷ γαλλικῷ τύπῳ περὶ τοῦ Sarvognan de Brazza, ὅστις ἀπελθὼν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1883, ἐπανῆλθεν ἐσχάτως ἐν Γαλλίᾳ, ἐξερευνήσας τὸ Κογκό, τὴν μεμακρυσμένην ταύτην χώραν τοῦ Βασιλέως Μακοκώ. Ἔκτακτοι τιμαὶ ἀπεδόθησαν εἰς τὸν ἀκάματον ἐπιστήμονα ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ Ὀρλεὰνς παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων διαφόρων Γεωγραφικῶν ἑταιριῶν καὶ τοῦ γαλλικοῦ τύπου, παρισταμένου καὶ ἐπευφημοῦντος ἀπείρου πλήθους ἐνδιαφερομένων καὶ περιέργων. Ὁ Brazza εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ γαλλικῆς ἀποστολῆς, κατορθώσας μετὰ πολλὰ ἔτη ἀκαταπονήτου ἐργασίας νὰ εἰσαγάγῃ ποιόν τινα πολιτισμὸν ἐν τῇ ἀγρίᾳ ἐκείνῃ καὶ μεμακρυσμένῃ χώρᾳ. Ἀνέπτυξεν ὅπως δήποτε τὸ ἐμπόριον, καθιέρωσεν εἶδός τι ἀστυνομίας, κατωρθώθη νὰ περιβληθῶσιν οἱ ἄγριοι ἐκεῖνοι ὁμοιόμορφόν τινα στολὴν καὶ νὰ λάβωσιν ὅπλα τέλεια. Κατὰ τὸν Brazza ὁ πρόχειρος οὗτος στρατὸς εἶναι ὁ καλλίτερος ἐκ τῶν ἀποικιακῶν, ὑπόσχεται δὲ ἐν ἀνάγκῃ ὅτι δύναται ἐντὸς μικροῦ νὰ συγκαλέσῃ χιλίους ἄνδρας ἐμπειροπολέμους καὶ ἑτοίμους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι πανταχοῦ.

Εἰδικὴ καλλιτεχνικὴ ἔκθεσις, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐξυπηρέτησιν φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ, κατηρτίσθη ἐν Παρισίοις ἐν ὁδῷ de Seze. Ἡ ἔκθεσις περιλαμβάνει πλέον τῶν ἑκατὸν ἔργων ζωγραφικῆς τῶν γνωστοτέρων Εὐρωπαίων καλλιτεχνῶν. Διακρίνονται μεταξὺ ἄλλων αἱ θαλάσσιαι σκηναὶ καὶ τὰ ὁλλανδικὰ τοπία τοῦ Jongkind, *ἡ σκοποβολὴ καὶ ἡ ἐξηγριωμένη θάλασσα* τοῦ Servin, *ὁ κατατρώγων Ἄραβα Λέων* τοῦ Δελακροά, *ἡ Νεκρὰ πόλις* τοῦ Cazin.

Μετὰ τὸ ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τοῦ Tours ἀπεφάσισε κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον νὰ ἐγείρῃ εἰς τὸν πατέρα τῆς νεωτέρας μυθιστορίας Βαλζάκ, νέον ἀνδριάντα αὐτοῦ μελετᾷ ἡ ἐν Παρισίοις Ἑταιρία τῶν Λογίων. Ἔν τινι τῶν τελευταίων αὐτῆς συνεδριάσεων ἔλαβε τῇ προτάσει τοῦ Emmanuel Gonzalès τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις:

Συνέστη γενικὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Emile Augier. Συγχρόνως δὲ καὶ πέντε ἕτεραι, ἡ μὲν ὅπως παρασκευάσῃ θεατρικὰς παραστάσεις, ἡ δὲ ὅπως προβῇ εἰς ἔκδοσιν τεύχους περιέχοντος τὰ ἀριστουργήματα τοῦ μεγάλου συγγραφέως, ἡ τρίτη ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς καταλληλοτέρας διὰ τὸν ἀνδριάντα θέσεως, ἡ ἄλλη ἵνα ζητήσῃ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὸ ἀναγκαῖον μάρμαρον ἢ τὸν χαλκόν, καὶ ἡ τελευταία διὰ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τῶν καλλίστων καλλιτεχνῶν.

Οὕτως ἡ Γαλλία τελεῖ συγχρόνως εἰς δύο αὐτῆς πόλεις περιφανῆ φόρον τιμῆς εἰς ἕνα ἐκ τῶν μεγαλειτέρων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἐξερευνητῶν.

Τὴν 19 Νοεμβρίου ἐτέλεσε τὴν ὀγδοηκονταετηρίδα του ὁ διάσημος τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ καὶ τῆς τοῦ Παναμᾶ πρωτεργάτης Φερδινάνδος Δὲ Λεσσέψ. Ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν, φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σωματείων, οἱ διασημότεροι πολιτικοὶ καὶ δημοσιογράφοι μετέβησαν νὰ συγχαρῶσι τῷ μεγαλεπιβούλῳ γέροντι, ἢ νὰ ἐγγράψωσιν εἰς ἐπίτηδες ἐκτεθειμένον βιβλίον τὰ ὀνόματά των.

Ὁ δὲ Λεσσέψ, ἀφοῦ ἐπανηγύρισεν ἐν Παρισίοις τὴν ὀγδοηκονταετηρίδα του, ἀπῆλθεν ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰ ἔργα τῆς τομῆς τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναχωρήσεως ταύτης ὁ γαλλικὸς τύπος συζητεῖ καὶ ἐκ τῶν συζητήσεων τούτων πληροφορούμεθα ὅτι μόλις μετὰ τρία ἔτη, ἂν μὴ μετὰ πλειότερον ἔτι χρόνον, θὰ ἦνε ἀποπερατωμένον τὸ μέγα τοῦτο ἔργον.

Ὑπὲρ ἐγέρσεως μνημείου τοῦ γνωστοῦ ναυάρχου Κουρμπὲ κατεβλήθησαν τὰ ἑξῆς ποσά· παρὰ τῆς οἰκογενείας του 10,000 φρ. παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ναυτῶν τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ 36,000 φρ., καὶ παρὰ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς 14,910.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐκ πάντων τῶν πεπολισμένων ἐθνῶν, ἡ Γαλλία πρώτη τὴν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος γεραίρει τὴν μνήμην τῶν ὅπως δήποτε κλεϊσάντων τὸ ὄνομά της.

Νέαι μεγάλαι αἴθουσαι κατηρτίσθησαν καὶ προσεχῶς ἐγκαινίζονται ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Καλῶν τεχνῶν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Τροκαδερώ. Αἱ αἴθουσαι αὗται εἰσὶ προωρισμέναι διὰ τὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος.

Ἡ μία ἐξ αὐτῶν θὰ περιλάβῃ, ἐκτὸς βιβλιοθήκης ἱστορικῶν μνημείων, τὰς πρωτοτύπους εἰκόνας τοῦ Violet-Leduc, θὰ κοσμηθῇ δὲ διὰ τῶν προτομῶν τοῦ Βιτέ, Μεριμέ, Ἑρρίκου Μαρτέν, Βίκτωρος Οὐγκώ, Κισερᾶ καὶ Σωμεράρ.

Ἡ Ναθαλία-Ζαΐρα Μάρτελ, ἡ γνωστὴ εἰς τὸν θεατρικὸν κόσμον ὑπὸ

τὸ κύριόν της ὄνομα Mme Nathalie, περιβόητος ἄλλοτε ἠθοποιὸς τῆς Comedie Française, ἀπεβίωσεν ἐν ἡλικίᾳ 69 ἐτῶν. Γεννηθεῖσα τῷ 1816 ἀνῆλθε τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Porte Saint-Antoine 16ετὴς μόλις. Κατόπιν ἀνεφάνη ὡς κωμῳδὸς ἅμα καὶ χορεύτρια ἐπὶ τοῦ Θεάτρου Folies Dramatiques. Ἐνθυμοῦνται ὅτι ἡ ἐπιτυχία της ὡς χορευτρίας ἤγειρε τὸν φθόνον τῶν συγχρόνων συναδέλφων της. Μετὰ τὰς πρώτας ταύτας ἐπιτυχίας ἡ Ναθαλία διῆλθε πλείστων θεάτρων σκηνάς, τοῦ Gymnase, Palais Royal, Vaudeville, ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, καὶ μόλις τέλος τὸ 1849 προσελήφθη εἰς τὴν Comedie Française, τῆς ὁποίας ὠνομάσθη ἑταῖρος τῷ 1852. Εἰδικῶς ὑπεδύετο τὸ πρόσωπον τῶν φιλαρέσκων, τῶν εὐγενῶν μητέρων. Ἀναφέρουσι μάλιστα ὅτι ἰδίως ἐγένετο γνωστὴ ὡς Κυρία Guerin, ὡς δεσποινὶς Seiglière καὶ Κυρία Ἀνδρέ. Δὲν ἦτο μεγάλη καλλιτέχνις, ἀλλὰ καλλιτέχνις πρώτης τάξεως. Ἰδοὺ ἡ τελευταία περὶ αὐτῆς λέξις τῆς κριτικῆς τῆς πατρίδος της. Τῆς Comedie Française ἡ Ναθαλία ἀπεσύρθη ὁριστικῶς τῷ 1876, καταλιποῦσα τὴν θέσιν της εἰς τὴν Παυλίναν Granger, ἥτις ἰδίως διακρίνεται εἰς τὴν ὑπόδυσιν προσώπων ὑπηρετριῶν τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Μολιέρου.

Νέον ἔργον τοῦ συγγραφέως τοῦ Severo Torelli, Φρανσοὰ Coppée, παρίσταται κατ' αὐτὰς ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Odeon, οἱ Jacobites. Ἐκ τῶν πράξεων τοῦ νέου δράματος ἡ Γ' καὶ ἡ Ε' παρήγαγον μεγίστην ἐντύπωσιν, κατ' αὐτὰς δὲ διακρίνεται ἡ δεσποινὶς Weber, ἥτις τὸ πρῶτον ἀνέρχεται ἐπὶ τῆς γαλλικῆς σκηνῆς.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο τοῦ Coppée, τὸ ὁποῖον, ἀποτελούμενον ἐκ πέντε πράξεων, ἀνάγεται εἰς τὸ 1745 καὶ 1746, ἔχει τὴν σκηνήν του ἐν Σκωτίᾳ καὶ πρωταγωνιστάς, γέροντα τυφλὸν πατέρα καὶ τὴν κόρην του. Περιγράφει δὲ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων τὰ ἡμιάγρια τῆς Σκωτίας ἤθη, τὸν εὐτυχῆ πατριαρχικὸν βίον καὶ τὰ ἀφελῆ αὐτοῦ ἔθιμα. Ὁ Coppée αὐτὸς εἶπεν εἴς τινα δημοσιογράφον φίλον του ὅτι τὸ νέον τοῦτο ἔργον ἔγραψε παρὰ τὴν πολύφλοισβον ἀκτήν, ὡς μόνην ἔχων ἐπασχόλησιν τὸν ἐπὶ τῶν βράχων πάταγον τῶν κυμάτων.

Ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῷ παρισινῷ θεάτρῳ Porte Saint-Martin ἐδίδασκεν ἡ Σάρα Βερνὰρ τὴν Marion Delorme τοῦ ἀθανάτου V. Hugo, διερμηνεύουσα θαυμασίως τὸν δύσκολον τῆς βασιλίσσης ἐκείνης χαρακτῆρα.

Ὁ ἐν Παρισίοις ἐκδότης Calman Levy ἐξέδωκε τελευταῖον νέον ἔρ-

γον τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως Ἐρνέστου Ῥενάν, ὁ *Ἀρχιερεὺς τῆς Νεμῆ* ἐπιγραφόμενον. Ἡ Νεμῆ, καθ' οὓς χρόνους ὁ Ῥωμύλος ἔκτιζε τὴν Ῥώμην, ἦτο τόπος καθιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος, νηαΐδιον ἐν τῷ μέσῳ λίμνης παρακειμένης εἰς τὰ τείχη τῆς Ἄλβας Λόγκας, καὶ ἐφ' οὗ πάντες οἱ λαοὶ τοῦ Λατίου προσέφερον θυσίας. Ὁ ἥρως τοῦ Ῥενάν, Ἀρχιερεὺς Ἀντίτιος, θελήσας νὰ καταρρίψῃ τὴν παλαιὰν βάρβαρον συνήθειαν τοῦ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὸ ὕψιστον ἐν τῷ ναῷ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερατεύειν ἐκεῖνον ἐκ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἱερέων ὅστις ἤθελε κατορθώσει νὰ φονεύσῃ τὸν προκάτοχον, ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον δεινῆς ἐναντίον αὐτοῦ συνωμοσίας, ἀφ' ἧς ἔσωσεν αὐτὸν ἡ γενναία πρόνοια τῆς Καρμέττας, ἥτις ἐκτελοῦσα ἐν τῷ ναῷ τῆς Νεμῆ χρέη Σιβύλλης, τὸν ἠγάπησε. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ῥενὰν ἐπαινεῖται ὡς ἐνέχον συγκινητικωτάτας καὶ πλήρεις δράσεως σκηνάς.

Πᾶσαι αἱ παρισιναὶ ἐφημερίδες ἀναφέρουσιν ὡς ἐπικείμενον τὸν γάμον τοῦ πεφημισμένου ὀξυφώνου Νικολίνη μετὰ τῆς Ἀδελίνης Πάττη. Ἀλλ' ὁ γάμος οὗτος δὲν δύναται νὰ συντελεσθῇ πρὸ τῆς 16ης Μαΐου 1886, διότι, ἀφοῦ ἡ Πάττη ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ συζύγου της Μαρκησίου de Caux τὸ διαζύγιον τὴν 16 Ἰουλίου ἐνεστῶτος ἔτους, δὲν δύναται νὰ συζευχθῇ, κατὰ τὸν περὶ διαζυγίου Νόμον, πρὸ τῆς παρελεύσεως 10 μηνῶν ἀπὸ τῆς ῥήξεως τοῦ πρώτου γάμου.

Τὸ μυστήριον θὰ τελεσθῇ εἰς τὴν ἔπαυλιν τῆς Πάττη ἐν Craig-I-Noth, ἔνθα ἡ διάσημος καλλιτέχνης σκοπὸν ἔχει ν' ἀποσυρθῇ, ὅταν μετά τινα ἔτη λήξωσι αἱ ἀπέναντι τῶν μεγάλων τοῦ κόσμου θεάτρων ὑποχρεώσεις της.

Ἐν τῷ μεγάρῳ Drouot ἐν Παρισίοις ἐξετέθησαν εἰς πώλησιν αὐτόγραφα τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐν τῇ παραδόξῳ ταύτῃ ἀγορᾷ τὰ ὀλιγώτερον τιμηθέντα χειρόγραφα ἦσαν τοῦ Θιέρς, τοῦ Mac-Mahon καὶ τοῦ Grevy. Αὐτόγραφον τοῦ Βαλζὰκ ἠγοράσθη 200 φράγκα, ἐπιστολὴ τοῦ Σατωβριάν, ἀπὸ 26 Ἰουνίου 1831, 77 φράγκα, ὅμοιον τοῦ Λαμαρτίνου 50 φράγκα, χειρόγραφον τοῦ Ἀλφρέδου Μυσσὲ 140, συλλογή τις ποιημάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ, υἱοῦ, 400!

Ἐκ τοῦ ἑξῆς παρατιθεμένου χαριεστάτου ἀποσπάσματος θ' ἀνομολογήσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ τιμὴ δὲν ἦτο λίαν ὑπερβάλλουσα:

Qui jamais aurait dit, excepté Dieu lui seul?
Que cette jeune femme, avec sa robe blanche,

S'inclinant à l'auteul, d'où le bonheur s'épanche,
Aurait, après un an, son voile pour linceul ?

—

Le cerceuil ! . . . Voilà donc où toute chose tombe,
C'est l'éternelle loi que rien ne peut changer.
Fiancée à la mort, son bouquet d'oranger
Est encore assez frais pour mettre sur sa tombe.

—

Dieu parfois laisse errer sur le bord du chemin
Un ange radieux que l'on croit une femme,
Mais il manque là-haut, et quand Dieu le réclame,
On n'a pu bien souvent que lui toucher la main.

Ἐν Βρυξέλλαις παρεστάθη ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τὸ ἔργον τοῦ διασήμου Βιενναίου μουσικοδιδασκάλου Ἰωάννου Στράους ὁ *Φαιδρὸς Πόλεμος*. Τὸ μελόδραμα τοῦτο πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐψάλη συγχρόνως ἔν τε Βερολίνῳ καὶ Βιέννῃ καὶ ἤγειρεν ἐπιδοκιμασίαν γενικήν. Γαλλιστὶ πρῶτον νῦν ψάλλεται, τὸ δὲ βελγικὸν κοινὸν ἐζήτησε τὴν ἐπανάληψιν σχεδὸν τοῦ ὅλου ἔργου διὰ φρενητιωδῶν ἐπευφημιῶν.

Ἀγγέλλεται ὡς ἐπικειμένη, τὸ πολὺ μετὰ ἓν ἔτος, ἡ ἀνασύστασις τοῦ ἐν Παρισίοις Λυρικοῦ θεάτρου, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐργάζονται ἀκαμάτως οἱ διασημότεροι τῶν Γάλλων λογίων καὶ μουσικῶν.

Πρό τινων ἑβδομάδων ἐδήχθησαν ἐν Βερσαλλίαις παρὰ λυσσῶντος κυνὸς τρεῖς νέαι ἀδελφαί, ἀνήκουσαι εἰς ἐπιφανῆ οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ αὐτῶν, εὐθὺς ὡς ὁ κτηνίατρος ἐβεβαίωσε τὴν ἀπαισίαν τοῦ κυνὸς ἀσθένειαν, τὰς ὡδήγησεν εἰς τὸν διάσημον Pasteur, ὅστις περιθάλπει αὐτὰς τακτικῶς διὰ τῆς νέας του μεθόδου πρὸς θεραπείαν τῆς λύσσης. Μέχρι τοῦδε αἱ νέαι ἀσθενεῖς ἐλαφρὸν μόνον πυρετὸν ὑπέστησαν, ὁ δὲ Pasteur μεγάλας διατρέφει ἐλπίδας περὶ πλήρους ἰάσεως.

Ἐν τῷ Παλαιῷ Θεάτρῳ τῆς Λειψίας παρεστάθη κατ' αὐτὰς κωμῳδία τοῦ Χάϊνεμαν ἥτις ἔφερε τὴν περίεργον ἐπιγραφὴν «ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Ἱπποκράτους». Ἐν δὲ τῷ Θεάτρῳ τοῦ Μονάχου παρεστάθη ἡ νέα τραγῳδία τοῦ Σίγερ *Κλυταιμνήστρα* ἧς τὸ κύριον πρόσωπον ὑπεδύθη ἡ διάσημος τραγῳδὸς Κλάρα Τσίγλερ.

Τὸ οὕτω καλούμενον αὐστριακὸν Μουσεῖον τῆς Βιέννης προεκήρυξε διὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον, Ἀπρίλιον καὶ Μάϊον τοῦ 1886 ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τῶν γινομένων κατ' οἶκον καὶ διὰ τῆς χειρὸς καθ' ἅπαν τὸ Αὐστροουγγρικὸν Κράτος ὑπὸ γυναικῶν καὶ μόνον.

Ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ τοῦ Θεάτρου Constanzi ἐψάλη νέον μελόδραμα τοῦ μελοποιοῦ Μαρκέτη *Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακός*. Ἐχειροκροτήθη καὶ ἐπῃνέθη πολὺ τὸ νέον ἔργον, καίτοι πολλὰ αὐτοῦ μέρη ὑπενθυμίζουσι τὸν φημισθέντα αὐτοῦ *Ῥουϊ-Βλάς*. Ἡ Βασίλισσα Μαργαρίτα καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία ὁλόκληρος παρέστησαν κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν καὶ ὁ μελοποιὸς ἐκλήθη πλέον ἢ εἰκοσάκις ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἀπρίλιος, Μάϊος, Ἰούνιος.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τετράκις συνῆλθεν εἰς συνεδρίαν κατὰ τοὺς μῆνας τούτους ὁ Σύλλογος.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ΚΑ'. ἔτος τοῦ Συλλόγου ἐξελέγησαν ἐπίτιμος πρόεδρος ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, τακτικὸς ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Τιμ. Ἀμπελᾶς καὶ Α. Παπαδιαμαντόπουλος, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Γ. Χαλκιόπουλος καὶ Δ. Ἡλιόπουλος, ταμίας ὁ κ. Κωνστ. Κουτσαλέξης, ἐπιμελητὴς τῆς Βιβλιοθήκης ὁ κ. Στ. Δ. Βάλβης καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Κωστῆς Παλαμᾶς. Ἔφορος δὲ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος καὶ κοσμήτορες οἱ κκ. Ἰω. Ἀνάργυρος, Θ. Μπαλτῆς, Γ. Δουρούτης, Κ. Μπαλίλης, Ἰω. Μίνδλερ καὶ Σπ. Ἀντωνόπουλος.

Μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέχθησαν ὁμοίως οἱ κκ. Στ. Ἰωαννίδης, Α. Καράλης καὶ Γ. Παπαγεωργιάδης, μέλη δὲ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ

περιοδικοῦ οἱ κκ. Δ. Κοκκίδης, Α. Λιακόπουλος, Ε. Ζαλοκώστας καὶ Τιμ. Ἠλιόπουλος.

Τὴν 19 Μαΐου ἑωρτάσθη ἡ εἰκοστὴ ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Συλλόγου διὰ κοινοῦ συμποσίου τῶν μελῶν ἐν Κηφισσίᾳ.

Τὴν 23 Μαΐου ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Α. Ζυγομαλᾶ καὶ τῶν ἀποτελούντων τὴν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν μελῶν κκ. Α. Διομ. Κυριακοῦ, Ἰγν. Μοσχάκη καὶ Στ. Ἰωαννίδου.

Πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἐφορείαν καὶ τὴν Δημογεροντίαν τοῦ τμήματος Λασιθίου Κρήτης ὁ Σύλλογος παρεχώρησε συλλογὴν βιβλίων ἐκ τῶν διπλῶν αὐτοῦ διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Γυμνασίου, ἔτι δὲ καὶ σειρὰν ὀργάνων πρὸς χρῆσιν τοῦ μαθήματος τῆς Φυσικῆς.

Ὁμοίως ὁ Σύλλογος ἐψήφισε τὴν ἀποστολὴν βιβλίων ἐκ τῶν διπλῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Δημοτικὴν Βιβλιοθήκην τῆς πόλεως Ζακύνθου.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ ὁ Σύλλογος ἐπεφόρτισε τὸν ἐν Παρισίοις διατρίβοντα κ. Δημ. Βικέλαν, ἀντεπιστέλλον αὐτοῦ μέλος, ἵνα ἐκφράσῃ πρὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀποθανόντος μεγάλου ποιητοῦ τὰ συλλυπητήρια αὐτοῦ. Ὁ κ. Βικέλας ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου λίαν προθύμως, ἡ δ' οἰκογένεια τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σύλλογον τὰ ἔνθερμα αὐτῆς εὐχαριστήρια.

Ἀποβιώσαντος ἐν Ῥώμῃ τοῦ ἐπιτίμου μέλους καὶ γερουσιαστοῦ **Τερεντίου Μαμιάνη** ὁ Σύλλογος ἀνέθετο τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸν ἐν Ῥώμῃ Ἕλληνα ἐπιτετραμμένον κ. Ι. Κυργούσιον, ἵνα διαβιβάσῃ τὰ συλλυπητήρια αὐτοῦ πρὸς τὴν οἰκογένειαν. Ὁ κ. Κυργούσιος ἐξετέλεσεν ἀμέσως τὴν ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου, ἡ δ' οἰκογένεια ηὐχαρίστησεν αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ.

Ἀπεβίωσαν ἐν Ἀθήναις ὁ **Ξαυέριος Λάνδερερ** καὶ ὁ **Δ. Σαράβας**, μέλη ἐπίτιμα τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ προσφιλεστέρων. Ἡ Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου ἀπέστειλε πρὸς τὰς οἰκογενείας τῶν θανόντων συλλυπητήρια γράμματα.

Ἐξεδόθη ἡ Λογοδοσία τῶν κατὰ τὸ ΙΘ'. ἔτος γενομένων ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ Προέδρου κ. Τιμ. Ἀργυροπούλου. Κατὰ τὴν λογοδοσίαν ταύτην ἐν ᾗ ἀναγράφονται ἐν τοῖς πίναξι καὶ τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου μέχρι τέλους τοῦ λήγοντος ἔτους, ταῦτα ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς 801 ἐξ ὧν τακτικὰ μὲν 284 (111 ἐνεργὰ καὶ 173 πάρεδρα), ἐπίτιμα 182, ἀντεπιστέλλοντα 286 καὶ ἔκτακτα 49. Ὁ Σύλλογος δὲ διατελεῖ εἰς σχέσεις μεθ' 106 σωματείων, ὧν 76 μὲν ἑλληνικά, 30 δ' ἀλλοδαπά.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα Καλῶν Τεχνῶν. Τὸ τμῆμα τοῦτο, συμφώνως προγενεστέρᾳ αὐτοῦ ἀποφάσει, διωργάνωσε κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον ἔκθεσιν καλῶν τεχνῶν, ἧς τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν τὴν 21 Ἀπριλίου. Ἐν τῇ ἐκθέσει περιελήφθησαν ἔργα ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, ξυλογραφίας, λιθογραφίας, χαλκογραφίας καὶ σχεδιογραφήματα ἀρχιτεκτονικά. Ἡ ἔκθεσις ἔμεινεν ἀνοικτὴ ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας, ἡ δ' εἰς αὐτὴν προσέλευσις ἦν προσιτὴ πᾶσι καὶ ὑπελογίσθη ὅτι ἐπεσκέφθησαν αὐτὴν ὡσεὶ δωδεκακισχίλιοι.

Τμῆμα Ἀρχαιολογικὸν καὶ Φιλολογικόν. Εἰς δύο συνῆλθε τὸ τμῆμα τοῦτο συνεδρίας. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις. Ὁ κ. Α. Πασπάτης ἀνεκοίνωσεν ἐτυμολογικά τινα περὶ ὑποδημάτων. Ὁ κ. Σπυρ. Π. Λάμπρος ὡμίλησε διὰ μακρῶν περὶ τοῦ ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας λίθου καὶ τῶν ἐν Ἐλατείᾳ γενομένων ἀνασκαφῶν. Ὁ κ. Γ. Κρέμος ἐπέδειξε περίεργον κρυπτογραφικὸν δίπλωμα τοῦ 1826. Ὁ κ. Σπ. Βάσης ὑπέβαλε διόρθωσιν χωρίου τινὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως (Κεφ. γ'. 26). Ὁ κ. Ι. Τυπάλδος ἐποιήσατο διόρθωσιν χωρίου τινὸς τοῦ Caillemer ἐν τῇ πραγματείᾳ του περὶ τοῦ συμβολαίου τῆς ἀγορᾶς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις. Ὁ κ. Ἀλέξ. Μελετόπουλος ἐπέδειξεν ὡραιότατον κάλυμμα τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος, ὁ δὲ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ὡμίλησε περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Θεοφάνους ὑπὸ Δεβόρ.

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν συνεδρίαν ὁ κ. Ἰω. Τυπάλδος ἐποιήσατο διὰ μακρῶν τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἐκ Γόρτυνος τῆς Κρήτης ἐπιγραφῆς τῆς ἀναφερομένης εἰς τὸ ἀστικὸν δίκαιον. Ὁ κ. Τυπάλδος διώρθωσεν ἐν πολλοῖς τὸν Γάλλιστι μεταφράσαντα τὴν ἐπιγραφὴν κ. Δαρέστ· συνεπλήρωσαν δὲ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κ. Τυπάλδου ἔν τισιν οἱ κκ. Βάσης καὶ Χατζηδάκης. Μετὰ τὸν κ. Τυπάλδον ὑπέβαλε διόρθωσιν χωρίου τινὸς Ἑλλανίκου τοῦ Μιτυληναίου ὁ κ. Ἰω. Σακελλίων, μεθ' ὃ ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης ἀνεκοίνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνακάλυψιν δώδεκα κυρίων ἀμιγῶν μελῳδικῶν κλιμάκων καὶ ἑκατὸν ὀκτὼ μικτῶν. Ἐν τέλει ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ τμήματος διὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Η ΝΗΣΟΣ ΣΙΚΙΝΟΣ

Καὶ ἀνέκδοτον Σιγίλλιον Μονῆς ἐν αὐτῇ.

Ἡ νῆσος Σίκινος, μία τῶν Σποράδων, κεῖται πρὸς Α. τῆς Φολεγάνδρου καὶ πρὸς Δ. τῆς Ἴου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μήλου, ὑπαγομένη εἰς τὴν νομαρχίαν τῶν Κυκλάδων. Ἡ νῆσος πάλαι ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἱστορικῶν[1] *Οἰνόη διὰ τὸ ἀμπελόφυτον αὐτὴν εἶναι*[2] μετέπειτα δὲ μετωνομάσθη *Σίκινος* ἀπὸ Σικίνου υἱοῦ τοῦ Θόαντος, ἐκγόνου δὲ τοῦ Βάκχου

«Οἴη δ' ἐκ πασέων γεραροῦ περιφείσατο πατρὸς
Ὑψιπύλεια Θόαντος, ὃ δὴ κατὰ δῆμον ἄνασσε,
λάρνακι δ' ἐν κοίλῃ μιν ὕπερθ' ἁλὸς ἧκε φέρεσθαι
αἴκε φύγῃ· καὶ τὴν μὲν ἐς Οἰνοίην ἐρύσαντο
πρόσθεν, ἀτὰρ Σίκινόν γε μεθύστερον αὐδηθεῖσαν
νῆσον ἐπακτῆρες Σικίνου ἄπο, τόν ρα Θόαντι
Νηϊάς, Οἰνοίη νύμφη τέκεν εὐνηθεῖσα.»

[1] Ἴδ. Στέφ. Βυζάντ. Ἔκδ. Meineke ἐν λέξει (σελ. 568) Σίκινος ...αὐτὴ Οἰνόη πρότερον ἐκαλεῖτο... ὁ οἰκήτωρ Σικινίτης. Σημειοῦμαι κεφαλαίῳ γράμματι τὴν γραφήν, διότι ἐν τῷ κάτωθι δημοσιευομένῳ σιγιλλίῳ φέρεται ἡ πλημμελὴς γραφὴ διὰ τοῦ Η (ΣίκΗνος). Ὑπὸ τοῦ σεβαστοῦ κ. Κ. Κόντου ἀπεδείχθη πλημμελῶς ἔχουσα καὶ ἡ γραφὴ Σικινίτης τῆς παραληγούσης γραπτέας διὰ τοῦ Η. Ὅρα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα ἐν «Παρνασσῷ» τόμ. Η', τεῦχ. Β', 1884. Ἴδε περὶ Σικίνου καὶ Πλιν. ἐν 4, 23. 3. Πρβλ. Σκύλ. Καρυανδ. 48, Πτολεμ. 3, 15 καὶ Ραγκαβῆ Ἑλλην. Τομ. Γ' σελ. 248.

[2] Κατὰ Μέγ. Ἐτυμολ. σελ. 712, 48 καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς σχολίοις Ἀπολλωνίου Ῥοδίου ἔκδ. Oxonii 1779 ἐν 1,623. Ὁ Tournefort, κατὰ τὸν La Croix, γράφοντα ἐν τῷ Univers (Iles de Grèce) σελ. 478 λέγει, «ὑπάρχουσιν ἀρκεταὶ ἄμπελοι, ὥστε δικαίως ἀπέλαυε τῆς ἀρχαίας ταύτης ὀνομασίας», ἐπαινεῖ μάλιστα καὶ τὰ σῦκα τῆς νήσου. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπίσης τῆς νήσου εὕρηται κεχαραγμένη σταφυλή.

Πρβλ. προσέτι καὶ C. Bursian Geographie von Griechenland σελ. 506 τοῦ Β'. τόμου.

καὶ τῆς Ἀριάδνης, ὡς ἀναφέρει Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἐν τοῖς *Ἀργοναυτικοῖς* ἐκτενῶς καὶ καλῶς.[1]

Ἐβασίλευε τῆς Λήμνου ὁ Θόας, ὅτε αἱ γυναῖκες τῆς νήσου ἀπεφάσισαν νὰ παραδῶσιν εἰς σφαγὴν τοὺς ἄνδρας. Μόνος ἐσώθη, ὡς ἄλλος Μωϋσῆς, ὁ Θόας τεθεὶς ἐν λάρνακι, ἣν ῥιφθεῖσαν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ κύματα μετήνεγκον εἰς τὰς παραλίας τῆς Σικίνου, διέσωσαν δὲ οἱ ἁλιεῖς. Ὁ Θόας ἐγκατοικήσας τῇ Οἰνόῃ καὶ νυμφευθεὶς ἐγέννησε τὸν Σίκινον, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς νήσου.

Ἡ νῆσος, ὡς εὐνόητον, διῆλθε πάσας τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν περὶ αὐτὴν ἑτέρων μεγάλων νήσων. Ὑπέταξαν αὐτὴν ἐκ διαδοχῆς Ἕλληνες[2] Ῥωμαῖοι, Βυζαντῖνοι, Λατῖνοι, Τοῦρκοι.

Ὅτε κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204 μ. Χ.) καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀποκατάστασιν τῆς Λατινοκρατίας, ὁ Βενετὸς Μάρκος Σανοῦδος καταλαβὼν τὴν Νάξον ἀνηγορεύθη μετέπειτα δοὺξ τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἡ Σίκινος περιελήφθη σὺν τῇ Πάρῳ, Ἀντιπάρῳ, Φολεγάνδρῳ κτλ. ἐν τῷ Δουκάτῳ τούτῳ, ὅπερ ὑπέπεσεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ τέλη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ διαπρεποῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ Σουλτάνου Σουλεϊμὰν τοῦ Κανουνὶ (Νομοθέτου) (1520—1566) υἱοῦ αἱμοβόρου καὶ ἀπηνοῦς πατρὸς τοῦ *Σελὶμ* τοῦ Α'. (1512—1520).

Ἡ νῆσος διετήρησε λείψανον ἀρχαίας τέχνης τὸν ναὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος σωθέντα ἐκ βεβαίας καταστροφῆς ἐπειδὴ εἶχε μεταβληθῇ εἰς χριστιανικόν, καλούμενον μέχρι τοῦ νῦν *Ἐπισκοπήν*. Περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς νήσου ἔγραψε, καθὰ γράφει ὁ κ. Α. Μηλιαράκης ἐν τοῖς *Κυκλαδικοῖς* αὐτοῦ (σελ 37) ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Ross ἐν τῷ Reise auf den Griechischen Inseln καὶ ἐν τῇ *Ἀρχαιολογίᾳ τῆς νήσου Σικίνου*, βιβλίον δυσεύρετον, ὅπερ ἔγραψεν ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τοῦ ἔτους 1837—1838.[3]

[1] Ἐν 1, 620.

[2] Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐξάγεται ὅτι πρώτη ἀποικία ἦν Ἰωνικὴ καὶ Ἀττική. Πρβλ. καὶ Boeck Corp. Inscr. Gr. σελ. 1082....

[3] Εἴχομεν ἤδη τ' ἀνωτέρω γεγραμμένα, ὅτε ἐνταῦθα ἐφέτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπανακάμψαντες εὕρομεν ἐκδεδομένην πρὸ μηνῶν μονογραφίαν τῆς νήσου, περὶ ἧς τὸν λόγον ποιούμεθα, ὑπὸ συμφοιτητοῦ ἡμῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, τοῦ κ. Γαβαλᾶ. Περιγραφὴν τοῦ ναοῦ εὑρίσκει ὁ βουλόμενος εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο (ἐκ σελ. 55 μικροῦ ὀγδόου σχήματος) ἐν σελ. 19 κτλ. Χαίρομεν ἐπὶ τῇ φιλοπονίᾳ ταύτῃ τοῦ καλοῦ Σικινήτου νέου, ἐπιτραπήτω ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν αὐτῷ φιλικώτατα ὅτι ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐφιλοπόνησε τὴν μονογραφίαν ταύτην τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὤφειλε νὰ περισυλλέξῃ π. χ. πάσας τὰς ἐκδεδομένας τε καὶ ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τούτῳ, ὅπως ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης πᾶσαν δυνατὴν πληροφορίαν καὶ νὰ μὴ ἀναγκάζηται ν' ἀναδράμῃ εἰς τὸ Corpus I. G. ἢ

Ἐπειδὴ αἱ νῆσοι ἐν γένει τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑφίσταντο ἑκάστοτε φοβερὰς ἐπιδρομὰς πειρατῶν, οἱ κάτοικοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν νήσων ἐφρόντιζον νὰ οἰκοδομῶσι φρούρια ὀχυρά, πύργους, ἐντὸς δὲ τῶν ἐρυμνῶν τειχῶν καὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους, τοῦ λεγομένου *Κάστρου*, ἔκειτο συνήθως ἡ κυριωτέρα συνοικία. Οὕτω καὶ ἐν Σικίνῳ, καθ' ἃ γράφει ὁ κ. Γαβαλᾶς ἐν τῇ ἄρτι ἐκδοθείσῃ μονογραφίᾳ τῆς νήσου, ἡ κωμόπολις εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου κειμένη διῄρηται εἰς χωρίον καὶ *κάστρον*, ἐν ᾧ καὶ αἱ κομψότεραι καὶ εὐρύτεραι οἰκίαι.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου κατὰ μὲν τὸν κ. Γαβαλᾶν ἀνέρχεται εἰς 1500 ψυχάς, κατὰ δὲ τὰς Γεωγραφίας τοῦ Σακελλαρίου καὶ Ἀντωνιάδου (ἐκδόσ. 1885) εἰς 700. Συντασσόμεθα βεβαίως τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Γαβαλᾶ ὡς ἐντοπίου.

Οἱ Σικινῆται, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ νησιῶται, ὄντες φιλόθρησκοι, κατέβαλον ἐπιμέλειαν περὶ τὴν οἰκοδομὴν ναῶν καὶ εὐκτηρίων καθόλου. Ὁ ὁδοιπορῶν ἐν ταῖς ἐξοχαῖς τῆς Σικίνου, λέγει ὁ τῆς μονογραφίας συντάκτης, ἀνὰ πᾶσαν ἀπόστασιν τετάρτου τῆς ὥρας ἀπαντᾷ καὶ ναόν. Εἶναι δὲ οἱ ναοὶ οὗτοι ἰδιόκτητοι μεταβαίνοντες εἰς τὴν κυριότητα τῶν διαδόχων τοῦ κτίστορος, οὐδέποτε πωλούμενοι. Ἐγὼ τοὐλάχιστον, περιελθὼν πόλεις τινὰς ἐν Θρᾴκῃ καὶ τὸ τοιοῦτον παρατηρήσας πολλάκις ἐδικαίωσα τὸ θρησκευτικὸν τοῦτο αἴσθημα τῶν κατοίκων μεμονωμένης νήσου ἢ πόλεως καὶ παραλίας ἔτι· διότι γυναῖκες π. χ. μεμονωμέναι ἐν ταῖς συνοικίαις ἢ ἐν τοῖς νησιωτικοῖς βράχοις, ἄλλαι χῆραι, ἄλλαι ἀναμένουσαι τοὺς

C. I. A. καὶ ἀλλαχοῦ, οὐχὶ δὲ ν' ἀρκῆται λέγων (σελ. 25). «Ἐκτὸς τῶν καταχωριζομένων τριῶν (ἐπιγραφῶν) ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι» . . . Ἐπίσης ὤφειλε νὰ μνημονεύσῃ μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς λεπτομερείας καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πολλῶν ναῶν, παρεκκλησίων κτλ. ἀφ' οὗ ἀνὰ πᾶσαν ἀπόστασιν **τετάρτου** τῆς ὥρας, ὡς λέγει, ἀπαντᾷ τις ἐν ταῖς ἐξοχαῖς τῆς Σικίνου **καὶ ναόν**. Τοῦτο λέγομεν διότι ἐν τῷ δημοσιευομένῳ σιγιλλίῳ ὅπερ ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς μικρᾶς ἡμῶν ταύτης διατριβῆς, σημειοῦνται τοιαῦτα ὀνόματα ναῶν, καὶ ἱστορία αὐτῶν, ἀγνοῶ δὲ ἐγώ τε ὁ γράφων καὶ ὁ ἐπιεικὴς ἀναγνώστης τῶν γραμμῶν τούτων, ἐὰν τοὐλάχιστον διατηροῦνται ἢ σώζονται ἐρείπια αὐτῶν κτλ. Ὤφειλε προσέτι ἔχων μάλιστα ὑπ' ὄψει τὸν τρόπον τοῦ ἀρίστου νησιογράφου κ. Α. Μηλιαράκη νὰ παραθέσῃ καὶ τὰ ἐπώνυμα τῶν δημοτῶν τῆς νήσου ἐν τέλει τῆς μονογραφίας αὐτοῦ ταύτης, διότι καὶ ἡ γνῶσις τούτων ἀπῃτεῖτο, ὡς καταφαίνεται ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ πλήρη ἱστορίαν δύο οἰκογενειῶν, εἰ καὶ αὗται Πάριαι, ἔχοντος σιγιλλίου. Τέλος ὀφείλομεν νὰ σημειωσώμεθα ἐνταῦθα ἕνεκα τῶν μὴ εἰδότων τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, ὅτι ἡ εἰς τὸ γλωσσάριον τῆς νήσου ἀπαντῶσα λέξις **ταμαχιάρης** (ὡς γράφει αὐτὴν ὁ φιλόπονος νέος, ἐν σελ. 53)=φιλάργυρος εἶναι τουρκικὴ **ταμαχκ**ι**άρ** καὶ σημαίνει **τὸν ζητοῦντα πλέον ἔχειν**, καὶ οὐχὶ ἄλλη τις. Παρὰ πολλοῖς μάλιστα γίνεται χρῆσις τοῦ πρώτου συνθετικοῦ μέρους τῆς λέξεως, τοῦ **ταμάχ**, λέγουσιν π. χ. τὸ **ταμάχι σου** (=ἡ πλεονεξία σου, ἡ πρὸς τὸ πλεονεκτεῖν κλίσις σου) εἶναι πολὺ κτλ.

ἐν ἀλλοδαπῇ ἐμπορίας ἕνεκα ἢ ἄλλης ἐργασίας συζύγους αὐτῶν, ναυτικοὺς μάλιστα, ὡς ἐν Αἴνῳ, ἐκτὸς τῶν οἰκιακῶν ἔργων περισπῶνται καὶ τυρβάζουσι μόνον περὶ τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν τῆς θρησκείας. Αὐταὶ αὗται αἱ πανηγύρεις αἱ πρὸς ἀναψυχὴν καὶ τέρψιν γινόμεναι καθ' ὡρισμένας ἑορτασίμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ συνδέονται πάντοτε πρὸς μίαν θρησκευτικὴν τελετήν, π. χ. μνήμην ἑνὸς ἁγίου, ἑνὸς μάρτυρος, οὖσαν ἀντικείμενον ἰδίας εὐλαβείας δι' ἰδιάζουσάν τινα χάριν, ἢ διότι εἶναι ἴδιος προστάτης ἀσθενείας τινὸς κτλ. ἡ ἁγία, ἢ ὁ γεραιρόμενος ἅγιος.

Ἐν τῇ νήσῳ, κατὰ τὸν τῆς μονογραφίας συντάκτην κ. Γαβαλᾶν, ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κάστρου κεῖται ναὸς Βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ ὁ τοῦ Σταυροῦ, ὁ καὶ ἐνοριακός. Ἐν τῷ χωρίῳ ἐνοριακὸς ναὸς εἶναι ὁ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ὁ ναΐσκος τῆς μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἢ κατὰ τὸ ἤδη ὑφ' ἡμῶν δημοσιευόμενον ἀνέκδοτον σιγίλλιον τῆς *Χρυσοπηγῆς*, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἀπέχων τῆς κωμοπόλεως πλέον ἢ δύο ὥρας, καὶ ὁ τῆς Ἐπισκοπῆς, τὸ προαύλιον τοῦ ὁποίου χρησιμεύει κατὰ τὴν πανήγυριν, τελουμένην ἴσως τῇ 15 Αὐγούστου, ὡς αἴθουσα τοῦ χοροῦ διὰ τοὺς πανηγυρίζοντας.

Περὶ τῆς μονῆς τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, εἰς ἣν τὸ σιγίλλιον ἀναφέρεται, μεταφέρομεν αὐτολεξεὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Γαβαλᾶ γραφέντα ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀναγνωστῶν τοῦ *Παρνασσοῦ*.

«Ἡ Μονὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐν ᾗ ἐμόναζον γυναῖκες, ἤδη διαλελυμένη, εὑρίσκεται εἰς θέσιν ὑψηλὴν ἄνωθεν τοῦ βουνίου· εἶναι περιβεβλημένη δι' ἰσχυρῶν τειχῶν ἐκ πασῶν τῶν πλευρῶν πλὴν τῆς βορείου, ἥτις διὰ τὸ ἀπόκρημνον αὐτῆς εἶνε ἀπρόσβλητος. Ἡ θύρα κεῖται ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τείχους καὶ εἶνε κατεσκευασμένη ἐκ ξύλου, ὅπερ καλύπτει σιδηροῦν ἔλασμα· ἄνωθεν τῆς θύρας ὑπάρχει ἐπιμήκης ὀχετὸς, δι' οὗ προσέβαλλον τὸν τολμήσοντα νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν ἵνα βιάσῃ αὐτήν, διότι ἡ μονὴ ἐχρησίμευε καὶ ὡς φρούριον κατὰ τὰς πειρατικὰς ἐπιδρομάς. Ἐν τοῖς τείχεσιν ὑπάρχουσι σκοπευτικαὶ θυρίδες. Τὰ κελλία ἤδη ἠρειπωμένα, εὑρίσκονται κατὰ τὸν νότιον καὶ ἀνατολικὸν τοῖχον, ὀλίγα δὲ καὶ κατὰ τὸν βόρειον, διὰ τὸ σφόδρα ἀπόκρημνον τῆς πλευρᾶς ταύτης φρικωδῶς κλινούσης πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὅλης μονῆς κεῖται ὁ μικρὸς αὐτῆς αὐτῆς ναὸς βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ. Ἐντὸς τῆς μονῆς εὑρίσκοντα κλίβανοι, δεξαμεναὶ καὶ πάντα τὰ χρειώδη. Τὸ προαύλιον τῆς μονῆς εἶνε εὐρὺ καὶ παρέχει θέαμα εὐάρεστον διότι ἐκ τοῦ βορείου μέρους ἔνθα ὁ τοῖχος εἶνε χθαμαλὸς φαίνονται αἱ ἀπέναντι νῆσοι Σίφνος, Πάρος, Νάξος κτλ. καὶ κάτωθεν ἀμέσως ἡ ἠχήεσσα θάλασσα πλήττουσα τὰς βραχώδεις παραλίας τῆς Σικίνου. Αἱ εἰκόνες τῆς μονῆς δὲν εἶνε ἀρχαῖαι, ἐξ οὗ εἰκάζομεν ὅτι καὶ ἡ μονὴ δὲν ἐκτίσθη πρὸ πολλῶν αἰώνων, διότι οὔτε ἔγγραφος ἱστορία αὐτῆς ὑπάρχει οὔτε παράδοσις, πότε ἐκτίσθη. Εἰκὼν ἀξία λόγου ὅλη ἀργυρᾶ μεγάλου μεγέθους ὁμώνυμος τῇ μονῇ ὑπῆρχε μετενεχθεῖσα εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου Ἅγιον Βασίλειον. . . Τὰ κτήματα ἅτινα ἀνῆκον τῇ μονῇ, καὶ ἅτινα ἦσαν τὰ κρείττω τῆς νήσου ἐξεποιήθησαν, καὶ ἤδη κέκτηνται ταῦτα ἰδιῶται, ἐξαιρέσει ὀλίγων, ἅτινα ἐνοικιάζονται».

Ἱστορίαν ὅλην ἔχει ὑπ' ὄψει ὁ ἀναγινώσκων τὸ κάτωθι σιγίλλιον περὶ

τοῦ σταυροπηγιακοῦ καὶ πατριαρχικοῦ τούτου γυναικείου μοναστηρίου, τοῦ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τιμωμένου καὶ ἐπιλεγομένου τῆς *Χρυσοπηγῆς*, γενόμενον τῷ νοεμβρίῳ τοῦ 1805 ἐπὶ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Νικαίας.[1] Ἐκ τοῦ σιγιλλίου πληροφορούμεθα ὅτι πρὸ τοῦ 1700 τὸ μοναστήριον τοῦτο ὑφίστατο, καὶ ὅτι τὸ ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ κατὰ τὸ χωρίον *Λεῦκαι*[2] μονύδριον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τὸ ἐπικεκλημένον τοῦ *Ἀπάτου*[3] ἀνετέθη τῷ 1705 εἰς τὸ ἐν Σικίνῳ τοῦτο γυναικεῖον μοναστήριον τῆς Χρυσοπηγῆς. Τὸ ἐν Πάρῳ τοῦτο μοναστήριον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἶναι κατὰ τὰς πληροφορίας, ἃς ἐχορήγησέ μοι φοιτητὴς ἐκ Πάρου ὁ κ. Κουτρέλης, νῦν ἰδιοκτησία ἑνὸς ἀπογόνου τῆς ἱδρυσάσης οἰκογενείας τῶν Καλοπλάστων, Καλοπλάστου καὶ τούτου ἐπωνυμουμένου. Ὡσαύτως σώζεται τὸ ἐπίθετον τῆς ἐν τῷ σιγιλλίῳ μνημονευομένης ἐπίσης δικαιούχου ἐπὶ τοῦ μοναστηρίου τούτου οἰκογενείας τῶν Γαμελιάριδων, ἐν τῷ χωρίῳ *Λεύκαις* καὶ ἐν *Τσιπίδοις* μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι λέγεται οἰκογένεια ΓΕμελιάριδων, οὐχὶ ΓΑμελιάριδων.

Τὸ ἤδη εἰς φῶς φερόμενον σιγίλλιον ἔχει ὧδε:

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ *ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

Πρὸς τὰ πρεσβηγυνῆ καὶ καλῶς γεγονότα καὶ θεοφιλῶς κατὰ καιροὺς ἐκτελούμενα τῶν πραγμάτων ἀφορῶσι καὶ τούτων μάλιστα, ὅσα εἰς ἐκκλησιαστικὰ δίκαια ἀναφέρονται καὶ εἰς ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ αἰώνιον μνημόσυνον δευτέρας ἐπισυστάσεις καὶ ἐπινοεῖν καὶ ἐπιχορηγεῖν τοῖς ἀρχαίοις οὐκ ἀπᾷδον· ἀλλὰ προσοφειλόμενον ἔργον τοὺς κατὰ καιροὺς ἐμπεπιστευμένους τοὺς πνευματικοὺς οἴακας τοῦ παγκοίνου τουτουῒ σκάφους τῆς Ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ εἰς λυσιτέλειαν τῶν ἱερῶν καταγωγίων τῶν τὴν ἀναφορὰν καὶ σχέσιν ἐχόντων πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας περιωπὴν καὶ μεγαλειότητα διὰ σταυροπηγιακῆς ἀξίας καὶ χάριτος ἀποδεικτικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς γράμμασι κατοχυροῦσθαι καὶ κατασφαλίζεσθαι μάλα καλῶς εἴθισται εἰς διηνεκῆ καὶ μόνιμον αὐτῶν ἐνέργειαν

[1] Καλλίνικος ὁ τὸν Νεόφυτον διαδεξάμενος ὁ ἀπὸ Νικαίας, πρότερον Ἀδριανουπόλεως δὶς ἐπατριάρχησεν α) ἀπὸ τοῦ 1801 — σεπτεμβρίου 1806. Ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ μετὰ τῶν Μουρουζῶν ὠφέλησε τὸ ἔθνος καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας τὰ μέγιστα ἐκράτυνεν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Μ. τοῦ Γένους Σχολὴ μετηνέχθη ἐκ Φαναρίου εἰς Κουρούτσεσμε. Ὅρα τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» Περ. Β', 1885 Τεῦχ. Θ' σελ. 412—417 καὶ Τεῦχ. Ι' 449—452 καὶ β) ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1808—1809.

[2]) Χωρίον Λεῦκαι, ἐν τῇ δήμῳ Ὑρίας τῆς Πάρου, ἐπὶ ὑψώματος.

[3] Ἐκ τοποθεσίας ὑψηλῆς ἐν Λεύκαις Ἀπάτης, ὡς εἶπόν μοι.

καὶ ἀπόδειξιν. Τὰ γὰρ γραφῆς μὴ τετυχηκότα, μηδὲ ἐγγράφως ἐνσημανθέντα τῷ πανδαμάτορι χρόνῳ ἁλίσκεται καὶ ῥαδίως διαφεύγει τὴν τῶν ἀνθρώπων μνήμην καὶ οὐδὲ τὸ νόμιμον ἔχειν ὅλως δύναται, ἀλλὰ λήθης βυθοῖς παραπέμπεται, καὶ ἐξίτηλα γίνεται. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Σικήνῳ[1] κείμενον ἱερὸν καὶ σεβάσμιον γυναικεῖον μοναστήριον τὸ σεμνυνόμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐπιλεγόμενον τῆς Χρυσοπηγῆς ὑπάρχει ἀνέκαθεν πατριαρχικῇ καὶ σταυροπηγιακῇ ἀξίᾳ καὶ χάριτι τετιμημένον, ὑποκείμενον τῷ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῳ πατριαρχικῷ ἀποστολικῷ τε καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ διὰ πατριαρχικῶν καὶ σταυροπηγιακῶν σιγιλλιωδῶν γραμμάτων, παρὰ δὲ τῶν ἐν αὐτῷ μοναζουσῶν, προσεκομίσθησαν ἤδη ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς προκαθημένης παλαιγενῆ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα ἐκδοθέντα τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Σεραφεὶμ[2] κατὰ τὸ παρεληλυθὸς ͵αψνθ' σωτήριον ἔτος ἰνδικτιῶνος η' περιέχον ὅτι παπᾶ Ζαχαρίας τις Γεράλδης τοὐπίκλην ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου Σικήνου ἔχων ἐκεῖσε ἰδίαν κτιτορικὴν ἐκκλησίαν σεμνυνομένην ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ λεγομένην τῆς Θεοσκεπάστου, αὐθαιρέτῳ βουλῇ ἀνέθετο αὐτῷ τῷ ἱερῷ καὶ σεβασμίῳ ἡμετέρῳ πατριαρχικῷ καὶ σταυροπηγιακῷ γυναικείῳ μονυδρίῳ τῆς Χρυσοπηγῆς, καὶ ταύτην ἀναθέμενος ἀφιέρωσε καὶ τὰ περὶ ἐκεῖνον τὸν τόπον κείμενα ὑποστατικὰ αὐτοῦ πράγματα, ἓν κελλάκιον δηλονότι, ἕνα κῆπον, ἕνα ἀγρόν, ἓν ἀμπέλιον, καὶ ἄλλα τινὰ περιεχόμενα ῥητῶς καὶ κατ' εἶδος εἰς τὸ ὅπερ πεποίηκεν ἰδιοχείρως ἐκεῖ κατὰ τόπον ἐμμάρτυρον γράμμα ἐπὶ τῷ διαμένειν ἀναφαίρετα καὶ ἀναπόσπαστα αὐτοῦ τοῦ μονυδρίου εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Προσενεφανίσθη δὲ καὶ ἕτερον γράμματος ἐκκλησιαστικοῦ ἴσον μνημονεῦον τοῦ εἰρημένου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος καὶ διαλαμβάνον ὅτι ἱερομόναχός τις Διονύσιος τοὔνομα Γεράρδης τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τῆς αὐτῆς νήσου Σικήνου ὁρμώμε-

[1] Διετηρήσαμεν τὴν ἐσφαλμένην ταύτην γραφήν, ἣν φέρει τὸ χειρόγραφον. Ἴδε ἀνωτέρω ἐν προλόγου σημειώσει.

[2] Σεραφεὶμ ὁ Β', ὁ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, Ἠπειρώτης, ἐπατριάρχησεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1757—1760, προεβίβασε δὲ τότε κατὰ τὸν ἰούλιον τοῦ 1757 εἰς τὴν μητρόπολιν Φιλιππουπόλεως τὸν Διδυμοτείχου Αὐξέντιον. Περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ 1453 μ. Χ. σειρᾶς τῶν μητροπολιτῶν Φιλιππουπόλεως ἄλλοτέ μοι γενήσεται λόγος. Φέρω ἤδη εἰς φῶς ἐνταῦθα ὅτι ὁ πατριάρχης Σεραφεὶμ ὁ Β' ἐξελέγη Φιλιππουπόλεως ἱερομόναχος ὢν ἐν ἔτει 1746 ἐπὶ πατριάρχου Παϊσίου κατὰ ὀκτώβριον ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἀποθανόντος Θεοκλήτου, τῶν κανονικῶν ψήφων τεθεισῶν ἐν τῷ ναῷ ἔξω τοῦ Κυνηγοῦ (Κ. Π.) τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Ὁ Σεραφεὶμ πατριαρχήσας ἀνεδείχθη προστάτης τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς· ἐπὶ τούτου προσκληθεὶς ὁ πολὺς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ. Ὅρα Σάθα Μ. Βιβλ. Τόμ. Β'. σελ. 224, πρβλ. Μελετίου Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Δ'. σελ. 88. κ. λ.

νος ἔχων καὶ αὐτὸς μοναστήριον κτιτορικόν, θείῳ ζήλῳ ἐμφορηθείς, ἀφιερώσατο πρὸς αὐτὸ τὸ πατριαρχικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου πρῴην Κωνσταντινουπόλεως κῦρ Γερασίμου[1] ἐκδοθὲν κατὰ τὸ αψϟδ' σωτήριον ἔτος ἐν μηνὶ μαρτίῳ ἐπινεμήσεως β' ἐπικυρωθὲν ὕστερον καὶ παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου πατριάρχου πρῴην Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χῷ τῷ Θῷ ἀγαπητοῦ καὶ περιποθήτου ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Γρηγορίου[2] περιέχον καὶ τοῦτο ὅτι ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ κατὰ τὸ χωρίον *Λεῦκαι* λεγόμενον ἱερὸν ἀνηγέρθη μονύδριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐπιλεγόμενον δὲ τοῦ Ἀπάτου. Περὶ τούτου οὖν καλογραία τις Θεονύμφη τοὔνομα καὶ ἐκκλησιάρχισσα τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Σικήνῳ ῥηθέντος ἱεροῦ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ γυναικείου μοναστηρίου τῆς Χρυσοπηγῆς, καὶ Γαβριὴλ τις ἐκ Πάρου, τῷ γένει Καλόπλαστος ἡγούμενος τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου τοῦ Ἀπάτου ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἑκάτεροι ὅλου ἐκείνου τοῦ μοναστηρίου ἀντιποιούμενοι ἐνεφάνισαν τηνικαῦτα ἀμφότεροι γράμματα πατριαρχικά τε καὶ συνοδικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα τὰ μὲν τῷ μοναστηρίῳ ἐκείνης τῆς Θεονύμφης, τὰ δὲ τῷ ῥηθέντι Γαβριὴλ ἐπικυροῦντα τὰ δίκαια καὶ τὴν κτῆσιν τοῦ εἰρημένου μοναστηρίου· ἡ μὲν γὰρ Θεονύμφη ἐνεφάνισεν ἴσον τοπικῆς τῆς Πάρου διαθήκης ἐν ἔτει αχπη' ἰανουαρίου ζ', ἐν ᾧ περιέχεται ὅτι Ἀνδριάνα τις μετονομασθεῖσα ὕστερον Ἀθανασία μοναχὴ εἰς τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ Ἀπάτου ὡς ἴδιον ἑαυτῆς ἀναθεμένη, ὅσα τε παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς παρείληφε πράγματα, καὶ ὅσα ἴδια ἑαυτῆς διορίζεται καὶ καταλείπει εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν τῶν τότε δύο ἑαυτῆς ἀνεψιῶν τοῦ τε χωρεπισκόπου παπᾶ Ἰωάννου Γαμελιάρη, καὶ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου Καλοπλάστου, ἐφ' ᾧ περιέρχεσθαι τὴν

[1] Γεράσιμος ὁ ἀπὸ Δέρκων ἐπατριάρχησεν ἀπὸ μαρτίου τοῦ 1794—19 ἀπριλίου 1797, ὅτε διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἀοίδιμος Γρηγόριος ὁ Ε' ὁ ἀπὸ Σμύρνης, ὢν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τούτου συνοδικός. Ὁ Γεράσιμος προέστη τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐχρημάτισε μητροπολίτης Βιζύης, εἶτα τῆς Νικομηδείας μετατεθεὶς εἰς τὴν μητρόπολιν Δέρκων τῇ 26 μαρτίου τοῦ 1791 ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος Ἀνανίου.

[2] Α' πατριαρχία τοῦ Γρηγορίου ἀπὸ 1 μαΐου 1797—δεκεμβρίου 1798. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Γρηγορίου ὅστις λέγει ἀνέκδοτον συνοδικὸν γράμμα στελλόμενον πρὸς τὸν ἐν Πάτμῳ οὐχὶ δ' ἐν Ἄθῳ, ὡς ἐσφαλμένως γράφεται καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἐν σελ. 159 τῆς Β' ἐκδ. τοῦ Π. Κ. τοῦ Μαθᾶ, (κατὰ διόρθωσιν ἣν τῷ σεβαστῷ μοι κ. Ι. Σακελλίωνι ὀφείλω) Νεόφυτον τὸν ἀπὸ Μαρωνείας « . . . μηδὲν τῶν ἀνωτέρω φυλάξας καὶ ἐνεργήσας ἐπεχείρησε τολμήμασι καὶ κινήμασι, δι' ὧν ἀφῃρέθη ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐμνιγιέτι κατὰ πάντα . . .» ἀνέρχεται τὸ β' τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Νεόφυτος ὁ Ζ.

Ὁ Γρηγόριος, ὡς γνωστόν, ἐπατριάρχησε τρίς.

κτῆσιν καὶ διοίκησιν τοῦ μοναστηρίου τούτου ἐπίσης εἰς τοὺς ἀξιωτέρους τῶν δύο τούτων γενῶν Καλοπλάστου καὶ Γαμελιάριδων. Ταῦτα ἐκ τοῦ ῥηθέντος ἴσου τῆς διαθήκης ἐγνώσθησαν τηνικαῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ. Προσέθηκε δὲ ἡ ῥηθεῖσα Θεονύμφη διηγηθεῖσα ὅτι ὁ ῥηθεὶς χωρεπίσκοπος παπᾶ Ἰωάννης Γαμελιάρης ἐγέννησεν υἱὸν παπᾶ Βασίλειον, αὐτὸς δὲ Πέτρον, καὶ ὁ Πέτρος τὸν ἕτερον Βασίλειον Γαμελιάρην, ὅστις κατὰ τὸ ͵αψοε΄ σωτήριον ἔτος κατὰ μῆνα δεκέμβριον μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Καλίδζης ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ διατρίβων εὐλαβείᾳ φερόμενος πρὸς τὸ ῥηθὲν ἐν Σικήνῳ ἱερὸν μοναστήριον τῆς Χρυσοπηγῆς ἀνέθηκε τό κληρονομικὸν αὐτοῦ μοναστήριον τοῦ Ἀπάτου μετὰ πάντων τῶν πραγμάτων καὶ κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, προσδιορισάμενος ὅπως ἤν τις ποτὲ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ ἱερωθῇ καὶ ἄξιος ἀναφανῇ, ἐκεῖνος προχειριζόμενος ἀποκαθίσταται ἡγούμενος ἐν αὐτῷ, οὐ μὴν δὲ ὡς κτίτωρ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν μοναζουσῶν, ἐφ' οἷς καὶ παρέστησεν ἡ ῥηθεῖσα Θεονύμφη καὶ τὸ ἀφιερωτικὸν περὶ τούτου γράμμα κατησφαλισμένον ταῖς σφραγῖσι καὶ ὑπογραφαῖς τῆς τε Καλίδζης γυναικὸς τοῦ Πέτρου Γαμιλιάρη, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Βασίλη Γαμελιάρη, καὶ ἐπιβεβαιωμένον παρὰ τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας καὶ μαρτυρικαῖς ὑπογραφαῖς πολλῶν ἀξιοπίστων ἐν Βουκουρεστίῳ ἀρχόντων καὶ πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγίλλιον ἐκδεδομένον ἐπὶ πατριαρχεύοντος τοῦ ἀοιδίμου κυροῦ Σωφρονίου[1] ἐν ἔτει ͵αψοζ΄. κατὰ μῆνα Μάϊον ἐπικυροῦν τὴν τοῦ μοναστηρίου Ἀπάτου ἀφιέρωσιν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Χρυσοπηγῆς, καὶ τῆς σταυροπηγιακῆς καὶ αὐτὸ κατ' ἐκεῖνο ἀξιοῦν τιμῆς, προσέτι καὶ ἓν γράμμα γεγραμμένον τῇ κη΄. Ἰανουαρίου τοῦ ͵αψπς΄ ὑπογεγραμμένον παρά τε τοῦ ῥηθέντος ἱερομονάχου Γαβριὴλ ἡγουμένου Καλοπλάστου, καὶ τῆς ῥηθείσης Θεονύμφης ἐκκλησιαρχίσσης, καὶ κατησφαλισμένον μαρτυρικαῖς ὑπογραφαῖς τῶν παρευρεθέντων, καὶ τῇ ἐπιβεβαιώσει τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου. Παροναξίας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου παντὸς Αἰγαίου Πελάγους συναδελφοῦ ἡμῶν ἀγαπητοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Νεοφύτου, καὶ τοῦ τότε ἐκεῖ παρευρεθέντος ἱερωτάτου μητροπολίτου Εὐρίπου, ἐν ᾧ ἀμφότερα τὰ μέρη φαίνεται συντεθειμένα καὶ διαλλαγέντα ἥτε ῥηθεῖσα Θεονύμφη, καὶ ὁ Γαβριὴλ Καλόπλαστος ἐπὶ συμφωνίᾳ ὅπως τὸ μὲν ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ Ἀπάτου μένον ἀφιερωμένον εἰς τὸ τῆς Χρυσοπηγῆς ἀποπληροῖ κατ' ἔτος πρὸς ἐκεῖνο λόγῳ ὑποταγῆς ἀνὰ δέκα γρόσια, ὁ δ' ἐν αὐτῷ ἡγούμενος Γαβριὴλ Καλόπλαστος μένῃ ἐπὶ τῆς ἡγουμενικῆς ταύτης προστασίας ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ, μετὰ θάνατον δὲ τούτου, ὅταν εὑρίσκεται ἐκ τοῦ γένους,

[1] **Σωφρόνιος** ὁ ἀπὸ Ἱεροσολύμων 1774 — 1880. Ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν τῷ κατὰ τὸ **Ἀρναούτκιοϊ** τοῦ Βοσπόρου (Κων/πόλεως) ναῷ τῶν Ταξιαρχῶν εὑρίσκεται, ὡς καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν ἀμέσως πατριαρχήσαντος Γαβριήλ, τοῦ ἀπὸ Παλαιῶν Πατρῶν.

ἢ τῶν Γαμελιάριδων, ἢ τῶν Καλοπλάστων ἄξιος, ἐκεῖνος ἀποδείκνυται ἡγούμενος, ὅτε γε μὴν ἐκλίπῃ ὁ ἄξιος τῶν δύο τούτων γενῶν τότε αἱ μονάζουσαι τοῦ μοναστηρίου τῆς Χρυσοπηγῆς ἀποδεικνύωσιν ἡγούμενον τοῦ Ἀπάτου, ὃν ἂν βούλωνται. Ταῦτα μὲν δὴ ἐμφανίζουσα καὶ προβαλλομένη ἡ ῥηθεῖσα Θεονύμφη περιεῖλκε τὴν ἐξουσίαν τοῦ μοναστηρίου τούτου ὡς ἀφιερώματος εἰς τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τῆς Χρυσοπηγῆς· ὁ δ' αὖ ῥηθεὶς Γαβριὴλ Καλόπλαστος, διηγούμενος περὶ μοναστηρίου τούτου τοῦ Ἀπάτου ἔλεγεν ὅτι ὁ ποτὲ Γρηγόριος Καλόπλαστος ἐν ἔτει αψιδ Ἰανουαρίου α' διὰ διαθήκης ἐνυπογράφου κατέλιπε τὸ μοναστήριον τοῦτο εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γρηγόριον Καλόπλαστον καὶ παρ' ἐκείνου περιῆλθεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαρθολομαῖον, ἀφ' οὗ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἡγουμενεύοντα Γαβριὴλ Καλόπλαστον ἐκλιπούσης ἐκ πρώτης ἀρχῆς τῆς εἰς τοὺς Γαμελιάριδες διαδοχῆς τοῦ μοναστηρίου τούτου, ἅμα δὲ ἐνεφάνισε καὶ πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα ἐκδεδομένον ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Προκοπίου[1] ἀκυροῦν μὲν τὴν τοῦ Ἀπάτου εἰς τὴν τῆς Χρυσοπηγῆς ἀφιέρωσιν ὡς μὴ παρὰ τελείου καὶ μόνου κληρονόμου γεγενημένην, ἐπικυροῦν δὲ τὴν διαδοχὴν τούτου εἰς τὸ τῶν Καλοπλάστων γένος, ὡς ἀπάτῃ χρησαμένων τῶν Γαμελιάριδων καὶ δύο ἐπιτοπίους ἀναφορὰς ὑπερμαρτυρούσας τοῦ ῥηθέντος Καλοπλάστου Γαβριὴλ καὶ τὰ δίκαια αὐτῷ προσνεμούσας. Ταύταις οὖν καὶ αὐτὸς ταῖς ἀποδείξεσιν ἐπερειδόμενος ἑαυτοῦ εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀπάτου διετείνετο καὶ οὕτω διασπαράξαι μονονουχὶ τὸ ῥηθὲν ἱερὸν μοναστήριον ἐπεχείρουν τὰ μέρη ἀμφότερα, ἐπὶ πολύ γε μὴν καὶ ἀκριβῶς τῆς δίκης ταύτης βασανισθείσης ἐκκλησιαστικῶς, ἀπεδείχθη κεφάλαιον τοῦτο ἐξ ἁπάντων ὑπολειπόμενον, ὅτι τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ Ἀπάτου ὅλον μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ νομίμως ἀνατεθειμένον ἐστὶν εἰς τὸ εἰρημένον τῆς Χρυσοπηγῆς μοναστήριον, πρῶτον μὲν γὰρ ἀφιέρωται παρὰ τῶν Γαμελιάριδων ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ, εἶτα δὲ καὶ παρὰ τῶν Καλοπλάστων κατὰ τόπον ἐγγράφως τε καὶ ἐμμαρτύρως τὰ τῆς ἀφιερώσεως ἐπικεκύρωται κατὰ τὰ εἰρημένα γράμματα, ὥστε παρ' ἀμφοτέρων τῶν κληρονόμων ἀφιέρωσις παρὰ πᾶσιν ἂν ὁμολογηθείη δικαία τε καὶ νόμιμος, καὶ ὁ ἐν αὐτῷ ἡγουμενεύων Καλόπλαστος Γαβριήλ, εἰ μὲν ἐνέμενε τοῖς ὑπεσχημένοις διὰ γραμμάτων, διέμεινεν ἂν καὶ ἡγουμενεύων. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεφάνη δίκας κινῶν, καὶ παραβαίνων τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ, ἀπεφάνθη συνοδικῶς ἀπελαθῆναι αὐτὸν τῆς ἡγουμενείας ἐκ τοῦ παραυτίκα καὶ ἀκυρωθῆναι

[1] Προκόπιος ὁ ἀπὸ Σμύρνης ἐπατριάρχησεν οὐχὶ ἀπὸ τοῦ 1784, ὡς ἐσφαλμένως φέρεται παρὰ τοῦ Μαθᾶ Π. Κ. (σελ. 159) ἀλλ' ἀπὸ τοῦ αὐγούστου τοῦ 1785 — 1789, ὅτε τὸν πρῶτον ἀνέρχεται τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ ἀπὸ Μαρωνείας Νεόφυτος. Ὅρα καὶ σημείωσίν μου ἐν Ἑβδομάδος φύλ. 89.

λόγῳ δικαίῳ τὸ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ κυροῦ Προκοπίου ἐκδοθὲν σιγίλλιον, ὡς κατὰ ἀπάτην ληφθέν, καὶ ἐπικυρωθῆναι τὸ ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου Σωφρονίου. Ταῦτα περιέχει τὸ ῥηθὲν ἐκκλησιαστικὸν σιγίλλιον τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Γερασίμου ἐπικυρωθὲν ὕστερον, ὡς διείληπται, καὶ παρὰ τοῦ κυροῦ Γρηγορίου. Εἰς ἐμπέδωσιν γοῦν τούτου, καὶ τῶν λοιπῶν πρεσβηγενῶν ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων τῶν ἀποδεικνυόντων τὰ δίκαια τοῦ ἱεροῦ τούτου γυναικείου μοναστηρίου τῆς Χρυσοπηγῆς, καὶ τὰς γενομένας κατὰ καιροὺς εἰς αὐτὸ ἀφιερώσεις, ἐδεήθησαν κοινῶς τε καὶ ἐνθέρμως αἱ ἐν αὐτῷ μονάζουσαι ἐκδοθῆναι καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα εἰς ἐναργῆ ἀπόδειξιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων, καὶ ἀσφάλειαν καὶ αἰωνίαν, ὡς εἰπεῖν, διαμονήν. Καὶ δὴ εὐμενῶς προσηκάμενοι τὰς θερμὰς αὐτῶν αἰτήσεις, ὡς εὐλόγους καὶ τοῦ δικαίου ἐχομένας γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ εἰρημένον ἀνδρῷον ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν μοναστήριον τὸ ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ κατὰ τὸ χωρίον *Λεῦκαι* τὸ τιμώμενον μὲν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐπιλεγόμενον δὲ τοῦ Ἀπάτου μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ Σικήνῳ ἐκκλησία τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγομένης Θεοσκεπάστου μεθ' ὅλων τῶν κειμένων ὑποστατικῶν αὐτῆς καὶ πραγμάτων, ὡς ἀνωτέρω διείληπται, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν τε ἤδη ὄντων, καὶ εἰσέπειτα προσγενησομένων ἂν κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων, ὑπάρχωσι καὶ λέγωνται καὶ παρὰ πάντων γινώσκωνται ἀνατεθειμένα καὶ ἀφιερωμένα εἰς τὸ ἐν Σικήνῳ ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Χρυσοπηγῆς ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα. Τοῦ δὲ σιγιλλίου τοῦ ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ κυροῦ Προκοπίου ἐκδοθέντος ἀκύρου μένοντος, ὡς ἀνισχύρου, τοὐντεῦθεν μηδεὶς μήτε τῶν Καλοπλάστων, μήτε τῶν Γαμελιάριδων μήτε ἄλλος τις ἔχῃ ἐξουσίαν τινὰ ἐν αὐτῷ τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀπάτου, μήτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῇ Σικήνῳ τῆς Θεοσκεπάστου, μήτε ἐν τοῖς κτήμασι καὶ πράγμασιν αὐτῶν κινητοῖς τε καὶ ἀκινήτοις, ἀλλὰ πάντων διαμενόντων μεμακρυσμένων μένωσι τό τε μοναστήριον τοῦ Ἀπάτου, καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσκεπάστου· πάντη ἐλεύθερα καὶ προσηλωμένα τῷ ῥηθέντι γυναικείῳ μοναστηρίῳ τῆς Χρυσοπηγῆς καὶ παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ μοναζουσῶν διοικούμενα, καὶ δεσποζόμενα παρ' αὐτῶν, ἐξαποστελλομένου καὶ τοῦ κατὰ καιροὺς ἐν αὐτῷ ἡγουμένου καὶ διοριζομένου ἐν αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοσκεπάστου, μηδενὸς ἄλλου τολμῶντος ἐνοχλῆσαι αὐταῖς ἢ ἐπηρεάσαι καὶ ὅλως ἐπιμίγνυσθαι τῇ ἐξουσίᾳ καὶ διοικήσει αὐτῶν περὶ τὰ κτήματα

καὶ ἀφιερώματα τοῦ γυναικείου αὐτῶν μοναστηρίου. Ὅστις δὲ μικρὸς ἢ μέγας ἱερωμένος ἢ λαϊκὸς τολμήσῃ κακοβούλως ἀνατρέψαι ὁπωσοῦν τὰ ἐν τῷ παρόντι συνοδικῶς ἀποφανθέντα, καὶ ἐνοχλῆσαι κατά τι καὶ ἐπηρεάσαι τὰς ἐν αὐτῷ μοναζούσας ἢ βλάβην καὶ ζημίαν μέχρι κεραίας ἐπενεγκεῖν, ἢ ἐπιχειρήσῃ ἀσυνειδήτως ἀποσπάσαι τι τῶν ἀφιερωθέντων εἰς αὐτὸ τὸ γυναικεῖον μοναστήριον, οἱ τοιοῦτοι ὁποῖοι καὶ ἂν ὦσιν, ὡς φιλάδικοι καὶ ἱερόσυλοι, ἀφωρισμένοι ὑπάρχωσι παρὰ τῆς Παναγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου μακαρίας Τριάδος τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνοι καὶ ἔνοχοι τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι. Ταῦτα ἀπεφάνθη καὶ κεκύρωται κἂν τῷ παρόντι συνοδικῶς. Ὅθεν εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, ἐδόθη δὲ εἰς τὸ ῥηθὲν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν γυναικεῖον μοναστήριον τῆς Χρυσοπηγῆς· ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ πέμπτῳ κατὰ μῆνα νοέμβριον.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ *ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

Ὁ Καισαρείας Φιλόθεος † ὁ *Ἡρακλείας* Μελέτιος † ὁ *Νικομηδείας* Ἀθανάσιος, † ὁ *Δέρκων* Γρηγόριος, † ὁ *Θεσσαλονίκης* Γεράσιμος † ὁ *Προύσης* Ἄνθιμος † ὁ *Βεῤῥοίας* Χρύσανθος † ὁ *Παλαιῶν Πατρῶν* Μακάριος † ὁ *Μιτυλήνης* Ἱερεμίας † ὁ *Ἀγγύρας* (sic) Ἰωαννίκιος † ὁ *Προϊλάβου* Παρθένιος † ὁ *Δημητριάδος* Ἀθανάσιος † ὁ *Φερσάλων* Παρθένιος.

* * *

Ἐνταῦθα τοῖς ἄνω εἰρημένοις προσημειωτέον ὅτι τῷ 1646 ἐπὶ Παρθενίου τοῦ Β', τοῦ καὶ *Νέου* (Β'. αὐτοῦ πατριαρχία) ὅτε ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου ἐγένετο συνοδικὸς τόμος, δι' οὗ συνήπτοντο εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Σίφνου ἡ Ἀμοργός, Ἀνάφη Ἴος κ.λ. ἐν οἷς καὶ ἡ Σίκινος.

* * *

Τὴν Σίκινον ἀπὸ τοῦ 1714 ἐπεσκέπτετο κατ' ἔτος ὁ πατὴρ Ἰάκωβος Βουρνιών, ἐν Θήρᾳ ἐγκατεστημένος γάλλος ἱεραπόστολος κεκτημένος καὶ οὐκ ὀλίγας ἰατρικὰς γνώσεις. Ὅρα *Παρνασσοῦ* φυλλ. Β'. σελ. 138 τοῦ ἔτους τούτου.

ΣΕΙΡΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΠΑΡΟΝΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΙΠΟΥ

(Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν γεγραμμένων καὶ διασάφησιν τῶν ἐν τῷ σιγιλλίῳ παρατίθημι καὶ τὰς δε τὰς σημειώσεις.)

Ὁ ἐν τῷ σιγιλλίῳ ἀναφερόμενος ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος παντὸς Αἰγαίου Πελάγους Παροναξίας κῦρ *Νεόφυτος* ἐστὶν ὁ ἐπιλεγόμενος *Λαχοβάρης* Βυζάντιος, δευτερεύων Σαμουὴλ τοῦ ἀπὸ Δέρκων πατριάρχου ἐπὶ τῆς Β' αὐτοῦ πατριαρχίας, ὁ τῷ φεβρουαρίῳ τοῦ 1780 ἐπὶ Σωφρονίου πατριάρχου ἐκλεγεὶς ὁσιώτατος ὢν ἐν ἱερομονάχοις πρὸς διαδοχὴν τοῦ τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος *Ἀνθίμου*. Ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ Γ' τόμου τῆς Μ. Βιβλ. Σάθα σελ. ξθ' φέρεται ὅτι μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Πέραν Κωνσταντινουπόλεως ἐνοριακῆς σχολῆς τῆς Παναγίας «συλλογὴ συνοδικῶν ἐγκυκλίων πρὸς τὸν μητροπολίτην Παροναξίας Νεόφυτον τὸν Λαχοβάρην Βυζάντιον 1788—1801 ἀφορῶσα τὴν εἰρήνευσιν τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἐνοχλουμένων ὑπὸ Ῥώσσων πρακτόρων». Οὗτος εἶναι ὁ οἰκοδομησάμενος τὸν ἐν Νάξῳ μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Τὸν Νεόφυτον τοῦτον ἀποθανόντα διαδέχεται ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ζητουνίου *Ἱερόθεος* τῷ σεπτεμβρίῳ τοῦ 1811. Οὗτος παραιτεῖται τῷ 1820 καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὁ Βοντίτσης *Γρηγόριος* ἐκλέγεται.

Σημειούσθω μοι προσέτι ὅτι ἡ Πάρος καὶ Νάξος ἡνώθησαν ἐκκλησιαστικῶς εἰς μίαν μητρόπολιν Παροναξίας ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τῷ 1083 (6591 ἀ. κ.) Ὅρα Parthey Hierocl. Synecd. σελ. 123 καὶ τὴν ἐν *Ἀθηναίου* τόμ. Δ' σελ. 239 διόρθωσιν τοῦ σεβαστοῦ μοι φίλου κ. Ἰ. Σακκελλίωνος ἐπὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἐν τῇ 219 σελ. τῆς εἰρημένης συγγραφῆς τοῦ Parthey, ἔνθα τὸ κείμενον ἔτος τῆς ἑνώσεως ταύτης ,SΦϞϚ' μεταγραπτέον εἰς ,SΦϞΑ'. Ἐπὶ τῆς γεγονυίας ἐπὶ Ἀνδρονίκου διατυπώσεως ἀπὸ 79 τὴν σειρὰν ἐγένετο 95. Κατὰ τὸ 1802 ἦν τάξεως Β' ἡ μητρόπολις αὕτη καὶ 19 τὴν σειρὰν μετὰ τὴν *Αἶνον*, ἥτις τίθεται 18 μετὰ τὰς *Θήβας* κατά τινα κατάλογον, ὃν ἀπήντησα ἐν πατριαρχικοῖς κώδιξι.

Περὶ δὲ τοῦ μὴ ὀνομαστὶ ἀναφερομένου μητροπολίτου Εὐρίπου τοῦ ἐν γράμματι μαρτυρικῷ περὶ τῆς μονῆς προσυπογραφέντος κατὰ τὸ 1786 σημειοῦμαι ἐνταῦθα ὅτι οὗτος ἐστὶν ἀναμφισβητήτως ὁ τὸν αὔγουστον τοῦ 1782 διαδεξάμενος τὸν *Γεδεὼν* ὁσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις ὢν κῦρ *Ἱερόθεος*, ὁ τῷ 1799 εἰς τὴν μητρόπολιν Ἰωαννίνων προαχθείς.

Τῷ αὐτῷ ἔτει κατ' ἀπρίλιον προχειρίζεται μητροπολίτης Εὐρίπου (ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Εὐβοίας) ὁ ἀρχιμανδρίτης τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου κῦρ *Γρηγόριος*, ἀνθ' οὗ, ὡς εὑρίσκω ἐν πατριαρχικῷ ὑπομνήματι, «φυγῇ χρησαμένου, δραπετεύσαντος καὶ καθαιρέσει ὑποβλη-

θέντος ἐκλέγεται τῷ μαΐῳ τοῦ 1827 Εὐρίπου ὁ ὁσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις ἀρχιμανδρίτης κὺρ *Γεδεών*.

Ὁ μητροπολίτης πρώην Εὐρίπου *Γρηγόριος* συγχωρηθεὶς ἐξελέγη μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ Λεβαδείας κατὰ σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τουτέστι τοῦ 1827, ἀποθανὼν τῷ μαρτίῳ τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1828.[1]

Ταῦτα κατὰ σημειώσεις ἀσφαλεῖς παρ' ἐμοὶ κειμένας.

Ἔγραφον ἀρχομένου νοεμβρίου 1885.

Β. Α. Μυστακιδης

Η ΕΠΙΝΟΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΑΡΑΣΗΜΑΝΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ὁ ὅρος Παρασημαντικὴ (τέχνη), τὸ πρῶτον παρ' Ἀριστοξένῳ ἁπάντων καὶ λίαν πιθανὸν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθείς, σημαίνει τὴν τέχνην τὴν διαλαμβάνουσαν περὶ τῶν σημείων δι' ὧν γράφεται ἡ μελῳδία καὶ δηλοῦνται τὰ διάφορα μεγέθη τῶν διαστημάτων, συστημάτων, συμφωνιῶν καὶ ῥυθμικῶν σχημάτων ἐν τῇ μουσικῇ, ἔν τε τῇ κατὰ τόπον δηλονότι καὶ κατὰ χρόνον κινήσει τῆς φωνῆς.

Ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει, ὅτι ὥσπερ ἀνεπτυγμένη τις γραπτὴ γλῶσσα προϋποθέτει κατάστασιν ἀποχρώντως προηγμένου πολιτισμοῦ, οὕτω καὶ ἡ ἀνεπτυγμένη παρασημαντικὴ δύναται τότε νὰ καταστῇ ἐπαισθητή, καὶ παρ' ἐκείνοις μόνον τοῖς λαοῖς, παρ' οἷς ἡ μουσικὴ ἀνυψώθη ἤδη ἀποχρώντως εἰς τέχνην· ὡσαύτως δὲ παρασημαντικὴν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπινοήσωσι μόνοι οἱ κεκτημένοι ἤδη γραπτὴν γλῶσσαν· λαοὶ δὲ μὴ ἔχοντες τοιαύτην καὶ σήμερον εἰσέτι στεροῦνται παρασημαντικῆς. Τὰ ἀρχαιότατα δὲ ἴχνη ἀνεπτυγμένης ὁπωσοῦν παρασημαντικῆς καὶ μουσικῆς ἀπαντῶσι

[1] Περὶ τῶν τελευταίων μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν ἐδημοσίευσα ἐν τῇ «Ἑβδομάδι» φυλλ. 89, ἐνῷ κατὰ τυπογραφικὸν λάθος μὴ διορθωθὲν ὁ μητροπολίτης Γρηγόριος θεωρεῖται ὡς ἐκλεγεὶς τῷ ἀπριλίῳ τοῦ 1827, ὅπερ διορθωτέον εἰς 1799, οὕτω δ' εὐοδοῦνται αἱ ἐκεῖσε χρονολογίαι.

παρὰ τοῖς Κινέζοις καὶ ἀρχαίοις Ἰνδοῖς· ἀμφοτέρων δὲ ἡ μὲν παρασημαντικὴ σύγκειται ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀλφαβήτου καὶ ἐξ ἰδιαιτέρων σημείων ῥυθμικῶν καὶ ἐξαγγελτικῶν, τὸ δὲ μουσικὸν αὐτῶν σύστημα ἀποτελεῖται μόνον ἐκ τοῦ διατονικοῦ γένους.

Τὸ ἑλληνικὸν δὲ ἔθνος ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως μετεχειρίσθη τρία διάφορα συστήματα παρασημαντικῆς, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς ἀναλόγως τῆς καταστάσεως καὶ προόδου ἢ καταπτώσεως τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ ἔλαβον μεταρρυθμίσεις τινὰς ἀναλόγους. Τὸ μὲν ἀρχαιότερον τῆς παρασημαντικῆς σύστημα, ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου συγκείμενον, περιεσώθη ἡμῖν τέλειον ἐν τοῖς Ἁρμονικοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ, τοῦ Ἀλυπίου, καὶ ἐν τῷ περὶ μουσικῆς τοῦ Ἀνωνύμου, καὶ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ πρώτου ἡ ἐπινόησις αὐτοῦ εἰς Πυθαγόραν, ὅπερ πρὸς διαστολὴν τῶν ἄλλων δύο ὀνομάζομεν Πυθαγόρειον. Ἡ ἀρετὴ δὲ τοῦ συστήματος τούτου ἔγκειται μόνον ἐν τῷ ὅτι δύναται νὰ παρασημάνῃ ἀκριβέστατα καὶ τὰ λεπτότατα καὶ ἐλάχιστα διαστήματα τῶν τριῶν γενῶν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, τοῦ διατονικοῦ χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου, τοῦ ἐξ αὐτῶν μικτοῦ, καὶ τοῦ τούτων κοινοῦ μετὰ τῶν χρονῶν αὐτῶν, ἤτοι τὰ ἁπλᾶ διαστήματα τοῦ τεταρτημορίου καὶ τριτημορίου τοῦ τόνου, τὸ ἡμιτόνιον, τὸν τόνον, καὶ τὰ ἐκ τῶν τούτων σύνθετα καὶ ἐκ συμφθάρσεως ἀσύνθετα, ἤτοι τὴν τριδίεσιν, πενταδίεσιν, ἑπταδίεσιν, τὸ τριημιτόνιον κτλ., τὰς διαφόρους συμφωνίας ἁπλᾶς τε καὶ συνθέτους, τὰ διάφορα τῶν τριῶν γενῶν συστήματα καὶ εἴδη μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἐν μεγέθει τοῦ τρεῖς διὰ πασῶν ἔν τε τῇ φωνητικῇ καὶ ὀργανικῇ μουσικῇ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον.

Τὸ ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων γραμμάτων συγκείμενον ἑλλ. ἀλφάβητον διαιρεῖται κατὰ τὸν Ἀλύπιον εἰς ὀκτὼ μέρη κατὰ τὰς ὀκτὼ χορδὰς τοῦ διὰ πασῶν ἐκ τριῶν γραμμάτων συνιστάμενα, δηλούντων τὸ μέγεθος τοῦ τόνου, καὶ τοῦ μείζονος καὶ ἐλάττονος ἡμιτονίου ἐν ἑκάστῳ τῶν τριῶν διατονικῶν διὰ πασῶν, ὀξυτέρου, μέσου καὶ βαρυτέρου, διακρινομένων ἀπ' ἀλλήλων τοῦ μὲν ὀξυτέρου διὰ πασῶν διὰ τῶν γραμμάτων ὀξυτόνων, τοῦ δὲ βαρυτέρου διὰ τῶν γραμμάτων ἀνεστραμμένων, ἀπεστραμμένων πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ ἀριστερά, ὑπτίων, πλαγίων, ἀμελητικῶν, ἐλλειπῶν κτλ., τοῦ δὲ μέσου σημαινομένου διὰ τῶν ἐν χρήσει κεφαλαίων γραμμάτων. Διὰ τὰ λοιπὰ δὲ διαστήματα ἐναρμόνια καὶ χρωματικὰ μεταχειρίζονται ἴδια γράμματα, μεταβεβλημμένην τὴν θέσιν ἔχοντα πρὸς διάκρισιν, ἐλλειπῆ ἢ ἀμελητικά, περὶ οὗ παραπέμπομεν τὸν βουλόμενον πλείονα εἰδέναι εἰς τὰς πηγάς. Ἵνα δὲ παράσχωμεν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας μικράν τινα ἰδέαν τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς κατὰ τὸν Ἀλύπιον, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ μέσον διὰ πα-

σῶν, ἔχον ὡς ἑξῆς ἐν τῇ φωνητικῇ μουσικῇ μεθ' ἑρμηνείας εἰς τὴν γερμανικὴν καταλογὴν (solmisation):[1]

Μέσον διὰ πασῶν.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ
fis'	ges'	f'	eis'	f'	e'	dis'	es'	d'	eis'	des'	e'
Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	C	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
his	e'	h	ais	b	a	gis	as	ge	fis	ges	f

Τὸ δὲ ὀξύτερον διὰ πασῶν δηλοῦται κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν διὰ τῶν αὐτῶν μὲν γραμμάτων, ἀλλ' ὀξυτόνων:

Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	Ζ'	Η'	Θ'	Ι'	Κ'	Λ'	Μ'
		fa'			mi'			re'			do'
		γα			βου			πα			νη
Ν'	Ξ'	Ο'	Π'	Ρ'	Σ'	Τ'	Υ'	Φ'	Χ'	Ψ'	Ω'
		si			la			sol			fa
		ζω			κε			δι			γα

Τὸ δὲ βαρύτερον διὰ πασῶν σημαίνεται κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ πρώτου καὶ ὀξυτέρου ἀκολουθίαν διὰ τῶν αὐτῶν μὲν γραμμάτων, ἀλλ' ἀνεστραμμένων, ὑπτίων, ἀμεληττικῶν κτλ. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ σειρὰν καὶ διαίρεσιν εἶνε διῃρημένα καὶ τὰ ἀντίστοιχα γράμματα τῆς κρούσεως, ἤτοι τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, διαφέροντα μόνον κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα. Ἡ παρασημαντικὴ δὲ αὕτη καίπερ δυναμένη νὰ παρασημάνῃ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἅπαντα τὰ διαστήματα τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, δὲν σημαίνει ὅμως τὴν χρονικὴν διαίρεσιν, ἤτοι τὸν ῥυθμόν, ἀλλ' ἔχει πρὸς τοῦτο ἀνάγκην ἰδίων σημείων. Ἡ ἔλλειψις δὲ αὕτη ἀνεπληροῦτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ λεκτικοῦ ῥυθμοῦ τοῦ κειμένου, τὸ δὲ διὰ τῆς δηλώσεως τοῦ ῥυθμικοῦ γένους ἐπιγραφικῶς ἔν τε τῇ φωνητικῇ καὶ ὀργανικῇ μουσικῇ, ὅπερ εἶνε δυνατὸν μόνον ἐν ταῖς ποδικαῖς τοῦ χρόνου διαιρέσεσιν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις τῆς ῥυθμοποιΐας διαιρέσεσι καὶ χρόνοις. Παραδείγματα δὲ τοιαύτης ἐπιγραφικῆς δηλώσεως παρέχουσιν ἡμῖν οἱ διὰ τῆς παρασημαντικῆς ταύτης παρασεσημασμένοι ὕμνοι τοῦ Διονυσίου καὶ Μεσομήδους, ὧν ὁ εἰς Μοῦσαν φέρει ἐπιγεγραμμένον «Ἴαμβος

[1] Ἐν τοῖς ἑλλ. λεξικοῖς δὲν ἀπαντᾷ ἡ σημασία αὕτη τῆς λέξεως «καταλογή», ἣν οἱ βυζαντινοὶ μουσικοὶ δηλοῦσι καὶ διὰ τῶν «ἤχημα, ἐνήχημα καὶ ἐπήχημα». ὧν τὴν διαφορὰν ἔχομεν δηλώσαντες ἐν τῇ πραγμ. «Ueber die altgriechische Musik in der griechischen Kirche» (σελ. 39).

βακχεῖος», «Συζυγία κατ' ἀντίθεσιν ὁ πούς — υ· «Γένος διπλάσιον, ῥυθμὸς δωδεκάσημος» κτλ. Κατὰ ταῦτα εὐνόητον καθίσταται, ὅτι ἡ πυθαγόρειος παρασημαντικὴ διὰ τῶν μέσων τούτων ἠδύνατο νὰ ἀνταποκρίνηται μόνον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις μουσικῆς, ἧς ὁ μελῳδικὸς ῥυθμὸς συνέπιπτε καὶ συνεταυτίζετο πρὸς τὸν λεκτικὸν τοῦ κειμένου ἢ ποιήματος, πρὸς τὸ μέτρον δηλονότι, καὶ μουσικῆς περιοριζομένης μόνον εἰς τὰς ἁπλᾶς ποδικὰς τοῦ χρόνου διαιρέσεις, μὴ ποιούσης δὲ χρῆσιν τῶν τρισήμων τετρασήμων καὶ πεντασήμων μέχρι ὀκτασήμων χρόνων, μηδὲ τῆς ἀναλύσεως τῆς μακρᾶς καὶ βραχείας εἰς τρεῖς τέσσαρας κτλ. φθόγγους. Ἡ παρασημαντικὴ αὕτη ἄρα δὲν ἠδύνατο νὰ παρασημάνῃ τὰς ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας γινομένας ἰδίας διαιρέσεις τοῦ πρώτου καὶ ἀσυνθέτου χρόνου καὶ τῶν διαφόρων ἀσυνθέτων χρονικῶν μεγεθῶν, περὶ ὧν διαλαμβάνει ὁ Ἀριστόξενος ἐν τοῖς ῥυθμικοῖς αὐτοῦ· δὲν ἠδύνατο νὰ παρασημάνῃ φθόγγους μακροτέρους τῶν μακρῶν καὶ βραχυτέρους τῶν βραχέων, οὐδὲ τοὺς *ἁπλῶς συνθέτους* καὶ *μικτοὺς* χρόνους.[1] Ἐκ τούτων εὐνόητον εἶνε ὅτι ἡ πυθαγόρειος παρασημαντική, οἵαν εὑρίσκομεν αὐτὴν παρὰ τοῖς Ἁρμονικοῖς, πλὴν τοῦ Ἀνωνύμου, ἠδύνατο οὕτως ἔχουσα νὰ ἐπαρκέσῃ μόνον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐρύθμου μουσικῆς, ἧς θιασῶται καὶ ὑπέρμαχοι ὑπῆρξαν ὁ Πλάτων, Ἀριστοφάνης, Ἀριστόξενος κτλ., καὶ ἥτις ἐπεκράτει ἕως τοῦ Αἰσχύλου. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ ποιηταὶ καὶ μελοποιοὶ ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται τὴν εὐμελῆ μουσικήν, ἥτις ἐποίει χρῆσιν τῶν καλουμένων χρόνων ῥυθμοποιΐας ἰδίων, καὶ κατ' ὀλίγον νὰ εἰσάγωσιν εἰς τὴν μελοποιΐαν σχοινοτενῆ καὶ διακεκλασμένα μέλη, ὅπερ ἀποδεικνύεται καὶ μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἐν τοῖς δράμασι πολεμικῆς τοῦ Ἀριστοφάνους πρὸς τὸν νεωτερισμὸν τῶν μελοποιῶν καὶ ποιητῶν, ἐκ τῶν Νόμων καὶ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων ἱστορικῶν πηγῶν, ὡς προελθούσης τῆς πραγματείας θέλομεν ἀποδείξει[2]. Τὰς ἀπαιτήσεις δὲ τῆς ἐν τῇ μελοποιΐᾳ μετα-

[1] Ἀριστοξ. 288. Ἁπλῶς μὲν σύνθετος λεγέσθω ὁ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ῥυθμιζομένων διῃρημένος· ὡσαύτως δὲ καὶ σύνθετος ὁ ὑπὸ πάντων τῶν ῥυθμιζομένων διῃρημένος· πῇ δὲ σύνθετος καὶ πῇ ἀσύνθετος ὁ ὑπὸ μέν τινος διῃρημένος, ὑπὸ δέ τινος ἀδιαίρετος ὤν. Ὁ μὲν οὖν ἁπλῶς ἀσύνθετος τοιοῦτος ἄν τις εἴη, οἷος μεθ' ὑπὸ ξυλλαβῶν πλειόνων, μεθ' ὑπὸ φθόγγων, μεθ' ὑπὸ σημείων κατέχεσθαι· ὁ δ' ἁπλῶς σύνθετος ὁ ὑπὸ πάντων καὶ πλειόνων ἢ ἑνὸς κατεχόμενος· ὁ δὲ μικτός, ᾧ συμβέβηκεν ὑπὸ φθόγγου μὲν ἑνός, ὑπὸ συλλαβῶν δὲ πλειόνων καταληφθῆναι, ἢ ἀνάπαλιν ὑπὸ ξυλλαβῆς μὲν μιᾶς, ὑπὸ φθόγγων δὲ πλειόνων.

[2] Οὐδεὶς μέχρι τοῦδε, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, παρετήρησεν ὅτι ἡ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων διῃρεῖτο εἰς εὔρυθμον καὶ εὐμελῆ. Τὴν διαίρεσιν δὲ ταύτην ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Θ τῶν Πολιτικῶν (κεφ. 7) διὰ τοῦ «Σκεπτέον δ' ἔτι... »καὶ πότερον προαιρετέον μᾶλλον τὴν εὐμελῆ μουσικὴν ἢ τὴν εὔρυθμον.» Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη τῶν δύο τούτων εἰδῶν τῆς μουσικῆς ἔγκειται ἐν τῇ αὐτῇ διαφορᾷ τῶν δύο μεταφυσικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, τοῦ Πλατωνικοῦ καὶ Ἀριστοτελικοῦ. Ἡ μὲν εὔρυθμος εἶνε ἡ μουσικὴ τῆς φιλοσοφικῆς ἢ μᾶλλον ποιητικῆς πολιτείας τοῦ

βολῆς ταύτης, ἣν τινες τῶν ἀρχαίων καὶ ἀλεξανδρινῶν ὀνομάζουσιν ἐκβαρβάρωσιν τῆς γνησίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, θεραπεύουσι μόνον ἐπ' ἐλάχιστον αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου ἀναφερόμεναι συμπληρώσεις εἰς τὴν πυθαγόρειον παρασημαντικήν, ἔχουσαι ὡς ἑξῆς κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Bellermann καὶ Vincent.

1. Τέχνη μουσικῆς.

«Ὁ ῥυθμὸς συνέστηκεν ἔκ τε ἄρσεως καὶ θέσεως καὶ χρόνου τοῦ καλου-«μένου παρά τισι κενοῦ. Διαφοραὶ δὲ αὐτοῦ αἵδε· μακρὰ δίχρονος—, μα-«κρὰ τρίχρονος ⎵, μακρὰ τετράχρονος ⎵. μακρὰ πεντάχρονος ш.

2. Τὰ δὲ τοῦ μέλους ὀνόματά τε καὶ σημεῖα καὶ σχήματα οὕτω τέ-«τακται.

3. Ἡ μὲν οὖν θέσις σημαίνεται, ὅταν ἁπλῶς τὸ σημεῖον ἄστικτον ᾖ· «οἷον ⊢ (Α). ἡ δὲ ἄρσις ὅταν ἐστιγμένον, οἷον ⊢̇. Ὅσα οὖν ἤτοι δι' «ᾠδῆς ἢ μέλους χωρὶς στιγμῆς ἢ χρόνου τοῦ καλουμένου κενοῦ παρά τισι «γράφεται, ἢ μακρᾶς διχρόνου —, ἢ τριχρόνου ⎵, ἢ τετραχρόνου ⎵, ἢ «πενταχρόνου ш, τὰ μὲν ᾠδῇ κεχυμένα λέγεται, ἐν δὲ μέλει μόνῳ κα-«λεῖται διαψηλαφήματα.

«Τὰ δὲ προειρημένα τοῦ μέλους ὀνόματά τε καὶ σημεῖα καὶ σχή-«ματα οὕτω τέτακται· πρό[σ]ληψίς ἐστιν ἐκ τοῦ βαρυτέρου φθόγγου ἐπὶ «τὸν ὀξύτερον ἐπίτασις ἤτοι ἀνάδοσις, ἣν τινες καλοῦσιν ὑφὲν ἔσωθεν· «τοῦτο δὲ γίνεται ποικίλως, ἀμέσως τε καὶ διὰ μέσου· ἀμέσως μὲν «οἷον F Σ (re—mi=πα—βου)· ἐμμέσως δέ, οἷον διὰ τριῶν F ⟒ «(re—fa=πα—γα), διὰ τεσσάρων F Π (re—sol,=πα—δι)· διὰ πέντε «F ∢ (re—la=πα—κε).

5 Ἔκλειψις δὲ τὰ ὑπεναντία τούτοις ἀπὸ τῶν ὀξυτέρων ἐπὶ τὰ βα-«ρέα ἄνεσις· οἷον ἀμέσως Σ υ F (mi—re=βου—πα)· ἐμμέσως δὲ διὰ τριῶν ⟒ F(fa—re=γα—πα)· διὰ τεσσάρων Π F(sol—re=δι—πα).κτλ.

Ἐν ἑτέρῳ δὲ χειρογράφῳ ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς σχήματα:

τω α τα η τη ω τω α τα η τη ω

⊢ υ Γ, Γ υ F, L υ F, F υ Σ, Σ υ ⟒, ⟒ υ Π, Π υ ∢

La—si, si—do, do—re, re—mi, mi—fa, fa—sol, sol—la

Κε—ζω, ζω—νη, νη—πα, πα—βου, βου—γα, γα—δι, δι—κε

Πλάτωνος, περιέχει μόνον τὸ καλὸν ἐν τῷ μεγέθει τῇ τάξει καὶ τῇ συμμετρίᾳ ἄνευ τῆς διὰ τόνων ἐκδηλώσεως τοῦ ψυχικοῦ ἤθους τῶν ἀτόμων, καὶ ἀπευθύνεται εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν κρίσιν, τῆς μὲν διανοίας τῆς λέξεως παραγούσης τὰς διαθέσεις καὶ τὰς ἐκ τούτων διαγειρομένας κινήσεις, τοῦ δὲ μουσικοῦ στοιχείου χρησιμεύοντος μόνον πρὸς ἐπίρρωσιν, συνδιέγερσιν καὶ ἀναρρίπισιν τῶν κινήσεων τούτων. Ἡ δὲ εὐμελής

τω η
διὰ τριῶν F υ ϖ (=re—fa=πα—γα)· διὰ τεσσάρων F υ Π (=re—

τω ε
sol=πα—δι)· διὰ πέντε F υ < (=re=la=πα—κε).

87 . . . ἣν τινες ὀνομάζουσιν ὑφὲν ἔξωθεν [—] Σ υ F ϖ υ F < F)
mi—re fa—re la—re

6. Πρό[σ]κρουσις δέ ἐστιν ἑνός, τουτέστιν ἐλάττονος χρόνου δύο μέλη, «τουτέστι δύο φθόγγοι ἀπὸ τῶν βαρέων ἐπὶ τὰ ὀξέα· οἷον ἀμέσως μὲν «F Σ (=re—mi=πα—βου). Ἐμμέσως δὲ διὰ τριῶν F W (=f—d) «διὰ τεσσάρων ΠF (=re—sol)· διὰ πέντε < F (re—la).

Ἐν ἑτέρῳ χειρογράφῳ. «Ἔκκρουσις δὲ τὰ ὑπεναντία τούτοις ἀπὸ τῶν «ὀξυτέρων ἐπὶ τὰ βαρύτερα.

Σ F, ϖ F, Π F, Π F, < ϖ,
mi—re, fa—re, sol—re, sol—re, la—fa

8. Ἐκκρουσμὸς δέ ἐστιν, ὅταν τοῦ αὐτοῦ φθόγγου δὶς λαμβανομένου «μέσος παραλαμβάνηται ὀξύτερος φθόγγος, οἷον

F Σ F (re mi re) Σ ϖ Σ (mi fa mi)

9. Τὸν δὲ κομπισμὸν λέγομεν οὕτως

F × F (=re—re) Σ × Σ (=mi—mi)

«Τὸν δὲ μελισμὸν λέγομεν οὕτως

των-νω θέσις ἄρσις ταν-να θέσις ἄρσις
F×F (re—do—re—re), Σ×Σ (mi—re—mi—mi),

θέσις ἄρσις
ϖ × ϖ (fa—mi—fa—fa)

«Τὸν δὲ κομπισμὸν λέγομεν οὕτως·

των-νω θέσις ἄρσις ταν-να θέσις ἄρσις
F+F (re—mi—re—re), Σ+Σ (mi—fa—mi—mi),

εἶνε ἡ μουσικὴ τοῦ δυνατοῦ καὶ πρέποντος, ἀπευθυνομένη μᾶλλον πρὸς τὴν αἴσθ-

την-νη θέσις ἄρσις των-νω θέσις ἄρσις

ϖ+ϖ (fa—sol—fa—fa), ꟸ+ꟸ (sol—fa—sol—sol),

τεν-νε θέσις ἄρσις

<+< (la—si—la—la).

«Τὸν δὲ κοινὸν ἐκ τῆς συνθέσεως αὐτῶν σχηματισμόν, ὃν ἔνιοι τερετι-«σμὸν καλοῦσι, κομπισμοῦ τε καὶ μελισμοῦ, ἤτοι μελισμοῦ καὶ κομπι-«σμοῦ, λέγομεν οὕτως·

των-των-νω θέσις ἄρσις

F+F×F (re—mi—re—re—do—re—re)

Πλὴν δὲ τῶν τρισήμων τετρασήμων, καὶ πεντασήμων χρόνων ὁ Ἀνώνυμος ἀναφέρει καὶ κενοὺς χρόνους τοὺς ἑξῆς:

Κενὸς βραχὺς . . . . Λ (=λεῖμμα)

Κενὸς μακρὸς διχρόνου . . . Λ

Κενὸς μακρὸς τριχρόνου . . Λ

Κενὸς μακρὸς τετραχρόνου . Λ

Τὸν κενὸν δὲ χρόνον ὁρίζει ὁ Ἀριστ. Κοϊντιλιανὸς (σελ. 40) ὡς ἑξῆς: »Κενός ἐστι χρόνος ἄνευ φθόγγου πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ῥυθμοῦ. Λεῖμμα «δὲ ἐν ῥυθμῷ, χρόνος κενὸς ἐλάχιστος. Πρόσθεσις δὲ χρόνος κενὸς μακρὸς «ἐλαχίστου διπλασίων.»

Ἐν δὲ τῷ περὶ μελοποιΐας κεφαλαίῳ ὁ Ἀνώνυμος περιέχει πολλὰ παραδείγματα «Ἀγωγῆς καὶ ἀνακλήσεως τοῦ διὰ τεσσάρων κατὰ σύνθεσιν καὶ ἀνάλυσιν» τῆς προσλήψεως καὶ προσκρούσεως, ἐκκρούσεως καὶ ἐκλήψεως κτλ., περὶ ὧν διαλαμβάνει καὶ ὁ Μ. Βρυέννιος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Ἁρμονικῶν, ἀναφέρων τὸ ὅλον ἕνδεκα τὰ ἑξῆς: 1) τὴν πρόληψιν ἢ ὑφ' ἓν ἔσωθεν, 2) τὴν πρόκρουσιν, ἢ ὑφ' ἓν ἔξωθεν, 3) τὴν ἔκληψιν, ἢ ὑφ' ἓν ἔσωθεν, 4) τὴν ἔκκρουσιν, ἢ ὑφ' ἓν ἔξωθεν, 5) τὸν προλημματισμόν, 6) τὸν προκρουσμόν, 7) τὸν ἐκλημματισμόν, 8) τὸν ἐκκρουσμόν, 9) τὸν μελισμόν, 10) τὸν κομπισμόν, 11) τὸν τερετισμόν, κοινὸν σχηματισμὸν ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ μελισμοῦ καὶ κομπισμοῦ, προσθέτων: «Ὁ δὲ τερετι-

σιν καὶ περιέχουσα πλὴν τοῦ καλοῦ τὰς ὑποκειμενικὰς διαθέσεις τοῦ ἀτόμου κεχρωματισμένας καὶ διὰ τοῦ τονικοῦ στοιχείου· πλείονα περὶ τούτου κατωτέρω.

«σμὸς κοινὸς τοῦ τε μουσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ· καὶ γὰρ ὅταν τις τῷ μὲν «στόματι ᾄδῃ, τοῖς δὲ δακτύλοις ἢ τῷ πλήκτρῳ τὰς χορδὰς κατὰ τὸ «μέλος κρούῃ, τότε τερετίζειν λέγεται· ἢ μᾶλλον τότε τις ἀληθῶς τε«ρετίζειν λέγεται, ἐπειδὰν οὐ μόνον τὸ ὀξύτερον μέρος τοῦ μέλους, ἤτοι «τὸ τῶν νητῶν τετράχορδον μετὰ ᾠδῆς ἅμα καὶ κρούσεως διεξέρχοιτο, »ἀλλὰ καὶ τὸ βαρύτερον, ἤτοι τὸ τῶν ὑπατῶν· οὕτω καὶ γὰρ ἐναργῶς «τερετίζειν οἱ τέττιγες φαίνονται.»

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ταύτην, ἣν ἡ πυθαγόρειος παρασημαντικὴ ἔλαβεν, ἠδύνατο μὲν νὰ εἶνε ἀποχρῶσα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐρύθμου, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὰς τῆς εὐμελοῦς μουσικῆς, τῆς ἐλευθέρως ἀναπτυσσομένης καὶ ἀνὰ τὸν χρόνον παντάπασιν ἀνεξαρτήτου γενομένης τοῦ λεκτικοῦ ῥυθμοῦ διὰ τῆς χρήσεως τῶν ποικιλωτάτων τῆς ῥυθμοποιΐας ἰδίων διαιρέσεων καὶ μελικῶν σχημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χρῆσις τῆς εὐρύθμου μουσικῆς εἰς τὸν ὕστερον χρόνον ἦτο μετριωτάτη, καὶ πολὺ πιθανὸν μόνον εἰς τοὺς ἱεροὺς ὕμνους, ἐὰν τοιοῦτόν τι δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν σωζομένων ὕμνων τοῦ Διονυσίου καὶ Μεσομήδους, ἡ πυθαγόρειος παρασημαντικὴ ἔμεινεν ἐν χρήσει μόνον ἐν τῇ εὐρύθμῳ μουσικῇ ἐφ' ὅσον αὕτη διέμεινε. Κυρίως δὲ διετηρήθη ἐν τῇ ἁρμονικῇ θεωρίᾳ τῶν εἰρημένων ἁρμονικῶν συγγραφέων, ὡς προσφορωτάτη πρὸς τὴν μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας δήλωσιν τῶν διαφόρων ἁπλῶν, συνθέτων καὶ ἀσυνθέτων διαστημάτων μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ βυζαντινοὶ μουσικοὶ ταύτην μετεχειρίζοντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ θεωρητικοῦ τῆς ἱερᾶς καὶ βεβήλου μουσικῆς, ἤτοι τῆς Ἁρμονικῆς. Ἀπόδειξις δὲ τούτου τρανωτάτη ὁ Ἁγιοπολίτης, χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (ἀριθ. 360), ὅστις πραγματευόμενος τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς ἱερᾶς τῶν βυζαντικῶν μουσικῆς κατὰ τὸν Ἀριστόξενον καὶ τοὺς Πυθαγορείους, ἐν σελ. 2—3 ἐκθέτει τὸ μουσικὸν συνημμένον καὶ διεζευγμένον διάγραμμα ταύτης διὰ τῶν γραμμάτων τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς ἐν πληρεστάτῃ συμφωνίᾳ πρὸς τὸν Ἀλύπιον καὶ Ἀνώνυμον διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἀριθμὸς «δὲ τόνων ὅσος καὶ μουσικῆς... Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν δεκαπέντε τῆς μου«σικῆς καβαλλίων εἰσὶ ταῦτα:

«Προσλαμβανόμενος ζῆτα ἐλλειπὲς καὶ ταῦ πλάγιον . . =A=La=Κε
«Ὑπάτη ὑπατῶν γάμμα ἀντεστραμμένον καὶ γάμμα ὀρθὸν =H--Si=Ζω
«Παρυπάτη ὑπατῶν θῆτα ἐλλειπὲς καὶ γάμμα ὕπτιον =c=do=νη
«Ὑπατῶν διάτονος φῖ καὶ δίγαμμα . . . . =d=re=πα
«Ὑπάτη μέσων, σ καὶ σ . . . . =e=mi—βου
«Παρυπάτη μέσον ρ καὶ σ ἀντεστραμμένον . . . . =f=fa=γα
«Μέσων διάτονος μ καὶ π καθειλκυσμένον. . . . . =g=sol=δι
«Μέση ι καὶ λ πλάγιον . . . . =a=la=κε

«Τρίτη συνημμένων θ καὶ λ ἀνεστραμμένον . . . . =b= b =ζω
«Συνημμένων διάτονος γ καὶ ν . . . . =c= do=νη
«Νήτη συνημμένων ω τετράγωνον ὕπτιον καὶ ζ . . . . . = a =re=πα
«Παράμεσος ζ καὶ π πλάγιον . . . . =h=si=ζω
«Τρίτη διεζευγμένων ε τετράγωνον καὶ π ἀνεστραμμένον = c=do=νη
«Διεζευγμένων διάτονος ω τετράγωνον ὕπτιον καὶ ζῆτα =d =re=πα
«Νήτη διεζευγμένων φ πλάγιον καὶ η ἀμελητικὸν . . . . =e=mi=βου
«Τρίτη ὑπερβολαίων υ κάτωνεῦον καὶ ἡμίαλφα ἀριστερὸν ἀνεστραμμένον . . . . = f= fa=γα
«Ὑπερβολαίων διάτονος μ καὶ π καθειλκυσμένον ἐπὶ τὴν ὀξύτητα . . . . =g=sol= δι
«Νήτη ὑπερβολαίων ι καὶ λ πλάγιον ἐπὶ τὴν ὀξύτητα . = a= la=κε

Ἀμέσως δὲ ἕπεται ἡ ἑξῆς παρατήρησις: «Σημείωσον ὧδε περὶ τόνων «ἁπλῶν καὶ συνθέτων καὶ ποῖα δεῖ εἶναι τὰ κυρίως σημάδια κατὰ μίμησιν τῶν τῆς μουσικῆς καβαλλίων.»

Σημάδια δὲ καὶ τόνους ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐννοεῖ τὰ τῆς παρασημαντικῆς τῶν βυζαντινῶν, δι' ἧς εἶνε παρασεσημασμένα ἅπαντα τὰ λειτουργικὰ καὶ ὑμνολογικὰ χειρόγραφα τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, μουσικὴν δὲ τὸν καλούμενον ἁρμονικὸν κανόνα. Τὰ γράμματα δὲ τοῦ ἁρμονικοῦ τούτου κανόνος εἰσὶ τὰ τῆς φωνῆς καὶ κρούσεως τοῦ βαρυτέρου διὰ πασῶν τοῦ Ἀλυπίου ἐν τῷ Λυδίῳ τρόπῳ.

Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν φυλ. 21 ὁ αὐτὸς Ἁγιοπολίτης περιέχει τοὺς ἑστῶτας φθόγγους τοῦ ἑτέρου ἁρμονικοῦ κανόνος (τοῦ ὑπολυδίου τρόπου), ὃν ἐδημοσιεύσαμεν πλήρη μετὰ τῶν σημείων τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς ἐκ χειρογρ. τῆς ἐν Μονάχῳ βιβλιοθήκης ἐν τῇ «Περὶ τῆς ἀρχαίας «ἑλληνικῆς μουσικῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ» ἐναισίμῳ πραγματείᾳ ἡμῶν (σελ. 101.)

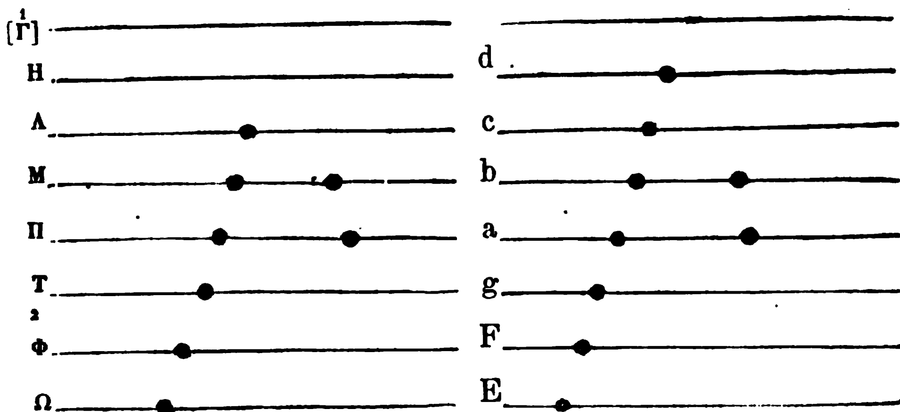
Οὐδεμίαν μὲν εἴδησιν ἢ μαρτυρίαν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν μέχρι τοῦδε, καίτοι πολλὰ ἐρευνήσαντες καὶ χειρόγραφα καὶ ἔντυπα, ἂν αἱ Ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι ἐποίησάν ποτε χρῆσιν τῆς πυθαγορείου ταύτης παρασημαντικῆς ἐν τῷ πρακτικῷ, πλὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ποιησάσης χρῆσιν καὶ πρότερον καὶ ἐπὶ τοῦ Hucbald (+932) μετά τινων μεταρρυθμίσεων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ταύτῃ παρασημαντικῇ οὐδὲν ἴχνος εὕρηται τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου ἀναγραφομένων συμπληρώσεων, τῶν τρισήμων μέχρι πεντασήμων χρόνων καὶ λειμμάτων, ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχαιοτέραν πυθαγόρειον παρασημαντικὴν παρὰ τῆς τοῦ Βοηθίου Ἁρμονικῆς, ἥτις συνετάχθη κατὰ μετάφρασιν ἐκλεκτικῶς ἐκ τῶν Ἑλλήνων Ἁρμονικῶν κατὰ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα, παρ' οἷς δὲν εὑρίσκονται αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου ἀναγραφόμεναι συμπληρώσεις. Ἀφ'

ἑτέρου ὅμως ἐκ θετικῶν πηγῶν γινώσκομεν, ὅτι μέχρι τοῦ ε' αἰῶνος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Χρυσοστόμου οἱ ψαλμοὶ ᾔδοντο ἐναλλὰξ ὑπὸ διαφόρων χορῶν Ἑλληνιστί, Λατινιστί, Συριστὶ καὶ Βαρβαριστί.[1] Ὡσαύτως δὲ ἐν Νεαπόλει καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ Παλαιστίνης Ἑλληνιστί, Λατινιστὶ καὶ Συριστί. Ἐκ τούτου δὲ γεννᾶται τὸ ζήτημα, μετεχειρίζοντο ἆρά γε ἅπασαι αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι κατὰ τοὺς πρώτους πέντε αἰῶνας μίαν καὶ τὴν αὐτὴν παρασημαντικὴν ἢ ὑπῆρχον διάφοροι ἐν ἑκατέρᾳ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀνατολικῇ καὶ δυτικῇ; Περὶ τούτου οὐδεὶς τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχοληθέντων ἀπεφήνατό τι θετικόν, ἄλλως τε δὲ λίαν μὲν σκοτεινὴ ἡ ἱστορία τῆς πρὸ τοῦ Guido d'Arezzo μουσικῆς τῶν δυτικῶν ἐθνῶν εἶνε, πολλαὶ δὲ γνῶμαι τῆς ἱστορίας ταύτης ἀνετράπησαν καὶ ἀνεσκευάσθησαν ἐσχάτως ὑπὸ πεπειραμένων τῆς μουσικῆς ἱστορικῶν, ὧν ὅμως αἱ γνώσεις θέλουσιν ἀποδειχθῆ λίαν ἐνδεεῖς ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς μουσικῆς τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, ἥτις ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ διὰ πολλοὺς καὶ γνωστοὺς λόγους, ἢ τοὐλάχιστον νὰ μὴ παροραθῇ. Ἐλπίζομεν δέ, ὅτι αἱ ἔρευναι τῶν ἑλληνικῶν μοναστηριακῶν βιβλιοθηκῶν καί τινων τῆς ἑσπερίας, μὴ ἐπισκεφθεισῶν ὑφ' ἡμῶν, ἤθελον συντελέσει τὰ μέγιστα εἰς τὴν διαλεύκανσιν τοῦ ἀλύτου τούτου ζητήματος. Ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ περὶ τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς καὶ τῆς συμπληρώσεως αὐτῆς κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, παρ' ᾧ δὲν ἀπαντῶσι σημεῖα τῶν ἑξασήμων, ἑπτασήμων καὶ ὀκτασήμων χρόνων, ὧν ποιεῖ χρῆσιν ἡ βυζαντινὴ παρασημαντική, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ βεβαιοῦται ἐκ τοῦ Ἀριστοξένου, λέγοντος: «καλείσθω *δὲ πρῶτος* «*μὲν τῶν χρόνων* ὁ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ῥυθμιζομένων δυνατὸς ὢν διαιρε«θῆναι, δίσημος δὲ ὁ δὶς τούτῳ καταμετρούμενος, τρίσημος δὲ ὁ τρίς, τε«τράσημος δὲ ὁ τετράκις· κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μεγεθῶν «τὰ ὀνόματα ἕξει», καὶ σαφέστερον ἐκ τοῦ Ἀριστ. Κοϊντιλιανοῦ: «Τρο«χαῖος ὄρθιος ὁ ἐκ τετρασήμου ἄρσεως καὶ ὀκτασήμου θέσεως, τροχαῖος «σημαντὸς ὁ ἐξ ὀκτασήμου θέσεως καὶ τετρασήμου ἄρσεως.»

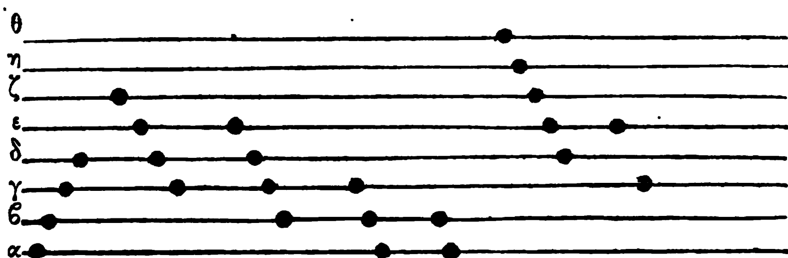
Περιεσώθησαν δ' ἡμῖν τρία μὲν διαγράμματα διὰ τοῦ Γαλιλαίου καὶ Κιρχέρου, ἓν δὲ ἐν χειρογράφῳ τῆς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης (ἀριθ. 75) τῆς γραμμικῆς παρασημαντικῆς, μαρτυροῦντα καὶ ἀποδεικνύοντα μεταρ-

[1] Χρυσοστ. (τόμ. 63. σελ. 472). Σὺ δὲ μυρίους δήμους ἑτερογλώσσους. Καὶ γὰρ μυρίους ἡμῖν ἐξήγαγες χορούς, τοὺς μὲν τῇ Ῥωμαίων, τοὺς δὲ τῇ Σύρων, τοὺς δὲ τῇ βαρβάρων, τοὺς δὲ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὰ τοῦ Δαβὶδ ἀνακρουομένους ᾄσματα. καὶ διάφορα ἔθνη καὶ διαφόρους χοροὺς ἦν ἰδεῖν μίαν κιθάραν ἅπαντας ἔχοντας τὴν τοῦ Δαβίδ, καὶ ταῖς εὐχαῖς σε στεφανοῦντας.» Ὡσαύτως δὲ ὁ Ἱερώνυμος (vol. I. p. 723. Epist. 108): Graeco, Latino, Syroque sermoni psalmi in ordine personabant.»

ρύθμισιν διὰ τῆς πυθαγορείου, γενομένην πιθανῶς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐκ τῶν σχημάτων τούτων τὰ μὲν δύο ἐκ τοῦ Vincenzo Galilaei (Dialogo de musica) ὑπὸ τοῦ Κιρχέρου (Musurg. V. e. I. σελ. 213) δημοσιευθέντα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Τὸ δὲ τρίτον ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κιρχέρου ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Μελίτῃ βιβλιοθήκης τοῦ Σωτῆρος ἐκδοθὲν ἔχει ὡς ἑξῆς:

Παρθενίη μέγα χαῖρε Θεόσδοτε δῶτερ ἐάων μῆτ ερ ἀπημοσύνης[3]

[1] Ἐλλείπει παρὰ τῷ Κιρχέρῳ ἴσως κατὰ τυπογραφικὴν παραδρομήν, ὧν πολλαὶ παρ' αὐτῷ.

[2] Ἐσφαλμένως ἀντὶ Ψ, κατὰ τυπογραφικὸν λάθος.

[3] Ὁ στίχος οὗτος εἶνε ἐκ τοῦ «Παρθενίας ἐγκωμίου» Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

do¹ Δ' Ἡμιτ. — a¹
si Γ' Τόνος — sol
la Β' Τόνος — fa
sol Α' Τόνος — mi
fa πλ.δ' Ἡμιτ. — re
mi βαρ. Τόνος — do
re πλ.β' Τόνος — si
do πλ.α' — la

ἦχ. α' Τὰς ἑσπερινὰ ς ἡ μῶν εὐ χάς· πρόσδεξαι ἅγιε Κύ ρι ε.

Τὸ δὲ προκείμενον τέταρτον περιέχεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 75 χειρογρ. θεολ. τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, καὶ σύγκειται ὡσαύτως ἐξ ὀκτὼ γραμμῶν, ὡς τὰ προηγούμενα, ἀλλ' ἀντὶ μὲν τοῦ α, β, γ—θ, ἔχει τὰς ὀκτὼ κλεῖδας τῶν ὀκτὼ ἤχων τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς ἀπὸ τοῦ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ κατὰ τὴν ἑξῆς ἀκολουθίαν: πλάγιος α', πλάγιος β', βαρύς, πλάγιος δ', πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, οἵτινες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ ὀκτὼ εἴδη τῆς μελῳδίας τῶν Ἀρχαίων, ἤτοι τὸν Ὑποδώριον, Ὑποφρύγιον, Ὑπολύδιον, Ὑπομιξολύδιον, Δώριον, Φρύγιον, Λύδιον, Μιξολύδιον τοῦ ὑπατοειδοῦς καὶ μεσοειδοῦς τόπου τῆς φωνῆς· ὑπὸ τὸ διάγραμμα δὲ τοῦτο κεῖται ἡ ἀρχὴ τοῦ στιχηροῦ «Τὰς ἑσπερινὰς ἡμῶν εὐχὰς πρόσδεξαι «ἅγιε κύριε»· ἀντὶ δὲ τῶν στιγμάτων ἐπὶ τῶν γραμμῶν κεῖνται τὰ σημεῖα τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς, σημαίνοντα τήν τε πορείαν καὶ τὰ μεγέθη τῶν διαστημάτων τῆς μελῳδίας, καὶ τὸν ῥυθμόν. Τὰ σημεῖα δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἄνευ τῶν γραμμῶν σημαίνουσιν οὐ μόνον ὡρισμένα διαστήματα καὶ χρονικὰς διαιρέσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τῶν φωνῶν ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ, ὥστε αἱ γραμμαὶ εἶνε ὅλως περιτταί, καὶ ἐγένετο αὐτῶν χρῆσις μόνον πρὸς ἐξήγησιν τῶν διαστημάτων. Τοιοῦτον δὲ τρόπον παρασημαντικῆς μετε-

[1] Διὰ τῆς δεξιᾶς καταλογῆς (προστεθείσης ὑφ' ἡμῶν), δηλοῦται ἡ ἀπόστασις τῶν ἤχων, ἤτοι ὁ μὲν πλ. β' (ὑποφρύγιος) κεῖται ὀξύτερον τοῦ πλ. α'. (ὑποδωρίου) κατὰ ἕνα τόνον, ὁ δὲ βαρὺς (ὑπολύδιος) τοῦ πλ. β' ἐπίσης κατὰ ἕνα τόνον, ὁ δὲ πλ. δ' (ὑπομιξολύδιος) τοῦ βαρέος κατὰ ἓν ἡμιτόνιον, ὁ Α'. (Δώριος) τοῦ πλ. δ' κατὰ ἕνα τόνον, ὁ δὲ Β'. (Φρύγιος) τοῦ Α'. ἕνα τόνον, ὁ δὲ Γ'. (Λύδιος) ἕνα τόνον, καὶ ὁ Δ'. (Μιξολύδιος) ἓν ἡμιτόνιον· ἡ δὲ ἀριστερὰ καταλογὴ δεικνύει τὰ διαστήματα τοῦ Α'. εἴδους (Δωρίου ἁρμονίας) ἢ ἤχου τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων εἰδῶν ἔπιθι α'. πραγμ. σελ. 45, καὶ β' σελ. 63—67

χειρίσθη καὶ ὁ Guido d'Arezzo[1] (+ 1037) θέτων τὰ «Νεύματα» τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν γραμμῶν.

Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων διαγραμμάτων τοῦ μὲν πρώτου τὰ γράμματα εἶνε τὰ σημεῖα τοῦ Δωρίου τόνου (πρώτου ἤχου τῶν βυζαντινῶν) τοῦ ἀνωτέρω ἐκτεθέντος μέσου διὰ πασῶν τῆς κατὰ τὸν Ἀλύπιον πυθαγορείου παρασημαντικῆς ἐν τῷ διατονικῷ γένει, σημαίνοντα τὰ διαστήματα ἀπὸ τοῦ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ κατὰ τὴν ἑξῆς ἀκολουθίαν:

Βαρύτερον τετράχορδον								Ὀξύτερον τετράχορδον						
Ω	Ἡμιτόνιον	Ψ	Τόνος	Τ	Τόνος	Π	Τόνος διαζευκτικός	Μ	Ἡμιτόνιον	Λ	Τόνος	Η	Τόνος	[Γ]
mi		fa		sol		la		si		do		re		mi
βου		γα		δι		κε		ζω		νη		πα		βου
Ὑπάτη μέσων		Παρυπάτη μέσων		Λιχανὸς μέσων		Μέση		Παραμέση διεζευγμένων		Τρίτη διεζευγμένων		Παρανήτη διεζευγμένων		Νήτη διεζευγμένων

Τὸ δεύτερον δὲ σχῆμα μετὰ τῶν Λατινικῶν γραμμάτων τῆς Ὀδονίου παρασημαντικῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἶνε μετάφρασις τοῦ πρώτου, γενομένη ἴσως ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἢ παρ' ἄλλου τινός, οὐχὶ προγενεστέρου τοῦ Hucbald (+932).

Τὸ δὲ τρίτον διαφέρει τοῦ πρώτου, ὅτι ἀντὶ τῶν σημείων τῆς ἀρχαίας πυθαγορείου παρασημαντικῆς φέρει τὰ ὀκτὼ πρῶτα γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, σημαίνοντα τοὺς ὀκτὼ φθόγγους τοῦ ἁρμονικοῦ κανόνος ἐν τῷ διατονικῷ γένει κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν ἀρίθμησιν τῶν 8 ἤχων ὑπὸ τῶν μελοποιῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἅπερ δὲ βραδύτερον ἀντικατέστησαν ὑπὸ τῶν κλειδῶν τῶν ὀκτὼ τῆς μελῳδίας εἰδῶν ἢ ἤχων ἐν τῷ τετάρτῳ σχήματι, διότι οἱ βυζαντινοὶ μελῳδοὶ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους δηλοῦσι τοὺς ὀκτὼ αὐτῶν ἤχους, ἢ ἀριθμοῦντες ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ὀγδόου κατὰ συνέχειαν, ἐξ οὗ καὶ «ὀκτώηχος» ἢ διαιροῦντες αὐτοὺς εἰς τέσσαρας κυρίους καὶ τέσσαρας πλαγίους τοῦ μεσοειδοῦς καὶ ὑπατοειδοῦς τόπου τῆς φωνῆς. Διὰ τῶν τοῦ τετάρτου σχήματος ὀκτὼ γραμμῶν, δηλουσῶν βεβαίως τὰς ὀκτὼ μεσαίας χορδὰς τῆς μουσικῆς (ἁρμονικοῦ κανόνος), οὐδὲν

[1] Ἀποδεδειγμένον ἤδη εἶνε, ὅτι ὁ Guido d'Arezzo οὐ μόνον τὴν καταλογὴν (solmisation), ἀλλ' οὐδὲ τὴν γραμμικὴν παρασημαντικὴν ἐπενόησε, ἥτις εὕρηται ἤδη παρὰ τῷ Hucbald.

ἄλλο ἐπιδιώκεται εἰ μὴ μόνον νὰ ἐξηγηθῇ καὶ καταστῇ καταληπτὴ ἡ δύναμις καὶ σημασία ἑκάστου τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων τόνων ἢ σημείων ἀμέσων τε καὶ ἐμμέσων, ὁπόσα τινὰ διαστήματα ἕκαστον τῶν σημείων τούτων ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἐν ἐπιτάσει καὶ ἀνέσει δηλοῖ· ἄλλως δὲ αἱ γραμμαὶ αὗται, ὡς εἴπομεν, εἶνε ἐντελῶς περιτταί εἰς τὴν βυζαντινὴν παρασημαντικήν, διότι τὰ σημεῖα ταύτης δηλοῦσι διὰ τῆς προτάξεως τῆς ἰδίας κλειδὸς ἑκάστου ἤχου τῶν τριῶν γενῶν, διατονικοῦ, χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου, ὡρισμένα διαστήματα ὡρισμένων κλιμάκων, ὡς καὶ ἐν τῇ σημερινῇ δυτικῇ. Ἀλλ' ἡ χρῆσις αὕτη τῶν γραμμῶν μαρτυρεῖ προφανῶς, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχε βεβαίως ποτὲ τοιοῦτον σύστημα γραμμικῆς παρασημαντικῆς, εἰ καὶ ὑποδεέστερον τῆς παρὰ τοῦ Ἀνωνύμου ἀναφερομένης κατὰ τοὺς τρισήμους τετρασήμους κτλ. χρόνους, καὶ τὰ σχήματα τοῦ μέλους, ἅπερ ἀνωτέρω ἐξετέθησαν.

Πλέον δὲ ἢ πιθανὸν φαίνεταί μοι, ὅτι ἡ τοιαύτη γραμμικὴ παρασημαντικὴ ἦν ἐν χρήσει ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τοὺς πρώτους ἴσως τρεῖς ἢ τέσσαρας αἰῶνας, ὅτε ἡ ἱερὰ μουσικὴ ἦν εἰσέτι ἀφελὴς καὶ ἀκατάσκευος κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης καὶ τοῦ Αὐγουστίνου, σύμφωνος δὲ πρὸς τὸν πνευματικὸν χαρακτῆρα τῶν τότε ἐκκλησιῶν, μόνον εὔρυθμος, καὶ ὅλως ἀντίθετος τῆς τότε ποικιλωτάτης καὶ μαλθακωτάτης θυμελικῆς μουσικῆς, ἣν οὐκ ὀλίγοι τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, λίαν πλατωνίζοντες ἐν τῷ περὶ χρήσεως τῆς μουσικῆς ζητήματι, οἷον Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ ἰδίως ὁ Χρυσόστομος ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν καταπολεμοῦσι σφοδρότατα, καὶ περιγράφουσιν ὡς μάλιστα διακεκλασμένην καὶ τεθηλυνωμένην, ἡδυπαθῆ καὶ βακχικήν, μαλακήν, μεθυστικήν, καὶ συμποτικήν, εὐμελεστάτην καὶ ἑπομένως ἀνοίκειον καὶ λίαν ἐπιβλαβῆ, ἑπόμενοι προφανέστατα τῇ πλατωνικῇ περὶ αὐτῆς θεωρίᾳ ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς ἰδέας τῆς ὀρθότερον φρονούσης μερίδος τῆς ἀρχαιότητος, τῆς ὑπὲρ τῆς εὐρύθμου μουσικῆς συνηγορούσης, καὶ τῶν ὀρθῶς περὶ μελοποιΐας φιλοσοφησάντων. Οὕτω Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀποκλείει ὥσπερ ὁ Πλάτων τὰς χρωματικὰς μελῳδίας ὡς συμποτικὰς καὶ ἰδίας τῶν ἀχρειόμων παροινιῶν, παραδέχεται δὲ ὥσπερ ὁ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης καὶ ἅπασα ἡ ἀρχαιότης ὡς παιδευτικὴν καὶ ἀνταποκρινομένην τῇ προαιρέσει καὶ τῷ παιδευτικῷ χαρακτῆρι καὶ πνεύματι τῆς ἐκκλησίας, μόνην τὴν Δώριον ἁρμονίαν, ὡς ἐν τῷ μέσῳ κειμένην (κατὰ τὸ «ἡ ἀρετὴ ἐν τῇ μεσότητι»), καὶ μόνην παιδευτικὸν τὸ ἦθος ἔχουσαν. Ἐκ πολλῶν δὲ σαφεστάτων μαρτυριῶν τῶν πατέρων, καὶ ἐκ τῆς σφοδροτάτης αὐτῶν πολεμικῆς κατὰ τῆς συγχρόνου θεατρικῆς καὶ ἱερᾶς τῶν ἐθνικῶν μουσικῆς ἀποδεικνύεται, καὶ κυρίως ἐκ πολλῶν σωζομένων χιλιάδων μελῳδιῶν ἐν ὑπερδισχιλίοις μουσικοῖς χειρογράφοις τοῦ μεσαίωνος ἐπιβεβαιοῦται, ὅτι ἡ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς εἰσαχθεῖσα μουσικὴ ἔφερε τὸν ἀφελῆ καὶ ἀνε-

πιτήδευτον καὶ ἀκατάσκευον χαρακτῆρα τῆς ἀρχαιοτέρας εὐρύθμου ἑλληνικῆς μουσικῆς τῆς πρὸ τοῦ Εὐριπίδου, περιοριζομένη μόνον ἐν τῷ Δωρίῳ τόνῳ (μεσοειδεῖ τόπῳ), καὶ ἐπ' αὐτοῦ ᾄδουσα τὰ ἑπτὰ διατονικὰ μόνον εἴδη τῶν διὰ πασῶν, ἤτοι ἐν τῷ μέσῳ τόπῳ τῆς φωνῆς, ὡς καὶ τὰ σημεῖα τοῦ πρώτου τῶν ἀνωτέρω διαγραμμάτων μαρτυροῦσι. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει εὑρισκομένης τῆς ἱερᾶς μουσικῆς κατὰ τοὺς τρεῖς ἢ τέσσαρας πρώτους αἰῶνας, ἡ διὰ τῶν ὀκτὼ γραμμῶν παρασημαντικὴ ἦν ἀποχρῶσα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς, μὴ ἐχούσης οὐδ' ἀνάγκην τῶν τρισήμων καὶ τετρασήμων χρόνων, οὐδὲ τῶν μελικῶν σχημάτων, καὶ τῶν ἰδίων τῆς ῥυθμοποιΐας χρόνων, διότι ὁ ῥυθμὸς τῆς μελῳδίας ἀπετίκτετο οὐχὶ ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν μακρῶν καὶ βραχειῶν τοῦ κειμένου συλλαβῶν, ἀλλὰ τῆς διανοίας κυρίως θηρευομένης, ἐκ τοῦ προσῳδιακοῦ τονισμοῦ, εἰς ὃν μετέφερον βραδύτερον ἅπαντα σχεδὸν εἰπεῖν τὰ εἴδη τῶν ἀρχαίων μέτρων, πολὺ πιθανὸν ἵνα διὰ τούτου δυνηθῶσι νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν κειμένων ἀρχαίας μελῳδίας. Τὸ τοιοῦτον δὲ εἶδος τῆς μελοποιΐας οὐδέποτε ἐξέλειπεν ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, καλούμενον πιθανῶς «χῦμα», καὶ ἀντιστοιχοῦν μὲν ἴσως τῷ τοῦ Ἀνωνύμου «κεχυμέναι ᾠδαὶ καὶ μέλη τὰ κατὰ τὸν χρόνον σύμμετρα καὶ χύδην κατὰ τοῦτον μελῳδούμενα», ἀντιθέτως δὲ ἔχον πρὸς τὰ εἴδη τῆς μελικῆς, καὶ κυρίως τῆς ᾀσματικῆς μελοποιΐας, τὰ εἰσαχθέντα ἀπὸ τοῦ τετάρτου καὶ πέμπτου αἰῶνος εἰς τὰς τῆς Ἀνατολῆς ἐκκλησίας. Διαφέρουσι δὲ αἱ χῦμα μελῳδίαι ἐκ τῶν ἄλλων πολυκρίθμων εἰδῶν τοῦ μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ, καθ' ὅτι ποιοῦσι χρῆσιν μόνον τῶν πρώτων καὶ δισήμων χρόνων, ἁπασῶν μὲν τῶν ἀτόνων συλλαβῶν τοῦ κειμένου βραχειῶν, τῶν δὲ τονιζομένων μακρῶν λαμβανομένων, καὶ οὕτω τοῦ ῥυθμοῦ ἐκ τῶν τόνων τῆς προσῳδίας ἀποτικτομένου. Τοῦτο δὲ ἀναφέρεται ῥητῶς καὶ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης λέγοντος, ὅτι ἡ σύγχρονος ἱερὰ μουσική, ἥτις συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐκ ψαλμῶν, δὲν ἐτήρει οὐδὲ διέστειλεν ἐν τῷ ᾄδειν μακρὰς καὶ βραχείας συλλαβὰς κατὰ τὴν ἀρχαίαν θεωρίαν, καὶ κατὰ τοῦτο διεκρίνετο τῆς μὴ ἱερᾶς χριστιανικῆς μελοποιΐας.[1] Πολλαὶ δὲ χιλιάδες μελῳδιῶν τοῦ χῦμα

[1] Γρηγ. Νύσ. εἰς τοὺς ψαλμούς: Οὐ κατὰ τοὺς ἔξω τῆς ἡμετέρας σοφίας μελοποιοὺς καὶ ταῦτα τὰ μέλη πεποίηται. Οὐ γὰρ ἐν τῷ τῶν λέξεων τόνῳ κεῖται τὸ μέλος, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ἐστὶν ἰδεῖν, παρ' οἷς ἐν τῇ ποιᾷ τῶν προσῳδιῶν συνθήκῃ, τοῦ ἐν τοῖς φθόγγοις τόνου βαρυνομένου τε καὶ ὀξυτονοῦντος, καὶ βραχυνομένου τε καὶ παρατείνοντος, ὁ ῥυθμὸς ἀποτίκτεται, ἀλλὰ καὶ ἀκατάσκευόν τε καὶ ἀνεπιτήδευτον τοῖς θείοις λόγοις ἐνείρας τὸ μέλος, ἑρμηνεύειν τῇ μελῳδίᾳ τὴν τῶν λεγομένων διάνοιαν βούλεται τῇ ποιᾷ συνδιαθέσει τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν τόνου τὸν ἐγκείμενον τοῖς ῥήμασι νοῦν ὡς δυνατὸν ἐκκαλύπτων». Περὶ δὲ τοῦ Μ. Ἀθανασίου λέγει ὁ Αὐγουστῖνος: Athanasius modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronunciandi vicinior esset quam canendi.»

ἢ κεχυμένου[1] τούτου συστήματος πασῶν τῶν ἐποχῶν διεσώθησαν ἡμῖν ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις παρασεσημασμέναι μουσικοῖς σημείοις, καὶ ἐπιμαρτυροῦσαι τὴν εἴδησιν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης καὶ Αὐγουστίνου περὶ τοῦ ἀπερίττου τῆς πρώτης ἱερᾶς εὐρύθμου μελοποιΐας.

Ἀλλὰ τὸ κεχυμένον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εὔρυθμον τοῦτο σύστημα, εἰ μάλιστα προσῆκον τῷ παιδευτικῷ καὶ πνευματικῷ χαρακτῆρι καὶ τῇ προαιρέσει τοῦ χριστιανισμοῦ τῶν πρώτων τριῶν αἰώνων, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ὕστερον χριστιανῶν, οἵτινες ἐν τῇ μεθυστικῇ, διακεκλασμένῃ καὶ πομπώδει εὐμελῇ μουσικῇ τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου καὶ τῆς ἐθνικῆς λατρείας ἀνατραφέντες καὶ εἰθισμένοι κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελον νὰ στερηθῶσι καὶ ἀποχωρισθῶσι τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐθνικῶν ἑορτῶν καὶ ἐθίμων. Τὴν τοιαύτην δὲ διαγωγὴν τῶν χριστιανῶν μαρτυρεῖ ἀποχρώντως, πλὴν ἄλλων πολλῶν πατέρων[2], Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τοῦ Παιδαγωγοῦ (σελ. 657 100,) διὰ τῶν ἑξῆς: «Νῦν δὲ οὐκ οἶδα ὅπως συμμεταβάλλονται οἱ τῷ Χριστῷ τε«λούμενοι τοῖς τόποις καὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους· καθάπερ καὶ τοὺς «πολύποδας ταῖς πέτραις φασὶν ἐξομοιουμένους, αἷς ἂν προσομιλῶσι, «τοιούτους φαίνεσθαι καὶ τὴν χροιάν. Τὸ γοῦν τῆς συναγωγῆς ἔνθεον μετὰ «τὴν ἐνθάδε ἀπαλλαγὴν ἀποθέμενοι, τοῖς πολλοῖς ἐξομοιοῦνται, μεθ' ὧν «διαιτῶνται· μᾶλλον δὲ ἐλέγχονται, τὴν ἐπίπλαστον ἀποθέμενοι τῆς σεαμνότητος ὑπόκρισιν, οἷοι ὄντες ἐλελήθησαν, καὶ τὸν περὶ Θεοῦ λόγον σε«βασάμενοι, καταλελοίπασιν ἔνδον οὗ ἤκουσαν· ἔξωθεν δ' ἄρα μετὰ τῶν «ἀθέων ἀλύουσι κρουμάτων καὶ τερετισμάτων ἐρωτικῶν, αὐλῳδίας τε

[1] Ἐὰν αἱ κεχυμέναι ᾠδαὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου ἀναφερόμεναι δὲν εἶχον πράγματι τὴν μακρὰν δίχρονον, τότε αἱ χῦμα μελῳδίαι τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας διαφέρουσι τῶν κεχυμένων μόνον κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν μακρῶν, ἤτοι ἀνάγονται εἰς τὴν εὔρυθμον μουσικήν, εἰς ἣν καὶ τὸ μελικόν, ἢ μᾶλλον εἰς τὸ «ἐκφωνητικόν.»

[2] Χρυσοστ. XV. σελ. 153. Πόσους γοῦν ἀνηλώσαμεν λόγους πολλοὺς τῶν ῥαθύμων παραινοῦντες καὶ συμβουλεύοντες τὰ θέατρα ἀφεῖναι, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀκολασίας; καὶ οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλ' ἀεὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπὶ τὰς παρανόμους τῶν ὀρχουμένων συνέτρεχον θεωρίας, καὶ σύλλογον διαβολικὸν ἀντικαθίστασαν τῷ πληρώματι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς ἐνταῦθα ψαλμῳδίαις ἀντήχουν αἱ ἐκεῖθεν κραυγαὶ μετὰ πολλῆς φερόμεναι τῆς σφοδρότητος». Καὶ ἀλλαχοῦ τόμ. 59 σελ. 564: Ὅταν ἴδῃς χορεύοντας καὶ παίζοντας καὶ τὰ ᾄσματα τῶν δαιμόνων καταλέγοντας, στέναξον καὶ δακρύσας ὑπομνήσθητι τοῦ Δαβὶδ . . . Ἀλλὰ τί φασιν οἱ βαρυκάρδιοι, οἱ ζητοῦντες τὸ ψεῦδος; οὐκ ἔστι κακὸν λέγοντες τὸ μετεωρίζεσθαι· τί γὰρ βλάπτει ἡ κιθάρα καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα;» Εἰς τὸν ψαλμ. ΡΙΖ' σελ. 345. Ἀκουέτωσαν οἱ ταῖς σατανικαῖς ᾠδαῖς κατασηπόμενοι . . . ἐκεῖνοι διηνεκῶς ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων ᾠδαῖς ἐγκαλινδούμενοι». Εἰς τὸν VIII ψαλμὸν σελ· 169. Καὶ ταῦτα τοῦ μὲν χοροῦ ἐκ μίμων καὶ ὀρχηστῶν συνισταμένου ἀνδρῶν, χοροστατοῦντος δὲ παρ' αὐτοῖς βεβήλου τινὸς καὶ κιθαρῳδοῦ, τοῦ δὲ μέλους σατανικοῦ καὶ ὀλεθρίου τυγχάνοντος, ᾀδομένου δὲ μιαροῦ καὶ πονηροῦ δαίμονος.

«καὶ κρότου καὶ μέθης, καὶ παντὸς ἀναπιμπλάμενοι συρφετοῦ· τοῦτο δὲ «ᾄδοντες καὶ ἀντᾴδοντες αὐτοί, οἱ πρόσθεν ἐξυμνοῦντες ἀθανασίαν, ἐπὶ τέ«λει τὴν ἐξωλεστατην κακοὶ κακῶς ψάλλοντες παλινῳδίαν «*Φάγωμεν* «*καὶ πίωμεν αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν*,»

Τὸ ἐθνικὸν θέατρον, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο αἱ δημοτελεῖς καὶ θρησκευτικαὶ τῶν ἐθνικῶν ἑορταὶ καὶ λατρεῖαι, παρασύρον καὶ ἀπάγον τὸν χριστιανικὸν λαὸν καὶ ἐκκενοῦν τὰς ἐκκλησίας καὶ κατ' αὐτὰς μάλιστα τὰς συμπτώσεις τῶν κυρίων ἑορτῶν τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς ἐθνικάς, κατὰ τὰς πολυαρίθμους μαρτυρίας πολλῶν πατέρων τῶν πρώτων 5 αἰώνων, διὰ τῆς πομπώδους ἐξωτερικῆς αὐτοῦ λατρείας καὶ ἡδυπαθοῦς καὶ τερπνοτάτης εὐμελοῦς μουσικῆς, ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνος πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ, καθ' οὗ οὗτος ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἀτελεσφόρως ἠγωνίζετο· οὔτε δὲ αἱ σφοδρόταται ἐπιτιμήσεις τῶν κατὰ τοῦ θεάτρου Φιλιππικῶν τῶν πατέρων πρὸς τοὺς πιστούς, οὔτε τὰ ἐπιτίμια τῶν πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν, οὔτε οἱ συνοδικοὶ κανόνες καὶ ἀφορισμοὶ ἴσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσι τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ θέατρα καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς τελουμένας τελετὰς τῶν ἐθνικῶν· ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν μάλιστα τῶν κληρικῶν ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη καὶ νόμον νὰ ἐκδώσῃ ἴδιον (νεαρὰ 123) ἀπαγορεύοντα αὐτοῖς «τὸ φοιτᾶν εἰς τὰς τῶν ἵππων ἁμίλλας, καὶ «γίγνεσθαι θεατὰς τῶν ἐν σκηνῇ καὶ θυμέλαις παιγνιδίων, καὶ τῶν ἐν «τοῖς θεάτροις πρὸς τὰ θηρία μαχομένων.» Ταῦτα ὅμως πάντα οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερον, ἀλλ' ὁ λαὸς ἐξηκολούθει, ἀψηφῶν τὰς ἐπιτιμήσεις ταύτας, νὰ συνεορτάζῃ μετὰ τῶν ἐθνικῶν, νὰ ᾄδῃ κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τοῖς γάμοις ὕμνους εἰς τὴν Ἀφροδίτην,[1] νὰ ἑορτάζῃ τὰ Βρουμάλια, τὰς Καλάνδας, τὰ λεγόμενα Βοτὰ τῷ Πανὶ κτλ.[2] περὶ ὧν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Β' πραγματείᾳ («Περὶ τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα μουσικῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας» σελ. 29—35) διαλαβόντες ἔχομεν.

Πεισθεῖσα δὲ ἡ ἐκκλησία, ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω κατὰ τοῦ θεάτρου πολεμικῶν μέσων αὐτῆς οὐδὲν κατωρθοῦτο, καὶ θέλουσα νὰ προλάβῃ μείζονα κακά, φρονίμως σκεφθεῖσα, ἐνέκρινε νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, περιβάλλουσα τὰ μυστήρια αὐτῆς διὰ τῶν τύπων τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας τῶν ἐθνικῶν ἐφ' ὅσον ἐνεδέχετο, καὶ ἰδίως εἰσά-

[1] Χρυσοστ. Εἰς τὸ «Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω» σελ. 211 : Οἱ δὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ ὕμνους εἰς τὴν Ἀφροδίτην ᾄδουσι χορεύοντες, καὶ μοιχείας πολλὰς καὶ γάμων διαφθορὰς καὶ ἔρωτας παρανόμους, καὶ πολλὰ ἕτερα ἀσεβείας καὶ αἰσχύνης γέμοντα ᾄσματα κατ' ἐκείνην ᾄδουσι τὴν ἡμέραν τῶν γάμων, καὶ μετὰ μέθην καὶ τοσαύτην ἀσχημοσύνην δι' αἰσχρῶν ῥημάτων δημοσίᾳ τὴν νύμφην πομπεύουσιν.

[2] Ἐπιθι Β'. Πραγμ. Περὶ τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα μουσικῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας σελ. 58—35.

γουσα μουσικὴν εὐμελῆ, αἰσθητικώτερον φέρουσαν χαρακτῆρα, καὶ ἀνταποκρινομένην ὁπωσοῦν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς, πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐθνικῶν, ὥσπερ πρότερον καὶ τῶν αἱρετικῶν, Ἀρειανῶν καὶ Ἀπολληναρίων, οἵτινες γινώσκοντες τὴν δύναμιν καὶ ἐπίδρασιν τῆς λίαν ἡδυσμένης μουσικῆς, μετεχειρίσθησαν αὐτὴν πρὸς ἀπαγωγὴν τῶν ἁπλουστέρων εἰς τὴν οἰκείαν αἵρεσιν.[1] Οὕτω δὲ δύο τῶν διακεκριμένων ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπείκοντες εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην, τὸ μὲν ἐδραματούργησαν τὴν λειτουργίαν καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια κατὰ τοὺς τύπους τῆς ἐθνικῆς λατρείας, ἀποδόντες αὐτοῖς αἰσθητικὸν χαρακτῆρα, τὸ δὲ εἰσήγαγον νέους τρόπους μελῳδίας. Οἱ νέοι δὲ οὗτοι ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ Χρυσοστόμου εἰσαχθέντες τρόποι μελῳδίας οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, εἰμὴ οἱ τοῦ καλουμένου «μελικοῦ συστήματος», ὅπερ ἐπίσης ἀνήκει εἰς τὴν εὔρυθμον μουσικήν.

Ὅτι δὲ ἀληθῶς ἀμφότεροι οἱ Ἱεράρχαι οὗτοι εἰσήγαγον ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίαις νέους τρόπους μελῳδίας, περὶ μὲν τοῦ Μ. Βασιλείου μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος[2], περὶ δὲ τοῦ Χρυσοστόμου μαρτυρεῖ Θεοδώρητος ὁ Κύρου ἐπίσκοπος, ὀνομάζων αὐτὸν μελοποιὸν «τῆς *εὐρύθμου μελῳδίας* τῶν «δημοτικῶν ταγμάτων». Ἅπασα δὲ ἡ ὕστερον ἐποχὴ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸν Χρυσόστομον θεωρεῖ ὡς ἀρχηγὸν καὶ δημιουργὸν τῆς γνησίας ἱερᾶς μουσικῆς, καὶ οἱ τὴν ἱερὰν

[1] Σωζομ. βιβλ. VII. κεφ. ΙΘ΄ σελ. 1477: Καὶ θεσμοῖς ἀλλοτρίοις ἐχρῶντο (Ἀπολινάριοι) τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας παρὰ τὰς νενομισμένας ἱερὰς ᾠδάς, ἔμμετρά τινα μελύδρια ψάλλοντες, παρ' αὐτοῦ Ἀπολιναρίου εὑρημένα. Πρὸς γὰρ τῇ ἄλλῃ παιδεύσει καὶ ποιητικὸς ὤν, καὶ παντοδαπῶν μέτρων εἰδήμων, καὶ τοῖς ἐντεῦθεν ἡδύσμασι τοὺς πολλοὺς ἔπειθεν αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν. Ἄνδρες τε παρὰ πότοις καὶ ἐν ἔργοις, καὶ γυναῖκες παρὰ τοὺς ἱστοὺς τὰ αὐτοῦ μέλη ἔψαλλον. Σπουδῆς γὰρ καὶ ἀνέσεως καὶ ἑορτῶν καὶ τῶν ἄλλων, πρὸς τὸν ἑκάστου καιρὸν εἰδύλλια αὐτῷ πεπόνητο, πάντα εἰς εὐλογίαν Θεοῦ τείνοντα· ὁ αὐτὸς Σωζόμενος βιβλ. III σελ. 1089. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ ὡς καὶ πάλαι ἐλλογιμώτατοι τοῦτον τὸν τρόπον παρὰ Οὐρσηνοῖς ἐγένοντο, Βαρδησάνης τε, ὃς τὴν παρ' αὐτοῦ καλουμένην αἵρεσιν συνεστήσατο, καὶ Ἁρμόνιος ὁ Βαρδησάνου παῖς· ὅν φασι διὰ τῶν παρ' Ἕλλησι λόγων ἀχθέντα, πρῶτον μέτροις καὶ νόμοις μουσικοῖς τὴν πάτριον φωνὴν ὑπαγαγεῖν, καὶ χοροῖς παραδοῦναι, καθάπερ καὶ νῦν πολλάκις οἱ Σύροι ψάλλουσιν, οὐ τοῖς Ἁρμονίου συγγράμμασι, ἀλλὰ τοῖς μέλεσι χρώμενοι... Ἰδὼν δὲ Ἐφραὶμ κηλουμένους τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων καὶ τῷ ῥυθμῷ τῆς μελῳδίας, καὶ κατὰ τοῦτο προσεθιζομένους ὁμοίως αὐτῷ δοξάζειν, καίπερ ἑλληνικῆς παιδείας ἄμοιρος, ἐπίστη τῇ καταλήψει τῶν Ἁρμονίου μέτρων, καὶ πρὸς τὰ μέλη τῶν ἐκείνου γραμμάτων, ἑτέρας γραφὰς συνᾳδούσας τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι συνέθηκεν, ὁποῖα αὐτῷ πεπόνητο ἐνθείοις ὕμνοις καὶ ἐγκωμίοις ἀπαθῶν ἀνδρῶν. Ἐξ ἐκείνου τε Σύροι κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἁρμονίου ᾠδῆς τὰ τοῦ Ἐφραὶμ ψάλλουσι. (Ἔπιθι Β' πραγμ. σελ. 58).

[2] Ἔπιθι Β΄. πραγμ. σελ. 37.

μουσικὴν διδασκόμενοι τὴν τούτου ἐπεκαλοῦντο ἀντίληψιν διὰ τοῦ ἑξῆς ᾄσματος, ὅπερ εὕρομεν ἐν τῇ ἀρχῇ μουσικοῦ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως χειρογράφου τῆς ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ θετταλικῆς συλλογῆς, παρασεσημασμένον μουσικοῖς σημείοις, ποιηθὲν δὲ ὑπό τινος μελοποιοῦ, Ξηροῦ ἐπονομαζομένου.·

«Ὦ πάγχρυσε Χρυσόστομε, φωστὴρ τῆς οἰκουμένης, καὶ διδάσκαλε «τῶν μαθημάτων· σύ μου φώτισον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, σύ μου «λάπρυνον· τὴν γλῶτταν καὶ τὰ χείλη. Σύ μου δίδαξον τὸ ᾆσμα τῶν ᾀ«σμάτων, ἵνα ὑμνῶ κἀγὼ τὸν Κύριον, τὸν ὅλον χρόνον τῆς ζωῆς μου.»

Τὸν Χρυσόστομον δὲ συνέχεεν ἡ μετὰ ταῦτα ἀμαθὴς ἐποχὴ πρὸς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν ἐξ ἱστορικῆς ἀμαθείας καὶ ἀκρισίας, ἀποδοῦσα ἐξ ἀγνοίας αὐτῷ, πλὴν ἄλλων, ἅτινα ἐξελέγχει ὁ Εὐστάθιος, καὶ τὴν ἐπινόησιν τῆς παρασημαντικῆς, καὶ μεταρρύθμισιν τοῦ πρώτου ἀνεπιτηδεύτου συστήματος τῆς ἱερᾶς μελοποιΐας.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνεπιτηδείτου μεταρρυθμισθὲν καὶ εἰσαχθὲν σύστημα τῆς ἱερας μελοποιΐας, τὸ ὑπὸ μὲν τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν μελοποιῶν καλούμενον «Μελικόν», ὑπὸ δὲ τῶν σήμερον ἱεροψαλτῶν ἀμαθῶς «Στιχηραρικόν», ὥσπερ καὶ τὸ χῦμα ἢ κεχυμένον «Εἱρμολογικὸν», διακρίνεται τοῦ κεχυμένου οὐ μόνον κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν τρισήμων, τετρασήμων καὶ πεντασήμων χρόνων[1] μέχρι ὀκτασήμων, καὶ τῶν μελικῶν σχημάτων τοῦ τε Ἀνωνύμου καὶ ἄλλων ἰδίων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν συμφωνιῶν, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ τεσσάρων, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, δὶς διὰ πασῶν, καὶ τὴν τῶν φθαρμάτων, ἤτοι τριημιτονίου καὶ διτόνου, τουτέστι τοῦ διὰ τριῶν ἐλάσσονος καὶ μείζονος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἁγιοπολίτου, καὶ πρὸς τούτοις κατὰ τὴν προσθήκην τῆς χρήσεως τοῦ ὑπατοειδοῦς τόπου τῆς φωνῆς, ἤτοι τῶν πλαγίων καλουμένων ἤχων ὑπὸ τῶν πρακτικῶν μελοποιῶν καὶ μελῳδῶν, μεταχειριζόμενοι 10 ἤχους. Ἄγνωστον δὲ εἶναι, ἐὰν τὸ κεχυμένον ᾔδετο καὶ συμφώνως, ἢ μόνον ὁμοφώνως κατὰ τὴν ἀντίφωνον διὰ πασῶν συμφωνίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μεταρρύθμισις αὕτη δὲν ἦτο ἱκανὴ διὰ τὸν λαὸν τῶν κοσμικῶν ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῶν πρωτευουσῶν, ὅστις διημέρευε καθήμενος ἐν τοῖς θεάτροις κατὰ τὴν ῥητὴν ἔκφρασιν τοῦ Χρυσοστόμου, βασανίζων τὰ κρούματα τῶν συμφωνιῶν καὶ κιθαρῳδῶν, τῶν χοραυλῶν καὶ

[1] Τὸ μὲν μελικὸν σπανιώτατα μεταχειρίζεται χρόνους μείζονας τῶν πεντασήμων, τὸ δὲ ᾀσματικὸν συχνότατα. Τὰ χρονικὰ δὲ σημεῖα τῆς παρασημαντικῆς διαφέρουσιν ἐν τῇ δηλώσει τοῦ χρονικοῦ μεγέθους εἰς τὰ τρία ταῦτα συστήματα κεχυμένον (ἀνεπιτήδευτον ἢ ἀκατάσκευον κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγ.), μελικὸν καὶ ᾀσματικόν.

συρίγγων.[1] Ἡ ἐξορία δὲ τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ ἀσπονδοτάτου ἐχθροῦ τῆς τοῦ θεάτρου πολυτελείας καὶ διακεκλασμένης μουσικῆς, τοῦ ἐξάλλου καὶ μανιώδους θιασώτου τῆς πρώτης χριστιανικῆς ἁπλότητος, ἥτις διετηρεῖτο εἰσέτι ἐν τοῖς μοναστηρίοις, εἰς τὰ ὁποῖα προετίμων νὰ πέμπωσι τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν οἱ εὐσεβέστεροι, παρέσχεν εὐκαιρίαν καὶ πλήρη ἐλευθερίας ἐνέργειαν εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν καθαρῶς θυμελικὴν μουσικὴν μετὰ τῆς χειρονομίας, πιθανὸν δὲ καὶ μετὰ τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, ἥτις ἀπετέλεσε τὸ καθαρῶς ᾀσματικὸν καλούμενον σύστημα τῆς ἱερᾶς μελοποιίας, καὶ τὰς ᾀσματικὰς ἀκολουθίας, περὶ ὧν προσεχῶς. Διακρίνεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ μελικοῦ κατὰ τὸ σχοινοτενὲς καὶ διακεκλασμένον τῆς μελῳδίας, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπερμέτρων μελικῶν σχημάτων, τὴν ἀνάμιξιν τῶν θυμελικῶν τερετισμῶν καὶ τενανισμῶν ἐν τῷ κειμένῳ τῶν μελῳδιῶν, καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου γένους, τοῦ ἐξ αὐτῶν μικτοῦ καὶ τοῦ ἐκ τούτων κοινοῦ ἐν 16 ἤχοις, καὶ προσέτι κατὰ τὴν προσθήκην τῆς χρήσεως τοῦ ὑπερβολοειδοῦς τόπου τῆς φωνῆς, μεταχειριζόμενον ὅμως μόνον τὰς συμφωνίας, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ φθάρματα κατὰ τὸν Ἁγιοπολίτην.[2] Ἐκ τῆς μίξεως δὲ καὶ κράσεως τούτου μετὰ τοῦ μελικοῦ προέκυψαν ἀνὰ τὸν χρόνον διάφορα εἴδη μελοποιίας, περὶ ὧν θέλομεν πραγματευθῆ προσεχῶς. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Χρυσοστόμου ἡ θυμελικὴ μουσικὴ μετὰ πάσης τῆς πολυτελείας αὐτῆς ἐγκαθιδρύθη ἤδη ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηλάθη ἐπὶ μέρος μὲν κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς

[1] Χρυσοστομ. ὁμ. 1. Καὶ μουσικὸς δὲ εἴτις ἐπιδημήσειε, πάλιν ὁμοίως οἱ αὐτοὶ δὴ οὗτοι πληροῦσι τὸ θέατρον, καὶ πάντα ἀφέντες τὰ ἐν χερσίν, ἀναγκαῖα πολλάκις ὄντα καὶ κατεπείγοντα, ἀναβάντες κάθηνται μετὰ πολλῆς σπουδῆς τῶν ᾠδῶν καὶ τῶν κρουμάτων ἀκούοντες καὶ τὴν ἀμφοτέρων βασανίζοντες συμφωνίαν.»

[2] Ἁγιοπολ. φυλ. 19. «Τὰ μέλη ἢ ἁπλῶς ἢ κατὰ σύγκρασιν κρουομένων τῶν φθόγγων ἐξηχεῖται. Ἡ δὲ σύγκρασις γίνεται συμφώνων ἢ διαφώνων κρουομένων· καὶ τὴν μὲν τῶν διαφώνων σύγκρασιν φρᾶγμα (γρ. φθάρμα ἢ κρᾶμα;) καλοῦσι, τὴν δὲ τῶν συμφώνων συμφωνίαν· καὶ λαμβάνεται ἐπὶ μὲν τῶν ᾀ σ μ ά τ ω ν κρᾶσις μόνη σύμφωνος, ἐπὶ δὲ τῶν μ ε ρ ῶ ν (ἀναγν. μ ε λ ῶ ν) ἀμφότερα.

Τῆς δὲ διὰ πασῶν ὁ μὲν πρῶτος φθόγγος δύο συμφών[ων κράσε]ις δέχεται καὶ τέσσαρα φράγματα (γρ. φθάρματα ἢ κράματα) κτλ.» Ἀντὶ τῆς λέξεως, «φρᾶγμα» ἣν ἔχει τὸ χειρόγραφον, ὁ Vincent διωρθώσατο «φρύαγμα», λίαν δὲ πιθανὸν γραπτέον «φθάρμα», διότι τῶν βυζαντινῶν τινες μελοποιῶν πᾶν ἔλαττον διάστημα τοῦ τόνου καλοῦσι «φ θ ο ρ ά ν» καὶ «ὑ π ο σ υ ρ ά ν», κατ' ἀναλογίαν δὲ καὶ πᾶν ἔλαττον τῶν συμφώνων διαστημάτων, τοῦ διὰ τεσσάρων καὶ διὰ πέντε, ἐκάλουν ἴσως «φθάρμα», ὁ δὲ Μ. Ψελλὸς τὰ ἀσύνθετα διαστήματα καὶ ἐκ πλειόνων μεγεθυνόμενα, οἷον τὴν τριδίεσιν, τὸ τριημιτόνιον, διτόνιον καὶ τριτόνιον, καὶ πᾶν ἄλλο τῶν ἐν αὐτοῖς κεκραμένων ὀνομάζει «δ ι α σ τ ή μ α τ α ἐ κ σ υ μ φ θ ά ρ σ ε ω ς», ὅπερ ἐσφαλμένως ἀνέγνω ὁ Vincent «σ ύ μ φ ρ α σ ι ς» ἀντὶ «σ ύ μ φ θ α ρ σ ι ς», καὶ «ἐ ξ υ φ θ ά ρ σ ε ω ς» ἀντὶ «ἐκ σ υ μ φ θ ά ρ σ ε ω ς».

Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ὁλοσχερῶς δὲ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήχθη τὸ Ἁγιοπολιτικὸν σύστημα. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ἔτι ὢν ὁ Χρυσόστομος ἤγειρε δεινὸν πόλεμον κατὰ τῆς ἤδη εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσερχομένης θυμελικῆς μουσικῆς, καὶ τῆς διὰ ταύτης βεβηλώσεως αὐτῆς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Τὴν ἐκβάκχευσιν δὲ τῆς ἱερᾶς μουσικῆς ἀποχρώντως χαρακτηρίζει αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος διὰ τῆς ἑξῆς περικοπῆς, πολυσημάντου διὰ τὴν τότε κατάστασιν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς, ἐκ τοῦ λόγου «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον:» «Τοῦτο τοίνυν εἰδότες, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἐνταῦθα παραγε«νώμεθα, ὅπως μὴ ἀντὶ ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, προσθήκην τούτων ποιη«σάμενοι, οἴκαδε πορευσώμεθα. Τί δέ ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ ὃ παρ' ἡμῶν «ἀπαιτεῖται; Τὸ τοὺς θείους ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῷ συνεσταλ«μένους καὶ εὐλαβείᾳ κεκοσμημένους οὕτω προσφέρειν τούτους. Καὶ γὰρ εἰσί «τινες τῶν ἐνταῦθα, οὓς οὐδὲ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην ἀγνοεῖν οἶμαι, οἵτινες «καταφρονοῦντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ «ἡγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιᾶσι, καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον «διάκεινται, ὅλῳ τῷ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ ἀλλότρια «τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἤθη. Ἄθλιε καὶ τα«λαίπωρε, δέον σε δεδοικότα καὶ τρέμοντα τὴν ἀγγελικὴν δοξολογίαν «ἐκπέμπειν, φόβῳ τε τὴν ἐξομολόγησιν τῷ κτίστῃ ποιεῖσθαι, καὶ διὰ ταύ«της συγγνώμην τῶν ἐπταισμένων αἰτεῖσθαι, σὺ τὰ μίμων καὶ ὀρχηστῶν «ἐνταῦθα παρεισάγεις,[1] ἀτάκτως μὲν τὰς χεῖρας ἐπανατείνων, καὶ τοῖς «ποσὶν ἐφαλλόμενος, καὶ ὅλῳ περικλώμενος τῷ σώματι... ὑπὸ τῶν «ἐν τοῖς θεάτροις ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων τὸν νοῦν ἐσκοτίσθης, καὶ «διὰ τοῦτο τὰ ἐκεῖσε πραττόμενα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀναφύρεις τόποις· «διὰ τοῦτο ταῖς ἀσήμοις κραυγαῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἄτακτον δημοσιεύεις... «Τί συντείνουσι πρὸς ἱκεσίαν χεῖρες ἐπὶ μετεωρισμῷ συνεχῶς ἐπαιρόμεναι, «καὶ ἀτάκτως περιφερόμεναι, κραυγή τε σφοδρά, καὶ τῇ βιαίᾳ τοῦ πνεύ«ματος ὠθήσει τὸ ἄσημον ἔχουσα; Οὐχὶ τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς «τριόδοις ἑταιριζομένων γυναικῶν, τὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις φωνούντων «ἐστὶν ἔργα; Πῶς οὖν τολμᾷς τῇ ἀγγελικῇ ταύτῃ δοξολογίᾳ τὰ τῶν «δαιμόνων ἀναμιγνύειν παίγνια;

«Ἐν φόβῳ δουλεύειν τὸ διακεχῦσθαί τε καὶ διατείνεσθαι, καὶ μηδὲ «σεαυτὸν ἐπίστασθαι περὶ τίνων διαλέγῃ τῇ ἀτάκτῳ τῆς φωνῆς ἐνη-

[1] Ὅμοια τούτοις ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς πατράσιν Ἕλλησι καὶ Λατίνοις, ἐν δὲ τοῖς «Canones in clericis antiqui» (Distinctio 92) τὰ ἀκόλουθα: «Audiant haec adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in ecclesia officium est, deo non voce sed corde cantandum. nec in tragedorum modum guttur et fauces dulci medicameni liniendae sunt, ut in ecclesia theatrales moduli audiuntur et cantica, sed in timore, in opere, in sententia scripturarum.»

«χήσει; Ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ· ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς τὸν τοιοῦτον «διακωλύομεν ἀλαλαγμόν, ἀλλὰ τὴν ἄσημον βοήν· οὐδὲ τὴν φωνὴν τῆς «αἰνέσεως, ἀλλὰ τὴν φωνὴν τῆς ἀταξίας, τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλονει-«κίας, τὰς εἰκῇ καὶ μάτην ἐπαιρομένας χεῖρας ἐν τῷ ἀέρι, τὰ ἄκοσμα «καὶ διακεκλασμένα ἤθη, ἅπερ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ταῖς ἱπποδρο-«μίαις σχολαζόντων ἐστὶ παίγνια· ἐκεῖθεν ἡμῖν τὰ ὀλέθρια ταῦτα πα-«ρεισφέρονται διδάγματα· ἐκεῖθεν αἱ τῶν χειρῶν ἀταξίαι, αἱ ἔριδες αἱ «φιλονεικίαι, τὰ ἄτακτα ἤθη.

«Οὐδὲν γὰρ οὕτω καταφρονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ παρασκευάζει λογίων, ὡς «οἱ ἐκεῖ τῶν θεαμάτων μετεωρισμοί· διὰ τοῦτο παρεκάλεσα πολλάκις μη-«δένα τῶν ἐνταῦθα παραγενομένων, καὶ τῆς θείας διδασκαλίας ἀπο-«λαυόντων, καὶ τῆς φρικτῆς καὶ μυστικῆς μετεχόντων θυσίας, πρὸς ἐκεῖνα «βαδίζειν τὰ θέατρα, καὶ τὰ θεῖα τοῖς δαίμοσιν ἀναμιγνύειν μυστήρια. «Ἀλλ' οὕτω τινὲς μεμήνασιν, ὥστε καὶ σχῆμα εὐλαβείας περιφερόμενοι, «καὶ εἰς πολιὰν ἐληλακότες βαθεῖαν, ὅμως αὐτομολοῦσι πρὸς ἐκεῖνα, μήτε «τοῖς ἡμετέροις προσέχοντες λόγοις, μήτε τὴν οἰκείαν αἰσχυνόμενοι μόρ-«φωσιν. Ἀλλ' ὅταν αὐτοῖς τοῦτο προτείνωμεν, καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν «εὐλάβειαν αἰδεῖσθαι παραινῶμεν, τίς αὐτῶν ὁ ψυχρὸς καὶ καταγέλαστος «λόγος; παράδειγμα, φησί, τῆς ἐκεῖσε νίκης, καὶ τῶν στεφάνων εἰσί, καὶ «πλείστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν ὠφέλειαν. . .

«Ἔστι δὲ ἡ παρ' ἡμῶν ἀπαιτουμένη εὐταξία τοιαύτη· πρῶτον μὲν «συντετριμμένῃ καρδίᾳ προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, ἔπειτα καὶ τὸ τῆς καρδίας «ἦθος διὰ τοῦ φαινομένου σχήματος ὑποδεικνύειν, διὰ τῆς στάσεως, διὰ «τῆς τῶν χειρῶν εὐταξίας, διὰ τῆς πραείας καὶ συνεσταλμένης φωνῆς... «διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀτάκτους κατασιγάσωμεν φωνάς, καὶ τὰ τῶν χει-«ρῶν καταστείλωμεν ἤθη, δεδεμένας ταύτας παριστάνοντες τῷ Θεῷ, καὶ «μὴ τοῖς ἀκόσμοις ἐπαιρομένας νεύμασι . . . κἂν τις βουληθείη ταύτην «παραβῆναι τὴν ἐντολήν, ἐπιστομίσωμεν, ἔξω τῶν περιβόλων τῆς ἁγίας «ἐκκλησίας ἐκβάλλωμεν.»

Ἀλλ' αἱ συμβουλαὶ αὗται καὶ αἱ προτροπαὶ τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμεναι, δὲν εὗρον οὐδεμίαν κανονικὴν ὑποστήριξιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ κλήρῳ, εἰς τὰ κατ' αἴσθησιν τερπομένῳ, ὡς ἀποδεικνύεται ἔκ τε τῶν ὕστερον ἐκδοθέντων συνοδικῶν κανόνων καὶ ἐπιτιμίων, τοῦ νόμου τοῦ Ἰουστιανοῦ, τῶν εἰδήσεων τοῦ Βαλσαμῶνος, Ζωναρᾶ καὶ Κεδρήνου (ἔπιθι 6'. πραγ. σελ. 33), καὶ μάλιστα ἐκ τῶν σωζομένων ἀναρίθμων μελῳδιῶν.

Τὸ ἔτι ζῶντος τοῦ Χρυσιστόμου ἀρξάμενον νὰ εἰσάγητε εἰς τὴν ἐκκλησίαν .σματικὸν σύστημα μετὰ τῆς χειρονομίας ἢ ὀρχηστικῆς[1] ἐκ τῆς θυ-

[1] Βαλσαμὼν εἰς τὸν Κανόνα ΟΕ' τῆς ἐν Τρούλλῳ: Κωλύει γὰρ ὁ Χρυσόστομος

μελικῆς καὶ δημοτικῆς μουσικῆς, ὅπερ διέφερε τοῦ μελικοῦ, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἴπομεν, καὶ ἡ περικοπὴ τοῦ Χρυσοστόμου σαφῶς ὁμολογεῖ, ἐγκατέστη ὁριστικῶς ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἐκκλησίαις, πλὴν τῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν μακρὰν τῶν πόλεων κειμένων μοναστηρίων, ἅτινα διετήρησεν μόνον τὸ ἀνεπιτήδευτον καὶ τὸ μελικὸν σύστημα, ὅπερ διεκρίνετο οὐσιωδῶς τοῦ κοσμικοῦ καὶ κατὰ τὸ τυπικόν, ὀνομαζόμενον Ἁγιοπολιτικόν. Τὸ ᾀσματικὸν δὲ σύστημα τῶν κοσμικῶν ἐκκλησιῶν συνέκειτο ἐκ τῆς καλουμένης ᾀσματικῆς ἀκολουθίας, ἥτις διῃρεῖτο εἰς ᾀσματικοὺς ἑσπερινοὺς καὶ ᾀσματικοὺς ὄρθρους, ὧν περιγραφὴν ἀκριβῆ τοῦ τυπικοῦ διέσωσεν ἡμῖν μόνος ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Τῆς ᾀσματικῆς δὲ ταύτης ἀκολουθίας ἀνεκαλύφθησαν παρ' ἡμῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μόνον δύο ᾀσματικοὶ ἑσπερινοὶ πλήρεις μετὰ τοῦ τυπικοῦ, παρασεσημασμένοι μουσικοῖς σημείοις, περὶ ὧν θέλομεν πραγματευθῆ προσεχῶς.

Ἡ γραμμικὴ δὲ παρασημαντική, ἣν ὁ Hucbald καὶ οὐχὶ ὁ Guido ἐπανέφερεν εἰς χρῆσιν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, μεταχειριζομένῃ πρὸ ταύτης τὰ «Νεύματα», ὧν ἡ ἐξήγησις δὲν εἶνε εἰσέτι ἐντελῶς ἐξηκριβωμένη, δὲν ἐξήρκει ἐν ᾗ τότε εὑρίσκετο καταστάσει νὰ παρασημάνῃ οὔτε τὸ μελικὸν οὔτε τὸ τούτου πολυπλοκώτερον καὶ πλουσιώτερον ᾀσματικὸν σύστημα τῆς ἱερᾶς μελοποιΐας, καὶ κατὰ φυσικὴν συνέπειαν ἐγκατελείφθη μὲν κατὰ τὴν ἐποχὴν πιθανὸν τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐλησμονήθη παντελῶς, ὥσπερ καὶ τὸ πυθαγόρειον καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς τὸ ἀνωτέρω τέταρτον σχῆμα ἀποδεικνύει. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ συμπεπληρωμένη πυθαγόρειος παρασημαντικὴ ἦν ἀποχρῶσα διὰ τὸ μελικὸν καὶ μάλιστα τὸ ᾀσματικὸν ἢ θυμελικὸν σύστημα τῆς εὐμελοῦς καὶ ὀργανικῆς πολυποικίλου καὶ κατακεκλασμένης μουσικῆς. Ἐκ τούτου δὲ ἀναγκαζόμεθα ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ λίαν προηγμένη εὐμελὴς θυμελικὴ μουσικὴ τῶν ἐθνικῶν ἐκέκτητο ἤδη πρὸ πολλοῦ ἴδιον ἀποχρῶν παρασημαντικῆς σύ-

τὰς θυμελικὰς ψαλμῳδίας καὶ τὰς ὀρχήσεις τῶν χειρονομούντων, καὶ τὰς ἐκτεταμένας ἐκφωνήσεις (φωνὰς καὶ κινήσεις B yer)... ἀφορισμῷ καθυποβάλλουσι τὰ σημειώματα διαφόρων Πατριαρχῶν τοὺς μὴ διὰ ψαλμῳδημάτων καὶ ἀλληλουαρίων λιτῶν, ψαλλομένων κατὰ τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, ἐκπληροῦντας τὴν πάννύχιον ψαλμῳδίαν ... μὴ γίνεσθαι τὰ ἱερὰ ψαλμῳδήματα διὰ βοῶν ἀτάκτων καὶ ἐπιτεταμένων, καὶ τὴν φύσιν παραβιαζομένων· μήτε μὴν διά τινων καλλιφωνιῶν ἀνοικείων τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει καὶ ἀκολουθίᾳ, οἷά εἰσι τὰ θεμελικὰ μέλη, καὶ αἱ περιτταὶ ποικιλίαι τῶν φωνῶν»· ὁ αὐτὸς Βαλσαμὼν εἰς τὸν 103 κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ: ὡσαύτως ἀφωρίσθησαν διὰ συνοδικοῦ σημειώματος καὶ οἱ Ἀναγνῶσται, οἱ κατὰ τὰ μνημόσυνα μουσικὰ λέγοντες καὶ ὀργανικὰ μυνιρίσματα, καὶ ποιοῦντες τὸν ἐπιτάφιον ἐπιγάμιον. Καὶ αὐτοὶ μὲν καλῶς ἀφωρίσθησαν. Οἱ δὲ διὰ ψαλμῳδημάτων εὐλαβῶν καὶ μὴ παραβιαζομένων τὴν φύσιν, καὶ ἀλληλουαρίων ἐξεχομένων τῆς τεχνικῆς καλλιφωνίας, ἤτοι τοῦ Θεμελίου, ταῦτα ποιοῦντες κακῶς ἀφορίζονται. Εἰς τὸν ΙΕ'. κανόνα τῆς ἐν ἐν Λαοδικείᾳ ὁ αὐτός· Σημείωσαι

στημα, ὅπερ ἡ ἐκκλησία μετὰ τοῦ μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ ἐξ ἐκείνης παρέλαβε, καὶ δι' οὗ εἶνε παρασεσημασμένα ἅπαντα τὰ μουσικά, λειτουργικά τε καὶ ὑμνολογικὰ χειρόγραφα τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, οὐδὲ τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Γραφῆς ἐξαιρουμένων.

Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο τῆς τῶν Βυζαντινῶν παρασημαντικῆς, οὐδὲν κοινὸν ἔχον οὔτε πρὸς τὴν πυθαγόρειον, οὔτε πρὸς τὴν γραμμικὴν παρασημαντικήν, ἣν ἡ δύσις ἀναλαβοῦσα ἀπὸ τοῦ Hucbald ἀνέπτυξε, καὶ μεταχειρίζεται σήμερον, σύγκειται ἐκ πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ σημείων, πλὴν τῶν δώδεκα σημείων τῶν διαφόρων φθορῶν, ἅτινα εἰσὶ τὰ ἑξῆς: Ἴσον, ὀλίγον, ὀξεῖα, πετασθή, κούφισμα, πελαστόν, κέντημα, δύο κεντήματα, ὑψηλή, ἀπόστροφος, δύο ἀπόστροφοι σύνδεσμοι, ἐλαφρόν, χαμηλή, κρατημοϋπόρροον, διπλῆ (ὀξεῖα), παρακλητική, κύλισμα, ἀντικενοκύλισμα, τρομικόν, ἐκστρεπτόν, τρομικοσύναγμα, ψηφιστόν, ψηφιστοσύναγμα, γοργόν, ἀργόν, σταυρός, ἀντικένομα, ὁμαλλόν, θεματισμὸς ἔσω, θεματισμὸς ἔξω, ἐπέγερμα, παρακάλεσμα, ἕτερον (παρακάλεσμα), ξηρὸν κλάσμα, ἀργοσύνθετον, γοργοσύνθετον, ἕτερον γοργοσύνθετον τοῦ ψαλτικοῦ (=ᾀσματικοῦ), οὐράνισμα, ἀπόδερμα (ἀπότερμα ἢ ἀπόδομα), θὲς καὶ ἀπόθες, θέμα ἁπλοῦν, χόρευμα, ψηφιστοπαρακάλεσμα, τρομικοπαρακάλεσμα, πίεσμα, σεῖσμα, σύναγμα, ἔναρξις, βαρεῖα καὶ λύγισμα. Τὰ πλεῖστα μὲν τῶν σημείων τούτων, σημαίνοντα ὡρισμένως μόνον διάφορα μεγέθη χρονικά, ἀκριβῶς ὥσπερ τὰ τῆς σημερινῆς δυτικῆς μουσικῆς, ἤτοι ἐπεκτάσεις, διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις τοῦ χρόνου, βραχείας βραχυτέρας βραχειῶν, μακρὰς δισήμους, τρισήμους, τετρασήμους, πεντασήμους μέχρι ὀκτασήμων, σημαίνουσι συγχρόνως καὶ ὡρισμένα ἄμεσα καὶ ἔμμεσα διαστήματα, οἷα τὰ πρῶτα δεκατέσσαρα τῶν σημείων, τῇ προτάξει τῶν ἰδίων σημείων τῶν ἑπτὰ τοῦ διὰ πασῶν εἰδῶν τῶν τριῶν γενῶν, διατονικοῦ, χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου, ἐχόντων τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σημασίαν, ἣν καὶ αἱ καλούμεναι «κλεῖδες» τῆς δυτικῆς σημερινῆς μουσικῆς. Ἄλλα τινὰ ἐκ τῶν σημείων τούτων δηλοῦσι σγχρόνως οὐ μόνον ὡρισμένα χρονικὰ μεγέθη καὶ ὡρισμένα ἄμεσα καὶ ἔμμεσα διαστήματα τῇ προτάξει τοῦ ἰδίου σημείου ἑκάστης τῶν κλιμάκων τῶν τριῶν γενῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διαφορὰν φωνῆς ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ τῶν φθόγγων· ἄλλα δ' ἐξ αὐτῶν δηλοῦσι συγχρόνως μόνον χρονικὰ μεγέθη, συμφωνίας καὶ φθάρματα, ἄλλα μόνον χρονικὰς διαιρέ-

ταῦτα . . . καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς τοὺς χοροστάτας τῶν κουδακίων (κονδῶν Bayer), τοὺς ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς δομιστικεύοντας· ὡσαύτως σημείωσαι, ὅτι καὶ τὰ τῶν ψαλτῶν μινυρίσματα καὶ τὰ θυμελικὰ μελῳδήματα πάντη κεκώλυνται (ἔπιθι καὶ β'. πραγμ. σελ. 34—35.) Αἱ μαρτυρίαι δὲ αὗται μετὰ τῶν ἐν τῇ β'. πραγμ. δημοσιευθεισῶν πείθουσιν ἀποχρώντως, ὅτι ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις διεσώθη ἡμῖν οὐ μόνον ἡ ἱερά, ἀλλὰ καὶ ἡ βέβηλος τῶν Βυζαντινῶν μουσική, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ὑπῆρχον ἴδιοι τῆς ἱερᾶς μελοποιΐας κανόνες.

σεις καὶ χειρονομίας, καὶ ἄλλα μόνον ὑποδιαιρέσεις καὶ ἀναλύσεις τῶν βραχειῶν εἰς βραχυτέρας κτλ. Μόνον δὲ τὰ πρῶτα δεκατέσσαρα, διαιρούμενα καὶ εἰς ἀνιόντα καὶ κατιόντα ἀμέσων καὶ ἐμμέσων διαστημάτων δηλωτικά, εἶνε φωνητικά, τὰ δὲ λοιπά, ὑποστάσεις μεγάλαι καλούμεναι, εἰσὶ κυρίως ἄφωνα καὶ μέλη, ῥυθμικὰ δὲ καὶ δηλωτικὰ τῶν συμφωνιῶν καὶ φθαρμάτων καὶ τῶν τεσσάρων τόπων τῆς φωνῆς κτλ. Τὰ τῶν ἐμμέσων δὲ διαστημάτων σημεῖα δηλοῦσι κανονικὰ παρηυξημένα καὶ ἠλαττωμένα (ὑποσεσυρμένα, ἐκ συμφθάρσεως) διαστήματα ἀπὸ τοῦ διὰ τριῶν μέχρι τοῦ διὰ δέκα καὶ τεσσάρων ἐπὶ ἑκάστου τῶν τεσσάρων τῆς φωνῆς τόπων, ἤτοι τὰ ἔμμεσα διαστήματα ἓξ κατὰ συνέχειαν διὰ πασῶν. Ἐκ τῶν σημείων τούτων τὸ μὲν ἀνεπιτήδευτον καὶ τὸ μελικὸν ἢ ἁγιοπολιτικὸν σύστημα μεταχειρίζονται μόνον εἴκοσι καὶ ὀκτώ, τὸ δὲ ἐκφωνητικὸν μόνον δέκα καὶ πέντε, τὸ δὲ ᾀσματικὸν ἅπαντα.

Ἡ παρασημαντικὴ δὲ αὕτη, θαυμασία καὶ εὐφυεστάτη ἐπινόησις, δυναμένη νὰ δηλώσῃ πᾶσαν πλοκὴν φθόγγων καὶ πᾶν μελικὸν καὶ ῥυθμικὸν σχῆμα, παραβαλλομένη πρὸς τὴν σημερινὴν τῆς δύσεως οὐ μόνον εἶνε ἰσοβάθμιος, ἀλλὰ καὶ ὑπερέχει ταύτης ἔν τισιν, ὡς κεκτημένη μείζονα κοσμοπολιτικὴν ἀξίαν. Μεταχειρίζεται μὲν καὶ αὕτη, ὥσπερ ἡ σήμερον δυτική, κλεῖδας καὶ σημεῖα, ἀλλὰ τὰ μὲν σημεῖα (notes) τῆς δυτικῆς σημαίνουσι μόνον ὡρισμένας χρονικὰς διαιρέσεις, τῆς δὲ βυζαντινῆς τὰ ἀνιόντα καὶ κατιόντα, ἄμεσά τε καὶ ἔμμεσα, σημαίνουσιν οὐ μόνον ὡρισμένας χρονικὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις, διὰ δὲ τῶν προτασσομένων κλειδῶν καὶ ὡρισμένα ἄμεσα καὶ ἔμμεσα διαστήματα, ἀλλὰ καὶ διαφορὰν φωνῆς ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ ἑκάστου φθόγγου, τῆς δυτικῆς μεταχειριζομένης σημεῖα μὲν διὰ τὴν χρονικὴν διαίρεσιν, γραμμὰς δὲ καὶ τὰς τούτων μεταξύτητας διὰ τὴν δήλωσιν τῶν διαστημάτων, τῶν δὲ σημείων τῆς διαφόρου ἑκάστου τόνου ἐξαγγελίας σχεδὸν εἰπεῖν στερουμένης· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν σημείων τῆς βυζαντινῆς εἶναι μικρότερος τῶν τῆς σήμερον δυτικῆς. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπερέχει ἡ βυζαντινὴ καὶ κατὰ τὴν συντομίαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ χώρου. Ὥστε ἐν τῇ ταξεινομίσει τῶν διαφόρων συστημάτων τῆς παρασημαντικῆς, διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους ἡ μὲν τῶν Βυζαντινῶν κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, ἡ δὲ σήμερον γραμμικὴ τῆς δύσεως τὴν δευτέραν καὶ ἡ πυθαγόρειος τὴν τρίτην.

Ἡ μὲν τῶν Βυζαντινῶν παρασημαντική, προσφορωτάτη ἰδίως διὰ τὴν ὀργανικὴν τὴν καὶ κυρίως μουσικήν, ἔχει μείζονα κοσμοπολιτικὴν τῆς δυτικῆς ἀξίαν, ἅτε δυναμένη νὰ παρασημάνῃ οἱανδήποτε διαστηματικὴν διαίρεσιν πάσης μουσικῆς παντὸς ἔθνους διὰ μόνης τῆς προτάξεως ἰδίας κλειδός, δηλούσης τὴν διαστηματικὴν οἱασδήποτε κλίμακος τελείας ἢ ἀτελοῦς, ῥητῆς ἢ ἀλόγου διαίρεσιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρχῃ ὄργανον τοιαύτης διαιρέσεως· ἡ δὲ σήμερον δυτικὴ πρὸς τοῦτο ἤθελεν ἔχει ἀνάγκην τοσούτων

ἀκόμη φθορικῶν σημείων, (ὑποσυρῶν),[1] ὅσαι διαστηματικαὶ διαιρέσεις κλιμάκων δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν διαφόρου ἐπὶ μέρους ἢ καθόλου μουσικοῦ κανόνος, οἷος ὁ τῶν Τούρκων καὶ ὁ ἰδίως, τῶν Κινέζων, καὶ εἴ τινες ἄλλοι. Ἡ δυτικὴ μουσικὴ δύναται μὲν νὰ σημάνῃ μόνον τὰ σήμερον ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἑσπερίοις διατονικὰ καὶ χρωματικὰ διαστήματα, ἀδυνατεῖ δὲ νὰ παρασημάνῃ ἄλλως τὰς διέσεις (τριτημόρια καὶ τεταρτημόρια) τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν τοῦ ἐναρμονίου καὶ τοῦ χρωματικοῦ γένους μετὰ τῶν χροῶν τούτων τε καὶ τοῦ διατονικοῦ, τὴν ἁρμονικὴν τριδίεσιν, καὶ πενταδίεσιν καὶ ἑπταδίεσιν, τὰς μικτὰς καὶ τὰς νεωστὶ ἐν τῷ ᾀσματικῷ συστήματι ὑφ' ἡμῶν ἀνακαλυφθείσας τοῦ κοινοῦ γένους κλίμακας τῶν ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν, εἰ μὴ προσθέτουσα πλῆθος φθορικῶν σημείων, καὶ ὑποσυρῶν, τὰ ὁποῖα ἤθελον καταστήσει αὐτὴν λίαν πολύπλοκον καὶ δυσμαθῆ, τῆς βυζαντινῆς πρὸς τοῦτο μόνον κλεῖδας ἰσαρίθμους τοῖς εἴδησι τῶν διαφόρων διὰ πασῶν μεταχειριζομένης, καὶ οὔσης ἐπιδεκτικῆς πάσης περαιτέρω τελειοποιήσεως, ἀναλόγου τῶν ἀπαιτήσεων τῆς προόδου τῆς μουσικῆς.

Τὰ μουσικὰ δὲ σημεῖα τῆς ἱερᾶς ταύτης τῶν Βυζαντινῶν παρασημαντικῆς, δι' ὧν εἶναι παρασεσημασμένα πολυπληθῆ λειτουργικὰ καὶ ὑμνολογικὰ χειρόγραφα, ἐξ ὧν ἐρεύνησα ὑπὲρ τὰ ἑξακόσια ἐν ταῖς ὑπ' ἐμοῦ ἐπισκεφθείσαις βιβλιοθήκαις τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, περιλαμβάνοντα ἀναριθμήτους μελῳδίας δέκα καὶ τριῶν αἰώνων, παρέσχον πάντοτε πράγματα εἰς τοὺς διφήτορας τῆς μεσαιωνικῆς μουσικῆς, καὶ εἰς τοὺς περὶ τὴν παλαιογραφίαν, ἧς μέρος ἐπίσης ἀποτελοῦσιν, κατανοήσαντας μὲν ἀποχρώντως τὴν μεγίστην αὐτῶν ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς, ἥτις ἄρχεται κυρίως ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τοῦ Guido d'Arezzo, ἀλλὰ μεθ' ὅλων τῶν ἐπιμόνων αὐτῶν ἐρευνῶν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς σημασίας τῶν σημείων οὐδὲν κατορθώσαντας. Μουσικοῖς δὲ σημείοις εἶνε παρασεσημασμένα ἐκεῖνα μόνον τῶν λειτουργικῶν καὶ ὑμνολογικῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὡρισμένα κυρίως διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐκκλησιῶν, περιέχοντα τὰς ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἀνεγνωρισμένας ὑμνῳδίας καὶ ἀκολουθείας, ἐν αἷς ὑπάρχουσι καὶ οὐκ ὀλίγα ἀνέκδοτα ἐφύμνια τῶν ψαλμῶν καί τινα στιχηρά.

Ἡ βυζαντινὴ δὲ παρασημαντικὴ αὕτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρξαμένη κατ' ὀλίγον νὰ καθίσταται ἀκατάληπτος ἕνεκα ἐλλείψεως συστηματικῆς διδασκαλίας[2] καὶ τῆς ἐπελθούσης παχυλωτάτης

[1] Οἱ ὅροι «ὑποσυρὰ» καὶ «ὑποσύρειν» ἀπαντῶσιν ἐν ἀνεκδότοις μουσικαῖς πραγματείαις τῶν βυζαντινῶν, καὶ σημαίνουσι τὰ ἐλάττονα τοῦ τόνου διαστήματα, τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον ἡμιτόνιον, τὴν τεταρτημόριον καὶ τριτημόριον δίεσιν κτλ. Ἐν τοῖς λεξικοῖς δὲν ἀναφέρεται καὶ εἶνε ἄγνωστος ἡ σημασία αὕτη τῆς λέξεως.

[2] Ματθ. Καμαριώτης· Θρῆνος εἰς τὴν ἅλωσιν Κωνσταντινουπόλεως. σελ. 1065: Τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔνθεόν τε καὶ ὑψηλὸν καταβέβληται σχῆμα· ὁ ἀπὸ γῆς ὕμνος

ἀμαθείας τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱεροψαλτῶν, ἐγκατελήφθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ λήγοντος αἰῶνος, πολὺ πρότερον παντελῶς ἀκατάληπτος καταστᾶσα, ὡς ἐν τῇ Β'. πραγματείᾳ διὰ μακρῶν ἀποδείξαντες ἔχομεν· ἀντικατέστη δὲ ὑπὸ νέου, ἐκ 15 μὲν μόνον σημείων συγκειμένου, τῇ πτωχείᾳ δὲ καὶ τοῖς ἀπειροκάλοις αὐτοσχεδιάσμασι τῆς δεινῶς καταπεσούσης προτέρας εὐρύθμου καὶ εὐμελοῦς ἱερᾶς μουσικῆς κατὰ τὸ μετὰ τὴν ἅλωσιν χρονικὸν διάστημα ἀνταποκρινομένου συστήματος παρασημαντικῆς, καὶ ἐσφαλμένης ἀκουστικῆς θεωρίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθίνοντος αἰῶνος, ὡς διὰ βραχέων ἐν τῇ Β'. πραγματείᾳ ἐξεθέσαμεν, ὑπὸ τριῶν ἱεροψαλτῶν, τοῦ Γρηγορίου πρωτοψάλτου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μ. Ἐκκλησίας, τοῦ Χουρμουζίου, χαρτοφύλακος καὶ Χρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων, ὕστερον Μητροπολίτου Δυρραχίου, ἀνθρώπων ἀμοίρων πάσης συστηματικῆς παιδείας, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου μουσικῆς. Ἡ θεωρία δὲ τῆς παρασημαντικῆς καὶ ἀκουστικῆς ταύτης περιέχεται ἐν δύο συγγράμμασι τοῦ Χρυσάνθου, ἐξ ὧν ἠρύσθησαν καὶ ἀρύονται τὰς γνώσεις καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἅπαντα τὰ ὑπὸ ἱεροψαλτῶν μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένα θεωρητικὰ τῆς ἀτέχνου τέχνης καὶ ἀθεωρήτου αὐτῶν θεωρίας, τεκμήρια παχυλωτάτης μουσικῆς ἀμαθείας, ἀπειροκαλίας καὶ οἰήσεως. Τῶν δύο τούτων συγγραμμάτων τοῦ Χρυσάνθου τὸ μὲν ἐπιγεγραμμένον «Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πραγματικὸν τῆς μουσικῆς,» ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τῷ 1822 παρὰ τῷ Rignaux, τὸ δὲ «Μέγα θεωρητικὸν», τῷ 1833 ἐν Τεργέστῃ.

Ἥ τε παρασημαντικὴ καὶ ἀκουστικὴ θεωρία ἢ ἁρμονικὴ, ἡ ὑπὸ τῶν τριῶν ἀνωτέρω ἱεροψαλτῶν δημιουργηθεῖσα, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρός τε τὴν προτέραν παρασημαντικὴν καὶ ἁρμονικὴν τῶν Βυζαντινῶν, εἰμὴ πρὸς μὲν τὴν πρώτην τὰ ὀνόματα τῶν σημείων, ἃ ἐξ ἐκείνης εἰς ἄλλην ὅμως σημασίαν παρέλαβε, πρὸς δὲ τὴν δευτέραν τὰ ὀνόματα τῶν ἤχων, ἀλλ' ἀμφότερα ἐν διαφόρῳ σημασίᾳ καὶ ἐννοίᾳ. Ὅτι δὲ ἡ ὑπὸ τούτων δημιουργηθεῖσα

Θεῷ ἀναπεμπόμενος, τῇ ἀγγελικῇ προσαμιλλώμενος πολιτείᾳ καὶ μελῳδίᾳ κατεσιγάσθη.» Ἀνδρονίκου Καλλίστου Μονῳδία ἐπὶ τῇ δυστυχεῖ Κωνσταντινουπόλει σελ. 1134: Νῦν γὰρ ἡ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων ἑστία, ἡ διατριβὴ τῶν μουσῶν, ἡ τῆς ἐπιστήμης ἁπάσης διδάσκαλος, ἡ τῶν πόλεων βασιλὶς ἑάλω... Ποῦ δὲ τὰ φυσικὰ προβλήματα καὶ ζητήσεις καὶ λύσεις τὴν ἕξιν ὑπερβαίνοντα, καὶ διαιρέσεις καὶ μουσικῆς ἀναλογίαι καὶ φθόγγοι καὶ γεωμετρίας σχηματισμοὶ καὶ λόγοι καὶ ἀστέρων αἰτίαι καὶ δρόμοι»; Βησσαρίων, Ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς Ἕλληνας σελ. 452: Ἀλλὰ νῦν (φεῦ τῶν κακῶν) οὐ τὴν ἀρχὴν ἀπωλέσαμεν καὶ δουλείας πειρώμεθα, καὶ ταύτης δεινῆς τε καὶ χαλεπῆς, βαρβάρων τε καὶ ἀνόμων ἀνδρῶν (οἴμοι!) δεσποζόντων ἡμῶν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ σοφίας οὐδ' ἴχνος ἔμεινε παρά γε τοῖς ἡμετέροις, εἰωθείας γε τῆς ἐπιστήμης μετὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων κτῆσιν ζητεῖσθαι καὶ ἐπιγίνεσθαι. Ὧν νῦν ἡμῖν ἐκλιπόντων διὰ τὴν τοῦ γένους δουλείαν, καὶ τὴν αὐτῷ ἑπομένην καὶ συνοῦσαν πενίαν, οὐδεὶς λόγος σοφίας, οὐδεμία ζήτησις ἐπιστήμης.

παρασημαντικὴ καὶ ἀκουστικὴ θεωρία, ὥσπερ καὶ ἡ σήμερον ἰσχύουσα ἀπειρόκαλος καὶ ἄτεχνος μελοποιΐα, οὐδὲν πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἔχουσι κοινόν, καὶ ὅτι εἶνε καὶ νέα ἰδία αὐτῶν ἐπινόησις, ἀπεδείξαμεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Β. πραγματείᾳ· τὸ ὁμολογεῖ δὲ ῥητῶς καὶ σαφῶς καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσανθος, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ συγγράμματι λέγων: «Ἀνοήτως τινὲς τὸ ἐζήτη«σαν θέλοντες νὰ παραβάλλωσι τὴν μουσικήν ΜΑΣ μὲ τὴν εὐρωπαϊκήν· «μόλις ἐβγῆκεν ἀπὸ τὰ σπάργανα, καὶ ἐρωτῶσι διατί δὲν ἔχει ἀνδρικὴν «ἡλικίαν.» Ὅτι δὲ καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν συστᾶσα ἀκουστικὴ θεωρία εἶνε διάφορος κατὰ τὰ διαστήματα, ὧν τὸ ἡμαρτημένον καὶ ἄλογον ἀπεδείξαμεν καὶ ἐξεθέσαμεν ὡσαύτως ἐν τῇ Β' πραγματείᾳ (σελ. 45—72), τὸ ὁμολογεῖ ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ συγγράμματι ὁ αὐτὸς Χρύσανθος λέγων: «Πρέπει τις νὰ διδαχθῇ νὰ ψάλλῃ τὴν κλίμακα ἀπὸ ψάλτην Ἕλληνα, «προσέχων καλῶς εἰς τὴν προφοράν, ἐπειδὴ ὁ ἀλλοεθνὴς μουσικὸς ψάλ«λων δεν φυλάττει τὰ διαστήματα.» Κατὰ ταῦτα δέ, ἐπειδὴ πᾶσι γνωστὸν εἶνε, ὅτι ἡ τῆς Δύσεως, ὡς καὶ ἡ τῶν Πέρσων καὶ Ἀράβων μουσική, ἔχει τὸν αὐτὸν μουσικὸν κανόνα τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν, καὶ τὰ αὐτὰ διαστήματα ἔν τε τῷ διατονικῷ καὶ χρωματικῷ συντόνῳ, ἡ σήμερον ἄρα ἱερὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μουσική, κατὰ τὴν ῥητὴν ταύτην μαρτυρίαν διαφέρουσα τῆς τῶν ἀλλοεθνῶν, καὶ οἵαν εὑρίσκομεν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις καὶ λοιποῖς ὕστερον ἐκδεδομένοις θεωρητικοῖς τῶν ἱεροψαλτῶν, οὐδέν, ὡς διὰ μακρῶν ἀπεδείξαμεν ἐν τῇ Β. πραγματείᾳ, κοινὸν ἔχει πρὸς οὐδεμίαν τῶν καταλεγεισῶν μουσικῶν, ἀλλὰ εἶνε πράγματι ἀλλόκοτος-τραγέλαφος, μίγμα καὶ κράμα διαφόρων μουσικῶν κανόνων, ἀσυμφώνων καὶ ἐλλειπῶν συστημάτων, στερουμένη τοῦ τελείου διὰ τεσσάρων, πέντε διὰ καὶ διὰ πασῶν, ἡ δὲ μελοποιΐα αὐτῆς ἀπειρόκαλα αὐτοσχεδιάσματα ἀνθρώπων στερουμένων παντελῶς μουσικῆς συνέσεως καὶ εὐμουσίας, γυμνὰ μὲν παντὸς καλλονῆς στοιχείου, πάσης δὲ ἀναλογίας καὶ εὐρυθμίας ἔν τε τῷ μελικῷ (στιχηραρικῷ) καὶ ᾀσματικῷ (ψαλτικῷ, παπαδικῷ), πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων ἐπὶ τῶν δακτύλων ἀριθμουμένων ἐν τῷ κεχυμένῳ (εἱρμολογικῷ), ἀνάρμοστα δὲ παντελῶς τῇ ἱερᾷ μουσικῇ, καὶ ἀπρεπῆ τῷ ταύτῃ προσήκοντι σεμνῷ καὶ μεγαλοπρεπεῖ χαρακτῆρι, περὶ ὧν θέλομεν πραγματευθῇ προσεχῶς[1] ἐν ἐκτάσει ἐπὶ τῇ βάσει νεωστὶ ἀνευρεθεισῶν πηγῶν.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ μελοποιΐα τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν διαιρεῖται εἰς κεχυμένην (χῦμα), μελικὴν καὶ ᾀσματικήν, ἢ μᾶλλον εἰς εὐ-

[1] Θαυμάζομεν, πῶς οἱ ἁρμόδιοι ἐπιτρέπουσιν εἰσέτι νὰ διδάσκωνται ἐν τοῖς διδασκαλείοις τοιαῦται ἀλλόκοτοι θεωρίαι ψευδέσταται καὶ ἀπειρόκαλοι, καίτοι εὖ εἰδότες, ὅτι ἡ ὑψίστη ἀποστολὴ τῶν σχολείων εἶνε νὰ καταστήσωσι τοὺς διδασκομένους λογικούς, τοιούτους δῆλον ὅτι, ὥστε ἡ γνῶσις αὐτῶν νὰ εἶνε ἀληθής, ἡ βούλησις καὶ πρᾶξις ἀγαθή, καὶ τὰ συναισθήματα καλά.

ρυθμον καὶ εὐμελῆ, ὧν αἱ μὲν δύο πρῶται μεταχειρίζονται ὀλιγώτερα, ἡ δὲ ἅπαντα τὰ 64 σημεῖα. Πλὴν δὲ τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τῆς μελοποιίας ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία ποιεῖ χρῆσιν καὶ ἄλλου εἴδους, καθ' ὃ ἀνεγινώσκοντο τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Γραφῆς, καὶ ἐξηγγέλλοντο αἱ ἐκφωνήσεις τῶν ἱερέων καὶ διακόνων ἐν τῇ λειτουργίᾳ, ὅπερ πρὸς διάκρισιν ὀνομάζομεν *ἐκφωνητικόν*. Ἐκφώνως δὲ ἀνεγινώσκοντο καὶ ψαλμοὶ καὶ εὐχαί, ὡς καὶ σήμερον ἔτι συνειθίζουσί τινες ἐν ταῖς μοναῖς. Τὸ ἐκφωνητικὸν δὲ τοῦτο σύστημα, μεταχειρίζεται ἕνδεκα ἕως δεκαπέντε περίπου σημεῖα, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ σχήματα ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεὺς ἐν αὐτεκμάγματι, χαριζόμενος, ὡς λέγει ἡμῖν, ἐν τῇ Μαυρογορδατείῳ βιβλιοθήκῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐρευνῶντες τὰ χειρόγραφα τῆς ἐν τῇ Ἐθνικῇ ἑλληνικῇ βιβλιοθήκῃ θετταλικῆς συλλογῆς, εἴχομεν εὑρόντες ὅμοιον ἀπόσπασμα πολὺ πρότερον τοῦ εἰρημένου Παπαδοπούλου, καθ' ὃ τὰ ὀνόματα τῶν σημείων τοῦ ἐκφωνητικοῦ εἰσὶ τὰ ἑξῆς: ὀξεῖα, βαρεῖα, συρματική, τελεία, παρακλητική, κρεμαστόν, κεντήματα δύο, καὶ κεντήματα τρία, ἀπόστροφος, ὀξεῖα διπλῆ, βαρεῖα διπλῆ,[1] ἀπόστροφοι δύο, ὑπόκρισις ἐκ δύο καὶ ἐκ τριῶν ἀποστρόφων· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Παπαδοπούλου δημοσιευθὲν ἀναφέρει ἐπὶ πλέον τὸ σημεῖον, «Σύνεμβα», ὅπερ δὲν ἀναφέρεται μὲν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀποσπάσματι, εὕρομεν ὅμως αὐτὸ ἔν τισι τῶν πολυαρίθμων μουσικοῖς σημείοις παρασεσημασμένων εὐαγγελίων τῶν τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς βιβλιοθηκῶν. Τινὰ τῶν σημείων τούτων διαφέρουσι κατὰ τὸ σχῆμα ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τῶν διαφόρων αἰώνων· τὸ ἀρχαιότερον δὲ χειρόγραφον, ἐν ᾧ εὕρηνται τὰ σημεῖα τοῦ ἐκφωνητικοῦ τούτου συστήματος εἶνε κατὰ τὸν Burney ὁ κῶδιξ Ἐφραὶμ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (A general history of musik τομ. II), οὗτινος τὴν σχετικὴν περικοπὴν ἔχομεν ἐν τῇ ἐναισίμῳ πραγματείᾳ («Ueber die altgriechische musik in der griechischen Kirche σελ. 129 München 1874) δημοσιεύσαντες.

Τὸ ἐκφωνητικὸν δὲ τοῦτο εἶδος οὗτινος ἴχνη μὲν σώζονται καὶ σήμε-

[1] Τὴν διπλῆν βαρεῖαν ὡς τόνον προσῳδιακὸν εὑρίσκομεν μεταχειριζομένην ἐν Εὐαγγελίῳ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἐξ οὗ ἀπεστάλλησαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἀδελφοῦ ἐσχάτως τέσσαρα φύλλα, ἐν οἷς φέρουσι διπλῆν βαρεῖαν οἱ σύνδεσμοι δ έ, μ ὴ καὶ ἄ ν τῶν ἑξῆς φράσεων. «Ὁ δὲ̏ εἶπεν αὐτοῖς», «Οἱ δὲ̏ εἶπον αὐτῷ», «Οἱ δὲ̏ περισσῶς ἐξεπλήσσοντο», «Οἱ δὲ̏ ἐσιώπων», «Ὁ δὲ̏ ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον», «Οὐ μὴ̏ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραήλ», «Ἕως ἂ̏ν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» κτλ. Τὸ χειρόγραφον δὲν φέρει μουσικὰ σημεῖα οὐδὲ τὸ ὑπογεγραμμένον ι, ὅπερ ἤρξαντο νὰ ὑπογράφωσι ἀπὸ τοῦ 12ου μ. χ. αἰῶνος γενικῶς, καὶ εἶνε γεγραμμένον μετὰ πάσης ὀρθογραφικῆς ἀκριβείας, καλλιγραφίας καὶ καθαρότητος. Ἡ διπλῆ δὲ βαρεῖα ἐλήφθη ἐκ τῆς μουσικῆς παρασημαντικῆς, ὡς καὶ ἡ ὀξεῖα (προσῳδία), βαρεῖα, καὶ περισπωμένη (προσῳδία ὀξυβαρεῖα, κεκλασμένη), περὶ ὧν προσεχῶς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῇ παρασημαντικῆς.

ρον ἔν τε τῇ Ἀνατολικῇ καὶ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ,[1] οὐχὶ δὲ καὶ ἡ παρασημαντικὴ αὐτοῦ, ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καταλεγόμενον μεταξὺ τῆς συνεχοῦς καὶ διαστηματικῆς κινήσεως τῆς φωνῆς, περὶ οὗ ὁ μὲν Ἀριστείδης ὁ Κοϊντιλιανὸς ἐν τῷ Α'. περὶ μουσικῆς λέγει: « Τῆς δὲ (κινήσεως) «τῆς φωνῆς ἡ μὲν ἁπλῆ πέφυκεν, ἡ δὲ οὐχ ἁπλῆ· καὶ ταύτης ἡ μὲν συ«νεχής, ἡ δὲ διαστηματική, ἡ δὲ μέση· συνεχὴς μὲν οὖν ἐστι φωνὴ ἡ «τάς τε ἀνέσεις καὶ τὰς ἐπιτάσεις λεληθότως διά τε τάχους ποιουμένη, «διαστηματικὴ δὲ ἡ τὰς μὲν τάσεις φανερὰς ἔχουσα, τὰ δὲ τούτων μέτρα «λεληθότα, μέση δὲ ἡ ἐξ ἀμφοῖν συγκειμένη· ἡ μὲν οὖν συνεχής ἐστιν «ᾗ διαλεγόμεθα, μέση δὲ ᾗ τὰς τῶν ποιημάτων ἀναγνώσεις ποιούμεθα, «διαστηματικὴ δὲ ἡ κατὰ μέσον τῶν ἁπλῶν φωνῶν ποσὰ ποιουμένη δια«στήματα καὶ μονάς, ἥτις καὶ μελῳδικὴ καλεῖται.» Ὅμοια τούτοις ἀναφέρει ὁ Βοήθιος ἐν τῇ Ἁρμονικῇ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀλβίνου, μουσικοῦ λατίνου, λέγων: His (ut Albinus automat) additur tertia differentia, quae «medias voces possit iucludere, quum scilicet heroum poemata legimus, neque continuo cursu, ut prosam, neque suspenso sen«gniorique modovocis, ut canticum.» Τὴν μέσην δὲ ταύτην τῆς φωνῆς κίνησιν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀριστόξενος (9, 27) διὰ τῶν ἑξῆς: «Τὴν «μὲν οὖν συνεχῆ κίνησιν λογικὴν εἶναι φαμέν· διαλεγομένων γὰρ ἡμῶν «οὕτως ἡ φωνὴ κινεῖται κατὰ τόπον, ὥστε μηδαμοῦ δοκεῖν ἵστασθαι. «Κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν, ἣν ὀνομάζομεν διαστηματικήν, ἐναντίως πέφυκε «γίγνεσθαι· ἀλλὰ γὰρ ἵστασθαί τε δοκεῖ, καὶ πάντες τὸν τοῦτο φαινόμε«νον ποιεῖν οὐκέτι λέγειν φασίν, ἀλλ' ᾄδειν Διόπερ ἐν τῷ διαλέγεσθαι «φεύγομεν τὸ ἱστάναι τὴν φωνήν, ἂν μὴ διὰ πάθος ποτὲ εἰς τοιαύτην «κίνησιν ἀναγκασθῶμεν ἐλθεῖν, ἐν δὲ τῷ μελῳδεῖν τοὐναντίον ποιοῦμεν.» Τῆς μέσης δὲ ταύτης φωνῆς ἐποίει χρῆσιν καὶ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν Λογγῖνον ἐν τῷ περὶ ὑποκρίσεως (σελ. 312 ἔκδ. Spengel) λέγοντα τάδε: «Οἰκτιζόμενον δὲ δεῖ μεταξὺ λόγου καὶ ᾠδῆς τὸν ἦχον ποιήσασθαι οὔτε «γὰρ διαλεγόμενός ἐστιν· ἀναπείθει γὰρ οἶκτος ἐξᾴδειν, ὅθεν ἀρχαὶ μου«σικῆς χαρμονή τε καὶ λύπη, τοῦ φθέγματος ἐπεγειρομένου πρὸς τὴν «μεταβολὴν τῆς λέξεως· οὔτε δὴ ἔοικεν, ἀλλὰ πίπτει μεταξὺ τούτων· «δρόμος δὲ οὐ πρέπων ἐν τῷ τοιούτῳ μέρει, πλὴν εἰ τοὺς ἐπιλόγους δεή«σειεν οὐ κατ' οἶκτον, ἀλλὰ κατὰ τὸ θυμοειδὲς διατίθεσθαι.» Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Γ. τῆς ῥητορικῆς τοιοῦτόν τι, νομίζομεν, ἐννοεῖ περὶ ὑποκρίσεως πραγματευόμενος καὶ λέγων: «Ἔστι δὲ αὕτη μὲν »(ἡ ὑπόκρισις) ἐν τῇ φωνῇ, πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος,

[1] Ἡ παρασημαντικὴ τοῦ ἐκφωνητικοῦ συστήματος φαίνεται ὅτι ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, διότι ἐν μιᾷ τῶν παρασημαντικῶν ταύτης, καλουμένων «Νεύματα», ἀπαντῶσι τινὰ τῶν σημείων τῆς Βυζαντινῆς.

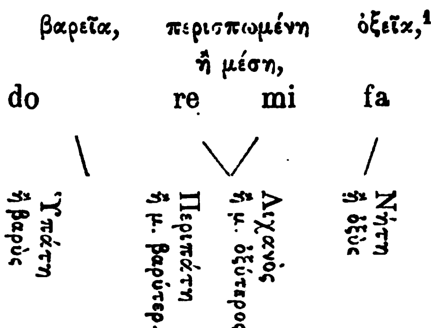
«οἷον πότε μεγάλῃ καὶ μικρᾷ καὶ μέσῃ, καὶ πῶς τοῖς τόνοις, οἷον ὀξείᾳ «καὶ βαρείᾳ, καὶ μέσῃ, καὶ ῥυθμοῖς τίσι πρὸς ἕκαστα· τρία γάρ ἐστι περὶ «ἃ σκοποῦσι· ταῦτα δ' ἐστὶ μέγεθος, ἁρμονία, ῥυθμός.»

Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο σχολιάζων Στέφανός τις βυζαντινὸς ἀγνώστου ἐποχῆς ἐν τοῖς 'Ανεκδότοις τοῦ Κράμμερ λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἔστιν οὖν ὑπό«κρισις τὸ ἑκάστῳ πάθει κατάλληλον τὴν ἐξαγγελίαν διὰ τῆς ποιᾶς φω«νῆς ποιεῖσθαι. Εἰ μὲν γὰρ τύραννον ἢ Πολυμήστορα μιμοῖτο, δεῖ μεγάλῃ «χρῆσθαι φωνῇ· εἰ δὲ γυναῖκα, οἷον Ἑκάβην ἢ Πολυξένην, μικρᾷ καὶ «οἷον ὑπὸ τοῦ πάθους διακοπτουμένῃ· ἀλλὰ καὶ τοῖς τόνοις χρηστέον «ἁρμοζόντως· διὰ τοῦτο καὶ οἱ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια ἀναγινώσκειν μαν«θάνοντες μυοῦνται πρῶτον τοὺς τόνους, ὀξεῖαν καὶ συρματικὴν καὶ βα«ρεῖαν καὶ τελείαν ἐκπαιδευόμενοι.» Συρματικὴν δὲ ἐνταῦθα καὶ ἀνωτέρω ὀνομάζει τὴν ἐν τῇ γραμματικῇ καλουμένην περισπωμένην, ἥτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν γραμματικῶν τινων ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν μουσικῶν «μέση», ὡς σημαίνουσα τὸν μέσον φθόγγον ἑνὸς διὰ πέντε διαστήματος, ἤτοι τὸν τρίτον, τῆς μὲν ὀξείας σημαινούσης τὸν ὀξὺν πέμπτον, τῆς δὲ βαρείας τὸν βαρὺν πρῶτον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως ἐν τῷ «Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων» (στιχ. 58), λέγοντος τὰ ἑξῆς περὶ διακρίσεως διαλεκτικῆς καὶ μελῳδικῆς φωνῆς: »Διαλέκτου μὲν μέ«λος μετρεῖται ἑνὶ διαστήματι τῷ λεγομένῳ διὰ πέντε ὡς ἔγγιστα· καὶ «οὔτε ἐπιτείνεται πέρα τῶν τριῶν τόνων καὶ ἡμιτονίου ἐπὶ τὸ ὀξύ, οὔτε «ἀνίεται τοῦ χωρίου τούτου πλέον ἐπὶ τὸ βαρύ· οὐ μὴν ἅπασα λέξις ἡ «καθ' ἓν μόριον λόγου ταττομένη ἐπὶ τῆς αὐτῆς λέγεται τάσεως· ἀλλ' ἡ «μὲν ἐπὶ τῆς ὀξείας, ἡ δὲ ἐπὶ τῆς βαρείας, αἱ δὲ ἐπ' ἀμφοῖν· τῶν δὲ ἀμ«φοτέρας τὰς τάσεις ἐχουσῶν, αἱ μὲν κατὰ μίαν συλλαβὴν συνδιεφθαρμέ«νον ἔχουσι τῷ ὀξεῖ τὸ βαρύ, ἃς δὴ περισπωμένας καλοῦμεν· αἱ δὲ ἐν «ἑτέρᾳ καὶ ἑτέρᾳ χωρὶς ἑκάτερον ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν οἰκείαν φυλάττον φύσιν· «καὶ ταῖς μὲν δισυλλάβοις οὐδὲν τὸ διὰ μέσου χωρίον βαρύτητός τε καὶ «ὀξύτητος· ταῖς δὲ πολυσυλλάβοις, ἡλίκαι ἂν ὦσιν, ἡ τὸν ὀξὺν τόνον «ἔχουσα μία ἐν πολλαῖς ταῖς ἄλλαις βαρίαις ἔνεστιν». Κατὰ ταῦτα δὲ ἡ θέσις τῶν τόνων ἐν τῷ διὰ πέντε ἔχει ὡς ἑξῆς:

βαρεῖα		περισπωμένη		ὀξεῖα
fà,	sol,	lâ,	si,	dò
1	1	1	1/2	
γα	δι	κε	ζω	νη

Πρὸς Διονύσιον δὲ τὸν Ἁλικαρνασσέα διαφέρονταί τινες τῶν Ἁρμονικῶν, καθ' οὓς ἐν τῷ ἀναγινώσκειν, οὐχὶ ἐν τῇ παρασημαντικῇ, ἡ μὲν ὀξεῖα σημαίνει τὸν τέταρτον ὀξὺν φθόγγον τοῦ τετραχόρδου, ἡ δὲ βαρεῖα τὸν

πρῶτον βαρύν, ἡ δὲ περισπωμένη εἶνε σύνθετος ἐκ τοῦ μέσου ὀξυτέρου καὶ μέσου βαρυτέρου ὡς ἑξῆς:

Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Διονυσίου καὶ ἡ περὶ τετραχόρδου θεωρία τῶν Ἁρμονικῶν παρέσχον ἡμῖν τὰς πρώτας νύξεις καὶ ἀφορμὰς πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς σημασίας τῶν σημείων τοῦ ἐκφωνητικοῦ εἴδους, περὶ οὗ διὰ βραχέων διελάβομεν ἐν τῇ Α. πραγματείᾳ, εἰς ἣν παραπέμπουσιν ἐπιδοκιμάζοντες ὅ,τε σπουδαῖος εἰδήμων τῆς παλαιογραφίας V. Gardthausen (Griechische palaeographie σελ. 260), καὶ ὁ ἐπίσης ἐντριβέστατος περὶ τὴν παρασημαντικὴν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸν μεσαίωνα H. Riemann (Studien zur geschichte der Notenschrift σελ. 112).

Τὸ κείμενον δὲ τῶν κατ' ἐκφώνησιν ἀναγινωσκομένων βιβλίων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Γραφῆς εἶνε παρασεσημασμένον διαφόρως τοῦ κεχυμένου, μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ· εἶνε μὲν καὶ τοῦτο διῃρημένον εἰς κῶλα καὶ περιόδους, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει ἑκάστου κώλου κεῖται τὸ αὐτὸ σημεῖον (ἄλλο ἐν ἄλλοις κώλοις) ἄνωθεν ἢ κάτωθεν, σημαῖνον ὅτι ἐν τῇ ἐξαγγελίᾳ ἑκάστου τῶν κώλων ἡ φωνὴ λήγει εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ διὰ πασῶν φθόγγον ἢ τόνον, ἀφ' οὗ καὶ ἤρξατο, τῶν λοιπῶν τῶν κώλων συλλαβῶν, τῶν μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τελευταίας, ἐπιτεινομένων καὶ ἀνιεμένων διὰ τῶν τόνων τῆς προσῳδίας κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξήγησιν τῶν Ἁρμονικῶν.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι τινὰ τῶν 64 σημείων τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς σημαίνουσι καὶ χειρονομίαν. Χειρονομία δὲ καὶ χειρονομεῖν παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς σημαίνει δύο, α') τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου ὑπὸ τοῦ χορολέκτου ἢ ἀρχῳδοῦ διὰ τῆς ποικίλου κινήσεως τῆς χειρός, ὅπερ οἱ

[1] Τοῦ τετραχόρδου συγκειμένου ἐκ δέκα διέσεων τεταρτημορίων, ἡ περισπωμένη, ὡς συνεφθαρμένον δηλοῦσα τὸν μέσον τοῦ τετραχόρδου, ἤτοι τὸ ἐκ τῆς συμφθάρσεως τοῦ μέσου βαρυτέρου καὶ μέσου ὀξυτέρου διάστημα, σημαίνει τὴν πέμπτην τεταρτημόριον δίεσιν ἀπότε τοῦ ὀξέος καὶ τοῦ βαρέος· ἐκ τῆς θεωρίας δὲ ταύτης διασαφίζεται καὶ τὸ ἀρχαιότερον τῆς περισπωμένης σχῆμα (Λ, ⁀).

ἀρχαῖοι ἐκάλουν «σημαίνειν, σημαίνεσθαι καὶ σημασίαν» (ἐνεργητικῶς μὲν δηλοῦντες τὴν «θέσιν καὶ ἄρσιν σημαίνουσαν χρόνον ποδός», παθητικῶς δὲ τὴν «θέσιν καὶ ἄρσιν σημαινομένην» = «χρόνον σημαντόν», τοῦ ὅρου «σημείου» δηλοῦντος ὁτὲ μὲν τὸ γραπτὸν (nota), ὁτὲ δὲ «σημεῖον ὀρχήσεως», ἄλλοτε «χρόνον ποδὸς» = μέρος ποδός, καὶ ἄλλοτε τὴν «σημασίαν» (= dirigiren), οἷον «Τροχαῖος σημαντὸς ὁ ἐξ ὀκτασήμου θέσεως καὶ τετρασή»μου ἄρσεως· σημαντὸς δὲ καλεῖται ὅτι βραδὺς ὢν τοῖς χρόνοις ἐπιτεχνηταῖς »χρῆται σημασίαις, παρακολουθήσεως ἕνεκα διπλασιάζων τὰς θέσεις Ἀριστ. Κοϊντιλ. 37 σελ. 37), ὥστε τὸ χειρονομεῖν ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ εἶνε ἰσοδύναμον τῷ diriger, dirigiren, καὶ εἰς ταύτην τὴν σημασίαν μεταχειρίζεται τὸν ὅρον, ὁ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα Μελέτιος ὁ μοναχὸς ἐν τῷ «Περὶ φύσεως ἀνθρώπου» σελ. 1245 λέγων: «Ἀλλὰ καὶ ψαλμῳδοὶ οἱ τῶν χωρῶν προϊστάμενοι, εἰ μὴ χρήσαιντο ταῖς χερσὶ συνεπακολου»θούσαις τοῖς ᾀδομένοις, καταγέλαστοι δείκνυνται». Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος ἐν τῇ «Ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως» ἐν μὲν σελ. 432 τοῦ β' τόμου: «Καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ εἰσάγειν πρὸς »χειρονομίαν τῶν ἀνακειμένων τοὺς δύο μεγάλους δομεστίκους... πρὸς »τὸ ποιεῖσθαι τὴν χειρονομίαν ἐπὶ τὴν ψαλμῳδίαν τῶν ἀνακειμένων πα»τέρων», ἐν δὲ σελ. 438 τοῦ αὐτοῦ τόμου: «Καὶ ἅμα τῇ τῆς αἰνέσεως »ἐκφωνήσει καὶ πολυτέχνῳ τῆς χειρονομίας κινήσει, ὁμοθυμαδὸν ἅπαν»τας τοὺς ἀνακειμένους ᾄδειν καὶ συμψάλλειν·» Ἀλλὰ καὶ ὁ Πτωχοπρόμος ἐν τῷ β' βιβλ. στ. 78 εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν μεταχειρίζεται τὴν λέξιν χειρονόμος: «Αὐτὸς ἔνεν καλόφωνος τεχνίτης χειρονόμος, σὺ δὲ τυγχάνεις πάρηχος καὶ ψάλλειν οὐκ ἰσχύεις.»

Δεύτερον δὲ τὸ χειρονομεῖν καὶ χειρονομία σημαίνει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς τὴν παντοδαπὴν τῶν μελῶν τοῦ σώματος κίνησιν, τὴν διὰ τῶν προσηκόντων σχημάτων καὶ κινήσεων τῶν χειρῶν καὶ λοιπῶν τοῦ σώματος μελῶν γενομένην ἑρμηνείαν τῆς διανοίας τοῦ κειμένου ὑπὸ τῶν ᾀδόντων, ἤτοι τὴν παρὰ τῶν ἀρχαίων καλουμένην ὀρχηστικήν, ἥτις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐν τῷ «Περὶ ποιητικῆς» (1,20) ἐποιεῖτο τὴν μίμησιν τῶν ἠθῶν παθῶν καὶ πράξεων διὰ τῶν σχηματιζομένων ῥυθμῶν, ἀποτελοῦσα τὸ τρίτον μέρος τῆς τελείας ᾠδῆς, συγκειμένης ἐκ λέξεως (λεκτικῆς μελῳδίας), ἁρμονίας (ὀργανικῆς μουσικῆς) καὶ ῥυθμοῦ (ὀρχήσεως), περὶ τῆς ὁποίας πραγματεύεται διεξοδικῶς ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ «Περὶ ὀρχήσεως.» Εἰς τὴν σημασίαν δὲ ταύτην μετεχειρίζεται τὸ χειρονομεῖν ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἀνωτέρω περικοπῇ· ὡσαύτως δὲ ὁ Βαλσαμὼν λέγων «Κωλύει ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον» τὰς θυμελικὰς ψαλμῳδίας καὶ τὰς ὀρχήσεις τῶν χειρονομούντων, καὶ τὰς ἐκτεταμένας φωνὰς καὶ κινήσεις (ἄλλοι ἐκφωνήσεις), καὶ ὁ Ἰωάννης Καμενιάτης ἐν τῇ »Θρηνῳδίᾳ ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Θεσσαλονίκης: «Ἐκεκλήρωτο γὰρ ἐν ἑκάστῳ

»τῶν ναῶν τάγματα ἱερέων, καὶ ἀναγνωστῶν συστήματα, δι' ὧν ἡ τῶν «ᾀσμάτων σπουδάζεται ὑμνῳδία, ἀμοιβαδὸν τοὺς στίχους ἀλλαλάζοντες, «καὶ ταῖς χειρονομίαις τῶν μελῶν τοὺς φθόγγους διατιθέντες, καὶ μεγά-«λην καὶ ἀξιοθέατον χορείαν συνιστάντες·» ὁ δὲ ἀνωτέρω εἰρημένος Στέφανος ὁ Βυζαντινὸς ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοτέλους Ῥητορικὴν σχολίοις λέγει: »Τρία εἴδη ὀρχήσεων, σίκηνις ἡ ἱερά, ᾗ χρῶνται ἐν τοῖς θείοις ναοῖς οἱ »χειρονομοῦντες, πυρρίχη ἡ ἐνόπλιος, ᾗ χρῶνται οἱ στρατιῶται κατὰ »ξιφῶν καὶ μετὰ ξιφῶν κυβιστῶντες, καὶ οἱ ἐν γαμηλίαις παιδιαῖς παίζον-»τες μετὰ σπάθης· τρίτη κόρδαξ, ᾧ οἱ ἀγοραῖοι ὀρχησταὶ κέχρηνται.» Ὅτι δὲ ἔτι καὶ σήμερον τηροῦνται ἴχνη κυκλικῆς ὀρχήσεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τοῖς μυστηρίοις τοῦ γάμου καὶ τῆς ἱερωσύνης, ᾀδομένων τοῦ «Ἠσαΐα χόρευε» εἶνε πασίγνωστον τοῖς ἡμετέροις. Ὁ Πλωτῖνος ἐν Ἐνν. 5, 9, 11 παρὰ τὴν ὄρχησιν καταλέγει καὶ τὴν χειρονομίαν: «Τῶν δὲ τεχνῶν ὅσαι μιμητικαί, γραφικὴ μὲν καὶ ἀνδριαντοποιΐα, ὀρχη-«σίς τε καὶ χειρονομία, ἐνταῦθά που τὴν σύστασιν λαβοῦσαι καὶ αἰσθητῷ «προσχρώμεναι παραδείγματι, καὶ μιμούμεναι εἴδη τε καὶ κινήσεις τάς τε «συμμετρίας, ἃς ὁρῶσι μετατιθεῖσαι κτλ.» Παρὰ μὲν τῷ Εὐσταθίῳ Θεσσαλονίκης ἀπαντᾷ: «Ὀρχεῖσθαι χερσίν, χειρονομεῖν σκέλεσι», παρὰ δὲ τῷ Πολυδεύκει: «Ταῖς χερσὶν ἐν ῥυθμῷ κινοῦμαι.» παρὰ δὲ τῷ Ἀρισταινέτῳ ἐν ἐπιστ. I. 10. σελ. 49: «Ἡ διδάσκαλος ἐπέβλεπε τὴν ἐπᾴδουσαν, καὶ «εἰς τὸ μέλος ἱκανῶς ἐνεβίβαζε χειρονομοῦσα τὸν τρόπον.« Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν τῷ Συμποσίῳ διακρίνει τὴν ὄρχησιν τοῦ χειρονομεῖν: «Καὶ αὐτὸς ἐλ-«θὼν οἴκαδε, ὠρχούμην μὲν οὔ· οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον· ἐχειρονόμουν «δέ· ταῦτα γὰρ ἠπιστάμην». Ὁ δὲ Ἀθήναιος (138) περὶ χειρονομίας λέγει: «Ἐζήτουν γὰρ κἀν ταύτῃ κινήσεις καλὰς καὶ ἐλευθερίους ἐν τῷ »εὖ τὸ μέγα παραλαμβάνοντες· καὶ τὰ σχήματα μετέφερον ἐντεῦθεν εἰς »τοὺς χορούς· καὶ γὰρ ἐν τῇ μουσικῇ κἀν τῇ τῶν σωμάτων ἐπιμελείᾳ »περιεποιοῦντο τὴν ἀνδρείαν, καὶ πρὸς τὰς ἐν τοῖς ὅπλοις κινήσεις ἐγυμνάζοντο μετὰ τῆς ᾠδῆς»· Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ δῆλον καθίσταται, ὅτι οἱ ὅροι χειρονομεῖν καὶ χειρονομία ἐν τῇ βυζαντινῇ μουσικῇ ὁτὲ μὲν τὴν ἔννοιαν[1] τοῦ «σημαίνειν» τῶν ἀρχαίων ἔχουσι (=diriger, dirigiren), ὁτὲ δὲ σημαίνουσι τὴν διὰ τῆς ὀρχηστικῆς μίμησιν ἠθῶν, παθῶν καὶ πράξεων, καὶ ὅτι εἰσαχθεῖσα μετὰ τῆς θυμελικῆς μουσικῆς ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἐν τῇ, ἐκκλησίᾳ διέμεινεν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Κ/πό-

[1] Εἶδός τι προσηκούσης ὀρχηστικῆς τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ χειρονομίας φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὸν τρίτον ἤδη αἰῶνα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα (Στρωμ. κεφ. VII σελ. 286. § 40) λέγοντα: «Ταύτῃ καὶ προσανατείνομεν τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν αἴρομεν, τούς τε πόδας ἐπεγείρομεν κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς εὐχῆς συνεκφώνησιν.»

λεως, καίτοι σφοδρῶς μέν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος καταπολεμηθεῖσα διὰ συνοδικῶν κανόνων, καὶ πατριαρχικῶν καὶ μητροπολιτικῶν ἐπιτιμίων.

Ἀλλ' ἄρά γε ἀφοῦ τοιοῦτοι αὐθαίρετοι νεωτερισμοὶ περὶ τὴν ἱερὰν μουσικὴν ἐγένοντο, δὲν εἰσήχθη· εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἡ ὀργανικὴ μουσική; Ἐκ τῶν ἐρευνῶν τὰς ὁποίας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦτο ἐποιήσαμεν θετικῶς μανθάνομεν, ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἀνακτόρων τῆς Κ/πόλεως ἐγίνετο χρῆσις τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς κατὰ τὴν μαρτυρίαν Γεωργίου τοῦ Κωδινοῦ· (κεφ. στ. σελ. 68): «Μετὰ δὲ τὴν »ἀπόλυσιν τῶν προρρηθέντων ὕμνων πάντες οἱ ψάλται τε καὶ οἱ ἀναγνῶ»σται πολυχρονίζουσι τὸν βασιλέα εἰσερχόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσκινῆ»σαι καὶ λήψεσθαι ἀντίδωρον. Εἶτα ἀνέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆς προκύ»ψεως, καὶ αὐτίκα ἔρχεται ὁ βασιλικὸς ἅπας κλῆρος μετὰ τῶν προρηθέν»των ἐνδυμάτων αὐτῶν, καὶ ἵστανται ἔμπροσθεν τῶν φλαμούλων. Μεταξὺ »δὲ τούτων δὴ τῶν τοῦ κλήρου καὶ αὐτῶν δὴ τῶν φλαμούλων, ἵστανται »πάντες οἱ λεγόμενοι παιγνιῶται, ἤτοι σαλπιγκταί, βουκινάτορες, ἀνακα»ρισταὶ καὶ σουρουλισταί, οὗτοι καὶ μόνοι· ἀπὸ γὰρ τῶν λεπτῶν ὀργάνων οὐδὲ ἓν παραγίνεται κτλ.

Ὡσαύτως δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ λόγου ἐν τοῖς νόθοις τοῦ Χρυσοστόμου καταλεγομένου, περὶ ὀργανικῆς δὲ μουσικῆς πραγματευομένου, ὅτι καὶ ἔν τισι τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἐγίνετο χρῆσις τοῦ σήμερον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν Δυτικῶν καὶ Εὐαγγελικῶν ἐν χρήσει ὀργάνου (orgne, Orgel), ὅπερ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὀνομάζεται κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν Ὄργανον,[1] πολυδόναξ καὶ παναρμόνιον Ὄργανον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἑπομένης περικοπῆς τοῦ λόγου τούτου (σελ. 558): «Ἐδίδαξέ σε τὰ μέτρα, οὐ τὰ »ἄμετρα. Ὅρα γὰρ πῶς εἰς πολλὰς ἀμετρίας ἐξεχύθη ἡ τέχνη ἡ ἀνθρω»πίνη, καὶ ἣν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Ἐπενόησε πῶς τὸ τῆς φωνῆς ὄργανον ἀπο»δίδοται, καὶ κατανοοῦσα τὴν φύσιν μιμεῖται τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν. Ἐπι»νοεῖ τὴν τοῦ ὀργάνου φύσιν, *τούτου τοῦ πολυδόνακος ὀργάνου*, τοῦ ἐκ »πολλῶν καλάμων ὑφασμένου Καὶ ὅρα τί ποιεῖ, πῶς ἡ τέχνη πρὸς τὴν

[1] Ὁ Φραντζῆς, ἐν σελ. 810 διακρίνει τοῦ ὀργάνου τὰ ἄλλα διὰ τοῦ «εἴδη μουσικὰ» λέγων: «Ἐστάλην πρὸς τὸν τῆς Ἰβηρίας Κύριον Γεώργιον Μέπεν . . . καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος κὺρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ δώρων ἀγλαῶν καὶ πολλῆς παρασκευῆς, μετὰ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μουσικῶν καὶ ἰατρῶν καὶ τινων κρουόντων ὄργανα, καὶ ἕτερα εἴδη μουσικά. Καὶ ἐλθόντες εἰς Ἰβηρίαν ὑπὸ πάντων ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς, καὶ κρουομένων τῶν μουσικῶν εἰδῶν καὶ ὀργάνων, πάντες οἱ ἐκεῖθεν ἔτρεχον καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες, ὅτι ἠκούομεν περὶ τούτων, ἀλλ' αἰσθητῶς ὡς τὰ νῦν οὐκ εἴδομεν οὔτε ἠκούσαμεν. Οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πέριξ αὐτῆς καὶ περάτων ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῶν ἤκουον, τί δ' ἔστιν οὐκ ἐγίνωσκον»».

»φύσιν ἑαυτὴν ἠκρίβωσεν. Ἐπενόησεν ἀσκούς, οὐκ ἐξ ἑαυτῶν προφέρον»τας τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἀναπτυσσομένους καὶ δανειζομένους πνεῦμα ἀλλό«τριον. Εἶτα ἀπὸ τῶν δύο ἀσκῶν εἰς σωληνοδοχεῖον τοῦ πνεύματος, εἰς »πάντας τοὺς καλάμους παραπέμπων τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπενόησε καὶ τὸ »πνεῦμα ρεῖν, καὶ φωνάς μὴ εἶναι, ἕως ἂν ὁ δάκτυλος σχηματίσῃ τὸν »φθόγγον... οὐδὲ γὰρ φαῦλον τὸ ὄργανον, ἀλλ' ἐπειδὰν αἰσχρῶν ᾀσμά»των γένηται ὄργανον· ὡς εἰ θεῖα ἐλέγετο ἀπ' ἀρχῆς, οὐκ ἦν βέβηλα, εἰ »καὶ ἀμετρίχ ἐπενοήθη εἰς τρυφήν· ἀλλ' ὅμως, εἰ καθιέρωτο, ὥσπερ ἀπ' »ἀρχῆς, οὐκ ἦν βέβηλα. Διὸ καὶ Δαβὶδ «Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ »κιθάρᾳ» κτλ... Εἴθε οὖν ἡ ἐπίνοια μὴ πρὸς τρυφὴν ἀκολασίας ἐτράπη, »μὴ εἰς προσκύνησιν εἰδώλων. Ἀλλ' ὧν ἂν ἐπενόησε, τούτων τοὺς καρποὺς »εἰ ἀπεδίδου τῷ Θεῷ, οὐκ ἂν ἐμέμφθη ἡ ἐπίνοια τῆς τέχνης, εἰ τὸν δε»σπότην ἐγνώρισεν. Οὐκ ἂν ἐμέμφθη ἡ κιθάρα, εἰ Θεὸς διὰ τῆς κιθάρας »ἐκηρύττετο. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐπειδὴ κιθάραν ἐπήξατο, διὰ δὲ »τῆς κιθάρας οὐκ αἰσχροὺς ὕμνους ᾖσεν, ἀλλ' ἱεροὺς ἔμελψε λόγους, ἐγένετο »ἡ κιθάρα τῷ Θεῷ καθωσιωμένη, καὶ δαιμόνων φυγαδευτήριον... Ὁρᾷς »ὅτι πᾶσα τέχνη, εἰ πρὸς ἀρεσκείαν ἥρμοσται Θεοῦ, οὐδὲν ἂν ἦν φαῦλον, ἀλλὰ πάντα κατὰ γνώμην ὃν ἡμῖν ἀπήντησεν;» Περιγραφὴν δὲ τοῦ πολυδόνακος Ὀργάνου περιέχει καὶ τὸ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Ἀποστάτην ἀποδιδόμενον ἑξῆς ἐπίγραμμα.

Ἀλλοίην ὁρόω δονάκων φύσιν· ἤπου ἀπ' ἄλλης
Χαλκείης τάχα μᾶλλον ἀνεβλάστησαν ἀρούρης
Ἄγριοι· οὐδ' ἀνέμοισιν ὑφ' ἡμετέροις δονέονται.
Ἀλλ' ἀπὸ ταυρείης προθορὼν σπήλλυγγος ἀήτης
Νέρθεν εὐτρήτων καλάμων ὑπὸ ῥίζαν ὁδεύει.
Καί τις ἀνὴρ ἀγέρωχος, ἔχων θοὰ δάκτυλα χειρὸς
Ἵσταται ἀμφαφάων κανόνας συμφράδμονας αὐλῶν.
Οἱ δ' ἁπαλὸν σκιρτῶντες ἀποθλίβουσιν ἀοιδήν.

Περὶ δὲ τῶν ἐν Κων/πόλει αὐτοκρατορικῶν καὶ δημοτικῶν Ὀργάνων ἔπιθι Β'. πραγμ. σελ. 59. Περὶ τοῦ ὀργάνου τούτου ὁ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα Prudentius λέγει τάδε: «Cum repente praefatum organum »insonuit, inaestimabili et ineffabili suavitate omnium aures »et corta demulcens supra omnem modum humanum. Nec defuit curiositas importuna, si quis forsitan esset intus vel »extra, qui tam dulcifluam Harmoniam effundere potuisset, »verum veraciter debrehensum est et adore et canore, quod »tum etiam descendit veraeiter in jubilatione, qui ascendit in »jubilatione». Ὡσαύτως ὁ Monachus Sangallensis ἐν τῷ α'. βιβλ. (κεφ. 10.) περὶ τῶν πρὸς τὸν Μ. Κάρολον πεμφθέντων δώρων διὰ τῶν ἐκ Κων/πόλεως ἀπεσταλμένων λέγει περὶ τοῦ ὀργάνου τάδε: «Adduxerunt

«etiam iidem Missi (ab imperatore Constant. Michaele forte »cognomento Rhangabe) omne genus organorum, sed et varia»rum rerum secum... et praecipue illud musicorum organum »praestantissimun, quod doliis ex aere conflatis, follibusque tau»rinis, per fistulas aereas mire praes tantibus rugitu quidem, »tonitruiboatum, garrulitatem vero lyrae vel cymbali, dulce»dine coaequabat».

Τὴν γνώμην δὲ, ὅτι τὸ ὄργανον ἦν ἐν χρήσει καὶ ἔν τισι τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐνισχύει καὶτοῦτο, ὅτι ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις εὑρίσκονται ἱεραὶ μελῳδίαι ἐπιγεγραμμέναι «Ὀργανικά.» Καὶ Κλήμης δὲ ὁ Ἀλεξανδρεὺς συγχωρεῖ τὴν πρὸς τὰ ὄργανα ᾠδὴν τῶν ὕμνων καὶ ψαλμῶν (Παιδαγ. § 43, 17) λέγων: «Κἂν πρὸς κιθάραν ἐθελήσῃς ἢ λύραν ᾄδειν τε καὶ ψάλλειν μῶμος οὐκ' ἔστιν.»

Διαλαβόντες ἀνωτέρω περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς παρασημαντικῆς καὶ ἰδίως περὶ τῆς πυθαγορείου καὶ τῆς ταύτης τελειοποιήσεως παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ, διῃρέσαμεν τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν εἰς τὴν μέχρι τοῦ Αἰσχύλου ἐπικρατοῦσαν εὔρυθμον, καθ' ἣν ἐν τῇ σκηνικῇ ἐγίνετο μόνον τῆς λύρας χρῆσις, τοῦ δὲ αὐλοῦ μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ, καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Περικλέους ἀρξαμένην εὐμελῆ, ἐφ' οὗ ἡ μὲν μουσικὴ ἐπεκράτησε τοσοῦτον τῶν ἄλλων τότε διδασκομένων τεχνῶν, ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ μάλιστα ἀναπόφυκτον μέρος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἡδὲ ρυθμοποιΐα καὶ μελοποιΐα ἤρξατο νὰ παραβαίνῃ τοὺς κανόνας τῆς εὐρύθμου αἰσχυλείου καὶ πινδαρικῆς μουσικῆς, τῆς ἀκριβῶς καὶ αὐστηρῶς τηρούσης τὸν ῥυθμὸν τοῦ κειμένου, καὶ νὰ μὴ περιορίζηται μόνον εἰς τὰς μακρὰς καὶ βραχείας, οὐδὲ νὰ ἀρκῆται εἰς τὰς ἁπλῶς ποδικὰς τοῦ χρόνου διαιρέσεις ἔν τε τῇ ᾠδικῇ καὶ ὀργανικῇ μουσικῇ ψιλῇ τε καὶ ἡνωμένῃ, ἀλλὰ νὰ μεταχειρίζηται καὶ τοὺς χρόνους τῆς ρυθμοποιΐας ἰδίους, οὓς ἀναφέρει ὁ Ἀριστόξενος καὶ ὁ Ἀνώνυμος· τότε ἡ λύρα, μὴ οὖσα πλέον ἱκανὴ νὰ ἐξαγγείλῃ τοὺς παρατεταμένους τετρασήμους καὶ πεντασήμους μέχρι ὀκτασήμων χρόνους, ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ μόνου ἐν τοῖς ἱεροῖς μέλεσι ἐν χρήσει ὑπάρχοντος αὐλοῦ, ὡς δυναμένου νὰ ἐξαγγέλλῃ καὶ τοὺς μηκίστους χρόνους.

Τὴν ἐπὶ Περικλέους δὲ ἐπικράτησιν τῆς εὐμελοῦς μουσικῆς καὶ μετάβασιν ἐκ τῆς Πλατωνικῆς εἰς τὴν Ἀριστοτελικὴν θεωρίαν, ἐπιδιώκουσαν οὐχὶ ὡς ἡ πρώτη τὸ «οἷαν ἔδει εἶναι» ἀλλὰ τὸ «δυνατὸν καὶ τὸ πρέπον» μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Νεφ. ποιῶν τὸν Δίκαιον λόγον λέγοντα τὰ ἑξῆς:

Λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο
ὅτ' ἐγὼ τὰ δίκαια λέγων ἤνθουν καὶ σωφροσύνη 'νενόμιστο.
Πρῶτον μὲν ἔδει παιδὸς φωνὴν γρύξαντος μηδέν' ἀκοῦσαι
εἶτα βαδίζειν ἐν ταῖσιν ὁδοῖς εὐτάκτως εἰς κιθαριστοῦ

τοὺς κωμήτας γυμνοὺς ἀθρόους, κ' εἰ κριμνώδη κατανίφοι.
Εἶτ' αὖ προμαθεῖν ᾆσμ' ἐδίδασκε τὼ μηρὼ μὴ ξυνέχοντας
ἢ Παλλάδα περσέπολιν δεινὰν ἢ Τηλέπορόν τι βόαμα
ἐντειναμένους τὴν ἁρμονίαν, ἣν οἱ πατέρες παρέδωκεν.
Εἰ δέ τις αὐτῶν βωμολοχεύσαιτ' ἢκάμψειέ τινα καμπήν,
οἵας νῦν τὰς κατὰ Φρῦνιν ταύτας τὰς δυσκολοκάμπτους,
ἐπετρίβετο τυπτόμενος πολλάς, ὡς τὰς μούσας ἀφανίζων.

Ὁ αὐτὸς δὲ Ἀριστοφάνης, σκώπτων καὶ καταπολεμῶν τὸ διακεκλασμένον καὶ σχοινοτενὲς μέλος τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀρξαμένης ἤδη εὐμελοῦς μουσικῆς ποιεῖ (ἐν Θεσμοφ. στιχ. 100) τὸν Μνησίλοχον ἐρωτῶντα τὸν Εὐριπίδην «Μύρμηκος ἀτραποὺς μελῳδεῖν (Ἀγάθων) παρασκευάζεται ἢ τί διαμινύρεται ;»

Ἔτι δὲ σαφέστερον καθίσταται, τί ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τούτου ἐννοεῖ ἐκ τοῦ σκωπτικοῦ ἐλέγχου τῶν Εὐριπιδείων μελῶν ἐν τοῖς Βατραχ. (στιχ. 1309=1351), ἔνθα ποιεῖ τὸν Αἰσχύλον ᾄδοντα ἐκ τῶν Εὐριπίδου:

Ἀλκυόνες, αἳ παρ' ἀενάοις θαλάσσης
κύμασι στωμύλλετε
τέγγουσαι νοτίοις πτερῶν
ῥανίσι χρόα δροσιζόμεναι·
αἵ θ' ὑπωρόφιοι κατὰ γωνίας
ει ει ει ει ει ει λίσσετε δακτύλοις φάλαγγες
ἱστοπόνα πηνίσματα

εἰς ὃ ὁ σχολιαστὴς παρατηρεῖ «ἡ ἐπέκτασις τοῦ ει κατὰ μίμησιν τῆς «μελοποιΐας εἴρηται, ἀλκυόνας δέ, ὡς ἐκλελυμένα.»

Ὡσαύτως τὴν μομφὴν ταύτην ἐπαναλαμβάνει ἐν στιχ. 1345—1351 τοῦ αὐτοῦ δράματος:

«Ἐγὼ δ' ἁ τάλαινα προσέχουσ' ἔτυχον
«ἐμαυτῆς ἔργοισι
«λίνου μεστὸν ἄτρακτον
«ει ει ει λίσσουσα χεροῖν
«κλωστῆρα ποιοῦσα.»

Ἐκ τούτων ἐναργὴς καθίσταται ἡ μεταξὺ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου διαφορὰ ἐν τῇ μελοποιΐᾳ. Ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ σοβαρᾷ τοῦ Αἰσχύλου εὐρύθμῳ μουσικῇ οἱ μελικοὶ φθόγγοι ἦσαν ἰσάριθμοι ταῖς συλλαβαῖς τοῦ μέτρου, ἐν δὲ τῇ τοῦ Εὐριπίδου εὐμελεῖ καὶ παρακεχρωσμένῃ ἐν μιᾷ συλλαβῇ εὕρην-

ται ἓξ μακροὶ φθόγγοι· ἡ αὐτὴ δὲ διαφορὰ εὕρηται καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ μουσικῇ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μεταξὺ τοῦ κεχυμένου καὶ τοῦ μελικοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ᾀσματικοῦ ἀφ' ἑτέρου, οἱ δὲ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καταπολεμοῦσι τὴν τότε θυμελικὴν μουσικὴν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, δι' οὓς καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοφάνης.[1] Ὅτι δὲ διὰ τοῦ «βωμολοχεύσαιτο» ὁ Ἀριστοφάνης τὴν ὑπέρμετρον κατάχρησιν τῶν χρόνων ῥυθμοποιΐας ἰδίων, τὴν κατάχρησιν μελικῶν σχημάτων καὶ τὸ σχοινοτενὲς ἐννοεῖ καὶ παρακεχρωσμένον τῆς μελῳδίας,ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, λέγοντος (ΑΘ. 2,7). «Περὶ δὲ τὸ ἡδὺ τὸ ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος εὐτράπελος καὶ ἡ διάθεσις εὐτραπελία· ἡ δὲ ὑπερβολὴ βωμολοχία καὶ ὁ ἔχων ταύτην βωμολόχος· ὁ δὲ ἐλλείπων ἄγροικός τις·» ὁ δὲ σχολιαστὴς τὸ μὲν «βωμολοχεύσαιτο» ἑρμηνεύει διὰ τοῦ «φλυαρῆσαι (ἀγοραῖόν τι εἴποι καὶ εὐτελές), τὸ δὲ «κάμψειε καμπὴν» διὰ τοῦ «οἱονεὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ τὴν ᾠδὴν προενέγκοιτο, παρηχήσειε παρήχησιν τοῦ μέλους.»

Ἀλλὰ ἐκ τοῦ «ει ει ει ει ει ει λίσσετε», δι' οὗ ὁ Εὐριπίδης πειρᾶται, νομίζομεν, νὰ χρωματίσῃ αὐτὴν τὴν πρᾶξιν καὶ διὰ τῶν φθόγγων, τὸ ἐκτεταμένον καὶ ἐπίπονον αὐτῆς θέλων νὰ ἐκδηλώσῃ, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μεταξὺ τῆς Αἰσχυλείου καὶ Εὐρυπιδείου μουσικῆς ὑπάρχει καὶ ἡ διαφορὰ ἐκείνη, ἥτις ὑπῆρχεν ἐν τῷ κανόνι (δορυφόρῳ) τοῦ Πολυκλείτου καὶ Λυσσίπου, μεταξὺ τῶν Αἰγινητῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν τῆς Ῥόδου καὶ Περγάμου, μεταξὺ τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Ζεύξιδος καὶ Πολυγνώτου κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ἡ αὐτὴ ἄρα διαφορὰ ἡ μεταξὺ τῆς καλολογικῆς καὶ μουσικῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἣν οὗτος ἐκθέτει περὶ τὸ τέλος τοῦ Θ τῶν Πολιτικῶν αὐτοῦ. Τῇ μέχρι Αἰσχύλου μουσικῇ ἔλειπε ὅ,τι καὶ τοῖς ἔργοις τοῦ Παρρασίου καὶ Κλείτωνος, ἤτοι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος, ὅπερ ἐξεδηλοῦτο ἀποχρώντως ὑπὸ τῆς διανοίας τοῦ κειμένου, ἡ δὲ μουσικὴ παρελαμβάνετο ἵνα μόνον ἀναρραπίσῃ, ἐπιρρώσῃ καὶ συνδιαγείρῃ τὰς ὑπ' αὐτῆς τῆς διανοίας τῆς λέξεως ἢ ποιήσεως πα-

[1] Κλημ. Ἀλεξ. Παιδαγ. ΙΙ. §. 41. 18. Μελῶν γάρ τοι κατεαγότων καὶ ῥυθμῶν γοερῶν τῆς μούσης τῆς Καρικῆς αἱ ποικίλαι φαρμακεῖαι διαφθείρουσι τοὺς τρόπους ἀκολάστῳ καὶ κακοτέχνῳ μουσικῇ εἰς πάθος ὑποσύρουσαι τοῦ κώμου τούτου . . . Ἀλλ' αἱ μὲν ἐρωτικαὶ μακρὰν ἐρρόντων ᾠδαί, ὕμνοι δὲ ἔστων τοῦ Θεοῦ αἱ ᾠδαί . . . . Καὶ γὰρ ἁρμονίας παραδεκτέον τὰς σώφρονας, ἀποτάτω ὅτι μάλιστα ἐλαύνοντες τῆς ἐρρωμένης ἡμῶν διανοίας τὰς ὑγρὰς ὄντως ἁρμονίας, αἳ περὶ τὰς καμπὰς τῶν φθόγγων κακοτεχνοῦσαι εἰς θρύψιν καὶ βωμολοχίαν ἐκδιαιτῶνται, τὰ δὲ αὐστηρὰ καὶ σωφρονικὰ μέλη ἀποτάσσεται ταῖς τῆς μέθης ἀγερωχίαις. Καταληπτέον οὖν τὰς χρωματικὰς ἁρμονίας ταῖς ἀχρώμοις παροινίαις καὶ τῇ ἀνθοφορούσῃ καὶ ἑταιρούσῃ μουσικῇ.» Ἔπιθι Πλατ. Πολ. βιβλ. γ'. καὶ Ἀριστ. Κοϊντιλιανὸν λέγοντα: «ὅπου μὲν γὰρ σπουδαῖοι σύμπαντες οἱ τῆς Πολιτείας φύλακες, ὡς παρὰ τῷ σοφῷ Πλάτωνι, τῶν πρὸς παιδείαν συντεινόντων μελῶν χρεία μόνων.»

ραγομένας ψυχικὰς κινήσεις ἐκ τῶν διαθέσεων· ἡ δὲ ἀπ' Εὐριπίδου μουσικὴ ἤρξατο νὰ ἐκδηλοῖ καὶ διὰ τῶν χρωματισμῶν τῶν φθόγγων καὶ μελικῶν σχημάτων ὅ,τι καὶ ἡ διάνοια τοῦ ποιήματος ἐξεδήλου· ἡ μὲν μέχρι Αἰσχύλου εὔρυθμος εἶχεν, ὡς τὰ ἔργα τοῦ Παρρασίου, Κλείτωνος καὶ Ζεύξιδος, ὡς ὁ κανὼν τοῦ Πολυκλείτου, μόνην τὴν τάξιν καὶ τὸ μέγεθος, τὴν συμμετρίαν καὶ εὐρυθμίαν, ἐν αἷς κυρίως τὸ καλὸν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἔγκειται, ἡ δὲ ἀπ' Εὐριπίδου ταῦτά τε καὶ πρὸς τούτοις τὴν ἔκφρασιν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως. Ἡ μὲν ἐπεζήτει Πλατωνικῶς τὰ κοινὰ τοῦ γένους γνωρίσματα, ἅτε τῶν ἀτόμων ἀεὶ ῥεόντων, ἡ δὲ Ἀριστοτελικῶς τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ δυνατὸν καὶ πρέπον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ δευτέρα ἔχρῃζε βεβαίως οὐ μόνον τῶν πολυχόρδων ἐντατῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπνευστῶν ὀργάνων, καὶ μάλιστα τῶν πολυαρμονίων καὶ παναρμονίων αὐλῶν, καθ' ὧν καταφέρονται οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα ἐν τῷ γ'. τῆς Πολιτείας καὶ ἀλλαχοῦ, ἑπόμενοι ταῖς περὶ τέχνης οἰκείαις ἀρχαῖς καὶ θεωρίαις. Ἡ παραδοχὴ δὲ καὶ τοῦ αὐλοῦ ἐν τῇ σκηνικῇ μουσικῇ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀπ' αὐτοῦ μουσικὴ ἔφερε παθητικώτερον καὶ μαλακώτερον χαρακτῆρα τῆς μέχρι τοῦ Αἰσχύλου, ποιούσης χρῆσιν μόνον τῶν ἐντατῶν ὀργάνων. Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη μεταξὺ τῶν δύο μουσικῶν ἐκδηλοῦται σαφέστατα ἐκ τῆς τῶν Ἀρχαίων θεωρίας περὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐντατῶν καὶ ἐμπνευστῶν ὀργάνων παραγομένης διαφόρου κινήσεως, ἣν ὁ Ἀριστ. Κοϊντιλιανὸς ἐκθέτει ἐν τῷ β'. Περὶ μουσικῆς (XVIII) διὰ τῶν ἑξῆς: «Τί δὴ θαυμαστὸν εἰ τοῖς κινοῦσι τὰ ὄργανα, νευραῖς τε καὶ πνεύμασι, σῶμα ὅμοιον ἡ ψυχὴ φύσει λαβοῦσα συγκινεῖται κινουμένοις, καὶ πνεύματος ἐμμελῶς καὶ ἐρρύθμως ἠχοῦντος τῷ παρ' αὐτῇ πνεύματι συμπάσχει καὶ πληττουμένης νευρᾶς ἐναρμονίως νευραῖς ταῖς ἰδίαις συνηχεῖ τε καὶ συντείνεται, ὅπου γε κἂν τῇ κιθάρᾳ τὸ τοιόνδε συμβαῖνον θεωρεῖται. εἰ γάρ τις δύο χορδῶν ὁμοφώνων εἰς μὲν τὴν ἑτέραν σμικρὰν ἐνθείη καὶ κούφην καλάμην, θατέραν δὲ πόρρω τεταμένην πλήξειεν, ὄψεται τὴν καλαμοφόρον ἐνεργέστατα κινουμένην. δεινὴ γὰρ ὡς ἔοικεν ἡ θεία τέχνη καὶ διὰ τῶν ἀψύχων δρᾶσαί τι καὶ ἐνεργῆσαι· πόσῳ δὴ πλέον ἐπὶ τῶν ἐν ψυχῇ κινουμένων τὴν τῆς ὁμοιότητος αἰτίαν ἐνεργεῖν ἀνάγκη; τῶν ὀργάνων τοίνυν τὰ μὲν διὰ νευρῶν ἡρμοσμένα τῷ τε αἰθερίῳ καὶ ξηρῷ καὶ ἁπλῷ παρόμοια, κόσμου τε τύποι καὶ φύσεως ψυχικῆς μέρη, ἀπαθέστερά τε ὄντακαὶ ἀμετάβολα καὶ ὑγρότητι πολέμια, ἀέρι νοτίῳ τῆς εὐπρεποῦς στάσεως μεθιστάμενα, τὰ δὲ ἐμπνευστὰ τῷ πνευματικῷ καὶ ὑγροτέρῳ καὶ εὐμεταβόλῳ, λίαν τε θηλύνοντα τὴν ἀκοὴν καὶ εἰς τὸ μεταβάλλειν ἐξ εὐθέος ἐπιτήδεια τυγχάνοντα καὶ ὑγρότητι τήν τε σύστασιν καὶ τὴν δύναμιν λαμβάνοντα. βελτίω μὲν οὖν τὰ τοῖς βελτίοσιν ὅμοια, ἐλάττω δὲ θάτερα· ταῦτα γὰρ δὴ καὶ τὸν μῦθον ἐνδείκνυσθαί φασι τὸν Μαρσύου, τὰ Ἀπόλλωνος ὄργανά τε καὶ μέλη προτιμήσαντα. τὸν μὲν

Φρύγα τὸν κρεμασθέντα ἐν Κελαιναῖς ἀσκοῦ δίκην τὸν ἀέριον καὶ πλήρη πνευμάτων καὶ ζοφώδη τυγχάνειν τόπον, ὑπεράνω μὲν ὕδατος ὄντα, τοῦ δὲ αἰθέρος ἐξηρτημένον, τὸν δὲ Ἀπόλλωνα καὶ τὰ ὄργανα τούτου τὴν καθαρωτέραν καὶ αἰθέριον καὶ τὸν ταύτης εἶναι προστάτην.

XIX. Ἔν γε μὲν τῷ περὶ τῆς χρήσεως τῶν ὀργάνων λόγῳ τάδε ἡμῖν ὑποφαίνουσιν οἱ παλαιοί· τὴν μὲν γὰρ βλαβερὰν καὶ φευκτὴν μελῳδίαν ὡς εἰς κακίαν καὶ διαφθορὰν ὑπαγομένην θηριώδεσι τὴν μορφὴν καὶ θνηταῖς γυναιξί, ταῖς Σειρῆσι περιέθηκαν, ἃς νικῶσι μὲν αἱ Μοῦσαι, φεύγει δὲ προτροπάδην ὁ σοφὸς Ὀδυσσεύς. διττῆς δὲ οὔσης τῆς χρησίμου μουσουργίας, καὶ τῆς μὲν πρὸς ὠφέλειαν τῶν σπουδαίων, τῆς δὲ πρὸς ἄνεσιν ἀβλαβῆ τῶν ἀγελαίων, κἂν εἴ τινες τούτων ταπεινότεροι, χρησίμου οὔσης, τὴν μὲν ἐν κιθάρᾳ παιδευτικήν, ἀνδρώδη τυγχάνουσαν, ἀνέθεσαν Ἀπόλλωνι, τὴν δὲ τὸ τερπνὸν ἀναγκαίως μεταδιώκουσαν διὰ τὸ τῶν πολλῶν στοχάζεσθαι θηλείᾳ θεῶν, μιᾷ τῶν Μουσῶν, Πολυμνίᾳ περιτεθείκασιν· τῆς δὲ κατὰ λύραν τὴν μὲν πρὸς παιδείαν χρήσιμον ὡς ἀνδράσι πρόσφορον ἀφώρισαν Ἑρμῇ, τὴν δὲ πρὸς διάχυσιν ἐπιτήδειον, ὡς τὸ τῆς ψυχῆς θῆλυ πολλάκις καὶ ἐπιθυμητικὸν ἐκμειλιττομένην Ἐρατοῖ περιῆψαν. πάλιν δὲ ἐπὶ τῶν αὐλῶν τὴν μὲν τὸ τῆς ἡδονῆς ἐφιέμενον πλῆθος ἀνδρῶν καὶ μέρος ψυχῆς κολακεύουσαν μελῳδίαν τῇ μετὰ τοῦ καλοῦ τὸ ἡδὺ παραινούσῃ ζηλοῦν κατὰ τὴν προσηγορίαν, Εὐτέρπῃ προσένειμαν, τὴν δὲ ὠφελεῖν δυναμένην σπανίως διὰ πολλὴν ἐπιστήμην καὶ σωφροσύνην, οὐ μὴν τέλεον τῆς φυσικῆς ἀποφοιτῶσαν θηλύτητος οὐκέτι ἄῤῥενι θεῶν, τῇ δὲ θηλείᾳ μὲν κατὰ γένος, σώφρονι δὲ καὶ πολεμικῇ κατὰ τὸ ἦθος, Ἀθηνᾷ νέμουσι. τοιγαροῦν βραχεῖαν εἶναι τὴν δι' αὐτῆς ὠφέλειαν ἐπιδεικνύμενοι, καὶ τοῖς σοφοῖς φεύγειν κατὰ τὸ πολὺ τὴν δι' αὐλητικῆς ῥᾳστώνην παραινοῦντες, ἀποῤῥίψαι τὴν Θεόν φασι τοὺς αὐλούς, ὡς οὐ πρόσφορον ἡδονὴν ἐπιφέροντας τοῖς σοφίας ἐφιεμένοις, τοῖς δὲ διὰ τὰς συνεχεῖς δημιουργίας τε καὶ ἐργασίας καματηροῖς τε καὶ ἐπιπόνοις τῶν ἀνθρώπων χρησιμεύουσαν. οἷον δὴ καὶ τὸν Μαρσύας παρεισήγαγον, ὃν παρ' ἀξίαν σεμνύνοντα τὴν αὐτοῦ μουσικὴν δίκη μετῆλθεν· οὗ τὰ ὄργανα τοσοῦτον ἐλέλειπτο τῶν Ἀπόλλωνος, ὅσον οἵ τε χειρώνακτες καὶ ἀμαθεῖς ἄνθρωποι τῶν σοφῶν καὶ αὐτὸς ὁ Μαρσύα τοῦ Ἀπόλλωνος. ταῦτα καὶ Πυθαγόραν συμβουλεῦσαι τοῖς ὁμιληταῖς αὐλοῦ μὲν αἰσθομένοις ἀκοὴν ὡς πνεύματι μιανθεῖσαν ἀποκλύζεσθαι, πρὸς δὲ τὸ λύριον ἐναισίοις μέλεσι τὰς τῆς ψυχῆς ἀλλόγους ὁρμὰς ἀποκαθαίρεσθαι· τὸν μὲν γὰρ τὸ τῆς χείρονος μοίρας προεστὸς θεραπεύειν, τὸ δὲ τῆς λογικῆς ἐπιμελουμένῳ φύσεως φίλιόν τε εἶναι καὶ κεχαρισμένον. μαρτυροῦσι δέ μοι καὶ οἱ παρ' ἑκάστοις τῶν ἀνθρώπων λόγιοι μὴ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ παντὸς τοιαύτῃ κεχρῆσθαι συστάσει. οἱ μὲν γὰρ τὸν ὑπὸ τὴν σελήνην θεραπεύοντες τόπον, πνευμάτων πλήρη καὶ ὑγρᾶς ὄντα συστάσεως, ἐκ δὲ τῆς αἰθερίου ζωῆς

τὴν ἐνέργειαν ποριζόμενον, ἀμφοτέροις τοῖς ὀργάνοις ἐμπνευστοῖς τε καὶ νευροδέτοις ἀπομειλίττονται, οἱ δὲ τὸν καθαρὸν καὶ αἰθέριον πᾶν μὲν τὸ ἐμπνευστὸν ὡς ψυχὴν μιαῖνον καὶ ἐπὶ τάδε καθέλκον ἀπέστερξαν, κιθάρᾳ δὲ καὶ λύρᾳ μόνοις ὀργάνων ὡς ἐναγεστέροις [προσέχοντες] ὕμνησάν τε καὶ ἐτίμησαν. οὗ δὴ τόπου καὶ οἱ σοφοὶ μιμηταί τε καὶ ζηλωταί, τῆς μὲν τῶν ἐνθάδε ταραχῆς τε καὶ ποικιλίας, κἂν τῷ σώματι παρῶσι τῇ γε προαιρέσει χωριζόμενοι, τῆς δὲ τῶν ἐκεῖθι καλῶν διηνεκοῦς τε ἁπλότητος καὶ πρὸς ἄλληλα συμφωνίας διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν ὁμοιώσεως ἀντεχόμενοι.» Ταῦτα μὲν ὁ Κοϊντιλιανὸς κατὰ τὴν περὶ καλοῦ θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ περὶ μουσικῆς ἐκτίθενται ἀναλόγως κατὰ τὸν ἰδανικὸν χαρακτῆρα τῆς τε Πολιτείας καὶ ἐπὶ μέρους καὶ τῶν Νόμων, ὁποῖα ταῦτα πρέπει ἢ ἔπρεπε νὰ εἶνε ἐν πολιτείᾳ καλῶς συγκεκροτημένῃ, ὑπὸ ἐλευθέρων καὶ πεπαιδευμένων συνισταμένῃ καὶ ὑπὸ φιλοσόφων κυβερνωμένῃ. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Θ τῶν Πολιτικῶν (7. 1341)[1] περὶ τῆς δυνάμεως καὶ χρήσεως τῆς μουσικῆς φιλοσοφῶν καὶ πρὸς τὸν Πλάτωνα διαφερόμενος ἔν τισι λέγει τάδε:

«Σκεπτέον δ' ἔτι περί τε τὰς ἁρμονίας καὶ τοὺς ῥυθμοὺς καὶ πρὸς παιδείαν πότερον πάσαις χρηστέον ταῖς ἁρμονίαις καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς ἢ διαιρετέον, ἔπειτα τοῖς πρὸς παιδείαν διαπονοῦσι πότερον τὸν αὐτὸν διορισμὸν θήσομεν ἢ τρίτον δεῖ τινα ἕτερον, ἐπειδὴ τὴν μὲν μουσικὴν ὁρῶμεν διὰ μελοποιΐας καὶ ῥυθμῶν οὖσαν, τούτων δ' ἑκάτερον οὐ δεῖ λεληθέναι τίνα ἔχει δύναμιν πρὸς παιδείαν, καὶ πότερον *προαιρετέον μᾶλλον τὴν εὐμελῆ μουσικὴν ἢ τὴν εὔρυθμον*. νομίσαντες οὖν πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων τῶν τε νῦν μουσικῶν ἐνίους καὶ τῶν ἐκ φιλοσοφίας ὅσοι τυγχάνουσιν ἐμπείρως ἔχοντες τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας, τὴν μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βουλομένοις παρ'

[1] Ἀριστ. Κοϊντιλ. σελ. 69: Ποικίλων δὲ ὄντων τῶν τὸ πλήρωμα τῆς κοινωνίας συγκροτούντων, ὡς ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, προσφόρου καὶ τῆς ψυχαγωγίας ἑκάστοις ἔδει· ἅπερ ἀγνοήσαντες καὶ τῶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ ῥηθέντων τὰς αἰτίας οὐ συνιέντες οἱ μὲν τὰ πρὸς ἡδονὴν τῶν μελῶν παντάπασιν ἀπεδοκίμασαν, οὐ διακρίναντες οἷς τε ἥρμοττε καὶ ὅπῃ παρελαμβάνετο, οἱ δὲ καὶ τὴν ἅπασαν μελοποιΐαν ὡς τοιούτων μόνων ἀπεργαστικὴν ἐξώρισαν, οὐκ εἰδότες ὡς εἰ, καὶ παιδείᾳ μόνῃ πολλῶν ἐπεφύκει ἄλλων χρησιμωτέρα, τῆς γε φύσεως καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπαιτούσης ἐμποδίζειν μὲν ἀδύνατον (εὖ γὰρ εἴρηται τῷ σοφῷ καὶ τὸ περὶ τοῦ τόξου), τῶν δὲ ἀνέσεων τὴν ὠφέλιμον προκριτέον. λέγω δὲ ταῦτα οὔτε τὰ πάντῃ διαβεβλημένα τῶν μελῶν ἀποδεχόμενος (οὐδὲ γὰρ μουσικὴ τούτων ἐπιστάτις, ἀλλά, καθάπερ αἱ λοιπαὶ τέχναι τῆς σφετέρας ὕλης, ἐκ τῶν βελτίστων διακρίνει τὰ χείρονα), οὔτε τοὺς διὰ τὴν φαύλην μελῳδίαν τῇ πάσῃ τέχνῃ λοιδορουμένους ἐπαινῶν . . . . Οὔτε γὰρ ἅπασα τέρψις μεμπτὸν οὔτε τῆς μουσικῆς αὕτη τέλος, ἀλλ' ἡ μὲν ψυχαγωγία κατὰ συμβεβηκός, σκοπὸς δὲ ὁ προκείμενος ἡ πρὸς ἀρετὴν ὠφέλεια.

ἐκείνων, νῦν δὲ νομικῶς διέλωμεν, τοὺς τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τῶν μελῶν ὡς διαιροῦσί τινες τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὰ μὲν ἠθικὰ τὰ δὲ πρακτικὰ τὰ δὲ ἐνθουσιαστικὰ τιθέντες, καὶ τῶν ἁρμονιῶν τὴν φύσιν πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν ἄλλην πρὸς ἄλλο μέρος τιθέασι, φαμὲν δ' οὐ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας τῇ μουσικῇ χρῆσθαι δεῖν ἀλλὰ καὶ πλειόνων χάριν (καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν καὶ καθάρσεως—τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δὲ ἐν τοῖς περὶ Ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον—, τρίτον δὲ πρὸς διαγωγήν, πρὸς ἄνεσίν τε καὶ πρὸς τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν), φανερὸν ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις ταῖς ἁρμονίαις, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν ταῖς ἠθικωτάταις, πρὸς δὲ ἀκρόασιν ἑτέρων χειρουργούντων καὶ ταῖς πρακτικαῖς καὶ ταῖς ἐνθουσιαστικαῖς· ὃ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος ψυχαῖς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει, τῷ δὲ ἧττον διαφέρει καὶ τῷ μᾶλλον, οἷον ἔλεος καὶ φόβος, ἔτι δὲ ἐνθουσιασμός· καὶ γὰρ ὑπὸ ταύτης τῆς κινήσεως κατακώχιμοί τινές εἰσιν. ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας καὶ τοὺς φοβητικοὺς καὶ τοὺς ὅλως παθητικούς, τοὺς δ' ἄλλους καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι γίγνεσθαί τινα κάθαρσιν καὶ κουφίζεσθαι μεθ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις· δι' ὃ ταῖς μὲν τοιαύταις ἁρμονίαις καὶ τοῖς τοιούτοις μέλεσι θετέον τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μετεχειριζομένους ἀγωνιστάς. ἐπειδὴ ὁ θεατὴς διττός' ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ δὲ φορτικὸς ἐκ βαναύσων καὶ θητῶν καὶ ἄλλων τοιούτων συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν· εἰσὶ δ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ παρεστραμμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, οὕτω καὶ τῶν ἁρμονιῶν παρεκβάσεις εἰσὶ καὶ τῶν μελῶν τὰ *σύντονα* καὶ *παρακεχρωσμένα*· ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον· διόπερ ἀποδοτέον ἐξουσίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν τοιοῦτον τοιούτῳ τινὶ χρῆσθαι τῷ γένει τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον καὶ ταῖς ἁρμονίαις ταῖς τοιαύταις. τοιαύτη δὲ ἡ δωριστί, καθάπερ εἴπομεν πρότερον· δέχεσθαι δὲ δεῖ κἄν τινα ἄλλην ἡμῖν δοκιμάζωσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς καὶ τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης οὐ καλῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δωριστί, καὶ ταῦτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν· ἔχει γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν, ἥνπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά· δηλοῖ δὲ ἡ ποίησις· πᾶσα γὰρ βακχεία καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κίνησις μάλιστα τῶν ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς, τῶν δὲ ἁρμονιῶν ἐν τοῖς φρυγιστὶ μέλεσι λαμβάνει ταῦτα τὸ

πρέπον, οἷον ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ φρύγιον . . . Περὶ δὲ τῆς δωριστὶ πάντες ὁμολογοῦσιν ὡς στασιμωτάτης οὔσης καὶ μάλιστ' ἦθος ἐχούσης ἀνδρεῖον. ἔτι δὲ τὸ μέσον μὲν τῶν ὑπερβολῶν ἐπαινοῦμεν καὶ χρῆναι διώκειν φαμέν, ἡ δὲ δωριστὶ τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἁρμονίας, φανερὸν ὅτι τὰ δώρια μέλη πρέπει παιδεύεσθαι μᾶλλον τοῖς νεωτέροις. εἰσὶ δὲ δύο σκοποί, τότε δυνατὸν καὶ τὸ πρέπον· καὶ γὰρ τὰ δυνατὰ δεῖμεταχειρίζεσθαι μᾶλλον καὶ τὰ πρέποντα ἑκάστοις. ἔστι δὲ καὶ ταῦταὡρισμένα ταῖς ἡλικίαις, οἷον τοῖς ἀπειρηκόσι διὰ χρόνον οὐ ῥᾴδιον ᾄδειν τὰς συντόνους ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς ἀνειμένας ἡ φύσις ὑποβάλλει τοῖς τηλικούτοις. διὸ καλῶς ἐπιτιμῶσι καὶ τοῦτο Σωκράτει τῶν περὶ τὴν μουσικήν τινες, ὅτι τὰς ἀνειμένας ἁρμονίας ἀποδοκιμάσειεν, ὡς μεθυστικὰς λαμβάνων αὐτάς, οὐ κατὰ τὴν τῆς μέθης δύναμιν (βακχειτικὸν γὰρ ἥ γε μέθη ποιεῖ μᾶλλον) ἀλλ' ἀπειρηκυίας. ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἐσομένην ἡλικίαν, τὴν τῶν πρεσβυτέρων, δεῖ καὶ τῶν τοιούτων ἁρμονιῶν ἅπτεσθαι καὶ τῶν μελῶν τῶν τοιούτων· ἔτι δὲ εἴ τίς ἐστι τοιαύτη τῶν ἁρμονιῶν ἣ πρέπει τῇ τῶν παίδων ἡλικίᾳ διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἅμα καὶ παιδείαν, οἷον ἡ λυδιστὶ φαίνεται πεποιθέναι μάλιστα τῶν ἁρμονιῶν, δῆλον ὅτι τούτους ὅρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν, τό τε μέσον καὶ τὸ δυνατὸν καὶ τὸ πρέπον.» Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους περιέχον ἐν συνόψει τάςτεσυμφωνίας καὶ κυριωτέρας διαφορὰς μεταξὺ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ χρήσει τῶν ἁρμονιῶν καὶ ὀργάνων, καὶ καθιστῶν ἡμῖν γνωστὴν τὴν ὕπαρξιν δύο συστημάτων μελοποιΐας ἐν τῇ συγχρόνῳ μουσικῇ, τὸ τῆς εὐρύθμου καὶ εὐμελοῦς, δικαιολογεῖ ἀποχρώντως τοὺς χάριν τοῦ διττοῦ ἀκροατηρίου παρεκβάσεις ποιοῦντας καὶ διὰ τοῦτο ψεγομένους ποιητὰς καὶ μελοποιοὺς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Πλάτωνα, οὗτινος ἡ μουσική, ὡς ἡπολιτεία, ἀφορᾷ εἰς κοινωνίαν μόνον ἐξ ἐλευθέρων καὶ πεπαιδευμένων συγκειμένην, ἔχουσα μόνον τὸ καλόν, ὅπερ κατ' αὐτὸν ἔγκειται ἐν τῇ συμμετρίᾳ, ἐν μόνῃ τῇ τηρήσει τῶν σχέσεων καὶ ἀναλογιῶν, τουτέστι τὸ καλὸν ἄμικτον, εἰλικρινὲς καὶ καθαρὸν πάσης ἀναμίξεως τοῦ μείζονος ἢ ἐλάσσονος θυμικοῦ ὀξυρρόπου τοῦ ἀτόμου, ἐφαπτόμενον τοῦ ἀνθρώπου ὡς πνευματικοῦ ὄντος, ἀφορῶν εἰς τὴν διάνοιαν καὶ κρίσιν, ἐστερημένον τοῦ τερπνοῦ τοῦ ἐκ τῶν ἀτομικῶν ψυχικῶν διαθέσεων προερχομένου καὶ εἰς τὸ αἰσθητικόν τοῦ ἀνθρώπου ἀπευθυνομένου, τὸ καλὸν γυμνὸν δῆλον ὅτι πάσης ὑποκειμενικῆς διαθέσεως καὶ κινήσεως, περιέχον μόνα τὰ κοινὰ τοῦ γένους γνωρίσματα, τὴν μέθεξιν, μίμησιν ἢ ὁμοίωσιν τῶν εἰδώλων ἢ ὁμοιωμάτων πρὸς τὸ παράδειγμα, μόνην τὴν κοινωνίαν καὶ παρουσίαν τῆς ἰδέας ἐν τοῖς ὁμοιώμασι· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ εἶδος τῆς ὑπ' αὐτοῦ παραδεκτῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ μουσικῆς εἶνε ἓν διὰ πάσας τὰς ἡλικίας καὶ τάξεις, τὸ παιδευτικόν· μεταξὺ τῶν δύο ἄρα φιλοσόφων ἐν τῇ περὶ καλοῦ καὶ τεχνῶν θεωρίᾳ ὑπάρ-

χει ἡ αὐτὴ διαφορὰ ἡ καὶ ἐν τῇ μεταφυσικῇ θεωρίᾳ ἑκατέρου, ἡ διαφορὰ τοῦ μονισμοῦ καὶ μοναδισμοῦ.

Τὸν αὐλὸν δὲ ἀποδοκιμάζει ἐν τῷ Θ τοῦ Πολιτ. (σελ., 1341) καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἔν τισι περιπτώσεσι, οἷαι αἱ ἑξῆς: Δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον· οὔτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀκτέον οὔτ' ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, οἷον κιθάραν κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν,[1] ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθοὺς ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας ἢ τῆς ἄλλης. ἔτι δ' οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικὸν ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν, ὥστε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιροὺς χρηστέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται ἢ μάθησιν. προσθῶμεν δὲ ὅτι συμβέβηκεν ἐναντίον αὐτῷ πρὸς παιδείαν καὶ τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὴν αὔλησιν· διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασαν αὐτοῦ οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν ἐκ τῶν νέων καὶ τῶν ἐλευθέρων, καίπερ χρησάμενοι τὸ πρῶτον αὐτῷ. σχολαστικώτεροι γὰρ γιγνόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετήν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων πάσης ἥπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες ἀλλ' ἐπιζητοῦντες. διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. καὶ γὰρ ἐν Λακεδαίμονί τις χορηγὸς αὐτὸς ηὔλησε τῷ χορῷ, καὶ περὶ Ἀθήνας οὕτως ἐπεχωρίασεν, ὥστε σχεδὸν οἱ πολλοὶ τῶν ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς, δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πίνακος ὃν ἀνέθηκε Θράσιππος Ἐκφαντίδῃ χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, βέλτιον δυναμένων κρίνειν τὸ πρὸς ἀρετὴν καὶ τὸ μὴ πρὸς ἀρετὴν συντεῖνον. ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἀρχαίων, οἷον πηκτίδες καὶ βάρβιτοι καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χρωμένων, ἑπτάγωνα καὶ τρίγωνα, καὶ πάντα τὰ δεόμενα χειρουργικῆς ἐπιστήμης εὐλόγως δ' ἔχει καὶ τὸ περὶ τῶν αὐλῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογημένον· φασὶ γὰρ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν εὑροῦσαν ἀποβαλεῖν τοὺς αὐλοὺς κτλ.»

Τὴν μεταβολὴν δὲ τῆς ἀρχαιοτέρας μουσικῆς ἀπὸ ἁπλῆς καὶ εὐρύθμου εἰς ποικίλην, εὐμελῆ καὶ παρακεχρωσμένην, ἀπὸ ἀφελοῦς, ἀπαθοῦς καὶ ξηρᾶς εἰς θηλυνομένην, διακεκλασμένην, παθητικὴν καὶ ὑγρὰν ἢ μαλακὴν περιγράφει ἱστορικῶς τὸ ἑξῆς παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ περὶ μουσικῆς ἀπόσπασμα τοῦ κωμικοῦ Φερεκράτους, εἰσαγαγόντος τὴν μουσικὴν

[1] Χρυσοστ. τομ. 56. σελ. 541. Ἡ διὰ τῶν συρίγγων καὶ αὐλῶν μελῳδία καταγοητεύουσα καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας μαλάττουσα. Ὁμιλ. II. σελ. 465. Ὅταν γὰρ κύλικας καὶ κισσύβια καὶ ποτήρια τοῖς δακτύλοις ἐνείρων καὶ περιτιθεὶς κυμβαλίζει καὶ σύριγγα ἔχων ᾄδει δι' αὐτῆς τὰ ᾄσματα τὰ αἰσχρὰ καὶ ἔρωτος γέμοντα κτλ. Βασιλ. Εἰς Ἰσαΐαν σελ. 376. Ἀκουέτωσαν τούτων οἱ ἀντὶ τῶν εὐαγγελίων τὰς κιθάρας καὶ τὰς λύρας ἐπὶ τῶν οἴκων φυλάσσοντες. . Σοὶ δὲ χρυσῷ καὶ ἐλέφαντι πεποικιλμένη ἡ λύρα ἐφ' ὑψηλοῦ τινος βωμοῦ ὥσπερ τι ἄγαλμα καὶ εἴδωλον δαιμόνων ἐναπόκειται κτλ.

ἐν γυναικείῳ σχήματι ὅλην κατῃκισμένην τὸ σῶμα, καὶ ποιήσαντος τὴν μὲν δικαιοσύνην διαπυνθανομένην τὴν αἰτίαν τῆς λώβης, τὴν δὲ ποίησιν λέγουσαν:

Λέξω μὲν οὐκ ἄκουσα, σοί τε γὰρ κλύειν
ἐμοί τε λέξαι θυμὸς ἡδονὴν ἔχει.
ἐμοὶ γὰρ ἦρξε τῶν κακῶν Μελανιππίδης
ἐν τοῖσι πρώτοις, ὃς λαβὼν ἀνῆκέ με
χαλαρωτέραν τ' ἐποίησε χορδαῖς δώδεκα.
Ἀλλ' οὖν ὅμως οὗτος μὲν ἦν ἀποχρῶν ἀνὴρ
ἔμοιγε πρὸς τὰ νῦν κακά.
Κινησίας δὲ ὁ κατάρατος Ἀττικὸς
ἐξαρμονίους καμπὰς ποιῶν ἐν ταῖς στροφαῖς
ἀπολώλεχ' οὕτως, ὥστε τῆς ποιήσεως
τῶν διθυράμβων, καθάπερ ἐν τοῖς ἀσπίσιν
ἀριστέρ' αὐτοῦ φαίνεται τὰ δεξιά.
Ἀλλ' οὖν ἀνεκτὸς οὗτος ἦν ὅμως ἐμοί.
Φρῦνις δ' ἴδιον στρόβιλον ἐμβαλών τινα
κάμπτων με καὶ στρέφων ὅλην διέφθορεν
ἐν πέντε χορδαῖς δώδεχ' ἁρμονίας ἔχων.
Ἀλλ' οὖν ἔμοι γε χοὖτος ἦν ἀποχρῶν ἀνήρ·
εἰ γάρ τι κἀξήμαρτεν αὖθις ἀνέλαβεν.
Ὁ δὲ Τιμόθεος μ' ὦ φιλτάτη κατορώρυχεν
καὶ διεκέκναικ' αἴσχιστα. ΔΙΚ. Ποῖος οὑτοσὶν
ὁ Τιμόθεος; ΜΟΥΣ. Μιλήσιός τις Πυρρίας.
ΔΙΚ. Κακὰ σοὶ παρέσχε χοὖτος; ΜΟΥΣ. ἅπαντας οὓς λέγω
παρελήλυθ' ᾄδων εὐτραπέλους μυρμηκιὰς
ἐξαρμονίους ὑπερβολαίους τ' ἀνοσίους
καὶ νιγλάρους, ὥσπερ τε τὰς ραφάνας ὅλην
κάμπτων με κατεμέστωσε.
κἂν ἐντύχῃ ποῦ με βαδιζούσῃ μόνῃ
ἀπέδυσε κἀνέλυσε χορδαῖς δώδεκα.

Ὁ αὐτὸς δὲ Πλούταρχος ἐν τῷ π. μ. λέγει περὶ τῆς εἰρημένης διαφορᾶς, ὅτι «Ἀριστοφάνης ὁ κωμικὸς μνημονεύει Φιλοξένου, καί φησιν ὅτι εἰς τοὺς κυκλίους χοροὺς (μονῳδικὰ) μέλη εἰσηνέγκατο. Καὶ ἄλλοι δὲ κωμῳδοποιοὶ ἔδειξαν τὴν ἀτοπίαν τῶν μετὰ ταῦτα τὴν μουσικὴν κατακερματικότων . . . . Ὅτι δὲ περὶ τὰς ἀγωγὰς καὶ τὰς μαθήσεις διόρθωσις ἢ διαστροφὴ γίνεται, δῆλον Ἀριστόξενος ἐποίησε· τῶν γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ ἡλικίαν φησί Τηλεσίᾳ τῷ Θηβαίῳ συμβῆναι νέῳ μὲν ὄντι τραφῆναι ἐν τῇ καλλίστῃ μουσικῇ καὶ μαθεῖν ἄλλα τε τῶν εὐδοκιμούντων καὶ

δὴ τὰ Πινδάρου, τά τε Διονυσίου τοῦ Θηβαίου καὶ τὰ Λάμπρου καὶ τὰ Πρατίνου καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσοι τῶν λυρικῶν ἄνδρες ἐγένοντο ποιηταὶ κρουμάτων ἀγαθοί· καὶ αὐλῆσαι δὲ καλῶς καὶ περὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς συμπάσης παιδείας ἱκανῶς διαπονηθῆναι· παραλλάξαντα δὲ τὴν τῆς ἀκμῆς ἡλικίαν οὕτω σφόδρα ἐξαπατηθῆναι ὑπὸ τῆς σκηνικῆς μουσικῆς, ὡς καταφρονῆσαι τῶν καλῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἀνετράφη, τὰ Φιλοξένου δὲ καὶ Τιμοθέου ἐκμανθάνειν, καὶ τούτων αὐτῶν τὰ ποικιλώτατα καὶ πλείστην ἐν αὐτοῖς ἔχοντα καινοτομίαν.» Καὶ ἕτερον δὲ ὅμοιον ἀπόσπασμα εὕρηται παρὰ τῷ Θεμεστίῳ (λογ. 33), περιγράφον τὴν κατάπτωσιν τῆς παλαιοτέρας μουσικῆς διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς θηλυνομένην ἤδη τὴν μουσικὴν ἐπειρᾶτο ἀναρρωνύναι αὐτός τε ἀγαπῶν τὰ ἀνδρικώτερα τῶν κρουμάτων καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐπικελεύων τοῦ μαλθακοῦ ἀφεμένους φιλεργεῖν τὸ ἀρρενωπὸν ἐν τοῖς μέλεσι. Ἐπειδὴ οὖν τις ἤρετο αὐτὸν τῶν συνήθων

Τί δ' ἂν γένοιτο πλέον ὑπεριδόντι μὲν τῆς νέας καὶ ἐπιτερποῦς ἀοιδῆς, τὴν δὲ παλαιὰν διαπονήσαντι;

Ἄισῃ, φησί, σπανιώτερον ἐν τοῖς θεάτροις, ὡς οὐχ οἷόν τε ὂν πλήθει ἅμα ἀρεστὸν εἶναι καὶ ἀρχαῖον τὴν ἐπιστήμην.

Ἀριστόξενος μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἐπιτήδευσιν μετιὼν δημοτικὴν παρ' οὐδὲν ἐποιεῖτο δήμου καὶ ὀχλουϋπεροψίαν. Καὶ εἰ μὴ ὑπάρχει ἅμα τοῖς τε νομίμοις τῆς τέχνης ἐμμένειν καὶ τοῖς πολλοῖς ᾄδειν κεχαρισμένα τὴν τέχνην εἵλετο ἀντὶ τῆς φιλανθρωπίας.»

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν τοῦ Ἀριστοξένου ἡ κατάχρησις ἐν τοῖς θεάτροις φαίνεται φθάσασα τὸν ἀνώτατον βαθμόν, ὅπερ ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἑτέρου ἀποσπάσματος διατηρηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου: «Διόπερ Ἀριστόξενος ἐν συμμίκτοις συμποτικοῖς . . . . Οὕτω δὲ οὖν φησι καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ τὰ θέατρα ἐκβεβαρβάρωται, καὶ εἰς μεγάλην διαφθορὰν προελήλυθεν ἡ πάνδημος αὕτη μουσική, καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι ὀλίγοι ἀναμιμνησκώμεθα οἵα ἦν ἡ μουσική.»

Τὰ χωρία μὲν ταῦτα ἀποχρώντως μαρτυροῦσι περὶ τῆς καταστάσεως καὶ μεταβολῆς τῆς ἀρχαιοτέρας εὐρύθμου εἰς εὐμελῆ μουσικήν. Ἰδέαν δέ τινα τῆς εὐρύθμου δύνανται νὰ παράσχωσιν ἡμῖν αἱ διασωθεῖσαι διὰ τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς παρασεσημασμέναι ἀρχαῖαι μελῳδίαι, ἤτοι ἡ ἀρχὴ τοῦ εἰς Δήμητραν ὁμηρικοῦ ὕμνου, ἡ πρώτη στροφὴ τῆς ά. τῶν Πυθιονικῶν Πινδάρου, καὶ οἱ τοῦ Διονυσίου καὶ Μεσομήδους ὕμνοι εἰς Μοῦσαν, Ἀπόλλωνα καὶ Νέμεσιν, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τελειότερον καὶ αὐταρκέστατα χιλιάδες τῶν μελῳδιῶν τῆς ἱερᾶς μουσικῆς τοῦ τε λιτοῦ καὶ μελικοῦ συστήματος, μεμελοποιημέναι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας εὐρυθμίας, προῳδικῶς, ἐπῳδικῶς, μεσῳδικῶς, παλινῳδικῶς, περιωδικῶς, κατὰ σχέσιν, κατὰ περιορισμοὺς ἀνίσους, κατὰ περικοπὴν ἀ-

νομοιομερῆ κτλ. περὶ ὧν ἴπιθι Ἐγχειρίδιον Ἡφαιστίωνος «Περὶ ποιήματος», καὶ Ἀριστείδην Κοϊντιλιανὸν« Περὶ μουσικῆς Α'.»

Τὴν δὲ διαφορὰν τῆς εὐμελοῦς πρὸς τὴν εὔρυθμον χαρακτηρίζει ἀποχρώντως πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων χωρίων καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίων ἐπ' αὐτοῦ διασωζομένων μελῳδιῶν ἐν τῷ «Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων,» ἔνθα περὶ διαφορᾶς μεταξὺ λογώδους καὶ ᾠδικοῦ μέλους πραγματευόμενος λέγει: «Ἡ δὲ ὀργανική τε καὶ ᾠδικὴ μοῦσα διαστήμασι χρῆται πλείοσιν, οὐ μόνον τὸ διὰ πέντε μόνον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ διὰ πασῶν ἀρξαμένη καὶ τὸ διὰ πέντε μελῳδεῖ καὶ τὸ διὰ τεττάρων, καὶ τὸ διάτονον (γρ. δίτονον), καὶ τὸ ἡμιτόνιον· ὡς δέ τινες οἴονται καὶ τὴν δίεσιν ἐπαισθητῶς· *τάς τε λέξεις τοῖς μέλεσιν ὑποττάτειν ἀξιοῖ, καὶ οὐ τὰ μέλη ταῖς λέξεσιν, ὡς ἐξ ἄλλων τε πολλῶν δῆλον, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν Εὐριπίδου μελῶν*, ἃ πεποίηκε τὴν Ἠλέκτραν λέγουσαν πρὸς τὸν χορόν·

Σίγα, σίγα· λευκὸν ἴχνος ἀρβύλης
τιθεῖτε, μὴ κτυπεῖτε
ἄπο προβάτ' ἐκεῖσε· ἄπο πρόμοι κοίτας.

καὶ γὰρ δὴ τούτοις τὸ »Σίγα, σίγα· λευκὸν« ὑφ' ἑνὸς φθόγγου μελῳδεῖται, καί τοι τῶν τριῶν λέξεων ἑκάστη βαρείας τε τάσεις ἔχει καὶ ὀξείας. καὶ τὸ «Ἀρβύλης» τῇ μέσῃ συλλαβῇ τὴν τρίτην ὁμότονον ἔχει, ἀμηχάνου ὄντος ἓν ὄνομα δύο λαβεῖν ὀξείας· καὶ τοῦ «Τεθεῖτε» βαρυτέρα μὲν ἡ πρώτη γίνεται, δύο δὲ μετὰ ταύτην ὀξύτονοί τε καὶ ὁμόφωνοι· τοῦ τε »Κτυπεῖτε» ὁ περισπασμὸς ἠφάνισται, μιᾷ γὰρ αἱ δύο συλλαβαὶ λέγονται τάσει καὶ τὸ «ἄπο προβάτε« οὐ λαμβάνει τὴν τῆς μέσης συλλαβῆς προσῳδίαν ὀξεῖαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τετάρτην συλλαβὴν μεταβέβηκεν ἡ τάσις ἡ τῆς τρίτης. *Τὸ δ' αὐτὸ γίνεται καὶ περὶ τοὺς ῥυθμούς·* ἡ μὲν γὰρ πεζὴ λέξις οὐδενὸς οὔτε ὀνόματος οὔτε ῥήματος βιάζεται τοὺς χρόνους οὔτε μετατίθησιν· ἀλλ' οἵας παρείληφε τὰς συλλαβὰς τάς τε μακρὰς καὶ τὰς βραχείας, τοιαύτας φυλάττει· *ἡ δὲ μουσική τε καὶ ῥυθμικὴ μεταβάλλουσιν αὐτὰς μειοῦσαι καὶ παραύξουσαι, ὥστε πολλάκις εἰς τἀναντία μεταχωρεῖν· οὐ γὰρ ταῖς συλλαβαῖς ἀπευθύνουσι τοὺς χρόνους, ἀλλὰ τοῖς χρόνοις τὰς συλλαβάς*».

Καὶ τὸ προκείμενον χωρίον σαφέστατα ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ μουσικὴ εἶχεν ἀπαλλαγῇ ἤδη ἀπὸ πολλοῦ τῆς δεσμεύσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μακρᾶς καὶ βραχείας· ὁ μετρικὸς ῥυθμὸς δὲν συνέπιπτε πρὸς τὸν μουσικόν, ὥςπερ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ, καθ' ἣν ἐπεκράτει ἡ εὔρυθμος καὶ λιτὴ μουσική, οἱ δὲ πειρώμενοι διὰ τῶν τρισήμων, τετρασήμων καὶ λοιπῶν χρονικῶν μεγεθῶν καὶ λειμμάτων νὰ ἀνεύρωσι τὰς ῥυθμικὰς τοῦ μέλους διαιρέσεις μιγνύοντες τὴν μετρικὴν μετὰ τῆς ῥυθμικῆς, τῆς περὶ τοῦ ἐν

τῇ μουσικῇ ταττομένου ῥυθμοῦ πραγματευομένης, ὑδροφοροῦσιν εἰς πίθον Δαναΐδων. Αἱ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ἀναφερόμεναι εἰδήσεις «ἐκ τῶν Εὐριπίδου μελῶν και πολλῶν ἄλλων» ἀφορῶσι βεβαιότατα εἰς τὴν εὐμελῆ μουσικήν, καὶ εἶνε ἀληθέσταται, διότι συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοφάνους κατὰ τῶν νεωτεριστῶν μελοποιῶν καὶ πρὸς τὴν ῥυθμικὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστοξένου, ὅπερ ἀποδειχθήσεται προϊούσης τῆς πραγματείας. Ὅτι δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Διονυσίου, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὕστερον διεσώζοντο ἀρχαῖαι μελῳδίαι καὶ κανόνες τῆς ἀρχαίας μελοποιΐας καὶ ῥυθμοποιΐας μαρτυροῦσι καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς. Οὕτως ὁ μὲν Πλούταρχος ἐν τῷ «Περὶ Μουσικῆς» βεβαιοῖ ὅτι οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἔψαλλον τοὺς νόμους τοὺς ἁρμονικοὺς τοῦ Ὀλύμπου λέγων: «Οὗτος (Ὄλυμπος) γὰρ τοὺς ἁρμονικοὺς νόμους ἐξήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἷς νῦν χρῶνται οἱ Ἕλληνες ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν», καὶ οἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπολεσθῶσιν, ἐν ὅσῳ ἔτι ὑπῆρχεν ἡ ἐθνικὴ λατρεία μέχρι τοῦ ἕκτου μ. χ. αἰῶνος, μεθ' ἧς συνδιεσώζοντο ἅπαντες οἱ ὕμνοι, αἱ ᾠδαὶ καὶ τὰ ᾄσματα τῶν δαιμόνων κατὰ τὰς ῥητὰς μαρτυρίας πολλῶν συγχρόνων πατέρων καὶ μάλιστα τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ δὲ κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα Ἀθήναιος (ΙΔ, 632) λέγει περὶ Λακεδαιμονίων: «Τηροῦσι δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ νῦν τὰς ἀρχαίας ᾠδὰς ἐπιμελῶς, πολυμαθεῖς τε εἰς ταύτας εἰσὶ καὶ ἀκριβεῖς.» Ὁ δὲ Σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου ὡσαύτως μαρτυρεῖ ὅτι ἐσώζοντο τὰ ἀρχαῖα τῶν τραγῳδιῶν μέλη, καὶ ὅτι εἰσέτι ᾔδοντο, διότι εἰς τὴν γ' στροφὴν τοῦ χορικοῦ τοῦ Ὀρέστου (στιχ. 174).

Πότνια, πότνια νὺξ
Ὑπνοδότειρα τῶν πολυπόνων βροτῶν
Ἐρεβόθεν ἴθι· μόλε μόλε κατάπτερος
Ἀγαμεμνόνιον ἐπὶ δόμον

παρατηρεῖ: «Τοῦτο τὸ μέλος ἐπὶ ταῖς λεγομέναις νήταις ᾄδεται, καὶ ἔστιν ὀξύτατον· ἀπίθανον οὖν τὴν Ἠλέκτραν ὀξείᾳ φωνῇ κεχρῆσθαι, καὶ ταῦτα ἐπιπλήσσουσαν τῷ χορῷ· ἀλλὰ κέχρηται μὲν τῷ ὀξεῖ ἀναγκαίως λεπτότερον δὲ ὡς ἔνι μάλιστα.» Ὁ δὲ κατὰ τὸν β'.μ.χ.αἰῶνα Τατιανὸς ἐπίσης μαρτυρεῖ ὅτι ἐδιδάσκοντο ἀρχαῖαι τραγῳδίαι λέγων (Πρὸς Ἕλληνας σελ.858): «Τί μοι συμβάλλεται πρὸς ὠφέλειαν ὁ κατὰ τὸν Εὐριπίδην μαινόμενος καὶ τὴν Ἀλκαίωνος μητροκτονίαν ἀπαγγέλλων; ᾧ μηδὲ τὸ οἰκεῖον πρόσεστι σχῆμα, κέχηνέ τε μέγα καὶ ξίφος περιφέρει καὶ κεκραγὼς πίμπραται καὶ φορέει στολὴν ἀπάνθρωπον.» Ὡσαύτως ὁ Συνέσιος ἐν τῷ Περὶ Προνοίας λέγει: «Καθάπερ ἐπὶ σκηνῆς ὁρῶμεν τοὺς τῆς τραγῳδίας ὑποκριτάς· ὅστις καλῶς ἐξήσκησε τὴν φωνήν, ὁμοίως ὑποκρινεῖται τόν τε Κρέοντα καὶ τὸν Τήλεφον, καὶ οὐδὲν θάλουργῆ τῶν ῥακίων

διοίσει πρὸς τὸ μέγα καὶ καλὸν ἐμβοῆσαι, καὶ καταλαβεῖν ἠχοῖ τοῦ μέλους τὸ θέατρον· ἀλλὰ καὶ τὴν θεράπαιναν καὶ τὴν δέσποιναν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιδείξεται μουσικῆς, καὶ ὅ,τι ἂν περιθῆται προσωπεῖον, τὸ καλῶς αὐτὸν ὁ χορηγὸς τοῦ δράματος ἀπαιτεῖ.» Ὁ αὐτὸς δὲ Συνέσιος ἐν ἐπιστ. 94 σελ. 1464 περὶ τοῦ ἀνωτέρω εἰρημένου Ὕμνου τοῦ Διονυσίου εἰς τὴν Νέμεσιν λέγει: «Αὕτη (Νέμεσις) μέντοι σαφῶς ἐστι περὶ ἧς πρὸς λύραν ᾄδομεν·

Λήθουσα δὲ πὰρ πόδα βαίνεις
Γαυρούμενον αὐχένα κλίνεις
Ὑπὸ πῆχυν ἀεὶ βιοτὰν κρατεῖς.

Ὁ δὲ κατὰ τὸν γʹ αἰῶνα μ. χ. Ἀριστείδης Κοϊντιλιανὸς ἐν τῷ Βʹ. περὶ Μουσικῆς (σελ. 95) ὁμολογεῖ, ὅτι ἐσῴζοντο αἱ περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἁρμονιῶν τοῦ ἐκ τοῦ γʹ. βιβλίου τῆς Πλάτωνος Πολιτείας γνωστοῦ μουσικοῦ Δάμωνος θεωρίαι, λέγων: »Ὅτι γὰρ δι' ὁμοιότητος οἱ φθόγγοι συνεχοῦς μελῳδίας πλάττουσί τε οὐκ ὂν ἦθος ἔν τε παισὶ καὶ τοῖς ἤδη προβεβηκόσι καὶ ἐνδομηχοῦν ἐξάγουσιν, ἐδήλουν καὶ οἱ περὶ τὸν Δάμωνα· ἐν γοῦν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ παραδεδομέναις ἁρμονίαις τῶν φερομένων φθόγγων ὁτὲ μὲν τοὺς θήλεις, ὁτὲ δὲ τοὺς ἄρρενας ἔστιν εὑρεῖν πλεονάζοντας, ἢ ἐπ' ἔλαττον ἢ οὐδ' ὅλως παρειλημμένους, δῆλον ὡς κατὰ τὸ ἦθος ψυχῆς ἑκάστης καὶ ἁρμονίας χρησιμευούσης· διὸ καὶ ἡ πεττεία τὸ χρησιμώτατον, ἐν ἐκλογῇ τῶν ἀναγκαιοτάτων φθόγγων ἑκάστοτε θεωρουμένη.»

Τὴν περὶ θηλέων δὲ καὶ ἀρρένων φθόγγων θεωρίαν περιγράφει ὁ αὐτὸς Κοϊντιλιανὸς ἐν τῷ Βʹ. περὶ μουσικῆς (XIII) διὰ τῶν ἑξῆς (σελ. 92): «Τῆς δὲ μελῳδίας ἔν τε ταῖς ᾠδαῖς κἀν τοῖς κώλοις ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς πρὸς τοὺς ὀργανικοὺς ἤχους λαμβανομένης τὰ τῶν στοιχείων ἁρμόττοντα πρὸς τὴν τῶν μελῶν ἐκφώνησιν ἐπελεξάμεθα. ἑπτὰ γοῦν τῶν φωνηέντων ὄντων ἔν τε τοῖς μακροῖς καὶ τοῖς βραχέσι τὰς προειρημένας διαφορὰς ὁρῶμεν· καθόλου γὰρ τὰ μὲν εἰς μῆκος αἴροντα τὸ στόμα σεμνοτέρους τε τοὺς ἤχους καὶ ἀρρενοπρεπεῖς, τὰ δὲ εἰς πλάτος διαιροῦντα καὶ τὰς ἐκφωνήσεις ἥττους τε καὶ θηλυτέρας ἔχει. πάλιν δὲ εἰδικῶς ἐν μὲν τοῖς μακροῖς ἄρρην μὲν ὁ τοῦ ω φθόγγος, στρόγγυλός τε ὢν καὶ συνεστραμμένος, θῆλυς δὲ ὁ τοῦ η· διαχεῖται γάρ πως ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα καὶ διηθεῖται. ἐν μέν τοι τοῖς βραχέσι τὸ μὲν ο τὸ ἄρρεν δηλοῖ, τό τε φωνητικὸν συνίλλον ὄργανον καὶ τὸν φθόγγον πρὶν ἐκφανῆναι συναρπάζον, τεθύληνται δὲ τὸ ε, κεχυνέναι πως ἀναγκάζον κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν. τῶν δὲ διχρόνων εἰς μελῳδίαν τὸ ᾱ κράτιστον· εὐφυὲς γὰρ διὰ πλάτος τῆς ἠχήσεως εἰς μακρότητα· τὰ δὲ λοιπὰ διὰ λεπτότητα οὐχ' οὕτως ἔχει. ἔστι δέ τινα κἀν τούτοις ἰδεῖν μεσότητα· τὸ μὲν γὰρ ᾱ κοινωνίαν τε ἔχον καὶ ἀντιπάθειαν πρὸς τὸ ῑ, ᾗ μὲν εἰς ἀντίστροφον χρείων

ἐκείνου παραλαμβάνεται, πέφυκεν ἄρρεν, ᾗ δὲ τὴν ὁμοίαν ποιεῖται σημασίαν, τεθύληνται· δηλοῦσι δὲ τοῦτο καὶ αἱ τῶν διαλέκτων ἀλλήλαις ἀντιπεπονθυῖαι τῇ τῶν ἐθνῶν ἀναλόγως ἐναντιοτροπίᾳ, ἡ Δωρίς τε καὶ ἡ Ἰάς· ἡ μὲν γὰρ Δωρὶς τὴν θηλύτητα φεύγουσα τοῦ η τρέπειν αὐτοῦ τὴν χρῆσιν ὡς ἐς ἄρρην τὸ ᾱ νενόμικεν, ἡ δὲ Ἰὰς τὸ στερεὸν ὑποστελλομένη τοῦ ᾱ καταφέρεται πρὸς τὸ η. τὸ δὲ ε θῆλυ μέν ἐστι κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς προείρηται, τῷ δὲ τὸν ὅμοιον ἦχον ἐπιφαίνειν, εἰ ἐκταθείη τῇ ᾱι διφθόγγῳ γραφομένῃ διὰ τοῦ ᾱ, ἐπ' ἐλάχιστον ἠρρένωται. ἀλλὰ καὶ τῶν ἄρθρων καὶ τῶν καταλήξεων τὰ καθ' ἁπάσας τὰς πτώσεις εἴ γε ἐξετάζειν ἐθέλεις, σαφῶς εὑρήσεις, ὡς τῶν μὲν ἀρρενικῶν ὀνομάτων ἀρρενικὰ στοιχεῖα καθηγεῖται καὶ ἐπὶ τελευτῆς τίθεται, τῶν δὲ θηλυκῶν τὰ ὅμοια καὶ οἱ ὅμοιοι φθόγγοι, τῶν δὲ οὐδετέρων τὰ μεταξύ.

Τέτταρα μὲν οὖν τῶν φωνηέντων τὰ εὐφυῆ πρὸς ἔκτασιν διὰ τῆς μελῳδικῆς φωνῆς διαστήματα πρὸς τοὺς φθόγγους ἐχρησίμευσεν· ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ συμφώνου παραθέσεως, ὅπως μὴ διὰ μόνων τῶν φωνηέντων γιγνόμενος ὁ ἦχος κεχήνῃ, τῶν συμφώνων τὸ κάλλιστον παρατίθεται, τὸ τ· τά τε γὰρ προτακτικὰ τῶν ἄρθρων ἐδήλωσε, μόνον τε ταῖς τῶν ὀργάνων χορδαῖς ἐμφερῶς ἠχεῖ, τήν τε φωνήν ἐστι λειότατον· οὔτε γαρ πνεύματι τραχύνεται ποσῶς, ὡς τὰ δασέα, οὔτ' ἀκίνητον ἐᾷ τὴν γλῶτταν, ὡς τῶν λοιπῶν ψιλῶν ἑκάτερον, οὔτε συριγμὸν ἀγενῆ προΐησι καὶ ἄγροικον, ὡς τὰ διπλᾶ καὶ τὸ ἰδιάζον, οὔτε λεπτόν ἐστι καὶ ἀσθενές, ὡς τὰ ὑγρά· τούτων οὕτως ἐχόντων οἱ μὲν διὰ τοῦ η γινόμενοι φθόγγοι ὑγροί τέ εἰσι καὶ ὅλως παθητικοὶ καὶ τεθυλησμένοι, οἱ δὲ διὰ τοῦ ω δραστήριοι καὶ ἠρρενωμένοι, τῶν δὲ μέσων οἱ μὲν διὰ τοῦ ᾱ πλέον μετέχοντες ἀρρενότητος, οἱ δὲ διὰ τοῦ ε θηλύτητος. τούτοις ὅμοια γίνεται καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν διαστήματα, καὶ πάλιν τοῖς διαστήμασιν ὁμόλογα τὰ ἐκ τούτων περιεχόμενα συστήματα, ἄκρα μὲν τὰ ὑπὸ τῶν ὁμοίων, μέσα δὲ τὰ ὑπὸ τῶν ἀνομοίων ταῖς φωναῖς· καὶ ἤτοι κατὰ τὴν τοῦ συστήματος ἀγωγὴν τῆς ποιότητος μεταλαμβάνει, ἢ κατὰ τὴν ὑπερβατὸν μελῳδίαν τοῖς πλεονάζουσι τῶν ἤχων συνεξομοιοῦται. τοῦ δὲ πρώτου συστήματος, ὅπερ ἐστὶ τετράχορδον, ὁ μὲν πρῶτος φθόγγος διὰ τοῦ ε προῆκται, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ τὸ ἑξῆς ἀκολούθως τῇ τάξει τῶν φωνηέντων, ὁ μὲν δεύτερος διὰ τοῦ ᾱ, ὁ δὲ τρίτος διὰ τοῦ η, ὁ δὲ τελευταῖος διὰ τοῦ ω, εὐπρεπῶς κατὰ πολὺ τῶν ἤχων διὰ μεσότητος ἀλλήλους διαδεχομένων· καὶ οἱ μὲν ἑξῆς τοῖς προειρημένοις τρισὶ κατὰ συμφωνίαν λαμβάνονται, μόνος δὲ ὁ τοῦ ε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ τε πρώτου διὰ πασῶν καὶ τοῦ δευτέρου, [κατὰ τὴν] ὁμόφωνον τῷ προσλαμβανομένῳ τὴν μέσην διάξει· διὰ τί δέ, ὕστερον λέξομεν. πάλιν μὴν τῶν φθόγγων ἤτοι περιεχόντων ἢ πλεοναζόντων, ἢ κατ' ἀμφότερα τὴν κυρίαν ἐχόντων, ἢ τῶν ἑτέρων καθ' ἑκάτερον τρόπον ὡς ἐν μίξει κατακρατούντων τὰ ποιὰ γίνεται συστήματα, ἐκ δὲ τούτων αἱ

ἁρμονίαι· αἷς κατὰ τὰ προειρημένα χρώμενος, ἢ καθ' ὁμοιότητα ἑκάστῃ ψυχῇ προσφέρων ἁρμονίαν ἢ κατ' ἐναντιότητα, τό τε φαῦλον καὶ ὑποικουροῦν ἦθος ἐκκαλύψεις καὶ ἰάσῃ καὶ βέλτιον ἐνθήσεις καὶ πειθὼ ποιήσεις, εἰ μὲν ἀγενὲς ἢ σκληρὸν ὑπείη, διὰ μεσότητος ἄγων εἰς τοὐναντίον, εἰ δὲ ἀστεῖον καὶ χρηστόν, δι' ὁμοιότητος αὔξων εἰς σύμμετρον . . . . . . ἔτι τῶν συστημάτων τὰ μὲν βαρύτερα τῷ τε ἄρρενι κατὰ φύσιν καὶ ἤθει κατὰ τὴν παίδευσιν πρόσφορα, τῇ πολλῇ καὶ σφοδρᾷ κάτωθεν ἀναγωγῇ τοῦ πνεύματος τραχυνόμενα, καὶ πλείονος ἀέρος πληγῇ διὰ τὴν τῶν πόρων εὐρύτητα τό τε γοργὸν δηλοῦντα καὶ ἐμβριθές, τὰ δὲ ὀξέα τῷ θήλει τῇ τοῦ περὶ τὰ χείλη καὶ ἐπιπολῆς ἀέρος πληγῇ διὰ λεπτότητα γοερά τε ὄντα καὶ ἐκβοητικά· καὶ τὰ μὲν διὰ τῶν ἑξῆς φθόγγων οὕτω προχωροῦντα δι' ὁμαλότητος καὶ ῥᾳστώνης, τὰ δὲ διὰ τῶν ὑπερβολῶν τραχύτερα καὶ ἄλλως παρακεκινημένα, καὶ διὰ τῆς ἐξαίφνης εἰς τοὺς ἐναντίους τρόπους μεταβολῆς βίᾳ τὴν διάνοιαν ἀντιτείνοντα. καὶ τῶν τρόπων τοίνυν ὁ μὲν δώριος βαρύτατος καὶ ἄρρενι πρέπων ἤθει (τοῦτον γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ κατὰ τὸν ᾠδικὸν τύπον πρῶτον ὅρον ἐποιησάμεθα, τοῦ βαρυτάτου διὰ πασῶν μεταξὺ τυγχάνοντα καὶ πέρας τοῦ τε ὑπατοειδοῦς διὰ τεσσάρων ἐπὶ τὴν ὀξύτητα καὶ τοῦ διὰ πέντε μεσοειδοῦς ἐπὶ τὸ βάρος κατὰ τὴν ὑποδώριον ἁρμονίαν), ὁ δὲ τούτῳ τόνῳ πλεονάζων μέσος κατὰ τὸ ἦθος, ὁ δὲ τῷ μεγίστῳ τῶν ἀντιθέτων διαστημάτων ὀξύτερος τῷ διτόνῳ, θηλύτερος. οἱ δὲ μέσοι λογιζέσθωσαν ὡς ἐπαμφοτερίζοντες. πάλιν δὲ ἐπὶ τῶν ὀργάνων (αἱ γὰρ τούτων χορδαὶ πολυχούστεραι) αἱ μὲν ἀπὸ προσλαμβανομένου δωρίου κατὰ τὸ βάρος κοιλότατοι καὶ ἠρρενωμένοι, οἱ δὲ ἐπὶ τὴν ὀξύτητα τῆς διατόνου μέσοι, οἱ δὲ μετὰ τούτους κατὰ παραύξησιν ὀξύτατοί τε καὶ θηλύτεροι.»

Κατὰ ταῦτα δὲ τὸ δεκαπεντάχορδον τέλειον σύστημα ἐμελῳδεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τῶν φθόγγων τε, τα, τη, τω εἰς τὸ πρῶτον τετράχορδον καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως, ὥστε σύμπαντος τοῦ ἀμεταβόλου συστήματος εἶχεν ἡ καταλογὴ (solimisation) ὡς ἑξῆς:

τε	τα	τη	τω	τα	τη	τω	τε	τα	τη	τω	τα	τη	τω	τα
la	si	do	re	mi	fa	sol	la	si	do	re	mi	fa	sol	la

Πρὸς τὸν Ἀρ. Κοϊντιλιανὸν διαφέρεται ὁ Ἀνώνυμος λέγων: «Τῶν δέκα πέντε τρόπων οἱ προσλαμβανόμενοι λέγουσι τω, αἱ ὑπάται τᾶ, αἱ παρυπάται τη, οἱ διάτονοι τω, αἱ μέσαι τε, αἱ παράμεσοι τᾶ, αἱ τρίται τὴ, αἱ νῆται τᾶ,» ἡ δὲ διαφορὰ ἔγκειται μόνον ἐν τῷ φθόγγῳ τοῦ προσλαμβανομένου τω ἀντὶ τε κατὰ τὸν Κοϊντιλιανόν. Οἱ βυζαντινοὶ δὲ μουσικοὶ ἀντὶ τῆς καταλογῆς ταύτης μεταχειρίζονται τὸ γράμμα ν μετὰ τῶν φωνηέντων· ᾶ, ε, ων καὶ τῆς διφθόγγου ᾶι ᾶ, νε, ναι νῶ, ὅπερ εὕρηται παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ· ἐξ αὐτῶν ἐσχημάτισαν ἢ καὶ παρέλαβον ἐξ ἐπικλήσεως ἴσως τῶν ἐθνικῶν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τὰ «Ἄνα ἄνες, Ἄνα

ναὶ ἄνες, *Ναὶ ἄνες*, *Ἄνες, ἅγιε; νανα*, *Νενανω*, ὧν τὸ *νανὰ* καὶ *νεναнω* ὕστερον προσληφθέντα καὶ μόνον ἐν τῷ μελικῷ καὶ ᾀσματικῷ ἀπαντῶντα, εἶνε ἄσημα, τῶν δὲ ἄλλων τὸ μὲν Ἄνα εἶνε κλητικὴ τοῦ ἄναξ, τὸ δὲ *ἄνες* προστακτικὴ ἀορίστου τοῦ ῥημ. *ἀνίημι*, τὸ δὲ *ναι* ἀντὶ *νε* προσετέθη ἵνα ἐπαρκέσῃ πρὸς καταλογὴν τοῦ διὰ πέντε· ἕκαστος δὲ ἦχος (εἶδος τοῦ διὰ πασῶν) ἔχει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς μουσικοῖς ἰδίαν καταλαγήν, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρύ, ὡς εὐαρμοστότερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους,[1] ὡς ἑξῆς.

Πρῶτος = *Δώριος*

mi re do si la sol fa mi
Αν 1 να 1 ναι 1/2 α 1 νες, 1 1/2

Δεύτερος = *Φρύγιος*

re do si la sol fa mi re do
Ναι 1 α 1/2 νε 1 α 1 νες. 1 1/2 1

Τ*ρίτος* = *Λύδιος*

do si la sol fa mi re do
Α 1/2 ναι 1 α 1 νε 1 ες. 1/2 1 1

Τέταρτος = *Μιξολύδιος*

si la sol fa mi re do si
Α 1 α 1 α 1 γι 1/2 α. 1 1 1/2

Οἱ σήμερον δὲ ἱεροψάλται μεταχειρίζονται τοὺς φθόγγους Πα, Βου, Γα, Δι, Κε, Ζω, Νη Πα, ἀπὸ τοῦ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξὺ διὰ τὸν πρῶτον αὐτῶν ἦχον, ὅστις ἤθελεν εἶναι ὁ τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν Φρύγιος = Δεύτερος, ἔχων τὸ ἡμιτόνιον δεύτερον ἀντὶ πρώτου, ἐὰν πράγματι εἶχε τὴν αὐτὴν διαστηματικὴν διαίρεσιν· ὅτι δὲ τὰ ἐν τοῖς θεωρητικοῖς βιβλίοις διαστήματα τῶν σημερινῶν ἱεροψαλτῶν διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν ἀρχαίων

[1] Ἀριστ. προβλ. ΙΘ, 33. Διὰ τί εὐαρμοστότερον ἀπὸ τοῦ ὀξέος ἐπὶ τὸ βαρὺ ἢ ἀπὸ τοῦ βαρέος ἐπὶ τὸ ὀξύ; πότερον ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς γίνεται ἄρχεσθαι; ἡ γὰρ μέση καὶ ἡγεμὼν ὀξυτάτη τοῦ τετραχόρδου· τὸ δὲ οὐκ ἀπαρχῆς ἀλλ' ἀπὸ τελευτῆς· ἢ ὅτι τὸ βαρὺ ἀπὸ τοῦ ὀξέος γενναιότερον καὶ εὐφωνότερον;» Καὶ κατὰ τοῦτο ἄρα οἱ Βυζαντινοὶ ἀκολουθοῦσι τὴν ἀρχαίαν θεωρίαν.

καὶ βυζαντινῶν καὶ εἶνε ἐσφαλμένα διελάβομεν ἐν τῇ Β΄. πραγματείᾳ (σελ. 55—69), ἔνθα ἀπεδείξαμεν ἐπίσης, ὅτι τὰ σήμερον εἴδη τοῦ διὰ πασῶν, ἤτοι οἱ ἦχοι τῶν ἱεροψαλτῶν, οὐδεμίαν κατά τε τὰ διαστήματα καὶ τὸν τόπον τῆς φωνῆς σχέσιν καὶ συμφωνίαν ἔχουσι πρὸς τὰ τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντιῶν μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κ|πόλεως.

Ἔν τισι δὲ τῶν μελῳδιῶν τῆς ἱερᾶς τῶν βυζαντινῶν μουσικῆς τοῦ ᾀσματικοῦ συστήματος κεῖται ἐν τῷ τέλει ἐπιφωνητικῶς ἡ λέξις *Ὄγγα Ἄγγα* κτλ., ἥτις πιθανὸν οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἡ ἐπίκλησις πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, Ὀγκαίην ἐπονομαζομένην, εἰλημμένη ἐκ τῆς θυμελικῆς τῶν ἐθνικῶν μουσικῆς, καὶ παραφθαρεῖσα ἀνὰ τὸν χρόνον· ἐν τοῖς τερετισμοῖς δέ, οἵτινες ὑπὸ πάντων μαρτυροῦνται καὶ ὁμολογοῦνται παραληφθέντες ἐκ τῆς θυμελικῆς τῶν ἐθνικῶν μουσικῆς, γίνεται χρῆσις ὁτὲ μὲν τῆς ἀνωτέρω καταλογῆς τῶν Βυζαντινῶν, ὁτὲ δὲ τῆς τῶν ἀρχαίων, *τοϊτοτετα*, καὶ ἐν ἄλλοις τοῦ *τερριρε τεριρε τερω* κτλ. ἐξ ὧν ἐσχηματίσθη τὸ ῥῆμα ἐν τῇ ἀρχαιότητι *τερετίζειν*, ὡς καὶ ἐκ τοῦ *τε ναι να νε νω* παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἡ λέξις *τεναρισμός*· ἀπατῶνται δὲ οἱ νομίζοντες ὅτι τὸ *τερ ρι ρε* κτλ. ἀνήκει τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐποχῇ, σχηματισθὲν ἐκ τοῦ «Tu rex», διότι τὸ ῥῆμα *τερεττίζειν*, εἶνε ἀποχρῶσα ἀπόδειξις, ἁπαντῶν ἐν τῇ Ἀρχαιότητι.[1]

Ὅτι δὲ οἱ διὰ τῶν χορῶν τρόποι τοῦ ᾄδειν ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῷ ἦσαν αὐτοὶ οἱ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου διελάβομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Β΄. πραγμ. σελ. 35—39. Ὡσαύτως δ᾽ ἀπεδείξαμεν ὅτι ἐν τοῖς χοροῖς ἐλάμβανον μέρος καὶ γυναῖκες, διακόνισσαι καὶ κόραι τῶν εὐγενῶν· ἐνταῦθα δὲ παραθέτομεν πρὸς συμπλήρωσιν τὰ ἑξῆς χωρία. Ὁ μὲν Κύριλλος κατὰ τὸν γ΄ αἰῶνα Ἱεροσολύμων ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ 10 Προκατηχήσει (σελ. 356) λέγει: Εἰ καὶ κέκλεισται ἡ ἐκκλησία καὶ πάντες ἡμεῖς ἔνδον, ἀλλὰ διεστάλθω τὰ πράγματα· ἄνδρες μετὰ ἀνδρῶν καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν . . . Καὶ ὁ σύλλογος ὁ παρθενικὸς οὕτω συνειλίχθω ἢ ψάλλων ἢ ἀναγινώσκων ἡσυχῇ.» Ὁ δὲ Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐν ἐπιστ. XC βιβλ. I λέγει: Τὰς ἐν ἐκκλησίᾳ φλυαρίας καταπαῦσαι βουλόμενοι οἱ Ἀπόστολοι, καὶ τῆς ἡμῶν παιδευταὶ καταστάσεως, ψάλλειν ἐν αὐταῖς τὰς γυναῖκας συνετῶς συνεχώρησαν· ἀλλ᾽ ὡς πάντα εἰς τοὐναντίον ἐτράπη τὰ θεοφόρα διδάγματα, καὶ τοῦτο εἰς ἔκλυσιν καὶ ἁμαρτίας ὑπόθεσιν τοῖς πλείοσι γέγονεν, καὶ κατάνυξιν μὲν ἐκ τῶν θείων ὕμνων οὐχ ὑπομένουσι· τῇ δὲ τοῦ μέλους ἡδύτητι εἰς ἐρεθισμὸν παθημάτων χρώμενοι, οὐδὲν αὐτὴν ἔχειν πλέον τῶν ἐπὶ σκηνῆς ᾀσμάτων λογίζονται.» Ἐν δὲ τῷ Βίῳ Μαξίμου τοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νέου γέγραπται: Καὶ Ἀνθίμῳ τῷ μεγάλῳ.. καὶ φαιδρύναντι ἐν ταῖς ὑμνῳδίαις διὰ χορῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν τὰς αὐ-

[1] Ἀριστ. προβλ. ΙΘ. 10. Διά τί εἰ ἥδιον ἡ ἀνθρώπου φωνή, ἡ ἄνευ λόγου ᾄδοντος οὐχ᾽ ἡδίων ἐστί, οἷον τερετιζόντων, ἀλλ᾽ αὐλὸς ἢ λύρα;

τὰς παννυχίδας.» Ὁ δὲ Γρηγόριος Νύσσης εἰς τὸν βίον Μακρίνης τῆς τοῦ Μ. Βασιλείου ἀδελφῆς (σελ. 992): Ὡς δὲ ἡμεῖς ἐν τούτοις ἦμεν, καὶ αἱ ψαλμῳδίαι τῶν παρθένων τοῖς θρήνοις καταμιχθεῖσαι περιήχουν τὸν τόπον . . . . . Ἐγὼ δὲ καίτοι κακῶς τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς διακείμενος, ὅμως ἐπενόουν ἐκ τῶν ἐνόντων, εἰ δυνατὸν μηδὲν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ κηδείᾳ πρεπόντων παραληφθῆναι. Ἀλλὰ διαστήσας κατὰ γένος τὸν συρρέοντα λαόν, καὶ τὸ ἐν γυναιξὶ πλῆθος τῷ τῶν παρθένων συγκαταμίξας χορῷ, τὸν δὲ τὸν ἀνδρῶν δῆμον τῷ τῶν μοναζόντων τάγματι, μίαν ἐξ ἑκατέρων εὔρυθμόν τε καὶ ἐναρμόνιον, καθάπερ ἐν χοροστασίᾳ, τὴν ψαλμῳδίαν γενέσθαι παρεσκεύασα, διὰ τῆς κοινῆς πάντων συνῳδίας εὐκόσμως συγκεκραμένην . . . Καὶ ἦν τις μυστικὴ πομπὴ τὸ γινόμενον, ὁμοφώνως τῆς ψαλμῳδίας ἀπ' ἄκρων ἐπ' ἐσχάτοις μελῳδουμένης.

Βεβαιοτάτου δὲ ἤδη ὄντος ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ὅτι οὐ μόνον ἀρχαῖα μέλη σκηνικά τε καὶ ἱερὰ καὶ κανόνες τῆς Δάμωνος θεωρίας καὶ μελοποιίας ἐσώζοντο μέχρι τῆς ἐντελοῦς ἐξαφανίσεως τῆς ἐθνικῆς θρησκείας κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσήχθησαν θεατρικαὶ μελῳδίαι καὶ τερετισμοὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Χρυσοστόμου ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἐποχάς, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ εἰδήσεις τοῦ Βαλσαμῶνος, Ζωναρᾶ, Ματ. Βλαστάρεως, Κεδρηνοῦ καὶ λοιπῶν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπολείπεται, ὅτι ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις τῶν Βυζαντινῶν διεσώθησαν οὐ μόνον τὰ διάφορα εἴδη τῆς καθαρᾶς ἱερᾶς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ δημώδης καὶ θεατρική, καὶ πλέον ἢ πιθανὸν καθίσταται, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐστηρότεροι ἐκκλησιαστικοὶ μελοποιοὶ καὶ ἐν προγενεστέραις καὶ μεταγενεστέραις ἐποχαῖς παρέλαβον ἐκ τῆς τῶν ἐθνικῶν ἱερᾶς καὶ σκηνικῆς μουσικῆς ὅ,τι ὑγιὲς εὗρον καὶ προσῆκον τῷ πνευματικῷ χαρακτῆρι τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀκολουθοῦντες πανταχοῦ τὴν γνωστὴν παραίνεσιν «δίκην μελισσῶν,» καὶ ἑπόμενοι τῷ ἐκλεκτικῷ τρόπῳ τῶν πρώτων πατέρων Βασιλείου, Γρηγορίου καὶ λοιπῶν καὶ ἰδίως τοῦ Ἀλεξανδρέως Κλήμεντος, λέγοντος ἐν τοῖς Στρωμ. (κεφ. θ'.) «*Χρηστομαθῆ* φημι τὸν πάντα ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφέροντα, ὥστε καὶ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς καὶ ἀπὸ γραμματικῆς καὶ φιλοσοφίας αὐτῆς δρεπόμενον τὸ χρήσιμον ἀνεπιβούλευτον φυλάττειν τὴν πίστιν.» Πρὸς δὲ τούτοις πασίγνωστον εἶνε, ὅτι ἐφ' ὅσον μᾶλλον ἡ κατὰ τῶν ἐθνικῶν νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ προέκοπτε, τόσον περισσότερα παρ' αὐτῶν στοιχεῖα παρελάμβανεν, ἕως ὅτου ἐξαφανισθέντας ἐκληρονόμησεν ἐντελῶς, διὰ τῶν ἰδίων ὅπλων ἐκείνων κατανικήσαντες. Κύριλλος δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος καυχᾶται μάλιστα διὰ τὴν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστηκότων διαρπαγὴν τῆς σοφίας τῶν Ἑλλήνων, λέγων (σελ. 731): «Οὐκοῦν οἱ διὰ σοφίας κοσμικῆς καὶ λόγου φαιδρότητος οἰκοδομοῦντες τὴν ἐκκλησίαν, διαρπάζουσί τε τοὺς Ἑλλήνων παῖδας, καὶ οἱονεὶ τὸ χρυσεῖον αὐτῶν καὶ

«τὸ ἀργύριον ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπιεικείας καταπλουτήσαντες *κλῆρον αὐ-* »*τὸν ποιοῦνται Θεοῦ.*» Ἡ ἐνταῦθα δὲ ἀναφερομένη διαρπαγὴ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν τῶν ἐθνικῶν εἶνε πασίγνωστος, καὶ ἐξ αὐτῶν δὲν δύναταί τις νὰ ἐξαιρέσῃ βεβαίως τὴν μουσικὴν καὶ μελοποιΐαν, περὶ ὧν μαρτυροῦσιν αἱ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως μελῳδίαι, περὶ ὧν θετικῶς μὲν γινώσκομεν, ὅτι εἰσὶ μεμελοπεποιημέναι κατὰ τὴν ἀρχαίαν θεωρίαν, τηροῦσαι ἀκριβῶς τοὺς καλολογικοὺς κανόνας καὶ νόμους τῆς εὐρυθμίας καὶ τὰ σχήματα αὐτῆς, προῳδικά, μεσῳδικά, παλ.νῳδικά, ἐπῳδικὰ κτλ., λίαν δὲ πιθανόν, ὅτι ἐπὶ χριστιανικῶν κειμένων ἐφηρμόσθησαν ἐθνικαὶ μελῳδίαι, καὶ εἰς τοῦτο ἀποδίδομεν τὴν μεταφορὰν πάντων σχεδὸν εἰπεῖν τῶν ἀρχαίων μέτρων εἰς τὸν προσῳδιακὸν ῥυθμὸν τῶν τάσεων, εἰς αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν μὴ διάσωσιν ἀρχαίων μελῳδιῶν καὶ μελῶν. Ὁ δὲ λόγος, ὃν τινες προβάλλουσιν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐκ μίσους καὶ φανατισμοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραδεχθῶσι καὶ ἐφαρμόσωσι μέλη ἀρχαῖα ἐπὶ τῶν ἱερῶν κειμένων ἐξελέγχεται ἀνυπόστατος ἐκ τῶν πολυπληθῶν σαφῶν μαρτυριῶν. Ἐὰν δὲ ὁ λόγος οὗτος ἦτο ἀληθής, διὰ τί νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν μουσικήν; μήπως ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα δὲν εἶνε ἔργα τῶν ἐθνικῶν, ὥςπερ καὶ αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἅπερ οἱ χριστιανοὶ ἐθεώρουν ὡς ἴδιον καὶ πατρικὸν κλῆρον; Διὰ τί τὸ αὐτὸ μῖσος δὲν ἐκώλυσε τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ χρῆσιν; Διὰ τί δὲν ἀπέτριψε τὸν συγκολλητὴν τοῦ «Χριστὸς πάσχων» τοῦ νὰ μεταχειρισθῇ ἅπαντα τὰ δράματα τοῦ Εὐριπίδου, μεταβαλλὼν μόνον τὰ πρόσωπα καὶ ἀντικαταστήσας αὐτὰ διὰ τῶν τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Παναγίας κτλ.; Διὰ τί δὲν ἠδυνήθη νὰ κωλύσῃ τὴν εἴσοδον τῶν θυμελικῶν ᾀσμάτων καὶ τῆς χειρονομίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν πολλὰς ἔτι μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις ἐξ αὐτῶν τῶν Πατέρων περὶ τοῦ πιθανωτάτου τῆς γνώμης ἡμῶν, ἃς ἀναβάλλομεν εἰς προσεχῆ πραγματείαν πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων παρεκβάσεων, ὧν ἱκαναὶ αἱ μέχρι τοῦδε· αἱ μελῳδίαι τῶν Βυζαντινῶν κέκτηνται τοσαῦτα ἀρχαῖα στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὅσα γραμματικά, συντακτικά, ῥητορικὰ καὶ μετρικὰ αἱ ὁμιλίαι καὶ λοιπαὶ τῶν ἐκκλσιαστικῶν πατέρων συγγραφαί· τοῦτο εἶνε ἀληθέστατον. Ὡσαύτως δ' ἀληθέστατον εἶνε ὅτι ἡ ἱερὰ τῶν Βυζαντινῶν μουσικὴ φέρει ἀνάλογον χαρακτῆρα ποικιλίας πρὸς τὰ ἐκ τῷ βυζαντινῷ κράτει καὶ ταῖς ὀρθοδόξοις ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις περιλαμβανόμενα παντοδαπὰ ἔθνη· διότι οἱ ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις ἀναφερόμενοι μελοποιοὶ εἶνε διαφόρων ἐθνικοτήτων καὶ χωρῶν, οἵτινες ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ παρελάμβανον στοιχεῖα τῆς ἐπιχωρίου αὐτῶν μουσικῆς, ἣν ἐκ παίδων ἤκουον, ἡ δὲ φαντασία, ὡς γνωστόν, δημιουργεῖ πάντοτε ἐκ δεδομένων διὰ τῶν αἰσθήσεων στοιχείων, δημιουργίας μέν, ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀδυνάτου οὔσης ἐν αὐτῇ πρωτοτυπίαν δὲ μόνον ἐχούσης κατὰ τὸ σχῆμα. Ἐν μουσικῷ χειρογράφῳ δὲ

τῆς Θετταλικῆς συλλογῆς εὕρηνται καὶ μέλη Περσικὰ μελοποιῶν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κ/πόλεως, δύο μὲν τοῦ Μανουὴλ Χρυσάφου, ἓν δὲ Μάρκου ἱεράρχου, ἓν Λαμπαδαρίου τοῦ Κλαδᾶ ἐπιγεγραμμένον «Ἀνακαρᾶς» καὶ «Ὀργανικὸν Περσικόν,» ἓν τοῦ Γλυκέος, δύο περσικὰ τοῦ Κορώνη, ὧν τὸ μὲν ἐπιγέγραπται «Ἐμπάχούμ», τὸ δὲ «Τασνέφι,» καὶ ἓν Βουλγαρικὸν τοῦ Κουκουζέλη,[1] ἐν δὲ χειρογράφοις τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐποχῆς οὐκ ὀλίγα Τουρκικά.

Ὅτι δὲ ἡ μουσικὴ τῶν Βυζαντινῶν προώρισται νὰ συμπληρώσῃ σπουδαίως τὴν Ἁρμονικήν, Μετρικὴν καὶ Ῥυθμικὴν θεωρίαν τῶν ἀρχαίων, αὐτόδηλον ἔκ τε τῶν εἰρημένων καὶ ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων μηνῶν διὰ τῶν ἐφημερίδων γνωστῆς ὑφ' ἡμῶν γενομένης ἀνακαλύψεως τῶν κλιμάκων τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοξένου ἄνευ διασαφήσεως ἀναφερομένου «Κοινοῦ γένους» τῶν Ἀρχαίων ἐκ τοῦ ᾀσματικοῦ τῶν Βυζαντινῶν, περὶ ὧν προσεχῶς.

Ἔκ τε τῶν χωρίων τοῦ Ἀριστοφάνους, Ἀριστοξένου, Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως καὶ λοιπῶν κατάδηλος κατέστη ἡ μεταβολή, ἣν ἡ μουσικὴ τῶν Ἀρχαίων ὑπέστη ἀπὸ Περικλέους, μεταβληθεῖσα ἐξ εὐρύθμου εἰς εὐμελῆ, ἐκ Πλατωνικῆς εἰς Ἀριστοτελικήν, ἐκ λιτῆς εἰς ποικίλην καὶ βωμολόχον, ἐξ «οἵας ἔδει εἶναι» εἰς τὸ «δυνατὸν καὶ πρέπον» καὶ ἔτι πλέον τούτου ἀνὰ τὸν χρόνον. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων αὐτόδηλον καθίσταται ὅτι, τῆς Πυθαγορείου παρασημαντικῆς ἀδυνατούσης νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐμελοῦς, ἀναπόφευκτος ἀνάγκη ἐπέστη ἐπινοήσεως τελειοτέρας παρασημαντικῆς. Ὅτι δὲ πράγματι ἐπενοήθη τοιαύτη καὶ ὑπῆρχεν ἤδη, μαρτυρεῖ σαφῶς τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Ἀριστοξένου. (σελ. 30): «Ἃ δέ τινες ποιοῦνται τέλη τῆς Ἁρμονικῆς καλουμένης πραγματείας, οἱ μὲν τὸ παρασημαίνεσθαι τὰ μέλη φάσκοντες πέρας εἶναι τοῦ ξυνιέναι τῶν μελῳδουμένων ἕκαστον, οἱ δὲ τὴν περὶ τοὺς αὐλοὺς θεωρίαν καὶ τὸ ἔχειν εἰπεῖν τίνα τρόπον ἕκαστα τῶν αὐλομένων καὶ πόθεν γίνεται· τὸ δὴ ταῦτα λέγειν παντελῶς ἐστιν ὅλως τινὸς διημαρτηκότος. Οὐ γὰρ ὅτι οὐ πέρας τῆς ἁρμονικῆς ἐπιστήμης ἐστὶν ἡ παρασημαντική, ἀλλ' οὐδὲ μέρος οὐδέν, εἰ μὴ καὶ τῆς μετρικῆς τὸ γράφεσθαι τῶν μέτρων ἕκαστον. εἰ δ' ὥσπερ ἐπὶ τούτων οὐκ ἀναγκαῖον ἐστὶ τὸν δυνάμενον γράψεσθαι τὸ ἰαμβικὸν μέτρον καὶ εἰδέναι τί ἐστι τὸ ἰαμβικόν, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν μελῳδουμένων [οὐ γὰρ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν γραψάμενον τὸ φρύγιον μέλος καὶ εἰδέναι τί ἐστι φρύγιον]. δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη

[1] **Τοῦ αὐτοῦ Κουκουζέλη (αἰὼν ιγ'.) εὑρίσκονται ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπιγεγραμμένα: Σημαντῆρα, Ἀηδών, Πολεμικόν, Ὀρφανόν, Ἀνηφαντής, Καμπάνα, Βιόλα, Χορός, Παπαδοπούλα, Μαργαρίτης, Τροχός, Τοῦ βασιλέως, καὶ τινὰ Δυσικά, ἄλλα δὲ Φράγγικα ἐπιγεγραμμένα.**

τῆς εἰρημένης ἐπιστήμης πέρας ἡ παρασημαντική. Ὅτι δὲ ἀληθῆ τὰ λεγόμενα καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον τῷ παρασημαινομένῳ μόνον τὰ μεγέθη τῶν διαστημάτων διαισθάνεσθαι, φανερὸν γενοιτ' ἂν ἐπισκοπουμένοις. ὁ γὰρ τιθέμενος σημεῖα τῶν διαστημάτων οὐ καθ' ἑκάστην τῶν ἐνυπαρχουσῶν αὐτοῖς διαφορῶν ἴδιον τίθεται σημεῖον, οἷον εἰ τοῦ διὰ τεσσάρων τυγχάνουσιν αἱ διαιρέσεις οὖσαι πλείους ἃς ποιοῦσιν αἱ τῶν γενῶν διαφοραί, ἢ σχήματα πλείονα, ἃ ποιεῖ ἡ τῆς τῶν ἀσυνθέτων διαστημάτων τάξεως ἀλλοίωσις. τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ περὶ τῶν δυνάμεων ἐροῦμεν, ἃς αἱ τῶν τετραχόρδων φύσεις ποιοῦσι· τὸ γὰρ νήτης καὶ μέσης καὶ ὑπάτης τῷ αὐτῷ γράφεται σημείῳ, τὰς δὲ τῶν δυνάμεων διαφορὰς οὐ διορίζει τὰ σημεῖα, ὥστε μέχρι τῶν μεγεθῶν αὐτῶν κεῖσθαι, πορρωτέρω δὲ μηδέν. Ὅτι δὲ οὐδέν ἐστι μέρος τῆς συμπάσης ξενέσεως τὸ διαισθάνεσθαι τῶν μεγεθῶν αὐτῶν ἐλέχθη μέν πως καὶ ἐν ἀρχῇ, ῥᾴδιον δὲ καὶ ἐκ τῶν ῥηθησομένων συνιδεῖν· οὔτε γὰρ τὰς τῶν τετραχόρδων, οὔτε τὰς τῶν φθόγγων δυνάμεις, οὔτε τὰς τῶν γενῶν διαφορὰς οὔτε, ἁπλῶς εἰπεῖν, τὴν τοῦ συνθέτου καὶ ἀσυνθέτου διαφοράν, οὔτε τὸ ἁπλοῦν καὶ μεταβολὴν ἔχον, οὔτε τοὺς τῶν μελοποιῶν τρόπους οὔτε ἄλλο οὐδέν, ὡσαύτως εἰπεῖν. δι' αὐτῶν τῶν μεγεθῶν γίγνεται γνώριμον.»

Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο, καὶ κυρίως τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ «Ὅτι δὲ ἀληθῆ τὰ λεγόμενα κτλ.» μέχρι τέλους, ἀντιπαραβαλλόμενον πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν θεωρίαν τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς καὶ τῆς συμπληρώσεως ταύτης παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ, οὐχὶ μόνον οὐδεμίαν ἔχει οὐδ' ἐλαχίστην πρὸς αὐτὴν σχέσιν, ἀλλὰ καὶ περιγράφει σύστημα παρασημαντικῆς ἐντελῶς διαφόρου καὶ ἀντιθέτου ἐκείνης, δηλούσης ἀκριβέστατα οὐ μόνον τὰ ἐλάχιστα τῶν διαστημάτων τῶν διαφόρων γενῶν, διατονικοῦ, χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφόρους τῶν τετραχόρδων, πενταχόρδων καὶ ὀκταχόρδων διαιρέσεις τῶν δεκαπέντε τρόπων ἐν μεγέθει τοῦ τρεῖς διὰ πασῶν, τὰς φθορὰς τῶν διαστημάτων ἔν τε τῷ μικτῷ καὶ κοινῷ γένει διὰ τῶν φθόρων, τὰς συμφωνίας, τὰ σύνθετα καὶ ἀσύνθετα διαστήματα, τὰς ἐκλύσεις καὶ ἐκβολὰς διὰ τῆς διαφόρου θέσεως τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων γραμμάτων τοῦ ἑλλ. ἀλφαβήτου, ὀρθῶν, ὑπτίων, ὀξυτόνων, πλαγίων, ἀνεστραμμένων, ἀπεστραμμένων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἡμίσεων, ἀμελητικῶν κτλ. ἔν τε τῇ ᾠδικῇ καὶ ὀργανικῇ. Ἅπασα δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς Πυθαγορείου παρασημαντικῆς ἔγκειται, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, κυρίως καὶ μόνον ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ παρασημάνσει τῶν διαστημάτων, ὅπερ οὐδόλως συμφωνεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ χωρίου τούτου περιγραφομένην παρασημαντικήν. Περὶ τούτου δὲ δύναται πᾶς τις νὰ πεισθῇ ἐκ τοῦ Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ, Ἀλυπίου καὶ Βοηθίου, καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς πυθαγορείου εἰρημένων. Τοὐναντίον δὲ τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοξένου ὡς καὶ ἡ ῥυθμικὴ αὐτοῦ θεωρία συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν παρασημαντικήν, δι' ἧς

εἶνε παρασεσημασμένα τὰ λειτουργικὰ καὶ ὑμνολογικὰ βιβλία τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ λήγοντος αἰῶνος, καὶ ἣν πρὸς διάκρισιν ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἀπὸ τοῦδε νὰ ὀνομάζωμεν Ἀριστοξένειον, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἀναφερομένην.

Ὁ Paul Marguard ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ ὑπομνηματίζων τὸ ἀνωτέρω χωρίον, καὶ λαμβάνων μόνον ὑπ' ὄψει τὸ «τὸ γὰρ νήτης καὶ μέσης καὶ ὑπάτης τῷ αὐτῷ γράφεται σημείῳ», παρορῶν δὲ ἐντελῶς τὰ προηγούμενα καὶ ἐπιφερόμενα, λέγει ὅτι μόνη ἡ πρότασις αὕτη παρέσχε τῷ M. Mibomii, ἐκδότῃ τῶν ἑπτὰ Ἁρμονικῶν συγγραφέων, πολλὰ πράγματα τοῦ ὁποίου ἡ ἑρμηνεία δὲν φαίνεται αὐτῷ ἀποχρώντως ὀρθή, νομίζει δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς τόρα πρῶτον εὗρε τὸ ὀρθόν· καὶ παραδέχεται μὲν ὅτι εἰς τὸ «τὸ γὰρ νήτης κτέ.» ὑπονοεῖται τὸ οὐσιαστικὸν «διάστημα», φαίνεται δὲ αὐτῷ παράδοξον, ὅτι τρεῖς καὶ οὐχὶ δύο φθόγγοι ἀναφέρονται, τρεῖς δὲ φθόγγοι πρέπει νὰ περιέχωσι δύο διαστήματα, ὅπερ καὶ ἐκ τῆς συνεχείας, λέγει, ἀπαιτεῖται· τούτου δὲ ἕνεκα νομίζει ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐξέπεσαν λέξεις τινές, διὰ δὲ τῆς ἐπανορθώσεως αὐτῶν νομίζει ὅτι τὸ δυσχερὲς τῆς ἑρμηνείας τῆς προτάσεωςταύτης ἐλαττοῦται ἀποχρώντως, διὸ καὶ γράφει «τό γαρ νήτης καὶ μέσης [καὶ τὸ παραμέσης] καὶ ὑπάτης τῷ αὐτῷ γράφεται σημείῳ,» τουτέστι καταφεύγει εἰς τὴν συνήθη καὶ πρόχειρον μέθοδον, ἥτις σπανιώτατα ἐπέτυχε τοῦ σκοπουμένου. Μετὰ τὴν προσθήκην δὲ ταύτην παρατηρεῖ, ὅτι ἠδύνατό τις νὰ ἀποπειραθῇ ἐκ τῆς προτάσεως ταύτης νὰ συμπεράνῃ, ὅτι παρὰ τὴν γνωστὴν πυθαγόρειον παρασημαντικὴνὑπῆρχον καὶ ἰδιαίτερα σημεῖα τῶν διαστημάτων, διὰ δὲ τοῦ συμπεράσματος τούτου ἠδύνατο μὲν εὐκολώτατα νὰ ἀπαλλαγῇ τις τῆς δυσχερείας, ἤθελε δὲ πιθανῶς ὀλίγον πιστευθῇ ὑπὸ τῶν εἰδημόνων. Διὰ τῆς γενομένης δὲ ἐπανορθώσεως λαμβάνων ὡς παράδειγμα τὴν ὑπολύδιον καὶ λύδιον κλίμακα πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ μὲν ὑπάτη μέσων τῆς λυδίου διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου σημαίνεται, δι' οὗ καὶ ἡ μέση τῆς ὑπολυδίου, ἡ δὲ παραμέση τῆς λυδίου διὰ τοῦ αὐτοῦ τῆς νήτης διεζευγμένων τῆς ὑπολυδίου. Δὲν διαφεύγει δὲ αὐτοῦ τὴν προσοχὴν ὅτι ἀπὸ τῆς ὑπάτης ὑπολυδίου μέχρι τῆς μέσης λυδίου, καὶ ἀπὸ τῆς παραμέσης τοῦ ὑπολυδίου μέχρι τῆς νήτης διεζευγμένων τοῦ λυδίου τὰ μεγέθη τῶν διαστημάτων εἶνε πεντάχορδα καὶ οὐχὶ τετράχορδα, ὡς τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοξένου ῥητῶς καὶ σαφῶς λέγει καὶ ἀπαιτεῖ· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ καταφεύγει εἰς τὴν πρόχειρον μέθοδον, αἰτιώμενος τὸ σύντομον, βραχὺ καὶ ἀσαφὲς τῆς ἐκφράσεως τοῦ χωρίου.

Ἥ τε προσθήκη καὶ ἐξ αὐτῆς παραγομένη ἑρμηνεία τῆς προτάσεως ταύτης εἶνε περιττὴ καὶ ἡμαρτημένη. Ὁ P. Marguardt ἀγνοῶν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἑτέρα παρασημαντική, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐξέλθῃ τῆς δυσχερείας, ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς τὴν παραβεβιασμένην προσθήκην καὶ

ἐσφαλμένην ταύτην ἑρμηνείαν, ἅτινα ἀντιφάσκουσι πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰ ἄλλα σαφέστατα τοῦ χωρίου μέρη, τὰ ὁποῖα δὲν ἔπρεπε νὰ παραβλέψῃ, παρακάμψῃ καὶ ἀποσιωπήσῃ. διότι ὁ Ἀριστόξενος πρὸ τῆς προτάσεως ταύτης λέγει ῥητῶς »ὁ γὰρ τιθέμενος σημεῖα τῶν διαστημάτων οὐ καθ' ἑκάστην τῶν ἐνυπαρχουσῶν αὐτοῖς διαφορῶν ἴδιον τίθεται σημεῖον, οἷον εἰ τοῦ διὰ τεσσάρων τυγχάνουσιν αἱ διαιρέσεις οὖσαι πλείους, ἃς ποιοῦσιν αἱ τῶν γενῶν διαφοραί, ἢ σχήματα πλείονα, ἃ ποιεῖ ἡ τῆς τῶν ἀσυνθέτων διαστημάτων τάξεως ἀλλοίωσις· τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ περὶ τῶν δυνάμεων ἐροῦμεν, ἃς αἱ τῶν τετραχόρδων φύσεις ποιοῦσι· τό γὰρ νήτης κτλ, πρόκειται ἄρα οὐχὶ μόνον περὶ τῶν τριῶν τόπων τῆς φωνῆς, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρῶτον περὶ παντὸς μεγέθους διαστήματος ἑκάστου τῶν τριῶν γενῶν καὶ σχημάτων τῶν τετραχορδικῶν αὐτῶν διαιρέσεων, ἤτοι τῆς τεταρτημορίου, τριτημορίου, καὶ ἡμιολίου διέσεως, τοῦ ἡμιτονίου καὶ τόνου, τῆς τριδιέσεως, πενταδιέσεως, καὶ ἑπταδιέσεως, τοῦ ἀσυνθέτου τριημιτονίου καὶ διτόνου κτλ, ἅτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοξένου ἐν τῇ παρασημαντικῇ ταύτῃ δὲν σημαίνονται δι' ἰδίων σημείων, τῆς πυθαγορείου ἴδιον πρὸς παρασήμανσιν ἑκάστου τῶν μεγεθῶν τούτων γράμμα μεταχειριζομένης· ὥστε ἡλίου φαεινότερον καθίσταται ὅτι ἐνταῦθα σαφέστατα περὶ ἑτέρας παρασημαντικῆς πρόκειται, ὅπερ ἡ ἐπακολουθοῦσα ἐπεξήγησις τῆς ἀνωτέρω προτάσεως καθιστᾷ ἔτι σαφέστερον διὰ τῶν: «οὔτε γὰρ τὰς τῶν τετραχόρδων οὔτε τὰς τῶν φθόγγων δυνάμεις οὔτε τὰς τῶν γενῶν διαφορὰς οὔτε, ἁπλῶς εἰπεῖν, τὴν τοῦ συνθέτου καὶ ἀσυνθέτου διαφορὰν οὔτε τὸ ἁπλοῦν καὶ μεταβολὴν ἔχον οὔτε τοὺς τῶν μελοποιῶν τρόπους οὔτε ἄλλο οὐδέν, ὡσαύτως εἰπεῖν, δι' αὐτῶν τῶν μεγεθῶν γίνεται γνώριμον.» Ἵνα δὲ πᾶς τις πεισθῇ ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοξένου διαλαμβάνει περὶ παρασημαντικῆς ὅλως ἀντιθέτου καὶ διαφόρου τῆς πυθαγορείου ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ ἐν βλέμμα εἰς τὸ Α'. βιβλίον τοῦ Ἀριστ. Κοϊντιλιανοῦ VII—XI σελ. 8—18, ἔνθα ἐκτίθενται τὰ τὴν κατὰ διέσεις, ἡμιτόνια καὶ τόνους διαίρεσιν τῶν διὰ πασῶν δηλοῦντα γράμματα ἢ σημεῖα, ἐπὶ τοῦ Ἀλυπίου, δηλοῦντος ἀκριβέστατα τὰ διαστήματα τῶν δεκαπέντε τρόπων τῶν τριῶν γενῶν διὰ διαφορωτάτων γραμμάτων τὸ σχῆμα καὶ τὴν θέσιν, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω διαγράμματος τοῦ Ἁγιοπολίτου, δηλοῦντος τὰ διαστήματα τοῦ ἁρμονικοῦ κανόνος τοῦ ὑποδωρίου τρόπου ἐν τῷ βαρυτέρῳ διὰ πασῶν καὶ ὑπατοειδεῖ τῆς φωνῆς τόπῳ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑρμηνεία, ἣν δίδει εἰς τὴν ἀνωτέρω πρότασιν ὁ P, Marquard δὲν εἶνε ὀρθή, οὐδὲ σημαίνει τὸ «τὸ γὰρ νήτης καὶ μέσης καὶ ὑπάτης τῷ αὐτῷ γράφεται σημείῳ» τὰ τρία τετράχορδα, βαρύ, μέσον καὶ ὀξύ, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἐνισχύεται διὰ τῆς προσθήκης »καὶ παραμέσης,» ἥτις οὐδέποτε δύναται νὰ σημάνῃ τόπον τινὰ τῶν τριῶν τῆς φωνῆς, ὥστε ἡ ἑρμηνεία αὐτοῦ εὑρίσκεται ἀντιφατι-

κῶς ἀντικειμένη πρὸς τὴν προσθήκην. Ἀλλὰ καὶ τοὺς τρεῖς τόπους τῆς φωνῆς ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι σημαίνει ἡ πρότασις αὕτη, ἤτοι τρία τετράχορδα διαζευγμένα ἢ συνημμένα, τότε ἡ μὲν προσθήκη «καὶ τὸ παραμέσως« εἶνε παντελῶς ἀσυγχώρητος, τὰ δὲ τρία τετράχορδα δὲν ἀποτελοῦσι σύστημα τέλειον, διότι τὸ μὲν διὰ πασῶν σύγκειται ἐκ τετραχόρδων δύο πλέον τοῦ διαζευκτικοῦ τόνου, τὸ δὲ δὶς διὰ πασῶν ἐκ τεσσάρων τετραχόρδων πλέον τῶν δύο διαζευτικῶν τόνων, ὥστε οὐδεμία σύγκρισις δύναται νὰ γίνηται οὐδὲ μεταξὺ λυδίου καὶ ὑπολυδίου, τελείων συστημάτων ἐκ τεσσάρων τετραχόρδων ἑκατέρου συγκειμένου, καὶ κατὰ τὸν τόπον τῆς φωνῆς, ὡς γνωστὸν τῷ διὰ τεσσάρων μεγέθει (δύο τόνων καὶ ἡμίσεος (ἀφισταμένων. Ὡςδὲ γνωστόν, ἡ Ὑπάτη, Μέση, καὶ Νήτη (χορδὴ) ἀποτελοῦσι τὰς ἑστῶτας φθόγγους ἑκάστου διαπασῶν, τὰ ὀξύτερα, μέσα καὶ βαρύτερα ἄκρα τῶν διὰ πασῶν, ἤτοι τὴν ἀρχήν, τὸ μέσον καὶ τέλος ἑκάστου εἴδους κεχωρισμένως καὶ αὐθυποστάτως παρ' ἅπασι τοῖς Ἁρμονικοῖς οὐδὲ τοῦ Ἀριστοξένου ποιοῦντος ἐξαίρεσιν. Πλὴν δὲ τούτων ὁ Ἀριστόξενος οὐδέποτε σημαίνει τοὺς τρεῖς τῆς φωνῆς τόπους διὰ τῶν ὑπάτη, μέση καὶ νήτη, οὐδέ τις τῶν ἄλλων Ἁρμονικῶν, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ «τόνος δώριος, ὑποδώριος, ὑπερδώριος, φρύγιος ὑποφρύγιος, ὑπερφρύγιος, κτλ, διὰ τοῦ πληθυντικοῦ «ὑπατῶν, μέσων, νητῶν, καὶ διὰ τοῦ «τόπος συστήματος,» οἱ δὲ ἄλλοι Ἁρμονικοὶ καὶ διὰ τοῦ «ὑπατοειδής, μεσοειδής, νητοειδὴς (τόπος φωνῆς) εἰς οὓς ὁ Ἀνώνυμος καὶ Ἁγιοπολίτης προσθέτουσι καὶ τέταρτον τὸν ὑπερβολοειδῆ, ὁ δὲ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦ ἀνειμέναι καὶ χαλαραὶ (ἁρμονίαι), μέσαι καὶ σύντονοι,» καὶ διὰ τοῦ «βαρεῖαι, μέσαι, ὀξεῖαι,» οἱ δὲ Βυζαντινοὶ μελοποιοὶ διὰ τοῦ »ἦχοι Κύριοι, Μέσοι, Πλάγιοι, Παράμεσοι, Κύριοι Κυρίων, Φθοραί, Φθοραὶ Φθορῶν, Πλάγιοι Πλαγίων κτλ. Διὰ τῆς προτάσεως «τὸ γὰρ νήτης καὶ μέσης καὶ ὑπάτης τῷ αὐτῷ γράφεται σημείῳ» προφανέσταταοὐδὲνἄλλο ὁ Ἀριστόξενος δηλοῖ εἰ μὴ ὅ,τι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι Ἁρμονικοί, δῆλον ὅτι τὴν πρώτην, τετάρτην καὶ ὀγδόην χορδὴν ἢ φθόγγον ἑκάστου διὰ πασῶν. Ἡ πρότασις δὲ αὕτη παραβαλλομένη πρὸς τὴν περὶ παρασημαντικῆς θεωρίαν τῶν Βυζαντινῶν δηλοῖ τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ τὸ τούτων «Ἀρχή, μέση καὶ τέλος πασῶν τῶν ἁρμονιῶν, καὶ σύστημα πάντων τῶν σημείων τὸ ἴσον ἐστί· λέγεται δὲ ἄφωνον οὐχ ὅτι φωνὴν οὐκ ἔχει· φωνεῖται μὲν οὐ μετρεῖται δέ. διὰ μὲν πάσης τῆς ἰσότητος ψάλλεται τὸ ἴσον, διὰ δὲ πάσης τῆς ἀναβάσεως τὸ ὀλίγον, καὶ διὰ πάσης τῆς καταβάσεως ὁ ἀπόστροφος.» Τί μὲν σημαίνει ἡ πρότασις «ἀρχή, μέση καὶ τέλος πασῶν τῶν ἁρμονιῶν τὸ ἴσον ἐστί,» διασαφίζει ἡμῖν Μανουὴλ ὁ Βρυέννιος ἐν τοῖς Ἁρμονικοῖς αὐτοῦ (2. 3. σελ. 406) διὰ τῶν ἑξῆς. »Καὶ γὰρ ἕκαστος τῶν τόνων (=ἁρμονία) ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος ἔχει· δι' ὃ καὶ εἶδος εἰκότως προσαγορεύεται. Τέλειον δὲ οὐκ

ἂν ἄλλογε εἴη εἰ μὴ μόνον τὸ εἶδος· καὶ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν τόνων οὐ μόνον ὀξὺ ᾆσαι ἀλλὰ καὶ βαρὺ καὶ μέσον» Κατὰ ταῦτα δὲ τὸ ἴσον σημαίνει τὴν ἀρχὴν τὸ μέσον καὶ τέλος, τὴν πρώτην πέμπτην καὶ ὀγδόην χορδὴν δύο συνημμένων ἢ διεζευγμένων τετραχόρδων ἑκάστης κλίμακος, ὡς καὶ τὸ ἐν σελ. τέταρτον σχῆμα φανερὸν καθιστᾷ. Περὶ τῶν λοιπῶν δὲ σημείων ἁπλῶν καὶ συνθέτων τῆς παρασημαντικῆς τοῦ μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ συστήματος, ὡς καὶ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ ἐκφωνητικοῦ θέλομεν πραγματευθῇ προσεχῶς ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ διεξοδικῶς, ἀναβάλλοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν συστηματικὴν αὐτῶν ἔκθεσιν ἕνεκα δυσχερειῶν περὶ τοὺς τύπους τῶν σημείων, καὶ διότι κύριος τῆς πραγματείας ἡμῶν ταύτης σκοπὸς εἶνε μόνον ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς ἐπινοήσεως τῆς παρασημαντικῆς ταύτης, καὶ ἡ ὀρθὴ κατάληψις τοῦ ἀνωτέρου χωρίου τοῦ Ἀριστοξένου. Τὴν ἐπινόησιν δὲ τῆς παρασημαντικῆς ταύτης ἀπέδωκάν τινες ἀβασανίστως καὶ ἄνευ λόγου εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, περὶ οὗ οὐδεὶς ἀναφέρει τι τοιοῦτον, οὔτε τῶν βιογράφων αὐτοῦ οὔτε τῶν ἄλλων ἱστορικῶν· μόνος δὲ ὁ Ἀκροπολίτης ἐν τῷ μυθολογικῷ βίῳ τοῦ εἰρημένου Δαμασκηνοῦ ὀνομάζει αὐτὸν μόνον διακεκριμένον ὑμνογράφον καὶ μελῳδόν, Πέτρος δέ τις Δαμασκηνὸς ἀπαριθμεῖ τὰς ὑπ' αὐτοῦ συντεθείσας ᾠδὰς καὶ μελοποιηθείσας. Συμεὼν δὲ ὁ Θεσσαλονίκης ἀναφέρει μόνον ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς μετερρύθμισε τρίτος ἢ τέταρτος αὐτὸς τὸ Ἁγιοπολιτικὸν τυπικόν, ἐξ οὗ βεβαίως προῆλθεν ἡ σύγχυσις πρὸς τὴν μελοποιίαν καὶ παρασημαντικήν, ὁ δὲ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, κηρύττων τὸν τῆς Πεντακοστῆς ἰαμβικὸν κανόνα καὶ ἄλλα τινὰ ὡς ψευδοδαμασκήνια ὀρθότατα παρατηρεῖ, ὅτι ἀπεδόθησαν αὐτῷ πολλὰ ἀνάξια τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ,[1] ἀναφέρων προσέτι, ὅτι ἐσώζετο δρᾶμα τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Σωσάνναν. Τὰ ἐν τῇ παρακλητικῇ δὲ ἢ ὀκταήχῳ προτασσόμενα τῶν Ἀνατολικῶν στιχηρὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐν οὐδενὶ τῶν ἀρχαιοτέρων διὰ τὴν χρῆσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὡρισμένων μουσικῶν χειρογράφων εὑρίσκονται, ἀλλὰ μόνα τὰ τοῦ Ἀνατολίου, τὰ ἐν τῇ Παρακλητικῇ «Ἀνατολικὰ» ἐπιγεγραμμένα. Μόνον δὲ ἓν Ἀλληλούϊα, καὶ εἷς Χερουβικὸς ὕμνος τοῦ ᾀσματικοῦ συστήματος εὑρίσκεται ἐν τοῖς πλείστοις μουσικοῖς χειρογράφοις ἐπιγεγραμμένα Ἰωάν. τοῦ Δαμασκηνοῦ,

[1] Εὐσταθ. Θεσσαλ σελ. 509. Τοίνυν, ὦ ἁγιώτατε Δαμασκηνέ, χρεώστει χάριτας τοῖς παρραρίψασιν ἐπὶ σὲ τοὺς τοιούτους κανόνας . . . . δέξαι καὶ τρίτον κανόνα τὸν εἰς τὸ ἁγιώτατον πνεῦμα »

[2] Εὐσταθ. Θεσσαλ. Προοίμιον εἰς τὸν τῆς Πεντηκοστῆς κανόνα σελ. 508. Εἶτα προσεπακούσεται, ὅτι ὁ μέγας ἐκεῖνος Δαμασκηνὸς οὐ λέληθεν ὁποῖος ἦν τὴν ἐποποιίαν· οὐ γὰρ ἁπλῶς μετρητὰς ἀφῆκε σελίδας ἐπῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδραματούργησεν· ὡς καὶ ἡμᾶς ἡ πεῖρα ἐδίδαξε περιτετυχηκότας δράματι ἐκείνου, πεποιημένῳ εἰς τὰ κατὰ τὴν μακαρίαν Σωσάνναν, παρασεσημειωμένῳ δὲ ἐκ πλαγίων ποίημα Ἰωάννου Μανσούρ.

δογματικά δέ τινα καὶ τὰ ἐν ταῖς ἐντύποις παρακλητικαῖς ἢ ὀκταήχῳ προτασσόμενα τῶν Ἀνατολικῶν στιχηρὰ αὐτοῦ εὑρίσκονται μόνον ἐν πολὺ μεταγενεστέροις μουσικοῖςχειρογράφοις τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως ἐποχῆς. (ἴπιθι Β'. πραγμ. σελ. 51). Ἡ ἄκριτος δὲ καὶ ἀβασάνιστος διάδοσις ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἐπενόησε τὴν ἀνωτέρω ὀνομασθεῖσαν Ἀριστοξένειον παρασημαντικήν, στηρίζεται ἐπὶ τοιούτων ἀκρίτων εἰδήσεων ἀνωνύμων μουσικῶν πραγματειῶν τῆς μετὰ τήν ἅλωσιν τῆς Κ/πόλεως ζοφερᾶς καὶ ἀμαθοῦς ἱεροψαλτικῆς ἐποχῆς, οἵα καὶ ἡ ἑξῆς: «Καὶ γὰρ ἐπίσταμαι λέγειν ὥσπερ αὐτοί, ἀλλ' οὐ χρὴ οὕτως, διότι πολλαί εἰσι σημαδίων θέσεις, ἀλλ' οὐ δεῖ καὶ ὀνόματα λέγειν, διότι οὐ λέγουσι πάντες ἐπίσης. πῶς δέ; διότι καὶ τὸ τῆς παπαδικῆς βιβλίον οὐ σώζεται, ὅτι ἐκάη ὑπὸ ἀσεβοῦς βασιλέως πρὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως καὶ μουσικὴ καὶ ἄλλα πάμπολλα κρείττονα βιβλία, διὰ τοῦτο ἐστερήθησαν ἅπαντες τοῦ τῆς Παπαδικῆς βιβλίου, τῆς μουσικῆς λέγω· καὶ μὴ δυναμένων τῶν ἀνθρώπων ἑτέρως πως ὑμνεῖν τὸν Θεόν, ὅτι ἐξέκλιναν περισσοτέρως εἰς τύμπανα καὶ αὐλοὺς καὶ κιθάρας καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ παιγνίδια, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ εἰσήγοντο· ἐκάθισαν οἱ ἅγιοι, ὅτε Ἰωάννης καὶ Κοσμᾶς ὁ ποιητὴς καὶ ἐσύνθεσαν τόνους καὶ σημάδια πρὸς ἀνύμνησιν καὶ δόξαν Θεοῦ ἐσύστησαν καὶ ἐκκλησιασμόν· καὶ τοῦ φθεγγομένου μέλους ἤγουν τοῦ ὀργάνου τρίπλοκον κατασκευάσαντες ὑμνῳδίαν, πρῶτον τὴν τοῦ νοὸς μελουργίαν, δεύτερον τὴν τοῦ τόκου σημείωσιν γνωριζόμενοι τοῖς μαθητευομένοις, κἀκεῖνοι (sic) ἀκολουθεῖν καὶ φθέγγεσθαι. τρίτον δὲ τὴν χειρονομίαν (χειρ. χειροτομίαν) προσέθεντο καλλιεργεῖν· τὰ τρία οὖν, πρῶτον ὁ νοῦς γεννᾷ, θώραξ ἐκπέμπει, χεὶρ δὲ σημειοῦται (=σημαίνειν, χειρονομεῖν), καὶ ἀκολουθεῖ. ἐγράφησαν δὲ καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρ' ἄλλων αὗται αἱ θέσεις, ὡς ἵνα λαμβάνωσι μικρὰν τὴν προγύμνασιν οἱ ἀρχάριοι.» Αἱ μὲν ἱστορικαὶ ἀνακρίβειαι καὶ ἀντιφάσεις τοῦ χωρίου τούτου εἶνε ἀποχρώντως αὐτόδηλοι, καὶ οὐδενὸς ἔχουσι σχολίου χρείαν, ἀποδεικνύουσαι ἱκανῶς τὸ ἀνεπιστῆμον τῶν ὑπὸ ἱεροψαλτῶν τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐποχῆς ἀναφερομένων τοιούτων ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῆς παρασημαντικῆς, οὓς ὑπερβαίνουσι κατὰ τὴν ἀμάθειαν οἱ κορυφαῖοι τῶν σήμερον τοιούτων καὶ μάλιστα οἱ τὸν διδάσκαλον τῆς σήμερον ἱερᾶς μουσικῆς ἐπαγγελλόμενοι. Ἑτέρα δὲ μουσικὴ πραγματεία τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου, προηγουμένη ταύτης καὶ ἀποδιδομένη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὑπὸ νεωτέρου τινὸς εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, ἀναξία δὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, περὶ τῆς παρασημαντικῆς ταύτης καὶ τῆς ἐπινοήσεως αὐτῆς λόγον ποιουμένη λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἐγὼ μέν, ὦ παιδίον ἐμοὶ ποθεινότατον ἠρξάμην . . . τοῦ ἑρμηνεῦσαι καὶ διδάξαι ὑμᾶς τὴν *Ρυθμητικὴν* ταύτην τέχνην . . . . δίκαιον, ὦ ἀκροατά, ἐκλέξασθαι ἀπὸ πάντων, καὶ γράψαι τὰ λυσιτελέστερα, καὶ μή μοι λέγε τίς ταύτην τὴν *Ρυθμιτικὴν* πεποίηκε

καὶ πόθεν ἤρξατο. ἐκ μακρῶν γὰρ τῶν χρόνων καὶ ἀπὸ παλαιῶν μὲν ἐξετέθη, καὶ καθὼς ἡμᾶς ὁ λόγος πρόσω διδάξει, δίκαιον παραδοῦναι γραφῇ ἐκεῖνα μόνα, ἅπερ οἱ πολλοὶ δοκοῦσιν αἰσθάνεσθαι, εἰς μάτην δὲ ταῦτα νοοῦσι καὶ ψευδολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν .... Φέρε δὴ εἴπωμεν καὶ περὶ τόνων· τόνοι μέν εἰσι τρεῖς· ἡ ἴση, τὸ ὀλίγον καὶ ὁ ἀπόστροφος, ἃ καὶ ἄνευ πνευμάτων συνίστανται. καὶ καλοῦνται καὶ λέγονται τόνοι ἡ ὀξεῖα καὶ ἡ πεταστή, καὶ εἰσί, δι' ὃ καὶ συστέλλονται ἐπιτιθεμένου αὐτοῦ(;) τόνου, καὶ διὰ τοῦτο τόνοι κυρίως οὐ λέγονται· πᾶς γὰρ τόνος ἐκ τόνου δεχόμενος μείωσιν, οὐκ ἔστι τόνος κυρίως ἀλλὰ καταχρηστικῶς· δι' ὃ καὶ Πτολεμαῖος ὁ μουσικός, ὡς μανθάνομεν, πάντων ἀρχαῖος ἐφεῦρε τοὺς τόνους τούτους κτλ.» Ἡ ἀνάλεκτος πραγματεία αὕτη, ἣν ὁ ἀμαθὴς ἀνώνυμος ἀντιγραφεὺς ἢ ἐπιτομεὺς πολὺ μεταγενέστερος ἐπιγράφει τοῦ «Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐρωταπόκρισις τῆς *Παππαδικῆς* ἐπιστήμης περὶ σημαδίων καὶ τόνων καὶ φωνῶν καὶ πνευμάτων καὶ κρατημάτων καὶ παραλλαγῶν καὶ ὅσα ἐν τῇ Παππαδικῇ ἐπιστήμῃ διαλαμβάνουσιν», ἐλήφθη ἀναμφιβόλως κατ' ἐπιτομὴν καὶ ἐκλογὴν ἐξ ἀρχαιοτέρου συγγράμματος, ὥσπερ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὀνομαζομένου «Ῥυθμητική,» ὅρος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τέχνη ἀναφερομένη ὑπό τε Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ τοῦ Λογγίνου, καὶ ἀναμφιβόλως πραγματευομένη ἰδίως περὶ τῆς παρασημαντικῆς ταύτης. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ πραγματείᾳ γίνεται λόγος καὶ περὶ «Ῥυθμητικῆς φωνῆς» ἥτις ὁρίζεται «ἡ δὲ ῥυθμητικὴ φωνή ἐστιν ἡ κατὰ (χειργ. μετὰ) τάξιν ἐμμελῶς καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἱρμοῦ ᾀδομένη, οἷον τὸ εὐτάκτως ᾀδόμενον μέλος.» Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δὲ τούτου καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων τῆς πραγματείας ταύτης δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς, ὅτι ἡ Ῥυθμητικὴ (τέχνη) ἐπραγματεύετο οὐ μόνον περὶ τῶν σημείων τῆς παρασημαντικῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ μελοποιΐας καὶ εὐρυθμίας. Ὁ ὅρος δὲ Ῥυθμητικὴ (σχηματισθεὶς κατ' ἀναλογίαν τοῦ «Μετρητική» δὲν εἶνε βεβαίως σφάλμα τοῦ Ἀνωνύμου, προελθὸν ἐκ συγχύσεως ἢ παραφθορᾶς τοῦ ὅρου Ῥυθμική, ὡς ὁ Dindorf ὑπολαμβάνει· ἐπειδὴ δὲ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Κλήμεντι[1] καὶ Λογγίνῳ[2] ἐκ τούτου δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ παρασημαντικὴ τῶν Βυζαντινῶν ὑπῆρχεν ἤδη ἐπὶ Κλήμεντος καὶ Λογγίνου, ἂν οὐχὶ ἐν χρήσει ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, βεβαίως ἐν τῇ πράξει τῶν μελῳδῶν καὶ χειρουργῶν τῆς θυμελικῆς μουσικῆς τῶν ἐθνικῶν, παρ' ὧν πλέον ἢ πιθανὸν ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία παρέλαβεν αὐτὴν κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα μετὰ τοῦ μελικοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ᾀσματικοῦ συστήματος καὶ τῆς χει-

[1] Κλημ. Ἀλεξ. σελ. 413: Ἀριθμητικήν τε καὶ γεωμετρίαν, ῥυθμητικήν τε καὶ ἁρμονικήν.

[2] Λογγ. 8,2: Τὸ μουσικόν τε καὶ ἐναρμόνιον καὶ ῥυθμητικόν.

ρονομίας, ὥστε ἡ τῷ Δαμασκηνῷ ἀποδιδομένη ἐπινόησις αὐτῆς δὲν εἶνε ἀληθής. Τὴν μαρτυρίαν δὲ ταύτην, πρὸς ἣν δὲν ἀντιφάσκει ἡ τῆς προηγουμένης, λεγούσης ὅτι ἡ Παπαδικὴ ἤτοι ἡ Ῥυθμητικὴ ἐκάη ὑπὸ ἀσεβοῦς βασιλέως, καὶ ὑπονοούσης τὴν πυρπόλησιν τῆς Ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης, ἐπιβεβαιοῦσι καὶ ἄλλαι τοιαῦται χειρόγραφοι ἀνέκδοτοι πραγματεῖαι, προσεπιλέγουσαι ὅτι Πτολεμαῖος ὁ μουσικὸς εἶνε οὐχὶ ὁ ἐπινοήσας, ἀλλ' ὁ συμπληρώσας τὴν παρασημαντικὴν ταύτην. Τοῦτο δὲ φαίνεται ἔχον πραγματικὴν ὑπόστασιν, διότι ὁ Πτολεμαῖος ἀπαριθμῶν τὰ μελικὰ σχήματα διὰ προσηγορειῶν διαφόρων τῶν ἐν τῷ «περὶ μουσικῆς» τοῦ Ἀνωνύμου, καταλέγει μετὰ τῆς Ἀναπλοκῆς, Καταπλοκῆς καὶ Συμπλοκῆς καὶ τὸ μελικὸν σχῆμα «Σύρμα,» ὅπερ πράγματι εὑρίσκεται ἐν τῇ Παρασημαντικῇ τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὡς τοιοῦτον, καὶ ὡς σημεῖον, ὀνομαζόμενον «Συρματική.» Κατὰ ταῦτα δὲ πιθανώτατον καθίσταται ὅτι Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ κατὰ τὸν Θεοδώρητον ἐπινοήσας καὶ εἰσαγαγὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν «τὴν εὐρυθμίαν τῆς ψαλμῳδίας τῶν δημοτικῶν ταγμάτων,» ἤτοι τὸ μελικὸν σύστημα, πρῶτος παρέλαβεν ἐκ τῆς τῶν ἐθνικῶν μουσικῆς τὴν Ἀριστοξένειον παρασημαντικὴν καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν ἐπισήμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ὕστερον ἀμαθῶς συνέχεον αὐτὸν πρὸς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤδη ἐπεκράτει καὶ τὸ ᾀσματικὸν σύστημα, ὡς αἱ δύο αὐτοῦ ἀνωτέρω μνησθεῖσαι μελῳδίαι ἀποδεικνύουσιν. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ψευδοδαμασκηνίῳ Ῥυθμητικῇ πραγματείᾳ τὸ ὀλίγον ὀνομάζεται καί μακρόν, ἐκ δὲ τοῦ Ἁγιοπολίτου μανθάνομεν, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν σημείων ἐν ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ ἔφερον ἄλλας προσηγορείας, ἤτοι ἴσον, ὀλίγον, μετ' ὀλίγον, μέσον, ὑπέρμεσον, ἄκρον κὶα τέλειον, καὶ ὅτι ἦσαν ὀλιγώτερα τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπηυξήθησαν δὲ ὕστερον εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρα φωνητικά, ὧν ποιεῖ χρῆσιν τὸ μελικόν, καὶ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χειρονομικά, ὧν ποιεῖ χρῆσιν μετὰ τῶν πρώτων εἴκοσι καὶ τεσσάρων, τὸ ὅλον ἑξήκοντα καὶ δύο, τὸ ᾀσματικὸν σύστημα.

Κατὰ ταῦτα, καὶ δι' οὓς θέλομεν ἐκθέσει λόγους προϊούσης τῆς πραγματείαςοὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃὅτι ἡ ἐπινόησις τῆς παρασημαντικῆςτῶν Βυζαντινῶν εἶνε ἀρχαιοτέρα οὐ μόνον τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐν τοῖς μουσικοῖς διφθερίνοις χειρογράφοις εὑρίσκονται μελῳδίαι ἐπιγεγραμμέναι ποιήματα Σωφρονίου (Πατριάρχου), ἀκμάσαντος πρὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, τοῦ μὲν μελικοῦ συστήματος εἰς ὀκτὼ ἤχους οἱ πρῶτοι στίχοι τοῦ ψαλμοῦ «Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου· εἰσάκουσόν μου[1] κύριε» ὁ στίχος «Δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι» ὀκτάηχος, ἄνευ τοῦ «καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας

[1] Περὶ τοῦ ψαλμοῦ τούτου λέγει ὁ Χρυσόστομος (εἰς τὸν ΡΜ'. ψαλ. σελ. 426): Τούτου τοῦ ψαλμοῦ τὰ μὲν ῥήματα ἅπαντες, ὡς εἰπεῖν ἴσασι καὶ διὰ πάσης ἡ-

τῶν αἰώνων.» καὶ ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ψαλμοῦ «Αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν σοὶ πρέπει ὕμνος τῷ Θεῷ,» ἐπίσης ὀκτάηχος, τοῦ δὲ ᾀσματικοῦ τὸ «Θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου» ὡσαύτως ὀκτάηχον. Πολλαὶ δὲ χιλιάδες μελῳδιῶν, ψαλμῶν καὶ ἐφυμνίων, στιχηρῶν καὶ εἱρμῶν τοῦ μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ κεῖνται ἀνεπίγραφοι ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις, ἄλλαι μὲν φέρουσαι μόνην τὴν ἐπιγραφὴν «παλαιὸν» καὶ ἄλλαι ἀρχαῖον», μόναι δὲ αἱ ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ μελοποιοῦ, ὀνομαζομένου συνήθως ποιητοῦ καὶ διακρινομένου ἐκ τοῦ ὑμνογράφου, ἐὰν οὗτος δὲν ἦτο συγχρόνως καὶ μελοποιός, διὰ τοῦ «ποίημα τοῦ δεῖνος ἢ διὰ τοῦ »τὰ μὲν γράμματα τοῦ δεῖνος τὸ δὲ μέλος τοῦ δεῖνος.» Κατὰ δὲ τὸν Burney μουσικὰ σημεῖα φέρει καὶ ὁ τοῦ πέμπτου αἰῶνος κώδηξ Ἐφραὶμ τῆς βιβλιοθ: τῶν Παρισίων (ἔπιθι Α'. πρᾶγμ. σελ. 129).

Ὁ Fetis ἐν τῇ Biografie universelle des musiciens ἰδίως ἐν τῇ Resumé philosophique de l' histoire de la musique ἀποδοκιμάζει μὲν ὀρθῶς τὴν γνώμην ὅτι ὁ Δαμασκηνὸς ἐπενόησε τὴν παρασημαντικήν, νομίζει δὲ ὅτι τὰ σχήματα τῶν σημείων εἶνε τὰ τοῦ Κοπτικοῦ ἀλφαβήτου, ὅπερ εἶνε παντελῶς ἐσφαλμένον, ὡς ἐκ τῶν προσηγορειῶν καὶ σχημάτων τῶν ἁπλῶν καὶ συνθέτων σημείων ἀποδεικνύεται. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἀποδοκιμάζει ὀρθῶς ὁ Kisewetet, ἀλλὰ καὶ οὗτος περιπίπτει εἰς ἕτερον χεῖρον ἄτοπον, παραδεχόμενος ἁπλῶς, ἄνευ λόγου καὶ ἀποδείξεων ἢ μαρτυριῶν, ὅτι ἡ παρασημαντικὴ ἐπενοήθη κατὰ τὸν ἔννατον μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, τὰ δὲ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις σημεῖα ἀνήκουσιν

λικίας διατελοῦσι ψάλλοντες . . . οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς οἶμαι τὸν ψαλμόν τοῦτον τετάχθαι παρὰ τῶν πατέρων καθ' ἑκάστην ἑσπέραν λέγεσθαι.» Ὁ δὲ πρωϊνὸς ψαλμὸς κατὰ τὸν αὐτὸν Χρυστ. ἦτο «Ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω.» Τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ αὐτοῦ ᾀδόμενα διαιρεῖ ὁ Χρυσόστομος εἰς ψαλμοὺς καὶ ὕμνους ἐν τῇ πρὸς Κολασ. Χ. Ὁμιλίᾳ λέγων: «Ὅταν ἐν τοῖς ψαλμοῖς μάθῃ, τότε καὶ ὕμνους εἴσεται, ἅτε θειότερον πρᾶγμα. αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις ὑμνοῦσιν, οὐ ψάλλουσιν . . . Τίς ὁ ὕμνος τῶν ἄνω, τί λέγει τὰ Χερουβὶμ ἴσασιν οἱ πιστοί. Τί ἔλεγον οἱ Ἄγγελοι κάτω, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ. Διὰ τοῦτο μετὰ τὰς ψαλμῳδίας ὕμνοι, ἅτε τελειότερον τὸ πρᾶγμα.» Ἡ καὶ σήμερον δὲ ᾀδομένη Δοξολογία ὑπάρχει εἰς τὰς Κλήμεντος Ἀποστολικὰς διατάξεις μετὰ παραλλαγῶν τῶν ἑξῆς στίχων: «Αἰνοῦμέν σε, ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως, σὲ τὸν ὄντα Θεόν, ἀγέννητον ἕνα, ἀπρόσιτον μόνον, διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν.

Κύριε ὁ Θεός, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, ὃς αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. Ὅτι σὺ μόνος ἅγιος, σὺ μόνος. Κύριος Ἰησοῦς, Χριστὸς τοῦ Θεοῦ πάσης γεννητῆς φύσεως τοῦ βασιλέως ἡμῶν, δι' οὗ σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας.» Ἡ δοξολογία δὲ αὕτη ὀνομάζεται ἐν τοῖς Ἀπόστ. Διατάξ. «Ἑωθινὴ προσευχή,» ἑσπερινὴ δὲ τὸ «Αἰνεῖτε παῖδες Κύριον» τὸ «Νῦν ἀπολύειν κτλ. Ὁ αὐτὸς Χρυσόστ. ἐν σελ. περι-

εἰς ἕτερον παρασημαντικῆς σύστημα, πλανηθεὶς ἐκ τοῦ διαφόρου σχήματος τῶν σημείων, ὅπερ δὲν εἶνε ὀρθὸν οὔτε ἀληθές, διότι ἡ διαφορὰ τοῦ σχήματος τῶν σημείων εἶνε οἵα καὶ ἡ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς, ἀμφότερα δὲ τὰ συστήματα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τῆς γεννέσεως. Τὸ σύστημα τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς τοῦ τε ἐκφωνητικοῦ, μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ συστήματος ἔχει κοινὰ μὲν κατά τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν προσηγορείαν πρὸς μὲν τὸ σύστημα τοῦ Ἀνωνύμου περὶ μουσικῆς τὸν βραχύν, μακρόν, τρίσημον, τετράσημον καὶ πεντάσημον χρόνον, τὰ ἰσοδύναμα λείμματα καὶ τὰ σημεῖα τῶν μελικῶν σχημάτων, ἴδια δὲ τοὺς ἑξασήμους, ἑπτασήμους καὶ ὀκτασήμους χρόνους οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κατὰ τὸν Ἀριστόξενον καὶ Ἀριστ. Κοϊντιλιανόν, τὰ συνάγματα, ἀποτελοῦντα διάφορα μελικὰ σχήματα συνθέτων χρόνων, καὶ τὰ σημεῖα τῶν συμφωνιῶν, τῶν ποικίλων χειρονομιῶν κτλ, ἅπερ ἀπηριθμήσαμεν ἀνωτέρω. Πρὸς δὲ τοὺς προσῳδιακοὺς τόνους ἔχει κοινὰ μὲν τὴν ὀξεῖαν, περισπωμένην, βαρεῖαν, ψιλήν, δασεῖαν καὶ ἀπόστροφον, τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω στιγμὴν τὸ κόμμα, τὴν ἄνω καὶκάτω στιγμὴν (:) τὴν διαστολὴν καὶ τελείαν· ἴδια δὲ τὴν διπλῆν καὶ τριπλῆν ὀξεῖαν, διπλῆν βαρεῖαν, τὸ γοργὸν δηλοῦν τὸ ἥμισυ τοῦ βραχέος χρόνου κτλ. Ὀνομάζονται δὲ ὁτὲ μὲν σημεῖα, διότι σημαίνουσι τὴν κατὰ χρόνον κίνησιν τῆς φωνῆς ὡρισμένως, ὁτὲ δὲ τόνοι, διότι σημαίνουσι συγχρόνως καὶ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν τῆς φωνῆς, ἤτοι ὡρισμένα διαστήματα διὰ τῆς προτάξεως τῆς οἰκείας κλειδὸς καὶ τοῦ σημείου ἑκάστης κλίμακος, γένους καὶ τόπου τῆς φωνῆς.

Ἐκ τούτου δὲ δύο τινὰ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ἢ ὅτι ἡ παρασημαντικὴ τῶν βυζαντινῶν συνέστη μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς Πυθαγορείου καὶ μετὰ τὴν ἐπινόησιν τῶν τόνων τῆς προσῳδίας, ἢ ὅτι ἡ πυθαγόρειος, οἵα εὑρίσκεται παρὰ τῷ Ἀνωνύμῳ, καὶ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος ἐδανείσθησαν παρ' αὐτῆς, ἡ μὲν τὰ πέντε ἐκ τῶν ὀκτὼ χρονικῶν ση-

γράφων τὴν τάξιν τῶν ἐν τοῖς μοναστηρίοις μοναχῶν λέγει (τομ. XI. σελ. 575): Εὐθέως ἅπαντες μετ' εὐλαβείας τὸν ὕπνον ἀποθέμενοι διανίστανται, τοῦ προεστῶτος διεγείροντος αὐτούς, καὶ ἑστήκασι τὸν ἅγιον χορὸν στησάμενοι, καὶ τὰς χεῖρας εὐθέως ἀνατείναντες, τοὺς ἱεροὺς ᾄδουσιν ὕμνους . . . μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας, μετὰ εὐρύθμων μελῶν.» Ἐν δὲ τῷ VII. τομ. σελ. 545 ἀναφέρει τοὺς ἑξῆς ὑπὸ τῶν Μοναχῶν ᾀδομένους ὕμνους: Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί· πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοι δόξα τιμὴ καὶ κράτος, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας: Ἀμήν.»

«Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι Ἅγιε, δόξα σοι Βασιλεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν βρώματα εἰς εὐφροσύνην Πλῆσον ἡμᾶς πνεύματος ἁγίου, ἵνα εὑρεθῶμεν ἐνώπιόν σου εὐαρεστήσαντες, μὴ αἰσχυνόμενοι, ὅτε ἀποδίδως ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.»

μείων καί τινα ἐκ τῶν μελικῶν, ὁ δὲ τὰ σημεῖα τῶν προσῳδιῶν, μετὰ τοῦ βραχέος καὶ μακροῦ, τοῦ λείμματος καὶ τῆς προσθέσεως, ὧν μόνων ἔχρηζεν ἐν τῷ λογώδει μέλει.

Περὶ μὲν τῆς ἐπινοήσεως τῶν προσῳδιακῶν σημείων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπάρχει διαφωνία μεταξὺ τῶν νεωτέρων γραμματικῶν, πλείστων θεωρούντων ὡς ἀναπόδεικτον καὶ ἀμφισβητήσιμον εἰσέτι τὴν παρὰ τῷ γραμματικῷ Ἀρκαδίῳ εἴδησιν περὶ αὐτῶν καὶ παραδεχομένων μᾶλλον, ὅτι παρέλαβεν αὐτὰ ἐκ προϋφεστῶτος συστήματος, καὶ ἐκανόνισε μόνον τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἡ γνώμη δὲ αὕτη φαίνεται ἀληθεστέρα, ὑποστηριζομένη καὶ ὑπὸ ῥητῆς μαρτυρίας ἐκ τῆς ἐπιτομῆς τῆς καθολικῆς προσῳδίας τοῦ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (αἰὼν 2ος μ. Χ.) ἀκμάσαντος Ἡρωδιανοῦ, ὅστις ἐν τῷ Κ'. κεφ. »Περὶ τῆς τῶν τόνων εὑρέσεως καὶ τῶν σχημάτων αὐτῶν» ἐπιγραφομένῳ, λέγει τὰ ἑξῆς: «Οἱ χρόνοι καὶ οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα Ἀριστοφάνους ἐκτυπώσαντος γέγονε πρός τε διαστολὴν τῆς ἀμφιβόλου λέξεως καὶ πρὸς τὸ μέλος τῆς φωνῆς συμπάσης καὶ τὴν ἁρμονίαν, ὡς ἂν ἐπᾴδοιμεν φθεγγόμενοι. Σκέψαι δὲ ὡς ἕκαστον φυσικῶς τε ἅμα καὶ οἰκείως καθάπερ τὰ ὄργανα ἐσχημάτισται καὶ ὠνόμασται, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἔμελε τῷ λόγῳ ὥσπερ ὄργανα ἔσεσθαι. *ἑώρακε γὰρ καὶ τὴν μουσικὴν οὕτω τὸ μέλος καὶ τοὺς ῥυθμοὺς σημαινομένην, καὶ πῇ μὲν ἀνιεῖσαν, πῇ δὲ ἐπιτείνουσαν*. Εἰ δέ ποτε ἐπᾴδοιμεν ἢ τέλειον ἐπιτείνοντες ἢ πάλιν ἀνιέντες, τοῦτο σκληρὸν καὶ μαλακὸν ἐκάλει· κατὰ τοῦτο καὶ Ἀριστοφάνης σημεῖα ἔθετο τῷ λόγῳ πρῶτα ταῦτα, ἵνα ἅμα συλλαβῆς καὶ λέξεως γενομένης κανών τις ἕποιτο καὶ σημεῖον ὀρθότητος. Ἔπειτα τρίχα ταμὼν τὴν κίνησιν τῆς φωνῆς, τὸ μὲν εἰς χρόνους, τὸ δὲ εἰς τόνους, τὸ δὲ εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς μὲν χρόνους τοῖς ῥυθμοῖς εἴκασε, τοὺς δὲ τόνους τοῖς τόνοις τῆς μουσικῆς.» Τὸ χωρίον δὲ τοῦτο καὶ ἰδίως τὰ «ἑώρακε γὰρ καὶ τὴν μουσικὴν οὕτω τὸ μέλος καὶ τοὺς ῥυθμοὺς σημαινομένην» καὶ «τοὺς μὲν χρόνους τοῖς ῥυθμοῖς εἴκασε, τοὺς δὲ τόνους τοῖς τόνοις τῆς μουσικῆς» φαίνονται μαρτυροῦντα τὴν προΰπαρξιν τῆς παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἀριστοξενείου παρασημαντικῆς, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν κεραιῶν, ἤτοι τῆς εὐθείας, ὀρθῆς, καὶ βραχείας γραμμῆς, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς παρασημαντικῆς ταύτης, καὶ ἐξ ὧν διὰ συνθέσεων ἐγένοντο τὰ ἄλλα τῶν ἐμφώνων καὶ ἀφώνων σημείων, διπλῆ ὀξεῖα τριπλῆ ὀξεῖα, διπλῆ βαρεῖα, τὰ κρατήματα καὶ συνάγματα, οἱ σύνθετοι καλούμενοι τόνοι κτλ.

Ὅτι δὲ τὰ σημεῖα τῶν κεραιῶν τούτων πράγματι προϋφίσταντο πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους μαρτυροῦσι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ulrich Koehler δημοσιευθέντα Bruchstücke eines alten Lehrbuches der Grammatik ἐν τῷ Mittheilungen des Deutschen Instituts ἐκ συντριμμάτων ἐπιγραφῆς κειμένης ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν ᾗ ἀναφέρεται πρὸς ταῖς εἰρημέ-

ναις κεραίας καὶ «προσηγμένη» (ἴσως ἐννοητέον κεραία ἢ γραμμή.). Ἡ ἐπιγραφὴ δὲ αὕτη διαλαμβάνει, ὡς ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νὰ συμπεράνωμεν, περὶ τῶν σχημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἤτοι ἐκ πόσων καὶ ποίων ἕκαστον γράμμα κεραιῶν σύγκειται. Τὴν ἐπιγραφὴν δὲ ταύτην θεωρεῖ ὁ κ. Koeller ἀνήκουσαν εἰς τὴν προαλεξανδρινὴν ἐποχήν, ὁ δὲ σεβαστὸς καθηγητὴς τοῦ ἡμ. Πανεπιστημείου κ. Σ. Κουμανούδης, ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τοῦ περιεχομένου, θεωρεῖ αὐτὴν καὶ ἔτι ἀρχαιοτέραν, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων εἰκάζει. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνισχύεται ἡ προὕπαρξις τῆς ἀριστοξενείου παρασημαντικῆς καὶ ἐξ ὅσων τινὲς τῶν Ἁρμονικῶν λέγουσι περὶ τῶν τόνων τῆς προσῳδίας, οἵτινες δηλοῦσι τὴν Ὑπάτην, Μέσην, καὶ Νήτην τῶν τετραχόρδων, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἴπομεν. Ἀλλὰ τὴν κυριωτάτην ἀπόδειξιν δύνανται νὰ παράσχωσιν οἱ τύποι τῶν σημείων καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν ἐξέτασις καὶ ἀνάπτυξις, ἣν ὀφείλομεν νὰ ἀναβάλλωμεν εἰς προσεχῆ ἰδίαν περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν σημείων πραγματείαν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ δυνάμεθα μόνον περὶ τῶν τύπων τῶν δύο κυριωτέρων σημείων, τῆς ὀξείας καὶ βαρείας, νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Προβλημάτων (ΙΘ) τοῦ Ἀριστοτέλους, λέγοντος: »Διὰ τί ἡ βαρεῖα τὸν τῆς ὀξείας ἰσχύει φθόγγον; ἢ ὅτι μεῖζον τὸ βαρύ. *τῇ γὰρ ἀμβλείᾳ ἔοικε, τὸ δὲ τῇ ὀξείᾳ*;» Πράγματι δὲ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χειρογρ. Εὐαγγελίοις ἡ μὲν ὀξεῖα τῆς παρασημαντικῆς τοῦ ἐκφωνητικοῦ συστήματος ἔχει τύπον ὀξείας γωνίας, ἐν τοῖς ἄλλαις δύο συστήμασι ἀποβαλοῦσα τὴν μίαν πλευράν, ἡ δὲ βαρεῖα ἀμβλείας ἔν τε τῷ ἐκφωνητικῷ, μελικῷ καὶ ᾀσματικῷ.

Ἀλλ' ἠδύνατό τις νὰ ἀντιτάξῃ ἡμῖν, πρὸς τί δύο παρασημαντικαὶ παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις; Τὸ νὰ ὑπάρχωσι δύο συστήματα παρασημαντικῆς σύγχρονα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἢ τοῦ Ἀριστοξένου δὲν ἔχει τι τὸ παράδοξον, διότι καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἔν τε τῇ Δυτικῇ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπεκράτουν διάφορα παρασημαντικῆς συστήματα συγχρόνως κατὰ τὰ διάφορα εἴδη τῆς μελοποιίας, κεχυμένον, μελικόν, ᾀσματικὸν καὶ ἐκφωνητικόν, καὶ δύναταί τις νὰ πεισθῇ περὶ μὲν τῆς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς, περὶ δὲ τῆς τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, παραβάλλων τὰ τέσσαρα συστήματα, ἤτοι τὸ τοῦ ἐκφωνητικοῦ, κεχυμένου, μελικοῦ καὶ ᾀσματικοῦ, ἅτινα, εἰ καὶ τὴν αὐτὴν βάσιν ἔχοντα, κέκτηνται ὅμως οὐσιώδεις τινὰς διαφοράς· τοιαῦται δὲ διαφοραὶ ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῷ μελικῷ συστήματι μεταξὺ τῆς παρασημαντικῆς τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μονῶν ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς τῆς Κ/πόλεως μετὰ τῶν ἄλλων κοσμικῶν ἐκκλησιῶν (ἴσιθι Β'. πραγ. σελ. 49—51) ἀφ' ἑτέρου.

Ἡ σύγχρονος ὕπαρξις τῆς τε Πυθαγορείου καὶ Ἀριστοξενείου παρασημαντικῆς καθίσταται πιθανωτάτη, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὸ μὲν ὅτι ἀπὸ

τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἡ ἀρχαία μουσικὴ διῃρέθη, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, εἰς εὔρυθμον, δι' ἣν ἐξήρκει ἡ πυθαγόρειος, καὶ εἰς εὐμελῆ, ἥτις μὴ τηροῦσα ἀλλὰ μεταβάλλουσα τὸν μετρικὸν ῥυθμὸν κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐμελοῦς μουσικῆς, μετεχειρίζετο πολλάκις τὰ βραχέα ὡς μακρὰ καὶ τἀνάπαλιν, «οὐ τοῖς συλλαβαῖς ἀπευθύνουσα τοὺς χρόνους ἀλλὰ τοὐναντίον τοῖς χρόνοις τὰς συλλαβάς,» ὅπερ καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Λογγίνου (ἀποσπ. III) ἐπιβεβαιοῦται λέγοντος: «Ἔτι τοίνυν διαφέρει ῥυθμοῦ τὸ μέτρον, ᾗ τὸ μὲν μέτρον πεπηγότας ἔχει τοὺς χρόνους μακρόν τε καὶ βραχύν . . . ὁ δὲ ῥυθμός ὡς βούλεται ἕλκει τοὺς χρόνους, πολλάκις γοῦν καὶ τὸν βραχὺν χρόνον ποιεῖ μακρόν,» Ταῦτα δὲ συμφωνοῦσι πρὸς τὰ τοῦ Ἁλικαρνασσέως Διονυσίου: «Μήκους δὲ καὶ βραχύτητος συλλαβῶν οὐ μία φύσις· ἀλλὰ καὶ μακρότεραί τινές εἰσι τῶν μακρῶν, καὶ βραχύτεραι τῶν βραχειῶν... Ἀρκεῖ . . . εἰρῆσθαι ὅτι διαλλάττει καὶ βραχεῖα συλλαβὴ βραχείας, καὶ μακρὰ μακρᾶς, καὶ οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, οὔτε ἐν λόγοις ψιλοῖς, οὔτ' ἐν ποιήμασιν ἢ μέλεσι διὰ ῥυθμῶν ἢ μέτρων κατασκευαζομένοις πᾶσα βραχεῖα καὶ πᾶσα μακρά.» Οὐ μόνον δὲ ἱερὰ καὶ σκηνικὰ μέλη ἐσώζοντο καὶ περὶ ῥυθμοποιΐας καὶ μελοποιΐας συγγράμματα ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων ἐξάγεται, ἀλλὰ καὶ περὶ ὀρχηστικῆς, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ Ἀρ. Κοϊντιλιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ Β'. βιβλ. (IV) ἐξαίρων τὴν ὑπεροχὴν τῆς μουσικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γραφικὴν καὶ πλαστικήν, βεβαιοῖ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐσώζετο ἡ ὄρχησις τῶν παλαιῶν χορῶν, καὶ πολλὰ περὶ ὑποκριτικῆς συγγράμματα διὰ τῶν ἑξῆς: «Τῆς γὰρ δὴ πρώτης ἡμῖν μαθήσεως δι' ὁμοιοτήτων γινομένης, ἃς ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιβάλλοντες τεκμαιρόμεθα, γραφικὴ μὲν καὶ πλαστικὴ δι' ὄψεως παιδεύει μόνον καὶ ὁμοίως διεγείρει τε τὴν ψυχὴν καὶ ἐκπλήττει, μουσικὴ δὲ πῶς οὐκ ἂν εἷλεν, οὐ διὰ μιᾶς αἰσθήσεως, διὰ πλειόνων δὲ ποιουμένη τὴν μίμησιν; καὶ ποίησις μὲν ἀκοῇ μόνῃ διὰ ψιλῶν χρῆται λέξεων, ἀλλ' οὔτε πάθος ἀεὶ κι νεῖ δίχα μελῳδίας οὔτε δίχα ῥυθμῶν οἰκειοῖ τοῖς ὑποκειμένοις. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ εἴ ποτε δέοι κινεῖν κατὰ τὴν ἑρμηνείαν πάθος, οὐκ ἄνευ τοῦ παρεγκλῖναί πως τὴν φωνὴν ἐπὶ τὴν μελῳδίαν τὸ τοιοῦτον περιγίγνεται. μόνη δὲ μουσικὴ καὶ λόγῳ καὶ πράξεων εἰκόσι παιδεύει, οὐ δι' ἀκινήτων οὐδὲ ἐφ' ἑνὸς σχήματος πεπηγότων, ἀλλὰ δι' ἐμψύχων, ἃ καθ' ἕκαστον τῶν ἀπαγγελλομένων εἰς τὸ οἰκεῖον τήν τε μορφὴν καὶ τὴν κίνησιν μεθίστησι. δῆλα δὲ ταῦτα κἀκ τῆς τῶν παλαιῶν χορῶν ὀρχήσεως, ἧς διδάσκαλος ἡ ῥυθμική, κἀκ τῶν περὶ ὑποκρίσεως τοῖς πολλοῖς συγγεγραμμένων» κτλ.

Ὅτι μὲν ἡ εὐμελὴς τῶν Ἀρχαίων μουσικὴ εἶχεν ἐν τῷ μελοποιεῖν τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν, ἣν καὶ ἡ σήμερον, μεταχειριζομένη χρόνους μακροτέρους τῶν μακρῶν καὶ βραχυτέρους τῶν βραχέων, διάφορα μελικὰ σχήματα

καὶ χρωματισμοὺς ποικίλους καὶ οἰκείους πρὸς τὴν λέξιν τοῦ κειμένου καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἐκδηλουμένας διαθέσεις καὶ πάθη, καὶ ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου εἰρημένα εἰσιν ἀληθῆ, ἀποδεικνύεται μὲν ἀποχρώντως ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, Φερεκράτους καὶ Ἀριστοξένου, θιασωτῶν τῆς ἀρχαιοτέρας εὐρύθμου μουσικῆς, ἐπικυροῦνται δὲ καὶ ἐκ τῆς ἑξῆς περὶ ῥυθμοῦ θεωρίας τοῦ Ἀριστοξένου λέγοντος: «Διαιρεῖται δὲ ὁ χρόνος ὑπὸ τῶν ῥυθμιζομένων τοῖς ἑκάστου αὐτῶν μέρεσιν. Ἔστι δὲ τὰ ῥυθμιζόμενα τρία· λέξις, μέλος, κίνησις σωματική. Ὥστε διαιρήσει τὸν χρόνον ἡ μὲν λέξις τοῖς αὐτῆς μέρεσιν, οἷον γράμμασι καὶ συλλαβαῖς καὶ ῥήμασι καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις· τὸ δὲ μέλος τοῖς ἑαυτοῦ φθόγγοις τε καὶ διαστήμασι καὶ συστήμασιν· ἡ δὲ κίνησις σημείοις τε καὶ σχήμασι καὶ εἴ τι τοιοῦτόν ἐστι κινήσεως μέρος.

Καλείσθω δὲ πρῶτος μὲν τῶν χρόνων ὁ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ῥυθμιζομένων δυνατὸς ὢν διαιρεθῆναι, δίσημος δὲ ὁ δὶς τούτῳ καταμετρούμενος, τρίσημος δὲ ὁ τρίς, τετράσημος δὲ ὁ τετράκις· κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μεγεθῶν τὰ ὀνόματα ἕξει.[1] Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ μήτε δύο φθόγγοι δύνανται τεθῆναι κατὰ μηδένα τρόπον, μήτε δύο ξυλλαβαί, μήτε δύο σημεῖα, τοῦτον πρῶτον ἐροῦμεν τὸν χρόνον. Ὃν δὲ τρόπον λήψεται τοῦτον ἡ αἴσθησις, φανερὸν ἔσται ἐπὶ τῶν ποδικῶν χρόνων· λέγομεν δέ τινα καὶ *ἀσύνθετον χρόνον πρὸς τὴν τῆς ῥυθμοποιίας χρῆσιν* ἀναφέροντες. Ὅτι δ' ἐστὶν οὐ τὸ αὐτὸ ῥυθμοποιΐα τε καὶ ῥυθμός, σαφὲς μὲν οὔπω ῥᾴδιόν ἐστι ποιῆσαι, πιστευέσθω δὲ διὰ τῆς ῥηθησομένης ὁμοιότητος. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ τοῦ μέλους φύσει τεθεωρήκαμεν, ὅτι οὐ τὸ αὐτὸ σύστημα καὶ μελοποιΐα, οὐδέ τόνος, οὐδὲ γένος, οὐδὲ μεταβολή, οὕτως ὑποληπτέον ἔχειν καὶ περὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ ῥυθμοποιΐας, ἐπειδή περ τοῦ μέλους χρῆσίν τινα τήν μελοποιΐαν εὕρομεν οὖσαν, ἐπί τε τῆς ῥυθμικῆς πραγ-

[1] Κατὰ ταῦτα ὑπῆρχον, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ μεγέθη χρονικὰ μείζονα τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου μέχρι πενταχρόνου ἀναφερομένων, ἤτοι χρόνοι μακροὶ ἑξάσημοι, ἑπτάσημοι καὶ ὀκτάσημοι. Ὅτι δὲ ὁ Ἀριστ. Κοϊντιλιανὸς ἀναφέρει ὀκτάσημον μέγεθος, ἐδηλώσαμεν ἀνωτέρω. Σημεῖα δὲ ἑξασήμων, ἑπτασήμων καὶ ὀκτασήμων κέκτηται καὶ ἡ τῶν Βυζαντινῶν παρασημαντική, ἣν διὰ τοῦτο ἀνωτέρω ὠνομάσαμεν Ἀριστοξένειον· διότι ἀδύνατον ἄλλος εἶνε παραδεχθῶμεν ἐν τῇ χρήσει τῆς τότε μουσικῆς τρισήμους, τετρασήμους μέχρι ὀκτασήμων χρόνων ἄνευ σημείων δηλωτικῶν τοῦ μεγέθους αὐτῶν, τὰ δὲ γράμματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἀριθμητικῶς δὲν ἠδύναντο νὰ μεταχειρίζωνται πρὸς παρασήμανσιν τῶν πολυσήμων μεγεθῶν, διότι ἤθελον ἐπιφέρει σύγχυσιν πρὸς τὰ δηλοῦντα ὡρισμένα διαστήματα τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς, ἐὰν αὕτη μόνη ὑπῆρχεν ἐν χρήσει, καὶ ἐὰν πράγματι ταύτην καὶ μόνην ὁ Ἀριστόξενος ἐνόει ἐν τῷ ἀνωτέρω χωρίῳ, σύγχυσις ἥτις ἤθελεν εἶναι ἔτι μεγαλητέρα ἐν τῇ ψιλῇ ὀργανικῇ καὶ εὐμελεῖ μουσικῇ.

ματείας τὴν ῥυθμοποιΐαν ὡσαύτως χρῆσίν τινα φαμὲν εἶναι. Σαφέστερον δὲ τοῦτο εἰσόμεθα προελθούσης τῆς πραγματείας. Ἀσύνθετον δὴ (καὶ σύνθετον) χρόνον πρὸς τὴν τῆς ῥυθμοποιΐας χρῆσιν βλέποντες ἐροῦμεν οἷον τόδε τι· (ἐάν τι) χρόνου μέγεθος ὑπὸ μιᾶς συλλαβῆς ἢ ὑπὸ φθόγγου ἑνὸς ἢ σημείου καταληφθῇ, ἀσύνθετον τοῦτον ἐροῦμεν τὸν χρόνον. Ἐὰν δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο μέγεθος ὑπὸ πλειόνων φθόγγων ἢ συλλαβῶν ἢ σημείων καταληφθῇ, σύνθετος οὗτος ὁ χρόνος ῥηθήσεται. Λάβοι δ' ἄν τις παράδειγμα τοῦ εἰρημένου ἐκ τῆς περὶ τὸ ἡρμοσμένον πραγματείας· καὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ αὐτὸ μέγεθος ἡ μὲν ἁρμονία σύνθετον, τὸ δὲ χρῶμα ἀσύνθετον, καὶ πάλιν τὸ μὲν διάτονον ἀσύνθετον, τὸ δὲ χρῶμα σύνθετον, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ αὐτὸ γένος τὸ αὐτὸ μέγεθος ἀσύνθετόν τε καὶ σύνθετον ποιεῖ, οὐ μέντοι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τοῦ συστήματος. Διαφέρει γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ προβλήματος τῷ τὸν μὲν χρόνον ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας ἀσύνθετόν τε καὶ σύνθετον γίνεσθαι, τὸ δὲ διάστημα ὑπ' αὐτῶν τῶν γενῶν ἢ τῆς τοῦ συστήματος τάξεως . . .

Μερισθέντος δὲ τοῦ προβλήματος ὡδί, ἁπλῶς μὲν ἀσύνθετος λεγέσθω ὁ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ῥυθμιζομένων διῃρημένος· ὡσαύτως δὲ καὶ σύνθετος ὁ ὑπὸ πάντων τῶν ῥυθμιζομένων διῃρημένος· πῆ δε σύνθετος καί πη ἀσύνθετος ὁ ὑπὸ μέν τινος διῃρημένος, ὑπὸ δέ τινος ἀδιαίρετος ὤν. Ὁ μὲν οὖν *ἁπλῶς ἀσύνθετος* τοιοῦτος ἄν τις εἴη, οἷος μεθ' ὑπὸ ξυλλαβῶν πλειόνων, μήθ' ὑπὸ φθόγγων, μεθ' ὑπὸ σημείων κατέχεσθαι· ὁ δ' *ἁπλῶς σύνθετος*, ὁ ὑπὸ πάντων καὶ πλειόνων ἢ ἑνὸς κατεχόμενος· ὁ δὲ *μικτός*, ᾧ συμβέβηκεν ὑπὸ φθόγγου μὲν ἑνός, ὑπὸ ξυλλαβῶν δὲ πλειόνων καταληφθῆναι, ἢ ἀνάπαλιν ὑπὸ ξυλλαβῆς μὲν μιᾶς, ὑπὸ φθόγγων δὲ πλειόνων.

Ὧ δὲ σημαινόμεθα τὸν ῥυθμὸν καὶ γνώριμον ποιοῦμεν τῇ αἰσθήσει, *πούς* ἐστιν εἷς ἢ πλείους τοῦ ἑνός. Τῶν δὲ ποδῶν οἱ μὲν ἐκ δύο χρόνων σύγκεινται, τοῦ τε ἄνω καὶ τοῦ κάτω, οἱ δὲ ἐκ τριῶν, δύο μὲν τῶν ἄνω, ἑνὸς δὲ τοῦ κάτω, ἢ ἐξ ἑνὸς μὲν τοῦ ἄνω, δύο δὲ τῶν κάτω. Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἑνὸς χρόνου πούς οὐκ ἂν εἴη φανερόν, ἐπειδήπερ ἓν σημεῖον οὐ ποιεῖ διαίρεσιν χρόνου· ἄνευ γὰρ διαιρέσεως χρόνου πούς οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. Τοῦ δὲ λαμβάνειν τὸν πόδα πλείω τῶν δύο σημεῖα τὰ μεγέθη τῶν ποδῶν αἰτιατέον· οἱ γὰρ ἐλάττους τῶν ποδῶν, εὐπερίληπτον τῇ αἰσθήσει τὸ μέγεθος ἔχοντες, εὐσύνοπτοί εἰσι καὶ διὰ τῶν δύο σημείων. οἱ δὲ μεγάλοι τοὐναντίον πεπόνθασι, δυσπερίληπτον γὰρ τῇ αἰσθήσει τὸ μέγεθος ἔχοντες, πλειόνων δέονται σημείων, ὅπως εἰς πλείω μέρη διαιρεθὲν τὸ τοῦ ὅλου ποδὸς μέγεθος εὐσυνοπτότερον γίνηται. Διὰ τί δὲ οὐ γίνεται πλείω σημεῖα τῶν τεττάρων, οἷς ὁ πούς χρῆται κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ὕστερον δειχθήσεται.

Δεῖ δὲ μὴ διαμαρτεῖν ἐν τοῖς νῦν εἰρημένοις, ὑπολαμβάνοντας, μὴ μερίζεσθαι πόδα εἰς πλείω τῶν τεττάρων ἀριθμόν. Μερίζονται γὰρ ἔνιοι

τῶν ποδῶν εἰς διπλάσιον τοῦ εἰρημένου πλήθους ἀριθμὸν καὶ εἰς πολλαπλάσιον· ἀλλ' οὐ καθ' αὑτὸν ὁ πούς εἰς τὸ πλέον τοῦ εἰρημένου πλήθους μερίζεται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας διαιρεῖται τὰς τοιαύτας διαιρέσεις. Νοητέον δὲ χωρίς τά τε τὴν τοῦ ποδὸς δύναμιν φυλάσσοντα σημεῖα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας γινομένας διαιρέσεις. καὶ προσθετέον δὲ τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τὰ μὲν ἑκάστου ποδὸς σημεῖα διαμένει ἴσα ὄντα καὶ τῷ ἀριθμῷ καὶ τῷ μεγέθει, αἱ δὲ ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας γινόμεναι διαιρέσεις πολλὴν λαμβάνουσι ποικιλίαν.»

Τὰ χωρία ταῦτα τοῦ Ἀριστοξένου ὀρθῶς ἐννοούμενα ἀποδεικνύουσι μὲν ἐναργέστατα, ὅτι ἡ ἀρχαία μουσικὴ ἐν τῇ ῥυθμοποιΐᾳ κατ' οὐδὲν ὑπελείπετο τῆς σήμερον ἐν τῷ πλούτῳ τῶν ῥυθμικῶν σχημάτων καὶ ἐν ταῖς διαιρέσεσι καὶ ὑποδιαιρέσεσι τῶν ποδικῶν ἀσυνθέτων πρώτων τε καὶ πολυσήμων χρόνων εἰς συνθέτους, διακρίνουσι δὲ σαφῶς τοὺς ποδικοὺς χρόνους ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας γινομένων διαιρέσεων, ἀναλύσεων καὶ ὑποδιαιρέσεων τῶν ποδικῶν χρόνων, καὶ ἀποδεικνύουσι τὸ ἀληθὲς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἁλικαρνασσέως Διονυσίου εἰρημένων περὶ τῆς μεγίστης ἐλευθερίας τοῦ μελοποιοῦ, τῆς χειραφετήσεως τῆς ῥυθμοποιΐας καὶ ἀπαλλαγῆς αὐτῆς ἐκ τῶν στενῶν ὁρίων τῶν ποδικῶν χρόνων, οἵτινες ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ εὐρύθμῳ μουσικῇ συνέπιπτον τῷ μετρικῷ ῥυθμῷ. Ὁ ὅρος. Ποῦς τοῦ Ἀριστοξένου σημαίνει μέγεθος οὗτινος τὰ ἐλάχιστά καὶ μέγιστα ὅρια εἶνε τὸ μονόσημον καὶ τετράσημον, ὁ δὲ ὅρος σημεῖον πολλαχῶς λεγόμενος, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, δηλοῖ καὶ ὅπερ σήμερον ὀνομάζομεν πόδα, ἐν δὲ τῇ μουσικῇ τῆς Δύσεως Tactus. Κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ Ἀριστοξένου τὸ ἑξάμετρον εἶνε ἴσον καὶ τῷ ποῦς ἑξάσημος, τὸ τρίμετρον ἴσον καὶ τῷ πούς τρίσημος κτλ. ἐν τῇ μουσικῇ. Ὅτι δὲ τὸ μέγιστον μέγεθος τοῦ ποδὸς δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ τέσσαρα σημεῖα, ἕκαστος διδάσκεται ἐκ τοῦ περὶ τομῆς τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου, μὴ ἐπιτρέποντος ἄλλας πλὴν τῆς πενθημιμεροῦς καὶ ἑφθημιμεροῦς τομῆς κατὰ τὸν ἴσον καὶ διπλάσιον λόγον, τῆς μὲν πρώτης ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου, τῆς δὲ δευτέρας ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τετάρτου ποδὸς γινομένης, καὶ ἀποτελούσης τῆς μὲν τὸν συμμετρικὸν λόγον 3: 3 τῆς δὲ τὸν 4: 2. Ὁ Ἀριστόξενος διαιρεῖ τοὺς πόδας εἰς ἐλάττους καὶ μείζονας, ἐν μὲν τοῖς πρώτοις καταλέγων μόνον τοὺς πάσαις ταῖς μουσικαῖς τέχναις κοινούς, τοὺς τοῦ ἴσου καὶ διπλασίου γένους, δὲ ἀποκλείων τοὺς τοῦ ἡμιολίου, ὡς ἰδίους τῆς χρήσεως τῆς ῥυθμοποιΐας, γενομένους ἐκ τῆς ὑποδιαιρέσεως τῶν ποδικῶν χρόνων, καὶ ἀνήκοντας εἰς τὰς ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας γενομένας διαιρέσεις, ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ῥητορικῆς λέγων: Ὁ δὲ παιὰν ληπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν.» Παρετηρήσαμεν δὲ ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Ἀριστόξενος ἀναφέρει οὐ μόνον ἀσυνθέτους τρισήμους, καὶ τετρασήμους χρόνους, ἀλλὰ καὶ παρέχει ἡμῖν νὰ

ἐννοήσωμεν διὰ τοῦ «κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μεγεθῶν τὰ ὀνόματα ἕξει,» ὅτι ὑπῆρχον καὶ μεγέθη χρονικὰ ἀσύνθετα μείζονα τῶν πεντασήμων, περὶ ὧν οὐδεὶς τῶν ἄλλων πλὴν τοῦ Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ ποιεῖ λόγον, καὶ ἅπερ εὑρίσκονται καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν Βυζαντινῶν παρασημαντικῇ καὶ μελοποιΐᾳ, ἥτις καὶ διὰ τοῦτο εἶνε τὸ ἀσφαλέστατον μέσον πρὸς σαφῆ καὶ ἀκριβῆ κατάληψιν τῶν ἀσαφῶν τῆς ἀρχαίας ῥυθμοποιΐας, καὶ ἰδίως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοξένου ἐκτεθειμένης, ἥτις τῇ ἀρρωγῇ τῆς σημερινῆς δυτικῆς θεωρίας ἀντὶ νὰ διασαφισθῇ ἔτι μᾶλλον ἐπεσκοτίσθη.

Ὁ Ἀριστόξενος πραγματευόμενος περὶ τοῦ «διὰ τίνος σημαινόμεθα τὸν ῥυθμὸν καὶ γνώριμον ποιοῦμεν τῇ αἰσθήσει,» καὶ παραδεχόμενος ὡς τοιοῦτον τὸν πόδα, ἀπαριθμεῖ μόνον τοὺς τοῦ ἴσου καὶ διπλασίου γένους, καὶ ἀποκλείει τοὺς τοῦ ἡμιολίου, ὡς συνθέτους· πραγματευόμενος δὲ περὶ τῶν ποδῶν τῶν ἐπιδεχομένων συνεχῆ ῥυθμοποιΐαν, συμπαραλαμβάνει καὶ τοὺς τοῦ ἡμιολίου ἢ παιωνικοῦ γένους. Ὡσαύτως δὲ ὁ Πλάτων ἐν τῷ γ'. τῆς Πολιτείας (400. Α), ὥσπερ ὁ Ἀριστόξενος, περὶ τοῦ ἐν τῇ μουσικῇ ταττομένου ῥυθμοῦ διαλαμβάνων, ἤτοι τῶν γενῶν ὧν ποιεῖ χρῆσιν ἡ ῥυθμοποιΐα, λέγει συμφώνως πρὸς αὐτὸν, «Ὅτι μὲν γὰρ τρί, ἅττα ἐστὶν εἴδη (ῥυθμῶν) ἐξ ὧν αἱ βάσεις πλέκονται, ὥσπερ ἐν τοῖς φθόγγοις τέτταρα, ὅθεν αἱ πᾶσαι ἁρμονίαι, τεθεαμένος ἂν εἴποιμι.» Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ γ'. τῆς Ῥητορικῆς (κεφ. 8) περὶ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς ῥητορικῆς λέξεως διαλαμβάνων λέγει περὶ τῆς χρήσεως τῶν ῥυθμῶν ἐν ταῖς τέχναις τῆς κινήσεως τὰ ἑξῆς: «Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον (πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ) καὶ ἅμα καὶ ἐξίστησιν· προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οὖν τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία τὸ «τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος; Κλέωνα, τὸ δὲ ἄρρυθμον ἀπέραντον»· δεῖ δὲ πεπεράνθαι μέν, μὴ μέτρῳ δέ· ἀηδὲς γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα· ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς ῥυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά· διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται· ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ· τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικός, καὶ ἁρμονίας δεόμενος, ὁ δὲ ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα· λείπεται δὲ παιάν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι, οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιάν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων· τρία γὰρ πρὸς δύ' ἐστιν, ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἓν πρὸς ἕν, ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν. Ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα ἀφετέοι, καὶ

διότι μετρικοί· ὁ δὲ παιὰν ληπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν, ὥστε μάλιστα λανθάνειν· νῦν μὲν οὖν χρῶνται τῷ ἑνὶ παιᾶνι καὶ ἀρχόμενοι, δεῖ δὲ διαφέρειν τὴν τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις, ὧν τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ καὶ χρῶνται· οὗτος δέ ἐστιν οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρά, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι, «Δαλογενὲς εἴτε Λυκίαν» (—υυυ—υυυ) καὶ «Χρυσεοκόμα Ἕκατε παῖ Διός.» Ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς ἡ δὲ μακρὰ τελευταία. «Μετὰ δὲ γᾶν ὕδατά τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νύξ.» (υυυ—υυυ—υυυ—υυυ—) οὗτος δὲ τελευτὴν ποιεῖ· ἡ γὰρ βραχεῖα διὰ τὸ ἀτελὴς εἶναι ποιεῖ κολοβόν· ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι καὶ δήλην εἶναι τὴν τελευτήν, μὴ διὰ τὸν γραφέα, μηδὲ διὰ τὴν παραγραφήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν. ὅτι μὲν οὖν εὔρυθμον δεῖ εἶναι τὴν λέξιν καὶ μὴ ἄρρυθμον, καὶ τίνες εὔρυθμον ποιοῦσι ῥυθμοὶ καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

Ἡ μὲν συμφωνία μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος περὶ τῶν τριῶν ῥυθμικῶν γενῶν, ὧν ἐποίει χρῆσιν ἡ ῥυθμοποιΐα εἶνε πληρεστάτη, μόνος δὲ ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ ὅτι «ἀπὸ τοῦ ἡμιολίου οὐκ ἔστι μέτρον εὑρεῖν,» τουτέστιν ἡ μετρικὴ ἐποίει χρῆσιν μόνον τοῦ ἴσου καὶ διπλασίου γένους, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ ἡμιολίου. Πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην ὅμως διαφέρεται ὁ Κοϊντιλιανὸς Ἀριστείδης καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι ἄλλως λαμβάνεται ὁ ἡμιόλιος ἐν τῇ ῥυθμικῇ καὶ ἄλλως ἐν τῇ μετρικῇ, διότι ὁ πρῶτος χρόνος τόπον μονάδος ἐπέχων ἐν μὲν τῇ λέξει θεωρεῖται περὶ συλλαβήν, ἐν δὲ τῷ μέλει περὶ φθόγγον ἢ ἓν διάστημα, ἐν δὲ κινήσει σώματος περὶ ἓν σχῆμα. Ἡ μὲν μετρικὴ βραχείας μόνον καὶ διχρόνους συλλαβὰς ἔχουσα, δύναται νὰ ἀναλύσῃ τὴν μακρὰν μόνον εἰς δύο βραχείας, καὶ νὰ συναιρέσῃ τὰς δύο βραχείας εἰς μίαν μακρὰν δίχρονον, ἀλλ' ἡ ῥθμικὴ τὸν μουσικὸν φθόγγον ὡς μονάδα ἔχουσα δύναται ἐν μιᾷ διχρόνῳ συλλαβῇ νὰ ἐξαγγείλῃ οὐ μόνον δύο φθόγγους, ὡς ἐν τῇ εὐρύθμῳ ἀρχαιοτάτῃ μουσικῇ, ἀλλὰ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας, τουτέστιν ἐποίει χρῆσιν οὐ μόνον μακρῶν δισήμων, ἀλλὰ καὶ μακρῶν τρισήμων καὶ τετρασήμων, ὅπερ ἐγίνετο ἐν τῇ εὐμελεῖ καὶ παρακεχρωσμένῃ μουσικῇ ἢ βωμολόχῳ, ὡς ὀνομάζει αὐτὴν ὁ Ἀριστοφάνης. Κατὰ ταῦτα ὁ παιωνικὸς ῥυθμὸς πρέπει, νομίζομεν, νὰ καταλέγηται εἰς τὰς χρονικὰς διαιρέσεις τῆς ῥυθμοποιΐας ἰδίας, καὶ δι' αὐτὸ ἀποκλείει αὐτὸν καὶ ὁ Ἀριστόξενος τῶν ποδῶν, δι' ὧν ἐσημαίνοντο τοὺς ῥυθμούς καὶ ἐποίουν γνωρίμους τῇ αἰσθήσει. Ἵνα δὲ τοῦτο σαφὲς καταστήσωμεν λάβωμεν π. χ. τὸ ἑξῆς δακτυλικὸν τετράμετρον ποδικὰς τοῦ χρόνου διαιρέσεις ἔχον.

— υυ | — — || — υυ | — —

Τοῦ τετραμέτρου δὲ τούτου ἀναλυομένων μὲν τῶν ἄρσεων καὶ θέσεων εἰς τρεῖς πρώτους φθόγγους παράγεται τὸ τῆς ῥυθμοποιΐας ἴδιον σχῆμα

1 :	1	1 :	1	2 :	2	1 :	1
υυυ	υυ	—υ	υ—	υυυ	υυυ	υ—	—υ
3 :	2	3 :	3	3 :	3	3 :	3

ἀναλυομένων δὲ εἰς ττέσσαρας πρώτους φθόγγους λαμβάνομεν τὸ σχῆμα

1 :	1	1 :	1	1 :	1	1 :	1
υυυυ	υυυ	—υυ	υ—υ	—υυ	υυ—	υυ—	υυ—
4 :	4	4 :	4	4 :	4	4 :	4

Ἀναλυομένων δὲ εἰς τρεῖς καὶ τέσσαρας πρώτους φθόγγους γίνεται τὸ ἴδιον τῆς ῥυθμοποιΐας σχῆμα

1 :	1	1 :	1	1 :	1	1 :	1
υυυυ	υυυυ	—υ	υυυυ	—υ	—	υυυυ	υυυυ
4 :	4	3 :	4	3 :	4	2 ·	4

Τὰ σχήματα δὲ ταῦτα συμφωνοῦσι πληρέστατα πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστοξένου, διότι ἐν αὐτοῖς «τὰ μὲν ἑκάστου ποδὸς σημεῖα διαμένει ἴσα ὄντα καὶ τῷ ἀριθμῷ καὶ τῷ μεγέθει, αἱ δὲ ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας γενόμεναι διαιρέσεις πολλὴν λαμβάνουσι ποικιλίαν·» Ἐὰν δὲ ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι περιέχωνται πόδες διαφόρων γενῶν, οἷον ἐν τῷ τετάρτῳ ὁ μὲν πρῶτος τοῦ ἴσου, ὁ δὲ δεύτερος τοῦ ἐπιτρίτου, ὁ τρίτος τοῦ ἡμιολίου καὶ ὁ τέταρτος τοῦ διπλασίου γένους, (τῶν μὲν ἄνωθεν ἀριθμῶν τὴν ἁπλῆν ποδικὴν διαίρεσιν τῶν δὲ κάτωθεν τὴν τῆς ῥυθμοποιΐας ἰδίαν δηλούντων) τοῦτο δὲν διαφωνεῖ πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστοξένου λέγοντος : «Τῶν δὲ ποδῶν (τῶν) καὶ συνεχῆ ῥυθμοποιΐαν ἐπιδεχομένων τρία γένη ἐστί· τό τε δακτυλικὸν καὶ τὸ ἰαμβικὸν καὶ τὸ παιωνικόν.» Τὴν ὑποδιαίρεσιν δὲ ταύτην ἢ ἀνάλυσιν τῆς μακρᾶς εἰς τρεῖς καὶ τέσσαρας φθόγγους ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιΐας ἐν τῇ μουσικῇ ψιλῇ ἢ μετὰ λέξεως ἡνωμένῃ ὑποδηλοῖ καὶ ὁ Ἀριστείδης Κοϊντιλιανὸς ἐν τῷ α'. περὶ μουσικῆς (σελ. 33) περὶ πρώτου χρόνου λέγων: «Λέγεται δὲ οὗτος (ὁ χρόνος) πρῶτος ὡς πρὸς τὴν ἑκάστου κίνησιν τῶν μελῳδούντων καὶ ὡς πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν φθόγγων σύγκρισιν· πολλαχῶς γὰρ ἐν αὐτῶν ἕκαστος ἡμῶν προσενέγκαιτο, πρὶν εἰς τὸ τῶν δυεῖν διαστημάτων ἐμπεσεῖν μέγεθος· ἐκ δὲ τοῦ τῶν ἑξῆς μεγέθους, ὡς ἔφην, ἀκριβέστερον συνορᾶται. σύνθετος δέ ἐστι χρόνος ὁ διαιρεῖσθαι δυνάμενος. τούτου δὲ ὁ μὲν διπλασίων ἐστὶ τοῦ πρώτου, ὁ δὲ τριπλασίων, ὁ δὲ τετραπλασίων· μέχρι γὰρ τετράδος προῆλθεν ὁ ῥυθμι-

κὸς χρόνος· καὶ γὰρ ἀναλογεῖ τῷ πλήθει τῶν τοῦ τόνου διέσεων καὶ πρὸς τὴν διαστηματικὴν φωνὴν ἐκ φύσεως ἔχει·» Ἔτι δὲ σαφέστερον γίνεται τὸ χωρίον τοῦτο ἐξ ὅσων λέγει ὁ αὐτὸς Κοϊντιλιανὸς ἐν τῷ XXI κεφ. περὶ βραχειῶν καὶ μακρῶν συλλαβῶν ἐπιλέγων: «Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων δέδεικται τὰ μεγέθη τῶν στοιχείων τοῖς διαστήμασιν ἰσάριθμα τοῦ τόνου· τὸ μὲν γὰρ ἐλάχιστον αὐτῶν τοῦ μεγίστου τεταρτημόριόν ἐστιν, ὡς ἡ δίεσις τοῦ τόνου, τὸ δὲ μέσον ἥμισυ μὲν τοῦ μείζονος, διπλάσιον δὲ τοῦ ἐλάσσονος· τῆς μὲν γὰρ μακρᾶς ἡμίσειά ἐστιν ἡ βραχεῖα, τῆς δὲ βραχείας ἁπλοῦν σύμφωνον· δῆλον δὲ ἐκ τοῦ τὴν βραχεῖαν ἢ διπλοῦ συμφώνου παρατεθέντος ἢ ἑνὸς φωνήεντος γίνεσθαι μακράν.» Κατὰ ταῦτα φανερώτατον ὅτι ἡ μακρὰ δίχρονος παραβάλλεται πρὸς τὸν τόνον. Ὥσπερ δὲ ὁ τόνος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας διέσεις τεταρτημορίους ἢ ἐναρμονίους, οὕτω καὶ ἡ μακρὰ δίχρονος ἐν τῇ ῥυθμοποιίᾳ ἀναλύεται εἰς τέσσαρας πρώτους φθόγγους.

Ὅτι δὲ ἡ τεταρτημόριος δίεσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν πρῶτον χρόνον, ἀναφέρεται οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Ἁρμονικῶν καὶ Ῥυθμικῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους (Μδϐ. 1016 ϐ. 21): «Ἀρχὴ οὖν τοῦ γνωστοῦ περὶ ἕκαστον τὸ ἕν. οὐ ταὐτὸ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς γένεσι τὸ ἕν. ἔνθα μὲν γὰρ δίεσις, ἔνθα δὲ τὸ φωνῆεν ἢ ἄφωνον.» καὶ (Μα 1053 α 12): «Καὶ ἐν μουσικῇ δίεσις, ὅτι ἐλάχιστον, καὶ ἐν φωνῇ στοιχεῖον.» Κατὰ ταῦτα δὲ ὁ ἡμιόλιος μὲν ἢ παιωνικὸς ποὺς ἐν τῇ μουσικῇ σημαίνεται ἢ μᾶλλον εἰπεῖν χειρονομεῖται λαμβανομένων ἐν μὲν τῇ θέσει τριῶν φθόγγων ἢ σημείων ἐν δὲ τῇ ἄρσει δύο, ἢ ἀνάπαλιν δύο μὲν ἐν τῇ θέσει τριῶν δὲ ἐν τῇ ἄρσει· ὁ δὲ ἐπίτριτος τριῶν ἐν τῇ θέσει καὶ τεσσάρων ἐν τῇ ἄρσει ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Ὁ ἐπίτριτος δὲ δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἀριστοξένου, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ καὶ τῶν μεταγενεστέρων ὡς εὔρυθμος λόγος.

Ὁ Ἀριστόξενος δὲ δὲν ὁρίζει ὅρια τῆς ὑποδιαιρέσεως καὶ ἀναλύσεως τοῦ ἀσυνθέτου χρόνου, ἀλλὰ παρέχει εἰς τὸν μελοποιὸν τὴν μεγίστην, ὡς καὶ σήμερον, ἐλευθερίαν λέγων: «*ὁ δὲ ἁπλῶς σύνθετος ὁ ὑπὸ πάντων καὶ πλειόνων ἢ ἑνὸς κατεχόμενος.*» Ἵνα δὲ σαφέστερα τὰ περὶ *ἀσυνθέτου* καὶ *συνθέτου χρόνου πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ῥυθμοποιΐας* καταστήσῃ, παραβάλλει τὰ μεγέθη τῶν ἐλαττόνων ποδῶν πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἁρμονιῶν, λέγων: Λάβοι δ᾽ ἄν τις παράδειγμα τοῦ εἰρημένου ἐκ τῆς περὶ τὸ ἡρμοσμένον πραγματείας· καὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ αὐτὸ μέγεθος ἡ μὲν ἁρμονία σύνθετον, το δὲ χρῶμα ἀσύνθετον, καὶ πάλιν τὸ μὲν διάτονον ἀσύνθετον, τὸ δὲ χρῶμα σύνθετον. ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ αὐτὸ γένος τὸ αὐτὸ μέγεθος ἀσύνθετόν τε καὶ σύνθετον ποιεῖ, οὐ μέντοι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τοῦ συστήματος. Διαφέρει γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ προβλήματος τῷ τὸν μὲν χρόνον

ὑπὸ τῆς ῥυθμοποιίας ἀσύνθετόν τε καὶ σύνθετον γίνεσθαι, τὸ δὲ διάστημα ὑπ' αὐτῶν τῶν γενῶν ἢ τῆς τοῦ συστήματος τάξεως.»

Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἁρμονικοῖς (βιβλ. II. 34,10) διαλαμβάνων ὁ Ἀριστόξενος περὶ τῶν συνθέτων καὶ ἀσυνθέτων διαστημάτων, παραβάλλει αὐτὰ πρὸς τοὺς ἀσυνθέτους καὶ συνθέτους χρόνους τῆς ῥυθμοποιΐας διὰ τῶν ἑξῆς: »Εὐθέως γὰρ τὰς τῶν γενῶν διαφορὰς αἰσθανόμεθα τοῦ μὲν περιέχοντος μένοντος, τῶν δὲ μέσων κινουμένων· καὶ πάλιν ὅταν μένοντος τοῦ μεγέθους τόδε μὲν καλῶμεν ὑπάτην καὶ μέσην, τόδε δὲ παραμέσην καὶ νήτην· μένοντος γὰρ τοῦ μεγέθους συμβαίνει κινεῖσθαι τὰς τῶν φθόγγων δυνάμεις· καὶ πάλιν ὅταν τοῦ αὐτοῦ μεγέθους πλείω σχήματα γίγνηται καθάπερ τοῦ διὰ τεσσάρων καὶ διὰ πέντε καὶ ἑτέρων. ὡσαύτως δὲ καὶ ὅταν τοῦ αὐτοῦ διαστήματος ποῦ μὲν τιθεμένου μεταβολὴ γίγνηται, ποῦ δὲ μή. Πάλιν ἐν τοῖς περὶ τοὺς ῥυθμοὺς πολλὰ τοιαῦτα ὁρῶμεν γιγνόμενα· καὶ γὰρ μένοντος τοῦ λόγου καθ' ὃν διώρισται τὰ γένη τὰ μεγέθη κινεῖται τῶν ποδῶν διὰ τὴν τῆς ἀγωγῆς δύναμιν, καὶ τῶν μεγεθῶν μενόντων ἀνόμοιοι γίγνονται οἱ πόδες· καὶ τὸ αὐτὸ μέγεθος πόδα τε δύναται καὶ συζυγίαν· δῆλον δ' ὅτι καὶ αἱ τῶν διαιρέσεών τε καὶ σχημάτων διαφοραὶ περὶ μένον τι μέγεθος γίγνονται. καθόλου δ' εἰπεῖν ἡ μὲν ῥυθμοποιΐα πολλὰς καὶ παντοδαπὰς κινεῖται κινήσεις, οἱ δὲ πόδες οἷς σημαινόμεθα τοὺς ῥυθμοὺς ἁπλᾶς τε καὶ τὰς αὐτὰς ἀεί.»

Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀριστοξένου ἐπικυροῖ πληρέστατα τὴν ὑφ' ἡμῶν γενομένην ἀνωτέρω ἑρμηνείαν διὰ τῶν τεσσάρων σχημάτων, τὰ ὁποῖα πολλοῦ γε καὶ δεῖ νὰ ἐξαντλήσωσι τὰς τοῦ Ἀριστοξένου παντοδαπὰς κινήσεις τῆς ῥυθμοποιΐας καὶ τὰς ποικίλας καὶ πολυαρίθμους ἀναλύσεις τοῦ ἀσυνθέτου χρόνου εἰς πρώτους, «κατεχομένου ὑπὸ πάντων καὶ πλειόνων ἢ ἑνός.» Οὐ μόνον εἰς τέσσαρας πρώτους χρόνους δύναται ἡ μακρὰ δίχρονος νὰ ἀναλυθῇ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀκτώ, διότι ὁ πρῶτος χρόνος δέν εἶνέ τι ἀπόλυτον ἀλλὰ σχετικὸν πρὸς τὴν Ἀγωγήν, ἥτις ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ (α'. XIX. 42): «Ἀγωγὴ δέ ἐστι ῥυθμικὴ χρόνων τάχος ἢ βραδυτής, οἷον ὅταν τῶν λόγων σωζομένων, οὓς αἱ θέσεις ποιοῦνται πρὸς τὰς ἄρσεις διαφόρως ἑκάστου χρόνου τὰ μεγέθη προφερώμεθα,» ὅπερ συμφωνεῖ πρὸς τὸ τοῦ Ἀριστοξένου «μένοντος τοῦ λόγου καθ' ὃν διώρισται τὰ γένη τὰ μεγέθη τῶν ποδῶν κινεῖται διὰ τὴν τῆς ἀγωγῆς δύναμιν, καὶ τῶν μεγεθῶν μενόντων ἀνόμοιοι γίνονται οἱ πόδες.» Ἡ ἀγωγὴ δύναται νὰ εἶνε ταχεῖα, μέση, βραδεῖα, σχολαία, σχολαιοτέρα, ἀργή, ἀργοτέρα, ἄνετος, ἠρεμαία[1] κτλ., τουτέστι: largo,

[1] Διὰ τὴν διάφορον δὲ ἐξαγγελίαν τοῦ μέλους μεταχειρίζονται οἱ βυζαντινοὶ μελοποιοὶ τὰ ἑξῆς: Ζώσῃ φωνῇ, Διαπρυσίᾳ, Διατορίᾳ, Λιγυρῶς, Λεπτῇ φωνῇ, Χθαμαλῇ, Γεγωνείᾳ, Λαμπρᾷ, Γεγωνοτέρᾳ, Λευκάδι, Ἡσύχῳ, Πραείᾳ, Μεγαφώνως, Διεγηγερμένως, Πεπαρρησιασμένῃ φωνῇ κτλ.

moderato, allegro, andante, adagio, presto κτλ., ἡ δὲ μακρὰ δύναται κατὰ τὴν ἀγωγὴν νὰ εἶνε οὐ μόνον δίχρονος, ἀλλὰ καὶ τρίχρονος, τετράχρονος κτλ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μακρὰ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν τόνον κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ Κοϊντιλιανὸν κατέχεται ὑπὸ τεσσάρων πρώτων χρόνων, ὡς ὁ τόνος ὑπὸ τεσσάρων διέσεων, ἡ κατὰ τὴν ἀγωγὴν μακρὰ ἀσύνθετος δίχρονος κατέχεται ὑπὸ ὀκτὼ πρώτων χρόνων, ὡς ὁ ἀσύνθετος δίτονος ἐν τῷ ἐναρμονίῳ γένει ὑπὸ ὀκτὼ διέσεων ἀσυνθέτου μεγέθους κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Ἀριστοξένου. Ὅτι δὲ πράγματι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ μουσικῇ τῶν Ἀρχαίων διαστήματα ἀσύνθετα δύο τεταρτημορίων διέσεων, ὡς τὸ ἡμιτόνιον ἐν τῷ διατόνῳ γένει, τριῶν καὶ πέντε τεταρτημορίων διέσεων ἐν τῷ μαλακῷ διατόνῳ, ἓξ τεταρτημορίων διέσεων ἐν τῷ τριημιτονίῳ τοῦ συντόνου χρώματος, ἑπτὰ ἐναρμονίων διέσεων ὡς ἐν τῷ διὰ πέντε τοῦ ἐναρμονίου γένους, ὀκτὼ τεταρτημορίων διέσεων ἐν τῷ ἀσυνθέτῳ διτόνῳ τοῦ αὐτοῦ ἐναρμονίου, εἶνε πασίγνωστον ἔκ τε τοῦ Ἀριστοξένου καὶ τῶν ἄλλων Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν Ἁρμονικῶν συγγραφέων. Ἀλλ' ἡ ῥυθμοποιΐα τῶν Ἀρχαίων δὲν περιωρίζετο μέχρι τῆς μακρᾶς διχρόνου, ἀλλ' εἶχε καὶ μακρὰς τριχρόνους, τετραχρόνους καὶ πενταχρόνους, ὥστε ἡ κατὰ τὴν ἀγωγὴν μακρὰ ἀσύνθετος τρίχρονος ἠδύνατο νὰ κατέχηται ὑπὸ δώδεκα πρώτων χρόνων, ἡ κατὰ τὴν ἀγωγὴν μακρὰ ἀσύνθετος τετράχρονος ὑπὸ δέκα καὶ ἕξ, ἡ δὲ πεντάχρονος ὑπὸ εἴκοσι πρώτων. Κατὰ ταῦτα τῆς μὲν μακρᾶς τετρασήμου ὁ πρῶτος χρόνος ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ $^1/_8$ τῆς σημερινῆς δυτικῆς παρασημαντικῆς, ὁ τῆς μακρᾶς διχρόνου κατὰ τὴν ῥυθμικὴν ἀγωγὴν πρὸς τὸ $^1/_{16}$ τῆς δυτικῆς, ὁ τῆς τριχρόνου πρὸς $^1/_{24}$ καὶ ὁ τῆς τετραχρόνου πρὸς τὸ $^1/_{32}$ κτλ. Ὅτι δὲ ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τριχρόνου καὶ τρισήμου, τετραχρόνου καὶ τετρασήμου φανερὸν ἔκ τε τῶν εἰρημένων καὶ ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου, ὅστις ἀναφέρει σημεῖα μακρῶν ἀσυνθέτων καὶ λειμμάτων τρίχρονα, τετράχρονα καὶ πεντάχρονα, καὶ ὅστις δὲν ὀνομάζει αὐτὰ τρίσημα, τετράσημα κτλ. Ἐν τῇ μετρικῇ δὲ γίνεται μόνον χρῆσις μακρᾶς δισήμου, οἱ δὲ πόδες αὐτῆς εἶνε δίσημοι, τρίσημοι, τετράσημοι κτλ., διότι ἡ ἀγωγὴ ἐν τῇ μετρικῇ μόνον μακρὰν δίχρονον μεταχειρίζεται καὶ οὐχὶ πλέον, δηλονότι ἡ μακρὰ τῆς μετρικῆς μόνον εἰς δύο βραχείας δύναται νὰ ἀναλυθῇ ἢ εἰς δύο πρῶτα σημεῖα καὶ πλέον οὔ. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ (A. XXIII.50) · «Τὰ μὲν γὰρ τῶν μέτρων καθ' ἕνα βαίνεται πόδα καὶ προχωρεῖ σύνεγγυς κδ'. χρόνων, ἰσαρίθμων ταῖς ἐν τῷ διὰ πασῶν διέσεσι, τὰ δὲ κατὰ διποδίαν ἢ συζυγίαν καὶ προχωρεῖ ἕως λ'. χρόνων ἢ ὀλίγῳ πλειόνων, ὅθεν τινὲς τὰ ὑπερβαίνοντα τὸ προειρημένον τῶν χρόνων πλῆθος διαιροῦντες εἰς δύο σύνθετα προσηγόρευσαν.« Κατὰ ταῦτα δὲ τοῦ ἑξαμέτρου ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων πρώτων χρόνων συνισταμένου οἱ ἓξ πόδες ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς ἓξ τόνους τοῦ διὰ πασῶν, τῶν δύο ἡμιτονίων ἀντὶ

ἑνὸς τόνου παραλαμβανομένων. Ἐν μὲν τοῖς κατὰ πόδα ἄρα βαινομένοις μέτροις ἡ δίεσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν βραχὺν τῆς μετρικῆς, ἐν δὲ τοῖς κατὰ διποδίαν ἢ συζυγίαν ἡ βραχεῖα εἶνε βραχυτέρα τῆς τῶν κατὰ πόδα· ἡ μὲν τῶν πρώτων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ $^1/_4$ τῆς σημερινῆς δυτικῆς παρασημαντικῆς, ἡ δὲ τῶν δευτέρων βραχεῖα πρὸς τὸ $^1/_8$ αὐτῆς, ὅταν ἡ μετρικὴ ἀγωγὴ εἶνε ἡ αὐτή. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀρκοῦσι πρὸς διασάφησιν τῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστοξένου ἐπὶ τοῦ παρόντος, θέλομεν δὲ ἐπανέλθει προσεχῶς συστηματικώτερον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ πᾶς ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἰκείως ἔχων πείθεται· α) ὅτι ἡ ἀρχαία ῥυθμοποιΐα οὐδόλως ὑπελείπετο τῆς σημερινῆς κατὰ τὸν πλοῦτον, τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν συνθέτων τε καὶ ἀσυνθέτων χρόνων τῆς ῥυθμοποιΐας. β) ὅτι διὰ τῆς πυθαγορείου παρασημαντικῆς ἀδύνατον ἦτο νὰ παρασημαίνωνται αἱ τῆς ῥυθμοποιΐας ἴδιαι διαιρέσεις καὶ μάλιστα ἐν τῇ εὐμελεῖ μουσικῇ, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐσμὲν ἠναγκασμένοι νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν προσφόρου παρασημαντικῆς, ἀνταποκρινομένης εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ῥυθμοποιΐας καὶ εὐμελοῦς μουσικῆς· γ) ὅτι ἡ παρασημαντικὴ αὕτη οὐδεμία ἄλλη ἦν ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοξένου ἀναφερομένη καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς χειρογράφοις τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν διασωθεῖσα, καὶ ἥτις πληρέστατα πρός τε τὴνὑπὸ τοῦ Ἀριστοξένου ἀναφερομένην καὶ πρὸς τὴν ῥυθμικὴν αὐτοῦ θεωρίαν συμφωνοῦσα, μόνη δύναταιοὐ μόνον νὰ παράσχῃ ἡμῖν τὴν ὀρθὴν κατάληψιν καὶ διασάφησιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὰς ἐλλειπεῖς ἡμῶν τῆς περὶ τοῦ ἐν τῇ μουσικῇ ταττομένου ῥυθμοῦ θεωρίας τῶν Ἀρχαίων, ἣν οἱ μελοποιοὶ τῆς ἱερᾶς καὶ βεβήλου τῶν Βυζαντινῶν μουσικῆς ἀπαρεγκλίτως ἠκολούθησαν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ Ἁρμονικῇ καὶ μελοποιΐᾳ, καθ' ἃ ἐν τῇ Α'. καὶ Β'. πραγματείᾳ διὰ μακρῶν. ἀποδείξαντες ἔχομεν, καὶ δι' ἀναγνωσμάτων (προσεχῶς ἐκδοθησομένων) καὶ ἐξαγγελίας καὶ χειρουργίας διαφόρων μελῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἐπεκυρώσαμεν.

Ἐκ τῶν ἐκδεδομένων δὲ κατέστη, νομίζομεν, ἀποχρώντως φανερὰ ἡ σπουδαιότης τῆς μουσικῆς καὶ παρασημαντικῆς τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα, καὶ ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι τό τε Σ. Ὑπουργεῖονκαὶ ἡ Θεολογικὴ καὶ Φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Ἡμετέρου Πανεπιστημείου, ἁμιλλωμένη πρὸς τὴν τοῦ Πανεπιστημείου τοῦ Μονάχου, θέλουσι φροντίσει νὰ ἐρευνηθῶσιν ὑπὸ ἐμπείρων καὶ τὰ πολυπληθῆ χειρόγραφα τῶν ὑφ' ἡμῶν μὴ ἐρευνηθεισῶν εἰσέτι βιβλιοθηκῶν, καὶ θέλουσιν ἀποδείξει, ὅτι κήδονται τοῦ πατρικοῦ ἡμῶν κλήρου, ὡς αὐτοῖς ἐμπρέπει καὶ ὀφείλουσιν. Οὐδέποτε δὲ ἠλπίζομεν ὅτι ἤθελον εὑρεθῇ Ἕλληνες Ὑπουργοίτινες τῆς Παιδείας νὰ παρεμβάλλωσι προσκόμματα καίρια εἰς τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τοσούτου σπουδαίου καὶ ἐθνικοῦ ζητήματος, εἰς ὃ ἀπὸ δέκα καὶ πέντε ἐτῶν ἀ-

σχολούμεθα, καὶ ἐντὸς ἓξ ἐτῶν νὰ μᾶς ἀνταμείψωσιν διὰ τριῶν μεταθέσεων καὶ παύσεων, καὶ οὕτω νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσι τὰ μόνα μέσα καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἡσυχίαν πρὸς προαγωγὴν τοῦ ζητήματος, «Εἰωθείας γε τῆς ἐπιστήμης μετὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων κτῆσιν ζητεῖσθαι καὶ ἐπιγίνεσθαι» κατὰ τὸν ἡμέτερον Βησσαρίωνα. Αἱ μὲν ὑφ' ἡμῶν ἐπισκεφθεῖσαι καὶ ἐρευνηθεῖσαι βιβλιοθῆκαι εἶναι ἡ τοῦ Μονάχου, τῆς Βιέννης, τῶν Παρισίων, τῆς Ὀξφόρδης, τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Monte Casino, αἱ τῆς Ῥώμης πλὴν τῆς τοῦ Βατικανοῦ, (ἣν μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τοῦ εὐγενοῦς Καρδιναλίου De Luca δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἕνεκα τῶν παύσεων καὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Καρδιναλ. De Pitra), ἡ τῆς Grotta Ferrata, Φλωρεντίας, Μιλάνου, Βενετίας, αἱ ἐν Κ/πόλει τῆς Ἐμπορικῆς καὶ Θεολογικῆς σχολῆς καὶ ἡ τοῦ μετοχίου τοῦ Ἁγίου Τάφου, καὶ ἡ Ἡμετέρα Ἐθνικὴ διὰ τῆς Θετταλικῆς συλλογῆς ἀριθμοῦσα περίπου ἑκατὸν μουσικὰ χειρόγραφα, ὧν ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα δὲν ἠρευνήθησαν εἰσέτι. Μένουσι δὲ πρὸς ἐξέτασιν τὰ μουσικὰ χειρόγραφα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου καὶ τῆς Κανταβριγίας, τῆς Ἱσπανίας, τῶν τῆς Ῥωσσίας, τοῦ Ἁγίου ὄρους, τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ μοναστηρίων. Αἱ ἱεραὶ δὲ Σύνοδοι τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν νομίζομεν ἔχουσι καθῆκον καὶ αὗται νὰ φροντίσωσι περὶ τοῦ ζητήματος ὡς καὶ πᾶς τις κληρικός. Ζητοῦμεν δὲ συγγνώμην παρὰ τῶν ἡμετέρων Ἀναγνωστῶν διὰ τὰς παρεκβάσεις, αἵτινες ὅμως ἐγένοντο οὐχὶ ἄνευ λόγου ἀποχρῶντος.

Ι. ΤΖΕΤΖΗΣ

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΟΨΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1885

Τὸ ἔτος 1885 (ε. ν.) εἶναι διὰ τὰς Ἀθήνας μετεωρολογικῶς ἀξιόλογον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὁμαλῆς διανομῆς τῆς θερμοκρασίας καὶ τοῦ πολυόμβρου αὐτοῦ· ὁμοιάζει δὲ ὁ καθόλου χαρακτὴρ αὐτοῦ πρὸς τὸν τοῦ παρελθόντος ἔτους 1884.

Τὰ περαιτέρω παρεχόμενα γενικὰ ἐξαγόμενα βάσιν ἔχουσι τὰς τακτικὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου, αἵτινες ἀπὸ τοῦ 1885 ἤρχισαν δημοσιευόμεναι ἐν λεπτομερείᾳ κατὰ μῆνα ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως».

Αἱ τακτικαὶ καθημεριναὶ παρατηρήσεις ἐξηκολούθησαν γινόμεναι τρὶς τῆς ἡμέρας εἰς τὰς 8 Π. Μ. 2 καὶ 9 Μ. Μ.· μόνον αἱ ἄκραι θερμοκρασίαι ἑκάστης ἡμέρας παρατηροῦνται φυσικῷ τῷ λόγῳ ἅπαξ τῆς ἡμέρας καὶ τὰ μὴ καθημερινὰ φαινόμενα, ὡς ἡ βροχή, χιών, ἴρις κτλ. ὁσάκις συμβαίνουσιν. Ἐξ αὐτῶν δ' ἐλήφθησαν οἱ μέσοι ὅροι καὶ τὰ γενικὰ ἐξαγόμενα· εἰς τοὺς μέσους ὅμως μηνιαίους ὅρους τῆς θερμοκρασίας προσετέθησαν αἱ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ι. Σμὶθ ἐξευρεθεῖσαι διορθώσεις, ἤτοι διὰ τὸν Ἰανουάριον — 0,61, τὸν Φεβρουάριον — 0,73, τὸν Μάρτιον — 0,90, τὸν Ἀπρίλιον — 1,12, τὸν Μάϊον — 1,20, τὸν Ἰούνιον — 1,23, τὸν Ἰούλιον — 1,21, τὸν Αὔγουστον — 1,15, τὸν Σεπτέμβριον — 1,02, τὸν Ὀκτώβριον — 0,80, τὸν Νοέμβριον — 0,60 καὶ τὸν Δεκέμβριον — 0,5.

Αἱ μονάδες τῶν διαφόρων μετρήσεων εἶναι αἱ διεθνῶς παραδεδεγμέναι.

Ἐν τῇ συγκρίσει τῶν διαφόρων ἐξαγομένων πρὸς τὰ ἀντιστοιχοῦντα προτέρων ἐτῶν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις ἀπὸ τοῦ 1885 καὶ ἐντεῦθεν· καὶ οἱ ὡς κανονικοὶ δὲ σημειούμενοι μέσοι ὅροι εἶναι οἱ μέσοι πασῶν τῶν παρατηρήσεων ἀπὸ τοῦ 1858—1885 συμπεριλαμβανομένου. Διὰ τὴν ἐλαχίστην ὅμως ἀπόλυτον θερμοκρασίαν τοῦ Ἰανουαρίου προσελήφθη ὡς ἀσφαλὴς παρατήρησις τῆς 23 Ἰανουαρίου 1850, ἥτις παρέχει τὴν γνωστὴν ἐλαχίστην θερμοκρασίαν τῶν Ἀθηνῶν και ἥτις ὡς ἐκ τῆς παρακολουθησάσης αὐτὴν βλάβης τῶν ἐλαιοδένδρων, ἀγνώστου ὅσον ἡ μνήμη καὶ ἡ παράδοσις τῶν τότε συγχρόνων διδάσκει, φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία τοὐλάχιστον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Ἐν τοῖς περαιτέρω παρεχομένοις πίναξιν, οἱ ἄκροι ὅροι ἑκάστου φαινομένου σημειοῦνται διὰ παχυτέρων ἀριθμῶν.

Τὰ τῆς θερμοκρασίας παρέχει ὁ ἑπόμενος πίναξ εἰς βαθμοὺς τῆς κατὰ Κέλσιον ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως.

	Μέση θερμοκρασία.							Μεγ. ἀπολ. θερμ. 1885	Ἡμέρα	Ἐλαχ. ἀπολ. θερμ. 1885	Ἡμέρα	Ἀπόλυτος θερμοκρασία					
	1885	Κανον.	1885-K	Μεγίσ.	ἔτος αὐτῆς	Ἐλαχίσ.	ἔτος αὐτῆς					Μεγ.	Ἔτος	Ἡμέρ.	Ἐλαχ.	Ἔτος	Ἡμέρ.
Ἰανουάριος . . .	7,65	7,94	—0,29	11,11	1881	3,75	1858	15,4	31	0,7	20	21,0	1881	16	—10,0	1850	13
Φεβρουάριος . . .	9,46	8,63	+ 0,83	12,63	1879	4,77	1858	20,2	22	4,0	14	23,1	1861	13	— 6,2	1882	2
Μάρτιος	12,30	11,28	+ 1,02	14,19	1864	6,64	1874	22,6	11	4,6	16	28,4	18 2	31	— 5,7	1874	8
Ἀπρίλιος.	15,84	15,03	+ 0,81	17,82	1862	10,91	1870	27,5	27	7,2	1	33,4	1860	30	— 2,3	1882	4
Μάϊος	20,60	19,95	+ 0,65	22,24	1869	17,56	1861	29.9	10	13,7	3	38,1	1862	18	6,2	1875	1
Ἰούνιος	22,38	24,19	—1,81	26,65	1879	22,38	1885	32,4	19	15,5	9	40,3	1861	29	13,7	1882	5
Ἰούλιος.	25,32	26,88	—1,86	28,19	1866	25,09	1884	35,4	6	16,7	28	40,7	1864	14	16,2	1859	17
Αὔγουστος	25,98	26,50	—0,52	28,91	1860	24,15	1884	36,0	5	18,4	2	40,6	1861	11	15,1	1860	6
Σεπτέμβριος . . .	22,73	23,19	—0,46	25,67	1860	20,49	1875	35,6	1	14,7	25	39,3	1860	9	11,0	1873	26
Ὀκτώβριος. . . .	19,20	18,58	+ 0,62	20,74	1859	13,63	1883	30,2	15	11,5	31	35,0	1860	3	3,6	1866	22
Νοέμβριος	14,38	13,90	+ 0,48	16,61	1878	11,17	1884	22,1	8	8,5	14	27,0	1862	12	1,4	1860	30
Δεκέμβριος	9,08	10,10	—1,02	12,81	1876	7,66	1866	20,7	2	1,2	29	21,2	1858	4	— 4,0	1859	20
Ἔτος	17,08	17,18	—0,10	18,27	1860	16,13	1858										

Καὶ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἡ ἀπόλυτος ἐλαχίστη θερμοκρασία εἶναι βεβαίως πολὺ κατωτέρα τῆς ἐν τῷ πίνακι σημειουμένης. 11,0 τῆς 26 τοῦ 1876, διότι εἶναι ἀσφαλῶς γνωστὸν ὅτι τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1832 κατέπεσεν ἐν Ἀθήναις χιών. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ τότε θερμοκρασία, ἐσημειώσαμεν ἐν τῷ ἄνω πίνακι τὴν ἐκ παρατηρήσεων γνωστὴν ἐλαχίστην θερμοκρασίαν. Ἐπίσης εἶναι ἀσφαλῶς γνωστὸν ὅτι κατέπεσεν ἄφθονος χιὼν τὴν 15 Ἀπριλίου 1854· τὸ φαινόμενον ὅμως αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ θερμοκρασία ἦτο κατωτέρα τῆς ἐν τῷ ἄνω πίνακι σημειουμένης — 2, 8 καὶ 4 Ἀπριλίου 1882. Κατά τινα δὲ παλαιὰν παράδοσιν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα κατέπεσε χιὼν καὶ κατὰ μῆνα Μάϊον.

Τὸ τῆς βαρομετρικῆς θλίψεως δ' ὕψος 106, 6 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς θερμοκρασίαν τοῦ ὑδραργύρου 0^0 παρέχει ὁ ἑπόμενος πίναξ εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου.

	Μέση βαρομετρικὴ θλῖψις			
	1885	κανον.	1885 — καν.	
Ἰανουάριος . ,	753,52	754,83	— 1,31	
Φεβρουάριος..	753,30	754,85	— 1,55	
Μάρτιος	751,33	751,20	+ 0,13	
Ἀπρίλιος ...	749,64	751,16	— 1,52	
Μάϊος......	751,00	751,38	— 0,88	
Ἰούνιος.....	749,95	750,03	— 0,08	
Ἰούλιος.....	750,47	749,97	+ 0,50	
Αὔγουστος...	750,47	750,34	+ 0,13	
Σεπτέμβριος..	752,38	752,66	— 0,28	
Ὀκτώβριος..	752,44	758,76	— 1,32	
Νοέμβριος...	753,32	753,65	— 0,33	
Δεκέμβριος ..	754,12	753,24	+ 0,88	
Ἔτος	751,83	752,27	— 0,43	

Αἱ ἄκραι βαρομετρικαὶ θλίψεις παρετηρήθησαν τῷ 1885 ἡ μὲν μεγίστη 763, 9 τὴν 21 Δεκεμβρίου, ἡ δὲ ἐλαχίστη 738, 4 τὴν 12 Ἀπριλίου.

Τὴν σχετικὴν ὑγρασίαν εἰς ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου καὶ τὴν θλῖψιν τῶν ἀτμῶν εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου παρέχει ὁ ἑπόμενος πίναξ, ἄνευ συγκρίσεως

ὅμως πρὸς κανονικὰ μέσα, διότι αἱ πρὸς τοῦτο παρατηρήσεις δὲν ἐπεκτείνονται εἰσέτι εἰς ἐπαρκῶς μακρὰν σειρὰν ἐτῶν.

1885	Μέση ὑγρασία	Μέση θλίψις τῶν ἀτμῶν
Ἰανουάριος	81,7	6,75
Φεβρουάριος . . .	84,6	8,02
Μάρτιος	79,4	9,14
Ἀπρίλιος	72,9	10,62
Μάϊος	67,0	13,30
Ἰούνιος	66,1	14,37
Ἰούλιος	62,4	15,91
Αὔγουστος	61,1	16,47
Σεπτέμβριος . . .	59,4	13,17
Ὀκτώβριος	75,1	13,14
Νοέμβριος	82,2	10,81
Δεκέμβριος	78,1	7,32
Ἔτος	72,5	11,57

Ἡ μεγίστη τοῦ 1885 σχετικὴ ὑγρασία 100 παρετηρήθη τὴν 11 Ἰανουαρίου, ἡ δ' ἐλαχίστη 28 τὴν 21 Σεπτεμβρίου· ἡ μεγίστη θλίψις τῶν ἀτμῶν 24,2 τὴν 9 Αὐγούστου, ἡ δ' ἐλαχίστη 3,1 τὴν 28 Δεκεμβρίου.

Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν συγκρινομένων πρὸς ἀρχαιοτέρας παρατηρήσεις δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν γενικῶς, ὅτι ἡ ὑγρασία τοῦ ἔτους 1885 ἦτο μεγάλη.

Τὴν κατάπτωσιν τοῦ ὕδατος ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν ὡς βροχὴν, χιόνα, χάλαζαν, ὁμίχλην, δρόσον, παρέχει ὁ ἑπόμενος πίναξ εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου· ἐν αὐτῷ δὲ γίνεται καὶ σύγκρισις πρὸς τὰ πρότερα ἔτη.

	Κατάπτωσις ὕδατος.					
	1885	μέση	μεγίστη	ἔτος	ἐλαχίστη	ἔτος
Ἰανουάριος..	112,3	54,7	138,8	1879	1,0	1876
Φεβρουάριος..	66,7	38,2	110,7	1865	0,6	1861
Μάρτιος.......	86,5	40,6	86,5	1885	3,1	1876
Ἀπρίλιος.....	15,4	20,1	65,8	1870	0,9	1866
Μάϊος..........	6,9	22,6	77,7	1873	0,2	1865
Ἰούνιος........	28,5	11,8	43,6	1862	0,0	(3ἔτ.)
Ἰούλιος........	48,9	9,8	51,3	1865	0,0	(7 »)
Αὔγουστος....	*0,0*	13,2	62,8	1880	0,0	(11»)
Σεπτέμβριος.	3,1	13,8	56,3	1875	0,0	(3 »)
Ὀκτώβριος..	46,3	51,4	211,4	1883	0,0	1862
Νοέμβριος....	*254,3*	80,6	254,3	1885	1,5	1861
Δεκέμβριος...	51,1	67.5	198,0	1881	4,0	1862
Ἔτος....	720,0	424,3	838,7	1883	212,7	1876

Τὴν διανομὴν τῶν ἀνέμων κατὰ τὰς 8 κυρίας διευθύνσεις καὶ τὴν νηνεμίαν παρέχει ὁ ἑπόμενος πίναξ. Σημαίνομεν δὲ τοὺς ἀνέμους διὰ τῶν διεθνῶς παραδεδεγμένων συμβόλων N = Βοῤῥᾶς, S = Νότος, E = Ἀνατολή, W = Δύσις, O = Νηνεμία.

1885	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	O
Ἰανουάριος...	*40, 9*	23, 7	6, 4	3,2	5, 4	9, 6	1, 1	4, 3	5, 4
Φεβρουάριος.	19, 0	*33, 3*	1, 2	7,1	11, 9	8, 5	4, 7	3, 6	10, 7
Μάρτιος.......	22, *6*	15, 1	3, 2	6,4	20, 4	10, 8	5, 4	6, 4	9, 7
Ἀπρίλιος.....	2, 2	13, 3	3, 3	14,5	*35, 6*	15, 6	4, 4	0, 0	11, 1
Μάϊος..........	8, 6	10, 8	2, 2	5,4	*23, 6*	17, 2	6, 4	1, 1	24, 7
Ἰούνιος.........	*21, 1*	8, 9	0, 0	4,5	20, 0	13, 3	13,3	2, 2	16, 7
Ἰούλιος........	16, 1	3[illegible], 7	0. 0	4,3	6, 5	12, 9	3, 2	2, 2	16, 1
Αὔγουστος...	4, 4	*36, 6*	3, 2	2,1	22, 5	8, 6	1, 1	0, 0	21, 5
Σεπτέμβριος.	13, 3	*43, 4*	1, 1	3,3	15, 6	3, 3	6, 7	3, 3	10, 0
Ὀκτώβριος..	17, 2	10, 8	2, 1	15,0	22, *6*	10, 8	7, 5	2, 1	11, 9
Νοέμβριος....	*24, 5*	16, 7	2, 2	13,3	23, 3	6, 7	4, 4	0, 0	8, 9
Δεκέμβριος..	*51, 6*	12, 9	0, 0	5,4	9, 7	6, 5	7, 5	2, 1	4, 3
Ἔτος..........	20,13	22, 2	2,07	7,04	18,09	10,32	5,48	2,27	12,58

Ὁ ἑπόμενος πίναξ παρέχει τὴν μέσην διανομὴν τῶν ἀνέμων ἐκ τῶν

παρατηρήσεων 1858—1885 κατὰ τὰς 3 διευθύνσεις, παραλειπομένης τῆς νηνεμίας, ὡς μὴ παρεχομένης ὑπὸ παλαιοτέρων παρατηρήσεων.

	N	NE	E	SE	S	SW	W	N
Ἰανουάριος..	15,9	30,6	2,0	3,9	11,6	20,3	6,6	9,1
Φεβρουάριος.	12,0	28,8	2,5	4,9	11,5	22,4	10,3	7,6
Μάρτιος......	9,1	19,8	1,8	3,5	1,85	29,4	10,5	7,4
Ἀπρίλιος....	6,9	18,5	1,5	5,4	14,5	37,4	10,3	5,5
Μάϊος.........	4,8	17,9	1,5	2,9	16,4	45,1	7,0	4,4
Ἰούνιος	4,2	24,4	1,4	2,6	12,6	40,5	7,3	7,0
Ἰούλιος.......	8,4	42,3	0,9	2,5	9,2	29,3	5,1	2,3
Αὔγουστος..	5,7	45,0	2,3	1,5	7,5	27,5	6,4	4,1
Σεπτέμβριος	8,3	38,7	2,2	2,7	10,8	30,0	4,3	3,0
Ὀκτώβριος.	9,3	26,9	1,0	2,7	14,1	33,8	7,5	4,7
Νοέμβριος...	12,2	27,7	2,6	4,0	17,4	23,1	8,2	4,8
Δεκέμβριος..	15,6	25,8	2,1	4,7	13,5	20,6	10,5	7,2
Ἔτος.........	9,4	28,9	1,8	3,4	13,1	30,0	7,8	5,6

Συγκρινόμενον τὸ ἔτος 1885 πρὸς πάντα τὰ προηγούμενα 1858—1885 εἶναι τὸ δεύτερον κατὰ τάξιν πολυομβρίας, ὑπερβαλλόμενον μόνον ὑπὸ τοῦ 1883 (839 χμ.)· τὸ 1865 (719,7) ἔπεται ἀμέσως μετὰ τὸ 1885.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν βροχῆς, χιόνος κτλ. ὡς καὶ ὁ τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἑξῆς πίνακος.

1885	Ἡμέραι καταπτώσεως ὕδατος.						Ἡμέραι		
	βροχῆς	χιόνος	χαλάζης	ὁμίχλης	δρόσου	τὸ ὅλον	ἀστραπῶν	ἀστρ. μετὰ βροντῶν	ἴριδος
Ἰανουάριος....	17	1				18	3	1	
Φεβρουάριος..	11				7	18			
Μάρτιος........	12				3	15	5	1	
Ἀπρίλιος......	7		1			7		2	
Μάϊος	4					4	2		
Ἰούνιος	9					9	5	4	
Ἰούλιος	9					9	1	8	
Αὔγουστος ...	1					1		1	
Σεπτέμβριος..	2					2	2	1	
Ὀκτώβριος ..	6				1	7	2	1	
Νοέμβριος	9				1	10	11	8	
Δεκέμβριος....	14				4	18		1	
Ἔτος..........	101	1	1		16	118	31	28	

Ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ἡμερῶν καταπτώσεως ὕδατος φαίνεται ἀντίφασίς τις πρὸς τοὺς μερικοὺς ἀριθμούς· ἡ ἀντίφασις ὅμως αὕτη εἶναι μόνον φαινομένη, διότι ἐλογίσθησαν ὡς μία αἱ ἡμέραι καταπτώσεως κατὰ διαφόρους τρόπους, ὡς π. χ. βροχῆς καὶ δρόσου.

Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν ἐξάγομεν τὰ ἑξῆς γενικά. Τὸ ἔτος 1885 ἐπὶ τὴν ἔποψιν τῆς θερμοκρασίας ἦτο λίαν ὁμαλόν, διότι καὶ οἱ χειμερινοὶ αὐτοῦ μῆνες εἶχον σχετικὴν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ οἱ θερινοὶ μᾶλλον σχετικὴν χαμηλὴν θερμοκρασίαν, μάλιστα δὲ ὁ Ἰούνιος ἦτο ὁ δροσερώτατος πάντων ἀπὸ τοῦ 1858. Καὶ αἱ ἀπόλυτοι ἄκραι θερμοκρασίαι ἐπίσης ἦσαν πολὺ ὁμαλαί, διότι τὸ θερμόμετρον οὐδέποτε κατῆλθε κάτωθεν τοῦ 0, οὔτε ἀνῆλθεν εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας θερμοκρασίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐν Ἀθήναις δύναται νὰ φθάσῃ· οὔτε ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία 0,7 οὔτε ἡ μεγίστη 36,0 εἶναι ὑπερβολικαί. Ὡς πρὸς τὸ καταπεσὸν ὕδωρ τὸ 1885 ἦτο πολυομβρότατον (720) ὑπερβαλλόμενον μόνον ὑπὸ τοῦ 1883 (833) ἀκολουθούμενον δ' ὑπὸ τοῦ 1865 (719)· μάλιστα δὲ ὁ Νοέμβριος τοῦ 1885 εἶναι ὁ πολυομβρότατος πάντων μηνῶν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1857, παρουσιάζων καὶ τὴν μεγίστην κατάπτωσιν ὕδατος 87 χ. μ. ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἐξ ὧν 63 κατέπεσον ἐν 3 1/2 μόνον ὥρας. Ὑπὸ δὲ τὴν ἔποψιν τῶν ἀνέμων παρουσιάζει λίαν ἐπικρατοῦντα τὸν καθαρὸν βόρειον ἄνεμον, ὅστις ὡς ἐκ τοῦ γενικοῦ πίνακος τῆς διανομῆς ἀπὸ 1858—1885 δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐπικρατεστέρων ἀνέμων.

Πολὺς ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὸν βοηθὸν τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Α. Βούρλην διὰ τὴν ἐπιμελεστάτην ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ.

Προσεχῶς θέλομεν παράσχει ἔποψιν καὶ ἄλλων τινῶν παρατηρήσεων.

Δ. Κ. Κοκκιδης

Η ΓΥΝΗ ΕΝ ΤΩ ΔΙΚΑΙΩ [1]

Τὸ θέμα, ἐφ' οὗ βραχεῖαν μελέτην μου τολμῶ νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν τὴν ἑσπέραν ταύτην τυγχάνει βεβαίως πολλῷ ἀνώτερον τῶν ἐμῶν δυνάμεων, καὶ διότι οὐδεὶς παρ' ἡμῖν ἔτι, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γινώσκω, εἰδικῶς περὶ τούτου ἐπραγματεύθη καὶ διότι ἡ σπουδὴ αὐτοῦ δεῖται ἐρευνητοῦ, δυναμένου νὰ διέρχηται εὐχερῶς καὶ τὰς μᾶλλον πεπαλαιωμένας καὶ ἀσαφεῖς τοῦ δικαίου σελίδας καὶ συνάγῃ ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα θετικὰ καὶ ἀσφαλῆ.

Νομίζω ὅμως, ὅτι ἀναγνωρίζων τὴν ἀδυναμίαν μου καὶ ὁμολογῶν πρῶτος ἐγὼ τὸ ἀτελὲς τοῦ ἔργου μου, δικαιοῦμαι νὰ συστήσω αὐτὸ εἰς τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐπιεικῆ κρίσιν ὑμῶν. Ὑπάρχουσιν ἐργάται ἁπλοῖ, ὑπάρχουσι καὶ ἀριστοτέχναι· κατατάσσων ἐμαυτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν πρώτων, ἀναμένω νὰ διδαχθῶ ἀπὸ τὴν τελειότητα τῆς ἐργασίας ἄλλων, ἐχόντων τὸ εὐτύχημα ν' ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἀραιὰν τάξιν τῶν δευτέρων.

Ἡ γυνὴ ἐθεωρήθη ὂν ἠθικῶς ἄνισον πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἐν πάσῃ ἐποχῇ καὶ παρὰ παντὶ λαῷ ἡ κατάστασις αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀλλοία τῆς τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὁτὲ μὲν αὕτη ἀποτελεῖ μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ἀνδρός, ὡς οἱ δοῦλοι καὶ τὰ κτήνη, ὁτὲ δὲ παρίσταται σύντροφος τούτου καὶ βοηθὸς ἐν τῷ οἴκῳ, ὑποκειμένη εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἢ τὴν κηδεμονίαν.

Τὸ φῦλον, τὸ ὁποῖον, κολακεύοντες τὴν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ φιλοδοξίαν, ἀποκαλοῦμεν ὡραῖον, ἀνεγνώρισαν πάντες οἱ αἰῶνες, ὁποιαδήποτε ἂν ὑπῆρξεν ἡ μορφὴ καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς κοινωνίας, ὡς τὸ ἀσθενὲς φῦλον, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης πεποιθήσεως ὁ νόμος καθώριζε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διαφορὰ εἶνε πραγματική; Ἡ γυνὴ εἶνε δημιούργημα ἀτελέστερον τοῦ ἀνδρὸς ἢ ὁ ἀνήρ, τυχὼν ἐκ φύσεως τοῦ προνομίου τῆς ἰσχύος, ἐπεβλήθη εἰς τὸν ἀσθενέστερον καὶ ἐρρύθμισε κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον τὰ τῆς τύχης τούτου;

Ἂν δύναταί τις νὰ παράσχῃ πίστιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὁ Θεὸς πλάσας τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνδρα ἔπλασεν. Ἡ γυνὴ εἶνε προϊὸν μεταγενεστέρας πείρας, δῶρον ἀλεξιτήριον τῆς πλήξεως, τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος ἀνὴρ ᾐσθάνθη μέσῳ τῆς ἀφώνου φύσεως, προσφερθὲν αὐτῷ διὰ μικρᾶς τινος τῶν πλευρῶν του τροπολογίας. Οὕτως ἡ γυνὴ ἐπλάσθη

[1] Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τὸν Μάρτιον 1885.

διὰ τὸν ἄνδρα, ὅπως χρησιμεύῃ εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ὅπως διασκεδάζῃ τὴν μελαγχολίαν του, ὑπηρετῇ τὰς ὀρέξεις του καὶ συνεπῶς ὑπόκηται τῇ ἐξουσίᾳ του. Ἀλλ' ὀλίγων βεβαίως ἡ εὐλάβεια ἐξικνεῖται σήμερον μέχρι τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ ἤθελον ἴσως εὕρει πολλῷ πλείονας δίδοντας πίστιν εἰς τὰ πορίσματα τῆς φυσιολογίας καὶ ἀνατομίας. Οἱ περὶ τοὺς δύω τούτους τῆς ἐπιστήμης κλάδους εἰδικοί, εὑρίσκουσιν ἐν πολλοῖς ἀνόμοιον τὸν σωματικὸν τῆς γυναικὸς ὀργανισμὸν πρὸς τὸν τοῦ ἀνδρός· ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὸ παντὸς δύναται νὰ κριθῇ προσοχῆς ἄξιον εἶνε, ὅτι ἡ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ ἀνδρὸς ποσότης τυγχάνει κατά τι ὑπερτέρα ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἡ τῆς γυναικὸς κεφαλὴ ἐγκλείει. Εἰ καὶ δὲν ἀνήκῃ ἐμοὶ νὰ ἐξετάσω κατὰ πόσον τὸ μέτρον τῆς διανοητικῆς ἰσχύος ἔχει σχέσιν τινα πρὸς τὸ μέτρον τοῦ ἐγκεφάλου, ὁπωσδήποτε ὅμως τὸ φαινόμενον τοῦτο ἄγει τινα καὶ ἄκοντα εἰς τὸ νὰ παραδεχθῇ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὡς μὴ ὅλως ἀνυπόστατον, ὁπόταν μάλιστα ἀναλογισθῇ, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν σωφρονιστήρων ὀδόντων στερεῖται ἡ γυνή

Ἐν τούτοις ἐγὼ οὐδόλως ἤθελον διστάσει νὰ παραδεχθῶ ἀπόλυτον μεταξὺ τῶν δύω φύλων ἰσότητα, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἠθικὰς αὐτῶν δυνάμεις, ἂν μὴ ἐκινδύνευον νὰ θεωρηθῶ εἰς ἄκρον φανατικὸς τῶν ἀδυνάτων προστάτης. Ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ μὲ ὁποιονδήποτε κίνδυνον, τολμῶ νὰ μὴ ἀποκρύψω, ὅτι λόγον τῆς ὑπαρχούσης διαφορᾶς, ἂν ὑπάρχῃ, δὲν δύναμαι ν' ἀνεύρω ἕτερον, εἰμή, ὅτι καὶ ὁ προορισμὸς τῆς γυναικὸς ἐν τῷ κόσμῳ τυγχάνει ὅλως διάφορος ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ὁ ἀνὴρ κέκληται νὰ ἐκπληρώσῃ. Νομίζω δέ, ὅτι καὶ ὁ νόμος, εἴτε γραπτὸς εἴτε ἄγραφος, ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ἰδίου ἑκάστου τῶν φύλων προορισμοῦ ἐρείδεται μᾶλλον, διάκρισιν ποιούμενος μεταξὺ δικαιωμάτων τοῦ ἀνδρὸς καὶ δικαιωμάτων τῆς γυναικὸς ἢ μὴ θεωρῶν ταύτην πρόσωπον, ἀλλὰ πρᾶγμα.

Ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν οὐδεὶς κανών, οὐδεμία σύμβασις ἐρρύθμιζε τὰς μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός σχέσεις, καθ' ἣν ὁ τύπος τῆς οἰκογενείας ἠγνοεῖτο, καὶ ἡ συμβίωσις τῶν ἀνθρώπων πρὸς οὐδένα ἠθικὸν ἀφώρα σκοπόν, ἀλλ' ὁ ὁδηγῶν ἕκαστον νόμος ἦσαν τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔμφυτα καὶ αἱ ἴδιαι ὁρμαί. Αἱ γυναῖκες ἀπετέλουν κοινὸν πάντων κτῆμα καὶ τὰ τέκνα των ἐκεῖνον ὡς ἴδιον ἀνεγνώριζον πατέρα, πρὸς ὃν ἐτύγχανον μᾶλλον ὁμοιάζοντα.

Κατὰ τὴν προϊστορικὴν ταύτην ἐποχήν, ἡ τῆς γυναικὸς κατάστασις μικρὸν πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς παραλλάσει. Ἀπηλλαγμένη ἡ γυνὴ πάσης ἀνωτέρας βουλήσεως, κτῆμα ἀλλὰ καὶ κυρία πάντων τῶν περὶ αὐτὴν ἀνδρῶν, συμβουλεύεται αὐτοῖς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ μετέχει τῶν ἔργων των, οὐδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας ἀπολειπομένη τούτων.

Τὴν κτηνώδη ταύτην τῆς κοινωνίας περίοδον διαδέχεται ἐκείνη, καθ'

ἣν ἡ οἰκογένεια μορφοῦται καὶ ὁ ἀνὴρ ἀποβαίνει κύριος ἐν αὐτῇ. Οὐδενὸς πολιτικοῦ θεσμοῦ ὑφισταμένου, ἑκάστη οἰκογένεια ὑπὸ ἰδίων διέπεται νόμων. Εἰς χεῖρας τοῦ ἀνδρὸς πᾶσα περιέρχεται ἐξουσία. Οὗτος καθίσταται νομοθέτης, δικαστής, ἱερεύς, ἄρχων· ἐνώπιον τῆς παντοδυναμίας του ἡ τῆς γυναικὸς προσωπικότης ἐκλείπει, καὶ ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ δοῦλοι εἰσὶν ἐξ ἴσου στοιχεῖα τῆς τοῦ συζύγου, πατρὸς καὶ κυρίου περιουσίας. Ὁ γάμος φέρει χαρακτῆρα συναλλάγματος ἀγοραπωλησίας, τοῦ ἀνδρὸς καταβάλλοντος τὸ τίμημα εἰς τὸν πατέρα τῆς κόρης, ἥτις μέλλει νὰ συζευχθῇ αὐτῷ. Οὐδόλως δὲ στερεῖται ὁ ἀγοραστὴς τοῦ δικαιώματος τῆς μεταπωλήσεως, ἀλλ' ἐν πάσῃ στιγμῇ δύναται νὰ ἐκποιήσῃ τὴν ἀγορασθεῖσαν ὅπως τῷ χρησιμεύσῃ ὡς σύζυγος, μεθ' ὅσης εὐκολίας ἀπαλλάσσεται ἡμιφθαρέντος σκεύους, ἅμα τύχῃ εὐτελοῦς τινος τιμήματος. Ἡ γυνὴ θεωρεῖται μηχανὴ πρὸς τεκνοποιΐαν καὶ ὡς γνώμων τοῦ πλούτου ἑκάστου ἀνδρὸς χρησιμεύει ἡ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ποσότης τοιούτων μηχανῶν. Ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν πολλῶν μία θεωρεῖται σύζυγος νόμιμος καὶ ταύτῃ αἱ λοιπαὶ καθῆκον ἔχουσι νὰ ὑπηρετῶσι καὶ ὑπακούωσιν· εἰς τὸν κύκλον δὲ τῶν ὀφειλομένων ὑπηρεσιῶν ἀνήκει καὶ τὸ μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς τεκνοποιεῖν, θεωρουμένης μητρὸς ὅλων τῶν προϊόντων τῆς πολυτίμου ταύτης ὑπηρεσίας. Μὴ ἔχουσα προσωπικότητα ἡ γυνή, οὐδὲν ν' ἀποκτήσῃ δύναται, ἀλλὰ τοὐναντίον περιέρχεται μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ ἀνδρὸς κτημάτων τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ.

Κατόπιν ἀθροίσματα οἰκογενειῶν συνιστῶσι τὰς φυλὰς καὶ ὁ κυβερνῶν τὴν οἰκογένειαν θεσμὸς χρησιμεύει ὡς τύπος πολιτεύματος διέποντος ἑκάστην φυλήν. Τότε ἡ τῆς γυναικὸς κατάστασις μεταβάλλεται ἐπὶ τὰ βελτίω. Ἄνωθεν πάσης ἐπιγείου ἐξουσίας, ἵστανται οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ. Ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς θρησκείας περιέχεται τὸ δίκαιον, ἐν αὐτοῖς κανονίζονται αἱ ἰδιωτικαὶ καὶ δημόσιαι τῶν ἀτόμων σχέσεις καὶ ἀναγράφεται τὸ σύστημα τῆς κατὰ τοῦ ἐγκληματίου ποινῆς. Ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ἀπόλλυσι τὴν ὑπερτάτην ἐν αὐτῇ ἐξουσίαν εἰς ἀνωτέραν ὑποτασσόμενος βούλησιν, ἥτις εἶναι ἡ τοῦ πατρὸς τῆς φυλῆς, τοῦ μονάρχου. Ὅ,τι ὁ πατὴρ ἦτο ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἀποβαίνει ὁ μονάρχης ἐν τῇ φυλῇ, πᾶσαν συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ ἐξουσίαν καὶ ἀνευθύνως τὴν δικαιοσύνην διαχειριζόμενος. Ἡ γυνὴ ἀποσείει τὸ ἀπόλυτον τοῦ πατρὸς καὶ συζύγου κράτος, ὁ δὲ νόμος ὁρίζει καθήκοντα πρὸς αὐτήν, ὧν ὁ παραβάτης ἐπισύρει τῶν Θεῶν τὴν ἀράν. Ὁ γάμος, καίτοι σύμβασις ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως ἔτι διαμένων προσλαμβάνει ἠθικόν τι κῦρος, προστατευόμενος ὑπὸ τῶν θείων κανόνων, οἵτινες καὶ περὶ τῶν μᾶλλον ἀποκρύφων μεταξὺ τῶν συζύγων σχέσεων περιλαμβάνουσιν. Ὁ ἀνὴρ ὀφείλει πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν τῇ ἰδίᾳ γυναικί, ἀλλὰ τὰ καθήκοντα ταῦτα οὐδόλως ἔχουσιν, ἣν σήμερον ἔννοιαν. Τὸ ὡραῖον παρίσταται ὑπὸ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐν τῷ προσώπῳ τῆς

γυναικὸς ὄψεις, ὁ δὲ ἀνθρώπινος νόμος ἀποφεύγων νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν νόμον τῆς φύσεως, παρέχει τῷ ἀνδρὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα μεθ' ὅσων δήποτε γυναικῶν ἀπολαμβάνει τὰς ἡδύτητας τῆς ἐρωτικῆς ἐξάψεως, ἀρκεῖ νὰ ἀγαπᾷ, σέβηται καὶ τιμᾷ τὴν νόμιμον αὐτοῦ σύζυγον καὶ μὴ ἀποστερῇ ταύτην παντὸς ὅ,τι ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου τῇ ἐπιτρέπει νὰ ἀπαιτῇ.

Λυομένου τοῦ γάμου θανάτῳ τοῦ ἀνδρός, ἡ χήρα προστατεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου, μὴ παρέχοντος τὴν ἀπόκτησιν τῆς κληρονομίας εἰς τοὺς ἄρρενας κληρονόμους τοῦ ἐκλιπόντος, εἰμὴ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς περιθάλψεως καὶ προστασίας τῆς ἐπιζώσης συζύγου αὐτοῦ, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον προβαίνων ὁ νόμος ἐπιτρέπει εἰς τὴν γυναῖκα τὴν κτῆσιν ἰδίας περιουσίας, τὴν ὁποίαν πειρᾶται ν' ἀσφαλίσῃ κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἀπωλείας ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ συζύγου, ἐπέρχεται δὲ χρόνος, καθ' ὃν καὶ μερίδα ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ θανόντος δικαιοῦται ν' ἀπαιτῇ ἡ χήρα αὐτοῦ, ὁ δὲ γάμος τύπῳ μόνον εἶναι ἀγοραπωλησία.

Οὕτω, τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων, ἡ γυνὴ χειραφετουμένη, τείνει νὰ τύχῃ ἴσων τῷ ἀνδρὶ δικαιωμάτων ἐν τοῖς κειμένοις τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου. Ἐν Ἑλλάδι, ἀπὸ τῶν Ὁμηρικῶν ἔτι χρόνων, ἡ γυνὴ κατέχει βαθμίδα πολλῷ ἀνωτέραν ἐκείνης, ἐφ' ἧς παρὰ τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀνατολῆς λαοῖς ἵσταται. Ὁ ἀνὴρ τιμᾷ καὶ σέβεται αὐτήν· διαμφισβητῶν μιᾶς ὡραίας γυναικὸς τὴν κατοχήν, ῥίπτεται μετὰ λύσσης εἰς τὸν χαλεπώτερον τῶν ἀγώνων καὶ ὑφίσταται τὰς ἐσχάτας τῶν θυσιῶν. Ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου παρίσταται μὲν ὡς ἀγοραπωλησία καὶ αἱ παρθένοι καλοῦνται ἀλφεσίβοιαι, ὡς προσπορίζουσαι εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν βόας, τίμημα τῆς παρθενίας των, οὐχ' ἧττον ὅμως ἡ καθιέρωσις τῆς μονογαμίας προσδίδει ἠθικὴν ἰσχὺν οὐ μικρὰν εἰς τὸν θεσμὸν τῆς οἰκογενείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ γυνὴ ἀποβαίνει ἀντικείμενον στοργῆς καὶ ἀφοσιώσεως. Ὁ Ἀχιλλεὺς θεωρεῖ ἄφρονα τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις δὲν τιμᾷ τὴν ἰδίαν γυναῖκα, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς οὐδὲν εὑρίσκει πολυτιμότερον τῆς ἐν γάμῳ ἑνώσεως, ὁπόταν παρακολουθῶσιν αὐτῇ ὁμόνοια καὶ ἔρως ἀμοιβαῖος.

Ἐν Ἀθήναις δύω τάξεις γυναικῶν ὑπάρχουσιν. Αἱ γυναῖκες τοῦ οἴκου καὶ αἱ ἑταῖραι. Ἐκεῖναι μὲν εἰς διαρκῆ ὑπόκεινται κηδεμονίαν, εἴτε τοῦ πατρὸς εἴτε τοῦ συζύγου, εἰς πᾶν τῆς ἡλικίας αὐτῶν ὅριον, ἀνήλικοι ὑπὸ τοῦ νόμου λογιζόμεναι, αὗται δὲ ἴσης πρὸς τοὺς ἄνδρας τυγχάνουσιν ἐλευθερίας καὶ μετ' αὐτῶν διέρχονται τὸν βίον, συμμετέχουσαι τῶν πνευματικῶν ἀσχολιῶν καὶ ἡδονῶν των.

Ἡ γυνὴ τῆς οἰκίας, ἡ σύζυγος, ἡ πολίτις βιοῖ κατάκλειστος ἐν τῷ γυναικωνίτῃ ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ οἴκου ἀπασχολουμένη καὶ τεκνοποιοῦσα· οὕτω δ' ἐκπληροῖ πληρέστατα τὸν προορισμὸν αὐτῆς καὶ τὸ πρὸς τὴν πόλιν καθῆκον. Τὸν σύζυγον σύρει ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἡ πολιτική, ἡ οἰκογένεια οὐδὲν τῷ παρουσιάζει θέλγητρον, ὁ γάμος θεωρεῖται καθῆκον

πρὸς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καθῆκον λίαν βαρύ. Ἡ πόλις ἔχει ἀνάγκην πολιτῶν, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀσφαλέστερον τοῦ νομίμου γάμου μέσον πρὸς αὔξησιν καὶ συντήρησιν τοῦ πλήθους αὐτῶν, διὰ τοῦτο ὁ νόμος ἐπιβάλλει τὸν γάμον καὶ θεωρεῖ προσβολέα τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τὸν ἄγαμον, ὅσον ἀφ' ἑτέρου τιμᾷ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐγγάμου, ὁρίζων ταύτην προσὸν πρὸς κατοχὴν τῶν ἀνωτάτων ἀξιωμάτων. Ἀλλὰ τίς ἡ ἠθικὴ ἐπιρροὴ τῆς ἀναγκαστικῆς ταύτης πρὸς τὸν γάμον ὠθήσεως ἐπὶ τῆς τύχης τῆς γυναικός; Ἀναγνωρίζεται ταύτῃ ἡ μεγάλη ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσφέρει τῇ πολιτείᾳ τεκνοποιοῦσα, ἐπιτάσσεται ἡ μόρφωσις καὶ βελτίωσις αὐτῆς, ὅπως φθάσῃ εἰς σημεῖον ἀναπτύξεως ἴσης πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου συζύγου; Οὐχί. Ἡ σύζυγος οὐδεμίαν ἠθικὴν ἡδονὴνπαρέχει τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς· βιοῦσα ἐν τῇ μονώσει καὶ τῇ σιγῇ τοῦ γυναικωνίτου, ὃν δὲν καταλείπει εἰμὴ ὅπως πορευθῇ εἰς ἱεράν τινα τελετήν, πρὸς τοὺς ἐγγυτάτους μόνον τῶν συγγενῶν της ἀναστρεφομένη καὶ πάσης ἐστερημένη μαθήσεως, ἀπομένει ὄργανον ὡραῖον τάξεως ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἰσχυροποιήσεως τῆς πολιτείας.

Ὅ,τι ἐν τῇ συζύγῳ δὲν δύναται ν' ἀνεύρῃ ὁ ἀνήρ, παρέχει εἰς αὐτὸν ἡ ἑταίρα, ἡ μέτοικος ἢ δούλη ἐκείνη, ἥτις ποικίλων γνώσεων μεταλαβοῦσα καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἐθισθεῖσα ἐλευθεριότητι, κατέχει τὴν δύναμιν νὰ τέρπῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὡς ἡδύνει τὰς ἐξάψεις τοῦ σώματός του. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἑταίραν ὁ νόμος οὐδεμίαν παρέχει προστασίαν ἢ ἀσφάλειαν, ἐνῷ τοὐναντίον προνοεῖ περὶ ἐξασφαλίσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς συζύγου, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ φύσει ἀνίσχυρον, ὅπως ἀφ' ἑαυτῆς τὰ προστατεύσῃ. Ἡ διαρκὴς κηδεμονία, εἰς ἣν ὑπόκειται, δὲν τῇ ἀφαιρεῖ τὴν προσωπικότητα, ἀλλὰ φέρει χαρακτῆρα προνομίου ἀσφαλιστικοῦ τῶν συμφερόντων της. Ἔχει μερίδα ἐν τῇ πατρικῇ κληρονομίᾳ καὶ πλήρη κυριότητα ἐπὶ τῶν ἔδνων, τῆς προικὸς δηλονότι, ἥτις ὑπὸ τοῦ συζύγου διδομένη περιέρχεται αὐτῇ.

Κατὰ τὴν σπαρτιατικὴν νομοθεσίαν, ἡ τῆς γυναικὸς ἀνατροφὴ εἰς τὴν σωματικὴν αὐτῆς ἐνίσχυσιν μᾶλλον ἀφορῶσα κατ' ὀλίγον διαφέρει ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὁ ἀνὴρ λαμβάνει. Ἡ γυνὴ ἀνδρικὸν φέρει ἔνδυμα μέχρι τῆς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ συζύγου εἰσόδου καὶ τοσαύτης τυγχάνει ἐλευθεριότητος, ὥστε ἡ αἰδώς, ἡ αἰωνία αὕτη τῆς γυναικὸς προστάτις, διατελεῖ ἄγνωστος ἐν τῇ πρωτοτύπῳ τῆς Σπάρτης κοινωνίᾳ. Ἐν τούτοις ὁ γάμος ἐπιβάλλεται ὡς σχέσις ἱερά, κατηγορία δ' ἐπὶ ἐγκλήματι ἀπαγγέλλεται κατὰ τοῦ μὴ ἐγκαίρως εἰς γάμον ἐρχομένου.

Ὁ βίος εἶνε δημόσιος· ὁ ἀνὴρ ἐκτὸς τοῦ οἴκου εὑρίσκει πᾶν ὅ,τι αἱ ἕξεις καὶ ἡ φιλοδοξία του ἀπαιτοῦσιν, ἡ δὲ γυνὴ καίτοι μὴ ἐνεργῶς τῶν κοινῶν μετέχουσα, πλείω ὑπ' αὐτῶν ἀπασχολεῖται ἢ ὑπὸ τῶν πρὸς τὴν οἰκογένειαν καθηκόντων καὶ αἰσθημάτων της.

Τοιαύτη περίπου ἡ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις τῆς γυναικός. Αὕτη μακρὰν τῆς πολιτείας διατελοῦσα, κατέχει ἐν τῷ οἴκῳ θέσιν ἐπιμελητοῦ καὶ ὁδηγοῦ, καὶ ἵσταται παρὰ τὸν ἄνδρα, ὑποκειμένη μὲν αὐτῷ, οὐχ ἧττον ὅμως τηροῦσα πλήρη καὶ σεβαστὴν τὴν ἰδίαν προσωπικότητα καὶ ἱκανῶν ἀπολαμβάνουσα δικαιωμάτων. Ἡ μονογαμία πρὸς δὲ καὶ ἡ προῖξ μαρτυροῦσι τρανῶς ὁποίαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ βελτίωσιν ὑπέστη ἡ θέσις αὐτῆς.

Τῇ Ῥώμῃ ἀπέκειτο ἡ τιμὴ νὰ γίνῃ ἡ πατρὶς τῆς ἐντελεστέρας νομοθεσίας, ἥτις σήμερον ἔτι οὐκ ὀλίγα τῶν ἐθνῶν διέπει καὶ ὡς βάσις καὶ τύπος εἰς τοὺς νεωτέρους κώδηκας ἐχρησίμευσε. Πολλὰς περιόδους ἐν τῷ καταρτισμῷ ταύτης δύναταί τις νὰ διακρίνῃ, καθ' ἃς ἐπίσης διαφόρως ἡ τῆς γυναικὸς κατάστασις ὁρίζεται· ἀλλ' ἡ τοσοῦτον λεπτομερὴς κατάταξις καὶ ἔρευνα μόνον ἐν τόμῳ ὀγκώδει ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Γράφων ἐπὶ τῇ ὑπερβολικῇ ἐλπίδι νὰ συγκρατήσω τὴν εὐμενῆ ὑμῶν προσοχὴν ἐπὶ βραχὺ χρόνου διάστημα, εἰς τὰ κύρια θέλω ἵστασθαι, παρερχόμενος τὰς ἀπείρους ἐκείνας λεπτομερείας καὶ μεταβολὰς τῶν εἰς τὴν γυναῖκα ἀφορωσῶν ῥωμαϊκῶν διατάξεων.

Ἡ ἀρχαία Ῥωμαία εἰς ταπεινοτέραν τῆς Ἑλληνίδος διατελεῖ ἐν τῷ οἴκῳ θέσιν, προσφιλῆ αὐτῇ ἔχουσα ἔργα τὸ νήθειν καὶ ὑφαίνειν τὰ τῆς οἰκογενείας χρειώδη, καθῆκον δὲ ἱερὸν τὸ παρέχειν τῇ πατρίδι στρατιώτας. Ὡραίαν εἰκόνα Ῥωμαίας οἰκοδεσποίνης δίδει ὁ Ὀβίδιος ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῶν μεταμορφώσεων, παριστῶν τὴν Λουκρητίαν μέσῳ κύκλου θεραπαινίδων, ὑφαίνουσαν τῇ συνεργασίᾳ τούτων τὸν στρατιωτικὸν τοῦ συζύγου της μανδύαν εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ῥουτούλων ἀποποδημοῦντος.

Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἀπολύτως καὶ ἀνευθύνως ἄρχει ὁ πατήρ, κτήτωρ τῆς τε περιουσίας καὶ τῆς ζωῆς τῶν συνιστώντων αὐτὴν μελῶν. Pater familias appelatur, qui in domo dominium habet, λέγει ὁ Οὐλπιανός. Ἡ γυνὴ ὑπόκειται εἰς κηδεμονίαν διαρκῆ καὶ τοσοῦτον αὐστηράν, ὥστε ἡ προσωπικότης αὐτῆς ἐκλείπει. Ἄγαμος οὖσα θέλησιν ἔχει τοῦ πατρὸς τὴν θέλησιν καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ συζύγου κατόπιν μεταβαίνουσα δι' ἐκείνου ἐκπροσωπεῖται. Οὐδὲ νὰ συναλλαχθῇ, οὐδὲ νὰ ὑποχρεωθῇ, οὐδὲ νὰ διαθέσῃ ἐπιτρέπεται αὐτῇ, ἄνευ τῆς ἀπαραιτήτου τοῦ κηδεμόνος συναινέσεως. Μόναι αἱ Ἑστιάδες ἐξαιροῦνται τοῦ βαρέως τῆς κηδεμονίας ζυγοῦ.

Ὁ πατὴρ δὲν ἀποβάλλει τὴν ἐπὶ τῆς θυγατρὸς ἐξουσίαν εἰμὴ ῥητῶς ταύτης παραιτούμενος, εἴτε διὰ χειραφεσίας εἴτε διὰ μεταβιβάσεως εἰς τὸν σύζυγον τῆς ὑπεξουσίου. Ἐν ᾗ περιπτώσει τοιαύτη μεταβίβασις δὲν λάβῃ χώραν, ὁ πατὴρ ἔχει τὸ παράγγελμα de liberis, δι' οὗ ἐν πάσῃ στιγμῇ δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόδοσιν τῆς θυγατρὸς παρὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς. Τοῦ πατρὸς δὲ καὶ τοῦ συζύγου ἐκλιπόντων, ἡ γυνὴ περιέρχε-

ται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐξ ἀρρενογονίας συγγενῶν. Ἀλλὰ τὴν ὑπέρμετρον ταύτην τοῦ νόμου αὐστηρότητα τείνουσι νὰ μετριάσωσι τὰ ἔθιμα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ παραλλήλως τῷ αὐστηρῷ δικαίῳ μορφοῦται τὸ δίκαιον τῶν Πραιτώρων.

Κατὰ τὴν δωδεκάδελτον ὁ πατὴρ διατίθησιν αὐτοβούλως πρὸς οὐδὲν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ὑποχρεούμενος νὰ καταλίπῃ τι. Ἀλλ' ὁ Πραίτωρ ἐξανίσταται κατὰ τοῦ ὄγκου τῆς ἀστόργου ταύτης αὐθαιρεσίας καὶ θεωρῶν, ὅτι ὁ δεσμὸς τοῦ αἵματος ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις ἱεράς, ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ πατρὸς ῥητὴν τοῦ τέκνου ἀποκλήρωσιν καὶ χορηγεῖ εἰς τὴν θυγατέρα, ἀλόγως παραλειφθεῖσαν, τὴν *contra tabulas* καὶ τὸ παράγγελμα *quorum bonorum*. Συνάμα δὲ καταργεῖ πᾶσαν μεταξὺ ὑπεξουσίων καὶ χειραφέτων ἢ ὑπάνδρων θυγατέρων διάκρισιν ἐν τῇ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίᾳ τοῦ πατρός, ἀφ' ἧς τὸ αὐστηρὸν δίκαιον ἀπέκλειε τὰς ἐξελθούσας τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, μέχρις οὗ διὰ τῆς 118ης Νεαρᾶς ἀποκαθίσταται τελείως ἡ δυνάμει ἐξ αἵματος συγγενείας διαδοχή, βάσεως ταύτης θεωρουμένης τῆς γεννήσεως.

Ὁ γάμος δὲν ἐπιφέρει ταὐτὰ πάντοτε ἀποτελέσματα. Ὅτε μὲν μεταξὺ τοῦ πατρὸς τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ συζύγου συνάπτεται ἡ *conventium manus*, αὕτη ὑπεισέρχεται εἰς τὴν ἀπόλυτον τοῦ συζύγου ἐξουσίαν, θυγάτηρ τούτου θεωρουμένη καὶ ἀδελφὴ τοῦ τέκνου της, οὕτω δ' ἐν συνεχείᾳ τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν πατέρα μηδαμινότητος, ἐξακολουθεῖ στερουμένη ἰδίας προσωπικότητος καὶ πρὸς ἐπιχείρησιν οὐδεμιᾶς νομικῆς πράξεως ἱκανὴ οὖσα. Συνεπῶς οὐδὲ περιουσίαν ἰδίαν νὰ ἔχῃ δύναται, οὐδ' ἐπὶ τῆς προικός της δικαίωμά τι· ὁ ἀνὴρ ἀποκτᾷ πᾶν ὅ,τι αὐτῇ φυσικῶς ἀνήκει. Ὅτε δὲ ἡ τοιαύτη σύμβασις ἐκχωρήσεως τῆς πατρικῆς ἐξουσίας εἰς τὸν σύζυγον δὲν συνάπτεται, πᾶν ἐπὶ τῆς προικὸς καὶ λοιπῆς τῆς γυναικὸς περιουσίας δικαίωμα διαμένει εἰς τὸν πατέρα.

Ἡ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συζύγου διατελοῦσα γυνή, κληρονομεῖ τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ κληρονομεῖται ὑπο τούτων ὡς ἀδελφή, μὴ ἔχουσα κατιόντας, ἀλλ' ἐκ πλαγίου συγγενεῖς μόνον καὶ ἀποκλειομένη παρ' ὅλων τῶν ἐξ ἀρρενογονίας συγγενῶν, οὑτινος δήποτε βαθμοῦ. Ἀλλ' ἡ βάρβαρος αὕτη διάταξις, ἡ ἐξευτελίζουσα καὶ ὡς μηδὲν λογιζομένη τὴν ἱερὰν τῆς μητρὸς πρὸς τὸ τέκνον σχέσιν, ἥτις ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ὑπῆρξε σεβαστή, ἔδει νὰ καταπέσῃ. Ὁ Ῥωμαῖος, αὐτὸς ὁ ἄγριος πολεμιστὴς περιεφρόνει τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐσέβετο καὶ ἠγάπα τὴν μητέρα. Κατέπεσε λοιπὸν ἡ ἄστοργος διάταξις ἀκυρωθεῖσα διὰ τοῦ Τερτιλλιανοῦ δόγματος, καθ' ὃ ἡ μήτηρ προηγεῖται παντὸς ἐξ ἀρρενογονίας συγγενοῦς ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν τέκνων της. Εἰς συμπλήρωσιν δὲ τούτου τὸ Ὀρφτιανὸν δόγμα προτιμᾷ τὰ τέκνα ἐν τῇ κληρονομίᾳ τῆς μητρὸς ἀπὸ πάντας τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς αὐτῆς. Κατόπιν δὲ ὁ μέγας τῶν γυναικῶν προστάτης, ὁ

αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἴσην τοῖς ἀδελφοῖς παρέχει εἰς τὴν μητέρα μερίδα ἐν τῇ περιουσίᾳ τοῦ θνήσκοντος τέκνου, ἐν συνδρομῇ δὲ μετὰ τοῦ πατρὸς τὸ ἥμισυ αὐτῆς.

Ἡ γυνὴ ὑπαχθεῖσα εἰς τοῦ συζύγου τὴν ἐξουσίαν, κληρονομεῖ τοῦτον ὡς θυγάτηρ, μείνασα ὅμως ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ πατρός, οὐδεμιᾶς δικαιοῦται μοίρας ἐν τῇ τοῦ συζύγου κληρονομίᾳ. Ὁ Πραίτωρ ζητήσας νὰ ἐπιφέρῃ τροποποίησίν τινα ἐπὶ τὸ ἠπιώτερον τῆς διατάξεως ταύτης προτιμᾷ τὴν σύζυγον ἀπὸ τὸν δημόσιον θησαυρόν, δσάκις ὁ ἀνὴρ ἀποθνήσκει ἀδιάθετος καὶ ἄνευ νομίμων κληρονόμων. Διὰ τῆς 117ης δὲ Νεαρᾶς χορηγεῖται εἰς τὴν ἐνδεῆ καὶ ἄπροικον χήραν προνομιοῦχος μοῖρα ἐν τῇ περιουσίᾳ τοῦ θνήσκοντος συζύγου, μεθ' ὁποιωνδήποτε ἂν συντρέχῃ συγγενῶν, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ δύναται ν' ἀπολέσῃ ταύτην.

Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἀπόλυτος τοῦ πατρὸς καὶ συζύγου ἐξουσία ἐξασθενεῖ, ὁ δὲ νόμος ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς μεγάλης τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίας, ἀναγνωρίζει τῇ γυναικὶ ἰδίαν προσωπικότητα καὶ πάντα τὰ ταύτῃ παρομαρτοῦντα δικαιώματα. *Ὁ Ἰούλιος* καὶ ὁ *Πάπιος Ποππαῖος* νόμος καταργοῦσι τὴν τοῦ συζύγου κηδεμονίαν ἐπὶ τῆς αὐτόχθονος μητρὸς τριῶν τέκνων καὶ τῆς ἀπελευθέρας, μητρὸς τεσσάρων, παρέχεται δ' οὕτω αὐταῖς τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν ἰδίαν περιουσίαν καὶ νὰ διαθέτωσι ταύτην αὐτοβούλως εἴτε ζωῇ εἴτε θανάτῳ. Ἐντελῶς δὲ καὶ ἄνευ ὅρου τινος ἡ ἐπὶ τῆς γυναικὸς κηδεμονία τοῦ συζύγου καταργεῖται ἐπὶ Κλαυδίου

Ἡ νόμιμος ἕνωσις, στοιχεῖον ἀπαραίτητον ἔχει τὴν προῖκα καὶ διὰ ταύτης διακρίνεται ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ νόμῳ ἀπὸ τῆς παλλακείας. Ἐπὶ δημοκρατίας, ἡ τῆς προικὸς κυριότης, συνεστῶτος τοῦ γάμου, ἀνήκει εἰς τὸν σύζυγον, δυνάμενον νὰ διαθέτῃ ταύτην, καὶ τοσοῦτον ἰσχυρὸν ἀποβαίνει τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὥστε ἔχει κατὰ τῆς συζύγου ἀγωγὴν ἐν ᾗ περιπτώσει αὕτη ἀφαιρέσῃ τι τῶν προικῴων. Ἐπὶ βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ὅμως ὁ Ἰούλιος νόμος τίθησιν ὅριον εἰς τὸ ἀπόλυτον τοῦτο τοῦ συζύγου ἐπὶ τῆς προικὸς δικαίωμα καὶ ἀπαγορεύει τὴν διάθεσιν προικῴου ἀκινήτου, ἄνευ ῥητῆς τῆς συζύγου συναινέσεως. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲ ἀκόμη περαιτέρω προβαίνων ἐν τῇ ἐξασφαλίσει τῆς προικῴας περιουσίας, οὐδὲ τὴν συναίνεσιν τῆς συζύγου ἀποδέχεται πρὸς ἔγκυρον προικῴου ἐδάφους ἐκποίησιν, ἀλλὰ γενικῶς ἀπαγορεύει ταύτην, χορηγεῖ δὲ προσέτι ὑποθήκην προνομιοῦχον ἐπὶ τῶν ἀκινήτων τοῦ ἀνδρός, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κινητοῦ τῆς προικὸς μέρους. — Ἀλλ' ἡ γυνὴ πλὴν τῆς προικῴας περιουσίας κέκτηται καὶ ἰδίαν, γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα παράφερνα, ἐφ' ἧς πλήρη ἔχει κυριότητα, δυναμένη κατὰ βούλησιν νὰ διαθέτῃ αὐτήν. Ἐπὶ αὐτοκρατορίας εἰς τοσοῦτον φθάνει ἡ μεταξὺ τῶν συζύγων διάκρισις περιουσιῶν, ὥστε δίδεται εἰς τὸν ἄνδρα ἡ ἐκ τοῦ Ἀκουϊλίου νόμου ἀγωγὴ διὰ

βλάβην, ἣν ἡ σύζυγός του ἐπήνεγκεν εἰς κοσμήματα αὐτοῦ δανεισθέντα ταύτῃ πρὸς χρῆσιν.

Ἡ γάμῳ ἕνωσις, μεθ' ὅσων καὶ ἂν περιβληθῇ ἐγγυήσεων, σπανίως ἀποδεικνύει ἀληθεῖς τὰς προσδοκίας τῶν συζύγων. Μάτην ὁ ἀνὴρ ὑπισχνεῖται, ὅτι εἰς σάρκα μίαν ἔσεται μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἰησοῦ λόγος προσδίδει τὸν εὐγενέστερον καὶ ἱερότερον χαρακτῆρα εἰς τοῦ γάμου τὸ συνάλλαγμα. Οἱ συνάπτοντες αὐτὸ εἰσὶ διακεκριμένοι τὴν σάρκα καὶ τὴν ψυχήν, οὐδεὶς δὲ νόμος ἢ συμβόλαιον δύναται νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ εἰς πραγματικὴν ἑνότητα. Ὅθεν ἐπέρχεται πολλάκις σημεῖον χρόνου, καθ' ὃ ἀναπόφευκτος καὶ σωτηρία καθίσταται ἡ διάλυσις τῆς πρὸς συμβίωσιν καὶ κοινωνίαν θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου συμβάσεως, τοιοῦτον δὲ δικαίωμα, κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Ῥώμης χρόνους, τῷ ἀνδρὶ μόνῳ παρέχει ὁ νόμος. Οὗτος δύναται ν' ἀποπέμπῃ τὴν σύζυγόν του, ὁπόταν τυχὸν ἀπαρέσκῃ αὐτῷ ἡ περαιτέρω μετ' αὐτῆς συμβίωσις ἢ καθίσταται αὕτη ἔνοχος ὡρισμένων τινων ἐγκλημάτων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μονομερὴς παραχώρησις μέσου ἀπολυτρώσεως ἐκ δεσμοῦ ἀτυχοῦς καὶ ἄλογος καὶ ἄδικος ἦτο. Πολλῷ μᾶλλον τῇ γυναικὶ ἁρμόζει τὸ τοιοῦτον προνόμιον, λέγει ὁ Montesquieu, καθότι ὁ ἀνήρ, κύριος ἐν τῷ οἴκῳ, ἔχει ἄπειρα μέσα ὅπως ὁδηγῇ καὶ συγκρατῇ τὴν γυναῖκα εἰς τὰ ἑαυτῆς καθήκοντα, ἐνῷ ἡ γυνὴ τί δύναται ἀπέναντι συζύγου βαρβάρου καὶ παραβάτου πασῶν τῶν πρὸς αὐτὴν ὑποχρεώσεων;

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην συνειδὼς ὁ νομοθέτης, περὶ τὰ τέλη τῆς δημοκρατίας, χορηγεῖ εἰς τὴν γυναῖκα ἐπίσης τὸ δικαίωμα τοῦ αἰτεῖν διάζευξιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς δέ, συμπληρῶν διὰ τῆς 117ης Νεαρᾶς τὸν Θεοδόσιον κώδηκα, ἀναφέρει ῥητοὺς διαζεύξεως λόγους, ὧν μὴ ὑφισταμένων ἀπαγορεύει ταύτην.

Ἀλλ' ἡ τῶν ἠθῶν αὐξάνουσα ἀκολασία καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἐπίτασις τοῦ βδελυροῦ τῆς μοιχείας ἐγκλήματος, καθιστῶσι τὸ διαζύγιον τοσοῦτον κοινὸν φάρμακον, ὥστε ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος θεωρεῖται ἡ μὴ χρῆσις αὐτοῦ. Οὕτω παρίσταται εἰς τὸν νομοθέτην ἡ ἀνάγκη, ὅπως λάβῃ πρόνοιαν περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς προικὸς ἐν περιπτώσει λύσεως τοῦ γάμου διαζυγίῳ, καὶ δίδει εἰς τὸν προικοδότην ἢ τὴν σύζυγον τὴν ἐκ τῆς *ἐπερωτήσεως* ἀγωγήν, ὅταν κατὰ τὸν τύπον αὐτῆς ἐγένετο ἡ περὶ προικὸς συμφωνία, ἄλλως χορηγεῖ τὴν actio rei uxoriae. Διὰ τῶν ἀγωγῶν τούτων ἐπιδιώκεται ἡ ἀπόδοσις τῆς προικός, ἐν ᾗ καταστάσει παρελήφθη.

Ὁ Ῥωμαϊκὸς νόμος ἀρνεῖται κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν γυναῖκα τὸ δικαίωμα τῆς υἱοθεσίας, διότι αὕτη θεωρεῖται ἀπομίμησις τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἀδυνατεῖ νὰ ἐξασκήσῃ ἡ γυνή. Ἀλλ' ἐν ἔτει 291 ἐπιτρέπεται εἰς τὴν ἀπολέσασαν τὰ φυσικὰ αὐτῆς τέκνα μητέρα ἡ υἱοθεσία τέκνων ξένων, ὡς μέσον παραμυθίας. Ὁ Λέων δὲ μεταρρυθμίσας τὴν

διάταξιν ταύτην, χορηγεῖ ἀπόλυτον πρὸς υἱοθεσίαν δικαίωμα εἰς πᾶσαν γυναῖκα, εἴτε ὕπανδρον εἴτε μή.

Ἐπίσης μέχρι τοῦ 390 μ. Χ. ὁ Ῥωμαϊκὸς νόμος στερεῖ τὴν μητέρα τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπὶ τοῦ ὀρφανοῦ πατρὸς τέκνου της ἐπιτροπείας, ἀντιπράττων οὕτως εἰς τὸν νόμον τῆς φύσεως, ὅστις δὲν εὗρε πιστότερον τοῦ τέκνου φύλακα καὶ προστάτην ἕτερον τῆς μητρός. Διάταξίς τις ἀφορῶσα τὴν χήραν, ἥτις προβαίνει εἰς τὴν σύναψιν νέου γάμου, φαίνεταί μοι ἐξ ἴσου περίεργος ὅσον ἄδικος. Ἡ διάταξις αὕτη ἀπαγορεύει τῇ χήρᾳ, ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας πάσης σχεδὸν τῆς περιουσίας αὐτῆς, παρούσης καὶ ἐλπιζομένης, νὰ συνάπτῃ γάμον ἐντὸς τοῦ πρώτου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου ἔτους. Λόγοι δὲ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης προβάλλονται, ἀφ' ἑνὸς μέν, ἡ πρόληψις συγχύσεως τῆς γονῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἡ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ μεταστάντος συμβίου ὀφειλομένη εὐλάβεια. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ εἷς οὐδὲ ὁ ἕτερος τῶν λόγων τούτων δύναται νὰ κριθῇ ἀρκετὰ σπουδαῖος, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον τὸ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ μεταστάντος συζύγου σέβας ἔσεται πολλῷ γνησιώτερον ὑπὸ τὰς ἐγγυήσεις τοῦ νομίμου γάμου. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ὑφίσταται ἔτι παρ' ἡμῖν σήμερον ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τοῦ γάμου, καταργηθεισῶν διὰ τοῦ ποινικοῦ ἡμῶν νόμου τῶν χρηματικῶν ποινῶν. Φρονῶ, ὅτι πλείστων ἀβρῶν χηρῶν τὴν μυχιαιτάτην ἐκφράζω εὐχήν, κηρυττόμενος ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς ὑπερβολικῶς αὐστηρᾶς ταύτης διατάξεως, τῆς ἀποστερούσης τοῦ μόνου παραμυθίας μέσου τὴν νέαν γυναῖκα, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριβῶς, ἡ καρδία αὐτῆς ὑπὸ τῆς θλίψεως καὶ τοῦ πόνου τοσοῦτον εὐαίσθητος καθίσταται, ὥστε μόνον ἡ ταχίστη τοῦ ἀπολεσθέντος ἀναπλήρωσις δύναται νὰ διαλύσῃ τὸ ἐν τῷ ὁρίζοντι τῆς εὐτυχίας της ἐπελθὸν σκότος.

Ἡ ἐπικρατοῦσα πεποίθησις, ὅτι ἡ γυνὴ ἀσθενῆ καὶ εὐάλωτον ἔχει τὴν βούλησιν, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἔτι ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκδοσιν πολλῶν δογμάτων, δι' ὧν θωρακίζεται ἡ περιουσία αὐτῆς κατὰ πάσης τοῦ συζύγου ἐπιθέσεως, θεωρουμένης ἀκύρου τῆς ὑπὲρ τούτου ἀναδοχῆς οἱουδήποτε χρέους. Ἐπὶ Κλαυδίου δὲ διὰ τοῦ *Bellειανείου* δόγματος, ἡ ἀκυρότης ἐπεκτείνεται εἰς πᾶσαν ὑπὸ γυναικὸς ἀλλοτρίου χρέους ἀναδοχήν. Οὕτω μόνον δι' ἰδίας ὑποχρεώσεις θεωρεῖται νομίμως ἐνεχομένη ἡ γυνή.

Τοιαύτη ἡ ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ νόμῳ βαθμιαία τῆς γυναικὸς πρόοδος ἐν τῇ ἀποκτήσει ἀστυκῶν δικαιωμάτων. Οὗτος παύει νὰ θεωρῇ μόνον αὐτῆς προορισμὸν τὸ ἐνισχύειν τὴν πολιτείαν διὰ τῆς τεκνοποιήσεως, ἀναγνωρίζει αὐτῇ ἱκανὴν διανοητικὴν δύναμιν, ὅπως τῇ παράσχῃ ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὸ πρόσωπον καὶ τὴν περιουσίαν της ἀφορῶσαν σχέσιν, τοῦ γάμου βάσις ὁρίζεται ἠθικοῦ τινος σκοποῦ ἡ ἐκπλήρωσις μᾶλλον ἢ τοῦ εἴδους ἡ διαιώνισις, καὶ ἡ σύζυγος δὲν ἔχει καθήκοντα

μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιώματα, μετέχουσα ὅλων τοῦ ἀνδρὸς τῶν τιμῶν καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἀκολουθοῦσα. Ἡ νέα τοῦ Χριστοῦ θρησκεία παρίσταται διώκτης ἀμείλικτος πάσης τῆς ἰσότητος προσβολῆς. *Οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ μέγας τῆς ἀνθρωπότητος ἀναμορφωτὴς καὶ διδάσκαλος κηρύσσει πλήρη μεταξὺ τῶν δύω φύλων ἰσότητα καὶ καταδικάζει τὸν νομικὸν τῆς γυναικὸς θάνατον· μεγίστη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ νόμου ἐπιρροὴ τῶν θείων αὐτοῦ διδαγμάτων.

Οὐχ' ἧττον ὅμως αὐτὸς ὁ Χριστιανισμὸς δίδει ἀφορμὴν εἰς νέον πόλεμον ἐξοντώσεως κατὰ παντὸς ὁμοίου τῆς λαιμάργου ἁμαρτωλῆς, ἥτις τῇ συμβουλῇ τοῦ εὐφυοῦς, ἀλλ' ἕρποντος τοῦ οὐρανίου πατρὸς ἐχθροῦ πεισθεῖσα, κατεβρόχθισε τὸν ἀπηγορευμένον καρπόν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἁγίων πατέρων τὰ δόγματα τοῦ διδασκάλου των παρερμηνεύοντες θεωροῦσι τὴν γυναῖκα ὄργανον πειρασμοῦ, τὴν παρουσίαν αὐτῆς τὰ πάντα μολύνουσαν, καὶ ζητοῦσι τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀσκητισμοῦ, ἵνα μὴ ἔρημος κατοίκων ἀπομείνῃ ὁ κῆπος τοῦ παραδείσου καὶ πληρωθῇ ἡ ἄβυσσος τῆς κολάσεως.

Εἰς πολλὰ τοῦ κανονικοῦ δικαίου κείμενα, ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῆς γυναικὸς ὑπεροχὴ μετὰ θαυμαστῆς ὑποστηρίζεται δυνάμεως, εἰς τοιοῦτον δὲ ὑπερβολῆς σημεῖον φθάνει τὸ κατὰ τῆς γυναικὸς μῖσος, τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, ὥστε ἔν τινι συνόδῳ τῆς Γαλλίας μετὰ σοβαρότητος ἐρευνᾶται τὸ μέγα ζήτημα ἂν αἱ ἀπόγονοι τῆς Εὔας ἔχωσι ψυχήν. Ἀγνοῶ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ συμπέρασμα τῆς ἐργασίας τῶν ἁγίων ἐκείνων συνοδικῶν, ἀλλὰ τότε βεβαίως μόνον ἡ λογικὴ αὐτῶν ἀρτιότης δύναται νὰ σωθῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἂν ἐπὶ τέλους ἀνεγνώρισαν τὴν ἀναμφισβήτητον ἀλήθειαν, ὅτι ὁ φανατισμός, ὅσῳ εὐγενὴς ἂν ᾖ ἡ ἐμπνέουσα αὐτὸν ἰδέα, ἄγει πάντοτε εἰς παραφορὰς καὶ ὑπερβολὰς παραλόγους. Ἀλλ' ἀγὼν τοσούτῳ ξένος πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, οὐδὲν νὰ παρεμβάλῃ πρόσκομμα ἠδυνήθη εἰς τὴν εὔρυνσιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς νομικῆς τῆς γυναικὸς ἀπελευθερώσεως.

Πλὴν τῆς ἐμφανίσεως τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, γεγονὸς τὰ μάλιστα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς γυναικὸς συντελέσαν εἶνε ἡ εἰσβολὴ τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὧν τὰ ἔθιμα σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς νέας θρησκείας συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ῥωμαϊκῶν καὶ ἀπετέλεσαν οὕτω τὸ γερμανορωμαϊκὸν δίκαιον, διαδεχθὲν τὸ ῥωμαϊκόν.

Παρὰ Γερμανοῖς τὸ πρόσωπον τῆς γυναικὸς θεωρεῖται ἱερόν· ἐνώπιον αὐτῆς κλίνει μετ' εὐλαβείας ὁ ἀνήρ, ἔχων ὡς ἀξίωμα, ὅτι ἄνευ τῆς ὡραίας ταύτης συντρόφου, ὁ βίος ἤθελεν εἶσθαι ποινὴ δυσφόρητος. Τιμὴ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰς γυναῖκας, εἶνε τὸ ἐμπνέον σύμβολον ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν καὶ τῶν πανηγύρεων. Ἡ πρὸς τὸ ἀσθενὲς ὅσῳ εὐγενὲς φῦλον

εὔνοια τῶν Γερμανῶν, σημεῖον μεγίστης ἠθικῆς ἀναπτύξεως, ἀποτελεῖ κατόπιν ἓν τῶν κυριωτέρων τοῦ γερμανορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ στοιχείων·

Κατὰ τὰ γερμανικὰ ἔθιμα, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὅλως ἀνάρμοστον αὐτοῖς ὄνομα: *νόμοι βαρβάρων*, ἡ γυνὴ ἔχει *sui juris*, εἰς δὲ τὸν κηδεμόνα αὐτῆς ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον νὰ τῇ παρέχῃ προστασίαν καὶ τὴν ἀντιπροσωπεύῃ εἰς ὡρισμένας τινας πράξεις, δι' ἃς δὲν τῇ ἐπιτρέπεται νὰ παρίσταται αὐτοπροσώπως. Ὁ Λομβαρδικὸς νόμος διατάσσει, ἵνα πᾶσα γυνὴ ἔχῃ κηδεμόνα, ἐλλείψει δὲ πατρός, συζύγου ἢ συγγενῶν ἐξ ἀρρενογονίας, κηδεμὼν αὐτῆς θεωρῆται ὁ βασιλεύς. Ὁ κανὼν οὗτος καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα ἐτηρήθη ἐν Εὐρώπῃ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι δὲ ὑφίσταται ἔτι ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κηδεμονία, ἡ ἀπαραιτήτως ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτουμένη, οὐδόλως ἐξαλείφει τὴν προσωπικότητα τῆς γυναικὸς ὡς παρὰ Ῥωμαίοις, τοὐναντίον μάλιστα καθιεροῦται πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ πληρεστέραν ἐνάσκησιν τῶν δικαιωμάτων της. Τοσούτῳ δὲ βέβαιον εἶνε, ὅτι τοιαύτην ὁ νόμος εἰς τὴν κηδεμονίαν τῆς γυναικὸς ἀπέδιδεν ἔννοιαν, ὥστε, τοῦ χρόνου προϊόντος, αὕτη καταντᾷ ἁπλῆ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἀντιπροσωπεία, παρέχεται δὲ εἰς τὴν ὑπὸ κηδεμονίαν δικαίωμα ἐκλογῆς τοῦ κηδεμόνος μεταξὺ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν της.

Τὰ γερμανικὰ ἔθιμα δὲν ὑποχρεοῦσι τὸν πατέρα εἰς προίκισιν τῆς θυγατρός, τοὐναντίον οὗτος δέχεται παρὰ τοῦ νυμφίου δῶρον, ἀντίτιμον τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν τῷ μεταβιβάζει. Ὁ Σαξωνικὸς νόμος ὁρίζει καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἀντιτίμου τούτου. Παρὰ πολλαῖς ὅμως τῶν γερμανικῶν φυλῶν ἡ τῆς θυγατρὸς πώλησις ἀπαγορεύεται, παρεχομένου εἰς ταύτην τοῦ ἀντιτίμου τῆς *Mündium*, ἤτοι τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ἐπ' αὐτῆς κτᾶται ὁ σύζυγος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως μὴ ὑποθέσητε, ὅτι ὁ πτωχὸς μνηστὴρ ὤφειλε νὰ σκεφθῇ τότε περὶ ἐξευρέσεως χρυσοῦ ὅπως ἀποκτήσῃ τὴν ἐκλεκτὴν τῆς καρδίας του. Ὅ,τι πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς τῷ ἀπῃτεῖτο ἦτο ἵππος, ὀλίγοι βόες, πέλτη, τόξον καὶ ξίφος. Εὐδαίμων ἐποχή, καθ' ἣν ἡ κόρη οὐδὲ διὰ τὸν πατέρα οὐδὲ διὰ τὸν σύζυγον ἦτο λόγος χρεωκοπίας.

Ἀλλ' ὅπου τὸ Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα ἐπικρατεῖ, ὁ θεσμὸς τῆς προικὸς εἰσάγεται διαφόρως κατὰ τὰς διαφόρους φυλὰς διατυπούμενος. Κατὰ τὸν Λομβαρδικὸν νόμον, ἡ προὶξ θεωρεῖται ὡς ἡ μόνη εἰς τὴν θυγατέρα ἀνήκουσα μερὶς ἐν τῇ πατρικῇ περιουσίᾳ, ἀποκλειομένην πάσης διαδοχῆς. Ὁ Σαλικὸς ὅμως νόμος κατὰ ὅλως ἀντίθετον πνεῦμα ὁρίζων τὴν προῖκα, χαρακτηρίζει ταύτην ὡς *ἐξαίρετον* καὶ οὐδένα ἐπιτρέπει ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῆς λοιπῆς τοῦ πατρὸς περιουσίας.

Θανούσης τῆς συζύγου ἡ προὶξ αὐτῆς περιέρχεται εἰς τοὺς ἰδίους κα-

τιόντας, ἐλλείψει δὲ τοιούτων ἐπανέρχεται εἰς τὸν προικοδότην, οὗ μὴ ὑπάρχοντος πλέον, ἀνήκει τῷ δημοσίῳ θησαυρῷ.

Συνεστῶτος τοῦ γάμου, ἡ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐξουσία τοῦ συζύγου, ἤτοι ἡ Mûndiûm, ἀπείρως διαφέρει τῆς manus τοῦ Ῥωμ. νόμου, καθόσον ἐκείνη μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ συμφέρον τῆς γυναικὸς μᾶλλον, ἐνῷ αὕτη εἰς τὸ τοῦ συζύγου. Ὁ ἀνὴρ διοικεῖ καὶ καρποῦται τὴν προικῴαν περιουσίαν, θεωρούμενος κηδεμών, ἄνευ τῆς αὐθεντίας τοῦ ὁποίου οὐδεμία ἀπαλλοτρίωσις προικῴου ὑπὸ τῆς συζύγου εἶνε ἔγκυρος.

Ἐν τῇ γερμανικῇ οἰκογενείᾳ πᾶν δικαίωμα ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ταυτότητος τοῦ αἵματος, ἐν τούτοις ὑπάρχει ἕτερόν τι στοιχεῖον, πρόξενον διακρίσεων ἐν αὐτῇ. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶνε ἡ οἰκογενειακὴ ἄμυνα. Ἕκαστον τῆς οἰκογενείας μέλος, καθῆκον ἔχει ν' ἀμύνηται ὑπὲρ τῶν λοιπῶν, τὴν καθ' ἑνὸς ὕβριν πάντα ὀφείλουσι νὰ τιμωρήσωσιν. Ἡ οἰκογενειακὴ ἄμυνα εἶνε ὁ λόγος, ἐφ' οὗ βασίζεται ἡ κληρονομικὴ διαδοχὴ καὶ συνεπῶς ὁ ἰσχυρότερος, ὁ φέρων τὸ ξίφος, ὁ ἄρρην προτιμᾶται ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. Οὐχ' ἧττον ἡ κληρονομία δὲν θεωρεῖται ἀποτελοῦσα ἓν ὅλον, ὡς κατὰ τὸν Ῥωμ. νόμον, παριστῶν τὸ πρόσωπον τοῦ ἐκλιπόντος, ἀλλ' ἐπιτρέπεται ἡ εἰς δύο κατηγορίας διαίρεσις αὐτῆς. Οὕτω, μὴ ὑπάρχοντος ἄρρενος κατιόντος, τὰ μὲν ἀκίνητα τῆς πατρικῆς κληρονομίας μεταβαίνουσι τῷ πλησιεστέρῳ συγγενεῖ, τὰ κινητὰ ὅμως καὶ οἱ δοῦλοι περιέρχονται εἰς τὴν θυγατέρα. Ἡ τῆς μητρὸς δὲ περιουσία πάντοτε διαιρεῖται μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων τέκνων της, καὶ εἰς ἐκεῖνα μὲν ἀνήκουσι τὰ χρήματα καὶ οἱ δοῦλοι, εἰς ταῦτα δὲ τὰ κοσμήματα καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη τῶν φύλων διάκρισις ἐν τῇ κληρονομίᾳ, ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς οἰκογενειακῆς ἀμύνης ἐρειδομένη, δὲν εἶνε γενική. Κατὰ τὸν Βαυαρικὸν καὶ Σαξωνικὸν νόμον, ἀρρένων τέκνων μὴ ὑπαρχόντων, οὐδεὶς τοῦ πατρὸς συγγενὴς προτιμᾶται τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἐν τῇ κληρονομικῇ ἀποκτήσει τῶν ἀκινήτων, παρά τισι δὲ φυλαῖς οὐδεμία ἀπαντᾷ προνομία πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀρρένων, ἀλλ' ἴσων πάντες οἱ κατιόντες, ἄνευ διακρίσεως φύλου, δικαιωμάτων ἀπολαμβάνουσιν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τῶν γονέων αὐτῶν. Ὅτε δὲ κατόπιν, τῇ ἐπικρατήσει τοῦ Ῥωμ. πνεύματος, γίνεται ἀποδεκτὸς ὁ τῆς διαθήκης θεσμός, ἄγνωστος παρὰ Γερμανοῖς, παρέχεται εἰς τὸν πατέρα τὸ μέσον, ὅπως εἰς ἴσας μερίδας ἐγκαθιστᾷ πάντα τὰ τέκνα αὐτοῦ, κατὰ παράβασιν τοῦ περὶ διαδοχικῆς ἐξ ἀδιαθέτου τάξεως νόμου, ὅστις, μὴ ὢν δημοσίου συμφέροντος, καταργεῖται οὕτω σιωπηρῶς. Τοῦ θεσμοῦ δὲ τῆς διαθήκης ἐπωφελεῖται καὶ ὁ σύζυγος, ὅπως ἐξασφαλίσῃ μέρος τῆς περιουσίας του εἰς τὴν προσφιλῆ συμβίαν, ἥτις ἴσως οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς συνετέλεσεν.

Παρά τισι τῶν γερμανικῶν φυλῶν ἡ πρὸς τὴν χήραν εὔνοια τοῦ νόμου εἶνε μεγίστη. Ὁ Βαυαρικὸς νόμος θεωρεῖ ταύτην εἰς μερίδα κατιόντος δι-

καιουμένην ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ συζύγου, ἐλλείψει δὲ κατιόντων τῇ παρέχει τὸ ἥμισυ αὐτῆς κατ' ἐπικαρπίαν. Εἰς τὰ ἀγγλοσαξωνικὰ δὲ ἔθιμα ἀπαντᾷ ἡ ἐν πάσῃ περιπτώσει μεταβίβασις τῇ χήρᾳ τοῦ ἡμίσεως τῆς τοῦ συζύγου περιουσίας.

Ὅσῳ ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τῶν ὀρφανῶν πατρὸς τέκνων ἐπιτροπείαν τῆς μητρός, αὕτη ἐν τοῖς πλείστοις τῶν γερμανικῶν ἐθίμων ἀνευρίσκεται ὁποία εἰς τοὺς νεωτέρους κώδηκας ἀπαντᾷ. Εἰς τὴν μητέρα ἀνατίθενται ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἐπιμέλεια τοῦ ὀρφανοῦ, μόνον δὲ διὰ τῆς συνάψεως νέου γάμου ἀπόλλυσιν αὐτάς.

Ἀληθές εἶνε, ὅτι τὰ ἔθιμα τῶν διαφόρων γερμανικῶν φυλῶν ἐν πολλοῖς διΐστανται εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν ἀστυκῶν τῆς γυναικὸς δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, τὰ μὲν αὐστηρότερα τῶν δὲ δεικνύμενα. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐν πᾶσι τούτοις τὸ αὐτὸ διήκει πνεῦμα ἠπιότητος καὶ προστασίας πρὸς τὸ φῦλον, τὸ ὁποῖον μόνη ἡ συμπάθεια καὶ εὔνους ἐπιμέλεια δύνανται νὰ καταστήσωσιν ἱκανὸν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀληθῶς μεγάλου προορισμοῦ του.

Ἡ νομοθεσία τῶν γερμανικῶν φύλων, ἥτις μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς συγχωνευθεῖσα ἀπετέλεσέ τι σχεδὸν τέλειον, ὡραῖον παρέχει ἐντρύφημα εἰς τὸν διερχόμενον τὰ ἄπειρα καὶ ἐν πολλοῖς ἀσαφῆ αὐτῆς κείμενα. Πιθανῶς εἰς προσεχὲς μέλλον θέλω ἐκτενέστερον καὶ πληρέστερον ἐρευνήσει τὰ κατ' αὐτὴν ἐν εἰδικῇ ἑτέρᾳ μελέτῃ.

Ἤδη μεταβαίνω, ἀλλ' ὅπως ἐπ' ἐλάχιστον διαμείνω, εἰς τὴν παράδοξον ἐκείνην ἐποχήν, καθ' ἣν νόμου τόπον ἐπέχει ἡ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ τιμαρίου θέλησις, πάσας τὰς τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ σχέσεις κανονίζουσα. Ὑπὸ τὸ φεουδικὸν σύστημα, ἡ τῆς γυναικὸς κατάστασις δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον βελτιωθεῖσα, διότι ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐξουσία τοῦ ἀνδρὸς καταφαίνεται ἔτι ἀσθενεστέρα ἢ κατὰ τὴν παρῳχημένην ἐποχήν, τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος καὶ ἐν τῇ κληρονομικῇ διαδοχῇ ἴσων σχεδὸν πρὸς αὐτὸν μετέχει δικαιωμάτων.

Κατ' ἀρχὰς ὁ κύριος τοῦ τιμαρίου, ἀπόλυτον ἔχει ἐξουσίαν ν' ἀποκλείῃ ἢ ἀποδέχηται ἐν τῇ κληρονομίᾳ τὴν θυγατέρα, νὰ θεωρῇ τὸ ἔδαφος διαιρετὸν μεταξὺ τῶν θηλέων τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἢ νὰ τὸ κηρύσσῃ ἀδιαίρετον καὶ τὸ παραχωρῇ τῇ πρωτοτόκῳ ἢ οἱᾳδήποτε βούλεται. Μόνον τοῦ τιμαρίου τὴν διαδοχὴν κανονίζει ἕτερός τις λόγος, ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Ἀλλα καὶ τὸ τιμάριον τοῦ χρόνου προϊόντος καθίσταται διαιρετὸν καὶ μεταλαμβάνουσι τούτου ἐξ ἴσου τὰ θήλεα, ὡς κληρονόμοι.

Ἡ ἐπὶ τοῦ τιμαρίου κληρονομικὸν δικαίωμα ἔχουσα, δέον νὰ λάβῃ τοῦ κυρίου τούτου τὴν συναίνεσιν, ὅπως συνάψῃ γάμον, δύναται δ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ν' ἀναγκασθῇ ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως καταλίπῃ τὸν ἄγαμον βίον ἅμα συμπληροῦσα τὸ 12ον ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἐπίσης ἐπιβάλλεται τῇ

χήρα ἡ ὑποχρέωσις νὰ συνάπτῃ νέον γάμον, μόνον δὲ αἱ ἑξήκοντα Ἀπριλίων τὰ ῥόδα ὀσφρανθεῖσαι ἀπαλλάσσονται τοῦ μὴ ἡδέος πλέον αὐταῖς καθήκοντος τούτου.

Ἡ γυνὴ θεωρουμένη ἀνήλικος, ὑπόκειται εἰς τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἰδίου συζύγου, οὐχ ἧττον ὅμως τηρεῖ τὴν ἰδίαν προσωπικότητα καὶ αὐτοβουλίαν. Κατὰ τὰ γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ ἔθιμα, ὁ σύζυγος ἀνευθύνως διαχειρίζεται τὴν προῖκα, ἧς τὴν ἐπικαρπίαν ὁ νόμος τῷ παρέχει πρὸς ἀνακούφισιν ἐκ τῶν γαμικῶν βαρῶν, δὲν δύναται ὅμως ν' ἀπαλλοτριώσῃ τὰ προικῷα ἀκίνητα, ἄνευ συναινέσεως τῆς συζύγου, ὡς οὐδὲ αὕτη ἄνευ τῆς ἐκείνου συγκαταθέσεως. Ὁ ἀγγλικὸς νόμος φαίνεται αὐστηρότερον ῥυθμίζων τὰ περὶ τούτου. Ἐκλαμβάνει ὡς ἓν ἀποτελοῦντας πρόσωπον τοὺς δύω συζύγους, ἀλλὰ κυρίως τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶνε ὁ ἀνήρ. Δύναται οὗτος νὰ ἐκποιῇ ἄνευ συναινέσεως τῆς συζύγου τὰ προικῷα ἀκίνητα, δέον δὲ νὰ παράσχῃ τὴν συναίνεσίν του, ἵνα ὁποιαδήποτε διάθεσις περιουσίας ἐκ μέρους τῆς συζύγου του ἔχῃ νόμιμον κῦρος. Ὡς τοῦ ἀνωτέρω δὲ νομικοῦ πλάσματος συνέπεια πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ νὰ καταλίπῃ τι διὰ διαθήκης εἰς τὸν ἑαυτῆς σύζυγον ἡ γυνή, διότι ὑποτίθεται, ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Τῆς ἀπαγορευτικῆς ταύτης διατάξεως ἐξαιρεῖται μόνη ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας, δυναμένη ἐλευθέρως νὰ διαθέτῃ ὡς βούλεται.

Ἀλλὰ βαθμηδὸν τὸ ἀληθὲς φεουδικὸν πνεῦμα ἄρχεται ἐκλεῖπον ἀπὸ τῆς νομοθεσίας καὶ σύστημα ἀριστοκρατίας λεληθότως διαδέχεται αὐτό. Τὰ τιμάρια καθιστάμενα κληρονομικὰ δημιουργοῦσι τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην καὶ δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ δικαιώματος τῆς πρωτοτοκίας, τὴν προτίμησιν τῶν ἀρρένων καὶ τὸν παντελῆ ἀπὸ τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς ἀποκλεισμὸν τῶν γυναικῶν.

Τοιαύτη ἐν ἀμυδρᾷ εἰκόνι, ἡ τῆς γυναικὸς κατάστασις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς μεγάλης τῶν Γάλλων ἐπαναστάσεως, ἥτις, ἐκ θεμελίων πάντα νόμον ἐπὶ καταχρήσεως τῆς ἰσχύος στηριζόμενον ἀνατρέψασα, ἐκήρυξε τὴν πλήρη τῶν δύω φύλων ἰσότητα ἐνώπιον τοῦ ἀστυκοῦ νόμου. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἀγὼν τῆς ἀληθείας κατὰ τοῦ ψεύδους οὖσα, διὰ τῆς νίκης αὐτῆς, μετέβαλε τῆς ὅλης Εὐρώπης τὸν κοινωνικὸν βίον, καὶ τὰ δόγματά της κατέλαβον ἐν ταῖς πλείσταις τῶν συγχρόνων νομοθεσιῶν θέσιν διατάξεων θεμελιωδῶν. Ἔκτοτε ἡ γυνὴ ἐλευθέρως δύναται νὰ συναλλάσσηται, ὁ νόμος ἐξ ἴσου προστατεύει τὰς ἀστυκὰς καὶ ἐμπορικὰς αὐτῆς πράξεις καὶ οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ ἀνδρός, ὅσῳ ἀφορᾷ τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ δικαιώματα τὰ ἐκ τῆς οἰκογενείας ἀπορρέοντα. Ἀληθῶς μὲν ἀπέμειναν ἔτι ἔνιαι διατάξεις, ἀπαγορεύουσαι εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἀναδοχὴν ὡρισμένων τινων ὑποχρεώσεων, ἀλλ' αὗται ἀφορῶσιν εἰς τὸ πραγματικὸν αὐτῆς συμφέρον μᾶλλον.

Ἀλλ᾽ ἐὰν ἐν ταῖς νομοθεσίαις τῆς Δύσεως, τοιαύτας ἐπέφερεν ὁ προβαίνων πολιτισμὸς τροποποιήσεις ὑπὲρ τῆς γυναικὸς καὶ ἀνεγνώρισε ταύτην ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρόσωπον ἴσον καὶ ὅμοιον τῷ ἀνδρί, ἐν Ἀνατολῇ ἡ γυνὴ διαμένει ἔτι ἐν ταπεινῇ καὶ οἰκτρᾷ καταστάσει. Ὁ μέγας Προφήτης δὲν ὤκνησε νὰ φωτίσῃ τοὺς πιστούς του περὶ τῆς εὐτελοῦς ἀξίας τῶν γυναικῶν, τὰς ὁποίας ἐν τούτοις αὐτὸς πολὺ ἠγάπησεν. *Οἱ ἄνδρες ὑπερέχουσι τῶν γυναικῶν*, διδάσκει τὸ Κοράνιον, *οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ φέρουσι τὰ πρωτεῖα*. Ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἓν τῶν φύλων ἀπένειμεν ἰδιότητας, ὧν ἐστέρησε τὸ ἕτερον. Καὶ ἔχει μὲν ψυχὴν ἡ γυνή, ἀλλὰ τοιαύτης ποιότητος, ὥστε ἀπαγορευθήσεται αὐτῇ ἡ ἐν τῷ Παραδείσῳ εἴσοδος καὶ διὰ τοῦτο δὲν τῇ ἐπιτρέπεται οὐδὲ τοῦ Κορανίου ἡ ἀνάγνωσις, ὄντος τούτου εἰσιτηρίου ἐν τῷ καταφύτῳ ἑστιατορίῳ τῆς μελλούσης ζωῆς.

Ἡ πολυγαμία πᾶσαν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἁρμονίαν παραλύουσα, καταστρέφει τὸν ἠθικὸν τοῦ γάμου σκοπὸν καὶ ματαιοῖ τὰ πολύτιμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὅλης κοινωνίας ἀποτελέσματα. Οἱ πιστοὶ παραγγέλλονται νὰ μὴ λαμβάνωσι πλείονας τῶν τεσσάρων νομίμων συζύγων, νὰ παρέχωσι δὲ ταύταις, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης διακρίσεως, ἐνδύματα, τροφήν, καὶ ἔρωτα. Φοβερὰ δέ, ὑπὸ καλαισθητικὴν ἔποψιν, κρέμαται ἐπὶ τοῦ δεικνύοντος προτιμήσεις μεταξὺ τῶν συζύγων του ποινή, ὅτι ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῆς δευτέρας παρουσίας στιγμῇ, θέλει παραστῇ ἐνώπιον τοῦ Προφήτου μὲ γλουτοὺς ἀνίσους. Ἀλλ᾽ ὅπως πᾶς διδάσκαλος οὐδέποτε τηρεῖ ὅ,τι διδάσκει, καὶ ὁ Μωάμεθ ὑπὲρ τὰς δώδεκα ἔγημεν ὁμοῦ συζύγους καὶ ὅλως ἰδιαιτέραν πρός τινας τούτων ἀφοσίωσιν ἐπεδείξατο. Αἱ παραβάσεις αὗται ὅμως τῶν ἰδίων διδαγμάτων δηλοῦσιν ἀκριβῶς ὁπόσον ἐναντίοι τῇ φύσει ὑπῆρξαν οἱ νόμοι του. Λέγουσιν, ὅτι εἶνε ἀπείρως δύσκολον νὰ συγκρατήσῃ τις ἀμετάβλητον τὴν πρὸς μίαν σύζυγον ἀγάπην του, πῶς λοιπὸν θέλει κατορθώσει ὁ ἀτυχὴς πιστὸς τῷ Κορανίῳ νὰ ἐπαρκέσῃ ἄνευ ἀναπαύλας ἀγαπῶν τέσσαρας ἢ δώδεκα συζύγους συγχρόνως;

Σκοπὸς τοῦ γάμου εἶνε ἡ αὔξησις τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν. Ὁ ἀνὴρ ὡς ἀπόλυτος τῆς γυναικὸς κύριος ἔχει παρὰ τοῦ ἱεροῦ νόμου τὸ ῥητὸν δικαίωμα νὰ ῥαβδίζῃ τὴν παρακούουσαν σύζυγον καὶ τὴν ἐξορίζῃ εἰς ἰδιαιτέραν κλίνην.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων τεκμηρίων, δύναταί τις νὰ συλλάβῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς κτηνώδους καταστάσεως, εἰς ἣν διὰ παντὸς τόσα ἑκατομμύρια γυναικῶν κατεδίκασε τὸ Κοράνιον.

Ἐν τῷ δημοσίῳ δικαίῳ ἡ γυνὴ οὐδέποτε σχεδὸν καθεῖξε θέσιν. Ὁ νόμος ἀρνούμενος νὰ δεχθῇ ταύτην ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ τῇ ἐμπιστευθῇ τὴν διαχείρισιν ὁποιασδήποτε δημοσίας ἐξουσίας, δὲν ἐρείδεται πιθανῶς ἐπὶ τῆς διανοητικῆς αὐτῆς ἀτελείας τόσον, ὅσον ἐπὶ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἡ ἀνα-

δοχὴ καθηκόντων τοιούτων ἐστὶν ἐναντία εἴς τε τὴν ἰδιοφυΐαν καὶ τὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῆς γυναικός.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐδόξαζεν, ὅτι, ὡς, ἵνα ἀποτελεσθῇ ἡ οἰκογένεια δέον νὰ συμπράξωσιν ἀμφότερα τὰ φῦλα, οὕτω καὶ τὴν πολιτείαν μόνη ἡ συνύπαρξις αὐτῶν δύναται νὰ καταστήσῃ ἀρτίαν. Ὁ δὲ Πλάτων ὑπὸ πλείονος κατεχόμενος ἐνθουσιασμοῦ, δι' οὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων θεωρεῖ ἀνίκανον τὴν γυναῖκα, ποθῶν ὅπως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας μὴ ἀπαλλάσσηται αὕτη μετὰ ὡρισμένον ἡλικίας ὅριον, καθ' ὃ ἡ παραγωγὸς αὐτῆς δύναμις ἀπόλλυται. Οἱ μεγάλοι οὗτοι νόες ὅμως, οὐχὶ μόνον τῆς ἰδίας προέτρεχον ἐποχῆς, ἀλλὰ πολλῶν μετ' αὐτοὺς αἰώνων, ὧν ὁ ἀριθμὸς δὲν δύναται ἔτι ἐκ τῶν προτέρων νὰ ὁρισθῇ. Διότι εὐτυχῶς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, οὐδὲ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀτελοῦς τῆς πολιτείας ἐκλήθη ποτὲ ἡ γυνή, οὐδὲ παρέστη λαοῦ τινος γενεὰ πρὸ τοῦ παραδόξου θεάματος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἄρεως στρατολογίας τῶν ἀπομάχων τῆς Ἀφροδίτης.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ σοφῇ Ἑλλάδι οὐδεμία συμμετοχὴ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπαντᾷ. Ἐπέδρων πιθανῶς αἱ ἑταῖραι ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων πολιτευτῶν, ἀλλ' ἐπέδρων μόνον, ἴσως ἴσως δὲ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὅλως ἄσχετον πρὸς τὰ ἐπελθόντα δεινά.

Ἡ Ῥώμη ἀπηξίου νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνάμιξιν γυναικὸς εἰς τὰ δημόσια αὐτῆς πράγματα, καὶ ὅτε ὁ ἐπὶ κραιπάλῃ γνωστὸς ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ Ἡλιογάβαλος ἐτόλμησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Σύγκλητον τὴν μητέρα αὐτοῦ, τὸ τοιοῦτον τοσούτῳ ἐπαίσχυντος τῶν πολιτικῶν θεσμῶν βεβήλωσις ἐθεωρήθη, ὥστε δὲν ἐξευρέθη ἠπιωτέρα τοῦ θανάτου ποινὴ διὰ τὴν βέβηλον. Ἐπὶ τοῦ θρόνου δὲ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους δὲν ἀνῆλθε γυνή, εἰμὴ ἅμα τῇ μεταφορᾷ του ἐν Ἀνατολῇ, τόπῳ ἔνθα ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἦτο γνωστὴ ὡς ἀξίωμα κληρονομικόν.

Παρὰ Γερμανοῖς, τοῦ βασιλέως στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ θεωρουμένου, φυσικῶς ἡ γυνὴ ἀπεκλείετο τῆς ἀρχῆς, μέχρις οὗ, ἐπικρατήσαντος τοῦ φεουδικοῦ συστήματος, ἐγένοντο δεκταὶ αἱ γυναῖκες ἐν τῇ κληρονομίᾳ τοῦ τιμαρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡνοῦτο ἥ τε ἀρχὴ καὶ ἰδιοκτησία. Οὕτως ὁ πρὸς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν σεβασμὸς ἐπέτρεψεν εἰς τὴν γυναῖκα δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἄχρι τότε ἡ Δύσις τῇ εἶχεν ἀρνηθῇ.

Ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὰς γυναῖκας ἀπηγορεύθη πάντοτε ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἄνοδος, τὴν αὐστηρότητα δὲ ταύτην ἀποδίδουσί τινες εἰς τὴν κρατοῦσαν δόξαν, ὅτι ἀδύνατον τῇ γυναικὶ νὰ παραφυλάττῃ τι μυστικὸν καὶ ὅτι συνεπῶς, αὐτῆς ἀρχούσης, τὰ μυστήρια τοῦ κράτους θὰ κατεπροδίδοντο. Ἀλλ' εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν πλείονα τοῦ ἑνὸς παραδείγματα δύναταί τις ν' ἀνεύρῃ γυναικῶν καταλαβουσῶν τὴν ἀρχήν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔνθα ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ, ἐλαχίστη ἐδόθη προσοχὴ ἂν ἡ μηχανὴ αὕτη, ἡ μόνην λειτουργίαν ἔχουσα τὸ οὐδόλως λειτουργεῖν, θὰ ἦτο

θήλεως ἢ ἄῤῥενος γένους. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ βασίλεια τοῦ Βοῤῥᾶ, τὴν Ῥωσσίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Οὑγγαρίαν ἐκυβερνήθησαν ὑπὸ βασιλισσῶν, ὧν ἡ ἐποχὴ μὴ ἐστερημένη δόξης καὶ μεγαλείου, δίδει ἀφορμὴν νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι, κατ' ἐξαίρεσιν, σπανίως παρουσιαζομένην, δύναται γυνὴ ν' ἀναδειχθῇ συνετὴ ἐν τῇ Ἀρχῇ.

Πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου τὸ περὶ συμπράξεως τῶν δύω φύλων ἐν τῇ πολιτείᾳ ζήτημα ἀνεκινήθη μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ἐξεταζόμενον, καὶ διὰ θερμῶν ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφερομένου φύλου ἐνεργειῶν ὑποστηριζόμενον, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ ἰδίως. Σοφοὶ πολιτειολόγοι ἐν ἀκραδάντῳ πεποιθήσει ὑποστηρίζουσιν, ὅτι ὁ ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀποκλεισμὸς τῶν γυναικῶν τὰ μάλα εἴς τε τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν ἐπιζήμιος καθίσταται. Πρὸς ἐνάσκησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, εἶνε τόσον ἀσήμαντος ἡ διαφορὰ τοῦ φύλου, λέγει ὁ Μίλλ, ὅσον ἡ διαφορὰ τοῦ ἀναστήματος καὶ τοῦ χρώματος τῶν τριχῶν τοῦ ἀνθρώπου. Διατί τάχα ἀποκλείετε τὴν γυναῖκα τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου, ἀφοῦ δὲν τὴν ἀπαλλάσσετε τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ φορολογεῖσθαι; Πάντα τὰ ἀνθρώπινα ὄντα ἐξ ἴσου δέονται κυβερνήσεως διὰ τὸ εὖ εἶνε αὐτῶν καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην τοῦ δικαιώματος νὰ συντελῶσιν εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς κυβερνήσεως ταύτης.

Δὲν τολμᾷ τις βεβαίως ν' ἀντεπεξέλθῃ μετὰ θάῤῥους κατὰ τοσούτον μεγάλου συνηγόρου, καὶ ἤθελον παντελῶς σιωπήσει, ἂν δὲν ἦτο ἀλήθεια, ὅτι πολλάκις αἱ θεωρίαι, ὅσῳ σημαίνων ἂν ᾖ ὁ κῆρυξ αὐτῶν, ἐκλείπουσι πρὸ τοῦ κατόπτρου τῆς πραγματικότητος.

Ὄντως ἐκ πρώτης ἀπόψεως ἡ τοῦ Μὶλλ γνώμη φαίνεται ὀρθή, λίαν δὲ ἄδικος ὁ ὑπὸ τοῦ δημοσίου δικαίου ἀφορισμὸς τῆς γυναικός. Ἀλλ' ὅταν τις ἐγγύτερον ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα καὶ μετ' ἀσθενεστέρου ὑπὲρ τῆς ὡραίας ἀδικουμένης ἐνθουσιασμοῦ, θέλει ἀντιπροτείνει ἕτερά τινα ἐρωτήματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ μόνη λογικὴ ἀπάντησις, ἀμέσως θὰ καταδείξῃ πόσον σφαλερὰ καὶ ξένη πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸ συμφέρον τῆς γυναικὸς εἶνε, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁποίων καταστροφῶν πρόξενος γενήσεται τῇ κοινωνίᾳ, ἡ κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας ὁ Μὶλλ συνηγορεῖ.

Ἐὰν καλέσητε τὴν γυναῖκα νὰ συναναμιχθῇ τῷ πλήθει τῶν ἐκλεξίμων, ἂν ἀφαιρέσητε πᾶν πρόσκομμα ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς πολιτικῆς φιλοδοξίας της, ἂν τῇ παραχωρήσητε τὸ δικαίωμα νὰ φθάσῃ ἐπὶ τοῦ ἑδωλίου τοῦ κυβερνήτου ὑμῶν, τίνα θέλετε καταλείπει εἰς τὸν οἶκον, τίνι θέλετε ἐμπιστευθῇ τὴν ἠθικὴν τῆς οἰκογενείας μόρφωσιν καὶ πῶς θέλετε ἐξασφαλίσει τὴν ἐν αὐτῇ ἁρμονίαν; Ἀναμφισβήτητον εἶνε, ὅτι ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς κοινωνίας καὶ ὅτι ἐκείνης ἡ ἠθικὴ ἀποσύνθεσις ἐπιφέρει τάχιστα ταύτης τὴν κατάπτωσιν. Ποῖον λοιπὸν τὸ μέγα εὐεργέτημα, τὸ ὁποῖον ἡ ἐν τῇ πολιτικῇ ἐνεργείᾳ συμμετοχὴ τῆς μητρὸς καὶ συζύγου θέλει παράσχει εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅταν ἀποτέλεσμα ταύτης ἄμε-

σον ἔσεται ἡ ἐγκατάλειψις τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ τρυφεροῦ καὶ πολυτίμου ὑπὲρ αὐτῆς αἰσθήματος, ὅπερ μόνῃ τῇ γυναικὶ τυγχάνει ἔμφυτον;

Ἡ ἐμπορευομένη ἢ ἕτερόν τι ἐπιτήδευμα μετερχομένη γυνὴ καὶ συνεπῶς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς φορολογίας ὑποκειμένη, δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἔχῃ ἕτερα συμφέροντα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα οἱ τοῦ ἀντιθέτου φύλου συνάδελφοί της ἔχουσιν.Ὅταν λοιπὸν ὁ νόμος ἴσα τὰ δύο φῦλα ἐνώπιόν του θεωρῇ, τὸ δὲ συμφέρον αὐτῶν εἶνε κοινόν, δὲν ἀρκεῖ ἡ τῶν ἀνδρῶν ψῆφος ὅπως προστατεύσῃ αὐτό;

Ἡ φύσις ἔπλασε τὴν γυναῖκα μητέρα, τὰ δὲ καθήκοντα τῆς μητρὸς εἰς ἄμεσον πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ πολίτου ἔρχονται σύγκρουσιν. Φαντάσθητε, παρακαλῶ, τὶ ἐνδιαφέρον δύναται νὰ ἔχῃ τὸ θέαμα ἐκλογέως εἰς τὴν μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν κατάστασιν εὑρισκομένης, ἢ λάβετε τὸν κόπον νὰ προβῆτε ἔτι περαιτέρω, μέχρι τοῦ κοινοβουλίου, καθ' ἣν στιγμὴν α-ἰμύλη ῥήτωρ κρατεῖ τὴν προσοχὴν τῶν γονέων πλέον, οὐχὶ πατέρων μόνον, τοῦ ἔθνους. Ὁποία ἀληθῶς ἐξυπηρέτησις τῶν συμφερόντων τῆς γυναικός, ἂν ἐν τῇ θερμοτέρᾳ τῆς ῥήτορος ἀποστροφῇ ἀκούσητε τὴν σπαρακτικὴν κραυγὴν τῆς πρώτης ὠδῖνος. Δὲν παραλείπω οὐδὲ τὴν κωμικὴν αὐτὴν τοῦ θέματος παράστασιν, διότι νομίζω, ὅτι οὕτως ἐναργέστερον καὶ μᾶλλον καταληπτῶς καθορᾶται πόσον ματαία καὶ ἄσκοπος τυγχάνει ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐμμονὴ καὶ σοβαρὰ συζήτησις. Ἀλλὰ κέκτηται τοὐλάχιστον ἡ γυνὴ τὰς ἀπαραιτήτους ἐκείνας ἰδιότητας, αἵτινες τὰ κύρια τοῦ κυβερνήτου προσόντα ἀποτελοῦσι; Δύναται ἡ γυνή, πᾶσαν τῆς καρδίας αἴσθησιν καταστέλλουσα, ν' ἀκολουθήσῃ τῆς διανοίας τὰς ὑπαγορεύσεις; Δύναται ἡ γυνὴ καὶ μίαν μόνην ἐν τῷ βίῳ στιγμὴν νὰ ἐπιτύχῃ ἀμερολήπτου ἐνεργείας, καὶ ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος τὸ ἴδιον παρορῶσα, νὰ ἐργασθῇ; Πόσον πλανῶνται ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τοσοῦτον ἀνυποστάτους ὑποθέσεις. Ἐν τῇ γυναικὶ ἡ καρδία δεσπόζει τῆς διανοίας καὶ ἡ φαντασία τῆς κρίσεως. Πρὸ τῶν ὑγρῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τυχόντος βλακός, ἡ ἐξουσία πίπτει τῶν χειρῶν της καὶ τὸ συμφέρον τῶν ὡραίων αὐτῶν ὀφθαλμῶν γίνεται συμφέρον τοῦ κράτους.

Πλεῖστα ὅσα παραδείγματα ἠδυνάμην ν' ἀναφέρω ὑμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας τὴν ἀλήθειαν ταύτην τρανῶς μαρτυροῦντα. Ἡ γυνὴ αἰσθάνεται καὶ ὅστις αἰσθάνεται δὲν κυβερνᾷ.

Ἄφετε αὐτὴν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ φύσις τῇ παρέσχε τὴν βασιλείαν· πᾶσα ἐκτὸς αὐτῆς ἐξουσία δὲν τῇ ἁρμόζει. Ἡ ἀσθένεια τοῦ ὀργανισμοῦ της, τὸ πνεῦμά της, ἡ ἐκπαίδευσίς της, ἡ χάρις της αὐτή, τῇ ἀπαγορεύουσι νὰ ῥίπτηται εἰς τὰς ἐπικινδύνους τῆς πολιτικῆς θυέλλας.

Ἴσως ποτὲ οἱ ὅροι τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως τοσοῦτον οὐσιωδῶς μεταβληθῶσιν, ὥστε ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξίσωσις τῶν δύο φύλων ἔσεται ἐφι-

κτή, σήμερον όμως, ὑφ' οἵας συνθήκας ἡ κοινωνία ὑπάρχει, δύναταί τις μετὰ βεβαιότητος νὰ προείπῃ τὴν πτῶσιν καὶ συντριβὴν τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὅστις εἰς τοιοῦτον βαθμὸν μωρίας ἤθελε φθάσει, ὥστε νὰ παράσχῃ εἰς τὴν γυναῖκα τὸ δικαίωμα νὰ συμμετέχῃ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας καὶ δύναται νὰ ὑψωθῇ εἰς κυβερνήτην καὶ ὁδηγὸν αὐτοῦ.

Δ. Ε. Ηλιοπουλος

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΔΕΣΤΕΡΩΝ ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΙ ΜΟΝΩΝ[1]

Μονὴ τῶν Ἀσωμάτων

Ὀφειλέται παραμείναντες τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ὁμωνύμου πολυωφελοῦς συλλόγου, ὅτε μηνὶ Ἀπριλίῳ 1884 προηγάγομεν εἰς φῶς βραχεῖαν περιγραφὴν τῶν ἐν Λευκάδι κυριωδεστέρων μονῶν, ἤδη συμπληροῦμεν αὐτήν. Λείπεται λοιπὸν πρὸς ἀποτελείωσιν ἡ περὶ τῆς *μονῆς τῶν Ἀσωμάτων* ἔκθεσις. Αὕτη κειμένη ἐπὶ ῥωμαντικῆς τοποθεσίας καὶ περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσα τοῦ χωρίου Βαυκηρῆς (ἀνήκοντος τῷ δήμῳ Καρυᾶς ἀποτελούσης οὐχὶ κώμην, ἀλλὰ μᾶλλον εἰπεῖν κωμόπολιν), στερεῖται μοναστικῆς οἰκογενείας, διότι ἀπό τινων ἐτῶν οἱ μονασταὶ μετοικήσαντες, εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐγκατεστάθησαν μονίμως αὐτόθι. Ὁ ναὸς τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀρχαγγέλων εἶναι ᾠκοδομημένος κατὰ βυζαντιακὸν ῥυθμόν. Ὅθεν οἰκονόμος μόνος μετ' εὐαριθμοτάτων μοναχῶν ἐπιμελεῖται τῶν τῆς μονῆς αὐτῆς, ἧς ἡ ἵδρυσις ἀνάγεται, ὡς καὶ ἡ τῶν λοιπῶν εἰς βυζαντιακοὺς χρόνους. Τὸ δὲ σύστημα τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐν Λευκάδι μονῶν καὶ κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἦτο οἷον καὶ νῦν, τουτέστιν Ἡγουμενοσυμβούλια διεχειρίζοντο τὴν περιουσίαν τῶν μονῶν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐνετικῆς, διότι ἡ ἀγγλικὴ προστασία χρονολογεῖται ἐκ τοῦ 1810, δῆλον ὅτι μετὰ τὴν γαλλικήν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπειδὴ οἱ καλόγηροι ὑπώπτευσαν δήμευσιν τῶν μονῶν, προέβησαν εἰς πολλὰ εἰκονικὰ χρέη τῶν μονῶν αὐτῶν πρὸς διαφόρους ὀφειλέτας κατά τε τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου ὅπως διὰ τῶν χρεῶν αὐτῶν λάβωσι κατοχὴν ἐπὶ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων.

[1] Ἴδ. Τεῦχος Παρνασσοῦ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου 1884 ἀπὸ σελίδος 310—315 «βραχεῖα περιγραφὴ τῶν κυριωδεστέρων ἐν Λευκάδι μονῶν.»

Οἱ καλόγηροι δῆλα δὴ ἐφρόνουν ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος μοναστηριακὰ κτήματα ἀνῆκον αὐτοῖς. Τοῦτο λοιπὸν πληροφορηθεῖσα ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀφεῖλε τοῖς καλογήροις τὴν διαχείρισιν καὶ ἀνέθετο αὐτὴν τῷ τελωνείῳ τῆς πρωτευούσης Λευκάδος. Μετέπειτα δὲ πάλιν ἡ αὐτὴ Κυβέρνησις διεπιστεύσατο τὴν διαχείρισιν ἐπιτρόποις καὶ ἤδη ἐπανῆλθεν εἰς τὸ προσόμοιον τῷ πρώτῳ καὶ ἀρχικῷ συστήματι. Ἐπωφεληθέντες δὲ τὴν σχολήν, ἣν παρέχουσιν ἑκάστοτε αἱ σχολικαὶ διακοπαί, μεθηρμηνεύσαμεν ἐκ τῆς ἰταλικῆς *τὸν κατάλογον τῶν ἐγγράφων*, τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου, τὴν κοινῇ τῶν *Ἀσωμάτων ἐπονομαζομένην* καὶ τῶν μετοχίων αὐτῆς, ἅτινα ἔγγραφα ὑπάρχουσιν ἀποτεθησαυρισμένα ἐν τῷ ἀρχειοφυλακείῳ Λευκάδος. Ἔχει δὲ ὁ κατάλογος οὗτος ὡς ἑξῆς.[1]

Ἀρχὴ ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν ἱερῶν κτημάτων.—Δεσμὶς ἀριθ. 4 περιέχει τάδε τὰ ἔγγραφα.— Φάκελλος 2ος *Μονὴ ἁγίου Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου.*

Ἀριθ. 1. 1701 24 Μαΐου Ἔ. Ν. Διάταγμα ἐγκεκριμένον τοῦ ἐκτάκτου προβλεπτοῦ (πρεβεδούρου) καὶ κτηματοσημειωτοῦ Ἰωάννου Πιζαμάνου, ἀφορῶν εἰς τὰ κτήματα τῆς εἰρημένης μονῆς ἐξαχθὲν ἐν ἐπισήμῳ ἀντιγράφῳ τῇ 15η Ἰουνίου 1796 παρὰ τοῦ Ἰωάννου Σκένα εἰσαγγελικοῦ ὑπαλλήλου, ἤτοι τῶν παλαιῶν κτημάτων ἀφιερωθέντων καὶ ἀγορασθέντων μετὰ τὴν κατάκτησιν.

Ἀριθ. 2. 1727. Ἀντίγραφον ἐπίσημον ἐξηγμένον, ὡς ἀνωτέρω, ἐκ τοῦ καταστίχου τοῦ χωρίου Ἀλεξάνδρου διὰ τὰ κτήματα, ὅσα κατέχει ἡ προμνημονευθεῖσα μονή. Ὡσαύτως τῆς κώμης Καρυᾶς. Ἀντίγραφον ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν κατόχων πάντων τῶν κτημάτων τῆς πεδιάδος Βασιλικῆς διὰ τὰ κτήματα, ἅτινα κατέχει ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Κηρύκου ἐν Ἀθανίῳ, μετοχίῳ τῶν Ἀσωμάτων. Ἐπ' ἴσης ἀντίγραφον τῆς μονῆς ἁγίου Ἰωάννου εἰς τὸ Ῥοδάκι, μετόχιον τῆς μονῆς τῶν Ἀσωμάτων. Περίληψις πάντων τῶν κτημάτων, τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῆς μονῆς τῶν Ἀσωμάτων καὶ τῶν μετοχίων αὐτῆς. Ἀντίγραφον ἐκ τοῦ καταστίχου τοῦ χωρίου Ἀλεξάνδρου διὰ τὰ κτήματα, ἃ κατέχει ἡ μονὴ ἁγίου Μιχαὴλ εἰς τὸ Ἀδάμι ἀπὸ Πλατύστομα.

Ἀριθ. 3. 1805. Ἐπίσημος κατάλογος ὑποβληθεὶς εἰς τὴν Ἀρχὴν παρὰ τῶν ἱερομονάχων Βησαρίωνος, Γαζῆ καὶ Ἰωαννικείου Κοντογεώργη Οἰκονόμου, περιλαμβάνων τὰ χωράφια τὰ δοθέντα εἰς σπορὰν ἐπὶ διαφόροις ὅροις ἐκτεθειμένοις ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῷ καὶ κυρουμένοις διὰ τῶν ἰδίων ὑπογραφῶν.

Ἀριθ. 4 τῇ 7η Ἰουνίου. Ἄλλη ἐπίσημος ἀπογραφὴ προσαχθεῖσα εἰς

[1] Τὸν κατάλογον αὐτὸν κρίνομεν ἄξιον δημοσιεύσεως ὡ. περίεργόν πως

τὴν Ἀρχὴν παρὰ τοῦ εἰρημένου ἱερομονάχου Ἰωαννικείου Κοντογεώργη Οἰκονόμου περιλαμβάνουσα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ κινητὰ ἔπιπλα τῆς αὐτῆς μονῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑπογεγραμμένη.

Ἀριθ. 5 τῇ 29η τοῦ αὐτοῦ μηνός. Κατάλογος ἐπίσημος ὑποβληθεὶς εἰς τὴν Ἀρχὴν παρὰ τοῦ προμνησθέντος ἱερομονάχου Βησαρίωνος Γαζῆ ἀφορῶν εἰς πάντα τὰ κτήματα, ἤγουν χωράφια κεκαλλιεργημένα καὶ μή, ἀμπέλους ἐλαίας, μύλους καὶ πᾶν ἄλλο κτῆμα, ὃ κατέχουσιν ἡ μονὴ Ἀσωμάτων καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῆς ἅγιος Κηρύκος καὶ ἅγιος Ἰωάννης εἰς τὸ Ῥοδάκι, ὑπογεγραμμένος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Ἀριθ. 6. Ἀπογραφὴ ἐπίσημος ἄνευ χρονολογίας προσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἰωαννικείου Κοντογεώργη Οἰκονόμου περιγράφουσα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ κινητὰ τῆς μονῆς πράγματα καὶ τῶν κοινοβίων ὑπογεγραμμένη παρὰ τοῦ αὐτοῦ.

Ἀριθ 7/11 ἔτει 1805 Ἰουλίου 6. Ἀπογραφὴ ἐπίσημος συνταχθεῖσα παρὰ τοῦ Σπυρίδωνος Ἀσπροϊέρακος, ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς ἀρχῆς, ὅστις μετέβη ἐπίτηδες εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μονὴν μετὰ τοῦ ἁρμοδίου κυβερνητικοῦ ὑπαλλήλου Σεμπέη, σχετικὴ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου Κοντογεώργη ὑποβληθεῖσαν καὶ παραβληθεῖσαν, ἐξαριθμοῦσα τὰ ἱερὰ σκεύη, κινητὰ ζῷα χονδρὰ καὶ λιανὰ καὶ πᾶν ἄλλο, παραδοθεῖσα δὲ μετέπειτα τῷ προμνησθέντι Οἰκονόμῳ, ὡς διακριβοῖ ἡ ἰδία ὑπογραφὴ αὐτοῦ.

Ἀριθ. 8/13 τῇ 16η 7βρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκονόμου Κοντογεώργη εἰς τὴν ἀρχὴν ἀποβλέπουσα εἰς διάφορα χωράφια σπαρέντα ἀραβόσιτον, παρ' ὧν ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀρχῆς ἀπαιτεῖ νὰ εἰσπράξῃ δικαίωμα ἀνώτερον τοῦ ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου μετὰ τῶν ἀγροληπτῶν συμπεφωνημένου.

Μετόχιον ἁγίου Ἰωάννου εἰς τὸ Ῥοδάκι περιφερείας Βουρνικά.

Ἀριθ. 9/4 ἔτει 1729. Ἀντίγραφον ἐπίσημον ἐξαχθὲν τῇ 15ῃ Μαΐου 1797 παρὰ τοῦ εἰσαγγελικοῦ ὑπαλλήλου Ἰωάννου Σκένα ἐκ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν κτημάτων τοῦ Καταστίχου τῆς πεδιάδος Βασιλικῆς, περιέχον τὰ κτήματα τοῦ εἰρημένου Μετοχίου.

Ἀριθ. 10/12 ἔτει 1805 Ἰουλίου 16η. Ἀπογραφὴ ἐπίσημος τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ κινητῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ Μετόχιον προσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Καλλιστράτου Δελλαπόρτα ὡς ἐνοικιαστοῦ πιστουμένη ἐκ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς.

Ἀριθ. 11/13. Ἑτέρα ἀπογραφὴ ἐπίσημος, ὡς ἡ ἀνωτέρω.

Μετόχιον αγίου Κηρύκου είς χωρίον Ἀθάνι.

Ἀριθ. 12/1 ἔτει 1700 Ἰανουαρίου 8η. Ἐπίσημον ἀντίγραφον ἐξηγμένον τῇ 20ῃ Ἰουνίου 1796 παρα τοῦ προειρημένου Ι. Σκένα ἐκ τοῦ βιβλίου σημειώσεως τῶν καταγραφέντων κτημάτων, ὅσα κατέχουσιν αἱ μοναὶ ἐν Λευκάδι, δῆλα δὴ ἔγγραφον ἐγκρίσεως παρὰ τοῦ ἐκτάκτου προβλεπτοῦ (πρεβεδούρου) καὶ κτηματοσημειωτοῦ Ἰωάννου Πιζαμάνη διὰ τὴν ἄμπελον εἰς Βλαχογιώργενα πεδιάδα Βασιλικῆς τζαπίων δέκα ἑπτά.[1] Ἐν τῷ αὐτῷ ἀντιγράφῳ περιλαμβάνεται ἐπ' ἴσης ἕτερον ἐγκριτικὸν διάταγμα καὶ τῶν ἀρχαίων ἀκινήτων κτημάτων καὶ τῶν μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ τόπου ἀφιερωθέντων.

Ἀριθ. 13/5 ἔτει 1804. Αὐγούστου 30η. Ἐπίσημος ἀπογραφὴ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ κινητῶν, ἀφορώντων εἰς τὸ μνησθὲν μετόχιον πιστουμένη ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἱερομονάχου Ἰωαννικείου Κοντογεώργη Οἰκονόμου καὶ δύο μαρτύρων.

Ἀριθ. 14/8. Ἑτέρα ἐπίσημος ἀπογραφὴ ἀχρονολόγητος, περιλαμβάνουσα κινητὰ παραδοθέντα τῇ Ἀρχῇ ὑπὸ τῶν προεστώτων τοῦ χωρίου Ἀθανασίου, Νικολάκη Ῥομποτῆ καὶ Νικολέτου Σίδερη.

Ἀριθ. 15/5. Ἑτέρα ἀπογραφὴ ἀχρονολόγητος καὶ αὕτη ἀνυπόγραφος τῶν ἀκινήτων κτημάτων, ἤτοι χωραφίων, ἀμπέλων, ἐλαιῶν, οἰκημάτων καὶ ἄλλων ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ Μετόχιον.

Ἀριθ. 16/14. Περίληψις συνταχθεῖσα παρὰ τῆς Ἀρχῆς καὶ ἐξαχθεῖσα ἐκ τῶν προσηγμένων ἐγγράφων καὶ ὑπογραφῶν, καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἐν γένει κτήματα ἀκίνητα τῆς μονῆς Ἀσωμάτων καὶ τῶν μετοχίων της.

Ἀριθ. 17/15. Κατάλογος τῶν κτημάτων τῆς μονῆς τῶν Ἀσωμάτων ἐξηγμένος ἐξ ἄλλου ὑποβληθέντος εἰς τὴν Ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἰωαννικείου Κοντογεώργη περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς, ἐν ᾧ καταλόγῳ περιέχονται ὡσαύτως τὰ κτήματα καὶ τῶν δύο μετοχίων τοῦ ἁγίου Κηρύκου καὶ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἰς τὸ Ῥοδάκι κατὰ τὴν περιφέρειαν Βουρνικά.[2]

Ἐν Λευκάδι Ἰουλίῳ λήγοντι, 1885.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

[1] Περὶ τοῦ μέτρου τζαπίου ἴδ. διατριβ. ἐν Παρνασ. τεύχει Ἀπριλ. 1885.

[2] Τὴν συμπλήρωσιν ταύτην περὶ μονῶν Λευκάδος μόλις νῦν ἀποστέλλομεν πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῷ Παρνασσῷ, ὅστις τύχῃ ἀγαθῇ ἐμάθομεν ὅτι καὶ αὖθις ἐκδίδοται.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Αἱ Ἑλληνικαὶ τῆς Τουρκίας ἐπαρχίαι, τὰς ὁποίας ἡ διπλωματία τῆς Εὐρώπης δὶς ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν τῶν ἐν Βερολίνῳ συνδιασκέψεων, καὶ τὰς ὁποίας φαίνεται ὁτὲ μὲν διατεθειμένη νὰ ἀπελευθερώσῃ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ὁτὲ δὲ διστάζουσα νὰ ἀποκαταστήσῃ ἀνεξαρτήτους, ἔφερον ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν συλλήβδην τὸ ὄνομα Ῥούμελη.

Ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ἡ ἐπισημοτέρα εἶναι ἡ Ἤπειρος, τὰ δὲ Ἰωάννινα δὲν ἦσαν ἡ πρωτεύουσα τῆς καθ' αὑτὸ Ἠπείρου μόνον, ἀλλ' ὡσαύτως τὸ διοικητικὸν κέντρον καὶ ἡ πνευματικὴ ἑστία ὅλων τῶν χωρῶν τούτων.

Ἕλλην ποιητὴς τοῦ ιζ'. αἰῶνος, (μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ τῶν *Μνημείων τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ*), λέγει ταῦτα περὶ τῶν Ἰωαννίνων.

»Ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς ἡ μόγ' Ἀθήνα ἐχάθη,
καὶ ἔμεινε μονόφθαλμος Ἑλλάδα καὶ ἐφθάρθη,
ἀλλ' ἔχει πάλιν ἡ Ἑλλὰς ὄμμα τὸ δεξιόν της,
αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα, μεγάλον στολισμόν της».

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων μὲ τοὺς δραστηρίους κατοίκους καὶ μὲ τὰ σχολεῖα αὐτῆς, ὑπῆρξε κατὰ τὸν ἑλληνικὸν μεσαιῶνα ἡ ἑστία τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ δὲ γόητρον αὐτῆς διατηρεῖται εἰσέτι ἀκμαῖον εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' ὅτου μέρος τῆς Ἑλλάδος κατέστη ἀνεξάρτητον, ἡ Ἑλληνικὴ φιλοπατρία ὀνειρεύεται ἀδιαλείπτως τὴν πόλιν ταύτην, πρὸς τὰ Ἰωάννινα στρέφονται οἱ πόθοι καὶ αἱ ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων. Δὲν λέγουσι: »Θὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Λάρισσαν, ἢ τὰ Τρίκκαλα, ἢ τὸν Βῶλον ἢ τὴν Ἄρταν, ἀλλὰ «θὰ πάρωμεν τὰ Ἰωάννινα», διότι μετὰ τῶν Ἰωαννίνων συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ λοιπά.

Τὰ ἀνέκδοτα ᾄσματα τῆς Ἠπείρου ἐδημοσιεύθησαν ἐν Ἀθήναις συλλεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος λογίου Ἀραβαντινοῦ. Ἡ συλλογὴ αὕτη εἶναι πλουσία, συμπληροῖ δὲ τὸ ἔργον τοῦ Fauriel καὶ τοῦ Passow. Ἐν τῷ ἀξιολόγῳ προλόγῳ, τῷ χρησιμεύοντι ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην, οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀραβαντινοῦ γράφουσι τάδε.

«Τῶν κλεφτικῶν ᾀσμάτων ἡ πληθὺς ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τοῦτο, ὅτι κατὰ τὰς δύω τελευταίας μάλιστα ἑκατονταετηρίδας ἡ Ἤπειρος — λέγοντες δὲ ἐνταῦθα Ἤπειρον ἐννοοῦμεν σύμπασαν τὴν κατὰ καιροὺς διοικητικὴν αὐτῆς περιφέρειαν, εἰς ἣν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπήγετο καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὸ πλεῖστον, καὶ ἡ Θεσσαλία ὁλόκληρος καὶ πολὺ τῆς Μακεδονίας· ἐγένετο τὸ διαρκέστερον θέατρον τοῦ ἀγῶνος τῶν ἁρματωλῶν πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἐκεῖ εἶχον τὴν ἕδραν αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι διοικηταὶ εἰς οὓς ἀνετίθετο ἡ περιστολὴ τῆς διηνεκοῦς τῶν ἁρματωλῶν ἀποστασίας . . . ἐκεῖθεν ὁ ἄσπονδος τῶν κλεφτῶν διώκτης Ἀλῆς, διεξῆγε τὴν αἱματηρὰν ἐκείνην κατ' αὐτῶν πάλην, ἥτις ἄφθονον παρέσχε ὕλην εἰς τὴν δημώδη ἐποποιΐαν (συλλογὴ δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ πρόλογος σελ. ζ'.).

Ὁποία δύναμις ἐν τῇ κλεφτικῇ ποιήσει! Ἀναγνώσατε τὰ πολεμικὰ ᾄσματα, τὰς δηκτικὰς σατύρας, τὰ ἐρωτικὰ ᾄσματα αὐτῆς. Πάντα ἐμφαίνουσιν ἔντασιν πνεύματος καὶ αἰσθήματος, καὶ ἡρωϊσμὸν ἐν τῇ δράσει ἐξ ὧν ἐκπλήσσεται καὶ παρασύρεται ἐνταυτῷ ἡ διάνοια. Εἶναι χείμαρρος, ἀλλὰ διαβλέπει τις, ὅτι ὁ χείμαρρος οὗτος εἶναι στενοχωρημένος· Ἐὰν εἶχε τὸ στάδιον ἐλεύθερον, ἐὰν ἠδύνατο νὰ μετριάσῃ τὴν ὑπέρμετρον ὁρμὴν δι' εὐρυτέρας κοίτης καὶ ἧττον ἀποτόμου κλίσεως, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐὰν ὁ ἤρεμος καὶ γαλήνιος βίος ἀντικαθίστα τὰς μερίμνας τῆς πάλης καὶ τῶν μαχῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων τὰ ποιήματα ταῦτα συνετέθησαν, ἠθέλομεν ἔχει ἐν αὐτοῖς ποίησιν, ἡ ἔμπνευσις τῆς ὁποίας θὰ ἀνήρχετο ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ὁμηρικὴν παράδοσιν.

Αἱ ἀνδραγαθίαι τῶν ἁρματωλῶν ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, καθὼς δικαίως παρετήρησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ἐψάλλοντο εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου.

Ἐν Ἠπείρῳ ὑψοῦται τὸ ὀρεινὸν ἐκεῖνο Σούλιον, τοῦ ὁποίου αἱ ἡρωϊκαὶ ἀνθραγαθίαι προηγήθησαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν Πίνδον κυρίως συνεκεντροῦτο τὸ πνεῦμα τῶν Κλεφτῶν. Τὰ Ἰωάννινα, τὸ Σοῦλι, ἡ Πίνδος, κατέστησαν εὐρυτέραν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως Ἤπειρος.

Ἐνομίσαμεν ὅτι ἠδυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν ὑπὸ μίαν ὀνομασίαν (εἰ καὶ ἀμφισβητήσιμον ἐν τῇ ἀκριβεῖ αὐτῆς σημασίᾳ) τὴν ποιητικὴν σχολὴν περὶ ἧς ἤδη ὁ λόγος, ὅ ἐστιν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἠπειρωτικὴ σχολή, Ἴσως ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἐπονομάσῃ τις αὐτὴν ἐθνικήν, καθ' ὅσον περιλαμβάνει ποιητὰς ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, αἱ δὲ ποιήσεις αὐτῶν εἶναι γνήσιαι ἑλληνικαὶ κατά τε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν γλῶσσαν.

Διότι παρεκτὸς τῶν ἐν ταῖς ἑπομέναις σελίσιν μνημονευομένων ὀνομάτων καὶ τοῦ Ζαλακώστα, ὅστις κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνήκει εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν σχολήν, οἱ πλεῖστοι τῶν καθαρευόντων ποιητῶν, ἔγραψαν καὶ εἰς τὴν ζωντανὴν καὶ νευρώδη ταύτην γλῶσσαν. Ὡς ἤδη εἴπομεν, ὁσάκις κατέ-

χονται ὑπὸ ἐνδομύχου αἰσθήματος, εἴτε ἀτομικοῦ, εἴτε πατριωτικοῦ, οἱ ποιηταὶ οὗτοι φαίνονται ἐπιστρέφοντες ἀμέσως εἰς αὐτήν.

Θέλομεν λοιπὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην πραγματευθῇ περὶ τῶν ποιητῶν, οἵτινες διετήρησαν τὴν δημώδη ὀρεινὴν ποίησιν τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, τὴν ὁποίαν διέσωσαν οἱ Κλέφται καὶ οἱ Ἁρματωλοί.

Β'.

Ὁ Ῥήγας ἐποίησε πατριωτικὰ ᾄσματα εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ρυθμὸν τῶν Κλεφτῶν καὶ Ἀρματωλῶν. Ὡς ἡ σάλπιγξ σημαίνει τὸ ἐγερτήριον τοῦ στρατιώτου μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν καλεῖ αὐτὸν εἰς τὴν μάχην, οὕτω καὶ οἱ ὕμνοι τοῦ Ρήγα προητοίμασαν τοὺς Ἕλληνας διὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα, ἀφοῦ πρῶτον ἐξήγειραν τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν φρόνημα.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη, περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας, εἰς ἣν ὁ τύραννος Ἀλέξανδρος ἐκληροδότησεν ἀπαισίαν φήμην, καὶ ἥτις μετὰ εἴκοσιν αἰῶνας ἐπέπρωτο νὰ δοξασθῇ ὑπὸ τοῦ νέου ἀοιδοῦ καὶ μάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Ρήγας ἀφῆκε τὴν γενέθλιον πόλιν, ἐν ᾗ τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας τῷ ἐφαίνετο λίαν περιωρισμένον, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας. Ἐκεῖ ἔφθασε μέχρις αὐτοῦ ἡ ἀντήχησις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν ψυχήν του τὰ ὄνειρα τῆς Ἐλευθερίας δεικνύουσα τί δύναται νὰ κατορθώσῃ εἷς λαός, καὶ ὁποίους ἐχθροὺς δύναται νὰ καταβάλῃ ὅταν ἔχῃ τὴν θέλησιν.

Ὁ Ῥήγας δὲν ἦτο φύσις ποιητική, ἀλλ' ἀνὴρ ῥέκτης. Ἐκ τῶν πρώτων, ἢ μᾶλλον πρῶτος αὐτὸς συνέλαβε τὴν ἰδέαν γενικῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ὑπὲρ δὲ τῆς ἰδέας ταύτης εἰργάσθη παντὶ σθένει. Ἐδημοσίευε βιβλία, ἐνεψύχονε τὰς καρδίας διὰ τοῦ φλογεροῦ αὐτοῦ λόγου, παρεσκεύαζε συνωμοσίας ἐναντίον τοῦ δυνάστου, καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ δι' ἧς ἐχάραττε τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος ὅπως ἀνακαλέσῃ ἐναργῶς εἰς τὴν μνήμην τῶν συμπατριωτῶν του ὁποιία ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάς, ἔγραφε τὰ ποιήματά του ὅπως τοὺς διδάξῃ ὁποία ἠδύνατο καὶ πάλιν νὰ γείνῃ.

Ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ρήγα, δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε ὁ ὑψηλὸς λυρισμός, οὔτε αἱ ποιητικαὶ εἰκόνες ἃς ἐθαυμάσαμεν ἀλλαχοῦ. Οἱ στίχοι αὐτοῦ καταπίπτουσιν ὡς κτύπος πελέκεως, πλήττοντος ὅ,τι σκοπεῖ νὰ πλήξῃ. Διὰ τῆς ἀνδρικῆς αὐτῶν ἀφελείας, ἀνταπεκρίνοντο εἰς τοὺς πόθους ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνου) ἐξέφραζον θαρραλέως αἰσθήματα, ἅτινα ἕως τότε οἱ Ἕλληνες ᾐσθάνοντο μὲν δὲν ἐξεστόμιζον ὅμως.

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν 'ς τὰ στενά,
Μονάχοι 'σὰν λιοντάρια, 'ς ταὶς ράχαις, 'ς τὰ βουνά,
Σπηλιαίς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά;
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν πατρίδα, ἀδέλφια καὶ γονεῖς,
Τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι' ὅλους τοὺςσυγγενεῖς;
Καλήτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
Παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιὰ καὶ φυλακή.

Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι ἐχρησίμευσαν ὡς σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ διαμένουσιν ἔτι ὡς σύμβολον τῆς ἐπιτευχθείσης ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ὑπολειπομένης εἰσέτι δουλείας. Ἐχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ρήγα, τοῦ ὑπὸ τῶν ἀπελευθερωθέντων Ἑλλήνων ἀνεγερθέντος ἐν Ἀθήναις.

. . . .

Ἐλᾶτε μ' ἕνα ζῆλον 'ς ἐτοῦτον τὸν καιρόν,
Νὰ κάμωμεν τὸν ὅρκον ἐπάνω 'ς τὸν Σταυρόν...,
Καὶ τότε μὲ τὰς χεῖρας 'ψηλὰ 'ς τὸν οὐρανὸν
Ἄς εἴπωμ' ἐκ καρδίας αὐτὰ πρὸς τὸν Θεόν.
»Ὦ Βασιλεῦ τοῦ κόσμου! ὁρκίζομαι εἰς Σέ,
«'Σ τὴν γνώμην τοῦ τυράνου νὰ μὴν ἔλθω ποτέ.
»Μήτε νὰ τὸν δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ,
»Εἰς τὰ ταξίματά του νὰ μὴ παραδοθῶ.
«Ἐν ὅσῳ ζῶ 'ς τὸν κόσμον ὁ μόνος μου σκοπός,
»Γιὰ νὰ τὸν ἀφανίσω νὰ εἶναι σταθερός.
»Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν.
»Ἀχώριστος θὰ ἦμαι ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν,
»Κι' ἂν παραβῶ τὸν ὅρκον ν' ἀστράψ' ὁ οὐρανός,
»Καὶ νὰ μὲ κατακαύσῃ νὰ γίνω 'σὰν καπνός«.

Οὐδὲν ἁπλούστερον τῶν στίχων τούτων. Εἶναι καὶ ὅρκος καὶ δέησις ἐνταυτῷ. Εἶναι φωνὴ τῆς ψυχῆς ἀνδρὸς φιλοπάτριδος πρὸς τοὺς ἀδελφούς του. Ὁποίαν δύναμιν ἐμφαίνουσι, καὶ ὁποίαν συγκίνησιν μεταδίδουσιν εἰς τοὺς πάσχοντας τὸν ἀκοίμητον πόνον!

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, συντρίβω τὸν ζυγόν·
Ἀχώριστος θὰ ἦμαι ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν·
Κι' ἂν παραβῶ τὸν ὅρκον ν' ἀστράψῃ ὁ οὐρανὸς
Καὶ νὰ μὲ κατακαύσῃ νὰ γίνω σὰν καπνός.

Οἱ Ἕλληνες δύνανται νὰ μὴ ζηλεύωσι τὴν Μασσαλιῶτιδα ἡμῶν. Ὁ Ῥήγας καὶ ὁ Rouget de l' Isle ψάλλουσι τὸν αὐτὸν ὕμνον.

Ὁ ποιητὴς δὲν ἀποτείνεται ἰες μόνους τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ. Δὲν ὑφίσταντο τότε αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις, αἱ ἔκτοτε ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων καὶ ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπηρειῶν γεννηθεῖσαι. Ἡ ἀλληλεγγύη ὑφίστατο μεταξὺ ὅλων τῶν χριστιανῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὸν μωαμεθανικὸν ζυγόν. Ὁ Ῥήγας ἀποτείνει πρὸς πάντας τὸ ἐγερτήριον αὐτοῦ.

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότο καὶ βορρηᾶ,
Γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νἄχωμεν μιὰ καρδιὰ

Τὸ ὁρμητικὸν τῆς στιχουργίας, ὁ γοργὸς ρυθμὸς παροτρύνουσι πρὸς ἄμεσον δρᾶσιν. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὕμνου τούτου, διεγείρει ἐν πολεμικῇ ψυχῇ τὴν ταραχὴν ἣν προξενεῖ ἐπ' αὐτῆς ἡ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἔφοδος. Ἡ λέξις *ἐμπρὸς* καίτοι οὐδαμοῦ τοῦ ποιήματος ἀπαντωμένη ὑπάρχει ὅμως ἀπανταχοῦ· αἰσθάνεταί τις ἐν ἑαυτῷ τὸν πόθον νὰ κινήσῃ ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Fauriel ὅστις μετέφρασε γαλλιστὶ τὸν ὕμνον τοῦτον, ἐγένετο αὐτόπτης μάρτυς τῆς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν καρδιῶν προξενουμένης ἐντυπώσεως ὑπὸ τῶν στίχων τούτων ἀναφέρει δὲ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον, ὅπερ θεωροῦμεν ἀσφαλέστερον πάσης ἄλλης μαρτυρίας.

«Ἐν ἔτει 1817 λέγει, Ἕλλην τις φίλος μου περιηγεῖτο συνοδευόμενος ὑπὸ μοναχοῦ, τὴν Μακεδονίαν. Φθάσαντες εἰς χωρίον, τοῦ ὁποίου ἐλησμόνησα τ' ὄνομα, ἐσταμάτησαν ὅπως ἀναπαυθῶσι καὶ λάβωσι ἀναψυχὴν ἔν τινι ἀρτοπωλείῳ ὅπερ ἐχρησίμευε συνάμα καὶ ὡς ξενοδοχεῖον. Ἐν τῷ ἀρτοπωλείῳ τούτῳ εὑρίσκετο ὑπηρέτης, τοῦ ὁποίου ἡ μορφὴ διήγειρε τὴν προσοχήν των. Ἦτο νέος Ἠπειρώτης, ἀναστήματος ὑψηλοῦ, ὡραίας καὶ ὑπερηφάνου μορφῆς, οἱ δὲ βραχίονες, τὸ στῆθος καὶ αἱ γυμναὶ κνῆμαί του ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς τύπος χάριτος ἐν ρώμῃ. Παρατηρήσας πρῶτον προσεκτικῶς τοὺς δύο ὁδοιπόρους ἐστράφη πρὸς τὸν λαϊκόν: «Εἰξεύρεις ν' ἀναγινώσκῃς;« τῷ εἶπεν: τούτου δ' ἀποκριθέντος καταφατικῶς, τὸν παρεκάλεσε νὰ πορευθῇ μετ' αὐτοῦ ἐπ' ὀλίγον πρὸς τὸν πλησίον ἀγρόν. Ὁ ὁδοιπόρος συγκατανεύει καὶ ἀκολουθεῖ τὸν ὑπηρέτην τοῦ ἀρτοπώλου εἰς εἶδος κήπου ἢ καλλιεργημένου περιβόλου, ἔνθα ἀμφότεροι ἐκάθισαν ἐπὶ μεγάλου λίθου. Τότε ὁ νεανίας ἐμβαλὼν τὴν χεῖρα ἐντὸς τοῦ κόλπου του ἐξήγαγέ τι, ὅπερ ἦν δεδεμένον μὲ σχοινίον καὶ ἐκρέματο ἀπὸ τὸν λαιμόν του. Ἦτο τοῦτο βιβλιάριον, ὅπερ παρουσιάσας εἰς τὸν ὁδοιπόρον, παρεκάλεσε νὰ τῷ ἀναγνώσῃ ἐξ αὐτοῦ. Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον περιεῖχε τὰ ποιήματα τοῦ Ῥήγα. Ὁ ὁδοιπόρος ἤρχισε νὰ τ' ἀναγινώσκῃ μετ' ἐμφάσεως. Πάραυτα ὑψοῖ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἀκροα-

τήν του· ἀλλ' ὁποία ἔκπληξις! Ὁ ἀκροατής του δὲν εἶναι πλέον ὁ αὐτός. Τὸ πρόσωπόν του ἀπαστράπτει, καὶ ὅλοι οἱ χαρακτῆρες αὐτοῦ ἐμφαίνουσιν ἐνθουσιασμόν, τὰ ἡμιηνεῳγμένα χείλη του τρέμουσι, καὶ δύο χείμαρροι δακρύων κατέρχονται τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. «Πρῶτον σήμερον ἀκούεις ἀναγινωσκόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο; τὸν ἐρωτᾷ ὁ ξένος. »Ὄχι, ἀπεκρίθη, παρακαλῶ ὅλους τοὺς ταξειδιώτας νὰ μοὶ ἀναγινώσκωσιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἔχω ἤδη ἀκούσει *ταῦτα πάντα.*» «Καὶ πάντοτε μὲ τὴν αὐτὴν συγκίνησιν;» προσέθηκεν ὁ πρῶτος; «Μὲ τὴν αὐτὴν ἀπεκρίθη ὁ νέος. Ἐὰν ὁ ἀρτοποιὸς οὗτος ζῇ σήμερον, ἐπιλέγει ὁ Fauriel, στοιχηματίζω ὅτι δὲν μεταχειρίζεται τοὺς βραχίονας αὐτοῦ ἐντὸς ἐργαστηρίου καὶ ὅπως κατασκευάζῃ ἄρτον.

Ὁ Ρήγας ἦτο εἰς Τεργέστην, ἕτοιμος νὰ μεταβῇ εἰς Ἑλλάδα, ὅτε συνελήφθη ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀρχῆς, μετ' ἄλλων συμπατριωτῶν του, οὓς ὑπώπτευον ὡσαύτως ὡς συνωμόττοντας κατὰ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἑλλάδος. Τὸν ἀπέστειλαν εἰς Βιέννην, ἔνθα ἀπηλπισμένος, καὶ τὸ πατριωτικὸν αὐτοῦ ὄνειρον καταστρεφόμενον βλέπων, προσεπάθησε ν' αὐτοκτονήσῃ.

Ὀλίγον μετέπειτα, παραδοθεὶς εἰς τοὺς Τούρκους ἐθανατώθη εἰς Βελιγράδιον τῷ 1798, χωρὶς νὰ δικασθῇ. Λέγεται ὅτι μέλλων νὰ θανατωθῇ ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς δημίους του τοὺς ἑξῆς λόγους. «Ἔσπειρα τὸν σπόρον, θὰ ἔλθῃ καιρὸς τῆς βλαστήσεως, καὶ ἡ πατρίς μου θὰ συνάξῃ τοὺς γλυκεῖς καρπούς.»

Ἡ Ἑλλὰς ἀνέμεινεν ἐπὶ ἓν ἔτι τέταρτον τοῦ αἰῶνος μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ προφήτου ποιητοῦ, πρὶν ἢ ἴδει τὴν πραγματοποίησιν τῆς προρρήσεως αὐτοῦ.

Γ'.

Ὅτε ὁ περιβόητος Ἀλῆς, ὁ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, προλαμβάνων τὴν ἐν σιγῇ προπαρασκευαζομένην ἐξέγερσιν, προσεποιήθη ὅτι τὴν ἐνεθάρρυνεν, οἱ Ἕλληνες ἤλπισαν πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα καθ' ἣν ἠνοίγετο εἰς τὴν Ἑλλάδα νέα ἐποχή. Ἀλλ' ὁ Ἀλῆς δὲν διενοεῖτο εἰμὴ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σκοπῶν. Πρὸς τοῦτο διεδίδετο ὅτι ὁ Ναπολέων τῷ προσέφερε ν' ἀναδείξῃ αὐτὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν ὑπέσχετο νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας ἐν Ἀνατολῇ.[1] Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐνέπεσαν εἰς τὴν παγίδα.

Ὁ φανατισμός, τὰ ψεύδη, καὶ αἱ ὠμότητες τοῦ πονηροῦ ἐκείνου Ἀλβανοῦ, ὅστις ἄλλως ἠδύνατο ν' ἀποβῇ μέγας, ἦσαν πάντως ἀκατάλ-

[1] Ἰδὲ Henry Holland Travels in Greece. London 1815 Σελ. 185.

ληλα ὅπως ἐμπνεύσωσιν ἐμπιστοσύνην εἰς λαὸν ἐπιδιώκοντα τὴν ἐλευθερίαν του. Ἄλλως τε οἱ ἐξολοθρευτικοὶ πόλεμοι κατὰ τῶν ἡρωϊκῶν Σουλιωτῶν ἤρκουν ὅπως ἐξαγάγωσι τῆς ἀπάτης τοὺς ἐλπίσαντας εἰς τὸν Ἀλῆ-Πασσᾶν. Ἀνὴρ τοσοῦτον δόλιος, δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς καταδυναστευομένης φυλῆς, καὶ ἱδρυτὴς ἑλληνικῆς δυναστείας.

Ἡ αὐλὴ καὶ ἡ Κυβέρνησις αὐτοῦ εἶχον ἐπίπλαστον χρῶμα Ἑλληνισμοῦ, δυνάμενον νὰ ἐξαπατήσῃ μόνους τοὺς ἁπλοῦς. Περιστοιχούμενος ὑπὸ ἑλλήνων γραμματέων, τοῖς ὑπηγόρευεν ἐπιστολὰς καὶ διακοινώσεις εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἥτις ἦτο καὶ ἡ τῆς διοικήσεως καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ συνήθως λαλουμένη.[1] Πολλοὶ ὡσαύτως ὑπουργοὶ πράκτορες καὶ σωματοφύλακες αὐτοῦ ἦσαν Ἕλληνες. Καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς θηριώδεις ἔρωτάς του τὴν βδελυρὰν αὐτοῦ προτίμησιν ἔδιδεν εἰς τὰς Ἑλληνίδας. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ὡραίας Φροσύνης, τὴν ὁποίαν ἔπνιξαν μετὰ δέκα ἑπτὰ ἄλλων συντρόφων αὐτῆς εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, ἐπειδὴ ἀντέστη εἰς τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ τῆς Βασιλικῆς ἥτις κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν τύχην τῆς Φροσύνης καὶ νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τοῦ ἐρωτολήπτου Πασσᾶ κράτος διαρκέσαν μέχρι τοῦ τραγικοῦ τέλους του.

Κατὰ τὴν μακρὰν καὶ σκληρὰν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ, ἦτο δυστύχημα διὰ μὲν τὴν γυναῖκα ἡ καλλονή, διὰ δὲ τὸν ἄνδρα ὁ πλοῦτος. Οὐχ ἧττον ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ ἐπροστάτευε τοὺς Ἕλληνας, ἡ δὲ πρωτεύουσά του ἦτο κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας. Τὰ ὑπὸ εὐπόρων Ἠπειρωτῶν, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐγκαταστημένων, ἱδρυθέντα σχολεῖα, ἐν οἷς λόγιοι διδάσκαλοι μετέδιδον τὰς γνώσεις αὐτῶν, ἤκμαζον. Οἱ περὶ τὸν Πασσᾶν Ἕλληνες ἰατροί, παρεῖχον εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ ὄψιν σχεδὸν εὐρωπαϊκήν. Οἱ εὐάριθμοι ξένοι οἱ κατὰ καιροὺς ἐπισκεπτόμενοι αὐτόν, ἐπανέκαμπτον ἐκπεπληγμένοι καὶ καταγοητευμένοι ἐκ τῶν περιστοιχούντων τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν. Ὁ ἰατρὸς Holland, ὁ βραδύτερον γνωστὸς ὡς sir Henry Holland, ὅστις διέτριψεν ἐπί τινα χρόνον, ἐν ἔτει 1815. εἰς Ἰωάννινα, διετήρησεν ἡμῖν τὰ ὀνόματα Ἑλλήνων τινῶν ἰατρῶν οὓς μνημονεύει μετ' ἐπαίνων.

Ἐπιφανέστερος τούτων ἦτο ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς, ὅστις μετέπειτα διεκρίθη ὡς εἷς τῶν χαριεστέρων ποιητῶν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Ὁ Ἀγ-

[1] Ἑλληνιστὶ ἐπίσης κατ' εἰσήγησιν του ἐγράφη ὁ Βίος καὶ τὰ κατορθώματά του. Ὁ Ὅμηρος τοῦ νέου τούτου Ἀχιλλέως ἦτο Ἀλβανός τις Χατζῆ-Σεχρέτης ὅστις ὑπαγορεύοντος τοῦ ἥρωος αὐτοῦ ἔγραψε μακροσκελὲς ποίημα εἰς τὴν ἑλληνικήν, τὴν ὁποίαν ἐλάλει καὶ αὐτὸς ὡς καὶ ὁ κύριός του, ὁ Leake ἀναφέρει ἐν τῇ περιηγήσει του (Travels in Norlhern Greece τὸ ποίημα τοῦτο, οὗτινος ἀντίγραφον εἶχε περιέλθει εἰς τὴν κατοχήν του. Ἕτερον ἐκτενέστερον ἀντίγραφον, περιέχον ἐπέκεινα τῶν μυρίων στίχων, ὑπάρχει ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ. Ὁ κ. Σάθας ἐδημοσίευσεν ἀποσπάσματα αὐτοῦ ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας

γλος ἐπιστήμων κατεθέλχθη ἐκ τῆς εὐφυΐας τοῦ Ἕλληνος ἰατροῦ, ὃν παριστᾷ πολυμαθέστατον. Ἡ συνομιλία του λέγει, ἦτο μίγμα εὐφυΐας καὶ στωϊκῆς εὐτραπελείας (Humour), μελαγχολίας καὶ σατύρας. Πολλάκις, προσθέτει, τὸ ὕψος καὶ ἡ ὑπερηφάνεια αὐτοῦ, ἀνακαλοῦσι μᾶλλον τοὺς ἀρχαίους χρόνους τῆς ἐλευθερίας, ἢ τὸν σημερινὸν ἐξευτελισμὸν τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν περὶ τοῦ Βηλαρᾶ γνώμην τοῦ Ἄγγλου ἰατροῦ ὡς πρὸς τὴν συναναστροφὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, δικαιοῦσι πληρέστατα αἱ ποιήσεις του.

Εἰς τὰ σατυρικὰ ποιήματα, καὶ εἰς τοὺς μύθους αὐτοῦ ἀνευρίσκομεν τὸ διὰ μιᾶς λέξεως ὑπὸ τοῦ ἄγγλου ἰατροῦ χαρακτηριζόμενον ὡς εὐτράπελον (humour). Αἱ ἄλλαι ποιήσειςς αὐτοῦ, ᾄσματα ἐρωτικὰ ἢ περιγραφαὶ τῆς φύσεως, ἐμφαίνουσι γλυκύθυμον μὲν πλὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν. Ὁ Βηλαρᾶς δὲν ἔγραψέ τι εἰς τὸ ἡρωϊκὸν εἶδος. Ἡ αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ δὲν ἐπέτρεπε ποσῶς ἀληθῆ πατριωτικὰ ἐξάλματα. Ἡ μελαγχολία καὶ αἱ σάτυραι αὐτοῦ φαίνονται ἐνίοτε ὅτι εἶναι στεναγμοί, ἢ πικρὰ μειδιάματα ψυχῆς βδελυσσομένης τὴν δουλείαν. Οὕτω τοὐλάχιστον ἑρμηνεύουσιν οἱ συμπατριῶται τοῦ Βηλαρᾶ, τὸ γλυκὺ αὐτοῦ παράπονον.

«Πουλάκι ξένο
᾿ξενιτεμένο,
κυνηγημένο,
ποῦ νὰ σταθῶ;
Ποῦ νὰ καθήσω
νὰ ξενυχτίσω,
νὰ μὴ χαθῶ!

Βραδυάζει ἡ ᾿μέρα,
σκοτάδει πέρνει,
καὶ δίχως ταίρι
πῶς νὰ βρεθῶ;
Πῶς νὰ φωλιάσω
σὲ ξένο δάσο,
ν᾿ ἀποσυρθῶ! . . .

Ἔρημο τρέχω,
Τόπο δὲν ἔχω
μηδὲ φωλιά!
Νὰ βρῶ γυρίζω
ποῦ νὰ καθήσω,
νὰ ξενυχτήσω
κἂν μοναχό. . . .

Λυγάν οἱ κλάδοι,
τὰ φύλλα σειοῦνται,
γλυκοτσιμπιοῦνται
τ' ἄλλα πουλιά·
κ' ἐγὼ τὸ ξένο,
τὸ πικραμένο,
χωρὶς φωλιά.

Ἀπὸ 'να 'ς ἄλλο
πετῶ δενδράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι
γιὰ νὰ σταθῶ·
γιὰ ν' ἀκουμπήσω,
νὰ ξενυχτήσω,
νὰ μὴ χαθῶ . . .

Εἰς τὰ ποιήματα ἔνθα ὁ Βηλαρᾶς ἐκχέει τὸ αἴσθημά του δὲν ἐνυπάρχει ἡ ἀνακρεόντειος ἀμεριμνησία τοῦ Χρηστοπούλου. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικρατεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ μελαγχολία μὲ βαθὺν πρὸς τὴν φύσιν ἔρωτα.

Εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ὑπάρχει ἡ τάσις πρὸς προσωποποιΐαν.

Εἰς τὴν ἄνοιξι.

Ἡ γλυκυτάτη Ἄνοιξι
Μὲ τ' ἄνθια στολισμένη
Ροδοστεφανωμένη
Τῇ γῇ γλυκοτηράει.

Κ' ἡ γῆ τὴ χλόη ἐντύνεται,
Τὰ δάση της ἰσκιόνουν,
Τὰ κρύα χιόνια λυόνουν,
Ὁ οὐρανὸς γελάει.

Τὰ λουλουδάκια βάφονται
Τὰ πλάγια χρωματίζουν,
Κ' ἠδονικαῖς φωτίζουν
Ἡ δροσεραῖς αὐγαῖς.

Στὸ ἀγκαθερὸ τριαντάφυλλο

Γλυκολαλάει τ' Ἀηδόνι.
Τὸ ξένο Χελιδόνι
Τεριάζει τὴ φωλιά.

Στοὺς κάμπους πλούσια κι' ἄκοπα,
Σὲ πράσινα λιβάδια
Τὰ ζωντανὰ κοπάδια
Βελάζουν καὶ πηδᾶν
Κι' ὁ νεὸς βοσκὸς χαρούμενος
Φυσῶντας τὴ φλογέρα,
Γιομόζει τὸν ἀγέρα
Μὲ τραγουδιῶν φωναίς.

Κάθε ψυχὴ εὐφραίνεται,
Τὴν ἄνοιξι γιορτάζει
Ὁ Θύρσης σκυθρωπάζει
Στὴ γευτικὴ χαρά.

Ὡραία Δάφνη πρόβαλε
Νὰ τὴν ἀποστολίσῃς,
Καὶ τότες εἶναι ὁ Θύρσης,
Ὁ πλέον εὐτυχής.

Τὰ μικρὰ ταῦτα ποιήματα διακρίνονται ἐπὶ ρυθμικῇ μελῳδίᾳ καὶ χάριτι ὕφους. Ὁ Βηλαρᾶς ἦτο ἄριστος στιχουργός, τοῦτο δ' ἀπέδειξεν ἐν τοῖς εἰς τὸ προλαβὸν εἶδος ποιήμασιν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν ταῖς σατυρικαῖς αὐτοῦ ποιήσεσιν. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ μετάφρασις τῆς Βατραχομιομαχίας εἶναι μικρὸν ἀριστούργημα.

Τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ὅμηρον ποίημα τοῦτο, παραδόξως πως, μετεφράσθη πολλάκις εἰς τὴν νεοελληνικήν. Μία μετάφρασις αὐτοῦ ἀνάγεται εἰς τὸν 16ον αἰῶνα. Ἡ σύγκρισις τῶν διαφόρων τούτων μεταφράσεων ἤθελεν εἶσθαι, ἀξιοπερίεργος διὰ τοὺς ἐνασχολουμένους περὶ τὴν δημώδη γλῶσσαν.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ ἑξῆς εὐτράπελον ποιημάτιον ἐκ τῶν τοῦ Βηλαρᾶ.

Πές μου Μῶκο, στὴ ζωή σου
Πῶς τὸ νιόθεις τὸ κορμί σου,
Ζωντανὸ καγένα πρᾶμμα,
Ἢ τῆς τέχνης εἶσαι θιᾶμα ;
Ἀγαποῦσα νὰ τὸ ξεύρω,

Μόνε πῶς νὰ σοῦ τὸ εὕρω!
Δὲν μοῦ λεῖς τὴν ἀπορία;
Φίλος εἶμαι, τί ἔχεις χρεία;
Πέτρα εἶσαι; Λὲς κινιέσαι.
Μὴ εἶσαι δένδρο; Μόνο ξιέσαι
Ὄρνιο τάχα; θὰ πετοῦσες.
Μαϊμοῦ; δὲ θὰ μιλοῦσες.
Ἑρπετό; δὲν περπατοῦσες.
Κῆτος, θέλα κολυμποῦσες.
Κτῆνος; μόν' ὀρθοποδίζεις.
Μέταλλο; ἅμ δὲν ἀχρήζεις.
Μὲ κανένα δὲν ταιρειάζεις,
Καὶ ἀπ' ὅλα προσομοιάζεις.
Πόθον εἶχα καὶ μεγάλο
Σὲ μιὰ τάξι νὰ σὲ βάλω.
Πές μου, Μῶχο, στὰ σωστά σου,
Μὴ εἶσαι τάχα; . . . Στάσου, στάσου.
Τρῶς, μουγρᾶς, κοιμᾶσαι, πίνεις.
Ὑποψία δὲν ἀφίνεις.
Ζῶο εἶσαι δίχως ἄλλο,
Σοῦ τὸ πέτυχα· δὲν σφάλλω.
Ἅμ τί ζώου εἶδος εἶσαι,
Δὲν μᾶς λές; τὸ προσποιῆσαι;
Ὅ,τι εἶπα νὰ ἦσαι σώνει,
Κι' ἀπὸ πιά, δὲ μᾶς ζημιόνει.

Μῦθος Θ'

Συμφώνησαν παλιὸν καιρὸ
Τιμή, Φωτιά, καὶ τὸ Νερὸ
Μαζὶ νὰ συντροφέψουν,
Καὶ τύχη νὰ γυρέψουν.

Στὸ δρόμο τους ποῦ περπατᾶν.
Ἕνας τὸν ἄλλον ἐρωτᾶν·
Ἂν λάχῃ καὶ χαθοῦμε,
Πῶς νὰ ἀνταμωθοῦμε;

Μὲ χάσεταν, λέει ἡ Φωτιά,
Ῥίξτε τριγύρω μιὰ ματιά,
Κι' ὅπου καπνὸ νὰ ἰδῆτε,
Ἐλᾶτε νὰ μὲ βρῆτε.

Κι' ἐγὼ ἀποκρίθη τὸ Νερὸ
Ἔχω τὸν τόπο φανερό.
Ὅπου χλωρὸ λιβάδι,
Δικό μου εἶναι σημάδι.

Γυρίζουν λὲν καὶ τῆς Τιμῆς·
Σοῦ φανερόσαμεν ἐμεῖς
Τοῦ καθενοῦ μας τόπο,
Πές μας κι' ἐσὺ τὸν τρόπο.

Λέγει ἡ Τιμή, ἐγώ σ' αὐτὸ
Σᾶς συμβουλεύω, ὄχ τὸ κοντὸ
Ποτὲ μὴ γελαστῆτε
Νὰ μοῦ ξεχωριστῆτε.

Γιατὶ ἂν γλιστρήσω μιὰ
Καὶ δὲ μὲ πιάστε σταθερά,
Ὅσο νὰ μὲ γυρέψτε,
Τὸν κόπο θὰ ξοδέψτε.

Ὁ Βηλαρᾶς καί τοι λόγιος, δὲν ἔγραψεν εἰς τὴν καθαρεύουσαν ἀλλ' εἰς τὴν περὶ αὐτὸν λαλουμένην δημώδη γλῶσσαν. Πλὴν μὴ ἀρκεσθεὶς νὰ κάμνῃ χρῆσιν αὐτῆς εἰς τὴν ποίησιν, ἐτόλμησε νὰ τὴν μεταχειρισθῇ καὶ εἰς τὸ πεζόν. Ὑπερακοντίσας δὲ τὸν πρὸς τὴν χυδαίαν γλῶσσαν ζῆλον, κατήργησε καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ὀρθογραφίαν, ἀξιῶν διὰ τούτου ὅτι διηυκόλυνε τὴν πρακτικὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης. Ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ἡ μέθοδός του δὲν προήρχετο ἐξ ἀμαθείας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐφήρμωσεν αὐτὴν εἰς δημώδη μετάφρασιν τοῦ *Κρίτωνος* τοῦ *Πλάτωνος*.

Ἀλλὰ τὸ φωνητικὸν αὐτοῦ σύστημα, δι' οὗ προέλαβε τὰς ἐν ἄλλαις χώραις γενομένας ἔκτοτε ἀναλόγους ἀποπείρας, ἀπέτυχε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ὡς ἀπέτυχε καὶ διὰ τὰς λοιπὰς γλώσσας.

Ἄλλως τε ὁ Βηλαρᾶς, δὲν ἐπέμεινεν εἰς τοῦτο. Ἦτο ἐφήμερος αὕτη ἰδιοτροπία ἐξ ἧς διεσώθη μόνον ἡ μετάφρασις τοῦ Κρίτωνος, καὶ ὀλίγαι εὐφυέσταται σελίδες εἰς πεζὸν λόγον, ἐν αἷς δὲν ἐφείδετο τῆς σχολαστικότητος τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ.

Ὁ Βηλαρᾶς ἐτελεύτησεν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τῷ 1823, πεντηκοντούτης, πρὶν μὲν ἴδῃ θριαμβεύουσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἀφοῦ ἤδη ἡ ἀντήχησις τῶν πρώτων αὐτῆς θριάμβων ἔφθασε μέχρι τῶν ὀρέων τῆς γεννησάσης αὐτὸν Ἠπείρου.

Δ'.

Ἐνῷ ὁ Βηλαρᾶς ἐξέπνεεν ἐν Ἠπείρῳ, ὁ νεαρὸς Σπυρίδων Τρικούπης ἐκ Μεσολογγίου, σπουδαστὴς τότε ἐν Παρισίοις, ἐξέδιδεν ἐκεῖ τῷ 1821, ποίημα ἐν ᾧ εἰς δημώδη καὶ αὐτὸς γλῶσσαν ὡς ἡ τοῦ Βηλαρᾶ, ἀλλ' ἀνδρικωτέραν ἐξύμνει τὸν πόλεμον, οὐχὶ ὅμως ἔτι τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας.

Ὁ ἥρως αὐτοῦ δὲν θνήσκει ὑπὲρ πατρίδος. Μόνος, μετὰ τοῦ ἀδελφοποιητοῦ του ὁ Δῆμος ἐπολέμησεν ἀνδρείως ἐναντίον δέκα ἀνταγωνιστῶν, ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν ὡραίαν αὐτοῦ μνηστὴν Φώτω ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἁρπασάντων αὐτήν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους πίπτει πληγεὶς καιρίως. Τὸ πτῶμα κομίζεται εἰς τὸν πατέρα, ὅστις ὁρκίζεται ἐκδίκησιν. Ὁ πατὴρ θὰ ἐκδικηθῇ. Ὁ ἀναγνώστης προαισθάνεται τοῦτο. Ἡ λύπη τοῦ γέροντος καὶ τὸ ἄλγος τῶν νεαρῶν τοῦ Δήμου συντρόφων ἐμφαίνουσι γενναίαν ἀγανάκτησιν, ἥτις ὤφειλε νὰ ἐκδηλωθῇ ἐναντίον ἄλλων ἐχθρῶν, ὑπὲρ ὑψηλοτέρου σκοποῦ. Δὲν εἶναι γυναικεῖα τὰ ἀντηχοῦντα περὶ τὸ πτῶμα τοῦ Δήμου μοιρολόγια.

Κλεφτόπουλα! ποῦ ζώνεσθε τ' ἀδούλωτο κοντάρι!
Κλαῦστε τὸν Δῆμον, κλαύσετε τ' ἄξιό μας παλληκάρι!
Οἱ στοχασμοί του πάντοτε, τὰ ἔργα του, τὰ λόγια,
Ἦσαν κλεφτῶν παλληκαριαίς, σπαθιά, μπαρούταις, βόλια.
Ἐρώτα τοὺς παλληότερους πῶς τὸν ἐχρὸν νὰ ζώνῃ . .
Νὰ πέφτῃ ξάφνω 'ς τῶν ἐχθρῶν τὴν νύχτα τὸ λημέρι.
Ἡ μάνα του δὲν τοὔλεγε ποτὲ της παραμύθια.
Τ' ἄναφτε μὲ πολεμικὰ διηγήματα τὰ στήθια» . . .
Σιώπασ' αὐτὸς ὁ λυριστὴς ἡ λύρ' ἀρχίζ' ἡ ἄλλη
Θανάτου τὴν ἀθάνατην δόξαν κλεφτῶν νὰ ψάλῃ.
«Πόσον γλυκὺς ὁ θάνατος ὅποιον γεννᾷ τὸ βόλι!
Τὸν θάνατον 'ς τὸν πόλεμον θρίαμβον λέγουν ὅλοι.
Γίνονται τῶν ἀγώνων του σάλπιγγες ἡ πληγαίς του,
Στολίζουν τὰ πολεμικὰ χείλ' ἡ παλληκαριαίς του.
Προσκυνητάρια γίνονται οἱ λόγγοι του καὶ οἱ τράφοι,
'Στὸ αἷμα τὸ μανδῆλι του τὸ παλληκάρι βάφει.
Μ' αὐτὸν ἐγὼ συνέζησα, ἀκοῦς ἐδῶ τὸν ἕνα,
Ἄλλον, ἀπ' ὅλους πλειότερον ἀγάπ' αὐτὸς ἐμένα
Ἄλλου, αὐτὸς μ' ἐδίδαξεν ἴσα νὰ σημαδεύω,
ὄχι πόσ' εἶναι οἱ ἐχθροί, πλὴν π' οὖναι νὰ γυρεύω.

Οἱ στίχοι οὗτοι ἦσαν ἄξιοι τῆς νεολαίας, ἥτις ἔμελλεν ἐντὸς βρα-

χέος, νὰ καταφρονήσῃ τὸν θάνατον πολεμοῦσα ὑπὲρ ἐλευθερίας, καὶ τῆς ὁποίας ὁ ἡρωϊσμὸς δὶς ἀπεθανάτισε τὸ Μεσολόγγιον, τὴν πατρίδα τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδον ὁ Τρικούπης ἔλαβε παραυτα ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἀλλὰ καὶ πολιτευόμενος ἔτι διετέλει φιλολόγος καὶ ποιητής. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Βύρωνος, ἐξεφώνησεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπικήδειον λόγον καὶ σήμερον ἔτι φημιζόμενον. Ἐξεφώνησε καὶ πολιτικοὺς λόγους τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἐπέζησε τῶν προκαλεσάντων αὐτοὺς περιστάσεων, καὶ οἵτινες κατὰ τὴν δυσχερῆ ἐκείνην περίοδον ἐθεμελίωσαν τὴν φήμην αὐτοῦ ὡς ῥήτορος. Βραδύτερον γενόμενος πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Λονδίνῳ, συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἓν τῶν ἀρίστων ἐν Ἑλλάδι ἔργων εἰς τὸ εἶδος τοῦτο.

Ὁ Τρικούπης δὲν ἔγραψε πολλὰ ποιήματα, ἐὰν πάντα ὅσα ἔγραψεν ἐδημοσιεύθησαν. Ἐκ τούτων παραθέτομεν τὸ ἑπόμενον ἐν ᾧ περιγράφει μετὰ ἀγάπης τὰ τενάγη τῆς γενεθλίου αὐτοῦ πόλεως.

Εἰς τὴν λίμνην κυματοῦσα μιὰν ἀνέφελη νυχτιὰ
Ἡ πολύπαθη καρδιά μου ἐποθοῦσε μοναξιά.
Σιγὰ 'φλοίσβιζε τὸ κῦμα 'ς τὸ μονόξυλον ἐμπρός,
Τὸ πανάκι μου φυσοῦσεν ἀεράκης στεριανός.
Δὲν ἀκούετο ἄλλος κρότος ἀπ' τὸν κρότον τῶν ψαριῶν,
Ὅταν, ἔξαφνα πηδῶντας, ἐβουτοῦσαν 'ς τὸν βυθόν.
Ἐξανοίγοντο μακρόθεν τῶν ψαράδων ἡ πυραίς,
'Φαίνοντ' ὅλαις ἀπ' τὸ μάκρος πῶς 'κινοῦνταν μοναχαῖς,
Κ' ἐσχημάτιζαν ἐμπρός μου τόξον ὅλο φωτεινό,
Σὰν τῆς θάλασσας πλανῆται περπατοῦσαν 'ς τὸ νερό.
Ἀνεφαίνοντο σποράδην τ' ἀστερέωτα νησιά,
Λὲς κ' ἐβγῆκαν ὑγρὰ τότε ἀπὸ τ' ἄβαθα νερά.
Πάμπολλα θαλασσοπούλια, κουρνιασμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ,
Εἶχαν φύλακας τὰ σκότη καὶ τὰ κύματα στρωμνή.
Τὸ φεγγάρι ἀπ' τῆς Πάτρας εἶχε ἀρχίσει τὸ βουνὸ
Ν' ἀναβαίνῃ ἀγάλια ἀγάλια τὸν καθάριο οὐρανό,
Κ' ἡ ἀχτῖνά του 'ς τὸ κῦμα ἐλαφρὰ νὰ κολυμβᾷ,
Κι' ὁλογάληνο τὸ κῦμα νὰ τὴν βλέπῃ, νὰ γελᾷ.

Ὁ Τρικούπης ἔγραψεν ἐπιτυχεστάτην παράφρασιν τοῦ ὕμνου τοῦ Τυρταίου. Καὶ ὁ Κοραῆς προσεπάθησε νὰ μεταφράσῃ εἰς τὴν νεοελληνικὴν τὴν Μασσαλιώτιδα ταύτην τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ παραβάλλων τις τοὺς φλογεροὺς στίχους τοῦ Τρικούπη πρὸς τὴν ἀκριβῆ μὲν ἀλλὰ ψυχρὰν στιχουργίαν τοῦ περιφανοῦς ἑλληνιστοῦ, δύναται ἐμπράκτως νὰ ἀποδείξῃ

ὅτι δύναταί τις νὰ εἶναι σοφὸς καὶ εὐφυέστατος, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ εἶναι καὶ ποιητής. Ὁ Τρικούπης προσεπάθησε νὰ μεταπλάσῃ τὸ ἀρχαῖον ποίημα, ὡς θὰ ἔπραττεν ὁ Τυρταῖος αὐτὸς ἐὰν ἀπετείνετο εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ 1821, καὶ τὸ ἐπέτυχε πληρέστατα.

Ὁ Τρικούπης ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις, ἀπολαύων τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν συμπατριωτῶν του. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δὲν θὰ ἐλησμονεῖτο καὶ ἐὰν ἔτι δὲν τὸ μετεβίβαζεν εἰς τὸν υἱόν του, τὸν ἔξοχον ἄνδρα, τὸν ἐναλλὰξ ὑπουργὸν ἢ ἀνεγνωρισμένον ἀρχηγὸν τοῦ κόμματός του.

Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης διετήρησε μέχρις ἐσχάτων τὴν ἀνθηρότητα τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος· γέρων ἤδη ἐξηκολούθει ἐνθαρρύνων τοὺς νέους ποιητάς, ὡς εἴδομεν αὐτὸν νέον ὄντα νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν Σολωμόν.

Ὅτε ὁ Βαλαωρίτης, οὗτινος ἡ δόξα τότε ἀνέτελλεν, ἐν ᾠδῇ χαριεστάτῃ ἅμα καὶ θλιβερᾷ ὕμνησε τὸν θάνατον τοῦ Σολωμοῦ τῆς *Ἀηδόνος τῆς Ζακύνθου*, ὁ Τρικούπης ἀπέτεινεν εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Λευκάδος τοὺς ἑξῆς στίχους.

Τ' ἀηδόνι δὲν ἀπέθανε,
τ' ἀηδόνι ἀκόμη ζῇ
ἄλλαξε τὰ φτερά του,
δὲν ἄλλαξε φωνή.

Ἀπ' τὸν Σκοπὸν ἐπέρασε
εἰς βράχο ξακουστό,
ὅπου τοῦ κύκνου τᾶσμα
'τραγούδησ' ἡ Σαπφώ.

Κι' ὅποιος ἐστάθη κι' ἄκουσε
τὸν ὕμνο τ' ἀηδονιοῦ
δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ ἔρχεται,
τὸν βράχο ἢ τὸν Σκοπό.[1]

Ε'.

Ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ἀπέθανε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1879. Ἐγεννήθη τῷ 1824, εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν, τὴν ἀρχαίαν Λευκάδα. Ἡ νῆσος αὕτη ὡς λέγει, ὁ γεωγράφος Reclus, εἶναι παράρτημα τῆς Στερεᾶς, ἀφ' ἧς χωρίζεται ὑπὸ ἀβαθοῦς πορθμοῦ, ἄλλοτε δὲ συνεδέετο μετ' αὐτῆς διὰ γεφύρας. Ἀμφοτέρωθεν τοῦ στενοῦ οἱ κάτοικοι εἶναι οἱ αὐτοί. Οἱ Λευ-

[1] Ὁ Σκοπὸς ὄρος ἐν Ζακύνθῳ ὑπερκείμενον τῆς πόλεως.

κάδιοι διά τε τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν εἶναι πολλῷ μᾶλλον Ρουμελιῶται ἢ Ἰόνιοι.

Γεννηθεὶς ἄντικρυ, καὶ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὀρέων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὁ Βαλαωρίτης συνησθάνετο προσέτι ἑαυτὸν συνδεόμενον μετ' αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς του. Ἡ οἰκογένειά του διετήρησε τὴν μνήμην τῆς καταγωγῆς ταύτης,ὁ δὲ νεαρὸς Ἀριστοτέλης ὅτε μετέβη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον ὅπως σπουδάσῃ ἐν αὐτῷ, ἐνεγράφη ὡς Ἠπειρώτης. Ἡ Ἤπειρος μετὰ τῆς γείτονος αὐτῆς Θεσσαλίας ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν ποιητὴν ὡς θέμα ἐμπνεύσεως. Τὰ δημώδη ᾄσματα τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὑπέθρεψαν τὴν φαντασίαν αὐτοῦ, ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ᾀσμάτων τούτων ἐχρησίμευσαν αὐτῷ ὡς ὑπόδειγμα, ἐν δὲ ταῖς ποιήσεσιν αὐτοῦ ἔλαβε κατὰ προτίμησιν καὶ ὑπόθεσιν τὰς ἀνδραγαθίας τῶν ὑπὸ τῶν ᾀσμάτων τούτων ἐξυμνηθέντων ἡρώων.

Ὁ Βαλαωρίτης ἐνησμενίζετο εἰς τὴν ἐν τῷ ἰδιοκτήτῳ νησιδίῳ αὐτοῦ μονήρη διατριβήν του, ἔνθα μετεφέρετο διὰ τῆς φαντασίας εἰς τοὺς ἐπικοὺς χρόνους, οἵτινες προηγήθησαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν παλληκαρίων τῶν χρόνων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε ἔκλιναν τὸν αὐχένα ἐνώπιον τοῦ δυνάστου, διετήρησαν δ' ἀνεπάφους τὰς πολεμικὰς ἀρετὰς τῆς φυλῆς των δι' ὅλης τῆς μακρᾶς δουλείας. Ὁ Βαλαωρίτης συνωμίλει, συνεσκέπτετο, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων σκιῶν, αἵτινες τῷ ὡμίλουν περὶ ἐλευθερίας.

Τὸ ἀθλητικὸν ἀνάστημα τοῦ Βαλαωρίτου, ἡ ἀρενωπὸς αὐτοῦ μορφὴ καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτήρ, ἦσαν ἐν ἁρμονίᾳ μὲ τὰς ποιητικὰς τάσεις του. Ἦτο ὡς Ἀρματωλὸς τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, ἀποπλανηθεὶς ἐν τῷ μέσῳ νέας γενεᾶς μόνον παρηκολούθει μακρόθεν τὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς του· ὅτε ὅμως ἐπρόκειτο περὶ τῶν τυχῶν τῆς Ἑλλάδος, τότε κατέβαλλε πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὑψηλοῦ τούτου σκοποῦ ὅλην τὴν ζέσιν τῆς θερμῆς αὐτοῦ ψυχῆς. Ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἠγωνίσθη παντὶ σθένει, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ συνεκινήθη βαθέως ὅτε ἡ δυστυχὴς Κρήτη ἐσπάρασσεν ἡρωϊκῶς ἐντὸς τοῦ σιδηροῦ κύκλου τῆς ξένης κατακτήσεως ὅπως καὶ αὐτὴ συμμεθέξῃ τῆς τύχης τῶν Ἑπτὰ Νήσων. Τὸ κυρίως ὅμως ἐπασχολοῦν αὐτὸν ἦν ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας.

Ἀπεβίωσε πρὶν ἴδῃ τὰ ὄνειρα αὐτοῦ πραγματοποιούμενα. Δὲν ἤθελεν ἀναδειχθῇ ὁ Τυρταῖος μόνον νέου ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ πολεμιστὴς ἡρωϊκὸς φέρων εἰς τὴν μάχην τήν τε λύραν καὶ τὸ ξίφος.

Ἀναμένων τὴν πρὸς τοῦτο περίστασιν, ἔζη μεμονωμένος. Κατὰ τὴν ἕνωσιν ὅμως τῆς Ἑπτανήσου συγκατετέθη νὰ ἐκλεχθῇ βουλευτής, καὶ παρέστη εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐν Ἀθήναις Βουλῆς· ἀλλὰ ἐννοήσας ὅτι αἱ κοινοβουλευτικαὶ συζητήσεις δὲν ἦσαν ἁρμόδιοι ὅπως ἐμπνέωσιν αὐτόν, ἐπέστρεψε τάχιστα εἰς τὴν ποιητικὴν ἐρημίαν τοῦ νησιδίου αὐτοῦ.

Ὁ δημώδης ἐκεῖνος καὶ ἀρειμάνιος ἀοιδὸς εἶχε τὸ πνεῦμα καλλιεργημένον ἅμα καὶ λεπτοφυές. Περατώσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον, συνεπλήρωσεν αὐτὰς εἰς τὰς ἐν Παρισίοις σχολάς. Ἐντριβὴς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ὡς καὶ τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς, ὑφίστατο μὲν τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ μεγαλειτέρου τῶν γάλλων συγχρόνων ποιητῶν, μὴ παύων ὅμως νὰ εἶναι ἕλλην ποιητής· διὸ δικαίως ἠξιώθη ὑπὸ τῆς πατρίδος του τοῦ τίτλου τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ.

Ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ «Ἑστίᾳ», ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ κ. Ροΐδης μνημονεύει ἐπιστολῆς τινος τοῦ ποιητοῦ, ἐν ᾗ οὗτος ὁμολογεῖ τὴν ἐπιρροὴν ἣν ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ ὕφους αὐτοῦ. »Καί, προσθέτει ὁ κ. Ροΐδης θεωροῦμεν τὸν Βαλαωρίτην ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγγώ.

Ὁ κ. Ροΐδης κατακρίνει τὸν Βαλαωρίτην ἐπὶ ὑπερμέτρῳ γονιμότητι. Ὁ ἔλεγχος οὗτος ἴσως εἶναι δίκαιος ἀλλ' ὁπόσος ἐξ ἄλλου ἀληθὴς πλοῦτος, ὁπόση ἐκλεκτὴ ὕλη ἐν τῇ πληθώρᾳ ἐκείνῃ. Αἱ κρίσεις καὶ αἱ ἀναλύσεις τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Βαλαωρίτου ἐπικυροῦσιν ἔτι μᾶλλον τὴν κρίσιν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος τῆς συγκαταλεξάσης αὐτὸν ἐν τοῖς ἀρίστοις αὐτῆς ποιηταῖς.

Ἡ πρώτη δημοσίευσις, ἥτις ἐπέσυρεν ἐπὶ τοῦ Βαλαωρίτου τὴν προσοχὴν καὶ συνάμα καθιέρωσε τὴν φήμην τοῦ Βαλαωρίτου, ἦτο συλλογὴ ποιήσεων *Μνημόσυνα* ἐπιγραφομένη, ἥτις ἐπιγραφὴ ὑπαινίσσεται παρελθούσας *Ἀναμνήσεις*, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τελούμενα μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Ὡς ἡ ἐπιγραφὴ αὐτῶν ἐμφαίνει, αἱ ποιήσεις αὗται ἀφιεροῦνται εἰς τοὺς τετελευτηκότας· ἐνίοτε εἰς προσφιλῆ ὄντα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ θρηνούμενα, ἢ εἰς φίλους ὡς π. χ. ἡ ᾠδὴ εἰς τὸν Σολωμόν, περὶ ἧς ἤδη ὡμιλήσαμεν· τὰ πλεῖστα ὅμως ἀφιεροῦνται εἰς τοὺς ἥρωας τοὺς παρασκευάσαντας τὴν ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ καλλονὴ τῶν στίχων ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως, τὸ βάθος τοῦ αἰσθήματος τὸ σθένος καὶ ἡ τόλμη τῶν εἰκόνων, ἀποκαλύπτουσιν ἀληθῆ ποιητήν.

Θὰ παραθέσωμεν πρῶτον ἀπόσπασμα τοῦ *Βλαχάβα*, ἀρυόμενοι ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ Βαλαωρίτου ὅσα περὶ τοῦ ἥρωος ἀναφέρει.

Ὁ Βλαχάβας, ἦτο ἁρματωλὸς ὀνομαστός. «Στρατοπεδεύων πάντοτε ἐπὶ τοῦ Πίνδου, ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἐπὶ τῆς Ὄσσης, ὡς ἐξ ἐνέδρας ἔπιπτε κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ πολλάκις πολλαχοῦ κατέστρεψε τὰ στρατεύματά του. Ἠπείλει δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ὡς ἐν σπηλαίῳ ἐφώλευεν ἡ αἱμοβόρος τίγρις.

Μετ' αὐτοῦ συνεστράτευε πάντοτε μοναχός τις, Δημήτριος, γνωστὸς ἐν πάσῃ τῇ Θεσσαλίᾳ διά τε τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πατρίδα ἀφοσίωσίν του.

Οἱ δύο οὗτοι ἐν μέσῳ τῆς ἀγροίκου ἐρημίας των, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν

δένδρων καὶ ἐν τῇ σιωπῇ τῶν μυροβολήτων Ἑλληνικῶν κοιλάδων, συνέλαβον τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀνεγέρσεώς μας. Τίς ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἢ τίς ἠδύνατο νὰ δειλιάσῃ μαχόμενος ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς σπάθης τοῦ Βλαχάβα καὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Δημητρίου;

Κατὰ τὸ 1809 συνέβη ἡ πρώτη ῥῆξις τῆς ὑπογείου φλογός. Κατὰ τὸ 1821 βοὴ μεγάλη καὶ σεισμός. Κατὰ τὸ 1845 νέοι μυκηθμοὶ καὶ κλόνοι τοῦ ἡφαιστείου. Εὐτυχὴς ὅστις ἴδῃ τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ἔκρηξιν.

Μαθὼν ὁ Ἀλήπασας ὅτι τὸ στίφος τοῦ Βλαχάβα καθ' ἑκάστην ἐνισχύετο, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς δυνάμεων δεκαπλασίων καὶ αἱματώδης καὶ φονικωτάτη συνεκροτήθη ἡ μάχη. Εἶναι ἀπίστευτα τἀνδραγαθήματα τοῦ ἥρωός μας. Ἀλλὰ δυστυχῶς πολλοὶ ἀπελπισθέντες τὸν παρήτησαν καὶ οὕτω πληγωμένος ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες καὶ σιδηροδέσμιον ἔσυραν αὐτὸν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου καὶ ἀδακρυτὶ ὑπέμεινεν ὅσα ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία τοῦ φοβεροῦ τυράννου ἠδύναντο νὰ ἐφεύρωσι μαρτύρια.

«Βλαχάβα ποιὸς σ' ἐγέννησε, ποιὰ μάνα, ποιὸς πατέρας;
Ὁ Ὄλυμπος ἀγάπησε τὴν ὥμορφη τὴν Ὄσσα,
Τὴν Ὄσσα τὴν περίφανη τὴν πολυγυρεμένη.
Χρόνους πολλοὺς τὴν ἔβλεπε μ' ἐρωτεμένο μάτι
Κ' ἐκείνη σὰν κ' ἐντρέπεται καὶ σὰν καὶ τὸν φοβᾶται.
Μιὰ νύχτα, ἦταν ἄνοιξι, χαρὰ θεοῦ, γαλήνη.
Λάμπουν τἀστέρια τοὐρανοῦ, τὸ φῶς τους τρεμουλιάζει,
Σὰν νἆχαν ἔρωτα κρυφὸν καὶ φλογοκαρδιοχτῦπι.
Βελάζουνε τὰ πρόβατα, λαλοῦνε τὰ κουδούνια
Τοῦ κοπαδιοῦ, ποῦ βόσκοντας διαβαίνει τὸ λιβάδι,
Καὶ κάπου κάπου ἀκούεται τοῦ ποιστικοῦ φλογέρα
Νὰ νανουρίζῃ ἐρωτικὰ τὰ δένδρα, τὰ λουλούδια·
Μοσχοβολάει ὁ ἀνασασμὸς τῆς δάφνης, τῆς μυρτούλας,
Κι' ὁ κρῖνος ὁ περίχαρος ἀπ' τὸ νερὸ προβαίνει
Σὰν πρόσωπο παρθενικό, ποῦ δὲν τὸ βλέπει ὁ ἥλιος·
Γέρνει καὶ καθρεφτίζεται καὶ κάνει τὴν ἀγάπη
Κυττάζοντας τὸν ἴσκιο του στοῦ ποταμοῦ τὰ βάθη.
Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος ἔφερνε τὸ τραγοῦδι
Τοῦ Κλέφτη, ποῦ θυμήθηκε τὸ Χρῆστο τὸ Μιλλιόνη,
Κι' ἀγέρας, δέντρα καὶ νερὰ μένουνε, λησμονιῶνται
Καὶ στέκουν κι' ἀκουρμένονται γιὰ τὸν παληό τους φίλο.
Στάζ' ἡ δροσοῦλα διάφανη σὰν τοῦ παιδιοῦ τὸ δάκρυ,
Λὲς κ' ἔπιασε παράπονο τὴ νειόνυφη τὴν πλάσι,

Π' ἀκούει τὸ μνημόσυνο τοῦ Χρήστου τοῦ Μιλλιόνη.
Γιατί, βουνά μου, ἀνάμεσα τόσης χαρᾶς κι' ἀγάπης
Ἀνάμεσα τόσης ζωῆς καὶ τόσης ἁρμονίας
Δὲν ἄκουσα νὰ κελαδῇ μές' τῆς ἐτειᾶς τὰ φύλλα
Καὶ μές' τὸ φλοῖσβο τοῦ νεροῦ ἐλευθεριᾶς ἡ αὖρα;...
Τέτοιαν νυχτιὰν ἐδιάλεξεν ὁ Ὄλυμπος στὴν Ὄσσα
Νὰ δείξῃ τὴν ἀγάπην του νὰ πῇ τὸν ἔρωτά του.
Κυττάξετε τὸ σαστικὸ πῶς εἶνε στολισμένος!
Ἄσπρη, μακρὰ ἡ χήτη του στ' ἀνδρειωμένα νῶτα
Περήφανα τοῦ σέρνεται καὶ γλυκοκυματίζει.
Τήνε χτενίζουνε χρυσαῖς τοῦ φεγγαριοῦ ἀχτίδες
Καὶ φαίνεται ξανθή, ξανθὴ καὶ φλωροκαπνισμένη.
Φορεῖ φλοκάτη σύγνεφα σὰν τὸν ἀφρὸ δροσάτα,
Καὶ τοῦ Μαϊοῦ τὴν καταχνιὰ φορεῖ γιὰ καρυοφύλλι.
Χαρὰ στὴν κόρη π' ἀγαπᾷ ὁ Ὄλυμπος ὁ κλέφτης!
Κρυφομιλοῦνε τὰ βουνὰ ὁλονυχτῆς ρωτιῶνται.
Καὶ σὰν ἐβγῆκε ὁ αὐγερινὸς κι' ἀρχίσανε τὰ ῥόδα
Νὰ ξεφυτρόνουν τῆς αὐγῆς ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
Ὁ Ὄλυμπος ἐκύτταξε τὴν ὤμορφη τὴν Ὄσσα,
Τὴν εἶδε ποῦ κοκίνηζε σὰν τροπαλὴ παρθένο,
Καὶ γέρνει, γέρνει τὴν κορφὴ καὶ τὴ φιλεῖ στὸ στόμα,
Κ' εὐθὺς μ' ἐκεῖνο τὸ φιλί, ποῦναι ζωὴ καὶ φλόγα,
Ἀνάφτουν, ζωντανεύοννε τῆς νειόνυφης τὰ σπλάχνα,
Καὶ δὲν ἐπέρασε καιρός, χρόνοι πολλοὶ καὶ μῆνες
Πάκούστηκε σὰ μιὰ βοὴ μές τ' Ἄγραφα στὸν Πίνδο
Τάρματωλοῦ τὸ πάτημα τοῦ φοβεροῦ Βλαχάβα,
Καὶ νὰ φωνάζουν ἀητοί, νὰ σκούζουνε γεράκια
«Ἀνοῖξτε λόγκοι νὰ διαβῇ, μεριᾶστε τὰ κλαριά σας
»καὶ θὰ περάσῃ τὸ στοιχειό, ὁ δράκοντας τῆς Ὄσσας.»

Ἡ δεξιότης μεθ' ἧς διεξάγεται ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ λαμπρὰ αὕτη προσωποιΐα τῶν ἐρώτων τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης ἀναμιμνήσκει πως τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους. Προφανῶς εἶναι προϊὸν τῆς αὐτῆς ἐμπνεύσεως.

Ὁ ποιητὴς μᾶς δεικνύει τὸν Βλαχάβαν τοῦτον, τὸν υἱὸν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης, ἁλυσσόδετον ἐν τῇ εἱρκτῇ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ. Καταβεβλημένος ὑπὸ τῆς λύπης, καὶ κατάκοπος, ὑπνώττει.

Ἂν ἔχῃ ὁ τάφος ὄνειρα, τί ὄνειρο νὰ βλέπῃ;...
Ποιὸς εἶν' ἐκειὸς ποῦ πέρασε σὰ φάντασμα, σὰν ἴσκιος;

Ράσο κατάμαυρο φορεῖ καὶ κάτου ἀπὸ τὸ ράσο
Κάτι βαστᾷ, καὶ τρέμοντας στὸ γαῖμα μὴ γλιστρήσῃ
Ἀγάλι' ἀγάλια περπατεῖ, γυρεύει τὸν Βλαχάβα.
Τὸν ἄκουσε π' ἀνάσαινε καὶ γονατίζει ἐμπρός του.
— Θύμιε, Θύμιε! μ' ἀκοῦς; δὲ μὲ γνωρίζεις πλέον;
Ξύπνα κ' ἡ ὥραις φεύγουνε . . . Ἐδείλιασες, φοβᾶσαι; . . .

Εἶναι ὁ φίλος καὶ σύντροφος τοῦ Βλαχάβα Δημήτριος, ὅστις ἀψηφῶν πάντα κίνδυνον, ἔρχεται ὅπως παράσχῃ εἰς τὸν θνήσκοντα ἥρωα τὴν τελευταίαν παραμυθίαν. Ὁ διάλογος οὗτος μεταξὺ τοῦ μοναχοῦ καὶ τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὑστάτη αὕτη ἐξομολόγησις ἐν τῇ εἱρκτῇ τοῦ τυράννου εἶναι κρᾶμα θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ πατριωτισμοῦ, οὗτινος ἡ δραματικὴ ἐντύπωσις εἶναι καταπληκτική.

Παιδί μου, μὴν ἁμάρτησες; ἀνάμεσα στὸν πόνο
Μὴ σῶφυγε παράπονο, μὴ δάκρυ, μὴ κατάρα;
—Ὄχι πατέρα, πίστεψε. Δέ μῶφυγ' ἕνας λόγος,
Ποῦ νἄτανε βαρύγνωμο γιὰ τὴ σκληρή μου μοῖρα·
Ἐψὲς τὸ βράδυ μοναχὰ μυῦ πέρασ' ἀπ' τὴ μνήμη
Τὸ αἷμα τ' ἀξωτίμωτο τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πίνδου,
Γιατί, πατέρα, ἠθέλησα νὰ ἰδῶ τὴ Θεσσαλία
Ἐλεύθερη, στὰ σύγνεφα νὰ σκώσῃ τὸ κεφάλι . . .
Πνευματικέ, τί ὤμορφη ὁποῦναι ἡ Θεσσαλία!
Ἐψὲς τὴν ἐθυμήθηκα τὴν εἶδα στὤνειρό μου
Σὰ μιὰ παρθένο ἀγγελικὴ τὰ μαῦρα φορεμένη.
Ἐχτύπησ' ἡ καρδοῦλα μου . . . ἀστόχησα τὸν Πλάστη
Κ' ἐδάκρυσε τὸ μάτι μου . . . Μὴν ἔκαμ' ἁμαρτία; . . .
— Ὄχι παιδί μου, μὴ φοβοῦ, τὸ αἷμα τὸ δικό μας
Σὰν τὴ βροχὴ τῆς ἄνοιξης τὸ χῶμα θὰ ποτίσῃ,
Γιὰ νὰ φυτρώσῃ ἐλευθεριά, ἐπλάκωσεν ἡ ὥρα . . .
Ἐμεῖς θὰ νὰ κοιμώμεθα βαθειὰ βαθειὰ στὸ μνῆμα
Καὶ θὰ ν' ἀκοῦμε τὴ βοὴ τοῦ φοβεροῦ πολέμου,
Τὸν κρότο, τὴν ποδοβολή, τὴ χλαλοὴ τῆς νίκης
Ἐπάνω ἀπὸ τὸ χῶμα μας νὰ τρέχῃ, νὰ διαβαίνῃ,
Καὶ τὰ παιδιά μας θἄρχωνται ἐλεύθερα, Βλαχάβα,
Νὰ μᾶς σχωροῦν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ νὰ μᾶς μνημονεύουν.

Τὸ ὕφος τοῦ ἑπομένου ποιήματος ὅπερ παραθέτομεν ὁλόκληρον, εἶναι ἐπίσης πολεμικὸν ὥσπερ τὸ τοῦ Βλαχάβα, ἀλλὰ καί τοι μελαγχολικόν, οὐχ ἧττον εἶναι ὀλιγώτερον τραγικὸν τὸ εἶδος.

Ὁ Δῆμος καὶ τὸ Καρυοφίλι του.

Ἐγέρασα μωρὲς παιδιά. Πενῆντα χρόνους κλέφτης
Τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τώρ' ἀποσταμένος
Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ' ἡ καρδιά μου·
Βρύσι τὸ αἷμα τὤχυσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸν λόγκο
Νἆναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νἆναι ἀνθοὺς γεμάτο,
Καὶ στρῶστε τὸ κρεββάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπὸ τὸ μνῆμά μου τί δένδρο θὰ φυτρώσῃ!
Κι' ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω,
Θἄρχονται τὰ κλεφτόπουλα τἄρματα νὰ κρεμοῦνε.
Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιᾶτά μου καὶ τὴν παλληκαριά μου.

Κι' ἂν κυπαρίσι ὤμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
Θἄρχονται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλά μου νὰ πέρνουν,
Νὰ πλύνουν ταὶς λαβωματιαίς, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἅρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρειά μου.
Ἦρθε κ'ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου μὴ μὲ κλᾶψτε.
Τ' ἀνδρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιώτη.
Σταθῆτ' ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
Τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πᾶρτε τὴν εὐχή μου.

Κ' ἓν ἀπὸ σᾶς τὸ νιώτερο ἂς ἀνεβῇ τὴ ράχη,
Ἂς πάρῃ τὸ τουφέκι μου τ' ἄξο μου καρυοφύλλι,
Κι' ἂς μοῦ τὸ ρίξῃ τρεῖς φοραὶς καὶ τρεῖς φοραὶς ἂς σκούξῃ
«Ὁ Γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο-Δῆμος πάει»
Θ' ἀναστενάξ ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογγύξῃ ὁ βράχος
Θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχιά, ἡ βρύσαις θὰ θολώσουν
Καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὁποῦ περνᾷ δροσάτο,
Θὰ ξεψυχήσῃ θὰ σβυστῇ, θὰ ρίξῃ τὰ φτερά του . . .

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοὴ μέσ τὸν βαθὺ τὸν ὕπνο,
Τ' ἀχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια . . .
Ὁ Γέρο-Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο-Δῆμος πάει.
Τ' ἀνδρειωμένου ἡ ψυχὴ τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη
Μὲ τὴ βοὴ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφα ἀπαντιέται
Ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβυῶνται, πᾶνε.

Μετὰ τὰ *Μνημόσυνα*, ὁ Βαλαωρίτης ἐδημοσίευσε τὴν Φροσύνην, ποίημα εἰς τέσσαρα ᾄσματα, πραγματευόμενα τὴν πασίγνωστον ἱστορίαν

τῆς ὡραίας Ἑλληνίδος, τῆς πνιγείσης ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων, ἐπειδὴ ἀντέστη εἰς τὰς ὀρέξεις του. Ἡ ἱστορία αὕτη ἐνέπνευσε πολλάκις τοὺς Ἕλληνας ποιητάς, ἀπὸ τῶν δημοτικῶν ἀοιδῶν μέχρι τῶν κ. Ῥαγκαβῆ καὶ Δ. Βερναρδάκη, οἵτινες ἔλαβον αὐτὴν ὑπόθεσιν τραγῳδίας. Ὁ Βαλαωρίτης τὴν ἐπραγματεύθη μὲν κατὰ Βυρώνειον τρόπον, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ πρωτοτυπίας.

«Ὁ ἀναγνώστης, τὴν *Φροσύνην* δύναται νὰ τὴν ἀναγνώσῃ ἀμέσως καὶ πάλιν, καὶ τρὶς καὶ πολλάκις μετ' αὐξούσης πάντοτε ἡδονῆς, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ σχηματίσῃ καὶ νὰ διαφυλάξῃ ἐν τῷ πνεύματι εἰκόνα τῆς ἡρωΐδος ταύτης σαφῆ καὶ συγκεκριμένην. Οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ δι' ὀλίγων τινῶν γραμμῶν, δι' ἑνὸς μόνου πολλάκις ἐπιθέτου, παρίστων ἔμψυχον γυναῖκα, δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὴν σμίλην τοῦ τεχνίτου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν *πλαστικοί*· ὁ δὲ κ. Βαλαωρίτης διὰ συσσωρεύσεως σπινθηροβόλων μεταφορῶν, παριστᾷ ἡμῖν ἀόριστόν τινα καὶ αἰολόχρουν ὀπτασίαν, ἀφιπταμένην ὡς γλυκὺ ὄνειρον ἅμα κλεισθῇ τὸ βιβλίον. Ὀλίγιστοι ποιηταὶ κέκτηνται πλουσιώτερον τοῦ κ. Βαλαωρίτου ταμεῖον παρομοιώσεων καὶ εἰκόνων. Ἑκάστη τούτων εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργὴς καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθός των ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πολλάκις πρὸς ἀλλήλους ὡς κλάδοι παρθένου δάσους, καὶ τὸ ἀνέφελον ἑλληνικὸν φῶς τὸ λάμπον τὰς κορυφὰς τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀντικαθιστᾷ τότε μυστηριῶδές τι ρωμαντικὸν ἡμίφως.»

Ἀσμένως τις ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν κριτικῆς τοσοῦτον πεφωτισμένης καὶ φιλοδικαίας. Ἀλλ' ἐὰν ἐν τῇ Φροσύνῃ οἱ χαρακτῆρες, δὲν εἶναι σαφεῖς, καὶ ἐὰν πλεονάζωσιν αἱ μεταφοραί, ὁπόσαι ὅμως ὑπάρχουσι ἐν αὐτῇ ἀρεταί, ὁπόσον ὕψος ἐν τῷ πατριωτισμῷ· ὁπόση σφοδρότης πάθους, ὁπόσον αἴσθημα τῆς φύσεως.

Ἰδοὺ π. χ. ἡ θέα πόλεως ὑποκειμένης εἰς τύραννον.

Ἐπέσανε τὰ Γιάνενα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
Ἐσβύσανε τὰ φῶτά της, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδὶ βαθειὰ στὴν ἀγκαλιά της,
Γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴ τὸ χάσῃ.
Τραγοῦδι δὲν ἀκούεται, ψυχὴ δὲν ἀνασαίνει.
Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος, καὶ μνῆμα τὸ κρεββάτι,
Κ' ἡ χώρα κοιμητήριο, κ' ἡ νύχτα ρημοκλῆσι.

Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο.

Κρυφὰ τὸ γλυκοχάραμα προβαίνει ἀπὸ τὸν Πίνδο

Ραντίζοντας μὲ τὴ δροσιὰ τὸ κάθε πάτημά του.
Κοιμᾶται ἡ λίμνη ἀτάραχη, καὶ στοῦ γιαλοῦ τὴν ἄκρη
Ἀκούεται γλυκὰ γλυκὰ λίγος ἀφρὸς νὰ παίζῃ
Σὰν ἥσυχος ἀνασασμὸς μικροῦ παιδιοῦ στὸν ὕπνο.
Κάποτ' ἐδιάβαινε τρελλὸ χαρούμενο τ' ἀγέρι
Καὶ μὲ τ' ἀθῶα του φτερὰ γλιστρᾷ στὴ λίμνη ἐπάνω
Καὶ παίζει καὶ δροσίζεται κ' ἕνα φιλὶ τῆς παίρνει.
Κ' ἐκείνη ποὖναι ἐντροπαλή, τὸ μέτωπο ζαρόνει
Καὶ σκυθρωπάζει μιὰ στιγμὴ καὶ τ' ἀγεράκι φεύγει.
Σηκόνεται, σηκόνεται, λευκὴ λευκὴ σὰ χιόνι,
Ἡ καταχνιά, ποῦ ἐπάνω της ἁπλόνεται τὸ βράδυ,
Τὰ μυστικὰ τὰ κάλλη της νὰ κρύβῃ νὰ σκεπάζῃ.
Σηκόνεται, σηκόνεται, ψηλὰ ψηλ' ἀναβαίνει
Σὰν ἱερὸ θυμίαμα μὲ χίλιαις εὐωδίαις,
Ποῦ βγαίνει ἀπ' τὴν Ἤπειρο τὰν ἀπὸ ρημοκλῆσι,
Καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Θεοῦ τρέχει πιστὰ νὰ φέρῃ
Τῆς κόρης τὸ παράπονο, τὰ δάκρυα τῆς σκλάβας.

Ὁ *Θανάσης Διάκος*, ἕτερον ποίημα τοῦ Βαλαωρίτου εἰς πέντε ᾄσματα, περιέχει τὰς αὐτὰς ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἔργων.

Εἷς τῶν δημοφιλεστέρων ἡρώων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ὁ Διάκος. Νέος καὶ ὡραῖος, προσέφερε τὸν βίον αὐτοῦ θυσίαν εἰς τὸ αὐτὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ὅπερ τὸ ἀθάνατον ὄνομα τοῦ Λεωνίδου κατέστησεν ἐσαεὶ ἔνδοξον. Ἀμφότεροι ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἰδέας: ὅπως διαφυλάξωσι τὴν πατρίδα ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς βαρβάρου ἐχθροῦ· ἀλλ' ἧττον εὐτυχὴς τοῦ Λεωνίδου, ὁ Διάκος συνελήφθη ζῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὑπεβλήθη εἰς θάνατον σκληρὸν καὶ ἀτιμωτικόν, ὃν ὑπέμεινε μεθ' ἡρωϊκῆς μεγαλοψυχίας. Ὡς παριστῶσι τὸν Λεωνίδαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, κτενίζοντας τὴν κόμην πρὸ τῆς ὑστάτης μάχης, οὕτω καὶ ὁ Διάκος ἀγόμενος εἰς θάνατον ψάλλει τὸν θάνατόν του ἀπαγγέλων τοὺς δύο τούτους ὡραίους στίχους δημώδους ᾄσματος.

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ ἐδιάλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ
Τώρα ποῦ ἀνθίζουν τὰ κλαριὰ ποῦ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι

Ἡ ποιητικὴ αὐτη μορφὴ ἐμφανίζεται καὶ χάνεται ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου, οἷα ἀστραπὴ προηγουμένη λαίλαπος. Αἱ ἀνδραγαθίαι τοῦ Διά-

κου παρέσχον εἰς τὸν Βαλαωρίτην θέμα ἀντάξιον τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ, ὅθεν τὸ ποίημα εἶναι πλῆρες τῶν καλλονῶν ἐκείνων οἵας ὑπεδείξαμεν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἔργα.

Ὁ Διάκος ὡς ἡ *Φροσύνη*, καὶ τὰ *Μνημόσυνα*, συνοδεύεται ὑπὸ ἱστορικῶν σημειώσεων, αἵτινες μαρτυροῦσι τὴν ἀκριβῆ καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν τοῦ συγγραφέως. Ὁ Βαλαωρίτης εἶναι οὐ μόνον ποιητής, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὸς πολυμαθής.

Ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι αἱ σημειώσεις καὶ οἱ πρόλογοι αὐτοῦ εἶναι γεγραμμένοι, εἰς λίαν καθαρεύουσαν ἑλληνικήν, τὴν ἑλληνικὴν τῶν λογίων ἐνῷ αἱ ποιήσεις αὐτοῦ εἶναι εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν τῶν κλεφτικῶν ᾀσμάτων. Δὲν ὑπόκειται ἄρα εἰς τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς ἰονίους μομφήν, ὅτι ἔγραψεν εἰς δημώδη διάλεκτον, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως.

Ὡς ἤδη εἴπομεν, ἡ λύρα τοῦ ποιητοῦ τούτου εἶναι πολύχορδος. Ὁτὲ μὲν ψάλλει μετὰ συγκινητικῆς χάριτος ὅπως ἐκφράσῃ ἰδίας θλίψεις καὶ πάθη, ὁτὲ δ' ὅπως χαιρετήσῃ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἢ θρηνήσῃ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Σολωμοῦ Ἀλλὰ τὸ δεσπόζον ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ εἶναι ὁ πατριωτισμός.

Ὑμνεῖ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐποχὴν ἥτις προηγήθη τῆς ἐπαναστάσεως· τὸ λυκόφως τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἔναρξιν τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν ἐπικὴν περίοδον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ταύτης ὑπῆρξεν ὁ πιστότερος, ὁ κάλλιον ἐμπνευσμένος, καὶ ὁ τὰ μάλιστα κλεϊσθεὶς ῥαψῳδός.

Ὅτε τῷ 1872 ἐγένετο ἡ εἰς Ἀθήνας μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ καταδικασθέντος κατὰ τῷ 1821 ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς ἄδικον καὶ ἀτιμωτικὸν θάνατον, καὶ ἠγέρθη αὐτῷ ἀνδριάς τότε τὸ Πανεπιστήμιον λησμονοῦν τὴν κατὰ τῆς δημώδους δυσμένειαν ἀπετάθη εἰς τὸν Βαλαωρίτην ὅπως ὑμνήσῃ τὴν ἐθνικὴν ταύτην τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος. Δὲν ἐπρόκειτο ἤδη περὶ διαγωνισμοῦ ἐνώπιον ἀκαδημίας, ἀλλὰ περὶ κρίσεως τοῦ κοινοῦ. Μεθ' ὅσα καὶ ἂν φρονῇ τὸ Πανεπιστήμιον, ὁ μόνος ἁρμόδιος κριτής, ὁ μόνος δυνάμενος ὅταν κατέχηται ὁλοκλήρως ὑπό τινος ἰδέας ν' ἀποφανθῇ περὶ δοκίμου ἔργου, ἂν τοῦτο θὰ ὑπερισχύσῃ κατὰ τῆς λήθης, εἶναι ὁ λαός. Αἰτία τούτου εἶναι ὅτι ὁ λαὸς δρᾷ καὶ ζῇ, ὅτι οἱ ἀρέσκοντες αὐτῷ ἀοιδοὶ συγκινοῦσι τὴν καρδίαν του καὶ ἐκπλήσσουσι τὸ πνεῦμά του· διὰ τοῦτο δὲ πρέπει οἱ ἀρέσκοντες εἰς αὐτὸν ἀοιδοὶ νὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ τῆς φορᾶς τῆς περὶ αὐτοὺς ζωῆς καὶ τῆς πραγματικότητος. Πᾶν τὸ ἐζητημένον, τὸ ἐπεξειργασμένον, τὸ ἐπίπλαστον καὶ ἐκ νοσερᾶς ἐμπνεύσεως προερχόμενον δὲν συγκινεῖ τὸν λαόν. Ἐὰν ἡ ποίησις τῶν Κλεφτῶν, ἡ πηγὴ τῆς δημώδους ἐμπνεύσεως, διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας, ἐὰν καθ' ἑκάστην ἐξέγερσιν εἰσέ-

δυσεν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς Ἑλλάδος, αἰτία τούτου ἦν ὅτι προήρχετο ἐκ τῆς μεγίστης τῶν πηγῶν, ἤτοι τῆς ἀρχαιότητος.

Περατοῦντες τὴν μελέτην ταύτην, ἀναφέρομεν μετ' ἐπιφυλάξεως, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ἡμῖν φίλου καὶ συνεργάτου τὸ ὄνομα ἑτέρου ποιητοῦ, ἀνήκοντος εἰς τὴν σχολὴν ταύτην, τὸ τοῦ κ. Δ. Βικέλα. Αἱ εἰς δημώδη διάλεκτον δημοσιευθεῖσαι ποιήσεις αὐτοῦ, ἔχουσι πᾶσαν τὴν ἔμπνευσιν τῆς ἠπειρωτικῆς σχολῆς, ἐνίοτε δὲ ἀναλόγως τοῦ εἴδους ἔχουσι τὴν ἀφελῆ ἐκείνην χάριν, ἥτις ὑπερνικᾷ τὰς δυσκολίας καὶ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιστήμη τῶν γραμμάτων δημιουργεῖ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Δ. Βικέλα, γενομένη μετάφρασις τοῦ Σαιξσπήρου εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἑρμηνεείαν καὶ τῶν διασημοτέρων ποιητῶν.

ΣΗΜ. ΜΕΤΑΦΡ. Ἡ ἐπιφύλαξις τῆς σοφῆς συγγραφέως οὐδόλως ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ δώσωμεν γενικάς τινας γραμμὰς τῆς Μούσης τοῦ κ. Βικέλα. Ἡ γλῶσσα αὐτῆς ἀνήκει εἰς τὴν μέσην ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἡ συνείδησις τοῦ Ἔθνους ἐχάραξε μεταξὺ δύο ἀντιθέτων στρατοπέδων, τὰ ὁποῖα νομίζομεν, ὅτι πρὸ καιροῦ κατέθεσαν ἤδη τὰ ὅπλα. Ἡ μέση αὕτη ὁδὸς εἶναι ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν λαλεῖ ἡ ἡμερησία τοῦ Ἕλληνος ζωή, ἄνευ δηλαδὴ σχολαστικῆς ὑποταγῆς εἴτε εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα ἥτις παρῆλθεν, εἴτε εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διασκευήν, ἥτις δὲν δύναται πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔνδυμα εἰς τὰς ὁσημέραι ἀναπτυσσομένας ἰδέας τοῦ Ἔθνους

Ἡ Μοῦσα τοῦ κ. Βικέλα δύναται νὰ μελετηθῇ ὑπὸ δύο κεφαλαιωδεστάτας ἐπόψεις. Ἡ μία εἶναι πρωτότυπος, ἡ ἑτέρα εἶναι εἰκὼν ἄλλης Μούσης. Διὰ τῆς δευτέρας ἐπόψεως ἐννοοῦμεν τὰς ἐμμέτρους μεταφράσεις, τὰς ὁποίας ὁ κ. Βικέλας ἐποιήσατο μερῶν τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Γκαῖτε καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ μεγάλου δραματικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος Σαικσπείρου, τοῦ ὁποίου τὸν Ρωμαῖον καὶ Ἰουλιέταν, τὸν Ὀθέλλον, τὸν βασιλέα Λήρ, τὸν Μάκβεθ, τὸν Ἀμλέτον καὶ τὸν Ἔμπορον τῆς Βενετίας μετὰ τόσης ἀκριβείας ἅμα καὶ χάριτος μετήνεγκεν εἰς τὸ δημοτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἰδίωμα. Ἐὰν ἦναι δυσχερὴς ἡ πρωτοτυπία ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ πλάττει, ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα τῆς τύχης εὔνοια, ἵνα ἀκολουθήσῃ τίς τὴν μεγαλοφυΐαν ὅταν αὐτὴ πετᾷ εἰς τοὺς οὐρανούς.

Ἡ Μοῦσα τοῦ κ. Βικέλα, ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἐπόψει τῆς πρωτοτυπίας αὐτῆς, κρούει πρὸ πάντων τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ αἰσθήματος χορδὴν καὶ ὁμοιάζει πρὸς ρυάκιον, τοῦ ὁποίου οἱ ἁρμονικοὶ ἑλιγμοὶ ἀποκαλύπτουσιν ἀδιακόπως νέους εἰς τὴν διαλογιζομένην ψυχὴν ὁρίζοντας. Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν νέαν ἔκδοσιν τῶν «Στίχων» του, ἐν τοῖς ὁποίοις δημοσιεύονται χρονολογικῶς διάφορα πλήρη ἐμπνεύσεως ποιήματά του, ἐξ ὧν τὸ πρῶ-

τον ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 1851. Ἀποσπῶμεν ἐξ αὐτῶν τὰ ἑπόμενα, ἵνα δώσωμεν πληρεστέραν τὴν εἰκόνα:

Σελ. 65. — **Μὴ ξεχνᾷς.**

Μὴ ψυχρὰ μὲ κυττάζεις. Θυμήσου
πῶς 'πετοῦσα χθὲς βράδυ μαζῆ σου
'ςτὸν χορό,—μὴ ξεχνᾷς!
Χθὲς τὸ βράδυ σὲ εἶχ' ἀγκαλιὰ
κ' ἡ καρδιαίς μας κοντὰ ἐκτυποῦσαν,
κ' εἰς τὰ χείλη μ' ἐμπρὸς 'κυματοῦσαν
τὰ εὐώδη ξανθά σου μαλλιά,
καὶ τὰ ἔδιδα χίλια φιλιὰ
μυστικά,—μὴ ξεχνᾷς!

Ἄκουσέ με! Χθὲς βράδυ, θυμήσου,
σ' ἐρωτοῦσα νὰ 'πῇς ἡ ψυχή σου
τί ποθεῖ;—μὴ ξεχνᾷς!
Μὲ φωνὴ ντροπαλὴ καὶ γλυκειά,
μὲ τὰ 'μάτια σου κάτω γυρμένα,
μὲ ἐρώτησες τότε κι' ἐμένα
τί ποθεῖ κ' ἡ 'δική μου καρδιά.
Κι' ἀπεκρίθηκα λόγια θερμά,
μυστικά,—μὴ ξεχνᾷς!

Σελ. 83. **Τί λέγει ἡ Θάλασσα.**

Ὅταν ἡ θάλασσα γλυκὰ
'ς τὴν ἄμμο ψιθυρίζῃ,
'σὰν νὰ τὴν νανουρίζῃ,
τί τάχα λέγει μυστικά,
τί λέγει ς' τ' ἀκρογιάλι;
Τοῦ λέγει: — Ἀκρογιάλι,
μὴ ἀπ' τὸν φλοῖσβο γελασθῇς
καὶ 'ς τῶν νερῶν μου κοιμηθῇς
τὴν ἥσυχην ἀγκάλη.
Μὴ ς' τὴν γαλήνη πιστευθῇς
θἄλθῃ κι' ἀνεμοζάλη.

Κι' ὅταν ἡ θάλασσα μ' ὀργὴ
κυλᾷ τὰ κύματά της,
κι' ἀφρίζουν τὰ βουνά της
καὶ φοβερὰ ἠχολογῇ.
τί λέγει ἄρά γε 'ς τὴν γῆ
μὲ τὰ μουγκρίσματά της
ἡ ἄγριά της ἡ κραυγή;
Λέγ' ἡ κραυγὴ ἐκείνη:
— Τὸν κόσμο θὰ χαλάσω,
ἀλλ' ὅμως θὰ περάσω
καὶ θἄλθῃ καὶ γαλήνη.

Ἐπίλογος.

Ἐὰν ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν περὶ τῶν τεσσάρων ποιητικῶν σχολῶν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, εἰσήλθομεν εἴς τινας λεπτομερείας, δὲν ἐπράξαμεν τοῦτο ἀσκόπως. Προεθέμεθα οὐ μόνον ν' ἀνεύρωμεν τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουσι τὴν γένεσιν τῶν ποιητικῶν ἔργων καὶ νὰ καταδείξωμεν ὁποίας ἰσχυρᾶς ζωτικότητος καὶ ὁπόσης εὐκαμψίας πλουτεῖ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ὡσαύτως νὰ φανῶμεν χρήσιμοι ὑποδεικνύοντες ὁποίαν διεύθυνσιν ἤθελεν εἶσθαι εὐχῆς ἔργον νὰ λάβῃ ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰ δυνατόν, νὰ ἐξετάσωμεν ὁποῖον τὸ ἀναμένον τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν μέλλον.

Σήμερον ἐπειδὴ αἱ περιστάσεις ἐν αἷς ἐγεννήθησαν αἱ σχολαί, περὶ ὧν διελάβομεν, δὲν ὑφίστανται πλέον, εἶναι βέβαιον ὅτι συμφώνως τῇ ἀρχῇ καθ' ἣν τὸ ἀποτέλεσμα παύει ἅμα ἐκλίπῃ ἡ γεννήσασα αὐτὸ αἰτία, αἱ σχολαὶ αὗται πέπρωται νὰ ἐκλίπωσιν. Ἡ Ἰόνιος σχολή, τώρα ὅτε ἡ Ἑπτάνησος ἡνώθη μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, δὲν ἔχει λόγον ὅπως ἐξακολουθήσῃ ἔχουσα τὸν τοπικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι μέλλει να συγχωνευθῇ ἐν τῷ γενικῷ ποιητικῷ ρεύματι, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰόνιοι ἔχουσι ν' ἀπομάθωσιν ὀλιγώτερα ἢ οἱ ποιηταὶ τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρόδηλον ὅτι οἱ ποιηταὶ αὐτῶν θὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν σχολήν, μεθ' ἧς κατὰ τὸ πλεῖστον συγγενεύουσιν.

Ἡ σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, συνεχωνεύθη μετὰ τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ δημιουργήσαντες αὐτήν, ἢ ἀπεβίωσαν σχεδὸν πάντες, ἢ ἡ μοῦσα αὐτῶν σιγᾷ. Ὑποστηρίζεται δ' εἰσέτι μόνον ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν δύναται νὰ φωτισθῇ καὶ νὰ ἐξέλθῃ τῆς πεπλανημένης ὁδοῦ ἐν ᾗ περιεπλέχθη. Αἱ διατριβαὶ τοῦ κ. Ροΐδου ὑποδεικνύουσι

τοῦτο ἀρκούντως· τὰ βραβεῖα, ἡ διεύθυνσις, καὶ ἡ ὤθησις τοῦ Πανεπιστημίου οὐδὲν παρήγαγον· ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἀποκαλυπτηρίων, τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, εἰς τίνα ἀνέθεσε τὸ Πανεπιστήμιον τὴν ἀπαγγελίαν ποιήματος κατὰ τὴν τελετὴν ἐκείνην; Εἰς τὸν Βαλαωρίτην, ὅστις ἔγραφεν εἰς δημώδη γλῶσσαν! Δὲν ὡμολόγει διὰ τούτου ὅτι ὅπως ἀποταθῇ τις εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀνάγκη νὰ μεταχειρισθῇ γλῶσσαν ἄλλην ἢ τὴν ἔχουσαν τὸ κῦρος τοῦ Πανεπιστημίου;

Ἀμφότερα τὰ γεγονότα ταῦτα,—οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ,—διττῶς ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ τῶν πανεπιστημιακῶν πίστις ἐκλονίσθη, καὶ ὅτι χωρὶς νὰ καταδικάσωσι τὴν ποίησιν, τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, θ'ἀρχίσωσι νὰ βραβεύωσι τὴν ποίησιν τὴν καλὴν ποίησιν, ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἢ τῆς δημώδους γλώσσης εἰς ἣν εἶναι γεγραμμένη.

Ἀλλὰ καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ Πανεπιστήμιον, μὲ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τὴν χαρακτηρίζουσαν τὰ συγκεκροτημένα σωματεῖα, ἤθελεν ἐπιμείνει εἰς τὰς ἑαυτοῦ προλήψεις, τὸ πρόσφατον ἐν Ἀθήναις γεγονός, ὑποδεικνύει ὅτι οἱ ποιηταὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀποσείσωσι τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ. Ἐννοοῦμεν τὸν κ. Παράσχον, ὅστις προέθετο καὶ ἔργον φιλοτιμίας νὰ μὴ συμμετάσχῃ ποτὲ τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν τοῦ Πανεπιστημίου· ἡ δὲ προθυμία μεθ' ἧς τὸ κοινὸν ἀναγινώσκει τὰς ποιήσεις αὐτοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι τοῦτο δὲν ἀναμένει τὴν πανεπιστημιακὴν σφραγῖδα, ὅπως κρίνῃ ὅτι ἔργον τι ἀξίζει τὸν κόπον ν' ἀναγινώσκηται καὶ ν' ἀγοράζηται.

Σήμερον ὑπάρχει ἀνεξάρτητος Ἑλλάς, μὴ ὑποτασσομένη εἰς ξένον· ἡ γενεὰ ἡ τραφεῖσα ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ εἰς αὐτὴν ἀποβλέπουσα ἀντικαθίσταται ὑφ' ἑτέρας γεννηθείσης, ἀνατραφείσης καὶ ἐν μέρει ἐκπαιδευθείσης ἐν Ἑλλάδι· τὴν ὥραν ταύτην ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχῃ, ἢ ἀρχίζει νὰ σχηματίζηται φρόνημα ἐντελῶς ἑλληνικόν. Εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι τὸ πνεῦμα καὶ τὰ φυλετικὰ αἰσθήματα τὰ ἐπὶ τοσοῦτον πιεσθέντα θὰ συσσωματωθῶσι, θὰ παγιωθῶσι καὶ θὰ ἐκδηλωθῶσιν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἰσχύϊ ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Ναὶ μὲν ἡ Ἑλλὰς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως τῆς Δύσεως καὶ πρὸς τὴν διεκδίκησιν τῶν τελευταίων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν ἐφ' ὧν δεσπόζει εἰσέτι ἡ ἡμισέληνος, ἀλλ' οὐχ ἧττον θὰ ἐννοήσωσιν ἐν Ἑλλάδι ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀπομιμῶνται καθ' ὅλα τὴν Ἑσπερίαν, ἔν τε τῇ ποιήσει καὶ τοῖς λοιποῖς, ὅπως τύχωσι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῆς. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους, ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας, ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ φρονῶμεν καὶ νὰ λέγωμεν ὅτι, ἐὰν ἐκ τῶν τεσσάρων ποιητικῶν σχολῶν τῆς Ἑλλάδος, αἱ τρεῖς κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἡ παρ' ἡμῶν ἐπικληθεῖσα ἠπειρωτικὴ σχολὴ μόνη, ἔχει ἐνώπιον αὐτῆς τὴν ζωὴν ἤτοι τὸ μέλλον.

Μόνη ἡ σχολὴ αὕτη, τῷ ὄντι, ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος,

καὶ ἐμπνέεται ἐξ αὐτοῦ, ὁποῖον ἐνυπάρχει ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν τῷ αἵματι τοῦ λαοῦ. Μόνη αὕτη μεταχειρίζεται γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος· ἄρα αὐτὴ μόνη δύναται νὰ παραγάγῃ ποίησιν ὄντως ἐθνικήν.

Πόσον ἄρά γε θὰ διαρκέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐκκαθαρίσεως ἅμα καὶ ἀναγεννήσεως; Ἴσως ἤθελεν εἶσθαι τολμηρὸν ν' ἀποφανθῇ τὶς περὶ τούτου· ἀλλ' ἐὰν πάντες συνέπραττον καὶ ἐὰν τὸ Πανεπιστήμιον συγκατετίθετο νὰ παράσχῃ τὴν εἰλικρινῆ καὶ πλήρη ὑποστήριξίν του ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ τοιοῦτον θὰ συνετελεῖτο ἐντὸς σχετικῶς βραχέος χρόνου.

Ἡ ὑποστήριξις τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπιμένομεν εἰς τοῦτο, θὰ ἦτο πολύτιμος, καθ' ὅσον κέκτηται σπουδαῖα προσόντα. Πρῶτον μὲν ἡ πνευματικὴ καὶ φιλολογικὴ κίνησις εἶναι συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας αὐτοῦ, τὸ δὲ γόητρόν του διατηρεῖται σχεδὸν ἀνέπαφον. Ἐντὸς δεκαετηρίδος μόνον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπισπεύσῃ, εἰς καταπληκτικὸν βαθμόν, τὴν ἐσωτερικὴν ἐργασίαν ἣν οἱ νεαροὶ ποιηταὶ θὰ εἶχον νὰ ἐπιτελέσωσιν ἐν ἑαυτοῖς, ὅπως ἀνεύρωσι τὴν πολύτιμον ἑλληνικὴν πηγὴν ἵνα τὴν χρησιμοποιήσωσι. Τὸ ἔργον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο ἐλάχιστον· θὰ ἤρκει νὰ κανονίσῃ συνετῶς τοὺς διαγωνισμούς· νὰ προσδιορίσῃ τὰ πραγματευθησόμενα θέματα, ἀντὶ ν' ἀφίνῃ αὐτὰ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν τῶν διαγωνιζομένων· νὰ περιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τῶν θεμάτων ἅπερ θὰ ἔδιδε· νὰ προκαλέσῃ μελέτας, ἀναγνώσματα, διατριβὰς ἐπὶ τῶν Κλεφτικῶν ποιημάτων, ἅτινα φαίνονται ἡμῖν κατάλληλα ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις τῆς ἀναγεννήσεως. Ἐπὶ τέλους, καὶ πρὸ πάντων, ν' ἀποσύρῃ τὴν κατὰ τῆς δημώδους γλώσσης καταδίκην, καὶ μάλιστα μέχρι τινὸς νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς εὔνοιαν τῶν λογίων.

Ἡ γλῶσσα λαοῦ τινος δὲν ἀποχωρίζεται τῆς διανοίας καὶ τοῦ πνεύματός του. Ἐὰν τὸ πνεῦμα εὐρύνηται συλλαμβάνον νέας ἰδέας, ἐὰν ἡ διάνοια αὐτοῦ τελειοποιῆται καὶ φωτίζηται, ἡ γλῶσσα παρακολουθεῖ τὴν πρόοδον ταύτην· αὐξάνεται, πλουτίζεται, λεπτύνεται, καθαίρεται, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν συγγραφέων ἐπιθυμούντων νὰ εἶναι σαφεῖς, ν' ἀποφεύγωσι τὴν ἀμφιλογίαν καὶ νὰ ἐκφράζωσι ὁλόκληρον τὴν ἰδέαν των· εἶναι φλοιὸς ὅστις πλατύνεται κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τοῦ δένδρου.

Τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ ἐπιβάλῃ εἰς λαόν τινὰ ἑτοίμην γλῶσσαν, ἐνῷ κέκτηται ἤδη ἰδίαν, ἐπὶ προφάσει ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, εἶναι ματαιοπονία, παραβίασις τοῦ πνεύματός του, ἀπόπειρα κατὰ τῆς ἐνδομύχου αὐτοῦ ἀναπτύξεως ἀναστολὴ τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ προόδου, καθ' ὅσον ἀναγκάζεται νὰ παλαίῃ κατὰ τῶν νέων λέξεων, ἐνῷ εἶχεν ἀνάγκην ν' αὐξάνῃ τὸ κεφάλαιον τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ὀφείλει νὰ ἐκφράζῃ.

Ἐὰν τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ἀντὶ ἀκαδημαϊκῆς καὶ τεχνητῆς γλώσσης, παραδέχετο τὴν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα κοινήν, τὴν γλῶσσαν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος σχολῆς, ἡ γλῶσσα αὕτη θὰ εἶχεν ἤδη προαχθῇ εἰς μέγαν βαθμὸν τελειοποιήσεως· οἱ λόγιοι καὶ οἱ φιλόλογοι θὰ προσέθετον νέας λέξεις, νέους τύπους, ὅπως ἐκφράζωσι τὰ διανοήματα αὐτῶν διερρήγνυον τοὺς περιορίζοντας αὐτὴν φραγμούς. Τὰ ὅρια ἅτινα διεγράψαμεν ἡμῖν μᾶς ἐπιβάλλουσιν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τοῦ γλωσσικοῦ τούτου ζητήματος, καί τοι λίαν ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς.

Ὡς παρετηρήθη ἤδη, εἴτε περὶ γλώσσης, εἴτε περὶ ποιήσεως πρόκειται, προσκρούομεν πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἀναγκαζόμεθα ν' ἀντιτασσώμεθα εἰς τὰ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα ἅτινα παρήγαγε καὶ παράγει εἰσέτι. Πολὺ ὅμως ἀπέχομεν τοῦ νὰ παραγνωρίζωμεν τὰς ἀγαθὰς αὐτοῦ προθέσεις, Γινώσκομεν κάλλιστα ὁπόσον ποθεῖ νὰ δοξάσῃ τὴν πατρίδα, καὶ ὅτι ἐὰν ἐπεδόθη εἰς τὸ νὰ καθάρῃ τὴν γλῶσσαν, τοῦτο ἔπραξε μόνον καὶ μόνον ὅπως ἀνυψώσῃ αὐτὴν ἔτι πρωϊμότερον καὶ ταχύτερον. Πεποίθαμεν ὅτι ἡ προσφιλεστέρα αὐτοῦ φιλοδοξία ἤθελεν εἶσθαι νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παραγωγὴν μεγάλης νεοελληνικῆς φιλολογίας, καὶ πιστεύομεν τοσοῦτον εἰς τὰ αἰσθήματά του, τὴν προτρεπτικὴν δύναμιν καὶ τὴν φιλοπατρίαν αὐτοῦ, ὥστε ἐκλιπαροῦμεν αὐτὸ νὰ ἐξέλθῃ τῆς πλάνης. Πιστεύομεν δὲ ἀδιστάκτως, ὅτι ἐὰν θέλῃ, ὁ αἰὼν οὗτος θὰ τελειώσῃ διὰ τῆς παραγωγῆς ἐν Ἑλλάδι ἔργων ἐναμίλλων τῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Εὐφρ. Θ. Κετσεα

ΤΑ ΝΕΩΤΑΤΑ

ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Ὁ ἐν Γαλλίᾳ ὑπουργὸς τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγραφείων κ. Garnet μελετᾷ σχέδιον κατασκευῆς γραμμῆς τηλεφωνικῆς μεταξὺ Παρισίων καὶ Βρυξελλῶν. Ἡ ἀνταπόκρισις διὰ τηλεφώνου θέλει ἐκτελεῖσθαι ἀπ' εὐθείας ἀπὸ Παρισίων εἰςΛίλλην καὶ ἀπὸ Λίλλης εἰς Βρυξέλλας.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ἀραγὼ ἐτελέσθη ἐν τῷ δημαρχείῳ Παρισίων, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς, συμπόσιον εἰς ὃ παρεκάθησαν οἱ ἐπισημότεροι τῶν ἐπιστημῶν ἀντιπρόσωποι. Ἕκαστος τῶν συνδαιτυμόνων προὐκατέβαλεν ἐπὶ τούτῳ 20 φράγκα.

Ἐγένετο ἐν Παρισίοις ἡ πέμπτη ἔκθεσις τῶν γλυπτῶν καὶ ζωγράφων γυναικῶν. Μεταξὺ τῶν ἐκτεθέντων ἔργων διεκρίθησαν ἡ *Λουομένη νεᾶνις*, ἄγαλμα τῆς Κυρίας Leon Bertaux· ἡ παρὰ τῆς κυρίας Clovis Hugues φιλοτεχνηθεῖσα προτομὴ τῆς θυγατρός της Μαριάννας καὶ θαλάσσιαι σκηναὶ τῆς κ. Ἐλωδίας Λαβιλέτ.

Διὰ τὴν 14/26 Φεβρουαρίου, ἐπέτειον τῆς γεννήσεως τοῦ Β. Οὐγκώ, ἡτοίμασεν ἡ Διεύθυνσις τοῦ Γαλλικοῦ Ὠδείου πανήγυριν καθ' ἣν αἱ ἠθοποιοὶ Rousseil καὶ Weber θὰ ἀπαγγείλωσι διηγηματικὸν ποίημα τῆς Κυρίας Simone Arnaud. τῆς συγγραφέως τῆς Mlle du Vigeau, κα-

ρασταθείσης ἐπ' ἐσχάτων ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τούτου. Τὸ ποίημα τοῦτο τῆς κυρίας Arnaud ἐπιγράφεται *1802* καὶ ἔχει ὡς πρόσωπα τὴν *Ποίησιν* καὶ τὴν *Νίκην*.

Ἐπὶ τῇ αὐτῇ εὐκαιρίᾳ καὶ φέρουσαν τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν *1802* παρεσκεύασε διὰ τὴν σκηνὴν τοῦ *Γαλλικοῦ θεάτρου* διαλογικὴν σκηνὴν καὶ ὁ Ρενάν, ὑποκειμένην εἰς τὰ ἀρχαῖα Ἠλύσσεια πεδία, ἐφ' ὧν παρέρχονται διαλεγόμενοι οἱ μεγάλοι τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους ποιηταί.

Τὸ σπουδαστήριον τοῦ σοφοῦ Pasteur πληροῦται ὁσημέραι ἐπισκεπτῶν, προσβεβλημμένων ἐκ λύσσης. Ζωηρῶς περιγράφουσι τὰ Εὐρωπαϊκὰ φύλλα τὴν ἀκλόνητον πεποίθησιν ἣν ἔχουσι πρὸς τὸν μέγαν ἐπιστήμονα πάντες ἐν Γαλλίᾳ.

Ὁ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν Παρισίοις τελεσθησόμενος ποιητικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς ἀγὼν θέλει λάβει χώραν κατὰ τὸν προσεχῆ Μάϊον. Πάντες οἱ καλλιεργοῦντες τὰ γράμματα καὶ τὰς καλὰς τέχνας καλοῦνται νὰ μετάσχωσιν αὐτοῦ. Τὰ θέματα προεκηρύχθησαν ἤδη.

Ἐν Ρουὲν ἀπεβίωσεν, ἑβδομηκοντούτης περίπου, ὁ ζωγράφος Gustave Morin. Μεταξὺ ἄλλων πολλῶν εἰκόνων του φημίζεται ἡ παριστῶσα τὸν Ἀριόστον, ἀναγινώσκοντα ἐνώπιον φίλων του ἀποσπάσματα τοῦ μαινομένου Ρολάνδου, ἥτις ἐγράφη τῷ 1849.

Μεγάλην αἴσθησιν παρήγαγεν εἰς τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους βιβλίον ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ Δόκτωρος Brandes καὶ ἐπιγραφόμενον *Λουδοβῖκος Χόλμπερ καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ*. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου μόνου ἔμαθον—τίς οἶδε!—οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἐν Δανίᾳ ἔζησεν ὁ ποιητής, σατυρογράφος, φιλόσοφος, ἱστορικὸς καὶ δραματουργὸς Λου-

δαδῖκος Χόλμπερ, ὁ θεωρηθεὶς ὡς ὁ Πλαῦτος καὶ ὁ Βολταῖρος τῆς πατρίδος του. Πρὸ τοῦ Δόκτωρος Brandes διὰ σπουδαίας μελέτης του ὁ Edmund Cosse εἶχεν ἤδη γνωρίσει εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων ὅτι ὁ Χόλμπερ οὗτος δὲν ἦτο μόνον ὁ μέγιστος τῆς Δανίας ποιητής, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων του, ἐξαιρέσει τοῦ Βολταίρου. Τοῦθ' ὅπερ ἐπετέλεσεν, ὑπὸ πνευματικὴν ἔποψιν, ὁ Βολταῖρος ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ ὁ Λέσσιγκ, τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ Χόλμπερ κατώρθωσεν ἐν Σκανδιναβίᾳ. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν εὗρεν ἔχουσαν κακῶς, τὸ ἐθνικὸν θέατρον, τὰ γράμματα ἐν γένει, ὀφείλουσιν εἰς τὸν Χόλμπερ τὴν ἀναγέννησίν των, ἀφοῦ ἀνατέλλοντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰργάσθη ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς οἱ ἀκάματοι ἐργάται τῆς ἀναγεννήσεως, ἀρχομένου τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος.

Αἱ πρὸς ἀνεύρεσιν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ γενόμεναι ἐργασίαι κατέληξαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν χειρογράφου δράματος αὐτοῦ ὁ *Κόμης Ἰωάννης* ἐπιγραφομένου. Τὸ ἔργον τοῦτο, γραφὲν ἐν ἔτει 1839, κατὰ τὴν μᾶλλον εὐτυχῆ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ φιλολογικὴν περίοδον, παρέμεινε δυστυχῶς ἀτελὲς ἔκτοτε, οὐδέποτε συμπληρωθείσης τῆς τελευταίας του πράξεως.

Ἐν Παρισίοις ἐξεδόθη ὁ δεύτερος τόμος συγγράμματος τοῦ Ἀλφρέδου Μαρσὰν *Οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ τῆς Αὐστρίας* ἐπιγραφομένου. Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ βιβλίου, ὅστις ἔχει πρὸ πενταετίας ἐκδοθῆ, περιέχει βιογραφικὰς σημειώσεις καὶ ἀναλύσεις τῶν ποιήσεων τοῦ Lenau, Betty Paoli, Corinne καὶ Fechtersleben. Ὁ νεωστὶ ἐκδοθεὶς τόμος περιλαμβάνει τὰς εἰκόνας τοῦ Maurice Hartmann, Josephine de Knorr, Robert Hamerling καὶ Lorm. Οἱ ὀκτὼ οὗτοι ποιηταὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὴν λυρικὴν ποίησιν τῆς Αὐστρίας, δύναταί τις δὲ εἰπεῖν, καὶ ἀποτελοῦσιν ἰδίαν, ὅλως διάφορον τῆς γερμανικῆς λυρικῆς ποιήσεως, σχολήν.

Ἐν Βερολίνῳ ἐξεδόθη ἐπ' ἐσχάτων βιβλίον, περιέχον τὰς ἀναμνήσεις τοῦ Βαρώνου de Cagern, ὑπὸ τὸν τίτλον *Νεκροὶ καὶ Ζῶντες*. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐκρίθη ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ὡς συμβάλλον εἰς τὴν ἱστορίαν

τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας. Ἐκτυλίσσων τὰς ἀπὸ τοῦ 1830 καὶ ἐντεῦθεν ἀναμνήσεις του ὁ συγγραφεύς, λαλεῖ καὶ περὶ πολλῶν διασήμων νεκρῶν ἢ καὶ ζώντων, μεθ' ὧν ἦλθεν εἰς συνάφειαν στενὴν κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα. Παρέχει εἰκόνας τοῦ Οὐμβόλδου, τοῦ Βαζαίν, Θιέρς, Ἰουλίου Φάβρου καὶ τέλος τοῦ δυστυχοῦς αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Παρέστη ὁ βαρῶνος de Gagern εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου 1848 ἐν Γαλλίᾳ, μετέσχε τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπαναστάσεως τῶν Καρολιστῶν, καὶ εἶτα μετέβη εἰς Ἀμερικήν, καὶ περὶ πασῶν τῶν χωρῶν τούτων, περὶ πάντων τῶν ἐν αὐταῖς διαδραματισθέντων γεγονότων δίδει λεπτομερεῖς καὶ ἐνδιαφερούσας πληροφορίας.

Πολὺ ἐπαινεῖται μελοδραμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐπ' ἐσχάτων παρεστάθη ἐν τῷ Παρισινῷ θεάτρῳ τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος. Ἐπιγράφεται *Ὅρκος ἐρωτικὸς* καὶ εἶνε ἔργον Maurice Ordonneau καὶ Edmond Audran. Εἶνε ἁπλούστατον τὴν ὑπόθεσιν καὶ τρυφερὸν εἰδύλλιον, ἀναγόμενον εἰς τοὺς ἁπλοῦς ἐκείνους καιρούς, καθ' οὓς οἱ βασιλεῖς ἐνυμφεύοντο ποιμενίδας, ἔργον τὸ ὁποῖον ἐνεθουσίασε τοὺς ἀκροατὰς καθότι ἀπευθύνεται ἀμέσως εἰς τὴν καρδίαν.

Ἰδοὺ ἡ ἀπέριττος ὑπόθεσίς του: Νέος καὶ ὡραῖος εὐγενὴς ἠράσθη θελκτικῆς συντρόφου τῶν παιδικῶν του χρόνων, ἀλλὰ πτωχῆς χωρικῆς. Ἡ Ροζέτα ἦτο τόσῳ ὡραία, ὁ νεανίας τοσούτῳ εἰλικρινής, ὥστε ἀμέσως ἀντήλλαξαν ὅρκον ἰσοβίου ἔρωτος. Ἀλλ' ὁ εἰδυλλιακὸς οὗτος ἔρως ἔσχε καὶ τὰς τρικυμίας του. Ὁ νέος κόμης διετέλει ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν πλουσίας θείας του, ἀνθισταμένης εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ γάμου τούτου, ὅστις θὰ προσῆπτεν ὄνειδος εἰς τὸ εὐκλεὲς τῆς οἰκογενείας τοῦ κόμητος ὄνομα. Εἶχεν ὑπ' ὄψιν της νέαν ἀλλὰ δυσειδῆ πολύφερτον κόρην, φοιτῶσαν εἰς τοὺς χορούς, τὰς ἐξοχὰς καὶ τὰ θέατρα, κόρην *τοῦ μεγάλου κόσμου.*

Ἀποπειρᾶται λοιπὸν νὰ νυμφεύσῃ τὴν πτωχὴν χωρικὴν μετὰ καπήλου τινὸς ἐν Αὐρηλίᾳ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν ἀπομακρύνει τῆς πρωτευούσης. Ἀπελπισθεὶς ὁ κόμης κατατάσσεται εἰς τὸν στρατὸν καὶ πρὶν παρέλθωσι δύο ἔτη κατακτᾷ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου.

Τότε μεταβαίνει εἰς Αὐρηλίαν. Ἡ Ροζέτα ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶχε συγκατατεθῆ νὰ νυμφευθῆ τὸν κάπηλον. Ὁποία εὐτυχία! Ἡ καρδία τῆς χωρικῆς ἀνταπεκρίνετο εἰς τοῦ ταγματάρχου τὰ αἰσθήματα μεθ' ὅσης τρυφερότητος καὶ εἰλικρινείας εἰς τοῦ νέου κόμητος τὸν ἔρωτα ἄλλοτε. Τὸ εἰδύλλιον συνεπληρώθη. Ὁ γάμος ἐπεσφράγισε τὴν ποιητικὴν τῶν δύο νέων ἀγάπην.

Τὴν τρυφερὰν ταύτην ὑπόθεσιν, τὴν ἀφελῆ καὶ ἁρμονικὴν τοῦ ἔργου γλῶσσαν ἐπεσφράγισεν ἡ μελῳδία. Ἡ μουσικὴ τοῦ Audran, ἁπλῆ καὶ θελκτική, συνετέλεσεν εἰς τὴν πλήρη τοῦ ἔργου ἐπιτυχίαν. Δύο δυωδίαι ἀπετυπώθησαν αὐθωρεὶ εἰς τῶν Παρισινῶν τὴν μνήμην, ψαλλόμεναι ἔκτοτε παρὰ παντὸς μουσοφίλου, ἀναδιδόμεναι ἀπὸ τῶν πλήκτρων τῶν κλειδοκυμβάλων τῆς μεγαλουπόλεως.

Προκειμένου περὶ θεάτρου, δέον νὰ μνημονεύσωμεν τῶν τελευταίων δραματικῶν προϊόντων τῆς Γερμανίας. Ὁ Ριχάρδος Voss ἐδημοσίευσε δρᾶμα, ἔχον ὑπόθεσιν τὴν πιστὴν ἀφοσίωσιν Σάξωνος ὑπαλλήλου πρὸς τὸν πρίγκηπά του, ἐν ᾗ ἐποχῇ οἱ Πρῶσσοι εἶχον καταλάβει τὴν Δρέσδην. Τὸ δρᾶμα πλέκεται ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς πάλης τῆς Μαριάνης, θυγατρός τοῦ πιστοῦ τούτου ὑπαλλήλου, ἠναγκασμένης νὰ ἀποστῇ τοῦ ἔρωτός της πρὸς νέον ἀξιωματικόν, ὅπως νυμφευθῇ τὸν ἄνθρωπον, εἰς ὃν ὁ πατήρ της ὑπεσχέθη τὴν χεῖρά της ἀντὶ τῶν σπουδαίων ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας τῷ παρέσχε. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Voss μετρίως ἐπαινεῖται.

Ἕτερον νέον δρᾶμα ἀναφέρεται τὸ τοῦ Ροδόλφου Kneïsel, τὸ ὁποῖον κρίνεται μᾶλλον ὡς σκηνικὸν παίγνιον. *Κἄτι εἰξεύρω* φέρει ὡς τίτλον ἡ σκηνικὴ αὕτη σύνθεσις, καὶ ἐπὶ τοῦ λογίου τούτου ἐκτυλίσσεται πᾶσα ἡ ὑπόθεσις. Ἑκάστη σύζυγος, ἀδελφὴ ἢ κόρη προφέρουσα τὰς δύο αὐτὰς λέξεις ἐνώπιον τοῦ συζύγου, ἐραστοῦ ἢ ἀδελφοῦ, παράγει τὴν ὑπόνοιαν ὅτι *κἄτι ἔμαθον* ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου καὶ μυστηριώδους αὐτῶν βίου. Καὶ οὕτω λαμβάνουσι χώραν πλεῖστα κωμικὰ ἐπεισόδια, ἄρχεται ἄνευ λόγου ἐξομολογήσεις, καὶ τέλος παράγεται ἄφθονος γέλως, ὅταν ἀποκαλύπτεται ἐν τέλει τοῦ ἔργου ὅτι οὐδεὶς γνωρίζει μυστήριόν τι ἐκείνου, οὗτινος προεκάλεσε τὰς ὑποψίας καὶ τὰς ἀφελεῖς ἀποκαλύψεις. Τὸ κωμικὸν παίγνιον τοῦ Kneïsel θεωρεῖται ὡς χαριεστάτη ἐπίνοια καὶ φυσικωτάτη κωμικὴ σύνθεσις.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 72ας ἐπετηρίδος τῆς γεννήσεως τοῦ Φρειδερίκου Schack μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας παρεστάθη ἐν Μονάχῳ μία ἐκ τῶν καλλίστων αὐτοῦ τραγῳδιῶν ἡ *Τιμάνδρα*. Τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς ἠρύσθη ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ Τιμάνδρα εἶνε ἡ μήτηρ τοῦ Βασιλέως τῆς Σπάρτης Παυσανίου, ἥτις ἔφερεν, ὡς λέγουσι, τὸν πρῶτον λίθον ἐν τῷ ναῷ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ υἱός της κατεκλείσθη. Ὁ ποιητὴς κατώρθωσε

νὰ ἀπεικονίσῃ λίαν πρωτοτύπως τὸν χαρακτῆρα τοῦ προδότου Παυσανίου. Δὲν παριστᾷ αὐτὸν ὡς κοινὸν κακοῦργον, πωλοῦντα τὴν πατρίδα του εἰς τὸν ξένον· ὁ ἀτυχὴς Σπαρτιάτης βασιλεὺς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐκ λόγων ἀνωτέρας ἀπόψεως. Θέλει νὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ ἁπλῇ καὶ αὐστηρᾷ Σπάρτῃ τὰ πολυτελῆ ἤθη τῆς Ἀνατολῆς, καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν πατρίδα του κέντρον πολιτισμοῦ καὶ γνώσεων. Ἀλλὰ δὲν ἔγκειται ἐν τούτῳ τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον· τοῦτο προκαλεῖ ἡ ἀγωνιώδης τῆς μητρὸς πάλη. Κατ' ἀρχάς, ἐκ στοργῆς πρὸς τὸν υἱόν, παρίσταται ἐνώπιον τῶν ἐφόρων, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπισίν του. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν πείθεται περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ υἱοῦ της, ἐλπίζει ἀκόμη ὅτι μόνον εἰς ὑπερορίαν θὰ καταδικασθῇ. Ἀλλ' ὁ Παυσανίας, μὴ δεχόμενος νὰ ὑποστῇ τὴν ποινὴν ταύτην, καταλείπει τὸν οἶκον τῆς μητρός του καὶ καταφεύγει εἰς τὸν ναόν, ἔνθα τὸ ἀναμένει ἡ γνωστὴ τραγικὴ τύχη.

Ἡ τραγῳδία αὕτη ἐνέχει πραγματικὰς ἀρετάς. Ὁ χαρακτὴρ τῆς Τιμάνδρας εἶνε μεγαλοφυὲς δημιούργημα, ἐπισπώμενον πάντων τὸν θαυμασμόν.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Σεπτέμβριος

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου καὶ συνεκροτήθη ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἐλήφθησαν διάφορα μέτρα σχετικὰ πρὸς τὰ ἐν ἐπιστρατείᾳ διατελοῦντα μέλη τοῦ Συλλόγου.

Ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδήμεια τῶν γραμμάτων τοῦ Βελγίου ἀπέστειλε διὰ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος διάφορα βιβλία πρὸς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου. Ὁμοίως ἀπέστειλε βιβλία πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου διὰ τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς πρεσβείας τὸ ἐπὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργεῖον τῆς Γαλλίας.

Τῇ αἰτήσει αὐτῆς ὁ Σύλλογος συνῆψε σχέσεις μετὰ τῆς ἐν Δράμᾳ φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος «Σύμπνοια».

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος προσεκάλεσε τὸν Σύλλογον, ἵνα δι' ἀντιπροσώπου αὐτοῦ μετάσχῃ τοῦ κατὰ τὸν προσεχῆ Αὔγουστον συγκροτηθησομένου ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου. Ὁ Σύλλογος εὐχαρίστως ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν· θέλει δὲ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπου.

Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἀντὶ τοῦ ἀναχωρήσαντος κ. Ἀν. Παπαδιαμαντοπούλου ἐξελέχθη ὁ κ. Ἰω. Βάμβας.

Ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Συλλόγου διὰ τὸ τρέχον ἔτος καὶ τὰ μὲν ἔσοδα ὡρίσθησαν εἰς Δρ. 13893,88 τὰ δ' ἔξοδα εἰς Δρ. 13387,40 ἀπομείναντος περισσεύματος ἐκ Δρ. 506.40.

Ἀπεβίωσεν ὁ **Λύσανδρος Καυταντζόγλους** μέλος ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν παλαιοτέρων, ὁ **Δημήτριος Κονοφάος** μέλος ὁμοίως παλαιὸν ἐκ τῶν ἐκτάκτων, καὶ ὁ **Θεοδόσιος Ζώτος** ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τακτικὸν ἐνεργὸν μέλος τοῦ Συλλόγου.

Παρόραμα. — Τὸ ἐν σελίδι 412 στίχ. 15 ἀντὶ Βοντίτσης *Γρηγόριος* ἀνάγνωθι *Ἱερόθεος* ἐν τῇ περὶ Σικίνου διατριβῇ τοῦ κ. Μυστακίδου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ «Ἰουλίου Καίσαρος» συμπληροῦται ἡ μετάφρασις ἡμῶν τῶν τριῶν Ῥωμαϊκῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ: «Ἰουλίου Καίσαρος», «Κοριολανοῦ» καὶ «Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας».

Ὁ «Ἰούλιος Καῖσαρ» ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ, ἅτινα οἱ ὑποκριταὶ Heminge καὶ Condell ἐδημοσίευσαν τῷ 1623· τοὐλάχιστον οὐδὲν σώζεται ἀντίτυπον παλαιοτέρας ἐκδόσεως. Φαίνεται δέ, λέγει ὁ Wright, ὅτι τὸ ἔργον ἐγράφη πρὸ εἰκοσαετίας, ἤτοι τῷ 1603.[1]

Τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔργου ἠρύσατο ὁ ποιητὴς ἐκ τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου, οὓς ἀνέγνω ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Thomas North γενομένῃ μεταφράσει. Ἠκολούθησε δέ, λέγει ὁ Γερβῖνος, τὸν Ἕλληνα ἱστορικὸν μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας, ὥστε, ὄχι μόνον τὰ σπουδαιότατα γεγονότα τῆς βιογραφίας τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ λεπτομερῆ χαρακτηριστικὰ τῶν προσώπων, καὶ φράσεις, καὶ λέξεις ἔτι, τοῦ Πλουτάρχου παρέλαβεν.

Εἶνε δέ, ἐπιλέγει ὁ Γερβῖνος, ἀξία θαυμασμοῦ ἡ κεκαλυμμένη ἐκείνη τέχνη καὶ ἡ ἀδιάλειπτος δύναμις, δι' ἧς μετέβαλεν εἰς δρᾶμα τὸ κείμενον τοῦ ἱστορικοῦ.

Οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἐξετέλεσε τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ τοσαύτης ἀφελείας καὶ τέχνης, δυνηθείς, ἐν τῇ πιστῇ παραστάσει ἱστορικῶν γεγονότων, νὰ τηρήσῃ ἀπεριόριστον ποιητικὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐξ ἀληθοῦς ἱστορίας ἐλεύθερον νὰ δημιουργήσῃ δρᾶμα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 Φεβρουαρίου 1886.

Ὁ Μεταφράσας

[1] Ὁ Malone φρονεῖ ὅτι ἐγράφη μετὰ τὸ 1607, διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Ἀλεξάνδρου Μένστρε, τοῦ μετέπειτα κόμητος τοῦ Stirling, ἡ τραγῳδία τοῦ «Ἰουλίου Καίσαρος», θέμα, ὅπερ ἴσως δὲν θὰ ἤθελε πραγματευθῆ, ἂν εἶχεν ἤδη γράψει τὴν τραγῳδίαν του ὁ Σαίξπηρ.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓῼΔΙΑΣ

Ἰούλιος Καῖσαρ	
Ὀκτάβιος Καῖσαρ	Τρίαρχοι μετὰ τὸν θάνατον
Μάρκος Ἀντώνιος	τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος
Μ. Αἰμίλιος Λέπιδος	
Κικέρων	
Πούπλιος	βουλευταί
Ποπίλιος Λαίνας	
Μάρκος Βροῦτος	
Κάσσιος	
Κάσκας	
Τρεβώνιος	οἱ κατὰ τοῦ Καίσαρος
Λιγάριος	συνωμόται
Δέκιμος Βροῦτος	
Μέτελλος Κίμβρος	
Κίννας	
Φλάβιος καὶ Μάρυλλος	Δήμαρχοι
Ἀρτεμίδωρος ὁ Κνίδιος	Διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς
Εἷς Μάντις	
Κίννας ὁ ποιητής	
Ἕτερος ποιητής	
Λουκίλλιος	
Τιτίνιος	φίλοι τοῦ Βρούτου
Μεσσάλας	καὶ τοῦ Κασσίου
Κάτων ὁ νεώτερος	
Βολούμνιος	
Βάρρων	
Κλεῖτος	
Κλαύδιος	ὑπηρέται τοῦ Βρούτου
Στράτων	
Λεύκιος	
Δαρδάνιος	
Πίνδαρος	ὑπηρέτης τοῦ Κασσίου
Καλπουρνία	σύζυγος τοῦ Καίσαρος
Πορκία	σύζυγος τοῦ Βρούτου

Βουλευταί, πολῖται φύλακες, ὑπηρέται κτλ.

Ἡ σκηνὴ ἐν Ῥώμῃ, περὶ τὰς Σάρδεις καὶ περὶ τοὺς Φιλίππους.

ΣΑΙΞΠΗΡ

ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

ΤΡΑΓΩιΔΙΑ

ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΝΤΕ

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

ΡΩΜΗ—ΟΔΟΣ

Ἐμφανίζονται ὁ Φλάβιος, ὁ Μάρυλλος καί τινες πολῖται.

ΦΛΑΒΙΟΣ

Φύγετ' ἀπ' ἐδῶ! Εἰς τὰ 'σπίτια σας, ὀκνηροί, πηγαίνετε εἰς τὰ 'σπίτια σας. Ἑορτὴ εἶνε σήμερον; πῶς, δὲν ἠξεύρετε ὅτι ὡς χειρώνακτες δὲν πρέπει νὰ ἐξέρχησθε κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας χωρὶς νὰ φέρητε τὰ ἐμβλήματα τῆς τέχνης σας; Λέγε, τί τέχνην κάμνεις;

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἐγώ, κύριε, εἶμαι ξυλουργός.

ΜΑΡΥΛΛΟΣ

Ποῦ εἶνε τὸ μέτρον καὶ τὸ δερμάτινον περίζωμά σου; Διατί φορεῖς τὰ καλλίτερά σου ἐνδύματα; — Σύ, κύριε, τί τέχνην κάμνεις;

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Μὰ τὴν ἀλήθειαν, κύριε, παραβαλλόμενος μὲ καλὸν τεχνίτην, ἐγὼ δὲν εἶμαι παρὰ ἕνας μπαλωματῆς.

ΜΑΡΥΛΛΟΣ

Εἰπὲ καθαρά, ποία εἶνε ἡ τέχνη σου;

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἔχω, κύριε, μίαν τέχνην, τὴν ὁποίαν εἱμπορῶ νὰ ἐξασκῶ μὲ καθαρὰν συνείδησιν. Εἶμαι διορθωτὴς τῶν κακῶν τομαρίων.[1]

ΜΑΡΥΛΛΟΣ

Τί τέχνην ἔχεις; ἄθλιε, οὐτιδανέ.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Μὴ θυμώνεις μαζί μου, καὶ μὴ σκάζεις, διότι, ἂν σοῦ σκάσῃ τίποτε, ἐγὼ εἱμπορῶ νά σε διορθώσω.

ΜΑΡΥΛΛΟΣ

Τί ἐννοεῖς διὰ τούτου; νά με διορθώσῃς, αὐθάδη;

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Νά σε μπαλώσω.

ΦΛΑΒΙΟΣ

Εἶσαι λοιπὸν μπαλωματῆς; Ἔ;

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Μὰ τὴν ἀλήθειαν, κύριε, ζῶ μὲ τὸ σουβλί μου. Δὲν ἐρωτῶ τί κάνει ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος· ἐγὼ κυττάζω τὸ σουβλί μου.[2] Πραγματικῶς εἶμαι χειρουργὸς τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων· ὅταν εὑρίσκωνται εἰς κίνδυνον, τὰ γιατρεύω.[3] Καὶ οἱ εὐμορφότεροι ἄνθρωποι, ὅσοι ἐπάτησάν ποτε εἰς δέρμα ζῴων, ἀπέρασαν ἀπὸ τὴν τέχνη μου.

ΦΛΑΒΙΟΣ

Ἀλλὰ διατί δὲν εἶσαι εἰς τὸ ἐργαστήριόν σου σήμερον; διατί περιφέρεις εἰς τὰς ὁδοὺς τοὺς ἀνθρώπους τούτους;

[1] E mender of bad soles. Παίζει μὲ τὴν λέξιν sole σημαίνουσαν πέλμα· προφέρεται δὲ ὡς τὸ soul ψυχή. Δύναμαι εὐσυνειδήτως νὰ ἐξασκῶ τὴν τέχνην μου, ἥτις εἶνε ἡ τοῦ διορθωτοῦ τῶν κακῶν πελμάτων ἢ ψυχῶν.

[2] I meddle with no tradesmans matters, nor womans matters, but with awl. Δὲν ἀναμιγνύομαι οὔτε εἰς γυναικῶν, οὔτε εἰς βιομηχάνων ὑποθέσεις, παρὰ καθόσον αὗται σχετίζονται μὲ τὸ σουβλί μου. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ «Ἰουλίου Καίσαρος» τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς. I meddle with no tradesmans matters nor womans matters, but withal I am indeed. Ὁ Farmer θεωρεῖ προτιμοτέραν τὴν γραφήν: I meddle with no tradesmans matters, nor womens matters but with awl. Δὲν ἀναμιγνύομαι εἰς ἐμπόρια—ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν—παρὰ μόνον μὲ τὸ σουβλί μου, ὁ δὲ Capell μεταβάλλει τὴν μεταγραφήν: but with awl εἰς but with all ἤτοι ἀναμιγνύομαι εἰς ὅλα. Wright.

[3] I recover them παίζει μὲ τὸ ῥῆμα recover, ὅπερ σημαίνει: σκεπάζω, καλύπτω καὶ πάλιν, θεραπεύω.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Μὰ τὸν Θεόν, κύριε, διὰ νὰ χαλάσουν τὰ ὑποδήματά των, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μοῦ προμηθεύσουν περισσοτέραν ἐργασίαν. Ἀλλά, διὰ νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐργαζόμεθα σήμερον, διὰ νὰ ἴδωμεν τὸν Καίσαρα, καὶ νὰ χαροῦμεν διὰ τοὺς θριάμβους του.

ΜΑΡΥΛΛΟΣ

Διατί νὰ χαρῆτε ; Ποίας κατακτήσεις προσθέτει εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν ; Τίνες οἱ ὑποτελεῖς, οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τοὺς τροχοὺς τοῦ ἅρματός του διὰ τῶν ἀλύσεων τῆς αἰχμαλωσίας κοσμοῦντες ; Ἠλίθιοι, ἀναίσθητοι, καὶ τῶν λίθων ἀναισθητότεροι ! Δὲν ἐγνωρίσατε, ὦ ἀπεσκληρυμμέναι καρδίαι, ὦ ἀνάλγητα τέκνα τῆς Ῥώμης, δὲν ἐγνωρίσατέ ποτε τὸν Πομπήϊον ; Ποσάκις δὲν ἀνερριχήθητε ἐπὶ τὰ τείχη καὶ τὰς ἐπάλξεις, ἐπὶ τοὺς πύργους καὶ τὰ παράθυρα, καὶ ἐπ' αὐτὰς ἔτι τὰς καπνοδόχους, καὶ τὰ τέκνα σας εἰς τὰς χεῖρας ἔχοντες, δὲν περιεμένετε μεθ' ὑπομονῆς ὁλόκληρον ἡμέραν ἵνα ἴδητε τὸν μέγαν Πομπήϊον διερχόμενον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Ῥώμης ; Εὐθὺς δ' ὡς ἐβλέπετε πόρρωθεν τὸ ἅρμα του, δὲν ἐξεπέμπετε ἀλαλαγμοὺς τοιούτους, ὥστ' ἔτρεμεν ἡ κοίτη τοῦ Τιβέρεως ἀκούοντος τὴν ἠχὼ τῶν κραυγῶν σας ἀντηχοῦσαν ἀπὸ τῶν κοιλωμάτων τῶν ὄχθῶν του ; Καὶ τώρα φορεῖτε τὰ καλλίτερά σας ἐνδύματα, καὶ ἑορτάζετε, καὶ ῥαίνετε δι' ἀνθέων τὴν ὁδὸν ἐκείνου, ὅστις ἐπανέρχεται ἐν θριάμβῳ χύσας τὸ αἷμα τοῦ Πομπηΐου ; Φύγετ' ἀπ' ἐδῶ. Τρέξατε εἰς τὰς οἰκίας σας, γονατίσατε καὶ δεήθητε τοῖς θεοῖς ἵνα ἀποτρέψωσι τὴν τιμωρίαν, ἣν ἀναγκαίως θὰ ἐπισύρῃ ἡ ἀγνωμοσύνη αὕτη.

ΦΛΑΒΙΟΣ

Ὑπάγετε, ὑπάγετε, φίλοι συμπολῖται, καί, πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ σφάλματος τούτου, ἀθροίσατε πάντας τοὺς πένητας τῆς τάξεώς σας, καὶ ὁδηγήσατε αὐτοὺς πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως· κλαίοντες δὲ ἐκεῖ νὰ χύσητε ἐπὶ τῆς κοίτης του δάκρυα τόσα, ὥστε καὶ τὰ ἀβαθέστερα τοῦ ποταμοῦ μέρη ν' ἀνέλθωσι μέχρι τῆς ὑψηλοτέρας ὄχθης (*Ἐξέρχονται πάντες οἱ πολῖται*). Ἰδέ, πῶς συνεκινήθη ἡ ἀγενὴς αὐτῶν φύσις· ἀπέρχονται σιωπηλοὶ συναισθανόμενοι τὸ πταῖσμά των. Πορεύθητι διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης πρὸς τὸ Καπιτώλιον· ἐγὼ θὰ μεταβῶ διὰ ταύτης. Ἀπογύμνωσον τοῦ κόσμου των τὰς εἰκόνας, ἂν που εὕρῃς αὐτὰς κεκοσμημένας δι' ἱερῶν κοσμημάτων.

ΜΑΡΥΛΛΟΣ

Δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο ; Ἠξεύρεις ὅτι σήμερον εἶνε ἡ ἑορτὴ τῶν Λουπερκαλίων.[1]

[1] Ἦν μὲν γὰρ ἡ τῶν Λουπερκαλίων ἑορτή, περὶ ἧς πολλοὶ γράφουσιν ὡς ποιμένων τὸ παλαιὸν εἴη καί τι καὶ προσήκει τοῖς Ἀρκαδικοῖς Λυκαίοις. Πλ. Καῖσαρ, XI, σελ. 422.

ΦΛΑΒΙΟΣ

Ἀδιάφορον. Οὐδεμίαν εἰκόνα πρέπει ν' ἀφήσωμεν κεκοσμημένην διὰ τῶν τροπαίων τοῦ Καίσαρος. Θὰ περιέλθω τὰς ὁδοὺς ἵν' ἀποδιώξω τὸ πλῆθος· πρᾶξον καὶ σὺ τὸ αὐτό, ὅπου δήποτε ἴδῃς αὐτὸ συμπεπυκνωμένον. Ἂν ἐκ τῆς πτέρυγος τοῦ Καίσαρος ἀποτίλλωμεν τὰ ἐπιφυόμενα πτερά του, ἡ πτῆσις αὐτοῦ θὰ εἶνε συνήθης, εἰδεμή, θὰ μετεωρισθῇ ὅπου δὲν φθάνει ὁ ὀφθαλμός, καὶ θὰ κατέχῃ πάντας ἡμᾶς ὑπὸ δουλικὸν φόβον *(Ἐξέρχονται)*.

ΣΚΗΝΗ Β'

Δημοσία πλατεῖα. Σαλπίσματα. Εἰσέρχονται ὁ Καῖσαρ, ὁ Ἀντώνιος μὲ στολὴν δρομέως, ἡ Καλπουρνία, ἡ Πορκία, ὁ Δέκιμος, ὁ Κικέρων, ὁ Βροῦτος, ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Κάσκας, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ πολλῶν, ἐν οἷς καὶ Μάντις.

ΚΑΙΣΑΡ

Καλπουρνία!

ΚΑΣΚΑΣ

Ἔ, σιωπή! Ὁμιλεῖ ὁ Καῖσαρ.

ΚΑΙΣΑΡ

Καλπουρνία!

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Τί θέλει ὁ σύζυγός μου;

ΚΑΙΣΑΡ

Παρεμπόδισον τὸν δρόμον τοῦ Ἀντωνίου ὅταν τρέξῃ. Ἀντώνιε!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Καῖσαρ, ἄρχων.

ΚΑΙΣΑΡ

Μὴ λησμονήσῃς, τρέχων, νὰ ψαύσῃς τὴν Καλπουρνίαν, διότι οἱ πρεσβύτεροι ἡμῶν λέγουσιν ὅτι, στεῖρα γυνή, ψαυομένη κατὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον δρόμον, θεραπεύεται τῆς στειρώσεώς της.[1]

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Θὰ τὸ ἐνθυμηθῶ· ὅταν ὁ Καῖσαρ λέγῃ· «Ποίησον τοῦτο», εἶνε τετελεσμένον.

[1] Τῶν δὲ εὐγενῶν νεανίσκων καὶ ἀρχόντων πολλοὶ διαθέουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν γυμνοί, σκύτεσι λασίοις τοὺς ἐμποδὼν ἐπὶ παιδιᾷ καὶ γέλωτι παίοντες· πολλαὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει γυναικῶν ἐπίτηδες ὑπαντῶσαι παρέχουσιν ὥσπερ ἐν διδασκάλῳ τὼ χεῖρε ταῖς πληγαῖς, πεπεισμέναι πρὸς εὐτοκίαν κυούσας, ἀγόνους δὲ πρὸς κύησιν ἀγαθὸν εἶναι, Πλουτ. Βροῦτος.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἐμπρός, ἄς προβῶμεν χωρὶς οὐδὲν ἐκ τῶν τῆς εἰθισμένης τελετῆς νὰ παραλίπωμεν (*Σαλπίσματα*).

ΜΑΝΤΙΣ

Καῖσαρ!

ΚΑΙΣΑΡ

Ἔ, τίς με καλεῖ;

ΚΑΣΚΑΣ

Ἄς παύσῃ ὁ θόρυβος· σιωπήσατε πάλιν!

ΚΑΙΣΑΡ

Τίς ἐκ τοῦ πλήθους με καλεῖ; Ἀκούω φωνὴν ἠχηροτέραν τῆς μουσικῆς ἁπάσης κράζουσαν· «Καῖσαρ!». Ὁμίλησον· ὁ Καῖσαρ ἐστράφη ν' ἀκούσῃ.

ΜΑΝΤΙΣ

Φυλάττου τὰς εἰδοὺς τοῦ Μαρτίου.

ΚΑΙΣΑΡ

Τίς οὗτος;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μάντις, ὅστις σοι λέγει νὰ φυλάττησαι ἀπὸ τὰς εἰδοὺς τοῦ Μαρτίου.

ΚΑΙΣΑΡ

Ὁδηγήσατε αὐτὸν ἐνώπιόν μου, ἵνα ἴδω τὸ πρόσωπόν του.

ΚΑΣΚΑΣ

Ἔξελθε ἐκ τοῦ πλήθους, φίλε· ἀτένισον τὸν Καίσαρα.

ΚΑΙΣΑΡ

Τί ἔχεις τώρα νά μοι εἴπῃς; ὁμίλησον καὶ πάλιν.

ΜΑΝΤΙΣ

Φυλάττου τὰς εἰδοὺς τοῦ Μαρτίου.

ΚΑΙΣΑΡ

Εἶνε ὀνειροπόλος· ἄς ἀφήσωμεν αὐτόν· ἄγωμεν (*Ἡ μουσικὴ παιανίζει. Ἐξέρχονται πάντες ἐκτὸς τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου*).

ΚΑΣΣΙΟΣ

Θὰ ἔλθῃς νὰ ἴδῃς τὴν σταδιοδρομίαν;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐγώ, ὄχι.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐλθέ, σὲ παρακαλῶ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Δὲν εἶμαι φιλοθεάμων. Μοῦ λείπει κάπως τὸ φαιδρὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, ὅπερ ἔχει ὁ Ἀντώνιος. Ἄς μὴ παρεμβάλλω πρόσκομμα εἰς τὰς ἐπιθυμίας σου, Κάσσιε· σὲ ἀφίνω.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Σὲ παρατηρῶ ἀπό τινος χρόνου, Βροῦτε, καὶ δὲν βλέπω πλέον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου τὴν εὐμένειαν ἐκείνην καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀγάπης, ἃς ἄλλοτε ἔβλεπον. Λίαν ψυχρῶς καὶ ὡς πάντη ξένος φέρεσαι πρὸς τὸν ἀγαπῶντά σε φίλον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μὴ ἀπατᾶσαι, Κάσσιε· ἂν τὸ βλέμμα μου εἶνε σκυθρωπόν, ἡ ταραχὴ ὅμως τοῦ προσώπου μου ἀποβλέπει μόνον ἐμὲ αὐτόν.[1] Ταράσσομαι ἀπό τινος ὑπὸ συγκρουομένων αἰσθημάτων,[2] ὑπὸ σκέψεων ὅλως ἰδίων εἰς ἐμέ, αἵτινες ἀμαυροῦσί πως τὴν συμπεριφοράν μου.[3] Τοῦτο ὅμως δὲν πρέπει νὰ λυπῇ τοὺς καλούς μου φίλους—μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεσαι, Κάσσιε·—οἵτινες διὰ νὰ ἐξηγῶσι τὴν ἀδιαφορίαν μου, ἀνάγκη νὰ λέγωσιν ὅτι, «ὁ ἀτυχὴς Βροῦτος, παλαίων πρὸς τὸν ἑαυτόν του, λησμονεῖ νὰ ἐκδηλοῖ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγάπην του».

ΚΑΣΣΙΟΣ

Παρηρμήνευσα τὸ πάθος σου· καὶ τούτου ἕνεκα ἐνέκλεισα ἐν τῷ στήθει σκέψεις σπουδαίας, σοβαροὺς διαλογισμούς. Εἰπέ μου, καλὲ Βροῦτε, δύνασαι νὰ ἴδῃς τὸ πρόσωπόν σου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὄχι, Κάσσιε, διότι ὁ ὀφθαλμὸς μόνον δι' ἀντικατοπτρισμοῦ, δι' ἄλλου τινὸς πράγματος δύναται νὰ ἴδῃ ἑαυτόν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὀρθόν. Εἶνε δὲ πολὺ λυπηρόν, ὦ Βροῦτε, ὅτι δὲν ἔχεις κάτοπτρον τοι-

[1] If I have veil'dmy look, I turn the trouble of my countenance merely upon myself.

[2] Vexed I am of late with passions of some difference. Ταράσσομαι ὑπὸ συγκρουομένων αἰσθημάτων, ἢ συγκινήσεων. Wright.

[3] Give some soil perhaps to my behaviours ἑρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Wright. Somewat sully or tarnish my behaviours κηλιδοῦσί πως, ἢ ἀμαυροῦσι τὴν συμπεριφοράν μου (ἦθός μου) καὶ οὐχὶ «ἠλλοίωσαν τοὺς τρόπους μου» ont altéré mes manières, ὡς ὑπὸ τοῦ F. Hugo μεταφράζεται. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην τοῦ Wright παραδέχεται καὶ ὁ λεξικογράφος τοῦ Σαίξπηρ Schmidt.

οὗτον, ὥστε νὰ στρέψῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου τὴν κεκρυμμένην ἀξίαν σου, οὕτω δὲ νὰ δυνηθῇς νὰ ἴδῃς τὴν εἰκόνα σου. Ἤκουσα τοὺς σεβαστοτέρους ἄνδρας τῆς Ῥώμης, ἐκτὸς τοῦ ἀθανάτου Καίσαρος, ὁμιλοῦντας περὶ τοῦ Βρούτου· ἐστέναζον πάντες ὑπὸ τὸν πιέζοντα ἡμᾶς ζυγόν, καὶ ηὔχοντο νὰ εἶχε τοὺς ὀφθαλμούς του ὁ γενναῖος Βροῦτος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἰς ποίους κινδύνους θέλεις νά με παρασύρῃς, Κάσσιε, παρακινῶν με νὰ ζητήσω ἐν ἐμαυτῷ ὅ,τι δὲν ὑπάρχει ἐν ἐμοί;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἑτοιμάσθητι λοιπὸν νὰ ἀκούσῃς, ὦ καλὲ Βροῦτε. Ἀφοῦ δὲ γινώσκῃς ὅτι δὲν δύνασαι νὰ ἴδῃς σεαυτὸν τόσον καλῶς ὅσον δι' ἀντικατοπτρισμοῦ, θὰ γίνω κάτοπτρόν σου, ἵνα, ἄνευ ὑπερβολῆς, σοὶ ἀποκαλύψω ὅ,τι περὶ σεαυτοῦ ἀγνοεῖς. Μὴ δυσπίστει πρὸς ἐμέ,[1] ὦ γενναῖε Βροῦτε. Ἂν ἤμην γελωτοποιός, ἢ ἂν συνείθιζον διὰ τετριμμένων ὅρκων πρὸς πάντα ἐπιδεικνύοντα[2] φιλίαν, νὰ καταβιβάζω τὴν ἀγάπην μου· ἄν με γινώσκῃς ὡς δουλικῶς περιποιούμενον καὶ περιπτυσσόμενον τοὺς ἄλλους καὶ εἶτα κακολογοῦντα αὐτούς, ἢ ἂν ἤξευρες ὅτι κατὰ τὰ συμπόσια ἐπαγγέλλομαι φιλίαν[3] πρὸς ἅπαν τὸ συνευωχούμενον πλῆθος, τότε θεώρει με ὡς ἐπικίνδυνον *(Σαλπίσματα καὶ κραυγαί).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τί σημαίνουσιν αἱ κραυγαὶ αὗται; Φοβοῦμαι μὴ ὁ λαὸς ἐκλέξῃ βασιλέα τὸν Καίσαρα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Πῶς, φοβεῖσαι; Τότε πρέπει νὰ ὑποθέσω ὅτι δὲν τὸ ἐπεθύμεις.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Δὲν τὸ ἐπεθύμουν, Κάσσιε· καὶ ὅμως τὸν ἀγαπῶ πολύ. Ἀλλὰ διατί με κρατεῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἐνταῦθα; Τί ἔχεις νά μοι ἀναγγείλῃς; Ἂν πρόκηται περὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, θὲς ἐνώπιόν μου ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν τιμήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν θάνατον· θὰ θεωρήσω ἀμφότερα μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθείας, διότι, μὰ τοὺς θεούς, ἀγαπῶ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς πλειότερον παρ' ὅσον φοβοῦμαι τὸν θάνατον.

[1] Be not jealous on me, be not suspicious on me. Μὴ δυσπίστει πρὸς ἐμέ.
Wright

[2] To every new protester πρὸς πάντα ἐπαγγελλόμενον τὸν φίλον.

[3] That I profess myself in banqueting. Φέρομαι φιλίως, ἐπαγγέλλομαι φιλίαν, καὶ οὐχί, ὡς μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωνίδου· «ἢ ἄν με γνωρίζῃς ἐπαγγελλόμενον τὸ νὰ παρίσταμαι εἰς πάντα τὰ συμπόσια». Σ. Μ.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τὴν ἀρετήν σου ταύτην, Βροῦτε, γνωρίζω τόσον καλῶς, ὅσον γνωρίζω καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου σου. Μάθε λοιπὸν ὅτι πρόκειται νὰ ὁμιλήσω περὶ τιμῆς. Δὲν ἠξεύρω τί σὺ καὶ οἱ ἄλλοι φρονεῖτε περὶ τοῦ βίου τούτου· τὸ κατ' ἐμέ, θὰ προετίμων νὰ μὴ ὑπάρχω, παρὰ νὰ ζῶ φοβούμενος πλάσμα ὅμοιον πρὸς ἐμὲ αὐτόν. Ἐγεννήθην ἐλεύθερος ὅπως καὶ ὁ Καῖσαρ· τοιουτοτρόπως καὶ σύ. Ἀμφότεροι ἐτράφημεν ὅπως ἐκεῖνος, ἑπομένως δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ὑποφέρωμεν τὰ ψύχη τοῦ χειμῶνος. — Ἡμέραν τινὰ θυελλώδη καὶ ψυχράν, καθ' ἣν ὁ ὠργισμένος Τίβερις ἔπληττε μανιωδῶς τὰς ὄχθας του, μοῦ εἶπεν ὁ Καῖσαρ. Τολμᾷς, Κάσσιε, νὰ πηδήσῃς μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ ὁρμητικὸν τοῦτο ῥεῦμα καὶ νὰ κολυμβήσῃς μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου;» Εὐθὺς ὡς ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας, ἐνδεδυμένος ὡς ἤμην, ἐρρίφθην εἰς τὸν ποταμόν, καὶ τὸν προσεκάλεσα νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ὅπερ ὄντως ἔπραξεν. Ὁ χείμαρρος ἐμυκᾶτο, ἡμεῖς δὲ ἐτύπτομεν αὐτὸν μὲ νευρώδεις βραχίονας, παρωθοῦντες αὐτόν, καὶ θαρραλέως ἀνταγωνιζόμενοι.[1] Ἀλλὰ πρὶν ἢ δυνηθῶμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ προσδιορισθὲν σημεῖον, ὁ Καῖσαρ ἐκραύγασε: «Βοήθησόν με, Κάσσιε, διότι πνίγομαι! Ὅπως δὲ ὁ μέγας ἡμῶν πρόγονος Αἰνείας ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν γηραιὸν Ἀγχίσην, σώσας αὐτὸν ἀπὸ τὰς φλόγας τῆς Τρῳάδος, οὕτω καὶ ἐγὼ ἔσωσα ἐκ τῶν κυμάτων τοῦ Τιβέρεως τὸν ἀπηυδηκότα Καίσαρα. Νῦν δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κατέστη θεός, ὁ δὲ Κάσσιος εἶνε πλάσμα ταπεινόν, ὅπερ ὀφείλει νὰ κλίνῃ τὸν αὐχένα, ἂν ποτε ὁ Καῖσαρ καταδεχθῇ νὰ κλίνῃ πρὸς αὐτὸν νωχελῶς. Ὅτε διέτριβεν ἐν Ἱσπανίᾳ, προσεβάλλετο ὑπὸ πυρετοῦ, παρετήρησα δὲ ὅτι ἔτρεμεν ὁσάκις κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ παροξυσμοῦ. Εἶνε ἀληθές, ἔτρεμεν ὁ θεὸς οὗτος. Τὰ δειλά του χείλη ἔχανον τὸ χρῶμά των,[2] οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι, ὧν ἓν μόνον βλέμμα

[1] And stemming it with hearts of controversy. Μετὰ θάρρους ἰσοφαρίζοντος καὶ ἀγωνιζομένου πρὸς τὴν ὁρμὴν τοῦ ῥεύματος. Wright.

Προφανῶς παρενόησαν τὸ χωρίον τοῦτο ὁ γάλλος μεταφραστὴς τοῦ Σαίξπηρ Larochet, μεταφράσας nous nageàmes en rivalisant de force, a d' intrepidité καὶ ὁ Ἰωνίδης ἑρμηνεύσας Ἐκολυμβῶμεν συναμιλλώμενοι καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἀφοβίας· hearts of controversy. Ἑρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Schmidt eagers for combats: πρόθυμοι πρὸς μάχην.

[2] His coward lips did from their colour fly. Ὅπως ὁ ἐγκαταλείπων τὴν σημαίαν στρατιώτης. Ὁ Waburton παρατηρεῖ ὅτι κοινὸς ἄνθρωπος θὰ ἔλεγε «Τὸ χρῶμα ἔφυγεν ἐκ τῶν χειλέων, καὶ ὄχι τὰ χείλη ἐκ τοῦ χρώματός των.» Οὐδεμία περὶ τούτου ἀμφιβολία· ἀλλ' ὁ Σαίξπηρ δὲν λέγει πάντοτε ὅ,τι κοινὸς ἄνθρωπος θὰ ἔλεγεν. Wright.

ποιεῖ τὴν γῆν νὰ τρέμῃ, ἀπέβαλλον τὴν λαμπρότητά των. Τὸν ἤκουσα στενάζοντα, ναί, καὶ τὴν γλῶσσαν ἐκείνην, ἥτις ἐπιτάσσει εἰς τοὺς Ῥωμανοὺς νὰ τὸν ἀκούωσι καὶ νὰ γράφωσι,φεῦ! τοὺς λόγους του εἰς τὰ χρονικά των, κράζουσαν ὡς ἄρρωστον κοράσιον· «Τιτίνιε, δός μοι νὰ πίω». Ὦ θεοί! ἐξίσταμαι βλέπων τόσον ἀσθενῆ χαρακτῆρα, πρωτεύοντα ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ τούτῳ κόσμῳ, καὶ μόνον αὐτὸν τῆς νίκης τὸν στέφανον φέροντα *(Κραυγαὶ καὶ σαλπίσματα).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ ἄλλαι κραυγαί! Νομίζω ὅτι αἱ ἀνευφημίαι αὗται ἀγγέλλουσι νέας τιμὰς ἀποδιδομένας τῷ Καίσαρι.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἔ, φίλε μου, αὐτὸς μὲν διασκελίζει τὸν στενὸν τοῦτον κόσμον ὡς κολοσσός, ἡμεῖς δέ, ἄνθρωποι ἀσήμαντοι, βαδίζομεν ὑπὸ τὰ πελώρια σκέλη του, δειλῶς περιβλέποντες πρὸς εὕρεσιν ἀτίμου τάφου. Ἐνίοτε οἱ ἄνθρωποι εἶνε κύριοι τῆς τύχης των· ἐὰν δ' ἡμεῖς, φίλτατε Βροῦτε, εἴμεθα ὑποτελεῖς, τὸ σφάλμα δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ πλανήτου,ὑφ' ὃν ἐγεννήθημεν, ἀλλ' ἐξ ἡμῶν αὐτῶν. Βροῦτος καὶ Καῖσαρ. Τί τάχα περιέχει ἡ λέξις *Καῖσαρ*; Διατί τάχα τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε εὐηχότερον τοῦ ἰδικοῦ σου; Ἂν γράψῃς ἀμφότερα, βλέπεις ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶνε ἐπίσης ὡραῖον· ἂν προφέρῃς αὐτά, εἶνε ἐπίσης εὔφωνον· ἂν ζυγίσῃς αὐτά, ἔχει τὸ αὐτὸ βάρος. Μεταχειρίσθητι αὐτὰ πρὸς ἐξορκισμόν, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι ὁ Βροῦτος θὰ ἐξεγείρῃ τὰ πνεύματα ὅπως καὶ ὁ Καῖσαρ. Μὰ τοὺς θεοὺς ἅπαντας, διὰ τίνος τροφῆς τρέφεται λοιπὸν ὁ Καῖσαρ οὗτος, ὥστε ἔγεινε τόσον μέγας! Ὁποῖον αἶσχος διὰ τὸν παρόντα αἰῶνα![1] Ἀπώλεσας, ὦ Ῥώμη, τὴν γενεὰν τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν. Ποῖος ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ παρῆλθεν αἰών, ὃν δὲν ἐδόξασαν πλείονες τοῦ ἑνὸς ἄνδρες; Οἱ περὶ τῆς Ῥώμης ὁμιλοῦντες ἠδυνήθησάν ποτε μέχρι τοῦδε νὰ εἴπωσιν ὅτι τὰ εὐρέα τείχη της ἐνέκλειον ἕνα μόνον ἄνδρα; Νῦν ἡ Ῥώμη ὑφίσταται, καὶ ἔχει ἀρκετὴν *ῥώμην*, ἐὰν μόνον εἷς ἀνὴρ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῇ[2]. Ἀμφότεροι ἠκούσαμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν λέγοντας ὅτι ὑπῆρξέ ποτε Βροῦτός τις,ὅστις θὰ ἠνείχετο βασιλέα ἐν Ῥώμῃ, ὅσον καὶ τὸν διάβολον.

[1] Age, thou art' shamed! Κατῃσχύνθης, ὦ ἐποχή!

[2] Now is it Rome indeed and room enough, when there is in it but one man ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις τοῦ χωρίου ἔχει ὡς ἑξῆς: ὑφίσταται νῦν ἡ Ῥώμη καὶ ἔχει ἀρκετὸν χῶρον, ἀφ' οὗ εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῇ.

Ὁ ποιητὴς παίζει μὲ τὰς λέξεις Rome καὶ room, Ῥώμη καὶ χῶρος. Ἐνομίσαμεν ὅτι δὲν ἀπομακρυνόμεθα πολὺ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ λογοπαιγνίου μεταφράζοντες διὰ τῶν λέξεων Ῥώμη καὶ ῥώμη. Σ. Μ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Οὐδόλως ἀμφιβάλλω περὶ τῆς πρὸς ἐμὲ εἰλικρινοῦς ἀγάπης σου. Μαντεύω ἐν μέρει τί προσπαθεῖς νά με πείσῃς νὰ πράξω. Τί δὲ σκέπτομαι περὶ τούτου καὶ περὶ τῶν σημερινῶν καιρῶν, θά σοι τὸ εἴπω βραδύτερον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, σὲ παρακαλῶ, ἐν ὀνόματι τῆς φιλίας μας, νὰ παύσῃς πᾶσαν περὶ τούτου ὁμιλίαν. Θὰ σταθμίσω ὅσα εἶπες, καὶ θ' ἀκούσω μεθ' ὑπομονῆς ὅ,τι ἄλλο ἔχεις νὰ εἴπῃς· θὰ εὕρω δὲ τὴν κατάλληλον στιγμὴν ὅπως συζητήσωμεν περὶ τῶν σοβαρῶν τούτων πραγμάτων. Ἕως τότε ὅμως, ἀγαπητέ μου φίλε, ἔχε κατὰ νοῦν ὅτι ὁ Βροῦτος θὰ προετίμα νὰ εἶνε χωρικός, παρὰ νὰ καλῆται τέκνον τῆς Ῥώμης ὑπὸ τοὺς βαρεῖς τούτους ὅρους, οὓς πιθανῶς θὰ ἐπιβάλωσιν ἡμῖν οἱ καιροί.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Χαίρω ὅτι οἱ ἀσθενεῖς μου λόγοι ἀπέσπασαν ἐκ τῶν χειλέων τοῦ Βρούτου τοσούτους σπινθῆρας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἡ ἑορτὴ ἐπερατώθη καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπιστρέφει.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὅταν διέλθωσι πλησίον ἡμῶν, λάβε ἐκ τῆς χειρίδος τὸν Κάσκαν, ὅστις διὰ τοῦ σκαιοῦ αὐτοῦ τρόπου θά μας εἴπῃ ὅ,τι ἀξιοσημείωτον συνέβη σήμερον *(Εἰσέρχεται ὁ Καῖσαρ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του)*.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὰ τὸ πράξω. Ἀλλὰ παρατήρησον, Κάσσιε, πόσον ἡ ὀργὴ φαίνεται κεχαραγμένη ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Καίσαρος· πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ἔχουσι πεφοβημένον ὕφος· ἡ παρειὰ τῆς Καλπουρνίας εἶνε ὠχρά· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κικέρωνος εἶνε τόσον ἐρυθροὶ καὶ ἄγριοι ὅπως ἦσαν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἴδομεν αὐτὸν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ὅτε ἐν τῇ Συγκλήτῳ ἀντέλεγον εἰς αὐτὸν οἱ βουλευταὶ κατά τινα συζήτησιν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁ Κάσκας θά μας εἴπῃ τί συμβαίνει.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἀντώνιε!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Καῖσαρ!

ΚΑΙΣΑΡ

Παχεῖς ἀνθρώπους θέλω περὶ ἐμέ· θέλω ἀνθρώπους μὲ κόμην ἐπιμεμελημένην,[1] οἵτινες νὰ κοιμῶνται τὴν νύκτα· ὁ ἰσχνὸς ἐκεῖνος Κάσσιος φαί-

[1] Sleek headed men· παχεῖς καὶ κομήτας, λέγει ὁ Πλούταρχος. Τὸ «κομήτης»

νεται ὡσεὶ *κατατρυχόμενος* ὑπὸ πείνης. Σκέπτεται παραπολύ· ἄνθρωποι τοιοῦτοι εἶνε ἐπικίνδυνοι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μὴ φοβοῦ αὐτόν, Καῖσαρ· δὲν εἶνε ἐπικίνδυνος· εἶνε ἀνὴρ εὐγενὴς καὶ εὔφρων.

ΚΑΙΣΑΡ

Εἴθε νὰ ἦτο παχύτερος! Ἀλλὰ δὲν φοβοῦμαι αὐτόν. Καὶ ὅμως, ἂν ἡ ἔννοια τοῦ φόβου δὲν ἦτο ἀλλοτρία τοῦ ὀνόματος τοῦ Καίσαρος, δὲν ἠξεύρω τίνα ἄνθρωπον θὰ ἀπέφευγον τόσον, ὅσον τὸν ἰσχνὸν ἐκεῖνον Κάσσιον. Ἀναγινώσκει πολύ. Ἔχει πολὺ παρατηρητικόν, καὶ κρίνει κάλλιστα τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν πράξεών των· δὲν εἶνε φιλοπαίγμων ὡς σύ, Ἀντώνιε· μουσικὴν δὲν ἀκούει· σπανίως μειδιᾷ· μειδιᾷ δὲ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὡσεὶ ἔσκωπτε τὸν ἑαυτόν του, καὶ περιεφρόνει τὸ πνεῦμά του ὡς παρασυρθὲν ὑπὸ τοιαύτης ἀδυναμίας. Ἄνδρες τοιοῦτοι οὐδέποτε ἡσυχάζουσιν ἐφόσον βλέπουσιν ἄλλους ὑπερτέρους ἑαυτῶν· ἕνεκα δὲ τούτου εἶνε λίαν ἐπικίνδυνοι. Σοὶ λέγω δὲ μᾶλλον ὅ,τι εἶνε ἄξιον φόβου, παρ' ὅ,τι φοβοῦμαι, διότι ἐγὼ εἶμαι πάντοτε Καῖσαρ. Ἔλθὲ πρὸς τὰ δεξιά, διότι τὸ ἀριστερὸν ὠτίον εἶνε κωφόν· εἰπέ μου εἰλικρινῶς, τί φρονεῖς περὶ αὐτοῦ *(Μουσική. Ἐξέρχεται ὁ Καῖσαρ μετὰ τῆς συνοδίας του ἐκτὸς τοῦ Κάσκα).*

ΚΑΣΚΑΣ

Μὲ ἔσυρες ἐκ τοῦ φορέματος· μήπως θέλεις νά μου ὁμιλήσῃς;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί, Κάσκα· εἰπὲ ἡμῖν τί συνέβη σήμερον, καὶ διατί ὁ Καῖσαρ φαίνεται τόσον σκυθρωπός.

ΚΑΣΚΑΣ

Πῶς, δὲν εἶσθε μαζί του, ὄχι;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἂν ἤμην, δὲν θὰ ἠρώτων τὸν Κάσκαν νά μου εἴπῃ τί συνέβη.

ΚΑΣΚΑΣ

Λοιπόν, τῷ προσηνέχθη στέμμα, ἀλλ' οὗτος τὸ ἀπώθησεν οὕτω πως διὰ τῆς χειρός, καὶ τότε ὁ λαὸς ἀνεκράγαυσε.

μεταφράσθη ὑπὸ τοῦ ἄγγλου North, ὅστις μετέφρασε τὸν Πλούταρχον ἐκ τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Amyot διὰ τοῦ Smooth-combed head=χαλοκτενισμένη κεφαλή. Τὴν μετάφρασιν ταύτην ἀκολουθῶν ὁ Σαίξπηρ γράφει Sleek headed men

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πόθεν προῆλθον αἱ δεύτεραι κραυγαί;

ΚΑΣΚΑΣ

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἀνεκραύγασαν καὶ ἐκ τρίτου· πόθεν προῆλθον αἱ τελευταῖαι κραυγαί;

ΚΑΣΚΑΣ

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τρὶς προσηνέχθη εἰς αὐτὸν τὸ διάδημα ;[1]

ΚΑΣΚΑΣ

Βεβαίως, καὶ τρὶς τὸ ἠρνήθη, ἠπιώτερον ὅμως ἑκάστοτε· εἰς ἑκάστην δὲ ἄρνησιν ἀνεκραύγαζον οἱ παρ' ἐμοὶ παριστάμενοι ἀγαθοὶ ἄνδρες.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τίς προσέφερεν εἰς αὐτὸν τὸ διάδημα;

ΚΑΣΚΑΣ

Ὁ Ἀντώνιος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἰπὲ ἡμῖν, φίλε Κάσκα, πῶς συνέβη τὸ πρᾶγμα.

ΚΑΣΚΑΣ

Πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἠμπορέσω νὰ τὸ περιγράψω. Ἦτο ἁπλῆ ἀστειότης, τὴν ὁποίαν οὐδὲ κἂν παρετήρησα. Εἶδον τὸν Μάρκον Ἀντώνιον προσφέροντα εἰς τὸν Καίσαρα στέμμα — ἀλλ' οὐδὲ στέμμα ἦτο, εἶδος διαδήματος — καί, καθὼς σας εἶπον, τὸ ἀπώθησεν· ἀλλά, μόλον τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, εὐχαρίστως θὰ τὸ ἐκράτει. Τότε τὸ προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν καὶ πάλιν· ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ ἀπεμάκρυνε· κατὰ τὴν γνώμην μου

καλοκτενισμένην, λείαν κόμην. Τὴν λέξιν ταύτην τοῦ ποιητοῦ παρενόησαν οἱ γάλλοι μεταφρασταὶ Hugo καὶ Laroche, μεταφράσαντες αὐτὴν ὁ μὲν διὰ τοῦ face luisante, ὁ δὲ διὰ τοῦ legers de cervels. Σ. Μ.

[1] Ἀντώνιος δὲ τῶν θεώντων τὸν ἱερὸν δρόμον εἷς ἦν καὶ γὰρ ὑπάτευσεν. Ὡς οὖν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβαλε καὶ τὸ πλῆθος αὐτῷ διέστη, φέρων διάδημα στεφάνῳ δάφνης περιπεπλεγμένον ὤρεξε τῷ Καίσαρι καὶ γίνεται κρότος οὐ λαμπρός, ἀλλ' ὀλίγος ἐκ παρασκευῆς. Ἀπωσαμένου δὲ τοῦ Καίσαρος, ἅπας ὁ δῆμος ἀνεκρότησεν· αὖθις δὲ προσφέροντος, ὀλίγοι, καί, μὴ δεξαμένου πάλιν, ἅπαντες. Οὕτω δὲ τῆς πείρας ἐξελεγχομένης, Καῖσαρ ἀνίσταται τὸν στέφανον εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀπενεχθῆναι κελεύσας. Πλουτ. Ἰούλ. Καῖσαρ, σελ. 422, 423.

ὅμως, μετὰ δυσαρεσκείας ἀπεμάκρυνεν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς δακτύλους. Τῷ προσηνέχθη καὶ ἐκ τρίτου, ὁ δὲ Καῖσαρ τὸ ἀπώθησε καὶ ἐκ τρίτου· ὁσάκις δὲ τὸ ἀπώθει, ὁ ὄχλος ἀνεβόα, συνεκρότει τὰς τραχείας παλάμας του, ἀνέρριπτον εἰς τὸν ἀέρα τοὺς ἱδρωμένους νυκτικοὺς σκούφους των, καὶ ἀνέπεμπον ἐκ τοῦ στόματός των τοσαύτην δυσωδίας ἀναπνοήν, διότι ὁ Καῖσαρ ἠρνήθη τὸ στέμμα, ὥστε παρ' ὀλίγον ἀπεπνίγετο ὁ Καῖσαρ, ὅστις, λιποθυμήσας, κατέπεσεν· ἐγὼ δὲ δὲν ἐτόλμων οὐδὲ νὰ γελάσω, φοβούμενος μὴ ἀνοίξω τὰ χείλη καὶ εἰσπνεύσω τὸν μεμολυσμένον ἀέρα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Σιγά, σιγά, σὲ παρακαλῶ, πῶς, ὁ Καῖσαρ ἐλιποθύμησεν;

ΚΑΣΚΑΣ

Ἔπεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς μὲ στόμα ἀφρίζον καὶ ἄλαλος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἶνε πιθανώτατον, διότι ὑπόκειται εἰς ἐπιληψίαν.[1]

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὄχι, δὲν πάσχει ὁ Καῖσαρ, σὺ καὶ ἐγὼ καὶ ὁ ἔντιμος Κάσκας πάσχομεν ἐξ ἐπιληψίας.

ΚΑΣΚΑΣ

Δὲν ἠξεύρω τί ἐννοεῖς ταῦτα λέγων· ἐγὼ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Καῖσαρ κατέπεσε. Δὲν εἶμαι τίμιος ἄνθρωπος, ἂν ὁ συρφετὸς δὲν τὸν ἐχειροκρότει καὶ τὸν ἐσύριζε, καθόσον ἤρεσκεν ἢ ἀπήρεσκεν εἰς αὐτόν, ὅπως τοὺς ὑποκριτὰς ἐν τῷ θεάτρῳ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τί εἶπεν ὅτε συνῆλθε;

ΚΑΣΚΑΣ

Παρατηρήσας πρὶν ἢ πέσῃ ὅτι ὁ ὄχλος ἔχαιρε διότι ἠρνεῖτο τὸν στέφανον, ἤνοιξεν ἀποτόμως τὸν χιτῶνά του καὶ ἐπαρουσίασε τὸν λαιμόν του ἵνα κόψωσιν αὐτόν. Καὶ νὰ μὲ πάρῃ ὁ διάβολος μαζὶ μὲ τοὺς φαύλους ἐκείνους, ἂν δὲν ὠφελούμην ἀμέσως ἐκ τῶν λόγων του, ἂν ἤμην βα-

[1] Οἱ δὲ οὔν φασιν ἐν τῷ ἔργῳ γενέσθαι, συντάττοντος δὲ τὴν στρατιὰν καὶ διακοσμοῦντος ἅψασθαι τὸ σύνηθες νόσημα. Τὸ χωρίον τοῦτο μεταφράζεται ὡς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ North, ὁπόθεν παρέλαβεν αὐτὸ ὁ ποιητής. Yet others do write also that Caesar self was not there in person at the execution of this battle, foras he did set his men in battle ray, the falling sickness look him. Skeat. Skakesp. Plutarch. σελ. 89.

ναυσοτέχνης.[1] Οὕτω κατέπεσεν. Ὅτε δὲ συνῆλθε καὶ πάλιν, εἶπεν ὅτι παρακαλεῖ τὰ ἔντιμα ὑποκείμενά των ν' ἀποδώσωσιν εἰς ἀσθένειαν ἂν εἶπεν ἢ ἔπραξέ τι ἄτοπον. Τρεῖς ἢ τέσσαρες κόραι ἱστάμεναι παρ' ἐμοί, ἐκραύγασαν, «Ἄχ τὸν καϋμένο!» καὶ τὸν ἐσυγχώρησαν ἐξ ὅλης καρδίας· ἀλλ' αὗται δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει· καὶ τὰς μητέρας των ἀκόμη ἂν εἶχε μαχαιρώσει ὁ Καῖσαρ, θὰ ἔπραττον τὸ ἴδιον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆλθε δύσθυμος ;

ΚΑΣΚΑΣ

Ναί.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶπε τίποτε ὁ Κικέρων ;

ΚΑΣΚΑΣ

Ναί, ὡμίλησεν ἑλληνιστί.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τί εἶπε ;

ΚΑΣΚΑΣ

Νὰ μὴ σᾶς ἴδω πλέον κατὰ πρόσωπον, ἂν ἠμπορέσω νά σας τὸ εἴπω. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, οἵτινες τὸν ἐνόησαν, ἐμειδίων πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἔσειον τὰς κεφαλάς. Δι' ἐμὲ ἦσαν ἑλληνικά.[2] Ἔχω καὶ ἄλλα νέα νὰ εἴπω. Ἐκλείσθη τὸ στόμα τοῦ Μαρύλλου καὶ Φλαβίου, διότι ἀπέσπασαν τὰ κοσμήματα ἀπὸ τῶν ἀνδριάντων τοῦ Καίσαρος. Χαίρετε! Συνέβησαν καὶ ἄλλα ἀστεῖα, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐνθυμοῦμαι.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Θέλεις ἀπόψε νὰ δειπνήσῃς μαζί μου, Κάσκα ;

ΚΑΣΚΑΣ

Ὄχι, ὑπεσχέθην νὰ δειπνήσω μετ' ἄλλου.[3]

ΚΑΣΣΙΟΣ

Θέλεις νὰ γευματίσῃς μαζί μου αὔριον ;

[1] An I had been a man of any occupation. Ὁ Johnson ἑρμηνεύει τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἑξῆς: Ἂν ἤμην χειρῶναξ, εἷς τῶν δημοτῶν, εἰς οὓς προσέφερε τὸν λαιμόν του. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἐκφράζει μόνον μέρος τῆς ἐννοίας. Ἡ φράσις φαίνεται ἔχουσα καὶ δευτερεύουσαν ἔννοιαν: ἤτοι ἂν ὁ Κάσκας δὲν ἦτο νωθρός, ἀλλὰ πρακτικὸς ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς παρουσιαζομένης αὐτῷ εὐκαιρίας. Καθ' ἅπαντα τὸν διάλογον ὁ Κάσκας παίζει μὲ τὰς λέξεις καὶ ἴσως ἐνταῦθα ἀποδίδει εἰς τὸ occupation ἔννοιαν σύμφωνον πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως. Wright.

[2] It was Greek to me. Ἦτο ἀκατάληπτον δι' ἐμέ. (Graeca sunt, non leguntur)

[3] I am promised forth. Ὑπεσχέθην νὰ δειπνήσω ἔξω.

ΚΑΣΚΑΣ

Ναί, ἂν εἶμαι μεταξὺ τῶν ζώντων, ἂν δὲν μεταβληθῇ ἡ πρόθεσίς σου, καὶ ἂν τὸ γεῦμά σου τρώγηται.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καλά, θὰ σε περιμένω.

ΚΑΣΚΑΣ

Ναί. Χαίρετε! (*Ἐξέρχεται*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πόσον ἀγροῖκος ἔγινεν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος· ἦτο ζωηρότατος ὅτε ἦτο εἰς τὸ σχολεῖον.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶνε πάντοτε ὁ αὐτός, καίτοι φαίνεται νωθρός, ὅταν πρόκηται νὰ ἐκτελέσῃ τολμηρὰν ἢ εὐγενῆ πρᾶξιν. Ἡ νωθρότης του εἶνε ἄρτυμα τῆς εὐφυΐας του, χρησιμεῦον εἰς χωνευτικόν, ὅπως χωνεύωσι μὲ ὄρεξιν τοὺς λόγους του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀληθές. Σὲ ἀφίνω ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἂν δὲ ἐπιθυμῇς νά μου ὁμιλήσῃς αὔριον, ἔρχομαι εἰς τὴν οἰκίαν σου· ἤ, ἂν θέλῃς, ἔρχεσαι εἰς τὴν ἰδικήν μου· θὰ σε περιμένω (*Ἐξέρχεται ὁ Βροῦτος*).

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εὐχαρίστως· ἀλλ' ἕως τότε, ἔχε ὑπ' ὄψει τὴν κατάστασιν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων.[1]

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ναί, εἶσαι εὐγενής, ὦ Βροῦτε, ἀλλὰ βλέπω ὅτι ὁ ἔντιμος χαρακτήρ σου δύναται νὰ ἀλλοιωθῇ· δέον ἑπομένως ἡ εὐγενὴς καρδία σου νὰ ἀναστρέφηται πάντοτε μετὰ τῶν ὁμοίων της, διότι, τίς ἔχει τόσην σταθερότητα χαρακτῆρος ὥστε νὰ μὴ διαφθαρῇ; Ἐμὲ μισεῖ ὁ Καῖσαρ, ἀγαπᾷ ὅμως τὸν Βροῦτον. Ἐὰν ἤμην ἐγὼ Βροῦτος καὶ ἐκεῖνος Κάσσιος, δὲν θά με διηύθυνε παρατηρῶν τὰς διαθέσεις μου. Τὴν ἑσπέραν ταύτην θὰ ῥίψω διὰ τῶν παραθύρων του ἐπιστολὰς γεγραμμένας μὲ διάφορον γράψιμον, ὡς ἐὰν προήρχοντο παρὰ διαφόρων πολιτῶν. Εἰς ἁπάσας δὲ τὰς ἐπιστολὰς ταύτας θὰ ἀναφέρηται ἡ μεγάλη ἰδέα ἣν ἔχει περὶ αὐτοῦ ἡ Ῥώμη, θὰ ὑπαινίσσωνται δέ πως καὶ τὴν φιλαρχίαν τοῦ Καίσαρος. Μετὰ ταῦτα ἂς φρον-

[1] Till then, think of the world. Περὶ τῶν πραγμάτων ἐν γένει, ἢ πιθανὸν νὰ σημαίνῃ: ἔχε ὑπ' ὄψει τὸν κόσμον, ἐν ᾧ ζῶμεν, τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἀσαφὴς ἡ ἔκφρασις αὕτη. Wright.

τίση νὰ στερεωθῇ ὁ Καῖσαρ, διότι, ἢ θὰ κλονήσωμεν αὐτόν, ἢ θὰ ἴδωμεν μεγαλείτερα δεινά.

ΣΚΗΝΗ Γ´

Ἡ αὐτὴ πόλις. Ὁδός. Βροντᾷ καὶ ἀστράπτει· εἰσέρχονται ἔνθεν μὲν ὁ Κάσσιος ξιφήρης, ἔνθεν δὲ ὁ Κικέρων.

ΚΙΚΕΡΩΝ

Καλὴ 'σπέρα, Κάσκα. Ὡδήγησες τὸν Καίσαρα εἰς τὴν οἰκίαν του; Διατί ἀσθμαίνεις; διατί τόσον τεταραγμένος;

ΚΑΣΚΑΣ

Δὲν συγκινεῖσαι σὺ ὅταν ὅλος ὁ ὄγκος τῆς γῆς κλονῆται ὡς ἀσθενὲς σῶμα; Ὦ Κικέρων, εἶδον τρικυμίας, καθ' ἃς οἱ μαινόμενοι ἄνεμοι διέσχιζον τὰς ὀζώδεις δρῦς· εἶδον τὸν ὑπερήφανον ὠκεανὸν ἐξογκούμενον, ἀφρίζοντα καὶ μέχρι τῶν ἀπειλητικῶν νεφῶν ὑψούμενον, ἀλλ' οὐδέποτε, μέχρι τῆς ἑσπέρας ταύτης, οὐδέποτε, μέχρι τῆς ὥρας ταύτης, εἶδον τρικυμίαν μετὰ βροχῆς πυρίνης. Ἢ ἐμφύλιος πόλεμος συμβαίνει ἐν οὐρανοῖς, ἢ ὁ κόσμος, θρασύτατος πρὸς τοὺς θεοὺς καταστάς, ἐξερεθίζει αὐτοὺς τόσον, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ ἐξολοθρεύσωσιν αὐτόν.

ΚΙΚΕΡΩΝ

Πῶς; Δὲν εἶδες τίποτε ἄλλο θαυμασιώτερον;

ΚΑΣΚΑΣ

Δοῦλός τις—τὸν γνωρίζεις ἐξ ὄψεως—ὕψωσε τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ἥτις ἐφλέγετο καὶ ἔκαιεν ὡς εἴκοσι λαμπάδες συνηνωμέναι, καὶ ὅμως ἡ χείρ, ἀναίσθητος πρὸς τὸ πῦρ, ἔμενεν ἄφλεκτος. Ἐκτὸς δὲ τούτου, — ἔκτοτε δὲν ἔθεσα τὸ ξίφος εἰς τὴν θήκην—, πλησίον τοῦ Καπιτωλίου συνήντησα λέοντα, ὅστις, προσβλέψας με ἀγρίως, παρῆλθε σκυθρωπὸς χωρὶς νά με βλάψῃ. Ἐκεῖ δὲ εἶχον συναθροισθῆ ἕως ἑκατὸν γυναῖκες περιδεεῖς καὶ ἠλλοιωμέναι ἐκ τοῦ τρόμου, αἵτινες ὡρκίζοντο ὅτι εἶδον ἀνθρώπους διαπύρους περιφερομένους εἰς τὰς ὁδούς. Χθὲς ὁ νυκτοκόραξ ἐκάθησε κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, κρώζων καὶ ὀξείας ἐκπέμπων φωνάς. Ὅταν ἅπαντα τὰ τέρατα[1] ταῦτα συμπίπτωσιν ὁμοῦ, ἂς μὴ λέγῃ ὁ κόσμος· «Ἰδοὺ ἡ ἐξήγησις αὐτῶν· εἶνε φυσικὰ φαινόμενα», διότι φρονῶ ὅτι προοιωνίζουσι κακὰ διὰ τὴν χώραν, ἔνθα ἐμφανίζονται.[2]

ΚΙΝΝΑΣ

Εἶναι τῷ ὄντι παράδοξος καιρός· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐξηγοῦσι τὰ πράγ-

[1] When these prodigies do so conjointy meet, let not men say.

[2] Σέλα μὲν οὖν οὐράνια καὶ κτύπους νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένους καὶ καταίροντας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας, οὐκ ἄξιον ἴσως ἐπὶ πάθει τηλικούτῳ μνη-

ματα ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον, καὶ ὅλως ἀντιθέτως τῆς ἐννοίας τῶν πραγμάτων. Μεταβαίνει αὔριον εἰς τὸ Καπιτώλιον ὁ Καῖσαρ;

ΚΑΣΚΑΣ

Ναί, διότι διέταξε τὸν Ἀντώνιον νά σοι μηνύσῃ ὅτι θὰ μεταβῇ ἐκεῖ αὔριον.

ΚΙΝΝΑΣ

Καλὴ νύκτα Κάσκα· μὲ οὐρανὸν τόσον τεταραγμένον δὲν εἶνε πρέπον νὰ περιφέρηταί τις ἔξω.

ΚΑΣΚΑΣ

Χαῖρε, Κικέρων! (*Ἐξέρχεται ὁ Κικέρων· εἰσέρχεται ὁ Κάσσιος).*

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τίς εἶ;

ΚΑΣΚΑΣ

Ῥωμαῖος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁ Κάσκας· σὲ ἀναγνωρίζω ἐκ τῆς φωνῆς.

ΚΑΣΚΑΣ

Ἔχεις καλὴν ἀκοήν. Τί ἀγρία νὺξ εἶν' αὐτή, Κάσσιε;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Νὺξ πολὺ εὐχάριστος διὰ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους.

ΚΑΣΚΑΣ

Τίς εἶδέ ποτε οὐρανὸν τόσον ἀπειλητικόν;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὅσοι εἶδον τὴν γῆν βεβαρημένην μὲ τόσα ἐγκλήματα. Τὸ κατ' ἐμέ, διῆλθον τὰς ὁδοὺς ἐκθέτων ἐμαυτὸν εἰς τὴν ἀγρίαν νύκτα, καὶ μὲ ἀνοικτὸν φόρεμα,[1] ὅπως μὲ βλέπεις, προέτεινα τὸ στῆθός μου εἰς τὰ βέλη τοῦ κεραυνοῦ· ὅτε δὲ αἱ κυαναῖ καὶ ἑλικοειδεῖς ἀστραπαὶ ἐφαίνοντο ἀνοίγουσαι τὰ στέρνα τοῦ οὐρανοῦ, παρέσχον ἐμαυτὸν σκοπὸν τῶν ἀστραπῶν.

ΚΑΣΚΑΣ

Ἀλλὰ διατί ἠρέθιζες τόσον τοὺς οὐρανούς; Οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ φοβῶνται καὶ νὰ τρέμωσιν, ὅταν οἱ πανίσχυροι θεοὶ ἀποστέλλωσι δι' οὐρανίων σημείων οὕτω φοβεροὺς κήρυκας ἵνα καταφοβήσωσιν ἡμᾶς.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶσαι νωθρὸς Κάσκας, καὶ στερεῖσαι τῶν σπινθήρων ἐκείνων τῆς ζωῆς,

μονεῦσαι. Στράβων δὲ ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ πολλοὺς μὲν ἀνθρώπους διαπύρους ἐπιφερομένους φανῆναι, στρατιώτου δὲ ἀνδρὸς οἰκέτην ἐκ τῆς χειρὸς ἐκβαλεῖν πολλὴν φλόγα καὶ δοκεῖν καίεσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὡς δ' ἐπαύσατο, μηδὲν ἔχειν κακὸν τὸν ἄνθρωπον.

[1] Unbraced. Ὡς πρὸς τὰ τῆς ἐνδυμασίας ὁ Σαίξπηρ περιγράφει πάντοτε τὴν τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Κάσσιος καθὼς καὶ ὁ Ἄμλετ περιπατεῖ μὲ ἀνοικτὸν (ἀκούμβωτον) φόρεμα. Wright.

οἵτινες ὤφειλον νὰ εἶνε ἐν τῇ καρδίᾳ παντὸς Ῥωμαίου, ἢ ἄλλως, δὲν κάμνεις χρῆσιν αὐτῶν. Εἶσαι ὠχρός, τὸ βλέμμα σου εἶνε ἀτενές, φοβεῖσαι καὶ ἐκπλήττεσαι βλέπων τὴν παράδοξον ἀγανάκτησιν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ἐὰν θελήσῃς νὰ ἐξετάσῃς τίς ἡ ἀληθὴς αἰτία, διατί τὰ πυρὰ ταῦτα, διατί τὰ πλανώμενα φάσματα, διατί πτηνὰ καὶ κτήνη παρεξετράπησαν τῆς φυσικῆς αὐτῶν πορείας, διατί οἱ μὲν γέροντες παραληροῦσι τὰ δὲ παιδία φιλοσοφοῦσι,[1] διατί ταῦτα πάντα μετέπεσον ἐκ τῆς κανονικῆς των μορφῆς, τῆς φύσεώς των, καὶ τῶν ἀρχῆθεν ἰδιοτήτων εἰς ἔκρυθμον κατάστασιν, θὰ ἴδῃς ὅτι ὁ οὐρανὸς ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἵνα καταστήσῃ αὐτὰ ὄργανα πρὸς ἐκφόβησιν καὶ ὑπόμνησιν τῆς ἐκρύθμου τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Δύναμαι τώρα, Κάσκα, νά σοι ὀνομάσω ἄνθρωπον καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὴν φρικαλέαν ταύτην νύκτα, ἄνδρα ὅστις βροντᾷ, ἀστράπτει, ἀνοίγει τάφους, καὶ βρυχᾶται ὡς ὁ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐκεῖνος λέων, ἄνδρα οὐχὶ σοῦ καὶ ἐμοῦ ἰσχυρότερον κατὰ τὴν σωματικὴν ῥώμην, καὶ ὅμως τερατωδῶς αὐξηθέντα, ὅπως τὰ παράδοξα ταῦτα φαινόμενα.[2]

ΚΑΣΚΑΣ

Ἐννοεῖς τὸν Καίσαρα, δὲν ἔχει οὕτω;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἀδιάφορον τίς εἶνε, διότι καὶ οἱ σημερινοὶ Ῥωμαῖοι ἔχουσι μῦς καὶ μέλη ὅπως καὶ οἱ πρόγονοί των. Σήμερον ὅμως ἐξέλιπε, φεῦ! τὸ φρόνημα τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ διοικούμεθα ὑπὸ τοῦ φρονήματος τῶν μητέρων μας. Ὁ ζυγός, ὃν μετὰ τοσαύτης ὑπομονῆς ὑποφέρομεν, μᾶς ἀποδεικνύει γυναικώδεις.

ΚΑΣΚΑΣ

Τῷ ὄντι, λέγεται ὅτι οἱ συγκλητικοὶ προτίθενται νὰ χειροτονήσωσιν αὔριον τὸν Καίσαρα. Θὰ φέρῃ τὸ στέμμα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πανταχοῦ, ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας.

[1] Προλέγουσι τὰ μέλλοντα calculate.

[2] Why old men fool and children calculate. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει φέρεται: Why old men, fooles, and children calculate. Τουτέστι: Διατί γέροντες, τρελλοὶ καὶ παιδία συζητοῦσιν· ὁ Blackstone μετέβαλεν αὐτὸ ὡς ἑξῆς: Why old men fools, and children calculate, ἤτοι: Διατί οἱ μὲν γέροντες μωραίνονται, ληροῦσι, τὰ δὲ παιδία φιλοσοφοῦσιν; Ὁ Delius θεωρῶν ὀρθὴν τὴν παλαιὰν γραφήν, ἑρμηνεύει αὐτὴν ὡς ἑξῆς: Τὰ θαυμάσια ταῦτα φαινόμενα παρεκίνησαν πολλοὺς διαφόρου διανοητικῆς ἀναπτύξεως ὡς γέροντας, τρελλοὺς καὶ παιδία, νὰ συζητῶσιν ἐπὶ τῆς σημασίας αὐτῶν. Ὁ καθηγητὴς Craik λέγει, ὅτι προφανῶς εἶνε ἐφθαρμένον τὸ κείμενον, ἀλλ' ὅτι ὁ παρὼν στίχος σημαίνει ἁπλῶς· ὅτι «ὄχι μόνον οἱ γέροντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ τρελλοὶ καὶ τὰ παιδία συζητοῦσι περὶ τοῦ μέλλοντος, ἢ, ἁπλούστερον, ὅτι πάντες, νέοι, γέροντες, τρελλοὶ καὶ φρόνιμοι, λαμβάνουσι μέρος εἰς τὰς συζητήσεις ταύτας». Wright.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἠξεύρω τότε ποῦ θὰ διευθύνω τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο. Ὁ Κάσσιος θὰ ἐλευθερώσῃ ἐκ τῆς δουλείας τὸν Κάσσιον. Ἐν τούτῳ, ὦ θεοί, καθιστᾶτε ἰσχυροὺς τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐν τούτῳ ἐξολοθρεύετε τοὺς τυράννους. Οὔτε λιθόκτιστοι πύργοι, οὔτε χαλκήλατα τείχη, οὔτε σκοτειναὶ φυλακαί, οὔτε ἰσχυρὰ ἐκ σιδηροῦ δεσμά, δύνανται ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος. Ὕπαρξις, ἀπαυδήσασα ἐκ τῶν γηΐνων τούτων προσκομμάτων, ἔχει πάντοτε τὴν δύναμιν τῆς ἀπελευθερώσεώς της. Ἂν τοῦτο γινώσκω, ἂς μάθῃ ἅπασα ἡ κτίσις ὅτι δύναμαι κατ' ἀρέσκειαν ν' ἀποτινάξω τὴν τυραννίαν ἣν ὑφίσταμαι *(Αἱ βρονταὶ ἐξακολουθοῦσι)*.

ΚΑΣΚΑΣ

Καὶ ἐγὼ δύναμαι νὰ πράξω τὸ αὐτό. Πᾶς δοῦλος ἔχει εἰς τὰς χεῖρας τὴν δύναμιν νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ διατί ὁ Καῖσαρ νὰ εἶνε τύραννος; ὁ καϋμένος! ἠξεύρω ὅτι δὲν θὰ ἦτο λύκος, ἂν δὲν ἔβλεπεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶνε ἀρνία, οὔτε λέων, ἂν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἦσαν ἐρίφια. Οἱ θέλοντες ταχέως ν' ἀνάψωσι μεγάλην πυρὰν ἀρχίζουσι δι' ὀλίγων ἀχύρων. Τί κόπρος λοιπόν, τί σκύβαλον, τί περίττωμα κατέστη ἡ Ῥώμη, ὅταν δὲν χρησιμεύῃ ἄλλως ἢ ὡς ῥυπαρὰ ὕλη πρὸς φωταγώγησιν τοῦ εὐτελοῦς ἐκείνου ὄντος τοῦ Καίσαρος! Ἀλλὰ ποῦ μὲ παρέσυρες, ὦ λύπη; Ἴσως ἐκφέρω τοὺς λόγους τούτους ἐνώπιον ἑκουσίου δούλου· καὶ τότε ἠξεύρω ὅτι εἶμαι ὑπεύθυνος δι' ὅσα εἶπα.[1] Εἶμαι ὅμως ὡπλισμένος καὶ περιφρονῶ πάντα κίνδυνον.

ΚΑΣΚΑΣ

Ὁμιλεῖς πρὸς τὸν Κάσκαν, πρὸς ἄνδρα, ὅστις δὲν εἶνε οὔτε σκώπτης, οὔτε διαβολεύς. Λάβε τὴν χεῖρά μου. Σύστησον φατρίαν πρὸς ἐπανόρθωσιν πάντων τῶν ἀδικημάτων τούτων· θὰ εἶμαι ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Συμφωνία τετελεσμένη. Μάθε τώρα, Κάσκα, ὅτι παρώτρυνα ἤδη μεγαλόφρονάς τινας Ῥωμανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι μετ' ἐμοῦ ἀγῶνα ἔνδοξον ἅμα καὶ ἐπικίνδυνον· ἠξεύρω δὲ ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μὲ περιμένουσιν ὑπὸ τὴν στοὰν τοῦ Πομπηΐου, διότι κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην νύκτα οὐδεὶς μένει ἐν ὑπαίθρῳ· ἡ δὲ ὄψις τοῦ οὐρανοῦ, ὁμοιάζουσα πρὸς τὸ ὑφ' ἡμῶν ἐπιχειρούμενον ἔργον, εἶνε αἱμοσταγής, πυρίνη καὶ φοβερωτάτη *(Εἰσέρχεται ὁ Κίννας)*.

[1] Then I know my answer must be made. Θὰ δώσω λόγον δι' ὅσα εἶπα, θ' ἀναλάβω τὴν εὐθύνην τῶν λόγων μου. Wright.

ΚΑΣΚΑΣ

Ἂς ἀπομακρυνθῶμεν ὀλίγον, διότι κάποιος ἔρχεται ἐσπευσμένως.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶνε ὁ Κίννας, τὸν ἀναγνωρίζω ἐκ τοῦ βαδίσματος. Εἶνε φίλος. Ποῦ τρέχεις οὕτω, Κίννα;

ΚΙΝΝΑΣ

Σᾶς ζητῶ. Ποιὸς εἶν' αὐτός; Ὁ Μέτελλος Κίμβρος;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὄχι, εἶνε ὁ Κάσκας, κοινωνὸς τῆς ἐπιχειρήσεώς μας. Δέν με περιμένουσι, Κίννα;

ΚΙΝΝΑΣ

Χαίρω, διὰ τοῦτο Τί φοβερὰ νύξ! Δύο ἢ τρεῖς ἐξ ἡμῶν εἶδον παράδοξα φαινόμενα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἰπέ μου, δέν με περιμένουσι;

ΚΙΝΝΑ

Ναί. Ὦ Κάσσιε, ἐὰν ἠδύνασο νὰ ἑλκύσῃς πρὸς τὸ μέρος ἡμῶν τὸν μεγαλόφρονα Βροῦτον.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μένε ἥσυχος. Λάβε τὸ χαρτίον τοῦτο, καὶ φρόντισον νὰ θέσῃς αὐτὸ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ πραίτωρος, ὥστε νὰ εὕρῃ αὐτὸ ὁ Βροῦτος· ῥίψον τοῦτο εἰς τὸ παράθυρόν του, καὶ προσκόλλησον τοῦτο διὰ κηροῦ εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ παλαιοῦ Βρούτου. Μετὰ ταῦτα, πορεύθητι εἰς τὴν στοὰν τοῦ Πομπηΐου, ὅπου θὰ μᾶς συναντήσῃς. Εἶνε ἐκεῖ ὁ Δέκιμος Βροῦτος καὶ ὁ Τρεβώνιος;

ΚΙΝΝΑΣ

Ὅλοι εἶνε ἐκεῖ, ἐκτὸς τοῦ Μετέλλου Βρούτου, ὅστις ὑπῆγεν εἰς τὴν οἰκίαν σου πρὸς ἀναζήτησίν σου. Σπεύδω λοιπὸν νὰ τοποθετήσω τὰ γραμμάτια ταῦτα ὅπως μοὶ παρήγγειλες.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ μετὰ ταῦτα θὰ μεταβῇς εἰς τὸ θέατρον τοῦ Πομπηΐου *(Ἐξέρχεται ὁ Κίννας)*. Ἐλθέ, Κάσκα, πρὶν ἢ ἐξημερώσῃ θὰ ἴδωμεν τὸν Βροῦτον εἰς τὴν κατοικίαν του· κατὰ τὰ τρία τέταρτα εἶνε ἤδη ἰδικός μας, μετὰ δὲ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν θὰ μᾶς ἀνήκῃ καθ' ὁλοκληρίαν.

ΚΑΣΚΑΣ

Ὦ, πόσον ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ λαοῦ! Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ εἰς ἡμᾶς φαίνεται παράπτωμα, μεταβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἀξιώματός του, ὡς ὑπὸ Ἑρμαϊκῆς ἐπιστήμης, εἰς ἀρετήν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Κάλλιστα ἐνόησες καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ἀξίαν του, καὶ πόσον μᾶς εἶνε ἀναγκαῖος. Ὑπάγωμεν, διότι παρῆλθε τὸ μεσονύκτιον· πρὶν ἢ ἐξημερώσῃ, θὰ τὸν ἐξυπνίσωμεν, καὶ θὰ βεβαιωθῶμεν περὶ αὐτοῦ (*Ἐξέρχονται*).

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΣΚΗΝΗ Α΄

ΡΩΜΗ—Ο ΚΗΠΟΣ ΤΟΥ ΒΡΟΥΤΟΥ

Εἰσέρχεται ὁ Βροῦτος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔ, Λεύκιε! Δὲν δύναμαι ἐκ τῆς θέσεως τῶν ἀστέρων νὰ συμπεράνω πόσον ἀπέχει ἡ ἡμέρα. Δὲν ἀκούεις, Λεύκιε; Εἴθε νὰ εἶχον τὸ ἐλάττωμα νὰ κοιμῶμαι τόσον βαθέως. Ξύπνα τέλος πάντων, ξύπνα, Λεύκιε! (*Εἰσέρχεται ὁ Λεύκιος*).

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ἐφώναξες, αὐθέντα;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φέρε λύχνον εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, καὶ ἐλθὲ νά με καλέσῃς ὅταν ἀνάψῃς αὐτόν.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Εἰς τὰς διαταγάς σου, κύριε (*Ἐξέρχεται*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πρέπει νὰ φονευθῇ, οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι. Ὡς πρὸς ἐμέ, ὁ λόγος τῆς πρὸς αὐτὸν ὀργῆς μου εἶνε ὁ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Ἐπιθυμεῖ[1] νὰ στεφθῇ· κατὰ πόσον δὲ τοῦτο θέλει μεταβάλει τὸν χαρακτῆρά του, εἶνε ζήτημα. Ἡ θερμὴ ἡμέρα προκαλεῖ τὴν ἔχιδναν νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτης αὐτῆς, καὶ τότε πρέπει νὰ περιπατῇ τις μετὰ προσοχῆς. Νὰ στεφθῇ; ἔστω· ἀλλὰ τότε ὁμολογῶ ὅτι ὁπλίζομεν αὐτὸν μὲ κέντρον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ βλάπτῃ κατὰ βούλησιν. Ἡ κατάχρησις τοῦ μεγαλείου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀπομακρύνει τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τῆς ἰσχύος· ἀληθῶς δ' εἰπεῖν, οὐδέποτε τὰ πάθη τοῦ Καίσαρος ἐδέσποσαν τοῦ

[1] To spurn at him to be angry with him. Wright.

λογικοῦ του. Ἀλλ' ἡ πεῖρα διδάσκει, ὅτι ἡ ταπεινοφροσύνη χρησιμεύει εἰς τὴν νεαρὰν φιλοδοξίαν ὡς κλῖμαξ, πρὸς ἣν ἔχει ἐστραμμένον τὸ βλέμμα ἐνόσῳ ἀναβαίνει· ὅταν δὲ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφήν, στρέφει τὰ νῶτα πρὸς τὴν κλίμακα, καὶ ἀτενίζων πρὸς τὰ νέφη, περιφρονεῖ τὰς ταπεινὰς βαθμίδας, δι' ὧν ἀνυψώθη· τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ πράξῃ καὶ ὁ Καῖσαρ· ὅθεν, ἂς προλάβωμεν αὐτὸν πρὶν ἢ τὸ κάμῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς αὐτὸν διαφορὰ ἡμῶν δὲν δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς σημερινῆς συμφορᾶς τοῦ Καίσαρος, ἂς δικαιολογήσωμεν αὐτὴν λέγοντες ὅτι, ἂν ὁ Καῖσαρ λάβῃ μεγαλειτέραν δύναμιν, δύναται νὰ ἐμβάλῃ ἡμᾶς εἰς τοσούτους καὶ τοιούτους κινδύνους· ἑπομένως, ἂς θεωρῶμεν αὐτὸν ὡς ᾠὸν ὄφεως, ὅπερ, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ, θ' ἀποβῇ ὀλέθριον ἅμα ἐκκολαφθέν, καὶ διὰ τοῦτο ἂς τὸν πνίξωμεν ἐντὸς τοῦ κελύφους (*Εἰσέρχεται πάλιν ὁ Λεύκιος*).

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ὁ λύχνος καίει εἰς τὸ δωμάτιόν σου, κύριε. Ζητῶν ἐπὶ τοῦ παραθύρου πυρίτην λίθον, εὗρον τὸ γραμμάτιον τοῦτο ἐσφραγισμένον οὕτω πως, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ ὅταν ὑπῆγα νὰ κοιμηθῶ (*Τῷ ἐγχειρίζει τὴν ἐπιστολήν*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πήγαινε νὰ πλαγιάσῃς, δὲν ἐξημέρωσεν ἀκόμη. Εἰπέ μου, δὲν εἶνε αὔριον αἱ εἰδοὶ τοῦ Μαρτίου;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Δὲν ἠξεύρω, κύριε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Παρατήρησον τὸ ἡμερολόγιον καὶ εἰπέ μου.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ἀμέσως (*Ἐξέρχεται*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τὰ φωτεινὰ μετέωρα, ἅτινα διασχίζουσι τὸν ἀέρα προξενοῦσι λάμψιν τοιαύτην, ὥστε δύναμαι ν' ἀναγνώσω διὰ τοῦ φωτὸς αὐτῶν (*Ἀνοίγει τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἀναγινώσκει*).

«Βροῦτε, καθεύδεις· ἐγέρθητι, καὶ ἰδὲ τίς εἶσαι.[1] Πρέπει λοιπὸν ἡ Ῥώμη κ.τ.λ. Ὁμίλησον, πάταξον, ἐπανόρθωσον! Βροῦτε, καθεύδεις· ἐγέρθητι!» —Συχνὰ εὗρον καθ' ὁδὸν τοιαῦτα ἐξερεθιστικὰ γραμμάτια. «Πρέπει ἡ Ῥώμη κτλ. Τὸ πλῆρες εἶνε: «Πρέπει λοιπὸν ἡ Ῥώμη νὰ τρέμῃ ἕνα ἄνδρα;»

Πῶς, ἡ Ῥώμη; Ἐκ τῶν ὁδῶν τῆς Ῥώμης ἐδίωξαν οἱ πρόγονοί μου τὸν Ταρκύνιον ἐνῷ ὠνομάζετο βασιλεύς. «Ὁμίλησον, πάταξον, ἐπανόρθωσον!»

[1] Τὸ δ' αὐτοῦ Βρούτου βῆμα στρατηγοῦντος εὑρίσκετο καθ' ἡμέραν ἀνάπλεων γραμμάτων τοιούτων «Βροῦτε καθεύδεις» καί, «Οὐκ εἶ Βροῦτος ἀληθῶς». Πλουτ. Βροῦτος.

Μὲ προσκαλοῦσι λοιπὸν νὰ ὁμιλήσω καὶ νὰ πατάξω; Σοὶ δίδω τὴν ὑπόσχεσιν, ὦ Ῥώμη, ἂν ἡ ἐπανόρθωσις εἶνε δυνατή, ὅτι ὁ πόθος σου θὰ ἐκπληρωθῇ ὑπὸ τοῦ Βρούτου! *(Εἰσέρχεται ὁ Λεύκιος).*

ΛΕΥΚΙΟΣ

Παρῆλθον δεκατέσσαρες ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, κύριε *(Κρότος ἔξωθεν).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καλά; Πήγαινε εἰς τὴν θύραν· κάποιος ἐκτύπησεν *(Ἐξέρχεται ὁ Λεύκιος).* Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Κάσσιος μὲ ἐξηρέθισε κατὰ τοῦ Καίσαρος, δὲν ἠδυνήθην πλέον νὰ κοιμηθῶ. Τὸ μεταξὺ τῆς ἐκτελέσεως φοβερᾶς τινος πράξεως καὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς διάστημα ὁμοιάζει πρὸς φάντασμα ἢ φρικαλέον ὄνειρον. Τότε τὸ μεγαλεπίβολον τοῦ ἀνθρώπου καὶ αἱ ὑλικαὶ δυνάμεις συνέρχονται εἰς συμβούλιον, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν ἡμῶν, ὅμοιον πρὸς μικρὸν βασίλειον, διατελεῖ εἰς ἐπανάστασιν. *(Εἰσέρχεται πάλιν ὁ Λεύκιος).*

ΛΕΥΚΙΟΣ

Κύριε, ὁ ἀδελφός σου Κάσσιός εἶνε ἔξω, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ σοῦ ὁμιλήσῃ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἶνε μόνος;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ὄχι, κύριε, εἶνε καὶ ἄλλοι μαζί του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τοὺς γνωρίζεις;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ὄχι, ἔχουσι καταβιβασμένους τοὺς σκούφους των ἕως εἰς τὰ ὦτά των, καὶ τὸ πρόσωπον καλύπτεται ἐντὸς τῶν ἐπανωφορίων των, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ διακρίνω τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἂς εἰσέλθωσιν *(Ἐξέρχεται ὁ Λεύκιος).* Εἶνε οἱ συνωμόται. Ἐντρέπεσαι, ὦ Συνωμοσία, νὰ δείξῃς τὸ ἀπαίσιόν μέτωπόν σου ἐν καιρῷ νυκτός, ἐν ὥρᾳ, καθ' ἣν τὸ κακὸν ἔχει πλήρη ἐλευθερίαν; Καὶ ποῦ λοιπὸν ἐν ἡμέρᾳ θὰ δυνηθῇς νὰ εὕρῃς σπήλαιον τόσον σκοτεινόν, ὥστε νὰ κρύψῃς τὸ τερατῶδές σου πρόσωπον; Μὴ κρύπτου, ὦ Συνωμοσία· Καλύφθητι ὑπὸ τὴν προσωπίδα τοῦ μειδιάματος καὶ τῆς εὐπροσηγορίας, διότι, ἂν ἀποφασίσῃς νὰ φανῇς ὑπὸ τὴν φυσικήν σου μορφήν, οὐδ' αὐτὸ τὸ Ἔρεβος εἶνε ἱκανῶς σκοτεινόν, ὥστε νά σε προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς ὑποψίας *(Εἰσέρχονται οἱ συνωμόται Κάσσιος, Κάσκας, Δέκιμος, Κίνας, Μέτελλος Κίμβρος καὶ ὁ Τρεβώνιος).*

ΚΑΣΣΙΟΣ

Φοβοῦμαι μὴ εἴμεθα πολὺ ἀδιάκριτοι ταράσσοντες τὴν ἡσυχίαν σου. Καλ' ἡμέρα, Βροῦτε· μήπως σὲ ἐνοχλοῦμεν;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἠγέρθην πρὸ μιᾶς ὥρας· καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἠγρύπνησα. Εἶνε γνώριμοί μου οἱ σύντροφοί σας;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Βεβαίως, πάντες· καὶ πάντες σε τιμῶσιν· ἕκαστος δὲ εὔχεται νὰ εἶχες περὶ σεαυτοῦ τὴν γνώμην ἐκείνην, ἣν πᾶς εὐγενὴς Ῥωμαῖος ἔχει περὶ σοῦ. Ἰδοὺ ὁ Τρεβώνιος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καλῶς ἦλθεν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἰδοὺ ὁ Δέκιμος Βροῦτος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καλῶς ἦλθε καὶ οὗτος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἰδοὺ ὁ Κάσκας, ὁ Κίννας καὶ ὁ Μέτελλος Κίμβρος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ποῖαι φροντίδες παρεμβάλλονται μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν σας καὶ τῆς νυκτός;[1]

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μοὶ ἐπιτρέπεις νὰ σοὶ εἴπω μίαν λέξιν; *(Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος συνομιλοῦσι χαμηλοφώνως).*

ΔΕΚΙΜΟΣ

Ἐδῶ εἶνε ἡ ἀνατολή. Δὲν ὑποφώσκει ἐδῶ ἡ ἡμέρα;

ΚΑΣΚΑΣ

Ὄχι.

ΚΙΝΝΑΣ

Μὲ συγχωρεῖς· ἐδῶ ὑποφώσκει; αἱ δὲ φαιαὶ ἐκείνου γραμμαί, αἵτινες χαράσσουσι τὰ νέφη, εἶνε οἱ προάγγελοι τῆς ἡμέρας.

ΚΑΣΚΑΣ

Ὁμολογήσατε ἀμφότεροι ὅτι ἀπατᾶσθε. Ἐκ τοῦ μέρους, πρὸς τὸ ὁποῖον διευθύνω τὸ ξίφος μου, ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, ὅστις ἔχει ἤδη τραπῆ ἀρκούντως πρὸς μεσημβρίαν, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τὴν ἐαρινὴν ὥραν τοῦ ἔτους. Μετὰ δύο μῆνας αἱ πρῶται αὐτοῦ ἀκτῖνες θ' ἀναφανῶσιν ὑψηλότερον καὶ ἀρκτικώτερον· τὸ δὲ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀνατολῆς εἶνε κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, ἐδῶ, ὅπου καὶ τὸ Καπιτώλιον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Δότε μου πάντες τὰς χεῖράς σας, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον.

[1] What watchful cares do interpose themselves betwixt your eyes and night?

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁρκισθῶμεν ὅτι θὰ ἐκτελέσωμεν τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μή, μὴ ὅρκον· ἂν τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν ἡ σκυθρωπὴ ὄψις, ἂν αἱ ψυχικαὶ ἡμῶν ὀδύναι καὶ τὰ σήμερον διαπραττόμενα ἀδικήματα, ἂν ταῦτα πάντα εἶνε λόγοι ἀνίσχυροι, τότε ἂς διαλυθῶμεν, καὶ ἂς ἀπέλθῃ ἕκαστος πρὸς τὴν ἀναπαυτικὴν κλίνην του· ἂς ἀφήσωμεν τὴν ἀγέρωχον τυραννίαν νὰ προχωρῇ ἐλευθέρως, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἡ σειρὰ ἑκάστου νὰ κληρωθῇ καὶ νὰ πέσῃ. Ἀλλ' ἂν ταῦτα ἐνέχωσιν ἀρκετὸν πῦρ, καὶ εἶμαι βέβαιος περὶ τούτου, ὥστε νὰ ἀναφλέξωσι καὶ ἀνάνδρων στήθη, καὶ νὰ θωρακίσωσι δι' ἀνδρείας καὶ αὐτὴν τὴν μαλακὴν γυναικείαν ψυχήν, τότε, ὦ συμπολῖται, τίνος ἄλλου κέντρου ἔχομεν ἀνάγκην παρὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιβουλὴν πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς πολιτείας; Ποίας ἄλλης ἐγγυήσεως παρὰ τὴν τοῦ ἐχεμύθου Ῥωμαίου, ὅστις, ἀφοῦ ἅπαξ ἔδωκε τὸν λόγον του, δὲν ἀνακαλεῖ αὐτόν; Τίνος ἄλλου ὅρκου παρὰ τὴν ἀμοιβαίαν διαβεβαίωσιν χρηστῶν ἀνδρῶν λεγόντων, «ἢ τάν, ἢ ἐπὶ τᾶς;» Ἂς ὁρκίζωνται οἱ ἱερεῖς, οἱ ἄνανδροι, οἱ πανοῦργοι καὶ τὰ ἄθλια ὄντα, ἅτινα ἀσμένως δέχονται τὰ ἀδικήματα· ἂς ὁρκίζωνται εἰς ἐπιχειρήσεις φύσεως ὑπόπτου πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐμπνέουσι δυσπιστίαν· ἀλλὰ μὴ μολύνωμεν τὴν ἀκηλίδωτον ἀρετὴν τῆς ἡμετέρας ἐγχειρήσεως, οὐδὲ τὸ ἀδάμαστον θάρρος τοῦ ἡμετέρου φρονήματος, σκεπτόμενοι ὅτι ἡ νόμιμος[1] ἡμῶν ἀπόφασις καὶ τὸ ἀποφασιστικὸν ἡμῶν θάρρος ἔχουσιν ἀνάγκην ὅρκου· διότι τὸ εὐγενὲς αἷμα, ὅπερ ῥέει ἐν ταῖς φλεψὶ παντὸς Ῥωμαίου, νοθεύεται, ἂν κατ' ἐλάχιστον παραβῇ οἱανδήποτε ἀπόφασιν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τί φρονεῖς περὶ τοῦ Κικέρωνος; νὰ τὸν βολιδοσκοπήσωμεν; Νομίζω ὅτι θὰ μᾶς ὑποστηρίξῃ ἐνθέρμως.

ΚΣΚΑΑΣ

Πρέπει νὰ τὸν συμπεριλάβωμεν.

ΚΙΝΝΑΣ

Ὄχι, κατ' οὐδένα τρόπον.

ΜΕΤΕΛΛΟΣ

Πρέπει νὰ συμπεριληφθῇ· ἡ λευκή του κόμη θὰ διαθέσῃ τὸν κόσμον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θὰ κερδήσῃ ψήφους ὑπὲρ τῆς πράξεώς μας· διότι θὰ εἴπωσιν ὅτι αἱ συμβουλαί του διηύθυναν τοὺς βραχίονας ἡμῶν, ἡ δὲ νεότης καὶ ἀσυνεσία ἡμῶν θὰ καλυφθῶσιν ὑπὸ τῆς σοβαρότητός του.

[1] To think that our cause or our performance did need an oath. **Σκεπτόμενοι ὅτι τὸ νόμιμον τῆς ἀποφάσεως καὶ τὸ θάρρος ἡμῶν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ ἐνισχυθῶσι δι' ὅρκου. Wright.**

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὢ, μὴ τὸν ἀναφέρῃς· μὴ ἀποκαλύψωμεν αὐτῷ τὰ σχέδιά μας· οὐδέποτε θὰ θελήσῃ νὰ μετάσχῃ ἔργου, τοῦ ὁποίου εἰσηγηταὶ εἶνε ἄλλοι.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τότε ἂς τὸν ἀφήσωμεν.

ΚΑΣΚΑΣ

Τῷ ὄντι, δὲν εἶνε κατάλληλος.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Ἄλλους, πλὴν τοῦ Καίσαρος, δὲν θὰ ἐγγίσωμεν;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὀρθὴ ἡ παρατήρησίς σου, Δέκιμε. Νομίζω ὅτι δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ ἐπιζήσῃ τῷ Καίσαρι ὁ τόσον ἀγαπητὸς αὐτῷ Ἀντώνιος· εἶνε μηχανορράφος ἐπικίνδυνος, καὶ ἄν, ὡς γινώσκετε, ἀναπτύξῃ τὴν δύναμίν του, δύναται εἰς πάντας ἡμᾶς νὰ παράσχῃ πράγματα· ὅπως λοιπὸν ἀποφύγωμεν τοῦτο, ἀνάγκη νὰ πέσῃ καὶ ὁ Ἀντώνιος μετὰ τοῦ Καίσαρος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἰς ἄκρον αἱμοχαρεῖς θὰ φανῶμεν, Γάϊε Κάσσιε, ἄν, ἀποκόψαντες τὴν κεφαλήν, κατακερματίσωμεν καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ὅπως τὸ μετὰ λυσσαλέον φόνον παρατεινόμενον ἄγριον μῖσος,[1] διότι ὁ Ἀντώνιος εἶνε μέλος τοῦ σώματος τοῦ Καίσαρος. Ὦμεν ἱεροθύται, ὦ Γάϊε, ἀλλ' ὄχι καὶ σφαγεῖς. Τὸ πνεῦμα τοῦ Καίσαρος πολεμοῦμεν πάντες· δὲν ὑπάρχει αἷμα ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι. Εἴθε νὰ ἠδυνάμεθα νὰ γίνωμεν κύριοι τοῦ πνεύματος τοῦ Καίσαρος, χωρὶς νὰ διαμελίσωμεν τὸν Καίσαρα! Πλὴν φεῦ, πρέπει νὰ χυθῇ τὸ αἷμα τοῦ Καίσαρος! Φονεύσωμεν αὐτὸν μετὰ θάρρους, ὦ εὐγενεῖς φίλοι, καὶ ὄχι μετὰ λύσσης. Ἂς τὸν διαμελίσωμεν ὡς ἴδεσμα ἄξιον νὰ προσενεχθῇ εἰς τοὺς θεούς, χωρὶς νὰ κατακόψωμεν αὐτὸν ὡς θνησιμαῖον ῥιπτόμενον εἰς τοὺς κύνας. Ἂς φανῶμεν δὲ ὡς οἱ πανοῦργοι ἐκεῖνοι δεσπόται, οἵτινες, ἀφοῦ παρακινήσωσι τοὺς δούλους των εἰς βιαιοπραγίας, προσποιοῦνται ἔπειτα ὅτι ἐπιπλήττουσιν αὐτούς. Τοιουτοτρόπως ἡ πρᾶξίς μας θὰ θεωρηθῇ ἀναγκαία, καὶ οὐχὶ βδελυρά, ὅταν δὲ θεωρηθῇ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ πλήθους, θὰ εἶνε κάθαρσις, καὶ ὄχι δολοφονία. Περὶ δὲ τοῦ Ἀντωνίου, οὐδὲ λόγος πρέπει νὰ γίνῃ· διότι οὗτος δύναται τόσον, ὅσον ὁ βραχίων τοῦ Καίσαρος, μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ Καίσαρος.

[1] Like wrath in death and envy afterwards. Ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις ἔχει ὡς ἑξῆς: Ὡς λύσσα ἐν θανάτῳ, καὶ μῖσος ἔπειτα: ἤτοι νὰ φονεύσῃ τις τινὰ καὶ νὰ αἰσθάνηται μῖσος ἄγριον καὶ μετὰ τὸν φόνον.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ ὅμως τὸν φοβοῦμαι, ἕνεκα τῆς μεγάλης πρὸς τὸν Καίσαρα ἀφοσιώσεώς του . . .

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀχ, καϋμένε Κάσσιε, μὴ τὸν συλλογίζεσαι· ἂν ἀγαπᾷ τὸν Καίσαρα, τὸ μόνον, ὅπερ δύναται νὰ πράξῃ, εἶνε νὰ βλάψῃ ἑαυτόν, νὰ κυριευθῇ ὑπὸ λύπης, καὶ ν' ἀποθάνῃ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶνε παραπολὺ δι' αὐτόν, διότι εἶνε παραδεδομένος εἰς τὰς διασκεδάσεις, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὰ συμπόσια.

ΤΡΕΒΩΝΙΟΣ

Οὐδεὶς φόβος ἐξ αὐτοῦ· ἂς μὴ φονευθῇ· θὰ ζήσῃ καὶ θὰ γελάσῃ κατόπιν δι' ὅλα ταῦτα *(Ἀκούεται κτύπος ὡρολογίου).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σιωπή! μετρήσατε τὰς ὥρας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐσήμανεν ἡ τρίτη.

ΤΡΕΒΩΝΙΟΣ

Καιρὸς ν' ἀποχωρισθῶμεν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶνε ἀκόμη ἀμφίβολον ἂν ὁ Καῖσαρ θὰ ἐξέλθῃ σήμερον, διότι ἐπ' ἐσχάτων κατέστη δεισιδαίμων, φρονεῖ ὅλως τὰ ἐναντία τῶν ὅσα ἄλλοτε ἐφρόνει περὶ ὀπτασιῶν, ὀνείρων καὶ θρησκευτικῶν ἐθίμων· ἴσως τὰ ἐναργῆ ταῦτα σημεῖα καὶ τέρατα, τὸ ἀσυνήθως φοβερὸν τῆς νυκτὸς ἀποτρέψωσιν αὐτὸν τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Καπιτώλιον.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Μὴ φοβεῖσθε περὶ τούτου· ἂν ἔλαβε τοιαύτην ἀπόφασιν, ἀναδέχομαι ἐγὼ νὰ τὸν μεταπείσω· διότι ἀρέσκεται ν' ἀκούῃ ὅτι ὁ μονόκερως συλλαμβάνεται μὲ δένδρα, ἡ ἄρκτος μὲ κάτοπτρον, ὁ ἐλέφας μὲ λάκκον, ὁ λέων μὲ δίκτυα, καὶ οἱ ἄνθρωποι μὲ κολακείας. Ὅταν δὲ λέγω πρὸς αὐτὸν ὅτι μισεῖ τοὺς κόλακας, ἀποκρίνεται καταφατικῶς, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅτι τὸν κολακεύω. Ἀφετέ με νὰ ἐνεργήσω· διότι εἰμπορῶ νὰ διευθύνω τὴν ψυχήν του, καὶ θὰ τὸν φέρω εἰς τὸ Καπιτώλιον.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Θὰ ὑπάγωμεν πάντες εἰς ἀναζήτησίν του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἰς τὰς ὀκτὼ τὸ βραδύτερον· εἴσθε σύμφωνοι;

ΚΙΝΝΑΣ

Ναί, τὸ βραδύτερον, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴμεθα ἀκριβεῖς.

ΜΕΤΕΛΛΟΣ

Ὁ Γάϊος Λιγάριος διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὸν Καίσαρα, ὅστις τὸν ἐπέπληξεν ὡς ἐπαινέσαντα τὸν Πομπήϊον. Ἀπορῶ πῶς κανεὶς ἐξ ὑμῶν δὲν τὸν ἐσυλλογίσθη.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὕπαγε εἰς ἀναζήτησίν του, φίλε Μέτελλε. Μὲ ἀγαπᾷ θερμῶς, καὶ ἔχει ἀφορμήν· κάλεσον αὐτόν, καὶ θὰ τὸν καταστήσω ἰδικόν μας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἡ αὐγὴ πλησιάζει· σὲ ἀφίνομεν, Βροῦτε· ἀπέλθετε, φίλοι, ἀλλ' ἐνθυμεῖσθε πάντες ὅσα εἴπατε, καὶ φάνητε ἀληθεῖς Ῥωμαῖοι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔστε φαιδροὶ καὶ εὔθυμοι, ὦ φίλοι. Μὴ προδίδωμεν διὰ τοῦ τρόπου ἡμῶν τὰ σχέδιά μας, ἀλλὰ μιμηθῶμεν τοὺς ὑποκριτάς, τηροῦντες σταθερὸν φρόνημα καὶ ἐξωτερικὴν ἀταραξίαν. Χαίρετε! *(Ἐξέρχονται πάντες πλὴν τοῦ Βρούτου).* Ἔ! Λεύκιε!—Κοιμᾶται βαθέως! Δὲν σημαίνει. Ἀπόλαυσον τῆς μελιχρᾶς δρόσου τοῦ ὕπνου. Εἶσαι ἀπηλλαγμένος τῶν ὀπτασιῶν[1] καὶ τῶν φαντασμάτων ἐκείνων, ἅτινα ἡ πολυπράγμων μέριμνα γεννᾷ ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο κοιμᾶσαι τόσον γαλήνιον ὕπνον *(Εἰσέρχεται ἡ Πορκία).*

ΠΟΡΚΙΑ

Βροῦτέ μου!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τί θέλεις, Πορκία; Διατί ἐγείρεσαι κατὰ τὴν ὥραν ταύτην; Εἶνε ἐπιβλαβὲς διὰ τὴν ὑγίειάν σου νὰ ἐκθέτῃς τὴν λεπτοφυᾶ κρᾶσίν σου εἰς τὸ τραχὺ τῆς πρωΐας ψῦχος.

ΠΟΡΚΙΑ

Ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὴν ὑγίειάν σου εἶνε ὠφέλιμον. Ἀποτόμως ἔφυγες ἐκ τῆς κλίνης μου· χθὲς δὲ τὸ ἑσπέρας, κατὰ τὸ δεῖπνον, ἠγέρθης αἰφνιδίως, καὶ περιεπάτεις σύννους καὶ στενάζων, μὲ ἐσταυρωμένας χεῖρας· ὅτε δέ σε ἠρώτησα τί ἔχεις, μὲ ἠτένισας μὲ ζοφερὸν βλέμμα· σὲ παρεκάλεσα καὶ πάλιν, καὶ τότε, τρίβων τὸ μέτωπον, ἐκτύπησες μὲ ὀργὴν διὰ τοῦ ποδὸς

[1] Thou hast no figures φανταστικὰς μορφάς, ὀπτασίας. Fantasies=products of faniy or fantasy γεννήματα τῆς φαντασίας. Wright.

τὴν γῆν· ἐπέμεινα ἀκόμη, σὺ ὅμως δὲν ἀπεκρίθης, ἀλλὰ διὰ χειρονομίας δηλούσης ὀργήν, μοὶ ἔνευσας νά σε ἀφήσω· οὕτω καὶ ἔπραξα φοβουμένη μή σε παροργίσω πλειότερον, ἀφοῦ ἤδη ἦσο εἰς ἄκρον ἐξημμένος, καὶ νομίζουσα ἅμα ὅτι ἦτο ἐκ τῶν στιγμιαίων ἐκείνων ἰδιοτροπιῶν, εἰς ἃς πάντες οἱ ἄνθρωποι ὑπόκεινται. Οὔτε νὰ φάγῃς, οὔτε νὰ ὁμιλήσῃς, οὔτε νὰ κοιμηθῇς σὲ ἀφίνει ἡ δυσθυμία αὕτη· ἐὰν δὲ ἤλλοίου καὶ τὴν μορφήν σου, ὅπως καὶ τὴν ψυχικήν σου διάθεσιν, δὲν θά σε ἀνεγνώριζον, ὦ Βροῦτε. Εἰπέ μου, ἀγαπητέ μου Βροῦτε, τὴν ἀφορμὴν τῆς λύπης σου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Δὲν εἶμαι καλά, ἰδοὺ ἡ ἀφορμή.

ΠΟΡΚΙΑ

Ὁ Βροῦτος εἶνε συνετός, καί, ἂν ἔπασχεν, ἤθελε φροντίσει νὰ θεραπευθῇ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀκριβῶς αὐτὸ πράττω, ὕπαγε νὰ πλαγιάσῃς, ἀγαπητὴ Πορκία.

ΠΟΡΚΙΑ

Εἶνε ἀσθενὴς ὁ Βροῦτος; Καὶ εἶνε ὑγιεινὸν νὰ περιπατῇ ἐλαφρὰ ἐνδεδυμένος καὶ νὰ ἀναπνέῃ τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς ὑγρᾶς πρωΐας; Πῶς, πάσχει ὁ Βροῦτος, καὶ ὑπεκφεύγει ἐκ τῆς θερμῆς κλίνης του, καὶ ἐκτίθεται εἰς τὰ καταστρεπτικὰ μιάσματα τῆς νυκτός, καὶ προκαλεῖ τὸν ὑγρὸν καὶ μεμολυσμένον ἀέρα διὰ νὰ δεινώσῃ τὴν νόσον του; Ὄχι, Βροῦτέ μου. Ἡ ἀσθένειά σου εἶνε ἀσθένεια ψυχική, ἣν δικαιοῦμαι νὰ μάθω, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῶν δικαιωμάτων μου· γονυπετὴς δέ σε καθικετεύω ἐν ὀνόματι τῆς πάλαι ποτὲ ὀνομαστῆς καλλονῆς μου, ἐν ὀνόματι τῶν ἐρωτικῶν σου ὅρκων, καὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου, ὅστις συνέδεσε καὶ συνήνωσεν ἀμφοτέρους ἡμᾶς, σὲ καθικετεύω νὰ ἐξηγήσῃς εἰς ἐμέ, τὸ ἥμισύ σου, τὸν ἄλλον ἑαυτόν σου, τὸν λόγον τῆς μελαγχολίας σου, καὶ τίνες ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἦλθον πρός σε τὴν νύκτα ταύτην, διότι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἓξ ἢ ἑπτά, οἵτινες οὐδὲ πρὸς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐτόλμησαν ν' ἀποκαλύψωσι τὸ πρόσωπον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μὴ γονυπετεῖς, γλυκεῖα Πορκία.

ΠΟΡΚΙΑ

Δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκην τούτου, ἂν ἦσο ὁ καλός μου Βροῦτος. Εἰπέ μοι, Βροῦτε, ἐν τῷ συμβολαίῳ τοῦ γάμου ἡμῶν ὑπάρχει ὅρος ἀποκλείων με τοῦ νὰ μανθάνω τὰ μυστικά σου; Ὑπὸ ὅρους λοιπὸν καὶ περιορισμούς, οὕτως εἰπεῖν, σοὶ ἀνήκω, ὥστε νὰ συντρώγω μόνον, νὰ συγκοιμῶμαι καὶ νὰ συνδιαλέγωμαι μετὰ σοῦ; Τὰ προπύλαια τῆς καρδίας σου κατοικῶ λοι-

πόν;[1] Ἂν τὸ πρᾶγμα ἔχῃ οὕτω, τότε ἡ Πορκία εἶνε παλλακὶς καὶ ὄχι σύζυγος τοῦ Βρούτου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἶσαι ἡ πιστή, ἡ ἔντιμος σύζυγός μου, τόσον δὲ προσφιλής, ὅσον αἱ ἐρυθραὶ σταγόνες, αἵτινες ζωογονοῦσι τὴν τεθλιμμένην καρδίαν μου.

ΠΟΡΚΙΑ

Ἂν ταῦτα ἦσαν ἀληθῆ, θὰ ἐγίνωσκον τὰ μυστικά σου. Ὁμολογῶ ὅτι εἶμαι γυνή· ἀλλὰ γυνή, ἣν ὁ Βροῦτος ἔλαβε σύζυγον. Εἶμαι γυνή, ἀλλὰ γυνὴ ἔντιμος, θυγάτηρ τοῦ Κάτωνος.[2] Νομίζεις λοιπὸν ὅτι δὲν εἶμαι ἰσχυροτέρα τοῦ γυναικείου φύλου, ἔχουσα τοιοῦτον σύζυγον καὶ τοιοῦτον πατέρα; Εἰπέ μοι τὰ μυστικά σου, εἰς μηδένα θ' ἀποκαλύψω αὐτά. Ἔλαβον πεῖραν τῆς σταθερότητός μου ἑκουσίως τραυματίσασα ἐμαυτὴν κατὰ τὸν μηρόν. Ἀφοῦ δὲ ὑποφέρω μεθ' ὑπομονῆς τὸ τραῦμα, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ φυλάξω τὰ ἀπόρρητα τοῦ ἀνδρός μου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καταστήσατέ με, ὦ θεοί, ἄξιον τῆς εὐγενοῦς ταύτης γυναικός (*Κρούεται*

[1] Dwell I but in the suburbs of your good pleasure? Εἰς τὰ προπύλαια (περίχωρα) καὶ ὄχι τὴν καρδίαν, τῆς πόλεως. Ἡ Πορκία ἀπαιτεῖ ἐλευθερίαν πολίτου ἐλευθέρου. Ὁ Nares παρατηρεῖ ὅτι τὰ περίχωρα ἦσαν τὸ καταφύγιον τῶν ἀκολάστων γυναικῶν. Wright

Dwell I but in the suburbs of your good pleasure ἑρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Schmidt ἐν τῷ Σαιξπηρείῳ αὐτοῦ λεξικῷ: are you tied to me by no duty? Δι' οὐδενὸς δεσμοῦ συνδέεσαι πρὸς ἐμέ;

[2] Φιλόστοργος δ' ἡ Πορκία καὶ φίλανδρος οὖσα καὶ μεστὴ φρονήματος νοῦν ἔχοντος οὐ πρότερον ἐπιχειρήσειν ἀνερέσθαι τὸν ἄνδρα περὶ τῶν ἀπορρήτων ἢ λαβεῖν ἑαυτῆς τοιαύτην διάπειραν. Λαβοῦσα μαχαίριον, ᾧ τοὺς ὄνυχας οἱ κουρεῖς ἀφαιροῦσι, καὶ πάσας ἐξελάσασα τοῦ θαλάμου τὰς ὀπαδούς, τὸ μὲν ἐνέβαλε τῷ μηρῷ βαθεῖαν, ὥστε ῥύσιν αἵματος πολλὴν γενέσθαι καὶ μετὰ μικρὸν ὀδύνας τε σφανικὰς καὶ φρικώδεις πυρετοὺς ἐπιβαλεῖν ἐκ τοῦ τραύματος. Ἀγωνιῶντος δὲ τοῦ Βρούτου καὶ δυσφοροῦντος, ἐν ἀκμῇ τῆς ἀλγηδόνος οὖσα διελέχθη πρὸς αὐτὸν οὕτως. Ἐγώ, Βροῦτε, Κάτωνος οὖσα θυγάτηρ εἰς τὸν σὸν ἐδόθην οἶκον οὐχ ὥσπερ αἱ παλλακευόμεναι, κοίτης μεθέξουσα καὶ τραπέζης μόνον, ἀλλὰ κοινωνὸς μὲν ἀγαθῶν οὖσα, κοινωνὸς δ' ἀνιαρῶν. Τὰ μὲν οὖν σὰ πάντα περὶ τὸν γάμον ἄμεμπτα· τῶν δὲ παρ' ἐμοῦ τίς ἀπόδειξις ἢ χάρις, εἰ μήτε σοι πάθος ἀπόρρητον συνδιοίσω μήτε φροντίδα πίστεως δεομένην· οἶδ' ὅτι γυναικεία φύσις ἀσθενὴς δοκεῖ λόγον ἐνεγκεῖν ἀπόρρητον· ἀλλ' ἔστι τις, ὦ Βροῦτε, καὶ τροφῆς ἀγαθῆς καὶ ὁμιλίας χρηστῆς εἰς ἦθος ἰσχύς· ἐμοὶ δὲ καὶ τὸ Κάτωνος εἶναι θυγατέρα καὶ τὸ Βρούτου γυναῖκα πρόσεστιν, οἷς πρότερον μὲν ἧττον ἐπεποίθειν, νῦν δ' ἐμαυτὴν ἔγνωκα καὶ πρὸς πόνον ἀήττητον εἶναι· ταῦτ' εἰποῦσα δείκνυσιν αὐτῷ τὸ τραῦμα καὶ διηγεῖται τὴν πεῖραν. Ὁ δ' ἐκπλαγεὶς καὶ ἀνατείνας τὰς χεῖρας ἐπεύξατο δοῦναι τοὺς θεοὺς αὐτῷ κατορθοῦντι τὴν πρᾶξιν ἀνδρὶ Πορκίας ἀξίῳ φανῆναι. Καὶ τότε μὲν ἀνελάμβανε τὴν γυναῖκα κτλ. Πλουτάρ. Βροῦτος XIII.

ἡ θύρα). Ἄκουσον, ἄκουσον! κρούουσι τὴν θύραν. Εἴσελθε, Πορκία, ἐπὶ μικρόν. Μετ' ὀλίγον θά σοι ἀνακοινώσω τὰ μυστικὰ τῆς καρδίας μου. Θά σοι ἐξηγήσω ἁπάσας τὰς ὑποχρεώσεις μου, καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς λύπης μου. Φύγε ταχέως *(Ἐξέρχεται ἡ Πορκία).* Ποῖος εἶνε, Λεύκιε; *(Εἰσέρχεται ὁ Λεύκιος μετὰ τοῦ Λιγαρίου).*

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ἕνας ἀσθενὴς θέλει νά σου ὁμιλήσῃ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὁ Γάϊος Λιγάριος, περὶ τοῦ ὁποίου μᾶς ὡμίλησεν ὁ Μέτελλος· *(Πρὸς τὸν Λεύκιον)* παραμέρισε.—Τί τρέχει, Γάϊε Λιγάριε;

ΛΙΓΑΡΙΟΣ

Δέξαι τὸν χαιρετισμὸν ἀσθενοῦς φωνῆς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὦ, ὁποίαν στιγμὴν ἐξέλεξας νὰ ἀσθενήσῃς[1], ἀνδρεῖε Γάϊε! Πόσον ἐπεθύμουν νὰ μὴ ἦσο ἀσθενής!

ΛΙΓΑΡΙΟΣ

Δὲν εἶμαι ἀσθενής, ἂν ὁ Βροῦτος διανοῆται νὰ ἐκτελέσῃ πρᾶξιν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος τῆς τιμῆς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τοιαύτην πρᾶξιν διανοοῦμαι νὰ πράξω, Λιγάριε, ἂν ἡ κατάστασις τῆς ὑγιείας σου ἐπέτρεπε ν' ἀκούσῃς αὐτήν.

ΛΙΓΑΡΙΟΣ

Μὰ τοὺς Θεούς, οὓς προσκυνοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι, ἀποπέμπω τὴν ἀσθένειάν μου![2] Ψυχὴ τῆς Ῥώμης! Ἀνδρεῖε ἀπόγονε ἐντίμου γενεᾶς! ἀνεζωπύρησας ὡς διὰ μαγείας τὸ ψυχορραγοῦν φρόνημά μου. Διάταξόν με νὰ τρέξω. Θὰ τολμήσω ἀδύνατα, καὶ θὰ κατορθώσω. Περὶ τίνος πρόκειται;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πρόκειται περὶ τολμήματος, ὅπερ θὰ δώσῃ σθένος εἰς τοὺς ἀσθενεῖς.

ΛΙΓΑΡΙΟΣ

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουσι καὶ σθεναροί, οὓς πρέπει νὰ ἐξασθενήσωμεν;

[1] To wear a kerchief! Ὁ Molone λέγει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔδενον διὰ μανδηλίου τὴν κεφαλὴν τῶν ἀσθενῶν.

[2] I here discard my sickness: ἀφαιρῶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μανδήλιον. Wright. Πρὸς τοῦτον ἀσθενοῦντα Βροῦτος εἰσελθών, «Ὦ Λιγάριε, εἶπεν, ἐν οἵῳ καιρῷ νοσεῖς». «Κἀκεῖνος εὐθὺς εἰς ἀγκῶνα διαναστὰς καὶ λαβόμενος αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς, «Ἀλλ' εἴ τι, φησίν, ὦ Βροῦτε, σεαυτοῦ φρονεῖς ἄξιον, ὑγιαίνω.» Πλουτ. Βροῦτ., XI.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ τοῦτο ἀκόμη πρέπει νὰ γίνῃ. Ἐνῷ βαδίζομεν πρὸς ὃν ἀποβλέπει ἡ πρᾶξις, θά σοι ἐξηγήσω τὸ πρᾶγμα.

ΛΙΓΑΡΙΟΣ

Ἐμπρός, μετ' ἀνεζωπυρημένης καρδίας σε ἀκολουθῶ πρὸς ἐκτέλεσιν ἐπιχειρήσεως, ἣν ἀγνοῶ, ἀρκούμενος μόνον νὰ ὁδηγῶμαι ὑπὸ τοῦ Βρούτου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἄγωμεν λοιπόν *('Εξέρχονται)*.

ΣΚΗΝΗ Β'

Ο ΚΗΠΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Βροντᾷ καὶ ἀστράπτει. Εἰσέρχεται ὁ Καῖσαρ φορῶν νυκτερινὸν ἔνδυμα.

ΚΑΙΣΑΡ

Οὔτε ὁ οὐρανὸς οὔτε ἡ γῆ ἡσύχασαν ἀπόψε· ἡ Καλπουρνία ἐνῷ ἐκοιμᾶτο ἀνέκραξε τρίς: «Βοήθεια, βοήθεια! δολοφονοῦσι τὸν Καίσαρα! «Τίς εἶνε ἐδῶ; *(Εἰσέρχεται ὁ Δοῦλος)*.

ΔΟΥΛΟΣ

Ἄρχων;

ΚΑΙΣΑΡ

Ὕπαγε πρὸς τοὺς ἱερεῖς· καὶ εἰπὲ αὐτοῖς νὰ προσφέρωσιν ἀμέσως θυσίαν· ἐπίστρεψον δὲ ἵνα μοι ἀναγγείλῃς ποίαν γνώμην ἔχουσι περὶ τῶν ἱερῶν.

ΔΟΥΛΟΣ

Ἀμέσως, κύριε *('Εξέρχεται· εἰσέρχεται ἡ Καλπουρνία)*.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Τί διανοεῖσαι, Καῖσαρ! μήπως προτίθεσαι νὰ ἐξέλθῃς; θὰ μείνῃς εἰς τὸν οἶκον σήμερον.

ΚΑΙΣΑΡ

Ὁ Καῖσαρ θὰ ἐξέλθῃ. Πάντοτε οἱ κίνδυνοί με ἠπείλησαν ἐκ τῶν ὄπισθεν· εὐθὺς ὡς εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ Καίσαρος ἐξηφανίσθησαν.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Οὐδέποτε ἀπέδωκα σημασίαν εἰς τοὺς οἰωνούς, σήμερον ὅμως μοι ἐμ-

πνέουσι τρόμον. Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἡμεῖς αὐτοὶ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, ὑπάρχει τις ἐδῶ, ὅστις διηγεῖται ὅτι φάσματα φοβερώτατα ἐνεφανίσθησαν εἰς τοὺς φρουρούς.[1] Λέαινα ἐγέννησεν εἰς τοὺς δρόμους, τάφοι ἠνεῴχθησαν, καὶ νεκροὶ ἐκ τῶν μνημείων ἠγέρθησαν· ἄγριοι δὲ πυρώδεις πολεμισταὶ ἐμάχοντο ἐπὶ τῶν νεφῶν, κατὰ στοίχους καὶ κατ' οὐλαμοὺς ἐν πολεμικῇ παρατάξει, καὶ ψεκάδες αἵματος ἔπιπτον ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου. Ὁ κρότος τῆς μάχης ἀντήχει εἰς τὸν ἀέρα, οἱ ἵπποι ἐχρεμέτιζον, οἱ ψυχορραγοῦντες ἔρρεγχον, καὶ φαντάσματα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς περιφερόμενα ἐξέπεμπον γοερὰς κραυγάς. Ὦ Καῖσαρ! Τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶνε πρωτοφανῆ, τὰ φοβοῦμαι.

ΚΑΙΣΑΡ

Εἶνε ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ τις τὸ πεπρωμένον[2]. Ὁ Καῖσαρ θὰ ἐξέλθῃ, διότι αἱ προρρήσεις αὗται ἀναφέρονται εἰς πάντα ἄλλον, ὅσον καὶ εἰς τὸν Καίσαρα.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Ὅταν ἀποθνήσκωσιν ἐπαῖται, δὲν ἀναφαίνονται κομῆται, ἐνῷ καὶ αὐτοὶ οἱ οὐρανοὶ ἐξαγγέλλουσι τὸν θάνατον τῶν ἡγεμόνων.

ΚΑΙΣΑΡ

Οἱ μὲν ἄνανδροι ἀποθνήσκουσι πολλάκις πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῶν, ὁ δὲ ἀνδρεῖος μόνον ἅπαξ. Ἐξ ὅλων τῶν θαυμάτων ἅτινα ἤκουσά ποτε, τὸ παραδοξότατόν μοι φαίνεται ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων· νὰ φοβῶνται τὸν θάνατον, ἀφοῦ γινώσκουσιν ὅτι εἶνε τέλος, ὅπερ ἀναγκαίως θὰ ἔλθῃ, ὅταν ἐπιστῇ ἡ ὥρα *(Εἰσέρχεται ὁ Δοῦλος)*. Τί λέγουσιν οἱ οἰωνοσκόποι;

ΔΟΥΛΟΣ

Φρονοῦσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξέλθῃς σήμερον. Ἀφαιροῦντες τὰ σπλάγχνα τοῦ θύματος, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

ΚΑΙΣΑΡ

Οἱ θεοὶ πράττουσιν αὐτὸ πρὸς καταισχύνην τῶν ἀνάνδρων. Ζῷον ἄνευ καρδίας θὰ ἦτο ὁ Καῖσαρ, ἂν ἐκ φόβου ἔμενεν εἰς τὸν οἶκον σήμερον. Ὄχι, δὲν θὰ πράξῃ τοιοῦτόν τι ὁ Καῖσαρ· ὁ κίνδυνος γινώσκει κάλλιστα ὅτι ὁ Καῖσαρ εἶνε πολὺ κινδυνωδέστερος ἐκείνου. Ἀμφότεροι εἴμεθα λέοντες γεννηθέντες κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἐγὼ ὅμως εἶμαι ὁ πρωτότοκος καὶ ὁ φοβερώτερος. Ἐπομένως ὁ Καῖσαρ θὰ ἐξέλθῃ.

[1] Most horrid sights seen by the watch. Ὁ Σαίξπηρ εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ Λονδῖνον καὶ ὄχι τὴν Ῥώμην, ἔνθα μόνον ἐπὶ Αὐγούστου ἱδρύθησαν οἱ νυκτερινοὶ φρουροί.

[2] What can be avoided whose end is purpos'd by the mighty gods? Δύναταί τις νὰ διαφύγῃ ὅ,τι οἱ πανίσχυροι θεοὶ ἐπιφυλάττουσιν αὐτῷ;

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Ἀλλοίμονον! τὸ θάρρος, ὦ Καῖσαρ, μηδενίζει τὴν φρόνησίν σου· μὴ ἐξέλθῃς σήμερον· ἀπόδος τοῦτο εἰς τὸν φόβον μου, καὶ ὄχι εἰς τὸν ἰδικόν σου. Θὰ πέμψωμεν τὸν Μάρκον Ἀντώνιον εἰς τὴν βουλήν, ἵνα ἀναγγείλῃ ὅτι εἶσαι ἀδιάθετος. Γονυπετὴς σὲ παρακαλῶ ν' ἀκούσῃς τὴν παράκλησίν μου.

ΚΑΙΣΑΡ

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος θὰ εἴπῃ ὅτι εἶμαι ἀδιάθετος· θὰ μείνω δὲ εἰς τὸν οἶκον πρὸς χάριν σου *(Εἰσέρχεται ὁ Δέκιμος)*. Ἰδοὺ ὁ Δέκιμος, ὅστις θ' ἀναγγείλῃ τοῦτο εἰς τοὺς βουλευτάς.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Χαῖρε, Καῖσαρ! Καλ' ἡμέρα, μεγάτιμε Καῖσαρ. Ἔρχομαι ἵνα σὲ συνοδεύσω εἰς τὴν βουλήν.

ΚΑΙΣΑΡ

Ἔρχεσαι εἰς στιγμὴν λίαν κατάλληλον, ἵνα ἀναγγείλῃς τὰς προσρήσεις μου πρὸς τοὺς βουλευτάς, καὶ εἴπῃς αὐτοῖς ὅτι δὲν θὰ ἐξέλθω σήμερον. Ἂν εἴπῃς εἰς αὐτοὺς ὅτι δὲν δύναμαι, θὰ εἴπῃς ψεῦδος, μεγαλείτερον δὲ ψεῦδος, ἂν εἴπῃς ὅτι δὲν τολμῶ. Δὲν θὰ ἐξέλθω σήμερον· τοῦτο μόνον εἰπὲ εἰς αὐτούς, Δέκιμε.

ΚΑΛΠΟΥΡΝΙΑ

Εἰπὲ ὅτι εἶνε ἀσθενής.

ΚΑΙΣΑΡ

Ψεύδη θέλεις νὰ εἴπω; Διὰ τοῦτο ἐξέτεινα ἐπὶ τοσαύτας χώρας τὸν βραχίονά μου, καθυποτάσσων αὐτάς, ἢ νὰ φοβῶμαι τώρα νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν πρὸς γερόντια; Εἰπὲ αὐτοῖς, Δέκιμε, ὅτι δὲν θὰ ἔλθω.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Εἰπέ μοι λόγον τινά, ὦ κραταιὲ Καῖσαρ, ἵνα μὴ γίνω καταγέλαστος ἀναγγέλλων ταῦτα.

ΚΑΙΣΑΡ

Λόγος εἶνε ἡ θέλησίς μου· δὲν θέλω νὰ ἔλθω· ἀρκεῖ τοῦτο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν βουλήν. Ἀλλ' ἰδίᾳ πρὸς σὲ χαριζόμενος, ἐπειδὴ σὲ ἀγαπῶ, θά σοι εἴπω τὴν ἀφορμήν. Ἡ σύζυγός μου Καλπουρνία δὲν με ἀφίνει νὰ ἐξέλθω. Τὴν παρελθοῦσαν νύκτα εἶδε κατ' ὄναρ ὅτι τὸ ἄγαλμά μου ὡς ἑκατόκρουνος βρύσις ἐξέχεε καθαρὸν αἷμα, καὶ ὅτι πλεῖστοι ῥωμαλέοι Ῥωμαῖοι, ἐρχόμενοι ἔβαπτον, μειδιῶντες, εἰς αὐτὴν τὰς χεῖρας. Ταῦτα πάντα ἑρμηνεύει ὡς προαγγέλους καὶ οἰωνοὺς ἐπικειμένης συμφορᾶς, καὶ γονυπετὴς με παρεκάλεσε νὰ μείνω εἰς τὸν οἶκον σήμερον.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Τὸ ὄνειρον τοῦτο ἡρμηνεύθη κακῶς· ἦτο εὐοίωνος καὶ λαμπρὰ ὀπτασία· τὸ διὰ πολλῶν κρουνῶν ἐκπέμπον αἷμα ἄγαλμά σου, ἐν ᾧ πολλοὶ Ῥωμαῖοι ἐλούοντο μειδιῶντες, σημαίνει ὅτι ἡ κραταιὰ Ῥώμη θέλει μυζήσει παρὰ σοῦ αἷμα ζωογόνον, καὶ ὅτι κηλὶς τοῦ αἵματός σου θὰ εἶνε διὰ τοὺς Ῥωμαίους τὸ ἱερώτατον τῶν κειμηλίων.[1] Ἰδοὺ ἡ ἐξήγησις τοῦ ὀνείρου τῆς Καλπουρνίας.

ΚΑΙΣΑΡ

Καλὰ τὸ ἐξήγησας.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Θὰ πεισθῇς περὶ τούτου, ἀφοῦ ἀκούσῃς ὅ,τι ἔχω νὰ εἴπω· ἄκουσον λοιπόν. Ἡ βουλὴ ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ στέμμα εἰς τὸν κραταιὸν Καίσαρα. Ἂν δὲ μηνύσῃς εἰς αὐτήν, ὅτι δὲν θὰ μεταβῇς ἐκεῖ, θὰ μεταβάλῃ γνώμην. Ἐκτὸς τούτου, εὐκόλως ἠδύνατό τις, χλευάζων, νὰ εἴπῃ. «Ἂς ἀναβάλῃ τὰς ἐργασίας της ἡ βουλή, ἕως ὅτου ἴδῃ καλλίτερα ὄνειρα ἡ σύζυγος τοῦ Καίσαρος». Ἂν ὁ Καῖσαρ κρυβῇ, δὲν θὰ ψιθυρίσωσιν. «Ὦ, ἴδετε, φοβεῖται ὁ Καῖσαρ ;» Συγγνώμην, Καῖσαρ· ἡ πρός σε ἀφοσίωσίς μου καὶ ἡ περὶ σοῦ μέριμνά μου, μὲ ἀναγκάζουσι νὰ λέγω ταῦτα, ἡ δὲ εὐλάβειά μου ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν.

ΚΑΙΣΑΡ

Πόσον παράλογοι φαίνονται τώρα οἱ φόβοι σου, Καλπουρνία. Ἐντρέπομαι διότι ἐνέδωκα εἰς αὐτούς. Δός μοι τὸ ἔνδυμά μου, θὰ ὑπάγω *(Εἰσέρχεται ὁ Πόπλιος, ὁ Βροῦτος, ὁ Λιγάριος, ὁ Μέτελλος, ὁ Κάσκας, ὁ Τρεβώνιος καὶ ὁ Κίννας)*. Ἰδοὺ καὶ ὁ Πόπλιος.

ΠΟΠΛΙΟΣ

Καλ' ἡμέρα, Καῖσαρ.

ΚΑΙΣΑΡ

Καλῶς ἦλθες, Πόπλιε.—Πῶς, ὁ Βροῦτος, καὶ σὺ ἠγέρθης τόσον πρωΐ ; —Καλ' ἡμέρα, Κάσκα.—Οὐδέποτε, Λιγάριε, ὑπῆρξε πρὸς σὲ ὁ Καῖσαρ ἐχθρὸς τοιοῦτος, οἷος ὁ πυρετὸς αὐτός, ὅστις σε ἐξήντλησε. Τί ὥρα εἶνε ;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐσήμανεν ἡ ὀγδόη, Καῖσαρ.

[1] And that great men shall press for tinctures, stains, relics, and cognizance. Ὁ Steevens λέγει : κατὰ τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν εὐγενῶν τινων μαρτύρων πολλοὶ ἔβαπτον τὰ μανδήλια αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν θνησκόντων φυλάττοντες αὐτὰ ὡς τὸ πολυτιμότατον ἐνθύμημα.

ΚΑΙΣΑΡ

Σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν φιλοφροσύνην σας *(Εἰσέρχεται ὁ 'Αντώνιος)*. Ἴδετε! καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ 'Αντώνιος, ὅστις εὐθυμεῖ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἠγέρθη πρωΐ.—Κάλ' ἡμέρα, 'Αντώνιε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Κάλ' ἡμέρα, γαληνότατε Καῖσαρ.

ΚΑΙΣΑΡ

Εἴπατε εἰς ἅπαντας νὰ εἶνε ἕτοιμοι. Εἶμαι ἀξιοκατάκριτος ἀναγκάσας ὑμᾶς νά με περιμένητε.—Χαῖρε, Κίννα· χαῖρε, Μέτελλε· πῶς, ὁ Τρεβώνιος! Ἔχω κάτι νά σου εἴπω βραδύτερον. Ἐνθυμοῦ νὰ ἔλθῃς πρὸς ἐμὲ σήμερον· ἔσο πλησίον μου, διὰ νὰ μή σε λησμονήσω.

ΤΡΕΒΩΝΙΟΣ

Εὐχαρίστως *(ἰδίᾳ)*. Θὰ εἶμαι οὕτω πλησίον, ὥστε οἱ ἄριστοι τῶν φίλων σου θὰ ηὔχοντο νὰ ἱστάμην μακρότερον.

ΚΑΙΣΑΡ

Εἰσέλθετε, φίλοι, ἵνα πίητε μετ' ἐμοῦ ὀλίγον οἶνον, καὶ εἶτα, ὡς φίλοι, ἐξερχόμεθα ὁμοῦ.

ΒΡΟΥΤΟΣ *(ἰδίᾳ)*

Τὸ φαινόμενον δὲν εἶνε πάντοτε ὅ,τι φαίνεται[1]· ἡ καρδία τοῦ Βρούτου συντρίβεται ἀναλογιζομένη τοῦτο! *('Εξέρχονται)*.

ΣΚΗΝΗ Γ'

ΟΔΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΝ

Εἰσέρχεται ὁ 'Αρτεμίδωρος ἀναγινώσκων δελτάριον.

ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣ

«Καῖσαρ, εὐλαβοῦ τὸν Βροῦτον· φυλάττου τὸν Κάσσιον· ἀπόφευγε τὸν Κάσκαν· ἐπιτήρει τὸν Κίνναν· δυσπίστει πρὸς τὸν Τρεβώνιον· παρατήρει τὸν Μέτελλον. Ὁ Δέκιμος Βροῦτος δέν σε ἀγαπᾷ· ὕβρισας τὸν Γάϊον Λι-

1 That every like is not the same. Δὲν εἶνε ὅμοια τὰ πρὸς ἄλληλα ὁμοιάζοντα·

γάριον. Πάντες οὗτοι ἔχουσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα, τουτέστι, μισοῦσι τὸν Καίσαρα. Ἂν δὲν ἦσαι ἀθάνατος, βλέπε περὶ σέ· ἡ ὀλιγωρία παρασκευάζει τὴν συνωμοσίαν. Σωζέτωσάν σε οἱ θεοί!» Θὰ μείνω ἕως ὅτου διέλθῃ ὁ Καῖσαρ, ἵνα δώσω πρὸς αὐτὸν τὸ γραμμάτιον τοῦτο ἐν εἴδει ἀναφορᾶς. Σπαράσσεται ἡ καρδία μου ὅταν ἀναλογίζωμαι ὅτι δὲν δύναται ἡ Ἀρετὴ ν' ἀποφύγῃ τὰ δήγματα τοῦ Μίσους. Ἂν ἀναγνώσῃς τὸ χαρτίον τοῦτο, ὦ Καῖσαρ, σώζεσαι, εἰδεμή, ἡ Εἱμαρμένη συνωμοτεῖ μετὰ τῶν προδοτῶν (*Ἐξέρχεται*).

ΣΚΗΝΗ Δ'

ΕΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΟΔΟΥ

ΠΡΟ ΤΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΤΟΥ ΒΡΟΥΤΟΥ

Ἐμφανίζεται ἡ Πορκία καὶ ὁ Λεύκιος.

ΠΟΡΚΙΑ

Δράμε, σὲ παρακαλῶ, εἰς τὴν βουλήν· δὲν θέλω ἀπόκρισιν, τρέξε· διατί στέκεις;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Διὰ ν' ἀκούσω τί θέλεις, κυρία.

ΠΟΡΚΙΑ

Ἐπεθύμουν νὰ εἶχες μεταβῆ καὶ ἐπιστρέψει, πρὶν ἢ δυνηθῶ νά σοι εἴπω τί πρέπει νὰ πράξῃς ἐκεῖ. Βοήθησόν με, ὦ Εὐστάθεια, ὕψωσον πελώριον ὄρος μεταξὺ τῆς καρδίας καὶ τῆς γλώσσης μου. Ἔχω μὲν φρόνημα ἀνδρικόν, ἀλλὰ δύναμιν γυναικείαν. Πόσον δύσκολον εἶνε νὰ φυλάξωσι μυστικὸν αἱ γυναῖκες! Ἀκόμη ἐδῶ εἶσαι;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Τί πρέπει νὰ κάμω, κυρία; Νὰ τρέξω εἰς τὸ Καπιτώλιον, καὶ τίποτε ἄλλο; νὰ ἐπιστρέψω, καὶ τίποτε ἄλλο;

ΠΟΡΚΙΑ

Ναί· ἐπίστρεψον νά μου εἴπῃς ἂν ὁ κύριός σου εἶνε καλά, διότι ἦτο ἀδιάθετος ὅτε ἐξῆλθε. Παρατήρησον μετὰ προσοχῆς τί κάμνει, καὶ τίνες ὠθοῦνται πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ ὑποβάλωσιν αἰτήσεις. Ἄκουσον! τί θόρυβος εἶνε αὐτός;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Δὲν ἀκούω τίποτε, κυρία.

ΠΟΡΚΙΑ

Πρόσεξε καλά· σὲ παρακαλῶ. Ἤκουσα θόρυβον, ὅμοιον πρὸς συμπλοκήν, τὸν ὁποῖον ὁ ἄνεμος φέρει ἐκ τοῦ Καπιτωλίου.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Μὰ τὴν ἀλήθειαν, κυρία, δὲν ἀκούω τίποτε *(Εἰσέρχεται ὁ Μάντις)* [1]

ΠΟΡΚΙΑ

Πλησίασον, φίλε· πόθεν ἔρχεσαι;

ΜΑΝΤΙΣ

Ἐκ τῆς οἰκίας μου, καλή μου κυρία.

ΠΟΡΚΙΑ

Τί ὥρα εἶνε;

ΜΑΝΤΙΣ

Πλησιάζει ἡ ἐνάτη.

ΠΟΡΚΙΑ

Μετέβη ὁ Καῖσαρ εἰς τὸ Καπιτώλιον;

ΜΑΝΤΙΣ

Ὄχι, ἀκόμη, κυρία· ὑπάγω πρὸς εὕρεσίν του ὅπως τὸν ἴδω παρερχόμενον πρὸς τὸ Καπιτώλιον.

ΠΟΡΚΙΑ

Μήπως ἔχεις καμμίαν χάριν νὰ τοῦ ζητήσῃς;

ΜΑΝΤΙΣ

Ναί, κυρία· ἂν διὰ τὸ συμφέρον του εὐαρεστηθῇ ὁ Καῖσαρ νά με ἀκούσῃ, θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ εἶνε φίλος ἑαυτοῦ.

ΠΟΡΚΙΑ

Μήπως γνωρίζεις κανένα κίνδυνον ἐπαπειλοῦντα αὐτόν;

ΜΑΝΤΙΣ

Οὐδένα προβλέπω, πολλοὺς ὅμως φοβοῦμαι. Χαῖρε, κυρία! Ἐδῶ ἡ ὁδὸς εἶνε στενή, καὶ τὸ πλῆθος τῶν συγκλητικῶν, τῶν πραιτόρων καὶ τῶν ἱκετῶν, οἵτινες ἀκολουθοῦσι τὸν Καίσαρα, δύναται νὰ πνίξῃ ἄνθρωπον τό-

[1] Ὁ Tyrwhitt θεωρεῖ ὡς μὴ κατάλληλον τὴν παρουσίαν τοῦ Μάντεως· τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀποδίδει μᾶλλον εἰς τὸν Ἀρτεμίδωρον, ὃν εἶδεν ἡ Πορκία ἀπερχόμενον πρὸς εὕρεσιν καταλληλοτέρας θέσεως. Wright.

σον ἀσθενῆ ὡς εἶμαι ἐγώ. Ὑπάγω εἰς ἀνοικτότερον μέρος, ὅπως ὁμιλήσω πρὸς τὸν μέγαν Καίσαρα ὅταν πλησιάσῃ (*Ἐξέρχεται*).

ΠΟΡΚΙΑ

Πρέπει νὰ εἰσέλθω. Ἀλλοίμονόν! πόσον ἀσθενὲς πρᾶγμα εἶνε ἡ γυναικεία καρδία! Εἴθε οἱ θεοὶ νὰ βοηθήσωσι τὴν ἐπιχείρησίν σου, ὦ Βροῦτε! Βεβαίως με ἤκουσεν ὁ Λεύκιος. Ὁ Βροῦτος αἰτεῖ πρᾶγμα, ὅπερ ὁ Καῖσαρ δὲν θέλει νὰ χορηγήσῃ. Ὦ, δὲν ἀντέχω, λιποθυμῶ! Τρέξε, Λεύκιε, προσαγόρευσον ἐξ ὀνόματός μου τὸν ἄνδρα μου. Εἰπὲ αὐτῷ ὅτι εἶμαι εὔθυμος, ἐπίστρεψον δὲ νὰ μου εἴπῃς τί θὰ σου παραγγείλῃ (*Ἐξέρχονται*).

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α΄

ΡΩΜΗ — ΠΡΟ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΥ

Ἡ Σύγκλητος συνεδριάζει· ὅμιλος πολιτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἀρτεμίδωρος καὶ εἷς Μάντις. Ἐμφανίζεται ὁ Καῖσαρ, ὁ Βροῦτος, ὁ Κάσσιος, ὁ Κάσκας, ὁ Δέκιμος, ὁ Μέτελλος, ὁ Τρεβώνιος, ὁ Κίννας, ὁ Ἀντώνιος, ὁ Λέπιδος, ὁ Ποπίλλιος, ὁ Πόπλιος καὶ ἄλλοι.

ΚΑΙΣΑΡ (*πρὸς τὸν Μάντιν*)

Ἔφθασαν αἱ Εἰδοὶ τοῦ Μαρτίου.[1]

ΜΑΝΤΙΣ

Ναί, Καῖσαρ, ἀλλὰ δὲν παρῆλθον.

ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣ

Χαῖρε, Καῖσαρ! Ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην.[2]

[1] Αἱ μὲν δὴ Μάρτιαι Εἰδοὶ πάρεισιν· ὁ δὲ ἡσυχῇ πρὸς αὐτὸν εἶποι· «Ναί, πάρεισιν, ἀλλ' οὐ παρεληθύσασι». Πλουτ. Καῖσαρ, LXIII.

[2] Ἀρτεμίδωρος δὲ Κνίδιος τὸ γένος Ἑλληνικῶν λόγων σοφιστὴς καὶ διὰ τοῦτο γεγονὼς ἐνίοις συνήθης τῶν περὶ Βροῦτον, ὥστε καὶ γνῶναι τὰ πλεῖστα τῶν πραττομένων, ἧκε μὲν ἐν βιβλιδίῳ κομίζων ἅπερ ἔμελλε μηνύειν, ὁρῶν δὲ τὸν Καίσαρα τῶν βιβλιδίων ἕκαστον δεχόμενον καὶ παραδιδόντα τοῖς περὶ αὐτὸν ὑπηρέταις, ἐγγὺς σφόδρα προσελθών, «Τοῦτο, ἔφη, Καῖσαρ, ἀνάγνωθι μόνος καὶ ταχέως· γέγραπται γὰρ ὑπὲρ πραγμάτων μεγάλων καὶ σοὶ διαφερόντων». Πλουτ. Καῖσαρ, LXV.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Ὁ Τρεβώνιός σε παρακαλεῖ ν' ἀναγνώσῃς ἐν ἀνέσει τὴν ταπεινὴν ταύτην αἴτησίν του.

ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΣ

Ἀνάγνωθι πρῶτον τὴν ἰδικήν μου, ὦ Καῖσαρ, διότι αὕτη σε ἐνδιαφέρει πλειότερον· ἀνάγνωθι αὐτήν, κραταιὲ Καῖσαρ.

ΚΑΙΣΑΡ

Ὅ,τι ἀποβλέπει ἡμᾶς αὐτοὺς θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει τελευταῖον.

ΑΝΤΕΜΙΔΩΡΟΣ

Μὴ ἀναβάλῃς, ὦ Καῖσαρ, ἀνάγνωθι αὐτὴν ἀμέσως.

ΚΑΙΣΑΡ

Μήπως εἶνε τρελλὸς ὁ ἄνθρωπος οὗτος;

ΠΟΠΛΙΟΣ

Ἀπομακρύνθητι, ἄνθρωπε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Πῶς, καθ' ὁδὸν σπεύδετε νὰ ὑποβάλητε τὰς ἀναφοράς σας ; Ἔλθετε εἰς τὸ Καπιτώλιον.

(Ὁ Καῖσαρ ἀνέρχεται εἰς τὴν Σύγκλητον, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς συνοδείας του).

ΠΟΠΙΛΛΙΟΣ

Εὔχομαι νὰ ἐπιτύχῃ ἡ σημερινή σας ἐπιβουλή.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ποία ἐπιβουλή, Ποπίλλιε ;

ΠΟΠΙΛΛΙΟΣ

Χαῖρε! *(Προχωρεῖ πρὸς τὸν Καίσαρα).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τί εἶπεν ὁ Ποπίλλιος Λαίνας ;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εὔχεται ἐπιτυχίαν εἰς τὴν σημερινὴν ἡμῶν ἐπιβουλήν. Φοβοῦμαι μὴ ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἰδὲ πῶς πλησιάζει τὸν Καίσαρα· ἐπιτήρει αὐτόν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Σπεῦσον, Κάσκα, διότι εἶνε φόβος μὴ ἀνακαλυφθῶμεν. Τί μέλλει γενέ-

σθαι, Βροῦτε; Ἂν γίνῃ γνωστόν, τετέλεσται· ἢ ὁ Κάσσιος δὲν θὰ ἀπέλθῃ ἐντεῦθεν ἢ ὁ Καῖσαρ, διότι θὰ αὐτοκτονήσω.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔσο ἀτάραχος, Κάσσιε[1]. Δὲν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἡμετέρου βουλεύματος ὁ Ποπίλλιος Λαίνας· παρατήρησον ὅτι αὐτὸς μὲν μειδιᾷ, ἡ δὲ ὄψις τοῦ Καίσαρος δὲν ἀλλοιοῦται.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁ Τρεβώνιος γινώσκει τὴν κατάλληλον στιγμήν· παρατήρησον, Βροῦτε, ὅτι ἀπομακρύνει τὸν Μάρκον Ἀντώνιον[2] *(Ἐξέρχεται ὁ Τρεβώνιος καὶ ὁ Ἀντώνιος).*

ΔΕΚΙΜΟΣ

Ποῦ εἶνε ὁ Μέτελλος Κίμβρος; ἂς ὑπάγῃ νὰ ὑποβάλῃ ἀμέσως τὴν ἀναφοράν του εἰς τὸν Καίσαρα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἶνε ἕτοιμος·[3] πλησιάσωμεν ὅπως βοηθήσωμεν αὐτόν.

ΚΙΝΝΑΣ

Κάσκα, σὺ πρῶτος θὰ ὑψώσῃς τὴν χεῖρα.

ΚΑΙΣΑΡ

Εἴμεθα πάντες[4] ἕτοιμοι; Τίνα παράπονα ἔχει νὰ ἄρῃ ἡ Σύγκλητος καὶ ὁ Καῖσαρ;

ΜΕΤΕΛΛΟΣ

Ὑψηλότατε, κραταιότατε, καὶ πανίσχυρε Καῖσαρ· Μέτελλος ὁ Κίμβρος προσπίπτει ταπεινῶς ἐνώπιον τοῦ θρόνου σου *(Γονατίζει).*

ΚΑΙΣΑΡ

Ἀνάγκη νά σε προλάβω, Κίμβρε· ὁ ἑρπυσμὸς οὗτος καὶ αἱ ταπειναὶ ὑποκλίσεις,[5] ἠδύναντο νὰ συγκινήσωσι χυδαίους, καὶ νὰ μεταβάλωσι τὰ

[1] Ὡς ἐκ τῆς ψυχραιμίας του ὁ Βροῦτος ἠδύνατο νὰ παρατηρῇ τὰ περὶ αὐτὸν συμβαίνοντα, ἅτινα δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐν τῇ ταραχῇ αὐτοῦ ὁ Κάσσιος. Wright.

[2] Ἀντώνιον μὲν οὖν πιστὸν ὄντα Καίσαρι καὶ ῥωμαλέον ἔξω παρακατεῖχε Βροῦτος Ἀλβῖνος, ἐμβαλὼν ἐπίτηδες ὁμιλίαν μῆκος ἔχουσαν. Πλουτ. Καῖσαρ. LXIV.

[3] He is address' d.

[4] Are we all ready; οἱ λόγοι οὗτοι, οἵτινες ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ «Ἰουλίου Καίσαρος», ἐκφέρονται ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἀποδίδονται εἰς τὸν Κίνναν ὑπὸ τοῦ Ritson, ὁ Dyce καὶ ὁ Staunton ἀποδίδουσιν αὐτοὺς εἰς τὸν Κάσκαν. Wright.

[5] These couchings and these lowly courtesies might fire the blood of ordinary men; and turn pre-ordinance, and first-decree, into the law of children' pre-ordinance: τὸ ἀρχῆθεν θεσπισθὲν καὶ διαταχθέν. Wright.

προωρισμένα καὶ προδιατεταγμένα εἰς ἀποφάσεις παιδίων. Μὴ ἔσο τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι τὸ ἐν ταῖς φλεψὶ τοῦ Καίσαρος κυκλοφοροῦν αἷμα εἶνε τόσον εὐμετάβολον, ὥστε νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ φύσις του διὰ τῶν μέσων ἐκείνων, δι' ὧν ἀλλοιοῦται καὶ τὸ τῶν μωρῶν· ἤτοι, διὰ λόγων φιλοφρόνων, διὰ ταπεινῶν ὑποκλίσεων καὶ ποταπῶν κολακειῶν.[1] Ὁ ἀδελφός σου ἐξωρίσθη δυνάμει ψηφίσματος· ἂν δὲ σὺ κύπτῃς, καὶ παρακαλῇς καὶ κολακεύῃς ὑπὲρ ἐκείνου, σὲ ἀποδιώκω ὡς κύνα. Μάθε ὅτι ὁ Καῖσαρ δὲν ἀδικεῖ, οὐδὲ κάμπτεται ἄνευ λόγου.

ΜΕΤΕΛΛΟΣ

Δὲν ὑπάρχει φωνὴ ἔχουσα περισσοτέραν ἀξίαν τῆς ἰδικῆς μου, ἥτις νὰ ἠχήσῃ εὐχρεστότερον εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Καίσαρος ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ ἐξορίστου ἀδελφοῦ μου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φιλῶ τὴν χεῖρά σου, Καῖσαρ, ἀλλ' ἄνευ κολακείας, καί σε παρακαλῶ νὰ διατάξῃς τὴν ἄμεσον ἀνάκλησιν τοῦ ἐξορίστου Ποπλίου Κίμβρου.

ΚΑΙΣΑΡ

Πῶς, ὁ Βροῦτος!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Χάριν, Καῖσαρ· Καῖσαρ, χάριν. Ὁ Κάσσιος προσπίπτει πρὸ τῶν ποδῶν σου, ἱκετεύων νὰ παράσχῃς ἄφεσιν πρὸς τὸν Πόπλιον Κίμβρον.

ΚΑΙΣΑΡ[2]

Ἴσως θὰ συνεκινούμην, ἂν ἤμην ὅμοιος πρὸς σᾶς· ἂν ἠδυνάμην νὰ παρακαλέσω, θὰ μὲ συνεκίνουν αἱ παρακλήσεις· ἀλλ' εἶμαι σταθερὸς[3] ὡς ὁ πολικὸς ἀστήρ, πρὸς ὃν οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ στερεώματι ὁμοιάζει κατὰ τὸ σταθερὸν καὶ ἀμετακίνητον. Ὑπὸ ἀναριθμήτων ἀστέρων φωτίζεται ὁ οὐρανός· πάντες εἰσὶ πύρινοι, καὶ πάντες λάμπουσιν· ἀλλ' εἷς μόνον ἐξ αὐτῶν διατηρεῖ πάντοτε τὴν θέσιν του. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ κόσμῳ· κατοικεῖται ὑπὸ ἀνθρώπων ἐχόντων σάρκα καὶ διανοητικὴν δύναμιν· ἀλλὰ

[1] Spaniel fawning=διὰ κυνικῶν κολακειῶν.

[2] If I could pray to move=If I could pray others to move from their purpose as you do. Ἂν ἠδυνάμην νὰ παρακαλέσω ἄλλους, ὅπως ἀποτρέψω αὐτοὺς τοῦ σκοποῦ των, ὅπως σεῖς πράττετε. Wright.

[3] Τὸ γὰρ ἐμβριθὲς αὐτοῦ καὶ μὴ ῥᾳδίως μηδὲ παντὸς ὑπήκοον τοῦ δεομένου πρὸς χάριν, ἀλλ' ἐκ λογισμοῦ καὶ προαιρέσεως τῶν καλῶν πρακτικόν, ὅποι τρέψειεν, ἰσχυραῖς ἐχρῆτο ταῖς ὁρμαῖς καὶ τελεσιουργοῖς. Πρὸς δὲ τὰς ἀδίκους δεήσεις ἀκολάκευτος ἦν, καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἀναισχύντως λιπαρούντων ἧτταν, ἣν ἔνιοι δυσωπεῖσθαι καλοῦσιν, αἰσχίστην ἀνδρὶ μεγάλῳ ποιούμενος, εἰώθει λέγειν, ὡς οἱ μηδὲν ἀρνεῖσθαι δυνάμενοι δοκοῦσιν αὐτῷ μὴ καλῶς τὴν ὥραν διατεθεῖσθαι. Πλουτ. Βροῦτος, VI, σελ. 56.

μεταξὺ αὐτῶν, ἕνα μόνον γνωρίζω ἄκαμπτον ἐν τῇ θέσει του καὶ ἀκλόνητον· ὁ ἄνθρωπος δὲ οὗτος εἶμαι ἐγώ, καὶ ἰδού, σᾶς παρέχω μικρὰν τούτου ἀπόδειξιν. Ἐπέμεινα νὰ ἐξορισθῇ ὁ Κίμβρος, καὶ σταθερῶς ἐπιμένω νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

ΚΙΝΝΑΣ

Ὦ Καῖσαρ....

ΚΑΙΣΑΡ

Φύγε ἀπ' ἐδῶ! μήπως νομίζεις ὅτι δύνασαι νὰ μεταστήσῃς τὸν Ὄλυμπον;

ΔΕΚΙΜΟΣ

Κραταιὲ Καῖσαρ....

ΚΑΙΣΑΡ

Μήπως καὶ ὁ Βροῦτος δὲν ἱκέτευσε μάτην;

ΚΑΣΚΑΣ

Χεῖρες, ὁμιλήσατε ἀντ' ἐμοῦ!

(Πρῶτος ὁ Κάσκας καὶ εἶτα οἱ ἄλλοι συνωμόται καὶ ὁ Μάρκος Βροῦτος, πλήττουσι τὸν Καίσαρα).

ΚΑΙΣΑΡ

Καὶ σὺ Βροῦτε;![1] Πέσε λοιπόν, Καῖσαρ! *(Ἀποθνήσκει).*

ΚΙΝΝΑΣ

Ἐλευθερία! Ἀνεξαρτησία! Ἀπέθανεν ἡ Τυραννία! Δράμετε, διακηρύξατέ το ἀνὰ τὰς ὁδούς.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἄς μεταβῶσί τινες ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ ἂς ἀνακράξωσιν· «Ἐλευθερία! Ἀνεξαρτησία! Ἀπελευθέρωσις»!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Λαὲ καὶ Συγκλητικοί, μὴ φοβεῖσθε· μὴ φεύγετε, ἡσυχάσατε· ἐξώφλησε τὸ χρέος της ἡ Φιλοδοξία.

[1] Et tu Brute! Δὲν εἶνε γνωστὸν πόθεν ἐπήγασεν ἡ ἔκφρασις αὕτη, ἥτις δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ. Ἴσως, ὡς εἰκάζει ὁ Malone, ἐλήφθη ἐκ τῆς Λατινικῆς τραγῳδίας «Θάνατος τοῦ Καίσαρος», ἥτις ἐδιδάχθη ἐν Ὀξφόρδῃ τῷ 1852. Ἴσως παρέλαβεν αὐτὴν ὁ Σαίξπηρ ἐκ τῆς τραγῳδίας τοῦ Ῥιχάρδου, Δουκὸς τῆς Ὑόρκης, ἔνθα ὁ Ἐδουάρδος ἀναφωνεῖ πρὸς τὸν Κλαρέντην· Καὶ σὺ Βροῦτε, θέλεις νὰ φονεύσῃς τὸν Καίσαρα; ἡ τραγῳδία αὕτη ἐδημοσιεύθη τῷ 1595. Ὁ Σουετώνιος ἀφηγούμενος τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος λέγει ὅτι ὁ Καῖσαρ ἔπεσε χωρὶς καμμίαν νὰ προφέρῃ λέξιν, εἰ καὶ ἐγράφη παρά τινων ὅτι, βλέπων τὸν Βροῦτον διευθυνόμενον κατ' αὐτοῦ, ἀνεφώνησε· «Καὶ σύ, τέκνον;» Wright.

ΚΑΣΚΑΣ

Ἀνάβα ἐπὶ τὸ βῆμα, Βροῦτε.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Καὶ σὺ Κάσσιε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ποῦ εἶνε ὁ Πόπλιος;

ΜΕΤΕΛΛΟΣ

Ἐδῶ, λίαν τεταραγμένος ἕνεκα τῆς ἀνταρσίας ταύτης.

ΜΕΤΕΛΛΟΣ

Ἂς μείνωμεν συντεταγμένοι, μὴ τυχὸν φίλος τοῦ Καίσαρος....

ΒΡΟΥΤΟΣ

Διατί προτρέπεις νὰ μείνωμεν; Θάρρει, Πόπλιε· οὐδεὶς θά σε κακοποιήσῃ, οὔτε σέ, οὔτε οἱονδήποτε ἄλλον Ῥωμαῖον· εἰπὲ ταῦτα πρὸς πάντας, Πόπλιε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἄφες ἡμᾶς, Πόπλιε, μὴ τυχὸν πάθῃ τι ἡ γεροντική σου ἡλικία, ἂν ὁ λαὸς ὁρμήσῃ καθ' ἡμῶν.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί, οὕτω πρᾶξον· μόνοι ἡμεῖς οἱ αὐτουργοὶ τῆς πράξεως ταύτης, θὰ ὑποστῶμεν τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς *(Εἰσέρχεται ὁ Τρεβώνιος)*.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ποῦ εἶνε ὁ Ἀντώνιος;

ΤΡΕΒΩΝΙΟΣ

Κατέφυγεν ἔντρομος εἰς τὸν οἶκόν του[1]. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, ἀτενίζουσιν ἔκπληκτοι, κραυγάζουσι καὶ τρέχουσιν, ὡσεὶ ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὰ γνωρίσωμεν τὰς βουλάς σου, ὦ Μοῖρα. Ὅτι θ' ἀποθάνωμεν, τὸ γινώσκομεν· ἀναβολὴν μόνον καὶ χρόνου κέρδος ἐπιζητοῦσιν οἱ ἄνθρωποι.

[1] Κατειργασμένου δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἡ μὲν γερουσία, καίπερ εἰς μέσον ἐλθόντος Βρούτου, ὥς τι περὶ τῶν πεπραγμένων ἐροῦντος, οὐκ ἀνασχομένη διὰ θυρῶν ἐξέπιπτε καὶ φεύγουσα κατέπλησσε ταραχῆς καὶ δέους ἀπόρου τὸν δῆμον, ὥστε τοὺς μὲν οἰκίας κλείειν, τοὺς δὲ ἀπολείπειν τραπέζας καὶ χρηματιστήρια, δρόμῳ δὲ χωρεῖν τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν τόπον ὀψομένους τὸ πάθος, τοὺς δὲ ἐκεῖθεν ἑορακότας. Ἀντώνιος δὲ καὶ Λέπιδος οἱ μάλιστα φίλοι τοῦ Καίσαρος ὑπεκδύντες εἰς οἰκίας ἑτέρας κατέφυγον. Πλουτ. Καῖσαρ, LXVII.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁ ἀποκόπτων εἴκοσιν ἔτη τοῦ βίου ἀποκόπτει ἄλλα τόσα ἔτη φόβου τοῦ θανάτου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Παραδέχθητι τοῦτο, καὶ τότε ὁ θάνατος εἶνε εὐεργέτημα. Οὕτως ἡμεῖς εἴμεθα φίλοι τοῦ Καίσαρος, ὡς βραχύναντες τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ θὰ ὑπέκειτο εἰς τὸν φόβον τοῦ θανάτου. Κλίνωμεν, ὦ Ῥωμαῖοι, κλίνωμεν, βυθίσωμεν τὰς χεῖρας ἡμῶν μέχρι τοῦ ἀγκῶνος εἰς τὸ αἷμα τοῦ Καίσαρος, καὶ ἀλείψωμεν δι' αὐτοῦ τὰ ξίφη μας· πορευθῶμεν εἶτα μέχρι τῆς ἀγορᾶς, καὶ κραδαίνοντες τὰ ὅπλα ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, ἀναφωνήσωμεν· «Εἰρήνη! Ἀνεξαρτησία,! Ἐλευθερία!»

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μετὰ πόσων αἰώνων πάροδον θὰ παριστάνηται ἀπὸ τῆς σκηνῆς τὸ μέγα τοῦτο δρᾶμα, ἐνώπιον ἐθνῶν ἀγεννήτων ἔτι, καὶ εἰς γλῶσσαν ἀκόμη ἀνύπαρκτον!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ποσάκις θὰ αἱμάσσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Καῖσαρ, ὅστις κεῖται τώρα πρὸ τῆς βάσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ Πομπηΐου οὐχὶ τιμιώτερος τῆς κόνεως!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐφ' ὅσον δὲ θὰ συμβαίνῃ τοῦτο, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία θὰ καλῆται Ἑταιρεία τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπέδοσαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν χώραν των.

ΔΕΚΙΜΟΣ

Πῶς, θὰ ἀπέλθωμεν;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Πάντες, ἡγουμένου τοῦ Βρούτου, οὗτινος θὰ λαμπρύνωμεν τὴν πορείαν μὲ τὰς γενναιοτέρας καὶ καλλιτέρας καρδίας τῆς Ῥώμης[1] *(Εἰσέρχεται Δοῦλος).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σιωπή! Ποῖος ἔρχεται; Φίλος τοῦ Ἀντωνίου[2].

ΔΟΥΛΟΣ *(γονυπετῶν)*

Οὕτω πως, Βροῦτε, μὲ διέταξεν ὁ κύριός μου νὰ γονατίσω· οὕτω πως ὁ

[1] And we will grace his heels with the most boldest and best hearts of Rome. Τὴν ἀκολουθίαν του θ' ἀποτελῶσιν αἱ τολμηρότεραι καὶ καλλίτεραι καρδίαι τῆς Ῥώμης.

[2] Κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὁ Ἀντώνιος ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος μετέβησαν οἱ συνωμόται.

Μάρκος Ἀντώνιός με διέταξε νὰ προσπέσω ἐνώπιόν σου, καὶ γονυπετὴς νά σου εἴπω τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Βροῦτος εἶνε εὐγενής, συνετός, ἀνδρεῖος καὶ τίμιος· ὁ Καῖσαρ ἦτο ἰσχυρός, τολμηρός, βασιλικὸς καὶ φιλόφρων. Ἀγαπῶ τὸν Βροῦτον καὶ τὸν τιμῶ. Ἐφοβούμην τὸν Καίσαρα, ἐτίμων καὶ ἠγάπων αὐτόν. Ἂν ὁ Βροῦτος συναινέσῃ, ὥστε νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, ἵνα μάθῃ τὸν λόγον, δι' ὃν ὁ Καῖσαρ ἐθεωρήθη ἄξιος θανάτου, ὁ Μάρκος Ἀντώνιος θὰ ἀγαπήσῃ πλειότερον τὸν ζῶντα Βροῦτον, παρὰ τὸν νεκρὸν Καίσαρα· πιστῶς δὲ θὰ ὑπερετήσῃ τὴν τύχην καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Βρούτου ἐν τῇ ἀσταθεῖ ταύτῃ πολιτικῇ καταστάσει[1]». Αὐτὰ λέγει ὁ κύριός μου Ἀντώνιος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὁ κύριός σου εἶνε συνετὸς καὶ ἀνδρεῖος Ῥωμαῖος· οὐδέποτε εἶχον περὶ αὐτοῦ ἄλλην γνώμην. Ἂν εὐαρεστηθῇ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα, θὰ πεισθῇ ἐκ τῶν ἡμετέρων λόγων· σοῦ δίδω δὲ τὸν λόγον τῆς τιμῆς μου, ὅτι θ' ἀναχωρήσῃ ἐντεῦθεν χωρὶς νὰ πάθῃ τι.

ΔΟΥΛΟΣ

Πηγαίνω νὰ τὸν ζητήσω ἀμέσως (*Ἐξέρχεται*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἠξεύρω ὅτι θὰ εἶνε φίλος μας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἴθε· ἀλλ' ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ μου ἔμφυτος δυσπιστία πρὸς αὐτόν, καὶ ἡ προκατάληψις αὕτη εἶνε σύμφωνος πρὸς τὰ πράγματα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἰδοὺ ὁ Ἀντώνιος (*Εἰσέρχεται ὁ Ἀντώνιος*).

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καλῶς ἦλθες, Μάρκε Ἀντώνιε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὦ κραταιὲ Καῖσαρ! Τόσον χαμηλὰ κατέπεσες; Εἰς τόσον βραχὺν χῶρον συνεστάλησαν αἱ κατακτήσεις, ἡ δόξα, οἱ θρίαμβοι καὶ τὰ τρόπαιά

[1] Thorough the hazards of this untrod state τῆς ἀγνώστου, ἀπατήτου ταύτης χώρας, ἔνθα οὐδὲν ἴχνος ὑπάρχει ὅπως ὁδηγήσῃ τὴν πορείαν ἡμῶν. Wright.

[1] I know not, gentlemen, what you intend, who else must be let blood, who else is rank. Ἀγνοῶ, κύριοι, τί διανοεῖσθε νὰ πράξητε, τίνα ἄλλον κρίνει νὰ ἀφαιμάξητε (θανατώσητε), τίς ἄλλος πάσχει πληθώραν αἵματος. Ὁ Ἀντώνιος, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ Καίσαρος, ἀπαλλάσσεται τῆς ἀμηχανίας, εἰς ἣν θὰ εὑρίσκετο συναντῶν τοὺς συνωμότας. Κατὰ τὸν Collier, γονυπετεῖ πρὸ τοῦ Καίσαρος καὶ ἐγείρεται λέγων· Ἀγνοῶ, κύριοι, τί διανοεῖσθε κτλ. Wright.

σου; Χαῖρε! Ἀγνοῶ, κύριοι, τί διανοεῖσθε νὰ πράξητε, τίνος ἄλλου αἷμα πρέπει νὰ ῥεύσῃ, τίς ἄλλος πάσχει πληθώραν αἵματος· ἂν ἐγώ, δὲν ὑπάρχει ὥρα καταλληλοτέρα ταύτης, καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ Καῖσαρ, οὐδὲ ὄργανον ἔχον τὸ ἥμισυ τῆς ἀξίας τῶν ὑμετέρων ξιφῶν, ἅτινα ἐλάμπρυνε τὸ πολυτιμότερον αἷμα τοῦ κόσμου. Ἂν με μισῆτε, καθικετεύω ὑμᾶς, νὰ ἐκτελέσητε τὴν ἐπιθυμίαν σας τώρα, ὅτε ἀχνίζουσιν ἀκόμη αἱ αἱματοβαφεῖς χεῖρές σας. Καὶ μύρια ἔτη ἂν ἔμελλον νὰ ζήσω, οὐδέποτε θὰ ἐπεθύμουν τόσον ν' ἀποθάνω· οὐδεὶς ἄλλος τόπος ἢ τρόπος θανάτου, θά μοι ἤρεσκε τόσον, ὅσον τὸ νὰ φονευθῶ ἐδῶ, πλησίον τοῦ Καίσαρος, καὶ ὑφ' ὑμῶν, τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὦ Ἀντώνιε, μὴ ἐκλιπάρει παρ' ἡμῶν τὸν θάνατον. Φαινόμεθα μὲν αἱμοχαρεῖς καὶ σκληροί, ὡς δεικνύουσιν αἱ χεῖρες καὶ ἡ πρᾶξις ἡμῶν, ἀλλὰ τὰς χεῖρας μόνον καὶ τὸ αἱματηρὸν αὐτῶν ἔργον βλέπεις, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν· αὗταί εἰσιν εὔσπλαγχνοι, καί, οἰκτείρουσαι τὰ εἰς τὴν Ῥώμην γενόμενα ἀδικήματα,—πάσσαλος πασσάλῳ καὶ οἶκτος οἴκτῳ ἐκκρούεται,—ἐθανάτωσαν τὸν Καίσαρα. Ἀλλὰ διὰ σέ, Μάρκε Ἀντώνιε, ἡ ἀκὶς τοῦ ξίφους μας εἶνε μολυβδίνη, οἱ βραχίονές μας δὲν ἔχουσι κακοποιὸν δύναμιν[1], καὶ αἱ καρδίαι μας μὲ φρόνημα ἀδελφικὸν σε ὑποδέχονται μετὰ πάσης ἀγάπης, εὐνοίας καὶ τιμῆς.

[1] Our arms, in strength of malice: ὡς ἐὰν ἐλάμβανον δύναμιν ἕνεκα τοῦ κατὰ σοῦ μίσους τῆς ἐχθρικῆς περιπτύξεως οὔσης ἰσχυροτέρας τοῦ φιλίου ἐναγκαλίσματος. Τὸ αὐτὸ ἀντιφατικὸν σχῆμα ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Ἀμλέτῳ: ἀφοῦ δοκιμάσῃς τοὺς φίλους σου, κάρφωσέ τους εἰς τὴν καρδίαν μὲ χαλύβδινα ἄγκιστρα· ἔνθα τὸ καρφώνω ἐκφράζει ἐχθρικὴν καὶ οὐχὶ φιλικὴν πρᾶξιν. Παραπλησία ἔκφρασις ἀπαντᾷ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀμφιδίου πρὸς τὸν Κοριολανόν. Ἄφες με νὰ περιπτύξω διὰ τῶν βραχιόνων μου τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνετρίβη ἑκατοντάκις τὸ ἰσχυρὸν δόρυ μου, πτοῆσαν τὴν σελήνην διὰ τῶν συντριμμάτων αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἐναγκαλίζομαι τὴν ἀκόνην τοῦ ξίφους μου, καὶ ἁμιλλῶμαι μετὰ τοσαύτης γενναιοφροσύνης καὶ θερμότητος πρὸς τὴν ἀγάπην σου, μεθ' ὅσου φιλοτίμου θάρρους ἠγωνίσθην ποτὲ κατὰ τῆς ἀνδρείας σου. Ὁ Steevens ἑρμηνεύει τὸ strength of malice ὡς σημαῖνον, ἰσχυροὺς ὡς ἐκ τῆς πράξεως, ἣν πρὸ μικροῦ ἐξετέλεσαν. Ἄλλοι θεωροῦσι τὸ κείμενον ἐφθαρμένον· ὁ Pope μεταβάλλει εἰς exempt fron malice ἄνευ κακουργίας: ὁ δὲ Capell, μεταβάλλων τὴν στίξιν, συνάπτει τὸ κῶλον τοῦτο μετὰ τοῦ προηγουμένου ἑρμηνεύων αὐτὸ ὡς ἑξῆς: «Διὰ σὲ ἡ ἀκὶς τοῦ ξίφους μας εἶνε μολυβδίνη, Μάρκε Ἀντώνιε, οἱ βραχίονές μας δὲν ἔχουσι κακοποιὸν δύναμιν, αἱ καρδίαι μας» κτλ. ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη χωρίζει τὰς λέξεις arms καὶ hearts, ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἀκολουθῇ ἡ λέξις but, but our hearts κτλ. Ὁ Collier μετέβαλε τὸ strength of malice εἰς strength of welcome, ὅπερ παραδέχεται καὶ ὁ καθηγητὴς Craik· ὁ δὲ Singer προτείνει τὴν γραφὴν Strength of amity, ἥτις, ἂν ὑπάρχῃ ἀνάγκη διορθώσεως τοῦ κειμένου, εἶνε ἡ ἀρίστη πασῶν· διότι αἱ λέξεις malice καὶ amity ἴσως ἠλλοιώθησαν ὑπὸ τῶν τυπογράφων· ἀλλ' αὕτη ἐξασθενεῖ

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἡ ψῆφός σου θὰ ἔχῃ εἴπερ τις καὶ ἄλλη κῦρος κατὰ τὴν διανομὴν τῶν νέων ἀξιωμάτων.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔχε ὑπομονὴν ἕως ὅτου καθησυχάσωμεν τὸ κατεπτοημένον πλῆθος, καὶ τότε θά σοι εἴπω τὸν λόγον, δι' ὃν ἐγώ, ὅστις ἠγάπων τὸν Καίσαρα, ὅτε ἔπληξα αὐτόν, ἔπραξα τοῦτο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Οὐδόλως ἀμφιβάλλω περὶ τῆς ὑμετέρας συνέσεως. Ἄς μοι τείνῃ ἕκαστος ἐξ ὑμῶν τὴν αἱματόφυρτον χεῖρά του· Σοῦ τὴν χεῖρα σφίγγω πρῶτον, Μάρκε Βροῦτε· τὴν ἰδικήν σου, ἔπειτα Γάϊε Κάσσιε· τὴν ἰδικήν σου τώρα, Δέκιμε Βροῦτε· Μέτελλε, τὴν ἰδικήν σου, τὴν σήν, Κίννα· καὶ τὴν ἰδικήν σου, ἀνδρεῖε Κάσκα· τέλος δὲ τελευταίαν ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀγαπητήν, τὴν ἰδικήν σου, καλὲ Τρεβώνιε. — Κύριοι πάντες, — φεῦ! τί νὰ εἴπω; Ἡ ὑπόληψίς μου ἵσταται νῦν ἐπὶ ἐδάφους τόσον ὀλισθηροῦ, ὥστε ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ ὡς ἄνανδρον ἢ ὡς κόλακα νά με ὑπολάβητε.—Ὅτι σε ἠγάπων, Καῖσαρ, ὦ! ναί, εἶνε ἀληθές. Ἂν λοιπὸν τὸ πνεῦμά σου ἐπιβλέψῃ ἐφ' ἡμᾶς τώρα, δὲν θὰ ἀλγήσῃ πλειότερον παρ' ὅσον ἤλγησε κατὰ τὸν θάνατόν σου, βλέπον τὸν Μάρκον Ἀντώνιον διαλλαττόμενον, καὶ θλίβοντα τὰς αἱματοσταγεῖς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν σου, ὦ ἀνδρῶν ἄριστε! ἐνώπιον τοῦ νεκροῦ σου! Ἂν εἶχον ὀφθαλμοὺς τόσους ὅσα σὺ τραύματα, καὶ ἕκαστος τούτων ἔχεε δάκρυα τόσα, ὅσον ταῦτα αἷμα, θά μοι ἥρμοζε τοῦτο πλειότερον, παρὰ τὸ νὰ συνάπτω φιλίαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν σου. Σύγγνωθι, Ἰούλιε! Ἐδῶ περιεστοιχήθης, ὦ γενναία ἔλαφος, ἐδῶ ἔπεσες, καὶ ἐδῶ ἵστανται οἱ κυνηγοί σου, μεμιασμένοι ἐκ τοῦ σπαραγμοῦ σου,[1] καὶ πορφυροῖ ἐκ τοῦ αἵματός σου. Ὦ κόσμε, σὺ ἦσο τὸ δάσος τῆς ἐλάφου ταύτης, αὕτη δὲ ἡ ζωή σου. Πόσον ὁμοιάζει πρὸς ἔλαφον φονευθεῖσαν ὑπὸ πολλῶν ἀριστέων κεῖσαι ἐνταῦθα!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μάρκε Ἀντώνιε . . . .

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Σύγγνωθι, Γάϊε Κάσσιε· καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καίσαρος θὰ ὡμολόγουν τοῦτο, παρὰ φίλου δὲ εἶνε ψυχρὰ μετριότης.

πως τὴν ἔννοιαν, καὶ προτιμῶ τὴν ὑφισταμένην γραφὴν τοῦ κειμένου strength of malice καίπερ τοῦ σχήματος ὄντος ἀντιφατικοῦ καὶ βιαίου. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μεταφράσει παρεδέχθημεν τὴν διόρθωσιν τοῦ Copell, ἥτις φαίνεται ἡμῖν φυσικωτέρα· no strengthof malice· δὲν ἔχουσι κακοποιὸν δύναμιν. Σ. Μ.

[1] In thy spoil φαίνεται ὅτι εἶνε ὅρος τεχνικός. Ἐπὶ τῆς συλλήψεως λείας, καὶ τῆς διανομῆς αὐτῆς μεταξὺ τῶν συμμετασχόντων τοῦ κυνηγίου. Wright.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δέν σε κατακρίνω διότι ἐπαινεῖς τὸν Καίσαρα· ἀλλὰ τίνα συμφωνίαν ἐννοεῖς νὰ συνάψῃς μεθ' ἡμῶν; Θέλεις νὰ καταταχθῇς εἰς τοὺς φίλους ἡμῶν, ἢ νὰ μὴ σε ἀριθμῶμεν ;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔθλιψα τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἀλλ' ἀποβλέψας εἰς τὸν Καίσαρα παρεξετράπην. Εἶμαι μεθ' ὑμῶν, ὦ φίλοι, καί σας ἀγαπῶ πάντας, ἐλπίζων ὅτι θά μοι εἴπητε πῶς καὶ διατί ἦτο ἐπικίνδυνος ὁ Καῖσαρ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἄλλως θὰ ἦτο θέαμα ἀπάνθρωπον. Οἱ λόγοι εἶνε τόσον ἰσχυροὶ καὶ δίκαιοι, ὥστε, καὶ υἱὸς τοῦ Καίσαρος ἂν ἦσο, Ἀντώνιε, θὰ ἐπεδοκίμαζες αὐτούς.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Αὐτὸ καὶ μόνον ζητῶ. Παρακαλῶ προσέτι νά μοι ἐπιτραπῇ νὰ μεταφέρω τὸ σῶμά του εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ νὰ ὁμιλήσω ἀπὸ τοῦ βήματος, ὡς προσήκει εἰς φίλον κατὰ τὴν τελετὴν τῆς κηδείας του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σοὶ τὸ ἐπιτρέπομεν, Μάρκε Ἀντώνιε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐπίτρεψόν μοι νά σοι εἴπω μίαν λέξιν, Βροῦτε *(Ἰδίᾳ πρὸς τὸν Βροῦτον)*. Δὲν ἠξεύρεις τί κάμνεις· μὴ συναινέσῃς νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Ἀντώνιος κατὰ τὴν κηδείαν του. Ἠξεύρεις πόσον δύναται νὰ συγκινηθῇ ὁ λαὸς ἐκ τῶν λόγων του;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μὲ συγχωρεῖς. Θὰ ἀναβῶ πρῶτος εἰς τὸ βῆμα, καὶ θὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος· θὰ διακηρύξω δὲ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Ἀντωνίου ἐκφωνεῖται τῇ ἡμετέρᾳ ἀδείᾳ καὶ συναινέσει, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀποδοθῶσι τῷ Καίσαρι τὰ νόμιμα καὶ τὰ ὅσια. Τοῦτο θὰ εἶνε ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὄχι καθ' ἡμῶν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν ἠξεύρω τί δύναται νὰ συμβῇ· δέν μοι ἀρέσκει αὐτό.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἰδού, παράλαβε, Ἀντώνιε, τὸ σῶμα τοῦ Καίσαρος. Ἐν τῷ ἐπικηδείῳ σου λόγῳ δὲν θὰ κατακρίνῃς ἡμᾶς, ἀλλ' ὅμως θὰ ἐπαινέσῃς τὸν Καίσαρα πάσῃ δυνάμει, λέγων ὅτι πράττεις τοῦτο τῇ ἡμετέρᾳ συναινέσει· ἄλλως

δὲν θά σοι ἐπιτραπῇ νὰ συμμετάσχῃς τῆς κηδείας· θὰ ὁμιλήσῃς δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἐφ' οὗ καὶ ἐγὼ βήματος, μετὰ τὸ τέλος τοῦ λόγου μου.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἔστω. Οὐδὲν ἄλλο ζητῶ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἑτοίμασον λοιπὸν τὸ σῶμα, καὶ ἀκολούθησον ἡμᾶς (*Ἐξέρχονται πάντες, πλὴν τοῦ Ἀντωνίου*).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Σύγγνωθι, ὦ αἱματόφυρτον καὶ γήϊνον τεμάχιον, ἂν φέρωμαι ἐπιεικῶς καὶ μειλιχίως πρὸς τοὺς δημίους τούτους! Εἶσαι τὸ λείψανον τοῦ εὐγενεστάτου τῶν ἀνδρῶν ὅσοι ἔζησάν ποτε ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰώνων. Οὐαὶ τῇ χειρί, ἥτις ἔχυσε τὸ πολύτιμον τοῦτο αἷμα! Ἐδῶ, ἐπὶ τῶν τραυμάτων σου, — ἅτινα ὡς ἄλαλα στόματα ἀνοίγουσι τὰ κοράλλινα αὐτῶν χείλη, ἵνα ἐπικαλεσθῶσι τὴν φωνὴν καὶ τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσης μου — προλέγω τὰ ἑξῆς: Κατάρα θέλει ἐπιπέσει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἀνθρώπων· ἐσωτερικοὶ σπαραγμοὶ καὶ ἄγριος ἐμφύλιος πόλεμος θέλουσιν ἀνατρέψει ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν· τὸ αἷμα καὶ ἡ καταστροφὴ θὰ εἶνε τόσον συνήθη, τόσον δὲ κοινὰ τὰ φρικωδέστατα ἀντικείμενα, ὥστε αἱ μητέρες θὰ μειδιῶσι βλέπουσαι τὰ τέκνα αὐτῶν κατακερματιζόμενα ὑπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ πολέμου· ἡ πρὸς τὰ κακουργήματα ἕξις θὰ πνίξῃ πᾶν οἴκτου αἴσθημα, τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ Καίσαρος, πνέον ἐκδίκησιν καὶ ἔχον παρ' αὐτῷ τὴν ἐξ Ἅδου ἀναβᾶσαν πυρίπνοα Ἄτην, θ' ἀνακράξῃ διὰ φωνῆς ἡγεμονικῆς ἀνὰ τὰς χώρας ταύτας «Γαῖα μιχθήτω πυρί,»[1] καὶ θ' ἀπολύσῃ τοὺς κύνας τοῦ πολέμου οὕτως, ὥστε ἡ εἰδεχθὴς αὕτη πρᾶξις θὰ πληρώσῃ τὴν γῆν δυσωδίας ἀτάφων πτωμάτων[2] (*Εἰσέρχεται Δοῦλος*). Εἶσαι ὑπηρέτης τοῦ Ὀκταβίου Καίσαρος, δὲν εἶνε ἀληθές;

ΔΟΥΛΟΣ

Ναί, Μάρκε Ἀντώνιε

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἔγραψεν αὐτῷ νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥώμην.

ΔΟΥΛΟΣ

Ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν του, καὶ ἔρχεται· μὲ ἐπεφόρτισε δὲ νά σοι τὸ ἀναγγείλω προφορικῶς (*Παρατηρεῖ τὸν νεκρόν*). Ὦ Καῖσαρ!...

[1] Cry «Havock» φαίνεται ὅτι σημαίνει πρόσταγμα κραυγὴ πρὸς ἄσπλαγχνον σφαγήν, ὅταν οὐδενὸς ἐχθροῦ φείδωνται. Wrigth.

[2] With carrion men groaning for burial. Καὶ σήμερον ἔτι εἴς τινα μέρη τῆς Ἀγγλίας ὅταν ὁ νεκρὸς ἀρχίζῃ νὰ σήπηται, λέγουσιν ὅτι ζητεῖ ταφήν Wright.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Λυπεῖσαι καιρίως, ἀποχώρησον καὶ κλαῦσον. Βλέπω ὅτι ἡ συγκίνησις εἶνε ἐπιδημική, διότι οἱ ὀφθαλμοί μου, βλέποντες δακρυβρέκτους τοὺς ἰδικούς σου, ἀρχίζουσι νὰ ὑγραίνωνται. Ἔρχεται ὁ κύριός σου;

ΔΟΥΛΟΣ

Ἀπόψε θὰ διανυκτερεύσῃ ἑπτὰ λεύγας μακρὰν τῆς Ῥώμης.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἐπίστρεψον ταχέως ἵνα τῷ εἴπῃς ὅ,τι συνέβη. Ἡ Ῥώμη πενθεῖ, καὶ εἶνε πλήρης κινδύνων. Δὲν παρέχει ἀσφάλειαν διὰ τὸν Ὀκτάβιον ἡ Ῥώμη[1]. Σπεῦσον νὰ τῷ ἀναγγείλῃς ταῦτα. Ὄχι, περίμενε ἀκόμη ὀλίγον. Θὰ ἐπιστρέψῃς ἀφοῦ μεταφέρω τὸ σῶμα τοῦτο εἰς τὴν ἀγοράν· ἐκεῖ θὰ κρίνω ἐκ τοῦ ἐπικηδείου λόγου πῶς θὰ θεωρήσῃ ὁ λαὸς τὴν ἀπάνθρωπον πρᾶξιν τῶν αἱμοχαρῶν τούτων ἀνδρῶν, καί, συμφώνως πρὸς ταῦτα, θὰ ἐκθέσῃς εἰς τὸν νέον Ὀκτάβιον τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Βοήθησόν με (*Ἐξέρχονται φέροντες τὸ σῶμα τοῦ Καίσαρος*).

ΣΚΗΝΗ Β′

Η ΑΓΟΡΑ

Ἐμφανίζονται ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος συνοδευόμενοι ὑπὸ πλῆθος πολιτῶν.

ΠΟΛΙΤΑΙ

Θέλομεν νά μας δώσητε λόγον· δόσετέ μας λόγον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀκολουθήσατέ με λοιπόν, καὶ προσέχετε, φίλοι. Κάσσιε, ὕπαγε εἰς τὴν ἄλλην ὁδόν, καὶ διαχώρισον τὸ πλῆθος. Ὅσοι θέλουσι νά με ἀκούσωσιν, ἂς μείνωσιν ἐδῶ· ὅσοι θέλουσι νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν Κάσσιον, ἂς ὑπάγωσι μαζί του. Θὰ ἐκθέσωμεν δημοσίᾳ τοὺς λόγους τοῦ φόνου τοῦ Καίσαρος.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἐγὼ θέλω ν' ἀκούσω τὸν λόγον τοῦ Βρούτου.

[1] No Rome of safety for Octavius yet. Καὶ ἐνταῦθα ἐπαναλαμβάνεται τὸ λογοπαίγνιον Rome καὶ room Ῥώμη καὶ χῶρος: Δὲν ὑπάρχει Ῥώμη (καὶ θέσις) ἀσφαλὴς διὰ τὸν Ὀκτάβιον.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἐγὼ θέλω ν' ἀκούσω τὸν Κάσσιον· καὶ τότε παραβάλλομεν τὰς ἀντιλογίας των, ὅταν ἀκούσωμεν καθένα χωριστά (*Ἐξέρχεται ὁ Κάσσιος μετά τινων πολιτῶν. Ὁ Βροῦτος ἀναβαίνει εἰς τὸ βῆμα*).

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα ὁ γενναῖος Βροῦτος· σιωπή!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔχετε ὑπομονὴν μέχρι τέλους.

Ῥωμαῖοι, συμπολῖται καὶ φίλοι! Ἀκούσατέ με ὅπως ἐννοήσητε τὴν ἀπολογίαν μου, καὶ σιωπήσατε, ὅπως δυνηθῆτε νά με ἀκούσητε. Πιστεύσατέ με διὰ τὴν ἀρετήν μου, καὶ σεβάσθητε αὐτήν, ἵνα δυνηθῆτε νά με πιστεύσητε· κρίνατέ με ἐν τῇ συνέσει σας, καὶ ἐπικαλέσθητε ὅλην τὴν ὀρθοφροσύνην σας, ἵνα δυνηθῆτε νά με κρίνητε κάλλιον. Ἂν ἐν τῇ ὁμηγύρει ταύτῃ ὑπάρχῃ τις πιστὸς φίλος τοῦ Καίσαρος, λέγω πρὸς αὐτόν, ὅτι ἡ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀγάπη τοῦ Βρούτου δὲν εἶνε μικροτέρα τῆς ἰδικῆς του. Ἂν δὲ ὁ φίλος οὗτος ἐρωτήσῃ, διατί ὁ Βροῦτος ἐξανέστη κατὰ τοῦ Καίσαρος, θὰ τῷ ἀποκριθῶ ὡς ἑξῆς:—Ὄχι διότι ἠγάπων τὸν Καίσαρα ὀλιγώτερον, ἀλλὰ διότι ἠγάπων τὴν Ῥώμην περισσότερον. Ἠθέλετε προτιμήσει ὁ μὲν Καῖσαρ νὰ ζῇ, πάντες δ' ἡμεῖς ν' ἀποθάνωμεν δοῦλοι, παρὰ νὰ ἴδητε τὸν Καίσαρα νεκρόν, ἑαυτοὺς δὲ ἐλευθέρους; Ὁ Καῖσάρ με ἠγάπα, καὶ τὸν θρηνῶ· ἦτο εὐτυχής, καὶ χαίρω· ἦτο ἀνδρεῖος, καὶ τὸν τιμῶ· ἀλλ' ἦτο τυραννικός, καὶ τὸν ἐφόνευσα. Δάκρυα εἰς τὴν ἀγάπην του, χαρὰ εἰς τὴν εὐτυχίαν του, τιμὴ εἰς τὴν ἀνδρείαν του, καὶ θάνατος εἰς τὴν τυραννίδα του. Τίς ἐνταῦθα εἶνε τόσον χαμερπής, ὥστε νὰ θελήσῃ νὰ γίνῃ δοῦλος; Ἂν ὑπάρχῃ τις, ἂς ὁμιλήσῃ, διότι αὐτὸν ἠδίκησα. Ποῖος εἶνε τόσον βάρβαρος, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ νὰ εἶνε Ῥωμαῖος; Ἂν ὑπάρχῃ τις, ἂς ὁμιλήσῃ, διότι αὐτὸν ἠδίκησα. Ὑπάρχει τις τόσον φαῦλος, ὥστε νὰ μὴ ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του! Ἀν ὑπάρχῃ τις, ἂς ὁμιλήσῃ, διότι αὐτὸν ἠδίκησα. Περιμένω ἀπάντησιν.

ΠΑΝΤΕΣ

Κανείς, Βροῦτε, κανείς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὥστε οὐδένα ἠδίκησα. Ἔπαθεν ὑπ' ἐμοῦ ὁ Καῖσαρ ὅ,τι θὰ ἔπασχεν ὁ Βροῦτος 'φ' ὑμῶν. Ἡ ἀνάκρισις τοῦ φόνου εἶνε ἐγγεγραμμένη ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, χωρὶς νὰ μειώσωμεν τὴν δόξαν, ἧς κατέστη ἄξιος, μηδὲ νὰ μεγαλύνωμεν τὰ ἀδικήματα, δι' ἃ ἐθανατώθη (*Εἰσέρχεται ὁ Ἀντώνιος μετ' ἄλλων, φέροντες τὸ σῶμα τοῦ Καίσαρος*). Ἰδοὺ ὁ νεκρός του πενθίμως φερόμενος ὑπὸ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ὅστις, καίπερ μὴ συνεργήσας εἰς

τὸν θάνατόν του, οὐχ ἧττον θὰ συμμετάσχῃ τῶν ἐκ τούτου ἀγαθῶν, θὰ λάβῃ θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ· ἀλλὰ τίς ἐξ ὑμῶν δὲν θὰ λάβῃ τὸ ἀνῆκον εἰς αὐτὸν μέρος; Περαίνων τὸν λόγον προσθέτω τὰ ἑξῆς. Ὅπως ἐφόνευσα τὸν κάλλιστον φίλον μου πρὸς τὸ καλὸν τῆς Ῥώμης, οὕτω φυλάττω καὶ δι' ἐμαυτὸν τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο, ἄν ποτε ἡ πατρίς μου ἀπαιτήσῃ τὸν θάνατόν μου[1].

ΠΑΝΤΕΣ

Ζήτω ὁ Βροῦτος! Ζήτω ὁ Βροῦτος!

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂς τὸν συνοδεύσωμεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν οἶκόν του.

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂς τοῦ ἐγείρωμεν ἀνδριάντα πλησίον τῶν προγόνων του.

Γ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂς γίνῃ Καῖσαρ!

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αἱ κάλλισται ἰδιότητες τοῦ Καίσαρος θὰ στεφθῶσιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Βρούτου.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂς τὸν συνοδεύσωμεν εἰς τὴν οἰκίαν του μὲ ἀλαλαγμοὺς καὶ ζητωκραυγάς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Συμπολῖταί μου.....

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Σιωπή, σιωπή! Ὁμιλεῖ ὁ Βροῦτος.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αἴ! Σιωπή!

[1] Ὁ λόγος τοῦ Βρούτου εἶνε λόγος ἀνδρὸς πεπεισμένου μὲν περὶ τοῦ δικαίου τῆς ἐπιτελεσθείσης πράξεως, γινώσκοντος δ' ἅμα πόσον δυσχερὲς εἶνε τὸ πείθειν τοὺς ἄλλους· ἑπομένως εἶνε λόγος ἐπεξειργασμένος, τυπικὸς καὶ μεμετρημένος. Δὲν πειρᾶται νὰ ἑλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀκροατῶν, ἀλλ' εἶνε μεστὸς ἐπιχειρημάτων καὶ λογικὸς μέχρι τέλους. Τὸ συγκινεῖν εἶνε τόσον ἄγνωστον εἰς τὸν Βροῦτον, ὅσον ἀντίκειται εἰς τὸν χαρακτῆρά του τὸ νὰ δεικνύῃ συγκίνησιν. Ἴσως ὁ Σαίξπηρ εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν Πλούταρχον λέγοντα περὶ τοῦ Βρούτου: Ῥωμαϊστὶ μὲν οὖν ἤσκεῖτο πρὸς τὰς διεξόδους καὶ τοὺς ἀγῶνας ἱκανῶς ὁ Βροῦτος, ἑλληνιστὶ δὲ τὴν ἀποφθεγματικὴν καὶ Λακωνικὴν ἐπιτηδεύων βραχυλογίαν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐνιαχοῦ παράσημός ἐστιν. Οἷον ἤδη καθεστηκὼς εἰς τὸν πόλεμον γράφει Περγαμηνοῖς: «Ἀκούω ὑμᾶς Δολοβέλλᾳ δεδωκέναι χρήματα· ἃ εἰ μὲν ἑκόντες ἔδοτε, ὁμολογεῖτε ἀδικεῖν· εἰ δ' ἄκοντες, ἀποδείξατε τῷ ἐμοὶ ἑκόντες δοῦναι». Πλουτ. Βροῦτος, ΙΙ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀφετέ με νὰ ἀπέλθω μόνος, φίλοι συμπολῖται, καὶ πρὸς χάριν μου μείνατε ἐδῶ μετὰ τοῦ Ἀντωνίου. Τιμήσατε τὸν νεκρὸν τοῦ Καίσαρος, καὶ τὸν ἐπικήδειον λόγον, ὃν τῇ ἡμετέρᾳ ἀδείᾳ θὰ ἐκφωνήσῃ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος πρὸς ἐξύμνησιν τῆς δόξης τοῦ Καίσαρος. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς νὰ μὴ φύγῃ κανείς, ἐκτὸς ἐμοῦ, πρὶν ἢ τελειώσῃ ὁ λόγος τοῦ Ἀντωνίου.

Α΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αἴ, ἂς μείνωμεν ν' ἀκούσωμεν τὸν Μάρκον Ἀντώνιον.

Γ΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂς ἀναβῇ, εἰς τὸ βῆμα. Θὰ τὸν ἀκούσωμεν. Ἀνάβα, γενναῖε Ἀντώνιε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Χάρις τῷ Βρούτῳ, σᾶς εἶμαι ὑπόχρεως (*Ἀναβαίνει ἐπὶ τὸ βῆμα*).

Δ΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Τί λέγει περὶ τοῦ Βρούτου;

Γ΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Λέγει ὅτι χάρις τῷ Βρούτῳ, εἶνε ὑπόχρεως εἰς ἡμᾶς ὅλους.

Δ΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Θὰ κάμῃ καλὰ νὰ μὴ εἴπῃ τίποτε κατὰ τοῦ Βρούτου ἐδῶ.

Α΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αὐτὸς ὁ Καῖσαρ ἦτο τύραννος.

Γ΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἐννοεῖται, βεβαιότατα· καὶ εἴμεθα εὐτυχεῖς ὅτι ἡ Ῥώμη ἀπηλλάγη ἀπ' αὐτόν.

Β΄ ΠΟΛΙΤΗΣ

Σιωπή! Ἂς ἀκούσωμεν τί θὰ εἰμπορέσῃ νὰ εἴπῃ ὁ Ἀντώνιος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι . . . .

ΠΟΛΙΤΑΙ

Αἴ! σιωπή, νὰ τὸν ἀκούσωμεν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Φίλοι Ῥωμαῖοι συμπολῖται, ἀκούσατέ μου. Ἔρχομαι ὅπως ἐνταφιάσω

[1] I come to bury Caesar. Ἀναμφιβόλως ὁ Σαίξπηρ εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν ἐποχήν του. Ἡ συνήθεια τοῦ καίειν τοὺς νεκροὺς εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς Ῥώμην μικρὸν πρὸ τοῦ Καίσαρος. Wright.

τὸν Καίσαρα,[1] ὄχι νὰ ἐγκωμιάσω αὐτόν. Τὰ μὲν κακὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ἐπιζῶσι, τὰ δὲ καλὰ θάπτονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν. Ἔστω αὕτη καὶ τοῦ Καίσαρος ἡ τύχη.[1] Ὁ εὐγενὴς Βροῦτος σᾶς εἶπεν, ὅτι ὁ Καῖσαρ ἦτο τυραννικός. Ἂν τοῦτο ἦτο ἀληθές, μέγα τὸ ἁμάρτημα, καὶ ἀκριβὰ τὸ ἐπλήρωσεν ὁ Καῖσαρ. Ἐνταῦθα, τῇ ἀδείᾳ τοῦ Βρούτου καὶ τῶν ἄλλων,—διότι ὁ Βροῦτος εἶνε ἄνθρωπος ἀξιότιμος, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄλλοι εἶνε ἄνθρωποι ἀξιότιμοι—, ἦλθον ὅπως ἐκφωνήσω τὸν ἐπικήδειον λόγον τοῦ Καίσαρος. Ἦτο φίλος μου, πιστὸς καὶ δίκαιος πρὸς ἐμέ. Ἀλλὰ ὁ Βροῦτος λέγει ὅτι ἦτο τυραννικός, καὶ ὁ Βροῦτος εἶνε ἄνθρωπος ἀξιότιμος. Ὡδήγησεν εἰς τὴν Ῥώμην πλῆθος αἰχμαλώτων, ὧν τὰ λύτρα κατεπλούτισαν τὰ δημόσια ταμεῖα. Ἦτο τάχα τοῦτο ἀπόδειξις τοῦ τυραννικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Καίσαρος; Ὅτε οἱ πτωχοὶ ἐστέναζον, ὁ Καῖσαρ ἔκλαιε. Τοῦ τυράννου ὁ χαρακτὴρ ἔχει σκληρότερα συστατικά. Καὶ ὅμως ὁ Βροῦτος λέγει ὅτι ἦτο τυραννικός, καὶ ὁ Βροῦτος εἶνε ἄνθρωπος ἀξιότιμος. Εἴδετε πάντες ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Λυκαίων τῷ προσήνεγκα τρὶς τὸ βασιλικὸν στέμμα καὶ τρὶς τὸ ἀπέκρουσε. Τυράννου χαρακτηριστικὸν ἦτο τοῦτο; Καὶ ὅμως ὁ Βροῦτος λέγει ὅτι ἦτο τυραννικός, καὶ ὁ Βροῦτος εἶνε ἄνθρωπος ἀξιότιμος. Δὲν ὁμιλῶ ἵνα ἀνασκευάσω τὰ ὑπὸ τοῦ Βρούτου λεχθέντα· ἦλθον ἐδῶ ἵνα εἴπω ὅσα ἠξεύρω. Σεῖς πάντες τὸν ἠγαπήσατε, καὶ ὄχι ἄνευ λόγου. Τίς λόγος σας ἀποτρέπει νὰ θρηνήσητε αὐτόν; Ὦ Κρίσις! κατέφυγες εἰς τὰ κτήνη, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπώλεσαν τὸ λογικόν. Συγχωρήσατέ μοι· ἡ καρδία μου εἶνε ἐν τῷ φερέτρῳ ἐκεῖ μετὰ τοῦ Καίσαρος, καὶ πρέπει νὰ διακόψω τὸν λόγον ἕως ὅτου ἐπανέλθῃ πρὸς ἐμέ.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Μοῦ φαίνεται πῶς ἔχει πολὺ δίκαιον εἰς ὅσα εἶπεν.

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂν ἐξετάσῃς τὸ πρᾶγμα καλά, ἠδίκησαν πολὺ τὸν Καίσαρα.

Γ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀλήθεια. Φοβοῦμαι μή μας ἔλθῃ κανένας χειρότερος.

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἤκουσες τί εἶπε; δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα. Λοιπὸν εἶνε βέβαιον ὅτι δὲν ἦτο τυραννικός.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἂν αὐτὰ εἶνε ἀληθινά, μερικοὶ θὰ τὰ ἀκριβοπληρώσουν.

[1] So let it be with Caesar· ἂς ταφῇ μετ' αὐτοῦ ἡ ἀγαθότης του, χωρὶς νὰ γίνῃ θέμα τῆς ὁμιλίας μου. Wright.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὁ καϋμένος! τὰ 'μάτια του ἔγιναν κόκκινα ἀπὸ τὰ δάκρυα.

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Ῥώμην εὐγενέστερος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Ἀντώνιον.

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Προσοχή! Θὰ ὁμιλήσῃ πάλιν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Χθὲς ἀκόμη μία λέξις τοῦ Καίσαρος ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ τῆς οἰκουμένης ὅλης· τώρα κεῖται νεκρός, καὶ ὁ ποταπώτατος τῶν ἀνθρώπων δὲν καταδέχεται νὰ τιμήσῃ αὐτόν. Ἐάν, ὦ φίλοι, ἤμην διατεθειμένος νὰ ἐρεθίσω τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν σας εἰς μανίαν καὶ ἐπανάστασιν, ἤθελον ἀδικήσει τὸν Βροῦτον, ἤθελον ἀδικήσει τὸν Κάσσιον, οἵτινες, τὸ ἠξεύρετε ὅλοι, εἶνε ἄνδρες ἀξιότιμοι. Δὲν θέλω νὰ τοὺς ἀδικήσω. Προτιμῶ νὰ ἀδικήσω τὸν νεκρόν, ν' ἀδικήσω ἐμὲ αὐτὸν καὶ ὑμᾶς, παρὰ νὰ ἀδικήσω ἄνδρας τόσον ἀξιοτίμους. Ἀλλ' ἰδοὺ ἓν ἔγγραφον μὲ τὴν σφαγῖδα τοῦ Καίσαρος· τὸ εὗρον εἰς τὸ γραφεῖόν του, εἶνε ἡ διαθήκη του. Ἂν ὁ λαὸς ἤκουεν αὐτὴν τὴν διαθήκην, — τὴν ὁποίαν, μὲ συγχωρεῖτε, δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ ἀναγνώσω —, ὅλοι ἤθελον τρέξει νὰ φιλήσουν τὰς πληγὰς τοῦ Καίσαρος, νὰ βάψουν τὰ μανδήλιά των εἰς τὸ αἷμά του, καὶ ὡς ἐνθύμημα νὰ ζητήσουν μίαν τρίχα τῆς κεφαλῆς του, τὴν ὁποίαν ἀποθνήσκοντες θὰ ἄφινον διὰ τῆς διαθήκης των ὡς πολύτιμον κληροδότημα εἰς τὰ τέκνα των.

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Θέλομεν ν' ἀκούσωμεν τὴν διαθήκην! Διάβασέ την, Ἀντώνιε.

ΠΑΝΤΕΣ

Τὴν διαθήκην! τὴν διαθήκην! θέλομεν ν' ἀκούσωμεν τὴν διαθήκην τοῦ Καίσαρος!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὑπομονή, καλοί μου φίλοι· δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀναγνώσω. Δὲν πρέπει νὰ μάθητε πόσον σας ἠγάπα ὁ Καῖσαρ. Δὲν εἶσθε οὔτε ἀπὸ δρῦν οὔτε ἀπὸ πέτραν, εἶσθε ἄνθρωποι· καὶ ὡς ἄνθρωποι θὰ παροργισθῆτε καὶ θὰ γίνητε μανιώδεις, ἀκούοντες τὴν διαθήκην τοῦ Καίσαρος. Δὲν εἶνε καλὸν νὰ μάθητε ὅτι εἶσθε οἱ κληρονόμοι του, διότι, ἂν τὸ ἐμανθάνετε, ὦ! τί ἤθελε γίνει!

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Διάβασε τὴν διαθήκην· θέλομεν νὰ τὴν ἀκούσωμεν, Ἀντώνιε· πρέπει νά μας διαβάσῃς τὴν διαθήκην τοῦ Καίσαρος!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Θὰ ἔχητε ὀλίγην ὑπομονήν; θὰ ἡσυχάσητε ὀλίγον; Πάρα-πολὺ ἔσπευσα νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς διαθήκης. Φοβοῦμαι ὅτι ἀδικῶ τοὺς ἀξιοτίμους ἄνδρας, ὧν τὰ ἐγχειρίδια ἔπληξαν τὸν Καίσαρα.

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Εἶνε προδόται· ἀκοῦς *ἀξιότιμοι*!

ΠΑΝΤΕΣ

Τὴν διαθήκην! τὴν διαθήκην!

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Εἶνε κακοῦργοι, δολοφόνοι· τὴν διαθήκην! διάβασε τὴν διαθήκην!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Θέλετε λοιπὸν νά με ἀναγκάσητε νὰ ἀναγνώσω τὴν διαθήκην; Τότε πλησιάσατε, κάμετε κύκλον περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Καίσαρος, καὶ ἀφήσατέ με νά σας δείξω ἐκεῖνον, ὅστις ἔκαμε τὴν διαθήκην. Νὰ καταβῶ; Μοὶ τὸ ἐπιτρέπετε;

ΠΑΝΤΕΣ

Κατάβα! κατάβα!

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Κατάβα!

Γ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Σοῦ τὸ ἐπιτρέπομεν.

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Κύκλον! Σχηματίσατε κύκλον!

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀπομακρύνθητε ἀπὸ τὸ φέρετρον, ἀπομακρύνθητε ἀπὸ τὸν νεκρόν!

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Θέσιν διὰ τὸν Ἀντώνιον, τὸν εὐγενέστατον Ἀντώνιον.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μὴ συνωθεῖσθε περὶ ἐμέ· ἀπομακρύνθητε ὀλίγον.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΟΛΙΤΑΙ

Ὀπίσω! θέσιν! ὀπίσω!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἂν ἔχητε δάκρυα, ἑτοιμάσθητε νὰ τὰ χύσητε τώρα. Γνωρίζετε ὅλοι τὸν χιτῶνα τοῦτον. Ἐνθυμοῦμαι πότε τὸν ἐφόρεσε διὰ πρώτην φορὰν ὁ Καῖσαρ· ἦτο ἑσπέρα τῆς ἀνοίξεως εἰς τὴν σκηνήν του· τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐνίκησε τοὺς Νερβίους. Κυττάξετε, ἐδῶ ἐνέπηξε τὸ ἐγχειρίδιόν του ὁ

Κάσσιος· ἰδέτε τί ῥῆγμα ἔκαμεν ὁ φθονερὸς Κάσκας· ἰδῶ τὸν ἔπληξεν ὁ φίλτατος Βροῦτος, καὶ ὅτε ἀνέσυρε τὴν κατηραμένην λεπίδα του, τὸ αἷμα τοῦ Καίσαρος τὸν ἠκολούθησεν, ἐχύθη ἔξω, διὰ νὰ βεβαιωθῇ, οὕτως εἰπεῖν, ἂν τῷ ὄντι ὁ Βροῦτος ἦτο ἐκεῖνος, ὅστις ἔπληξεν αὐτὸν τόσον σκληρῶς, διότι, ὅπως γνωρίζετε, ὁ Βροῦτος ἦτο ὁ ἄγγελος τοῦ Καίσαρος. Κρίνατε σεῖς, ὦ θεοί, πόσον περιπαθῶς τὸν ἠγάπα. Τὸ τραῦμα τοῦτο ἦτο τὸ σκληρότατον πάντων, διότι εὐθὺς ὡς ὁ μεγάθυμος Καῖσαρ εἶδε τὸν Βροῦτον πλήττοντα αὐτόν, ἡ ἀχαριστία, ἰσχυροτέρα τοῦ βραχίονος τοῦ προδότου, τὸν κατέβαλε· τότε ἐρράγη ἡ μεγάλη αὐτοῦ καρδία, καὶ καλύψας τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ χιτῶνος παρ' αὐτῇ τῇ βάσει τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηΐου, ἐξ οὗ ἔρρεε διαρκῶς αἷμα, κατέπεσε. Τότε καὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς, καὶ πάντες ἐπέσομεν, ἐνῷ ἐθριάμβευεν ἡ αἱματόφυρτος προδοσία[1]. Αἴ, κλαίετε τώρα, καὶ παρατηρῶ ὅτι σας συνεκίνησεν ὁ οἶκτος. Τὰ δάκρυα ταῦτα εἶνε εὐγενῆ. Ἀγαθαὶ ψυχαί, πῶς κλαίετε ἐνῷ μόνον τὸν καθημαγμένον χιτῶνα τοῦ Καίσαρος βλέπετε; Ἐδῶ, ἐδῶ κυττάξετε, ἰδῶ εἶνε ὁ ἴδιος παραμεμορφωμένος ἀπὸ τοὺς προδότας.[2]

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὦ θέαμα ὀδυνηρόν!

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὦ γενναῖε Καῖσαρ!

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὦ ἀποφρὰς ἡμέρα!

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Προδόται, κακοῦργοι!

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὦ αἱματηρότατον θέαμα!

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Θὰ ἐκδικηθῶμεν!

ΠΑΝΤΕΣ

Ἐκδίκησιν! Ἐμπρός! Νὰ τοὺς εὕρωμεν! νὰ τοὺς καύσωμεν! νὰ τοὺς φονεύσωμεν! νὰ τοὺς κατακομματιάσωμεν! Κανεὶς νὰ μὴ ζήσῃ ἀπὸ τοὺς προδότας!

[1] While bloody treason flourished over us: flourished=triumphed· ὁ Steevens λέγει: ἐκράδαινε τὸ ξίφος· ἀλλ' ἡ ἀντίθεσις εἶνε μεταξὺ τῆς ἀπέλπιδος θέσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς θριαμβικῆς θέσεως τῶν συνομωτῶν.

[2] Ἔπειτα τοῦ σώματος εἰς τὴν ἀγορὰν κομισθέντος Ἀντώνιος ἔπαινον, ὥσπερ ἔθος ἐστί, διεξελθών, καὶ τὰ πλήθη κινούμενα πρὸς τὸν λόγον ὁρῶν εἰς οἶκτον μετέβαλε, καὶ τὴν ἐσθῆτα λαβὼν τὴν Καίσαρος ᾑμαγμένην ἀνέπτυξεν, ἐπιδεικνύμενος τὰς διακοπὰς καὶ τῶν τραυμάτων τὸ πλῆθος. Πλουτ. Βροῦτος, XX.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Σταθῆτε, συμπολῖται!

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Αἶ! Ἡσυχάσατε! Ἀκούσατε τὸν εὐγενῆ Ἀντώνιον.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Θὰ τὸν ἀκούσωμεν, θὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, θ' ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Φίλοι μου, καλοί μου φίλοι, μὴ ἐξοργίζεσθε, καὶ μὴ ἐξανίστασθε τόσον βιαίως. Οἱ ἐνεργήσαντες τὴν πρᾶξιν ταύτην εἶνε ἄνδρες ἀξιότιμοι. Δὲν ἠξεύρω ποῖοι προσωπικοὶ λόγοι παρεκίνησαν αὐτοὺς νὰ τὸ πράξωσιν· εἶνε ἄνθρωποι φρόνιμοι καὶ ἀξιότιμοι, καὶ βεβαίως θὰ ἀπολογηθῶσι πρὸς ὑμᾶς. Δὲν ἔρχομαι, φίλοι μου, νά σας ἐξαπατήσω, συγκινῶν τὰς καρδίας σας. Δὲν εἶμαι ῥήτωρ, ὅπως ὁ Βροῦτος, ἀλλά, ὅπως ὅλοι μὲ γνωρίζετε, ἄνθρωπος εἰλικρινὴς καὶ ἁπλοῦς, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν φίλον του, καὶ τοῦτο ἠξεύρουσι πολὺ καλὰ ἐκεῖνοι, οἵτινές μοι ἐπέτρεψαν νὰ ἐκφωνήσω δημοσίᾳ τὸν ἐπικήδειόν του· διότι δὲν ἔχω οὔτε πνεῦμα, οὔτε ῥητορικὴν ἱκανότητα, οὔτε ἀξίαν, οὔτε σχήματα ῥητορικά, οὔτε ἀπαγγελίαν, οὔτε δύναμιν λόγου, ὅπως συγκινήσω τὸν κόσμον. Ὁμιλῶ καθαρά! Σᾶς λέγω ὅ,τι καὶ σεῖς ἠξεύρετε, σᾶς δεικνύω τὰ τραύματα τοῦ ἀγαπητοῦ Καίσαρος, τὰ βωβά, τὰ βωβὰ ταῦτα στόματα, καὶ τὰ ἀφίνω νὰ ὁμιλήσωσιν ἀντ' ἐμοῦ, Ἀλλ' ἐὰν ἐγὼ ἤμην Βροῦτος, καὶ ὁ Βροῦτος Ἀντώνιος, ὁ Ἀντώνιος οὗτος ἤθελεν ἀναστατώσει τὰς ψυχάς σας, ἤθελε δώσει εἰς ἕκαστον τραῦμα τοῦ Καίσαρος φωνὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ ταράξῃ καὶ τὰς πέτρας τῆς Ῥώμης καὶ νὰ κινήσῃ αὐτὰς εἰς ἐπανάστασιν.

ΠΑΝΤΕΣ

Θὰ ἐπαναστατήσωμεν!

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Θὰ καύσωμεν τὴν οἰκίαν τοῦ Βρούτου!

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἐμπρός! Ὑπάγωμεν νὰ εὕρωμεν τοὺς συνωμότας!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἀκούσατέ με ἀκόμη, συμπολῖται, ἀκούσατέ με.

ΠΑΝΤΕΣ

Αἶ! Ἡσυχάσατε! Ἀκούσατε τὸν Ἀντώνιον, τὸν γενναῖον Ἀντώνιον.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὦ φίλοι, δὲν ἠξεύρετε τί πηγαίνετε νὰ κάμητε. Διατί ὁ Καῖσαρ εἶνε

ἄξιος τῆς ἀγάπης σας; Φεῦ! δὲν τὸ ἠξεύρετε· πρέπει νά σας τὸ εἴπω. Ἐλησμονήσατε τὴν διαθήκην, περὶ τῆς ὁποίας σας ὡμίλησα.

ΠΑΝΤΕΣ

Ἀλήθεια, τὴν διαθήκην! Ἄς μείνωμεν ν' ἀκούσωμεν τὴν διαθήκην.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἰδοὺ ἡ διαθήκη μὲ τὴν σφραγῖδα τοῦ Καίσαρος. Εἰς ἕκαστον πολίτην Ῥωμαῖον, εἰς ἕκαστον χωριστά, ἀφίνει ἑβδομήκοντα πέντε δραχμάς.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Γενναιότατε Καῖσαρ! Θὰ ἐκδικήσωμεν τὸν θάνατόν σου.

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Βασιλικώτατε Καῖσαρ!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἀκούσατέ μου μὲ ὑπομονήν.

ΠΑΝΤΕΣ

Αἴ! Σιωπή!

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πρὸς τούτοις, σᾶς ἀφίνει τοὺς παραδείσους, τὰς ἰδιαιτέρας δενδροφυτείας του, καὶ τοὺς πέραν τοῦ Τιβέρεως νεοφυτεύτους κήπους του· τὰ κληροδοτεῖ εἰς ὑμᾶς καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους σας εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὅπως περιπατῆτε καὶ διασκεδάζητε ἐκεῖ. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Καῖσαρ! Θὰ γεννηθῇ ποτε ὅμοιός του;

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ποτέ, ποτέ! Ἐμπρός, ὑπάγωμεν νὰ καύσωμεν τὸ σῶμά του εἰς τὴν ἱερὰν πλατεῖαν, καὶ μὲ τοὺς ἰδίους δαυλοὺς νὰ καύσωμεν τὰς οἰκίας τῶν προδοτῶν. Σηκώσατε τὸ σῶμα.

Β' ΠΟΛΙΤΗΣ

Φωτιά! Φέρετε φωτιά!

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀνασπάσατε θρανία!

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀνασπάσατε βάθρα, παράθυρα καὶ ὅ,τι ἄλλο! *(Ἐξέρχονται οἱ πολῖται φέροντες τὸ σῶμα)*.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Τώρα ἂς ἐνεργήσῃ. Ἔλαβε φορὰν ὁ Ὄλεθρος. Ἄς ἀκολουθήσῃ οἱονδήποτε δρόμον θελήσῃ *(Εἰσέρχεται Δοῦλος)*.—Αἴ, τί τρέχει;

[1] Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν ταῖς διαθήκαις δεδομένων κατ' ἄνδρα Ῥωμαίοις πᾶσι δραχμῶν ἑβδομήκοντα πέντε καὶ τῷ δήμῳ τῶν πέραν τοῦ ποταμοῦ κήπων ἀπολελειμμένων, οὗ νῦν ἐστι Τύχης ἱερόν, εὔνοια θαυμαστὴ καὶ πόθος αὐτοῦ τοὺς πολίτας εἶλεν. Πλουτ. Βροῦτος, ΧΧ.

ΔΟΥΛΟΣ

Κύριε, ὁ Ὀκτάβιος ἔφθασεν εἰς τὴν Ῥώμην.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ποῦ εἶνε;

ΔΟΥΛΟΣ

Εἶνε μὲ τὸν Λέπιδον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καίσαρος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πηγαίνω καθ' εὐθεῖαν εἰς ἐπίσκεψίν του· εἰς κατάλληλον καιρὸν ἔρχεται. Ἡ Τύχη εἶνε εὔθυμος, καὶ ἐν τῇ εὐθυμίᾳ της θά μας χαρίσῃ τὰ πάντα.

ΔΟΥΛΟΣ

Τὸν ἤκουσα νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐξήρχοντο ἔφιπποι μὲ μανιώδη ταχύτητα διὰ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Φαίνεται ὅτι ἔλαβον εἴδησιν πῶς ἐξηρέθισα τὸν λαόν. Ὁδήγησόν με πρὸς τὸν Ὀκτάβιον *(Ἐξέρχονται)*.

ΣΚΗΝΗ Γ'

ΟΔΟΣ

Ἐμφανίζεται ὁ ποιητὴς Κίννας.

ΚΙΝΝΑΣ

Ὠνειρεύθην ἀπόψε ὅτι εὐωχούμην μετὰ τοῦ Καίσαρος καὶ ἰδέαι[1] ἀπαίσιαι πληροῦσι τὴν φαντασίαν μου. Δὲν ἔχω διάθεσιν νὰ πλανηθῶ εἰς τὰς ὁδούς, καὶ ὅμως κάτι τι μὲ ἑλκύει πρὸς τὰ ἔξω[2] *(Εἰσέρχονται πολῖται τινες)*.

[1] And things unluckily charge my fancy. Τὸ ἐπίρρημα unluckily ἔχει ἐνταῦθα ἐπιθετικὴν σημασίαν.

[2] Κίννας δέ τις τῶν Καισαρος ἑταίρων ἔτυχε μέν, ὥς φασι. τῆς παρῳχημένης νυκτὸς ὄψιν ἑορακὼς ἄτοπον· ἐδόκει γὰρ ὑπὸ Καίσαρος ἐπὶ δεῖπνον καλεῖσθαι, παραιτούμενος δὲ ἄγεσθαι τῆς χειρὸς ὑπ' αὐτοῦ μὴ βουλόμενος, ἀλλ' ἀντιτείνων. Ὡς δ' ἤκουσεν ἐν ἀγορᾷ τὸ σῶμα καίεσθαι τοῦ Καίσαρος, ἀναστὰς ἐβάδιζεν ἐπὶ τιμῇ, καίπερ ὑφορώμενος τὴν ὄψιν ἅμα καὶ πυρέττων. Καί τις ὀφθέντος αὐτοῦ τῶν πολλῶν ἔφρασεν ἑτέρῳ τοὔνομα πυνθανομένῳ κἀκεῖνος ἄλλῳ καὶ διὰ πάντων

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Πῶς ὀνομάζεσαι;

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ποῦ πηγαίνεις;

Γ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ποῦ κατοικεῖς;

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Εἶσαι ἔγγαμος ἢ ἄγαμος;

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀποκρίθητι εἰς ἕνα ἕκαστον ἀμέσως.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ναί, καὶ συντόμως.

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ναί, καὶ φρονίμως.

Γ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ναί, καὶ εἰλικρινῶς· αὐτὸ θὰ εἶνε τὸ καλλίτερον διὰ σέ.

ΚΙΝΝΑΣ

Πῶς ὀνομάζομαι; Ποῦ πηγαίνω; Ποῦ κατοικῶ; Ἂν εἶμαι ἔγγαμος ἢ ἄγαμος. Καὶ νὰ ἀποκριθῶ εἰς ἕνα ἕκαστον ἀμέσως καὶ συντόμως, φρονίμως καὶ εἰλικρινῶς. Λοιπόν, σᾶς λέγω φρονίμως, εἶμαι ἄγαμος.

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Αὐτὸ εἶνε τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἔλεγες ὅτι ὅσοι νυμφεύονται εἶνε τρελλοί. Φοβοῦμαι ὅτι αὐτὸ θά σου κοστίσῃ καμμιά . . . Ἐξακολούθει· ἀμέσως.

ΚΙΝΝΑΣ

Ἀμέσως, πηγαίνω εἰς τὴν κηδείαν τοῦ Καίσαρος.

Α′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ὡς φίλος ἢ ὡς ἐχθρός;

ΚΙΝΝΑΣ

Ὡς φίλος.

Β′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Εἰς αὐτὸ ἀπήντησεν ἀμέσως.

Δ′ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἡ κατοικία σου; συντόμως.

εὐθὺς ἦν, ὡς οὗτός ἐστιν ὁ ἀνὴρ τῶν ἀνῃρηκότων Καίσαρα· καὶ γὰρ ἦν τις ὁμώνυμος ἐκείνῳ Κίννας ἐν τοῖς συνομοσαμένοις, ὃν τοῦτον εἶναι προλαβόντες ὥρμησαν εὐθὺς καὶ διέσπασαν ἐν μέσῳ τὸν ἄνθρωπον. Πλουτ. Καῖσαρ, LXVIII.

ΚΙΝΝΑΣ

Συντόμως, κατοικῶ πλησίον τοῦ Καπιτωλίου.

Γ'. ΠΟΛΙΤΗΣ

Πῶς ὀνομάζεσαι, κύριε; εἰλικρινῶς.

ΚΙΝΝΑΣ

Εἰλικρινῶς, ὀνομάζομαι Κίννας

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ

Σχίσατέ τον, εἶνε συνωμότης.

ΚΙΝΝΑΣ

Εἶμαι ὁ ποιητὴς Κίννας, Κίννας ὁ ποιητής.

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Σχίσατέ τον διὰ τοὺς κακοὺς στίχους του, σχίσατέ τον διὰ τοὺς κακοὺς στίχους του!

ΚΙΝΝΑΣ

Δὲν εἶμαι ὁ συνωμότης Κίννας.

Δ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Δὲν σημαίνει, ὀνομάζεται Κίννας. Ἀποσπάσατε τὸ ὄνομά του ἐκ τῆς καρδίας του, καὶ ἀφήσατέ τον νὰ τρέχῃ.

Γ' ΠΟΛΙΤΗΣ

Σχίσατέ τον, σχίσατέ τον. Αἵ! δαυλούς! Φέρετε δαυλούς. Εἰς τοῦ Βρούτου, εἰς τοῦ Κασσίου. Ὅλους νὰ τοὺς καύσωμεν. Ἃς ὑπάγουν, ἄλλοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δεκίμου, ἄλλοι εἰς τοῦ Κάσκα, καὶ ἄλλοι εἰς τοῦ Λιγαρίου.—Ἐμπρός! (*Ἐξέρχονται*).

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

ΟΙΚΟΣ ΕΝ ΡΩΜΗ

Ὁ Ἀντώνιος, ὁ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Λέπιδος κάθηνται περὶ τράπεζαν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πάντες οὗτοι θ' ἀποθάνωσι· τὰ ὀνόματά των εἶνε κατὰγεγραμμένα.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Καὶ ὁ ἀδελφός σου πρέπει ν' ἀποθάνῃ· συναινεῖς, Λέπιδε;

ΛΕΠΙΔΟΣ

Συναινῶ.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Σημείωσαι αὐτόν, Ἀντώνιε.

ΛΕΠΙΔΟΣ

Ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι οὐδ' ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς σου Πόπλιος θὰ ζήσῃ, Ἀντώνιε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μηδ' αὐτὸς θὰ ζήσῃ· παρατήρησον ὅτι μὲ μιὰ κονδυλιὰ τὸν καταδικάζω εἰς θάνατον. Ὕπαγε, Λέπιδε, εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καίσαρος, καὶ φέρε τὴν διαθήκην του ἵνα ἴδωμεν τίνι τρόπῳ θ' ἀποκόψωμέν τινα τῶν κληροδοτημάτων.

ΛΕΠΙΔΟΣ

Ἐδῶ θὰ σᾶς συναντήσω;

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Ἢ ἐδῶ, ἢ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *(Ἐξέρχεται ὁ Λέπιδος).*

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶνε ἀσήμαντος, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀξίας, καὶ κατάλληλος μόνον ὅπως ἐκτελῇ παραγγελίας. Εἶνε πρέπον ὅταν ὁ κόσμος διαμοιρασθῇ μεταξὺ τριῶν, νὰ συμμετάσχῃ ὡς τρίτος κατὰ τὴν διανομήν;

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Σὺ τὸ ἐθεώρησας πρέπον, καὶ ἤκουσας τὴν γνώμην του ὡς πρὸς τοὺς καταδικαστέους εἰς θάνατον, ἐν τῇ ἀπαισίᾳ ἐκείνῃ περὶ τῶν προγραφῶν ἀποφάσει μας.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Εἶδον πλειοτέρας ἡμέρας σοῦ, Ὀκτάβιε· ὅθεν, καίπερ ἀποδίδοντες τὰς τιμὰς ταύτας εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἵνα ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὸ βάρος παντοίων συκοφαντιῶν,[1] οὐχ ἧττον θὰ φέρῃ ταύτας ὅπως ὁ ὄνος τὸν χρυσόν, ἤτοι στενάζων καὶ ἱδρώνων ὑπὸ τὸ βάρος, εἴτε ὁδηγούμενος, εἴτε ὠθούμενος εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν ὑποδειχθεῖσαν ὁδόν· ὅταν δὲ μετακομίσῃ τὸν θησαυρὸν ὅπου ἡμεῖς θέλομεν, τότε τοῦ ἀφαιροῦμεν τὸ φορτίον, καὶ τὸν ἀφίνομεν ὡς ξεφορτωμένον *γάϊδαρον* νὰ τινάσσῃ τὰ ὦτά του, καὶ νὰ βόσκῃ εἰς τοὺς ἀγρούς.

[1] To ease ourselves of divers slanderous loads. Ὅπως ἀπαλλαγῶμεν τοῦ βάρους τῆς ὀχληρᾶς συκοφαντίας. Schmidt.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Κάμε ὅ,τι θέλεις· ἀλλ' εἶνε δεδοκιμασμένος καὶ ἀνδρεῖος στρατιώτης.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἀπαράλλακτος εἶνε καὶ ὁ ἵππος μου, Ὀκτάβιε, καὶ διὰ τοῦτο τῷ χορηγῷ τὸ προσῆκον μερίδιον χόρτου. Εἶνε ζῶον τὸ ὁποῖον διδάσκω νὰ πολεμῇ, νὰ περιστρέφηται, νὰ ἵσταται καὶ νὰ τρέχῃ. Αἱ σωματικαί του δυνάμεις διευθύνονται ὑπὸ τοῦ πνεύματός μου. Τοιοῦτος εἶνε, τρόπον τινά, καὶ ὁ Λέπιδος. Πρέπει νὰ τὸν διδάξῃ τις, νὰ τὸν γυμνάσῃ, καὶ ἔπειτα νὰ τὸν παρορμᾷ. Εἶνε ἀμβλύνους, ἄνθρωπος ὅστις ζῇ μὲ ἀπορρίμματα, μὲ σκύβαλα, ἀπομιμούμενος ὅ,τι παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις εἶνε ἤδη τετριμμένον καὶ ἕωλον, παρ' αὐτῷ δὲ γίνεται τοῦ συρμοῦ· ὁμίλει περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ κτήματος. Καὶ τώρα ἄκουσον περὶ σοβαρῶν πραγμάτων Ὀκτάβιε. Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, στρατολογοῦσιν· ἀνάγκη ν' ἀντιταχθῶμεν ἀμέσως. Ἑπομένως πρέπει νὰ καταρτίσωμεν τὸ συμμαχικὸν ἡμῶν, καὶ νὰ ἀναπτύξωμεν πάσας τὰς δυνάμεις μας.[1] Ἂς καθίσωμεν δ' ἀμέσως εἰς συμβούλιον, ἵνα συσκεφθῶμεν τίνι τρόπῳ δυνάμεθα κάλλιον ν' ἀποκαλύψωμεν τὰ κεκρυμμένα, καὶ φανεροὺς κινδύνους ἀσφαλέστερον ν' ἀποκρούσωμεν.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Καλῶς, διότι καταδιωκόμεθα καὶ περιστοιχιζόμεθα ὑπὸ πολλῶν ἐχθρῶν· φοβοῦμαι δὲ ὅτι τινὲς τῶν μειδιώντων φιλίως πρὸς ἡμᾶς, κρύπτουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ μυρίους καταχθονίους σκοπούς. (*Ἐξέρχονται*)

ΣΚΗΝΗ Β'

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΣΑΡΔΕΙΣ

Τὸ τύμπανον κροτεῖ. Εἰσέρχονται ἔνθεν μὲν ὁ Βροῦτος, ὁ Λουκίλλιος ὁ Λεύκιος καί τινες ἄλλοι, ἔνθεν δὲ ὁ Τιτίνιος καὶ ὁ Πίνδαρος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Στῆθι!

[1]Our best friends made, our means stretch' d. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει φέρεται: our means stretcht', ὅπερ ἀφίνει ἐλλιπῆ τὸν στίχον. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει «our means stretcht' to the ut most. Ὁ Malone συμπληροῖ αὐτὸν ὡς ἑξῆς· «our means stretcht' to the utmost: ἀναπτύξωμεν εἰς τὸ ἔσχατον τὰς δυνάμεις ἡμῶν: Ἐν τῇ μεταφράσει παρεδεξάμεθα τὴν διόρθωσιν ταύτην τοῦ Malone.

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Τὸ σύνθημα ! Στῆθι!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Αἴ! Λουκίλλιε! Πλησιάζει ὁ Κάσσιος;

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Εἶνε πλησιέστατα, καὶ ἦλθεν ὁ Πίνδαρος ἵνα σὲ προσαγορεύσῃ ἐκ μέρους τοῦ κυρίου του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἡ προσαγόρευσίς του εἶνε εὐπρόσδεκτος. Ὁ κύριός σου, Πίνδαρε, εἴτε ἐξ ἰδίας αὐτοῦ μεταβολῆς,[1] εἴτε ἐκ σφάλματος τῶν ἀξιωματικῶν του, μοὶ ἔδωκεν εὔλογον ἀφορμὴν νὰ εὔχωμαι νὰ ἦτο ἀτέλεστον τὸ τετελεσμένον· ἀλλ' ἂν εἶνε πλησίον, καὶ θὰ ἀπολογηθῇ.

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

Δὲν ἔχω καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ κύριός μου θὰ φανῇ ὁποῖος πάντοτε ἦτο, ὅλος τιμὴ καὶ ἀξιοπρέπεια.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Οὐδεὶς ὁ ἀμφιβάλλων. Εἰπέ μοι, Λουκίλλιε, τίνι τρόπῳ σὲ ὑπεδέχθη· ἐπιθυμῶ νὰ μάθω περὶ τούτου.

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Μὲ εὐγένειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν, ἀλλ' ὄχι μὲ τόσην οἰκειότητα, οὔτε μὲ τὴν ἐλευθέραν ἐκείνην καὶ φιλικὴν συμπεριφοράν, τὰς ὁποίας ἐδείκνυεν ἄλλοτε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Περιέγραψες θερμὸν φίλον ψυχραινόμενον. Παρατήρησον πάντοτε Λουκίλλιε, ὅτι, ὅταν ἡ φιλία ἀρχίζῃ νὰ φθίνῃ καὶ νὰ παρακμάζῃ, μεταχειρίζεται βεβιασμένας φιλοφρονήσεις. Ἡ ἁγνὴ καὶ εἰλικρινὴς φιλία δὲν ἔχει τεχνάσματα. Ἀλλ' οἱ κίβδηλοι ἄνθρωποι, ὅπως οἱ ἵπποι μικρὸν πρὶν ἀφεθῶσιν, ἐπιδείκνυνται ὑπερηφάνως καὶ ὑπισχνοῦνται θυμὸν ἀκράτητον,

[1] In his own change ἐν τῇ μεταβολῇ αὐτοῦ. Ἂν ἡ γραφὴ αὕτη εἶνε ὀρθή, ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου ἔχει ὡς ἑξῆς : Ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῆς πρὸς ἐμὲ διαθέσεώς του. Ὁ Warburton προέτεινε τὴν γραφήν: In his own charge or by ill officers. Εἴτε ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγάς του, εἴτε τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ὑπασπιστῶν αὐτοῦ, οἵτινες κατεχράσθησαν τὴν ἐμπιστοσύνην του. Ὁ Johnson παραδεχόμενος τὴν γραφὴν τοῦ Change, μεταβάλλει τὸ officers εἰς office: τουτέστιν εἴτε ἕνεκα τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεταβολῆς, εἴτε ἕνεκα κακῶν ὑπηρεσιῶν ἢ εἰσηγήσεων ἄλλων. Wright.

ἀλλ' ὅταν πρόκηται νὰ ὑποστῶσι τὸ αἱματηρὸν κέντρον, καταβιβάζουσι τὴν χαίτην αὐτῶν, καὶ ὡς ἄθλιαι φοράδες, ἡττῶνται ἐν τῇ δοκιμασίᾳ. Πλησιάζει ὁ στρατός του;

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Ἀπόψε προτίθενται νὰ στρατοπεδεύσωσιν εἰς τὰς Σάρδεις. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, τὸ ἱππικόν, διευθύνεται ὑπὸ τοῦ Κασσίου. *(Πολεμικὸν ἐμβατήριον ὄπισθεν τῆς σκηνῆς)*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀκούσατε! ἔφθασεν· προχωρήσωμεν βραδέως εἰς συνάντησίν του. *(Εἰσέρχεται ὁ Κάσσιος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ)*

ΚΑΣΣΙΟΣ

Στῆθι!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Στῆθι! Τὸ σύνθημά μας!

Α΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Στῆθι!

Β΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Στῆθι!

Γ΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Στῆθι!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μὲ ἠδίκησας, εὐγενέστατε ἀδελφέ!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Κρίνατέ με, ὦ θεοί! Ἠδίκησά ποτε ἐχθρόν; Ἂν ὄχι, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ἀδικήσω ἀδελφόν;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁ ξηρὸς οὗτος τρόπος Βροῦτε, ὑποκρύπτει ἀδίκημα· ὅταν δὲ ἀδικῇς. .

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μὴ ταράττου, Κάσσιε· εἰπὲ ἡσύχως τὰς αἰτιάσεις σου. Σὲ γνωρίζω καλῶς. Μὴ ἐρίζωμεν ἐνώπιον ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων, ἅτινα μόνον ἀγάπην δέον νὰ βλέπωσιν ἐν ἡμῖν. Διάταξον αὐτὰ ν' ἀπομακρυνθῶσι· καὶ εἶτα ἐκθέτεις τὰς αἰτιάσεις σου ἐντὸς τῆς σκηνῆς μου, ἔνθα δύναμαι νά σε ἀκούσω.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἰπέ, Πίνδαρε, εἰς τοὺς ὑπάρχους ἡμῶν ν' ἀπομακρύνωσιν ὀλίγον τοὺς ὑπ' αὐτοὺς στρατιώτας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ σὺ ὡσαύτως, Λουκίλλιε. Οὐδεὶς νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν ἡ-

μῶν, πρὶν ἢ τελειώσῃ ἡ συνδιάλεξίς μας. Ἂς φυλάττωσι τὰς θύρας ὁ Λουκίλλιος καὶ ὁ Τιτίνιος. *(Ἐξέρχονται)*

ΣΚΗΝΗ Γ'

Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΒΡΟΥΤΟΥ

Ἐμφανίζονται ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις τῆς πρὸς ἐμὲ ἀτόπου διαγωγῆς σου. Κατεδίκασας καὶ ἐστιγμάτισας τὸν Λούκιον Πέλλαν ὡς δωροδοκηθέντα ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Σαρδιανῶν, περιεφρόνησας δὲ τὰς ἐπιστολάς μου, ἐν αἷς συνηγόρουν ὑπὲρ τοῦ ἀνδρός, ὃν καλῶς γινώσκω.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἠδίκησας σεαυτὸν γράψας περὶ τούτου.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἰς καιρούς, ὁποῖοι οἱ παρόντες, δὲν εἶνε πρέπον νὰ σχολιάζηται λεπτομερῶς καὶ τὸ ἐλάχιστον σφάλμα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐπίτρεψόν μοι νά σοι εἴπω, Κάσσιε, ὅτι καὶ σὲ αὐτὸν καταφρονοῦσι, λέγοντες ὅτι δὲν ἔχεις καθαρὰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀντὶ χρυσοῦ ἐμπορεύεσαι καὶ πωλεῖς τὰς θέσεις εἰς ἀνθρώπους ἀναξίους.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐγὼ δὲν ἔχω καθαρὰς τὰς χεῖρας! Λέγεις ταῦτα, διότι ἠξεύρεις ὅτι εἶσαι Βροῦτος· ἄλλως, μὰ τοὺς Θεούς, οἱ λόγοι σου οὗτοι θὰ ἦσαν οἱ τελευταῖοι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τὸ ὄνομα τοῦ Κασσίου ἐξευγενίζει τὴν διαφθορὰν ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο κρύπτει τὸ πρόσωπον ἡ Τιμωρία.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἡ Τιμωρία!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐνθυμοῦ τὸν Μάρτιον, ἐνθυμοῦ τὰς εἰδοὺς τοῦ Μαρτίου. Δὲν ἐχύθη

ὑπὲρ τοῦ δικαίου τὸ αἷμα τοῦ μεγάλου Ἰουλίου; Τίς ὁ κακοῦργος, ὅστις ἔπληξεν αὐτὸν δι' ἄλλον λόγον, καὶ οὐχὶ χάριν τοῦ δικαίου; Πῶς, ἡμεῖς, οἵτινες ἐφονεύσαμεν τὸν μέγιστον ἄνδρα τοῦ κόσμου ὡς χαριζόμενον εἰς λῃστάς, νὰ μολύνωμεν τώρα τὰς χεῖράς μας δι' αἰσχρᾶς δωροδοκίας, καὶ νὰ πωλήσωμεν τὸν εὐρὺν ὁρίζοντα τοῦ λαμπροῦ ἡμῶν ἀξιώματος ἀντὶ εὐτελῶν κερματίων, ἅτινα δύναται νὰ περιλάβῃ ἡ παλάμη ἡμῶν; Θὰ προετίμων νὰ ἤμην κύων ὑλακτῶν τὴν σελήνην, ἢ τοιοῦτος Ῥωμαῖος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μή με ἐρέθιζε, Βροῦτε· δὲν θὰ τὸ ὑπομείνω· λησμονεῖς τὴν θέσιν σου, περιορίζων με. Εἶμαι στρατιώτης ἐμπειρότερος, ἀρχαιότερος, καὶ ἱκανώτερος νὰ ἐπιβάλλω ὅρους.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σύ! δὲν εἶσαι!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶμαι!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σοὶ λέγω ὅτι δὲν εἶσαι!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μή μ' ἐρεθίζῃς πλειότερον, θὰ παρεκτραπῶ· φύλαττε τὴν κεφαλήν σου· μὴ μ' ἐρεθίζῃς περισσότερον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φύγε ἀπ' ἐδῶ, οὐτιδανέ!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶνε δυνατόν;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἄκουσον ὅ,τι θὰ εἴπω. Μήπως νομίζεις ὅτι θὰ ὑποχωρήσω εἰς τὴν παράφορον ὀργήν σου; Μήπως νομίζεις ὅτι θά με πτοήσωσι τὰ βλοσυρὰ βλέμματα παράφρονος;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὦ θεοί, θεοί! Πρέπει πάντα ταῦτα νὰ ὑπομένω;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πάντα ταῦτα! ναί, καὶ ἀκόμη πλειότερα. Λύσσα μέχρις ὅτου διαρραγῇ ἡ ὑπερήφανος καρδία σου. Ὕπαγε νὰ δείξῃς εἰς τοὺς δούλους σου τὴν χολερικήν σου κρᾶσιν, καὶ προξένει τρόμον εἰς τοὺς ὑποχειρίους σου. Μήπως νομίζεις, ὅτι θὰ ὑποχωρήσω[1] εὐλαβούμενος τὰς ἰδιοτροπίας σου; Μήπως

[1] Must I budge, must I observe you? Μήπως νομίζεις ὅτι θὰ ὑποχωρῶ, (θὰ ζαρώσω), μήπως νομίζεις ὅτι θὰ προσέχω εἰς τὰς ἰδιοτροπίας σου; Wright.

νομίζεις ὅτι θὰ ἕρπω ταπεινῶς ὅταν σὺ βαρυθυμῆς; Μὰ τοὺς θεούς, θὰ χωνεύσῃς τὸ δηλητήριον τῆς χολῆς σου, καὶ ἂν ἔτι μέλλῃ νὰ σὲ θερίσῃ· διότι, ἀπὸ σήμερον, θὰ σὲ μεταχειρίζωμαι ὡς μέσον διασκεδάσεως καὶ γέλωτος, ὅταν παραφέρησαι.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἕως ἐδῶ κατηντήσαμεν;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἶπες ὅτι εἶσαι στρατιώτης καλλίτερός μου· ἀπόδειξον αὐτό· δικαιολόγησον τὸ καύχημά σου· τὸ κατ' ἐμέ, εὐχαρίστως λαμβάνω μάθημα παρ' εὐγενοῦς ἀνδρός.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μὲ ἀδικεῖς, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν· μὲ ἀδικεῖς, Βροῦτε. Εἶπον ὅτι εἶμαι στρατιώτης ἀρχαιότερος, ὄχι καλλίτερος. Εἶπον *καλλίτερος;*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ ἂν εἶπες, δέν με μέλει.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὅτε ἔζη ὁ Καῖσαρ, δὲν ἐτόλμα νὰ μὲ ἐρεθίσῃ οὕτω πως.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σιωπή, σιωπή! Οὐδὲ σὺ ἐτόλμας νὰ ἐρεθίσῃς αὐτὸν οὕτω πως.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν ἐτόλμων;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὄχι.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν ἐρεθίσω!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Οὐδέποτε ἤθελες τολμήσει.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Κάμνεις κατάχρησιν τῆς πρὸς σὲ ἀγάπης μου. Δύναμαι νὰ πράξω τι, διὰ τὸ ὁποῖον θὰ μετανοήσω.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔπραξες ἤδη τι δι' ὃ ἔπρεπε νὰ μετανοήσῃς. Δέν με πτοοῦσιν αἱ ἀπειλαί σου, Κάσσιε· διότι ἡ πανοπλία τῆς τιμιότητος, δι' ἧς εἶμαι ὡπλισμένος, εἶνε τόσον ἰσχυρά, ὥστε παρέρχονται παρ' ἐμέ, ὡς ἀσθενὴς πνοὴ ἀνέμου, ἣν οὐδὲ κἂν αἰσθάνομαι. Μοὶ ἠρνήθης τὰ χρήματα ἅτινα ᾔτησα παρὰ σοῦ, διότι δὲν εἶνε ἴδιον τοῦ χαρακτῆρός μου τὸ συλλέγειν χρήματα δι' ἀθεμίτων μέσων. Μὰ τοὺς θεούς, θὰ προετίμων νὰ μεταβάλω εἰς νό-

μισμα τὴν καρδίαν μου, καὶ νὰ χύσω εἰς δραχμὰς ἑκάστην σταγόνα τοῦ αἵματός μου, παρὰ νὰ ἀποσπάσω ἐκ τῶν καταπεπονημένων χειρῶν τοῦ χωρικοῦ τὸν εὐτελῆ ὀβολόν του διὰ μέσων ἀτίμων.[1] Ἤτησα παρὰ σοῦ χρήματα ἵνα πληρώσω τὰς λεγεῶνάς μου, καὶ σὺ μοί τα ἠρνήθης. Ἦτο αὕτη συμπεριφορὰ ἁρμόζουσα εἰς τὸν Κάσσιον; Θὰ ἐφερόμην ἐγὼ οὕτω πρὸς τὸν Κάσσιον; Ὅταν ὁ Μάρκος Βροῦτος καταντήσῃ εἰς τοιαύτην γλισχρότητα, ὥστε νὰ ἀρνῆται εἰς τοὺς φίλους του οὕτως εὐτελῆ κερμάτια, ἑτοιμάσατε ὦ θεοί, τοὺς κεραυνούς σας, ἵνα κατακεραυνοβολήσητε αὐτόν!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δέν σοι ἠρνήθην.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὄχι· ἦτο τρελλὸς ἐκεῖνος, ὅστις σοὶ ἔφερε τὴν ἀπάντησίν μου. Ὁ Βροῦτος συνέτριψε τὴν καρδίαν μου· ὁ φίλος πρέπει νὰ ὑπομένῃ τὰς ἀδυναμίας τοῦ φίλου, ὁ δὲ Βροῦτος παριστᾷ τὰς ἰδικάς μου μεγαλειτέρας παρ' ὅσον εἶνε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὄχι. Τοῦτο πράττω ὅταν δι' αὐτῶν βλάπτεις ἐμέ.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δέν με ἀγαπᾷς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τὰ ἐλαττώματά σου δὲν ἀγαπῶ.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὀφθαλμὸς φίλου δὲν βλέπει ποτὲ τοιαῦτα ἐλαττώματα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τοῦ κόλακος ὁ ὀφθαλμὸς δὲν τὰ βλέπει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶνε πελώρια καὶ ὑπερμεγέθη ὡς ὁ Ὄλυμπος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐλθέ, Ἀντώνιε, και σύ, νέε Ὀκτάβιε, καὶ λάβετε ἐκδίκησιν παρὰ μόνου τοῦ Κασσίου, διότι ὁ Κάσσιος ἀπηύδησε ζῶν. Μισεῖται ὑπ' ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἀγαπᾷ· περιφρονεῖται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του· ἐπιπλήττεται, ὡς δοῦλος· τὰ σφάλματά του παρατηροῦνται, καταγράφονται, μανθάνονται, ἀποστηθίζονται, καὶ τῷ ἐπιρρίπτονται κατὰ πρόσωπον. Μοὶ ἐπέρχεται νὰ κλαύσω τόσον, ὥστε νὰ χυθῇ ἡ ψυχή μου ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου.

[1] By any indirection=διὰ πλαγίου ἢ ἀτίμου τρόπου. Wright.

Ἰδοὺ τὸ ἐγχειρίδιόν μου, ἰδοὺ καὶ τὸ γυμνὸν στῆθός μου, ἐγκλεῖον καρδίαν πολυτιμοτέραν τῶν μεταλλείων τοῦ Πλούτου, καὶ πλουσιωτέραν χρυσοῦ. Ἂν εἶσαι Ρωμαῖος, ἔκσπασον αὐτήν.[1] Ἐγώ, ὅστις σοὶ ἠρνήθην χρήματα, σοὶ δίδω τὴν καρδίαν μου. Πλῆξον, ὅπως ἔπληξας τὸν Καίσαρα, διότι ἠξεύρω ὅτι, καὶ τὴν στιγμὴν ἀκόμη ἐκείνην καθ' ἣν ἐμίσεις αὐτὸν σφοδρότατα, τὸν ἠγάπας πλειότερον παρ' ὅσον ἠγάπησάς ποτε τὸν Κάσσιον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὲς εἰς τὴν θήκην τὸ ἐγχειρίδιόν σου· ὀργίσου ὅσον θέλεις, ἔχεις πλήρη ἐλευθερίαν. Κάμε ὅ,τι θέλεις, καὶ αὐτὸ τὸ ὄνειδος θὰ θεωρήσω ὡς ἐπακολούθημα τῆς παραφορᾶς σου.[2] Ὁ ἑταῖρός σου, ὦ Κάσσιε, εἶνε ἀρνίον, ὅπερ ἐνέχει τόσην ὀργήν, ὅσον πῦρ ὁ χάλιξ ὅστις, προστριβόμενος, παράγει μὲν στιγμιαίους σπινθῆρας, ἀλλὰ ψυχραίνεται ἀμέσως.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἰς οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἐχρησίμευσεν ὁ Κάσσιος, ἢ εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἀντικείμενον γέλωτος καὶ σκωμμάτων τοῦ Βρούτου, ὅταν κατατρύχηται ὑπὸ λύπης ἢ βαρυθυμίας ;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὅτε εἶπον ταῦτα, ἤμην κ' ἐγὼ δύσθυμος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τὸ ὁμολογεῖς ; Δός μοι τὴν χεῖρά σου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ τὴν καρδίαν μου ὡσαύτως.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὦ Βροῦτε !

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τί συμβαίνει;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δέν με ἀγαπᾷς ἀρκούντως, ὥστε νά με ὑπομένῃς ὅταν ὁ ὀξύθυμος χαρακτήρ, ὃν παρὰ τῆς μητρός μου ἐκληρονόμησα, μὲ καθιστᾷ ἐπιλήσμονα ἐμαυτοῦ ;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί, Κάσσιε, καὶ ἀπὸ τοῦδε, ὁσάκις παραφέρεσαι κατὰ τοῦ Βρούτου, θὰ φαντάζεται ὅτι ἐρίζει ἡ μήτηρ σου, καὶ θὰ συγχωρῇ.

[1] Take it forth.

[2] Dishonour shall be humour καὶ αὐτὴ ἡ ἀτιμία θὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπακολούθημα τῆς διαθέσεως ἢ τῆς κράσεώς σου. Wright.

ΠΟΙΗΤΗΣ *(ἔξωθεν)*

Ἄφες με νὰ εἰσέλθω διὰ νὰ ἴδω τοὺς στρατηγούς· φαίνεται ὅτι διαφωνοῦσι· δὲν εἶνε πρέπον νὰ εἶνε μόνοι[1].

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ *(ἔξωθεν)*

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς ἴδῃς.

ΠΟΙΗΤΗΣ *(ἔξωθεν)*

Μόνος ὁ θάνατος θά με ἐμποδίσῃ *(Εἰσέρχεται ὁ ποιητὴς ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Λουκιλλίου, Τιτινίου καὶ Λευκίου).*

ΚΑΣΣΙΟΣ

Αἴ! Τί συμβαίνει;

ΠΟΙΗΤΗΣ

Πρὸς θεοῦ στρατηγοί! Τί διανοεῖσθε νὰ πράξητε; Εἰρήνη καὶ φιλία ἐν ὑμῖν, ὅπως ἁρμόζει εἰς τοιούτους ἄνδρας· εἶμαι πρεσβύτερός σας καὶ ἔχω περισσοτέραν πεῖραν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Χά! Χά! Πόσον ἄθλια στιχουργεῖ ὁ κυνικὸς οὗτος φιλόσοφος

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φύγε ἀπ' ἐδῶ, ἀνόητε, φύγε, ἀδιάκριτε!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Συγχώρησέ τον, Βροῦτε· εἶνε τὸ σύνηθες ὕφος του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὰ λάβω ὑπ' ὄψει τὸ εὐτράπελον ὕφος του, ὅταν καὶ αὐτὸς μάθῃ τὴν ὥραν καθ' ἣν πρέπει νὰ παρουσιάζηται. Τί χρειάζονται εἰς τὸν πόλεμον οἱ μωροὶ οὗτοι στιχουργοί! Φύγε ἀπ' ἐδῶ!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὀπίσω, ὀπίσω, φύγε! *(Ἐξέρχεται ὁ ποιητής).*

ΒΡΟΥΤΟΣ

Λουκίλλιε καὶ Τιτίνιε, διατάξατε τοὺς ὑπάρχους νὰ ἑτοιμάσωσι τὰ καταλύματα τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν νύκτα ταύτην.

[1] Ἀναγινώσκων τὴν μεταξὺ Κασσίου καὶ Βρούτου σκηνὴν λέγει ὁ Colleridge κλίνω νὰ πιστεύσω ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Σαίξπηρ εἶχέ τι τὸ ὑπεράνθρωπον. Ἐν τῇ τῶν γνωστικῶν αἱρέσει, ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῇ τὴν ἰδέαν, ἰδέαν ἧσσον παράλογον πλείστων ἄλλων δοξασιῶν αὐτῶν, ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσία τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος ὡς δημιουργὸς ψυχῶν, πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν ἀπεικόνισιν Χαρακτήρων Colleridge. Lectures on Skakspeare and other english poets σελ 315.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἐπιστρέψατε ἀμφότεροι, καὶ ὁδηγήσατε ἀμέσως πρὸς ἡμᾶς τὸν Μεσσάλαν. (*Ἐξέρχεται ὁ Λουκίλλιος καὶ ὁ Τιτίνιος*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φέρε ὀλίγον οἶνον, Λεύκιε. (*Ἐξέρχεται Λεύκιος*).

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν ἐφανταζόμην ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ὀργισθῇς ἐπὶ τοσοῦτον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πολλαὶ λῦπαι μὲ βασανίζουσιν, ὦ Κάσσιε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν κάμνεις χρῆσιν τῆς φιλοσοφίας σου, ἂν καταβάλλησαι ὑπὸ τῶν συμφορῶν τῆς Τύχης.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Οὐδεὶς ὑποφέρει τὴν λύπην κάλλιον ἐμοῦ. Ἀπέθανεν ἡ Πορκία.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἆ! Ἡ Πορκία!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀπέθανε!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Πῶς δὲν με ἐφόνευσας ὅτε σοὶ ἀντέλεγον! Ὁποία ἀνυπόφορος καὶ συγκινητικὴ ἀπώλεια! Ἀπὸ ποίαν ἀσθένειαν;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀνυπομονοῦσα διὰ τὴν ἀπουσίαν μου, καὶ λυπουμένη διὰ τὴν αὔξησιν τῶν δυνάμεων τοῦ νέου Ὀκταβίου καὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου—διότι ἡ ἀγγελία αὕτη ἀφίκετο ὁμοῦ μὲ τὴν τοῦ θανάτου αὐτῆς—παρεφρόνησε, καὶ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν ὑπηρετῶν, κατέπιεν ἀνημμένους ἄνθρακας.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καὶ ἀπέθανεν ἐκ τούτου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί, ἐκ τούτου.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὦ θεοὶ ἀθάνατοι! (*Εἰσέρχεται ὁ Λεύκιος κρατῶν φιάλην οἴνου καὶ λυχνίαν*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μὴ ὁμίλει πλέον περὶ αὐτῆς. Δός μοι ὀλίγον οἶνον. Ἐν τούτῳ θάπτω πᾶσαν μνησικακίαν, Κάσσιε (*Πίνει*).

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μετὰ διψώσης καρδίας θὰ πίω κ' ἐγώ, ὑπὲρ σοῦ. Γέμισον, Λεύκιε, γέμισον τὸ ποτήριον ἕως οὗ ὑπερεχχειλίσῃ. Εἶνε ἀδύνατον νὰ κορεσθῶ πίνων ἐκ τῆς φιλίας τοῦ Βρούτου *(Πίνει)*.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἴσελθε, Τιτίνιε. *('Εξέρχεται ὁ Λεύκιος. Εἰσέρχονται ὁ Τιτίνιος καὶ ὁ Μεσσάλας).*

Καλῶς ἦλθες, φίλε Μεσσάλα. Ἂς καθίσωμεν παρὰ τὴν λυχνίαν ἵνα συζητήσωμεν περὶ τῶν ἡμετέρων ἀναγκῶν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

'Απέθανες, Πορκία!

ΒΡΟΥΤΟΣ

'Αρκεῖ, σὲ παρακαλῶ. Μεσσάλα, ἔλαβον ἐπιστολάς, ἐν αἷς ἀναφέρεται ὅτι ὁ νέος 'Οκτάβιος καὶ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος ἐλαύνουσι καθ' ἡμῶν μετὰ στρατοῦ ἰσχυροῦ· καὶ ὅτι διευθύνονται πρὸς τοὺς Φιλίππους.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Καὶ πρὸς ἐμὲ γράφουσι τὰ αὐτά.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τί ἄλλο προσθέτουσι;

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ὅτι ὁ 'Οκτάβιος, ὁ 'Αντώνιος, καὶ ὁ Λέπιδος, ἐθανάτωσαν διὰ προγραφῆς ἑκατὸν γερουσιαστάς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

'Ως πρὸς τοῦτο δὲν συμφωνοῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ ἡμῶν· αἱ ἰδικαί μου ἀναφέρουσιν ἑβδομήκοντα γερουσιαστὰς θανατωθέντας διὰ προγραφῆς, καὶ ὅτι εἷς τούτων εἶνε καὶ ὁ Κικέρων.

ΚΑΣΣΙΟΣ

'Ο Κικέρων!

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Καὶ ὁ Κικέρων ἐθανατώθη διὰ τοῦ αὐτοῦ διατάγματος τῆς προγραφῆς. Ἔλαβες ἐπιστολὰς παρὰ τῆς συζύγου σου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὄχι, Μεσσάλα.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπιστολάς σου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Οὐδέν, Μεσσάλα.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Παράδοξόν μοι φαίνεται τοῦτο.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Διατὶ ἐρωτᾷς; μήπως σοί γράφουσί τι περὶ αὐτῆς;

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ὄχι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Εἰπέ μοι τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἀληθὴς Ῥωμαῖος.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Τότε, ἄκουσον τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀληθὴς Ῥωμαῖος. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἀπέθανε, καὶ κατὰ τρόπον ἀλλόκοτον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Χαῖρε, Πορκία! Πάντες θ' ἀποθάνωμεν, Μεσσάλα. Σκεπτόμενος ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ἅπαξ, ὑποφέρω μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἀπώλειάν της.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ἄνδρες τόσον μεγάλοι, πρέπει καὶ μεγάλας ἀπωλείας νὰ ὑπομένωσιν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἔμαθον καὶ ἐγὼ τὴν τέχνην ταύτην, ἀλλ' ἡ φύσις μου δὲν εἶναι οὕτως ἰσχυρά.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Λοιπόν, ἐπὶ τὸ ἔργον[1]. Δὲν νομίζεις καλὸν νὰ διευθυνθῶμεν πρὸς τοὺς Φιλίππους ἀμέσως;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Δὲν τὸ νομίζω λυσιτελές.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Διὰ ποῖον λόγον;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἰδού: Εἶνε προτιμότερον νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ὁ ἐχθρός. Οὕτω θὰ ἐξαντλήσῃ τοὺς πόρους του, θὰ καταπονήσῃ τοὺς στρατιώτας του, καὶ θὰ βλάψῃ ἑαυτόν, ἐνῷ ἡμεῖς, μένοντες ἥσυχοι, θὰ εἴμεθα, ἕνεκα τῆς μακρᾶς ἀναπαύσεως, ἱκανοὶ πρὸς ἄμυναν καὶ ἀκμαῖοι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πιθανοὶ λόγοι πρέπει νὰ ὑποχωρῶσιν εἰς τοὺς πιθανωτέρους. Ἡ πρὸς ἡμᾶς φιλία τῶν μεταξὺ τῶν Φιλίππων καὶ τῆς χώρας ταύτης οἰκούντων λαῶν, εἶνε ἀναγκαστή, διότι μετὰ δυσαρεσκείας ἀποτίνουσι τὰς ἐπιβληθείσας εἰσφοράς· ὁ δὲ ἐχθρός, διαβαίνων διὰ τῶν χωρῶν τούτων, θ' αὐ-

[1] Well, to our work alive Μὴ ὁμιλῶμεν πλέον περὶ τῶν νεκρῶν. Wright.

ξήσῃ τὰς δυνάμεις του, καὶ θὰ ἐμφανισθῇ ἀκμαῖος, θαρραλέος καὶ πολυπληθέστερος. Θὰ στερήσωμεν δὲ αὐτὸν τοῦ πλεονεκτήματος τούτου, ἂν ἀντιταχθῶμεν κατ' αὐτοῦ εἰς Φιλίππους, ἔχοντες ὄπισθεν ἡμῶν τοὺς λαοὺς τούτους.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἄκουσόν μοι, ἀγαπητὲ Ἀδελφέ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Παρακαλῶ. Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ λάβῃς ὑπ' ὄψει, ὅτι παρὰ τῶν φίλων ἡμῶν ἐλάβομεν ἤδη πᾶσαν δυνατὴν συνδρομήν. Αἱ μὲν λεγεῶνες ἡμῶν εἰσι πλήρεις, πληρέσταται, ἡ δὲ ἐπιχείρησίς μας εἶνε ὥριμος. Ὁ ἐχθρὸς λαμβάνει καθ' ἑκάστην νέας δυνάμεις· ἡμεῖς δέ, φθάσαντες εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως, κλίνομεν πρὸς τὴν παρακμήν Εἰς τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις ὑπάρχει παλίρροια· ὁ ὠφελούμενος ἐξ αὐτῆς εὐτυχεῖ, ἐνῷ τοὐναντίον καθίσταται πλήρης ταλαιπωριῶν καὶ σκοπέλων ὁ πλοῦς τοῦ βίου, ἂν τις παραμελήσῃ αὐτῆς. Τοιοῦτος εἶνε ὁ ὠκεανὸς ἐφ' οὗ νῦν πλέομεν. Ἀνάγκη ἑπομένως, ἢ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸ παρουσιαζόμενον χρήσιμον ῥεῦμα, ἢ νὰ ἀπολέσωμεν τὴν εὐκαιρίαν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Λοιπόν, ἀφοῦ τὸ θέλῃς, ἂς κινήσωμεν ἐναντίον αὐτῶν εἰς Φιλίππους.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀνεπαισθήτως κατέλαβεν ἡμᾶς συνομιλοῦντας τὸ σκότος τῆς νυκτός, καὶ ἡ φύσις πρέπει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀνάγκην· ἂς χορηγήσωμεν εἰς αὐτὴν μικρὰν ἀνάπαυσιν. Ἔχομεν ἄλλο τι νὰ εἴπωμεν;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Οὐδὲν ἄλλο. Καλὴν νύκτα. Αὔριον ἐγειρόμεθα λίαν πρωῒ καὶ ἀπερχόμεθα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Λεύκιε! *(Εἰσέρχεται ὁ Λεύκιος)*. Δός μοι τὸν νυκτερινόν μου χιτῶνα *(Ἐξέρχεται ὁ Λεύκιος)*. Χαῖρε, φίλτατε Μεσσάλα.—Καλὴ νύκτα, Τιτίνιε.—Καλὴ νύκτα, γενναῖε Κάσσιε. Σοὶ εὔχομαι καλὴν ἀνάπαυσιν.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Κακῶς ἤρχισεν ἡ ἑσπέρα αὕτη, ἀγαπητὲ ἀδελφέ. Εἴθε τοῦ λοιποῦ τοιαύτη διάστασις νὰ μὴ διασπάσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν! Τί λέγεις; Βροῦτε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Κάλλιστα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Καλὴν νύκτα ἀγαπητὲ Βροῦτε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καλὴν νύκτα, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

ΤΙΤΙΝΙΟΣ ΚΑΙ ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Καλὴ νύκτα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὑγιαίνετε. *(ἐξέρχονται πάντες ἐκτὸς τοῦ Βρούτου· εἰσέρχεται ὁ Λεύκιος κρατῶν τὸν νυκτερινὸν χιτῶνα)*. Δός μοι τὸν χιτῶνα. Ποῦ εἶνε ἡ κιθάρα σου;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ἐδῶ εἰς τὴν σκηνήν.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φαίνεσαι ὑπναλέος. Δὲν σε κατακρίνω, ταλαίπωρε. Παρα πολὺ ἠγρύπνησας. Κάλεσον τὸν Κλαύδιον καὶ ἄλλους τινὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων μου. Θέλω νὰ κοιμηθῶσιν εἰς τὴν σκηνὴν ἐπὶ στρωμνῆς.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Βάρρων! Κλαύδιε! *(Εἰσέρχονται ὁ Βάρρων καὶ ὁ Κλαύδιος)*·

ΒΑΡΡΩΝ

Μᾶς ἐζήτησες, κύριε;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Κατακλίθητε εἰς τὴν σκηνήν μου, σᾶς παρακαλῶ. Πιθανὸν νὰ σᾶς ἀφυπνίσω μετ' ὀλίγον διὰ νά σας πέμψω πρὸς τὸν ἀδελφόν μου Κάσσιον

ΒΑΡΡΩΝ

Ἐπίτρεψόν μας νὰ περιμένωμεν ἄγρυπνοι τὰς διαταγάς σου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὄχι. Κατακλίθητε, φίλοι μου· πιθανὸν νὰ μεταβάλω γνώμην. Ἰδέ, Λεύκιε, τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐζήτουν. Τὸ ἔβαλα εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ χιτῶνός μου. *(Ὁ Βάρρων καὶ ὁ Κλαύδιος κατακλίνονται)*.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ἤμην βέβαιος ὅτι δέν μου τὸ εἴχετε δώσει, αὐθέντα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Συγχώρησόν με, ἀγαπητὲ Λεύκιε, εἶμαι πολὺ ἐπιλήσμων. Δύνασαι νὰ κρατήσῃς ἀνοικτὰ τὰ βεβαρημένα σου ὄμματα, καὶ νὰ κιθαρίσῃς ὀλίγον;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Μάλιστα, ἂν τοῦτό σας εὐχαριστῇ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πολύ με εὐχαριστεῖ, παιδί μου. Σὲ ἐνοχλῶ πολύ, ἀλλ' εἶσαι τόσον πρόθυμος.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Εἶνε καθῆκόν μου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκβιάζω τὸ καθῆκόν σου πέραν τῶν δυνάμεών σου. ἠξεύρω ὅτι οἱ νέοι ἔχουσιν ἀνάγκην ἀναπαύσεως.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Ἐκοιμήθην ἀρκετά.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καλὰ ἔκαμες· θὰ κοιμηθῇς πάλιν, δὲν θά σε κρατήσω πολύ. Ἂν ζήσω, θά σοι φανῶ ὠφέλιμος *(ὁ Λεύκιος ᾄδει κιθαρίζων)*. Εἶνε ὑπνωτικὴ μουσική. Διατί, ὦ θανατηφόρε ὕπνε, ἐπιθέτεις τὸ μολύβδινον ῥόπαλόν σου ἐπὶ τοῦ κιθαρίζοντος τούτου παιδίου; Καλὴν νύκτα, καϋμένε· δὲν θὰ φανῶ τόσον σκληρός, ὥστε νά σε ἀφυπνίσω. Ἂν κοιμηθῇς, θραύεις τὸ ὄργανόν σου. Θά σου τὸ πάρω, καὶ καλὸν ὕπνον, ἀγαπητόν μου παιδί. Ἂς ἴδω τώρα. Δὲν ἐσημείωσα ἐδῶ τὴν σελίδα ὅταν ἀφῆκα τὴν ἀνάγνωσιν; Ἐδῶ εἶνε νομίζω *(Εἰσέρχεται τὸ Φάσμα τοῦ Καίσαρος)*. Πόσον ἐλεεινὰ καίει ὁ λύχνος αὐτός. Ἆ! Ποῖος εἶνε; Νομίζω ὅτι καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν ὀφθαλμῶν μου πλάττει τὰς τερατώδεις ταύτας μορφάς. Πλησιάζει. Εἶσαί τι; Εἶσαι θεός, ἄγγελος, ἢ δαίμων, σύ, ὅστις κάμνεις τὸ αἷμά μου νὰ παγώνῃ, καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου νὰ ἀνορθῶνται; Εἰπέ μου, τί εἶσαι;

ΦΑΣΜΑ

Εἶμαι ὁ κακός σου δαίμων, Βροῦτε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Διατί ἔρχεσαι;

ΦΑΣΜΑ

Διὰ νά σοι εἴπω ὅτι θά με ἴδῃς εἰς τοὺς Φιλίππους.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καλά. Λοιπόν, θὰ σὲ ἴδω καὶ πάλιν;

ΦΑΣΜΑ

Ναί, εἰς Φιλίππους.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔστω. Λοιπόν, θὰ σὲ ἴδω καὶ πάλιν εἰς Φιλίππους *(τὸ Φάσμα ἐξέρχεται)*. Τώρα, ὅτε ἔλαβον θάρρος, ἐξηφανίσθης. Κακὲ δαῖμον, ἐπεθύμουν

νὰ ὁμιλήσω πλειότερον μετὰ σοῦ. Ἔ, Λεύκιε, Βάρρων, Κλαύδιε, ἐγέρθητε! Κλαύδιε!

ΛΕΥΚΙΟΣ

Παραφωνεῖ ἡ κιθάρα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Συλλογίζεται ἀκόμη τὴν κιθάραν του.

ΛΕΥΚΙΟΣ

Κύριε;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μήπως εἶδες κανὲν ὄνειρον καὶ ἐφώναξες, Λεύκιε;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Δὲν ἠξεύρω ἂν ἐφώναξα.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί, ἐφώναξες· εἶδες τίποτε;

ΛΕΥΚΙΟΣ

Τίποτε.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Κοιμήσου πάλιν, Λεύκιε. Ἔ, σὺ Κλαύδιε! *(πρὸς τὸν Βάρρωνα)*· Ξύπνα καὶ σύ!

ΒΑΡΡΩΝ

Κύριε!

ΚΛΑΥΔΙΟΣ

Κύριε!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Διατί ἐφωνάζετε καθ' ὕπνον;

ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙ ΒΑΡΡΩΝ

Ἐφωνάζομεν;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ναί· εἴδετε τίποτε;

ΒΑΡΡΩΝ

Ὄχι, κύριε· δὲν εἶδα τίποτε.

ΚΛΑΥΔΙΟΣ

Οὐδ' ἐγώ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὕπαγε νά μοι προσαγορεύσῃς τὸν ἀδελφόν μου Κάσσιον· εἰπὲ αὐτῷ νὰ ἑτοιμάσῃ ἐγκαίρως τὰς δυνάμεις του. Μετ' ὀλίγον θὰ ἀκολουθήσω.

ΒΑΡΡΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΥΔΙΟΣ

Εἰς τὰς διαταγάς σου (*Ἐξέρχονται*).

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

Η ΠΕΔΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

Εἰσέρχονται ὁ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Ἀντώνιος μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Αἱ ἐλπίδες μας ἐπραγματοποιήθησαν, Ἀντώνιε. Εἶπες ὅτι οἱ ἀντίπαλοι δὲν ἤθελον καταβῆ, καὶ ὅτι θὰ διετήρουν τοὺς λόφους καὶ τὰ ὑψηλότερα μέρη. Συμβαίνει τὸ ἐναντίον· τὰ τάγματα αὐτῶν εἰσι πλησίον. Προτίθενται δὲ νὰ προκαλέσωσιν ἡμᾶς εἰς μάχην, πρὶν ἢ ἡμεῖς προκαλέσωμεν αὐτούς.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μπά! Γνωρίζω τὰ μυστικά των, καὶ ἠξεύρω διατί πράττουσι τοῦτο. Εὐχαρίστως θὰ ἐλάμβανον ἄλλην διεύθυνσιν· κατέρχονται μετὰ στόμφου[1], νομίζοντες ὅτι διὰ τῆς ἐπιδείξεως ταύτης θὰ ἐκλάβωμεν αὐτοὺς ἀνδρείους (*Εἰσέρχεται ἀγγελιαφόρος*).

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ

Ἑτοιμάσθητε, στρατηγοί· ὁ ἐχθρὸς προχωρεῖ ἀγερώχως· ἡ αἱματόχρους σημαία εἶνε ἀνηρτημένη, καὶ ἀναμφιβόλως κἄτι τι τάχιστα θὰ γίνῃ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὀκτάβιε, ὁδήγησον βραδέως τὸ στράτευμά σου πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς πεδιάδος.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Ἐγὼ θὰ καταλάβω τὰ δεξιά· κατάλαβε σὺ τὰ ἀριστερά.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Διατί με *σταυρόνεις* κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν;

[1] With fearful bravery μετὰ μεγάλης ἐπιδείξεως, νομίζοντες ὅτι θὰ ἐκφοβήσωσιν ἡμᾶς. Wright.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Δέν σε σταυρόνω· ἀλλὰ τὸ θέλω (*Ἐμβατήριον*).

(*Τὰ τύμπανα κροτοῦσιν. Εἰσέρχονται ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος μετὰ τοῦ στρατεύματος αὐτῶν ὁ Λουκίλλιος, ὁ Τιτίνιος, ὁ Μεσσάλας καὶ τινες ἄλλοι*).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἵστανται· ἐπιθυμοῦσι νὰ διαλεχθῶσι πρὸς ἡμᾶς.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Στῆθι, Τιτίνιε· θὰ προσέλθωμεν ἵνα διαλεχθῶμεν.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Νὰ δώσωμεν τὸ σημεῖον τῆς μάχης, Ἀντώνιε;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὄχι, θὰ τοὺς ἀντικρούσωμεν ἐάν μας προσβάλωσι. Πρόσελθε· οἱ στρατηγοὶ ἐπιθυμοῦσι ν' ἀνταλλάξωσι πρὸς ἡμᾶς ὀλίγας λέξεις.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Μὴ κινηθῆτε πρὶν ἢ δοθῇ τὸ σημεῖον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πρὸ τῶν πληγῶν οἱ λόγοι· δὲν εἶσθε σύμφωνοι, συμπολῖται;

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Ὄχι, διότι προτιμῶμεν τοὺς λόγους, ὅπως σεῖς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Οἱ καλοὶ λόγοι εἶνε καλλίτεροι τῶν κακῶν πληγῶν, Ὀκτάβιε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἀλλὰ σύ, Βροῦτε, συνάπτεις καλοὺς λόγους μὲ κακὰς πληγάς· μάρτυς τούτου ἡ ὀπή, ἣν ἤνοιξας ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Καίσαρος, ἀναφωνῶν· «Ζήτω! Ζήτω ὁ Καῖσαρ!»

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ἀντώνιε, εἶνε εἰσέτι ἄγνωστος ἡ διεύθυνσις τῶν πληγῶν, ἃς ἐπιφέρεις[1], οἱ λόγοι σου ὅμως κλέπτουσι τὰς Ὑβλαίας[2] μελίσσας, καὶ ὑπεξαιροῦσι τὸ μέλι αὐτῶν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὄχι ὅμως καὶ τὰ κέντρα των.

[1] The posture of your blows are yet unknown. Δὲν εἶνε εἰσέτι γνωστὸν ποῦ διευθύνονται αἱ πληγαί, ἃς ἐπιφέρεις. Wright.

[2] Ὕβλα πόλις τῆς Σικελίας, περίφημος διὰ τὸ μέλι της.

ΒΡΟΥΤΟΣ

῏Ω, ναί, καὶ τὴν φωνήν, διότι ὑπέκλεψας καὶ τὸν βόμβον αὐτῶν, καὶ συνετῶς λίαν ἀπειλεῖς πρὶν ἢ κεντήσῃς.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Δὲν ἐπράξατε τὸ αὐτό, ἄθλιοι, ὅταν τὰ ἄτιμα ξίφη σας ἐβυθίζοντο ἀλλεπάλληλα ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Καίσαρος. Τότε ἐδεικνύετε τοὺς ὀδόντας ὡς πίθηκοι. Εἵρπετε ὡς κύνες, ἐκύπτετε ὡς δοῦλοι, καὶ ἐφιλεῖτε τοὺς πόδας τοῦ Καίσαρος, ἐνῷ ὁ κατάρατος Κάσκας, ὡς λυσσαλέος κύων, ἔδακνε τὸν τράχηλον τοῦ Καίσαρος. Κόλακες!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Κόλακες! Λάβε τώρα τὴν ἀμοιβήν σου, Βροῦτε· διότι ἂν ὁ Κάσσιος εἰσηκούετο, ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν θὰ ἐβλασφήμει σήμερον.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ἂν αἱ ἀντιλογίαι προκαλῶσιν ἱδρῶτα, τὸ ἔργον θὰ ἐπιφέρῃ ἐρυθροτέρας σταγόνας. Ἰδοὺ σύρω τὸ ξίφος κατὰ τῶν συνωμοτῶν. Πότε δὲ νομίζετε ὅτι θὰ θέσω αὐτὸ εἰς τὴν θήκην; Ποτέ, πρὶν ἢ ἐκδικήσω τὰ εἴκοσι τρία τραύματα τοῦ Καίσαρος, ἢ πρὶν ἄλλος Καῖσαρ παράσχῃ νέον φόνον εἰς τὰ ξίφη τῶν προδοτῶν.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Δὲν θὰ ἀποθάνῃς ὑπὸ προδοτῶν, ἐκτὸς μόνον ἂν ἄγῃς τοιούτους μετὰ σοῦ.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Τὸ ἐλπίζω. Δὲν ἐγεννήθην διὰ νὰ ἀποθάνω ὑπὸ τοῦ ξίφους τοῦ Βρούτου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ εὐγενέστερος τῆς γενεᾶς σου ἂν ἦσο, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τύχῃς ὡραιοτέρου θανάτου, ὦ νεανία.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Εἶνε ἀνάξιον τιμῆς τοιαύτης τὸ ἰδιότροπον τοῦτο παιδάριον, ὁ σύντροφος ἀνθρώπου ἀκολάστου καὶ οἰνόφλυγος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Πάντοτε ὁ ἴδιος Κάσσιος!

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Ἐλθέ, Ἀντώνιε, ἄγωμεν! Σᾶς καλοῦμεν κατὰ πρόσωπον προδότας· ἂν τολμᾶτε νὰ πολεμήσητε σήμερον, ἔλθετε εἰς τὸ πεδίον, εἰδεμή, ὅταν θέλητε (*Ἐξέρχεται ὁ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Ἀντώνιος μετὰ τοῦ στρατοῦ*).

ΚΑΣΣΙΟΣ

Φύσα, ἄνεμε, ἐξογκώθητε, κύματα, καὶ πλεῦσον, ἀκάτιον! Ἡ θύελλα ἐρράγη, καὶ ὁ κύβος ἐρρίφθη.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔ, Λουκίλλιε! Ἄκουσον μίαν λέξιν.

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ *(προχωρῶν)*

Στρατηγέ! *(Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Λουκίλλιος συνομιλοῦσι κατ' ἰδίαν).*

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μεσσάλα!

ΜΕΣΣΑΛΑΣ *(προχωρῶν)*

Τί λέγει ὁ στρατηγός μου;

ΚΑΣΣΙΟΣ

Μεσσάλα, σήμερον εἶνε τὰ γενέθλιά μου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐγεννήθη ὁ Κάσσιος. Δός μοι τὴν χεῖρά σου, Μεσσάλα. Ἔσο μοι μάρτυς ὅτι παρὰ τὴν θέλησίν μου ἠναγκάσθην, ὅπως καὶ ὁ Πομπήϊος, νὰ ἐξαρτήσω τὰς ἐλευθερίας μας ἐκ τῆς τύχης μιᾶς μάχης. Ἠξεύρεις ὅτι ἤμην ὀπαδὸς τοῦ δόγματος τοῦ Ἐπικούρου· τώρα ὅμως μεταβάλλω γνώμην, καὶ ἀρχίζω νὰ πιστεύω εἰς τοὺς οἰωνούς. Ὅτε ἠρχόμεθα ἐκ τῶν Σάρδεων, δύο μεγάλοι ἀετοί, ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὴν πρώτην ἡμῶν σημαίαν, ἐκάθησαν ἐκεῖ καὶ ἐλάμβανον τὴν τροφὴν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν στρατιωτῶν· μᾶς συνώδευσαν δὲ μέχρι Φιλίππων. Σήμερον τὴν πρωΐαν ἀπέπτησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν· ἀντ' αὐτῶν δὲ ἵστανται ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν κόρακες, κορῶναι καὶ γῦπες, οἵτινες καταβλέπουσιν ἡμᾶς ὡς σαπρὰν βοράν· ἡ σκιὰ αὐτῶν φαίνεται ὡς νεκρικὴ ὀθόνη, ὑφ' ἣν κεῖται ψυχορραγῶν ὁ στρατὸς ἡμῶν.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Μὴ πίστευε ταῦτα.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τὰ πιστεύω ἐν μέρει, διότι εἶμαι πλήρης θάρρους, καὶ ἔχω ἀπόφασιν νὰ περιφρονήσω πάντα κίνδυνον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Μάλιστα, μάλιστα, Λουκίλλιε.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Γενναῖε Βροῦτε· εἴθε οἱ θεοὶ νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς σήμερον, ὥστε, βιοῦντες ἐν εἰρήνῃ, νὰ φθάσωμεν εἰς βαθὺ γῆρας! Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἀνθρώπινα εἶνε ἀβέβαια, ἂς προνοήσωμεν περὶ ἐνδεχομένης συμφορᾶς. Ἂν ἡττηθῶμεν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, δὲν θὰ ἴδωμεν πλέον ἀλλήλους. Τί ἀπεφάσισας νὰ πράξῃς;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Θὰ λάβω ὡς κανόνα τὴν φιλοσοφίαν ἐκείνην, καθ' ἣν ἔψεξα τὸν Κάτωνα ὡς αὐτοκτονήσαντα. Δὲν ἠξεύρω διατί, ἀλλὰ θεωρῶ ἄνανδρον καὶ

ταπεινόν, ἐκ φόβου πρὸς τὰ συμβησόμενα, νὰ θέτῃ τις τέρμα εἰς τὸν βίον· θὰ ὁπλισθῶ λοιπὸν μὲ ὑπομονήν, καὶ θὰ περιμένω τὰς βουλὰς τῆς διοικούσης ἡμᾶς ἀνωτέρας δυνάμεως.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Λοιπόν, θὰ συναινέσῃς, ἂν ἡττηθῶμεν, νὰ ἀχθῇς ἐν θριάμβῳ διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Ῥώμης;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὄχι, Κάσσιε, ὄχι· μὴ πιστεύσῃς ποτέ, γενναῖε Κάσσιε, ὅτι ὁ Βροῦτος θὰ ἀπαχθῇ δέσμιος εἰς τὴν Ῥώμην· τὸ φρόνημά του εἶνε ὑπέρτερον. Ἀλλ' ἡ σημερινὴ ἡμέρα πρέπει ν' ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον, ὅπερ ἤρχισαν αἱ εἰδοὶ τοῦ Μαρτίου. Ἐπειδὴ δὲν ἠξεύρω ἂν θὰ ἐπανίδωμεν ἀλλήλους, ἂς ἀνταλλάξωμεν τὸν ὕστατον ἀσπασμόν. Ὑγίαινε, ὑγίαινε διὰ παντός, Κάσσιε! Ἂν ἐπανίδωμεν ἀλλήλους, θὰ χαρῶμεν· εἰδεμή, ὁ ἀσπασμὸς οὗτος εἶνε ἐπίκαιρος.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὑγίαινε, ὑγίαινε διὰ παντός, Βροῦτε! Ἂν συναντηθῶμεν καὶ πάλιν, θὰ χαρῶμεν πράγματι, εἰδεμή, ὁ ἀσπασμὸς οὗτος εἶνε ἐπίκαιρος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐμπρός, ἄγωμεν. Ὦ, ἂν ἠδύνατό τις νὰ μάθῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ταύτης! Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ ἡμέρα πάντως θὰ λήξῃ, θὰ μάθωμεν καὶ τὸ τέλος της. Ἐμπρός! ἄγωμεν! *(Ἐξέρχονται).*

ΣΚΗΝΗ Β'

ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ

Πολεμικαὶ κραυγαί. Εἰσέρχονται ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Μεσσάλας.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἐπὶ τὸν ἵππον, ἐπὶ τὸν ἵππον, Μεσσάλα· κόμισον τὰ γράμματα ταῦτα εἰς τὰς λεγεῶνας τῆς ἄλλης πτέρυγος. Ἂς ἐπιτεθῶσιν ἀμέσως, διότι παρατηρῶ ὅτι ἡ ἀντίστασις τῆς πτέρυγος τοῦ Ὀκταβίου εἶνε χαλαρά, καὶ ταχεῖα ἔφοδος δύναται νὰ τρέψῃ αὐτήν. Ἐπὶ τὸν ἵππον, ἐπὶ τὸν ἵππον, Μεσσάλα, ἂς ἐφορμήσωσι πάντες ὁμοῦ! *(Ἐξέρχονται).*

ΣΚΗΝΗ Γ´

ΕΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

Κραυγαὶ πολεμικαί. Εἰσέρχεται ὁ Κάσσιος μετὰ τοῦ Τιτινίου.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Παρατήρησον, παρατήρησον, Τιτίνιε, πῶς φεύγουσιν οἱ ἄθλιοι. Κ' ἐγὼ αὐτὸς ἔγεινα ἐχθρὸς τῶν ἰδικῶν μου· ὁ σημαιοφόρος οὗτος ἐδραπέτευσεν· ἐφόνευσα τὸν ἄνανδρον, καὶ ἔλαβον τὴν σημαίαν.

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ὦ Κάσσιε, ἔσπευσε πολὺ ὁ Βροῦτος, ὅστις, παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς νίκης, ἣν ἤρξατο κατὰ τοῦ Ὀκταβίου, προέβη διώκων μεθ' ὑπερμέτρου ζέσεως· ὁ στρατὸς ὥρμησεν ἐπὶ τὴν λαφυραγωγίαν, ἐνῷ ὁ Ἀντώνιος μᾶς περιζωννύει *(Εἰσέρχεται ὁ Πίνδαρος)*.

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

Φύγε, φύγε πλέον μακράν, στρατηγέ μου· ὁ Μάρκος Ἀντώνιος ἔφθασεν εἰς τὰς σκηνάς σου. Φύγε ἀπ' ἐδῶ, Κάσσιε· μακράν, μακρὰν ἀπ' ἐδῶ!

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὁ λόφος οὗτος εἶνε ἀρκετὰ μακράν. Παρατήρησον, παρατήρησον, Τιτίνιε· ἰδικαί μας εἶνε αἱ πυρπολούμεναι ἐκεῖναι σκηναί;

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ναί, στρατηγέ.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Τιτίνιε, ἂν με ἀγαπᾷς, ἵππευσον τὸν ἵππον μου, ὕπαγε ὅσον δυνηθῇς ταχύτερον πρὸς τὸ στράτευμα ἐκεῖνο, καὶ ἐπίστρεψον πάραυτα, διὰ νὰ βεβαιωθῶ ἂν εἶνε ἐχθρικὸν ἢ ἡμέτερον.

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ἀμέσως θὰ ἐπανέλθω *(Ἐξέρχεται)*.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Ὕπαγε, Πίνδαρε, εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ λόφου· ἡ ὅρασίς μου ἦτο πάντοτε ἀσθενής· παρατήρησον τὸν Τιτίνιον καὶ εἰπέ μοι ὅ,τι ἄλλο ἴδῃς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης *(Ὁ Πίνδαρος ἀναβαίνει εἰς τὸν λόφον)*. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἦλθον εἰς τὴν ζωήν· ὁ χρόνος συνετέλεσε τὸν κύκλον του, καὶ ὁ βίος μου θὰ λάβῃ τέλος ἐκεῖ, ὁπόθεν ἔλαβεν ἀρχήν· συνετέλεσε τὴν περίοδόν του. Τί νέα, Πίνδαρε;

ΠΙΝΔΑΡΟΣ (*ἄνωθεν*)

Ὁ Τιτίνιος περικυκλοῦται ὑπὸ ἱππέων, οἵτινες καταδιώκουσιν αὐτὸν τρέχοντες ἀπὸ ῥυτῆρος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φεύγει ταχέως. Τὸν πλησιάζουσι. Τινὲς πηδῶσιν ἐκ τοῦ ἵππου, ὦ! καὶ αὐτός. Συνελήφθη (*Ἀκούονται πολεμικαὶ κραυγαί*). Ἄκουσον, ἐκπέμπουσι χαρμοσύνους κραυγάς.

ΚΑΣΣΙΟΣ

Κάτελθε, μὴ παρατήρει πλέον. Πόσον ἄνανδρος εἶμαι, ὑποφέρων ἀκόμη τοιοῦτον βίον, ἀφοῦ εἶδον τὸν ἄριστον φίλον μου αἰχμαλωτιζόμενον ἐνώπιόν μου! (*Ὁ Πίνδαρος κατέρχεται*). Πλησίασον· σὲ συνέλαβον αἰχμάλωτον κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Πάρθους πόλεμον· σὺ δὲ ὡρκίσθης νὰ ἐκτελέσῃς ὅ,τι δήποτέ σε διατάξω, ἂν σοι χαρίσω τὴν ζωήν. Ἐλθὲ τώρα· τήρησον τὸν ὅρκον σου. Ἀπὸ τοῦδε εἶσαι ἐλεύθερος. Πλῆξον τὸ στῆθός μου διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ξίφους, ὅπερ διεπέρασε τὰ σπλάγχνα τοῦ Καίσαρος. Μὴ ἀντιλέγεις· ἰδού, λάβε αὐτό· ἀφοῦ δὲ καλύψω τὸ πρόσωπον, ὅπως βλέπεις, διευθύνεις αὐτὸ κατ' ἐμοῦ (*Ὁ Πίνδαρος πλήττει αὐτόν*). Ἐξεδικήθης, ὦ Καῖσαρ, καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ξίφους, ὅπερ σε ἐφόνευσε (*Ἀποθνήσκει*).

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

Τώρα εἶμαι ἐλεύθερος. Καὶ ὅμως δὲν θὰ τὸ ἤθελον, ἂν ἐξηρτᾶτο ἐξ ἐμοῦ. Ὦ Κάσσιε! Μακρὰν τῆς χώρας ταύτης θὰ φύγῃ ὁ Πίνδαρος θὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ, ὅπου οὐδέποτε θὰ τὸν ἴδωσιν ὀφθαλμοί, Ῥωμαίων (*Εἰσέρχονται ὁ Τιτίνιος καὶ ὁ Μεσσάλας*).

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Τῆς τύχης περιπέτεια, Τιτίνιε· διότι ὅπως ὁ Ὀκτάβιος κατετροπώθη ὑπὸ τοῦ γενναίου Βρούτου, οὕτω καὶ αἱ λεγεῶνες τοῦ Κασσίου ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου.

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ἡ ἀγγελία αὕτη θὰ παρηγορήσῃ τὸν Κάσσιον.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ποῦ τὸν ἀφῆκες;

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ἐπὶ τοῦ λόφου, περίλυπον, μετὰ τοῦ ἀπελευθέρου του Πινδάρου.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Δὲν εἶν' αὐτὸς ὁ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κείμενος;

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Δὲν φαίνεται νὰ ζῇ. Ὦ συμφορά!

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Δὲν εἶνε αὐτός.

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ὄχι· ἦτο, Μεσσάλα, ἀλλὰ δὲν εἶνε πλέον ὁ Κάσσιος. Ὦ δύων ἥλιε, ὅπως σὺ καταδύεσαι εἰς ἐρυθρὰς ἀκτῖνας, οὕτω καὶ τὸ φῶς τοῦ Κασσίου καταδύεται εἰς τὸ ἐρυθρόν του αἷμα. Ἠφανίσθη ὁ ἥλιος τῆς Ῥώμης! Παρῆλθεν ἡ ἡμέρα μας, καὶ ἔρχονται νέφη, ἀναθυμιάσεις καὶ κίνδυνοι· Ἔληξεν ἡ ἐν τῷ βίῳ ἐνέργεια ἡμῶν! Ὁ φόβος τῆς ἀποτυχίας μου ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς αὐτοχειρίας ταύτης.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ὁ φόβος τῆς ἀποτυχίας ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς αὐτοχειρίας ταύτης. Ὦ πλάνη μυσαρά, διατί, ὦ μελαγχολίας γέννημα, δεικνύεις εἰς τοὺς ἀνθρώπους πράγματα ἀνύπαρκτα; Ὦ πλάνη, ταχεῖα μὲν ἡ σύλληψίς σου, πάντοτε δὲ ἐπώδυνος ὁ τοκετός, διότι φονεύεις τὴν μητέρα, ἥτις σε ἐγέννησε!

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Ἔ, Πίνδαρε! Ποῦ εἶσαι, Πίνδαρε;

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ζήτησέ τον, Τιτίνιε, ἐνῷ ἐγὼ ὑπάγω εἰς συνάντησιν τοῦ εὐγενοῦς Βρούτου, ἵνα διαπεράσω τὴν ἀκοήν του διὰ τῆς ἀγγελίας ταύτης· λέγω δὲ νὰ διαπεράσω, διότι καὶ ὁ ὀξὺς χάλυψ καὶ τὰ φαρμακερὰ βέλη θὰ προὐξένουν τὴν αὐτὴν αἴσθησιν εἰς τὴν ἀκοὴν τοῦ Βρούτου, ὁποίαν ἡ ἀγγελία τοῦ θεάματος τούτου.

ΤΙΤΙΝΙΟΣ

Σπεῦσον, Μεσσάλα· ὑπάγω εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ Πινδάρου *(Ἐξέρχεται ὁ Μεσσάλας)*. Διατί με ἐξαπέστειλας, ἀνδρεῖε Κάσσιε; Δὲν συνήντησα τοὺς φίλους σου; Δὲν ἔστεψαν τὸ μέτωπόν μου διὰ τοῦ θριαμβικοῦ τούτου στεφάνου, λέγοντές μοι νά σοι δώσω αὐτόν; Δὲν ἤκουσες τοὺς ἀλαλαγμοὺς αὐτῶν; Φεῦ! Τὰ πάντα παρηρμήνευσας! Ἀλλά, δέξαι ἐπὶ τοῦ μετώπου σου τὸν στέφανον τοῦτον. Ὁ Βροῦτός σού με διέταξε νά σοι τὸν δώσω, καὶ θὰ ἐκτελέσω τὴν διαταγήν του *(Ἐναποθέτει τὸν στέφανον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Κασσίου)*. Ἐλθὲ ταχέως, Βροῦτε, καὶ ἰδὲ πόσον ἐτίμων τὸν Γάϊον Κάσσιον *(λαμβάνει τὸ ξίφος τοῦ Κασσίου)*. Συγχωρήσατέ μοι, ὦ θεοί· τοιοῦτον εἶνε τοῦ Ῥωμαίου τὸ καθῆκον. Ἐλθέ, παμφίλτατον, ἐλθέ, ὦ ξίφος τοῦ Κασσίου, καὶ τὴν καρδίαν πέρασον εὐθὺς τοῦ Τιτινίου.

(Κραυγαὶ πολεμικαί. Εἰσέρχονται ὁ Μεσσάλας ὁ Βροῦτος ὁ νέος Κάτων, ὁ Στράτων, ὁ Βολούμνιος καὶ ὁ Λουκίλλιος.).

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ποῦ, ποῦ εἶνε τὸ σῶμα του Μεσσάλα;

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ἐκεῖ κάτω, θρηνούμενον ὑπὸ τοῦ Τιτινίου.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Τὸ πρόσωπον τοῦ Τιτινίου εἶνε ἀνεστραμμένον.

ΚΑΤΩΝ

Ηὐτοκτόνησεν.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὦ Ἰούλιε Καῖσαρ, εἶσαι κραταιὸς ἀκόμη! Τὸ πνεῦμά σου πλανᾶται ἔξω καὶ διευθύνει τὰ ξίφη μας ἐπὶ τὰ σπλάγχνα ἡμῶν (*Ἀκούονται κραυγαί*).

ΚΑΤΩΝ

Ἀνδρεῖε Τιτίνιε! Ἰδέτε, ἔστεψε τὸν νεκρὸν Κάσσιον.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὑπάρχουσιν ἄλλοι Ῥωμαῖοι ὅμοιοι πρὸς τούτους; Χαῖρε, ὦ τελευταῖε τῶν Ῥωμαίων! Εἶνε ἀδύνατον νὰ γεννήσῃ ἡ Ῥώμη ὅμοιόν σου! — Φίλοι, εἰς τὸν νεκρὸν τοῦτον ὀφείλω πλειότερα δάκρυα τῶν ὅσων θὰ χύσω. Θὰ εὕρω τὴν κατάλληλον στιγμήν, θὰ εὕρω αὐτήν, Κάσσιε. Ἔλθετε λοιπόν, μετακομίσατε εἰς τὴν Θάσον τὸ σῶμά του· ἡ κηδεία του δὲν θὰ τελεσθῇ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης· τοῦτο θ' ἀπεθάρρυνεν ἡμᾶς. Ἐλθέ, Λουκίλλιε· ἐλθέ, νέε Κάτων· ἄγωμεν εἰς τὸ πεδίον. Λαβέων καὶ Φλάβιε, διατάξατε τὸν στρατὸν νὰ προχωρήσῃ. Εἶνε ἡ τρίτη ὥρα· πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ νύξ, θὰ δοκιμάσωμεν τὴν ἔκβασιν δευτέρας μάχης[1].

ΣΚΗΝΗ Δ'

ΕΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Κραυγαὶ πολεμικαί. Εἰσέρχονται μαχόμενοι στρατιῶται ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, εἶτα ὁ Βροῦτος, ὁ νέος Κάτων, ὁ Λουκίλλιος καὶ τινες ἄλλοι.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἀκόμη, συμπολῖται, ἐπιτέθητε καὶ πάλιν!

ΚΑΤΩΝ

Τίς νόθος ἀρνεῖται! Τίς θέλει νά με ἀκολουθήσῃ; θὰ ἀναφωνήσω τὸ

[1] Ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ Μαρκος ὁ Κάτωνος υἱὸς ἐν τοῖς ἀρίστοις καὶ γενναιοτάτοις τῶν νέων μαχόμενος καὶ καταπονούμενος οὐκ ἔφυγεν, οὐδ' εἶξεν, ἀλλὰ χρώμενός τε τῇ χειρὶ καὶ φράζων τίς εἴη, καὶ πατρόθεν ὀνομάζων ἔπεσεν ἐπὶ πολλοῖς νεκροῖς τῶν πολεμίων. Πλ. Βροῦτος, XLIX.

ὄνομά μου εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.[1] Αἵ! Εἶμαι ὁ υἱὸς τοῦ Μάρκου Κάτωνος! Ἐχθρὸς τῶν τυράννων, καὶ φίλος τῆς πατρίδος μου! Εἶμαι ὁ υἱὸς τοῦ Μάρκου Κάτωνος!

ΒΡΟΥΤΟΣ

Καὶ ἐγὼ εἶμαι ὁ Βροῦτος, ὁ Μάρκος Βροῦτος! Βροῦτος, ὁ τῆς πατρίδος φίλος! Μάθετε ὅτι εἶμαι ὁ Βροῦτος! (*Ἐξέρχεται*).

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Ἐφονεύθης, ὦ νεαρὲ καὶ γενναῖε Κάτων; Ἄ, ἀποθνήσκεις τόσον ἀνδρείως ὅσον καὶ ὁ Τιτίνιος, καὶ πρέπει νὰ τιμηθῇς ὡς προσήκει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κάτωνος.

Α΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Παραδόθητι, εἰδεμή, ἀποθνήσκεις.

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Παραδίδομαι μόνον ἵνα ἀποθάνω (*Προσφέρει αὐτῷ χρήματα*). Εἶνε τόσα, ὥστε θ' ἀποφασίσῃς νά με φονεύσῃς ἀμέσως. Φόνευσον τὸν Βροῦτον διὰ νὰ δοξασθῇς διὰ τοῦ θανάτου του.

Α΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ὄχι, εἶνε εὐγενὴς αἰχμάλωτος.

Β΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ἔ, θέσιν! Εἴπατε εἰς τὸν Ἀντώνιον ὅτι συνελήφθη ὁ Βροῦτος.

Α΄ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ἐγὼ θὰ τὸ εἴπω. Ἔρχεται ὁ στρατηγός (*Εἰσέρχεται ὁ Ἀντώνιος*). —Συνελήφθη ὁ Βροῦτος, ὁ Βροῦτος, στρατηγέ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ποῦ εἶνε;

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Εἶνε ἀσφαλής, Ἀντώνιε, ἀρκετὰ ἀσφαλής. Δύναμαι δὲ νά σε βεβαιώσω ὅτι οὐδεὶς ἐχθρὸς θὰ συλλάβῃ ποτὲ ζῶντα τὸν γενναῖον Βροῦτον. Ὁ θεὸς νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τοιοῦτο ὄνειδος! ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὕρῃς αὐτόν, ζῶντα ἢ νεκρόν, θὰ τὸν εὕρῃς πάντοτε Βροῦτον, πάντοτε τὸν ἴδιον.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ὁ αἰχμάλωτος οὗτος δὲν εἶνε μὲν ὁ Βροῦτος, φίλε μου, ἀλλὰ σὲ βεβαιῶ ὅτι εἶνε λεία οὐχὶ κατωτέρα ἐκείνου. Φρουρεῖτε αὐτὸν καλῶς, καὶ περιποιήθητε αὐτόν. Θὰ προετίμων νὰ ἔχω φίλους, παρὰ ἐχθρούς, ἄνδρας τοιού-

[1] Ἡ δευτέρα μάχη τῶν Φιλίππων ἐγένετο εἴκοσιν ἡμέρας μετὰ τὴν πρώτην.

τους. Ὕπαγε νὰ ἴδῃς ἂν ὁ Βροῦτος ζῇ ἢ ἀπέθανε, καὶ ἐπίστρεψον εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ὀκταβίου διὰ νά μοι ἀναγγείλῃς τὰ συμβαίνοντα (*Ἐξέρχονται*).

ΣΚΗΝΗ Ε΄

ΕΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Εἰσέρχεται ὁ Βροῦτος, ὁ Δάρδανος, ὁ Κλεῖτος, ὁ Στράτων καὶ ὁ Βολούμνιος.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἔλθετε, ἀτυχῆ λείψανα τῶν φίλων· καθίσατε ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου.

ΚΛΕΙΤΟΣ

Ὁ Στατύλλιος[1] ἔδειξε μὲν τὸν πυρσὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπανῆλθε, στρατηγέ· ἢ συνελήφθη ἢ ἐφονεύθη.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Κάθισον, Κλεῖτε.[2] Φόνος εἶνε τὸ σύνθημα. Εἶνε τοῦ συρμοῦ. Ἄκουσον, Κλεῖτε (*Ψιθυρίζει εἰς τὸ οὖς τοῦ Κλείτου*).

ΚΛΕΙΤΟΣ

Πῶς, ἐγώ, στρατηγέ; ὄχι, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Σιώπα. Οὐδὲ λέξιν.

ΚΛΕΙΤΟΣ

Προτιμῶ νὰ αὐτοκτονήσω.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἄκουσον, Δάρδανε (*Τῷ ὁμιλεῖ χαμηλοφώνως*).

ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Ἐγὼ νὰ πράξω τοιοῦτόν τι;

[1] Εἰκάζοντι δὲ αὐτῷ μὴ πολλοὺς ἐν τῇ μάχῃ τεθνάναι, Στατύλλιος ὑπέστη διὰ τῶν πολεμίων ἐκπαισάμενος κατόψεσθαι τὸ στρατόπεδον καὶ πυρσὸν ἄρας, ἄνπερ εὕρῃ τἀκεῖ σωζόμενα, πάλιν ἀφίξεσθαι πρὸς αὐτόν. Πλουτ. Βροῦτος, LI.

[2] Προϊούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἀποκλίνας ὡς ἔτυχε καθεζόμενος πρὸς οἰκέτην ἑαυτοῦ Κλεῖτον ἐλάλει. Σιωπῶντος δὲ τοῦ Κλείτου καὶ δακρύοντος αὖθις ἐπισπασάμενος τὸν ὑπασπιστὴν Δάρδανον ἰδίᾳ τινὰς αὐτῷ προσέφερε λόγους. Τέλος δὲ τὸν Βολούμνιον αὐτὸν ἑλληνιστὶ τῶν λόγων καὶ τῆς ἀσκήσεως ὑπεμίμνησκε· καὶ παρεκάλει τῇ χειρὶ συνεφάψασθαι τοῦ ξίφους αὐτῷ καὶ συνεπερεῖσαι τὴν πληγήν. Πλουτ. Βροῦτος, LII.

ΚΛΕΙΤΟΣ

Ὦ! Δάρδανε!

ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Ὦ! Κλεῖτε!

ΚΛΕΙΤΟΣ

Τί ἀποτρόπαιον ἀπήτησε παρὰ σοῦ ὁ Βροῦτος;

ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Νὰ τὸν φονεύσω. Παρατήρησον αὐτόν, εἶνε βεβυθισμένος εἰς σκέψεις.

ΚΛΕΙΤΟΣ

Τοιαύτη εἶνε ἡ πληροῦσα τὸ εὐγενὲς τοῦτο σκεῦος λύπη, ὥστε ἐξέρχεται ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Πλησίασον, ἀγαπητὲ Βολούμνιε. Ἄκουσον μίαν λέξιν.

ΒΟΛΟΥΜΝΙΟΣ

Τί διατάσσει ὁ στρατηγός μου;

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ἰδού, Βολούμνιε. Τὸ φάσμα τοῦ Καίσαρος ἐνεφανίσθη εἰς ἐμὲ δὶς ἐν καιρῷ νυκτός. Πρῶτον εἰς Σάρδεις καὶ δεύτερον ἐνταῦθα ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Φιλίππων τὴν παρελθοῦσαν νύκτα. Γνωρίζω ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα μου.

ΒΟΛΟΥΜΝΙΟΣ

Ὄχι, στρατηγέ.

ΒΡΟΡΤΟΣ

Ναί, εἶμαι βέβαιος, Βολούμνιε. Βλέπεις πῶς ἔχουσι τὰ τοῦ κόσμου, Βολούμνιε. Οἱ ἐχθροί μας μᾶς ὤθησαν πρὸς τὴν ἄβυσσον *(Πολεμικαὶ κραυγαί)*· εἶνε ἀξιοπρεπέστερον νὰ ῥιφθῶμεν ἡμεῖς αὐτοὶ εἰς αὐτήν, παρὰ νὰ περιμένωμεν νά μας ῥίψωσιν ἐκεῖνοι. Ἀγαπητὲ Βολούμνιε· ἠξεύρεις ὅτι ἤμεθα συμμαθηταί. Ἐν ὀνόματι λοιπὸν τῆς παλαιᾶς ἡμῶν φιλίας, σὲ παρακαλῶ νὰ κρατήσῃςτὴν λαβὴν τοῦ ξίφους μου ἵνα πέσω ἐπ' αὐτοῦ.

ΒΟΛΟΥΜΝΙΟΣ

Τοῦτο δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς φιλίας, στρατηγέ *(Πολεμικαὶ κραυγαί)*.

ΚΛΕΙΤΟΣ

Φύγε, φύγε, στρατηγέ· δὲν εἶνε καιρὸς διατριβῆς.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὑγίαινε καὶ σύ, καὶ σὺ Βολούμνιε. Σύ, Στράτων, ἐκοιμᾶσο καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα. Ὑγίαινε! Ἀγάλλεται ἡ ψυχή μου συναισθανομένη ὅτι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ βίου μου οὐδένα εὗρον ἄπιστον πρὸς ἐμέ.

Ἡ ὀλεθρία αὕτη ἡμέρα θά με δοξάσῃ πλειότερον, παρ' ὅσον τὸν Ὀκτάβιον καὶ Ἀντώνιον ὁ ἄτιμος οὗτος θρίαμβος. Χαίρετε πάντες, διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Βρούτου περαίνει ὁσονούπω τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου του. Ὁ πέπλος τῆς νυκτὸς καλύπτει τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὰ δὲ μέλη μου ποθοῦσιν ἀνάπαυσιν· χάριν ταύτης τοσούτους ὑπέστησαν πόνους *(Κραυγαὶ πολεμικαί· φωνὴ ἔσωθεν)*.—Φύγετε, φύγετε!

ΚΛΕΙΤΟΣ

Φύγε, φύγε, στρατηγέ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Φύγετε! Σᾶς ἀκολουθῶ *(Ἐξέρχεται ὁ Κλεῖτος, ὁ Δάρδανος καὶ ὁ Βολούμνιος)*.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Στράτων, μεῖνε, σὲ παρακαλῶ, πλησίον τοῦ κυρίου σου· εἶσαι ἀνὴρ χρηστός, ὁ δὲ βίος σου δὲν ὑπῆρξεν ἄχρωστος τιμῆς[1]. Κράτησον λοιπὸν τὸ ξίφος, καὶ ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπον, ἐνῷ ἐγὼ θὰ πέσω ἐπ' αὐτοῦ. Θέλεις, Στράτων;

ΣΤΡΑΤΩΝ

Δός μοι πρῶτον τὴν χεῖρά σου. Χαῖρε, στρατηγέ.

ΒΡΟΥΤΟΣ

Ὑγίαινε, ἀγαπητὲ Στράτων *(Πίπτει ἐπὶ τὸ ξίφος)*. Πραΰνθητι τώρα, ὦ Καῖσαρ· οὐδὲ τὸ ἥμισυ τῆς προθυμίας ἔδειξα φονεύων σε, μεθ' ἧς φονεύω ἐμαυτόν *(Ἀποθνήσκει)*.

(Κρότος τῆς μάχης. Ὀπισθοχώρησις. Εἰσέρχονται ὁ Ὀκτάβιος, ὁ Ἀντώνιος, ὁ Μεσσάλας, ὁ Λουκίλλιος, καὶ εἶτα ὁ στρατός).

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Τίς εἶν' οὗτος;

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ἄνθρωπος τοῦ στρατηγοῦ μου. Ποῦ εἶνε ὁ κύριός σου, Στράτων;

ΣΤΡΑΤΩΝ

Ἠλευθερώθη ἐκ τῆς δουλείας, ἣν σὺ ὑφίστασαι, Μεσσάλα· οἱ δὲ νικηταὶ μόνον νὰ τὸν ἀποτεφρώσωσι δύνανται, διότι ὁ Βροῦτος μόνος κατέβαλεν ἑαυτόν, καὶ οὐδένα ἄλλον ἐδόξασεν ὁ θάνατός του.

[1] Thy lifehath had some snatch of honour init=Some ticture ὁ βίος σου εἶχε χροιάν τινα τιμῆς. Wright.

ΛΟΥΚΙΛΛΙΟΣ

Τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ εἶνε τὸ τέλος τοῦ Βρούτου. Σὲ εὐχαριστῶ, Βροῦτε, διότι ἐπεκύρωσας τοὺς λόγους τοῦ Λουκιλλίου.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Δέχομαι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου πάντας τοὺς ὑπηρετήσαντας τὸν Βροῦτον *(Πρὸς τὸν Στράτωνα)*. Δέχεσαι νὰ ζήσῃς μετ' ἐμοῦ;

ΣΤΡΑΤΩΝ

Ναί, ἂν ὁ Μεσσάλας με συστήσῃ πρὸς σέ.

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Πρᾶξον τοῦτο, φίλε Μεσσάλα.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Τίνι τρόπῳ ἀπέθανεν ὁ στρατηγός μου, Στράτων;

ΣΤΡΑΤΩΝ

Ἐκράτησα τὸ ξίφος καὶ ἔπεσεν ἐπ' αὐτοῦ.

ΜΕΣΣΑΛΑΣ

Ὀκτάβιε, λάβε εἰς τὴν ἀκολουθίαν σου τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὅστις παρέσχεν εἰς τὸν κύριόν του τὴν τελευταίαν ὑπηρεσίαν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ἦτο ὁ εὐγενέστατος πάντων τῶν Ῥωμαίων. Πάντες οἱ συνωμόται, ἐκτὸς τούτου, ἔπραξαν ὅ,τι ἔπραξαν ἐκ μίσους πρὸς τὸν Καίσαρα. Μόνος αὐτός, ὑπὸ εὐγενοῦς αἰσθήματος ἐμπνεόμενος, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπων συμφέρον, συνετάχθη μετὰ τῶν ἄλλων. Ὁ βίος του ἦτο γαλήνιος, τὰ δὲ στοιχεῖα ἦσαν τόσον ἁρμονικῶς συγκεκερασμένα ἐν αὐτῷ, ὥστε ἡ Φύσις ἠδύνατο νὰ ἀναστῇ καὶ νὰ κηρύξῃ πρὸς τὸν κόσμον ἅπαντα· «Ἰδοὺ ἄνθρωπος!»

ΟΚΤΑΒΙΟΣ

Ἀποδώσωμεν αὐτῷ, μετὰ τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν ἀρετήν του σεβασμοῦ, τὰς ἐπικηδείους τιμάς. Τὸ λείψανόν του θὰ ἐναποτεθῇ ἀπόψε εἰς τὴν σκηνήν μου μετὰ τῶν εἰς πολεμιστὴν ἀνηκουσῶν τιμῶν. Ἂς ἀναπαυθῇ ὁ στρατός· ἀπέλθωμεν δὲ ἵνα δρέψωμεν τοὺς καρποὺς τῆς εὐτυχοῦς ταύτης ἡμέρας *(Ἐξέρχονται)*.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠΟ

Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ

---

§ 11. Αἱμοσταγής, σπερμολόγος, κτλ. καὶ αἱματοσταγής, σπερματολόγος, κτλ.

Ἐν γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ καθηγητοῦ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου φιλοπονηθείσῃ κεῖται:

Ἐὰν τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος ἦνε ὄνομα,

α΄. Μεταξὺ τῆς ῥίζης αὐτοῦ καὶ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ μέρους μεσολαβεῖ ὡς συνδετικὸν φωνῆεν τὸ ο, ὅπερ ἐκθλίβεται, ἐὰν τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος ἄρχεται ἀπὸ φωνήεντος, οἷον: λόγ-ος ποιέω λογ-ο-ποιός, ἴσ-ος ῥέπω ἰσ-ό-ρροπος **σῶμα σώματ-ος φύλαξ σωματ-ο-φύλαξ,** ἰχθὺς ἰχθύ-ος πωλέω ἰχθυ-ο-πώλης, κτέ.

Φέρεται δὲ μετ' οὐ πολλὰ ἡ τεχνικώτατα καὶ ἀκριβέστατα συντεταγμένη παρατήρησις ἥδε:

Τῶν εἰς-μα-ματος ἐν τῇ συνθέσει **συνήθως** γίνεται χρῆσις τῆς ὀνομαστικῆς κατ' ἀποβολὴν τοῦ α, οἷον: αἱμ-ο-σταγής, σπερμ-ο-λόγος, στομ-αλγία, σωμ-ασκέω, κτλ.

Ὁ λέγων ὅτι τῶν εἰς ΜΑ οὐδετέρων ἡ ὀνομαστικὴ **συνήθως** ἐν τῇ συνθέσει παραλαμβάνεται δοξάζει πάντως ὅτι **σπανίως** ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ γίνεται χρῆσις τύπων ὁμοίως τῷ *σωματοφύλαξ* ἐσχηματισμένων. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἀληθὴς εἶνε ἡ ὑπόληψις αὕτη. Πᾶς δ' ἄλλος μὴ παντελῶς ἄπειρος Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπηλλαγμένος τῆς ψευδοῦς ταύτης δόξης θὰ ἦτο, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐπιρρήματος **συνήθως** θὰ ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ **ἐνίοτε.**

Ὀρθότερον τοῦ Ἕλληνος γραμματικοῦ ἀποφαίνεται ὁ Γερμανὸς Φρασικλῆς ἐν τῇ γραμματικῇ αὐτοῦ γράφων (σελ. 275):

Ὀνόματά **τινα** εἰς -μα (γεν. ατος) τρέπουσι τὸ α μόνον εἰς ο, ἢ ἀποβάλλουσιν αὐτό, οἷον *αἱμοσταγής* (αἷμα), *σπερμολόγος* (σπέρμα), *στομαλγία* (στόμα), *σωμασκεῖν* (σῶμα).

Ὅμοια τῷ Φρασικλεῖ διδάσκει καὶ ὁ Παπασλιώτης ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διασκευασθείσῃ γραμματικῇ τοῦ Γενναδίου λέγων (σελ. 209):

Τενὰ ἐκ τῶν εἰς *μα*, γεν. *ματος* συνθετόμενα ἀποβάλλουσι τὸ *ατ* τῆς γενικῆς· οἷον, αἱμοσταγής, στομαλγία, αἱμοῤῥαγής.

Ἵνα δὲ συμφανὲς παντὶ τὸ πρᾶγμα καταστῇ, ἐπάναγκες εἶνε νὰ μνημονεύσωμεν ὅσα ἔχομεν συνειλεγμένα παραδείγματα τῆς τε συνήθους ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος γραμματικοῦ νομιζομένης ἐκφορᾶς καὶ τῆς σπανίας αὐτῷ φαινομένης.

Τῆς πρώτης ἐκφορᾶς παραδείγματα ἔκ τε τοῦ δοκίμου καὶ τοῦ ἀδοκίμου ἑλληνισμοῦ ὑπάρχουσιν ἡμῖν πρόχειρα τάδε·

ἀγαλμοτυπής. Μανέθ. Δ', 568 «ἄνδρας εὐξοάνους παλάμησιν *ἀγαλμοτυπεῖς*». Ἐγράφη δ' ὑπό τινων *ἀγαλμοτύποις*, ἵν' ἀναφέρηται εἰς τὴν δοτικὴν *παλάμησιν*. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀγαλμοειδής*, *ἀγαλμοειδὲς Ἔρως* (Ἰω. Λυδ. σελ. 117, 18 Βόνν.).

αἱμοῤῥαγής, *αἱμόρραντος*, *αἱμόρρυτος*, *αἱμοσταγής*, κτλ. Πρβ. καὶ *αἱμαγωγός*. Ὁ Φρύνιχος ἐν τῇ Σοφιστικῇ Προπαρασκευῇ σελ. 16,23 λέγει «*Αἱμοῤῥυής*: χρῶ». Ἐν Ὀδυσσείας Υ, 348 ἀπαντᾷ «*αἱμοφόρυκτα* δὲ δὴ κρέα ἤσθιον». Ποιούμενος δὲ περὶ αὐτοῦ λόγον ὁ Εὐστάθιος γράφει (σελ. 1895,35) «*Αἱμοφόρυκτα* δὲ κρέα τὰ αἱμοβαφῆ, ὁποῖα καὶ τὰ ὠμά. Συγκέκοπται δὲ ἡ λέξις ἐκ τοῦ *αἱματοφόρυκτα*· ἄλλως γὰρ παρὰ τὸ αἷμα *αἱμαφόρυκτα* ὤφειλεν εἶναι. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ *αἱμόρρυτον* καὶ τὸ *αἱμοβαφὲς* καὶ αἱ παρὰ τῷ Λυκόφρονι *αἱμόφυρτοι μάχαι*». Κακῶς παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ εἶνε γεγραμμένον «*ΑἱμΟποί*: αἱματώδεις». Πρβ. Σουΐδ. «*Αἱμωπούς*: αἱματοχαρεῖς· ἃ πάρος αἱμωποὺς ἐστυφέλιξε λύκους» καὶ Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 12,7 καὶ σελ. 68,18. Ἐν τοῖς τοῦ Πορφυρίου παρὰ Στοβ. Ἐκλ. Α', 53 ἔκειτο ἄλλοτε «τῆς ἐξ *αἱματοποσίας* τῶν θνητῶν ταῖς ψυχαῖς γιγνομένης γνωρίσεως.» Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Γαισφόρδου καὶ τοῦ Μεινεκίου καὶ ἄλλων παρελήφθη ἡ γραφὴ *αἱμοποσίας*. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γαισφόρδου (σελ. 438) τρία μὲν ἀντίγραφα ἔχουσιν *αἱμΑποσίας*, ἓν δ' *αἱμΟποσίας* (Πρβ. καὶ Λοβέκκιον *Παραλειπομ.* σελ. 49). Ἐν τῷ περὶ Ἐπιρρημάτων συγγράμματι Ἀπολλωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως μνημονεύεται τύπος *αἱμΗπότης* σελ. 602,24 «Ἴωνες δὲ καὶ τοὺς ὁρκιοτόμους (καὶ ὁρκιοφόρους, ὁρκιητόμους καὶ) ὁρκιηφόρους φασὶ καὶ τοὺς αἱμοπότας *αἱμηπότας*». Σημειωτέον δ' ὅτι φέρεται καὶ ἐπίθετον *αἱμηρός* (αἱμ-ηρός, αἱματ-ηρός). Ἀνδρόμαχ. παρὰ Γαλ. Τόμ. ΙΔ', σελ. 33 «οὐδὲ μὲν *αἱμηρῶν* ἕλκεα κανθαρίδων». Μανέθ. Α', 338 «*αἱμηρῇσι* γυναιξί». Στέφανος ὁ Βυζάντιος γράφει σελ. 273,11 «Ἐκαλεῖτο (ἡ Ἐπίδαυρος) καὶ Μελισσία καὶ *Αἱμηρὰ* διὰ τὸ συνεχῶς αἱμάσσεσθαι τὸν βωμὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὑπὸ τῶν θυσιῶν». Ὁ Σχόττος ὑπέλαβεν ὅτι τὸ *Αἱμηρά* εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *Αἱμηρά*

ἁρμάμαξα. Ἐκ τοῦ *ἅρμα* καὶ *ἅμαξα* συνέστη τὸ *ἁρμο-άμαξα*, ἐξ οὗ ἐγένετο τὸ *ἁρμάμαξα*. Πρβ. *ξιφομάχαιρα*, *δορυδρέπανον*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ ἀπαντᾷ βιβλ. Ζ', 41 «μετεκβαίνεσκε ὅκως μιν λόγος αἱρέοι ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς ἁρμάμαξαν» καὶ βιβλ. Θ', 76 «καταβᾶσα ἐκ τῆς ἁρμαμάξης ἐχώρεε ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους». Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης «ἐφ' ἁρμαμαξῶν μαλακῶς κατακείμενοι» (Ἀχαρν. 70). Πολλάκις γίνεται χρῆσις τοῦ προκειμένου ὀνόματος ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ Ξενοφῶντος, μεταβάλλεται δ' ὑπὸ τοῦ Κοβήτου καὶ τὸ ἐν Ἀναβάσει βιβλ. Β', β', 13 «ἐφ' *ἁμάξης* πορευόμενος» εἰς τὸ *ἁρμαμάξης* (*Ξενοφ. Ἀναβ.* σελ. VII ἐκδ. γ'). Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ εὑρέθη καὶ τὸ ὄνομα *ἁρμελάτης* καὶ *ἁρμελατήρ*. Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Οὐελκ. 212 «ἁρμελάταο θεοῖο» καὶ Ἐπιγρ. Ἑλλην. Καιβηλ. 618,1 «φαεσφόρον ἁρμελατῆρα». Νομίζει δ' ὁ Λοβέκκιος (*Παραλειπομ.* σελ. 49) ὅτι καὶ τὸ κύριον ὄνομα *Ἁρμόνικος* ἐκ τοῦ *ἅρμα* εἶνε συντεθειμένον. Πρβ. καὶ *Ἁρμοκύδης*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τοῖς εἰς Ὀδύσσειαν Σχολίοις φέρεται οὐ μόνον *Ἁρμοθόης* (σελ. 683,7) ἀλλὰ καὶ *Ἁρμαθόῃ* (σελ. 688,12), ὅπερ πλημμελές. Ἴδε καὶ Κοιχλῦν *Κοϊντ. Σμυρν.* σελ. 10.

γραμμοδιδασκαλίδης. Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖς τοῦ Ἀθηναίου σελ. 588 β' κεῖται «ὅθεν αὐτὸν (τὸν Ἐπίκουρον) καὶ ὁ Τίμων φησὶ *γραμμαδιδασκαλίδην* ἀναγωγότατον ζωόντων». Ἀλλὰ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ βιβλ. Ι', 3 εἶνε γεγραμμένον *γραμμΟδιδασκαλίδην*, ὅπερ ἐνεκρίθη ὑπό τε τοῦ Λοβεκκίου (*Φρυν.* σελ. 669) καὶ τοῦ Μεινεκίου (*Ἀθην.* Τόμ. Δ', σελ. 276) καὶ τοῦ Μουλλαχίου (*Ἀποσπ. Φιλοσ.* Τόμ. Α', σελ. 94) καὶ ἄλλων (Ἴδε καὶ Μευῆρον *Κουρτ. Μελετ.* Τόμ. Ε', σελ. 65). Ὁ Ὑβνῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει Διογένους τοῦ Λαερτίου Τόμ. Β', σελ. 439 προύτίμησε τὴν γραφὴν *γραμμΑδιδασκαλίδην*. Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ ϛ', 63 φέρεται *γραμμΑτόκῳ* ἀντὶ τοῦ *γραμμΟτόκῳ*. Εἶνε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τοῦ *γραμμή*, οὐχὶ ἐκ τοῦ *γράμμα* σύνθετον (Ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 669). Πρβ. *γραμμοποίκιλος* καὶ *γραμμοειδής*. Εὑρέθη δὲ κακῶς γεγραμμένον *γραμματοειδεῖς* ἀντὶ τοῦ *γραμμοειδεῖς* καὶ *γραμματοειδῶς* ἀντὶ τοῦ *γραμμοειδῶς*.

δερμόπτερος. Ἀριστοτ. Ζῴ. Ἱστορ. Α', α', 9 καὶ ε', 4. Πρβ. καὶ Σουΐδ. λ. *δερμόπτερα ζῷα*. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ τὸ *δερμηστής* ὑπελήφθη ὑπό τινων σύνθετον ἐκ τοῦ *δέρμα*. Ἴδε Ἁρποκρατ. σελ. 88,8 Δινδ. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου, ὡς καὶ περὶ τοῦ *ὠμηστής* καὶ τοῦ *ἀλφηστής*, θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

κερμοδότης. Νόνν. Μεταβ. τοῦ κατὰ Ἰωάνν. Εὐαγγ. Β', 75 «ἑζόμενον δὲ *κερμοδότην* χορὸν εὗρε φιλοπλούτοιο τραπέζης.»

κυμοδέγμων, *κυμόκτυπος*. Πρβ. καὶ *Κυμοδόκη*, *Κυμοθόη*, *Κυμοπόλεια* (Ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 668). Ἐλέχθη δὲ καὶ *κυμοτόκος* καὶ

κυμοτόμος. Ἐν τοῖς τοῦ Ἡρῳδιανοῦ Τόμ. Α', σελ. 46,4 Λεντζ. κεῖται «κυματοπλήξ καὶ *κυμοπλήξ*». Πρβ. καὶ σελ. 46,11 : *κυμορρώξ*.

μνημοθέσιον. Ἴδε Θησ. Ἑρρ. Στεφ. λ. *μνημονεῖον*.

παμῶχος. Ἡσύχ. «*Πάμωχος* : ὁ κύριος. Ἰταλοί.» Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *παμῶχος*=παμοῦχος. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου παρήχθη τὸ ῥῆμα *παμωχῶ*, οἷον Ἡρακλ. Πίν. Α', 168 «Τὰ Φιντίας ὁ Κρατίνω *παμωχεῖ*» καὶ Α', 14 «τὸν Κωνέας ὁ Δίωνος *ἐπαμώχη*». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου μνημονεύεται μετοχὴ κακῶς διὰ διττοῦ ΜΜ προενηνεγμένη «*Παμμωχιῶν*: κεκτημένος». Ὁ μακαρίτης Οἰκονομίδης ἐν Ἐποικίοις Λοκρῶν Γράμμασι (σελ. 123) ἔγραψε μὲν *πάμωχος*, οὐδὲν περὶ τῆς ἐσφαλμένης τονώσεως σημειωσάμενος, μετέβαλε δὲ τὸ *παμμωχιῶν* εἰς τὸ *παμωχῶν*. Ἀλλ', ὡς πρὸ πολλοῦ παρετήρησεν ὁ Κοίνιος (*Γρηγ. Κορ.* σελ. 229 Σχαιφ.), τὸ *παμωχιῶν* εἶνε Δωρικὸς σχηματισμὸς ἀντὶ τοῦ *παμωχέων*. Ὀρθότερον δ' ἔχει ὁ παροξύτονος τύπος *παμωχίων*. Πρβ. *ἀδικίων*=ἀδικέων, *ἐπαινίω*=ἐπαινέω, *δοκίει*= δοκέει, κτλ., περὶ ὧν ἀκριβῶς ἑτέρωθι (Ἴδε Ἀρήνσιον *περὶ Διαλ. Δωρ.* σελ. 207 καὶ 209 καὶ Βλαυδήσιον *Ἀριστοφ. Λυσ.* σελ. 33 καὶ 137). Ὁ Κόβητος γράφει ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ (Τόμ. Α', σελ. 272 κἑξ.) *παμωχιῶ* καὶ *παμωχιῶν*, κελεύει δ' ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1878, σελ. 171) ν' ἀναγνωσθῇ ἐν τῇ γνωστῇ Λακωνικῇ ἐπιστολῇ «*ἀποριῶμες* ὅ τι χρὴ δρῆν,» ὡς καὶ ὁ Βαλκενάριος ἠξίου ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ἀδωνιαζουσῶν (σελ. 261 α'). Ἀλλ' ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος κατά τε τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ Κοβήτου κεῖται «*ἀπορίομες* τί χρὴ δρῆν». Γελοιότατον εἶνε τὸ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου γεγραμμένον ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 977 «Παμωχέω καὶ (Λακων.) ΠαμΟχιάω—ῶ, **Μ. ασῶ**. Δ. ἔχω κατάστασιν, κτήματα.» Παρατηρητέον δ' ὅτι τὸ παρ' Ἡροδότῳ ἁπαντῶν βιβλ. ϛ', 57 «*πατρούχου* δὲ παρθένου πέρι κτέ.» ὑπελήφθη ὑπὸ τοῦ Κοβήτου ἡμαρτημένη γραφὴ τοῦ *παμούχου* (*Λογ. Ἑρμ.* Τόμ. Α', σελ. 272 καὶ *Μνημοσ.* 1875, σελ. 228 καὶ 1884, σελ. 157). Ἀλλ' οὐχὶ ἀπίθανον φαίνεται ὅτι τοῦ τύπου *πατρωϊούχου* χρῆσις ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐγένετο (Ἴδε Ἐρουερδῆνα *Μνημοσ.* 1885, σελ. 73). Ἐν τῇ τοῦ Κουμανούδου Συναγωγῇ κεῖται σελ. 263 «πατροιδκος, ὁ (=πατροιδχος, πατρῳῶχος, πατροῦχος, δηλ. ἐπίκληρος κόρη) ΕΠΙΓΡ. Γόρτυνος Κρήτης IG. ant. 475». Πολλὰ παραδείγματα τοῦ ὑπὸ τοῦ Κουμανούδου μνημονευομένου ὀνόματος ἀπαντῶσιν ἐν τῇ νεωστὶ ἐκδοθείσῃ ἐπιγραφῇ τῆς Γόρτυνος. Ἴδε *Die Inschrift von Gortyn* Bearbeitet von Baunack σελ. 161. Ἐν σελ. 69 εἶνε γεγραμμένον «πατροϊδκος—Attisch würde diese Form πατρῳοῦχος heissen, überliefert ist πατροῦχος».

πνευμόμφαλον. Γαλην. Τόμ. ΙΘ', σελ. 445. Ἴσως ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ***πνευματόμφαλον***. Πρβ. Τόμ. ΙΔ', σελ. 786.

ῥυμουλκῶ (τουτέστι: ῥύματι ἢ ῥύμασιν ἕλκω). Τὸ ῥῆμα τοῦτο εὑρέθη παρὰ τῷ Πολυβίῳ καὶ ἄλλοις μεταγενεστέροις.

σαγμοσέλλιον. Νικηφ. Φωκ. σελ. 226,16.

σημόθετος. Ἀνθολ. Παλατ. ϛ', 295 «ἔργμα τελείας *σαμοθέτω*.» Ὁ Λοβέκκιος ἀνέγνω (*Παραλειπομ.* σελ. 313) «ἔργμα *τε λείας* σαμοθέτω (σημοθέτου)», ὅπερ ἐνέκρινε καὶ ὁ Ἐκκῆρος (*Comment. Crit. de Anthol. Gr.* Τόμ. Α', σελ. 257). Ἀλλ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ζ'. σελ. 192 Παρ. εἶνε γεγραμμένον «ἔργμα *πορείας* σαμοθέτω».

σπερμολόγος, *σπερμοφόρος*, *σπερμοφυής*, κτλ. Παρ' Ἡσυχίῳ κεῖται «Φαβοτύπου: εἶδος ἱέρακος καὶ περιστερᾶς ἀγρίας *σπερμοφάγου*». Πρβ. *σπερμ-εῖος* καὶ *σπερματ-ώδης*, *σπερμαίνω* (ἀποσπερμαίνω) καὶ *σπερματίζω* (ἀποσπερματίζω, ἐκσπερματίζω) καὶ *σπερματοῦμαι* (ἐκσπερματοῦμαι). Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ τῷ Θεοφράστῳ Φυτ. Ἱστορ. Γ', ιη', 8 διττὴ φέρεται γραφή, «ὁ δὲ κιττός, ὅταν ἄρχηται *σπερμουχεῖν*, μετέωρον ἔχει καὶ ὀρθὸν τὸν βλαστόν» καὶ «ὅταν ἄρχηται *σπερμοῦσθαι*» (Ἴδε Σνειδῆρον *Θεοφρ.* Τόμ. Γ', σελ. 267). Προκριτέα δὲ πάντως εἶνε ἡ γραφὴ *σπερμουχεῖν*.

στομαλγία, *στόμαργος*, κτλ. Πολυδεύκ. Β', 101 «*Στομοδόκον* δὲ τὸν στωμύλον καὶ λάλον Φερεκράτης—Εἴρηκε δέ που Πλάτων καὶ *στομαυλεῖν*». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «*Στομοδόκον*: στωμύλον». Ἀλλ' ὁ Κόκκιος ἰσχυρίζεται (*Κωμ. Ἀποσπ.* Τόμ. Α', σελ. 207) ὅτι ὑπὸ τοῦ Φερεκράτους ἐγράφη *στομοκόπον*.

σωμασκῶ. Πολυδεύκ. Ζ', 17 «Τέχναι δ' ἐπ' ἀνθρώποις παιδοτρίβαι καὶ γυμνασταὶ καὶ οἱ *σωμασκοῦντες*· τάττεται μὲν ἡ κλῆσις ἐπὶ τῶν ἀσκουμένων, οὐδὲν δ' ἂν αὐτὴν κωλύοι κἀπὶ τῶν ἀσκούντων τετάχθαι.» Ἐλέχθη δ' ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ καὶ *σωμεραστής* καὶ *σωμεραστία*. Ἐν τῷ ὑπὸ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου συντεταγμένῳ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1384 φέρεται «Σωμαλειπτέω-ῶ, Μ. ήσω. Ἀλείφω τὸ σῶμά μου καθὼς οἱ ἀθληταί, γυμνάζομαι» (Πρβ. καὶ Γαζῆ Λεξ. τῆς Ἑλλ. Γλ. Τόμ. Γ', σελ. 224). Ἐν τῇ ὑπὸ Οὐεσσελιγγίου γενομένῃ ἐκδόσει Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Τόμ. Β', σελ. 513 ἀναγινώσκεται κατὰ τὴν ὑφήγησιν τοῦ Ῥοδομανοῦ «καθάπερ καὶ ἀθλητὴς ἀγαθὸς πολὺν χρόνον *σωμαλειπτήσας* ἐπὶ τὸν ἀγῶνα καταντᾷ κτέ.» ἀντὶ τοῦ *χειμαλειπτήσας*. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶνε *χειραλειπτήσας*. Σουΐδ. «*Χειραλειπτήσας*: Φάβιος δικτάτωρ καθάπερ ἀθλητὴς ἀγαθὸς πολὺν *χειραλειπτήσας* χρόνον ἐπὶ τὸν ἀγῶνα κατήντα. Ἀντὶ τοῦ ἀσκήσας τὴν χεῖρα.»

τερμοδρομῶ. Μανέθ. Δ', 520 «Μήνης τετελεσμένα *τερμοδρομούσης*». Πρβ. *τέρμιος* (τερμιόεις)· ἔτι δὲ *τερμάζω* καὶ *τερματίζω* καὶ *τερματόω*.

χαρμόφρων. Ἡσύχ. «*Χαρμόφρων*: ὁ Ἑρμῆς». Ἀποκατέστησε δ' ὁ Στέφανος τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ἐν τῷ εἰς Ἑρμῆν Ὁμηρικῷ Ὕμνῳ στίχ. 127

«Ἑρμῆς *χαρμόφρων* εἰρύσατο πίονα ἔργα» ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις *χαρμοφέρων* ἢ *χάρμα φέρων*. Πρβ. καὶ *Χαρμόλαος-Χαρμόλεως*.

χειμόσπορος καὶ *χειμοσποροῦμαι*, *χειμοφυγῶ*, *χειμοθνής*, *χειμασκῶ*. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους φέρεται βιβλ. Ζ', 61 «τὸ μέντοι χειμερινὸν ἱμάτιον χείμαστρον ἂν λέγοις καὶ χλαῖναν δὲ παχεῖαν, ἣν *χειμάμυναν* μὲν Αἰσχύλος, Ὅμηρος δὲ ἀλεξάνεμον κέκληκεν». Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «*Χειμάμυναν*: ἣν Ὅμηρος ἀλεξάνεμον λέγει» καὶ Εὐστάθ. σελ. 1490,13 καὶ σελ. 1767,42. Πλημμελὲς φαίνεται τὸ ἐν Βαχμ. Ἀνεκδ. Τόμ. Α', σελ. 415,5 κείμενον «Χειμάμυνα παρὰ *Σοφοκλεῖ* ἢ παρ' Ὁμήρῳ ἀλεξάνεμος».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα λέγεται «*Μονειφορῶ*: ἓν ἱμάτιον φορῶ»· Γράφει δὲ καὶ ὁ Ζωναρᾶς σελ. 1373 «Μονηφορῶ ἓν φορῶ, *μονειφορῶ* δὲ δίφθογγον ἀπὸ τοῦ μόνον καὶ τοῦ εἷμα». Ὁ Δινδόρφιος ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου νομίζει ὅτι ἀμφότερα τὰ ῥήματα ταῦτα εἶνε τῶν γραμματικῶν πλάσματα προελθόντα ἐκ τοῦ *μονειμονῶ*.

Ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Παραλειπομένοις (σελ. 49) μνημονεύει ὄνομα *νομισμοθήκη* ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Φωτίου. Ὁ κῶδιξ τοῦ Φωτίου ἔχει «Λίτρα: τὴν *νομιμοδόκην* καλοῦσι, τὴν δὲ αὐτὴν καὶ λιτροδόκην καλοῦσι»· Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «Λιτρίς: πυξὶς *σαματοδόχος*». Ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1859, σελ. 32) ἀνέγνω *νομισματοδόκην* καὶ *νομισματοδόκος*· Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ μὲν Ἡσύχιος ἔγραψε «Λιτρίς: πυξὶς *σμηματοδόχος*», ὁ δὲ Φώτιος «Λιτρίδα: τὴν *σμηματοδόκην* καλοῦσι». Ὁ τύπος *σμηματοδόΧος* εἶνε μὲν ἀδοκίμως ἐσχηματισμένος, ἀλλ' ἥκιστ' ἀνάρμοστος τῷ στόματι τοῦ Ἡσυχίου φαίνεται. Ἐν ἄλλῳ τόπῳ τοῦ Ἡσυχίου κεῖται «Ῥύμμα: σμῆμα καὶ ἡ *σμηματοδοΚίς*, σμηματοθήκη» (Πρβ. Λοβέκκιον *Προλεγομ.* σελ. 459). Τὸ ὄνομα *λιτρίς* ἐκ τοῦ *λίτρον* ἤτοι νίτρον παραχθὲν ἐσήμαινε τὴν λιτροδόκην ἤγουν τὴν σμηματοθήκην. Πρβ. *ὀξίς*.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐνίοτε ὅλως ἀμετάβλητος φαίνεται ὁ τύπος τῆς ὀνομαστικῆς ἢ αἰτιατικῆς ἐν τῇ συνθέτῳ λέξει, οἷον

ὀνομακλήδην, *ἐξονομακλήδην*, *ὀνομακλήτωρ*, *ὀνομάκλυτος*. Πρβ. καὶ *Ὀνομάκριτος*. Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Β', σελ. 233,22 «*Ὀνομάκλυτος*, ὡς *τοξόκλυτος*. Οὕτως δὲ καὶ Ἀρίσταρχος. Ἐν μέντοι τῇ Ὀδυσσείᾳ κατὰ παράθεσιν ἀναγνωστέον· ἐμοὶ δ' ὄνομα κλυτὸν Αἴθων». Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 345,25 «Δουρὶ κλυτόν: Τὸ κλυτός, εἰ πτωτικὸν κατάρχοι ἐν συνθέσει, βαρύτονόν ἐστι· *τοξόκλυτος*, *ὀνομάκλυτος*· εἰ δὲ ἄπτωτον, φυλάσσει τὸν αὐτὸν τόνον· περικλυτός, ἀγακλυτός—Τὸ μὲν οὖν δουρὶ κλυτὸς ἐν παραθέσει ἐστίν». Ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 668 καὶ Λαρώχην *Homer. Textkr.* σελ. 311. Ὅτι τὸ *περικλυτός* ἐξεφέρετο ὀξυτόνως παρετηρήθη καὶ ὑπ' Ἀπολλωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως περὶ Συντάξ. σελ. 310,19.

χειμάρροος—χειμάρρους. Περὶ τῆς ἐκφορᾶς *χείμαρρος* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν ἑτέρῳ τόπῳ.

ἁρματροχιά-ἁρματροχιή. Ὁ Λοβέκκιος γράφει ἁρματροχία καὶ ἁματροχία (*Γραμματ. Βουτμ.* Τόμ. Β', σελ. 424 καὶ *Στοιχ*. Τόμ. Α', σελ. 365. Πρβ. καὶ Βαλκενάριον *Ἀμμων*. σελ. 11). Ἀλλ' ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 261,31 λέγεται «*Ἁματροχιάς*: δασέως τὴν ἄρχουσαν. Ὀξύνεται δὲ ὁμοίως τῷ *φυταλιάς*». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 79,35. Ἴδε Κοιχλῦν *Kotrt. Σμυρν*. σελ. 248 καὶ Λέντζιον *Ἡρῳδ*. Τόμ. Β', σελ. 474. Ἂν ἔχῃ ὑγιῶς τὸ ὀξύτονον *ἁρματροχιά*, ἐπάναγκες εἶνε νὰ γραφῇ καὶ *ἁμαξοτροχιά*.

αἱμακουρία. Πίνδαρ. Ὀλ. Α', 90 «ἐν αἱμακουρίαις ἀγλααῖσι μέμικται». Πλούτ. Ἀριστ. ΚΑ', 5 «παρακαλεῖ—ἐπὶ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν αἱμακουρίαν».

στομαλίμνη καὶ *στομάλιμνον*, *στομακάκη* (Στράβ. σελ. 781. Πρβ. *ποδοκάκη*). Ὁ τύπος *στομΟκάκη* φαίνεται ἀνυπόστατος (Ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν*. σελ. 668).

Περὶ τῆς γενέσεως τῆς τοιαύτης ἐκφορᾶς ποιεῖται λόγον ὁ ἡμέτερος Τσερέπης ἐν τοῖς Συνθέτοις τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 135 κἑξ. Πρβ. Μευῆρον *Κουρτ. Μελετ.* Τόμ. Ε', σελ. 64 καὶ *Γραμματ*. σελ. 21 καὶ Βρουγμανὸν *Μορφολ.* Τόμ. Β', σελ. 221 καὶ 255 καὶ *Γραμματ*. σελ. 70.

Σημειωτέον δ' ὅτι ὑπό τε παλαιῶν καὶ νέων γραμματικῶν νομίζεται ὅτι καὶ τὸ *γαλαθηνός* συνέστη ἐκ τοῦ *γάλα θῆσθαι* (Ἴδε Λοβέκκιον *Προλεγομ*. σελ. 193 καὶ *Στοιχ*. Τόμ. Α', σελ. 365. Πρβ. καὶ Λεξ. Ὁμηρ. Ἐβελ. Τόμ. Α', σελ. 243).

Καλὸν δέ πως ἡμῖν φαίνεται νὰ γραφῶσί τινα περὶ τῶν ὀνομάτων *ἁρματροχιά* καὶ *ἁματροχιά*. Ὁ Ἀμμώνιος λέγει ἐν τῷ περὶ Ὁμοίων καὶ Διαφόρων Λέξεων σελ. 12 «*Ἁματροχιὰ* καὶ *ἁρματροχιὰ* διαφέρει. *Ἁματροχιὰ* μὲν γάρ ἐστιν ἡ ταυτοσυνδρομὴ (γρ. *ἡ εἰς ταὐτὸ συνδρομὴ*) τῶν ἁρμάτων· τῇ ῥ' εἶχεν Μενέλαος ἁματροχιὰς ἀλεείνων· *ἁρματροχιὰ* δὲ ὁ τύπος καὶ ἡ ἐγχάραξις τοῦ τροχοῦ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς· οὐδέ τι πολλὴ γίνετ' ἐπισσώτρων ἁρματροχιὴ κατόπισθεν ἐν λεπτῇ κονίῃ». Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Ὁμηρικῷ Λεξικῷ Ἀπολλωνίου τοῦ σοφιστοῦ σελ. 28,1 «*Ἁματροχιάς*: τὰς συνεμπτώσεις τῶν τροχῶν» καὶ σελ. 43, 15 «*Ἁρματροχιή*: ἡ ἀπὸ τῶν τροχῶν ἔντμησις καὶ ἐγχάραξις τοῦ ἐδάφους» καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1309,10 «*Ἁματροχιαὶ* δὲ αἱ ὁμοδρομίαι ἢ μᾶλλον αἱ ὁμοῦ συμβολαὶ τῶν τροχῶν, εἰπεῖν δὲ καὶ κατὰ τοὺς παλαιοὺς αἱ εἰς ταὐτὸ σύνοδοι τῶν τροχῶν» καὶ σελ. 1313,12 «*Ἁρματροχιὰ* γὰρ ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ἁματροχιάν· ἐκείνη μὲν γὰρ τί δηλοῖ προείρηται, αὕτη δὲ ἴχνος δηλοῖ τροχῶν ἅρματος». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ. 79,36 καὶ σελ. 145,14. Ἡ προφανὴς αὕτη διαφορὰ τῶν λέξεων *ἁματροχιὰ* καὶ *ἁρματροχιά*, ἥτις τρανῶς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν φωνῶν

μηνύεται, ἔλαθε τὸν ποιητὴν Καλλίμαχον κατὰ τὸν Πορφύριον λέγοντα ὅτι ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ χρῆσις τοῦ *ἀματροχιά* ἀντὶ τοῦ *ἁρματροχιά*. Τάδε γράφει ὁ Πορφύριος ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς Ζητήμασι σελ. 263 Σραδ. «Οὐ δεῖ δυσχεραίνειν εἰ τῶν νῦν παιδευτῶν (*εὐπαιδεύτων* Κόβ.) τοὺς πολλοὺς λανθάνει τινὰ τῶν Ὁμηρικῶν, ὅπου καὶ τὸν δοκοῦντα εἶναι ἀκριβέστατον καὶ πολυγράμματον Καλλίμαχον ἔλαθεν ἡ διαφορὰ τῆς *ἁρματροχίας*, ἣν ἔχει πρὸς τὴν χωρὶς τοῦ Ρ λεγομένην *ἀματροχίαν*. Ἔστι δὲ *ἀματροχία* τὸ ἅμα τρέχειν καὶ μὴ ἀπολείπεσθαι, οἷον ὁμοδρομία τις οὖσα· τρόχους γὰρ τοὺς δρόμους ἔλεγον· *ἁρματροχία* δὲ τῶν τροχῶν τὸ ἴχνος. Ἄμφω δὲ παρ' Ὁμήρῳ κεῖται τὰς δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἐξηγησαμένου— Ἀγνοήσας δὲ ταῦτα ὁ Καλλίμαχός φησιν· ἀλλὰ θεόντων ὡς ἀνέμων, οὐδεὶς εἶδεν *ἀματροχίας*. Βούλεται μὲν γὰρ εἰπεῖν ὡς οὐδεὶς εἶδεν ἴχνος διὰ τὸ θεῖν ὡς ἀνέμους· *ἀματροχίαι* δὲ οὐ δηλοῦσι τὰ ἴχνη τῶν θεόντων ἁρμάτων, ἀλλ' αἱ μετὰ τοῦ Ρ λεγόμεναι *ἁρματροχίαι*». Πρβ. καὶ Ἐτυμ. Μέγ. σελ 79, 32 «*Ἀματροχιά:* παρ' Ὁμήρῳ ἡ τῶν τροχῶν σύγκρουσις, παρὰ τοῖς νεωτέροις δὲ ὁ τῶν τροχῶν ἐν γῇ τύπος» καὶ Ἡσύχ. «*Ἁρματροχιαί:* αἱ τῶν τροχῶν ἐν τῇ γῇ ἀποχαράξεις» καὶ «*Ἀματροχιάς:* τὰς χαράξεις τῶν τροχῶν καὶ ὁμοδρομίας» καὶ Σουΐδ. «*Ἀματροχιά:* ἡ ἁρματοτροχιά». Οὐκ ἀγνοητέον δ' ὅτι καὶ ὁ Νίκανδρος εἶπεν ἐν τοῖς Θηριακοῖς στίχ. 263 «ἐν δ' ἀμάθοισιν ἢ καὶ *ἀματροχιῇσι* κατὰ στίβον ἐνδυκὲς αὔει», εἰς ὃ φέρεται τὸ σχόλιον τόδε· «*Ἀματροχιῇσιν:* ἀντὶ τοῦ *ἁρματροχιαῖς*· λέγει γὰρ ταῖς χαράξεσι τοῦ τροχοῦ ταῖς γενομέναις εἰς τὴν γῆν». Ἀναγκαῖον ἔτι νομίζομεν νὰ δηλωθῇ ὅτι παρὰ τῷ Πολυδεύκει βιβλ. Ζ', 116 κατὰ μὲν τὴν Δινδορφίειον ἔκδοσιν ἀναγινώσκεται «τὰ δὲ ἴχνη τῶν τροχῶν, ἃ Ὅμηρος *ἁρματοτροχίας* εἴρηκε, Καλλίας ἐν Κύκλωψιν ἁμαξοτροχίας λέγει», κατὰ δὲ τὴν Βεκκήρειον «ἃ Ὅμηρος *ἀματροχίας* εἴρηκεν». Ὁ Μεινέκιος νομίζει (*Ἀποσπ. Κωμ.* Τόμ. Β', σελ. 738) ὅτι συνεχύθησαν ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους τὰ τῆς Ὁμηρικῆς χρήσεως. Ἀλλ' ἴσως ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ *ἁρματροχίας*, ὡς κεῖται ἐν κώδιξι (Πρβ. Πολυδεύκ. Τόμ. Ε', σελ· 395 Δινδ.). Παρὰ Λουκιανῷ Δημοσθ. Ἐγκ. 23 ἔχουσι τἀντίγραφα «ἐπὶ τῆς αὐτῆς *ἁρματοτροχίας*» καὶ *ἁρματροχίας* καὶ μετ' ὀλίγα «τὰς *ἁρματοτροχίας* ἀλεείνων» καὶ *ἁρματροχίας*. Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ἐγκριτέον τὴν γραφὴν *ἁρματροχιᾶς*, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἀναγνωστέον *ἀματροχιάς* (Ἴδε Κόβητον Var. Lect. σελ. 213). Τρεπτέον δ' ἴσως καὶ τὸ παρ' Αἰλιανῷ περὶ Ζῴ. Β', 37 *ἁρματοτροχίαν* εἰς τὸ *ἁρματροχιάν*. Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Καλλιμάχου (σελ. 153) ὀκνῶν νὰ πεισθῇ ὅτι ἐλάνθανε τὸν Καλλίμαχον ἡ διαφορὰ τῶν λέξεων *ἀματροχιά* καὶ *ἁρματροχιά* ἀποφαίνεται ὅτι τὸ *ἀματροχιά* συνετέθη ἐξ ἀπηρχαιωμένου ὀνόματος *ἅμα* ἢ *ἅμα* ἰσοδυναμοῦντος τῷ *ἅρμα*. Τὴν γνώμην τοῦ Μεινεκίου ἀστειότατα διεχλεύασεν ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1861, σελ·

400). Ὁ Ὀθ. Σνειδῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Καλλιμαχείων, (Τόμ. Β', σελ. 404) δοξάζει ὅτι δύναται οὐχὶ ἀτόπως ἡ ῥῆσις τοῦ Καλλιμάχου νὰ νοηθῇ ὧδέ πως· «ἀλλὰ θεόντων (τῶν ἁρμάτων) ὡς ἀνέμων (ὁμοίως τοῖς ἀνέμοις, οὕτω ταχέως ὡς οἱ ἄνεμοι) οὐδεὶς εἶδεν ἐν τῷ δρόμῳ συγκρουμένους τοὺς τροχούς». Καὶ ἀπαλλάττει μὲν ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τὸν Κυρηναῖον ποιητὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου γενομένης μομφῆς, ἀλλὰ δυσπαράδεκτος φαίνεται. Οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι, ὡς ὁ Νίκανδρος κακὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος *ἁματροχιαί* ἐποιήσατο, οὕτω καὶ ὁ Καλλίμαχος, ὅστις ὑπῆρξε μὲν πολυμαθέστατος, περὶ πολλὰ δ' ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐσφάλη.

Τῆς δευτέρας ἐκφορᾶς ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καθόλου γλώσσης τὰ παραδείγματα τάδε.

ἀγαλματοποιός. Πολυδεύκ. Α', 12 «τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγάλμασι χειροτέχνας οὐκ *ἀγαλματοποιοὺς* μόνον οὐδ' *ἀγαλματουργοὺς* ἀλλὰ καὶ θεοποιοὺς καὶ θεοπλάστας—ὥσπερ τὴν τέχνην ἀγαλματοποιίαν καὶ ἀγαλματουργίαν καὶ ἀγαλματοποιικὴν καὶ θεοποιητικὴν καὶ ἀγαλματουργικήν». Περὶ τῶν εἰς *ποιός* καὶ *εργός (ουργός)* ὀνομάτων θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἀλλαχοῦ. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀγαλματοφόρος*, ὅθεν τὸ *ἀγαλματοφορῶ* καὶ *ἀγαλματογλύφος*.

. *αἱματολοιχός*, *αἱματοπώτης*, *αἱματοσταγής*, *αἱματωπός*, κτλ. Παρ' Αἰσχύλῳ Ἑπτ. 419 ἀπαντᾷ «*αἱματΗφόρους* μόρους». Πρβ. *αἱμΗπότης*. Ἐν ταῖς Χοηφόροις στίχ. 842 ὀρθῶς ἔγραψεν ὁ Στανλήϊος «γένοιτ' ἂν *αἱματοσταγὲς* φόνῳ» ἀντὶ τοῦ *δειματοσταγές* (δειματοστάγ' ἐς). Α=Δ καὶ Ι=ΕΙ

ἁρματόκτυπος, *ἁρματοπηγός*, *ἁρματήλατος*, *ἁρματηλάτης*-*ατῶ*-*ασία*, κτλ. Πολυδεύκ. Ζ', 115 «Καὶ *ἁρματοπηγὸς* δὲ καθ' Ὅμηρον προσήκοι ἂν τεκτονικῇ καὶ ἁμαξοπηγός· καὶ *ἁρματοπηγεῖν* εἴποις ἂν καὶ ἁμαξοπηγεῖν καὶ *ἁρματοποιεῖν*»

ἀρωματοπώλης, *ἀρωματοφόρος*. Φρύνιχ. Σοφιστ. Προπαρ. σελ. 24, 21 «*Ἀρωματοπῶλαι*: δόκιμον».

ᾀσματοκάμπτης. Ἀριστοφ. Νεφ. 333. Πολυδεύκ. Δ', 64. Πρβ. καὶ *ᾀσματοποιός* καὶ *ᾀσματολογῶ* καὶ *ᾀσματογράφος*.

γραμματοκύφων, *γραμματοτρώξ*, *γραμματοδιδάσκαλος*, ὅθεν *γραμματοδιδασκαλεῖον*, *γραμματοφόρος*, κτλ. Εὐστάθ. σελ. 1922, 8 «Εἰσὶ δὲ τοιαῦτα καθ' Ἡρῳδιανὸν καὶ ἀπὸ τοῦ τρώγω, *γραμματοτρώξ*, κυαμοτρώξ». Ἡσύχ. «Διφθεράλοιφος (διφθεραλοιφός): γραμματοδιδάσκαλος παρὰ Κυπρίοις» καὶ «Γραμματιστής: γραμματοδιδάσκαλος». Μετεβλήθη δ' ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἡλιοδώρου (Τόμ. Β', σελ. 24) καὶ τὸ «Γραμματεύς: ὁ ἀναγνώστης, *γράμματα εἰδὼς καλῶς*» εἰς τὸ *γραμμα-*

τοδιδάσκαλος. Τοῖς ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονευομένοις παραδείγμασι τοῦ ὀνόματος *γραμματοδιδάσκαλος* προσθετέον τὰ κείμενα ἐν ἐπιγραφῇ κατακεχωρισμένῃ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας 1880, σελ. 113 «*γραμματοδιδασκάλους* τρεῖς, οἵτινες διδάξουσι τοὺς παῖδας καὶ τὰς παρθένους» καὶ σελ. 114 «ἐὰν δὲ οἱ *γραμματοδιδάσκαλοι* ἀντιλέγωσι». Ἐν τοῖς τοῦ Ἴωνος παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 604 α' φέρεται «πρὸς τόδε ἠμείφθη ὁ Ἐρετριεὺς *γραμμάτων* ἐὼν *διδάσκαλος*». Πρβ. καὶ Γαλην. Τόμ. Ε', σελ. 315 κτλ. (Ἴδε καὶ Λοβέκκιον *Παραλειπομ.* σελ. 374). Περὶ τοῦ τύπου *γραμματΗφόρος* ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 682.

διαδηματοφόρος Πλούτ. Ἀντων. ΝΔ', 4 «καυσίᾳ *διαδηματοφόρῳ*».

δερματουργικός. Πλάτ. Πολιτικ. σελ. 280 γ' «τὴν τῶν ὁλοσχίστων σκεπασμάτων θεραπείαν *δερματουργικήν*». Πρβ. καὶ *δερματοφαγῶ* καὶ *δερματοφόρος-ρῶ*. Παρ' Ἡσυχίῳ καὶ Φωτίῳ καὶ Σουΐδᾳ φέρεται «Σκυτοδέψης: *δερματομαλάκτης*».

δογματολογία, δογματοποιῶ, δογματοποιία. Παρὰ μεταγενεστέροις εὑρέθησαν καὶ τὰ τρία ταῦτα. Πρβ. καὶ Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Διττεμβ. 306, 1: δογματογράφων.

δραγματολόγος. Ἡσύχ. «*Δραγματολόγος*: ὁ τὰ δράγματα συνάγων». Ὁ Βάβριος ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ τύπου *δραγματΗφόρος* ΠΗ', 16 «πᾶσι *δραγματηφόροις*». Πρβ. *αἱματΗφόρος*.

δραματοποιός-οιία-οιῶ, δραματουργός-γία-γῶ-γημα. Ἀριστοτ. Ποιητ. Δ', 12 «οὐ ψόγον ἀλλὰ τὸ γελοῖον *δραματοποιήσας*».

ἐκπωματοποιός. Πολυδεύκ. Ζ', 190 «Ἐκπωματοποιὸς δὲ δρᾶμα Ἀλέξιδος».

ἐπιγραμματοποιός, ἐπιγραμματογράφος. Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ ἀπαντῶσιν ἀμφότερα ταῦτα.

ἐδεσματοθήκη. Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 300,12 «Ἄπαξ ἐνταῦθα ἡ κίστη· λέγεται δὲ ἡ ἐδεσματοθήκη οὐκ ἄποθεν τοῦ ἐγκεῖσθαί τι ἐν αὐτῇ». Πρβ. Εὐστάθ. σελ. 1551,19 «Κίστη δὲ παρ' Ἀττικοῖς *ἐδεσματοθήκη*, ὡς ἑρμηνεύουσιν οἱ παλαιοί—Οὐκ ἄποθεν δέ, φασίν, ἐστὶ τοῦ ἐγκεῖσθαί τι ἐν αὐτῇ, τουτέστιν ἔοικεν ἡ λέξις ἐτυμολογεῖσθαι παρὰ τὸ κεῖσθαι». Πρβ. *ἡδυσματοθήκη*.

ἐπιθηματουργία. Πλάτ. Πολιτικ. σελ. 280 δ'.

ἡδυσματοθήκη. Πολυδεύκ. Ι', 93 «εἴποις δ' ἂν καὶ τὴν ἡδυσματοθήκην κυμινοδόκον». Κακῶς ἄλλοτ' ἀνεγινώσκετο *ἐδεσματοθήκην*. Ὑπὸ τοῦ Ἀρχεστράτου ἐλέχθη «ὀψαρίων γλίσχρων *ἡδυσματολήρων*» (παρ' Ἀθην. σελ. 311 γ').

θαυματοποιός, θαυματουργός, κτλ. Ὁ Πλάτων ποιεῖται χρῆσιν οὐ μόνον τοῦ *θαυματοποιός* καὶ *θαυματοποιία* καὶ *θαυματοποιικός* (θαυματο

ποιική, τὸ θαυματοποιικόν) ἀλλὰ καὶ τοῦ *θαυματουργία* καὶ *θαυματουργῶ* (τὰ τεθαυματουργημένα)

θεματοποιῶ. Σχολ. Ὀδυσσ. σελ. 238,6 «*Θεματοποιεῖται* ὁ μέλλων δεύτερος»

θρεμματοτροφῶ. Στράβ. σελ. 704. Διόδ. Σικελ. Β', νδ', 1.

κλημματοειδής. Γαλην. Τόμ. ΙΒ', σελ. 31.

κλιμάταρχος ἢ *κλιματάρχης*. Τοῦ Βυζαντιακοῦ ἑλληνισμοῦ ἴδιον εἶνε τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐξ οὗ παρήχθη καὶ ῥῆμα *κλιματαρχῶ*.

κρουματοποιός. Μάχων. παρ' Ἀθην. σελ. 337 γ'.

κτισματολάτρης, *κτισματολατρῶ*, *κτισματολατρεία*. Ἐν μόνῳ τῷ μεταγενεστέρῳ ἑλληνισμῷ ἀπαντῶσι ταῦτα.

κυματοαγής, *κυματωγή*, *κυματοπλήξ*, κτλ. Πρβ. καὶ *Κυματολήγη*. Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Εὐριπίδου ἐκ τοῦ Πολυΐδου φέρεται «ὁρῶ γ' ἐπ' ἀκταῖς νομάδα *κυματοφθόρον* ἁλιαίετον». Ὁ Ῥουγκήνιος εἴκασε *κυματότροφον*, ὅπερ καὶ ὑπὸ τοῦ Βαλκεναρίου ἐνεκρίθη (*Διατριβ*. σελ. 202), ὁ δὲ Ναύκιος *κυματόσπορον* (*Τραγ. Ἀποσπ*. σελ. 441).

μαθηματοπωλικός. Πλάτ. Σοφιστ. 224 β': τῆς μαθηματοπωλικῆς. σελ. 224 ε': μαθηματοπωλικὸν γένος.

μιγματοπώλης. Γαλην. Τόμ. ΙΓ', σελ. 68.

νομισματοπώλης. Πολυδεύκ. Ζ', 170 «νομισματοπώλης καὶ νομισματοπωλικὴ κατὰ Πλάτωνα» καὶ Θ', 51 «Πλάτωνι μὲν γὰρ καὶ τέχνη τις ἔστι νομισματοπωλικὴ καὶ νομισματοπωλικὸν πρᾶγμα»

ὀμματοστερής. Πρβ. καὶ *ὀμματοποιός*, κτλ. Ὁ ποιητὴς Ἴων εἶπεν ἐν τῇ Ὀμφάλῃ «καὶ τὴν μέλαιναν στίμμιν *ὀμματογράφον*» (Ἴδε Πολυδεύκ. Ε', 101 καὶ Εὐστάθ. σελ. 1761, 34)

ὀνοματοθέτης, *ὀνοματουργός*. Πρβ. καὶ *ὀνοματογράφος*, *ὀνοματοθήρας*, *ὀνοματολόγος*, *ὀνοματομάχος*, *ὀνοματοποιός*, κτλ. Ἐσφαλμένη εἶνε ἡ ἐκφορὰ *ὀνομαθέτης*, περὶ ἧς ἐποιήσατο λόγον ὁ Λοβέκκιος *Φρυν*. σελ. 668.

παματοφαγῶ. Τὸ παθητικὸν τοῦ ῥήματος τούτου «ἄτιμον εἶμεν καὶ χρέματα *παματοφαγεῖσται*» εὑρέθη ἐν Λοκρικῇ ἐπιγραφῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Καυήρου *Ἐκλ. Ἐπιγρ. Ἑλλην*. σελ 161-2 ἐκδ. β'. Ὁ πρῶτος τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐκδοὺς Οἰκονομίδης, ἀνὴρ τῶν μάλιστα πεπαιδευμένων, γράφει (*Ἐποικ. Λοκρ. Γραμμ*. σελ. 127) «Ἀλλὰ τοῦ *παματοφαγεῖσθαι* ἡ σύνθεσις ὡς ἐκ τοῦ *πάματα* καὶ τοῦ *φαγεῖν* ἔχει τι οὐ μόνον καινοφανές, ἀλλὰ καὶ παράδοξον, δὸς δὲ εἰπεῖν καὶ ἀδόκιμον»· ἐκθέμενος δὲ τὸν λόγον ὅστις ἐκίνησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐπιφέρει «Ἐντεῦθεν ὑποπτεύομεν μὴ αὖθις ἐκ τῆς προφορᾶς τοῦ F (πρβλ. *ΝαFπακτίων*) πλανηθεὶς ὁ χαράκτης καὶ εἰς ἐναντίον παρολισθήσας ἁμάρτημα ἔγραψε *παματοφαγεῖσθαι* ἀντὶ *παματοFαγεῖσθαι*». Ποιεῖται δὲ

μετ' ὀλίγα ἐξήγησιν τοῦ ῥήματος *παματοϜαγοῦμαι* ἐκδεχόμενος ἀντὶ τοῦ «*ἀφαιροῦμαι τὰ ἐμὰ* (ταὐτὰ ὄντα τοῖς ἀπαγομένοις πάμασι) ἤτοι *ἀφαιροῦμαι τὰ κτήματα*». Πρὸς τὰ τοῦ Οἰκονομίδου ἀντέλεξε διὰ βραχέων ὁ Κούρτιος ἐκ τοῖς Μελετήμασι (Τόμ. Β', σελ. 449), θὰ ἐπεξέλθωμεν δ' αὐτὰ ἀκριβῶς ἡμεῖς ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ συνηγοροῦντες τῇ γραφῇ *παματοφαγεῖσται* ὡς ὑγιῶς ἐχούσῃ.

πεμματουργός, πεμματολόγος. Λουκιαν. Κρονοσ. 13. Ἀθήν. σελ. 648 α'.

πλασματογράφος. Δοξοπατρ. Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Β', σελ. 79,1. Εὐστάθ. σελ. 61,12. Πρβ. καὶ σελ. 751,19 «τῇ μέντοι *πλασματογραφουμένῃ* λάλῳ γυναικὶ προσφυὴς κτέ».

ποιηματογράφος. Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 283,16.

πνευματόρρους. Πλάτ. Κρατ. σελ. 410 β' «ὥσπερ ἂν εἴποι πνευματόρρουν». Πρβ. καὶ *πνευματοποιός, πνευματοεργός*, κτλ. Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΔ', σελ. 786 ἀπαντᾷ «οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν *πνευματόμφαλοι*, οἱ δὲ ἐντερόμφαλοι, οἱ δὲ ὑδρόμφαλοι». Ἀλλ' ἐν Τόμ. ΙΘ', σελ. 445 κεῖται «*πνευμόμφαλόν* ἐστι τὸ ἀνεύρυσμα τοῦ ὀμφαλοῦ», ὅπερ μετατυπωτέον ἴσως εἰς τὸ *πνευματόμφαλον*.

πραγματοδίφης. Ἀριστοφ. Ὄρν 1424. Πρβ. καὶ *πραγματοκοπῶ, πραγματολογῶ, πραγματομαθής*, κτλ. καὶ *πραγματεραστής*.

προβληματουργικός. Πλάτ. Πολιτικ. σελ. 280 δ' «τῆς *προβληματουργικῆς* τμῆμα οὖσαν δυνάμεως».

σηματουργός. Αἰσχύλ. Ἑπτ. 491.

σμηματοφορεῖον. Ἐπιγρ. Ἀττ. Β', 731,14. Πολυδεύκ. Ι', 127 «Ἐν δὲ Ἀριστοφάνους Αἰολοσίκωνι καὶ *σμηματοφορεῖον*». Πρβ. καὶ *σμηματοδόκη -κίς* καὶ *σμηματοθήκη*. Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 354,8 ἀναγινώσκεται «φέρουσαι χρυσίου λεκανίδας, *σμήγματα, φορεῖα*, κτένας κτέ.» ἀντὶ τοῦ *σμηγματοφορεῖα*. Ὄνομα *σμηγματοπώλης* εἶνε παρατεθειμένον ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἐκ γλωσσαρίου.

σπερματολόγος, σπερματοπώλης. Πρβ. καὶ *σπερματοῦχος* καὶ *σπερματοφάγος* καὶ *σπερματοθήκη*. Τοῦ ὀνόματος *σπερματολόγος* ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Ἐπίχαρμος παρ' Ἀθην. σελ. 65 β' καὶ σελ. 398 β' «τέτραγές τε σπερματολόγοι» καὶ «τέτραγάς τε σπερματολόγους». Συχνότερον δ' αὐτοῦ εἶνε τὸ *σπερμολόγος* (Ἴδε Βλαυδήσιον *Ἀριστοφ. Ὄρν.* σελ. 218).

στεμματοφόρος. Ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ εὑρέθη τὸ ὄνομα τοῦτο, οὗ φέρεται καὶ τύπος *στεμματΗφόρος*. Ἐλέχθη δὲ καὶ *στεμματογύριον*.

στιγματοφόρος. Πολύαιν. Στρατ. Α', 24 «λαθὼν τοὺς φύλακας ὁ *στιγματοφόρος*». Ἀλλὰ Λουκιαν. περὶ τῆς Συρ. Θεοῦ 59 «ἅπαντες Ἀσσύριοι *στιγματΗφορέουσι*» (Ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 682).

στοματουργός. Ἀριστοφ. Βατρ. 826. Πρβ. καὶ *στοματοδιαστολεύς*.

στρωματόδεσμον, στρωματοφύλαξ. Πολυδεύκ. Ζ', 79 «ἃ δὲ οἱ παλαιοὶ *στρωματόδεσμα*, ταῦθ' οἱ νεώτεροι στρωματεῖς ἔλεγον» (Πρβ. καὶ Ι', 137 καὶ 146). Φρύν. σελ. 401 «Στρωματεύς: ἀδόκιμον *Στρωματόδεσμος* ἀρχαῖον καὶ δόκιμον. Λέγε οὖν καὶ ἀρσενικῶς καὶ οὐδετέρως». Θωμ. Μάγιστρ. σελ. 332,9 «Στρωματεὺς μὴ εἴπῃς ἐπὶ στρωμάτων, ἀλλὰ *στρωματόδεσμος* καὶ *στρωματόδεσμον* οὐδετέρως. Αἰσχίνης· ἄνθρωποι δύο στρωματόδεσμα φέροντες». Μοῖρ. σελ. 358 «*Στρωματόδεσμος* Ἀττικῶς, *στρωματεύς* Ἑλληνικῶς». Ἀντεττικιστ. σελ. 113,26 «*Σρωματόδεσμον*: καὶ ἀρρενικῶς καὶ οὐδετέρως. Ἀμειψίας». Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου φέρεται σελ. 1390,57 «Οὐδέτερα δὲ τὸ νῶτον, τὸ ζυγόν, τὰ ἐπίδεσμα, *τὸ στρωματόδεσμον*, τὸ θύμον» (Ἴδε Λοβέκκιον *Φρυν.* σελ. 401). Κακῶς ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Φερεκράτους παρ' Εὐσταθ. σελ. 1369,44 εἶνε γεγραμμένον *στρωματοδέσμαΤΑ* ἀντὶ τοῦ *στρωματόδεσμα* (Ἴδε Μεινέκιον *Ἀποσπ. Κωμ.* Τόμ. Β', σελ. 290. Πρβ. καὶ Βλαυδήσιον *Ἀριστοφ. Ἀποσπ.* σελ. 125 κέξ.). Ὅμοιον τῷ *στρωματόδεσμον* εἶνε τὸ *ζυγόδεσμον*. Πρβ. καὶ *καρπόδεσμον*. Λουκιαν. Λεξιφ. 10 «*καρπόδεσμα* αὐτῷ περιθείς». Εὑρέθη δὲ καὶ τὸ ἀρσενικὸν *ζυγόδεσμος* παρὰ τῷ Θεμιστίῳ σελ. 30 β'. Πρβ. *στηθόδεσμος, μαστόδεσμος, κεφαλόδεσμος, τιαρόδεσμος, ὠρόδεσμος, σχηματόδεσμος, ἱμαντόδεσμος*, κτλ. Ἴδε Λοβέκκιον *Παραλειπομ.* σελ. 377.

συστρεμματάρχης. Ἀρριαν. Τακτ. ΙΔ', 6 «τέσσαρες δὲ *συστρεμματάρχαι*». Πρβ. Ἐπιγρ. Ἀττ. Γ', 1174,13: *συστρεμματαρχήσαντα* καὶ 1159,6: *συστρεμματαρχήσαντες*.

σχηματοποιῶ. Θεόφρ. Φυτ. Ἱστορ. Θ', δ', 10. Παρὰ Ξενοφῶντι περὶ Ἱππ. Ι', 5 κεῖται «ἅπερ αὐτὸς *σχηματοποιεῖται* ὅταν μάλιστα καλλωπίζηται». Πρβ. Πολυδεύκ. Δ', 95 καὶ ϛ', 29. Λέγεται καὶ *σχηματοποιία*· ἔτι δὲ *σχηματογραφῶ, σχηματοθήκη, σχηματόδεσμος*, κτλ.

σχισματοποιός. Ἐπιφάν. Τόμ. Γ', σελ. 571,15 καὶ Ἀθανάσ. Τόμ. Β', σελ. 109.

σωματοειδής. Πλάτ. Φαίδ. σελ. 81 β' καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβ. καὶ *σωματοθήκη, σωματοποιῶ* (συσσωματοποιῶ), *σωματοτροφεῖον, σωματηγός, σωματέμπορος*, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *σωματοφύλαξ* (ἀρχισωματοφύλαξ), *σωματοφυλακῶ, σωματοφυλακία, σωματοφυλάκιον*. Πολυδεύκ. Β', 235 «σωμασκία, σεσωμασκηκώς, *σωματοφύλακες*, σωματοειδές». Ὁ Γαληνὸς γράφει Τόμ. ΙΔ', σελ. 624 «ἄνθρωπόν τινα Χαριλαμποῦς (γρ. *Χαριλάμπους*) τοῦ κοιτωνητοῦ (γρ. *κοιτωνίτου*) μέν, ὡς ἅπαντες οἱ νῦν Ἕλληνες ὀνομάζουσι, *σωματοφύλακος* δέ, ὡς οἱ περιέργως ἀττικίζοντες». Παρ' οὐδενὶ τῶν δοκίμων εὑρέθη τὸ ὄνομα *σωματοφύλαξ*. Ἐλέγετο δ' ὁ κοιτωνίτης καὶ *κατευναστὴς* καὶ *κατακοιμιστής* (Ἴδε Κόβητον *Μνημοσ.* 1885, σελ. 13 καὶ Κοραῆν *Ἐπικτ. Διατρ.* σελ. 317). Ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι τοῦ

τοῦ Αἰσχύλου στίχ. 948 κεῖται «πολλὴ γὰρ αἰδὼς *σωματοφθορεῖν* πόσιν φθείροντα πλοῦτον ἀργυρωνήτους θ' ὑφάς». Ὁ Σχύτζιος εἴκασε *δωματοφθορεῖν* (Πρβ. *οἰκοφθορεῖν*), ὅπερ καὶ ὁ Καρστὴν ἠξίωσεν ἀποδοχῆς (*Ἀγαμέμν*. σελ. 67 καὶ 233), ὁ δ' Αὐρᾶτος *στρωματοφθορεῖν*, ὅπερ ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τοῦ Πόρσωνος, ὁ δὲ Φράνζιος *εἱματοφθορεῖν*. Ὁ Ἑρμαννὸς ἀνέγνω (*Αἰσχύλ*. Τόμ. Β', σελ. 444) «πολλὴ γὰρ αἰδὼς *δωματοφθορεῖν* ποσὶν *στείβοντα* πλοῦτον κτέ.». Ἔγραψε δὲ *ποσὶν* ἀντὶ τοῦ *πόσιν* πρῶτος ὁ Σκαλιγῆρος.

ταγματάρχης καὶ *ταγμάταρχος*. Τοῦ μεταγενεστέρου Ἑλληνισμοῦ ἴδιον εἶνε τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐξ παρήχθη τὸ *ταγματαρχῶ* καὶ τὸ *ταγματαρχία*. Πρβ. καὶ *συνταγματάρχης-χῶ-χία*.

τριμματολογῶ. Συλλ. Ἐπιγρ. Ἑλλ. Διττεμβ. σελ. 430, 163.

ὑποδηματοποιός, *ὑποδηματορράφος*. Οὐδέτερον τούτων εὑρέθη ἐν τῇ δοκίμῳ γλώσσῃ. Ὁ Πλάτων ἐν τῷ Γοργίᾳ σελ. 447 δ' εἶπεν «εἰ ἐτύγχανεν ὢν *ὑποδημάτων δημιουργός*».

ὑπομνηματογράφος. Ἑρμ. Τρισμέγ. παρὰ Στοβ. Ἐκλ. Α', 44 καὶ ἄλλοι. Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 987,22 «*ὑπομνηματογραφῶν* ὁ μῦθος» καὶ Ἐπιστολογρ. Ἑρχ. σελ. 606 «οἷον *ὑπομνηματογραφούμεναι* τὴν ὑπερβολὴν τῆς πικρίας».

φλεγματοειδής. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 561 «τὰ ὑδρωποειδέα καὶ φλεγματοειδέα». Συνήθως ὁ τύπος *φλεγματώδεα* ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις.

χρηματοδαίτης, *χρηματοποιός*. Αἰσχύλ. Ἑπτ. 729. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 442. Ξενοφ. Οἰκον. Κ', 15. Πρβ. Πολυδεύκ. Γ', 110 «εἴποις δ' ἂν πλουτηρὸν χρῆμα καὶ πλουτοποιὸν καὶ χρηματοποιόν». Ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐλέχθη Σοφιστ. σελ. 225 γ' «τοῦ μὴν ἐριστικοῦ τὸ μὲν *χρηματοφθορικόν*, τὸ δὲ χρηματιστικὸν ὂν τυγχάνει». Πρβ. καὶ *χρηματοφύλαξ*, *χρηματοφυλάκιον*, κτλ.

χρωματογραφῶ, *χρωματοποιία*, *χρωματουργῶ-ουργία*. Οὐδὲν τούτων εὑρέθη ἐν τῷ δοκίμῳ ἑλληνισμῷ.

χωματόπλαστος, *χωματοφάγος*. Κωνστ. Μανασσ. 281 καὶ 6655. Πρβ. καὶ Ἡσύχ. «*Χωματεπάκτης*: τοῖς χώμασιν ἐπικείμενος».

ψηφισματοπώλης. Ἀριστοφ. Ὄρν. 1038. Πρβ. καὶ *ψηφισματογράφος*. Ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ βιβλ. Θ', 642 ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα *βρωματομιξαπάτη*, ἐν δ' ἐπιγράμματι παρ' Ἀθην. σελ. 162 α' κεῖται τὸ *εἱματανωπερίβαλλοι*. Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου εἶνε παρατεθειμένον ἐκ γλωσσαρίου τὸ ὄνομα *τραυματοποιός*, ὡς καὶ τὸ *σαγματοποιός* καὶ τὸ *ὑποπηματοποιός*. Περὶ τοῦ *σαγματογήνη* ἴδε Κ. Μυλλῆρον *Μικρ. Γεωγρ*. Τόμ. Α', σελ. 263. Σημειωτέον δ' ὅτι παρ' Ἡροδότῳ βιβλ. Δ', 74 πρὸς τῇ ὀρθῶς ἐχούσῃ γραφῇ *εἵματα ποιεῦνται* φέρεται καὶ ἡ πλημμελὴς *εἱματοποιεῦνται*.

Πᾶς τις, νομίζομεν, εὐκόλως ἐξ ὧν ἐγράψαμεν πείθεται ὅτι ψευδὲς εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος φιλολόγου ἐν τῇ περιβοήτῳ γενομένῃ γραμματικῇ διδασκόμενον «Τῶν εἰς-μα-ματος ἐν τῇ συνθέσει **συνήθως** γίνεται χρῆσις τῆς ὀνομαστικῆς κατ' ἀποβολὴν τοῦ α, οἷον: αἱμ-ο-σταγής, σπερμ-ο-λόγος, στομ-αλγία, σωμ-ασκέω, κτλ.».

Παρατηρητέον δ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ ἀκλίτου ὀνόματος *δέλτα* συνετέθη τὸ *δελτοειδής* καὶ ἐκ τοῦ *λάβδα* ἢ *λάμβδα* τὸ *λαβδοειδής* ἢ *λαμβδοειδής*. Ἡσύχ. «Καρχήσιον—ἐργαλεῖον τεκτονικὸν *δελτοειδές*». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 188,3 «*δελτοειδῶς* ἐπίκειται ταῖς σπάθαις τοῦ θώρακος». Πολυδεύκ. Β', 37 «στεφανίτιδάς τε καὶ *λαβδοειδεῖς* καὶ λεπιδοειδεῖς» καὶ Δ', 143 «*λαβδοειδὲς* τῷ σχήματι». Γαλην. Τόμ. Α', σελ. 321 «ὁριζόμενος τῇ *λαμβδοειδεῖ* ῥαφῇ» καὶ Τόμ. Β', σελ. 709 «ὑπὸ τῇ *λαμβδοειδεῖ* ῥαφῇ» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 708 «τὴν λαμβδοειδῆ καλουμένην ῥαφήν» καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 720 «*λαμβδοειδὴς* ἡ διὰ ἰνίου» καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 957 «τὸ ἐπικείμενον ὀστοῦν τῇ κεφαλῇ τοῦ λάρυγγος ἔνιοι υἱοειδές, ἔνιοι δὲ *λαμβδοειδὲς* ὀνομάζουσι» καὶ σελ. 958 καὶ σελ. 959 (Πρβ. καὶ Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 186, 7 καὶ 10 καὶ Ὀρειβάσ. Τόμ. Γ', σελ. 440,12). Εἶνε δὲ πλημμελῶς παρὰ τῷ Γαληνῷ γεγραμμένον *υἱοειδές*, ὡς καὶ ἐν σελ. 958 «οἱ ἀπὸ τοῦ *υἱοειδοῦς* ὀστοῦ πεφυκότες». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν βλέπει τις ἐν Τόμ. Γ', σελ. 592 «τῇ κάτω γένυϊ συνάπτεται τὸ *ὑοειδές*» καὶ ἐν Τόμ. ΙΔ', σελ. 721 «λέγεται *ὑοειδὲς* ὀστοῦν». Γράφει δὲ καὶ ὁ Πολυδεύκης βιβλ. Β', 202 «καλούμενον ὑπ' ἐνίων *ὑοειδές*, ὅτι προσέοικε τῷ τοῦ γράμματος σχήματι» καὶ Ῥοῦφος ὁ Ἐφέσιος σελ. 155,3 «οἱ μὲν *ὑοειδὲς* διὰ τὸ σχῆμα ὀνομάζουσιν, ὅτι ἔοικε τῷ Υ γράμματι» καὶ ὁ Ὀρειβάσιος Τόμ. Γ', σελ. 441, 11 «ἀντισπῶντες τό τε *ὑοειδὲς* ὀστοῦν καὶ τὸν λάρυγγα» καὶ Θεόφιλος ὁ πρωτοσπαθάριος σελ. 123,8 «διώνυμον δὲ τοῦτο τὸ ὀστοῦν· οὐ μόνον γὰρ *ὑοειδὲς* ὀνομάζεται ἀλλὰ καὶ λαβδοειδὲς διὰ τοῦτο, ὅτι τοῖς δυσὶ γράμμασιν ὅμοιον ὑπάρχει τῷ τε Υ καὶ τῷ Λ». Ὁμοίως τῷ *ὑοειδὲς* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ *πιοειδές-πιοειδής*. Ὀρειβάσ. Τόμ. Δ', σελ. 345,2 «ἐπίπηγμά ἐστι *πιοειδές*» καὶ σελ. 352,1 «εἰς τὴν *πιοειδὴν* (γρ. *πιοειδῆ*) ἐκκοπήν». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 180, 9 «*πιοειδῶς* ἀγόμενον».

Ὡς δ' ἐλέχθη *δελτοειδής* καὶ *λαβδοειδής* ἢ *λαμβδοειδής*, οὕτω καὶ *γαμμοειδής*. Ὀρειβάσ. Τόμ. Γ', σελ. 624, 6 «ἐχέτω δὲ καὶ καμπὴν ὁ αὐλίσκος μὴ *γαμμοειδῆ*» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 386,1 «ἐπικλινεία κέχρηται *γαμμοειδεῖ*». Παῦλ. Αἰγιν. σελ. 198,46 «*γαμμοειδὴς* καυτήρ». Ἥρων Ἀλεξ. παρὰ Σνειδήρῳ Ἐκλ. Φυσ. σελ. 227,10 «ταῦτα δὲ ἔσται *γαμμοειδῆ*». Νικόμ. Γερασην. Ἀριθμ. Α', ιθ', 11 «τῶν μὲν πρώτων στίχων ἀρχομένων ἀπὸ μονάδος ἐπί τε πλάτος καὶ ἐπὶ βάθος *γαμμοειδῶς* οἱ δεύ-

τεροι ἐφ' ἑκάτερα καὶ αὐτοὶ *γαμμοειδῶς* ἀπὸ τετράδος ἀρχόμενοι» (Πρβ. καὶ Ἰάμβλ. εἰς Νικομ. Ἀριθμ. σελ. 55. Ἴδε Σχαιφῆρον *Εὐρ. Μηδ. Πόρσ.* σελ. 137). Ἀλλ' ἐν τοῖς Τακτικοῖς τοῦ Λέοντος 19,61 φέρεται «*γαμματοειδῶς* κύκλῳ περιστρεφομένων». Πρβ. καὶ *γαμματίζω, γαμμάτιον, γαμματίσκος* (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 512 Παρ.)· ἔτι δὲ *μονογάμματος*.

Ὑπάρχει δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐπίθετον *σιγμοειδής* ἐκ τοῦ *σίγμα* συγκείμενον. Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 602 «ἐκ χόνδρων συγκειμένην σιγμοειδῶν τὸ σχῆμα» καὶ σελ. 617 «τρεῖς ὑμένας σιγμοειδεῖς τὸ σχῆμα» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 133 «τῆς ἀγκυροειδοῦς τε καὶ σιγμοειδοῦς ὀνομαζομένης». Κλεομήδ. σελ. 135 Βακ. «ὅταν ᾖ σιγμοειδὴς τῷ σχήματι». Ὀρειβάσ. Τόμ. Δ', σελ. 358,5 «ἐκοίλανε σιγμοειδῶς». Φέρεται δ' ὅμως καὶ τύπος *σιγματοειδής* παρά τε τῷ Γαληνῷ καὶ παρ' ἄλλοις. Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 714 «σιγματοειδὴς οὖσα» καὶ σελ. 723 «εἰς τὴν σιγματοειδῆ τοῦ πήχεως ἀναγλυφήν». Ὀνήσανδρ. σελ. 81 Κορ. «ἐκ τοῦ σιγματοειδοῦς ἁπλούμενοι σχήματος». Ῥοῦφ. Ἐφέσ. σελ. 188,11 «ἡ μεσότης τῶν κλειδῶν σιγματοειδὴς τυγχάνουσα» (Πρβ. καὶ σελ. 192,10 καὶ σελ. 193,1). Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Α', σελ. 297,20 «σιγματοειδὴς κεῖται τῇ θέᾳ». Εὐστάθ. σελ. 1304,19 «τὸ τῶν σταδίων σιγματοειδές». Ἰωάνν. Μαλ. σελ. 302,8 «τὸ ἐν αὐτῷ Νυμφαῖον τὸ σιγματοειδές». Παρ' Ἐρωτιανῷ σελ. 51,1 Κλ. ἐν ἑνὶ τῶν ἀντιγράφων κεῖται «*σιγμοειδῆ* ἐκκοπήν» ἀντὶ τοῦ *σιγματοειδῆ*. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα ἀναγινώσκεται «Ἐπηγκυλημένα ξύλα: τὰ κεκαμμένα εἰς *θεοειδῆ* σχήματα». Ὁ Βεκκῆρος εἴκασε *σιγμοειδῆ*. Σημειωτέον δ' ὅτι παρήχθη ἐκ τοῦ *σίγμα* καὶ ῥῆμα *σιγματίζομαι* ἀπαντῶν παρ' Εὐσταθίῳ σελ. 1389,16 «τὸ Ὀδυσσεύς ποτὲ μὲν διπλῶς σιγματίζεται, ποτὲ δὲ δι' ἑνὸς σίγματος εὑρίσκεται». Πρβ. καὶ σελ. 896,54 «τοιαύτη γὰρ ἡ *σιγματικὴ* ἀπήχησις».

Ὁ τύπος *σιγμοειδής* ὁμοίως τῷ *δελτοειδής* καὶ *λαβδοειδής* ἢ *λαμβδοειδής* ἐσχηματισμένος εἶνε πάντως τοῦ *σιγματοειδής* δοκιμώτερος· διότι ἡ λέξις συνετέθη ἐξ ὀνόματος ἀκλίτου ἀείποτε κατὰ τὴν δόκιμον χρῆσιν ὄντος. Ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *τὸ ἄλφα, τοῦ ἄλφα,* κτλ., *τὸ βῆτα, τοῦ βῆτα,* κτλ. *τὸ ἰῶτα, τοῦ ἰῶτα,* κτλ., οἷον «τὸ μὴ ἄκρατα κεῖσθαι *τὰ ἰῶτα*» (Εὐστάθ. σελ. 878,32), *τὸ κάππα, τοῦ κάππα,* κτλ., οἷον «*τρία κάππα* κάκιστα, Καππαδοκία, Κρήτη, Κιλικία», *τὸ λάβδα, τοῦ λάβδα,* κτλ., οἷον «ἐξεπλάγη γὰρ ἰδὼν στίλβοντα *τὰ λάβδα*» (Εὔπολ. παρὰ Φωτ. Λεξ. σελ. 200,8)· οὕτω καὶ *τὸ σίγμα, τοῦ σίγμα, τῷ σίγμα,* κτλ. Ἀπολλών. περὶ Συντάξ. σελ. 29,1 «μονόπτωτά ἐστι τὰ στοιχεῖα» καὶ σελ. 29,22 «ἐπεὶ ἄκλιτα τὰ στοιχεῖα». Βεκκ. Ἀν. σελ. 781,5 «Ἰστέον δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων ἄκλιτά εἰσιν». Πρβ. καὶ Σουΐδ. «Ἄλφα: ὅτι τὰ ἄκλιτα, οἷον τὸ ἄλφα, χωρὶς ἄρθρου δίδωσιν

ὑπόνοιαν εὐθείας, εἰ δὲ σὺν ἄρθρῳ, πλαγίας πτώσεως». Φανερὸν δ' ὑπάρχει ὅτι καὶ τὸ ὄνομα *δίγαμμα* ἐκ τοῦ *γάμμα* συγκείμενον ἄκλιτον εἶνε· ὅθεν σφάλλονται ὅσοι τῶν νέων Ἑλλήνων λέγουσι κατὰ τὴν γενικὴν *διγάμματος*. Ἀσώπιος *Συντ. Περ. Δευτ.* σελ. ιζ' «τῆς περὶ *διγάμματος* θεωρίας» καὶ σελ. ιη' καὶ σελ. ιθ' καὶ σελ. μα'. Οἰκονομίδης *Ἐποικ. Λοκρ. Γραμμ.* σελ. 85 «εἴτε ἐκ *διγάμματος* εἴτε καὶ ἄλλοθεν προελθόντος» καὶ σελ. 95 καὶ 99 καὶ 120. Χαρίεν εἶνε τὸ τοῦ Ἀσωπίου *Συντ. Περ. Πρώτ.* σελ. η' ἐκδ. ζ' «Εἰ συγχωρητὸν εἰπεῖν *διγάμματος* ὡς καὶ σίγματος, ἐξ οὗ ὁ σιγματισμός». Εὑρίσκεται μὲν ἡ γενικὴ *σίγματος* ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ, ἀλλ' οὔτε *γάμματος* δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν οὔτε *διγάμματος*. Οὐδεὶς δὲ θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ κλίνῃ τὰ ὀνόματα *δέλτα* καὶ *θῆτα*, ὡς εἶνε παραδεδομένον ὅτι ἐποίησεν ὁ Δημόκριτος. Βεκκ. Ἀν. σελ. 781,23 «Παρὰ Δημοκρίτῳ δὲ κλίνονται· λέγεται γὰρ τὸ *δέλτατος* καὶ *θήτατος*» (Πρβ. Κάρ. Σμιδίτιον *Beitr. zur Gesch. d. Gramm.* σελ. 79). Ὁ Πρισκιανὸς γράφει Τόμ. Β', σελ. 490,23 Ἑρτζ. «Litterarum vero nomina tam in A quam in quascumque alias litteras desinentia et apud nos et apud Graecos *indeclinabilia* sunt, ut ἄλφα βῆτα γάμμα. Non recte enim Donatus *digammon* posuit.» Περὶ τοῦ τύπου *δίγαμμον* ἴδε Θησαυρ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 1409 Παρ.

Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς τοῦ Ξενοφῶντος βιβλ. Δ', δ', 10 ἀναγινώσκεται κατὰ τἀντίγραφα «ὁρῶντες τὰ *σίγματα* ἐπὶ τῶν ἀσπίδων». Ἀλλ' ἡ γνησία ἐκφορὰ εἶνε «*τὰ σίγμα τὰ* ἐπὶ τῶν ἀσπίδων», ὡς διδάσκει ὁ Ἑλλάδιος παρὰ Φωτ. Βιβλ. σελ. 532,5 «Ὅτι ὥσπερ τὰ νῦ φαμὲν καὶ τὰ μῦ πληθυντικῶς ἐκφωνεῖν ἐθέλοντες τὰ στοιχεῖα, οὕτω καὶ τὰ σίγμα δεῖ λέγειν· καὶ γὰρ ἄκλιτα τῶν στοιχείων τὰ ὀνόματα. Διὸ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς εἰρημένον οὐχ ὑφ' ἓν *τὰ σίγματα τῶν ἀσπίδων* ἀναγνωστέον, ἀλλὰ δισυλλάβως μὲν *τὰ σίγμα* καὶ ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς *τὰ τῶν ἀσπίδων* κατὰ διάστασιν». Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ πρόθεσις *ἐπί*, ἣν ἀγνοεῖ ὁ Ἑλλάδιος, φέρεται ἐν ἅπασι τοῖς κώδιξι. Διεφθαρμένη δ' ὑπὸ τῶν γραφέων εἶνε καὶ ἡ Δωρικὴ ῥῆσις, ἣν μνημονεύει ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς βιβλ. Δ', δ', 10 «ναὶ τὼ σιώ, ὦ Ἀργεῖοι, ψευσεῖ ὑμὲ *τὰ σίγμα-ΤΑ ΤΑῦτα*». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν *τὰ σίγμα ταῦτα* ἀποκατέστησεν ὁ Πόρσων ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Μηδείας (σελ. 58 Λιψ.). Πρβ. καὶ Εὔβουλ. Ἀποσπ. 27 Μειν. «*τὰ σίγμα* συλλέξαντες» (Ἴδε καὶ Κίδδιον *Λαβησ. Συμμ. Κριτ.* σελ. 611).

Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ κωμικοῦ Πλάτωνος κεῖται *ἐκ τῶν σιγμάτων Εὐριπίδου*. Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Δ', σελ. 37,19 «Ἔσωσά σ' ὡς ἴσασιν: πλεονάζει ὁ στίχος τῷ Σ· ὅθεν καὶ Πλάτων ἐν ταῖς Ἑορταῖς φησιν· ἔσωσας *ἐκ τῶν σιγμάτων* Εὐριπίδου». Εὐστάθ. σελ. 813,44 «Αἴλιος δὲ Διονύσιος ἱστορεῖ τοὺς κωμικοὺς μάλιστα ἐκκλίνειν πᾶν τὸ ἔχον σιγμὸν καὶ ἐξήχησιν

καὶ ψόφον, ἃ τῇ τραγῳδίᾳ μάλιστα ἂν ἁρμόττοι. Διὸ καὶ διασύροντες τοὺς τραγικοὺς ὡς μὴ τοιούτους προσπαίζουσιν ἐν τῷ ἔσωσας ἡμᾶς *ἐκ τῶν σιγμάτων* Εὐριπίδου». Πρβ. καὶ σελ. 896,56 «Διὸ—καὶ ἡ κωμῳδία μετὰ τὴν εὕρεσιν τῆς χρήσεως τοῦ Τ ἀντὶ τοῦ Σ ἐπισημαίνεται χαίρειν ὡς ἀπαλλαγεῖσα *τῶν σιγμάτων* Εὐριπίδου» καὶ σελ. 1379,57 «Ὅτι δὲ ὁ τοῦ σίγμα ἦχος καὶ ἄλλως λυπεῖν οἶδεν ἀκρόασιν διὰ τὸ συχνὸν τοῦ σιγμοῦ, ὅτε στοιβάζεται, ὡς ἐν τῷ ἔσωσά σ' ὡς ἴσασι καὶ ἑξῆς τῷ τοῦ Εὐριπίδου δηλοῖ καὶ ὁ πρός τινα ἐν διπλασιασμοῖς τοῦ Τ ἀττικίζοντα εἰπὼν ὡς εὖγέ σοι ὅτι ἀπήλλαξας ἡμᾶς *τῶν σιγμάτων* Εὐριπίδου». Ἀλλ', ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡρῳδιανοῦ παρετηρήθη, ἡ ὑγιὴς ἀνάγνωσις εἶνε *ἐκ τῶν σίγμα τῶν Εὐριπίδου*. Χοιροβοσκ. σελ. 369,2 «Ὅθεν τὸ γάμμα καὶ σίγμα, ὡς ἔχοντα πρὸ τοῦ Α τὸ Μ ἐκινδύνευσαν κλίνεσθαι, οἷον γάμμα γάμματος καὶ σίγμα σίγματος· καὶ οὕτω τινὲς παραναγινώσκουσιν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ *ἔσωσας ἐκ τῶν σιγμάτων Εὐριπίδου*. Τὸ δὲ ἀληθέστερον κατὰ διάστασιν ἀναγινώσκεται, οἷον *ἔσωσας ἐκ τῶν σίγμα* καὶ ἐπιφέρεται *τῶν Εὐριπίδου*, ἵνα εὑρεθῇ τὸ ἄρθρον ἐπιφερόμενον, λέγω δὴ τὸ τῶν· καὶ ταῦτα γὰρ ἄκλιτα ἔμειναν κατὰ συνεκδρομὴν τῶν ἑτέρων στοιχείων» (Πρβ. καὶ Σχαιφῆρον *Μελετ. Κριτ.* σελ. 96 καὶ Ἐλμσλήϊον *Μηδ.* σελ. 156). Τὴν ῥῆσιν τοῦ Πλάτωνος προηνέγκατο ὁ Μεινέκιος ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τῶν ἀποσπασμάτων τῶν κωμικῶν (Τόμ. Β', σελ. 626) ὧδε:

εὖ γέ σοι γένοιθ', ἡμᾶς ὅτι
ἔσωσας ἐκ τῶν σίγμα τῶν Εὐριπίδου

Ἀλλ' ἐν τῇ μικρᾷ (σελ. 261) πεισθεὶς τῷ Κοβήτῳ (*Παρατ. Κριτ. εἰς Πλάτ. Κωμ.* σελ. 183) ἐξήλειψε τὴν ἀντωνυμίαν *ἡμᾶς*. Πρβ. καὶ Κόκκιον *Κωμ. Ἀποσπ.* Τόμ. Α', σελ. 608.

Ἐν τῷ Θεαιτήτῳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 203 β' ἀπαντᾷ «εἰπὲ καὶ τὸν *τοῦ σίγμα* λόγον», φέρεται δὲ καὶ ἐν τῷ Κρατύλῳ σελ. 402 ε' «ἀντὶ *τοῦ σίγμα* δύο λάβδα τὸ πρῶτον ἐλέγετο» καὶ σελ. 427 α' «διὰ ταῦτα τὸ ἰέναι καὶ τὸ ἵεσθαι διὰ τοῦ ἰῶτα ἀπομιμεῖται, ὥσπερ γε διὰ τοῦ φῖ καὶ τοῦ ψῖ καὶ *τοῦ σίγμα* καὶ τοῦ ζῆτα κτέ.». Λέγει δὲ καὶ ὁ Αἰλιανὸς περὶ Ζῴ. ΙΕ', 28 «διὰ *τοῦ σίγμα* μὴ λέγεσθαι» καὶ ὁ Ἀθήναιος σελ. 455 γ' «διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι ἀποσχέσθαι *τοῦ σίγμα*» καὶ ὁ Γαληνὸς Τόμ. ΙΔ', σελ. 722 καὶ 751 καὶ 788 «τῷ Ῥωμαϊκῷ *σίγμα*» καὶ Δίων ὁ Κάσσιος ΞΗ', κς', 4 «*τῶν σίγμα* εἰς τὸ ταῦ μεταπεσόντων» (Πρβ. καὶ Σχαιφῆρον *Γρηγ. Κορ.* σελ. 712).

Ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου εὑρίσκεται οὐ μόνον ἄκλιτον τὸ ὄνομα *σίγμα* κατὰ τὴν τῶν παλαιῶν συνήθειαν, οἷον σελ. 824,27 «διὰ δύο σίγμα προφέρουσιν» καὶ σελ. 1654,25 «φραζόντων ἐν

δυσὶ σίγμα» καὶ σελ. 1654,27 «διὰ δύο σίγμα», κτλ. ἀλλὰ καὶ κεκλιμένον, οἷον σελ. 905,7 «ἐν δυσὶ *σίγμασιν*» καὶ σελ. 1389,15 «δι' ἑνὸς *σίγματος* εὑρίσκεται». Πρβ. Γεώργ. Κεδρην. Τόμ Β', σελ. 540,14 «ἐν τῷ τόπῳ τῷ καλουμένῳ *Σίγματι*» καὶ Κωνστ. Πορφυρογ. Τόμ. Α', σελ. 7,18 «ἐν δὲ τῷ *Σίγματι* ἐκδέχεται αὐτοὺς κτέ.» καὶ Γεώργ. Κωδῖν. σελ. 126,6 «τὸν ἅγιον Στέφανον τὸν πλησίον τοῦ *Σίγματος*». Ἀλλ' ἐν τοῖς μετὰ Θεοφάνην ἀπαντᾷ πολλάκις ἡ γενικὴ *τοῦ Σίγμα* σελ. 141,11 καὶ 20 καὶ 22 καὶ σελ. 143,4 καὶ 10 καὶ 13. Πρβ. καὶ σελ. 140,10 «ἡ ἔξοδος εἰς τὸ καλούμενον οὕτω Σίγμα ἐξάγει, ἐκ τῆς πρὸς τὸ στοιχεῖον ὁμοιότητος τὴν ἐπωνυμίαν λαβόν» (Ἴδε καὶ Ῥείσκιον *Κωνστ. Πορφυρογ.* Τόμ. Β', σελ. 53). Παρ' Ἰωάννῃ Λυδῷ σελ. 10,17 διττὴ φέρεται γραφή, «εἰς τύπον τοῦ *σίγμα* στοιχείου» καὶ τοῦ *σίγματος*. Ὁ Σχαιφῆρος γράφει ἐν σημειώσει εἰς τὸ τοῦ Βαστίου Παλαιογραφικὸν Ὑπόμνημα (*Γρηγ. Κορ.* σελ. 712) «Tamen, ne quid dissimulem, Leo Imper. Tactic. col. 892, ȣ. 184. Lam. dixit (βαρβαριστί, opinor), τοῦ σίγματος». Ἴδε καὶ Κάρ. Σμιδίτιον *Beitr. zur Gesch d. Gramm.* σελ. 78. Παρασημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ἐλμσλήϊος ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Μηδείας (σελ. 156) ἀξιοῖ νὰ γράφηται προπερισπωμένως *σῖγμα*. Πολλάκις δ' εὑρίσκεται οὕτω προενηνεγμένον τὸ ὄνομα, καθὰ παρετηρήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Καρ. Σμιδιτίου ἐν τῷ ἀρτίως μνημονευθέντι βιβλίῳ (σελ. 58 κἑξ.).

Παράδοξον ἡμῖν φαίνεται τὸ κείμενον ἐν τῷ περὶ Πνευμάτων Λεξικῷ σελ. 213 Βαλκ. «τὸ Α πρὸ τοῦ Ω *μέγα* ψιλοῦται». Τὸ ὑγιῶς ἔχον εἶν *τοῦ Ω μεγάλου* καὶ κατὰ δοτικὴν *τῷ Ω μεγάλῳ*, ὡς παρ' Εὐσταθίῳ σελ. 1828,49 «ἐν τῷ Ο στοιχείῳ τῷ μικρῷ, ἐν δὲ τῷ Ω μεγάλῳ». Λέγεται δ' οὐ μόνον *τοῦ Ω μεγάλου* καὶ *τοῦ Ο μικροῦ* ἀλλὰ καὶ *τοῦ μεγάλου Ω* καὶ *τοῦ μικροῦ Ο*. Εὐστάθ. σελ. 5 τέλ. «ἕως τοῦ μεγάλου Ω» καὶ σελ. 511,9 «τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ ἐπὶ τοῦ μικροῦ Ο» καὶ σελ. 729,37 «πλεονασμὸν ἔχουσι τοῦ μικροῦ Ο» καὶ σελ. 729, 41 «τοῦ μικροῦ Ο πεσόντος». Ἐν σελ. 51,37 φέρεται «οἵ γε παλαιοὶ καὶ *τὸ Ω τὸ μέγα*—ἐπέκτασιν εἶναί φασι».

Ἀναγκαίως δ' ἔχει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἄκλιτα μὲν συνήθως ὑπὸ τῶν παλαιῶν γραμματικῶν καλοῦνται τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γνώμη, καθ' ἣν ὀφείλουσι νὰ προσαγορεύωνται *μονόπτωτα*. Χοιροβ. σελ. 370,23 «Ἰστέον δὲ ὅτι κακῶς εἶπεν ὁ τεχνικὸς τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων ἄκλιτα· ὤφειλε γὰρ εἰπεῖν μᾶλλον ὅτι μονόπτωτά εἰσιν· ἄλλο γάρ ἐστιν ἄκλιτον καὶ ἄλλο μονόπτωτον. Τὰ γὰρ μονόπτωτα θεωροῦνται καὶ ἐν τῇ γενικῇ καὶ ἐν τῇ δοτικῇ καὶ ἐν τῇ αἰτιατικῇ καὶ μετὰ διαφόρου ἄρθρου, οἷον οἱ πέντε, τῶν πεντε, τοῖς πέντε, τοὺς πέντε, τὰ δὲ ἄκλιτα ἐν τῇ εὐθείᾳ μόνῃ θεωροῦνται καὶ οὐδέποτε οὔτε ἐν τῇ γενικῇ οὔτε ἐν τῇ δοτικῇ οὔτε ἐν τῇ αἰτιατικῇ, οἷον ὡς ἐπὶ τοῦ ὄφελος· τοῦτο γὰρ

ἐν τῇ εὐθείᾳ μόνῃ θεωρεῖται, ἐν δὲ τῇ γενικῇ καὶ δοτικῇ καὶ αἰτιατικῇ οὐδέποτε θεωρεῖται, καὶ ὡς ἐπὶ τοῦ δώς, κτέ.». Πρβ. καὶ Βεκκήρ. Ἀνέκδ. σελ. 861,13. Εὑρίσκεται δ' ὅμως καὶ ἡ αἰτιατικὴ *ὄφελος*. Ἐν τοῖς Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Ψευδηρῳδιανοῦ σελ. 191 λέγεται «Σὺν τούτοις καὶ τὰ Ἑβραϊκὰ καὶ *μονόκλιτα*». Πρβ. καὶ Λοβέκκιον *Παραλειπομ.* σελ. 183, σημ. 32.

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΕΝ ΤΩ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΩ

Ἡ περὶ τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἔλλειψις ἐξωτερικοῦ κύρους καὶ ἑνότητος, εἶναι ὁ κύριος παράγων τῶν δισταγμῶν παρὰ τοῖς δημοσιολόγοις καὶ τῶν διαφωνιῶν παρὰ τοῖς λαοῖς, οἵτινες μὴ ὑπείκοντες εἰς κανόνας ἀνεγνωρισμένους καὶ ὡρισμένους ἐμπνέονται ἐνίοτε μᾶλλον ὑπὸ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς πεποιθήσεως ἐπὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις ἢ τῆς δικαιοσύνης. Καὶ νῦν μὲν καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων καθ' ἣν ἑκάστη πολιτεία ἐπιδιώκει τὸ αὐθύπαρκτον καὶ αὐτοτελές, ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ συνεννόησις πρὸς καταρτισμὸν διεθνοῦς νομοθεσίας· ἀλλ' ἐὰν ἡ στιγμὴ αὕτη δὲν ἐσήμανεν ἔτι, δὲν δυνάμεθα διὰ τοῦτο νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν διεθνοῦς δικαίου, καθόσον οἱ νόμοι δὲν ἀποτελοῦσι τὴν μόνην τοῦ δικαίου πηγήν. Εἰς οὐδὲν ἔθνος τὸ δίκαιον ἐνεφανίσθη ἐν κώδιξι, τὰ ἔθιμα προηγήθησαν τοῦ ἐγγράφου νόμου, ὑπὸ τὴν αὐτὴν δὲ μορφὴν καὶ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐμφανίζεται. Καὶ τοιοῦτον ὅμως δὲν εἶναι ἄμορφος σωρός, ἀλλ' εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐταστικοῦ παρατηρητοῦ ἀπεικονίζει τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πάντοτε βαίνουσαν ἐργασίαν κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Οὕτως οὐ μόνον ἔθιμά τινα πεπαλαιωμένα ἐγκατελείφθησαν, νεώτερα δὲ στηριζόμενα ἐπὶ ὑψηλοτέρου αἰσθήματος δικαιοσύνης ἐγένοντο ἀποδεκτά, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε διὰ τῶν διεθνῶν συνόδων διετυπώθησαν ἀρχαὶ ὑπὸ τύπον ἀναλογοῦντα πως πρὸς τοὺς νόμους.

Πρὸ τῆς συγγραφῆς παντὸς θετικοῦ νόμου ὑπάρχει ἓν αἰώνιον δίκαιον, ὅπερ ἐξωτερικεύεται εὐθὺς ὡς ὁ ἄνθρωπος εὑρεθῇ μετ' ἄλλων ἐν συναφείᾳ, ἥτις ἄλλως εἶναι ἄφευκτος διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν φύσει κοινωνικόν. Ἕκαστος

δέον νὰ σέβηται τὸ τοῦ ἑτέρου δίκαιον ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι σέβωνται τὸ ἴδιον αὐτοῦ. Τὸ αἴσθημα τοῦτο παρατηρεῖται καὶ παρὰ τοῖς ἐν τῇ ἐσχάτῃ κλίμακι τοῦ πολιτισμοῦ εὑρισκομένοις λαοῖς, οἵτινες ὅμως δέχονται αὐτὸ κατὰ τρόπον ἀτελῆ, διὸ εἰς μόνα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τὸ τοῦ δικαίου καὶ ἴσου αἴσθημα τελείως ἀναπτύσσεται. Οὕτω σχηματίζεται δυνάμει ἀναποδράστου ἀρχῆς ὁ κανὼν ὁ διέπων τὰς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν σχέσεις συνδεομένων διὰ τῶν ἀρρήκτων τῆς ἀνάγκης δεσμῶν.

Κυρίως εἰπεῖν τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι ἔργον τῆς ἐπιστήμης, ἥτις πρώτη ἐξήγειρε τὸ αἴσθημα τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου οἱ πολιτευταὶ σπουδαίως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Καὶ ὁτὲ μὲν ἡ ἐπιστήμη ἡγεῖται καθόσον ἀναπτύσσει τὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀρχάς, ὁτὲ δὲ ῥυμουλκεῖται παρὰ τῶν πολιτευτῶν, ὅταν οὗτοι, παρασυρόμενοι ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ἐφαρμόζουσιν ἰδέας συμφώνους τῷ πνεύματι τῆς ἐποχῆς. Οὕτως ἀφθονωτέρα πηγὴ ἀφ' ἧς τὸ δίκαιον τοῦτο ἀντλεῖ εἶναι τὰ τῶν δημοσιολόγων ἔργα τῶν κεκτημένων ἀνεγνωρισμένην αὐθεντίαν, ὡς τὸ τοῦ Γροτίου de mare libero σύγγραμμα, ὅπερ εἶναι ὁ τίτλος ὁ χρησιμεύσας εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν θαλασσῶν καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τὰ τοῦ Bluntschli, ἅτινα ὑψίστην ἐπιρροὴν ἤσκησαν καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Συνόδου τῶν Βρυξελλῶν· ἡ κυριωτέρα ὅμως ὕλη παρέχεται τῷ διεθνεῖ δικαίῳ διὰ τῶν συνθηκῶν δι' ὧν τὰ κράτη καθορίζουσιν τὰς ἑαυτῶν σχέσεις ἔντε πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι διομολογηθεῖσα συνθήκη τὰς τῶν συναλλαγέντων ἐθνῶν σχέσεις ρυθμίζει μόνας, πλὴν πολλάκις περιλαμβάνονται ἐν αὐταῖς διατάξεις, αἵτινες ἰδιαίτατα εἰσὶ νόμοι διατυποῦντες ἀρχὰς ἀποτελούσας οὕτω σπουδαῖον προηγούμενον καὶ παράδειγμα εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη.

Σπουδαῖον προσέτι στοιχεῖον εἶναι οἱ νόμοι καὶ οἱ κανονισμοὶ τῶν διαφόρων ἐθνῶν ὡς καὶ αἱ ὁδηγίαι πρὸς τοὺς στρατηλάτας καὶ ναυάρχους, καθόσον ναὶ μὲν ἡ ἐξουσία τῶν κρατῶν δὲν ἐκτείνεται πέραν τῶν ὁρίων αὐτῶν πλὴν ἡ ἠθικὴ ἐπιρροὴ αὐτῶν χωρεῖ ἔτι προσωτέρω, ἂν αἱ ἰδέαι αὐτῶν συμβαδίζωσι τῷ πολιτισμῷ. Τοιαῦται εἰσὶν αἱ τοῦ 1863 πρὸς τοὺς ἐν ἐκστρατείᾳ στρατοὺς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὁδηγίαι τοῦ κλεινοῦ Lieber, αἵτινες ὡς ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς γενικῶν κανόνων καὶ τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φιλανθρωπίας σπουδαίαν ἤσκησαν ἐπιρροὴν περὶ τὸν καθορισμὸν τῶν κανόνων ἐπὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν.

Ἀλλ' ὅμως τῆς ἐλλείψεως διεθνῶν νόμων ἔτι ἐπαισθητοτέρα εἶναι ἡ τῶν διεθνῶν δικαστηρίων, διότι ὡς νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα τίς θέλει ἐπανορθώσει τὸ προσβληθὲν δίκαιον, τίς θέλει ἀπονείμει δικαιοσύνην; Καὶ ἐν τούτοις ὁμολογητέον ὅτι ἡ συνεννόησις περὶ συστάσεως διεθνῶν δικαστηρίων ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς ἐφαρμογῆς παρουσιάζει μυρίας δυσχερείας ὡς ἡ οὐτοπία διαρκοῦς εἰρήνης τοῦ ἀββᾶ Saint-Pierre καὶ τοῦ Ῥουσσώ. Πλὴν

τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἄπορον καθόσον ὡς κατὰ τὸν μεσαίωνα διὰ τὸ ταραχῶδες τῶν καιρῶν καὶ τοῦ ὀλίγου πρὸς τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις σεβασμοῦ, οἱ πολῖται ἐλαχίστης ἔχαιρον προστασίας ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῶν, ὁ δὲ συνήθης τρόπος τοῦ προστατεύειν τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα ἦτο τὸ ὑπερασπίζεσθαι διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων οὕτω καὶ τὰ ἔθνη,ἅτινα μόνα τόγε νῦν ἔχον ἐγγυηταὶ παρίστανται τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐν τῇ ἐγωϊστικῇ αὐτῶν αὐτονομίᾳ διὰ τοῦ πολέμου τὰς διαφορὰς λύουσι. Χαρακτηριστικὴ ἐντούτοις εἶναι ἡ μέριμνα, καὶ ὅταν ἔτι ἡ βία κανονίζῃ τὰς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν διαφοράς, ἵνα τὸ δίκαιον ὑπὲρ αὐτῶν ᾖ, ἔστω καὶ κατ' ἐπίφασιν, καθόσον πεποίθασιν, ὅτι τὸ δίκαιον ἑλκύει πρὸς αὐτὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ἐνῷ ἡ ἀδικία προκαλεῖ τὴν ἀποδοκιμασίαν.

Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει ὑπάρχουσι ζητήματα δευτερεύοντα ἐπιλυόμενα νῦν τῇ μεσολαβήσει τῶν φίλων δυνάμεων. Τοιαύτη εἶναι ἡ εὐχὴ τῆς ἐν Παρισίοις συνόδου ἐν ἔτει 1856· οὕτω διὰ διεθνῶν συνόδων ἐλύθησαν πολλαὶ διαφοραί, διὰ διαιτησίας δὲ ἐκανονίσθησαν ποικίλα ζητήματα, ὧν πολύκροτον ὑπῆρξε τὸ τῆς Ἀλαβάμας. Ἐὰν δὲ ἡ πρακτικὴ τῆς διαιτησίας ἐξακολουθήσῃ ἴσως ἀναγνωρισθῇ ἐπὶ τέλους ὅτι δυνατή ἐστιν ἡ ἐπίλυσις περιπλοκωτέρων καὶ σπουδαιοτέρων ζητημάτων καὶ μακρὰν τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δῆλον γίνεται ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον δὲν φέρει ἔτι χαρακτῆρα τοσοῦτον ὡρισμένον ὡς οἱ λοιποὶ τοῦ δικαίου κλάδοι, πολλὰς δ' ἔχει ἔτι τὰς ἐλλείψεις, ἀλλ' ἡ γενησομένη σύγκρισις τῶν ἄλλοτε ἰσχυσασῶν ἀρχῶν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας νῦν, θέλει πείσει περὶ τῶν γενομένων προόδων καὶ ἐκείνων ἃς τὸ μέλλον ἐπιφυλάσσει πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ προορισμοῦ τοῦ δικαίου τούτου. Ἡ ζωὴ εἶναι αἰωνία πρόοδος.

Τὸ δικαίωμα ὅπερ ἔχει ὁ ἐμπόλεμος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ αἱ ἐπιθέσεις εἰς ἃς ἡ χρῆσις τῆς βίας ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ προστρέξῃ ἀπορρέουσιν ὡς εἶναι ἑπόμενον ἐκ τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει διὰ τοῦ πολέμου. Πλεῖστοι ἄλλοτε συγγραφεῖς, ἐν οἷς ὁ Grotius, ὁ Puffendorf καὶ ὁ Bynkershoek ἔθεντο τὴν ἀρχήν, ὅτι «τὰ πάντα εἰσὶ θεμιτὰ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ», ὁ δὲ Grotius ῥητῶς λέγει : «Ὅταν τις κηρύσσῃ τὸν πόλεμον εἰς λαόν, κηρύσσει αὐτὸν συγχρόνως εἰς πάντας τοὺς τὸ ἔθνος αὐτὸ ἀποτελοῦντας. Ἐπομένως δυνάμεθα νὰ φονεύωμεν ἀποινεὶ τοὺς ὑπηκόους τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἡμῶν καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ ἐδάφους ἀδεσπότου καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης... Ἀπόδειξις ἄλλως τε, ὅτι ἡ ἀκολασία τοῦ πολέμου ἐκτείνεται μακρότατα εἶναι ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον οὐδόλως προφυλάττει τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, οὓς δυνάμεθα νὰ φονεύωμεν ἀποινεί». Ἰδοὺ ὁ παρὰ τῷ Grotius κανών, μόνον δ' ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἠθικῆς ἀποδοκιμάζει τὰς βαρβαρότητας αὐτάς· ὁ μόνος φραγ-

μόν, ὃν τίθησιν εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ φθείρειν τὰς γυναῖκας. Τέλος δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Vattel καὶ ὁ ἔτι μεταγενέστερος τούτου Heffter δέχονται κατ' ἀρχὴν ὅτι τὸ κυρίως τὸ δικαίωμα τοῦ πολεμεῖν εἶναι τὸ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, πειρῶνται δὲ μόνον νὰ περιορίσωσι τὸ δικαίωμα τοῦτο. Τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη οὐδόλως ἀναγνωρίζουσι σήμερον ταῖς στρατιωτικαῖς ἀρχαῖς, τὸ δικαίωμα τοῦ διατιθέναι αὐθαιρέτως τὰς τύχας τῶν φιλησύχων κατοίκων τῆς ἐχθρικῆς χώρας, καὶ ἂν ἄλλοτε ἐθεώρουν ἐκείνους μεθ' ὧν ἐπολέμουν ὡς ὄντα ἐστερημένα δικαιωμάτων, ὁ θρίαμβος τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐξεπολίτισε τοὺς νόμους τοῦ πολέμου, ἀνέτρεψε τὰ βάρβαρα ἔθιμα καὶ ἐπέβαλε τὴν ἀναγνώρισιν τῶν συμφυῶν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δικαιωμάτων.

Ἡ νῦν ἰσχύουσα ἀρχὴ ὅτι «ὁ πόλεμος λαμβάνει χώραν μεταξὺ τῶν κρατῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἰδιωτῶν», διετυπώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Portalis, ὅστις ἔλεγεν ἐν ἔτει 1800· «μεταξὺ δύο ἢ πλειόνων ἐμπολέμων ἐθνῶν, οἱ ἰδιῶται οἱ ἀποτελοῦντες τὰ ἔθνη ταῦτα δὲν εἶναι ἢ ἐκ συμπτώσεως μόνον ἐχθροί, δὲν εἶνε ἐχθροὶ ὡς ἄνθρωποι, οὐδὲ κἂν ὡς πολῖται, μόνον ὡς στρατιῶταί εἰσι τοιοῦτοι». Καὶ ἀληθῶς τὸ κράτος ὡς τοιοῦτον ἐπιχειρεῖ τὸν πόλεμον, οἱ ἰδιῶται ὡς ἄνθρωποι οὐδόλως μετέχουσιν ἐνεργῶς τοῦ ἀγῶνος, διότι οὗτοι πειρῶνται καὶ συνεστῶτος τοῦ πολέμου νὰ ἐξασκῶσι τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἵνα διαθρέψωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν· τί λοιπὸν διαπράττουσι τὸ ἐχθρικὸν διὰ νὰ φέρωνται πρὸς αὐτοὺς ἐχθρικῶς; Τὸ κράτος καὶ ὁ πολίτης εἰσὶ δύο ὅλως διάφορα πρόσωπα. Τὸ κράτος ἔχει ἴδια δημόσια δίκαια, ὁ πολίτης δίκαια τοῦ προσώπου, τῆς οἰκογενείας, καὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἑπομένως οἱ πολῖται οἱ μὴ μετέχοντες ἐνεργῶς τοῦ ἀγῶνος δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐχθροί. Ἡ προστασία τῶν κατοίκων τῆς πολεμίας χώρας κατηγορηματικώτατα ἀναγνωρίζεται, ἐντελῶς δ' ἀποκηρύσσεται ἡ παλαιὰ θεωρία. Εἰς ἀντάλλαγμα τούτων οἱ κάτοικοι πανταχοῦ ἔνθα εἰσελαύνει ὁ ἐχθρὸς ὀφείλουσιν αὐτῷ ὑπακοήν, διὸ εἴθισται οἱ ἡγούμενοι τῶν στρατευμάτων τοῦ ἐπιδρομέως διὰ προκηρύξεως πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἐχθρικῆς χώρας νὰ ἐπαγγέλλωνται ἀσφάλειαν καὶ πᾶσαν νὰ ἐγγυῶνται προστασίαν ἂν ἡσυχάζωσι καὶ ὑπακούωσιν, ἂν δὲ τοὐναντίον συλληφθῶσι στασιάζοντες ἢ ἔνοχοι παραβιάσεώς τινος τῶν ἐθίμων τοῦ πολέμου καθίστανται ἔκπτωτοι τῶν προνομίων αὐτῶν. Ὑπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἐνεπνεύσθη καὶ ἡ προκήρυξις τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ἐν ἔτει 1870, ἥτις λέγει: «Τὸν πόλεμον ἐπιχειρῶ κατὰ τῶν γάλλων στρατιωτῶν, οὐχὶ δὲ τῶν γάλλων πολιτῶν, ὅθεν οὐ παύσομαι παρέχων τοῖς τελευταίοις ἀσφάλειαν τῶν προσώπων καὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν, ἐφόσον δὲν στερήσωσιν ἑαυτοὺς διὰ πράξεων ἐχθρικῶν κατὰ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων τοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ χορηγῶ αὐτοῖς τὴν ἐμὴν προστασίαν». Οὕτω δύναται ὁ ἐπιδραμὼν ν' ἀπαιτήσῃ μὲν ὑπακοὴν παρὰ τῶν πολιτῶν

τῆς χώρας, ἣν κατέλαβε, σκληρὸν ὅμως εἶναι νὰ ἐπιβάλῃ ὑποχρεώσεις ἀντιβαινούσας πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου κατ' οὐδένα λόγον ἐπιτρέπεται νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ στρατεύσωσι κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος πρὸ τῆς ὁριστικῆς προσαρτήσεως τῆς χώρας, ἧς διατελοῦσιν ὑπήκοοι.

Παρὰ τὴν τάσιν, ἣν τὰ ἔθνη ἐπιδείκνυσι περὶ τὸ ἑρμηνεύειν ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον ὑπὲρ τῶν πολιτῶν τῶν ἐμπολέμων τοὺς ὅλους ἐν γένει κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὁμολογητέον ὅτι τὸ κράτος κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ χρήσασθαι τῷ ἀνταδικήματι πρὸς ἐξαναγκασμὸν ἑτέρου ἔθνους εἰς ἀναγνώρισιν τῆς παρ' αὐτοῦ διαπραχθείσης ἀδικίας καὶ ἱκανοποίησιν τοῦ προσβληθέντος κράτους. Ἐν τούτοις τὸ δικαίωμα τοῦ χρήσασθαι ἀνταδικήμασιν, ἅτινα εἰσὶ πολυειδῆ ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς διενέξεως, δὲν εἶναι ἀπόλυτον. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἐφρόνουν καὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δὲ δημοσιολόγων ὁ Martens ὁ Klüber καὶ ὁ Heffter, ὅτι ὅταν ὁ ἐχθρὸς δράττηται τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων ἡμῶν, ἥτις κεῖται ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, δικαιούμεθα νὰ κατάσχωμεν τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τὴν εἰς ὑπηκόους τῆς προσβαλούσης ἀνήκουσαν καὶ κειμένην ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἐδάφους, ὅταν φονεύῃ τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν δικαιούμεθα νὰ φονεύωμεν τοὺς ἐκείνου. Ἀλλ' ἡ θεωρία αὕτη οὐδόλως ἐστὶ ζηλωτή, καθόσον ἐπειδὴ εἴθισται τὸ ἐπιγενόμενον κακὸν νὰ ἀποδιδῶται ἐντόκως, τὰ τοιαῦτα ἀνταδικήματα ἐπακολουθοῦσιν ὕψισται φρικαλεότητες, δι' ὧν ἐγείρονται ἀνυπέρβλητα προσκόμματα εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ πολέμου ὅστις εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς εἰρήνης, οὐχὶ δὲ ἡ ἐκδίκησις καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν παθῶν: συνεπῶς τὸ ἀνταδίκημα περιωρίσθη καὶ θεμιτὸν ἀνεγράφη ἐφόσον ἐνεργεῖται ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἀδικοῦντος ἔθνους καὶ μόνον δὲ ἐπὶ τῆς τῶν ὑπηκόων ἐὰν τὸ ἐχθρικὸν κράτος ἀδίκως κατέσχε τὰ ἀγαθὰ τῶν πολιτῶν τοῦ ἑτέρου, καίτοι καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῇ περιπτώσει τὸ αἴσθημα τοῦ δικαίου καὶ ἴσου δεδικαιολογημένως προσβάλλεται διὰ τοῦ μέτρου αὐτοῦ. Ὅλως δὲ ἀνόσιον εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον, διότι ὁ παρ' ἡμῖν καλῇ τῇ πίστει προσελθὼν ξένος ἄδικον εἶναι νὰ στερηθῇ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας δι' ἀδίκημα πραχθὲν παρὰ συμπολίτου ἢ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἐνῷ ποσῶςδὲν εἶναι συνένοχος τούτου.

Ὁ πολιτισμὸς ὅστις ἐν τῇ προοδευτικῇ αὐτοῦ πορείᾳ βαθμηδὸν ἐξημέρωσε τὰ ἤθη καὶ ἀπήλλαξε τὴν ἀνθρωπότητα τοσούτων δεινῶν, ἐπέφερεν εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ δικαιώματος τοῦ βομβολισμοῦ, περιορίσας ἔτι μᾶλλον τὸν κύκλον ἐν ᾧ ἐπιτρέπεται. Οὕτω τὸ βομβολεῖν θεωρῆται ὡς ἔσχατόν τι μέσον δικαιολογούμενον μόνον ἐν ᾗ περιπτώσει ἀδύνατος ἄλλως παρίσταται ἡ κατάληψις τῆς προσβληθείσης θέσεως, πώποτε ὅμως θεμιτὸς λογίζεται κατ' ἀνοχυρώτων πόλεων καὶ χωρίων ἅτινα οὐδεμία προασπίζει στρατιωτικὴ δύναμις, καί-

τοι ὁμολογητέον ὅτι τὸ φιλάνθρωπον ἔθιμον πολλάκις διεκόπη ὑπὸ ἐναντίων παραδειγμάτων, ὡς τοῦ βομβολισμοῦ τῆς Κοπεγχάγης παρὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Νικράγουας ὑπὸ πολεμικοῦ πλοίου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τοῦ Βαλπαραίζου παρὰ τοῦ Ἱσπανικοῦ στόλου. Πρὸς τῷ ἀνωτέρω ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἐπιεικὲς διέπον τὸν βομβολισμὸν καθ' ὃ ὁ πολιορκητὴς ὀφείλει νὰ ποιήσῃ γνωστὴν τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ περὶ βομβολισμοῦ τῆς πόλεως ἵνα οἱ μὴ πολεμοῦντες καὶ ἰδίᾳ αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες δυνηθῶσι ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἢ προνοήσωσι περὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας, πλὴν ἐν περιπτώσει ἀνάγκης αἰφνιδίας καταλήψεως τοῦ ἐχθροῦ πρὸς ταχείαν ἐκπόρθησιν τῆς θέσεως, καθ' ἣν ἐπιτρέπεται ἡ μὴ ἀναγγελία τοῦ βομβολισμοῦ. Ἐνῷ δὲ καὶ κατὰ τοὺς παλαιοτέρους δημοσιολόγους τὸν Grotius, Martens καὶ Klüber τεθείσης τῆς πολιορκίας καὶ πρὸ τοῦ βομβολισμοῦ καλοῦνται οἱ πεπολιορκημένοι εἰς παράδοσιν ἐν ἔτει 1871 αἱ Γερμανικαὶ στρατιαὶ ἄνευ προαγγελίας καὶ ἄνευ ἀνάγκης αἰφνηδίας καταλήψεως ἐβομβοβόλησαν τοὺς Παρισίους μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρήσεις τοῦ αὐτόσε διπλωματικοῦ σώματος, εἰς οὗ τὸν πρύτανιν γράψαντα τῷ πρίγκηπι Βίσμαρκ ἵνα «Συμφώνως πρὸς τὰς ἀνεγνωρισμένας ἀρχὰς καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ διεθνοῦς δικαίου ληφθῶσι μέτρα τείνοντα εἰς τὸ νὰ θέσωσιν ἐν τόπῳ ἀσφαλεῖ τοὺς ἑαυτῶν συμπολίτας. «οὗτος ἀπήντησεν ὅτι »ἐπιφυλάττων εἰς τὰς κυβερνήσεις τῆς Υ. Ε. καὶ τῶν μετ' αὐτῆς Κ. Κ. συνυπογραψάντων τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ νὰ ἐμβαθύνωσι πλειότερον εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θεωρητικοῦ ζητήματος, περιορίζομαι διατεινόμενος, ὅτι ἡ προαγγελία βομβολισμοῦ οὐδόλως ἐπιβάλλεται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου, οὐδ' ἀναγνωρίζεται ὡς ὑποχρεωτικὴ ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἐθίμων.» Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα τοῦ πρώσσου πρωθυπουργοῦ δικαιολογοῦσι τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξενεχθεῖσαν μομφήν, καθόσον οὐδ' αὐτὸς κατηγορηματικῶς ἀρνεῖται τὴν τῆς προαγγελίας ὑποχρέωσιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέραν παραβίασιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου προέβησαν οἱ Γερμανοὶ μὴ φεισθέντες τῶν εὐχγῶν οἴκων, οὐδ' αὐτῶν τῶν μουσείων ἢ ἐπιστημονικῶν καθιδρυμάτων κατά τε τὴν πολιορκίαν τοῦ Στρασβούργου καὶ τῶν Παρισίων, ἀλλὰ μεταβαλόντες πλεῖστα ἐξ αὐτῶν εἰς ἐρείπια. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὰ μέλη πάντα τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας συνελθόντα ὑπέγραψαν τὴν εὔγλωττον ἐκείνην διαμαρτύρησιν καὶ κατήγγειλαν τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν. «Εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, εἰς τὴν δικαιοσύνην τῆς ἱστορίας, εἰς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν μελλουσῶν γενεῶν, ὡς κακούργημα πρὸς αὐ τὸν τοῦτον τὸν πολιτισμόν.» Καὶ ἡ παραβίασις αὕτη δυστυχῶς εἶναι ἐξ ἐκείνων, εἰς ἃς ὑπόκειται τὸ διεθνὲς δίκαιον μέχρις ὁριστικῆς καὶ πανδήμου ἐπικρατήσεως τῶν ἀρχῶν τῆς φιλανθρωπίας.

Χαρακτὴρ ἰδιάζων εἰς τοὺς μεταξὺ πεπολιτισμένων λαῶν πολέμους εἰ-

ναι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς διαδόσεως δηλητηρίων ἢ μολυσματικῶν νοσημάτων ἐν τῇ ἐχθρικῇ χώρᾳ ὡς καὶ τῆς χρήσεως ὅπλων ἰοβόλων ἢ προξενούντων ἀλγηδόνας περισσῶς ὀδυνηρὰς καὶ μάλιστα δυσιάτους πληγὰς ὡς καὶ ἡ διὰ δολοφονίας ἀναίρεσις τοῦ ἐχθροῦ, ἐφ᾽ ὧν ὁ Γρότιος ταλαντευόμενος καὶ μᾶλλον ἐγκρίνων ταῦτα ἀποφαίνεται. Τῇ κοινῇ δὲ γνώμῃ βοηθουμένῃ καὶ ὑπὸ τῶν δημοσιολόγων ἀνήκει καὶ ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1868 διακήρυξις τῆς Πετρουπόλεως εἰς ἣν ἅπαντα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη προσεχώρησαν καὶ δι᾽ ἧς ἀπαγορεύεται ἡ χρῆσις ἐκρηκτικῶν σφαιρῶν. Ἡ ἀληθῶς ὡραία διακήρυξις αὕτη εἶναι συντεταγμένη οὕτω: «Θεωροῦντες ὅτι αἱ πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ δέον νὰ ἔχωσιν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὅσον οἷόν τε μείωσιν τῶν τοῦ πολέμου δεινῶν, ὅτι ὁ μόνος νόμιμος σκοπὸς ὃν τὰ κράτη δέον νὰ ἐπιδιώκωσι συνεστῶτος τοῦ πολέμου εἶναι ἡ ἐξασθένησις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ· ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἀρκεῖ νὰ τεθῇ ἐκτὸς μάχης ὅσον οἷόν τε μεῖζον ἀριθμὸς ἀνδρῶν· ὅτι ὁ σκοπὸς θὰ ὑπερεπηδᾶτο διὰ τῆς χρήσεως ὅπλων, ἅτινα ἤθελον δεινώσει ἀνωφελῶς τὰς ἀλγηδόνας τῶν ἐκτὸς μάχης ἀνδρῶν ἢ καταστήσει τὸν θάνατον αὐτῶν ἄφευκτον· ὅτι ἡ χρῆσις τοιούτων ὅπλων ἀντίκειται κατὰ συνέπειαν πρὸς τοὺς τῆς φιλανθρωπίας νόμους. — Τὰ συμβαλλόμενα μέρη ὑπόσχονται ν᾽ ἀπέχωσιν ἀμοιβαίως, ἐν περιπτώσει πολέμου πρὸς ἄλληλα, τῆς χρήσεως ὑπὸ τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν στρατῶν αὐτῶν παντὸς βλήματος βάρους κατωτέρου τῶν 400 γραμμαρίων ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι ἢ ἐκρηκτικὸν ἢ πεπληρωμένον ὑλῶν ἐκρηκτικῶν ἢ ἀναφλεκτικῶν.»

Ἑτέραν διάταξιν σχέσιν πως ἔχουσαν πρὸς τὴν διακήρυξιν τῆς Πετρουπόλεως ἀπαντῶμεν παρὰ τῷ Bluntschli, τῷ Calvo καὶ ἄλλοις καθ᾽ ἣν ἀπαγορεύεται ἡ χρῆσις ἀλυσσιδέτων σφαιρῶν ἐν τοῖς κατὰ ξηρὰν πολέμοις καὶ σφαιρῶν πεπυρακτωμένων ἢ πισσωδῶν στεφάνων ἐν τοῖς κατὰ θάλασσαν, ἣν ὅμως οὐδόλως ἐννοοῦμεν, ἐν ᾗ περιπτώσει σκοπῇ ν᾽ ἀπαγορεύσῃ τὸν κατὰ πλήθη φόνον. Ἀπαγορεύομεν τὰς ἀλυσσιδέτους σφαίρας καὶ τὰς πεπυρακτωμένας, πλὴν μία μὲν ὑπόνομος δύναται νὰ ἀνατινάξῃ χιλιάδας ἀνδρῶν, μία δὲ τορπίλλη τὸ μεγαλήτερον πλοῖον· ἐκ τούτου καταφαίνεται τὸ ἄσκοπον τῆς διατάξεως ταύτης, ἐνόσῳ δὲν λαμβάνεται γενικώτερόν τι μέτρον ἵνα μὴ ὁ ἄνθρωπος ὑποκρίνεται πρόσωπον ἀψύχου ὄντος.

Καθόσον ὁ πεπολιτισμένος κόσμος προσηλοῦτο τῇ ἰδέᾳ ὅτι ὁ πόλεμος συνάπτεται μεταξὺ τῶν κρατῶν, οὐχὶ δὲ τῶν ἰδιωτῶν, κατὰ τοσοῦτον οὗτος κατέστη φιλανθρωπότερος, ἐλαττουμένων τῶν φρικαλεοτήτων δι᾽ ἀνακηρύξεως ἀρχῶν διεθνῶν συμφώνων πρὸς τὴν εὐλάβειαν τὴν ὀφειλομένην εἰς τοὺς πολίτας τοῦ πολεμίου. Εἰς τὰς ἰδέας ταύτας καὶ τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἑλβετίας ὀφείλεται ἡ τοῦ ἔτους 1864 σύμβασις τῆς Γενεύης,

περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἐν πολέμῳ τραυματιῶν, καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀρχὴ ὅτι δέον νὰ χορηγῶνται εἰς τοὺς τραυματίας τοῦ πολεμίου αἱ αὐταὶ ἰατρικαὶ περιποιήσεις αἱ εἰς τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ. Τὴν σύμβασιν ταύτην βαθμηδὸν ἐδέχθησαν ἅπαντα τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη, πλεῖσται δημοκρατίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ αὐτὴ ἡ Περσία, ἕνεκα δὲ παρατηρηθεισῶν ἐλλείψεων συνεπληρώθη αὕτη ἐν συνόδῳ τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν συνελθόντων καὶ αὖθις ἐν Γενεύῃ τὸ 1868 καὶ ἐξετάθη καὶ εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους. Ἡ συνθήκη αὕτη ἐξουδετέρωσε τά τε φορητὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ μόνιμα καὶ τοὺς τὸ προσωπικὸν ἀποτελοῦντας καὶ ἐκήρυξε σεβαστοὺς καὶ ἐλευθέρους τοὺς κατοίκους τῆς χώρας τοὺς βοηθοῦντας τοὺς τραυματίας, ἀπήλλαξε μάλιστα τῆς κατασταθμεύσεως στρατιωτῶν καὶ μέρους τῶν χρηματικῶν εἰσφορῶν τοὺς περιθάλποντας τραυματίας ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν οἰκίαις. Χάριν δὲ ἀσφαλεστέρας προστασίας τῶν νοσοκομείων καὶ τῶν φορητῶν τοιούτων ὥρισεν ὅτι ταῦτα, δέον νὰ φέρωσι λευκὴν σημαίαν μετ' ἐρυθροῦ σταυροῦ· παρόμοιον περιβραχιόνιον δέον νὰ φέρῃ τὸ ἐξουδετερωμένον προσωπικόν. Τέλος διέταξεν οἱ τραυματίαι νὰ συλλέγωνται καὶ περιθάλπωνται ἄνευ διακρίσεως ἐθνικότητος, οἱ δὲ ἀποδεικνύμενοι μετὰ τὴν ἴασιν ἀνίκανοι πρὸς ὑπηρεσίαν νὰ πέμπωνται εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν. Μεθ' ὅλα δὲ τὰ λυπηρὰ ἐπεισόδια ἅτινα ἐπέφερον ὁ Γαλλογερμανικὸς καὶ ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, τὰς ἐλλείψεις ἃς παρουσιάζει καὶ τὰς ἀντιρρήσεις εἰς ἃς ὑπόκειται ἡ συνθήκη τῆς Γενεύης ὡς καὶ ἡ τῶν Βρυξελλῶν, εἶναι τὰ ἁγνότερα προϊόντα τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Ἡ ἱστορία καταδείκνυσι τὰς ποικίλας μέχρι τοῦ νῦν διαφορὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι τοῖς αἰχμαλώτοις, καὶ τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν ἣν ἤσκησεν ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς πρακτικῆς τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Οἱ ἀρχαῖοι δημοσιολόγοι ἐδέχοντο ὅτι ὁ νικητὴς εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ φονεύειν τὸν ἡττηθέντα καὶ ἐκ τοῦ δῆθεν δικαιώματος τούτου παρῆγον τὸ τοῦ διατίθεσθαι ἀπολύτως τὸ ἄτομον, οὗτινος κατ' ἀνοχὴν δὲν ἀφῄρουν τὴν ζωήν, ἐπὶ δὲ τῆς θεωρίας ταύτης ἐστήριζον τὴν μεταβολὴν τῆς προσωπικῆς καταστάσεως τῶν αἰχμαλώτων, τὴν καταβολὴν λύτρων πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν, ὁσάκις ἡ ἀτομικὴ ἐκδίκησις προλαμβάνουσα δὲν προέπεμπεν αὐτοὺς εἰς τὰ τοῦ Πλούτωνος βασίλεια. Ἐνῷ δ' ὁ Grotius διδάσκει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ συνήθως δὲν δουλοῦσι τοὺς αἰχμαλώτους, ὁ Vattel δέχεται ὅτι εἰς τὰς περιστάσεις, εἰς ἃς ἐπιτρέπεται ἡ ἀναίρεσις, ἐπιτρέπεται καὶ ἡ δουλεία. Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τῶν αἰχμαλώτων, οὐδ' ὡς ἀνταδίκημα αὕτη ἐπιτρέπεται νῦν οὐδ' εἰς ἑτέραν περίπτωσιν, ἐνῷ καὶ ταύτης ὑπῆρχον οἱ συνήγοροι ὡς ὁ BynKershoek, ὁ δὲ Heffter ὡς ἀνάγκην πολέμου ἐπιτρέπει αὐτήν, καθόσον τὴν σήμερον ἰσχύει ἡ ἀρχὴ ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι εἰσὶ δημόσιοι ἐχθροὶ καὶ ἑπομένως ἀνήκουσιν οὐχὶ

τῷ αἰχμαλωτίσαντι αὐτούς, ἀλλὰ τῷ κράτει καθ' οὗ οὗτοι τὰ ὅπλα ἔφερον. Σκοπὸς τοῦ αἰχμαλωτίζειν εἶναι ἡ ἐξασθένισις τοῦ ἐχθροῦ οὐχὶ δ' ἡ βλάβη τῶν ἀτόμων ἢ ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν. Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι εἰσὶν ἐχθροὶ νόμιμοι καὶ ὅτι δέον νὰ φέρωνται πρὸς αὐτοὺς φιλανθρώπως. Βεβαίως οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ συντηρηθῶσιν ἐξ ἰδίων ἢ περὶ ὧν δὲν προνοεῖ ἡ πολιτεία εἰς ἣν ἀνήκουσι, δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς ἔργα ἀνάλογα πρὸς τὴν θέσιν καὶ τὸν ἑαυτῶν βαθμόν, ἐν οὐδεμιᾷ ὅμως περιπτώσει δύνανται νὰ ἀνατεθῶσιν αὐτοῖς ὑπηρεσίαι σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὰ πολεμικά, οὕτως ὥστε νὰ παραβιάζηται ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ὀφειλομένη ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις, ἐνῷ ἐξ ἑτέρου δύνανται συνωδὰ ταῖς κανονιστικαῖς διατάξεσιν, ἃς ὁρίζει ἡ στρατιωτικὴ ἀρχή, νὰ μετέχωσι τῶν ἐργασιῶν τῆς δημοσίου ἢ ἰδιωτικῆς βιομηχανίας. Ἡ δὲ ἀποστέρησις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν αἰχμαλώτων ἐπιτρέπεται κατὰ τὰ νεώτερα νόμιμα μόνον μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πολέμου, καὶ ἡ ἐλευθερία ἄλλως τε περιορίζεται καθόσον τὸ τοιοῦτον ἐπιβάλλει ἡ ἀνάγκη τῆς προφυλάξεως κατὰ πάσης ἀποδράσεως. Ἐὰν δ' ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐπέλθῃ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων ἢ ἀφεθῶσιν ἐλεύθεροι ὑπισχνούμενοι ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὅτι δὲν θέλουσι μετάσχει τοῦ αἰχμαλωτίσαντος αὐτοὺς ἔθνους πολέμου, ὁ νικητὴς ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ περὶ συντηρήσεως καὶ διατροφῆς αὐτῶν, ἀπαγορευομένης αὐτῷ τῆς κακῆς πρὸς αὐτοὺς συμπεριφορᾶς καὶ οἱασδήποτε προσβολῆς. Ταῦτα πόσον ἀπέχουσι τῶν ὠμοτήτων ἃς οἱ Ἄγγλοι διέπραττον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος κατὰ τῶν αἰχμαλώτων τοὺς ὁποίους εἰς σιδηρὰ δεσμὰ καθεῖργον καὶ ἐκείνων τῶν Ρώσσων ἐν ἔτει 1812 κατὰ τῶν Γάλλων, ἐξ ὧν πλείστους ὡς κακούργους εἰς Σιβηρίαν ἀπέστειλαν.

Ἡ δὲ συνήθεια τοῦ παραδίδειν τῷ πολεμίῳ ὁμήρους πρὸς ἐξασφάλισιν ἐκτελέσεως πράξεως συμφωνηθείσης, ἐπὶ παραδείγματι πληρωμῆς ἀποζημιώσεως ἢ παραδόσεως φρουρίου, καὶ οἵτινες κατὰ τὸ ἀρχαιότερον δίκαιον καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐστεροῦντο ἐπὶ τῇ μὴ ἐκτελέσει τῶν ὑποσχεθέντων, βαθμηδὸν ἐξέλιπε διὰ τὴν γενικὴν κατάκρισιν τὴν ἐπακολουθήσασαν τὰς ἀπανθρωπίας, ὧν οἱ ὅμηροι πολλάκις ὑπῆρξαν τὰ θύματα, προτιμωτέρας τανῦν θεωρουμένης τῆς προσφυγῆς εἰς ὑλικὰ ἐνέχυρα. Δυστυχῶς κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἐπανήγαγον μετ' ἄκρας αὐστηρότητος οἱ Γερμανοὶ τὸ τῶν ὁμήρων ἔθιμον, ἐξαναγκάζοντες πολλάκις τοὺς προύχοντας τῶν ὑπὸ κατοχὴν γαλλικῶν ἐπαρχιῶν νὰ ἀνέρχωνται ἐπὶ τῆς ἁτμαμάξης καὶ νὰ συνοδεύωσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς διαφόρους σταθμούς, διότι γάλλοι χωρικοὶ παρέβλαπτον τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμάς. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῆς χρήσεως τῶν προυχόντων ὡς προφυλακτικῶν, οὕτως εἰπεῖν, ὀργάνων οὐ μόνον ἡ ἐλευθερία τῶν φιλησύχων πολιτῶν περιορίζεται, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωὴ αὐτῶν τίθεται ἐν κινδύνῳ ἄνευ ἰδίου αὐτῶν πταίσματος, δι-

καίως κατεκρίθη ἡ χρῆσις τοῦ μέτρου αὐτοῦ ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἀποσκορακισθὲν τῶν πεπολιτισμένων πολιτειῶν.

Κατὰ τὸν Grotius «Οὐ μόνον οἱ λαβόντες τὰ ὅπλα διὰ λόγον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πολεμοῦντες κατὰ τοὺς συνήθεις τύπους ἀποκτῶσι τὴν κυριότητα παντὸς ὅ,τι ἀφήρεσαν ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, τοῦτο δὲ χωρὶς κανόνα οὐδὲ μέτρον». Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη βαθμηδὸν κατέστη πολλῷ ἠπιωτέρα, περιωρίσθη δὲ ἡ ἐφαρμογή αὐτῆς σχηματισθείσης τῆς πεποιθήσεως ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου πάντοτε ἐπιτυγχάνεται καί χωρίς ν' ἀποστερηθῶσιν οἱ ἰδιῶται τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο δέον ἡ περιουσία τοῦ πολεμίου νὰ διακριθῇ εἰς κινητὴν καὶ ἀκίνητον καὶ εἰς δημοσίαν καὶ ἰδιωτικήν. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν κινητὴν δημοσίαν περιουσίαν τοῦ πολεμίου καὶ συμφώνως τῇ διακηρύξει τῶν Βρυξελλῶν ἡ στρατιωτικὴ ἀρχὴ δύναται νὰ καταλάβῃ ταύτην καθόσον χρησιμεύει εἰς τὰς τοῦ πολέμου ἐργασίας, ὡς εἶναι τὰ στρατιωτικὰ ταμεῖα, τὰ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, αἱ σιταποθῆκαι, τὰ πρὸς *μεταγωγὴν* ἐπιτήδεια, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀκίνητον ὁ νικητὴς λαμβάνει ταύτην ὑπὸ εἶδος τι μεσεγγύης, καὶ καρποῦται μὲ τὰς ἐκ ταύτης προσόδους, δὲν ἀπαλλοτριᾷ δὲ αὐτὴν οὐδὲ καταστρέφει, ἐκτὸς ἐὰν αἱ στρατιωτικαὶ ἐργασίαι ἐπιβάλωσι τοῦτο. Ἀλλ' οἱ εὐαγεῖς οἶκοι, τά σχολεῖα, τὰ μουσεῖα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια θεωροῦνται σεβαστοί, διὸ τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη στιγματίζουσι τὴν παραβίασιν τοῦ κανόνος ὡς βανδαλισμόν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἰδιωτικὴν περιουσίαν τοῦ πολεμίου ὀφείλει ὁ νικητὴς νὰ σέβηται ταύτην, νὰ μὴ παραβλάπτῃ δ' αὐτὴν εἰμὴ μόνον ὅταν αἱ στρατιωτικαὶ ἐργασίαι ἀπαιτῶτι τοῦτο. Καθ' ὑπέρβασιν ὅμως τῆς ἄνω ἀρχῆς ὁ ἐχθρὸς δύναται νὰ καταλάβῃ, καὶ ὅταν ἔτι ἀνήκουσιν εἰς ἰδιωτικὰς ἑταιρίας ἢ ἰδιώτας, ἐπὶ ἀποζημιώσει τὰ πρὸς μεταγωγὴν ἐπιτήδεια ἀναγκαῖα δὲ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐργασίας, ὡς ἐπίσης δὲν ἀπαγορεύεται τῷ στρατιώτῃ νὰ ἰδιοποιηθῇ τὰ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης συλλεγέντα.

Ἡ δήωσις ἦτο λίαν ἐν χρήσει μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ αἱ πόλεις μετὰ τὴν ἅλωσιν κατεστρέφοντο καὶ ἐλεηλατοῦντο. Ὁ Martens ἐν ἔτει 1785 ἔγραφον ὅτι εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐπιτρέπεται τῷ πολεμίῳ νὰ διατάξῃ τὴν δήωσιν, ὁ δὲ Vattel, ὁ Klüber Hefter οὐδόλως κατακρίνουσι τὴν δήωσιν ἥτις ἄλλως πρακτικῶς ἐπεκράτει ἐνῷ ἀκριβῶς ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν κρίνων τὴν δήωσιν ὁ Μ. Ναπολέων ἔλεγεν ὅτι «Εὐτυχῶς ἡ πολιτικὴ συμφώνως μετὰ τῆς ἠθικῆς ἀποκρούει τὴν δήωσιν. Οὐδὲν προσφορώτερον πρὸς ἀποσύνθεσιν καὶ παράλυσιν στρατοῦ οἱουδήποτε. Ὁ στρατιώτης δὲν ἔχει πλέον πειθαρχίαν ἅμα δύναται νὰ λαφυραγωγήσῃ». Ἐνῷ δὲ ὁ Halleck πρὸ εἰκοσαετίας ἔτι ἐπέμενεν ὑποστηρίζων ὅτι ἡ δήωσις εἶναι νόμιμος ὁσάκις πόλις τις παρεβίασε τὰ τοῦ πολέμου ἔθιμα ἢ ὅτε τὰ ἔσχατα μέτρα εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων ἢ

γνώμη τοῦ Pinheiro Ferreira σφοδρῶς κατακρίνοντος ἐν πάσῃ περιπτώσει τὴν δήωσιν ἐγενικεύθη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε σήμερον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἠθικῶς ἐπιβληθεῖσα εἰς πάντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη. Οὕτω ἡ δήωσις ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δικαιολογεῖται, διὸ δικαίως θεωρεῖται ὡς κακούργημα, ὅπερ καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ αὐτὴ ἡ πρακτικὴ καταδικάζει.

Ἡ θεωρίατοῦ σεβασμοῦ τῆς ἐν ξηρᾷ ἰδιωτικῆς περιουσίας δὲν εἶναι ἀπόλυτος οὐδ'ἀνεπίδεκτος περιορισμῶν, καθόσον ὁ εἰσβαλὼν στρατὸς δικαιοῦται νὰ λαμβάνῃ τὰ πρὸς συντήρησιν ἐπιτήδεια ἀπὸ τῆς πολεμίας. Ἀρχαιότερον ἐξηναγκάζοντο οἱ χειρωθέντες νὰ τελέσωσιν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ νικητοῦ βαρυτάτους φόρους, ἔθιμον ὅπερ συγγραφεῖς τινες ὡς ὁ Vattel καὶ ὁ Klüber ἐδικαιολόγουν διατεινόμενοι ὅτι αἱ χρηματικαὶ αὗται εἰσφοραὶ ἀποτελοῦσιν ἐξαγορὰν τοῦ δικαιώματος τῆς δηώσεως· ἐπειδὴ δ' ἡ δήωσις οὐ μόνον δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς δικαίωμα, ἀλλὰ καταδικάζεται καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς πρακτικῆς, οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ἐξαγορᾶς τοῦ δῆθεν δικαιώματος αὐτοῦ. Οὕτως ὁσημέραι τὸ ἔθιμον τῶν συμβουλῶν κατέπεσεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νῦν οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων φρονοῦσιν ὅτι καὶ ὅταν ὁ στρατὸς εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς τὰς ἀναγκαστικὰς συμβουλὰς ὅπως προμηθευθῇ τὰ ἐπιτήδεια, ὁ εἰσβαλὼν στρατὸς ὁ ἐπιβαλὼν τὰς συμβολὰς ὀφείλει νὰ καταβάλῃ τὸ ἀντίτιμον καὶ νὰ δίδῃ τὰς προσηκούσας ἀποδείξεις εἰς τοὺς κτήτορας τῶν πραγμάτων ἅτινα ἔλαβεν.

Ἀλλ' ἐὰν εἰς τοσούτους περιορισμοὺς ὑποβάλλωνται αἱ πράγμασι συμβολαί, κατὰ μείζονα λόγον ἀποδοκιμάζονται αἱ χρήμασι τοιαῦται, διότι οὕτω μειοῦται ἡ περιουσία τῶν ἰδιωτῶν καθ' ὧν δὲν κηρύσσεται ὁ πόλεμος, ἄλλως τε ὡς ὁ ἐχθρὸς δὲν δικαιοῦται νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς κατοίκους εἰς πλήρωσιν τῶν κενῶν καὶ στελεχῶν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, οὕτω δὲν δύναται ν' ἀπαιτήσῃ νὰ τῷ χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαῖα χρήματα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ποσῶς δὲν ἐσεβάσθησαν οἱ Πρῶσσοι κατά τε τὸν πόλεμον τοῦ 1866 καὶ τὸν τοῦ 1870 μεταβαλόντες αὐτὸν εἰς ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν· τὴν παραβίασιν αὐτὴν τοῦ ἐθίμου ἀνομολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Bluntschli, καθόσον οὐ μόνον αἱ πράγματι ἀπαιτηθεῖσαι κατὰ τοὺς ἄνω πολέμους συμβολαὶ ἦσαν ὑπερβολικαί, ἀλλὰ καὶ αἱ χρήμασιν ἐπιβληθεῖσαι ἦσαν μέγισται, ὥστε οἱ διάφοροι δῆμοι μόνον διὰ δανείων δυσβαστάκτων ἐπήρκουν εἰς ἀπότισιν αὐτῶν. Ὁπωσδήποτε ὅμως μεθ' ὅλα τὰ ἐναντία παραδείγματα, ὁμολογητέον ὅτι ὁ σεβασμὸς τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας ἐν τοῖς κατὰ ξηρὰν πολέμοις ἀνεγράφη ὡς γενικὸς κανών, καὶ ὅτι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐν πολλοῖς ἐβελτιώθησαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἅπαντες ἐν γένει οἱ νόμοι οἱ τοὺς κατὰ ξηρὰν πολέμους διέποντες.

Ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη αὕτη ὁδὸς ἡ τὰ ἔθνη πρὸς ἄλληλα συνδέουσα

ἀνήκει τοῖς πᾶσιν, οὐδεὶς δὲ κέκτηται δικαίωμά τι ἐπ' αὐτῆς· καὶ ὅμως ὑπῆρξαν οἱ ἀμφισβητήσαντες τὴν ἀναμφισβήτητον ταύτην ἀλήθειαν. Οἱ Ἄγγλοι ἰδίως καὶ οἱ Ἱσπανοὶ ἐπανειλλημένως ἠξίωσαν ὅτι ἡ κυριαρχία θαλασσῶν τινων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοῦ Ὠκεανοῦ ἀνῆκεν αὐτοῖς, εὑρέθησαν δὲ καὶ συγγραφεῖς ὑποστηρίξαντες τὴν παράλογον ἀξίωσιν. Γνωστὴ εἶναι ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος διαμάχη μεταξὺ τοῦ Grotius δημοσιεύσαντος τὸ Mare liberum πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τοῦ θαλασσοπορεῖν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ τοῦ Selden ὅστις ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Mare clausum ὑπεστήριξε τὸ ἐναντίον. Ἀλλὰ καὶ Γουλιέλμος ὁ Γ'. κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ Γεώργιος ὁ Γ'. τῆς Ἀγγλίας εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος δι' ἱκανῶν παραδειγμάτων ἐφάνησαν ἐμμένοντες εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Selden. Καὶ νῦν μὲν περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς θαλάσσης οὐδεμία ἀμφισβήτησις ὑπάρχει, ἀλλ' ἐνῷ ὡς γενικὸς κανὼν ἐν τοῖς κατὰ ξηρὰν πολέμοις ἀναγράφεται ὁ σεβασμὸς τῆς περιουσίας, κατὰ θάλασσαν θεμιττὸν λογίζεται τὸ λαφυραγωγεῖν τὰς ἰδιωτικὰς τῶν πολεμίων κτήσεις. Πλὴν πρὸς τί ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς κατὰ ξηρὰν πρὸς τὴν κατὰ θάλασσαν ἰδιωτικὴν περιουσίαν; Ὁ Ortolan στηρίζει αὐτὴν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν στοιχείων τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ Brentano καὶ ὁ Sorel προσθέτουσιν ὅτι ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος ἄλλως θὰ ἐματαιοῦτο· οἱ τοιοῦτοι ὅμως ἰσχυρισμοὶ οὐδόλως εἰσὶ ζηλωτοί, ἡ δ' ἀνεπάρκεια τῶν νομίμων μέσων τοῦ πολεμεῖν, οὐδέποτε δικαιολογεῖ τὴν χρῆσιν ἐκνόμων μέσων, διὸ εὐτυχῶς πρὸ τριακονταετίας διὰ τῆς ἐν Παρισίοις Συνόδου τοῦ 1856 ὑγιέστεραι ἀρχαὶ κατίσχυσαν ἐν τοῖς κατὰ θάλασσαν πολέμοις καὶ ἐτέθησαν τοιαῦται βάσεις, ὥστε ἓν βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω ἔτι ἀπαιτεῖται ἵνα καὶ ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος ἐξομοιωθῇ τῷ κατὰ ξηράν.

Πρὸ τῆς Συνόδου τοῦ 1856, ἥτις κέγραψε τὴν κατάργησιν τῆς καταδρομῆς ἢ μᾶλλον ὅτι τὰ ἰδιωτικὰ πλοῖα διώκονται ὑπὸ μόνον τῶν πολεμικῶν, ἡ κατὰ θάλασσαν λαφυραγωγία ἐνηργεῖτο διά τε τῶν ἐθνικῶν πλοίων τοῦ ἐμπολέμου καὶ δι' ἰδιωτικῶν λαμβανόντων τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν. Μάτην ἐν τῇ συνθήκῃ, ἣν διωμολογήσατο ὁ περικλεὴς Φραγκλῖνος μεταξὺ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Πρωσσίας ἐν ἔτει 1785 ἀνέγραψεν ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ χορήγησις σύλης γραμμάτων ἐκραγέντος πολέμου μεταξὺ τῶν συνθηκολογησάντων μερῶν, καθόσον τὸ παράδειγμα τοῦτο δὲν εὗρε μιμητάς. Μάτην ἐν ἔτει 1823 αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐκοινοποίησαν εἰς τὰς μεγάλας εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις σχέδιον σκοποῦν νὰ καθιερώσῃ τὸ ἀπαραβίαστον τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας, αἱ διαπραγματεύσεις αὗται οἰκτρῶς ἐναυάγησαν. Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν διακήρυξιν τῆς ἐν Παρισίοις Συνόδου, ἡ Ἱσπανία καὶ τὸ Μεξικὸν ἀπήντησαν ὅτι καίτοι ἀποδέχονται τὰς λοιπὰς ἀρχὰς

αἵτινες προὐκηρύχθησαν, ἀποκρούουσι τὴν δηλοποίησιν καθὸ οὖσαν ἀδιαίρετον καὶ περιέχουσαν τὴν κατάργησιν τῆς καταδρομῆς, αἱ δὲ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ὡς πρῶται ἔδωκαν τὸ παράδειγμα τῆς ἐντελοῦς καταργήσεως τῆς καταδρομῆς, ἐπρότειναν ὡς ὅρον ἀποδοχῆς νὰ μὴ ληΐζηται ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία τῶν πολεμίων καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν πλοίων· καὶ ἡ μὲν Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία ἐκηρύχθησαν πρόθυμοι εἰς ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν πρὸς κατάργησιν τοῦ βαρβάρου αὐτοῦ ἐθίμου, ἀλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν συνήνεσε καὶ οὕτως αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν προσεχώρησαν τῇ συνθήκῃ. Ὁπωσδήποτε ἡ πρόοδος κατίσχυσε καὶ δύναταί τις εἰπεῖν ὁριστικῶς, καίτοι πάντοτε ὑπολείπεται ἡ ὑπόθεσις πολέμου μεταξύ τινος τῶν ὑπογραψασῶν τὴν δηλοποίησιν δυνάμεων καί τινος ἐκ τῶν μὴ προσχωρησασῶν.

Δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἐν σιγῇ ὅτι οἱ κίνδυνοι οὓς τὰ ἰδιωτικὰ πλοῖα διατρέχουσιν ἠλαττώθησαν ἔτι δι' ἐθίμου ὅπερ καθιέρωσεν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐν τῷ κατὰ τῆς Ρωσσίας πολέμῳ τὸ 1854, καθ' ὃν ὥρισαν ἓξ ἑβδομάδων προθεσμίαν ἵνα, τὰ πλοῖα τοῦ πολεμίου τὰ εὑρισκόμενα εἰς τοὺς λιμένας τοῦ κράτους καθ' οὗ ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη, ἀποπλεύσωσι τῶν λιμένων ἐν οἷς εὑρίσκοντο καὶ ἐπιστρέψωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι.

Δευτέρα ἀρχὴ τῆς Συνόδου τῶν Παρισίων εἶναι ὅτι «ἡ οὐδετέρα σημαία καλύπτει τὸ ἐχθρικὸν ἐμπόρευμα, πλὴν τῶν λαθρεμπορίων τοῦ πολέμου». Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἠγνόει ὅλως τὸ Consolato del mare καὶ οἱ σχεδὸν σύγχρονοι τοῦ Grotius συγγραφεῖς Azuni καὶ Lampredi. Κατὰ δὲ τὸν 16ον αἰῶνα ἴσχυεν ἡ ἀρχὴ «ἐχθρὸν κομίζον φορτίον τὸ πλοῖον κἂν μὴ ἐχθρὸν ληΐζεται», καὶ τὰ οὐδέτερα πλοῖα τὰ φέροντα ἐχθρικὸν ἐμπόρευμα, ὡς καὶ τὸ ἐχθρικὸν ἐμπόρευμα τὸ δι' οὐδετέρων πλοίων μεταφερόμενον ἐθεωροῦντο ληΐσιμα. Ἡ ἀρχὴ ὅτι δὲν ληΐζεται τὸ ἐπὶ οὐδετέρου πλοίου ἐχθρικὸν ἐμπόρευμα ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον τὸ 1650 ἔν τινι συνθήκῃ μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ Ὀλλανδίας, ἀνεγνωρίσθη δ' αὕτη γενικώτερον κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνόπλου οὐδετερότητος τὸ 1780 ἃς ἐπρότεινεν ἡ Ρωσσία. Ἀλλ' ἐπὶ παραδείγματι τὸ μὲν 1785 ἀπαντᾷ συνθήκη μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν καθιεροῦσα τὴν ἀνωτέρω ἀρχήν, τὸ δὲ 1794 συνθήκη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἀναγράφουσα τὰ ἐναντία. Κατὰ ταῦτα οὐδεμία ἀρχὴ εἶχε τύχει τῆς γενικῆς ἀναγνωρίσεως, διότι αἱ διεθνεῖς συνθῆκαι διέφερον ἀλλήλων· μόνον δὲ κατὰ τὴν Σύνοδον τῶν Παρισίων καθιερώθη ὁριστικῶς ὁ δεύτερος οὗτος κανὼν «ἡ σημαία καλύπτει τὸ ἐμπόρευμα», ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὸ πλοῖον ἀποτελεῖ μέρος τοῦ οὐδετέρου ἐδάφους ὅπερ εἶναι ἀπρόσβλητον.

Ἡ Σύνοδος τῶν Παρισίων καθιέρωσε καὶ τὸν τρίτον αὐτὸν κανόνα «τὸ

οὐδέτερον ἐμπόρευμα πλὴν τῶν λαθρεμπορίων τοῦ πολέμου, δὲν ληΐζεται ὑπὸ ἐχθρικὴν σημαίαν». Δι' αὐτοῦ ἐτέθη τέρμα εἰς τὰς ἀντιλογίας, διότι κράτη τινὰ ἐδέχοντο ὅτι τὸ οὐδέτερον ἐμπόρευμα ληΐζεται εὑρισκόμενον ἐπὶ πολεμίου πλοίου. Καὶ ἀληθῶς ἐνῷ τὸ Consolato del mare καὶ πλεῖσται συνθῆκαι τοῦ 13ου καὶ 15ου αἰῶνος ἀναγράφουσιν ὅτι ἡ τῶν οὐδετέρων περιουσία δὲν ληΐζεται, ὑποχρεοῦται δὲ μόνον ὁ οὐδέτερος νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν ληϊστῆρα τὸν ναῦλον, τὰ δὲ Ἀγγλικά, τὰ Ἰταλικὰ καὶ τὰ Ὀλλανδικὰ δικαστήρια ἐκηρύσσοντο κατὰ τοῦ ληϊσμοῦ, ἡ Γαλλικὴ διάταξις (ordonnance) τοῦ 1681 καὶ ὁ Ἰσπανικὸς κανονισμὸς (réglement) τοῦ 1779 καθιεροῦσιν αὐτόν, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου οἱ συγγραφεῖς διΐσταντο τὰς γνώμας. Ἡ δηλοποίησις ἔθετο τέρμα καὶ εἰς τὴν διαφωνίαν αὐτὴν καὶ οὕτως ἡ οὐδετέρα περιουσία, καθόσον δὲν περιέχει λαθρεμπόριον πολέμου, δὲν ληΐζεται, διότι εἶναι περιουσία οὐδετέρων, κατὰ τῶν ὁποίων δὲν κηρύσσεται ὁ πόλεμος· διὸ δύναται νὰ ὑπάρχῃ «φορτίον ἐλεύθερον, ἐπὶ μὴ ἐλευθέρου πλοίου».

Τέλος ἡ Σύνοδος τῶν Παρισίων περιώρισε τὸ δικαίωμα τῶν ἀποκλεισμῶν, καθιερώσασα ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς εἶναι ὑποχρεωτικὸς καθόσον εἶναι πραγματικός, δηλαδὴ ὅταν ἡ ἐμπόλεμος δύναμις ἡ ἐπιβάλλουσα αὐτὸν διαθέτῃ ἐπαρκεῖς ναυτικὰς δυνάμεις ἵνα καθολοκληρίαν κωλύῃ τήν τε εἴσοδον καὶ τὴν ἔξοδον τοῦ ἀποκεκλεισμένου μέρους. Ὁ περιορισμὸς οὗτος ἦτο τοσοῦτο μᾶλλον ἀναγκαῖος, καθόσον ἡ κατὰ θάλασσαν πρᾶξις ἐπειράθη κατὰ καιροὺς νὰ δώσῃ εἰς τὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ δικαίωμα ἔκτασιν ὅλως ἀπᾴδουσαν εἰς τὸν φυσικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀρκουμένη εἰς τὴν ἁπλῆν κήρυξιν πρὸς σύστασιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω καὶ μὴ ὑπαρχούσης τῆς πρὸς ἐπιβολὴν ναυτικῆς δυνάμεως οὗτος ἐθεωρεῖτο ὑφιστάμενος, εὐνόητον εἶναι ὁποῖαι καταστροφαὶ ἐπήρχοντο διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὁλοκλήρων χωρῶν. Οὕτως ἐν ἔτει 1652 ἡ Ὀλλανδία ἐκήρυσσεν ἀποκεκλεισμένους οὐ μόνον ἅπαντας τοὺς λιμένας τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς κτήσεις αὐτῆς τὰς ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου κειμένας. Ὅτε δὲ τὸ 1775 ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τῶν ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, ἡ Ἀγγλία ἐκήρυσσεν ἀποκλεισμὸν κατὰ τῆς ὁμοσπονδίας. Τὸ ἀξίωμα δ' αὐτό, ὅπερ μεγάλως ἔβλαπτε τοὺς οὐδετέρους, προυκάλεσεν ἐν μέρει καὶ τὸ τῆς ἐνόπλου οὐδετερότητος σύστημα. Εἰκονικοὶ ἦσαν οἱ ἐπὶ Ναπολέοντος Ἀγγλογαλλικοὶ ἀποκλεισμοί, ὁ ψιλὸς δ' ἀποκλεισμὸς ὑπῆρξε καὶ τὸ κυριώτατον μέσον τοῦ Ἠπειρωτικοῦ συστήματος τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ναυτικῆς βρεττανικῆς ὑπεροχῆς. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ὑπερβολαὶ καὶ καταχρήσεις ἐπήνεγκον, καὶ δικαίως, τὴν κατάργησιν τῶν εἰκονικῶν ἀποκλεισμῶν, καθόσον δύο ἐμπόλεμοι οὐδόλως δικαιοῦνται νὰ καταστρέφωσι τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ ὅλου κόσμου, διὸ ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Μεξικοῦ, ὁ ἀτυχὴς Μαξιμιλιανός, ἐκήρυξεν ἐν ἔτει

1866 ἀποκεκλεισμένους τοὺς βορείους λιμένας τοῦ Μεξικοῦ μετ' ἀνεπαρκῶν ναυτικῶν δυνάμεων, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς ἀνύπαρκτον καὶ μὴ ὑποχρεοῦντα ἐπομένως τοὺς οὐδετέρους.

Ἀτυχὲς προϊὸν τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι ὁ καλούμενος εἰρηνικὸς ἀποκλεισμός, ὅστις εὐτυχῶς δὲν ἔτυχε τοῦ κύρους τοῦ κατὰ συνθήκην δικαίου, οὐδ' ὑπόκειται εἰς ὁμοιομόρφους κανόνας. Εἶναι δ' ἀτυχές, διότι τῷ προφανεῖ ἐχθρικῷ μέσῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ χρῶνται αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἀείποτε κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, πρὸς ὑποστήριξιν ἀξιώσεων ἀποζημιώσεως ἢ ἐπανορθώσεων δῆθεν ἀρνησιδικίας ἢ τέλος καὶ ἐπιβολῆς τῆς ἰδίας αὐτῶν θελήσεως, ἐνῷ δὲ συνεπιφέρει εἰς τὸ κράτος, καθ' οὗ ἐπάγεται, τὰς αὐτὰς ὑψίστας ζημίας τοῦ κεκηρυγμένου πολέμου, τὰ κράτη τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτὸν ἀξιοῦσιν ὅτι δὲν ῥηγνύουσι τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἐκ τοὐναντίου ἐξασφαλίζουσιν αὐτὴν διὰ τῆς ἠθικῆς πιέσεως, ὡς εὐφήμως ἀποκαλοῦσι τὸν εἰρηνικὸν ἀποκλεισμόν. Δικαίως ἄρα πολλοὶ συγγραφεῖς ὡς ὁ Duverdy, ὁ Pistoye, ὁ Hautefeuille, ὁ Westlake, ὁ Gessner κατηγορηματικῶς ἀποδοκιμάζουσιν αὐτὸν καὶ χαρακτηρίζουσιν ὡς μέτρον οὗ δύναταί τις νὰ κάμῃ χρῆσιν μόνον ἐν πολέμῳ, καθότι προσβάλλον τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐθνῶν, ἀναγράφουσι δὲ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδὲν κράτος κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπαγορεύειν νόμους τοῖς ξένοις τοῖς μὴ ὑποτεταγμένοις τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου οὗτοι δικαιοῦνται νὰ ἐνεργῶσι μετὰ πλήρους ἀνεξαρτησίας χωρὶς νὰ μεριμνῶσι περὶ τῶν θελήσεων τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἄλλως τε δὲ οὐδεμία συνθήκη καθιέρωσέ τι περὶ τοῦ ἐν εἰρήνῃ ἀποκλεισμοῦ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ διακήρυξις τοῦ 1856 μόνον ἀποκλεισμὸν ἐν πολέμῳ γινώσκει. Πλὴν μήπως καὶ ὁ Bluntschli δὲν ἀναγράφει ὅτι τὰ οὐδέτερα κράτη δὲν ἀναγνωρίζουσι τὸ δικαίωμα τοῦ ληΐζειν συνεστῶτος εἰρηνικοῦ ἀποκλεισμοῦ, πρὸς δὲ ὅτι δικαιοῦνται τὰ ἑαυτῶν πλοῖα νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται ἐλευθέρως τῶν λιμένων, εἰς οὓς ἐπεβλήθη τὸ μέτρον τοῦτο; Ἢ μήπως εἰς τὰ πλεῖστα τῶν μέχρι τοῦδε παραδειγμάτων τοιούτων ἀποκλεισμῶν, τῆς Πορτογαλλίας ὑπὸ τῆς Γαλλίας τὸ 1831, τοῦ κατὰ ξηρὰν τῆς Ἑλβετίας ὑπὸ τῆς Γαλλίας τὸ 1838, τοῦ Μεξικοῦ ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ αὖθις, τῆς Ἀργεντινῆς δημοκρατίας παρὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅστις καὶ δεκαετίαν ὁλόκληρον διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1838—48 καὶ τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1850, ἐκφαίνεται ἔστω καὶ πόρρωθεν λόγος φιλανθρωπίας δυνάμενός πως νὰ δικαιολογήσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, ὁ δ' ἀληθὴς δὲν εἶναι ἰδιοτέλεια; Ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω πείθουσιν ὅτι οἱ ἐπιλεγόμενοι εἰρηνικοὶ ἀποκλεισμοὶ οὐ μόνον ἀντίκεινται τῷ διεθνεῖ δικαίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦσι παραβίασιν αὐτοῦ, στηρίζονται δὲ μόνον ἐπὶ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου, ὅστις,ἐπὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ βασιζόμενος, δὲν ποιεῖται χρῆ-

σιν απάντων τῶν ἐχθρικῶν μέσων, ἅτινα διαθέτει, ἀλλὰ ἐπάγει τὸν πόλεμον κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρεσκείας.

Αὗται εἶναι αἱ σπουδαιότεραι πρόοδοι αἱ γενόμεναι κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα αἱ τὸ κατὰ θάλασσαν δίκαιον ὁρῶσαι. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς ἐν Παρισίοις Συνόδου εἶναι ἀτελές, διότι ναὶ μὲν τὰ σύλης γράμματα κατηργήθησαν, ἐπικρατεῖ ὅμως πάντοτε διαφορὰ τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἰδιωτικῆς περιουσίας, διότι καὶ νῦν τὰ πολεμικὰ τοῦ ἐμπολέμου πλοῖα ληΐζουσι πάντα τὰ τῆς πολεμίας σημαίας πλοῖα εἴτε πολεμικὰ εἴτε ἐμπορικὰ ὦσι. Πλὴν πρός τί ἡ διαφορὰ αὕτη, ἐκεῖνο δ' ὅπερ, ἐν τῇ ξηρᾷ θεωρεῖται ἐπονείδιστον, διατί ἐπιτρέπεται κατὰ θάλασσαν; Οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος δυνάμενος νὰ δικαιολογήσῃ αὐτό, εἶναι δ' ἁπλῶς λείψανον τῶν βαρβάρων χρόνων, ὅπερ καθῆκον ἔχει ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς νὰ καταρρίψῃ, ἀναγνωρίζων ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ πολεμία περιουσία εἶναι ἀσινὴς καὶ ἀλώβητος καὶ κατὰ θάλασσαν εὑρισκομένη ὅπως κατὰ ξηράν. Καὶ ὑπὸ πρακτικὴν δὲ ἔποψιν ἐλάχιστα πιέζεται ὁ πολέμιος διὰ τοῦ ληϊσμοῦ τῆς κατὰ θάλασσαν ἰδιωτικῆς περιουσίας, ὡς ἐκ τῆς ὑψίστης ἀναπτύξεως τῆς κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίας, βαρύνει δὲ μόνους τοὺς πολίτας αὐτοῦ, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ δικαιώματος τοῦ λαφυραγωγεῖν συνηγοροῦντα εἰσὶ πολλῷ μείζονα, καθόσον τὸ δικαίωμα αὐτὸ παρακωλύει καὶ διαταράσσει τὸ ἐμπόριον οὐ μόνον τοῦ πολεμίου, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς μεγάλης συναφείας τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων, καὶ τὸ τῶν οὐδετέρων καὶ αὐτοῦ τοῦ κράτους ὅπερ τὸν ληΐζειν διέταξε, καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ διὰ τῆς καταργήσεως αὐτοῦ ἀποτρέπονται σπουδαίως αἱ φοβεραὶ ζημίαι καὶ αἱ οἰκονομολογικαὶ κρίσεις, αἵτινες ἐπέρχονται καὶ ἐν καιρῷ ἔτι εἰρήνης ὅταν ἀπειλῆται πόλεμος· ὅθεν ἡ ἐντελὴς ἀπαγόρευσις τοῦ λαφυραγωγεῖν μετά τινων περιορισμῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸ λαθρεμπόριον καὶ τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου, εἶναι ἐλαχίστη θυσία τοῦ ἐμπολέμου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δεινῶν ἅτινα νῦν ἐκ τοῦ ληϊσμοῦ προέρχονται. Καὶ ἀληθῶς ἡ καθόλου ἀπαγόρευσις τοῦ ληΐζειν πολλάκις ἐνεγράφη ἐν ταῖς συνθήκαις καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς πρακτικῆς· πολλάκις αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἀμοιβαίως ἀπέδοσαν μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τὰ πλοῖα τὰ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπηκόων ἀφαιρεθέντα ἢ διώρισαν ἐπιτροπὰς σκοπούσας τὸν προσδιορισμὸν τῶν ζημιῶν, ἃς ὑπέστησαν οἱ ἔμποροι, καὶ τῶν ἀποζημιώσεων, εἰς ἃς ἐδικαιοῦντο. Οὕτως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐν τῷ κατὰ τῆς Κίνας πολέμῳ τοῦ 1860 διεκήρυξαν ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία τοῦ ἐχθροῦ ἔσται ἐλευθέρα καὶ ἐπὶ ἐχθρικοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου, τὰ αὐτὰ δὲ ἔπραξαν ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Πρωσσία ἐν τῷ κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμῳ τὸ 1866. Δυστυχῶς ὅμως ἡ γενομένη πρότασις παρὰ τῆς Βορείου Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας ἐν ἔτει 1870 περὶ ἐντελοῦς καταργήσεως τῆς κατὰ θάλασσαν λείας, ἀπέτυχεν, ἀναγκασθείσης ταύ-

της νὰ ἀποσύρῃ αὐτήν, καθόσον ἡ Γαλλία δὲν ἔπαυσε διώκουσα τὰ Γερμανικὴν σημαίαν φέροντα πλοῖα.

Ἀλλὰ καὶ ἕτεραι σπουδαῖαι ἐνέργειαι ἐγένοντο πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κατὰ θάλασσαν ἰδιωτικῆς περιουσίας. Πολυάριθμος συνέλευσις ἐμπόρων συνελθοῦσα ἐν Βρέμῃ κατὰ τὸ 1859 διετύπωσεν ἀρχὰς σκοπούσας τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου. Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα τὸ μὲν ἐν Ζυρίχῃ Ἰνστιτοῦτον τοῦ Διεθνοῦς δικαίου ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 1877 ἀπεφήνατο ὅτι «Ἰδιωτικὴ περιουσία εἴτε οὐδετέρα εἴτε ἐχθρὰ μεταφερομένη ὑπὸ ἐχθρικὴν σημαίαν ἢ ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν εἶναι ἀπαραβίαστος,» κατὰ δὲ τὸ 1882 τὸ Ἰνστιτοῦτον τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ αὖθις ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Τουρίνου ἐψήφισε κανονισμὸν τῶν θαλασσίων λειῶν ἐξασφαλίζοντα ἀποτελεσματικώτατα τὰ ναυτικὰ κράτη καὶ τὸ ἐμπόριον ἁπάντων τῶν ἐθνῶν. Ἂν δ' ἡ ἀρχὴ αὕτη δυσχερῶς ἔτι ἀναγνωρίζηται παρ' ὅλων, εἶναι ὅμως λίαν πιθανὸν μετὰ τὰ ἀνωτέρω ὅτι προσεχῶς θέλει γίνει ἀποδεκτὴ ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ, οὕτω δὲ ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος ἀφομοιωθήσεται τῷ κατὰ ξηρὰν καὶ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς θέλει ἀριθμεῖ ἕνα ἔτι θρίαμβον ἐπὶ τῶν βαρβάρων ἰδεῶν τοῦ παρελθόντος.

Τὰ ζητήματα, ἅτινα ἐγείρει ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπανορθώσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου μετὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων παρὰ τῶν στόλων τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ τὸν Γαλλογερμανικὸν ἰδίως πόλεμον, εἰσὶ σπουδαιότατα, ἀπαραίτητον δ' εἶναι ὅπως ἐκ κοινῆς συμφωνίας τεθῇ τέρμα εἰς τὰς ἀθλιότητας αὐτὰς καὶ τὰ αἴσχη. Πολυάριθμα συνέδρια συνεζήτησαν ζητήματα ἥσσονος ἐνδιαφέροντος, ὁ καιρὸς ἐπείγει ἵνα ἐν εἰδικῷ συνεδρίῳ ἀνατεθῇ τοῖς ἀντιπροσώποις ἁπάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ἡ εὐγενὴς αὕτη ἐπιχείρησις, ἡ δὲ κυβέρνησις ἐκείνη, ἥτις ἤθελεν ἀναλάβει τὴν πρωτοβουλίαν καὶ συνδέσει τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τοιαύτην μεταρρύθμισιν, θέλει ἀποκτήσει αἰωνίους μὲν τίτλους ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, δόξαν δὲ διαρκεστέραν τῆς τῶν πεδίων τῶν μαχῶν.

Ἀρμάνδος Ποτσίν.

ΡΩΣΙΚΑ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΝΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΜΕΘΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΑ

ὑπό Κ. Α. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ[1]

τοῦ κόμητος Σ. Γ. Βοροντζὸβ τῷ κόμητι Μπεζμπορότκο.

Ἐνετία, τῇ 20/31 Ἰανουαρίου 1784.

Ὁ Ψαρὸς[2] ἀναρρώσας ἐκ τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ ἀσθενείας χθὲς ἀπῆλθεν εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐνταῦθα αὐτοῦ διαμονὴν ἐπισκεπτόμενος αὐτὸν σχεδὸν καθ' ἑκάστην, ἐξήγαγον τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶνε ἄνθρωπος ὅλως ἀφωσιωμένος τῇ Ῥωσίᾳ καὶ τῇ Αὐτοκρατείρᾳ καὶ κατέχεται ὑπὸ αἰσθημάτων εὐγνωμοσύνης τοῖς εὐεργέταις αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑμᾶς ἰδίως συγκαταλέγει. Εἶνε δραστήριος καὶ ἱκανὸς νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν. Εἶδε τὴν πλήρη πίστιν, ἧς ἀπολαύει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως οἱ ἐνταῦθα οὕτω καὶ οἱ ἐκ τῶν νήσων ἀφικνούμενοι ἅπαντες θεωροῦσιν αὐτὸν μαντεῖον καὶ οὗτος μεταχειρίζεται αὐτοὺς κατὰ βούλησιν. Οὐδεμίαν παρέλιπε περίστασιν ὅπως ἐμφυσήσῃ αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἀφοσίωσιν μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο παντοῖα μέσα, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς τοὺς σκοπούς, οὓς ἔχει ἡ Αὐτοκράτειρα ἱδρύσασα τὸ ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν σῶμα,[3] ἀνατρέφουσα τὸν

[1] Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολή, ἣν ἀρύομαι ἐκ τοῦ «Ῥωσικοῦ Ἀρχείου» 1879 ἀρ. 1, σελ. 85 εὑρίσκεται ἐν τῷ ἐν Μόσχᾳ Ἀρχειοφυλακείῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Σ. Γ. Βοροντζὸβ ὑπῆρξεν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Βας πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσίας ἐν Ἐνετίᾳ, ὁ δὲ Α. Α Μπεζμπορότκο ἰδιαίτερος τῆς ἀνωτέρω Αὐτοκρατείρας γραμματεύς, κατόπιν δέ, ἐπὶ Παύλου, ἀρχικαγκελάριος.

[2] Ὁμογενὴς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείαν πρὸς ἐξέγερσιν τῶν δυστήνων ἡμῶν ὁμογενῶν, οἰκτρῶς, ὡς γνωστόν, μεταγενεστέρως ἐγκαταλειφθέντων. Ὑπηρετήσας ἐν τῇ ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ πρὸ τῆς περιωνύμου ἀνωτέρω ἐκστρατείας, πρόξενος τῆς Ῥωσίας διατελέσας ἐν Μελίτῃ, μετὰ ταῦτα δὲ προὐβιβάσθη εἰς τὸν βαθμὸν στρατηγοῦ. Περὶ αὐτοῦ ἴδε προηγουμένους τόμους Π α ρ ν α σ σ ο ῦ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς Πίναξι.

[3] Ἴδε τὰ προηγούμενα παρ' ἐμοῦ δημοσιευθέντα ἐν τῷ «Παρνασσῷ» ἔγγραφα.

βασιλόπαιδα Κωνσταντῖνον Παύλοβιτς καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα προσέλασιν διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Κριμαίας ὡς μέσου πρὸς ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὲρ τῆς μελλούσης αὐτῆς εὐημερίας. Ἤμην παρὼν ὅτε εἷς ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε νὰ ὀνειδίσῃ τὴν Ῥωσίαν ἐπὶ τῇ προσγενομένῃ δυστυχίᾳ τοῖς δυστήνοις Πελοποννησίοις,[1] οἵτινες τὰ πάνδεινα ἔπαθον καταστραφέντες ὁλοσχερῶς, οὗτος ἔξαλλος ἐκ τῆς ὀργῆς ἀπήντησεν: «Ἡ καταστροφὴ χιλιάδων τινῶν οὐδὲν σημαίνει· ἔστω ν' ἀπολεσθῇ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν Ἑλλήνων, ἀρκεῖ οἱ λοιποὶ νὰ διδαχθῶσιν, ἀνδρειωθῶσι καὶ δοξασθῶσιν ἀποτινάσσοντες τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Πέτρος ὁ Μέγας ἐθυσίασεν ἑκατοστύας χιλιάδων Ῥώσων ἵνα ἀνυψώσῃ καὶ ἐκπολιτίσῃ τὴν πατρῴαν αὐτοῦ χώραν. Μὴ ἐλπίζετε καὶ ὑμεῖς νὰ τύχητε ἀνεξαρτησίας ἄνευ θυσιῶν.» Ταῦτα κατέπεισαν τὸν ὀνειδίζοντα καὶ κατέδειξαν τὸν πρὸς τὴν Ῥωσίαν ζῆλον τοῦ Ψαροῦ. Πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος λαμβάνει εἰδήσεις, γινώσκει ἁπάσας τὰς χώρας αὐτῆς καὶ δύναται, φρονῶ, νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν μεγάλως, ἐὰν κεκτήμεθα σκοπούς τινας ἐν τῷ μέλλοντι. Κατὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐὰν ἡ Αὐτοκράτειρα μεταβῇ εἰς Χερσῶνα, ἐπεθύμει νὰ ζητήσητε ὑπὲρ αὐτοῦ ἄδειαν ἀπουσίας ὅπως μεταβῇ αὐτόσε. Κατὰ τὸ θέρος ἐκ Μελίτης δύναται ἐντὸς δύο ἑβδομάδων νὰ φθάσῃ εἰς Τεργέστην, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Χερσῶνα ὡσαύτως ἐντὸς πέντε ἡμερῶν. Ἔχει δύο σχέδια, ἅτινα μοὶ ἀπεκάλυψε καὶ τὰ ὁποῖα ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκθέσῃ ὑμῖν. Εἰσὶν ἄξια τῆς ὑμετέρας προσοχῆς καὶ λίαν χρήσιμα. Ἡ ἐν τῇ παρούσῃ περιγραφὴ αὐτῶν δὲν εἶνε τόσον εὔκολος ὅπως ἡ προφορικὴ αὐτῶν ἔκθεσις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ[2]

τοῦ κόμητος Ν. Ι. Πάνιν τῷ κόμητι Α. Γ. Ὀρλώφ.

Πετεργόφ, τῇ 21 Ἰουλίου 1770.

Λαμβάνων τὴν τιμὴν νὰ ἐσωκλείσω ὧδε τὰ δύο συνημμένα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα καὶ τῷ ναυάρχῳ Σπυρίδωφ ἔγγραφα διατάγματα, δὲν ἠδυνάμην νὰ μὴ θίξω, φίλτατέ μοι κύριε, συνῳδὰ τῷ εἰλικρινεῖ πρὸς

[1] Διὰ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας.

[2] Ἀρύομαι ἐκ τοῦ «Ῥωσικοῦ Ἀρχείου» 1880 βιβλ. Γ', Σελ. 229. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ εὑρίσκεται ἐν τῷ παρὰ τῇ κώμῃ Δούτζιν τῆς ἐπαρχίας Σμολένσκ πλουσίῳ ἀρχειοφυλακείῳ τῆς κομήσσης Μαρίας Μεστέρχϊη, ἀπογόνου τοῦ κόμητος Πάνιν, ὅστις, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξεν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' ἀρχικαγκελάριος. Περὶ αὐτοῦ ἴδε εἰς τὰ πρώην παρ' ἐμοῦ δημοσιευθέντα ἐν τοῖς προηγουμένοις τόμοις τοῦ «Παρνασσοῦ» ἔγγραφα.

τὰ ὑμέτερα ἔργα πόθῳ καὶ τῇ ἰδιαιτέρᾳ πρὸς ὑμᾶς συμπαθείᾳ, ζητήματά τινα, περὶ ὧν φρονῶ ὅτι καὶ ὁ ὑμέτερος πεφιλημένος ἀδελφὸς κόμης Γρηγόριος Γρηγορίεβτζ διὰ τοῦ ἰδίου ταχυδρόμου ἔγραψεν ὑμῖν. Ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης θέλει γνωρίσει ἐξ ἑνὸς τῶν συνημμένων διαταγμάτων τὸν πόθον τῆς αὐτῆς αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος ὅπως ἐπιλαμβανόμενοι τῆς πρώτης εὐκαιρίας σχηματίσητε ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν ὁμάδα τινὰ πληρεξουσίων, οἵτινες ὡς ἀντιπρόσωποι ἐν ταῖς διεθνέσιν ὑποθέσεσιν ἀποταθῶσι πρὸς ἅπαντα τὰ χριστιανικὰ κράτη διὰ δημοσίας αἰτήσεως προσφυγίου, προστασίας καὶ ὑπερασπίσεως παρ' ἁπάσης τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας, ὡς Χριστιανοὶ ἀποσκιρτήσαντες τῆς κυριαρχίας τῶν ἀπίστων.

Εἰμὶ βέβαιος ὅτι ἡ ὑμετέρα ἐκλαμπρότης θέλετε κατίδει τὴν πολιτικὴν σπουδαιότητα καὶ τὸ ὠφέλιμον τοῦ διαβήματος τούτου. Τοιουτοτρόπως τὰ ἔργα τῆς ἡμετέρας Γαληνοτάτης Ἀνάσσης θέλουσι τύχει νέας ἀποδείξεως τῆς δικαιοσύνης, μετριότητος καὶ ἀφιλοκερδείας αὐτῆς· ἕκαστον δὲ χριστιανικὸν κράτος θέλει, οὕτως εἰπεῖν, ἀκουσίως παρακινηθῇ ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν χριστιανισμὸν σεβασμοῦ, νὰ μὴ δειχθῇ ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ὡς περιφρονῶν αὐτὸν ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ πολιτικὴ ἑκάστου ἐξ αὐτῶν ἤθελε ζητήσει νὰ παρακωλύσῃ ἐναργῶς τὴν εἰς τὸ ζήτημα τῶν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ ἐξεγερθέντων Χριστιανῶν ἀνάμιξιν.

Ἐπειδὴ δὲ νὰ καταπείσῃ τις λαὸν εἶνε εὐκολώτερον διὰ παραδειγμάτων ἢ λόγων, κατ' ἐμὴν γνώμην ὡς τοιοῦτον ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης δύναται νὰ ὑποδείξῃ τοῖς ὑμετέροις Ἕλλησι τὴν ἐκ τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ τοῦ Ἱσπανικοῦ οἴκου ἀποσκίρτησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ὁλλανδίας, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σύγχρονον τῶν ἀνωτέρω Πολιτειῶν πολίτευμα δύναται πληρέστατα νἀφομοιωθῇ τῇ συγχρόνῳ καταστάσει τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἐν λόγῳ πολιτεῖαι, ἀποσκιρτήσασαι τῆς Ἱσπανίας, ἐσχημάτισαν δημοκρατίαν ἐκ τῶν ἑπτὰ αὐτῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐπαναστατήσασαι κατὰ τοῦ τυράννου ἔτυχον τῆς ἀνεξαρτησίας, παρ' ἁπασῶν τῶν Δυνάμεων ἀναγνωρισθείσης· ἐσχημάτισαν δὲ κυβέρνησιν ἐκλέξασαι ἐξ ἑκάστης ἐπαρχίας βουλευτήν.

Μεγάλως ποθῶ, ἐντιμότατε κύριε, ὅπως δυνηθῆτε ἰδίως νὰ εὕρητε μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων κατοίκων εἰλικρινεῖς Ἕλληνας καὶ κατόχους τοιαύτης παιδείας καὶ τοιαύτης εὐθύτητος καὶ δραστηριότητος, ὥστε, τυχόντες τῆς πληρεξουσιότητος τῶν λοιπῶν, νὰ φανῶσιν ὑμῖν χρήσιμοι, ἄνευ τοῦ ὁποίου δυστυχῶς δύναταί τις νὰ προΐδῃ σοβαρὰ ἐμπόδια.

Ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης, διὰ τοῦ σημερινοῦ ἐπίσης ταχυδρόμου ἀρκούντως καὶ ἄνευ τῆς ἐπιστολῆς μου θέλετε κατίδει κατὰ πόσον ἀνησυχοῦμεν περὶ ὑμῶν, ἐστερημένοι εἰδήσεων ἀπ' εὐθείας, ἐνῷ αἱ πλαγίως ἀφικνούμεναι γέμουσιν ἐμπαθῶν καὶ ἀπιθάνων γεγονότων, δι' ὃ δὲν ἐπιθυμῶ κἂν νὰ ἐνοχλήσω ὑμᾶς διὰ τῶν αὐτῶν μεμψιμοιριῶν, εὐελπιστῶν ὅτι ἐπὶ

πολὺ δὲν θέλετε στερήσει ἡμᾶς τῶν τοιούτων. Ταὐτοχρόνως ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης θέλετε μάθει περὶ τῆς σπουδαιοτάτης, πιθανὸν δὲ καὶ τελείας καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τοῦ συγχρόνου ἀγῶνος νίκης, ἣν κατήγαγεν ὁ κόμης Πέτρος Ἀλεξάνδροβιτζ Ῥουμιάντζεβ[1]. Τρέφω διακαῆ πόθον ὅπως τὸ γεγονὸς τοῦτο διὰ τῶν ὠφελίμων αὐτοῦ ἀποτελεσμάτων διαδοθῇ ὅσον τάχιον ἐν ταῖς ὑμετέραις χώραις πρὸς νέαν ἐνθάρρυνσιν καὶ ἀναζωπύρησιν τῆς ἀνδρείας τῶν ὑμετέρων Ἑλλήνων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ[2]

τοῦ ἐκ Ναΐζιν[3] βοεβόδα Στεφάνου Χρουστζὼφ πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον Μιχαήλοβιτζ.

Τῷ βασιλεῖ Τσάρῳ καὶ μεγάλῳ δουκὶ Ἀλεξίῳ Μιχαήλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ῥωσίας μονάρχῃ, ὁ δοῦλός σου Στένκας[4] Χρουστζὸβ ὑποκλίνεται. Κατὰ τὸ ἐνεστὸς τὸ 181 ἔτος, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τοῦ μηνὸς 7βρίου ἀφικνοῦνται, βασιλεῦ, εἰς Ναΐζιν Ἕλληνες ἐκ Κων/πόλεως καὶ ἐκ τῆς Τουρκικῆς καὶ Βλαχικῆς χώρας, κομισταὶ ἐμπορευμάτων, διαφόρου εἴδους ἄνθρωποι καὶ ἀπέρχονται εἰς τὰς πανηγύρεις, τινὲς δέ, διατρίψαντες παρὰ τῇ στρατιᾷ τοῦ Σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν Μεχμὲτ παρὰ τῇ πόλει Κάμενετζ-Ποδόλσκ, καὶ ἐνδιατρίψαντες ἐν Ναΐζιν, ἐπανέρχονται εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν χώρας. Πολλοὶ δὲ, βασιλεῦ, ἀφικνοῦνται ἐκ Μόσχας κομισταὶ τῶν διαβατηρίων ἐγγράφων σου, μέγα βασιλεῦ, καὶ ἐγὼ ὁ δοῦλός σου, ἄνευ τῆς διαταγῆς σοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως νὰ κατακρατῶ αὐτοὺς ἐνταῦθα ἀδυνατῶ· ὁ Σουλτάνος ἐν τούτοις τῆς Τουρκίας εὑρίσκεται οὐχὶ μακρὰν τῶν τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας πόλεών σου, μέγα βασιλεῦ, καὶ πᾶσαι αἱ εἰδήσεις θέλουσι διαβιβάζεσθαι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῷ Σουλτάνῳ τῆς Τουρκίας, αἱ ἀφορῶσαι τὰς τῆς Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Ῥωσίας πόλεις σοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως· καὶ περὶ τούτων τί ὑποδείξεις, μέγα βασιλεῦ;

[1] Ἀρχιστράτηγος· ἐννοεῖ τὴν παρὰ τὸ Καρούλ νίκην.

[2] Ἀρύομαι ἐκ τῆς Συλλογῆς «Γράμματα Ἱστορικὰ» ἐκδοθέντα παρὰ τῆς Ἀρχαιογραφικῆς Ἐπιτροπῆς κλπ. τόμ. ς', σελ. 250 αὐξ. ἀρ. 63. Ἡ παροῦσα, φέρουσα χρονολογίαν 1672 7βρίου μηνός, εὑρίσκεται ἐν τῷ ἀρχειοφυλακείῳ τοῦ ἐν Μόσχα ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.

[3] Ἡ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Νίζνα καλουμένη πόλις τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τζερνίγοβ.

[4] Ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος Στέφανος, ρωσιστὶ Στεπάν.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ[1]

περὶ προμηθείας ἐμπορευμάτων παρ' Ἕλληνος ἐμπόρου ἐπὶ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Ἀλεξίγεβιτζ.

Κατὰ τὸ παρελθὸν τὸ 181 ἔτος Ἀπριλίου 8 ἡμέρᾳ κατὰ διαταγὴν τοῦ μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ μεγάλου βασιλέως καὶ μεγάλου δουκὸς Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτζ ἁπάσης Μεγάλης, Μικρᾶς καὶ Λευκῆς Ῥωσίας αὐθέντου, ἠγοράσθησαν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν διὰ τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα ἀνωτέραις δαπάναις παρὰ τοῦ ἐκ Μακεδονίας Ἕλληνος Περφολίου Ἰωάννου 22 πήχεις διπλοϋφάντου ὁλοσηρικοῦ, 178 πήχεις καὶ ἥμισυς ὀθωμανικοῦ μεταξίνου ὑφάσματος [2], 398 πήχεις καὶ 7 βερσὸκ λεπτοῦ καὶ στενοῦ μεταξίνου ὑφάσματος, πρὸς 9 ῥ. τὸν πῆχυν διὰ τὸ ὁλοσηρικόν, πρὸς 13 ἀλτὶν [3] καὶ 2 ντιένγι τὸν πῆχυν διὰ τὰ μετάξινα ὑφάσματα καὶ πρὸς 6 ἀλτὶν καὶ 2 ντιένγι τὸν πῆχυν διὰ τὸ λεπτὸν μετάξινον ὕφασμα. Ἐπληρώθησαν δὲ τῷ Ἕλληνι τούτῳ ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς Σιβηρίας δι' ἰκτίδων.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ[4]

τῷ Στρατηγῷ κόμητι Ἀλεξίῳ Ὀρλώφ.

6 Μαΐου 1776.

Καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τοῦ συγχρόνου ἡμῶν ἀγῶνος μετὰ τῆς Πύλης, αἱ ὑφ' ἡμῶν κατενεχθεῖσαι νῖκαι καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν παραχθεῖσαι ὠφέλειαι ὤφειλον φυσικῶς νὰ γεννήσωσι παρὰ τοῖς ἀντιπάλοις ἡμῶν διακαῆ πόθον πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἀλλ' οἱ φθονοῦντες τὴν δόξαν τῆς Αὐτοκρατορίας ἡμῶν, κεκτημένοι μεγίστην ἐπὶ τῆς Πύλης ἐπιρροὴν ἕνεκα τῆς ἀμαθείας αὐτῆς, βαυκαλίζουσιν αὐτὴν διὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπιμονὴ αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος, θέλει πιθαναγκάσει ἡμᾶς νὰ ἐμπιστευθῶμεν τὰ ἡμέτερα συμφέροντα τῇ αὐτῶν μεσολαβήσει ἢ ὅτι διὰ τῶν ἰδίων πάντων αὐτῶν ἐξοπλισμῶν θέλουσι σαλεύσει πάντα τὰ

[1] Ἀρύομαι ἐκ τῆς Συλλογῆς «Γράμματα Ἱστορικὰ» κλπ. Μόσχα 1819, τόμ. Ζ', σελ. 122, αὔξ. ἀριθ. 17. Φέρει χρονολογίαν 11 Μαΐου 1676.

[2] Ἐν Ῥωσίᾳ ἐλέγοντα τὰ ὀθωμανικὰ ταῦτα μετάξινα κεχρωματισμένα ὑφάσματα χαμκὰ ἢ χαμτζά, ἐξ ὧν κατεσκευάζοντο τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

[3] Χρυσοῦν νόμισμα ἀξίας τριῶν γροσίων.

[4] Ἐκ τοῦ «Ῥωσικοῦ Ἀρχείου» 1879 σελ. 146.

ἡμέτερα μέτρα. Ἕνεκα τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων εἰσηγήσεων ἐκ μέρους τῶν δυσμενῶς ἡμῖν διακειμένων Δυνάμεων, ὁ ἐχθρὸς ἐζήτησε νῦν ν' ἀνανεώσῃ τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ Μεγάλου βεζύρη καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἡμῶν ἀλληλογραφίας, δι' ὃ συνῳδὰ τῇ σπουδαίᾳ καὶ κρισίμῳ μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης περιστάσει, τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἀπαιτεῖ νὰ μὴ δείξωμεν οὐδόλως τῷ ἀντιπάλῳ μείωσιν τῆς ἐνόπλου ἡμῶν δυνάμεως. Ἡ κυρία ὑμῶν ἄρα φροντὶς ἔστω ἐν τῇ παρακωλύσει τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ὑπηκόων τῆς Πύλης, ἐν τῷ εἴσπλῳ ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐν τῇ καταδιώξει τῶν τοιούτων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ μέσου τούτου θέλετε ἐμποδίσει τὸν ἀντίπαλον νὰ φορολογῇ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, *δικαίῳ τῷ λόγῳ ὀφείλομεν τῆς εἰρημένης φορολογίας νὰ ἐπιληφθῶμεν ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου στόλου.*

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β'.

Η ΒΙΟΛΙΣΤΡΙΑ

(DIE GEIGERIN)

Ἂν καὶ δὲν ἔχω ῥομαντικὰς κλίσεις, οὐδὲ ἐνθουσιῶ διὰ τοὺς καιρους τῶν ἱπποτῶν, ἢ διὰ τὰ λεγόμενα *παληὰ ἐκεῖνα καὶ περασμένα ὡραῖα χρόνια*, ἅτινα, κατὰ τὴν ἰδέαν μου οὐδέποτε ὑπῆρξαν, ἀρέσκομαι μολοντοῦτο εἰς τὸ παρελθόν· εἰς τὸ παρελθὸν ὅμως ἐκεῖνο, οὗτινος παρέκτασις εἶναι τὸ παρόν, εἰς τὸ παρελθόν, εἰς τὸ ὁποῖον—ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε δύναται νὰ λησμονήσῃ τὰς ἐντυπώσεις τῆς νεότητός του—ἀκόμη ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀνήκω.

Οὕτω, πλανώμενος ἀνὰ τὸν λαμπρὸν δρόμον τῆς Βιέννης τὸν Ringstrasse καλούμενον, μάτην ἀναζητῶ τοὺς χάριν αὐτοῦ καταστραφέντας παλαιοὺς προμαχῶνας, τὴν χαίνουσαν τάφρον καὶ τὰ πλήρη παιζόντων παιδίων πρανῆ τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ καταλαμβάνομαι ὑπὸ παραδόξου αἰσθήματος ἄλγους βλέπων κατεδαφιζόμενον παλαιὸν κτίριον, ὅπερ εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς πόλεως διετηρεῖτο ἔτι, ὡς ἀνάμνησις τῆς παιδικῆς ἢ νεανικῆς μου ἡλικίας. Διὰ τοῦτο ἐπισκέπτομαι τοὺς δημο-

σίους ἐκείνους κήπους, οἵτινες ἕνεκα τῶν νέων περιπάτων ἀπώλεσαν τοὺς ἐπισκέπτας των, συχνάζονται δὲ μόνον ὑπὸ παρηλίκων διδασκαλισσῶν, *πανσανιῶν* γραφέων καὶ παρομοίων σκαιῶν ὄντων, ἅτινα ἐν καιρῷ ἡμέρας προσπαθοῦσιν, ἐντὸς αὐτῶν διαιτώμενα, νὰ κρύψωσιν ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ κόσμου τὰς πεπαλαιωμένας ἐνδυμασίας των. Ἐπίσης ἀναζητῶ μετ' ἐνδιαφέροντος ξενοδοχεῖα καὶ καφφενεῖα, ἅτινα ἄλλοτε μὲν μεγάλην ἔχαιρον φήμην, τώρα δὲ παρηγκωνίσθησαν ὑπὸ πολυτελῶν νέων ἑστιατορίων, διατηρήσαντα μόνον περιωρισμένον ἀριθμὸν πιστῶν θαμώνων. Ταὐτὰ φρονῶ προκειμένου καὶ περὶ τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφῆς. Αἰσθάνομαι ἑαυτὸν ἑλκυόμενον πρὸς ἐκείνους, ὧν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐνέργεια ἀνάγεται εἰς παρελθούσας ἡμέρας, δὲν δύνανται δὲ νὰ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὰ σημερινὰ ἔθιμα. Συνομιλῶ εὐχαρίστως μετὰ χειρωνάκτων καὶ ἐμπόρων, οἵτινες ἔπεσαν θύματα ἐν τῷ πρὸς τὴν γιγαντιαίοις βήμασι προοδεύουσαν βιομηχανίαν ἀγῶνι μεθ' ὑπαλλήλων καὶ στρατιωτικῶν ταφέντων ὑπὸ τὰ ἐρείπια καταπεσόντων συστημάτων μετ' ἀριστοκρατικῶν ζώντων ἔτι, ἂν καὶ οἰκτρῶς, διὰ τῆς τελευταίας λάμψεως πάλαι ἐπισήμου ὀνόματος μετὰ προσώπων ἐν ἑνὶ λόγῳ, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν δύναμαι ν' ἀρνηθῶ συμπάθειάν τινα. Καθ' ὅ 'τι ὅλα ὅσα οὗτοι ἐπιθυμοῦσι νὰ ἴδωσιν ἀναζῶντα ἢ μετὰ κόπου νὰ διατηρήσωσι προσπαθοῦσιν, ὑπῆρξάν ποτε καὶ ἀπετέλουν τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς, ἀκριβῶς ὡς τόσα ἄλλα, ἅτινα καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν, ἐνεργοῦσι καὶ στηρίζουσι. Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τούτων εὑρίσκει τις συχνὰ παράδοξα πνεύματα, ἀνησύχους καὶ ἐνεργητικὰς ψυχάς, αἵτινες ἐν ἡφαιστειώδει ἐνεργείᾳ διατελοῦσαι ἀναμένουσι τὴν κατάλληλον στιγμὴν τῆς ἐκρήξεως. Ἐπιστήμονας, ἐρευνητάς, ἀνακαλυπτάς, φιλοσόφους καὶ τεχνίτας, ἀνθρώπους, οἵτινες ἥμισυν αἰῶνα ἀργότερον τοῦ δέοντος γεννηθέντες, νῦν μόνον μειδίαμα οἴκτου δύνανται ν' ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν συγχρόνων των, τραγικοκωμικὰς δηλαδὴ ἀντιθέσεις τῶν μεγάλων καὶ σπανίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι δὲν εὑρίσκουσι τὴν ἁρμόζουσαν αὐτοῖς θέσιν καθόσον ἀνήκουσιν ἤδη εἰς τὸ μέλλον, χρησιμεύουσι δὲ μόνον ὡς πρόδρομοι ἐκείνων, οἵτινες θέλουσι διαδεχθῆ αὐτούς.

Τοιοῦτόν τινα, μὴ καταριθμούμενον πλέον μεταξὺ τῶν ζώντων, ἐγνώρισα πρὸ ἐτῶν ἔν τινι ξενοδοχείῳ τῆς *παλαιᾶς πόλεως*, ἀπὸ πολλοῦ κλείσαντι τὰς θύρας του. Ἦτο μεσῆλιξ καὶ ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, μᾶλλον πρὸς πολυσαρκίαν τείνων. Τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐρὺ μέτωπόν του ἦτο ἤδη φαλακρὸν τριχῶν. Ἐκάθητο συνήθως πρὸ τραπέζης, ἔν τινι γωνίᾳ τῆς αἰθούσης, ἔτρωγε, λαμβάνων δ' ὅλως μηχανικῶς τὴν τυχοῦσαν ἐφημερίδα ἀνὰ χεῖρας ἠκολούθει διὰ τῶν βλεμμάτων τὸν καπνὸν τοῦ σιγάρου του, ἐνῷ οἱ φαιοί του ὀφθαλμοὶ ἀνέδιδον κἄποτε παράδοξον λάμψιν, ἐπὶ δὲ τῶν λεπτοφυῶν του χειλέων ἐπλανᾶτο καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου λησμονηθὲν μειδίαμα. Ἑβδομάδας ὅλας καὶ μῆνας ἐκαθήμεθα οὕτω πλη-

σίου ἀλλήλων οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην λέξιν ἀνταλλάσσοντες καὶ ἀποδίδοντες μόνον κατὰ τὴν ἔλευσιν καὶ τὴν ἐκ τοῦ ξενοδοχείου ἀναχώρησιν τὸν εἰθισμένον τυπικὸν καὶ ψυχρὸν χαιρετισμόν. Ἡμέραν τινὰ ἠρχίσαμεν συνομιλοῦντες, χωρὶς οὐδείς ποτε ἐξ ἡμῶν νὰ δυνηθῇ νὰ προσδιορίσῃ τίς ἔδωκε πρὸς τοῦτο τὴν πρώτην ὤθησιν. Ἔκτοτε ἐγνωρίσθημεν, ταχέως δ' ἐφανερώθη, ὅτι δὲν μοὶ ἦτο πάντη ἄγνωστος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ ἐκείνην ἐδημοσιεύθησαν εἰς μεγαλόσχημον ἐφημερίδα παρά τινος, ὑπὸ ψευδώνυμον κρυπτομένου, διάφορα ἄρθρα ἐκπλήξαντά με σφόδρα διὰ τὸ φιλοσοφικὸν βάθος τοῦ περιεχομένου των. Ὥριμον καὶ οὐχὶ κοινὸν πνεῦμα εἶχεν ἀναλάβει διὰ τῶν ἄρθρων ἐκείνων νὰ διαφωτίσῃ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα καὶ νὰ σκιαγραφήσῃ τὸ μέλλον διὰ τρόπου παραδόξου καὶ τόσῳ ἀντικειμένου πρὸς τὰς γενικὰς ἰδέας καὶ συνήθεις δοξασίας, ὥστε οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπλαγῶσι καὶ ἀγανακτήσωσι διὰ ταῦτα. Καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐθαύμασα, πῶς,ὄργανον, ἐξυπηρετοῦν τὰ στιγμιαῖα συμφέροντα τῆς ἡμέρας, συγκατετέθη νὰ δεχθῇ τοιαῦτα ἄρθρα εἰς τὰς στήλας του . . . . Τῳόντι ἡ ἐξακολούθησις τῶν ἄρθρων διεκόπη αἰφνιδίως. Καὶ εἶχον γείνει μὲν προσπάθειαι ὅπως ταῦτα πού καί που εἰς ἄλλας ἐφημερίδας ἐξακολουθήσωσιν, ἔπαυσαν ὅμως ἐντὸς ὀλίγου ἐντελῶς. Ἔμαθον, ὅτι οὗτος ἦτο ὁ συντάκτης τῶν ἄρθρων ἐκείνων, ἐπεκυρώθη δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἡ ἰδέα μου, ὅτε αἱ ἐφημερίδες διέκοψαν τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν μὴ θέλουσαι ἐπὶ πλέον νὰ ἐκτίθωνται. «Ἄλλως τε εἶμαι ὑπερευχαριστημένος», προσέθηκεν, «ὅτι μὲ ἀπήλλαξαν τοῦ κόπου νὰ γράφω. Θὰ συμφωνῆτε βεβαίως μετ' ἐμοῦ, ὅτι εἶναι μεγάλη τυραννία τὸ νὰ καταστρώνῃ τις καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ἰδέας του. Ἐκτὸς τούτου, διατί νὰ λέγῃ τις εἰς τὸν κοσμον τὴν ἀλήθειαν, ἀφοῦ δὲν θέλει νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἣν μόνον ἡ μεθεπομένη γενεὰ θὰ δυνηθῇ νὰ ἐννοήσῃ;» Ἔμαθον προσέτι, ὅτι ὁ σύντροφός μου εἶχε καθέξει πρὸ καιροῦ ὄχι ἀσήμαντον δημοσίαν θέσιν. Πρόσωπα ἰσχύοντα, λαβόντα γνῶσιν τῆς πολυμαθείας καὶ ἱκανότητός του, προσεπάθησαν ἐν ὅλῃ τῇ εἰλικρινείᾳ νὰ χρησιμοποιήσωσιν αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων των. Πλὴν ἐντὸς ὀλίγου ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ παράδοξος αὕτη φύσις δὲν ἦτο πεπλασμένη ὅπως ὑποδουλώνηται, οἱ δὲ προϊστάμενοί του ἐχάρησαν πολύ, ὅτι αὐτος, ἀφ' ἑαυτοῦ κατανοήσας τὴν θέσιν του, παρῃτήθη. Εἰς τὸν μεγάλον κόσμον δὲν ἦτο ἐπίσης ἄγνωστος. Ἐσύχναζεν εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους καὶ μᾶλλον διακεκριμένους κύκλους. Οὗτοι περιεποιοῦντο καὶ ἀνεζήτουν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀγαπητὸν *παράξενον*, ἔπειτα δὲ οὐδὲ κἂν παρετήρησαν τὴν ἀπουσίαν του, καθόσον μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνου οὐδέποτε ὑπῆρξε δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῶσιν οὐδ' ἐσωτερικοὶ οὐδ' ἐξωτερικοὶ δεσμοί. Τότε ἀφιερώθη ὅλος εἰς ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἀπέκτησεν ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ ἐνθέρμως ἐπόθει: ἐλευθερίαν δηλαδὴ καὶ εὐκαιρίαν πρὸς ἡσύχους μελέ-

τας καὶ σκέψεις. Ταύτας ἠδύνατο λίαν εὐκόλως νὰ καλλιεργήσῃ, καθόσον μικρὸν εἰσόδημα τῷ ἐξησφάλιζε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐνεργείας του. Καὶ ἐξεπλήρου τὸν πόθον τοῦτον ἐξαιρέτως! ! ! Κατὰ τὸ φαινόμενον ἄεργος, ἠσχολεῖτο ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας νυκτὸς μελετῶν τὰ γεγονότα καὶ σκεπτόμενος περὶ τῶν μελλόντων. Οὐδεὶς κλάδος τῆς ἐπιστήμης, τέχνης ἢ τοῦ δημοσίου βίου ἦτον αὐτῷ ξένος. Παντοῦ ἐζήτει καὶ εὕρισκεν ὕλην δι' ἔργον, οὗτινος, ὡς μοὶ εἶχεν ἐκμυστηρευθῆ, αἱ μὲν προκαταρκτικαὶ μελέται εἶχον συγκεντρώσει ἀπὸ ἐτῶν ὅλην του τὴν ἐνέργειαν, ἡ δ' ἐπιτέλεσις θὰ ἦτο τὸ κύριον μέλημα τοῦ ὑπολοίπου βίου του. Ἐσκόπει νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν. Ὡρμώμενος ὑπὸ διαπύρου ἀγάπης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πεπροικισμένος δὲ καὶ διὰ βλέμματος εἰσδύοντος μέχρι τῶν ἀποκρυφοτέρων μυχίων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ βαθυτέρου πυρῆνος πάσης ὑπάρξεως, οὐδὲν ἐμίσει τόσον ὅσον τὸ ψεῦδος, τὸ ἐπιπόλαιον καὶ τὸ ἡμιτελές. Ἐκφραζόμενος περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων, μετεχειρίζετο ἀκράτητον καὶ πικρὰν εἰλικρίνειαν, ἐκπλήττουσαν καὶ αὐτοὺς τοὺς συμμεριζομένους τὴν γνώμην, εἰλικρίνειαν, ἣν τότε μόνον ἠδύνατό τις ν' ἀνεχθῇ, ὅτε ἤκουε μεθ' ὁπόσου ἐνθουσιασμοῦ ὡμίλει περὶ παντὸς ἀληθῶς καλοῦ καὶ ὡραίου, καὶ ἐπείθετο, ὅτι οὗτος ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιφυλάξεως ὡμολόγει καὶ προσεπάθει νὰ δεσμεύῃ τὰ ἴδια ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Ἦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἄκακος ὡς παιδίον καὶ ἱκανὸς μόνον κατ' ἰδίαν νὰ μισήσῃ ἢ νὰ καταδιώξῃ. Σπανίως ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ βαθυνούστερον κριτὴν καὶ ἠπιώτερον δικαστὴν τῆς ἀνθρωπίνης πλάνης.—Προφανέστατα κατεδεικνύετο ἡ ἰδιότης του αὕτη, ὅτε ὡμίλει περὶ τοῦ ὡραίου φύλου. Οὐδέποτε ἐγνώρισα ἄνθρωπον τόσῳ βαθέως κατανοήσαντα τὴν γυναικείαν φύσιν! Ὅπως δ' ὁ ὀφθαλμός του ἦτο εὐχίσθητος διὰ τὰ λεπτότερα θέλγητρα καὶ τοὺς βαθμοὺς τῆς ὡραιότητος, οὕτω δὲν διέφευγον αὐτὸν καὶ αἱ μᾶλλον ἀπόκρυφοι ἰδιοτροπίαι τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας. Ἂν δ' ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καταφρονητικῶς ἐν γένει περὶ τῶν γυναικῶν ἐξεφράζετο, ἀμέσως προσεπάθει πᾶν ὅ,τι εὕρισκε παρὰ τῷ γυναικείῳ φύλῳ ψεκτὸν νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τῆς θέσεως, εἰς ἣν τοῦτο ἔκτοτε παρὰ τῆς κοινωνίας ἐτάχθη. Ὅτε δὲ πάλιν ὡμίλει περὶ τῶν προτερημάτων καὶ ἀρετῶν των, περὶ τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῆς ἱκανότητός των, ἐνόμιζέ τις ὅτι ὅλαι αἱ γυναῖκες θὰ τὸν ἠγάπων. Τὸ περίεργον ἦτο, ὅτι, τοῦτο δέ, ἂν καὶ ὄχι εὐχαρίστως, ὡμολόγει ἀστειευόμενος, οὐδέποτε ὑπ' οὐδεμιᾶς ἠγαπήθη, ἂν καὶ ἄλλοτε πολὺ μετα γυναικῶν ἀνεστράφη. «Διὰ νὰ τὰς γνωρίσῃ τις καλῶς», συνείθιζε νὰ λέγῃ, «δὲν πρέπει ν' ἀγαπηθῇ ὑπ' αὐτῶν, καθόσον τότε τείνει νὰ θεωρῇ τὴν εὔνοιάν των ὥς τι εὐνόητον καὶ ἐπομένως νὰ μὴ ἐκτιμᾷ αὐτὴν ἀρκούντως. Πρέπει μᾶλλον νὰ ἔχῃ τις ὑποφέρει ἕνεκα αὐτῶν πικρῶς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ νὰ ἴδῃ ὁπόσον θησαυρὸν πίστεως

καὶ ἀγάπης πρὸς ἄλλους ἄνδρας, πολλάκις μάλιστα κατωτέρους ἡμῶν, αὗται δωροῦσιν, ἵν' ἀναγνωρίσωμεν ὁποῖον θεῖον δῶρον εἶναι τὸ νὰ κατέχῃ τις καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἀληθῶς τὴν καρδίαν γυναικός».

Μ' ὅλην τὴν ζωηρὰν καὶ εἰλικρινῆ ἀνταλλαγὴν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων μας, δὲν κατώρθωσα νὰ συνάψω μετὰ τοῦ *Βάλβεργ*—οὕτω θὰ ὀνομάζω τὸν παράδοξον αὐτὸν ἄνθρωπον—φιλίαν, ὑπὸ τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως. Εἴχομεν ἀπολέσει ἤδη ἀμφότεροι τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὴν δύναμιν ἐκείνην τῆς νεότητος, ἥτις μόνη εἶναι ἱκανὴ νὰ καταστήσῃ δυνατούς, ἐφ' ὅρου ζωῆς, τοιούτους συνδέσμους. Ἡ συναναστροφή μας λοιπὸν περιωρίζετο εἰς διαφερούσας συζητήσεις κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος καὶ εἰς συντόμους ἢ μακροτέρας ἐπισκέψεις, ἃς ἀντηλλάσσομεν. Ἐνίοτε ἐκάμνομεν μικρὰς ἐκδρομάς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμά του ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς φύσεως ἀνεζωογονεῖτο, ἡ δὲ καρδία του ἠνοίγετο. Τότε διεφαίνετο ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλειότητι ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος χαρακτήρ!

Μίαν τῶν ἡμερῶν διηυθύνθημεν μετὰ τὸ γεῦμα πρὸς τὸ *Πράτερ*. Ἦτο ὡραία καὶ θερμὴ Ὀκτωβριανὴ ἡμέρα. Εἰς τὴν ἀτελεύτητον κυρίαν δενδροστοιχίαν ἐκινεῖτο ἄπειρον πλῆθος λαοῦ. Αἱ λαμπραὶ τῆς δενδροστοιχίας καστανέαι εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ χάνωσι τὰ φύλλα των. Ἐπί τινα καιρὸν περιεπατοῦμεν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους θαυμάζοντες τὰς ὡραίας καὶ ὑπερηφάνους κυρίας, αἵτινες, εἴτε ἔφιπποι, εἴτε ἐφ' ἁμάξης, διέβαινον πρὸ ἡμῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως, στενοχωρηθέντες καὶ βαρυνθέντες τὴν τύρβην ταύτην, διηυθύνθημεν διὰ μέσου τῶν λειμώνων πρὸς τὰ μᾶλλον ἔρημα μέρη τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου ἄλσους. Εἶχον ἤδη τότε ἀρχίσει ν' ἀποκόπτωσιν ἐδῶ ἢ ἐκεῖ τινα τῶν ὡραίων ἐκείνων συμπλεγμάτων τῶν δένδρων, ἅτινα ὄχι τόσῳ εὐκόλως εὑρίσκει τις παρὰ τὰς μεγάλας πρωτευούσας καὶ εἶχον δώσει οὕτως ὤθησιν πρὸς τὴν καταστροφήν, ἥτις μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως, τόσῳ μεγάλας διαστάσεις ἔλαβε! Πρὸ δύο κολοσσιαίων φηγῶν, αἵτινες μὲ τὰς φθινοπωρινῶς κεχρωματισμένας κορυφάς των ἔκειντο ἐπὶ τῆς γῆς ἔστημεν.

«Κρῖμα τὰ ὡραῖα δένδρα!» εἶπον.

«Ἀληθινὴ ἁμαρτία», ἀπήντησε, «νὰ καταστρέφωσιν οὕτω ἀνθηρὰν ἔτι ζωήν. Μοῦ φαίνεται ὡσὰν νὰ ἔβλεπον ὅλην τὴν ὡραίαν αὐτὴν δενδροστοιχίαν ἐκλιποῦσαν καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος πρασίνου φύλλου ἐξαφανισθέν, ἐπὶ τῆς μελαγχολικῆς δ' ἐκείνης ἐκτάσεως παρατεταγμένας ἀπεράντους σειρὰς νηφαλίων οἰκιῶν, παρὰ τὰς ὁποίας διέρχεται καπνίζον καὶ παταγωδῶς συρίζον τραῖνον σιδηροδρόμου! — Ἀλλά», προσέθηκε μετ' ὀλίγον, «τοῦτο καλῶς ἐξεταζόμενον εἶναι μόνον αἰσθηματικότης. Ὅλα ἐπιτελοῦνται κατὰ τὸν σκληρὸν καὶ σιδηροῦν νόμον τῆς ἀνάγκης. Τὸ Πράτερ θὰ διατηρηθῇ ἀκόμη ἐπὶ τόσον μόνον, ὅσον εἶναι χρήσιμον. Τόπος πρὸς

περίπατον θὰ εὑρεθῇ καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ δὲ λαὸς θὰ συνειθίσῃ καὶ αὐτὸς νὰ διασκεδάζῃ ἀλλοῦ, πίνων τὸν ζῦθόν του!»

Προεχωροῦμεν σιωπηλῶς. Περὶ ἡμᾶς ἐβασίλευεν ἄκρα σιγή, μόνον δ' οἱ πληροῦντες τὸ ἔδαφος θάμνοι συνεταράσσοντο ὑπὸ λεπτοῦ ψυχροῦ ἀνέμου. Τέλος εὑρέθημεν πρὸ ἐκτεταμένου τέλματος, ἐκ τῶν περικυκλούντων δὲ τὰς ὄχθας του καλάμων ταραχθὲν ἐκ τοῦ κρότου τῶν βημάτων μας ὑδρόβιον πτηνὸν ἀπέπτη φεῦγον πρὸς τὸ σκότος. . . Ἐλάβομεν τὴν πρὸς τὰ ἴδια ἄγουσαν. Ὅτε ἐφθάσαμεν ἐπὶ τῆς *Γεφύρας τοῦ Δουνάβεως*, εἶδον προβάλλον ὑπὸ τὰς ἀψῖδας μέλαν τι ἀντικείμενον ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῶν ὑδάτων πρὸς τὰ πρόσω ὠθούμενον καὶ προσομοιάζον κατὰ τὸ φαινόμενον γυναικείᾳ μορφῇ. Συγχρόνως, φαίνεται, εἶχον παρατηρήσει τοῦτο καὶ ἄλλοι, καθόσον πολλοὶ ἤρξαντο συρρέοντες πρὸς τὸ προπέτασμα τῆς γεφύρας. Ἠκούσθησαν ἀμέσως φωναὶ πρὸς ταχεῖαν σωτηρίαν παροτρύνουσαι, ἀπὸ πλησίον δέ τινος σημείου τῆς ὄχθης ἐλύθη λέμβος, ἧς τὸ πλήρωμα διὰ μακρῶν κωπῶν καὶ ἀγκίστρων ἔσυρε τὴν πνιγεῖσαν πρὸς τὴν ὄχθην καὶ ἀπέθηκε παρὰ τὸ βάθρον πολυφώτου φανοῦ ἀεριόφωτος. Πρὸς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον διηυθύνθη τότε τρέχον τὸ πλῆθος. Ἐγὼ καὶ ὁ συνοδός μου συμπαρεσύρθημεν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Μόλις ὅμως ὁ Βάλβεργ ἔρριψεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ προσώπου τῆς γυναικὸς καὶ καταπνίγων ἀκουσίως διαφυγοῦσαν αὐτῷ κραυγήν, ἔδραξε βιαίως τὸν βραχίονά μου καὶ ἠθέλησε ν' ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν. Συνελθὼν ὅμως ἀμέσως, ἐπορεύθη πρὸς τὸν κατὰ τὸ παρεμπεσὸν τοῦτο διάστημα ἀφιχθέντα ἀστυνομικὸν κλητῆρα καὶ συνωμίλησε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ μικρόν. Ἐν τοσούτῳ εἶχε ληφθῇ πρόνοια ὅπως μετακομισθῇ ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νεκρὰ ἐκείνη γυνὴ εἰς τὸ πλησιέστερον σωστικὸν κατάστημα. Ἠκολουθήσαμεν τὸ πλῆθος καὶ εἰσήλθομεν παρὰ τῷ χειρουργῷ, ἐνῷ οἱ λοιποὶ διετάχθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσι τοῦ καταστήματος. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὁ χειρουργὸς μετὰ τῶν βοηθῶν του εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον προσεπάθει ν' ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν τὴν δύστηνον γυναῖκα, ὁ Βάλβεργ ἀπηυδηκὼς ἐρρίφθη ἐπὶ προστυχόντος καθίσματος καὶ ἔγραψε λέξεις τινὰς ἐπὶ φύλλου χάρτου, ὅπερ ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ σημειωματαρίου του. Ὁ ἰατρὸς ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον καὶ ὑψῶν τοὺς ὤμους μᾶς ἀνεκοίνωσεν, ὅτι πᾶσαί του αἱ προσπάθειαι ἀπέβησαν μάταιαι, καθόσον ἡ γυνὴ εἶχεν ἤδη ἀποθάνει. Ὁ Βάλβεργ ἠγέρθη καὶ ἀκολουθούμενος παρ' ἐμοῦ, διηυθύνθη ἔτι ἅπαξ πρὸς τὸ πτῶμα, ὅπερ ἀποτεθειμένον ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ δωματίῳ εὑρισκομένου ἀνακλίντρου, ἐφωτίζετο ἰσχυρῶς ὑπὸ τοῦ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένου λαμπτῆρος. Ἦτο ὑψηλὴ καὶ λεπτοφυὴς μορφή, ὑπερβᾶσα μὲν τὴν πρώτην νεότητα, ἀλλὰ καὶ νεκρὰ ἔτι διεχέετο ὑπὸ τῆς γλυκύτητος ἐκείνης, ἥτις οὐδέποτε γηράσκει. Τὰ ἕνεκα τοῦ διαβρόχου αὐτῶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπικεκολλημένα φορέματα ἐφαίνοντο ἀρκετὰ τετριμμένα καὶ αὐτὰ δὲ τὰ χειρόκτια καὶ τὰ ὑποδήματα ἐδείκνυον εὐ-

διάκριτον φθοράν. Ὁ ἰατρὸς εἶχε λύσει τὸν ὑπὸ τὴν σιαγόνα τῆς νεκρᾶς διὰ ταινιῶν προσδεδεμένον πῖλον, οὕτω δ' ἀνελύθη ἡ ὑγρὰ καστανόχρους κόμη τις διασκορπισθεῖσα ἐπὶ τῶν ὤμων. Τὰ κυανᾶ χείλη ἦσαν ἠνεῳγμένα καὶ οἱ μεγάλοι μαῦροι ὀφθαλμοὶ διεκρίνοντο διὰ τῶν βλεφάρων ἀναλαβόντες ἤδη τὸ ὑελῶδες ἐκεῖνο τῶν ἀψύχων ὀφθαλμῶν. Ἡ θέα ἦτο ἀνυποφόρως σπαρακτική. «Ἡ ἀθλία!» εἶπεν ἡσύχως ὁ Βάλβεργ ἀποστρέφων τὸ πρόσωπόν του, «ὁποῖον τέλος ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ!» Μετὰ τοῦτο ἐνεχείρισεν εἰς τὸν κλητῆρα τὸ φύλλον χάρτου, ἐφ' οὗ εἶχε προηγουμένως γράψει, καὶ ἐξήλθομεν εἰς τὴν ὁδὸν σιωπηρῶς βαδίζοντες. Ὁ Βάλβεργ ἐφαίνετο διαλογιζόμενός τι. Τέλος νεύσας πρὸς διερχόμενον ἁμαξηλάτην μὲ παρεκάλεσε νὰ τὸν συνοδεύσω. Ἡ ἅμαξα μᾶς ὡδήγησε πρός τι τῶν πλησιεστέρων καὶ πολυανθρωποτέρων προαστείων, σταματήσασα πρὸ λαμπροῦ καὶ μεγαλοπρεπῶς φωτιζομένου ἐμπορικοῦ καταστήματος. Εἰς τοῦτο εἰσῆλθεν ὁ Βέλβεργ, ἐπανελθὼν δὲ μετὰ παρέλευσιν ἀρκετῆς ὥρας καὶ ἀνακοινώσας εἰς τὸν ἁμαξηλάτην τὴν διεύθυνσιν τῆς κατοικίας του. «Ἔχουν ὅλα ἀκριβῶς ὡς ὑπέθετον», εἶπεν, ἐνῷ εἰσήρχετο εἰς τὴν ἅμαξαν, μᾶλλον καθ' ἑαυτὸν ἢ πρὸς ἐμὲ ὁμιλῶν. Καθ' ὅλον τὸν δρόμον οὐδὲ λέξιν προέφερεν, ὅτε δὲ ἡ ἅμαξα ἔστη ὁ Βάλβεργ ἐκινήθη σπασμωδικῶς ὡς ἐκ κακοῦ ὀνείρου ἐξυπνήσας—«Ἔλθετε μαζύ μου», εἶπε, «δὲν θέλω νὰ ἦμαι μόνος». Εἰσήλθομεν εἰς τὸ ἁπλοῦν του δωμάτιον. Ἦναψε φῶς καὶ τὸν δι' οἰνοπνεύματος λύχνον τῆς μηχανῆς τοῦ τεΐου, ἐξακολουθῶν δὲ νὰ σιωπᾷ μοῦ προσέφερε κιβώτιον πλῆρες σιγάρων. Μετὰ ταῦτα ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου. Ἐφαίνετο εἰς βαθεῖς συλλογισμοὺς παραδοθεὶς καὶ ὡσεὶ προτιθέμενος νὰ διηγηθῇ τι. Ἐγὼ ἐσιώπων, μὴ θέλων δὲ νὰ τὸν προκαλέσω, ἔλαβον ἓν τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης κειμένων πολλῶν βιβλίων. Ἄκρα σιγὴ ἐπεκράτει ἐν τῷ δωματίῳ· μόνον τὸ ἐν τῇ μηχανῇ ὕδωρ ἤρξατο ἐλαφρῶς κοχλάζον. Τέλος στρεφόμενος πρός με ὁ Βάλβεργ: «Θὰ περιμένετε βεβαίως νὰ σᾶς διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν τῆς δυστυχοῦς γυναικός, ἥτις σήμερον ἐζήτησε καὶ εὗρε τὸν θάνατον εἰς τὰ κύματα τοῦ Δουνάβεως;» Χωρὶς δὲ ν' ἀναμείνῃ ἀπάντησίν μου: «Εἶναι λυπηρά, ἴσως δὲ καὶ εἰδεχθὴς ἱστορία. Τοῦτο ἀπόκειται εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἕκαστος θὰ τὴν κρίνῃ. Γνωρίζετε καλῶς πῶς ἐγὼ σκέπτομαι ἐν γένει ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὑμεῖς, ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνω, ὅτι μεθ' ὅλα ὅσα ἀμέσως θὰ σᾶς διηγηθῶ δὲν θὰ δυνηθῆτε ν' ἀρνηθῆτε εἰς τὸ δυστυχὲς ἐκεῖνο πλάσμα ἐγκάρδιον καὶ εἰλικρινὲς δάκρυ». Ταῦτα λέγων ἐπλήρωσε τεΐου τὰ κύπελλα, προσφέρων μοι δὲ φιλοφρόνως ἐπανεκάθησεν.

«Ἠξεύρετε», εἶπε, «πόσον μονοτόνως καὶ ἀποκεχωρισμένος τοῦ κόσμου ζῶ. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἠρνήθην τὴν χαρὰν καὶ τὰς διασκεδάσεις ἐκείνας,

αἵτινες εἰς ἄνδρας τῆς ἡλικίας μας καὶ φυσικαὶ καὶ προσμεμετρημέναι εἶνε Λέγω ἀπὸ σκοποῦ *ὅτι καὶ ἠρνήθην*, διότι ἐκ φύσεως εἶμαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ κλίνω πρὸς κατάχρησιν μᾶλλον ἢ πρὸς περιορισμόν. Ἡ πνευματικὴ ὅμως ἐνασχόλησις ὑπερτερεῖ τοσοῦτον ἐν ἐμοί, ὥστε ὄχι μόνον ἐθεώρησα τὴν κλίσιν μου ταύτην ὡς ἐνοχλητικήν, ἀλλὰ καὶ ὥς τι ἐχθρικῶς πρός με διακείμενον καὶ κατατρέχον με, δι' ὃ καὶ προσεπάθησα διὰ παντὸς μέσου νὰ τὴν κατευνάσω καὶ νὰ τὴν κατανικήσω. Ἕνεκα τούτου δύναμαι νὰ ὀνομάσω ἐμαυτὸν ἀληθῆ ἀσκητὴν καὶ πολὺ ἀληθέστερον ἐκείνων, οἵτινες ἐπιδεικνύουσιν εἰς τὸν κόσμον τὰ σύμβολα μόνον τῆς τοιαύτης ἀρνήσεως, ἀπὸ καιροῦ ὅμως εἰς καιρὸν τὸ δεσμευθὲν τοῦτο στοιχεῖον ἐκρήγνυται ἐν ἐμοὶ αἰφνιδίως καὶ μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἰσχύος, τότε δέ, ἐπειδὴ ἔχω ἄλλως τε καὶ κλίσιν πρὸς τὰς ἀντιθέσεις, ἀκρατήτως ὠθοῦμαι ἀπὸ τῆς ἡσύχου μοναξίας μου εἰς τὸν ἀνοικτὸν ῥοῦν, πολλάκις μάλιστα καὶ εἰς αὐτὸν τὸν βόρβορον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὅπως ἐντὸς ὀλίγου ἀνανήψω καὶ αἰσχυνόμενος καὶ οἰκτείρων αὐτὸς ἑαυτὸν ἀφιερωθῶ καὶ πάλιν εἰς τὸν καθαρὸν αἰθέρα τῶν μελετῶν μου. Τοῦτ' αὐτὸ μοὶ συνέβη ἄλλοτε κατὰ τὰς ἀπόκρεως. Εἶχον βαρυνθῆ συνάμα καὶ ὀργισθῆ λίαν, ἀναγινώσκων ἀνόητον σύγγραμμα μεγάλην τότε ἐντύπωσιν ποιῆσαν. Ἡ διάνοιά μου εἶχε χαλαρωθῆ, ᾐσθανόμην δὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συναναστραφῶ μετ' ἀνθρώπων οὐδὲν τὸ ὑψηλὸν νὰ κατανοήσωσι καὶ αἰσθανθῶσι δυναμένων, μετ' ἀνθρώπων, οἵτινες χωρὶς κἂν νὰ σκέπτωνται, περιωρίζοντο εἰς τὰ τοῦ καθημερινοῦ βίου. . . . Τότε εἶχον ἤδη ἀρχίσει ν' ἀκμάζωσιν ἐν τῇ πόλει μας οἱ χοροὶ τῶν προσωπιδοφόρων, ἔχω δ' ἀκούσει πολλὰ διηγούμενα περὶ τῆς ἀκράτου εὐθυμίας, ἥτις κατ' αὐτοὺς ἐβασίλευεν. Ἰδίᾳ ἐφημίζοντο, ὡς ὑπερτεροῦντες πάντας, οἱ χοροὶ μεγάλου καταστήματος, ἐκτὸς τῆς πόλεως κειμένου. Ἐκεῖ ἤθελον νὰ ὑπάγω, ἤθελον ν' ἀναμιχθῶ μετὰ τοῦ διασκεδάζοντος πλήθους, ὅπως, ἂν κατώρθουν, διασκεδάσω καὶ ἐγώ. Νύκτα λοιπόν τινα τοῦ Φεβρουαρίου ἐπορεύθην πρὸς τὰ ἐκεῖ. Μόλις ὅμως περιῆλθον δὶς ἢ τρὶς τὰς πεφωτισμένας αἰθούσας, εἶδον τὰς ἐλπίδας μου ἐντελῶς διαψευσθείσας. Ἀδέσμευτον, ἀκράτητον χαρὰν περιέμενον, ἀντ' αὐτῆς δ' εὗρον ὀχληρὰν μονοτονίαν καὶ βαναυσότητα. Οὐδ' αὐτοὶ οἱ στρόβιλοι τοῦ *Στράους* ἐδύναντο νὰ ζωηροποιήσωσι τοὺς χορευτάς, ὧν αἱ, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἀδέξιοι καὶ χονδροειδεῖς κινήσεις οἶκτον μόνον καὶ γέλωτα ν' ἀποσπάσωσιν ἐδύναντο. Ἐστερημένα παντὸς θελγήτρου γύναια, πεπαλαιωμένα θεατρικὰ ἐνδύματα φέροντα, ἐβίαζον ἑαυτὰ μετὰ κόπου πρὸς ψυχρὰς ἀστειότητας, ἂν δέ που εὐγενέστερον ἦθος ἢ ἐπιμεμελημένος μεταμφιεσμὸς ἐν τῇ τύρβῃ ἐκείνῃ ἀνεφαίνοντο, ἀνῆκον εἰς γυναῖκας, αἵτινες, ὑπ' ἀνδρῶν συνοδευόμεναι, εἶχον ἔλθει μᾶλλον πρὸς θέαν παρὰ διὰ νὰ συμμετάσχωσι τοῦ χοροῦ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπεκράτει καὶ τρομερὸς καύσων, διηυθύνθην πρὸς τὰς παρακειμένας αἰθούσας,

αἵτινες ἐχρησίμευον τὸ μὲν ὡς ἑστιατόριον, τὸ δὲ ὡς πρόχειρα θέατρα διὰ μικρὰς δραματικὰς παραστάσεις ἢ τοιούτου εἴδους διασκεδάσεις. Ἐν μιᾷ τούτων ἐπεδείκνυε τὴν τέχνην της πρὸ ὀλιγαρίθμου μὲν ἀλλὰ μὴ μετημφιεσμένου καὶ μᾶλλον εὐγενοῦς κοινοῦ, τριὰς κυριῶν. Ἐκάθησα παρὰ τράπεζαν πρὸ τοῦ χαμηλοῦ βάθρου, διέταξα ἀναψυκτικόν τι ποτὸν καὶ ἀφιερώθην, χωρὶς νὰ προσέχω εἰς τοὺς ἐκπεμπομένους φθόγγους, εἰς διαφόρους διαλογισμούς. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον, καὶ ὅλως παρὰ τὴν θέλησίν μου, ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν δεσμευόμενον, καθ' ὅσον τὰ ἐκτελούμενα μουσικὰ τεμάχια ἦσαν εὐγενοῦς φύσεως, ἐξετελοῦντο δὲ μετὰ τοσαύτης ἐκφράσεως καὶ ἀκριβείας, ὥστε συχνὰ ἐξεδηλοῦτο ζωηρῶς ἡ γενικὴ ἐπιδοκιμασία. Καὶ αἱ ἐκτελοῦσαι δ' αὐτὰ ἦσαν ἄξιαι νὰ ἑλκύσωσι τὰ βλέμματα πάντων. Ἐφόρουν ὅλαι λευκὰ ἐνδύματα μὲ ζωστῆρας καὶ περιτραχήλια ἐκ μέλανος ταφφετᾶ· ἡ ἐνδυμασία δ' αὕτη ἐν τῇ ἁπλότητί της, ἐξῆρεν εὐαρέστως τὰς νεαράς των μορφάς. Ἂν καὶ δὲν ὡμοίαζον πρὸς ἀλλήλας, δὲν ἠδύνατό τις ἢ νὰ παραδεχθῇ, ὅτι εἶχεν ἐνώπιόν του τρεῖς ἀδελφάς. Ἡ νεωτέρα, ἡ πρὸ τοῦ κλειδοκυμβάλου καθημένη, ἦν ἔτι σχεδὸν παιδίον. Ἡ δύναμις ὅμως καὶ ἡ ἀσφάλεια, μεθ' ἧς, παρὰ τὴν σπασμωδικὴν ἀνησυχίαν τοῦ ἀδυνάτου καὶ ἔτι ἀτελῶς ἀνεπτυγμένου σώματός της, ἐκυμβάλιζε, τὸ προκλητικὸν ὕφος, δι' οὗ ἔστρεφε πρὸς τὸ κοινὸν τὸ διὰ ξανθῶν βοστρύχων στεφανούμενον μᾶλλον θελκτικὸν ἢ ὡραῖον πρόσωπόν της, ἔδιδεν αὐτῇ τὸν χαρακτῆρα προώρου ὡριμότητος, ἥτις εἵλκυε συγχρόνως καὶ ἀπώθει. Ἡ μεσαία, ἡ τὴν βάρβιτον πλήττουσα, ἐφαίνετο ὅλως ἀντιθέτου χαρακτῆρος. Ἐν πλήρει ἀκμῇ τῆς νεότητος, μὲ ῥοδινὰς παρειάς, τὴν ὡραίαν μέλαιναν κόμην ἐλαφρῶς ὑπὲρ τὸ μέτωπον διηυθετημένην, ἐκάθητο ἀφελῶς, στρέφουσα πᾶσαν τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς τὸ δυσχείριστον ὄργανόν της. Λαμπρὸν τέλος τῳόντι θέαμα παρίστα ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἀδελφῶν, ἥτις κρατοῦσα βιολίον ἵστατο ἐπὶ τοῦ βάθρου πρὸ τῶν ἄλλων. Ἦτο περίπου εἰκοσιπενταέτις, ἐπὶ τοῦ προσώπου της δ' ἐπέπνεεν ἤδη τὸ μελαγχολικὸν ἐκεῖνο θέλγητρον τῆς παρακμῆς, ὅπερ καθιστᾷ μερικὰς γυναῖκας ἑλκυστικάς. Ἐπακουμβῶσα τὴν λεπτοφυᾶ παρειὰν ἐπὶ τοῦ βαθυχρόου βιολίου της, τὴν ἐλαφρῶς στίλβουσαν κόμην ἀτημελῶς βεβοστρυχισμένην καὶ παρακολουθοῦσα μὲ τὸ χαρίεν σῶμα τὰς κινήσεις τοῦ πλήκτρου, ὡμοίαζε πρὸς μυθικόν τι ὄν. Δὲν μὲ διέφυγεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐκφραστικῶν μερῶν, λεπτῶν εἴτε παθητικῶν, διηύθυνε τὰ κατά τι ἐσκιασμένα ὄμματά της πρὸς νεανίαν πλησίον μου καθήμενον, ὅν τινα προτοῦ εἶχον ἐντελῶς παρίδει. Οὗτος, λεπτοφυὴς καὶ ὑψηλός, ἐπιμελῶς ἀλλ' ἄνευ ἐπιτηδεύσεως ἐνδεδυμένος, ἐκαθητο ἀτημελῶς ἐπὶ τοῦ καθίσματός του καὶ ἐφαίνετο ὅλως παραβλέπων τὴν προτίμησιν τὴν παρὰ τῆς βιολιστρίας αὐτῷ παρεχομένην. Τὰ βλέμματά του ἐπλανῶντο μᾶλλον, ἐνῷ βραδέως ἔπινε ποτήριον πούντς, ἐπὶ τοῦ κυμβαλίζοντος παιδίου, ὅπερ ἀπὸ καιροῦ

εἰς καιρὸν τῷ προσεμειδία λάθρα. Τὸ πρόσωπόν του ἐδείκνυε θρασεῖαν ξενικὴν κατατομήν, τὸ δὲ ὑψηλὸν καὶ εὐθύ του μέτωπον ἐκοσμεῖτο διὰ βαθυχρόων τριχῶν· ἐπιμήκης οὐλὴ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παρειᾶς, ἐκόσμει μᾶλλον ἢ παρεμόρφου αὐτόν. Ἠδύνατό τις νὰ τὸν ὀνομάσῃ ὑπὸ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν ὡραῖον. Ἐπὶ τῶν χαρακτήρων του δὲν ἐπεκράτει μὲν τὸ ἰδεῶδες, τὸ πᾶν ὅμως προέδιδε ζωὴν καὶ ἔκφρασιν, οἱ δὲ ἐλαφρῶς καστανοὶ ὀφθαλμοί του εἶχον ὑπερήφανόν τι ἅμα καὶ ἑλκυστικόν, ὡς οἱ τῆς ἐλάφου. Ἐν τοσούτῳ ἡ βιολίστρια ἤρξατο ἐκτελοῦσα μόνη μουσικὸν τεμάχιον, συνοδευόμενον εἴς τινα μόνον μέρη παρὰ τοῦ κλειδοκυμβάλου. Ἔπαιζε δὲ μετὰ τοσαύτης γλυκύτητος καὶ λεπτότητος, μετὰ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ θέρμης, ὥστε ἅμα ἐτελείωσεν, ἠκούσθησαν ἀκράτητα καὶ παρατεταμένα χειροκροτήματα. Προσέκλινεν ἐλαφρῶς εὐχαριστοῦσα, ἐνῷ δ' οἱ μουσικοὶ φθόγγοι ἐφαίνοντο ἔτι ἐπενεργοῦντες ἐπ' αὐτῆς, οἱ ὀφθαλμοί της ἐσφηνοῦντο ἐπὶ τοῦ νεανίου, ὅστις, ὡσεὶ ἀπὸ βαθέος ὕπνου ἐξυπνήσας, δι' ἐλαφρᾶς κινήσεως τῆς κεφαλῆς ἐξεδήλωσε καὶ αὐτὸς τὴν ἐπιδοκιμασίαν του. Εἶχεν ἔλθει τότε, φαίνεται, ἡ ὥρα μακροτέρου τινὸς διαλείμματος, καθόσον αἱ κυρίαι κατέλιπον τὰς θέσεις των ἀποσυρθεῖσαι εἰς τὸ βάθος τοῦ βάθρου. Ὁ γείτων μου ἠγέρθη ἐπίσης καὶ διηυθύνθη μειδιῶν πρὸς αὐτάς. Ἡ βιολίστρια ἔδραμε μετ' ἐκφραστικοῦ μειδιάματος πρὸς προϋπάντησίν του, οὗτος ὅμως οὐδαμῶς προσέξας, παραβλέπων δὲ μάλιστα αὐτήν, ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸ παιδίον, ὅπερ, κινοῦν τὴν κεφαλὴν πρὸς διευθέτησιν τῶν βοστρύχων του, ἐπήδησε κατευθυνόμενον πρὸς αὐτόν. Ἔβλεπον ὅλα ταῦτα καὶ ᾐσθανόμην τὴν καρδίαν μου πιεζομένην ὑπὸ παραδόξου πόνου. Ἔχω τὸ δυσάρεστον προτέρημα, καὶ τοῦτο χωρὶς οὐδαμῶς νὰ τὸ θέλω, ἐξ ἀφανῶν σημείων, ἐξ ἑνὸς βλέμματος, μιᾶς λέξεως πολλάκις, ν' ἀνακαλύπτω σειρὰν ὅλην γεγονότων, ἅτινα ταξινομῶ κατὰ τὰς ἰδίας μου ἰδέας. Οὕτως, ἐξ ὅσων εἶδον, ἐπείσθην, ὅτι τὰ τέσσαρα ταῦτα πρόσωπα διέκειντο πρὸς ἄλληλα εἰς παραδόξους σχέσεις, σχέσεις, αἵτινες μοὶ ἀπήρεσκον. Ἔχασα πᾶσαν ὄρεξιν νὰ παραμείνω ἐπὶ πλέον καὶ ἀπεμακρύνθην καθ' ὃν καιρὸν ἡ τὴν βάρβιτον πλήττουσα ἐξέλεγε νωχελῶς τὰ διὰ τὸ ἐκτελεσθησόμενον τεμάχιον ἀναγκαιοῦντα μουσικὰ τετράδια. Ἐπορεύθην εἰς τὰ ἴδια, κατακλιθεὶς δὲ ἠδυνάτουν νὰ κοιμηθῶ. Τέλος κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ὕπνου ὀνειρευόμενος διαρκῶς τὰς τρεῖς λευχείμονας μορφὰς καὶ τὸν τὴν οὐλὴν ἐπὶ τῆς παρειᾶς φέροντα νεανίαν. Τὰ ἐκ τῶν ἐντυπώσεων τούτων αἰσθήματα διήρκεσαν ἔτι τὰς μεθεπομένας ἡμέρας, ὅπως μετὰ ταῦτα . . . . λησμονηθῇ τὸ πᾶν.

Εἶχεν ἔλθει τὸ ἔαρ. Ὡραίαν τινὰ τοῦ Ἀπριλίου πρωΐαν ἐπεσκέφθην ἀπομεμακρυσμένον ἐργαστήριον φίλου ζωγράφου, παρ' ᾧ διέμεινα ὥρας τινάς. Μὴ θέλων νὰ ἐπιστρέψω πεζῇ εἰς τὴν πόλιν, ἕνεκα τοῦ μήκους τοῦ δρόμου, ἐπέβην λεωφορείου καὶ—εὑρέθην ἀπέναντι τῆς βιολιστρίας. Τὴν

ἀνεγνώρισα πάραυτα, ἂν καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ τὸ διάφορον τῆς ἐνδυμασίας πολὺ συνετέλει πρὸς ἐλάττωσιν τοῦ θελγήτρου τῆς πρώτης ἐκείνης νυκτός. Ἂν καὶ τὸ ἀναιμικὸν χρῶμα τοῦ προσώπου της ὡς καὶ ἐλαφραί τινες ῥυτίδες παρὰ τὸ ὠχρὸν στόμα προφανῶς διεκρίνοντο, μολαταῦτα ὅμως ἐφαίνετο πάντοτε ὡραία καὶ θελκτική. Τὸ ἐκ λεπτοῦ λευκοῦ ὑφάσματος ἐαρινὸν πιλίδιον, ὅπερ ἔφερε καὶ ὅπερ λευκόν, ὡς μόλις πεσοῦσα χιών, οὐδόλως συνεφώνει πρὸς τὴν λοιπήν, ἔτι χειμερινὴν ἐνδυμασίαν, τῇ ἥρμοζε θαυμασίως. Ἐκάθητο ἔχουσα τὰς λεπτάς της χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ μικροῦ δέματος, ἀποτεθειμένου ἐπὶ τῶν γονάτων της. Κἄποτε ἐφαίνετο ἀνησυχοῦσα, βλέπουσα δὲ συνεχῶς διὰ τῶν θυρίδων τοῦ λεωφορείου κατεδείκνυεν ἀνυπομονησίαν ἐπὶ τῷ ἀτελευτήτῳ τοῦ δρόμου. Ὅτε τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν, διέταξε νὰ σταθῇ τὸ λεωφορεῖον καὶ ἐπήδησεν ἐξ αὐτοῦ. Ἔπραξα ἀσυνειδήτως τὸ αὐτό, δὲν ἐδυνήθην ὅμως καὶ νὰ τὴν ἀκολουθήσω, καθόσον ἔτρεχε τόσον, ὥστε, ἵνα μὴ ἐννοήσῃ τὴν πρόθεσίν μου, ἠναγκάσθην νὰ ἀρκεσθῶ εἰς τὸ νὰ τὴν παρακολουθήσω διὰ τῶν βλεμμάτων μόνον. Ἔκαμπτε νῦν πρὸς τὴν ὁδόν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο τὸ δημόσιον ἐνεχυροδανειστήριον. Ἐδιπλασίασα τότε τὰ βήματά μου, ἐδυνήθην δ' ἔτι νὰ τὴν ἴδω εἰσερχομένην εἰς τὸ κτίριον τοῦτο. Βαθὺς πόνος διεπέρασε τότε τὴν καρδίαν μου. Καὶ *αὐτὴ* λοιπὸν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς χυδαίας βιωτικὰς ἀνάγκας! Καὶ αὐτή, ἣν ἐθεώρουν ὡς ἐν τῇ τέχνῃ καὶ διὰ τῆς τέχνης μόνον ζῶσαν, εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνεχυριάσῃ, τίς οἶδεν, ὁποῖον πολύτιμον ἐνθύμημα, ὁποῖον ἀγαπητὸν καὶ προσφιλὲς κόσμημα, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ τῆς πείνης! Εἰς τοιούτους λυπηροὺς διαλογισμοὺς ἐμβαθύνων, ἔφθασα πρὸ τοῦ καταστήματος, ἐν ᾧ αὕτη, σπασμωδίκως κρατοῦσα τὸ δέμα καὶ μετὰ τῶν σημείων βαθυτάτου ἀπελπισμοῦ ἐπὶ τῶν χαρακτήρων της ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς πύλης. Προφανῶς ἦλθεν ἀργὰ καὶ τῇ εἶπον νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπαύριον. Ἵστατο ἀκίνητος καὶ βλακωδῶς θεωροῦσα τὰς ἀπέναντι κειμένας οἰκίας. Πρὸ αὐτῆς διήρχοντο εὐχαριστημένοι καὶ εὐτυχεῖς διαβάται, μικρὸν δὲ κοράσιον προσέφερεν αὐτῇ πρὸς ἀγορὰν ἴα, καὶ ὅμως ἐκείνη οὐδὲν ἔβλεπεν, οὐδὲν ἤκουε! Τέλος ἀνεχώρησε καὶ περιεπλανᾶτο, ὡς μοὶ ἐφάνη, ἄνευ διακρίσεως ἢ ὡρισμένου σκοποῦ εἰς τὰς πλησίον ὁδούς. Μὴ δυνάμενος νὰ παρίσταμαι ἐπὶ πλέον μάρτυς τῆς λυπηρᾶς ταύτης καταστάσεως, ἐπλησίασα καὶ εὐγενῶς ἀφαιρέσας τὸν πῖλον: «Μὲ συγχωρεῖτε, Κυρία μου», εἶπον. Μὲ παρετήρησε διὰ βλέμματος οὐδὲν ἐμφαίνοντος καὶ ἐπιτάχυνε τὰ βήματά της.

Συνεβάδισα. «Μὴ κοπιάζετε, Κύριέ μου», εἶπε τέλος, «δὲν ἐπιθυμῶ συνοδίαν... Σᾶς παρακαλῶ πολύ...»

»Μὴ μὲ ἐκλαμβάνετε ὡς φορτικὸν ἢ αὐθάδη», ἀπήντησα σταθερῶς, «ἔχω νὰ σᾶς μεταδώσω σπουδαίαν εἴδησιν».

Ἐκινήθη τότε σπασμωδικῶς. «Σπουδαίαν εἴδησιν», ἐπανέλαβε μ' ἐκλεί-

πουσαν φωνήν, καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ πλησίον τοίχου ὅπως μὴ καταπέσῃ.

Ταραχθεὶς λίαν ἐπὶ τούτῳ σφόδρα, «Μὴ φοβεῖσθε», ἐξηκολούθησα, «πρόκειται περὶ εἰδήσεως εὐχαρίστου... λίαν εὐχαρίστου».

Ἀνέπνευσεν.

«Ὁποία τις δύναται νὰ εἶνε αὕτη;» ἠρώτησε δυσπίστως.

«Ἀκολουθήσατέ με εἰς ἐκείνην τὴν δίοδον, ἐκεῖ δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν ἀνενόχλητοι».

Καίτοι διστάζουσα καὶ δυσπιστοῦσα, μὲ ἠκολούθησε.

»Κυρία μου», εἶπον, «εὑρίσκεσθε ταύτην τὴν στιγμὴν εἰς μεγίστην στενοχωρίαν».

«Πόθεν τὸ ἠξεύρετε; μὲ διέκοψεν ἔκπληκτος.

»Σᾶς εἶδον πρὸ ὀλίγου πλὴν τοῦτο δὲν σημαίνει τίποτε, ἀρκεῖ ὅτι τὸ ἠξεύρω».

Ἔβλεπε πρὸς τὸ ἔδαφος. Λοιπὸν ἔστω, εἶναι ἀληθές», εἶπε, φέρουσα τὴν τρέμουσαν χεῖρα πρὸς τὸ μέτωπον. «Εὑρίσκομαι εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν. Πρέπει νὰ σώσω πρόσωπον προσφιλὲς καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον με. Ἀπὸ τῆς χθὲς προσπαθῶ παντὶ τρόπῳ νὰ συνάψω δάνειον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τέλος μετὰ πολλὰς παρακλήσεις καὶ ἱκεσίας... μετὰ πολλοὺς ἐξευτελισμούς, κατώρθωσα νὰ λάβω παρὰ παλαιᾶς φίλης τοὺς ἀδάμαντας τούτους ἐπὶ τῇ ἱερᾷ ὑποσχέσει, ὅτι θέλω τοὺς ἐνεχυριάσει μόνον εἰς τὸ δημόσιον κατάστημα, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ εἴς τι τῶν ἰδιωτικῶν ἐκείνων καταγωγίων, ἅτινα οὐδεμίαν ἀσφάλειαν παρέχουσι. Καὶ τώρα—»

»Ἤλθατε πολὺ ἀργά...»

«Μόλις ἤργησα πέντε λεπτά! Τὸ γραφεῖον θ' ἀνοίξῃ αὔριον πάλιν... καὶ ἂν εἰς τὰς τρεῖς δὲν ἔχω εἰς χεῖρας τὰ χρήματα, ἐχάθη τὸ πᾶν».

«Ἡσυχάσατε. Ὅλα δύνανται νὰ διορθωθοῦν. Εἶμαι πρόθυμος νὰ σᾶς δανείσω τὸ ποσὸν ἄνευ ἐνεχύρου.»

«Ὦ Κύριέ μου», εἶπε καὶ προφανῆ πάλην διεξάγουσα μεταξὺ χαρᾶς καὶ αἰδοῦς, ἐξηκολούθησε: «Πῶς δύναμαι... πῶς... μοῦ ἐπιτρέπεται... παρ' ὅλως ἀγνώστου...»

«Ἰδοὺ τὸ ἐπισκεπτήριόν μου. Ἄλλως τε, ἂν σᾶς ἦμαι ἄγνωστος..., Σεῖς δὲν εἴσθε καθόλου πρὸς ἐμέ. Σᾶς ἤκουσα παίζουσαν» Ἐνῷ δ' ἐκείνη ἐρυθριῶσα ἐθεώρει τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἐξηκολούθησα ἐπιμόνως: «Μὴ συλλογίζεσθε, ἀπὸ πάσης καρδίας σᾶς προσφέρω... Περὶ τίνος σκοποῦ πρόκειται;»

«Ὦ!» ἀνέκραξεν ἀπηλπισμένη, «εἶναι μέγα, πολὺ μέγα ποσόν».

Ἐταράχθην τῳόντι ἅμα ἀκούσας αὐτό, ἐπειδὴ ὅμως τότε κατεῖχον τὸ ποσὸν τοῦτο, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ δὲν ἐδυνάμην νὰ ὀπισθοχωρήσω, «Ἐννοεῖτε», εἶπον, «ὅτι δὲν φέρω ἐπάνω μου τόσῳ σημαντικὸν ποσόν. Περιμείνατέ με

καὶ ἐντὸς δέκα τὸ πολὺ λεπτῶν τῆς ὥρας θὰ ἐπανέλθω πρὸ τῆς μητροπόλεως τοῦ ἁγίου Στεφάνου ὅπως σᾶς ἐγχειρίσω τὸ ποθούμενον». Μετὰ ταχὺν χαιρετισμὸν ἔσπευσα εἰς τὴν οἰκίαν μου ὅπως λάβω τὰ χρήματα.

Ὅτε ἔφθασα εἰς τὸν προσδιορισθέντα τόπον, παρετήρησα αὐτὴν ἀνησύχως ἐκεῖ περιφερομένην. Θὰ εἶχε βεβαίως συλλάβει σπουδαίας ὑπονοίας περὶ τοῦ ἀληθοῦς τῆς ἐκτελέσεως τῆς ὑποσχέσεώς μου, καθόσον ἅμα ἰδοῦσά με ἀνεσκίρτησεν ἐκ χαρᾶς καὶ ὡς ἂν οὐδόλως περιέμενε τὴν ἐπάνοδόν μου. Ὡδήγησα αὐτὴν εἰς τὴν σκοτεινὴν καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἔρημον μητρόπολιν καὶ ἐνεχείρισα αὐτῇ τὸ ζητηθὲν ποσόν. Ἐδίστασεν ἐπὶ στιγμὴν νὰ τὸ δεχθῇ. Ἀμέσως ὅμως μετὰ ταῦτα ἔθλιψε καὶ μὲ τὰς δύο χεῖράς της τὴν δεξιάν μου καί, «Κύριέ μου», εἶπε, «πῶς δύναμαι νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου! Δὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ὁποίαν ὑπηρεσίαν μοὶ παρέχετε. Ὁπωσδήποτε δὲν εἶνε πρέπον νὰ περιμείνητε, ἐπὶ μακρὸν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ χρέους μου . . . Αὔριον ἀμέσως θέλω ἐνεχυριάσει τὰ κοσμήματα».

«Εἶνε περιττόν», ἀπήντησα, «καθόσον πρὸ ὀλίγου μοὶ ὡμολογήσατε, ὅτι ἐλάβετε αὐτὰ μετὰ βαρὺν ἐξευτελισμόν. Πιθανὸν νὰ εὑρεθῆτε εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν ν' ἀναλάβητε ὑποχρεώσεις πρὸς τὸ πρόσωπον, ὅπερ σᾶς ἐνεπιστεύθη τὰ κοσμήματα, μὴ συνᾳδούσας πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειάν σας. Ἐπιστρέψατε, παρακαλῶ, αὐτὰ ἀμέσως. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρὸς ἐμὲ ἀπόδοσιν τῶν χρημάτων, αὕτη δὲν ἐπείγει διόλου. Θὰ ἦμαι λίαν εὐχαριστημένος ἂν ἕνεκα τῆς συμπτώσεως ταύτης εὐτυχήσω νὰ σᾶς ἐπανίδω».

Διὰ τῶν τελευταίων μου τούτων λέξεων ἐφάνη προσβληθεῖσα, μετὰ πολλοῦ δὲ μόχθου προσεπάθησε νὰ καταστείλῃ ἀρνητικὴν κίνησιν. Μολοντοῦτο, ὡσεὶ ὑπὸ αἰφνιδίας ἰδέας καταληφθεῖσα: «Βεβαίως», ἀπήντησε ταχέως. «Θὰ εὐχαριστηθῶ πολὺ γνωρίζουσα τὸν σωτῆρά μου ἐκ τοῦ πλησίον. Ἰδοὺ ἡ διεύθυνσίς μου ὅπως μὲ ἀναζητήσητε. Ἄλλως τε προσεχέστατα θέλετε κἄτι ἀκούσει περὶ ἐμοῦ». Ἐπειδὴ δ' ἐγὼ τὴν παρεκίνουν νὰ σπεύσῃ ὅπως προφθάσῃ, ἔφυγεν ὡσεὶ πτηνόν. Τὴν ἠκολούθησα διὰ τῶν βλεμμάτων μου ἐπί τινα καιρόν, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὴν ἔχασα ἀναμιχθεῖσαν μετὰ τοῦ κόσμου ἐν τῇ κεντρικῇ ἐκείνῃ θέσει.

Μετὰ ταῦτα παρατηρήσας τὴν δοθεῖσάν μοι διεύθυνσιν ἀνέγνων «*Λουδοβίκα Μάνσφελδ*». Τοῦτο μὲ δυσηρέστησε λίαν, ἐνόμισα δ' ἐπὶ μικρὸν ὅτι εἶχον προσενεχθῆ ἀνοήτως καὶ βλακωδῶς. Εἶχον δώσει σχεδὸν πᾶν ὅτι τότε κατεῖχον, ἀφεθεὶς οὕτω, διὰ τὰς προσεχεῖς τοὐλάχιστον ἑβδομάδας, εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τύχης. Χάριν τίνος δ' ἐθυσίασα τὸ πᾶν; Χάριν γυναικός, μεθ' ἧς οὐδόλως συνεδεόμην, μάλιστα δὲ οὐδὲ δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν, καθόσον, ὡς μοὶ εἶχεν εἰπεῖ, ἤθελε νὰ σώσῃ διὰ τῶν χρημάτων μου ἄλλον. Ὁ ἄλλος δ' οὗτος ἦτο, χωρὶς ἀμφιβολίαν, ὁ νέος, ὃν τότε εἶχον ἰδεῖ καὶ ὃν βεβαίως ἠγάπα! Ἀλλὰ τί μ' ἐνδιέφερε τοῦτο; Δὲν ἦτο ὡραία

καὶ εὐγενὴς ἡ συναίσθησις ὅτι ἔσωσα ἀπὸ τοῦ σκότους τοῦ ἀπελπισμοῦ πτωχήν, τρέμουσαν ψυχήν; Ἄλλως τε, εἶχον ἔτι ἀρκετὰ χρήματα . . . καὶ ἐπὶ τέλους ἐδυνάμην νὰ ἐργασθῶ.—Οὕτω κατενίκησα τὸν ἐγωϊσμόν μου μετ' ὀλίγον δ' εἶχον ἐντελῶς πεισθῆ, ὅτι ὀρθῶς ἔπραξα, ὅτι δὲν ὤφειλον νὰ ἐγείρω οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀπαίτησιν καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἁπλῆ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐπανίδω τὴν βιολίστριαν ἔπρεπε νὰ σβεσθῇ. Ἐπορεύθην τότε μὲ καθαρὰν καὶ πλήρη χαρᾶς καρδίαν εἰς τὸ ἑστιατόριον. . .

Μετά τινα καιρὸν ἔλαβον διὰ τοῦ ταχυδρομείου ἐπιστολὴν γεγραμμένην διὰ καλλιγραφικῶν μὲν πλὴν κατά τι ἀτημελήτων χαρακτήρων, οὕτω περίπου ἔχουσαν:

«Ἀξιότιμε Κύριε! Ἂν αὔριον τὸ ἑσπέρας δὲν ἔχετε νὰ κάμετε καλλίτερόν τι, χαρίσατέ μας τὴν εὐτυχίαν τῆς ἐπισκέψεώς σας. Θὰ ἦσθε ἐν στενῷ οἰκογενειακῷ κύκλῳ. Ἡ εὐγνωμονοῦσα Λουδοβίκα». Ἀνέγνων ὅλως ἀδιαφόρως τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην, οὐδὲ διενοήθην, ἔστω καὶ ἐπὶ στιγμὴν νὰ πραγματοποιήσω τὴν πρόσκλησιν. Τὴν ἐπομένην ὅμως ἡμέραν ἐσυλλογίσθην, ὅτι δὲν ἦτο πρέπον νὰ ἀρνηθῶ αὐτὴν ὁλοσχερῶς. Ἦτο καθῆκόν μου νὰ ζητήσω τοὐλάχιστον συγγνώμην διὰ συντόμου ἐπιστολῆς. Ἐκάθησα πρὸ τοῦ γραφείου μου, ἐνῷ δὲ διελογιζόμην τίνα πρόφασιν νὰ προβάλω, ὠθούμενος ὑπὸ τῆς ἀγάπης, ἣν τρέφω πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀγάπης, ἥτις μοὶ καθιστᾷ δυσκολώτατον, προκειμένου ἔστω καὶ περὶ ὅλως ἀσημάντων πραγμάτων, νὰ ψευσθῶ, ἀπεφάσισα νὰ ὑπάγω. Οὕτω τὸ ἑσπέρας διηυθύνθην πρὸς τὴν συνοικίαν, ὅπου κατῴκει ἡ βιολίστρια. Εἰς τὸ τρίτον πάτωμα πυκνῶς κατοικουμένης οἰκίας ἔκρουσα τὴν προσδιορισθεῖσάν μοι θύραν. Ἡ ὑπηρέτρια ἤνοιξε καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ὑποδοχῆς, ὅπου ἡ Λουδοβίκα μέλαν μεταξωτὸν ἔνδυμα φοροῦσα, ἐν δὲ τῇ κόμῃ βαθυκόκκινον ἄνθος, μὲ ὑπεδέχθη μετ' ἀξιοπρεποῦς χάριτος, συστήσασά με ἀμέσως εἰς τὴν παρευρισκομένην συντροφίαν. Εἶδον τὰς δύο ἄλλας κορίας καὶ τὴν πρώτην μου ἰδέαν ἐπικυρουμένην, καθόσον αὕτη ἀμέσως εἶπεν: «Αἱ ἀδελφαί μου Ἄννα καὶ Μιμή.» Ἔπειτα παρουσιάζουσά μοι νέον ἐμβριθοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ἐξωτερικοῦ, «Ὁ κύριος Βέργερ, ἔμπορος»· Τέλος ἔρριψεν ἐπ' *ἐκεῖνον*, ὃν ἤμην βέβαιος, ὅτι θὰ συνήντων ἐκεῖ, ἓν βλέμμα καὶ προσέθηκε κάπως συνεσταλμένη: «Ὁ Κύριος Ἀλέξης». Οὗτος ἠγέρθη κατὰ τὴν εἴσοδόν μου, μετὰ τὴν σύστασιν δὲ τῆς Λουδοβίκας ἦλθε πρὸς ἐμὲ τείνων τὴν δεξιὰν μετὰ θάρρους προδίδοντος ὅμως ὁπωσδήποτε βαθμόν τινα στενοχωρίας καὶ μοὶ ὑπέδειξε θέσιν παρ' αὐτῷ ἐπὶ τοῦ *σοφᾶ*. Καθεσθείς, περιέφερον τὰ βλέμματά μου τῇδε κἀκεῖσε ὡς πᾶς τις ἀκουσίως πράττει εἰς ξένον καὶ ἄγνωστον μέρος εὑρισκόμενος. Τὸ δωμάτιον ἦτο ἀρκετὰ φαλακρόν, ἡ δὲ διευθέτησίς του ὑπεδείκνυεν ἀφροντισίαν. Παλαιὸν πλὴν καλῶς κατεσκευασμένον κλειδοκύμβαλον ἐπέσυρε κατὰ πρῶτον τὴν προσοχήν μου. Ἐπὶ τούτου ἦσαν ἀποτεθειμένα τὰ βιολία τῆς

Λουδοβίκας. Εἰς τοὺς τοίχους ἐκρέμαντο αἱ εἰκόνες τοῦ Βετχόβεν, τοῦ Μόζαρτ καί τινων ἄλλων μελοποιῶν καὶ τεχνιτῶν. Εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον παρετήρει τις ἀπεναντίας διὰ τῆς ἠνεῳγμένης θύρας βασιλεύουσαν τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Ἐν τῷ μέσῳ ἵστατο μεγάλη τράπεζα, ἐφ' ἧς ἔκειντο ἀτελῆ ἔτι γυναικεῖα ἐνδύματα. Ἡ Μιμή, ἥτις ὡς παρετήρησα, ἠκολούθει τὰ βλέμματά μου, ἀνέκραξε καγχάζουσα «Ὁ Κύριος καμαρόνει τὸ δωμάτιον τῆς Ἄννας. Εἶνε σωστὸν ῥαπτικὸν κατάστημα».

Ἡ Ἄννα ἠρυθρίασεν.

«Ὄχι δά!» εἶπον ἐγώ, «εἶνε εὐχάριστος εἰκὼν οἰκιακῆς ἐπιμελείας».

«Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εἶνε ἐπιμελής», ἐξηκολούθησεν ἡ Μιμή, «εἶνε ἡ μαμά μας, φροντίζει τὸ νοικοκυριὸ καὶ μᾶς κάμνει τὰ φορέματα καὶ τὰ καπελῖνά μας...»

«Καὶ σεῖς οὔτε κἂν μοῦ τὸ γνωρίζετε», εἶπεν ἡ Ἄννα σοβαρῶς.

«Μὴ θυμώνεις δά!» εἶπεν ἡ μικρὰ ἀνασκιρτήσασα, καὶ τὴν ἀδελφὴν μᾶλλον ἐκ συνηθείας ἢ ἐγκαρδιότητος θωπεύουσα: «Εἶσαι σκληρὰ διότι μᾶς ἀφίνεις τόσον γλήγορα διὰ νὰ ὑπανδρευθῇς τὸν Κύριον Βέργερ». Ἡ Ἄννα καὶ ὁ νέος ἔμπορος ἠρυθρίασαν νῦν ἀπὸ κοινοῦ.

«Μὴ ἐντρέπεσθε! Νὰ ἔχετε τὴν εὐχήν μου!» Εἶπεν ἡ Μιμὴ μετὰ κωμικοῦ πάθους ἐκτείνουσα συνάμα τὰς χεῖρας ὡς πρὸς εὐλογίαν· «ἀλλὰ συλλογίσθητε τὸ τί χάνομεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ μουσική μας τριάς!»

«Ἐγὼ συλλογίζομαι τί κερδίζω», εἶπεν ὁ Βέργερ φέρων συγχρόνως τὴν κἄπως μεγάλην χεῖρα τῆς μνηστῆς του τρυφερῶς ἐπὶ τῶν χειλέων του.

Ἡ συνομιλία ἔλαβε βαθμηδὸν γενικὸν χαρακτῆρα παρέχουσαν οὕτως εἰς τὸν Ἀλέξην εὐκαιρίαν ὅπως δειχθῇ, ὅτι ἦτο ἀνεπτυγμένος καὶ εὐφυὴς ἄνθρωπος. Ἂν καὶ μόλις τριακονταέτης, ἐφαίνετο πολὺ ταξειδεύσας καὶ ἀποκτήσας πολλὴν πεῖραν τοῦ κόσμου. Ὅπως ἠδύνατό τις νὰ μάθῃ ἐκ τῶν λεγομένων του, εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα, τέλος δὲ καὶ εἰς τὴν τέχνην. Θὰ κατώρθου τις δ' ἕνεκα τούτου νὰ τὸν συναναστραφῇ λίαν εὐχαρίστως, ἂν μὴ κυνικαί τινες ἐκφράσεις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διαφεύγουσαι τῶν χειλέων του δὲν ἐδείκνυον, ἠθικήν τινα ἀγριότητα τοῦ χαρακτῆρός του ἥτις παρὰ τὰ λοιπὰ λαμπρὰ αὐτοῦ προτερήματα διπλασίως δυσηρέστει καὶ ἐλύπει. Ὡμιλήσαμεν καὶ περὶ μουσικῆς, ἐγὼ δ' ἐξέφρασα τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀκούσω ἐκτελούμενον μουσικόν τι τεμάχιον. «Εἶμαι προθυμοτάτη νὰ παίξω τι», εἶπεν ἡ Λουδοβίκα ἐγειρομένη καὶ πρὸς τὰ βιολία της κατευθυνομένη· «ἡ Μιμὴ θὰ μὲ συνοδεύσῃ.»

«Ἡ Λουδοβίκα δύναται νὰ παίξῃ ἀργότερα», εἶπεν ὁ Ἀλέξης· «τώρα νὰ μᾶς τραγῳδήσῃ ἡ Μιμὴ ἓν τῶν θελκτικῶν της ἐκείνων ᾀσμάτων... Δὲν δύνασθε νὰ ἐννοήσητε, Κύριέ μου», ἐξηκολούθησεν ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐμέ, «ὁποῖον πνεῦμα ἐμφωλεύει εἰς τὴν μικρὰν ταύτην! Στιχουργεῖ καὶ

μελοποιεῖ εὐφυεστάτας στροφὰς—ὁμοίας ἐκείνων, ἃς μόνον ἐν Παρισίοις δύναταί τις ν' ἀκούσῃ. Ἔλα, Μιμήκα, τραγούδησέ μας κἄτι», καὶ ἔλαβε καὶ τὰς δύο χεῖράς της.

Ἡ μικρὰ ἔρριψεν ἐκταστικὸν βλέμμα πρὸς τὴν Λουδοβίκαν, ἥτις εἶχεν ὠχριάσει. Μολαταῦτα θωπεύουσα τὴν παρειὰν τῆς ἀδελφῆς: «Ψάλε, ἀγγελάκι μου, θὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Ἀλέξην—καὶ βεβαίως καὶ τὸν κύριον Βάλβεργ».

Ἡ Μιμὴ ἐκάθησε πρὸ τοῦ κλειδοκυμβάλου, ὡς συνήθως, τοὺς βοστρύχους της ἀνακινοῦσα. Ἐλαφρῶς δὲ συνοδεύουσα ἤρξατο ψάλλουσα μετ' ἐλαστικῆς φωνῆς σειρὰν μικρῶν ᾀσμάτων, ἅτινα οὐδὲν μὲν τὸ διφορούμενον ἢ κοινὸν περιεῖχον, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐν αὐτοῖς σαρκαστικῆς ἀστειότητος καὶ παρῳδίας εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀνηλίκου ἐκείνου πλάσματος τόσῳ μεγαλειτέραν ἐντύπωσιν ἐνεποίουν, ὅσῳ ἐσυνωδεύοντο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ κινήσεων τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος, αἵτινες παντοιοτρόπως νὰ ἐξηγηθῶσιν ἠδύναντο. Ὁ Ἀλέξης ἦτο κατενθουσιασμένος. «Θεῖα! λαμπρά!» ἐφώνει ἀκαταπαύστως «Τί λέγετε, Κύριέ μου; δὲν εἶχα δίκαιον;» Ὑπὸ τῆς ἐπιδοκιμασίας ταύτης παροτρυνθεῖσα ἡ μικρὰ ἐφέρετο ὡσεὶ ἐν κραιπάλῃ διατελοῦσα. Τέλος, διακόψασα τὸ ᾆσμα, ἤρξατο ἀνακρούουσα στρόβιλον τόσῳ μεθυστικόν, τόσῳ ἰσχυρὸν καὶ μετὰ τοσούτου πλούτου μουσικῶν τόνων, ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι ἤκουεν ὁλόκληρον ὀρχήστραν. Καὶ ἐγὼ αὐτὸς ᾐσθάνθην εἰς τὰ μέλη μου ὄρεξιν πρὸς χορόν. Ὁ νέος ἔμπορος δὲν ἐδυνήθη νὰ κρατηθῇ, περιπτυχθεὶς δὲ τὴν μνηστήν του ἤρξατο χορεύων. «Τί κρῖμα νὰ μὴ ἠμπορῇ τις νὰ παίζῃ καὶ νὰ χορεύῃ συγχρόνως», ἐφώνει ἡ Μιμή. «Τοῦτο εἶνε φυσικῶς ἀδύνατον» εἶπεν ὁ Ἀλέξης ἐγειρόμενος· «ἀλλά», προσέθηκεν ἐπιθέτων τὴν χεῖρά του κολακευτικῶς ἐπὶ τοῦ ὤμου τῆς Λουδοβίκας», ἡ ἀδελφή σου θὰ παίξῃ ἀντὶ σοῦ, καὶ ἐγὼ θὰ χορεύσω μαζύ σου».

Ἡ Λουδοβίκα ἐκινήθη σπασμωδικῶς, διεδέχθη ὅμως σιωπῶσα τὴν Μιμήν. Ὁ στρόβιλος, ὃν ἔπαιξεν, ἦτο ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν προηγηθέντα παραλυτικὸς καὶ ἄχρους. «Ταχύτερον! ἰσχυρότερον!» ἀνέκραζεν ὁ Ἀλέξης, ὅστις μετὰ τῆς μικρᾶς διέσχιζε τὸ δωμάτιον ὡς μαινόμενος. Ἡ Λουδοβίκα συνέσφιγγε τὰ χείλη καὶ ἔπλησσε πάσῃ δυνάμει τὰ πλῆκτρα τοῦ κλειδοκυμβάλου. Αἰφνιδίως ὅμως ἔπαυσε, καί, φέρουσα τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ προσώπου, ἀνελύθη εἰς κοπετὸν καὶ δάκρυα. Ὁ Ἀλέξης ἔπληξε τὸ ἔδαφος διὰ τοῦ ποδὸς καὶ ἔρριψε βλέμμα ὀργίλον πρὸς αὐτήν. Ἡ μικρὰ συνωφρυώθη. Ἡ Ἄννα ἐξῆλθεν. Ἦτο δυσάρεστος καὶ λυπηρὰ σκηνή, μεγάλως δ' ἐπεθύμουν, ἂν τοῦτο ἦτο δυνατόν, νὰ λάβω σιωπηλῶς τὸν πῖλόν μου καὶ ν' ἀπομακρυνθῶ. Ἡ Λουδοβίκα ἐφάνη ἐννοήσασά με, καθόσον, ἐγερθεῖσα, μὲ ἐπλησίασε λέγουσα: «Μὴ ταράσσεσθε, παρακαλῶ, δὲν εἶνε τίποτε, αἰφνιδία νευρικὴ ταραχή. Ὡς ἠξεύρετε, τὸ βιολίον προσ-

βάλλει πολὺ τὰ νεῦρα. Ὑπόκειμαι ὡς ἐκ τούτου συχνὰ εἰς παρομοίους παροξυσμούς».

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο παρετέθη ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς Ἄννης λιτὴ τράπεζα, εἰς ἣν παρεκαθήσαμεν ἄνευ ὀρέξεως καὶ εὐθυμίας. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν προσεπάθουν ὁ Ἀλέξης ἢ ὁ Βέργερ νὰ ἐπαναγάγωσι δι' ἀστειοτήτων τὴν γενικὴν εὐθυμίαν, αἱ ἀστειότητές των ὅμως οὐδεμίαν εὕρισκον ἠχώ. Τέλος ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἀποχωρήσεως. Ἡ Λουδοβίκα ἦτο κατὰ ταύτην ἐπιφυλακτικὴ καὶ ἀφηρημένη, ὁ δὲ Ἀλέξης μεστὸς ἐγκαρδιότητος. «Χαίρω τὰ μάλιστα διὰ τὴν εὐτυχῆ σύμπτωσιν τῆς γνωριμίας μας», εἶπεν· «ἐλπίζω δέ», ἐξηκολούθησε ῥίπτων ταχὺ βλέμμα ἐπὶ τῆς Λουδοβίκας, «ὅτι θὰ σᾶς βλέπω συχνὰ ἐδῶ». Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας φθάς, ἀνέπνευσα τέλος ἐλευθέρως ὑπὸ τὸν αἴθριον οὐρανὸν τοῦ ἔαρος. Εἶχον λάβει ἀπόφασιν οὐδέποτε πλέον νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ οἴκημα ἐκεῖνο.

Πλὴν ὁ ἄνθρωπος εἶνε παράδοξον ζῷον! Μετὰ παρέλευσιν ἀρκετοῦ καιροῦ μοὶ ἐφάνη ἀπρεπὲς νὰ διακόψω ὁλοσχερῶς τὰς ἐπισκέψεις μου. Ἡ Λουδοβίκα θὰ ὑπέθετε βεβαίως ὅτι προσεβλήθην ἢ ὅτι δυσηρεστήθην πικρῶς ἕνεκα τῆς ἐπισυμβάσης σκηνῆς, ἧς κύριον πρόσωπον ἦν αὐτὴ ἡ ἰδία. Εἴτε ἡ ἰδέα αὕτη, εἴτε, ἂν θέλητε, καὶ ἐνδόμυχός τις ἐπιθυμία ὅπως τὴν ἐπανίδω, μὲ ὤθησε νὰ μεταβῶ πρωΐαν τινὰ πρὸς ἐπίσκεψίν της. Τὴν εὗρον προτιθεμένην νὰ ἐξέλθῃ.— «Ἄ! Σεῖς, Κύριέ μου;» εἶπε ταραχθεῖσα καὶ ἐκπλαγεῖσα συγχρόνως. «Χαίρω ὅτι ἤλθετε, ἐσκόπευον νὰ δώσω εἰς τὸ ταχυδρομεῖον ἐπιστολὴν δι' ὑμᾶς. Καθήσατε! Εὑρίσκομαι», προσέθηκεν, «εἰς τὴν εὐάρεστον θέσιν νὰ σᾶς ἀποδώσω τὸ ποσὸν ἐκεῖνο, ὅπερ τόσῳ καλοκαγάθως μοὶ ἐδανείσατε. Ἰδού!» Καὶ ἀνοίγουσα συρτάριον, ἔλαβεν ἐξ αὐτοῦ τὰ ἤδη ἕτοιμα χαρτονομίσματα καὶ μοὶ ἐνεχείρισε ταῦτα. Ἔλαβον τὸ δέμα καὶ ἔθεσα αὐτὸ εἰς τὸ θυλάκιόν μου. «Μετρήσατέ τα, παρακαλῶ», εἶπεν.

«Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι εἶνε σωστά. Ἀλλά,» προσέθηκα, ἐπειδὴ παρετήρησα, ὅτι ἐκινεῖτο ἀνυπομόνως, «Σᾶς ἐνοχλῶ, εἶσθε ἑτοίμη νὰ ἐξέλθητε» «Μάλιστα, σπουδαία ὑπόθεσις . . . πλὴν . . .» — «Παρακαλῶ», εἶπον καὶ ἠγέρθην.

«Λοιπὸν χαίρετε, καὶ πάλιν καὶ πάντοτε χιλίας εὐχαριστήσεις». Οὐδεμία λέξις, οὐδεμία πρόσκλησις ὅπως ἐπανέλθω! Ἡ καρδία μου ἐπόνεσε, καθ' ὅσον μοῦ ἐφάνη, ὡς ἂν μὲ ἀπέπεμπεν ἤδη, ὅτε ἐξεπλήρωσε τὴν πρὸς ἐμὲ ὑποχρέωσίν της. Ἅμα ἔφθασα εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας, ᾐσθάνθην παράδοξον αἴσθημα λύπης, νομίζω δὲ μάλιστα ὅτι καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου εἶχον ὑγρανθῆ.

Ἐσιώπα βυθισθεὶς εἰς χάος ἀναμνήσεων. Μετ' ὀλίγον δ' ἐπανέλαβεν: «Ἥμισυ σχεδὸν ἔτος παρῆλθεν, ἐγὼ δ' εἶχον σχεδὸν λησμονήσει τὰ πάντα. Ἐνίοτε μόνον ἐνεθυμούμην, ὡς ἐν ὀνείρῳ, τὴν εὐγενῆ μορφὴν τῆς Βιολιστρίας ὅπως ἐντὸς ὀλίγου πάλιν τὴν λησμονήσω. Ἡμέραν τινά, λίαν πρωΐ, ἐκρούσθη ὁ κώδων τῆς κατοικίας μου. Δὲν ἔχω ὑπηρέτην, καὶ ἐπομένως ὤφειλον ν' ἀνοίξω μόνος. Τὸ ἔπραξα... πρὸ ἐμοῦ δ' ἵστατο ἡ Λουδοβίκα. Τοσοῦτον ἐξεπλάγην ἐπὶ τῇ θέᾳ της, ὥστε ἔχασα ὁλοτελῶς τὴν παρουσίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἔβλεπον ἐπί τινα λεπτὰ χωρὶς οὐδὲ λέξιν νὰ τῇ ἀπευθύνω. Τέλος συνῆλθον, καὶ τότε ὡδήγησα αὐτὴν ἀμέσως εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ σοφᾶ, ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ὑμεῖς τώρα κάθησθε.

«Συγχωρήσατε», εἶπε μετά τινα ἀγωνίαν, «διὰ τὴν ἐνόχλησιν. Μοῦ ἐδείξατε ὅμως ἅπαξ τοσαύτην συμπάθειαν, ὥστε τολμῶ καὶ ἐκ δευτέρου νὰ ζητήσω τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν βοήθειάν σας».

«Εἶμαι ὅλος εἰς τὰς διαταγάς σας», ἀπήντησα πλήρης ἀνυπομονησίας.

«Τώρα πρόκειται περὶ συνδρομῆς διαφόρου ὅλως φύσεως», εἶπε ταχέως, «περὶ πράγματος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέμαται ὅλη ἡ εὐτυχία τῆς ζωῆς μου»

«Μὲ τρομάζετε ...»

«Πρὶν ἢ σᾶς ἐκθέσω τὴν παράκλησίν μου, εἶμαι ἠναγκασμένη ν' ἀναδράμω εἰς τὸ παρελθόν. Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ ἀκροασθῆτε εὐμενῶς». Ἐκαθέσθην ἀπέναντι αὐτῆς. Ἀναπνεύσασα βαθέως, ἐξηκολούθησεν «Εἴμεθα αἱ ὀρφαναὶ μουσικοδιδασκάλου, ὅστις ὅτε ἔζη ἀπήλαυεν ἰδιαιτέρας φήμης καὶ συνήθροιζε περὶ ἑαυτὸν μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς μᾶλλον διακεκριμένας κοινωνικὰς τάξεις. Μεταξὺ τούτων συγκατελέγετο καί τις ὀνόματι Ἀλέξης. Οὗτος κατεῖχε βαθεῖαν καὶ εὔηχον φωνήν, ἐδιδάσκετο δὲ τὴν ᾠδικὴν παρὰ τοῦ πατρός μου, χάριν διασκεδάσεως. Ἡ οἰκογένειά του, ῥωσσικῆς καταγωγῆς ἐγκαταλιποῦσα τὰς Ἡγεμονίας, ἔνθα ἀπὸ πολλοῦ ἐν πλούτῳ καὶ τιμῇ ἔζη, μετῴκησεν ἐνταῦθα, ἀντιπροσωπεύουσα μέγαν ἐμπορικὸν οἶκον. Νέος ἔτι ὤν, ἀπεστάλη εἰς Παρισίους, ὅπως ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν φιλικοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου ἐπιδοθῇ εἰς τὸ ἐμπόριον, μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀνεκλήθη, καθόσον ἐπείσθησαν ὅτι οὐδεμίαν εἶχε κλίσιν πρὸς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, εἶχε δ' ἀφιερωθῇ κυρίως εἰς τὰς διασκεδάσεις τῆς μεγάλης ἐκείνης πρωτευούσης. Οἱ συγγενεῖς του ἐφρόντιζον ὅπως ἀποκαταστήσωσιν αὐτὸν ἄλλως, τότε δ' ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς τὴν οἰκίαν μας. Ἤμην τότε μόλις δεκαεξαέτις, ἡ ἀδελφή μου Ἄννα νεωτάτη, ἡ δὲ Μιμὴ ὅλως παιδίον. Ἡ σπανία του ὡραιότης, τὸ χαρίεν καὶ ὑπερήφανον τοῦ χαρακτῆρός του, τὸ πῦρ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν λόγων του, δι' ὧν μετ' ὀλίγον μοὶ ἐξεμυστηρεύθη τὸν διακαῆ ἔρωτά του, ἐδέσμευσαν τὴν τότε παιδικὴν ἔτι καρδίαν μου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου τῷ ἀνῆκον ψυχῇ τε καὶ σώματι. Πολὺ ἀπέχουσα τοῦ νὰ διακρίνω τότε, ἔστω

καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, τὸ ὀλέθριον τοιαύτης σχέσεως, ἠδυνάμην νὰ παραδοθῶ τόσῳ εὐκολώτερον εἰς τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην μέθην, ὅσῳ ἡ μὲν μήτηρ μου εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀποθάνει, ὁ δὲ πατήρ μου, ὅστις ἦτο, ὡς τώρα ἐννοῶ, διὰ τοιαῦτα πράγματα τρομερὰ μύωψ, δὲν μὲ ἔβλεπε διόλου. Ἡμέραν τινὰ παρουσιάσθη ὁ Ἀλέξης ἐν λαμπρᾷ στολῇ καὶ μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι οἱ γονεῖς του ἀπεφάσισαν ὅπως ἀφιερωθῇ εἰς τὸ στρατικὸν στάδιον. Ἐπέτυχεν ἀμέσως θέσιν ἀξιωματικοῦ ἐν τῷ ἱππικῷ καὶ ὤφειλε νὰ μεταβῇ ἀμετακλήτως εἰς τὸ σύνταγμά του, ὅπερ διαμένει ἐν Οὐγγαρίᾳ. Αὐτὸς ἦτο ὁ πρῶτός μας χωρισμός. Ἐπειδὴ καθ' ἑκάστην ἀντηλλάσσομεν τὰς θερμοτέρας τῶν ἐπιστολῶν καὶ ὁ Ἀλέξης μου ἤρχετο πρὸς ἐπίσκεψίν μου συχνὰ καὶ πάντοτε, ὅτε ἦτο δυνατόν, δὲν ᾐσθάνθην καθόλου τὴν ἀπουσίαν του, ἴσως δὲ μάλιστα αὕτη καὶ ηὔξανε τὸ θέλγητρον τοῦ ἔρωτός μας. Καὶ τότε ἀκόμη, ὅτε αἱ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολαί του καὶ αἱ ἐπισκέψεις του αὗται, ἤρχισαν νὰ γίνωνται βραχύτεραι καὶ σπανιώτεραι, δὲν ἐταράχθη παντάπασιν ἡ ἰσορροπία τῆς ζωῆς μου. Ἤμην βεβαία, ὅτι ἐξωτερικὰ μόνον αἴτια τὸν ἠνάγκαζον πρὸς τοῦτο, καὶ περιέμενον ἡσύχως τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἐπανήρχετο πρὸς ἐντάμωσίν μου. Τοῦτο καὶ συνέβη μετ' οὐ πολύ. Ἦλθε πολιτικὰ ἐνδεδυμένος καὶ εἶπεν ὅτι ἐχόρτασε καὶ ἐβαρύνθη τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, καὶ ὅτι προτίθεται τώρα νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν τέχνην. Τὸ ἀληθὲς ὅμως ἦτο ὅτι ἕνεκα τῆς τάσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς σπατάλην καὶ τὴν ὁποίαν καὶ ἐγὼ εἶχον παρατηρήσει, ἂν καὶ δὲν ἐθεώρουν αὐτὴν διόλου ἐπιζήμιον, ἔκαμε μεγάλα χρέη, ἅτινα τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ. Δὲν τὸ εἶχον μάθει, πλὴν καὶ ἂν τὸ ἐμάνθανον, τοῦτο δὲν θὰ ἠλάττου τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην μου. Ἐξηκολούθησε τότε νὰ σπουδάζῃ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ πατρός μου, πρὸς ὃν ἐφέρετο ὡς πρὸς μέλλοντα πενθερόν, σκοπῶν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ μελόδραμα. Κατώρθωσε ταχέως νὰ συμπεριληφθῇ εἰς θίασον μικροῦ τινος θεάτρου, μετὰ ταῦτα δὲ νὰ ψάλῃ μετ' ἐπιτυχίας καὶ εἰς μεγαλείτερα θέατρα, προσκληθεὶς μάλιστα καὶ εἰς Λονδῖνον πρὸς τοῦτο. Ἐν τῷ μεταξὺ μοὶ ὑπέδειξαν ὅτι ἔπρεπε νὰ παύσω πᾶσαν μετὰ τοῦ Ἀλέξη σχέσιν. Μοὶ ἔλεγον, ὅτι ἦτο ἐλαφρὸς καὶ ἀσυνείδητος ἄνθρωπος, ὅτι θὰ καταστρέψῃ τὴν οἰκογένειάν του, ὅτι εἰς ἕκαστον τόπον, ὅπου μετέβαινε, συνῆπτε σχέσεις μετὰ γυναικῶν, καὶ ὅτι διῆγε ζωήν, ἥτις θὰ εἶχε διὰ τὸ μέλλον του τὰ χείριστα ἀποτελέσματα. Ἀνεγνώρισα ὑφ' ὅλας τὰς ἀνακοινώσεις ταύτας κρυπτομένην αἰσχρὰν συκοφαντίαν καὶ ποταπὰ σχέδια ἀντιπάλων ὀρεγομένων τὴν χεῖρά μου, τοὺς ὁποίους ἀπέπεμψα μεθ' ἡσύχου ὑπερηφανείας. Ἤμην περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ μακρὰν διαμένοντος πεπεισμένη· ἂν δ' οὗτος ἐνίοτε χάριν ἀστειότητος εἰς τὰς ἐπιστολάς του ἐμνημόνευε τῶν ἐπιτυχιῶν του παρὰ τῷ ὡραίῳ φύλῳ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως πάντοτε μοὶ ἐνέπνεε τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ μὲ καλέσῃ παρ' ἑαυτῷ ἅμα ἐπιτυχὼν διαρκοῦς

ἀσφαλοῦς θέσεως. Ἡμέραν τινά, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν καιρὸν οὐδὲν περὶ αὐτοῦ εἶχον μάθει, ἀφίκετο αἰφνιδίως ! Ἀλλ' εἰς ὁποίαν κατάστασιν! Ἀσθενής, ἐλεεινός, καταβεβλημένος—ζῶσα εἰκὼν ἀνδρικῆς ἀθλιότητος. Εἶχε χάσει τὴν φωνήν του, δανεισταὶ τὸν παρηκολούθουν, οἱ γονεῖς του εἶχον ἀποθάνει ἀφοῦ ἐθυσίασαν χάριν αὐτοῦ πᾶσαν τὴν περιουσίαν των, αὐτὸς δὲ δὲν εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. Τὸν ἠγάπων καὶ τὸν ἀγαπῶ τόσον», προσέθηκε μὲ τρέμουσαν φωνήν, «ὥστε οὐδεμίαν σημασίαν ἔδωκα εἰς ὅλα ταῦτα καὶ ἤμην εὐτυχεστάτη ἔχουσα αὐτὸν πλησίον μου. Ὁ πατήρ μου εἶχεν ἐν τοσούτῳ ἀποθάνει καὶ αὐτὸς ἐγκαταλιπὼν εἰς ἑκάστην ἐξ ἡμῶν μικρὰν κληρονομίαν. Ἂν καὶ αὕτη δὲν ἦτο σημαντική, ἡ μερίς μου ὅμως ἤρκεσεν ὅπως τὸν ἀπαλλάξῃ τῶν μᾶλλον κατεπειγουσῶν ἀναγκῶν. Ἐνῳκίασε τότε κατοικίαν πλησίον μας, τὸν ἐνοσήλευσα, τὸν περιεποιήθην, οὐδεμίαν δ' ἔδιδον προσοχὴν εἰς τὰ περὶ ἀποκαταστάσεως φανταστικά του σχέδια. Διὰ τῆς τέχνης μου, τὴν ὁποίαν ἤρχισα μετὰ τῶν ἀδελφῶν νὰ ἐξασκῶ δημοσίᾳ, εὗρον νέαν πηγὴν εἰσοδημάτων, οὕτω δ' ὅλα θὰ ἔβαινον κατ' εὐχήν, ἂν μὴ μετὰ τὴν ἐντελῆ του ἀνάρρωσιν ἐκυριεύετο ἐκ νέου ὑπὸ τῆς ἀκατανικήτου ἐλαφρότητος καὶ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν σπατάλην κλίσεώς του. Ἔκαμε καὶ πάλιν χρέη, ἅτινα μοὶ ἔκρυπτε μὲν κατ' ἀρχὰς ἐγὼ δὲ πάντοτε ἐξώφλουν, μέχρις οὗ δὲν μοὶ ἦτο πλέον δυνατόν, καὶ ἐκεῖνος ἐκινδύνευε νὰ κληθῇ πρὸ τοῦ δικαστηρίου . . . Κατὰ τὰς τρομερὰς ἐκείνας ἡμέρας Σεῖς, Κύριε, τὸν ἐσώσατε».

Ἐπῆλθε μικρὰ σιωπή Ταύτην διακόπτουσα ἐξηκολούθησεν ἡ Λουδοβίκα μετὰ συγκεκινημένης φωνῆς: «Καὶ πρότερον παρετήρησα. . . ἐνόμιζον τοὐλάχιστον ὅτι μεταξὺ τοῦ Ἀλέξη καὶ τῆς μικρᾶς μου ἀδελφῆς ἤρξατο ἀναπτυσσομένη κλίσις τις. Δὲν ἤθελον ὅμως νὰ πεισθῶ περὶ τούτου. Ἐν τῇ μεγάλῃ μου μάλιστα βλακείᾳ καὶ ἐβοήθουν τὴν κλίσιν ταύτην κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀπὸ σκοποῦ παρέβλεπον πολλά, ἵνα ἀποφύγω τὴν κατηγορίαν μωρᾶς ζηλείας. Δὲν θὰ ἔφθανον δὲ ἴσως ποτὲ τὰ πράγματα εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς ὃ εὑρίσκονται σήμερον, ἂν ἡ κατάστασις τοῦ Ἀλέξη δὲν μετεβάλλετο, ὡσεὶ διὰ μαγικῆς ῥάβδου. Ἕνεκα τῶν παλαιῶν του γνωριμιῶν ἤρξατο συναναστρεφόμενος μετὰ νέων εἰς ὑψηλὰς κοινωνικὰς τάξεις ἀνηκόντων, καὶ προσπαθούντων νὰ τὸν μεταχειρισθῶσιν ὡς μεσίτην πρὸς πορισμὸν μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν. Οὗτος ἐν γνώσει τοῦ ἀξιοπίστου ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εὕρῃ τοκογλύφους προθύμους πρὸς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις ἀποφερούσας αὐτοῖς καταπληκτικὸν κέρδος. Ἐπειδὴ δὲ μερικαὶ τῶν ὑποθέσεων τούτων εἶχον ἐπιτύχει λαμπρά, ὁ Ἀλέξης κατέστη ἀναπόφευκτος καὶ περιζήτητος σύμβουλος τῶν ἐπὶ τοῖς προλεχθεῖσιν ὅροις δανειζόντων καὶ δανειζομένων χρήματα. Τὸ δωμάτιόν του ἦτο διαρκῶς πλῆρες ἐπισκεπτῶν, ἐρχομένων πρὸς ἀναζήτησίν του ἐντὸς μεγαλοπρεπῶν ὀχημάτων. Ἐκέρδιζεν ὑπερβαλλόντως με-

γάλα ποσά. Οὕτω θὰ εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει ἀρκετὰ καλὴν περιουσίαν, ἂν κατώρθου νὰ παραιτηθῇ τῆς πρὸς τὴν σπατάλην κλίσεώς του. Ἀντὶ τούτου ἐνῳκίασεν ἀμέσως οἴκημα εἰς ἀριστοκρατικὴν ὁδόν, διότι τοῦτο, ὡς ἔλεγε, τῷ ἐπέβαλλον τὰ συμφέροντα τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Πρὸς τούτοις μὲ παρημέλει προφανῶς, κρύφα περιποιούμενος τὴν Μιμήν, μετὰ τῆς ὁποίας καὶ κατῴκουν, καθόσον ἡ ἄλλη ἀδελφὴ ὑπανδρεύθη εἰς τὸ ἀναμεταξὺ τοῦτο. Ἡμέραν τινὰ μοὶ εἶπεν Μιμή, ὅτι προτίθεται νὰ φύγῃ ἀφίνουσά με μόνην· ὁ Ἀλέξης, εἶπε, θὰ φροντίσῃ διὰ τὴν συντήρησίν της. Ταπεινωθεῖσα, παράφορος ὑπὸ λύπης καὶ ὀδύνης, ἔσπευσα πρὸς αὐτόν. Μὲ ὑπεδέχθη ψυχρῶς καὶ ἐν ὀλίγοις μοὶ ἐγνώρισεν, ὅτι δὲν μὲ ἀγαπᾷ, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ δὲν δύναται πλέον νὰ μὲ ἀγαπήσῃ, καὶ ὅτι οὐδεὶς λόγος ἠδύνατο πλέον νὰ γείνῃ περὶ στενωτέρου τινὸς συνδέσμου μεταξὺ τῶν δύο μας. Δύναται νὰ εἶνε φίλος μου καὶ θέλει ἐξακολουθήσει πράττων ὅ,τι τοῦ ζητήσω. Ὅτε δ' ἐγὼ περίλυπος καὶ κλαίουσα ἐρρίφθην πρὸ τῶν ποδῶν του, περιεπτύχθην τὰ γόνατά του καὶ ἐξώρκισα αὐτὸν νὰ μοὶ χαρίσῃ ἐκ νέου τὴν καρδίαν του καὶ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀτίμου καὶ τοκογλυφικῆς ἐπιχειρήσεως, ἥτις θὰ τὸν ὡδήγει ἀναμφιβόλως εἰς τὸ βάραθρον..., μὲ ἀπώθησε βαναύσως ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἠπείλησεν ὅτι θὰ μὲ ἐκδιώξῃ!!» Λέγουσα ταῦτα, κατελήφθη ὑπὸ σπασμωδικῶν κλαυθμῶν καὶ ἔπεσεν ἄφωνος ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου.

«Αὐτὰ ὅλα εἶνε πολὺ λυπηρά,» εἶπον μετά τι διάλειμμα· «πλὴν ἐγὼ τί δύναμαι... τί με ἐπιτρέπεται νὰ πράξω;»

«Ὤ! τὸ πᾶν!» ἀπήντησεν ἀπομάσσουσα βιαίως τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰς παρειάς της. «Τὸ πᾶν, ἀρκεῖ νὰ ἔχητε τὴν θέλησιν.» Ἐπειδὴ δὲ παρετήρησεν ὅτι δὲν ἔδιδον πίστιν εἰς τὰ λεγόμενά της, ἐξηκολούθησε μετὰ ζέσεως. «Πρέπει νὰ ἠξεύρετε, ὅτι μ' ὅλην τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον σκληρότητά του εἶνε μαλακῆς φύσεως, φύσεως, ἥτις δύναται νὰ καθοδηγηθῇ. Παρ' ὅλην τὴν ἐλαφρότητα καὶ μεθ' ὅλας τὰς πλάνας του, βεβαιώθητε, ὅτι εἶνε ἱκανὸς νὰ αἰσθανθῇ ἀκόμη εὐγενῆ αἰσθήματα. Εἶμαι βεβαία, ὅτι οὐδέποτε θὰ ἔφθανεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἂν δὲν ἐμεθύσκετο ἀπὸ τὴν τωρινὴν εὐτυχίαν του καί,» προσέθηκε σιγαλά, «ἂν δὲν παρεσύρετο διὰ τεχνασμάτων τῆς ἀδελφῆς μου. Ἂν εὑρεθῇ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ὑπολήπτεται καὶ εἰς τὰ λεγόμενα τοῦ ὁποίου δίδει πίστιν, οὗτος δὲ καταδείξῃ αὐτῷ τὸ ἀναξιοπρεπὲς τῆς θέσεώς του, τὸ σκληρὸν τῆς διαγωγῆς του, δὲν ἀμφιβάλλω παντάπασιν, ὅτι τότε θέλει συνέλθει καὶ ὅτι θὰ τὸν ἐπανακτήσω».

«Νομίζετε;... Πλὴν καὶ οὕτως ἂν ἔχωσι τὰ πράγματα, πόθεν εἰκάζετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τοιαύτην ἐπιρροήν;»

Τὸ ἠξεύρω! Δὲν τὸν ἤκουσά ποτε νὰ ὁμιλῇ περὶ ἀνθρώπου μετὰ μεγα-

λειτέρου ἐνθουσιασμοῦ καὶ σεβασμοῦ... μετὰ θαυμασμοῦ δύναμαι νὰ εἴπω. Εἶχε δείδει», ἐξηκολούθησεν ἐρυθριῶσα, «ἐν ὑμῖν ἀμέσως ἰδιότητας, ἅς ἐγὼ τότε, ἕνεκα τῆς ψυχικῆς ταραχῆς, εἰς ἣν καὶ διηνεκῶς εὑρισκόμην..., δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνεύρω καὶ δεόντως νὰ ἐκτιμήσω. Καὶ τώρα... εἶμαι ἠναγκασμένη νὰ σᾶς κάμω ἐξομολόγησιν, ἥτις μὲ καταισχύνει, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν δύναμαι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ ἀποσιωπήσω. Θὰ ἐνθυμῆσθε βεβαίως, ὅτι ὅτε ὑμεῖς ἐξεφράσατε, δὲν θέλω νὰ εἴπω τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὴν εὐχὴν ὅπως μ' ἐπανίδητε, θὰ ἐνθυμῆσθε λέγω, ὅτι κάπως ἐταράχθην. Δὲν ἤθελον νὰ διεγείρω οὔτε ἐλπίδας, οὔτε πόθους, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐκπληρώσω. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὅμως στιγμὴν μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἐξαναγκάσω τὸν Ἀλέξην νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀξίαν μου, *δι' ὑμῶν* νὰ .... τὸν κάμω, ἵνα ἐκφρασθῶ εἰλικρινῶς, νὰ ζηλοτυπήσῃ. Ὅτε ὅμως ἐνόησα, ὅτι διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ σχεδίου μου τούτου ἐπῆλθεν ἀκριβῶς τὸ ἀντίστροφον τοῦ ποθουμένου, κατηράσθην κατὰ διάνοιαν τὴν ἰδέαν μου ταύτην καὶ ἤρχισα τρέφουσα μῖσος ἐναντίον ὑμῶν, μῖσος, ὅπερ τόσῳ μᾶλλον ηὔξανεν, ὅσῳ καταφανέστερον ἐξεδηλοῦτο ὁ πρὸς ὑμᾶς σεβασμός του». Ταῦτα εἰποῦσα ἔκλινε τὴν κεφαλήν, διευθύνουσα δὲ τὰ βλέμματα πρὸς τὸ ἔδαφος ἐφαίνετο ὡσεὶ περιμένουσα τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος δικαστοῦ ἀνάγνωσιν καταδικαστικῆς ἀποφάσεως.

Ἐσιώπησα.

«Τώρα θὰ μὲ περιφρονήσητε βεβαίως», εἶπε μόλις ἀκουομένη.

«Πωσῶς», ἀπήντησα. «Τοὐναντίον, Σᾶς ἐκτιμῶ ὑπέρ ποτε». Ὅ,τι δ' εἶχαν εἰπεῖ δὲν ἦτο ἁπλῆ φράσις. Τόσῳ σπανίως εὑρίσκει τις εἰς τὰς γυναῖκας ἐν γένει τὴν εἰλικρίνειαν, ὥστε βαθύτατα ἐξεπλάγην καὶ συνεκινήθην ἐπὶ τῇ ἀδόλῳ ταύτῃ ἐξομολογήσει, ἂν καὶ αὕτη οὐδόλως ἦτο εὐχάριστος δι' ἐμέ. «Ναί, Λουδοβίκα,» ἐξηκολούθησα, «Σᾶς ἐκτιμῶ καὶ Σᾶς σέβομαι πολύ. Καὶ διὰ νὰ Σᾶς ἀποδείξω δὲ τοῦτο, θὰ ὑπάγω εἰς τὸν Ἀλέξην.» Ἐκινήθη ὡσεὶ θέλουσα νὰ γονατίσῃ πρὸ ἐμοῦ. Ἠγέρθην. «Μὴ περιμένετε ὅμως πολλά! Ἐννοεῖτε, ὅτι οὐδ' εἰς ξένας ὑποθέσεις ν' ἀναμιχθῶ δύναμαι, οὔτε δ' ἀφ' ἑτέρου νὰ παίξω τὸ πρόσωπον μεσίτου τοῦ ἔρωτος. Μεθ' ὅλα ὅμως, ὅσα μοῦ ἐξεθέσατε, μοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ χρησιμεύσω ἐν ὅλῃ τῇ σοβαρότητι ὡς σύμβουλος τοῦ Ἀλέξη καὶ νὰ τὸν καταστήσω προσεκτικόν. Τοῦτο δὲ θέλω πράξει μετὰ χαρᾶς».

«Ὦ! τώρα εἶνε ὅλα πάλιν καλά!» ἀνέκραξε ζωηρῶς καὶ μόλις δυναμένη νὰ καταπνίξῃ τὴν χαράν της· «τώρα ἐσώθην! Ἓν ἔτι! Σᾶς εἶπον πρότερον ὅτι ὑπέκυψεν εἰς τὰ τεχνάσματα τῆς ἀδελφῆς μου. Ἂν ἤμην βεβαία ὅτι ἐκείνη τὸν ἀγαπᾷ, ὅτι τὸν ἀγαπᾷ πιστῶς, εἰλικρινῶς καὶ ἀληθῶς... ἴσως... ἀλλὰ μόνον ἴσως... θὰ διενοούμην νὰ ὑποχωρήσω. Καὶ ὅμως Σᾶς λέγω: *δὲν τὸν ἀγαπᾷ!*»

«Σᾶς πιστεύω», ἀπήντησα.

«Μοῦ εἶνε δύσκολον νὰ τὸ εἴπω . . . καὶ ὅμως πρέπει ! ἂν καὶ εἶνε τόσον νέα, εἶνε σκληροκάρδιος, ψεύστρια καὶ πανοῦργος, τὸ μόνον δ', ὅπερ ἐπιθυμεῖ, εἶνε τὸ ν' ἀρέσκῃ, τὸ νὰ τὴν θαυμάζωσι. Θὰ τὸν καταστήσῃ δυστυχῆ καὶ θὰ τὸν ὠθήσῃ διὰ τῆς κινδυνώδους ὁδοῦ, ἣν τώρα βαδίζει, εἰς τὸ βάραθρον. . .»

«Εἶμαι πληρέστατα περὶ τούτου πεπεισμένος, πλὴν θὰ θελήσῃ ἆρά γε νὰ πεισθῇ καὶ ἐκεῖνος ;»

«Ἐδοκίμασα, πλὴν τοῦτο τὸν ἠρέθισε τρομερά».

«Δὲν ἦτο φρόνιμον, δι' ὃ πρέπει ἐγὼ νὰ προσέξω πολύ.»

«Ὁμιλήσατε, ἐνεργήσατε ὅπως Σᾶς φωτίσῃ ὁ Θεός. Εἶμαι πεπεισμένη, ὅτι θέλετε διευθύνει πάντα κατ' εὐχήν. Καὶ παρακαλῶ πολύ. . ., θὰ ὑπάγητε αὔριον ἀμέσως πρὸς ἐντάμωσίν του ; Ἐνωρίς, ὅπως τὸν εὕρητε ἔτι κατ' οἶκον . . . καὶ θὰ μὲ εἰδοποιήσητε ἀμέσως» Ταῦτα εἰποῦσα ἠγέρθη.

«Θὰ τὸ κάμω, ἀλλ' ἅπαξ ἔτι Σᾶς λέγω, μὴ περιμένετε πολλά». Τὴν συνώδευσα ἐξερχομένην . . . Ὅτε ἔμεινα μόνος, ἐπῆλθεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀντίδρασις. Ἔβλεπον ἐμαυτὸν ἀναμιχθέντα εἰς ὑπόθεσιν, κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὁποίας δυνατὸν αἱ ἐνέργειαί μου νὰ ἐξελαμβάνοντο ὡς ὕποπτοι καὶ ἀμφίβολοι, εἰς ὑπόθεσιν τέλος, περὶ τούτου δὲ ἐπειθόμην ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἥτις οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ τελειώσῃ καλῶς. Δεδόσθω, ὅτι αἱ πρῶται σχέσεις ἀποκαθίσταντο· ἐπὶ πόσον θὰ ἠδύναντο αὗται νὰ διατηρηθῶσιν ἀναλλοίωτοι μεταξὺ τοιούτων ἀνθρώπων ; . . . Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον ὑποσχεθῆ τὴν συνδρομήν μου εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἀπηλπισμένην ἐκείνην γυναῖκα, διηυθύνθην τὴν ἐπομένην πρωΐαν πρὸς τὸ οἴκημα τοῦ Ἀλέξη . . . Ὁδηγηθεὶς ὑπὸ ὑπηρέτου, εἰσῆλθον εἰς τὸ γραφεῖόν του. Εὗρον αὐτὸν προγευματίζοντα καὶ καπνίζοντα μακρὰν καπνοσύριγγα. Ἐκπλαγεὶς ἀνεσκίρτησε, μὲ ὑπεδέχθη δὲ λίαν φιλοφρόνως· «Κύριέ μου,» εἶπε, «ποία περίστασις μοὶ παρέχει τὴν εὐχαρίστησιν νὰ Σᾶς ἴδω εἰς τὸν οἶκόν μου ; . . . Ὡς βλέπετε προγευματίζω . . . ἔτι. Ἐπιθυμεῖτε καφέν, τέϊον, σοκολάταν. . .»

Ἠρνήθην εὐχαριστήσας.

«Τοὐλάχιστον ἓν σιγάρον» καὶ ἀνοίγων πολυτελέστατον σκύτινον κιβώτιον : «Προμήθεια ἐξ Ἀβάνης κατ' εὐθεῖαν», προσέθηκε μᾶλλον ἀφηρημένος ἢ ἐπαιρόμενος.

Μὴ θέλων νὰ ἀρνηθῶ, ἔλαβον ἓν τῶν σπανίων ἐκείνων σιγάρων, ἐνῷ ὁ Ἀλέξης προθύμως μοὶ προσέφερε πῦρ.

Ἀφοῦ ἀμφότεροι ἐκαθέσθημεν, «Κύριέ μου», ἤρχισα, «δὲν νομίζω ν' ἀπατῶμαι παραδεχόμενος ὅτι ὁπωσδήποτε μαντεύετε τὸν λόγον τῆς ἐπισκέψεώς μου.»

«Ναί, ἂν θέλητε νὰ μὲ ὀνομάσητε οὕτω, ἂν καὶ θὰ ἦτο ὀρθότερον ἂν

ἐλέγετε, ὅτι ἔρχομαι τῇ παρακλήσει τῆς δεσποινίδος Λουδοβίκας Μάνσφελδ, ἥτις εἶνε λίαν δυστυχής.»

«Πταίει μόνη της!» ἀνεφώνησε· «τῇ ἐξέθηκα τὰ πάντα, τῇ προέτεινα τὰ ὀρθότερα τῶν πραγμάτων. Πλὴν δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ τίποτε, δὲν θέλει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι τὰ αἰσθήματα εἶνε παροδικὰ καὶ ὅτι νέαι ἐντυπώσεις ἀπαιτοῦσι καὶ αὐταὶ τὰς θυσίας των. . . .»

«Κύριέ μου,» διέκοψα, «δὲν σκέπτεσθε καθόλου ὀρθῶς, ἀπαιτοῦντες παρ' ἀγαπώσης γυναικὸς νὰ εὕρῃ φυσικὸν καὶ εὐνόητον ἐκεῖνο, ὅπερ εἰς ὑμᾶς, ἴσως δὲ καὶ εἰς ἐμέ, φαίνεται τοιοῦτο. Ἀπαιτοῦντες τοῦτο, ἀπαιτεῖτέ τι ὑπεράνθρωπον. Βεβαιώθητε ὅτι ἡ Λουδοβίκα Σᾶς ἀγαπᾷ».

«Ναί, μάλιστα», εἶπεν ἀνυπομόνως, «μὲ ἀγαπᾷ, τὸ γνωρίζω . . . καὶ ἐγὼ τὴν ἠγάπησα θερμῶς, πολὺ θερμῶς. Ὦ! «ἐξηκολούθησεν ὡσεὶ ἀναπολῶν τὸ παρελθόν, «δὲν δύνασθε νὰ φαντασθῆτε πόσον ὡραία, πόσον θελκτικὴ ἦτο! Οἱ ὀφθαλμοί της, τὸ ἀνάστημά της, αἱ χεῖρές της καὶ οἱ πόδες . . . καὶ τώρα ἀκόμη εἶνε ὡραία πρὸς δὲ καὶ καλή, λαμπρὰ φύσις. . . Οὐδεμία τῶν ἀδελφῶν της δύναται, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, νὰ παραβληθῇ πρὸς αὐτήν. . . .»

«Λοιπόν. . . .»

«Λοιπὸν . . . καὶ ὅμως δὲν τὴν ἀγαπῶ πλέον, δὲν δύναμαι πλέον νὰ τὴν ἀγαπήσω! Εἶνε πάντοτε ἡ αὐτή! Πάντοτε ἡ αὐτὴ ἀφοσίωσις, ἡ αὐτὴ τρυφερότης, πάντοτε αἱ αὐταὶ περιπαθεῖς ἐκφράσεις. Ἡ μονοτονία αὕτη ἐπιδρᾷ ἐνοχλητικῶς. Ἰδέτε ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀδελφήν της Μιμήν. . . παράξενον, περίεργον πλάσμα, πλῆρες ὅμως πνεύματος, πλῆρες ζωῆς καὶ ἀστειότητος . . . θελκτικὸν διαβολάκι.»

«Τὸν τελευταῖον τοῦτον χαρακτηρισμὸν ἐξελέξατε ἐξαισίως», ἀπήντησα ἡσύχως . . . «Πλὴν νομίζετε ὅτι ὅλα ταῦτα Σᾶς δίδουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκαταλείψητε γυναῖκα, ἥτις Σᾶς ἀγαπᾷ πιστῶς καὶ εἰλικρινῶς καὶ ἥτις τὸ πᾶν ἐθυσίασε δι' ὑμᾶς;» Ἠγέρθη ὡσεὶ ὑπὸ ἐλατηρίου ἀνατιναχθείς: «Ναί!» εἶπε διὰ ταχέων βημάτων τὸ δωμάτιον διασκελίζων, «ναί, μοῦ ἐθυσίασε πολλά, τὸ πᾶν. Ἠξεύρω τί ἐννοεῖτε. Πλὴν διατί τὸ ἔκαμε;! Δὲν τὸ ἀπήτησα. Ἔπρεπε νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ παραδοθῶ εἰς τὴν τύχην μου. Ἐκτὸς τούτου . . . ἐτακτοποίησα πᾶν ὅ,τι ἀπ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἠδύνατο νὰ τὴν πιέζῃ ἢ νὰ τὴν ἀνησυχῇ. Τῇ ὑπεσχέθην ὅ,τι λαμπρότερον ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ. Πλὴν ἀπέρριψεν ὅλα, προτιμῶσα νὰ ζήσῃ δίδουσα μαθήματα μουσικῆς. Ὅ,τι ἀπαιτεῖ εἶνε ἀγάπη καὶ πάλιν ἀγάπη . . . αὐτὴν δὲν δύναμαι νὰ τῇ τὴν δώσω.

«Τότε εἴχετε τὸ καθῆκον βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, τρυφερῶς καὶ ἐπιφυλακτικῶς νὰ ἀνακοινώσητε εἰς τὴν Λουδοβίκαν τὴν κατάστασίν Σας καὶ τὰς ἰδέας Σας, μετὰ τῶν ὁποίων βεβαίως δὲν θὰ ἐκηρύσσετο ἀμέσως

σύμφωνος. Οὐδέποτε δ' ἔπρεπε ν' ἀπωθήσητε τὴν δυστυχῆ τόσῳ σκληρῶς καὶ νὰ τὴν ἀπειλήσητε διὰ τρόπου ἥκιστα εὐλαβοῦς.»

«Τὸ ἔπραξα διότι ἐξέλεξεν ἀπρεπῆ μέσα, ὅπως, ἐκβιάζουσά με, ἐπανακτήσῃ τὴν ἀγάπην μου. Ἐξηυτέλισε τὴν ἀδελφήν της ἐνώπιόν μου καὶ προσεπάθησε νὰ διεγείρῃ ἐν ἐμοὶ τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ Μιμὴ δὲν μὲ ἀγαπᾷ».

«Καὶ ἂν εἶχε δίκαιον;» εἶπον σοβαρῶς;

Ἔμεινεν ἀκίνητος.

«Ὁμιλεῖτε ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν Λουδοβίκαν», εἶπε.

«Κύριέ μου», εἶπον ἐγειρόμενος καὶ πρὸς αὐτὸν διευθυνόμενος, «εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ διάβημά μου σᾶς δίδει κἄπως τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφιβάλλητε περὶ τῆς ἐντελοῦς εἰλικρινείας τῶν λεγομένων μου. Πλήν, ἂν ἠδύνασθε ν' ἀναγνώσητε ἐν τῇ ψυχῇ μου, ἠθέλετε πεισθῆ, ὅτι λίαν τιμίως ἐνεργῶ καὶ ὑπὲρ τῆς Λουδοβίκας *καὶ ὑπὲρ ὑμῶν*. Τὸ ἐπαναλαμβάνω: Ἡ Μαρία Μάνσφελδ *δὲν σᾶς ἀγαπᾷ*». Ἐπειδὴ δὲ μ' ἐθεώρει ἐκπεπληγμένος προσέθηκα ταχέως: «Ὄχι *ὑμᾶς μόνον*, ἀλλ' οὐδένα!» Ἡ Μιμὴ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν γυναικῶν ἐκείνων, αἵτινες τότε μόνον ἀγαπῶσιν ὅταν δὲν εἶνε πλέον ἱκαναὶ νὰ διεγείρωσιν, ἀγάπην». Διηυθύνθη βραδέως πρὸς τὸ κάθισμά του καὶ ἐκαθέσθη σιωπηλός, μὲ κεφαλὴν κεκλιμένην, ἐφαίνετο δ' ἐπαναλαμβάνων κατ' ἰδίαν τὰς παρ' ἐμοῦ ἐκστομισθείσας λέξεις. Θὰ εἶχε βεβαίως καὶ ἄλλοτε σκεφθῆ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καθόσον ἐφαίνετο διεξάγων ἐν τῇ ψυχῇ του πάλην.

»Δὲν ἦλθον ἐνταῦθα μὲ τὴν πρόθεσιν», ἐξηκολούθησα πλησιάζων αὐτόν, ἀν' ἀναδαυλίσω σβεσθέντα αἰσθήματα. Τοῦτο οὐδεμία δύναμις εἶνε δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄς ὁμιλήσωμεν τιμίως καὶ εἰλικρινῶς! Πρὸς τὴν Μιμὴν σᾶς ἑλκύει ἡ δύναμις τῶν νεαρῶν της θελγήτρων. Εὑρίσκετε παρ' αὐτῇ χαρὰς καὶ ἀπολαύσεις, ἃς δὲν δύναται νὰ σᾶς παράσχῃ πλέον ἡ Λουδοβίκα. Πλὴν συλλογίσθητε, ὅτι ἡ ζωὴ δὲν ἀποτελεῖται οὐδὲ συνίσταται ἐξ ἀπολαύσεων, καὶ δὴ πρέπει νὰ συνειθίσωμεν νὰ ὑπομένωμεν καὶ στερήσεις καὶ νὰ θυσιαζώμεθα καὶ δι' ἑαυτοὺς καὶ δι' ἄλλους. Σκέφθητι, ὅτι ὑπάρχουσι καθήκοντα, ἅτινα, καθόσον δὲν ἀντιφάσκουσι πρὸς τὸ *ἐγώ* μας, πρέπει νὰ ἐκπληρωθῶσι διὰ παντὸς τρόπου. Ἀναγνωρίσατε, ὅτι τὸ παρελθὸν δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν, νὰ τὸ ἀπορρίψωμεν ὡς παλαιωθὲν φόρεμα. Ἐσκέφθητε δὲ τέλος τί ἠρνήθητε καὶ τί ἀπεκτήσατε! Ἀφ' ἑνὸς γυναῖκα γλυκεῖαν καὶ εὐγενῆ, πλήρη ἀφοσιώσεως καὶ πίστεως, εὐχαριστημένην τότε μόνον, ὅταν δύναται ν' ἀναπνέῃ τὸν αὐτὸν μὲ ὑμᾶς ἀέρα: ἀφ' ἑτέρου δὲ πλάσμα μᾶλλον ἀκανθῶδες ἢ ἑλκυστικόν, μεστὸν μὲν εὐθυμίας καὶ ἐλαστικότητος, ἀλλὰ καὶ παντελῶς στερούμενον καὶ ψυχῆς καὶ καρδίας, ὄν, ὅπερ ἐπλάσθη μόνον διὰ νὰ εἶνε παλλακὶς καὶ ὅπερ μὲ ψυχρὸν αἷμα θὰ σᾶς ἐγκαταλείψῃ ἀμέσως, ἅμα ἴδῃ, ὅτι δὲν εἶσθε εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιήσητε καὶ τὴν ἐλαχίστην τῶν

ἰδιοτροπιῶν της. Ἐπὶ πόσον ὅμως καὶ μὲ ὁποίας θυσίας θὰ σᾶς εἶνε τοῦτο δυνατόν; Ἴσως δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ σᾶς καταστήσω προσεκτικὸν ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεών σας, ἃς ἐπιεικῶς δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ *μόνον* ἀναξιοπρεπεῖς. Οὐδέποτε ἀφ' ἑτέρου μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ν' ἀναμιχθῶ εἰς τὰ τοῦ βίου σας, δίδων ὑμῖν συμβουλάς, ἃς δὲν μὲ ἐζητήσατε... πλὴν εἰπέτε σεῖς αὐτός, πῶς θὰ τελειώσωσιν ὅλα αὐτά;»

Ἦτο ἄφωνος· εἶχε καταισχυνθῆ, ἀλλ' ἦτο συγκεκινημένος καὶ τεταραγμένος. «Ναί, εἶνε ἀληθές!» ἀνέκραξε σφίγγων τὴν χεῖρά μου. «Ἔχετε πλῆρες δίκαιον! Πλὴν τί πρέπει νὰ πράξω; *Ὁ πνιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται*... Ἡ ζωή μου ἔχει ἀρχίσει κακῶς...» — «Μὴ ἀπελπίζεσθε! Εἶσθε ἀκόμη νέος. Ἄνθρωπος, ὡς ὑμεῖς, μὲ προτερήματα καὶ ἱκανότητα, πρέπει νὰ πλάσῃ βέβαιον καὶ τίμιον μέλλον, ἀρκεῖ μόνον νὰ τὸ θελήσῃ, ἀρκεῖ νὰ τὸ ἀποφασίσῃ! Τὴν καλλιτέραν πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν Σᾶς παρέχει ἡ μετὰ τῆς Λουδοβίκας ἕνωσις. Καὶ ἐκείνη δύναται νὰ κερδίζῃ τι. Θὰ βοηθῆτε ὁ εἷς τὸν ἄλλον ἀμοιβαίως καὶ θὰ κατορθώσητε, ὑπερνικῶντες ὅλας τὰς τρικυμίας καὶ τοὺς σκοπέλους, ν' ἀποκτήσητε ἐν τῷ ἁπλῷ καὶ μετριόφρονι οἴκῳ Σας τὰ μεγαλείτερα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου: Ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν».

Ἐφαίνετο σκεπτόμενος. Συγκίνησις καὶ προσπάθεια πρὸς ἀπόφασιν διεκρίνοντο ζωγραφούμεναι ἐπὶ τοῦ προσώπου του, ἐπειθόμην δὲ βαθμηδόν, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ του παρεσκευάζετο σπουδαία μεταβολή.

«Καὶ τί θ' ἀπογείνῃ ἡ Μιμή;» μὲ ἠρώτησε σιγαλά.

«Ἐγκαταλείψατέ την εἰς τὴν τύχην της! Θὰ εὕρῃ μόνη τὸν δρόμον, ὃν θ' ἀκολουθήσῃ».

Μόλις ἐπρόφερα τὰς λέξεις ταύτας, ἰσχυρὸς κωδωνισμὸς ἀνήγγειλεν ἐπισκέπτην, σχεδὸν δὲ συγχρόνως εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον ἡ Μιμὴ λαμπρῶς ἐνδεδυμένη, στίλβουσα ἐκ μετάξης καὶ βελούδου καὶ φέρουσα κομψότατον πτερωτὸν πῖλον ἐπὶ τῆς ἐπιμελῶς βεβοστρυχισμένης κόμης. Ἔστη ἄφωνος ἐπὶ τῇ θέᾳ μου. Τὸ ἐξωτερικόν της εἶχεν ἀλλοιωθῆ ἐπαισθητῶς ἀπὸ τῆς τελευταίας φορᾶς, καθ' ἣν τὴν εἶχον ἰδεῖ. Εἶχεν ἀναπτυχθῆ πολύ, τὰ δὲ χαρακτηριστικά της ἀπέκτησαν διακεκριμένον ὕφος.

Ὁ Ἀλέξης ὥρμησε πρὸς δεξίωσιν αὐτῆς, ἀμέσως δ' ἐνόησα ὅτι τὸ πᾶν ἐχάθη.

«Ὡς βλέπεις, ἀγγελούδι μου, ἔχω ἐπίσκεψιν... πήγαινε πρὸς καιρὸν εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον». Τὴν συνώδευσε, διέκρινα δ' ὅτι ἀντήλλαξαν χαμηλῇ τῇ φωνῇ λέξεις τινάς. Μετά τινα χρόνον ἐξῆλθε, «Συγχωρεῖτε», εἶπε μετά τινος στενοχωρίας, «ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἔχω ἐπὶ πλέον τὴν τιμήν... σπουδαία ὑπόθεσις ...» καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀνεζήτουν τὸν πῖλόν μου, ἐξηκολούθησεν·

«Ἔστε βέβαιος, ὅτι εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσω τὰς συμβουλὰς καὶ τὰς

παρατηρήσεις Σας ... καὶ ὅτι ἀναγνωρίζω αὐτὰς ἐν μέρει. Θὰ Σᾶς ἦμαι πάντοτε εὐγνώμων ... Δὲν δύναμαι ὅμως εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ λάβω τόσῳ ταχέως τὴν ἀπόφασίν μου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Λουδοβίκαν, σᾶς παρακαλῶ νὰ τῇ ἀνακοινώσητε, ὅτι καὶ πρότερον εἶχον σκεφθῆ καὶ ζυγίσει τὰ πάντα, ὅτι κατανοῶ πόσον θὰ τὴν λυπήσῃ... δυστυχῶς ὅμως, πρὸς τὸ παρόν, δὲν δύναμαι οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ μεταβάλω τὰς σχέσεις, εἰς τὰς ὁποίας εὑρισκόμεθα ... Ἀπολύτως τίποτε!» προσέθηκε μὲ τὴν ἐπιμονὴν ἐκείνην, ἥτις ἰδιάζει εἰς ἀσθενεῖς μόνον φύσεις.

Τὸν ἔβλεπα σιωπῶν. «Θὰ τῇ τὸ ἀνακοινώσω», εἶπον, καὶ ἔφυγον τέλος.

Διηυθύνθην ἀμέσως πρὸς τὴν Λουδοβίκαν, ἥτις, ἀφοῦ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὰς ἀδελφάς της, εἶχεν ἐνοικιάσει ἀπέριττον δωμάτιον. Μὲ ὑπεδέχθη μετ' ἀπελπιστικῆς ἀνυπομονησίας, «Λοιπόν, λοιπόν;» ἠρώτα, ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοί της ἐσπινθηροβόλουν.

«Ὅπως προέβλεπον οὕτω καὶ συνέβη.» Καὶ διηγήθην αὐτῇ τὰ διατρέξαντα.

Ἡ καρδία μου ἐσχίζετο, ὅτε εἶδον αὐτὴν συγκρατοῦσαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀναπνοὴν ὅπως μὴ ταράξῃ τὴν διήγησίν μου, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἑκάστη μου λέξις ἔπιπτεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς της ὡς ἀναλελυμένος μόλυβδος. Μεστὴ λύπης καὶ ἀπογνώσεως προσεπάθει νὰ καταβάλῃ τὴν ὀδύνην της. Συγκίνησις, χαρὰ καὶ ἐλπὶς ἐζωγραφίζοντο διαδοχικῶς ἐπὶ τοῦ προσώπου της ... μέχρις οὗ τέλος, ὑπακούουσα εἰς τὴν γυναικείαν ἀδυναμίαν, ἀνελύθη εἰς ποταμοὺς δακρύων.

Καὶ ὅμως ὑπῆρχε μέσον, δι' οὗ ἠδύνατό τις νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης θέσεως καὶ νὰ τῇ ἀποδώσῃ ὁλοσχερῶς τὴν ψυχικήν της γαλήνην. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο ἂν ἀπεκάλυπτέ τις αὐτῇ ἐν εἰλικρινείᾳ τὴν κατάστασίν της, ἠδύνατο δὲ συγχρόνως καὶ νὰ πείσῃ αὐτήν, ὅτι οὐδὲν πλέον εἶχε νὰ περιμένῃ, ἢ νὰ ἐλπίζῃ. Δυστυχῶς ὅμως ἤλπιζεν ἔτι. Καθόσον, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν ἐσιώπησε, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τῆς διηγήσεώς μου, προσεπάθησε μετὰ ταῦτα, ἐνστίκτως, νὰ εὕρῃ ἄγκυραν σωτηρίας εἰς τὸ εὐχαριστότερον μέρος αὐτῆς. «Λοιπὸν ὡμίλει περὶ ἐμοῦ καλὰ καὶ μετ' ἀγάπης;» ἤρξατο ἠρέμα. «Παρετηρήσατε ὅτι συνεκινήθη, σᾶς ἐφάνη ὡσεὶ θέλων ὡσεὶ προτιθέμενος ...»

«Νὰ ῥιφθῇ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀβύσσου εἰς τὴν ἑτέραν!» διέκοψα· «μοὶ ἐφάνη προτιθέμενος νὰ λάβῃ ἀπόφασιν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ μετενόει αὔριον ἢ μεθαύριον καὶ θὰ τὴν ἀπηρνεῖτο. Δὲν εἶνε ἄνθρωπος, οὗτινος ἡ ἐνέργεια στηρίζεται ἐπὶ ἀρχῶν· περὶ τούτου ἐπείσθην, ὅτε εἶδον πῶς ἐπενήργησεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἐμφάνισις μόνη τῆς ἀδελφῆς σας. *Εἰς μίαν λέξιν* συνοψίζων τὰς ἰδέας μου σᾶς λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον δι' ὑμᾶς ὅτι δὲν σᾶς ἀγαπᾷ!»

«Ὦ! Ὦ!» εἶπε κοπτομένη καὶ ἑνώνουσα τὰς χεῖράς της· «Συνέλθετε, Λουδοβίκη», εἶπον, «ἀντικρούσατε τὰ συμβάντα μὲ θέλησιν ἰσχυρὰν καὶ

απόφασιν καὶ λησμονήσατε ἄνθρωπον, ὅστις δὲν εἶνε ἄξιος ν' ἀγαπᾶται παρ' ὑμῶν».

«Οὐδέποτε! οὐδέποτε!» εἶπε ῥιπταζομένη ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐπὶ τοῦ σοφᾶ. «Δὲν δύναμαι, δὲν θέλω νὰ τὸν λησμονήσω. Δὲν δύναμαι καὶ δὲν θέλω νὰ τὸν χάσω. Εἶνε τὸ πᾶν δι' ἐμέ!» «Τὸ πᾶν;! Δὲν ἔχετε μήπως ἑαυτήν, δὲν ἔχετε τὴν τέχνην σας;» «Μὴ μοῦ ὁμιλεῖτε περὶ τῆς τέχνης μου! Ἐκεῖ κεῖνται τὰ βιολία μου, ἀπὸ πολλοῦ ἐγκαταλειφθέντα καὶ ἤδη πλήρη κονιορτοῦ. Ἀπὸ πολλοῦ δὲν παίζω πλέον. Ἄλλοτε... ἄλλοτε δὲν ὑπῆρχε μεγαλειτέρα ἀπόλαυσις δι' ἐμὲ ἢ τὸ νὰ μεταδίδω εἰς τὰς συναισθανομένας χορδὰς τὴν μυστικὴν ἀγάπην, τὴν εὐτυχῆ χαρὰν καὶ τοὺς γλυκεῖς πόνους τῆς καρδίας μου. Τώρα ὅμως τὰς μισῶ, σπανίως δὲ μόνον ἐπιθυμῶ νὰ τὰς πλήξω... διὰ νὰ σπάσουν... νὰ σπάσουν ὡς ἡ καρδία μου!»

«Μὴ ἀνοσιουργεῖτε!» εἶπον σοβαρῶς καὶ ἐν ὅλῃ τῇ αὐστηρότητι. «Μὴ ἀποσκορακίζετε τὸ θεῖον δῶρον ἀγνωμόνως. Συλλογίσθητε ὁπόσοι τῶν περὶ ἡμᾶς ἀνθρώπων στενάζουσιν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς πτωχείας, τῆς λύπης καὶ τοῦ ἀπελπισμοῦ, δὲν κατέχουσι δὲ τίποτε, δι' οὗ ὑποβοηθούμενοι, νὰ δυνηθῶσιν, ἀναρριχώμενοι, οὕτως εἰπεῖν, νὰ ἐπιτύχωσιν ἐλευθερωτέραν ἀτμοσφαῖραν. Σκέφθητε πόσαι δίκαιαι ἐλπίδες χάνονται εἰς τὸν κόσμον τοῦτον καὶ λησμονήσατε τὸ ἀπολεσθέν».— «Σεῖς εἶσθε ἀνήρ!» ἀνέκραξε, «καὶ δὲν ἠξεύρετε τί εἶνε διὰ τὴν γυναῖκα ἡ ἀγάπη, ὁ ἔρως!»

«Τὸ ἠξεύρω! Ἡ ἀγάπη εἶνε ὁ προορισμὸς τῆς γυναικός. Αἱ ἀδιάκοποι ὅμως σκέψεις, ἡ ἐν γένει πρόοδος, οἱ μόχθοι διὰ τὸ κοινὸν καλόν, ἦσαν καὶ εἶνε ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὅμως, πόσον συχνὰ ἀνταμείβεται ὁ ἀνὴρ μὲ τὴν γενικὴν περιφρόνησιν, μὲ τὴν ἀχαριστίαν καὶ μὲ τὸν περίγελων, δι' ἐκεῖνα, ὑπὲρ ὧν ἐθυσίασε τοὺς μόχθους, τὸν ἱδρῶτα καὶ πλήρη καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς του! Εἰς τοῦτον λοιπὸν τὸν κόσμον τῆς ἀπάτης καὶ τῆς πλάνης, εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, εἰς ὃν οὐδὲν διαρκὲς καὶ μόνιμον ὑπάρχει, ἀπαιτεῖ ἡ γυνὴ *μόνη* νὰ διατηρήσῃ διαρκῆ καὶ ἀπρόσβλητον τὴν εὐτυχίαν της;!

Ἐσιώπα. Ἐγὼ ἐξηκολούθησα· «Ἴδωμεν δὲ ἂν εἶνε ἡ κατάστασίς σας καὶ τόσῳ τρομερά. Δύνασθε νὰ εἴπητε: Ἔζησα καὶ ἀπήλαυσα!... Ἐνῷ εἰς ἄλλας γυναῖκας οὐδέποτε ἐπετράπη ν' ἀνοίξωσι τὴν κάλυκα τῆς καρδίας των, ἀπ' ἐναντίας δ' ἠναγκάσθησαν μὲ δέσμια ἔτι αἰσθήματα νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸν τάφον!»

Ἔκλαιε πικρῶς. Ἠγέρθην τότε καὶ πλησιάζων αὐτήν, «Λουδοβίκα, ἐπιθυμῶ νὰ μὲ θεωρῆτε ὡς φίλον Σας»· ἐπειδὴ δ' ἐκείνη ταχέως ἀπωθοῦσά με προέβαλε τὰς χεῖρας, ἐξηκολούθησα· «Μὴ μὲ παρεξηγεῖτε! Δὲν εἶμαι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἰς τοιαύτην στιγμὴν θὰ ἐτόλμων νὰ κάμουν ἐρωτικὰς ἐκμυστηρεύσεις... ἔτι ἅπαξ: Θεωρεῖτέ με ὡς φίλον Σας! Συνείθισα νὰ βαδίζω ἐπὶ ἀτραποῦ τῆς στερήσεως. Θέλω νὰ ἐπαγρυπνῶ ἐφ' ὑμῶν ὡς

μήτηρ ἐπὶ ἀσθενοῦς τέκνου της...μέχρις οὗ συνδιαλλαγῆτε καὶ πάλιν μὲ τὴν τύχην καὶ τὴν τέχνην καὶ φθάσητε εἰς τὴν περιωπὴν ἐκείνην, ἀφ' ἧς θὰ στρέψητε γελῶσα τὸ βλέμμα Σας πρὸς τὸ παρελθὸν... ἴσως δὲ καὶ πρὸς πολὺ καλλίτερον μέλλον».

Ἐφαίνετο ἡσύχως σκεπτομένη. Αἰφνιδίως ὅμως γοερῶς κλαίουσα καὶ τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ προσώπου φέρουσα. «Ὄχι! Ὄχι! δὲν δύναμαι νὰ τὸν στερηθῶ! Τὸ πρὸς τὴν Μιμὴν πάθος του δὲν θὰ διαρκέσῃ πολύ, τότε δὲ πρέπει... εἶμαι βεβαία, ὅτι θὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ. Θὰ ὑποφέρω τὰ πάντα μεθ' ὑπομονῆς. Ἄς μὲ ὑβρίσῃ, ἄς μὲ ἀπειλήσῃ, ἄς μὲ ἀπωθήσῃ: Θὰ ἦμαι εὐτυχής, ἔστω καὶ ἂν ἤθελε μὲ ἀπολακτίσει...δὲν δύναμαι νὰ ζήσω χωρὶς αὐτόν!»

Ὠπισθοχώρησα. Ἡ ἀγρία καὶ μανιώδης αὕτη ἔκρηξις, ἡ τυφλὴ αὕτη κλίσις, ἡ τόσον ἀλόγως ὑπεκφεύγουσα καὶ αὐτὴν τὴν λαμπροτέραν ἀκτῖνα τῆς ἀληθείας, μοῦ ἐπάγωσε τὴν καρδίαν. «Λοιπόν,» εἶπον τέλος, «χαίρετε! Ὁ Οὐρανὸς ἔστω ὑμῖν βοηθός!»

Τί συνέβη μετὰ ταῦτα δύναμαι νὰ Σᾶς διηγηθῶ ταχέως καὶ δι' ὀλίγων. Τὰ ἔμαθον, ὅπως συνήθως πᾶς τις πολλὰ μανθάνει περὶ ἀνθρώπων, οὓς γνωρίζει. — Τοῦ Ἀλέξη αἱ λαμπραὶ ἐπιχειρήσεις δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ πολύ. Μετὰ καιρὸν δὲν ἐπεστράφησαν διάφορα σημαντικὰ ποσά. Οἱ τοκογλύφοι κατέστησαν δύσπιστοι καὶ ἀπειλητικοί, ἐζήτουν δὲ μεγάλας ἀποζημιώσεις. Αἱ δοθεῖσαι νέαι προθεσμίαι δὲν ἐτηρήθησαν καὶ πάλιν. Ἐγένοντο καταγγελίαι. Οὕτω δὲ ὅλη ἡ ἐπιχείρησις, καθ' ἣν ἀνεκαλύφθησαν καὶ διάφοροι αἰσχραὶ καταχρήσεις, ἤρχισε νὰ κλονῆται σπουδαίως, καταρρεύσασα μετ' οὐ πολὺ ὁλοσχερῶς. Μόνη ἡ σύμπτωσις, ὅτι πρόσωπα ὑψηλῆς περιωπῆς εἶχον ἀναμιχθῆ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἔσωσε τὸν Ἀλέξην ἀπὸ δικαστικῆς καταδιώξεως. Οὗτος περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς ἐλεεινότητος. Ἕνεκα τῆς ταραχῆς καὶ τῶν συγκινήσεων τῶν κρισίμων ἐκείνων ἡμερῶν — καθ' ὃ διάστημα ἡ Μιμὴ ἀνεχώρησεν εἰς Παρισίους μετά τινος ἀκολούθου τῆς γαλλικῆς πρεσβείας — ἠσθένησε βαρέως καὶ ἀπέθανεν... Ἡ Λουδοβίκα τὸν ἐνοσήλευσε καὶ τὸν περιεποιήθη εἰς τὸ πτωχικόν της δωμάτιον, τὸν ἔθαψε δὲ πωλήσασα πᾶν ὅ,τι κατεῖχεν.

Ἀπέθανεν εἰς τὰς χεῖράς της.

Ἐπεκράτησε δὲ πάλιν σιωπὴ εἰς τὸ δωμάτιον· ἀπὸ τῆς ὁδοῦ μόνον ἤκουέ τις ἐνίοτε τὸν βαρὺν δοῦπον διερχομένης ἁμάξης.

«Ἡ ἱστορία δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη», εἶπεν· «ὄχι! ὅ,τι ὅμως τώρα ἀκολουθεῖ, εἶνε μόνον βραχὺ ἐπεισόδιον, ἢ μᾶλλον βδελυρὸν ἀντίτυπον τῶν

ὅσα ἠκούτατε. Θὰ ἦτο ἀκατανόητον ἂν δὲν ἦτο ἀκατανόητος καὶ ἡ φύσις αὐτὴ τῆς γυναικός. Ἐκ τῶν ἑπομένων θέλετε πεισθῇ, ὅτι ἡ τυφλὴ μοῖρα ὡδήγει τὴν Λουδοβίκαν σταθερῶς πρὸς τὸ βάραθρον.

«Τρία ἔτη εἶχον παρέλθει, δὲν εἶχον δ' ἐπανίδει αὐτήν. Ἡμέραν τινὰ τὴν ἀπήντησα καθ' ὁδὸν στηριζομένην ἐπὶ τοῦ βραχίονος ἀνδρός. Ἔστημεν ἀμφότεροι ἐνστίκτως. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν λέξεών τινων, δεικνύουσα τὸν συνοδεύοντα αὐτὴν εἶπεν· *ὁ σύζυγός μου, Βαρῶνος* * * *. Τὸ ὄνομά του εἶνε περιττὸν νὰ Σᾶς ἐπαναλάβω. Ἐνῷ δ' ἐκεῖνος ἔκλινε νωχελῶς τὴν κεφαλήν του πρὸς χαιρετισμόν, ἔλαβον εὐκαιρίαν ὅπως τὸν παρατηρήσω. Ἦτο μεσῆλιξ, ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα καὶ εὔσαρκος. Τὸ πρόσωπόν του, ἐφ' οὗ ἐπεπόλαζεν ἔκφρασις ταπεινῶν ὁρμῶν, ἐφαίνετο, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε ὡραῖον. Ἡ ἐνδυμασία του ἦτο μῖγμα ἐπιμελείας καὶ παραμελήσεως, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Λουδοβίκα προέδιδεν ἐπίσης ἀκαταστασίαν. Προσεποιήθην, ὅτι ἐβιαζόμηνκαὶ ἐτράπην εἰς φυγήν.—Χαίρω πολὺ εὐτυχήσας νὰ γνωρίσω παλαιὸν φίλον τῆς συζύγου... εἶπεν ὁ Βαρῶνος μὲ διάλεκτον προδίδουσαν καταγωγὴν ἐκ τῆς κεντρῴας Γερμανίας.... Ἐλπίζω, ὅτι θὰ μᾶς κάμητε τὴν εὐχαρίστησιν ... κατοικοῦμεν ... — Τὰ περαιτέρω δὲν ἤκουσα. Μετά τινα βήματα ἐστράφην ὅπως παρατηρήσω ἐκ νέου τὸ ζεῦγος. Μὲ κατέλαβε περίεργον αἴσθημα ὅτε εἶδον τὴν γυναῖκα, τὴν ὁποίαν δὲν ἠγάπησα μέν ποτε θὰ ἠδυνάμην ὅμως ν' ἀγαπήσω πολύ, πάρα πολύ, νὰ βαδίζῃ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου.

«Μετά τινας ἑβδομάδος εἰσῆλθον ἑσπέραν τινὰ εἰς καφενεῖον ὅπως ἀναγνώσω ἐφημερίδας. Εὗρον δ' ἐκεῖ τὸν Βαρῶνον παρά τι παράθυρον καθήμενον. Βεβαίως δὲν μὲ ἀνεγνώρισε. Πρὸ αὐτοῦ ἔκειτο κενωθὲν ποτήριον κονιάκ. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν παρετήρει διὰ τῶν ὑελοπινάκων, φαινόμενος οὕτω ὅτι περιέμενέ τινα. Τέλος ἐφάνη πρὸ τοῦ παραθύρου ἡ σκιὰ γυναικείας μορφῆς. Ὁ Βαρῶνος ἠγέρθη, ῥίψας δὲ μικρά τινα νομίσματα ἐπὶ τοῦ δίσκου, ἐξῆλθε δρομαίως. Ἐνδόμυχος ὤθησις μὲ ἠνάγκασε νὰ τοὺς ἀκολουθήσω. Ἠδυνήθην δὲ νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἡ Λουδοβίκα — καθ' ὅτι ἐννοήσατε βεβαίως, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γυνὴ ἦτο ἐκείνη — ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν κἄτι, ὅπερ κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν τὸν εὐχαρίστησεν. Ἐχειρονόμει ζωηρῶς, ἡ δὲ φωνή του ἠκούετο ἠχηρὰ καὶ ἀπειλητική. Ἐπὶ τέλους ... φαίνεται τὸν εἶχε κατανικήσει, καθ' ὅσον οὗτος τῇ προσέφερε τὸν βραχίονά του, μεθ' ὃ ἔκαμψαν εἰς πλάγιόν τινα δρόμον εἰσελθόντες, ὅπου δὲν ἠδυνήθην πλέον νὰ παρακολουθήσω αὐτούς.

Ἔκτοτε μόλις σήμερον εἶδον τὴν Λουδοβίκαν. Ἀμέσως ἐνόησα τί εἶχε συμβῆ, καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης εἶχον συλλάβει λίαν λυπηρὰς ὑπονοίας. Θέλων ὅμως καὶ νὰ πεισθῶ περὶ τῶν διατρεξάντων, μετέβην μεθ' ὑμῶν ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ κατάστημα τοῦ κυρίου Βέργερ, ὅστις ἐπεκύρωσε τὰ πάντα. Ἡ δυστυχὴς εἶχε γνωρίσει, Κύριος οἶδε πού, τὸν Βαρῶ-

νον, ὅστις διετείνετο ὅτι διέτριβεν ἐν Βιέννῃ πρὸς διεξαγωγὴν δίκης ἀφορώσης κληρονομίαν, ἐζήτησε τὴν χεῖρα τῆς Λουδοβίκας — αὕτη συνήνεσεν, εἶμαι ὑπερβέβαιος, ὄχι ἐκ κλίσεως, ἀλλ' ὠθουμένη ὑπὸ τῆς ἀθλίας ἐκείνης ἐπιθυμίας, ἣν τέλος πᾶσα γυνὴ ἀποκτᾷ, τοῦ ν' ἀνήκῃ δηλαδὴ διαρκῶς *εἰς ἕνα* ἄνδρα. Ἐπί τινα χρόνον διετήρει καὶ ἐκεῖνον καὶ ἑαυτὴν διὰ μαθημάτων μουσικῆς οὐδὲ κἂν φανταζομένη πλέον νὰ παίξῃ καὶ πάλιν δημοσίᾳ. Αἱ ἐλπίδες τῆς κληρονομίας ἀπεδείχθησαν ἐντὸς ὀλίγου ὅλως ἀβάσιμος, ὁ δὲ Βαρῶνος, ὅστις εἶχε δύο μεγάλα χαρίσματα, τὸ τοῦ πότου καὶ τὸ τοῦ παιγνιδίου, ἐχρειάζετο χρήματα. Ἡ Λουδοβίκα ἔπρεπε νὰ πορισθῇ αὐτὰ διὰ δανείων, ἅτινα κατώρθου νὰ εὕρῃ ἢ διὰ δώρων, ἅτινα ἐπετύγχανεν ἐπαιτοῦσα. Ὅτε δὲ τέλος δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ εὕρῃ τίποτε, ἤρχισε νὰ μεταχειρίζηται αὐτὴν βαναύσως ...,ἠθέλησε δὲ νὰ τὴν ἐξαναγκάσῃ, ὅπως πωλήσῃ τὰ τελευταῖα ὑπόλοιπα τῆς ὡραιότητός της.... Τοῦτο δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνεχθῇ ἡ δυστυχής. Σήμερον πρωῒ εἶχε πάλιν ἀποστείλει αὐτὴν πρὸς ἐξεύρεσιν χρηματικοῦ ποσοῦ... ὅλως ἀσημάντου ποσοῦ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀδελφή της καὶ ὁ γαμβρός της, οἵτινες μέχρι τοῦδε πάντοτε εἶχον βοηθήσει καὶ συνδράμει αὐτήν, ἠρνήθησαν τὴν φορὰν ταύτην νὰ τὸ πράξωσι. Δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπανέλθῃ οἴκαδε, εἶχε δέ, φαίνεται, πλανηθῇ ἐπὶ πολύ... τὰ λοιπὰ ἠξεύρετε....»

Ἐσιωπήσαμεν ἀμφότεροι.

«Καὶ τώρα εἰπέτε μοι», ἐξηκολούθησε, «πῶς τὸ ἀγγελικὸν τοῦτο πλάσμα, τὸ κοσμούμενον ὑφ' ὅλων τῶν προτερημάτων ἐκείνων τοῦ φύλου του, ἅτινα ἄλλαι τόσῳ καλῶς νὰ χρησιμοποιήσωσι ἐννοοῦσι, παρεδόθη εἰς ἀναξίους τούτων, πῶς, ἀνατραπέντων τῶν ὅρων, προσεπάθει νὰ συντηρῇ ἐκείνους, οἵτινες εἶχον τὸ καθῆκον νὰ ἐργάζωνται *δι' αὐτήν*, εἰπέτε μοι πῶς καὶ διατί εἰς τόσῳ νεαρὰν ἔτι ἡλικίαν τοιοῦτον ἄθλιον τέλος εὗρε; Διατί νὰ μὴ εἶνε τόσῳ φρόνιμος καὶ συνετή, ὅπως ἡ ἀδελφή της Ἄννα, ἥτις τώρα εἶνε εὐτυχὴς σύζυγος καὶ μήτηρ; Διατί δὲν ἦτο τόσῳ πανοῦργος καὶ κακὴ ὡς ἡ ἀδελφή της Μιμή, ἥτις περιτρέχουσα τὸν κόσμον ὡς ἀοιδός, περιστοιχεῖται ὑπὸ θαυμαστῶν καὶ ἀπολαμβάνει χρυσὸν καὶ ἀδάμαντας; *Διατί;* Τοῦτο εἶνε τὸ μέγα αἴνιγμα, ὅπερ οἱ φιλόσοφοί μας ἢ οἱ ἠθικολόγοι μας οὔτε ὅμως ἀφ' ἑτέρου οἱ ξύλινοι χαρακτῆρες τῶν νέων μας δραματογράφων θὰ δυνηθῶσί ποτε νὰ λύσωσι... τὸ αἴνιγμα, ὅπερ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ φυσιολόγοι θὰ κατορθώσωσί ποτε νὰ λύσωσιν, ἔστω καὶ ἂν ἀνακαλύψωσιν ὅτι ἑκάστη ἰδέα, ἑκάστη λέξις, ἑκάστη πρᾶξις ἀπὸ τῆς ἀναλόγου ἑνὸς τοῦ ἐγκεφάλου, ἀπὸ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ νεύρου ἢ ἀπὸ τῆς μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεπτυγμένης ἐνεργείας προσδιωρισμένου τινὸς ὀργάνου ἐξαρτᾶται. Ὅταν δὲ τέλος ἀνακαλυφθῶσιν ὅλα ταῦτα, τότε θὰ μάθωμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μῖγμα μυστηριωδῶς ἐνεργούντων ἀτόμων, ἅτινα ἐν τῷ ἀναπτύσσεσθαι προσδιορίζουσιν ἐκ τῶν προτέρων τὴν τύχην του, μεθ' ὅλα δὲ ταῦτα πιστεύω νὰ ἔχωμεν τότε κατανοήσει

καὶ πεισθῆ, ὅτι μὲ ὅλας τὰς ἀποκτήσεις καὶ τὰς προόδους τῆς τότε ἐποχῆς θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ μὴ ἔζη τις!...»

Προφέρων τὰς λέξεις ταύτας εἶχεν ἐγερθῆ καὶ μοὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς ἀποχαιρετισμόν.... Ἀνεχώρησα. Ἡ πρωτεύουσα ἔξω ἐκοιμᾶτο νήδυμον. Οἱ ἡμίσεις φανοὶ τοῦ ἀεριόφωτος εἶχον ἤδη σβεσθῆ, σκοτειναὶ δὲ σκιαὶ περιεκάλυπτον τὰς οἰκίας. Ποὺ καί που μόνον ἀπό τινος παραθύρου διεχέετο ἔτι ἐλαφρὸν φῶς. Πόσαι καρδίαι δὲν ἔπαλλον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην πλήρεις λύπης καὶ ἀπελπισμοῦ! Ὁπόση ἐλεεινότης ἐκρύπτετο καὶ ἐλησμονεῖτο ἐπ' ὀλίγον, μόνον καὶ προσκαίρως ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ Μορφέως! Ἀναλογιζόμενος ταῦτα ἐρρίγησα! Ἡ ὅλη δυστυχία τοῦ κόσμου ἐφαίνετο ἀντιμετωπίζουσά με, ἐκινεῖτο θυελλωδῶς ὡς σκοτεινὴ θάλασσα, ἐφ' ἧς ἐπέπλεε τὸ ὠχρὸν καὶ ὑπὸ ὑγρῶν πλοκάμων περιβαλλόμενον πρόσωπον τοῦ πτώματος τῆς Βιολιστρίας.

(*Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ*)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐργασίαι Συλλόγου.

Ὀκτώβριος 1885 — Μάϊος 1886.

Κατὰ τὸ ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1885 μέχρι Μαΐου 1886 διάστημα ὁ Σύλλογος συνεκρότησεν ὀκτὼ συνεδρίας.

Ὑπεβλήθη ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Κ. Φάραγγα. Ὁ Σύλλογος παρεδέξατο τὴν πρότασιν ἵνα ἐκφράσῃ τὴν εὐαρέσκειαν αὐτοῦ πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας διὰ τὴν καλὴν ἐν πᾶσι κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διοίκησιν.

Ὁ ἀποβιώσας Ι. Ἀλεξανδρόπουλος ἐγκατέλιπεν εἰς τὸν Σύλλογον ὁμόλογον ἐκ δραχμῶν διακοσίων πεντήκοντα.

Ἀπεβίωσαν τὰ ἐπίτιμα μέλη **Χαράλαμπος Τυπάλδος Πρετεντέρης, Σταμάτιος Κρῖνος, Παναγιώτης Καλκιόπουλος**, τὸ τακτικὸν **Γεώργιος Παράσχος** καὶ τὸ ἔκτακτον **Χαράλαμπος Χαρρῆς**.

Ἐψηφίσθησαν ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ κκ. Θ. Σοφούλης ἐν Λαρίσσῃ, Ἰω. Φραγκιᾶς ἐν Σύρῳ, Αὔγουστος Ἠλίας καὶ Ἰ. Ζ. Μίρζας ἐν Ῥώμῃ, Ν. Μῖχος ἐν Φιλιππουπόλει, Ἰω. Βαπτιστὴς Καλκαβάλλας ἐν Νεαπόλει, ἐπίτιμον ἡ κυρία Σαπφὼ Λεοντιὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τακτικὰ

ἐνεργὰ οἱ κκ. Μιχαὴλ Στελλάκης, Ἰωάννης Λάππας, Μιλτιάδης Ῥαφαὴλ καὶ Θεόδωρος Ι. Φέρμπος.

Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο ἵνα ἀντιπροσωπευθῇ εἰς τὰς γενησομένας τελετὰς ἐν Μονάχῳ κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τῶν γενεθλίων τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου. Ὁμοίως ἐψηφίσατο ἵνα ἀντιπροσωπευθῇ εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνέδριον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Τῇ Ἐφορείᾳ ἀνετέθη ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντιπροσώπων.

Ὁ Σύλλογος φρονῶν ὅτι δέον νὰ μὴ ὑστερήσῃ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην, καθ' ἣν οἰκογένειαι στρατιωτῶν παθόντων ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀμύνῃ διατελοῦσιν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ, ἐψηφίσατο ὅπως διοργανωθῇ φιλανθρωπικὴ ἑορτὴ ἀνάλογος πρὸς τὸν σκοπόν, αἱ ὠφέλειαι θέλουσι διατεθῇ πρὸς ἀρωγὴν τῶν οἰκογενειῶν τούτων. Ἐψηφίσατο δ' ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Τιμ. Ἠλιοπούλου, Γ. Δροσίνη καὶ Μιχ. Κατσίμπαλη, ὅπως μεριμνήσῃ περὶ τοῦ καταλλήλου ὀργανισμοῦ τῆς ἑορτῆς ταύτης.

Λήγοντος σὺν τῷ παρόντι τεύχει τοῦ Θ' ἔτους τοῦ περιοδικοῦ *Παρνασσοῦ*, ὁ Σύλλογος μετὰ τὰς γνωστὰς δυσχερείας ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἔκδοσιν. Τοῦ λοιποῦ δὲ τὸ ἔτος τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου θὰ λογίζηται σὺν τῷ ἔτει τοῦ Συλλόγου ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ λῆγον τὸν Αὔγουστον. Ἐξελέχθη δὲ καὶ νέα ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κκ. Π. Ι. Φέρμπου, Δ. Κ. Κοκκίδου, Τιμ. Ἠλιοπούλου καὶ Εὐγ. Ζαλοκώστα, ἥτις θὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως αὐτοῦ.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ἀπὸ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον ΚΒ' ἔτος τοῦ Συλλόγου ἐξελέχθησαν:

Ἐπίτιμος μὲν πρόεδρος ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, τακτικὸς πρόεδρος ὁ κ. Σῖμος Μπαλάνος, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Ἰγν. Μοσχάκης καὶ Κ. Γ. Ξένος, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Μιχαὴλ Σπηλιωτάκης καὶ Ἰω. Πολέμης, ταμίας ὁ κ. Ἀπόστολος Βαρζέλης, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Σταμ. Βάλβης καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Κωνστ. Κουτσαλέξης.

Ἐξελέχθησαν ὁμοίως ἔφορος τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος, καὶ κοσμήτορες οἱ κκ. Γ. Δουρούτης, Σ. Κονοφάος, Θ. Μπαλτῆς, Ἰω. Μίνδλερ, Νικ. Μοσχάκης καὶ Σπυρ. Ἀντωνόπουλος.

Τέλος δὲ μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Ἐμ. Δραγούμης, Κ. Βάμβας καὶ Ἰω. Λάππας.

Τὴν 24 Μαΐου ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις καὶ τὴν 4 Ἰουνίου ἡ διανομὴ τῶν βραβείων εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας μαθητὰς τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων, παρόντων τοῦ τε ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν μετὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου, τοῦ Νομάρχου Ἀττικῆς, τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας καὶ τοῦ νομίμου ἀντιπροσώπου τοῦ δημάρχου. Ὁ ἔφορος τῆς Σχολῆς κ. Π. Ι. Φέρμπος ἐξέθηκε τὰ κατὰ τὴν Σχολήν, ὁ δὲ μουσικὸς θίασος

τῆς Σχολῆς ὑπὸ τὸν κ. Γ. Γαϊδεμβέργερ ἀνέκρουσε διάφορα ᾄσματα. Ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν κκ. Ἀθ. Ζακυνθινοῦ ἀρχιμανδρίτου, Ἐμμανουὴλ Δραγούμη καὶ Ἰω. Τσέτση. Ἐκ τῶν εἰς τὴν Σχολὴν φοιτησάντων παίδων παρουσιάσθησαν εἰς μὲν τὴν ἀνωτέραν τάξιν (γ´) ἐννέα, ἐξητάσθησαν ἑπτὰ καὶ ἐβραβεύθησαν οἱ ἑξῆς:

1) Δημ. Γεωργίου	ἐτῶν	17	κρεοπώλης	μὲ βαθμὸν	ἄριστα
2) Στυλ. Κονταξάκης	»	14	ὑπηρέτης	»	»
3) Δημ. Κολιοῦ	»	17	ὀψοκομιστής	»	λίαν καλῶς
4) Γεώρ. Μαυρογιαννάκης	»	15	ὑπηρέτης	»	»
5) Θεόδ. Μαντζούρης	»	16	ἐφημεριδοπώλης	»	καλῶς

(ἀλλ' ἐκρίθη ἄξιος βραβεύσεως). Ἐπῃνέθη δ' ὁ Γεώργιος Δέδες ἐτῶν 15 ὑπηρέτης ἐξ Αἰγίνης μὲ βαθμὸν καλῶς.

Εἰς τὴν Β´ τάξιν παρουσιάσθησαν 19, ἐξητάσθησαν 16 καὶ ἐβραβεύθησαν 9 οἱ ἑξῆς:

1) Νικόλαος Σαρρῆς	ἐτῶν	16	ὑπηρέτης	μὲ βαθμὸν	ἄριστα
2) Παναγιώτης Δέδες	»	15	»	»	»
3) Ἰωάν. Ἀποστολόπουλος	»	12	»	»	»
4) Ἰωάννης Λιγάκης	»	14	»	»	λίαν καλῶς
5) Ἰωάννης Λυρίτης	»	14	»	»	»
6) Ἀναστάσιος Τουρλούκης	»	14	»	»	»
7) Γεώργιος Μπαλτᾶς	»	18	ὀψοκομιστής	»	»
8) Ἀναστάσιος Καραλῆς	»	19	ἐφημεριδοπώλης	»	»
9) Βασίλειος Κανελόπουλος	»	14	ὑπηρέτης	»	»

Ἐπῃνέθησαν δὲ οἱ ἑξῆς:

1) Παναγιώτης Καλαντζῆς	ἐτῶν	12	ὑπηρέτης	μὲ βαθμὸν	καλῶς
2) Ἀντώνιος Γκούμας	»	10	ὀψοκομιστὴς	»	»
3) Ἀντώνιος Γκιόνης	»	10	ὑπηρέτης	»	»
4) Ἄγγελος Παπαδόπουλος	»	16	ἐφημεριδοπώλης	»	»

Εἰς τὸ β´ τμῆμα τῆς α´ τάξεως παρουσιάσθησαν 22, ἐξητάσθησαν 20 καὶ ἐβραβεύθησαν 10 οἱ ἑξῆς:

1) Ἰωάννης Μοσχούτης	ἐτῶν	12	ὑπηρέτης	μὲ βαθμὸν	ἄριστα
2) Δημήτριος Σαρρῆς	»	17	»	»	»
3) Γεώργιος Βουκύδης	»	12	»	»	»
4) Γεώργιος Κοντογούρης	»	14	»	»	λίαν καλῶς
5) Νικόλαος Ποταμιανάκης	»	13	»	»	»
6) Βαπτιστὴς Γεντίδης	»	15	ὀργανοποιός	»	»
7) Κωνστ. Μπίρης	»	13	ὑποδηματοποιός	»	»
8) Βασίλειος Λούζης	»	14	ὑπηρέτης	»	»
9) Ἀναστάσιος Χρόνης	»	11	ὀψοκομιστής	»	»
10) Παν. Καραγιαννόπουλος	»	14	ὑποδηματοκαθαριστής		»

Προύβιβάσθησαν δὲ οἱ ἑξῆς πέντε:

1) Θεόφιλ. Ἀμπαζόπουλος	ἐτῶν	14	ὑπηρέτης	μὲ βαθμὸν	καλῶς
2) Ἀγγ. Μπίρης	»	12	ὑποδηματοκαθαριστής	»	»
3) Νικόλ. Καραλῆς	»	13	ἐφημεριδοπώλης	»	»
4) Γεώργιος Πίτσας	»	12	κοσμηματογράφος	»	»
5) Κων. Κωνσταντόπουλος	»	15	ὑποδηματοκαθαριστής	»	»

Τοῦ α' τμήματος τῆς α' τάξεως οἱ μαθηταὶ δὲν ὑπεβλήθησαν εἰς ἐξετάσεις.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΤΟΥ ΕΝΑΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ 1885.

Ν. Χ. Ἀποστολίδης, Σπ. Βάσης, Ι. Χ. Βλάσης, Μ. Ν. Δαμιράλης, Ε. Ζαλοκώστας, Π. Γ. Ζερλέντης, Δ. Ἡλιόπουλος, Εὐφρασία Κετσέα, Δ. Κ. Κοκκίδης, Κ. Σ. Κόντος, Δ. Α. Κορομηλᾶς, Κ. Π. Λάμπρος, Μ. Π. Λάμπρος, Π. Λάμπρος, Α. Λασκαράτος, Αἰκ. Λασκαρίδου, Β. Α. Μυστακίδης, Βερνάρδος Ὀρνσταϊν, Κ. Α. Παλαιολόγος, Α. Παπαδιαμαντόπουλος, Κ. Παπαρρηγόπουλος, Σ. Κ. Παππαγεωργίου, Ν. Πετρῆς, Α. Ποττέν, Ι. Σακελλίων, Ι. Τζέτζης, Γ. Μ. Χατζιδάκης, Ι. Ν. Χατζιδάκης.

